This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

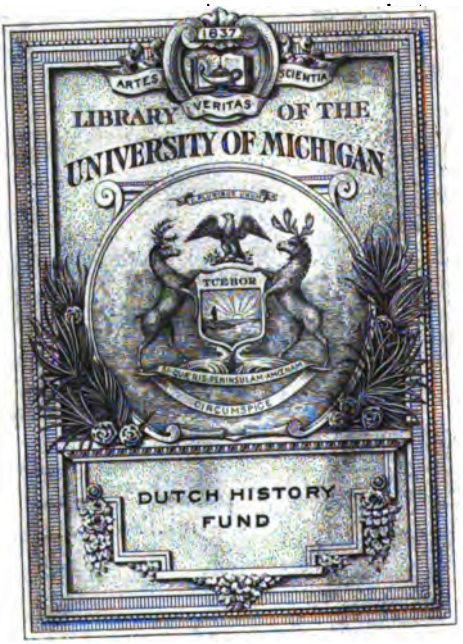

Digitized by Google

AP
14
.V123

Digitized by Google

Digitized by Google

MENGELWERK,

VOOR

1817.

Digitized by Google

Digitized by Google

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1817.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA.
1817.

dubb. verk.

Digitized by Google

Digitized by Google

INHOUD

Dutch Lit.
Hijhoff
10-19-24
1074E

VAN HET

MENGELWERK.

Bedenkingen, over den Tijd. 1
Over het gebruik van den Kina, in tusschenpoozende Koortsen, kort vóór den aanval. 8
Belangrijke Bijzonderheden omtrent de plaats gehad hebbende Uitbarsting van den Berg *Tambora*, in April 1815. 11
Nieuwste Berigten omtrent de Overblijfselen der beroemde, door de oude *Phenicièrs* gebouwde, Stad *Leptis*, in het gebied van *Tripoli*. Door den *Amerikaanschen* Scheepskapitein PORTER. 18
Fragmenten uit eene Reis naar *Partijs*, in 1814. Door JOHN SCOTT. 21
Relaas van het voorgevallene, betrekkelijk het nemen van een Vaartuig met Geld en *Fransche* Douaniers, door negen *Groninger* Schippers, bij de *Zoutkamp*, op den 16 Nov. 1813. Door ROELOF SCHENKEL, te *Groningen*. 31
PHILIPS DE II en de Schilders. Eene echte Bijdrage tot de Karakterkennis van dien Monarch. 36
THOMAS PAINE op het Ziekbedde. 41
De Ring van POLYKRATES. Naar SCHILLER. Door TOLLENS. *Dichtstukje*. 43
Nachtwaak bij de Wieg van mijn Kind. Door W. H. WARNSINCK, BSZ, *Dichtstukje*. 45
Edele Bloedverwantschap. *Puntdicht*. 48
Arm, maar eerlijk. *Puntdicht*. 48
Verhandeling, over de maatregelen der Ouden omtrent

Digitized by Google

de Armoede, en de opmerking, die dezelve verdienen in onzen tijd. Voorgelezen in *Felix Meritis*, 8 Jan. 1817. Door Mr. D. J. VAN LENNEP. 49
Iets, over het *Drieburger* Mineraal-water. 70
Eenige Bijzonderheden, rakende den Krokodil. Door een *Vaderlander*. 73
De onschuldige Moordenaar, of de zeldzame Moord. Door *Sir* N. W. WRAXALL, *Bart.* 77
LAURA ALDOBRANDINI. 80
SCHILLER's eerste Bezoek. *Eene zonderlinge Ontmoeting.* 87
EEONORE. *Een treffend Voorval.* 90
Wiegelied. Door SPANDAW. 91
De Jas. Door GROEBE. *Dichtstukje.* 92
Nieuwjaarsgroet, opgedragen aan het *Amsterdamsche* Eerste Departement der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, 13 Jan. 1817. Door H. H. KLIJN. 93
Over de Geloofsleuzen in de Protestantsche Kerken, en de houding, welke de Protestanten ten aanzien van dezelve, inzonderheid in onze dagen, behooren aan te nemen. 103
Eene Bijdrage tot de Voortreffelijkheid van den Roomsch-katholijken Godsdienst, in eenen Brief uit *Gent*. (Een Tegenhanger van eene vorige Bijdrage.) 122
Binnenlanden van *Afrika*. — ROBERT ADAMS. *Tombuctoo.* 125
LAURA ALDOBRANDINI. (*Vervolg en slot van bl.* 86.) 131
Beschrijving en Afbeelding van een Hoen met een Menschenaangezigt. Door den Hoogleeraar FISCHER. 138
De Koninklijke Familie van *Lattakoo* aan den Maaltijd. Door CAMPBELL. 140
Schrijven uit *Algiers*. 142
Het laatste *Acquit à caution*, of een trek van *Fransche* geestigheid. 143
Bij de Wieg van mijn Dochtertje. Door H. KROEGE. *Dichtstukje.* 144
Bedenkingen, over den Tijd. (*Vervolg en slot van bl.* 8.) 145

Waar-

Digitized by Google

Waarom ſterven er Menſchen aan geneeslijke Kwalen? — I. 152
Levensſchets van HAMLET, Prins van *Denemarken*. 158
Iets over den Steendruk, of *Lithographie*. Met eene *Plaat*, ter proeve. 162
Twaalf Uren in *Zuid-Amerika*. Door WAECKER. 165
De Slag op de *Zuiderzee*, 1573. In twee Zangen. Door W. H. WARNSINCK, BSZ. *Eerſte Zang*. 173
Nukken der Fortuin. Door AUG. KUHN. 184
De *Nederlandſche* Taal. Door SPANDAW. *Dichtſtukje*. 188
Lierzang bij de geboorte van den jongen Prins, uitgeſproken in den *Amſterdamſchen* Koninklijken Schouwburg, 22 Febr. 1817. Door M. WESTERMAN. 190
Iet ongemeens. *Puntdicht*. 192
De Penningkunde. Redevoering in *Felix Meritis*, 12 Maart 1817. Door P. CHEVALLIER, *Predikant bij de Waalſche Gemeente te Amſterdam*. 193
De *Drieburger* Mineraalbronnen. Door Prof. E. J. THOMASSEN A THUESSINK. 209
De Slag op de *Zuiderzee*, 1573. *Tweede Zang*. 219
Uittrekſel uit drie gemeenzame Brieven van een jong *Nederlandsch* Zeeöfficier, met Z. M. Schip *Evertſen* geſtevend naar *Batavia*. 230
Een min kostbaar Behoedmiddel tegen het Onweder ter beproeving voorgeſteld. 234
De Koeherder uit het Dal van *Joux*. Door Mevr. DE MONTOLIEU. *Zedelijk Verhaal*. 237
Watervrees. 246
Invallen. 246
Naïve Onverſaagdheid. 246
De triomferende Onderwijzer. 247
Puntdicht. 247
Aan de Lente. *Dichtſtukje*. 247
Over de beoefening der Wetenſchappen in onzen tijd. Redevoering. Door Mr. H. A. SPANDAW. 249
Waarneming, over de werking van den zoogenoemden, door Dr. SCHÜTZ te *Bruchſal* bekend gemaakten, Wondersteen (*miraculeuſen Heilſtein*) in de witte zwelling

Digitized by Google

ling van het Kniegewricht. Door Dr. A. R. HESSELBACH, te *Wurzburg*. 274
Iets, over het Nageslacht van den vermaarden *Mentzischen* Boekdrukker PETRUS SCHÖFFER, naar *'s Hertogenbosch* verhuisd, en aldaar uitgestorven. Door Mr. W. C. ACKERSDIJCK, te *Utrecht*. 279
Uittrekſel uit drie gemeenzame Brieven van een jong *Nederlandsch* Zeeöfficier. (*Vervolg van bl.* 233.) 283
Iets, rakende de Zeemagt van *Tripoli* en *Algiers*. Door TULLY. 287
De Abt CHAPPE D'AUTEROCHE. 289
De Goden van *Griekenland*. Naar SCHILLER. Door Mr. P. R. FEITH, te *Almelo*. *Dichtſtuk*. 291
De voordeelige Antwoorden. 295
Grootſche Erfmaking. 296
Vernuftsafleider. 296
Op een' Predikant, die in zeker gezelſchap in den dut geraakte. *Puntdicht*. 296
Over de twee eerſte Levensgedeelten van CONSTANTIJN HUYGENS. Voorgelezen in *Felix Meritis*, den 20 Febr. 1817. Door P. HOFMAN PEERLKAMP, *Rector der Latijnſche Scholen te Haarlem*. 297
Waarom ſterven er Menſchen aan geneeslijke Kwalen? — II. 312
De Zangeres GABRIËLLI. 317
De *Barbareskers*, of *Brebers*. 322
Uittrekſel uit drie gemeenzame Brieven van een jong *Nederlandsch* Zeeöfficier. (*Vervolg en ſlot van bl.* 287.) 326
De Koeherder uit het Dal van *Joux*. (*Vervolg en ſlot van bl.* 246.) 329
Over de grootſte, tot hiertoe bekende, Diamanten. 338
Merkwaardige Moord te *Stokholm*, in *Zweden*. 341
Zij zijn immers toch dood! 341
Kinderlijk Verjaargeſchenk aan Grootvader. *Dichtſtukje*. 342
Op het ontaalkundig ſpelen, inzonderheid door de Vrouwen, van zeker Tooneelgezelſchap. *Puntdicht*. 344
Die is thuis! *Puntdicht*. 344

Leer-

Digitized by Google

Leerrede, bij gelegenheid der eerſte plegtige Godsdienſtoefening der Protestanten te *Gent* in de Kerk der gewezen *Capucijnen*. Door A. GOEDKOOP, *Leeraar bij de Hervormde Gemeente te Gent.* 345
Waarneming, omtrent het ſchreijen van een Kind, onder de verloſſing, terwijl ſlechts het hoofd geboren was; eene Bijdrage tot de Geregtelijke Geneeskunde. Door J. VEENHORST, *Med. Dr. te Zuidbroek.* 359
De *Barbareskers*, of *Brebers*. (*Vervolg en ſlot van bl.* 326.) 363
Brazilië. 376
DORA en ALONZO. 383
Bij het Ziekbed mijner Kinderen. Door W. H. WARNSINCK, BSZ. *Dichtſtuk.* 389
Anekdote van Lord CASTLEREAGH. 392
Herinnering, ter gelegenheid van het Dichtſtuk des Heeren WARNSINCK: *De Slag op de Zuiderzee*, 1573. Door J. DE JONGH, te *Enkhuizen.* 393
Treffend Voorbeeld van Kinderlijke Liefde. 394
REYNOLDS. 395
Vleijende Tegenſpraak. 396
JAN BART. 396
Onfeilbaar Hulpmiddel. 396
Beſliſſend Voorregt. 396
Het Dierlijk Magnetismus geen Natuurverſchijnſel; aangetoond in een' Brief van JOH^s. BUYS, *Lector in de Natuurkunde bij de Maatſchappij Felix Meritis, enz.* aan J. A. UILKENS, *A. L. M. et Phil. Dr., en Hoogleeraar aan de Hoogeſchool te Groningen.* 397
Berigt eener Reize van eenen jongen *Zwitſer* naar *Amerika.* 412
Brazilië. (*Vervolg en ſlot van bl.* 383.) 418
De Hel. Eene Voorlezing van T. H. FRIEDRICH. 423
DORA en ALONZO. (*Vervolg en ſlot van bl.* 389.) 427
Na de Herſtelling mijner Kinderen. Door W. H. WARNSINCK, BSZ. *Dichtſtuk.* 436
Openbare Gebouwen in *Parijs.* 439
Perziſche Zegels. 441

Ge-

Digitized by Google

Gelaarde Varkens. 441
CATHARINA DE II. 442
Naïf Zelfgevoel. 443
Ontijdige Openhartigheid. 443
Edel Antwoord. 443
JAN's Gevoelen over zijn' Heer. *Dichtstukje.* 444
Verhandeling, over MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA; uitgesproken in *Felix Meritis*, den 5 Febr. 1817. Door G. J. MEIJER. 445
Vrijmoedige Bedenkingen, over de uitoefening der Geneeskunde in de Stad *Rotterdam.* 463
De Hel. (*Vervolg van bl.* 427.) 475
Berigt, aangaande het moedig Gedrag van vier Hoogleeraren, aan de Militaire School te *La Flèche*, tegen NAPOLEON, in 1815. Door Mr. J. SCHELTEMA. 480
Over het afwenden der Onweders. Door H. H. DONKER CURTIUS, te *Arnhem.* 484
NAPOLEON als Dichter. Eene minbekende Bijdrage tot deszelfs Levensgeschiedenis. 487
Ontmoeting. Bij gelegenheid van het Huwelijk van Do. ***. *Luimig Dichtstukje.* 489
De Opoffering van ISAÄC, behoudens Gods Heiligheid en de vroomheid van den Aartsvader, geen Droom, maar eene ware Gebeurtenis. 493
Waarneming, betreffende het ontlasten van 160 Vischgraten, *per anum.* Door FR. APPEL, *Chirurgijn te Scheveningen.* 503
Berigt eener Reize van eenen jongen *Zwitser* naar *Amerika.* (*Vervolg en slot van bl.* 418.) 506
Bedenkingen op een min kostbaar Behoedmiddel tegen het Onweder, ter beproeving voorgesteld. 512
De Hel. (*Vervolg en slot van bl.* 480.) 522
De *Kamtschatkasche* Honden. 525
Iets over de Muzijk op de Volksliederen van den Ridder TOLLENS en den Heer BRAND, gecomponeerd door den Heer WILMS. 529
Aan mijn Kindje, bij deszelfs intrede in het Leven. *Dichtstukje.* 533
RICHELIEU als Dichter. 535
Veilheid der Parlementskeuzen. 537
Matrozen-Godsdienst. 537
De Huwelijksdans. *Zangstukje.* 538
Het Dierlijk Magnetismus een Natuurverschijnsel; aangetoond in een' Brief van J. A. UILKENS aan den Wel-

Digitized by Google

Weled. Heer JOH^a. BUYS, *Lid van de Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, enz.* 541
Gegiste Merriemelk, op nieuw, als Geneesmiddel tegen de Longtering, aanbevolen. 559
LUTER op den Rijksdag te *Worms*. 561
Uittrekſel van een paar Brieven, geſchreven uit *Parijs*, in Febr. en Maart 1817. 568
Brief aan den Heer MICHAUD, over eenen Kruistogt van Kinderen. Door AMABLE JOURDAIN. 571
Stalen uit *Oostindiſche* Nieuwspapieren van 1815. 1. *Woede eener Tijgerin.* 2. *Arabierslist.* 578
Blijft in uw Land, en onderhoudt u eerlijk! 581
De Verwer. Door KARL STEIN. *Eene kluchtige Vertelling.* 582
Anekdote van LODEWIJK DEN XV. 585
Anekdote van THOMAS MORUS. 585
Onderlinge Zwakheid. *Dichtſtukje.* 586
Christendom. 588
Graffschrift op NEWTON. 588
De Kerkhervorming. Door W. H. WARNSINCK, BSZ. *Dichtſtuk.* 589
Iets, omtrent de *Vrijmoedige Bedenkingen, over de uitoefening der Geneeskunde in de Stad Rotterdam.* 603
Leven en Sterven van een Christelijk Paar; JOHAN HEINRICH JUNG, genaamd STILLING, en deszelfs Echtgenoote. Door J. L. EWALD. 606
Levensberigt van den vermaarden *Franschen* Treurſpeler, FRANÇOIS JOSEPH TALMA. 617
Iets, wegens den *Franschen* Kluchtſpeler, BRUNET. 621
De Hovelingen. Door LEMONTEY. 623
Dank-Adres van GERMANIA aan GALLIA, en Antwoord der laatſte. Door T. H. FRIEDRICH. 632
Het Leven een Kermisſpel. *Dichtſtukje.* 636
Blik op November 1813. Door M. GROSHANS. *Dichtſtukje.* 639
LOT's Huisvrouw. *Puntdicht.* 640
Heeft JOANNES DE DOOPER al, dan niet, getwijfeld? — Twee Brieven, gewisſeld tusſchen J. H. KROM en H. M. DONKER CURTIUS, Predikanten te *Gouda* en *Arnhem*, bij gelegenheid van de Synodale Leerrede van den laatstgenoemden. 641
Berigt, wegens het ſchrijven van de Geſchiedenis der *Nederlandſche* Hervormde Kerk. 649
Uittrekſel uit een' Brief van den Hoogl. WURZER, te *Marburg*, aan VAN MONS, Prof. der Chemie *te Brusſel*,

Digitized by Google

ſel, rakende de Beſtanddeelen van onderſcheidene Minerale Wateren. 658
De Kunst der Spin. 659
Iets uit de Reize van een' *Franschman* in *Engeland*, 1816. — *Lijfſtraffelijke Wetten in Engeland. Lucht van Londen. Het Leven van Londen, aan de westzijde der Stad.* 665
Beſchaving des Verſtands onder de *Arabieren*, gedurende de Regering van AL-MAMON. 668
De Slaaf van *Algiers*. Door HILDEBRANDT. *Een belangwekkend Verhaal.* 670
Een Nacht op de Anatomie. *Eene Spookgeſchiedenis.* 678
Toevallig Behoud van een geleerd Geſchrift. Door J. G. C. KALCKHOFF, *Predikant te Laren, bij Zutphen.* 682
Lotto-woede te *Rome*. 683
Herinnering aan den 16 van Slagtmaand 1813. Door W. H. WARNSINCK, BSZ. *Dichtſtuk.* 684
Twee lange Aangezigten. *Anekdote.* 687
Het Molenpaard. *Fabel.* 688
De Clasſicus. } *Puntdichten.* 688
De ſlimme Matroos. } 688
Heeft JOANNES DE DOOPER al, dan niet, getwijfeld? (*Antwoord van Ds.* DONKER CURTIUS *aan Ds.* KROM.) 689
Antwoord van JOH^s. BUYS aan den Hoogleeraar J. A. UILKENS, rakende het Dierlijk Magnetismus. 700
Het Herkenningsteeken der Bijen. Door J. DE GELIEU. 709
De *Veſuvius* in eenen Herfstnacht van 1816. 711
LAFAYETTE op zijn Landgoed *Lagrange-Bleſsnau*. Door Lady MORGAN. 718
Mevrouw DE GENLIS. Door Lady MORGAN. 722
De Slaaf van *Algiers*. (*Vervolg van bl.* 678.) 725
De kortſte Dag. Door W. H. WARNSINCK, BSZ. *Dichtſtukje.* 735
De Moeder aan haren Zuigeling. *Dichtſtukje.* 739
Het Oude Jaar. 741
Eene verbeterde Geneeswijze van *Entropium* beproefd, door J. J. VAN DE MOER, *Med. Doct. te Heerenveen.* 746
Fragmenten uit eene Reis naar *Parijs*, in 1814. Door JOHN SCOTT. (*Zie No. I.*) 750
Redding van den *Engelſchen* Overſte PONSONBY in den Slag bij *Waterloo*. 759
De Slaaf van *Algiers*. (*Vervolg van bl.* 735.) 763
De geheimzinnige Zending. 769
Ontboezeming eens Huisvaders. *Dichtſtukje.* 770
Concept-Graffchrift. *Puntdicht.* 772

Het Plaatje van den *Steendruk* te plaatſen tegenover bl. 162.

Digitized by Google

MENGELWERK.

BEDENKINGEN, OVER DEN TIJD.

Welk een edeler onderwerp, kan onze gedachten en overdenking bezig houden dan de *tijd*, uit wiens duurzaamheid de natuur is zamengesteld, uit welken het leven van al wat aanwezig is geformeerd wordt, welken de mensch zonder overleg verspilt, welken de wijze tot zijn geluk doet dienen, welken de onverstandige alleen niet kent! Zijne sporen worden overal gevonden; de aarde draagt zijn merk; de wereld wordt door zijnen schepter bestuurd; de tijd is de éénige monarch, die altijd regeert. Eene ontelbare menigte omringt hem; de jongste eeuw verdringt hem nog, verlaat hem, en verdwijnt; het nageslacht komt op onder zijne schreden; hij boeit alle de oogenblikken der duurzaamheid, bepaalt den dag der natien, en maakt er van afstand tot afstand de jaren van het menschelijk geslacht van.

Wij betreden eenen weg, welks schreden allen door den tijd geteld worden; rust, en herhaling zijn aldaar onmogelijk; de stoot is gegeven; de reis vangt met onze dagen aan; het doel is onafhankelijk van onzen wil. Aan het leven zijn wij slechts met een punt vast, hetwelk ieder oogenblik wordt uitgewischt, en waarvan het aanwezen dikmaals verloren gaat. Het is de tijd, die nog niet bestaat, naar welken wij verlangen; morgen is tot onze vermaken, tot onze bezigheden, tot onze ontwerpen bestemd; wij verliezen den dag, welken wij bezitten; de tijd verwijdert zich, ons aan de hoop overgevende; dit bekoorlijk herfenbeeld verleidt ons, houdt ons vast, maar verdwijnt welhaast, ons niets anders latende behouden dan de spijt, de gelegenheid niet te hebben waargenomen.

Dertig jaren ben ik oud. Volgens de tafels der gemiddelde levensduringe, zijn mij nog dertig jaren levens

Digitized by Google

overig. Eenige kundigheden bekleeden bij mij de plaats van rijkdom. Van de dertig jaren, op welke ik kans heb, zal de helft gewijd worden aan den slaap en de rust, want het leven eindigt zoo als het begint; de andere helft aan mijne maaltijden, mijne studien, mijne bijzondere bezigheden, mijne huisselijke zaken, misschien aan de bestommeringen van een huishouden, en zeer zeker aan nuttelooze zaken. Ik zwijg van de moeijelijkheden, de vermaken, de schouwburgen, de wandeling, de ziekten enz., die niet altijd verpoozingen van het leven zijn. Gedurende dezen tijd, van welken somwijlen het gevat de deelen zamenvoegt, ontdek ik naauwelijks drie jaren, in welke ik kan studeren, denken, en trachten gelukkig te worden.

's Menschen in het oog loopende doel is, geluk; uit een vermaaksgenot geboren, naar welk ander doel zoude hij kunnen streven? Om geboren te worden niet gevraagd hebbende, zie ik niet, waarom men zoude bestemd zijn om ongelukkig te leven. Van den anderen kant, voorzichzelven niets bedekkende, erkent men, dat alle de moejten, die men ondervindt, voortkomen uit onbedachtzaamheid, onbestaanbaarheden, onbescheidenheid, voorál uit eigenliefde; en men bemerkt, dat het goede uit geheel tegengestelde beginselen ontstaat. Vanhier dat men aanleiding bekome om van gedrag te veranderen, alle zijne maatregels en gedachten te wegen, zijn leven niet meer te verminken of zijne dagen te knotten, alle zijne uren ten nutte aan te wenden; in één woord, zijnen tijd wél te besteden, om het einde te bereiken, waartoe men bestemd is.

Het leven, hetwelk inderdaad voor de meesten slechts eene ademhaling is, is een zamenstelsel des tijds, uit zijnen aard eenzelvig, maar tot in het oneindige gewijzigd door omstandigheden, welke hij doet voortkomen; men is gelukkig of ongelukkig, bemint zijne bloedverwanten, maakt zich vrienden, verkiest zich eene gezellin, voedt zijn gezin op, maakt het gelukkig of ellendig, verzwakt, verdwijnt, en verlaat alles. Zoodanig

Digitized by Google

nig is de kring, in welken de meesten rondloopen. Aldus heeft deze opeenhooping van oogenblikken, welke, zonder dat wij er iets toe gedaan hebben, ons is ten deele gevallen, die volgreeks van uren, dagen en jaren, welke wij met zoo veel moeite doorbrengen, ten oogmerke het grootst mogelijke geluk, en dikmaals de overmate van het tegengestelde ten gevolge. Het zedelijk goed en kwaad staan in onze magt; zeer gemakkelijk kunnen wij het eene bekomen en het andere weren; bedachtzaamheid en een gezond oordeel zullen ons daartoe den weg banen. Laten wij te dien einde aanmerken, dat lieden, die geen gebruik van hun verstand maken, zeer zelden, en slechts bij toeval, gelukkig zijn; dat hun wil niets daartoe doet; dat zij zich over alles verwonderen, zelfs over het geluk; dat zij ligt kunnen overheerd worden; dat zij bijgeloovig zijn, wanneer men het zoodanig wil hebben; dat zij het zelfs bij voorraad zijn. Laten wij, van den anderen kant, wel bedenken, dat het de nutte kundigheden zijn, die ons van elkander doen verschillen; dat hij, die dezelve ten meesten getale bezit, minst afhankelijk is, en op de hoogste sport der ladder van den mensch staat; dat hij van eene verhevener natuur wordt, middelen om te kiezen bezit, zijne genietingen verfijnt, zoete vertroostingen bezit, meester onder zijns gelijken is, en, na alles gekend, alles gesmaakt, alles tot zijn geluk te hebben doen dienen, zonder uitgst het leven verlaat en ter eeuwige ruste intreedt, der wereld een schoon en verheven voorbeeld ter navolginge, een bestendig gelukkig leven, een' zachten uitgang en eene eerlijke gedachtenis nalatende. Aldus bezitten wij in oefening en kundigheden het middel om ons aanwezen te verfraaijen, hetzelve nuttig en aangenaam te maken, het ongeluk te boeijen of te verminderen, en nog op de jaren der herinneringe genot te hebben.

De natuurkundige tijd, waaruit het leven is zamengesteld, is een in zijnen aard enkelvoudig, door zijne uitgebreidheid zamengesteld wezen, welks denkbeeldige

Digitized by Google

ruimte de ziel is, hetwelk zich even zoo vele malen vermenigvuldigt als men het kan bevatten, als twee van onze gewaarwordingen gevormd worden, als de klopping van ons hart en onze polsslagen kunnen tellen, als de omwenteling der aarde afmeet, de jaren rollen, en onze uurwerken spreken. De tijd is niets, en nogtans formeert hij de eeuwigheid! Zoo verre wij onderstellen dat hij ons vooruit is, zoo verre is hij achterwaarts; wij bevinden ons in het middelpunt eener eeuwige duurzaamheid; wij hebben dien stand van onze vaderen ontvangen, wij zullen dien aan onze kinderen afstaan; zijn aanwezen is aan het onze verbonden; zijn troon is in onze verbeelding. Nu eens zoo ligt als de zefir, vliegt hij met even snelle vaart; dan wederom zoo zwaar als Saturnus, kruipt hij even langzaam voort. Nimmer bijkans geniet men zijne tegenwoordigheid; men ziet hem niet dan in het verledene en toekomende; hij neemt onze smarten met zich, of doet onze begeerten geboren worden; zijne vleugels maken ons waanhopig, en zijne zeisen doet ons beven. Al wat wij op aarde aanschouwen, is aan zijne heerschappij onderworpen, of vertoont zijn beeld naar het leven. De rivieren stroomen gelijk hij voorbijgaat; de wolken vlugten zoo als hij zich verbergt; de eene lente vervangt de andere, den knop eene bloem; een oude eikenboom naast een' jongen palmboom zijn twee oogenblikken zijner regering; eene rots, tegen welke de golven klotsen, vertoont het beeld zijner duurzaamheid, de oceaan dat van zijne uitgebreidheid, het heelal dat van zijne onmetelijkheid.

In onszelven noch op aarde eenigerlei middel bezittende om den tijd te meten, heeft men daartoe de beweging verkozen, die in schijn de eenparigste is, te weten, die der aarde om hare as. Men noemt dezelve een' *dag*; dezelve is de eerste steen van het gesticht der eeuwen. De dag, of de tijd van de wenteling der aarde om hare as, is verdeeld in vierentwintig deelen, *uren* genaamd, en in twee andere natuurlijke, meer al-

Digitized by Google

algemeene, doch minder regelmatige afdeelingen, *dag* en *nacht*.

Alle volken op de oppervlakte der aarde genieten beurtelings de tegenwoordigheid der zon boven hunnen gezigteinder, haren opgang, haren doorgang door de middaglijn, zijnde middag, en haren ondergang. Zelfs in dit eenvoudig verschijnsel kunnen zij de drie oogenblikken der duurzaamheid vernemen: het *verledene*, het *tegenwoordige*, en het *toekomende*. Men telt niet hetzelfde uur, dan onder dezelfde middaglijn: laten wij onderstellen, dat het middag is; dit is de *tegenwoordige tijd* voor het volk, welk zich aldaar bevindt. Alle de middaglijnen ten oosten van de eerste tellen latere uren, omdat zij vroeger van de zon doorsneden zijn; dit is de *verledene tijd*. Alle dezulke, die ten westen zijn, bevinden zich in den morgen van haren dag, dewijl de zon voor haar derzelver grootste hoogte nog niet bereikt heeft; dit is het *toekomende*. Vanhier, dat, volmaakt op hetzelfde oogenblik, onder denzelfden horizon, volken den dag zien aanbreken, en een begin maken met hunnen arbeid; andere hebben den hunnen half afgedaan, en nemen een weinig rust; andere, eindelijk, die van het oosten, hebben hun werk volbragt, en, de zon ziende verdwijnen, begeven zich ter ruste. Dit eenig oogenblik, voor zoo vele menschen onderscheiden, is hetzelfde voor de natuur! Het zal het ook morgen zijn, vervolgens, en altijd: zijne during is derhalve eeuwig!

De meeste Europesche volken beginnen hunne dagtelling van middernacht, het oogenblik, waarin de dochter van den chaos, met haren sterren-tabbaard den geheelen hemel bedekkende, met de eene hand het gebied van Thetis aanraakt, en de andere naar Aurora uitstrekt. De Babyloniers hielden voor het eerste uur van den dag het opgaan der zon; de Atheners en de Joden het ondergaan van dat gestarnte; nog heden is dit bij de Italianen in gebruik. Doch deze onderscheidene wijzen van het doen beginnen van het eerste uur des

Digitized by Google

dags zouden in onze klimaten gebrekkig zijn, alwaar de op- en ondergang der zon meer uiteenloopen. De volken van den evenaar zouden alleen die wijze van tellen kunnen aannemen, omdat hunne dagen, zoo wel als hunne nachten, beſtendig twaalf uren lang zijn. Wat ons aangaat, wij moeten een vast punt aan den hemel, eene onveranderlijke regelmaat hebben; vanhier, dat de ſtarrekundigen den dag beginnen te rekenen van het oogenblik, waarin de zon door de middaglijn van hunnen ſtarrentoren trekt, wanneer zij de helft van haren loop heeft volbragt, zijnde middag. Vervolgens tellen zij vierentwintig uren achter elkander; 's voormiddags ten elf ure is het bij hen drieëntwintig uren.

Zeven dagen maken eene *week* uit. Deze verdeeling der maand ontſtaat door de onderſcheidene wijzen, op welke de maan zich aan ons verlicht vertoont, of door hare *phaſen*, van welke de voornaamſte vier in getal zijn, en die alle zeven dagen veranderen. De namen dezer dagen zijn ontleend van de planeten, aan welke zij door de oudheid gewijd waren. De reden van derzelver orde (zondag, maandag enz.) is, omdat niet alleen die dagen, maar ook de uren van ieder dag, aan de planeten gewijd waren, en dat een dag zijnen naam ontleende van de planeet, die over deszelfs eerſte uur heerschte. Deze orde, al van overoude tijden bekend, is ontleend van het ſtelſel van Ptolomeus, hetwelk zeven planeten bevat, op de volgende wijze rondom de aarde geplaatst, beginnende van de verst afgelegene: *Saturnus*, *Jupiter*, *Mars*, de *Zon*, *Venus*, *Mercurius*, en de *Maan*. Naardien de dagen, en de uren van ieder dag van de planeten hunnen naam ontleenen, en naardien een dag vierentwintig uren bevat, en er ſlechts zeven planeten zijn, is het noodzakelijk gevolg daarvan, dat dezelfde planeet verſcheidene uren van denzelfden dag beheerscht: het 1ſte, het 8ſte, het 15de, het 22ſte. Zaturdag was, bij de ouden, de eerſte dag der week; hij is het nog voor de verſtrooide kinderen van Israël; de reden der benaminge is, omdat *Saturnus* zijn eerſte uur regeert; ook re-

Digitized by Google

regeert hij het 8ste, het 15de, het 22ste; het 23ste zal door *Jupiter* geregeerd worden, het 24ste door *Mars*; hier eindigt de dag, omdat de dagen slechts vierentwintig uren lang zijn, en het eerste uur van den volgenden dag van de *Zon* zal geregeerd worden, die haren naam aan den dag des Heeren geeft. Dezen loop volgende, zal men bevinden, dat maandag op zondag volgt, omdat het eerste uur van den derden dag door de *Maan* wordt geregeerd, die aan denzelven haren naam gaf; en aldus eveneens ten aanzien der volgende dagen. Deze bijgeloovige wijze van doen schijnt bekend te zijn geweest aan Pythagoras, die 580 jaren vóór onze jaartelling leefde, of wel een gevolg te zijn van de zijne. Bekend is zijne *hemelsche harmonie*; bekend is het, dat hij geloofde, dat de planeten in haren loop geluid gaven; dat de tusschenruimten, welke deze planeten vaneenscheidden, onderscheidene klanken leverden; bekend is het, eindelijk, dat hij van de harmonie van een' der toonen der hemelsche zangtafel (*gamme*), de *quart*, de orde afleidde, welke de dagen onderling bekleeden. De *Zon* staat in de quart met *Saturnus*, de *Maan* met de *Zon*, *Mars* met de *Maan* enz.; vanhier zaturdag, zondag, maandag, enz.

De *maand* ontstaat uit de omwenteling der maan om de aarde; zij bestaat uit ten naastenbij dertig dagen: het *jaar* uit de omwenteling der aarde om de zon; het bevat 365¼ dagen: eene *eeuw* bestaat uit honderd zulke jaren; en de *eeuwigheid* uit de algeheele verzameling der eeuwen. De dag, de week, de maand, het jaar zijn natuurlijke verdeelingen, onafhankelijk van 's menschen wil; het is het werk der natuur: de smaldeelen van den dag, en de zamenvoeging van jaren tot het daarstellen van eeuwen, zijn willekeurig; het is 's menschen werk. Breed zoude ik over iedere dezer verdeelingen kunnen uitweiden, en dezelve naauwkeuriger bepalen; ik zou kunnen zeggen, dat jaarlijks de zes uren worden overgeslagen, welke het jaar vol maken, om er, na verloop van vier jaren, eenen dag van te maken; dat deze dag

Digitized by Google

het *schrikkeljaar* doet ontstaan, enz. Doch ik vergenoeg mij met de bovenstaande aanwijzingen, als de grondbeginfels van den natuurkundigen tijd, zonder dezelve ſtarrekundig te behandelen. Laten wij alleen aanmerken, hoe gelukkig het is voor de maatſchappij, dat de tijd, wat aangaat zijne wording, zijnen loop, zijnen duur en zijne regelmaat, aan de onderſcheidene menſchelijke driften en de onderſcheidene regeringsvormen niet is overgelaten: ieder hunner zoude zijn horologie gehad hebben, waarvan het vermaak de eenige veer was; de eerzucht, het horologie van den roem; de gierigheid, dat van het goud; de nijd, dat van eens anders geluk; het ſpel, dat van het geval; de arme, de rijkdommen; de geleerde, de wetenſchappen; de zieke, de gezondheid; de arts, de ziekte; de kwezelaar, de kerk; de eerlijke man, zijne braafheid; en de minnaar, het hart zijner beminde. Alle horologien zouden verſchillende uren gewezen hebben: de eerzucht zoude den tijd vooruitgezet; de gierigheid denzelven teruggehouden, en de behoeftige, die naar rijkdommen ſtreeft, altijd hetzelfde uur geteld hebben. Bij ongeluk zijn niet altijd de deugd, de braafheid en het algemeene welzijn de naald van den gezelligen uurwijzer.

Er zijn tijdperken in het leven, in welke wij den tijd alleenlijk naar de voorwerpen rekenen, die eene aangename aandoening in ons verwekken. Die gelukkige dagen zijn van korten duur; welhaast keeren wij terug tot den gewonen ſlender: maar alle menſchen hebben zulke gelukkige dagen; één's althans in het leven drinkt men uit den vreugdebeker.

(Het vervolg en ſlot hierna.)

OVER HET GEBRUIK VAN DEN KINA, IN TUSSCHENPOOZENDE KOORTSEN, KORT VÓÓR DEN AANVAL.

Na hetgene andere beroemde Geneesheeren over het aan-

Digitized by Google

aanwenden van den koortsbast, kort vóór den aanval, doch in kleine giften, gezegd hebben, moge het overbodig schijnen, waarnemingen, daartoe betrekkelijk, en die anders geene waarde hebben, aan het publiek mede te deelen. De opmerking, echter, dat zelfs ervarene en schrandere Artsen daarvan nog weinig gebruik maken, geeft daartoe eenig regt, omdat het ieders pligt is, de aandacht op een verwaarloosd, ten minste schijnbaar verwaarloosd, en echter belangrijk onderwerp te vestigen. Er is misschien geen middel, dat zoo dom empirisch aangewend, dat zoo vermorst wordt, als de kina, vooral in tusschenpoozende koortsen. Er is misschien geen middel, hetwelk zulke nadeelige gevolgen kan na zich slepen. En waarom? Vooral ook, omdat men de zieken er zoo mede oppropt, de ingewanden overlaadt, en onherstelbare verstoppingen in de fijnste vaatjes van den onderbuik te weeg brengt. Uit dien hoofde vooral behaagde ons de manier van den schranderen en ervaren THUESSINK, om den kina, in kleine giften, kort vóór den aanval te geven. Wij deden het meermalen met een goed gevolg, en deelen, uit onzen voorraad, een paar gevallen mede, welke wij het naauwkeurigst waarnamen.

1. Vóór eenige jaren hadden wij gelegenheid, in een militair hospitaal eenige zieken te behandelen, welke uit Zeeland en Vlaanderen kwamen, en langen tijd met tusschenpoozende koortsen worstelden. Drie van dezelven waren zeer zuiver, zonder eenig merkbaar organisch gebrek of stoornis der eerste wegen, vrij regelmatig, keerende om den anderen dag omtrent ten gezetten tijde weder. Bij geen derzelven waren bijzondere verschijnselen, hoewel zij allen ten minste zes weken de koorts gehad hadden. Ik schreef hier, aan twee, voor, drie poeders, elk van één drachma kina, te nemen het eerste twee, het tweede een uur vóór, het derde op het oogenblik van den aanval. Het gevolg was, dat dezelve, vooral de koude, allerhevigst was, en met zeer groote benaauwdheid gepaard ging.

Digitized by Google

Deze giften werden bij den eenen nog tweemaal, bij den anderen nog driemaal herhaald, verminderende de aanval telkens in hevigheid, en blijvende bij den eenen de derde, bij den tweeden de vierde aanval geheel weg, zonder eenige nadeelige teekenen. Ik gebruikte de voorzorg, van nog, gedurende twee of drie gewezen koortsdagen, één drachma kina op den tijd des aanvals te geven. — Bij den derden ging ik op dezelfde wijze te werk, gevende hier echter slechts de helft, omdat hij een teerder en prikkelbaarder gestel had.

2. Een meisje van ruim 20 jaren, van eene uitgerekte gestalte, teedere huid, en met slechte sappen voorzien, kreeg eene anderendaagsche koorts, welke in den aanvang gastrisch was, en door zuivering en opwekking der eerste wegen bedwongen werd. Zich aan verkouding blootgesteld hebbende, keerde de koorts terug. Ik gaf hier drie poeders, elk van één scrupel, met een weinig hofmansdroppels. Ook hier was de eerstvolgende aanval allerhevigst; er kwamen er echter naderhand nog slechts twee; waarna ik, ter voorkoming van instorting, op den koortsdag één poeder van ½ drachma liet gebruiken, en zulks een paar keeren herhaalde: zoodat ik hier nog geen once kina gebruikte.

Ik meene hierbij te moeten voegen, dat ik van deze geneeswijze in zeer slijmige en trage gestellen niet veel werking gezien heb. De koorts werd wel bedwongen, maar keerde telkens terug. Bij zulken vorderde ik meer, wanneer ik tusschen de twee aanvallen den kina in poeder met braakwijnsteen gaf, schrijvende meest op ½ once kina van vier tot zes grein *tart. emet.* voor. Ik had dan zelden meer dan 1½ of 2 once noodig.

J. V.

Digitized by Google

BELANGRIJKE BIJZONDERHEDEN, OMTRENT DE PLAATS GEHAD HEBBENDE UITBARSTING VAN DEN BERG TAMBORA, IN APRIL 1815. (*)

(Uittrekſel uit een' particulieren Brief, voorkomende in de *Java-Courant* van den 27 Mei 1815.)

Op den 5 April werden eenige kanonſchoten te *Macaſſar* gehoord. Het geluid ſcheen van het zuiden te komen, en hield met tusſchenpoozen den geheelen achtermiddag aan. Omtrent zonneöndergang werd het geluid merkelijk ſterker, en had allen ſchijn van zware kanonſchoten, nu en dan door ligtere afgewisſeld.

In den nacht van den 11den werden de ſchoten andermaal waargenomen, doch veel ſterker dan te voren, en tegen den ochtend volgden dezelve elkander ſchielijk op, ſoms een geluid makende, als van drie of vier ſtukken geſchut, welke te gelijk werden losgebrand. Het ſchip en de huizen binnen het fort dreunden ſterk, en de oorzaak van het geluid ſcheen zoo nabij te zijn, dat ik volk naar de bramzaling zond, om naar het vuur uit te zien. Zoo dra de dag aanbrak, ging ik onder zeil, en ſtuurde zuidwaarts op.

Het weder was buitengemeen donker en betrokken, vooral in het Z. en Z. W.; de wind oostelijk en ſlaauw. Een groote praauw in het zuiden ziende, zond ik een chaloep aan boord, ten einde, zoo mogelijk, eeni-

(*) Dit verſlag blijkt van zelve te zijn geſchreven door den Kapitein van het ſchip *Benares*, doch is vertaald in de *Bataviaſche Courant* geplaatst. — *Tambora* is eigenlijk de naam van eene geheele landſtreek, zijnde een der zes onafhankelijke rijkjes van het eiland *Sumbauwa*. De berg zelf wordt door de inlanders gewoonlijk *de groote Berg* genoemd, dan ſtaat in onze oude zeekaarten bekend onder den naam van den berg *Arom*.

Z..... T.....

Digitized by Google

eenige kondschap te krijgen, wijl dat vaartuig uit de streek scheen te komen, alwaar het schieten was gehoord. — De praauw kwam van *Saleyer*, en de *Hollander*, die dezelve voerde, verhaalde, dat hij het schieten den ganschen nacht gehoord, doch geene vaartuigen gezien had; dat twee dagen vóór zijn vertrek van *Saleyer*, omstreeks den 4 of 5den, een hevig schieten ten zuiden van dat eiland was waargenomen; dat men, in de gedachte dat de zeeroovers het een of ander gedeelte van het eiland aanvielen, alles in het fort tot defensie had in gereedheid gebragt, doch geen vaartuigen ontwarende, had vooronderstéld, dat het eene uitbarsting was van den vuurspuwenden berg op *Sumbauwa*.

Ingevolge van dit berigt kwam ik wederom dwars van *Macassar* ten anker, ten einde deze tijding aan den Resident bekend te maken; en hij voegde zich gaarne bij dat gevoelen, daar zijn huis te *Macassar* sterk door eenige der slagen had gedreund. Inderdaad, alles scheen op dit oogenblik (8 ure in den voormiddag) aan te duiden, dat er iet buitengewoons was voorgevallen. De lucht had in het zuiden en westen een akelig en duister voorkomen, en het was veel donkerder, dan toen de zon opkwam. In het begin had het allen schijn van eene aannaderende zware bui of storm; maar de wolken namen vervolgens de gedaante aan van roodachtig stof, en verspreidden zich ras over den geheelen gezigteinder. Ten 10 ure werd het zoo donker, dat ik het schip van den wal niet kon zien, schoon de afstand niet meer dan eene *Engelsche* mijl was. — Ik keerde toen naar boord terug.

Het was nu duidelijk, dat eene vulkanische uitbarsting had plaats gehad, en dat de lucht vervuld was met de uitgeworpen asch, welke reeds op het dek begon te vallen. Ten 11 ure was de geheele horizon verduisterd, uitgezonderd een klein plekje nabij de oosterkim, uit welke streek de wind woei, en gevolgelijk de nadering van de asche voor een' korten tijd belette; het deed zich voor als een lichtstraal bij het rijzen der zon;

Digitized by Google

zon; de bergen van *Celebes* waren duidelijk zigtbaar, terwijl duisternis het overige van den gezigteinder vervulde.

De asch begon nu in groote menigte te vallen, en de lucht had wezenlijk een akelig en schrikbarend voorkomen. Omstreeks den middag was de duisternis algemeen; de nedervallende stof bedekte het dek; de zonnetenten waren voor en achter uitgehaald, ten einde de asch te beletten tusschendeks te vallen, doch dezelve was zoo fijn, dat het geheele schip er mede vervuld werd. De duisternis was zoo groot, gedurende het overige van den dag, dat ik nimmer iet dergelijks in den donkerſten nacht heb beleefd; zelfs was het niet mogelijk onze eigen handen te zien, hoe digt dezelve ook bij de oogen werden gehouden. De asch viel in groote menigte gedurende den geheelen nacht, en ten 6 ure des ochtends, toen men de zon had moeten zien, heerschte dezelfde duisternis.

Ten half 8 bespeurde ik met blijdschap, dat dezelve begon te verminderen; ten 8 ure kon men de voorwerpen op het dek flaauw onderscheiden, en het licht nam nu zoo spoedig de overhand, dat men ten half 10 den wal konde zien, terwijl de asch in mindere hoeveelheid dan te voren, echter bij voortduring bleef vallen. — Toen het volkomen dag was, maakte het schip eene zeer wonderlijke vertooning. Het tuig, de masten, het dek, met één woord elk gedeelte van hetzelve, was met eene stoffe bedekt, welke nagenoeg de kleur van houtasch en het aanzien van puimsteen had. Dezelve lag over het geheele dek, op sommige plaatsen een voet dik, verspreid, en ik ben verzekerd, dat verscheiden tonnen gewigts van dezelve zijn overboord gegooid; want, offchoon de asch bij het vallen bijna zonder zwaarte scheen te zijn, was het gewigt echter vrij aanmerkelijk, toen dezelve was zamengeperst: een pint, daarmede gevuld, woog 12¼ oncen. De asch was overigens geheel smakeloos, oefende geene pijnlijke uitwerking op de oogen uit, en had een' flaauwen brand-

Digitized by Google

brandrenk, die echter hoegenaamd niet naar zwavel zweemde.

Op den middag van den 12den kwam de zon zeer flauw door den met ſtof bezwangerden dampkring te voorſchijn. De asch bleef dezen en den volgenden dag, bij voortduring, in kleine hoeveelheid vallen. — — Te *Moresſa* aan wal gaande, vond ik de aarde overal met 12 duimen asch bedekt, en men koesterde de grootſte bezorgdheid voor het rijstgewas, daar de jonge plantjes geheel door de gevallen ſtof overdekt en nedergebogen waren. De visch in de vijvers te *Moresſa* was gedood en dreef op de oppervlakte van het water, en ik zag vele vogeltjes dood op den grond liggen. — Men had verſcheiden dagen noodig, om het ſchip van asch te zuiveren: nat wordende, vormde zij eene taaije klei, welke niet dan met moeite konde afgewaſchen worden. Mijn tijdmeter bleef ſtilſtaan, denkelijk door het indringen van eenige ſtofdeeltjes.

Den 15den ging ik van *Macaſſar* onder zeil met een labber koeltje, en kwam den 18den in het gezigt van *Sumbauwa*. Bij het naderen der kust zeilden wij door groote banken van op zee drijvenden puimſteen, welke in den beginne zoo zeer naar droogten geleken, dat wij bijdraaiden, en de chaloep naar eene derzelven zonden, welke ik, op minder dan eene mijl afſtands, voor eene drooge zandbank aanzag, die zich ruim drie mijlen ver uitſtrekte, en boven welke verſcheiden klippen uitſtaken, die ik oordeelde, dat door de uitbarſting waren opgeworpen. Het bleek echter, zoo als gezegd is, niets dan eene op het water drijvende maſſa van puimſteen te zijn, verſcheiden duimen dik, en bezaaid met balken en ſtammen van groote boomen, welke den ſchijn hadden van door het weerlicht getroffen en gezengd te zijn. De chaloep kwam er met moeite doorheen, en tot onze komst te *Bima* was de zee bedekt met banken van puimſteen en drijvende balken en boomen.

Den 19den kwamen wij in de baai van *Bima*, en raakten

Digitized by Google

ten aan den grond dwars van de ſtad, bijna op hetzelfde oogenblik, dat wij 8 vaam water gooiden. Met behulp van den vloed kwamen wij gelukkig in vlot water, zonder eenige ſchade te hebben geleden. — Dat de reede van *Bima* eene aanmerkelijke verandering heeft ondergaan, lijdt bijna geen twijfel; daar op dezelfde plaats, waar wij vastraakten, de kruiſer *Ternate*, een' korten tijd te voren, in zes vademen water ten anker heeft gelegen. De kust in den omtrek van de baai had een akelig uitzigt, alzoo dezelve tot op de toppen der bergen met asch was bedekt. In de nabijheid van *Bima* was dezelve gevallen ter dikte van 3½ duimen.

Uit het verſlag van den Drost van *Bima* ſchijnt de uitbarſting te hebben plaats gehad op den berg *Tambora*, omſtreeks 40 *Engelſche* mijlen bewesten *Bima* gelegen. In den nacht van den 11den moeten de ſlagen, volgens zijn berigt, allerverſchrikkelijkst geweest zijn, en bij vergeleek dezelve bij het afſchieten van een mortier nabij het oor. De donkerheid nam hier eenen aanvang ten 7 ure in den ochtend, en duurde twaalf uren langer dan te *Macaſſar*. De asch viel in zulke groote hoeveelheid, dat het dak van het huis van den Drost aanmerkelijke ſchade leed, en dit gebouw, met vele andere, onbewoonbaar is geworden. Er was weinig wind gedurende de uitbarſting; doch de zee was ongemeen onſtuimig, en rees zoo hoog, dat er een voet water in de huizen ſtond. Alle vaartuigen ſloegen van hunne ankers, en tot op dit oogenblik liggen er verſcheiden groote praauwen op het ſtrand, verre buiten het bereik van den vloed.

Tijdens onze aankomst te *Bima* had men nog niets van den ſtaat des lands vernomen ſedert de uitbarſting. Een bode was door den Drost drie dagen bevorens naar *Sumbauwa* afgezonden, en een tweede naar *Tambora*, onmiddellijk na onze komst, en, daar men hem den derden dag terug verwachtte, beſloot ik tot dat tijdſtip te vertoeven.

Den 24ſten arriveerde het ſchip *Dispatch* van *Ambon*.

De

Digitized by Google

De Kapitein had de baai van *Dompo*, of *Sanjier*, voor die van *Bima* aangezien, en was aldaar binnengeloopen. De ſtuurman, die met de chaloep naar wal werd gezonden, vernam van den Radja, dat een gedeelte der ſtad door de uitbarſting vernield, en vele menſchen omgekomen waren; dat het geheele land verwoest, en het gewas te eenemaal bedorven was. De ſtad *Sanjier* ligt omſtreeks 4 of 5 uur gaans (*leagues*) ten Z. O. van den berg *Tambora*. Men kwam niet dan met de grootſte moeite aan wal, dewijl de baai tot op een' geruimen afſtand van den zeekant bedekt was met puimſteen, asch en ſtukken hout. De huizen ſchenen ter neder geworpen, en met asch overdekt te zijn.

Daar de afgezonden boden op den 22ſten des avonds nog niet waren teruggekeerd, en wel, volgens het oordeel van den Drost, dewijl het binnenſte gedeelte van het eiland ongenaakbaar was, vond ik niet raadzaam, het ſchip langer op te houden. Ik verliet de baai ten 11 ure des avonds; en was den volgenden dag dwars van den berg *Tambora*.

Op den afſtand van omſtreeks 6 *Engelſche* mijlen was de top onzigtbaar, en in wolken van rook en asch bedolven. De zijden rookten op verſcheiden plaatſen, denkelijk wijl de afgevloeide lava nog niet geheel verkoeld was. Eenige ſtroomen ſtrekten zich uit tot aan zee, voornamelijk een aan den N. N. W. kant van den vulkaan, welke duidelijk zigtbaar was door het onderſcheid tusſchen de zwarte kleur der lava en die der asch aan beide zijden, en door den rook, welke overal uit dezelve oprees. — De berg *Tambora* ligt in eene regte lijn omſtreeks 217 mijlen (*Engelſche*) van *Macaſſar*.

Op eene verpligtende wijze is ons lecture gegeven van het logboek van het ſchip *the Dispatch*, waaruit blijkt, dat in den nacht van den 11 April de uitbarſting van den berg *Tambora*, even als eene hevige kanonnade, duidelijk tot op een' afſtand van 7 graden oost van

Bi-

Digitized by Google

Bima was gehoord. — Kapitein FENN meldt, dat de drijvende ſtukken hout en puimſteen zoo aanmerkelijk veel waren langs de kust van *Flores*, dat hij ſomtijds niet dan met groote moeite eenigen voortgang door het water had kunnen maken, en dat ſommige ſtukken zoo groot waren, dat zij wiskunſtig averij aan zijn ſchip zouden hebben veroorzaakt, indien hij met eenige vaart tegen dezelve had aangezeild.

Het berigt, ons door Kapitein FENN gegeven, nopens den ellendigen en kommervollen toeſtand der inwoneren, komt geheel overeen met de opgave, daaromtrent te voren gedaan.

De zendeling, door den Reſident van *Bima* naar de binnenlanden gezonden, was drie dagen na het vertrek van het ſchip *Benares* terug gekomen; dan hij meldde, dat het geheele land zoodanig met asch was bedekt, dat hij er op ſommige plaatſen niet had kunnen doorkomen; zeer veel bewoners van den voet des bergs, en vee, waren omgekomen, en bij de overgeblevenen heerschte zulk een gebrek, dat zij zonder dadelijke hulp hetzelfde lot zouden moeten ondergaan. — Op *Bima* zelve had men gelukkig een' geringen toevoer van rijst ontvangen, welke bij het vertrek van de *Dispatch* het eenige voedſel der inwoneren uitmaakte; dan hun toeſtand was zeer ellendig, en de eenige hoop beſtond in aanvoer van rijst van de naburige eilanden.

Wij meldden hier boven, dat de *Dispatch* bij vergiſſing de baai van *Sanjier* in plaats van die van *Bima* was binnengeloopen. Op die plaats was de ellende boven alle beſchrijving. De Koning verhaalde, dat kokosnoten het eenigſte voedſel waren geweest der inwoneren ſedert de uitbarſting; waarvan de boomen de duidelijkſte merkteekenen droegen, daar zij alle van hunne vruchten waren beroofd. Voorts, dat een dorp en een aanmerkelijk gedeelte lands aan den voet des bergs geheel was weggezonken, en dat op de plaats zelve nu meer dan drie vaam water was.

Er is geen twijfel, of op het geheele eiland is eene

Digitized by Google

zeer sterke schudding en beroering in den grond gevoeld. De *Benares* had eene groote verandering in de baai van *Bima* ontdekt: vaartuigen, reeds vóór langen tijd gezonken, waren niet alleen wederom zigtbaar geworden, maar lagen thans hooger dan het water bij den hoogsten vloed. — Sommige inwoners, die gelegenheid hadden gehad, den top des bergs sedert de uitbarsting te zien, verhaalden, dat een gedeelte van denzelven geheel was ingestort.

NIEUWSTE BERIGTEN OMTRENT DE OVERBLIJFSELEN DER BEROEMDE, DOOR DE OUDE PHENICIËRS GEBOUWDE, STAD LEPTIS, IN HET GEBIED VAN TRIPOLI. Door den *Amerikaanschen* Scheepskapitein PORTER.

Onder de ruïnen van Leptis, aan welker bezigtiging wij drie dagen besteedden, en welke in eenen beter bewaarden toestand zijn, dan andere, door mij in eenig gedeelte der wereld gezien, munten uit de overblijfsels van een groot, digt aan het strand gelegen, vast slot. De zuilen, nog voorhanden, zijn meest allen omvergeworpen, en ten deele in twee of meer stukken gebroken. Zij zijn allen van buitengewone grootte, en bestaan uit het voortreffelijkste, onder den naam van *verd' antico* bekende, groene marmer. Oogenschijnlijk zijn ze door eene of andere hevige schudding der natuur ingestort, daar zij, op verscheidene plaatsen, tot eenen aanmerkelijken afstand, van de grondslagen, waarop zij gerust hadden, waren weggerukt. Allerwegen zag men ruïnen van prachtige tempels, overblijfselen van altaren en andere versierselen, ten deele van marmeren beelden, ook geheele figuren, wier gezigten echter doorgaans van de omzwervende Arabieren vernietigd waren, dewijl zij gelooven, dat het ligchamen van ongeloovigen zijn, die tot straffe hunner zonden in steen veranderd werden. Stukken van vloeren in voortreffelijk

Digitized by Google

lijk mozaïk lagen er voor den voet, en met geringe moeite vonden wij oude, doch door den roest sterk aangetaste, munten. Wij bezochten de begraafplaatsen, en namen kopij van verscheidene opschriften der talrijke marmeren sarcophagen (prachtig versierde graven), van welke wij eenige bij stukken, als bouwstoffen tot de hutten der nabij wonende Arabieren, verbruikt zagen. Ook andere voortreffelijke beeldhouwwerken hadden dezelfde bestemming verkregen. Schaften van de schoonste marmerzuilen dienden bijna alle deze ellendige hutten tot grondslagen, die aldus een sprekend beeld van aloude pracht en nieuwe barbaarschheid opleverden. Wij begaven ons ook naar de haven, en zagen de steenen waterbehouders, waaruit de galeijen eenmaal hare behoefte aan water haalden. De haven was cirkelvormig; de ingang eng, en scheen door kasteelen goed beschut geweest te zijn. De grond der haven is thans hooger dan de oppervlakte der zee, en, waar eenmaal schepen zeilden, wast thans gras. De waterleiding is grootendeels onbeschadigd, en de sloten, tempels en andere prachtige overblijfsels zijn thans verblijven der jakhalzen en wilde duiven. De muren der stad zijn op vele plaatsen omgestort, en naar den kant der zee meest alle geheel met zeezand bedekt. De nog zigtbare huizen zijn van gehouwen steen en plat; diegenen, welke wij nader onderzochten, waren inwendig geheel met zand opgevuld. Het Amphitheater ligt buiten de stadsmuren, en toont sporen der grootste pracht. Het is zeventig ellen (*yards*) wijd en honderd-en-vijftig lang, en steenen trappen gaan in hetzelve rond, van de *area* (het tooneel, de binnenste vlakte) tot aan den buitenmuur, in de hoogte. Aan ieder einde is een ingang. Langs de ganssche *area* loopt eene rij van pedestallen (voetstukken), nevens een van welken ik, bij het nagraven, een' leeuwenkop vond, dien ik medenam.

Dit is thans Leptis, eenmaal eene der eersten in het mag-

Digitized by Google

magtige ſteden-verbond, dat de mogendheid der Roomſche Keizers trotſeerde!

Carthago en Rome.

Van Carthago zijn nog ſlechts weinige ſporen over, en geen derzelven geeft blijk van hare vorige grootheid. Hare mededingſter, Rome, ſleept nog altijd haar aanzijn voort; doch *zulk* een aanzijn verwekt twijfel in de ziel, welke van beide ſteden de hartroerendſte omkeering aanbiedt. Van Carthago is niets overig, dan de plaats, welke het in de geſchiedenis inneemt, — van Rome niets, dan hetgeen een aandoenlijk contrast met hare vorige grootheid vertoont. Carthago is vernietigd, en het geſlacht harer bewoners is verdelgd, of leeft onder andere namen voort; en niets is van deze magtige ſtad over dan groots — het aandenken van haren vorigen glans. Rome is gebleven, en duizenden van nieuwsgierige reizigers, die de geſchiedenis harer algemeenheerſchapplij, hares magtigen Senaats, harer algebiedende Keizers, hares onverwinnelijken volks lazen, ijlen derwaarts, om eene door kunſten, wapenen en wetenſchappen even beroemde ſtad te zien. Zij zien — de St. Pieterskerk, — inderdaad een ſchitterend contrast met de verhevene masſa's der overblijffelen van Romeinſche grootheid, doch geen zoo groot contrast als het tegenwoordige geſlacht der Romeinen met de krachtige, onbuigzame en onverwinnelijke Plebejers der dagen van CORIOLANUS. Waarlijk, Carthago was gelukkiger dan hare mededingſter; want, ſchooner is het, onder te gaan, betreurd door de menſchheid, dan zich zelve te overleven, een voorwerp harer uitjouwing en verſmading.

FRAG-

Digitized by Google

FRAGMENTEN UIT EENE REIS NAAR PARIJS, IN 1814.

Door JOHN SCOTT.

(*A Visit to Paris, in* 1814. *By* JOHN SCOTT. 3d. Edit.)

Franſche en Engelſche Volksmenigte.

Wanneer eene Paketboot te *Margate* aan wal komt, is doorgaans de toeloop van volk aan de haven verbazend; maar hoe verſchillend in het oppervlakkig voorkomen van hetgeen wij te *Dieppe* waarnamen! In de *Engelſche* haven vindt de aankomende reiziger bijeen, om hem te ontvangen, gezette koopmansgezigten, houdingen, die eene bepaalde, onbekommerde leefwijze aanduiden, niet gekenmerkt door drift of onrust, en eene ſoort van trage onafhankelijkheid van manieren, die door zoodanigen, welke geene goede kennis van de fijnere trekken des karakters bezitten, gevaar loopt voor trotschheid gehouden te worden. Bij de *Franſche* volksmenigte, integendeel, is overal levendigheid zigtbaar; de ſoldaten zijn levendig asſurant, de dames levendig bekoorlijk, de deurwachters en logementhouders levendig dringend, het gemeene volk levendig nieuwsgierig en gedienſtig. Een knaap, met eene ſmerige nachtmuts op zijn hoofd, en ſtekende in een haveloos wambuis, zeide: „Gun mij de eer om den „kleinen *Milord* op den trap te helpen," en op het eigen oogenblik pakte hij een klein jongsken, dat bevende aan zijn moeders hand op het dek ſtond, en bragt het aan wal. Hijzelf en drie van zijns gelijken volgden het gezelſchap tot in hun logement, en bleven pal ſtaan in het vertrek, daar men zich nedergezet had. Een *Engelsch* Heer, niet regt wetende, hoe hij het met deze beleefde borſten zou maken, en begrijpende, dat hij hen veilig met dezelfde munt kon betalen, ſprak hen aan op zekeren onderdanigen toon, waarmede hij bedoelde, de *Franſchen* in hun eigen land op zijde te ſtreven, vragende: wat hij en zijn gezelſchap hun ſchuldig was voor de eer van het tegenwoordig bezoek? De man, die voor allen het woord voerde, antwoordde: dat de Heeren, wijzende op de drie, die achter hem ſtonden en zich zelven, zich zeer gelukkig rekenden, om de goede *Engelſchen* bij hunne landing te hebben mogen te hulp komen, en dat zij

Digitized by Google

nu ootmoedig verzochten om de eer der belooning van hunne dienſten. „Maar waarom toch;" hernam de *Engelſchman*, „volg„det gij ons den geheelen weg tot hiertoe? waarom vroegt „gij niet bij het ſchip zelve uwe belooning?" — „Het „zou ten uiterſte onbeſcheiden geweest zijn voor arme drom„mels zoo als wij, om op de openbare ſtraat ons aan Uwel„edeler opmerkzaamheid op te dringen," was het ſnedig antwoord, dat met ſchik niet wel anders kon beantwoord worden, dan door een geſchenk van eenige franken.

Een Engelsch Koetſier en een Fransch Postiljon.

Eene *Fransche* Diligence verdient bijzondere opmerking, zoo wel om het karakteristieke van dezelve, als om hare nieuwigheid. Als rijtuig is zij, naar het uiterlijke aanzien, een gemengd ding, zaamgeſteld door de vereeniging van een wagen met eene postkoets; doch ik moet bekennen, dat, hoe zeer haar uiterlijk voorkomen juist geen gunſtig vooroordeel inboezemt, hare hoedanigheden echter menige van die voordeelen tot ſtand brengen, welke bevonden worden het gevolg te zijn van de vermenging van verſchillende dierſoorten. Zij is zeker niet zoo ſterk als een vrachtwagen, noch zoo wel verlicht of snel voortgaande als een van onze Hoogvliegers, doch voegt bij de veiligheid en ruimte van den eerſten toch een aanmerkelijk gedeelte van de vlugheid des anderen. Zeker is er groot gebrek in dezelve, en alles, wat er toe behoort, aan ſchikking, voegzaamheid, volledigheid en netheid; doch zelfs dit, wanneer de eerſte tegenzin, dien het verwekt, verflaauwd is, baart verwondering over de behendigheid van een volk, dat raad weet om alles tot ſtand te brengen met de lompſte en minſt toereikende middelen van de wereld, bijna zoo goed als zij doen, die gewoon zijn alles vooraf juist en naauwgezet te berekenen. Elk bedrijf in *Engeland* is tot zeker ſtelſel gebragt, ten gevolge van eene regelmatige verdeeling van werkzaamheden, en eene naauwkeurige berekening van de middelen, aangewend om de bedoelde einden te bereiken: in *Frankrijk* laat men veel aankomen op de handigheid van een enkel werkman, op noodmiddelen, op toeval, en de kunſt, om alles, hoe het ook uitvalt, een' fraaijen glimp bij te zetten. In *Engeland* draagt men zorg om de din-

dingen wel voor te bereiden; de *Franſchen* bekommeren zich des weinig, ſteunende op hunne vlugheid en knaphandigheid, wanneer de nood aan den man komt. Een *Engelsch* koetſier beſchouwt zich zelven als een deel van eene geregelde ſtichting, geroepen om alleen zijne bepaalde plaats te vullen, en zijne bijzondere pligten waar te nemen. Gevolgelijk doet hij alles met gepaste naauwkeurigheid, en blijft ſteeds zich zelven gelijk; hij ſchikt zijn' overrok in orde, en zwaait zijne nette zweep met de houding van een' perſoon van aangelegenheid, die zoo zijne bijzondere wijze heeft om zijne dingen te doen, welke hij niet minder gewigtig beſchouwt dan zijn bedrijf zelve, en, gebeurt er eenig wezenlijk ongeluk aan zijn tuig of paarden, dan vloekt hij harrelijk die genen van zijne medebroeders, welker post het geweest was om dit te verhoeden. Een *Fransch* postiljon is algemeener in zijne bekwaamheden, naar evenredigheid van het min bepaalde van zijn bijzonder bedrijf, en het min volledige van den toeſtel, waarover hij waakt. Twintig malen tusſchen twee pleisterplaatſen is hij op en van zijn paard, zonder dat het rijtuig immer ſtilſtaat. Dreigen de teugels te breken, gij ziet hem niet ontſteld of verlegen, wanneer hij geroepen wordt om die te herſtellen, waarmede zijne paarden eerder gebonden dan opgetuigd zijn; en hij doet het met bindgaren, zoo hij dit bij toeval in den zak heeft, of, zoo hem dit ontbreekt, met zijne kouſenbanden. Roept hem een paſſagier, hij klimt af; ſteekt zijn hoofd in het portier, terwijl hij bezijden hetzelve voortloopt, en laat de dieren, die het rijtuig trekken, aan hun eigen geleide over — eene vrijheid, waaraan de beesten gewend zijn, en waarvan zij dus zeldzaam misbruik maken. Bijna nimmer valt u deze postiljon in het oog, of gij vindt hem bezig met het herſtellen van het een of ander, dat gebroken is, met zijne zweep te knoopen, zijn' zadel te regt te leggen, de teugels zamen te voegen, of met een' ſteen, van den weg gerapt, op het wagentuig te kloppen. De voortgang der reizigers wordt niet geſtremd door al dit lappen; men ontwaart geene belemmering; noch verwarring noch verlegenheid heeft er plaats. In eene zonderlinge orde zijn de paarden voor den wagen geſpannen: weinige teugels vereenigen drie van dezelve haast elkander als leiders — één daar achter loopt tusſchen zware boomen en draagt den pos-

Digitized by Google

postiljon, en een vijfde is aan de zijde van het laatstgemelde met hetzelve vereenigd door eene foort van gebrekkig en lomp blok of takel. Het ganfche gefpan, met uitzondering van het één paard, dat tusfchen de boomen loopt, kan dus naar welgevallen zich in bogten wringen, fteigeren en ziegezagen, en fchijnt, oppervlakkig befchouwd, een ruim gebruik van die vrijheid te maken. Inderdaad echter zijn de dieren zeer handelbaar; zij gaan vooruit met een' goeden tred, en zijn zeer gehoorzaam aan de zweep huns drijvers, (waarvan hij meer gebruik maakt dan van de teugels) in weerwil van het ongeduld, dat zij fchijnen aan den dag te leggen door wilde fprongen, hevig fnuiven en zijlings afwijken. Het paard in *Frankrijk* ontwikkelt doorgaans de aangeborene én natuurlijke houding van dat fchoone dier, hetgeen men zelden ziet in *Engeland*. Het bijzonder ras van elke provincie wordt zorgvuldig bewaard in zijne zuivere oorfpronkelijkheid, en vertoont gevolgelijk dien hem bijzonder eigenen geest en geftaldheid, die men karakter noemt, en welke, voordeel of nut ter zijde geftald zijnde, toch oneindig belangrijker is dan zamengeftelde eigenfchappen of door kunst gemaakte volkomenheden.

De Gebouwen en de Straten van Parijs, met deszelfs Bewoners.

Bij eenen fchoonen morgen kan men zich niets belangrijkers verbeelden, dan eene wandeling langs de kaaijen van *Parijs*, gaande van het Paleis naar de ftad, of het oudfte gedeelte der hoofdftad, gelegen op een eiland in de *Seine*, en met de overige ftraten verbonden door de vermaarde *Pont Neuf*. Voortgaande uit den tuin der *Tuilerien*, en gekomen op het midden van de brug van dien naam, wordt het gezigt aanftonds allervoortreffelijkst. Aan de eene zijde fpreidt de prachtige en uitgebreide reeks van allerlei foort van kolonades, die de *Seine* als bezoomen, zamengeftald door de vereenigde paleizen van de *Tuilerien* en de *Louvre*, eene aaneenfchakeling van heerlijke bouwkunst ten toon, zoo treffende, alsof deze bijna onafzienbare ftraat alleen gebouwd ware om de meesterftukken van die kunst bijeen te brengen. De deftige, reine breedte, en (het luid vreemd) het bedaarde voorkomen der kaaijen, die in ftatelijke witheid ter zijde van de ri-

Digitized by Google

rivier als ſchijnen te rusten, en het doorſchijnend groene (*) van het water, leveren een' verfriſchenden voorgrond aan het taferéel. De groote huizen van bijzondere perſonen aan de overzijde der *Seine* maken een goed geheel uit met de openbare gebouwen, en leiden het oog op korten afſtand naar het Paleis der Kunſten en naar de Munt; zijnde de paleizen in dit kwartier waarlijk zoo veelvuldig als de mindere gebouwen. Achter deze ſtreek rijst de grond, waarop de hoofdſtad gebouwd is, ſteil naar de hoogte, en de *Fauxbourg St. Germain* vertoont gevolgelijk allerlei ſoort van pittoreske vertooningen. Het dak van het Pantheon verheft zich bovenal in glans en bekoorlijke pracht; het bepaalt het oog van den aanſchouwer door het ontzettende van zijne hoogte, en bindt het aan zich door het bevallige van den bouw. De zustertorens van *St. Sulpice* prijken in lageren rang voor het gezigt; en, wendt zich het oog naar de andere zijde, naar de menigte van zware en hooge gebouwen, welke het volkrijkſte en nijverigſte gedeelte van *Parijs* kenſchetſen, de oude torens van de cathedrale kerk van *Notre Dame* zullen ſteeds het tegenwoordige met het verledene verbinden in eene plaats, waar de ſchakels van deze ſoort weinige zijn en meestal verbroken.

Voorwaarts gaande uit het kwartier der paleizen, worden de vertooningen meer zonderling, de nieuwe, hoewel, min grootsch, vermakelijker, en, misſchien, algemeener oplettendheid wekkende. De bijzondere helderheid van de lucht te *Parijs* (bijzonder althans, zoo het ſchijnt, voor een' *Engelschman*) zet elk voorwerp een' ſchitterenden glans en allezins verwonderlijke duidelijkheid bij. De afſtanden worden als verminderd wegens de doorſchijnendheid van de middelſtof, door welke henen zij gezien worden, en men is, gevolgelijk, meer in het regte oogpunt van de voorwerpen voor zich. Het algemeene uitwerkſel hiervan is dat van een *Venetiaansch* ſchilderſtuk, of van het voordeel, dat men trekt van ſommige ſoorten van glazen, bij het beſchouwen van natuurlijke

(*) Op het oog ſcheen het groen kristal, toen ik gedurende den herfst te *Parijs* was; ook PINKERTON zag het in dien zelfden ſtaat; maar het gros der reizigers ſchijnt gemeenzamer met de *Seine* bekend te zijn, zoo als zij zich ſomwijlen als een bruin en troebel water vertoont.

Digitized by Google

ke voorwerpen. En zoodanig is de golvende en wemelende levendigheid, verscheidenheid en vrolijkheid, — zoodanig de ontwikkeling van karakter, bezigheden en vermaken, van mannen, vrouwen, dieren en allerlei soort van dingen, — zoodanig, met één woord, de uitbarsting van al het krioelen en bewijs van *Fransche* aanwezigheid, dat het gansche tafereel, te zamen genomen, de honding heeft van eene verbazende tentoonstelling.

Hoekige schiereilanden van hooge gebouwen springen uit van de overzijde van de *Pont Neuf:* een reusachtig boordsel van steenen huizen, morfig van aanzien, onregelmatig, en zonder dat men weet, wat men er van maken moet, ziet van hunne hoogte in het groene kristal der rivière, en wordt als eene fraaije teekening teruggekaatst uit hare diepte. Sterk schitterende kleuren, zoo zeldzaam in *Engeland*, ziet men hier overal verspreid. Ziet gij de straten over; de roode doeken, die het hoofdsierstel der boerinnen en der dienstmeiden uitmaken, schitteren aan alle zijden met de uiterste levendigheid. Het is tien tegen één, wanneer een korps militairen den weg afkomt, of de soldaten, eenen doortogt zoekende, zoo als hier dikwerf te pas komt, zullen zich eerder onder de overige voetgangers mengen, dan hunnen weg door dezelve forcéren; zoodat men hunne geweren en uniformen hier en daar door de tusschenvakken van pasagiers en rijtuigen ziet schitteren. Bedrijf en gerijselijkheden schijnen als uit de huizen geloopen te zijn; niet alleen vogels in kooijen en bloemen en heesters in potten, maar de keurigste prenten en boeken, kleedingstukken en opschik vermeerderen het gejoel door het geschreeuw en de winzucht der uitventers. Aan de oppervlakte van het water ziet gij breede vlotten in menigte, met overdekte lootsen, door de getraliede vensters van welke onverwacht als voor den dag springen de witte floddermutsen, rijkgekleurde doeken en welgevleeschte naakte armen van honderden waschvrouwen, plaschende en spoelende haar linnen in de *Seine*, en met de glinsterende droppen hare vrolijke aangezigten besproeijende.

Een *Engelschman*, als zoodanig, staat verbaasd, dat weinige of geene booten, voor vermaak of bedrijf geschikt, zich op de *Seine* vertoonen. De menigte van bruggen is hiervan misschien eene der oorzaken; trouwens, de smaak der *Parijzenaren* valt in geenen deele op watertogten. Waarschijnlijk we-

Digitized by Google

weten zij niet; dat men van het water partij kan trekken ter bevordering van vermaak, zien zij in een bad of fonteinwerk. Men moet hun echter het regt doen van te bekennen, dat zij het water hoogachten, voor zoo ver het ter reiniging en verfrisching kan dienen. Er is geene ſtraat, waarin men niet onderſcheidene openbare baden aantreft, en groot is het aantal daarvan aan de rivier. Zij zijn voorhanden voor alle klaſſen en rangen van elke ſekſe; ſommigen „ voor de *dames*," anderen „ voor de *vrouwen*;" zij ſtrekken hunne lang uitgerekte buizen tot in het water, als zoo vele geſchilderde Leviathans, en derzelver decoratien (wat toch is in *Parijs* niet opgeſmukt?) vermeerderen de algemeene levendigheid van het tafereel. De zwemſchool verdient desgelijks opmerking: het is een breed drijvend bad; de mannen, die er gebruik van maken, zijn, door eene order van de Policie, verpligt, eene zeer middelmatige ſchort om hunne heupen te dragen, en met dit offer aan de welvoegelijkheid ziet men hen door vrouwelijke bedienden op kopjes koffij onthaald, daar ſteeds eene van de ſekſe hen bedient, zoo wel als overal elders, waar mannen te zamen komen.

De contraſten in *Parijs*, zoo als ik gezegd heb, zijn zeer afgebroken, en die vermeerdert gevolgelijk het belangrijke van het tafereel. Uit het venſter van een voortreffelijk gebouwd huis, dat zich op eenen afſtand verheft, ziet men ſomwijlen een lap van een beddelaken fladderen: een fraai uitgehouwen beeldwerk, dat men in *Engeland* zorgvuldig in orde zou houden, mag, in *Parijs*, jaren achtereen geſchonden op zijne plaats blijven. De uithangborden voor de winkels zijn uitſtekend fraai — dat is te zeggen, zij zijn fraai voor *uithangborden*, en zeer dragelijk als *ſchilderſtukken*. Ieder man in *Frankrijk*, die de verfkwast opvat, mag zich eenigermate vleijen een dragelijk kunſtenaar te zullen worden; en de beſte kunſtenaar van *Frankrijk* is, in de gewigtigſte opzigten, weinig meer dan dragelijk. Het natuurlijk gevolg is eene uitgieting, als 't ware, van decoratien, waarlijk uitſtekende in de minſt belangrijke opzigten, daar een *Engelſch* bezoeker niets verwacht te zien dan rijk beſmeerde prullen; doch, bij het naauwkeurig opnemen, vindt hij van de andere zijde, met betrekking tot vereischten, welke hij als wezenlijk beſchouwt, zekere gemeenheid en ſlordigheid, kwa-

Digitized by Google

kwalijk ſtrookende met het verheven karakter van den uitwendigen opſchik. De uithangborden alzoo, waarvan ik gewaag, ſchoon zij bij eene akademiſche tentoonſtelling als ſchilderſtukken konden verſchijnen, lokken u dikwerf uit, om eene menigte van dingen naauwkeuriger op te nemen, waarover een handwerksman van *Bondſtreet* zou blozen, indien dezelve bij hem voorhingen. Hetgene gij op de ſtraten ontwaart, is alles in denzelfden geest. „ Vergun mij de eer, dat gij toeſtaat te pas„ ſéren," zegt een haveloos deurwachter, onder het afnemen van zijn' hoed, tegen een wijf, dat met gebradene kastanjes te koop zit. Een priester, in vollen kerkelijken dos uitgeſteken, zal op de ſtraat blijven ſtaan, om een half uur lang, met een dienstmeisje te kakelen en te lagchen. Boven eene ellendige deur, in een naauw en morſig ſtraatje van de *Fauxbourg St. Germain*, dat het oudſte gedeelte van *Parijs* is, ſtaat te lezen: „*Salon de Littérature*," en men zegt ons, dat daar binnen leſſen worden gegeven in Botanie, Pathologie, Phyſiologie, enz. *Zij*, die er verkeeren, zijn onbekenden, ſchepſels van gemengd ras, half ſoldaat, half ſtudent, vinnig en trotsch van uitkijk, met kaal geſleetene kleederen en eene losſe ongebondene houding. Een van de gemeenſte koffijhuizen onderſcheidt zich door het opſchrift: „*de wijze Athener.*" Er inkomende, wordt gij met eene bevallige buiging begroet door *Madame*, die hier in deftige houding gezeten is, om de bewustheid te verſpreiden van de tegenwoordigheid van een vrouwelijk wezen, (zoo onontbeerlijk voor de *Franſchen* in alle omſtandigheden en van allen rang, het zij kiesch of grof, welleevend of gemeen) en om den post van haren man te vervullen door een vlug en knaphandig oppertoezigt over alles, terwijl hij waarſchijnlijk in de keuken haar werk verrigt. Waagt hij het, om zijne witte ſlaapmuts te vertoonen binnen de grenzen van de opperheerſchappij zijner dame, dan ſchreeuwt zij met een' toon van verwonderde laſtgeving, die toch niet ſnibbig is, omdat zij komt uit den mond van haar, die nooit tegengeſproken wordt: „*Eh — mon ami! — que faites vous ici? allez, allez —* „*vite — vite!*" en — hij ſluipt henen. In een' hoek ziet gij een' ſlecht gekleeden oppaſſer een glaasje morelle-brandewijn inſchenken onder eene buste van Socrates voor een nog haveloozer perſonaadje, die men, om zijne wapperende eere-

teekens, voor *Monsieur le Marquis* kan nemen; in een' anderen een afgietsel van de Venus in de *Louvre* vlak tegenover een' grooten spiegel, welke hare gedaante terugkaatst, en een heerlijk effect, als een contrast met vuile muren, een' morsigen haard, en onderscheidene andere blijken van gemeenen aanleg, veroorzaakt. Aan eene der tafels discoureerden, over een dominéspelletje, twee mannen in losse overrokken, welker geheele kleeding hen in *Engeland* onder de laagste klasse van het gemeen zou plaatsen, met een air van aangelegenheid en schranderheid, hetwelk men in goed gezelschap en door kennis aan de wereld gewoon is op te doen. Op eene andere plaats zag men een' stijven saletjonker en een spijtig meisje eene kan bier te zamen drinken, onder het lezen van het jongste dagblad en het tooneelberigt van des avonds te voren.

Voortwandelende door naauwe straten, allerlei vuiligheden en verwarring, komt gij aan een' winkel, waar men haar snijdt en opmaakt voor een' halven stuiver, met het opschrift er boven: „ *Kunst verfraait de Natuur.*" — Een weinig verder haalt een man vol roemvolle herinneringen, die nu grove wollen kleederen naait, u zijnen vorigen rang voor den geest, door zijn uithangbord, als *Ex-gaitrier* van het derde regiment voetvolk. Welk eene ondernemende en roemrijke natie moet deze zijn, waaronder een haarsnijder voor eenige duiten zich zelven kan streelen met zijnen rang als kunstenaar, en een oude regiments kleermaker een' vereerenden titel afleiden van zijn handwerk! Onder dit volk plaatst zich een *Ex-gaitrier* — dat is te zeggen, iemand, die voormaals soldatenkleeren plagt te maken — in denzelfden rang, als 't ware, met Ex-ministers en Ex-keizers, die eenmaal *Europa* beheerschten, en, in stede daarvan, zich thans vergenoegen met zich zeer keizerlijk te gedragen over een plekje gronds (*Elba*) zoo groot als het eiland *Wight*. Bij de tentoonstelling van moderne beeldhouwkunst in de *Louvre* was een borstbeeld, dat op het eerste gezigt alleen opmerking scheen te verdienen uit hoofde van de zwaarte der knevels, doch bij eene naauwkeuriger waarneming bleek waardig te zijn eene plaats te bekleeden naast den Laocoön en den Phidischen Jupiter; — een klein strookje papier kondigde, in zeer hoogdravende bewoordingen, aan, dat wij voor ons hadden den *Maitre de Ballet* van het *Theatre de Gaieté*!

De-

Dezen zijn de luiden, die handelen zoo als de *Franschen* handelen, en spreken zoo als de *Franschen* spreken. Zij vermaken zich met hunne eigene bedrijven met geestdrift, die echter met hunne bekwaamheden niets te maken heeft, maar alleen voortspruit uit de onnoozele omstandigheid, dat het *hunne* bedrijven zijn. Zij zullen, derhalve, steeds hetgeen zij doen zoo hoogdravend doen als mogelijk is, zonder te blikken of te blozen, wanneer het, uit hoofde van zijnen onbeduidenden aard, slecht uitvalt, of zich te schamen, indien de roem, waarop zij azen, het gevolg is van omstandigheden, die in het algemeen voor schandelijk gehouden worden. Alles, wat zij voor het licht brengen, alles, waarop zij eenigen invloed hebben, neemt de kleur en het bepaalde karakter aan van hunnen eigenen geest, juist gelijk men de voorwerpen in een' morsigen spiegel, die daarop zijne eigene vuiligheid terugkaatst, wankleurig en verdraaid waarneemt. Onder dit volk is niets in achting, dat niet schittert, en niets, dat schittert, in minachting. — Bij hen is het onververmijdelijk een ding van de grootste aangelegenheid, welk kostuum een Senateur moet dragen, die over hunne constitutionéle Charters zal discutiéren, of een lid van het Instituut, die eene redevoering uitspreekt voor eene vergadering, welke hem niet verstaat. Een statige optogt ter invoering van een nieuw Gouvernement, of de toezegging van een groot nationaal feest, door deszelfs invloed te geven, zal hen te allen tijde doen berusten onder eene verandering van dynastie; en, wordt eenig schouwspel loosselijk naar hunnen smaak voorgesteld, zij zullen er zeker niet over nadenken, wat er heimelijk mede bedoeld wordt.

Doch, om voort te gaan met mijne beschrijving van de straten van *Parijs*. Een van derzelver in het oog loopende trekken is de oplettendheid, die men ontdekt op alle kleine behoeften en grillige verlangens, met oogmerk om zijn voordeel te doen met aanbiedingen ter vervulling van dezelve. Dit veroorzaakt groote drukte en gewoel, en werkt krachtig mede, om zekere levendigheid van geest gaande te houden onder de voetgangers. Krijgt gij den inval, om te willen weten, hoe zwaar gij zijt, velerwegen treft gij personen en werktuigen aan, om u op het eigen oogenblik te voldoen. Aan de *Boulevards* en andere voorname streken vindt gij kramen, die list bij gerijfelijkheid voegen, om u te lokken.

Zoo

Zoo vindt gij, bij voorbeeld, in eene derzelven elk artikel (en verbazend groot is de verscheidenheid daarvan) te koop voor dertig stuivers, en zoekt er uit, wat u bevalt: in eene andere kraam ziet gij vijftien stuivers met groote letteren geschreven, als de algemeene prijs. Allerlei soort van behandeling van dieren wordt openlijk verrigt door *vrouwen*, zittende op stoelen op straat, met eene beschrijving van het beroep, dat zij drijven, die juist niet altijd binnen de grenzen der vrouwelijke kieschheid blijft, op een stuk bordpapier. *Bureaux des Ecrivains* bieden de dringendste noodigingen aan den minnaar, den koopman, den staatsman, of den man van letteren, die, door een onnoozel toeval, geen schrijven hebben geleerd, om binnen te treden en hun voordeel te doen met de talenten, die gereed liggen om zich te vertoonen. Gebradene kastanjes brengen overal het gehemelte in verzoeking door een' aanval op de neuzenuwen. Meisjes, die niet afgewezen willen worden, stoppen u ruikers bloemen in de handen. Fruitvrouwen dringen op u in met heerlijke trosfen druiven. Schoensmeerders vleijen den nationalen trots des *Engelschen*, met luide te schreeuwen: „ *cirage Anglais!*" Een kerel draagt een geschilderd kastje op zijn' rug, waaruit gij kunt gerijsd worden met lekkere dranken, als limonade, tisane, — enz. enz. enz.

RELAAS VAN HET VOORGEVALLENE, BETREKKELIJK HET NEMEN VAN EEN VAARTUIG MET GELD EN FRANSCHE DOUANIERS, DOOR NEGEN GRONINGER SCHIPPERS, BIJ DE ZOUTKAMP, OP DEN 16 NOV. 1813.

Mijnheer de Redakteur!

Daar de juiste teboekstelling van de Geschiedenis der laatste Staatsomwenteling U blijkbaar ter harte gaat, vertrouwt de Ondergeteekende, dat Gij niet aarzelen zult, ook het navolgende, betrekkelijk het nemen van een schip met geld en *Fransche* Douaniers, bij de *Zoutkamp*, met eene sloep, door negen Schippers, vergeleken met het verhaal van de Heeren H. BOSSCHA en J. KONIJNENBURG, in hunne respective werken: *Geschiedenis der Staatsomwenteling in Nederland*, en: *Nationaal Gedenkboek der herrieuwde Nederlandsche Unie*, in

in het volgend Nommer van uw alom geacht Maandwerk te plaatsen; te minder, daar de steller van het volgend Relaas zelf aan het hoofd der genoemde Schippers zich bevond, en dus in staat is, om, met en benevens zijne togtgenooten, het meest juist en volledig getuigenis van het eigenlijk voorgevallene te geven. Ik ben enz.

* * *

De Ondergeteekende, eertijds Schipper, maar toenmaals Logementhouder te *Groningen*, bevond zich bij de komst der *Russen* aldaar onder de vrijwillige Rustbewaarders te paard.

Op den 15 Nov. 1813, 's morgens ten 10 ure, vernomen hebbende, dat in den vroegen ochtend van dien dag een schip met geld, vervuld met *Fransche* Douaniers, uit *Groningen* vertrokken was, maar oordeelende, dat hetzelve nog wel te achterhalen en te nemen zoude zijn, indien dat met eene gewapende sloep geschiedde, deed hij daartoe, *uit eigene beweging*, den voorslag aan eenigen zijner kennissen, namelijk de Schippers IBE SCHELTS, HARM SMIT, DERK ALBERTS HOFF, PIETER MUNTENDAM, SJOERD JACOBS SCHUIRING, JACOB SMIT, HEMME J. LEWE, en KORNELIS KNOOK; en, toen dezen met hem gereedvaardig waren, gaf hij daarvan mede opening aan den Heer Kolonel BUSCH, en met dezen Heer ook aan den Baron ROSEN, Bevelhebber der *Russische* troepen, die het vrijwillig ontwerp van den Ondergeteekenden en zijne medegenooten goedkeurde, en hem vroeg, hoe vele *Kozakken* hij aan de *Zoutkamp* tot zijne assistentie begeerde. De Ondergeteekende antwoordde daarop: „ 20 man is genoeg:" waarop de Baron ROSEN hem verzekerde, dat dezelve den volgenden morgen (zijnde het alstoen reeds avond) vroegtijdig op de *Zoutkamp* zouden zijn. De Ondergeteekende, na vergeefsche pogingen nog meerdere medestanders te verkrijgen, vertrok dien zelfden avond ten 11 ure, met genoemde zijne makkers, allen gewapend, met eene sloep uit *Groningen*, met een' fellen Z. W. wind en veel regen. Des anderen daags, 's morgens omtrent 4 ure, ontdekten zij bij den *Roodenhaan* het *Fransche* schip, ten anker liggende; doch, op de *Zoutkamp*, althans door de tegenwoordigheid der *Kozakken*, hopende versterkt te worden, roeiden zij, in stilte, het schip voorbij.

Om-

Digitized by Google

Omtrent ten 7 ure kwamen zij op de *Zoutkamp*, alwaar alles nog *Fransch* was, hoewel de komst der *Russen* binnen *Groningen* ook aldaar was bekend geworden. Nog geene *Kozakken* vernemende, en het *Fransche* schip nog niet gearriveerd zijnde, begaf hij zich met zijne makkers in stilte aan wal en naar een Logement, ten einde kondschap aldaar van een en ander te nemen, en, indien de *Kozakken* onverhoopt niet kwamen, dan te pogen nog eenige lieden aldaar aan te nemen tot adsistentie, overmits hij wel gevoelde, dat hij tegen het groot aantal gewapende Douaniers, die zich in het schip bevonden, zwak genoeg was, en misschien door gebrek aan manschap de onderneming zou mislukken. De Ondergeteekende *c. s.* bewoog dan ook dadelijk dertien man uit de *Zoutkamp*, om hen in den aanslag op het bedoelde schip te ondersteunen; doch deze allen, ongewapend zijnde, moesten henengaan, om hier en daar wapenen op te zoeken.

In dien tusschentijd inmiddels, even over 10 ure, zag de Ondergeteekende het verlangde schip reeds naderen, oplaverende met allen spoed, zonder dat de beloofde *Kozakken* verschenen, en eer de dertien aangenomene manschappen nog teruggekomen waren.

Er was echter nu geen tijd te verliezen, en een vast besluit te nemen, wilde men de prooi niet laten ontsnappen. Doch de Ondergeteekende, staat makende op den schrik der *Franschen*, en vertrouwende op de regtvaardigheid der zaak, was tevens in dit oogenblik verre van aan het gelukken derzelve te wanhopen. Hij oordeelde het echter raadzaam, alle mogelijke voorzorg te gebruiken; en hij zond daarom terstond HEMME J. LEWE naar den Kommandant der batterij, (een' *Brabander*) om hem zijn doel te melden, en te vragen, of hij bereid was hem te adsisteren, indien het schip niet wilde bijdraaijen: waarop deze antwoordde, dat, als men slechts een pistoolschot deed, hij dan op de batterij gereed zou staan. Op dit berigt besloot de Ondergeteekende, terstond in de sloep te stappen; dan, in de haast en als door overloop van tegenheid, bleven HARM SMIT en DERK ALBERTS HOFF, die op dat oogenblik niet bij de hand waren, aan wal; zoodat hij zich slechts met zes zijner makkers in de sloep bevond. Hij gaf, bij het afroeijen, het afgesproken sein door een pistoolschot; waarop terstond het schip bij-

Digitized by Google

bijdraaide en ten anker ging, als ten gunstigen voorteeken voor den Ondergeteekenden en zijne togtgenooten.

Op het schip aanroeijende, verscheen niet één der Douaniers op het dek; zoodat men zonder slag of stoot zich aan het boord klampte en op het dek sprong. De Ondergeteekende, hierdoor nog meer bemoedigd, liet een der luiken openen, en, hebbende in de eene hand de sabel en in de andere een pistool, eischte, met eene forsche stem, de overgaaf van allen, met geld en bagaadje, als krijgsgevangenen, in naam der *Russen*; zich wel verzekerd houdende, dat van eenen fermen aanval het geheele gelukken der onderneming afhing, gelijk dan ook de ondervinding leerde; want de *Fransche* Douaniers, als door schrik bevangen, waren doodbleek, onderwierpen zich terstond, en leverden, in dat zelfde oogenblik, ons alle hunne wapenen over. Zij deden echter het voorstel, om ons het geld (in drie vaten en een koffer geladen) en alle hunne bagaadje te laten, indien wij slechts hunne personen met het schip lieten vertrekken; doch ons antwoord was: „ Neen! neen! alles moet mee naar *Groningen*." Waarop zij dan ook, zonder verder tegenzeggen, gehoorzaamden.

Alle de geweren, pistolen, sabels en degens, die de *Franschen* ons hadden overgeleverd, borgen wij op een Visscherman, die met ons naar *Groningen* terugging; belastende de Ondergeteekende HARM SMIT met de bewaring van een en ander op het gemelde schip.

De Ondergeteekende bleef met zijne overige zeven (*) makkers op het *Fransche* vaartuig, houdende zelf met twee geladene pistolen de wacht op het dek, van de *Zoutkamp* tot *Groningen*; wordende de wacht in het ruim door twee zijner makkers waargenomen, die om de twee uren door anderen werden afgelost, ten einde de *Franschen* en het geld te bewaren.

Des namiddags ten 1 ure zeilden wij, bij het opkomen van den vloed, en met een' halven storm en zwaren regen, met den voornoemden Visscherman, van de *Zoutkamp* naar *Groningen*, alwaar wij des avonds ten 11 ure behouden aankwamen, latende echter de Ondergeteekende zijne makkers nog ge-

(*) Dus schijnen de beide achtergelatenen op de *Zoutkamp* toch naderhand gevolgd te zijn. *Redact.*

Digitized by Google

gedurende den nacht de wacht houden, tot des anderen daags 's morgens ten 10 ure, toen de *Franschen* en alles ontscheept werden. De laatsten zullen zich over de behandeling, hun aangedaan, nimmer beklagen, daar zij door ons volk van eten en drinken voorzien en geschikt behandeld zijn.

In de drie vaten en den koffer was, zoo men verzekert, omtrent *f* 80,000-:-, wordende zulks bij de aankomst te *Groningen* in handen gesteld van den Baron ROSEN, die zijne vreugde over de welgelukte onderneming betuigde, door te zeggen: *das ist hüpsch! das ist schön!* bepalende zijn Ed., dat aan den Ondergeteekenden eene somme van *f* 1000-:- en aan ieder zijner makkers *f* 500-:- tot een geschenk zoude gegeven worden, offschoon niemand onzer eenige belooning vorderde; waarom dan ook de Ondergeteekende, niets boven zijne makkers begeerende, de aan hem meer geschonkene *f* 500-:-, naar evenredigheid, onder zich en de zijnen verdeelde. — Het resterende geld is bij den genoemden Baron ROSEN verbleven.

Dit volledig en waarachtig, zoo wel als naauwkeurig verhaal van eene gebeurtenis, die men de eer wel heeft willen aandoen van in de gewigtige Geschiedenis der Omwenteling van 1813 te vermelden, en die, offschoon zij van geen eminent belang was, echter altijd dienen kan tot een bewijs, dat de *Hollanders* wel de vrijheid, maar geenszins den moed verloren hadden, moge strekken ter verbetering der daarvan voorhanden zijnde verhalen.

Immers, wanneer men hiermede vergelijkt de berigten van de Heeren BOSSCHA en KONIJNENBURG, dan zal men beiden onvolledig vinden, hoewel de eerste naauwkeuriger is dan de laatste, als die het geval zóó doet voorkomen, alsof de *Russische* Bevelhebber eenige andere manschappen had afgezonden, doch welke, geene adsistentie op de *Zoutkamp* bekomende, de zaak zouden hebben laten steken, indien niet toevallig aldaar de Ondergeteekende met zijne makkers zich daartoe vereenigd had. Geheelenal zonder waarschijnlijkheid. De *Russische* Bevelhebber gaf noch aan anderen, noch ook zelfs aan den Ondergeteekenden, bevel tot het nemen van het schip in quæstie; het was niet dan het vrijwillig opzet van hem en zijne makkers. En de verzekering van den Heer KONIJNENBURG: *de geldsom word in des Landschaps kas*

Digitized by Google

geſtort, is zeker abuſief, daar de Ondergeteekende daarvan nimmer iets, maar wel het tegendeel, vernomen heeft.

De Ondergeteekende echter — hoe het ook met dat geld moge gegaan zijn — zal zich altijd (zijnes goeden oogmerks bewust) verblijden over zijne onderneming. Belooning vorderde hij daar niet voor; maar wel huisvestte bij hem naderhand de ſtille hoop, dat deze gebeurtenis aanleiding mogt geven, dat hij op de eene of andere wijze in 's Lands dienst mogt worden geëmploijeerd. Dezen wensch voedde hij nog meer, toen hij ſedert al ſpoedig, door eene reeks van ongelukken, met vijf moederlooze kinderen, buiten vast beſtaan geraakte; zoodat hij, even vóór den Veldſlag van *Waterloo*, vrijmoedigheid meende te mogen hebben, om te verzoeken, bij de Flotille op de *Schelde* te worden geplaatst; gelijk hij zich ook naderhand bij den Direkteur-Generaal der Convooijen en Licenten adresſeerde; beide reizen met alle noodige bewijsſtukken, doch ook beide reizen vruchteloos!

Met het bovenſtaande in uw geacht Maandwerk te plaatſen, zal UEd. den Ondergeteekenden, en ligtelijk ook den beminnaar van de Geſchiedenis onzes dierbaren Vaderlands, eenen dienst betoonen; terwijl U altijd daarvoor dankbaar zijn zal hij, die de eer heeft te zijn

Uw beſtendige Lezer

Groningen,
den 11 Dec. 1816. ROELOF SCHENKEL.

PHILIPS DE II EN DE SCHILDERS. EENE ECHTE BIJDRAGE TOT DE KARAKTERKENNIS VAN DIEN MONARCH.

Koning PHILIPS DE II van *Spanje* is, door verſcheidene der voortreffelijkſte Geſchiedſchrijvers en Dichters van onderſcheidene natiën, tot een der bekendſte karakters geworden, welke de Historie immer heeft ten toon gehangen. Dan, in *Duitschland* [nog meer bij ons!] zweeft hij iedereen, die ſlechts eenigermate buiten zich rond gezien heeft, inzonderheid ſedert SCHILLER's groote, ſterkſprekende teekening, niet ſlechts als historisch karakterbeeld eens verſchrikkelijk conſequenten tirans, maar nog meer als in dadelijkheid uitgedrukt

drukt ideaal aller tirannij in den grooten ſtijl, voor oogen. Doch, waar dit eenmaal met een beeld plaats heeft, daar is elk voor zich gewoon, hetzelve, naar de mate zijner rijkere of armere verbeelding, nog verder uit te werken; en *deze* voorſtelling drukt zich nu het gevoel zóó diep in, dat aan derzelver juistheid niet meer te twijfelen valt — geen ander denkbeeld zich verheffen kan.

Zoo verklaar ik het mij ten minſte, dat ik alle, met de Geſchiedenis zelfs weinig bekenden, verwonderd en ongeloovig vond, wanneer ik hun zeide, dat PHILIPS toch ook waarachtig, en in den bepaaldſten zin, *menſchelijke* oogenblikken had, en dikwijls had; dat hij zich in dezelven ook bijzonder gaarne aan gelukkige menſchen aangeſloten, en zich alzoo eenigermate met het algemeene karakter der menſchelijkheid (humaniteit) verzoend, ten minſte voor het oogenblik verſtaan had.

Intusſchen is het wezenlijk waar; en men geloove niet, dat de Koning in deze uren ſlechts zulke menſchen naderde, om hen met dezelfde verachtelijke onverſchilligheid te behandelen, als de leeuw de muis in zijne manen laat ſpelen; of dat het ſlechts vlugtige oogenblikken zouden geweest zijn, wanneer hem vrouwen, tot welke hem de hartstogt trok, zachtere gewaarwordingen als ingeademd hadden; of eindelijk, dat hij dan, gelijk anders dikwijls, door geheime zielekwelling als 't ware afgemat en week gemaakt, tot dengenen gevloden zij, dien hem het oogenblik bragt, om denzelven daarna weêr des te harder van zich te ſtooten. Neen, het waren uren, meermalen terugkomende uren, wanneer hij zoo gerust, als menſchen van zijne ſoort ooit worden kunnen, zoo bedachtzaam, als hij altijd was, dezen of genen onafhankelijken, onvooringenomenen, vrolijken, vrijmoedigen, gelukkigen mensch geheel opzettelijk opzocht, om zich over hem, zijne zelfverkozene werkzaamheid, zijne beſchouwing der dingen, zijn geſprek — ja, zijne ſcherts zelve, te verheugen, zich daarmede te verkwikken.

Het is bijzonder ſtreelend, in de verborgene reten van woeste, onvruchtbare rotſen eenige planten, of wel bloemen, te ontdekken: zou het niet even zoo zijn met dergelijke bloeſems van zachte, menſchelijke gevoelens, in karakters, die, gelijk PHILIPS, naar dusdanige rotſen zweemen?

Schilders waren het voornamelijk — talentrijke, opgeruimde,

Digitized by Google

de, luchthartige schilders, aan welken zich de Koning met genoemde bedoeling gaarne overgaf. Dat het juist schilders waren, lag blijkbaar meer in uitwendige betrekkingen, dan juist in zucht tot hunne kunst, of vermaak in de eigenheden, welke zij *als schilders* bezaten. PHILIPS achtte slechts één kunst — die, welke met hemzelven veel overeenstemmends had; de *bouwkunst*. Besteedde hij aan andere kunsten desgelijks niet weinig, dit was nu eenmaal onvermijdelijke gewoonte aan alle groote hoven van dien tijd; en een aantal beroemde kunstenaars diende toen de meeste Westersche Vorsten ten naastenbij even zoo, als een rijk uitgeruste Harem den Oostersche. Dan, welke andere klasse van levendige en belangrijke menschen, uit den middelstand had *dezen* Monarch, bij *zijne* soort van hofhouding, zoo na kunnen gebragt worden; wie hadden in zijne tegenwoordigheid zoo ongestoord, wie in hunne eigene werkzaamheid en in hunne betrekking tot den Koning, de Grooten en Geestelijken zoo onverschillig kunnen blijven, als juist schilders?

Onder diegenen nu, welke PHILIPS op de gemelde wijze onderscheidde, mag vooreerst COELLO genoemd zijn, een historie- en portretschilder van meer verdienste dan roem, die voornamelijk onder de Coloristen op eenen hoogen rang aanspraak maakt. Koning PHILIPS verschafte hem verscheidene jaren bezigheid in het Escuriaal, en begaf zich in dezen tijd zeer dikwijls, ja somtijds meermalen 's weeks, langs geheime trappen in zijne werkplaats: want alles moest geheim geschieden, wat PHILIPS als *mensch* deed te voorschijn komen — waardoor echter tevens de opmerker verzekerd was, dat hierbij geen, tot een of ander berekend doel opgevat, masker in het spel was. In deze stonden, in deze vertrekken liet zich dan de Monarch, die midden onder zijne wachten voor verborgene dolken sidderde, ongewapend en onbewaakt over aan eenen jongen, ligtzinnigen, opvliegenden, niets minder dan vreesachtigen man! Hij, wien anders alles slechts in staatsie en knielend naderen mogt, zag hier dezen jongman in zijne gewone huiskleeding en in vrij gekozene bezigheid!

COELLO had, in gevalle de Koning kwam, geen ander voorschrift, dan te doen, alsof hij hem niet bemerkte — wanneer het namelijk dezen niet zelv' behaagde, zich te doen bemerken. Meestal deed PHILIPS dit niet; maar, gelijk zijn ALBA en WALLENSTEIN het spreken hatende, vergenoeg-

de

de hij zich met ſtom te gaan nederzitten, en den vrolijken Kunſtenaar, even als deze zijn werk, met zwijgende deelneming te beſchouwen. Doch, ging PHILIPS's bijna nimmer uitgeputte misnoegdheid, gedurende zulk een bezoek, niet ſlechts in weldadig zelfvergeten en ſtille tevredenheid over, maar kiom deze zelfs tot opgeruimde welwillendheid en eene vlaag van vrolijke bezieling, dan begon hij zelfs te ſpreken, en COELLO mogt nu zeggen, wat hij wilde — hoe luchtiger; hoe vrijer en trouwhartiger, des te beter. De Grooten aan het hof hadden hunne ſpions, die het hun oogenblikkelijk melden moesten, wanneer de Koning den geheimen trap betreden had: zij waren zeker, hij zou in de zachtſte ſtemming terugkeeren, voor welke hij in het geheel ſlechts vatbaar was, en men kon hem dus thans voordragen, wat men op eenen anderen tijd niet beſtond te wagen. En, toen COELLO in zijne vroege, mannelijke (en PHILIPS's late) levensjaren ſtierf, toonde de Koning meer weemoedige deelneming, dan toen zijn CARLOS opgeofferd werd, en zijne vier Gemalinnen in het graf zonken.

Nog enger, en te gelijk van langer duur, was PHILIPS's betrekking tot COELLO's leermeester, den voortreffelijken portretſchilder MORO, die, vroeger dan COELLO, vele jaren in het Escuriaal woonde en bezig gehouden werd (*). Zijn gedrag jegens dezen man was, over het geheel, hetzelfde als omtrent COELLO, niettegenſtaande de leermeester niets had van de behendigheid en aardigheid zijns leerlings, maar, hartstogtelijker, grilliger, ruwer en eigenzinniger, in trots en ijdelheid dikwijls overijld, luidruchtig, ja baldadig werd. PHILIPS verdroeg de vlagen dezer geeſtgeſteltenis met waarlijk bewonderenswaardige toegevendheid, hield zich gewoonlijk alsof hij ze niet merkte, en rekende hem zijne talenten, zijne vlijt en zijne trouwe verknochtheid zoo hoog aan, dat zich al het andere zonder nadeel daarvan liet aftrekken. In ſtede van algemeene ſchilderingen, echter, moge hier liever de Anecdote plaats vinden, waardoor MORO ten laatſte toch over zijn lot verderfelijk beſliste en zijnen val veroorzaakte.

Koning PHILIPS bezocht hem juist weer in zijne werkkamer,

(*) MORO had onder RAPHAËL's grootſte leerlingen zijne ſtudien volbragt. Zijne beelden werden zelfs naast die van TITIAAN geroemd.

Digitized by Google

mer, en MORO bleef, als gewoonlijk, voor zijn ezel bezig. De Koning was heden in de zachtſte, welwillendſte ſtemming. Dit, en waarſchijnlijk dat juist heden ſommigen der eerſte lieden van het hof tegenwoordig waren, zette den ijdelen ſchilder tot den onbezonnenſten moedwil aan. Hij had juist zijn penſeel in karmozijn gedoopt. De Koning, die reeds eene poos achter hem geſtaan had, legde thans zijnen arm met goedheid op MORO's ſchouder; en nu ſtreek deze eensklaps met het volle penſeel over de hand van PHILIPS, zoodat zij eene dikke, bloedroode ſtreep verkreeg — PHILIPS's hand, die zelfs door Vorſten en Vorſtinnen ſlechts knielend gekust mogt worden! — in tegenwoordigheid van verſcheidene Grooten van het hof! — op eenen tijd, dat PHILIPS nog onlangs zelfs zijnen ALBA, toen deze, op dringende aanleiding, zonder aangemeld te zijn, in zijne kamer getreden was, had toegeroepen: „Eene ſtoutheid, als de uwe, had de bijl verdiend!"

Zekerlijk hing op dit oogenblik het geheele lot, ja het leven des onbezonnenen aan een haar, aan een' oogwenk. De hoflieden waren verbleekt, en wachtten verſtijfd op den afloop der ſchenddaad. De Koning zag eene poos ſtil en ernſtig op de roode hand. Thans beefde ook MORO, die zijne roekeloosheid nu op ééns inzag. Nu ging PHILIPS's ernſtige miene in eene zachtelijk lagchende over; en zoo wilde hij zich zwijgend van hem keeren, toen de ſchilder, doordrongen van de genade zijns Gebieders, nederſtortte, en zijne voeten kuste. De Koning verwijderde zich, zeide geen woord, en zoo mogt ook hem geen woord gezegd worden. De zaak ſcheen te volkomener afgedaan, toen PHILIPS, na eenige dagen, wederom, als te voren, de geheime trappen naar MORO beklom.

Waarſchijnlijk was zij het ook werkelijk bij den Koning; maar niet alzoo bij de Grooten en Geeſtelijken aan zijn hof. Gevoelden zij zichzelven in de beleediging der Majeſteit vernederd? of hielden zij des Konings vergevende nederbuiging voor eene al te bedenkelijke afwijking van het ſtelſel, dat hij eenmaal verkozen had en zou blijven aankleven? of eindelijk — hetgeen het waarſchijnlijkſte is — geloofden zij, dat een man, die zoo iets waagde, en bij wien dat er door ging, wel menigeen' onder hunzelven kon gevaarlijk worden? In 't kort, het ganſche beloop werd bij het heilig Officie aangebragt.

Digitized by Google

bragt. De eerwaardige vaders vonden vóór den Koning, voor zichzelven, en zelfs voor den misdadiger — dien zij, om des Konings liefde wille, schroomden geheel op te offeren — geen gelukkiger uitweg, dan dat zij verklaarden: ANTON MORO, geboren in het van ketterij niet vrije *Utrecht*, daarna eene poos verwijld hebbende in het ongeloovige *Engeland*, moest een of ander geheim toovermiddel bezitten, waarmede hij de zinnen en krachten des Konings, wanneer deze in zijne nabijheid was, wist te verlammen; waardoor kerk, staat en den geheiligden persoon des Monarchs zelv' het uiterste gevaar dreigde.

Zoo werd de zaak den Koning, en, als door geheim verraad, doch geheel opzettelijk, ook MORO aangebragt. Deze, siddernde voor de magt dier regtbank, bad den Koning dringend om zijn ontslag. PHILIPS sloeg dit verzoek eerst af, en verzekerde hem, zelfs bij eigenhandig schrijven, van zijne bescherming en de voortduring zijner gunste. Hij mag echter — zoo anders deze verzekeringen niet gegeven waren, om slechts den schijn der hoogste oppermagt te redden — vervolgens wel bemerkt hebben, dat hij zijnen lieveling ten minste aan een pijnlijk onderzoek niet zou kunnen onttrekken; en zoo ontsloop de beangste kunstenaar, naar het schijnt met heimelijke oogluiking van beide partijen, uit het rijk, en begaf zich naar *Brussel*, werwaarts hem nog rijke bewijzen van de vereering en prachtige mildheid zijns Konings volgden.

THOMAS PAINE OP HET ZIEKBEDDE.

Het volgende is een uittrekſel van eenen brief, ontvangen door den Heer WILLIAM DILWYN, van *Walthamstow*, in *Essex*, van zijne dochter in *Amerika*. De schrijfster is van de onbetwistbaarste eerbiedwaardigheid, en schijnt onlangs het berigt ontvangen te hebben, medegedeeld door eene persoon, geen minder aanspraak op vertrouwen makende. De laatste had zich opgehouden bij een huisgezin, digt in de nabuurschap van den beruchten THOMAS PAINE, wonende te *Greenwich*, digt bij *Nieuw-York*, en had, gedurende zijne jongste krankheid, bijgedragen tot zijne verkwikking, door, bij gelegenheid, voedsel en verfrischingen voor hem toe te

Digitized by Google

bereiden en te zenden, geschikter voor zijnen toestand, dan hij gemeenlijk genoot. Deze verkoos de berigtster zelve te brengen bij zijn bed; schoon zijne persoonlijke omstandigheden zoo beklagelijk waren, dat de lucht van de kamer naauwelijks te verduren was. Bij het volbrengen van dezen pligt der menschelijkheid, had zij gelegenheden tot gesprek met hem, welke der schrijfster geloofsgrond geven, dat hij een nieuw bewijs opleverde van Dr. YOUNG's verzekering: „De menschen mogen als dwazen leven, zij kunnen niet als dwazen sterven." De brief vermeldt al verder, dat zij hem dikwijls schrijvende vond, en geloofde, naar hetgeen zij zag en hoorde, dat, wanneer zijne pijn het toeliet, hij meestal daarmede bezig was, of met het gebed, in de houding van welk laatste zij hem meermalen zag, wanneer hij meende alleen te zijn. Op zekeren dag vroeg hij haar, of zij ooit „*De Eeuw der Rede*" gelezen had; en, hierop bevestigend geantwoord zijnde, verlangde hij haar oordeel te weten over dat boek. Zij hernam, dat zij slechts een kind was, toen zij het las; en waarschijnlijk zou hij niet begeeren te weten, wat zij er toen van dacht. Waarop hij zeide, dat, indien zij oud genoeg was om te lezen, zij ook wel in staat was om eenig gevoelen te vormen; en hij verwachtte eene openhartige opgaaf van haar, welk dat gevoelen was geweest. Toen zeide zij, dat zij het voor het gevaarlijkste, verleidelijkste boek hield, dat zij immer zag; dat, hoe meer zij las, hoe meer zij wenschte te lezen, en hoe meer zij hare ziel vervreemd vond van alwat goed was; en dat zij, uit overtuiging van deszelfs kwade strekking, hetzelve verbrand had, zonder te weten, wien het toebehoorde. PAINE antwoordde hierop, dat hij wenschte, dat allen, die het gelezen hadden, zoo wijs waren geweest als zij; en voegde er bij: „Zoo ooit de Duivel een zaakbezorger (Agent) op aarde had, ik ben er een geweest." Op eenen anderen tijd, terwijl zij in zijne kamer was, en het hoofd des huisgezins naast zijn bed zat, kwam een van PAINE's vorige makkers binnen; maar, hen ziende, ging hij haastig weer naar buiten, de deur met geweld naar zich trekkende, en zeggende: „Mijnheer PAINE, gij hebt geleefd als een man; ik hoop, gij zult als zoodanig een sterven." Waarop PAINE, zich tot zijne bezoekers keerende, zeide: „Gij ziet, welke ellendige troosters ik heb." — Eene ongelukkige vrouwspersoon, die hem uit *Frankrijk* vergezeld had,

Digitized by Google

had, beweende haar jammerlijk lot, aanmerkende: „ Voor dezen man heb ik familie en vrienden, bezittingen en godsdienst opgegeven; oordeel dan van mijne ellende, daar hij mij zegt, dat ik met de beginſelen, welke hij mij heeft ingeprent, niet zal uitkomen!"

DE RING VAN POLYKRATES.

Eens ſtond hij op zijn trotſche woning,
En naast hem ſtond Egyptes Koning,
En zag met hem op Samos neêr:
„ Wie durft zich tegen mij verzetten?
„ Dit alles," ſprak hij, „ vreest mijn wetten,
„ En dient mij met ontzag en eêr."

„ Gij moogt der Goden gunst ervaren:
„ Die eertijds uws gelijken waren,
„ Die heeft uw ſchepter ſlaaf gemaakt:
„ Nog één maar," liet de gast zich hooren,
„ Nog één maar kan uw voorſpoed ſtoren:
„ Nog één benijder leeft en waakt."

En eer de Vorst had uitgeſproken,
Daar ſtond een bô, in 't goud geſtoken,
En ſprak aldus den dwingland aan:
„ Laat, Heer! laat lof noch wierook ſparen,
„ Laat luidkeels klinken ſtem en ſnaren,
„ En krans de kruin met lauwerblaân.

„ Uw vijand is in 't ſtof gevallen:
„ Hem velde, voor Mileten wallen,
„ Uw trouwe Veldheer Polydoor."
Hij zegt, en doet een bloedig bekken
Op eens voor beider oog ontdekken,
En houdt des vijands kop hun voor.

De Koning ſiddert bij 't aanſchouwen.
„ Toch moet ge 't wuft geluk mistrouwen,"
Herhaalt hij, met verbleekt gelaat:
„ Uw vloot bezeilt de ontrouwe vloeden:
„ Gij hoort de ſtormen toomloos woeden:
„ Wie weet, hoé 't met uw ſchepen gaat!"

En

En eer hij 't woord heeft afgebroken,
Daar wordt de feestklaroen geſtoken
En 't welkom rolt van 't juichend ſtrand;
Daar ziet men de overladen ſchepen
Met vreemde ſchatten binnenſlepen,
En ankren in het vaderland.

De koninklijke gast ontſtelde:
„ 'k Erken, hoe hoog uw voorſpoed ſnelde;
„ Doch ducht het noodlot, ducht het ſteeds!
„ De Kreter, om uw' buit verbolgen,
„ Zal ſchriklijk ligt uw vloot vervolgen:
„ Misſchien genaakt hij d'oever reeds."

En eer dat woord hem is ontvallen,
Daar ſchaatren eensklaps vloot en wallen,
En roepen „ zege!" heinde en veer:
„ De Kreter is in zee bedolven,
„ Zijn ſchepen zijn een prooi der golven,
„ De orkaan joeg hem in d' afgrond neer."

De Koning hoort en ſtaat verwezen.
„ Voorwaar, uw heil is hoog gerezen;
„ Maar nogtans," zegt hij, „ beef en ſchroom!
„ Een nijdig God vervolgt uw ſchreden:
„ Volmaakt geluk is hier beneden
„ Niets anders dan een valſche droom.

„ Mij ook, mij lonkte 't noodlot tegen:
„ Ik zag mijn' ſchepter en mijn' degen
„ Met voorſpoed en geluk beſtraald;
„ Maar diep betreur ik kroost en erven:
„ Ik had een' zoon, en zag hem ſterven!
„ Ik heb 't geluk mijn ſchuld betaald.

„ Dus, wilt gij grooter ramp vermijden,
„ Roep dan den Hemel aan om lijden,
„ Bid onſpoed bij uw' voorſpoed af.
„ Niet een, hoe rijk in heil te noemen,
„ Trad hier zijn baan ten eind langs bloemen,
„ Noch zeeg, na louter vreugd, in 't graf.

„ En

Digitized by Google

„ En zoo geen God uw beê wil hooren,
„ Geloof mijn' raad: voorkom zijn' toren:
„ Roep zelf u in den rampspoed neêr.
„ Wat schat uw hoven ook omvatten,
„ Neem vrij de keur van al uw schatten
„ En werp die in 't verslindend meer."

De dwingland beeft en zegt bestorven:
„ Van wat ik heerlijks heb verworven,
„ Is deze ring het kostbaarst goed:
„ Hem wil ik offren aan de baren;
„ Zoo moog mij 't lot haar gunst bewaren!"
Hij zegt en werpt hem in den vloed.

En nauwlijks is de nacht vervlogen,
Daar treedt een visscher voor zijne oogen,
En buigt, met zwaren last belaân:
„ Heer!" zegt hij, „ 'k heb een visch gevangen,
„ Zoo als er nooit in 't net bleef hangen,
„ En bied haar u eerbiedig aan."

En toen de kok de visch ontleedde,
Daar gilt hij 't uit bij de eerste snede
En ijlt voor Polykrates troon:
„ Uw ring, door 't gulzig meer verslonden,
„ Is in de maag der visch hervonden:
„ Erken, o Vorst! de gunst der Goôn."

Toen riep de gastvriend, langs hoe banger:
„ Vaar eeuwig wel! ik toef niet langer,
„ 't Is hier niet veilig, neen, o neen!
„ De wraak der Goôn zal u verderven;
„ Vaarwel! ik wil met u niet sterven."
Zoo sprak hij en vlood ijlings heen.

Naar het *Hoogduitsch* van SCHILLER. TOLLENS.

NACHTWAAK BIJ DE WIEG VAN MIJN KIND.

Wat deert u toch, mijn lieveling!
Dat u de slaap ontvliedt?
Daar alles, in dit nachtlijk uur,
De zoetste rust geniet.

Dan

Digitized by Google

Dan fluimert gij een oogenblik,
En wakker zijt gij weêr:
Gij ligt het hoofdje fchreijend op,
En legt het fchreijend neêr.

Lief kindje! ik bid u fchrei zoo niet;
Ach! ftaak uw droeve klagt:
Want vader is en blijft bij u,
En houdt bij u de wacht.

Hij waakt, gezeten aan uw wieg,
En derft, om u, zijn rust:
Dit zegt niets, als een zoete flaap
Uw weenend oog maar kust.

Maar zacht!... zij fluimert zachtkens in.
'k Verheug mij... maar, o neen!
Die fluimer wisfelt treurig af
Door tranen en geween.

En als ik dat geween dan fus
En wisch dien bangen traan,
Dan ftaan haar de oogjes toch zoo droef
En pijnlijk ziet zij me aan:

Dan kreunt ze weêr en fnikt zoo luid,
Dat mij het harte breekt,
En aan mijn oog een traan ontrolt
En op haar handjes leekt.

o Droeve! vader voelt uw fmart;
Uw lijden wordt het mijn':
Ja, 'k droeg, met blijdfchap, wat u deert,
Kon 't u tot laafnis zijn.

Schoon gij dien hechten band niet kent,
Die ons te zaam verbindt,
'k Gevoel toch dat ik vader ben
En fchrei met u, mijn kind!

'k Ben vader, en ik min u teêr:
Uw heil verblijdt mij 't hart.
'k Ben vader, en wanneer gij lijdt,
Baart mij dat lijden fmart.

Maar

Maar — lijden!... ja, dit is het lot,
Dat ons op aard' verbeidt:
Ja, doornen zijn alom, mijn kind!
Op 't levenspad verſpreid.

Hier bloeit wel eens een lenteroos,
Maar ach! met korten duur.
Wat 's morgens heerlijk prijken mogt,
Is dor in 't avonduur.

Ginds praalt de ſchoone nachtvorſtin,
En zweeft den hemel door;
Maar zwang're wolken pakken zaam,
En 't duister dekt ons ſpoor.

Mijn kind! gij kent en voelt nog niet,
Wat hier de wereld teelt:
Haar voorſpoed is een waterbel,
Haar vreugd een ſchaduwbeeld.

Wel hem! die, als het leed hem prangt,
Het oog ten hemel ſlaat;
Die ſterk is door 't geloof in God,
En nooit dien God verlaat.

Loop' dan het wisſ'lend levenspad
Door nacht en rampwoestijn,
Voor hem verdwijnt die wildernis,
Eens zal het morgen zijn.

Ja, morgen! morgen! gij gemaakt;
'k Ontdek uw' eerſten gloor;
Ja, morgen! uw vertroostend licht
Dringt tot mijn venſter door.

Zijt welkom, ochtend! zijt gegroet!
Schenk leven aan mijn lied.
Maar zacht... mijn teeder wichtje ſlaapt:
Mijn zangſter! wek haar niet.

Zij ſlaapt, met de onſchuld op 't gelaat,
Gelijk een engel lacht.
o, Slaap, mijn kleine lieveling!
Maar ongeſtoord en zacht.

Digitized by Google

Zoo gaat de ſtorm de ſtilte voor,
De duisternis den dag:
Zoo volgt, op 't wisſ'lend levensſpoor,
De vreugd het droef geklag.

17—18 April, 1816. W. H. WARNSINCK, BZ.

EDELE BLOEDVERWANTSCHAP.

Een arme ſchelm, veroordeeld om te hangen,
Voelt zich door doodlijke angſten prangen,
En ſmeekt genade van zijn' regter, Lord BACON.
Zie hier, hoe hij zijn pleit begon:
„ Grootachtbaar Heer! ei, ſchenk mij 't leven:
„ 'k Ben (met verlof gezegd) ligt een van uwe Neven.
„ Gij heet BACON; mijn naam is HOG;
„ En (met reſpect) zoo weet gij toch,
„ Dat *Hog* een *Zwijn*, en *Bacon Spek* beteeken';
„ En, zoo ik mij niet grof misreken,
„ Dan zullen zeker ſpek en zwijn
„ Van oudsher bloedverwanten zijn."
Gij dwaalt, ſprak Lord BACON: *'k mag op deze eer niet hopen,*
Ten zij dan dat ge u op laat knoopen:
Men ſnijdt geen ſpek toch van een zwijn,
Of 't moet eerst opgehangen zijn!

IJ.

ARM, MAAR EERLIJK.

Gij ſpot, in uw' vergulden wagen,
Mij ziende, hoe ik ſteeds te voet,
In 't ruwſte weder, wandlen moet;
Maar 't valt mij ligt, dien ſpot te dragen,
Waar ſchurkentrots te dwaas meê praalt:
Gij rijdt in een' geſtolen wagen,
En mijne laarzen zijn betaald!

IJ.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DE MAATREGELEN DER OUDEN OMTRENT DE ARMOEDE, EN DE OPMERKING, DIE DEZELVE VERDIENEN IN ONZEN TIJD.

Door

Mr. D. J. VAN LENNEP (*).

De geslagen vijand van het Christendom, Keizer JULIANUS, erkent in een' zijner brieven, dat de deugd van liefdadigheid toen ter tijd alleen bij de Christenen te vinden was, die dezelve bewezen ook aan behoeftigen buiten hunne kerk; en, daar hij niet zonder grond vaststelde, dat aan deze oorzaak vooral de steeds toenemende aanwas van het Christendom moest worden toegeschreven, spoort hij in dien brief den Landvoogd van *Galatië* aan, om toch niets onbeproefd te laten, ten einde de aanhangers van het Veelgodendom, door het verzorgen der armen, door het stichten en onderhouden van gasthuizen en andere inrigtingen van liefdadigheid, met de Christenen te doen wedijveren. Het komt mij niet waarschijnlijk voor, dat JULIANUS hierin naar wensch geslaagd zij. De leer der Dichters en Zedemeesters van het oude *Griekenland*, dat en vreemden en smeekelingen en bedelaars onder de bescherming van JUPITER stonden, zal wel vruchteloos door den Keizer zijn ingeroepen. Hoe voortreffelijk deze leer was uitgedacht, om bij ruwe menschen door godsdienstige vrees uit te werken, wat het bloot medelijden niet te weeg kon brengen, op den duur had zij hare kracht verloren bij de dagelijksche opmerking, dat het velen onbarmhartigen

(*) Voorgelezen in de Maatschappij FELIX MERITIS te *Amsterdam*, op Woensdag den 8 Januarij 1817.

Digitized by Google

gen naar schijn in hun leven welging, en bij de minachting, in welke eene toenemende beschaving allengs de oude Godsdienstleer met hare fabelen, en dus ook het gezag van JUPITER zelven, vervallen deed. Men hoore de *Attische* Redenaars hunne vaderstad verheffen, als de toevlugt en beschermplaats van verdrevene Vorsten of volkeren, van ongelukkige ballingen en smeekelingen; alle die schitterende voorbeelden van barmhartigheid zijn ontleend uit tijden, die ons *Griekenland* nog in zijne kindsche jeugd voorstellen. Latere eeuwen mogten in dien roem niet deelen; en bij de luide toejuiching, die de lof der gastvrije en meêdoogende voorzaten telkens van het *Atheensche* volk ontving, paarde zich maar al te dikwijls koele onverschilligheid, en zelfs nu en dan wreedheid, jegens ongelukkigen. Wat de lessen der Dichters en het voorbeeld der vaderen in het zoo beschaafd *Athenen* niet vermogten, zullen die zelfde lessen en de vermaningen des Landvoogds in *Galatië* onder JULIANUS bij de dienaars van JUPITER en CYBELE niet hebben uitgewerkt. Twee drangredenen, die de Christenen aansporen tot liefdadigheid, konden bij de vereerders van het Veelgodendom geene plaats vinden. Zij hadden noch het zeker vooruitzigt van een volgend leven, voor den liefderijken zalig, voor den boozen heilloos, noch het denkbeeld der verbroedering van alle menschen, gegrond op het denkbeeld van éénen God, éénen gemeenschappelijken Vader. Maar, indien, bij het missen dezer drangredenen, de betrachting ook der liefdadigheid onder de Heidenen steeds gering was, zoo moet wel bij een iegelijk, die over dit onderwerp nadenkt, de vraag ontstaan, *wat er dan bij hen geworden zij van die behoeftigen, voor welke thans de liefdadigheid zorgt, en wat er al door hunne wetgevers of staatsbestuurders gedaan zij ter afwending der gevaren, welke, bij eene steeds klimmende behoefte, voor den staat zelven van de zijde eener tot wanhoop gebragte menigte te duchten zijn.*

Het onderzoek van deze vraag kwam mij ten uiterste

ge-

gewigtig voor, althans in den tijd, dien wij beleven. Immers, hoewel de Christelijke liefdadigheid nog in geenen deele verflaauwd is, en, gelijk wij vaststellen, niet verflaauwen zal, zoo wordt het echter meer en meer bedenkelijk, of zij alleen ter afwending der gevaren, zoo even door mij bedoeld, op den duur wel genoegzaam zijn zal. Wanneer in sommige onzer groote steden het getal der behoeftigen reeds gelijk staat met de helft der bevolking, ja dezelve overtreft, dan is werkelijk het kwaad tot eene hoogte geklommen, die gegronde vrees mag baren voor de toekomst; en men voelt zich als gedrongen, om met de ondervinding ook van vroegere eeuwen raad te plegen, of ons deze veelligt iets aan de hand kan geven, hetgeen strekken moge, om, in den worstelkamp van liefdadigheid en behoefte, aan de eerste steeds de overhand te doen behouden. Ik heb mij dus op dit onderzoek toegelegd, en niet kunnen nalaten, daarbij tevens de oorzaken van armoede en behoefte in de burgermaatschappijen na te gaan. Hier thans eene spreekbeurt moetende vervullen, zij het mij vergund, eenige mijner waarnemingen en bedenkingen over dit onderwerp aan U, MM. HH., voor te dragen. Daar de stof belangrijk, maar de behandeling derzelve in vele opzigten moeijelijk is, durf ik meer dan immer staat maken op uwe goedgunstige aandacht en toegevendheid. (*)

Ik onderscheide drie soorten van behoeftigen. Tot de eerste behooren zij, wien het, bij nijveren wil en genoegzame ligchaamskrachten, evenwel aan middelen van bestaan ontbreekt. Tot de tweede zij, wien, bij het voorhanden zijn dier middelen, meest de wil ontbreekt, om dezelve op te sporen en te bezigen. Tot de laatste breng ik hen, die, bij eenen misschien goeden

(*) De *Geschiedkundige nasporingen omtrent den toestand der Armen en de Bedelarij*, door J. C. W. LE JEUNE, zijn mij eerst na het opstellen dezer Verhandeling ter hand gekomen. Het was mij aangenaam te zien, dat de kundige Opsteller dezer nasporingen in vele opzigten met mij overeenstemt.

Digitized by Google

den wil, door ouderdom of ligchaamskwalen belet worden eenigzins voor eigen beſtaan te zorgen.

Ik begin met de laatſte ſoort, omdat zij ons het minſte lang behoeft op te houden. Men weet, dat bij *Grieken* en *Romeinen* de ouderdom algemeen geacht was. Zonder thans onze tijden te willen lasteren, (want ook wij voeden achting voor de grijsheid) wil ik niet onopgemerkt laten, dat dezelve noodzakelijk hooger moest geſchat worden in een' tijd, toen men nog geene of althans nog weinige boeken had, en de wetenſchap, op lange ervaring gebouwd, de kennis van vroegere menſchen en zaken, een onderhoud, even aangenaam als leerrijk, nergens beter voor de jeugd te vinden was, dan bij die vriendelijke, eerbiedwaardige grijzen, die van vele jaren heugenis droegen, veel gehoord, veel gezien, veel ondervonden hadden, en zoo gaarne, even als NESTOR bij HOMERUS, aan den luisterenden kring van jongeren eenige wijze leſſen en vermaningen, geſtaafd en veraangenaamd door zoetvloeijende verhalen, mededeelden. In dien tijd kon de ouderdom niet ligt gebrek lijden. De raadsplaatſen, de waardigheden, de onderſcheidingen in den burgerſtaat moesten bij voorkeur aan de grijsaards ten deel vallen. Het was voorts te *Athenen* den kinderen als een heilige pligt opgelegd, voor het onderhoud hunner verzwakte ouderen te zorgen. Wie dit verzuimde, werd met eerloosheid geſtraft, en verloor zijne regten als burger. Alleen dán waren de kinderen van deze verpligting ontheven, wanneer het bleek, dat de ouders niet gezorgd hadden, om hun, jong zijnde, zoodanig eene kunst of handwerk te doen leeren, waarvan zij in het vervolg eerlijk beſtaan konden. Beide wetten ſtrekten om behoefte voor te komen; beide bevestigden de inſpraak der natuur, die de kinderen leert dankbaar te zijn jegens hunne ouderen, maar ook wil, dat de ouders bij der kinderen opvoeding wijsſelijk eenige zorg voor hun toekomſtig onafhankelijk beſtaan dragen. Eene wet, gelijk aan de eerſte, zal in onze dagen, bij den heilzamen invloed

der

Digitized by Google

der Christelijke zedekunde, niet wel noodig zijn. Dan het voorbeeld der tweede zoude misschien aanleiding kunnen geven ter overweging, of de staat zijne zorg voor het verstandelijk onderwijs van behoeftige kinderen ook niet behoort uit te strekken tot die voor hun onderwijs in eenig handwerk of ambacht. Wij zullen gelegenheid hebben, hiervan in het vervolg nog iets te zeggen.

1. In de zoogenoemde *Prytaneën* der *Grieken* werden alleen die genen opgenomen, welke gewigtige diensten aan het vaderland bewezen hadden. Eigenlijk gezegde Oudemannenhuizen waren er in de staten der aloudheid niet. Alle instellingen van dezen aard heeft men aan de Christelijke beschaving te danken. Kinderlooze grijsaards konden dus oudtijds tot behoefte en verwaarloozing vervallen. Doch de eerste was minder te vreezen voor hen, die, geene kinderen hebbende, ligter iets van hunne winsten hadden kunnen overhouden; en voor de laatste werd de grijsaard meestal door den hoogen eerbied, dien men toen voor den ouderdom had, beveiligd.

Zij, die in den oorlog waren verminkt geworden, werden te *Athenen*, volgens eene wet van PISISTRATUS, op landskosten onderhouden. Te *Rome* ontbrak het den zoodanigen nimmer aan het noodige onderhoud, daar een eerlijk ontslag uit den dienst altijd van aanzienlijke beloonigen vergezeld ging. Het zij genoeg, dit kortelijk vermeld te hebben. In den lof dezer instellingen, als voorbeelden voor ons ter navolging, uit te weiden, zoude geheel overbodig en onvoegzaam zijn, daar de liefdadigheid onzer natie te dezen opzigte zelve een voorbeeld aan de nakomelingschap kan opleveren.

Voor andere gebrekkigen vind ik niet, dat bij de Ouden van wege den staat zorg gedragen wierd. Ook nog heden is deze soort van behoeftigen ter genade van het bijzonder mededoogen overgelaten. Daar dit mededoogen, door Christelijke liefde aangespoord, mild is

Digitized by Google

in het geven van aalmoezen, zijn voorzeker de gebrekkige bedelaars nu veel minder te beklagen, dan zij oudtijds waren. Evenwel vindt zich het menschelijk en Christelijk gevoel beleedigd door het akelig gezigt dezer gebrekkigen, ter verzameling van aalmoezen doorgaans op de straten hun verblijf houdende, en aldaan niet zelden aan felle koude of ongunst weder blootgesteld: en het smartelijke dier opmerking wordt nog vermeerderd door de bedenking, dat deze menschen, zich alzoo aan ledigheid en luiheid gewennende, tevens in zedelijkheid teruggaan; dat zij, bij het onzekere der aalmoezen, wel eens te weinig, doch doorgaans meer dan zij noodig hebben ontvangen, en van dit meerdere, bij gebrek aan goede beginselen, veelal een zeer slecht gebruik maken; dat, eindelijk, het gemakkelijke dezer levenswijze voor den luiaard somtijds zelfs den niet gebrekkigen vervoert, om door schandelijk bedrog het medelijden ook aan zich cijnsbaar te maken. Een *burgerlijk Invalidenhuis*, immers een openbaar toevoorzigt over de gebrekkigen, is dus, naar mijn inzien, iets, dat aan de menschlievende instellingen onzer beschaafde en Christelijke burgermaatschappijen bijna overal nog ontbreekt.

Voor de zieke behoeftigen is hier te lande en elders door de openbare Gasthuizen bij uitnemendheid gezorgd. De tempels van ESCULAPIUS te *Epidaurus*, te *Athenen* en elders ontvingen en herbergden wel zieken, die dan voorts hunne genezing van de zorg der priesters of de wonderkracht der om hulp gesmeekte Godheid verwachteden. Maar deze inrigtingen waren blijkbaar minder voor armen dan voor rijken, wijl niemand, zoo het schijnt, zonder offerande tot dezelve werd toegelaten.

Dan, zoo de wetgevers oudtijds geene zorg voor de zieke of gebrekkelijke armoede gedragen hadden, er was echter eenigsins door hen gezorgd, ten einde deze soort van behoeftigen niet te zeer vermenigvuldigde. LYCURGUS had verboden, eenige kinderen op te voeden,

Digitized by Google

den, dan die welgeschapen en gezond ter wereld kwamen. Volgens eene wet van ROMULUS, door eene latere der Tienmannen bevestigd, mogt een vader de wanschapene vrucht, mede na ingenomen raad der buren, dadelijk, hetzij dooden, hetzij te vondeling leggen. Ook te *Athenen* en elders was hieromtrent vrijheid gelaten; en van deze vrijheid werd door de behoeftigen vooral veel gebruik gemaakt. Hunne uitzigten slechts bepalende tot het tegenwoordig leven, dat voor hen reeds kommerlijk was, en het meer nog zijn zoude voor hun ziekelijk of gebrekkig kind, meenden zij het derven van dit leven voor het kind zelf eene winst te zijn. Minder nog zal ons dit ergeren, dan dat zelfs de grootste wijsgeeren der oudheid, ARISTOTELES zoo wel als PLATO, den kindermoord hebben goedgekeurd en aangeprezen. Men houde echter in het oog, dat, gelijk wij thans onze betrekkingen en waarde als mensch met reden boven die van burger stellen, juist het omgekeerde in *Griekenland* en te *Rome* plaats had. Waar het vaderland sprak, moest niet zelden de stem der menschheid zwijgen. Dat vaderland had vooral verdediging, had soldaten noodig. Kon het dus belang stellen in het leven van een voorwerp, dat den staat nimmer van dienst, dikwijls tot bezwaar zijn zoude? Deze en soortgelijke bedenkingen deden ook den verstandigsten onder de Ouden uit het oog verliezen, dat met een ziekelijk ligchaam somtijds uitmuntende geestvermogens gepaard gaan, en dat ook ziekelijke kinderen dikwijls tot sterke menschen opgroeijen. Het laatste kwam hun onzeker voor; het eerste woog minder bij hen, dan het thans bij ons weegt, omdat zij het uitwendig schoon des ligchaams bijna als het kenmerk eener schoone ziel beschouwden, en, welk eene waarde zij ook aan de ziel toeschreven, achter van hare hooge bestemming en onsterfelijkheid niet dan duistere denkbeelden konden vormen. Ieder gevoelt, hoe veel wij te dezen opzigte aan het Christendom verschuldigd zijn. Doch, hoe meer ons dit het onmenschelijke doet inzien van het middel, oudtijds uitgedacht ter we-

ring van behoefte uit wanſchapenheid of ligchaamszwakheid, hoe meer de onderſteuning dezer ongelukkigen door de Christelijke liefdadigheid bij ons op hoogen prijs moet geſchat worden.

Minder lof verdient het geven van aalmoezen aan dezulken, wien geene ziekte of gebrek des ligchaams, maar alleen traagheid en vadzigheid, van het arbeiden terughoudt. Weinig vinden wij deze ſoort van armen bij de Ouden vermeld. En geen wonder! Bij eene minder algemeene zucht tot liefdadigheid waren ook de aanlokſelen tot lediggang en bedelarij minder. De armen, ons in den *Plutus* van ARISTOPHANES voorgeſteld, zijn grijsaards, die met hard werken naauwelijks den kost kunnen verdienen. Van dezelfde ſoort waren alle die genen, wier belang de *Romeinſche* gemeenslieden moesten voorſtaan. Zij, die om *brood en ſpelen* ſchreeuwden, behooren tot veel latere tijden, toen de heffe aller natiën naar de hoofdſtad van het reusachtig Keizerrijk was zaamgevloeid. Oudtijds had te *Rome* een bedelaar, die werken kon, verontwaardiging in ſtede van medelijden verwekt. Ook in *Griekenland* kon de lediggang met geene hoop op goed gevolg bedelen, zoo hij niet daarbij de kunst verſtond van zich óf door pluimſtrijkend gevlei óf door vrolijke kortswijl bij de rijken aangenaam te maken. Deze toch gaven noch de lekkere beten hunner gastmalen, noch eenige andere geſchenken geheel om niet. Zij wilden, dat dezelve verdiend zouden worden; en de tafelſchuimers moesten die te meermalen zuur verdienen. Reeds de bedelaar IRUS in de *Odyſſea* is de ſpeelbal der vrijers van PENELOPE, op wier wenken hij de ſtad rondvliegt om boodſchappen over te brengen, tot wier vermaak hij met ULYSSES om een ſtuk gebraden geitenvleesch moet vechten. Het ging den lateren *Paraſiten* doorgaans niet veel beter dan dezen IRUS. Liever, dan zoo groote ſmaadheden te lijden, zochten vele, bij een toenemend zedebederf, voor hunne luiheid voedſel uit het bijgeloof, en liepen bedelen als dienaars en prieſters van

ISIS,

Digitized by Google

ISIS, CYBELE, of de *Syrische* Godin. Doch ook deze ondervonden dikwijls hoon en teleurstelling. Op sommige plaatsen, zoo als in de *Griekſche* volkplanting *Marſeille*, was dit bedelen bij eene wet verboden. SOLON, die gewild had, dat de ouders hunne kinderen eene kostwinning zouden doen leeren, had bij eene andere wet elken ledigganger met eerloosheid geſchandmerkt; en *Athenen* mogt zich langen tijd beroemen, geene bedelaars binnen zijne muren te hebben.

Met de vestiging van het Christendom in het *Romeinſche* Keizerrijk, zag men, ten gevolge der verkeerde liefdadigheid van sommigen, spoedig de bedelarij dermate toenemen, dat, reeds in den jare 382 na CHRISTUS geboorte, Keizer GRATIANUS en zijne ambtgenooten zich verpligt vonden eene wet uit te vaardigen tegen hen, die zich, schoon gezond en sterk van ligchaam, onbeschaamd het bedelen veroorloofden. Bij welke Regeringen van *Europa* werden niet in latere tijden soortgelijke wetten gemaakt, herhaald, met nieuwe strafbepalingen aangedrongen? Wijl zich vele Besturen vergenoegden de bedelaars van hun grondgebied te weren, waren deze, vooral toen alom nog kleinere staten en steden eene soort van oppermagt bezaten, langen tijd als raketballen, die men zich onderling toekaatste. Zoo werd dan het kwaad verplaatst, maar niet weggenomen. Beter waren die inrigtingen, bij welke men de luije bedelaars tot arbeid noodzaakte. Zoo mag onze stad roem dragen op haar Werkhuis, hetwelk echter beter deszelfs doel bereikt zoude hebben, indien het van den beginne af aan door den lande ondersteund en van landswege ware bestuurd geworden. Voor zoo verre dergelijke inrigtingen, althans bij den aanvang, een te groot bezwaar voor den staat zouden opleveren, waren in dat geval de bijdragen der liefdadigheid beter besteed. Ik heb echter tegen vele dezer inrigtingen, en de soort van werk in dezelve, bedenkingen, die ik meende bij deze gelegenheid in het midden te moeten brengen.

De soort, namelijk, van behoeftigen, over welke ik thans

Digitized by Google

handel, sluit zich in een zeker opzigt aan die der ziekten en gebrekkigen, van welke ik te voren sprak. Die traagheid toch en vadzigheid, welke wij bij de lagere klassen van het gemeen, vooral in de steden, waarnemen, gaat gepaard met een' ongezonden toestand des ligchaams. Ik onderstel, MM. HH., dat vele uwer het *Leidsch* gemeen kennen. Dit voorbeeld zal dan voldoende zijn om aan te duiden, wat ik eigenlijk bedoel, gelijk het tevens zal kunnen strekken om de bron van het kwaad min of meer reeds kenbaar te maken. Om gezond te zijn, heeft de mensch niet slechts brood of ander geschikt voedsel, maar ook bij dat voedsel vrije lucht en beweging noodig. De natuur heeft hem niet gevormd om drie vierde van zijn leven in een bedompt vertrek zittend door te brengen. Deze levenswijze kan niet missen ten nadeele van zijn gestel, ten nadeele zijner zedelijkheid te werken. Het gedurig inademen van bedorvene lucht doet allengs zijn bloed en sappen ontaarden. Naauwelijks kunnen nog zijne verstramde leden hem met loomen tred van zijne slaapstede naar het weefgetouw, van dit naar zijne slaapstede voeren. Hij versuft bij het eentoonig handwerk, dat hij drijft. Verloren voor de schoone tooneelen der natuur, vergeet hij zijne betrekking tot God. Zijn geest wordt meer en meer klein, bekrompen, arm aan zielverheffende denkbeelden. Zij, die met hem opgesloten arbeiden, allen aan hetzelfde euvel kwijnende, kunnen hem door hunnen omgang, of laat ik liever zeggen zamenzijn, geen voordeel, geene verbetering aan verstand of hart, wel verdere ontaarding van beide en grooter zedebederf toebrengen. Vadzige en verlaagde ouders telen zwakke, ongezonde, naar geest en ligchaam trage kinderen voort. Veel is het, zoo deze eens de plaats der ouders aan het weefgetouw vervullen kunnen. Tot anderen arbeid zijn zij geheel ongeschikt. Wat dan, zoo, door veranderde omstandigheden, de fabrijken vervallen of stilstaan, en daardoor aan deze soort van menschen ook het noodige voedsel begint te ontbreken? Wat dan? — Ziet op

Lei-

Digitized by Google

Leiden, MM. HH.! Van 28,000 inwoners hebben thans meer dan 14,000 bedeeling noodig; 8,000 zijn buiten staat om te geven; naauwelijks 6,000 zijn er overig, om den zwaren last dier bedeeling te torschen.

Bij deze beschouwing moet ik wel, ondanks de kreten, van vele kanten tegen dezelve aangeheven, die vernuftige uitvindingen, door welke werktuigen voor de fabrijken de plaats van menschenhanden vervullen, niet slechts als een middel ter gemakkelijker aanschaffing van vele noodwendigheden, maar ook als een middel ter voorkoming van vele jammeren, als een middel ter volmaking van het menschdom, hier met dankbaren lof vermelden, en den wensch uiten, dat dezelve meer en meer algemeen mogen gebezigd worden. Die zittende kunsten, (*artes sellulariæ*) welke de *Romeinen* reeds als voor mannen onvoegzaam beschouwden, en daarom aan de laagste klasse van het gemeen overlieten, welke CYRUS aan de overwonnen *Lydiërs* opdrong, om door vadzigheid hunnen moed te smooren; die kunsten, nu door werktuigen gedreven, zullen der luiheid geen verleidend en bedriegelijk voedsel meer aanbieden, en hij, die brood verlangt, zal zich genoopt vinden, hetzelve op eene den mensch meer voegende wijze te gaan zoeken. Want, schoon zietens de handwerken voor den man inzonderheid te wraken zijn, zijn dezelve echter ook voor vrouwen en kinderen op den duur ongezond en nadeelig; en het ware daarom te wenschen, dat men, bij de inrigting van openbare werkhuizen en werkplaatsen van behoeftigen, aan zoodanigen arbeid de voorkeur gaf, die met beweging des ganschen ligchaams en het genot der vrije lucht gepaard ging. Bij deze zorg voor de gezondheid der werkgasten zoude men ook moeten trachten hunnen gezonken geest op te beuren, en de vonken van kennis en beschaving wederom bij hen op te wekken. Hoezeer het onderwijs van volwassenen moeijelijker valt dan dat van kinderen, durf ik echter vaststellen, dat bij de groote vorderingen, die de leerwijze, in de laatste jaren vooral, onder ons gemaakt heeft, zeer wel een onderwijzer zoude kunnen

gevonden worden, die deze taak met gewenscht gevolg op zich nam. Of zoude, daar toch hier inzonderheid Christelijke ijver heilrijk op het hart des onderwijzers zelven zoude werken, en hem best tot zijnen moeijelijken post in staat stellen; zoude, zeg ik, geen dier Genootschappen, die ter uitbreiding van het Evangelie zoo wel hier als elders zijn opgerigt, te dien einde eenen met het noodige toegerusten leeraar kunnen afzenden, om licht te verspreiden onder dezulken, tot wien wij zeker nog nadere betrekking hebben, dan tot de wilden van *Afrika* of *Otaheite*?

Door *Leiden* tot een voorbeeld te nemen, heb ik andere steden geenszins willen uitsluiten. De fabrijksteden kennen schier alle de opgenoemde plaag, of loopen gevaar, dezelve eenmaal te leeren kennen. In eene handelstad, als de onze, is dezelve niet zoo algemeen. Er is daar meer strekking tot bedrijf, beweging, vervoer, drukte. Een enkel handelhuis houdt honderd, ja somtijds duizend menschen bezig aan allerlei soort van werk, waarvan het minste deel zittende verrigt kan worden. Men hijscht, men torscht, men kruit, men bestelt, men ontlaadt, men scheept af, men vaart. Er bestaat eene gedurige afwisseling, eene steeds verschillende wrijving van menschen en zaken. Hierdoor is de geest bij allen opgewekter en de aanleiding tot traagheid minder. Zoo het waar zij, (en vele waarnemingen schijnen dit te bevestigen) dat bij menschen, zoowel als bij planten en dieren, het zoogenaamd kruisen der rassen, of de verbinding met vreemde bestanddeelen, het best paal en perk stelt aan het anders onvermijdelijk teruggaan der geslachten, dan heeft ook daaromtrent eene handelstad vooruit, wijl de gestadige toevloed van vreemdelingen, die voor een gedeelte zich met der woon nederzetten, telkens aldaar de bevolking bij gedeelten als vernieuwt. Is het echter dat de handel langen tijd stilstaat, zoo moeten wel alle deze voorregten eener handelstad mede ophouden. De werkzaamheid wordt in haren loop gestremd. Vele huisgezinnen verliezen met hunnen arbeid alle middelen van be-

Digitized by Google

beſtaan, en vervallen daardoor tot armoede en behoefte. De liefdadigheid biedt hulp, waar zij kan; ſomtijds meer en langer dan zij moest. De bedeeling blijft voortduren, offchoon de werkelijke nood voorbij is, omdat uit behoefte lusteloosheid, uit lediggang luiheid geteeld is, en de behoeftige telkens de gelegenheid verzuimt, om weder aan vorigen of anderen arbeid, en daardoor aan eerlijk verdiend brood, wakkerheid en genot des levens, te geraken. Hoe zoude het anders verklaard kunnen worden, dat de registers der Huiszittenhuizen getuigen van huisgezinnen, die gedurende meer dan eene eeuw de weldaad der bedeeling genoten hebben? Ik noem het *weldaad;* maar ik moest het zoo niet genoemd hebben. Hier hapert het aan de inrigting der maatſchappij. Niet ſlechts die ontvingen, ook die gaven zijn van luiheid te beſchuldigen. Men heeft het minder moeijelijk gevonden, aalmoezen uit te deelen, dan de oorzaak der behoefte op te ſporen, en middelen te beramen om haar te weren. Dat het euvel hier zeer oud is, blijkt uit het reeds gezegde. Voorts heeft men ſlechts in WAGENAAR's *Beſchrijving van Amſterdam* de geſchiedenis der Huiszittenhuizen na te zien, om overtuigd te worden, dat de armoede niet eerst nu, ten gevolge der laatſte neringlooze tijden, tot zoo vele huisgezinnen is doorgedrongen; maar dat van oudsher het getal der bedeelden in deze ſtad doorgaans veel grooter geweest is, dan men, bij den vorigen bloei van *Amſterdam*, onder een wijs beſtuur met reden zoude hebben moeten verwachten. De oorlogen, in het midden der achttiende eeuw door dezen ſtaat met *Engeland* gevoerd, kunnen wel als voorname oorzaken dezer verarming worden opgegeven; maar nimmer had zij zich van dien tijd af door eene reeks van volgende geſlachten uitgeſtrekt, indien er toen bij het herſtel van den vrede meerdere zorg gedragen was om de bedeelden tot den arbeid aan te ſporen, en indien toen reeds de ſtads Armenſcholen met haar verbeterd onderwijs beſtaan hadden. Hoe doelmatig dit middel zij, om armoede voor te

ko-

Digitized by Google

komen, is voldingend door meer dan eene proef bevestigd, daar nu reeds in die zelfde geslachten, welke tiderr honderd jaren en meer bedeeld werden, kinderen, op de scholen opgevoed, naderhand de bedeeling hebben kunnen missen.

Wij vinden bij de Ouden niets, dat eenigzins naar eene dergelijke inrigting zweemt. Maar — men vergete dit niet — zij hadden dezelve ook minder noodig. Die soort van behoeftigen, voor wier kinderen de Armenscholen inzonderheid nuttig zijn, was bij hen schier niet aanwezig. Zij kenden geene bedeeling, veel min geslachten van bedeelden bij opvolging. Weinigen durfden zich onder hen aan luiheid en lediggang overgeven, omdat er onder hen voor dezen weinig of niets te hopen viel. Wie arbeiden kon, zocht daarom door arbeid een bestaan te vinden, waarin hij ook doorgaans naar wensch slaagde. Somtijds, echter, kon het gebeuren, dat verwoestende oorlogen, dure tijden, of eene overmatige bevolking, den nijveren burger verhinderden, genoegzame vruchten van zijn' arbeid in te oogsten, of zelfs buiten de gelegenheid van te arbeiden stelden. Hier ontstond dus de derde soort van behoeftigen, wien het, bij vereischte ligchaamskrachten en de grootste nijverheid, echter aan middelen van bestaan ontbrak. Waar deze soort menigvuldig was, had de staat alles te vreezen. De verarmde landbouwers deden te meermalen het *Romeinsch* Gemeenebest op zijne grondvest schudden. Geen wonder, zoo de oude wetgevers en staatsbestuurders deze soort van behoefte altijd zoo veel mogelijk zochten voor te komen, of, waar zij reeds mogt aanwezig zijn, den staat van dezelve te ontlasten. De verrekking, door ROMULUS tusschen de *Patriciërs* en *Plebejers*, of *Patroniën* en *Clienten*, te *Rome* daargesteld, deed den laatsten bij de eersten dikwijls in hunne behoefte ondersteuning vinden. Dan, de inhaligheid der Patriciërs maakte weldaast deze ondersteuning tot een bezwaar, daar zij het geleende met woeker terug eischten, en zich jegens den onvermogenden schuldenaar

hard

Digitized by Google

hard betoonden, schoon zij zelve aanleiding hadden gegeven tot dit onvermogen, door, ter voldoening hunner eerzucht, oorlogen op oorlogen aan te kweeken, die de arme Plebejers buiten staat stelden, om, in het gerust bebouwen hunner akkers, middelen ter afdoening der schulden geheele redding uit hun ongerief te vinden. Vandaar de bewegingen, die, door het aanstellen van gemeenslieden en andere bepalingen ten voordeele der gemeente achtervolgd, den *Romeinschen* Raad meer en meer het gevaar eener tot wanhoop gedreevene behoefte deden inzien. Gelukkig, dat de bijna onafgebroken voorspoed der *Romeinsche* wapenen hem in staat stelde, om, telkens ten koste der overwonnen volkeren, akkers en buit onder de behoeftige *Romeinsche* burgers uit te deelen, en, bij ongewone duurte van levensmiddelen, van den overvloed der schatkist gebruik te maken tot aankoop van koren buitenslands, dat vervolgens aan het *Romeinsche* volk voor een' bepaalden, doorgaans zeer matigen, prijs verkocht werd.

Op deze wijze bleef *Rome* langen tijd in rust, tot dat eindelijk, bij het gedrogtelijk aangroeijen der *Romeinsche* magt, de bevolking ook der hoofdstad in dier voege aanwies, dat alle evenredigheid tusschen dezelve en de zekere voorhanden zijnde middelen van bestaan moest ophouden. Elke poging, om die evenredigheid te herstellen, werd, bij het misfen van haar doel, eene aanleiding tot burgeroorlog; welke worsteling geen einde nam, dan met den val van het Gemeenebest, en de geheele ontaarding van den lageren burgerstand te *Rome* tot een' hoop verachtelijk graauw, overgelaten ter genade van den Keizer, die zelf ter genade stond van zijne Pretoriaansche lijfwachten.

Het waren deze gevaren eener overmatige bevolking inzonderheid, tegen welke de *Grieksche* wetgevers hunne doorgaans kleine staten, de *Grieksche* wijsgeeren hunne denkbeeldige burgermaatschappijen hebben willen beveiligen, door óf de huwelijken niet dan onder zekere bepalingen toe te laten, óf vrijheid te geven tot het te

von-

Digitized by Google

vondeling leggen der kinderen, waar de ouders geene middelen hadden om ze op te voeden, óf de moeders van een reeds talrijk huisgezin aan te ſporen om hare nieuwe vrucht in het begin der zwangerheid te doen verloren gaan. ARISTOTELES geeft dezen raad, wier onmenſchelijkheid de *Grieken* niet zal geſtuit hebben, daar het nog veel onmenſchelijker dooden of te vondeling leggen der kinderen, vooral van het vrouwelijk geſlacht, als eene zeer gewone en natuurlijke zaak beſchouwd werd. *Theben* alleen maakte eene uitzondering, in welke ſtad men, bij onvermogen ter opvoeding van een jonggeboren kind, hetzelve echter niet mogt dooden of te vondeling leggen, maar brengen moest aan eene daartoe geſtelde Overheid, onder wier opzigt het in ſlavernij verkocht werd, mits de kooper aannam voor de opvoeding zorg te dragen. Ook te *Rome* was, bij eene mindere vrijheid tot het dooden of te vondeling leggen, het verkoopen der kinderen meer in zwang, en de vaders van een talrijk kroost ſtonden niet zelden een of meer hunner ſpruiten als in eigendom aan anderen af, die dezelve dan als hunne kinderen opvoedden. Bij de eilanders der *Zuidzee* vinden wij de gewoonte der *Athenienſers* en van andere *Grieken* weder. De vrome zendelingen hebben er met kracht tegen geijverd; en deze ijver zal het doel bereiken, indien zij tevens voor de opvoeding der aldus behoudene kinderen kunnen zorgen: zoo niet, dan zal de nood, die over het moederlijk gevoel zegevierde, ook wel ras hunne vermaningen doen in den wind ſlaan. Een eiland, elke bepaalde uitgeſtrektheid gronds, kan ſlechts een bepaald getal bewoners voeden. Van deze, inderdaad onloochenbare, waarheid doordrongen, meenden vele *Griekſche* wetgevers als een *maximum* van burgers voor hunne ſtaten te moeten vaſtſtellen, en, ten einde men boven dit *maximum* niet gaan zoude, was de vrijheid tot het te vondeling leggen der kinderen, hoe onmenſchelijk dan ook, ten minſte doelmatig. Doch ik verwonder mij, dat zij immer het beperken der huwelijken als tot dit doel lei-

Digitized by Google

leidende beſchouwd hebben; nog meer, dat zij daaromtrent navolgers gevonden hebben onder ſommige latere wijsgeeren en ſtaatkundigen. Waar men belet in het huwelijk kinderen te verwekken, worden deze buiten het huwelijk verwekt, en komen dan nog veel zekerder tot laſt van den ſtaat.

Laat ons, Christenen, bij eene meerdere beſchaving, niets weder willen invoeren of aanprijzen, hetgeen ſtrijdig is met de inſpraak der natuur, of beleedigend voor het teeder gevoel der zedelijkheid. Laat ons niets van de Ouden willen overnemen, dan hetgeen betamelijk zoo wel als nuttig is. Zijn de middelen, door hen ter voorkoming eener al te groote bevolking uitgedacht, niet van dien aard, de wijze, op welke zij zich van een' reeds beſtaanden overvloed van inwoners ontlasteden, verdient lof en aanprijzing. Allerheilzaamst in alle opzigten was het afzenden van volkplantingen, door de *Foniciſche* en *Griekſche* ſteden, naar kusten en ſtreken, óf weinig nog bewoond, óf door eenig toeval ontvolkt geworden. Daar vonden de behoeftigen hetgeen zij t' huis niet vinden konden, akkers en een eerlijk middel van beſtaan. *Zijt vruchtbaar en vermenigvuldigt, en vervullet de aarde!* was het woord der Godheid aan het vroege menschdom. Zij waren vruchtbaar en vermenigvuldigden, maar dachten niet om de aarde te vervullen, en zouden welhaast, zelfs in de vruchtbare velden van *Sinear*, gebrek, honger en peſtziekten ondervonden hebben, indien eene hooger magt hen niet gedwongen had uiteen te gaan. Met Goddelijke wijsheid was de plek, toen door hen bewoond, uitgekozen, vanwaar, even als uit het middelpunt eens cirkels, gelijkelijk volkplantingen konden uitgaan naar alle toen reeds bewoonbare ſtreken van den aardbodem. Ten noordoosten vonden zij *Aſſyrië* en *Armenië*, ten noordwesten het ſchoon *Klein-Azië*; vandaar was het overſteken naar *Europa*, over den engen *Bosporus* en *Hellespont*, zelfs in de eerſte beginſelen der ſcheepvaart ligt. Ten zuidoosten lagen de rijke landouwen, door de

Digitized by Google

Indus en *Ganges* beſproeid; ten zuidwesten *Egypte*, het naaste zoo wel als het vruchtbaarſte gedeelte van *Afrika*. Eene gelukkige ligging aan de *Middellandſche zee* deed al vroeg reeds de *Feniciërs* zich op de ſcheepvaart toeleggen, misſchien vroeger tusſchen de eilanden der *Roode zee* of op de ſtroomen van den *Nijl* aangeleerd. De inval der *Israëlieten* in *Kanaan* deed bij het uitdrijven der landzaten dezen eene toevlugt zoeken in de vast verſterkte ſteden der *Feniciërs*, die, alzoo overvloeijende van inwoners, volkplantingen afzonden naar alle de kusten der *Middellandſche zee*, waar zich overal bij de uitwateringen der rivieren gronden voor den landbouw geſchikt, overal de voordeelen van denzelfden gunſtigen hemel aanboden. — *Athenen* en andere ſteden van *Griekenland* volgden naderhand het voorbeeld der *Feniciërs*, door het ſtichten van volkplantingen, vooral in *Italië*, *Sicilië*, *Thracië* en langs de boorden der *Euxynſche zee*. — De *Romeinen* namen ook telkens het middel der volkplantingen te baat, om zich van eene overvloeijende volksmenigte te ontlasten; doch hunne ſtichtingen waren minder weldadig, omdat zij ſteeds door verwoestingen waren voorafgegaan. Alleen de *Romeinſche* volkplantingen aan de oevers van *Moezel* en *Rhijn* waren heilzaam, omdat zij daar en landbouw en beſchaving met zich bragten. Wijder ſtrekten zich deze zegeningen uit, door den nooit volprezen ijver der eerſte predikers van het Christendom, in *Duitschland*. Aan hen danken wij de driehonderd ſteden, op welke zich nu dat land verheffen mag; aan hen de vruchtbaarheid der gronden, op welke, ten tijde van TACITUS, noch granen, noch vruchtboomen voortwilden. — Eene min edele zucht dreef in latere tijden de *Europeanen* tot het opſporen der rijke gewesten van *Azië* en *Amerika*. Zij zochten goud en overtolligheden, geene voldoening van nooddruft en behoefte. Zij zonden volkplantingen uit, die verwoesting en verderf met zich voerden, de aarde ontvolkten, niet vervulden. De inboorlingen der noordelijke landen vergingen onder den vreemden invloed

eener

Digitized by Google

eener verzengde luchtſtreek. Langzamerhand echter werd men door ondervinding wijzer. Een menschlievender geest begon te heerſchen. Behoedzaamheid en gewoonte leerden de nakomelingen eene lucht verdragen, voor de vaderen eertijds zoo verderfelijk. Ook in de volkplantingen zag men uit naar min onzekere bronnen van volksbeſtaan, naar landbouw en vreedzamen handel. *Noord-Amerika*, onder een' gematigden hemel, bood daartoe zijne havenrijke kusten en de bijna grenzenlooze uitgeſtrektheid zijner landouwen aan. Reeds nu telt het millioenen inwoners, en houdt nog niet op van gretig tot zich te nemen al wat in *Europa* geene middelen van beſtaan of geene tevredenheid meer vond. o Volkplanting, vóór bijna twee eeuwen in dat land door *Hollanders* geſticht! o nieuw *Amſterdam!* waarom heeft de betrekking opgehouden, die eertijds tusſchen u en dit *Amſterdam* beſtond? Wat thans uit de *Nederlanden* naar u henen vloeit, möge de bevolking hier van haren overvloed ontlasten, maar gaat ook geheel voor *Nederland* verloren. De landbouwers van het voorgebergte der *Goede Hoop* zijn mede aan het moederland vreemd geworden. Het gezegend *Brazilië* is thans voor *Portugal*, wat het voor de *Nederlanden* had kunnen zijn. Van de volkplantingen, die ons overblijven, zijn er geene zoo rijk in onbebouwde landen, geene door gematigde luchten voor *Europeanen* zoo gezond, voor de wakkere, onvermoeide nijverheid zoo gunſtig. Met dat al beproeve men *daar* liever te bebouwen, wat bebouwd kan worden; men zoeke zich liever, even als eertijds de *Feniciërs* en *Atheniënſers*, verre en ſchaars bewoonde landen voor de vestiging van nieuwe volkplantingen op; men gedooge liever de verhuizing van een deel onzer bevolking naar het grondgebied van vreemde Vorſten of natiën, waar onmetelijke akkers nog gebrek hebben aan handen ter bebouwing, — dan dat men ooit zoude moeten zeggen: *weest niet vruchtbaar en vermenigvuldigt niet, opdat geene bovenmatige bevolking u aan al het jammer van behoefte en gebrek*

Digitized by Google

ter prooije geve! Gods gebod luidt: *vervullet de aarde!* en zij is nog naauwelijks half vervuld. *Amerika* begint meer en meer tot zijne beſtemming te naderen; maar *Afrika* en het grootſte gedeelte van het noordelijk *Azië* liggen nog bijna woest. En wat wijs ik u naar verre gewesten! Zijn er hier in *Europa* geene onbebouwde landen meer te ontginnen? Is hier in ons Rijk zelfs de aarde *vervuld*, zoo als zij moest zijn? Men blijft opeengepakt in ſteden, waar de bronnen van beſtaan voor eene zoo groote bevolking wel in vroeger tijd aanwezig waren, maar ſedert lang meerendeels ophielden te vloeijen — en velden van onafzienbare uitgeſtrektheid blijven in *Gelderland*, *Utrecht*, *Drenthe*, *Overijſſel*, *Braband* ſedert eeuwen woest en ledig liggen. Onze voorvaders hebben zich eeuwigen lof verworven, door in *Holland* poelen en meren tot weiden en bouwlanden te hervormen; en deze lof ontvonkt ons tot geen' naijver, om, als zij, van het water terug te vorderen, wat het oudtijds aan het land ontroofde! Men heeft in *Holland* gebrek aan gronden, en nog nooit is men bedacht geweest, om, door het doorſteken van de naaste keten zeeduinen, zich een' weg te banen naar de achterwaarts gelegene duinvalleijen, waar zoo vele honderden morgen lands voor veehoederij en landbouw als gereed liggen. Ook het dorſte zand kan menſchen voeden; ook de ſchraalſte duin- en heigronden kunnen, onder het wijs opzigt van een goed beſtuur, door de nijverheid in vruchtbare beemden herſchapen worden. Derwaarts leide men de overmatige bevolking onzer ſteden af. Daar ſtichte men nieuwe volkplantingen, onder toevoorzigt van 's lands regering. Daar ontvange de nu opgewekte vlijt in gepaste bijdragen der liefdadigheid kracht en aanſporing tot de heilrijkſte pogingen. Ik weet, dat van het verzwakt gemeen onzer ſteden zulke pogingen eer te wenſchen dan te wachten zijn. Maar ik vind hier eene reden te meer, om tegen eene verdere verbastering in het vervolg te waken. Ik vind hier eene nieuwe reden om te wenſchen, dat zich de zorg voor

Digitized by Google

voor de opvoeding der arme kinderen meer ook met het ligchamelijke bemoeije, en althans ſommige van hen tot landbouwers opleide; gelijk men dit vóór eenige jaren met de Aalmoezeniers weezen hier ter ſtede niet zonder goeden uitſlag begonnen heeft. Dan zullen voegzame ontledigingen der ſteden, op gezette tijden, eene mogelijke zoo wel, als eene gewenſchte zaak zijn. Dan zal paal en perk worden geſteld aan de ontaarding van het geſlacht, tot welke ſlecht voedſel, bedorvene lucht, en gebrek aan de noodige beweging, op den duur aanleiding geven in de ſteden; ontaarding, die te meermalen, helaas, heeft *moeten* worden opgemerkt door mij en anderen, wier pligt het was, in deze of gene betrekking, onderzoek te doen omtrent de jaren van arme kinderen, en daarbij op hunne ligchaamsgrootte acht te geven; ontaarding zoo ontzettend, dat ik dikwijls indachtig werd aan de *Indiaanſche* leer omtrent het eind der *Calijug* of eeuw des onheils, en niet meer lagchen kon om de voorzegging, dat 's menſchen hoogte alsdan die eens koolſtruiks naauwelijks overtreffen zal.

Zeker is het, MM. HH., dat, indien de Voorzienigheid niet waakte, en al wat onder de menſchen goed en deugdzaam is zijne verpligting niet gevoelde om in de wegen der Voorzienigheid te arbeiden, het kwaad, zedelijk en ligchamelijk, even zeer de overhand zou nemen, tot eindelijke geheele vernietiging des menschdoms, als het nu bedwongen wordt, en, zoo wij vastelijk vertrouwen, meer en meer bedwongen zal worden, door de onvermoeide pogingen van deugd en verlichting ter volmaking van het menſchelijk geſlacht. Zedelijke en ligchamelijke opleiding der jeugd tot wakkere en gezonde nijverheid, en beſtendige zorg der regering, dat de nijvere ſteeds, het zij binnen-, het zij buitenslands, zulk een' arbeid vinde, als den mensch naar zijnen aanleg en beſtemming voegt; eene bij alle ſtanden werkzame Christelijke liefdadigheid, opdat het behoeftig kind onderwijs, de kloeke en vlijtige al het vereischte tot zijn werk, de door jaren, ziekte of lig-

Digitized by Google

ohaamgebreken onvermogende hulp en verzorging vinde — ziet daar wat men van de tegenwoordige beschaving hopen mag! — Wetgevers der aarde, aanschouwt haar, hoe zij groot en schoon en van God gezegend is, bedenkt wat de mensch reeds op haar gedaan heeft, wat hij verder nog op haar verrigten kan, en gij zult, verre van met de wijsgeeren der oudheid den loop der bevolking te willen stuiten, niet vreezen, naar Gods woord, den menschen toe te roepen: *weest vruchtbaar en vermenigvuldigt u, en vervullet de aarde!*

IETS, OVER HET DRIEBURGER MINERAAL-WATER.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

In uw verdienstelijk werk der *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor Oct. 1816. No. XIII. bl. 615. vinde ik een *Berigt aangaande het Schwalbacher Bron-water*; in een vorig nommer heb ik met veel genoegen gelezen *Iets over het Geilnauer Mineraal-water*, door den kundigen *M. D. F. VAN DER BREGGEN CZ.* opgegeven; en nu laatstelijk in No. XIV. voor Nov. 1816. bl. 662. *over de waarde van het scheikundig onderzoek der minerale wateren*; een zeer belangrijk vertoog, waaruit blijkt, dat werkelijk de Heeren Doctoren meer dan te voren indachtig zijn omtrent den aard der minerale wateren, en, het nuttig gebruik daarvan ondervindende, dezelve naar den aard der ziekten aan hunne lijders voorschrijven. In vroegere tijden waren de minerale wateren minder bekend, *Spa*, *Aken* en *Pyrmont* waren genoegzaam de eenigste bronnen, die bezocht werden; en zelden werden er hier te lande minerale wateren gedronken. Het *Fachinger*, toenmaals bekend onder den naam van *Borsaerwater*, of *Nassausch water*, werd in warme zomerdagen met citroen en suiker als lekkernij gebruikt, maar niet als medicijn, zoo als het nu al veel bij graveel of zwak-

ke

ke maag wordt voorgeschreven. Onder deze voortreffelijke Bron-wateren is er één, dat, weinig bekend, echter zeer heilzaam is, en als zoodanig reeds bijna anderhalve Eeuw geleden beschreven is. Ik meen de *Driebur-ger Mineraal-bron*, weinig uren van *Paderborn*, en omtrent 600 treden van het stedeken *Drieburg* gelegen. Voormaals behoorde de eigendom van deze Bron aan den Bisschop van *Paderborn*, en derzelver minerale wateren werden voor rekening van de Domeinkamer verzonden en verkocht, tot dat de Baron VAN SUNTORPFF, *Brunswijksche* Opperjagermeester, dezelve met alle aanhoorigheden in den jare 1782 kocht, (*Driburger Taschenbuch*, 1811, *herausgegeben von Dr.* W. A. FICKER, *s.* 88) die alles heeft aangewend, wat tot gemak van het gebruik der wateren en baden dienen kan, nieuwe badhuizen en zalen gebouwd, wandelingen aangelegd, herbergen en logement in de badhuizen ingerigt, alwaar men, voor gematigde prijzen, kamers, bediening, ontbijt, middag- en avondeten, als ook allerlei wijn, bekomen kan. — Omtrent de deugden en het gebruik der wateren en baden, leze men *Physicalisch Chimische Beschreibung des Gesundbrunnens zu Driburg. Hildesheim*, 1783. Als ook J. D. BRANDIS, *M. D.*, *Anleitung zum gebrauche der Driburger Baden und Brunnen. Munster*, 1792.

Reeds was deze Bron vermaard in den jare 1668, hetgeen blijken kan uit de *Monumenta Paderbornensia*, p. 239, waarin de ziekten en ongemakken, voor welke dit mineraal-water toen reeds zoo heilzaam was, beschreven zijn. Nader heeft de vermaarde Chymist WESTRUMB de bestanddeelen van dat *Drieburger* water vergeleken met het *Pyrmonter* en *Meinberger*, blijkens de hier nevens gevoegde *Vergelijkingstafel*, waaruit kundige Doctoren en Chymisten kunnen beoordeelen, voor welke kwalen hetzelve kan en behoort gebruikt te worden niet alleen, maar in hoe verre hetzelve, vooral door de meerdere hoeveelheid *wunterfalz* en *vaste lucht*, boven andere dergelijke Bron-wateren verkiesbaar is.

Digitized by Google

Het is alhier even gemakkelijk te bekomen als het *Pyrmonter*, dat eveneens de *Wezer* tot *Bremen* afkomt, en men kan hetzelve in groote, middelbare en kleine flesschen krijgen, welke laatste verkieslijker zijn dan de grootere, dewijl men dan de hoeveelheden naar de zieken bepalen kan, en minder gevaar loopt van het vervliegen der beſtanddeelen; daar de groote flesſchen, te veel voor één portie zijnde, tot den anderen of meerder volgende dagen moeten bewaard worden, en daardoor veel van de kracht verliezen. — Ik ben, enz.

VERGELIJKINGSTAFEL

van het *Drieburger*, *Meinberger* en *Pyrmonter* Mineraal-water.

Beſtand-deelen.	in 25 ℔ *Drieburger*-water.	in 25 ℔ *Pyrmonter*-water.	in 25 ℔ *Meinberger*-water.
	greinen.	greinen.	greinen.
Koolzuur ijzer.	33	15	8½
Koolzure kalk.	175	125	142½
Koolzure bitteraarde.	7	+	+
Zwavelzure kalkaarde.	270	188	12½
Zwavelzure bitteraarde.	65	175	38½
Zwavelzure ſoda, of glauberzout.	300	70	15
Zoutzure ſoda.	6	25	40
Zoutzure kalkaarde.	6	+	+
Zoutzure bitteraarde.	12	39	38½
Harsachtige ſtof.	6	13	7½
Keiaarde.	+	2½	+
Aluinaarde.	+	+	+
	in 16 kubiekduimen water	in 16 kubiekduimen water	in 16 kubiekduimen water
Koolzuur gas, of vaste lucht.	28 kubiekduimen.	22½ kubiekduimen.	12 kubiekduimen.

Het met + geteekende is in de beſchrijving niet bepaald.

Digitized by Google

EENIGE BIJZONDERHEDEN, RAKENDE DEN KROKODIL.

(Medegedeeld door een' *Nederlander.*)

Aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

In een der vorige Nommers van uw geacht Maandwerk, vond ik omtrent de Krokodillen, *dat deze dieren nimmer de Javanen, of Inlanders, eenig leed doen.* (*) Op grond van eigene ondervinding, gedurende een verblijf van ruim veertien jaren op verſchillende plaatſen in de *Indiën*, meene ik deze opgave te mogen tegenſpreken, daar mij ten minſte 12 of 13 Inlanders bekend waren, die door den Krokodil zijn verſlonden, op plaatſen, waar ik mij bevond. In het algemeen heerscht zelfs het gevoelen, dat, indien een *Europeër* van Inlanders is verzeld, hij geen of minder gevaar loopt, wijl een Krokodil het liefst op de Zwarten aanvalt. Ik voor mij geloove, dat hij, hongerig zijnde, aanpakt, dien hij het beste krijgen kan. Immers zijn mij voorbeelden bekend, zoowel van Inlanders, die, van *Europeërs* verzeld, door dit ſchrikdier werden overvallen, als van het tegenovergeſtelde. Duidelijk nog herinnere ik mij den dood van den Timmerman SPECHT (†), te *Macaſſar*, in den jare 1805. Deze man, een dolle jager, dwong een' jongen Inlander, hem met eene zeer kleine *lippa-lippa* (kanoo) over de rivier bij *Telle* (nagenoeg 4 uur gaans van de hoofdplaats) te brengen; ofſchoon de zich daar bevindende Inlanders hem uit bezorgdheid verzochten, liever eenige oogenblikken te willen wachten, wanneer hij van een grooter vaartuig zoude worden voor-

(*) Zie het *Mengelwerk* van 1816. No. XIII. bl. 620.

(†) Deze SPECHT, een Timmerman in dienst van het *Nederlandsch* Gouvernement te *Macaſſar*, had zich, buiten weten en zonder toeſtemming van zijn' Chef, den Equipagemeester C....., van zijn kwartier verwijderd, om te gaan jagen. Hij had het ongeluk door een' Krokodil te worden verſlonden. Den Heere C..... werd hiervan berigt gegeven. „Dat is zijn geluk!" antwoordde hij, nog geheel misnoegd over de gemankeerde ſubordinatie: „Dat is waarachtig zijn geluk! Hij had anders een boos pak ſlagen gekregen."

Digitized by Google

voorzien. Geen twintig voet van den wal, ſprong een vervaarlijke Krokodil met zijn' klaauw op den rand van het vaartuig, hetwelk natuurlijk het onderſtboven keerde. Dadelijk greep het gedrogt den ongelukkigen SPECHT, een zwaarlijvig man van ten minſte 180 ℔, en verdween met denzelven; terwijl de kleine *Macaſſaar* onverhinderd naar wal zwom.

De volgende bijzonderheden omtrent dit ſchrikkelijke dier zullen mogelijk niet onbelangrijk zijn.

De Krokodil legt eijeren in een aanmerkelijk getal: dezelve zijn niet veel grooter dan een ganzenei, van eene vuilachtig witte kleur, met eene blaauwachtige ſtreep of gordel in het midden.

Even als de tijger, is hij zeer bang, en gemakkelijk te verjagen: hij valt nooit iemand aan, dan geheel onbemerkt en ter ſluik; en dan nog ſlechts, als hij door zwaren honger is gedrongen.

De monden van de rivieren op *Java*, in welke meestal een zeer ſterke ſtroom is, leveren hun overvloedig voedſel, door de menigvuldig afdrijvende krengen; en dit is, dunkt mij, de reden, dat men op *Batavia* zoo zeldzaam hoort van menſchen, die door den Krokodil zijn verſlonden, hetgeen veel meer gebeurt op plaatſen, waar geene groote rivieren zijn. Somtijds grijpt hij zijne prooi met den muil; somtijds ſlaat hij dezelve met zijn' ſtaart eerst omver. Men zegt, dat hij zelden zijnen roof dadelijk geheel opvreet, maar dien eerst onder den modder ſtopt en laat rotten.

Ik heb het lijk gezien van een voornaam Inlander, hetwelk was aangeſpoeld op dezelfde plaats, waar hij drie dagen te voren, bezig met viſſchen, in het gezigt van drie zijner kleinkinderen, door een' zeer grooten Kaaiman was weggeſlagen. Het ligchaam was geheel ongeſchonden, uitgenomen den linker arm, die tot aan den ſchouder was opgevreten. Dit is het eenigſte voorbeeld van dien aard, mij bekend.

De Krokodil bezit, naar mijn gevoelen, de zintuigen van het gehoor en den reuk in een' hoogen graad. Zijn ſlaap is zeer vast; en, als hij op den oever van eene rivier in de zon ligt te ſlapen, (hetgeen hij echter nooit doet in de nabijheid van huizen, of op plaatſen, waar veel vaartuigen paſſeren) kan men wel over hem heen ſpringen, zonder dat hij wakker wordt. De Luitenant ROSEVELD, te *Maçaſſar*, ontmoette, met een jagend gezelſchap, een' kleinen ſlapenden Krokodil

aan

aan den oever van de rivier van *Goa*, en schoot hem, met eene pistool stijf aan den kop, dood. De Heer CLAASEN, Tractements-boekhouder op dezelfde plaats, stond, zoo als hij meende, op een' stam of stuk hout, hetwelk een paar duim onder water in het gras lag, en schoot op eenige zeevogels, wanneer hij een' schok gevoelde en op verscheidene voeten afstands in het water viel; terwijl een vrij groote Krokodil, op welken hij gestaan had, en die door het schot was wakker geworden, in het gezigt van verscheidene personen, die zijn gezelschap uitmaakten, met twee à drie sprongen de nabijgelegen rivier bereikte. Ligt een Krokodil wakker buiten het water, dan ziet men hem van tijd tot tijd angstig den kop ronddraaijen; bij het minste gerucht loopt hij overhaast in het water, of, *is* hij er niet ver af, dan bereikt hij hetzelve gewoonlijk met éénen vervaarlijken sprong.

Het is algemeen bekend, bij een ieder, die de *Indiën* heeft bezocht, dat zeer vele Inlanders aan eene verwantschap tusschen het menschelijke en Krokodillen-geslacht gelooven; hierdoor meenen zij de zoogenaamde Kaaimans-bezweringen te moeten verklaren. Deze belagchelijke dwaling vindt voornaamelijk plaats bij de Inboorlingen van de kust *Celebes* en naburige eilanden. Wordt een Krokodil gevangen, men neemt wel de vrijheid hem om het leven te brengen, maar, met een stuk wit linnen omwonden, wordt hij behoorlijk begraven; voorts, echter, wordt zijn ligchaam als overdekt door de talrijke offeranden van wierook, betel, pisang, bloemen en dergelijke. Van vele ziekten is de Krokodil de oorzaak; en eene offerande, als boven, in een mandje in het water gelaten, doet zeer vertrouwend op spoedig herstel hopen.

Deze, de menschheid onteerende, dwalingen daargelaten, is het echter zeker, dat men in *Indiën* op honderden plaatsen menschen aantreft, die, voor een weinigje geld, uit meren en rivieren, Krokodillen doen te voorschijn komen. Doch dit is zeer wel te verklaren. Uit het boven aangehaalde toch wegens den fijnen reuk en het sterk gehoor, aan deze dieren eigen, laat zich gemakkelijk afleiden, dat een Krokodil eenigzins tam kan gemaakt worden; dat hij, op een zeker geluid, of op den reuk van het een of ander, wordende gevoed, daaraan gewoon wordt, vooral op plaatsen, waar hij moeijelijk voedsel krijgen kan; dat hij, altoos door dezelfde menschen gevoerd wordende, ook deze leert onderscheiden, en

in

in zekeren zin gehoorzaam wordt; dit toch is het geval met alle, zelfs de verslindendste roofdieren.

Ten slotte, zal een verhaal van mijn bezoek aan het Kaaimans meer, in *Java's* oosthoek, hier niet onaangenaam zijn.

Hetzelve ligt in het District van *Pasfaronang*, ongeveer 3½ uur van de hoofdplaats, bij een dorp, waarvan de naam mij ontgaan is. Het is, naar mijne gissing, wel 60 voeten boven de oppervlakte der zee, en in den omtrek een groot half uur gaans. Het water heeft eene groenachtige kleur. — Met eenig gezelschap bevond ik mij ten huize van den Heer H. O. DE WEERTH, Resident van het gemelde District; en wij werden door zijn Ed. uitgenoodigd, het meer te gaan zien. Wij bereikten hetzelve tegen acht ure des morgens, en begaven ons in een opzettelijk boven water vervaardigd bamboezen huisje, waar wij op thee, konfituren enz. werden onthaald; terwijl de *Demang* (het hoofd) van het dorp alles tot de zoogenaamde *bezwering* in gereedheid bragt. Terwijl deze wierook brandde, en hij de Krokodillen schreeuwende riep, (ieder van hen had een' VORSTELIJKEN naam, welken zij, volgens het voorgeven, volmaakt kennen) begaven zich 9 of 10 Inlanders te water, ieder met een stuk van een' pisangboom, op hetwelk een hoen met een touwtje was vastgebonden. Zij bragten dezelve een groote 30 voet van wal, naar gissing 12 à 15 voet van het huisje, waarop wij ons bevonden. Spoedig zagen wij verscheidene groote Krokodillen uit verschillende hoeken komen aanzwemmen. Ieder van hen maakte koers naar een van de hoenders. (De Krokodillen zwemmen, veeltijds, met een gedeelte van den kop en met de oogen boven water.) Digt bij dezelve duikten zij geheel onder; dan in een oogenblik kwamen zij wederom boven, grepen met eene onbegrijpelijke vaardigheid het hoen, en verdwenen met hetzelve. Na verloop van omstreeks eene halve minuut, kwamen zij wederom boven, met den kop regtstandig in de hoogte en het hoen nog in den bek, hetwelk zij dan boven water inslokten. — Alle de hoenders waren nu geconsumeerd, op één na. Ook zagen wij een' zeer grooten Krokodil, die van de overzijde van het meer kwam aanzetten. Een van de reeds genoten hebbende vond echter intusschen goed, naar het overblijvende hoentje te zwemmen, en zoude dit waarschijnlijk ook genuttigd hebben; dan, een en-

ke-

Digitized by Google

kele ſchreeuw van den *Demang* deed hem dadelijk zeer gehoorzaam terugkeeren, en ieder kreeg zijn beſcheiden deel.

Ik meen bij die gelegenheid te hebben verſtaan, dat er niet meer Krokodillen in het meer zijn, dan 9 of 10, of zoo veel wij er zagen. Zij ſchijnen er in gebragt te zijn; en het is dan ook wel mogelijk, dat, daar het meer niet zeer groot is, zij hunne jongen opeten. T.

DE ONSCHULDIGE MOORDENAAR, OF DE ZELDZAME MOORD.

(*Historical Memoirs of my own Time. By Sir* N. W. WRAXALL, *Bart.*)

De nabijheid der noordelijke provincien van het Koningrijk *Napels* aan de grenzen van den Kerkelijken Staat, en de gemakkelijkheid voor misdadigers in beide landen om eene wijkplaats te vinden door over de grenzen te gaan, geeft meermalen gelegenheid tot het plegen van de afgrijſelijkſte misdaden.

Omſtreeks het jaar 1743 werd zeker perſoon, OGILVIE genaamd, een *Ierschman* van geboorte, een beroemd heelmeester te *Rome*, wonende aldaar niet ver van de *Piazzi di Spagna*, uit zijn bed geroepen op aandrang van eenige vreemdelingen, die om den bijſtand van zijne kunst vroegen. Zij hielden voor zijne deur ſtil met eene koets; en, de deur geopend hebbende, ontdekte hij twee gemaskerde mannen, die begeerden, dat hij oogenblikkelijk met hen ging, dewijl het geval, waarin zij hem noodig hadden, geen uitſtel leed, en vooral moest hij niet vergeten zijne lancetten mede te nemen. Ingevolge hiervan trad de heelmeester in de koets; doch naauwelijks waren zij de ſtraat uit, waarin hij woonde, of men gaf hem te verſtaan, dat hij zich moest getroosten om geblinddoekt te worden, dewijl de perſoon, bij welke men hem brengen zoude, eene dame was van hoogen rang, welker naam en woonplaats volſtrekt verborgen moest blijven. Ook aan dezen eisch onderwierp hij zich; en, nadat men een groot aantal ſtraten had omgereden, waarſchijnlijk met oogmerk om te verhoeden, dat hij eenig denkbeeld vormde van het gedeelte der ſtad, werwaarts men hem bragt, hield de koets eindelijk ſtil. De twee heeren, die hem vergezelden, ſtegen nu af, en, hem wederzijds onder den arm nemende, geleidden zij hem in een huis. Na het opklimmen van eenen naauwen trap, kwam men in een vertrek, waarin hem

hem de blinddoek afgenomen werd, die zijne oogen bedekte. Een zijner leidslieden gaf hem hierop te verstaan, dat het noodzakelijk ware, eene dame van het leven te berooven, die hare familie onteerd had, en dat men hem had gekozen om dit uit te voeren, bewust van zijne bedrevenheid in zijne kunst; dat hij de dame in de naaste kamer zou vinden, geheel bereid om zich aan haar lot te onderwerpen; en dat hij op staanden voet hare aderen moest openen, eene dienstbetooning, welke rijkelijk zoude beloond worden.

Op het eerste voorstel weigerde OGILVIE volstrektelijk het plegen van eene daad, zoo geheel strijdig met zijn gevoel: doch de beide vreemdelingen verzekerden hem, met plegtige bedreiging van wraak, dat zijne weigering slechts voor hemzelven doodelijk zoude zijn, zonder in het minste te kunnen baten aan het voorwerp zijns medédoogens; dat haar vonnis onherroepelijk was geveld; en dat, indien hij niet verkoos een soortgelijk lot te ondergaan, hij zich moest onderwerpen, en den dienst doen, dien men van hem vergde. Aldus in het naauw gebragt, en al zijn bidden en voorstellen vruchteloos vindende, trad hij de kamer in, alwaar hij eene dame vond van eene zeer belangrijke gedaante en voorkomen, naar het uiterlijke aanzien in den bloei harer jeugd, gekleed in een luchtig morgengewaad. Onmiddellijk daarop plaatste eene vrouwelijke bediende voor haar eene wijde tobbe met warm water, waarin zij hare beenen dompelde. Ver van eenige hindernis toe te brengen aan het bedrijf, waartoe zij wist dat hij gekomen was, verzekerde de dame hem van hare volkomene onderwerping, hem biddende om het over haar gevelde vonnis zoo spoedig mogelijk ten uitvoer te brengen. Zij voegde er bij, dat zij ten volle verzekerd was, dat er geene vergiffenis te hopen ware van hen, die haar veroordeeld hadden tot den dood, die alleen haren misstap boeten konde; en dat zij zichzelve geluk wenschte, dat zijne menschlievendheid haar lijden zou verkorten, en weldra hetzelve doen ophouden.

Na eenen korten, maar heftigen strijd met zijn eigen hart, beseffende, dat er geene mogelijkheid overbleef ter redding of ontsnapping, noch voor de dame, noch voor hemzelven, daarenboven krachtig gedrongen om zijn werk te verhaasten door de personen, die buiten stonden, en, ongeduldig over zijn dralen, dreigden geweld aan hemzelven te plegen, indien hij langer sammelde, haalde OGILVIE eindelijk zijn lancet

Digitized by Google

oet uit, opende de aders der dame, en liet haar in korten tijd doodbloeden. De Edellieden, het lijk naauwkeurig onderzocht hebbende, om zich te overtuigen van de zekerheid des doods, gaven vervolgens den heelmeester hunne tevredenheid te kennen, en boden hem eene beurs met sequinen aan; doch hij weigerde dit bloedgeld met opgekropte verontwaardiging, verzoekende alleen zich van een tooneel te mogen verwijderen, waaraan hij zonder afgrijzen niet denken konde. Zij stonden zijn verzoek toe, en, hem op nieuw geblinddoekt hebbende, leidden zij hem denzelfden trap af naar het rijtuig; doch die trap, zoo als gezegd is, naauw zijnde, verzon hij, om aan eene of beide zijden van het beschot, teikens, terwijl hij trap voor trap afdaalde, zonder dat zijne leidslieden het bemerkten, de teekens van zijne vingers, die met bloed bevlekt waren, te drukken. Met dezelfde voorzigtigheid, welke men gebruikt had om hem van zijn huis herwaarts te brengen, werd hij nu ook weder te huis gebragt; en, bij hun vertrek, bevalen hem de beide gemaskerden, om, indien hij zijn leven lief had, het gebeurde nimmer bekend te maken, en er zelfs, zoo mogelijk, nooit weder aan te denken. Zij voegden er bij, dat, indien hij het ooit in de gedachten kreeg om het te openbaren, of zelfs maar om er naauwkeurig onderzoek naar te doen, hij onmisbaar aan hunne wraak zou opgeofferd worden. En hiermede, aan de deur affcheid van hem genomen hebbende, vertrokken zij, hem overlatende aan zijne eigene overdenkingen.

Des volgenden morgens, na eene langdurige besluiteloosheid, bepaalde hij zich, om, welk gevaar ook zijne persoonlijke veiligheid mogt loopen, in zulk een verfoeijelijk misdrijf niet te deelen door het te verbergen. Intusschen was het eene bedenkelijke en moeijelijke onderneming om de aanklagt te bewijzen, dewijl hij te eenemaal onkundig was van de plaats, werwaarts men hem gevoerd had, zoo wel als van den naam en rang der dame, welke hij van het leven beroofd had. Zonder nogtans zich te laten affchrikken door deze bedenkingen, begaf hij zich regelregt naar den Secretaris der Apostolische Kamer, en openbaarde hem alles, met al de omstandigheden; er bijvoegende, dat, indien de Regering hem in hare protectie wilde nemen, hij niet wanhoopte om het huis uit te vinden, en de eigenlijke moordenaars te ontdekken.

Digitized by Google

ken. BENEDICTUS DE XIV, (LAMBERTINI) toen op den Pauselijken stoel gezeten, had niet zoo dra dit berigt ontvangen, of hij nam de krachtdadigste maatregelen om de misdadigers te ontdekken. Eene wacht van de *Sbirri*, of geregtsbedienden, werd op des Pausen bevel aangewezen om OGILVIE te vergezellen, die, uit sommige omstandigheden, door hem opgemerkt, besluitende, dat hij buiten de stad *Rome* was uitgevoerd geweest, begon met de landgoederen te bezoeken, die buiten de muren der hoofdstad verspreid liggen. Zijne navorschingen bleken bij de uitkomst zeer gelukkig te zijn. Op het landgoed *Papa Julio*, gesticht door Paus JULIUS DEN III, (DEL MONTE) vond hij de bloedige teekens met zijne vingeren op den muur gedrukt, en herkende gelijktijdig het vertrek, waarin hij der dame het leven had benomen. Het paleis behoorde aan den Hertog VAN BRACCIANO, het hoofd van welke aanzienlijke familie gezamenlijk met zijnen broeder dezen moord gepleegd hadden aan hunne eigene zuster. Zoo dra zij bemerkten, dat dezelve ontdekt was, namen zij de vlugt over de grenzen, alwaar zij de vervolging van het geregt gemakkelijk te leur stelden. Hier eenigen tijd vertoefd hebbende, verwierven zij vergiffenis, door tusschenkomst van hunne vermogende vrienden, en het betalen eener aanzienlijke geldboete aan de Apostolische Kamer; en verder onder voorwaarde, om, bij wijze van schoorsteenstuk, in de kamer, waar het misdrijf gepleegd was, eene koperen plaat te laten stellen, waarin dat misdrijf en hun berouw moest gegraveerd zijn. Deze plaat, met de inscriptie, was daar, weinige jaren geleden, nog werkelijk aanwezig.

LAURA ALDOBRANDINI.

OBRIZZO, Hertog van *Ferrara*, uit den huize ESTE, had van zijne beminde, behalve drie zoons, ook eene dochter, welke den naam — LAURA ALDOBRANDINI verkreeg. Zij werd gehouden voor eene der eerste schoonheden van haren tijd, en verbond met de uiterste teederheid van de vrouwelijke inborst eenen hoogen, vasten zin.

Onder de vele vreemdelingen, welke het hof hares vaders bezochten, was ook LEO VISCONTI, een neef des magtigen Aartsbisschops van *Milaan*, JOANNES VISCONTI, die des-

Digitized by Google

destijds op niets minders was bedacht, dan om zijnen huize de opperheerschappij van gansch *Italië* te verschaffen. LEO zag de schoone LAURA voor de eerste maal bij eene processie; zij was geheel in aandacht verzonken, en geene harer gedachten behoorde aan de aarde. De jongeling ontvlamde in hevige liefde, en welhaast was zijn hart met deze liefde alleen vervuld. LAURA was zijn eerste woord bij het ontwaken; LAURA riep hij honderdmaal in zijne droomen.

Zijn eenig denken en streven was van nu af aan, het meisje zijne liefde te verklaren. Dit had echter zijne zwarigheden: want LAURA leefde zeer ingetogen, en verscheen nooit bij hoffeesten. Het gelukte hem eindelijk, een' harer dienaars om te koopen, en door dezen een briefje in hare slaapkamer te brengen. LAURA vond het, des nachts bij het ontkleeden, op een tafeltje liggen. Doch, daar niemand weten wilde, wie het briefje geschreven had en hoe het daar gekomen was, verbrandde zij hetzelve ongeopend.

De jongeling vernam dit reeds den anderen morgen, en verzonk in diepe zwaarmoedigheid. Hij had gehoord van eene waarzegster, die in een eenzaam huisje, buiten de poorten van *Ferrara*, naast het Magdalena-kerkhof woonde. Derwaarts begaf hij zich, en bezwoer de oude, hem te zeggen, of hij bij LAURA beantwoording zijner liefde vinden zou.

„ Ik zal mijne dooden vragen," mompelde de waarzegster, en steeg in een diep gewelf neder, waaruit, toen zij den steen van hetzelve wegschoof, een reuk der verrotting opklom. Met ontzetting ontwaarde LEO het klapperen van doodsbeenderen, en een bedompt roepen in eene hem vreemde sprake. De waarzegster kwam weder uit de diepte op; hare haren schenen gezengd door zwavelvuur, en haar verlept gezigt was nog bleeker en ingevallener dan te voren.

„ LAURA ALDOBRANDINI zal nooit hare liefde scheiden van hare hand!" riep zij met eene heesche stem.

LEO wilde nog eenige vragen doen; maar de oude gaf hem een teeken, zich te verwijderen. „ Ga," zeide zij; „ de dooden worden onrustig, wanneer het bloeijende leven hen nadert."

Hij ging, en had nu vast besloten, bij den Markgraaf om LAURA's hand aan te houden. Te huis komende, ontdekte hij dit voornemen zijnen leidsman, den kamerheer PANFILO, die zich alle moeite gaf, hem daarvan af te brengen. Doch,

Digitized by Google

vergeefs ſtelde hij den van liefde dronken jongeling de gevolgen voor; te vergeefs deed hij hem begrijpen, dat zijn oom, de magtige Aartsbisſchop van *Milaan*, alles te werk zou ſtellen om dit huwelijk tegen te werken; te vergeefs herinnerde hij hem aan de toenemende grootheid des huizes van VISCONTI en LAURA's onwettige afkomst. „Zij moet de mijne zijn, al zou ik ook *Italië* voor haar opgeven!" dit was het ganſche antwoord, welk de ſtijfkop gaf.

PANFILO vaardigde terſtond eenen ijlbode naar *Milaan* tot den Aartsbisſchop af; doch LEO lachte er om, liet zich des anderen daags bij den Markgraaf aandienen, en vroeg om de hand zijner dochter. Den Vorst was zulk eene aanvraag wel onverwacht, maar niet onaangenaam. „Wanneer gij de bewilliging van uwen oom verkrijgen kunt, zoo hebt gij ook de mijne," was het antwoord. Te gelijk bewerkſtelligde hij tusſchen LAURA en den Graaf eene zamenkomst in den tuin van het ſlot. LAURA's aanvalligheid, haar edel voorkomen, de verhevenheid van haren blik, en de betoovrende toon harer ſpraak, verſtrikten den jongeling ten volle in onlosmakelijke banden. LAURA bleef bedaard, en gevoelde niets van wederliefde. Wel kon men aan LEO's houding en gelaat niets beſpeuren; maar LAURA ontdekte terſtond in hem het trotſche en geſloten beſtaan, hetwelk noch toe te geven, noch te weerſtaan weet.

Het antwoord des Aartsbisſchops bleef niet lang uit; het heſtond, voor LEO, in de weinige woorden: „Mijn neef heeft zijne bruid onder de eerſte Vorſten-dochters van *Italië* te zoeken; want zijne erfenis is een Hertogdom." PANFILO ontving te gelijk geheime voorſchriften van gedrag, en het bevel, terſtond met den Graaf uit *Ferrara* te vertrekken. Deze wilde hiertoe geenszins beſluiten; hij dreigde zelfs met zelfmoord, en zijne heftige gemoedsgeſteldheid liet alles vreezen. De Markgraaf geraakte hierdoor in eene niet geringe verlegenheid; want hij had te vreezen, dat de toorn des Aartsbisſchops op zijn huis zou vallen, en hij kende deszelfs onverzoenlijkheid. Hij ging dus met een bekommerd hart naar zijne dochter, om met haar te raadplegen. Zij bedacht zich kort, en zeide: „Ik wil op het land gaan, of in een klooster, en mij daar zoo lang verborgen houden, tot deze dwaze neiging van het jonge menſch zal geweken zijn."

Terwijl zij over de plaats ſpraken, waar LAURA voor eeni-

Digitized by Google

eenigen tijd haar verblijf zou nemen, bragt een oude dienaar een mandje met bloemen. Toen hij het der Gravinne ALDOBRANDINI wilde overhandigen, werd hij bleek, beefde krampachtig, en zonk als levenloos ter aarde. LAURA riep hare lieden; de lijfarts des Hertogs werd ijlings er bij gehaald; hij vond het voorval zonderling, vorschte na, ſchudde het hoofd, en beet den Markgraaf in het oor: „ De bloemen zijn vergiftigd, en waarſchijnlijk heeft ze de oude bij het binnenbrengen beroken."

De ongelukkige werd weer tot zichzelven gebragt; maar zijn verſtand was gekrenkt, en het was nu niet meer te ontdekken, wie hem de bloemen gegeven had.

De Markgraaf giste wel, dat de Aartsbisſchop in het ſpel was, en Signor PANFILO zich ten werktuig gebruiken liet. Hij beminde zijne dochter op het teederſte, en had het kostbaarſte willen geven voor hare redding. Doch deze was niet gemakkelijk te bewerkſtelligen. De Markgraaf ſprak er over met zijnen biechtvader, eenen eerwaardigen grijsaard van de orde der Barrevoeters. „ Ik vertrouw God ſteeds meer dan mijzelven," zeide de monnik; „ ik zal bidden, en, wat ik dan voor het beste houde, uwer Heerlijkheid mededeelen."

Pater HILARION begaf zich in de kapel, en wierp zich daar voor het altaar neder. Plotſeling kwam in zijne ziel eene gedachte, als van boven; hij ſtond op, en ging naar den Markgraaf terug.

„ Brengt gij mij goeden raad, eerwaardige pater?"

„ Mijns bedunkens is er geene zekerheid voor de Gravin ALDOBRANDINI, ten zij haar naam uit de rij der levenden verdwijne."

„ Hoe meent gij dat?"

„ Wij geven haar voor dood uit."

„ Men zal het niet gelooven."

„ Men zal het wel moeten gelooven. Uwe Heerlijkheid kan op de trouw en bekwaamheid van haren lijfarts rekenen, en desgelijks op de beſcheidenheid der Priores der *Urſulevinnen*. Anders behoeft niemand van het geheim te weten."

De afſpraak werd nu met den arts gemaakt, en ook met LAURA, die zich moedig naar den voorſlag ſchikte.

Reeds den avond des zelfden dags werd door gansch *Ferrara* het berigt verſpreid, dat de ſchoone LAURA ALDOBRANDINI in het klooster der *Urſulerinnen* gegaan was. De

Digitized by Google

Graaf VISCONTI beet op de lippen, toen hij het vernam. „ En zij moet toch de mijne zijn!" riep hij, en ſtampte op den vloer. — „ Zij is eene bruid des Hemels," antwoordde PANFILO. — „ Men zal zien, wie ze den anderen moet afſtaan!" voerde hem de Graaf met bitterheid tegen, en liep in 't vrije veld, en broeide zeldzame aanſlagen.

Des anderen daags liet hij zich bij den Markgraaf aanmelden; doch deze nam zijn bezoek niet aan, want hij wilde den Aartsbisſchop ook niet de geringſte aanleiding tot nieuwe verdenking geven.

De Graaf ging naar het klooster der heilige URSULA, hetwelk een uur van de ſtad, over de *Po*, in een moerasſig oord lag. Bij den aanblik der eenzame muren werd hij iets bedaarder in zijn binnenſte. Hij zette zich onder eenen zwarten populier neder, die aan den weg ſtond, en ſmeedde allerlei ontwerpen, doch erkende bij ieder deszelfs onuitvoerlijkheid.

Langzamerhand viel de avond, en met het graauwen der ſchemering zonken de huiverингen der eenzaamheid op de aarde neêr. In het klooster werd eene klok geluid; derzelver toon was zacht en zwaarmoedig.

„ Is dat de bidklok?" vroeg de Graaf aan een meisje, dat melk en vruchten naar het klooster bragt.

„ Neen; het is de doodklok," antwoordde het meisje.

Den jongeling werd het wonderlijk te moede: Op dit oogenblik ſtapte een man, op een' muilezel, het kloosterhof uit naar de ſtad.

„ Voor wie luidt die klok?" vroeg LEO.

„ Voor de ſchoone LAURA ALDOBRANDINI," antwoordde de man. „ Ik moet den Markgraaf het berigt des plotſelingen doods van zijne dochter brengen."

„ Zij is dus toch eene bruid des Hemels geworden," mompelde de jongeling, na een lang ſtilzwijgen, „ en hatelijk gewormte zal het ſchoone, bloeijende lijf verteren!"

Hij ſtond op, en zwierf nog eene poos in het veld rond. Bij zijne komst aan de ſtad hoorde hij reeds voor alle poorten van den plotſelingen dood der ſchoone LAURA ſpreken, en hier en daar uitten ook eenigen het vermoeden, dat zij vergeven was geworden.

Toen de Graaf te huis kwam, zeide hij tegen zijnen geliefder: „ Gij hebt buiten twijfel vernomen, mijn edele PAN-

FI-

Digitized by Google

FILO, dat de ſchoone LAURA de mijne niet worden kan, doordien zij die van geenen man in het geheel worden kan. Van haren dood mompelen de lieden allerlei. Is er iets waars aan, zoo weet ik zeer wel, wie het vredesdrankje gekookt, en haar aan den Hemel overgeleverd heeft. Voor u, edele PANFILO, zal ik alsdan een ſoortgelijk drankje laten bereiden, waaraan gij echter niet misſchien eenen dag lang, maar dagen en jaren lang ſterven zult. En nu, ſlaap wel; overmorgen ga ik naar *Venetië*, en u raad ik te gaan, waar de ſtroppen het duurst zijn, want daar moogt gij uw leven wel het langst rekken."

Met deze woorden verwijderde zich de Graaf, en liet PANFILO in groote verlegenheid achter. Het gepraat van LAURA's dood was hem terſtond aangebragt, en eene vergiftiging ſcheen hem hier niet onwaarſchijnlijk, maar ditmaal ten minſte kon hij zijne handen in onſchuld waſſchen.

De Graaf VISCONTI nam des anderen daags afſcheid ten hove; de Markgraaf gaf hem de verzekering, dat zijne dochter geenen geweldigen dood geſtorven was, maar, na ſterke verhitting en plotſelinge bekoeling, aan een toeval. Dit bedaarde den jongeling, die, zonder dat, den levensdraad van Signor PANFILO der Schikgodinne had uit de hand gerukt. Hij verliet *Ferrara* nog denzelfden avond, om ſmartelijke herinneringen, meer hartstogtelijk dan innig, te verſtrooijen.

De dag der begrafenis van de ſchoone LAURA brak aan. Haar vader ging des avonds te voren naar *Modena*; maar zijne drie zonen waren bij het lijkfeest tegenwoordig, benevens veel volk uit *Ferrara*. Daar LAURA's broeders niet in het geheim waren, en diep in de ziel treurden over het verlies hunner zuster, zoo wooden zij ook ſlechts de lijkmis bij, en verlieten de kerk, toen de kist uit de Sakriſtie gebragt werd, en het *requiem* begon. De kist was open. LAURA lag er in als eene heilige, op welker lijk de verrotting geen vat heeft. Zij had een wit gewaad aan, eenen loliekrans om het hoofd, en in de over de borst geſlagen handen eenen rozekrans van roode koralen. Het lied der eeuwige rust begon; de prieſter trad toe, en zegende de doode in. Geen oog bleef droog. De kist werd hierop door twaalf nonnen uit het koor in het ruim der kerke gedragen, waar de ingang in het graf was. Hier zou zij blijven ſtaan tot na de Vesper, en dan in den grafkelder worden bijgezet.

Digitized by Google

De aanwezigen verdwenen voor en na; slechts een jong pelgrim bleef als vastgeworteld bij de kist staan, en beschouwde de verbleekte trekken der hemelsche gedaante. Toen hij niemand meer in de kerk bespeurde, knielde hij voor de doodkist neêr, boog zich over dezelve, trok van LAURA's vinger eenen eenvoudigen gouden ring af, en stak haar daarvoor eenen kostbaren diamant aan. Op dit oogenblik stond de Priores voor hem, en zeide:

„ Wat doet gij hier, pelgrim? Gij zult toch de dooden niet beroôven."

„ Ik heb slechts geruild," antwoordde de pelgrim, „ en waarlijk niet om snood gewin; immers, zie slechts beide ringen, eerwaardige vrouw!"

„ Maar, waartoe dit?"

„ Die hier sluimert, moet eene heilige zijn, want in haar aangezigt is niets van dood en zonde. De ring, dien zij gedragen heeft, zal mij beschutten op mijne gevaarlijke wegen."

„ Gij zijt geen gewone pelgrim?"

„ Wel heeft mijne hand ook het zwaard gevoerd, eerwaardige vrouw!"

„ Uit wat land komt gij?"

„ Uit *Duitschland*."

„ Wilt gij mij uwen naam niet zeggen?"

„ Ik heet WALTER VON SCHONECK. Een oude monnik heeft mij voorspeld, ik zou de laatste van mijnen stam zijn. Hier wilde ik mij wel in eene doodkist nederleggen, om eenmaal naast en met dezen Engel te ontwaken. Vaarwel, eerwaardige vrouw! en wanneer mijn weg mij wederom naar uw klooster voert, zoo veroorloof, dat ik het aangezigt dezer verheerlijkte nog eenmaal aanschouwen mag."

Hij boog zich snel over de kist, kuste LAURA's hand, en verwijderde zich uit de kerk.

LAURA werd op den bestemden tijd in het graf gebragt. De Priores, eene nabestaande harer moeder, verwijderde zich geen oogenblik van de doodkist, en tegen den avond kwam de lijsarts met eenen vertrouwden dienaar des Markgraafs; want het uur was welhaast daar, dat de werking van den slaapdrank ophouden, en de aan den dood gelijke sluimering zou eindigen.

(Het vervolg en slot hierna.)

SCHIL-

SCHILLER'S EERSTE BEZOEK.

Eene zonderlinge Ontmoeting.

SCHILLER had, sedert eenige jaren, door *De Roovers*, *Fiesko*, en *Kabaal en Liefde*, de opmerkzaamheid van geheel Duitschland gaande gemaakt, doch bijzonder door het laatste dezer treurspelen ons vrouwen, als kaarsen de muggen, tot zich getrokken en — gezengd. Hij woonde thans te *Leipzig*, en mij zou binnen kort eene reis door deze stad voeren. Ik had zorge gedragen, dat men met hem van mij gesproken had; en men had mij verzekerd, dat hij mij zijne persoonlijke kennis gaarne zou toestaan. Ik meldde hem den dag mijner aankomste, en verzocht, dat hij mij een kaartje mogt laten vinden, dat mij het uur bepaalde, wanneer ik hem spreken kon. Ik kwam des avonds aan; ik vond het kaartje: des volgenden middags ten zes ure kon ik hem verwachten.

Ik was vroeg op, doorliep (ik was destijds nog zeer jong) de hoofdtooneelen van genoemde treurspelen, en wat ik bij dezelven gedacht en gevoeld had. Ik kon naauwelijks eten. Nu maakte ik mijn toilet, zoo goed, maar ook zoo eenvoudig, zoo bescheiden, inzonderheid zoo weinig aanzienlijk, als mogelijk. Mijne bedienden konden naauwelijks genoeg haast maken. Klokslag vier ure was ik gereed, en schrikte voor twee vervelende uren wachtens, die mij voor de deur stonden. Des te aangenamer, en vleijende bovendien, was het mij, dat reeds vóór vijf de bediende binnenkwam: *De Heer Doctor* SCHILLER. — Hoe! deze beleefde, welgevoede, zich volkomen wel bevindende gestalte; deze levendige en schitterende oogen, met den vrijen, vasten blik; deze satirieke trek om den mond; deze elegante, ligte kleeding; deze gemakkelijke houding; deze wellevende voorkomendheid; dit ligte, kwellende wenden des gespreks — dit, dit alles bezit *hij?* bezit SCHILLER? Dus riep ik een en andermaal uit, toen hij mij na een half uurtje verlaten had. Hemel, wat hebt gij uzelve wederom bij den neus gehad! — Bevallen heeft hij mij, zeer bevallen; maar toch geheel niet *op die wijze*, als hij mij moest bevallen hebben. — Of, zou hij ook, viel mij nu in, tegen u, als eene dame, opzettelijk den beschaafden, aardigen man van conversatie hebben willen spe-

Digitized by Google

len? Mijn bloed bruiste sterker; mijne wangen gloeiden. Daar kwam de bediende: *Mijnheer* SCHILLER. Het is zoo, dacht ik. Thans ziet hij zijnen misslag in, en komt terug om dien goed te maken.

Ik ga hem te gemoet: een geheel ander, insgelijks zeer knap man, treedt binnen! Eene naauwelijks middelmatig lange, eenigermate gezette, krachtige, maar niet vleezige gestalte; groote, opene oogen vol geest; ernstige miene; tamelijk vaste, hechtende blik; in den beginne eenigzins koele, afgemetene, maar doorgaans welvoegelijke, eenigermate hooghartige manieren; weinige woorden, maar vol zin; eene wat langzame, nadrukkelijke, welluidende spraak. — Dát, riep het in mij, dát is de ware SCHILLER! Met dien nagemaakten heeft de een of ander uwer vrienden u beet gehad, en dat zal zich wel vinden.

Na de eerste hoffelijkheden, wendde ik het gesprek op poëzij en kunst. Hij liet zich daarover gaarne in; hij sprak doordacht en te gelijk ongemeen innemend. Van tijd tot tijd begon hij te critiséren; hoe donkerder zijne uitspraken wierden, des te helderder werden zijne oogen, en zoo *verbeeldde* ik mij ten minste hem te verstaan. Slechts één ding bevreemdde mij daarbij — juist *in hem:* hij sprak de Franschen zoo voor! Welligt buigt en schikt hij zijne grondbeginselen ten uwen gevalle, dacht ik, en gevoelde mij op nieuw fijn gevleid. Des te onaangenamer was het mij, dat hij na een half uurtje reeds afbrak, en, in spijt van mijn verzoeken, heenging, doch met belofte van spoedig weer te komen.

Dus was de beeldtenis, die gij u van hem ontworpen hadt, toch niet gansch gemist! zeide ik. Slechts nog strenger, duisterder, ruwer, veel minder verpligtend en hoofsch van manieren, hebt gij u hem voorgesteld, en vuriger, ontzagwekkender! Des te beter, dat het anders is! of — wat zegt mij mijn gevoel? — ook wel *niet* des te beter! — Terwijl ik dit wil uitmaken, is er de bediende weer: *Daar is nog een Mijnheer* SCHILLER, *die verzoekt....* — Hoe! wat? riep ik verbaasd, en mijn geduld verliet mij. Juist trad binnen een zeer lang, mager man, grof van beenen, zeer sprekend van trekken, bleekgeel van kleur, diepliggende maar doordringende oogen, eenigzins stijven maar niet affchrikkenden blik, ongunstig gekleurd en voorgedaan hoofdhaar, eenigermate verwaarloosde kleeding, min of meer onbehouwen in het uit-

wen-

Digitized by Google

wendige, en alles, wat hij met eene diepe, bijna holle ſtem eentoonig daarheen zeide, was: Ik ben u dank ſchuldig, dat ge mij zelve gelegenheid gegeven hebt om u in perſoon te leeren kennen.

Mijne ontevredenheid ſtond voor het impoſante der verſchijning. Ik zocht mij te herſtellen; het gelukte niet zoo terſtond, en hij werd verlegen over *mijne* verlegenheid. Mijnheer, begon ik eindelijk, hier heeft een misverſtand plaats. Wie gij ook zijn moogt — —

Ik ben SCHILLER, zeide hij zeer droog en koud.

Ik weet niet, wat mij daarin wederom mag gepikeerd hebben; ik was waarlijk in ſtaat om ſnibbig te antwoorden: Ik heb niet geweten, dat deze beroemde Dichter eene zoo talrijke familie in *Leipzig* had, dat er misverſtanden mogelijk waren — —

Hij werd eerst nog meer verlegen, zag mij vervolgens donker aan, zeide geen woord, en bragt mij juist daardoor bijna van mijn ſtuk.

Mag ik u verzoeken, begon ik eindelijk weer, eene rol af te leggen, die, zoo als ik zie, u geneert, en die de aardigheid, welke men ſchijnt voor te hebben, zou kunnen bederven?

Hij zweeg nogmaals eene poos, ſtond ſtokſtijf, zag mij verdrietig in het gezigt, en antwoordde nu met ernst en waardigheid, maar zonder iets beleedigends in den toon: Eene rol kan ik niet afleggen; ik heb er geene op mij genomen. Eene aardigheid kan ik ligt bederven; ik ben er niet van onderrigt. Dus zal ik liever afſcheid nemen.

Hier boog hij zich een weinigje, en wilde gaan. Ondertusſchen kwam de bediende: *De beide andere Heeren* SCHILLER.

Wie? zeide de lange man zeer bevreemd — intusſchen kwamen ze beiden binnen en naar mij toe, verzoekende om verſchooning. — Hoe? zeide de ernſtige man nu vriendelijker: Gij hier, lieve JÜNGER? en gij, beste HUBER?

Ja, liefſte *Tragicus!* antwoordden beiden; wij hebben ons, met behulp van uwen roem, bij deze dame eene goede recèptie willen bezorgen. Dat wij op denzelven zoo veel vertrouwen geſteld hebben, verdient de erkentelijkheid, dat gij ons nu helpt ontſchuldigen.

D.

LEO.

Digitized by Google

LEONORE.

Een treffend Voorval.

LEONORE, uit een der oudſte *Napelſche* Geſlachten, was eene volmaakte ſchoonheid, indien er ooit zulk eene beſtond. Zij was aan Don MANUEL DE ARRIGO, een' Edelen *Spanjaard*, Kapitein van een Oorlogſchip, verloofd. Door eene *Franſche*, vrouw opgevoed, gevoelde en dacht zij geheel in den geest dier natie. Zoo zeer zij vanhier haren aanſtaanden echtgenoot beminde, zoo weinig peilde zij de diepten van zijnen ſtilzwijgenden, maar edelen aard. Zijne gerustheid nam zij voor koelheid, zijn zwijgen voor onverſchilligheid. Een ongelukkig oogenblik bragt haar op het denkbeeld, zijne jaloezij op te wekken: zij geliet zich, diensvolgens, eenen anderen te begunſtigen, offchoon zij inderdaad onſchuldig was.

Don MANUEL werd bedrogen door den ſchijn: drie dagen bleef hij weg. LEONORE, vreezende hem voor altijd verloren te hebben, was werkelijk troosteloos. Eindelijk verſcheen hij weder: beroepspligten moesten hem veronſchuldigen. Hij was ernſtig, maar teederder dan voorheen. „Hoe bemin ik u, mijne LEONORE!" zeide hij, terwijl hij haar in zijne armen ſloot. Eenige minuten daarna ſloeg hij haar een watertogtje voor. Het was eerst negen ure 's avonds; het landhuis lag digt aan zee. Met vermaak ſtemde LEONORE in zijn voorſtel.

Een verrukkelijke zomernacht; een liefelijk koeltje; de zee ſpiegelglad; heldere maneſchijn. Don MANUEL zond de roeijers weg — „De boot is ligt," ſprak hij. Zij ſtapten er in. Hij zat voor LEONORE, het gelaat naar haar toe gekeerd; de maan ſcheen haar in het aangezigt. Zijne blikken rustten met welbehagen op hare ſchoone geſtalte. Hij bad haar om zijn lievelingslied, dat begon met de woorden: *Eeuwig tot den dood beminnen*, en met den regel ſloot: *En tot in den dood vereend.* Zij zong het met het innigst gevoel.

Intuſſchen had zich Don MANUEL tamelijk verre van land verwijderd. LEONORE bemerkte zulks.

„Mijn MANUEL!" riep zij, „wat wilt gij? waarheen voert ge mij?"

„Ten dood!" antwoordde hij ſomber.

„Ten dood?... Wilt ge mij vermoorden?"

„Neen!

Digitized by Google

„ Neen! Wij zullen te zamen sterven."
„ Waarom? Wat heb ik dan misdreven?"
„ Gedenk uwer daad!"
„ Om Gods wille, hoor mij!"
„ Het is te laat. Ik heb den zachtsten dood voor u gekozen."

In dit oogenblik omvatte hij hare knien, en riep: „ Dierbare vrouw! *Eeuwig tot den dood beminnen, en tot in den dood vereend!*" — De maan verborg zich achter wolken; de boot begon te zinken; LEONORE verloor hare bewustheid.

Tot zich zelve gekomen, bevond zij zich in hare kamer, van haren vader, den Geneesheer en hare kamerjuffer omringd. Eene heftige koorts bragt haar aan den rand des grafs; zij herstelde — om des te ellendiger te zijn. Kort daarop nam zij den sluijer aan, en na anderhalf jaar eindigde de dood haren onuitsprekelijken rouw.

WIEGELIED.

Slaap nu, slaap zachtkens, mijn dierbare wicht!
Sluit uwe held're blaauwe oogjes nu digt!
Buiten is 't donker en stil als in 't graf....
Slaap — moeder weert van u de onheilen af.

't Is een gelukkige tijd nog voor u;
Spoedig, ach! spoedig is 't anders dan nu:
Daalt eens de zorg op uw bedsponde neêr,
Lieve, dan slaapt ge zoo rustig niet meer.

Eng'len, zoo vriend'lijk als gij, en zoo zacht,
Zweven om 't wiegjen en houden de wacht:
Naderhand dalen ze ook neêr van omhoog,
Maar ach! dan wischen ze een' traan uit uw oog.

Slaap dan! Offchoon ook de middernacht naakt,
Eng'len zijn bij u... en moederlief waakt!
Rust dan, gerust op die zorgende min!
Vroeg ook of laat, moeder sluimert niet in.

(Het *Hoogduitsche* gevolgd.) SPANDAW.

Digitized by Google

DE JAS.

Een ſpotter, ſteeds gewoon zijn' ſpotlust bot te vieren,
En afgerigt op ſcherts in allerlei manieren,
Bevond zich eens, op zekren tijd,
In eenen kring, waar men gewoonlijk de uren ſlijt
Met onderling zich te vermaken,
Al kouvend over vele zaken,
Waarbij de kaarten en den wijn
Het allerminst vergeten zijn.
Juist was het wintertijd; de regen
Viel ſtortend van den hemel neêr,
En dit maakte onzen jongen heer,
Toevallig zonder jas, verlegen;
Wie toch wordt gaarne druipend nat?
De ſnaak, op alles ſteeds gevat,
Was op een' vond bedacht, die hem hiervoor mogt hoeden;
Een' vond, dien niemand kon vermoeden.
Uit een der ſpellen werd een kaart
Behendig opgezocht; en deze, heel bedaard
En ongemerkt ſtraks aan den kapſtok opgehangen,
Deed hij de plaats van eenen jas vervangen:
En, daar men hem uit 't oog verloor,
Ging hij, in dezen jas gedoken, heimlijk door.
Maar de eig'naar van het kleed, die, toen 't gezelſchap ſcheidde,
Ook neffens andren naar zijn winterhulſel zocht,
En zijn verbeelding reeds door 't ſtreelend denkbeeld vleide,
Dat dit onſmaaklijk weêr op hem toch niets vermogt,
Stond wel verwonderd en verlegen,
Dewijl een nietig kaarteblad,
Dat aan een bandje was geregen,
De plaats van zijnen jas hier ingenomen had.
„ Hij werd ontwijfelbaar geſtolen."
Doch 't bleef, bij navraag, niet verholen,
Wie zich het eigendomlijk regt
Op dit gewaad had toegelegd.
Des andren daags, toen men zich bij den roover meldde,
En hem, ter toetſing, eerst dit avontuur vertelde,
Toont hij den jas, en was ten antwoord ſtraks gereed:
„ Het belge u niet, mijn vriend," ſprak hij, „ dat ik uw kleed
„ Gebruikte, om daarin voor den regen als te ſchuilen:
„ Die ſchoppen zeven heeft, mag voor den jas die ruilen!"

GROEBE.

Digitized by Google

MENGELWERK.

NIEUWJAARSGROET,

Opgedragen aan het *Amſterdamſche* Eerſte Departement der Maatſchappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, den 13 Januarij 1817.

Door

HENDRIK HARMEN KLIJN.

„ —— —— —— Het dichtſtukje, mijne Hoorders! waarmede ik deze voorlezing wenschte te beſluiten, is door mij opzettelijk vervaardigd voor deze eerſte ſpreekbeurt in het nieuwe jaar. — Er ligt mij, naast mijne dierbaarſte betrekkingen, niets méér aan het hart, dan mijn dierbaar Vaderland. Lang zag ik ſmachtende uit naar deszelfs verlosſing. Deze naderde; onze naam, rang, roem en heil werden herſteld; en de overtuiging, dat ons Vaderland het gelukkigſte land van Europa worden konde, trof mij met blijdſchap. Natuurlijk dus, dat ik, peinzende over den gang van het u voor te lezene dichtſtukje, mijzelven vroeg: Heeft nu de verbetering van ons lot inderdaad het gelijke uitwerkſel gehad op ons hart? — Waarom konde ik hier geen volmondig *ja* antwoorden! Waarom ſtonden mij hier zoo veel wrevelmoed, nimmer te voldoene begeerten, overdrevene eigenliefde, miskenning van den uitmuntenden, edeldenkenden Man, die, als Koning, al den last van zoo vele tegenſtrijdige belangen torſchen, en zoo veel vernietigd volksgeluk weder oprigten moet, zoo onmiddellijk in den weg, en deden mij met weemoed zwijgen! — Ondertusſchen zijn er voor den waarlijk regtſchapen man, die niets anders zoekt of bedoelt dan het geluk van het verloste Vaderland, oogenblikken in het leven, waarin hij het als huttig, noodzakelijk, ja pligt-

Digitized by Google

matig beſchouwt, zich het verkeerde *onbevimpeld* voor te ſtellen, en er raad en leering uit te trekken. Zulke oogenblikken zijn voorzeker die, waarin belangrijke overgangen ons bij den loop der menſchelijke lotgevallen meer doen ſtilſtaan, — zijn die bij den aanvang van een nieuw jaar. Als zoodanig nu ook meende ik mij dat tijdſtip ten nutte te moeten maken, en onszelven datgene levendig voor te ſtellen, wat de voleindiging onzer redding nog terughoudt, of nog onvolkomen doet zijn. De overtuiging hiervan deed mij eene poging wagen, om U op de volgende eenvoudige wijze mijne gewaarwordingen te verzinnelijken. Ontvangt en beoordeelt dus als zoodanig, M. H., het dichtſtukje, waartoe ik thans eene dubbele mate uwer welwillendheid, daar de wijze van bearbeiden mij geheel vreemd was, inroep." (*)

(*) Dit gedeelte der vooraſſpraak bij de voordragt, die uit meerdere losſe ſtukjes heeft beſtaan, wilde de geachte Dichter, ten einde den Lezer zijne bedoeling te duidelijker kenbaar te maken, ook aan denzelven hebben medegedeeld.

Redacteur.

Het zou gewis onhoflijk zijn,
En hebben vast een' lompen ſchijn,
Zoo ik dit ſtatig uur iets ſprak,
Waarin niet iets tot leering ſtak:
Want heden nam het oude jaar,
Met al zijn' voorſpoed en gevaar,
Met alles, wat het vroeg of gaf,
Een plegtig affcheid van ons af.

Gewis, in zulk een' laatſten ſtond
Ontſluiten zich en hart en mond;
Dan ſpreekt men dikwerf gul en ras
Een ernſtig woordjen op zijn pas,
Opdat het oude niet verkeer',
Alvorens het iet nuttigs leer':

Want

Digitized by Google

Want wie toch brengt zijn kleed ter kás,
Zoo lang er ſmet of ſtof op was;
Of wrijft er niet de kreuken uit,
Eer hij het in de lade ſluit;
En legt er niet wat juchtleêr bij,
Opdat het van de mot blijv' vrij?
Want als men ééns verzuimt het kwaad,
Dan vindt het nergens heul noch raad.
Welaan dan, zien wij, met geduld,
Eerst *aller*, en dan elk *zijn* bult;
En trekken wij dan, tot beſluit,
Daar raad en troost en leering uit.

Ik ſpreek niet van dat jaár of dag,
Toen elk zich zelf als Koning zag,
En zich vergaapte aan ijdlen ſchijn,
En alles baas en heer wou zijn;
Toen vele groote en kleine lién
Waand' in hunn' nil een' valk te zien;
Toen elk gaf van veel kennis blijk,
En alles vrij was en gelijk;
Offchoon die Vrijheid was heel ſtijf,
En had een' Franſchen rok aan 't lijf,
En die Gelijkheid zoo veel gaf
Als 't lang reeds uitgedorſchte kaf,
Daar van de welvaart, die zij ſchiep,
Slechts 't oog van volheid overliep,
En elk toch, als der kindren hand,
Bleef aan zijn ſtrooijen pop verpand.

Ook zwijg ik van dat ſchriklijk uur,
Toen twist en tweedragt al hun vuur
Langs Hollands uitgezogen grond
Verſpreidde', en niemand uitkomst vond;
Dat toen de ſlimme vogelaar,
Die lang reeds had zijn netten klaar,
En eerst een lokkend deuntje zong,
Doch langzaam ons in 't valnet drong,
Nu toeſloeg, en, met wrok en gram,
Ons ſlagwiek, pluim en veren nam.

Digitized by Google

Ik maal ook niet, wat ſchoone dag
Elk na die nachtwaak rijzen zag;
Hoe Neêrland, voor der volken oog,
Rees met verjongde kracht omhoog,
En Vorst en Volk in 't ſchoonst verbond
Een onverwrikbaar bolwerk vond;
Zóó zelfs, dat, toen het wangedrogt
Weêr op kwam dagen uit zijn krocht,
En tellende onze geestdrift niet,
Het op die rots te berſten ſtiet.

Neen, 'k kwel niet met dat kwaad uw' geest!
Die booze dagen zijn geweest:
Want hij, die alles had getart,
Werd in zijn eigen net verward;
Zijn list en woede zijn geſtuit,
En, of hij nu al zingt en fluit,
Geen mensch gelooft zijn vleijen meer;
Men kent den vogel aan zijn veêr,
En ſloot, voor 't kwaad door hem verrigt,
Zijne ijzren kooi voor altoos digt.

Maar, 't geen mij thans ſpeelt voor den geest,
Is niet hetgeen er is geweest;
Neen, vrinden! zeker en gewis,
't Is iets dat nog aanwezig is.
Want, als men trouw op alles let,
Wie durft dan zeggen, dat de ſmet,
Die onze ſchande had beſlist,
Reeds gansch en al is uitgewischt?
't Is daarom nuttig in dit uur,
Bij 't ſtatig wisſlen der natuur,
Dat we allen zien, hoe deze vlek
Nog de oorzaak is van veel gebrek;
Opdat elk braaf en eerlijk man
Mag ſchuiren, wat hij ſchuiren kan.

Wel nu dan, vrinden! zijn we opregt;
De waarheid dient hier rond gezegd:
Heeft elk van ons genoeg geleerd?
Is elk van ons genoeg bekeerd?

Trad,

Digitized by Google

Trad, voor der Franſchen wuften zin,
Weêr de oude trouw de huisdeur in?
Is elk weêr vrolijk en vernoegd,
Nu hij gerust zijn' akker ploegt?
Is elk te vreden in zijn' ſtand?
Mint elk zijn' Vorst en Vaderland?
Wacht ieder, met gepast geduld,
Dat eens het tijdſtip word' vervuld,
Waar 't Vaderland, na zoo veel pijn,
Weêr ſterk, en rijk, en groot zal zijn?

Helaas! het nooit verzaad Belang
Zingt nog zijn' ouden, wrevlen zang;
De Waan, die alles beter weet,
De Nijd, die alles zich vermeet,
De Wrevelmoed, die 't hart verteert,
De Trotschheid, die zoo gaarn regeert,
De Hebzucht, nooit verzaad of vol,
't Speelt alles nog zijne oude rol.
„ Ziet! (roept men) wat ook ſchijnt herſteld,
„ Hoe 't koopgebrek de Beurs nog kwelt;
„ En hoe vol zorg, en ongewis,
„ En klein de ganſche winst nog is!
„ Hoe moeijelijk nog de Ambachtsman
„ Zijn daaglijksch brood verdienen kan!
„ Hoe de Armoede om haar deel nog loopt,
„ En men nog Huis en Hoven ſloopt!".....
Daar men vergeet, dat iedre wond,
Die diep was in het vleesch gegroud,
Of ziekte, die verouderd was,
Nooit op het eerſte woord genas;
Maar, al wat kwelt aan lijf of geest,
Alleen door tijd en vlijt geneest.

Wie hoort nog vaak den klaagtoon niet:
„ Dat niemand nog vermindring ziet,
„ Maar dat blijft drukken last bij last;
„ Terwijl het bij geen' heilſtaat past,
„ Dat alles wordt zoo duur betaald,
„ En 't geld wordt daaglijks afgehaald.".....
Daar

Digitized by Google

Daar men vergeet, hoe dat 's lands kas
Ten bodem uitgeplonderd was;
Dat enkel geestdrift, moed en geld
Ons volksgeluk en kracht herstelt;
En hoe veel, ondanks al 't gemis,
(Hoe kort nog) reeds verholpen is.

Maar, of men weinig klaagt of veel,
Die 't roer stuurt, krijgt zijn grootste deel;
„ Dan deugt zijn want niet, of zijn touw;
„ Dan dacht men, dat hij wenden zou;
„ Nu moest hij zeilen *tegen* wind;
„ Dan mort men, dat hij 't spoor niet vindt;
„ Nu rigt hij zich te veel naar 't Noord,
„ En zeilt dus niet zoo als 't behoort;
„ Dan wendt hij zich te ver naar 't Zuid,
„ En heeft dus 't doel der reis verbeid." .....
Daar men vergeet, dat ieder land,
Dat hebben zal een' vasten stand,
En voor veel onheil zijn behoed,
Geen Noord van 't Zuiden scheiden moet;
Dat dus, voor elk, ons vrij gewest,
Waar men zich keert, of wendt, of vest,
Voor iedren rang, voor elken stand
Moet zijn hetzelfde Vaderland.

„ Nu is de Koning al te zacht;
„ Dan toont hij te onbesuisd zijn magt,
„ Let niet genoeg op aller zin,
„ En dwingt maar vreemde wetten in;
„ Nu was inschiklijkheid zijn pligt;
„ Dan is hij niet genoeg verlicht,
„ Want hij gelooft niet als gewis,
„ Dat onze *kaars* het zonlicht is."

Of als hij, die geen regt ooit schond,
Maar vrijheid aan de drukpers bond,
Doch hem, die dit te roekloos schendt,
Die band, noch wet, noch pligten kent,
En 't eene kwaad op 't andre propt,
Soms op zijn lompe vingers klopt;

Dan

Digitized by Google

Dan ſchreeuwt men, zonder veel beraad,
„ Dat heel de Grondwet van den Staat
„ Nu krachteloos en ongewis,
„ En ſlechts een leus of weerhaan is!"

Zóó zet men alles op den ſchop;
Zóó zoekt men 't kleinst gebrek zelfs op:
Daar hij, die dwaas zich dit vermeet,
Gewis op d' eigen ſtoel vergeet,
Dat ieder huis, hoe groot of ſterk,
Toch is en blijft een menſchenwerk,
Terwijl hij, die het vinden mint,
Daar ligt een klein gebrek aan vindt;
En dat de Vorst, die ruit, en tijd,
En leven onze welvaart wijdt,
Ja, als het nood en plicht gebiedt,
Zijn eigen bloed zelfs niet ontziet,
Voor elk, die eerlijk denkt, gewis,
Al dwaalt hij, nog beminlijk is.

Slaat vrij uwe oogen in het rond,
En ziet, of niet, lange Neêrlands grond,
De Weelde nog haar lokkas ſtrooit,
En 't al in bonte hulſels tooit.

Nog is, hoe zeer men 't ook gelooft,
Het Twistvuur niet geheel gedooft;
Daar 't weinig helpt, wat me ook vertoeit,
Zoo 't kwaad niet gansch wordt uitgeroeid:
Want, of men op den poel al ſchempt,
Daar wordt de poel niet méé gedempt.

De eenvoudige Godsdienſtigheid,
Die eens door Neêrland wijd verſpreid,
Nam die, in ieder huisgezin,
Reeds weer haar' ouden zetel in?

Streeft ledre vrouw en ieder man,
Zoo ijvrig als men ſtreven kan,
Dat de Overdaad niet ſtrekk' tot kruis,
Maar Orde en Vlijt kroone ieder huis?

Wordt reeds ons kroost niet meer besmet
Door Fransche Wuftheid, Waan, of Wet?
Maar wordt het, als echt Neêrlandsch bloed,
In *onze* Zeden opgevoed?

Staan onze Trouw en Woord weêr vast,
Gelijk het Nederlanders past?
En zijn reeds onze Deugd en Eer,
Voor heel Europa, een spreekwoord weêr?

Komt, vrinden! vragen wij 't ons hart,
Wat ons hier soms nog strekt tot smart,
En wat, van alles, wat beklijft,
Ons nog te betren overblijft.
Want, deugt niet in elks huis dat kwaad,
Het deugt nog minder in den staat;
Het dringt door iedren stand dáár heen,
Gelijk de kanker door het been.

Zijn wij dus wijs en welbedacht,
En smoren we elke onnutte klagt:
Want, is het heil van ons gewest
Niet door onwrikbren moed bevest?

Lacht niet ons vrije volksbestaan
Van ver weêr de oude grootheid aan?

Spreekt, leeft, en handelt elk niet vrij,
En volgt, wat voor *hem* waarheid zij?

Werd niet door liefde, en trouw, en regt
Ons lot aan 't magtigst volk gehecht?

Dient elk niet, (wat gezegend lot!)
Zoo als hij dacht en wenschte, God?

Heft niet, wat welvaart ook vervloog,
De Handel reeds weêr 't hoofd omhoog?

Waait niet weêr Neêrlands vrije vlag,
Zoo ver men volken tellen mag?
Is niet haar schandvlek uitgewischt?
Heeft niet ook zij den strijd beslist,

Die

Die 't rot, dat naar geen regt ooit vraagt,
Van d' Oceaan heeft weggevaagd?

Komt, vrinden! dat hier 't hart beslist",
Of niet ons lot reeds heerlijk is?
Komt, leggen we allen, bij het graf
Van 't oude Jaar, de maetstof af!
En trekken wij nu, tot besluit,
Uit alles nog deze lessen uit:

„ Er dwaalt geen schaap ooit uit de baan,
„ Of veel, die 't zelfde pad ook gaan."

„ Daar velen smeden, is 't gewis,
„ Dat slag te houden noodig is."

„ Hij, die het licht te vinnig snuit,
„ Blusscht dikwerf alle kaarsen uit."

„ Hij 's dwaas, die alles blindlings prijst;
„ Hij 's braaf, die breuk of scheur ons wijst;
„ Maar hij slechts is een edel man,
„ Die heelt al wat hij heelen kan."

„ Maar hij, die altoos mort en vit,
„ En altoos op zijn luimen zit,
„ Of hij gebrek of feil ook ziet,
„ Hij heeft de regte geestdrift niet."

Beminnen wij dan, vroeg en laat,
Hem, die voor ons ter nachtwaak gaat,
Die rustloos zorgt, en ons gewis
Geen Koning slechts, maar Vader is,

Voor 't vrijgestreden Vaderland,
Voor onzen naam, en taal, en stand
Hebbe ieder, op zijne eigen wijs,
Altoos en goed en leven prijs.

Want, schoon men in de wei al vecht,
En met geweld den twist beslecht,
Naauw echter naakt de wolf het dal,
Of alles schoolt, in dat gevaf,
Zich digt te zaam, en groot en kleen
Klemt zich met dubble kracht aaneen;
Daar nu, op dien gesloten kring,
Wat kracht het ondier ook ontving,
Hoe hij ook aanvalt op dien buit,
Zijn razernij en woede stuit,
En hij, alom bedreigd, verjaagd,
Terstond het dal wordt uitgevaagd.

Klemt, Nederlanders! hart en hand
Zóó zamen voor het Vaderland;
En zorgt, dat, hoe gij soms verschilt,
Of hem, die stuurt of ment, bedilt,
Gij altoos, als weêr 't vreemd geweld
Geraakt uw vrijgestreden veld,
Uw' kleine', onnutten twist vergeet,
En t' zaam een' kopren ringmuur smeedt,
En, vóór ge uw erf ter prooi weêr geeft,
Eer op den laatsten puinhoop sneeft!

In dat vooruitzigt, vrinden! dan,
Smake elk, wat men hier smaken kan!
De lieve Vrede banne al 't kruis,
En bouwe op nieuw en hof en huis!
Ras trede, bij elk huisgezin,
Weêr de oude, volle welvaart in!
De eenvoudige Godsdienstigheid
Zij meer en meer bij ons verspreid!
De Koning, ons zoo goed gezind,
Die allen als zijn kinderen mint,
En onvermoeid, bij dag en nacht,
Voor onze welvaart houdt de wacht,
Vinde eens het loon, zijn trouw bereid,
In aller liefde en dankbaarheid!

Lang blijv' deze edele Maatschappij
Niet slechts de roem van Maas en IJ,

Maar,

Digitized by Google

Maar, door haar schoonen, mutten stand,
De kroon van 't vrije Nederland!

Zoo storte dan de Alzegenaar,
Ook in dit nieuwbegonnen Jaar,
Op Vorst, en Volk, en Vaderland,
Op iedren kring, op iedren stand,
Op elken leeftijd, meer en meer,
Zijn gunst, en liefde, en zegen neêr!
Dan nadert zeker eens die tijd,
Waarvan 't vooruitzigt ons verblijdt,
Dat Neêrland weêr, met kracht omgord,
Het oud, gezegend Neêrland wordt.

OVER DE GELOOFSLEUZEN IN DE PROTESTANTSCHE KERKEN, EN DE HOUDING, WELKE DE PROTESTANTEN TEN AANZIEN VAN DEZELVE, INZONDERHEID IN ONZE DAGEN, BEHOOREN AAN TE NEMEN.

De onvolmaaktheid der menschen is oorzaak, dat er sekten in den Godsdienst bestaan. Zij bestaan zelfs in den Christelijken, wiens eenvoudige zin door ieder onbedorven gemoed kan worden begrepen. Zij zijn in 't Protestantendom, hetwelk daardoor tot onbestaanbaarheid met zichzelve is vervallen.

Deze sekten zijn gebouwd op zekere geloofsleuzen, geloofsbelijdenissen, leerstelsels. Deze zijn door zekere personen, in zekere tijden, als hoofdsom der bijbelsche waarheid voorgesteld; en te gelijk is bepaald, dat zij, die in 't vervolg tot die gemeenschap, welke zoodanige geloofsleus had aangenomen, wilden behooren, gehouden zijn zouden, dezelve *ook* te nemen voor de hoofdsom der bijbelsche waarheid, en dus de plaatsen der H. S., op welke dat leerstelsel gebouwd was, zóó en niet anders te verstaan, er die en geene andere gevolgen uit af te leiden, dan de eerste stellers der geloofsleus gedaan hadden.

Maar

Digitized by Google

Maar de tijden veranderen, en de menſchen ook. Het gebeurt na verloop van eeuwen, door velerlei omſtandigheden, dat de menſchelijke geest eene andere leiding aanneemt, en datgeen, wat in den aanvang dier eeuwen voor onbetwistbare bijbelſche waarheid werd gehouden, dit nu niet meer wordt. Deze omſtandigheid kan geenszins ten nadeele van den Bijbel worden uitgelegd, alsof deszelfs inhoud zoo duister en onzeker ware. Integendeel, zij pleit voor denzelven. Want men ziet de menſchen van hunne ſtelſels naar den Bijbel terugkeeren; waardoor zij bewijzen, dat zij te voren door dezelve van hem afgeweken waren.

Welke is nu de betamelijke houding van den Protestant, wanneer hij de onvolkomenheden inziet van het leerſtelſel, hetwelk hij tot hiertoe heeft aangekleefd? Deze: dat hij dit zijn inzigt eerlijk en openhartig belijde, zijn leerſtelſel geheel, of datgeen ten minſte, wat hij niet meer voor bijbelſche waarheid houden kan, ter zijde legge en voor vervallen verklare, en voor de waarheid, die hij in de plaats daarvan aanneemt, rondborſtig uitkome.

Dan, is er niet misſchien een andere weg op? „Wij verklaren ons tot dusver aangenomen leerſtelſel anders. Wij vinden er den waren zin van, welken onze voorvaders niet ontdekt hebben. Het leerſtelſel is tot dusver niet goed verklaard, maar gelijk wij het thans verklaren komt het beter uit, kan het bijbelsch-wijsgeerig bewezen worden waarheid te zijn, en geen gezond verſtand kan aarzelen het aan te nemen."

Deze weg heeft deszelfs eigenaardige zwarigheden. Ik vrees, dat de geheele ſtelling aangaande het misverſtand van vroegere tijden, en de bevoegdheid, zoo wel als geſchiktheid, om het leerſtelſel beter te verklaren dan de voorouders gedaan hebben, op vele valſche vooronderſtellingen rust, die, weggenomen zijnde, haar zullen doen vervallen — en ten andere ben ik beducht, dat, wanneer wij Protestanten aldus te werk gaan, wij ons onder deze of gene verdenking zullen brengen.

Is

Digitized by Google

Is niet eene geloofsleuze, die eeuwen lang misverſtaan en verkeerd verklaard kan worden, eene tegenſtrijdigheid in zichzelve? Eene vastgeſtelde geloofsbelijdenis, toch, kan wel niets anders en niets minders moeten wezen, dan eene handleiding, door welke een ieder, de eenvoudigſte zelfs, als met eenen opſlag van het oog, gebragt wordt tot erkentenis van de hoofdſom der waarheden, welke uit den Bijbel bijeen te zoeken en tot een geheel te brengen, om meer dan éene reden, niet ieders zaak vooronderſteld wordt te wezen. Maar wat heeft nu de leek gewonnen, wanneer de geloofsbelijdenis, die hem gegeven wordt, wederom zoo duister is, dat dezelve, van den aanvang der vastſtelling af aan, let wel! onder de oogen der ſtelleren, ja door dezen zelve, verkeerd verſtaan en verkeerd verklaard wordt? — Met te zeggen: „ onze kerkleer is tot dusver niet wel begrepen en niet wel verklaard," wordt aan alle voorgangeren, en aan hen, welke die kerkleer ontworpen hebben, eene pligtpleging gemaakt, wegens welke ik geenen grond vind hen te benijden. Neen! eene kerkleer moet voor geene verkeerde opvatting vatbaar zijn; zij moet eenen *zekeren* weg wijzen, of zij wijkt van hare natuur af en mist haar doel. Het is noodzakelijk, dat elke letterlijke opvatting de door de ſtellers bedoelde waarheid inhoude; want hun oogmerk was, datgeen, wat zij voor waarheid hielden, zoo tastbaar duidelijk voor te ſtellen als het voorgeſteld kon worden, en geenszins, om het afhankelijk te maken van onderſcheidene uitleggingen. Daarom heeft men, ten aanzien eener kerkleer, met de letter, en niet met den geest te doen — en alles, wat men afwijkends van hare letter uit haar afleidt, onder den naam van geest der kerkleer, dat is haar inhoud *niet*, dat hebben de ſtellers *niet* bedoeld, en, ſtonden zij eens uit hun graf op en hoorden deze betere uitlegging der wijzere nakomelingen aan, zij zouden zich over dezelve hoogelijk verwonderen. — Waar derhalve geloofsleuzen beſtaan, daar zijn zij van 't begin af aan klaar en duidelijk geſteld geworden; de zin,

Digitized by Google

zin, die in den aanvang aan dezelve gegeven werd, is de regte; en het is eene volſtrekte ſtrijdigheid tegen de natuur eener kerkleer, dat zij eeuwen lang misverſtaan en verkeerd verklaard, en de uitlegging der, zoo veel later levende, nakomelingen, ſchoon afwijkende van vroegere, de ware zoude wezen.

Behalve dat nu dit eene tegenſtrijdigheid in zichzelve is, komt er nog bij, dat twisten altijd de oorſprong der geloofsleuzen, althans van zekere punten in dezelve, zijn geweest. Deze zijn dus ontworpen ter wederlegging van eene zekere partij. En waar het op wederleggen aankomt — wij kennen immers de algemeene geneigdheid der menſchen om te willen gelijk hebben — daar zouden de ſtellers van zoodanige formulieren zich onzeker hebben uitgedrukt! daar zoude de uitlegging, die tegen partij gerigt was, de verkeerde wezen! Dit gaat niet. Integendeel, wij lateren, willen wij zekerheid aangaande den zin dier formulieren hebben, moeten ons in de geſchiedenis naar die tijden begeven, waarin zij ontworpen zijn, en vragen: tegen wien zijn dezelve gerigt? wat wilde dus het kerkelijk leerſtelſel weêrleggen? wat, in tegenoverſtelling van de meening der tegenpartij, als waarheid vaſtſtellen? — Het antwoord moet altijd wiskunſtig uitkomen; en geene latere tijden kunnen den zin eener kerkleer veranderen, zonder den geheelen ſtaat des geſchils te vernietigen en — partij gelijk te geven.

Uit dit een en ander volgt nu, dat het eigenlijk zoo veel als niets gezegd is: „wij gaan van 't kerkelijk leerſtelſel der voorvaderen niet af; maar wij begrijpen het beter dan onze voorgangeren, en dragen het in dezen beteren zin aan de tijdgenooten voor."

Maar wat is het dan, dat er onder dezen naam bij zulke kerkgenootſchappen, die uitſtaande geloofsbelijdenisſen hebben, geſchiedt? — Hoort ſlechts, wat de oplettende leek zegt, zoo wel die geen, die met hetgeen hem nu wordt voorgehouden tevreden, als die ontevreden is. Geen van beiden zullen u zeggen, dat het oude

Digitized by Google

de ſtelſel, mits anders verklaard, gepredikt wordt; maar beiden zullen, de laatſte met onwil, en gevende zijnen prediker namen, die wel wat anders beteekenen dan „ betere uitlegger van het oude ſtelſel," en de eerſte, met welvoldaanheid, zeggen, dat men *van het oude niets meer* hoort — dat er thans *geheel anders* geleerd wordt, dan de ouden deden. Dit is het naïve oordeel van den genen, die ſpreekt gelijk hij de zaken natuurlijk inziet; en wordt er ook al bij gemeld, dat deze en die, van ouds gewone, uitdrukkingen nog nu en dan gebezigd worden, er wordt wel duidelijk bij te kennen gegeven, dat zulks zoo maar wat om de leus gedaan wordt.

Wanneer men let op de bronnen, waaruit de verandering van denkwijze is voortgevloeid, moet het in 't oog loopen, dat deze verandering wel iets meer is, dan gezondere verklaring van het oude leerſtelſel. Stel, dat het overbekend is, dat een kerkgenootſchap, door de vlijtige beoefening der ſchriften van geleerde mannen uit een of meer anderen, tot meerder licht gekomen is. Wanneer nu dit kerkgenootſchap, dat anderen tot leermeesters heeft gehad, dezen, tegen wien het misſchien voorheen als partij overſtond, nader komt in 't leerbegrip — iets, hetwelk ten tijde der ouden niet zoude zijn gebeurd, die ook de denkwijze der gezegde ſchriften zeker zouden veroordeeld hebben, gelijk de genen, die gelijk die ouden denken, nog doen —: wie zal dan zoo dwaas zijn, deze verandering van denkbeelden, deze toenadering, die een zijſtap op eenen geheel tegenovergeſtelden weg is, te houden voor niet meer, dan voor eene gezondere opvatting des ouden leerbegrips?

De gevolgtrekking is dus deze: een kerkgenootſchap, dat vaste geloofsformulieren heeft, en van dezelve in 't geheel, of van deze of gene punten in dezelve, afwijkt, is niet bezig met het geven van eenen beteren zin aan de woorden dier kerkleeren; maar het is niet meer van de meening der ontwerpers, het denkt over die zaak nu *anders*, misſchien geheel tegenovergeſteld, en

Digitized by Google

en verklaart ſtilzwijgend de meening der vaderen geheel of gedeeltelijk vervallen. De leeraar, die zijner gemeente, ſchoon ingewikkeld, voorpredikt: „de leer der vaderen is tot dusver door u niet wel begrepen; ik zal ze u anders en beter uitleggen." — die verklaart daarmede alle zijne voorgangers, tot aan de tijden, waarin die leer ontworpen is, toe, vóor onkundige menſchen, en misleidt zijne gemeente. En wanneer hij ouderwetſche ſpreekwijzen tusſchenbeiden invlecht, zonder daarbij te denken, wat zijne oudere hoorders van der jeugd af aan gewoon zijn geweest er bij te denken, dan doet hij met zijne kerkleer, gelijk met het Christendom de Neologen, tot wien een Recenſent, bij gelegenheid der beoordeeling van preken, die in dien ſmaak waren, in een Hoogduitsch tijdſchrift, eens zeide: „ Wist de hoorder, wat gij met die uitdrukkingen, die hij geheel anders verſtaat en verſtaan wil hebben dan gij doet — wist hij, wat gij met dezelve meent, hij zou opvliegen, zijn boek nemen en ter kerk uitloopen."

Deze manier van doen kan niet anders dan van den nadeeligſten invloed op de zedelijkheid van den leeraar zijn; want hij wordt daardoor aan 't plooijen, ſchikken en menſchenbehagen gewoon, en doet voor de waarheid minder dan niets, omdat hij niet behoorlijk afbreekt, wat afgebroken, noch behoorlijk opbouwt, wat opgebouwd moet worden, met één woord, den menſchen niets degelijks geeft.

Het ligt geheel in de natuur der zaak, dat kerkelijke leerſtelſels eindelijk vervallen moeten. Zij behelzen uitdrukkingen en uitleggingen des Bijbels, die haar ontſtaan aan de hitte van den ſtrijd te danken hebben, en die de *kovelère* nakomeling, al is hij niet eens zoo veel verſtandiger, niet meer *kan* aannemen. Zij behelzen meeningen, die in den geest van dien tijd, waarin zij geleerd werden, te huis behooren; die beantwoorden aan den trap van verſtandelijke beſchaving, toen bereikt, aan de wijze, waarop de hervormers hunne godsdienſtige vorming verkregen hadden, aan de denkbeel-

den,

Digitized by Google

den, die hun tot op hun verlaten van de Roomſche kerk waren eigen geweest, en waarvan later aangenomene altijd nog eenigzins kleur behouden moesten. — Wie, die niet geheel onbedreven is in de geſchiedenis der Protestantſche kerk, of onbekend met den geest, uit welken de hervorming is geboren, ziet niet in, dat deze leerſtelſels in 't geheel niet hadden behooren te beſtaan, vooral niet als verbindende formulieren, die hunnen belijderen al het verdere nadenken ontzegden? De geest des Protestantendoms, immers, is de verwerping van alle menſchelijk gezag in zaken des geloofs, en de aanneming van dat des Bijbels, als het eenige wettige. Maar wanneer nu een Protestantsch Synode, zonder eenig gevoel der *inconſequentie*, waaraan het zich ſchuldig maakt, zich vermeet te bepalen, wat als bijbelſche waarheid op deszelfs gezag moet aangenomen worden, — wie geeft dan aan ons, Protestanten, het regt, eene gelijke magt aan een Concilie der Roomſche kerk te betwisten? En offchoon wij al zeggen: „ja, maar wij verdoemen de andersdenkenden niet; ook beletten wij niemand, van ons in gevoelen te verſchillen, en ons kerkgenootſchap te verlaten," — zoo is deze onderſcheiding evenwel niet voldoende; want op deze wijze *noodzaken* wij toch hen, die tot ons kerkgenootſchap willen behooren, blinde volgelingen te zijn, en brengen hen in ongelegenheid, daar de overgang uit het eene kerkgenootſchap in het andere toch, uit hoofde van velerlei betrekkingen, ook vele zwarigheden heeft. Dat, eindelijk, de liefdeloosheid, waarmede de Protestanten elkander behandeld hebben, van de zucht tot verdoemen, der Roomſche kerke eigen, in de uitwerkſels niet verſchilt, heeft geen bewijs noodig. Alleen *dit* moet nog aangemerkt worden, dat, naar mate een Protestant meer overtuigd is, dat een andersdenkende door zijn verſchil in denkwijze geenszins van de zaligheid is uitgeſloten, zijne liefdeloosheid een zoo veel te verſchrikkelijker aanzien verkrijgt, en hem te hatelijker doet voorkomen.

Digitized by Google

Groot en bespottelijk is verder de onbestaanbaarheid, wanneer wij, aan den eenen kant, voorstanders van kerkelijke geloofsformulieren zijn, en dezelve verdedigen met alle die kunstgrepen, welke daarop uitgevonden zijn; terwijl wij, aan den anderen kant, er van afwijken, maar gehouden willen worden voor handhavers en ontvouwers van derzelver waren zin, welke wij zeggen lang miskend te zijn. — Neen! dat is braaf en eerlijk, dat is Protestantsch, dat zal de waarheid en de eenheid in de Protestantsche kerk bevorderen, wanneer elk Protestant voor zijn gevoelen onbewimpeld uitkomt; wanneer hij betuigt: „ dit of dat punt der geloofsformulieren is, naar mijn inzigt, niet overeenkomstig met den Bijbel; deze of die gevolgen houden, naar mijne bijzondere overtuiging, geen steek." — Deze handelwijze is te gelijk eene betuiging: „ ik acht den Bijbel boven de formulieren, en verwerp deze laatste, wanneer ik ze met den welverklaarden Bijbel strijdig vind." — Wij moeten niet zeggen: „ de Bijbel is altijd de toetssteen der formulieren geweest; de vaders hebben aan denzelven elk punt der geloofsleuzen beproefd, en de formulieren gelden dus slechts in zoo ver, als zij de *quintessence* des Bijbels zijn; gelijk zij zelve ons dan ook de vrijheid toestaan, om te verwerpen, wat wij, bij nader onderzoek, niet met den Bijbel overeenkomstig mogten vinden." Zeggen wij dit, dan wordt de vraag noodzakelijk: „ waarom is dan niet ten allen tijde van deze vrijheid gebruik gemaakt?" En wordt er geantwoord: „ dit is ten allen tijde geschied; maar men vond in de formulieren niets, wat, als strijdig tegen den Bijbel, verworpen had moeten worden:" dan werpt het kerkgenootschap, dat aldus spreekt, zich ten uitsluitenden bezitter der ware Bijbelverklaring op — en er moet wederom gevraagd worden: „ waarom vindt gij het dan juist nu eerst noodig te betuigen, dat uw leerstelsel tot dusver niet wel verklaard en begrepen is, en dat gij eerst nu er den waren zin van moet opgeven?" Het gedrag, het-

Digitized by Google

hetwelk wij ſtraks, als den Protestant betamende, hebben voorgeſteld, is geenszins ſtrijdig met die wijsheid en voorzigtigheid, die om der zwakken wille, en om der waarheid niet meer na- dan voordeel te doen, pligtmatig is; maar de wijsheid, die pligt is, is zeer onderſcheiden van de maskering om des eigenbelangs wille.

Aan den anderen kant is het even zoo zeer pligt, dat de Protestant, die in gemoede zich overtuigd houdt, dat zijne geloofsformulieren met den Bijbel overeenſtemmen, voor dit zijn gevoelen mede rondelijk uitkome, en, is hij leeraar, overeenkomſtig hetzelve predike, zonder zich te ſtoren aan de afkeuring van hen, wien dit niet ſmaakt. Ook dit te mogen doen, daarvoor is hij Protestant, en hij handelt in dezen niet tegen den geest van het Protestantismus, wanneer hij ſlechts zich onthoudt van anderen door zijn gezag aan dat zijner formulieren te willen onderwerpen. Dit laatſte alléén is Anti-protestantismus. Wanneer de geloovige aan zijne formulieren ſlechts de liefde bezit, dan heb ik, ſchoon hij van een ander kerkgenootſchap zij dan ik, met hem oneindig liever te doen, dan met hen, die verlicht willen heeten, daarbij de eene onbeſtaanbaarheid op de andere ſtapelen, en, in hunne doorgaande houding tegenover andersdenkenden, wel wat anders aan den dag leggen, dan liefde. Eindelijk gebeurt het ook dikwijls, dat er weggeworpen wordt, zonder dat men zelf regt weet op welken grond, alleen omdat de geest van den tijd het wil, dat dit of dat verworpen worde; en het geval is geenszins onmogelijk, dat een lid van het eene Protestantſche kerkgenootſchap eens aan een van een ander vroeg: „ gij werpt daar zoo dit of dat weg, of, gelijk gij het noemt, gij geeft eene betere verklaring aan de woorden van uw geloofsformulier: weet gij wel, waarom gij dat doet? dat uwe verklaring minder grond heeft dan de oudere, vermits in het door u geloochende meer wijsgeerige waarheid ligt, dan gij denkt?"

Daar zijn dus ſlechts tweederlei ſoort van Christe-

Digitized by Google

nen, die den naam van Protestanten waardiglijk dragen, en die beide daardoor tot één worden, dat zij vrijheid van denken handhaven. Vooreerst zij, die, afwijkende van eenig leerstelsel, hetwelk zij voor 't uiterlijke toegedaan zijn, daarvoor openhartig uitkomen, en belijden, dat zij in deze of gene punten niet meer van de meening der voorvaderen zijn; en ten tweede diegenen, welke, terwijl zij het leerstelsel van hunne kerk voor overeenstemmend met den Bijbel houden, dat ook belijden, zonder de overtuiging van anderen aan de hunne te willen onderwerpen. Dit alles kan en moet geschieden met die voorzigtigheid en gematigdheid, waarin de Zaligmaker en zijne Apostelen de beste voorgangers zijn. Instellingen, die bloot menschelijk waren, ontzeiden zij volstrekt al 't gezag. De Goddelijke instellingen van Mozes — nooit gelijk te stellen met geloofsformulieren, door menschen zonder Goddelijke zending opgesteld — reinigden zij van misbruik en verdraaijing, en ontkenden geenszins, maar leerden derzelver vervallen gezag, schoon zij ze niet met geweld afschaften.

Wanneer wij nu niet zoo handelen, gelijk Protestanten betaamt, vrijheid nemende en vrijheid latende, dan brengen wij ons onder menigerlei verdenking. Aan onszelve zullen wij het te wijten hebben, wanneer de vijanden der Protestantsche kerk ons van onbestaanbaarheid beschuldigen, en op dezelve hunne hoop bouwen, dat die kerk eens wederom als zoodanig zal vervallen. Onze schuld zal het zijn, wanneer niet zij alleen, maar ook Medeprotestanten, tot ons zeggen — vooral wanneer in 't een of ander land aan onze belijdenis bijzondere voordeelen verbonden zijn, of geweest zijn — dat het ons niet om de waarheid, maar om den boventoon *onzer kerk*, al zou die ook slechts in schijn bestaan en wij in stilte nog zoo veel toegeven, te doen is, en wij deze, ten zachtste uitgedrukt, eerst zoeken, en het zoeken van het Koningrijk Gods voor eene tweede zaak houden, aan de eerste ondergeschikt; want beide kunnen

Digitized by Google

nen niet gepaard gaan, daar het eerſte andersdenkenden van ons verwijdert, die, hoe genegen zij ook zijn mogten, met ons eene, op het woord des Bijbels gebouwde, gemeente van Christus uit te maken, het zich nimmer zullen laten welgevallen, den eenen ſektennaam met den anderen te verwisſelen; te meer, daar zij datgeen, wat in onze geloofsformulieren kennelijk met den Bijbel overeenſtemt, of wat wij door nadere verklaring mogen verbeterd hebben, ligt ook bezitten, (vooral wanneer wij later licht van hen ontleend hebben) en daarom niet van geloofsbelijdenis behoeven te veranderen. De verſchilpunten zijn, God dank! nooit vele, noch ter zaligheid afdoende geweest; juist dit bewijst, dat menſchelijke hartstogten de oorzaak der ſekten zijn geweest — en zouden zij dat nu, in onze, in vele opzigten toch waarlijk verlichte, eeuw, moeten blijven? Dat zou jammer zijn. Maar wanneer ondertusſchen de ſekten blijven, dan zal 't zoo uitkomen, dat menſchelijke driften nog niet zullen geleerd hebben, zich aan de ſtem van den Godsdienst te onderwerpen. En welk Protestantsch kerkgenootſchap nu te dezen aanzien eene voorname rol moge ſpelen, het zal zich ten toon ſtellen, en geen der anderen zal zich door deszelfs ſtaatkunde laten misleiden. De prediking: er is geen verſchil onder de Protestanten — zal, door 't vasthouden en voor verpligtend verklaren van de letter der formulieren, dadelijk tegengeſproken zijn; want waar men deze voor verpligtend houdt, daar beſtaat wel degelijk verſchil tusſchen hen, die zich — al is het ook maar om de leus — aan dezelve verbinden, en hen, die dit niet doen, of die andere hebben; en deze prediking zal voor eene krijgslist worden gehouden.

Van welke zijde de zaak ook moge beſchouwd worden, de Protestant, die aan geloofsleuzen een verbindend gezag toekent, ſpreekt zichzelven in die hoedanigheid tegen. Dit blijkt, wanneer men flechts eenvoudig bedenkt, dat dezelve nooit die nuttigheid hebben te weeg gebragt, die men er van opgaf. Ik wil

Digitized by Google

niet ontkennen, dat er tijden geweest zijn, waarin, inzonderheid tegenover de Roomsche kerk, datgeen, wat de Protestantsche leerde, in een kort begrip zaamgesteld moest worden. Maar met geloofsleuzen, waardoor Protestanten zich van elkander afzonderden, is het gelijk met de ergernissen: zij moesten er wel komen, omdat de menschen zijn die zij zijn — echter wee den genen, door wien zij, als steunsels van 't gezag eener sekte, tegen betere overtuiging aan, als verpligtend worden behouden en voorgesteld! want dit geschiedt zonder eenige noodzakelijkheid, ja ten koste van 't eenvoudig, zuiver Christendom. Die twisten, waardoor zij zijn voortgebragt, kunnen onder Protestanten niet weder ontstaan. Al wat de waarde van een zuiver bijbelsch Christendom gevoelt, al wat wezenlijk godsdienstig verlicht is, spreekt van vereeniging en haakt er naar, en wil, wat bijzaken aangaat, gaarne den broeder deszelfs meening laten, terwijl hij hem evenwel als deelgenoot aan éénen Heer, aan één geloof, aan éénen doop, aan éénen God den Vader, en aan éénen heiligenden Geest omhelzen, en als medelid der ééne kerk erkennen wil. Waartoe dan nu nog geloofsleuzen, die haat en scheiding wekken, die nu eerst regt begrepen en verklaard worden; terwijl het er zeer wel door kon, dat men ze in dien tijd, waarin men zich van dezelve als scheidsmuur ter afzondering van anderen wilde bedienen, en alzoo haar regterlijk en bepalend gezag noodig had, misverstond, en dus zoo goed als niet had? — En zouden zij die orde, die eenheid wel ooit hebben voortgebragt, wel ooit die leiding aan den ongeleerden hebben gegeven, welke als oogmerk der geloofsleuzen worden opgegeven? Waartoe deze vraag? De geschiedenis der kerk spreekt duidelijk genoeg. Waarom hebben zij nooit andersdenkenden overtuigd? Wij zullen antwoorden: „omdat die eigenzinnig waren, en onvatbaar voor overtuiging." — Maar, mijne broeders! deze beschuldiging ontvangen wij van onze Medeprotestanten gaaf terug; en wie heeft nu gelijk? — Nog meer. Wan-

Digitized by Google

Wanneer hebben ooit geloofsleuzen de leden van één en hetzelfde kerkgenootschap tot *volkomene* eenheid in denkwijze gebragt? Deze vraag wil ik niet grondig beantwoorden, omdat ik dan genoodzaakt zoude zijn ergerlijke tooneelen op te halen. Laat ons slechts denken aan de onderscheidene aanhangen *in* eene en dezelfde sekte, en wij weten genoeg. Neen! om eene, ten minste schijnbare, eenheid in de kerk te bewaren, om de gemoederen onder één geloofsjuk te dwingen, om te beletten, dat de afwijking van 't geloof, die in eene gezindheid hier of daar plaats mogt hebben, zich openbare, om derhalve te kunnen *zeggen:* „ in onze kerk is alles eensdenkend " — daartoe weet ik slechts één middel: het uitbannen of verbranden van andersdenkenden. Wanneer dit middel niet gebezigd wordt, zult gij altijd in een en hetzelfde kerkgenootschap menschen vinden, die de vrijheid nemen, en bij gelegenheid voor die vrijheid zullen uitkomen, om over dit of dat punt anders te denken, dan de uitstaande geloofsbelijdenis voorschrijft.

Daar zijn zaken in den Bijbel, die door geen aardsch verstand op zinnelijke wijze kunnen begrepen worden, welke wij daarom *geheimen* noemen. Ik zal mij terstond voor onze Protestantsche geloofsbelijdenissen verklaren, wanneer derzelver voorstanders mij kunnen aantoonen, dat eenig geloofsformulier deze zaken bevattelijker heeft voorgesteld, dan de Bijbel dit doet. Zij zullen, integendeel, veel moeite hebben het verwijt te ontduiken, dat dezelve in de geloofsformulieren niet nog onbegrijpelijker geworden zijn. Waar leeft toch de mensch, die Gods onderwijs verbeterde?

De stellers van, en de geloovigen aan de geloofsbelijdenissen hebben, als Protestanten, aanstonds het verbindend gezag der formulieren stilzwijgend moeten tegenspreken, omdat zij ze op den Bijbel bouwden, en, kwamen er bedenkingen tegen op, deze uit den Bijbel — hoe dit dan ook in zijn werk mogt gaan — moesten beantwoorden. Dit is het tegendeel van de *consequentie* der Roomsche kerk, die tot de leeken zegt: „ gij kunt

Digitized by Google

den Bijbel niet uitleggen of verſtaan; daarom zal de kerk u zeggen, wat er in ſtaat, en daarin moet gij berusten, zonder eenig verder bewijs te vorderen."

Eindelijk, wij prijzen aan en bevorderen de lezing van den Bijbel. Maar wanneer de menſchen eerst uit de geloofsformulieren moeten te weten komen, wat in den Bijbel ſtaat, of wanneer die de onmisbare leidslieden zijn, om de hoofdſom van de leer der zaligheid in den Bijbel te vinden; waarom zeggen wij dan: „ leest den Bijbel vlijtig" — en niet: „ leest geloofsformulieren"?

Terwijl dan de ſymboliſche ſtukken der Protestantſche kerken, hoe natuurlijk en onſchuldig zij gedeeltelijk in de wereld mogen gekomen zijn, het geloof, de orde en de eenheid der denkwijze niet kunnen bevorderen; daar zij meer haat dan liefde, meer beſpotting van den Godsdienst dan vereering, en derhalve meer ongeloof dan geloof, meer verwarring dan orde in het rijk der waarheid hebben veroorzaakt — terwijl de Protestanten zelve niet ontkennen durfden, dat zij den Bijbel alleen regterlijk gezag in zaken des geloofs toekenden, en dus, daar zij ook hunner geloofsleuzen een gelijk gezag ſtilzwijgend wilden toegekend zien, in duizende tegenſtrijdigheden vervallen moesten — wat moet men nu denken van hen, die dit alles weten, en toch, Onprotestantsch genoeg, de ſymbolen met alle magt vasthouden?

Ik wil in geene uiterſten vallen, noch de hulp en leiding, die de ongeoefende bij 't lezen van den Bijbel, in zekere tijden en onder zekere omſtandigheden, volſtrekt noodig heeft, ontkennen. Maar de ondervinding heeft immers geleerd, dat de geloofsformulieren, gelijk zij nu zijn, ook eeuwen lang door leeraar en leek kwalijk begrepen en uitgelegd kunnen worden. Dus heeft de ongeoefende bij 't lezen van die formulieren weder van voren af aan hulp en leiding noodig, en kan er dan nog niet eens op rekenen, dat zijn leidsman hem den regten weg leidt. — En ten andere, wat ook het geval wezen moge, wanneer menſchen den Bijbel voor het eerst

Digitized by Google

eerst in handen krijgen, zou dat eeuwig, ook in landen, waar de Bijbel zoo algemeen in handen is, en zoo veel gelegenheid gevonden wordt, naar denzelven van der jeugd af aan onderwezen, in deszelfs regt verstand en toepassing door aanhooring der prediking en door geschriften geleid te worden, noodig blijven? — Bovenal moet men in 't oog houden, dat er een volstrekt onderscheid blijft tusschen leiding of hulp, en geloofsdwang. Daar bestaat geene menschelijke kunst of wetenschap, waaromtrent de leermeester meer zoude *kunnen* doen, dan den leerling *op den weg helpen*; terwijl deze den waren geest, die hem door geenen mensch kan ingestort worden, zelf moet vinden. Daarom blijft ook nooit een denkend leerling, nadat hij eenmaal de gronden van zijnen leermeester heeft ontvangen, volkomen deszelfs volgeling, maar gaat op 't eind zijnen eigenen weg — en zulks te meer, naar mate de leermeester zelf minder geest bezat, of de kunst min werktuigelijk en meer voor geest vatbaar is. En wat is minder werktuigelijk, dan de Godsdienst? wat kan derhalve minder, den eigenen voortgang hinderende, bepalingen dulden? waarin zijn dezelve minder vergeeflijk, te meer, daar tegen dwaling in de gronden door den Bijbel zelf zoo degelijk is gezorgd?

Wat is dan nu echt Protestantismus? Dit, dat er geprotesteerd worde tegen al het menschelijk gezag in zaken des geloofs. Dat de Bijbel voorgesteld worde als *eenige* regter in dezen. Dat de Christen *verpligt* worde, datgeen te gelooven, wat de Bijbel met ronde woorden, als volstrekt noodig ter zaligheid, gebiedt te omhelzen. Dat men de waarheden, die uit dit ééne, als noodzakelijke gevolgen, voortvloeijen, als ook die, welke zóó in den Bijbel staan, dat geene, het zij oudheid-, oordeel-, taalkundige of echt wijsgeerige, uitlegging regt geve, dezelve anders op te vatten dan zij daar staan, den leek helpe vinden, en hem met bescheidenheid oplettend make op de grenzen van zijn aardsch verstand. Dat men hem aan den heiligen en zaligmakenden inhoud des Bijbels, en al wat daaruit voor zijne deugd en blijmoedigheid voortvloeit, gestadig indachtig make, en hem verpligte, de echtheid van zijn geloof door reinheid van hart en zeden te bewijzen. Dat men hem de vrucht van eigen onderzoek en nadenken — dezelve zij nu overeenkomstig met de aangenomene symbolen, of van dezelve afwijkende — aanbiede ter ei-

Digitized by Google

gene beproeving. Maar dat men hem voorts in alle dingen, waaromtrent de Bijbel niets ſtellig bepaalt, die vrijheid late, die hij als denkend wezen, als Protestant, en als Christen eiſchen kan. De dwaling immers, — geſteld ook, dat dezelve al eens iets, wat wij voor hoofdzaak houden, van verre raakte — wanneer zij uit het hoofd, maar niet uit het hart komt, zal niet verdoemen. Daar kan op het éénig fundament des heils, JEZUS, CHRISTUS, veel gebouwd worden, dat wel verbranden moet; maar het kan nooit zoo ſlecht zijn, dat het den bouwmeester verdoeme — en wanneer het hem verdoemde, dan ware ook zijn grondſlag de regte niet geweest. En voorts, wie zijn wij, die eens anderen huisknecht oordeelen? Hij ſtaat of valt zijnen eigenen Heer. Doch hij zal wel vastgeſteld worden: want God is magtig hem vast te ſtellen. Wie uit ſlechtheid van hart den Bijbel verwringt, zal door geen menſchelijk gezag ooit tot het regte geloof gebragt worden: derhalve wordt door 't gebruik van den Bijbel op zichzelve de deur tot het ongeloof niet opengezet, en door verbindende formulieren niet geſloten. Eenheid van denkwijze ten aanzien van bijzonderheden, en ten aanzien van datgeen, wat boven ons aardsch verſtand gaat, komt er nooit, zoo lang menſchen menſchen blijven: waarom dan die herſenſchim met geweld nagejaagd, en de menſchen gedwongen, (er is veelerlei ſoort van dwang) zich bij eene *ſekte*, als bezitſter van het ware geloof, te voegen? De menſchen moeten ruimte behouden, om ook iets door nadenken te vinden; zoo moet hun geloof hun eigendom worden. Vrijheid, daaromtrent openlijk gegeven, zal Christelijke eenheid meer bevorderen dan dwang, of de roepſtem ééner kerke: „ ik alleen bezit de ware uitlegging des Bijbels." — In vrijheid alleen kan de menſchelijke geest zich ontwikkelen. Het kan gebeuren, dat de vrije denker deze of gene uitlegging, door hem gehoord of gelezen, niet toeſtemt: maar hij zal er het zijne uit nemen, zonder tegenkanting tegen hetgeen hem niet bevalt. Maar wil men hem echter tot de aanneming hiervan dwingen, dan ontſtaat er twist, ijdele twist, die nooit goeds, maar altijd kwaads voortbrengt. Wanneer de ongeoefende den Bijbel leest, en daarbij in de gelegenheid is, datgeen, tot welks verſtand geleerdheid wordt vereischt, zich te laten verklaren, of wanneer hij kinderlijk genoeg is, dat voor de hand aan deszelfs plaats te laten; wanneer hij den Bijbel leest onder

Digitized by Google

der die leiding, welke ik straks genoemd heb, en men laat hem dan zijnen eigenen gang gaan, — dan zal hij (ik spreek altijd van dengenen, die de waarheid ootmoedig biddend zoekt) in den Bijbel oneindig meer, wat tot zijn verstand en hart spreekt, *vinden*, dan men hem met dwang kan *opdringen*. Hoe noodig ook de leiding zij, de Bijbel moet en wil zonder opgevatte vooroordeelen worden gelezen — en zoo zeer elke uitlegger, als Protestant, de vrijheid heeft beschceiden te zeggen: „ik heb, na rijp onderzoek, gemeend *dit* voor waarheid te moeten houden," zoo min heeft een, of heeft eene sekte, het regt te zeggen: „mijne leer alleen is de zuivere bijbelsche waarheid." Dit hebben de Apostelen zelve niet in dien zin gedaan; integendeel worden Hand. XVII: 11. die van Bereën geprezen, omdat zij het woord van Paulus en Silas met alle toegenegenheid ontvingen, *onderzoekende dagelijks in de Schriften, of dezé dingen alzoo waren.*

Maar bovenal: worden wij overtuigd, dat in onze geloofsformulieren veel gebrekkigs is, en veel, wat den toets des Bijbels niet kan doorstaan, laat ons daarvoor gematigd en voorzigtig — men moet geenen haat vreezen, maar wel ergernis der zwakken — uitkomen, en niet ons behelpende met de armzalige uitvlugt: „zij zijn niet goed verklaard; maar, nu wij den regten zin opgeven, kome een ieder tot ons, en hij zal het ware licht vinden!" — Laat ons dus vermijden de onbestaanbaarheid, die daarin ligt, dat wij aan den eenen kant moeten erkennen, met al onze geloofsbepalingen eeuwen lang gedwaald te hebben, maar aan den anderen toch derzelver heerschend gezag willen handhaven.

Ik geloof, dat er thans een tijdvak is verschenen, waarin het ons, Protestanten, hoogstnoodzakelijk is, wel toe te zien, wat wij doen; en daarom gaf ik het bovenstaande in bedenking. De Roomsche kerk schijnt wederom eenige poging te willen in 't werk stellen, om de Protestantsche tot zich te trekken. Dit zal zij niet gedaan krijgen door 't geschrijf van eenen LE SAGE TEN BROEK, noch door 't voorbeeld van eenen WEPPELMAN: maar onze eigene houding zal daaromtrent veel beslissen. Wij moeten zorgen, dat wij getrouw blijven aan onze beginsels *als Protestanten*; dan kan niets ons deren. De Roomsche kerk zegt, dat er geene eenheid onder ons is, noch komen kan. Dat zal de Roomsche kerk eens zien, zoodra de Protestantsche haar waar belang erkent, en

echte

Digitized by Google

echt Protestantsch wordt! — En wij, Protestanten, zouden dit niet weten? Verstaan wij dan in 't geheel geene kerkelijke geschiedenis, die ons allerklaarst leert, hoe, in 't begin der hervorming, de vijanden groeiden in de twisten tusschen de twee groote Protestantsche partijen; hoe zij die bevorderden, en hoe veel nadeels de Protestantsche kerk daardoor aan zichzelve heeft toegebragt? Of ontbreekt het ons volstrekt aan de gave om wijzer te worden door ondervinding?

Wanneer wij op deze vragen een ongunstig antwoord moesten geven, zou men dat een ongelukkig noodlot kunnen noemen. Men konde er over treuren, maar men behoefde niet onwillig te worden. Maar daar is eene andere reden, waardoor Protestanten belet worden Protestanten te zijn.

Daar is een stand in de maatschappij, eerwaardig en van grooten invloed. Hij bevat de opvolgers der Apostelen, en is bestemd, om, gelijk deze, het zout der aarde te zijn. De Voorzienigheid heeft aan hen opgedragen, het licht der ware Godskennis steeds brandende te houden, en de *kerk van Christus* op te bouwen. Zij heeft hen gesteld tot leidslieden in 't geloof, en tot medewerkers der blijdschap van de hun toevertrouwde zielen.

Dan, het is van den aanvang af aan het ongelukkig lot onzer aarde geweest, dat dit zout voor 't grootste gedeelte smakeloos werd; dat zij, die leiden moesten, zich den dwang, die beschermen moesten zich de dwingelandij veroorloofd hebben; dat zij, die gesteld waren om te bouwen, afbraken; dat zij heerschen of haten moesten. Welke andere stand in de maatschappij zal op genen den eersten steen werpen? Elke immers misbruikt de gelegenheden, welke hij heeft tot voldoening van drift of belang, en de geestelijke heeft, uit zeer natuurlijke redenen, vele. Ondertusschen is het even zoo natuurlijk, den wensch te uiten, dat deze belangrijke stand eenmaal de hoogheid zijner bestemming moge inzien, en van de Apostelen leeren, aardsch voordeel te versmaden, tijdelijke smart voor blijdschap te houden, wanneer het dierbaarste, wat de menschheid heeft, en wat hem te bewaren en naar de behoeften van eenen ieder uit te deelen gegeven is, de *waarheid*, daardoor kan gered worden. In alle eeuwen hebben vele sterren van de eerste grootte in dezen stand geschitterd: maar altijd zijn er meer Kajaphassen dan Nikodemussen geweest, en helaas! wat ook al niet der waarheid vijandig

Digitized by Google

dig was, was zwak en liet zich medeslepen of door gezag verbluffen. De groote hoop in dezen ſtand heeft de eer bij menſchen liever dan de eer bij God, vraagt eerſt, wat het belang, en daarna, wat de waarheid vordert. Hiervan is 't gevolg minachting en wantrouwen bij al wat op Godsdienst doordenkt, waarin dan ook de welmeenende uit dien ſtand moet deelen.

De geeſtelijken zijn oorzaak van de twisten en onbeſtaanbaarheden in de Protestantſche kerk — zij zijn ook verpligt, dat kwaad te genezen, en ook zij alleen, als leidslieden der menschheid, zijn er in ſtaat toe. Daar is meer te ſtrijden dan met het ligchamelijk zwaard; daar valt te ſtrijden tegen het rijk der duisternis, der onderdrukking, des ongeloofs. Gij, wien God gezonden heeft om de waarheid te beſchermen en haar rijk uit te breiden, deze ſtrijd is uw post! Waar geeſtelijke heerschzucht zich verheft, daar wint het rijk der duisternis ontwijfelbaar veld. Wordt het dan nu geen tijd, eenmaal te wandelen in die nederigheid, die geenen naam van heerſchappij begeert, en die 't ware kenmerk is van Christus leerling? — eenmaal van eenen Paulus te leeren, niet uzelven te prediken, maar Christus, en aan te dringen: één is uw meester, Christus? Gelijk Paulus zich en Apollos ſlechts dienaars noemde, zoo zijn het Kalvijn, Luter en Menno ook; en zich naar hen te noemen, is het werk van vleeſchelijke menſchen. — Daar is thans in uw midden zoo menig uitmuntend man, op wien de wereld ziet, aan wien de groote post, leeraars des *Christendoms* te vormen, is toevertrouwd — o gij zout der aarde, word niet ſmakeloos! gij rijkbegaafden, verbergt uw licht niet onder eene koornmate!

De tijd werkt mede. Menſchelijke leerſtelſels wankelen en zullen inſtorten, gelijk ieder werk door menſchenhanden gebouwd. Wat er goeds in is, dat alleen zal blijven, gelijk het Evangelie, waar het uit ontleend is, en zal van onder de puinhoopen ten voorſchijn treden gelijk een goede geest. Algemeene beſchaving des verſtands helpt thans ook den ongeleerden, om in den Bijbel te vinden, wat hij tot zijne zaligheid behoeft; daarentegen neemt de afkeerigheid van gewetensdwang met den dag toe. Zoodra de Bijbel door den Bijbel en echt Christelijke wijsbegeerte, maar niet meer door menſchelijke magtſpreuken wordt verklaard, krijgt ook de *zoogenaamde* eenvoudigheid, door de Neologen voorgeſteld, die

Digitized by Google

die het Evangelie tot een dor ſtelſel van zedeleer en menſchelijke wijsbegeerte maken, den doodſteek, bij al wat godsdienſtig gevoel heeft, maar door het ingewikkelde der menſchelijke leerſtelſels van 't geloof werd afgeſchrikt. Verlichte regeringen wenſchen niets vuriger dan vereeniging der ſekten, en doen te dien einde, wat zij kunnen en mogen: waarom zouden zij, die voor de uitbreiding van waarheid en deugd ſtaan moeten, juist de éénigen zijn, die dit middel tegenwerkten?

Schoon denkbeeld! Eéne Christelijke — ja, al ware het bij voorraad ſlechts ééne Protestantſche kerk, waarvan elk lid den Bijbel in de hand heeft, kinderlijk en onbevooroordeeld hem bezigt, er in zoekt en vindt, wat hij voor zijn hart noodig heeft! Eéne Christelijke kerk, in welke niemand des anderen meening wil beheerſchen, ja zelfs den ſchijn daarvan verfoeit! Eéne Christelijke kerk, in welke de leidslieden des geloofs enkel naar die waarheid zoeken, die de menſchen verlicht, verwarmt, verbetert; haar met belangſtelling voordragen, omdat Christus en de Apostelen haar geleerd hebben — in welke zij, als getrouwe dienaars van Christus en uitdeelers der verborgenheden Gods, uit den ſchat van hun denken, onderzoeken, gevoelen en ondervinden, allerlei ten voorſchijn brengen, wat menſchen verbeteren kan; opdat een iegelijk er het zijne uit neme, en allén geleid worden tot het ééne middelpunt des heils — in welke zij zich verheugen wanneer zij Christenen vormen, maar er niet aan denken hunne ſekte te doen heerſchen! — Schoon denkbeeld! wanneer zult gij wezenlijkheid ontvangen?

EENE BIJDRAGE TOT DE VOORTREFFELIJKHEID VAN DEN ROOMSCH-KATHOLIJKEN GODSDIENST.

(*Extract uit een' brief uit Gent.*) (*)

— — Op Zondag, den 12den dezer maand, bij gelegenheid van mijne laatst gedane reis door de Noordelijke Departemen-

(*) Zie het *Mengelwerk der Vaderl. Letteroeff.* voor 1816. No. XV. bl. 725.

Digitized by Google

menten, bevond ik mij te *M*....., Departement *Noord-Holland*, in de nabuurſchap van *Amſterdam*, alwaar, des morgens ten 9 ure, het gelui der klokken de godsdienſtoefening van dien dag aankondigde. Ik beſloot, de onderſcheidene kerken van die ſtad te bezoeken, en ging alzoo in eene kleine kerk, aan de Roomſch-katholijke godsdienſtoefening toegewijd. Na de verrigting van de mis, beklom de pastoor den predikſtoel, las aan de gemeente voor de gewone leſſe van dien dag, uit den brief van den Apostel Paulus aan de Romeinen, hoofdd. XII: 1—6, waaruit hij vervolgens ten tekst nam vers 4 en 5. Na eene inleiding, waarin hij zeer beknopt ontvouwde den geest van Christelijke liefde en verdraagzaamheid, welke in dit geheele hoofddeel van des Apostels brief voorgedragen en aanbevolen wordt, ging hij over, om zijne hoorders meer bijzonder te bepalen bij de hoofdwaarheid, die in den voorgelezen tekst geleerd wordt, en bij den invloed, welken dezelve op alle Christenen behoort te hebben. Deze hoofdwaarheid was: dat wij allen één ligchaam zijn in Christus, en allen leden onder elkander. Hij ontwikkelde dit kort, uit hetgeen de tekst van den Apostel verzekert, en toonde de gronden aan; zijnde het gezag van onzen Zaligmaker, in de heilige bladen, op zoo vele plaatſen, door hem aangehaald, — de leer der Apostelen in hunne brieven, — en het eigenaardige, dat het ligchaam in Christus beſtaat uit vele leden, welke, offchoon allen hetzelfde werk niet doen of hebben, toch allen leden zijn onder elkander. Hierop ging hij tot het tweede ſtuk over: den invloed, welken die waarheid op alle Christenen moet hebben; vooreerst: *Christelijke broederliefde.* Ieder mensch moest in God zijnen Vader en in alle menſchen zijne broeders beſchouwen, en, met hen, onvermoeid naar het groote doelwit der Christelijke volmaaktheid trachten. Ten tweede: *Christelijke verdraagzaamheid.* Het hart van ieder Christen moest ſteeds vervuld zijn met de weldadige gevoelens van toegevendheid, zachtmoedigheid en algemeene verdraagzaamheid. Ieder, die Christen heeten wil, moest alle menſchen met opregte genegenheid en verdraagzaamheid omhelzen, en vooral niet vergeten, dat zij allen tot één en hetzelfde huisgezin behooren. Hierop bleef hij meer en meer, met ernst en nadruk, aandringen, zonder van andersdenkenden te ſpreken, en eindigde deze allezins ſtichtelijke predikatie met een even hartelijk gebed, waarin hij den

geest

geest van liefde en verdraagzaamheid, voor alle menſchen, met een warm gevoel, van den Hemel afſmeekte.

Ik overzag deze gemeente met een innig genoegen, en dacht bij mijzelven: Gelukkige plaats, waar zulke voorgangers, zulke paſtoren worden gevonden! gelukkige gemeente, die met zulk geestelijk voedſel onderhouden wordt! mogt deze geest des Christendoms algemeen en overal zóó verkondigd worden!

Ik ging, uit deze kleine, naar de groote kerk, aan de godsdienstoefening der Hervormden toegewijd, alwaar voor eene talrijkere ſchare gepredikt werd — zoo het mij toeſcheen — eene belijdenispredikatie, vóór de bediening, naar aanleiding van den Catechismus; want ik kwam, nadat de tekst reeds was afgelezen. De prediker was alleen bezig met den Catechismus te verdedigen tegen de Roomsch-katholijken. Bij elke vraag, die daartoe maar eenigzins konde aanleiding geven, ſtreek hij de Roomsch-katholijken wakker door. Op een' vrij onzachten toon, voer hij uit tegen de aflaten, het koopen van dezelven, en het verlosſen van anderen daardoor; tegen het vagevuur, en wat dies meer zij. Hij met de zijnen hadden alleen het regte, het *orthodoxe* geloof; maar de Roomſchen ſlechts een kerkgeloof. Ook de Roomſche Heiligen kregen er duchtig om. Vervolgens werden de Roomſchen ellendig doorgehaald, als zich niet houdende aan de geboden Gods, maar aan die van een' Paus, welke bij deze gelegenheid ook vrij wat doorgeſtreken werd. Nu voer hij driftig uit tegen de goede werken, zoo als die bij de Roomſchen zijn aangenomen; daarna ſprak hij over de twee Sakramenten, en wierp de anderen, bij de Roomſchen erkend, als bijgeloovigheden, praatjes en vertelſels van hunne priesters, maar in eens achter de bank, en zoo al voort. Dit alles ging gepaard met zoo veel drift, zelfs met zoo veel onkunde in de leer der Roomsch-katholijke kerk, dat ik bloosde, eenen prediker, op den kanſel, voor de geheele gemeente, zulk eene taal van ongematigdheid te hooren voeren. Met innig medelijden overzag ik de menigte, welke het nu weder eene week met dit zielevoedſel doen moest, en verliet de kerk, vragende bij mijzelven: Ben ik hier in een der Noordelijke Departementen, in de nabuurſchap der ſtad *Amſterdam*, waar men zoo zeer roemt op verlichting en verdraagzaamheid? Zijn dan hier ook nog zulke domme, onverdraagzame geeſtelijken?

Wordt

Digitized by Google

Wordt er dus niet alleen *in* de Roomsch-katholijke kerk, maar ook daar *buiten*, geraasd en getierd; waarom dan toch telkens de gelegenheid gezocht, om de Roomsch-katholijke kerk alléén deswege aan te vallen?

Mogt deze bijdrage dienen, om te doen zien, dat er over en weder misbruiken plaats hebben, welke over en weder, door weldenkenden, worden afgekeurd, en waarop alleen onkunde en onverdraagzaamheid kunnen neêrkomen, bij het behandelen van verschillen over de gewigtige zaak van den Godsdienst.

Gent, den 20 Januarij 1817.

BINNENLANDEN VAN AFRIKA.

Het is bekend, dat een *Amerikaansch* bootsgezel, ROBERT ADAMS, die met het schip *Charles* op de westkust van *Afrika* in 1810 schipbreuk had geleden, en zes jaren in *Arabische* slavernij bleef, in 1815 te *Londen* werd ontdekt; en heeft men eene verzameling gemaakt van hetgeen hij voor en na verhaald heeft van zijn veelvuldig lijden onder de *Mooren*, die hem en het overige scheepsvolk gevangen namen. Hij is de eerste van alle Blanken, die immer *Tombuctoo*, dat groote voorwerp van veler navorschingen, bereikt heeft. Door eenen zamenloop van gansch onvoorziene gebeurtenissen, heeft hij zich eenigen tijd te dier stede opgehouden, en, gelijk natuurlijk te verwachten was, men heeft zich vele moeite gegeven om berigten van hem in te winnen. Het navolgende is een uittreksel uit de gemelde verzameling, te *Londen* 1816 bij MURRAY uitgegeven, welke aanmerkelijk uitbreidt de berigten, die men reeds bezat door den arbeid van Majoor HOUGHTON, welken de *Mooren* gedood hadden; den Heer HORNEMAN, van wien men niets gehoord heeft sedert vijftien of zestien jaren, toen hij van *Cairo* té *Tripoli* kwam langs den weg van *Mourzouk*, en van *Tripoli* op reis ging naar *Tombuctoo*; en den niet min ondernemenden reiziger MUNGO PARK. De togt van ADAMS verschilt van dien van alle zijne voorgangers in *Afrika*, en vult alzoo, tot zekere uitgebreidheid, de wijde gaping, welke in de geographie van dat land plaats heeft.

Men heeft berekend, dat hij, van den tijd zijner schipbreuk te *Elgazie* tot aan zijne komst te *Tombuctoo*, 1290 (*Eng.*) mij-

Digitized by Google

len te voet gereisd heeft, en van *Tombuctoo* tot aan zijne komst te *Mogadore* nog daarenboven 1624, te zamen uitmakende 2914 mijlen. De Heer DUPUIS, die, jaren lang, als *Engelsch* Vice-consul te *Mogadore* woonde, en ADAMS afkocht, bevestigt ten grooten deele, door veelvuldige aanteekeningen, zijne berigten. Gedurende zijn verblijf ten huize van dezen Heer werd hij geconfronteerd met onderscheidene personen, die zelven geweest waren op de plaatsen, die hij beschreef, en bijzonder met eenen jongen *Neger*, die in de taal der *Negers* gesprekken met hem hield, die tot hem kwam om met hem te praten, en hem eene verscheidenheid van vragen voorstelde omtrent zijn eigen vaderland, met dat gevolg, dat hij ten volle overtuigd was, dat ADAMS daar inderdaad geweest was. Het schip was vergaan op een zandig strand, daar gras noch lover wies. Men vond er niets, dat naar berg of heuvel geleek, noch (de rots, waarop het schip strandde, alleen uitgezonderd) iets anders dan zand, zoo ver als het oog kon reiken. De *Mooren*, die hen gevangen namen, hadden sluik haar, doch waren gitzwart; hunne kleeding bestond uit weinig meer dan een deken of dierenhuid om den middel, terwijl zij borst en armen, en alles, wat onder de knien is, volstrekt naakt houden. De mannen hadden noch schoenen noch hoeden, maar droegen het haar zeer lang; de vrouwen hadden een' kleinen morsigen lap om hare hoofden gesliagerd, in den smaak van een' tulband. Zij woonden in tenten, gemaakt van eene stoffe, die veel geleek naar grove dekens, uit geitenhaar en schapenwol zamengeweven; doch sommigen van hen hadden in het geheel geene tenten, maar verschaften zich die thans uit de zeilen van het schip, die hun al mede tot kleeding dienen moesten. De mannen waren besneden. Zij schenen geheel ontbloot van alle gereedschappen om spijze te koken. Hunne manier, om visch toe te bereiden, bestond in het droogen van dezelve in de zon, nadat zij die eerst in dunne stukjes gesneden hadden, en het braden daarvan in het heete zand. Zij waren zoo uitermate behoeftig, dat, wanneer er geen visch te vangen was, zij gevaar liepen om van gebrek om te komen. Behalve de *Mooren*, was er onder den hoop een jong man, die het voorkomen had van een *Franschman*, schoon gekleed als een *Moor*. Daar de Kapitein van de *Charles Fransch* sprak, trad hij met dezen man in gesprek, die hem vertelde, dat hij, een jaar geleden, van *Santa-Cruz*, een der *Kanarische* eilanden, met som-

Digitized by Google

sommigen zijner landgenooten, in een klein vaartuig ontsnapt was; doch dat zij, het strand genaderd om geiten te vangen, zich in de onmogelijkheid hadden bevonden, wegens de branding, om het scheepje weder in zee te krijgen, waardoor zij op nieuw gevangen genomen waren: zijne makkers had men landwaarts opgezonden. Deze Renegaat verkeerde gemeenzaam en at en sliep met de *Mooren*; en, hoewel hij het loochende, was er weinig twijfel aan, of hij was *Mahomedaan* geworden.

Bij het aan land komen van ADAMS en zijne lotgenooten, werden zij geheel naakt uitgekleed door de *Mooren*, die hunne kleederen onder den grond verborgen, zoo wel als hetgeen van het wrak kwam aandrijven. Dus blootgesteld aan de verschroeijende hitte der zonnestralen, werd hunne huid als bedekt met blaren, en des nachts waren zij genoodzaakt om holen in het zand te delven, ten einde zich zoo veel koelte te verschaffen, dat zij inslapen konden. Dit was niet de eenige ellende; want de *Mooren* krielden van luizen, die tot ADAMS en zijne makkers overliepen.

De Kapitein werd kort na hunne aankomst ten dood gebragt met een zwaard, dat de *Mooren* uit de kajuit van het schip genomen hadden, omdat de man zich dreigende gebaren had veroorloofd. Hij bood geen tegenweer, zoo zeer was hij door ziekte verzwakt.

Ten einde van tien of twaalf dagen maakten de *Mooren* toebereidselen om te vertrekken, en verdeelden de gevangenen onder zich. ADAMS en twee anderen geraakten in den dienst van omstreeks twintig *Mooren*, (bestaande uit mannen, vrouwen en kinderen) en verlieten weldra de kust, vergezeld van drie kameelen, die met water beladen waren, terwijl een vierde visch en bagaadje droeg. Zij reisden ongeveer tien of twaalf mijlen daags dwars over eene woeste vlakte, hier en daar met kleine heuvels en steenen bezaaid, en allen te voet, met uitzondering van eene vrouw, die een kind op haren rug droeg; en ten einde van dertig dagen (in welken tijd hun geen menschelijk wezen ontmoet was) kwamen zij op eene plaats, alwaar zij dertig of veertig tenten vonden, en een' waterplas, omringd van eenige weinige heesters; en dit was het eenige water, dat zij aangetroffen hadden sedert het verlaten van de kust. Hier vertoefden zij eenige dagen, toen de *Mooren* aan ADAMS en zijne lotgenooten voorstelden, hen

Digitized by Google

te vergezellen bij eene expeditie naar *Soudenny*, om zich ſlaven aan te ſchaffen. Daar zij in de magt der *Mooren* waren, hadden zij geene keuze, en togen er op af met achttien van deze Barbaren en negen kameelen, die beladen waren met water en gerſtemeel. Na verloop van twee dagen, voegden zich bij hen twaalf andere *Mooren* en drie kameelen, en nu trok men gezamenlijk in eene Z. Z. ooste rigting door de woestijne, reizende van vijftien tot twintig mijlen elken dag. De *Mooren* maakten ſtaat, dat zij, dezerwijze voortreizende, na verloop van tien dagen eene plaats zouden bereiken, alwaar zij zich van water konden voorzien; doch wijl het weder ſchromelijk heet was, en dit in het droge ſaizoen, en zij nu ter plaatſe kwamen, waar zij het water verwacht hadden, zijnde eene wel van omtrent negen voeten diep, vonden zij die te eenemale uitgedroogd. Juist nu liep hunne voorraad van water zeer naar het einde, en zij namen toevlugt tot het noodmiddel, om de pis der kameelen met hunnen ſchralen voorraad te vermengen. Omtrent vier dagen later kwamen zij in de nabuurſchap van *Soudenny*, alwaar zij zich eene week lang verborgen hielden achter heuvels en kreupelbosſchen, loerende op de inwoners, en eerlang zich meester makende van eene vrouw, die, met een kind op den arm, en twee kinderen (jongetjes) nevens haar, in de nabijheid der ſtad wandelde. Gedurende de volgende vier of vijf dagen hield de partij zich ſchuil, toen op zekeren avond, terwijl zij op den grond uitgeſtrekt lagen, omſtreeks veertig of vijftig *Negers* zich vertoonden, met dolken, bogen en pijlen gewapend, die hen allen tot één toe gevangen namen, zonder dat iemand den geringſten wederſtand beproefde, bindende ſommigen de handen, en den ganſchen hoop in de ſtad drijvende. Gedurende den nacht werden zij bewaakt door nagenoeg een honderdtal *Negers*, en des anderen daags bragt men hen voor den Gouverneur, het hoofd van het ſtadsbeſtuur, met name MAHAMOUD, een afzigtig leelijke oude *Neger*, die bevel gaf om hen in de gevangenis op te ſluiten. De plaats, waar men hen gevangen hield, was een muur van leem van nagenoeg zes voeten hoogte, waarnit zij ligt zouden ontſnapt zijn, hoe ſtreng ook bewaakt, indien deze *Mooren* ondernemende gasten geweest waren; doch het tegendeel was het geval: het waren zeer bloohartige ſchepſels. Hier bewaarde men hen eenige weinige dagen, met oogmerk om hen naar *Tombuctoo*

te

te zenden, hetgeen dan ook na verloop van vier dagen gebeurde, onder bedekking van zestig gewapende manschappen met achttien kameelen en drommedarissen. Gedurende de tien eerste dagen trokken zij oostwaarts aan, omstreeks vijftien of twintig mijlen daags, terwijl de gevangenen en de meeste *Negers* liepen, en de officieren twee aan twee op kameelen of drommedarissen gezeten waren. Dewijl de gevangenen allen een voorgevoel hadden, dat zij ter doodstraffe geleid werden, poogden verscheidene van de *Mooren* te ontsnappen; ingevolge waarvan, na een kort beraad, veertien hunner ten dood gebragt werden, die men onthoofdde in een klein dorpje, waardoor de togt liep: en, tot afschrik voor de overigen, werd de bebloede kop van een van dezen drie dagen lang aan den hals van een' der kameelen gehangen, tot dat dezelve zoo begon te stinken, dat men dien moest wegnemen. In dit dorp droegen de inboorlingen gouden ringen in hunne ooren; zelfs hadden sommigen er twee in elk oor: zij hadden een gaatje door het middelrif van den neus, waaruit bij sommigen hunner afhing een wijde ovale ring, die tot bijna over den mond hing. Zij bleven hier slechts één dag, en, toen hunnen koers rigtende naar het noordoosten, trokken zij naar *Tombuctoo*, hunnen togt verhaastende tot op twintig mijlen daags, en dien in vijftien dagen ten einde brengende.

Bij hunne aankomst te *Tombuctoo* werd de geheele hoop voor den Koning gebragt, die bevel gaf om de *Mooren* op te sluiten, terwijl hij ADAMS en zijn makker, die een *Portugesche* jongen was, als een paar zeldzaamheden met zich naar huis nam, alwaar zij bleven gedurende al den tijd, dat zij zich in *Tombuctoo* ophielden.

Eenigen tijd na hunne aankomst, begonnen de Koningin en hare oppasters uren achter elkander te gaan zitten, om ADAMS en zijn' lotgenoot aan te kijken. Zij bewezen hun veel vriendelijkheid; en reeds bij de eerste ontmoeting boden zij hun eenig brood aan, dat onder de asch gebakken was.

De Koning en Koningin, met name, WOOLLO en FATIMA, waren zeer oude menschen met grijze haren. De Koningin was zeer zwaarlijvig. Hare kleeding bestond uit blaauw nankings, geboord met gouden galonnen van onderen en om de schouders, hebbende eenen gordel of strook van dezelfde stoffe, hangende ter halver wege van het kleed, en slechts tot

Digitized by Google

eenige weinige duimen beneden de knien reikende. De kleederen van de overige vrouwen van *Tombuctoo*, schoon minder opgesierd, waren van hetzelfde fatsoen. Het hoofdsierfel der Koningin was een blaauwe nankingsche tulband; doch zij droeg dien alleen bij plegtige gelegenheden, of wanneer zij uitging. Behalve den tulband, had zij hare haren rijkelijk bestoken met vierkante beenen versierfels, veel gelijkende naar dobbelsteenen, en van eene uitstekende witheid. Groote gouden hoepringen droeg zij in hare ooren, en verscheidene halssnoeren, sommige van goud, en andere van koralen van verschillende kleuren. Zij droeg geene schoenen, en gevolgelijk schenen hare voeten (om mij te bedienen van de eigene woorden van ADAMS) zoo hard en droog te zijn „ *als de hoeven van een' ezel.*" Buiten het blaauwe nankings opperkleed, waarvan ik gewaagde, droeg de Koningin somwijlen een onderkleed van wit neteldoek, op andere tijden rood gekleurd. Deze kleur trok men uit eenen rooden wortel, in de nabuurschap groeijende, en omstreeks anderhalf voet lang. ADAMS zag nimmer óf de Koningin óf eenige andere der inwoners in zijde gekleed; want, offchoon er van tijd tot tijd zijden stoffen door de *Mooren* worden aangevoerd, schijnen die alleen te dienen voor den buitenlandschen handel.

Des Konings kleeding bestond in een' blaauwen nankingschen overrok, met goud afgezet, gouden epaulettes, en breede boorden aan de mouwen, almede van goud galon. Somtijds draagt hij een' tulband; doch ook niet zelden gaat hij blootshoofds uit. Wanneer hij door de stad wandelt, gaat hij meestal zijn gezelschap eenige passen vooruit. Zijne onderdanen begroeten hem met hoofd- en ligchaamsbuigingen, of met aanraking van zijn hoofd met hunne handen, welke laatste zij dan kussen. Wanneer hij zijne onderdanen in zijn paleis opwacht, was het zijne gewoonte om op den grond te zitten, en hunne wijze van begroeten om hem het hoofd te kussen.

Het huis of paleis van den Koning is gebouwd van leem met gras gemengd (niet wit gemaakt), bestaat uit acht of tien kleine vertrekken gelijkvloers, en is omringd van eenen muur van dezelfde bouwstoffe, waartegen het huis aangebouwd is. De ruimte binnen den ringmuur is nagenoeg een halve morgen. Wanneer een reizend koopman herwaarts komt, moet hij alle zijne koopwaren in het paleis brengen ter bezichti-

Digitized by Google

tiging voor den Koning, met oogmerk, zoo als voorondersteld wordt, om de belasting te betalen, die er op gelegd mag zijn. De hovelingen van den Koning, die hem steeds omringen, maken doorgaans omstreeks een dertigtal uit, en zijn gewapend met dolken, bogen en pijlen. In eene voorraadkamer van den huize ontdekte ADAMS omstreeks twintig musketten, van *Fransch* maaksel, zoo het scheen, waarvan een met een' dubbelen loop voorzien was; maar hij merkte niet, dat er immer gebruik van gemaakt werd.

Een zeer geruimen tijd na de aankomst van ADAMS en diens reisgenoot, plagt het volk bij groote hoopen naar hen te komen staren; velen van dezen schenen eenige dagreizen van de stad met dat bepaalde oogmerk derwaarts te komen. De *Mooren* bleven nauw opgesloten in de gevangenis; maar ADAMS en de *Portugesche* knaap hadden vrijheid om hen te bezoeken. Ten einde van zes maanden kwam er eene karvane van handeldrijvende *Mooren* met tabak, en verloste; na verloop van eenige weken, de geheele partij. De juiste hoeveelheid wist ADAMS niet; maar die bestond in de lading van vijf kameelen, met uitzondering van ongeveer vijftig pond gewigt, die de *Mooren* voor zich hielden. Deze *Mooren* schenen, zoo als hij hoorde, hier zeer wel bekend te zijn, dewijl zij jaarlijks, gedurende het regenseizoen, naar *Tombuctoo* kwamen.

LAURA ALDOBRANDINI.

(*Vervolg en slot van bl.* 86.)

LAURA sloeg hare schoone oogen weer op; een dragstoel was voor haar in gereedheid. De arts bragt haar op een klein landgoed, dat hij in de nabijheid van *Ferrara* bezat, en waar zij eenige dagen bleef. Vandaar geleidde hem haar oudste broeder op het gebied van *Toskane* bij eene tante, de Gravin DALLA CASA, welke op een landhuis in eene eenzame streek aan de zee woonde. Zij was sedert vele jaren weduw, en hield zich alleen bezig met de opvoeding van twee dochters van nog teedere jaren. LAURA, die thans den naam van ROSA DALLA CASA aannam, leefde hier zeer te vreden; doch spoedig verzamelde zich eene nieuwe onweerswolk boven haar hoofd.

Digitized by Google

Hare tante ontving zeer zelden bezoek; zij was in een klooster opgevoed, en hield niet van gezelschap; doch dagelijks ging zij met hare nicht in de bedevaartskerk van het H. kruis, welke omtreeks haar landhuis lag, en door de monniken eens daarnevens staanden hospitaals bediend werd. In de nabijheid der kerke woonde ook een man van middelbare jaren, uit wien niemand wijs worden kon, en dien men in den omtrek Signor NIOUMO noemde. Hij droeg gemeenlijk *Spaansche* uniform, en men fluisterde elkander in het oor, dat hij met de zeeroovers in verbindtenis stond, welke niet zelden de *Toskaansche* kust verontrustten.

Eenmaal ontmoetten de twee vrouwen dezen man, bij het uitgaan der kerke. LAURA had juist haren sluijer opgeslagen, dewijl de dag zoel was. Signor NIOUMO staarde de jonkvrouwe met groote oogen aan, bleef als onbewegelijk staan, en gaapte haar nog na, toen zij reeds achter de boomen van het landhuis verdwenen was. Hij beproefde van nu af aan al het mogelijke, om in het huis der Gravin toegang te verkrijgen; doch te vergeefs. Eindelijk viel hij op de gedachte, een schriftelijk aanzoek te beproeven. Zelf de schrijfkunst niet magtig zijnde, liet hij door eenen ander een teeder briefje voor zich opstellen, waarin hij LAURA, zonder omwegen, zijne hand, benevens zijn vermogen, aanbood. Hij hield haar voor eene behoeftige nabestaande der Gravin, en vleide zich op zijne voordragt spoedig een vrolijk ja te erlangen. Sleehts wist hij niet, hoe hij den brief bestellen zou. Hij hoopte zijnen bode onder de dienaarschap der Gravin DALLA CASA te vinden, en ontdekte daaronder ook eenen, dien men het op 't oogenblik aanzag, dat hij voor geld en goede woorden te hebben was. Alleen met het briefdragen wilde hij zich niet inlaten; het was hem reeds bij zijn vorige heerschap slecht bekomen, zeide hij, en hij zou gewis ook ditmaal van brood en dienst verjaagd worden.

Signor NIOUMO ging eenigzins gramstorig onder de populieren voor zijne woning op en neder; want de liefde, gelijk zij in edele gemoederen alles schoons en heerlijks voortbrengt, zoo teelt zij in goddelooze giftig onkruid. De zon was juist aan het ondergaan. Een pelgrim kwam op het huis toe, en bad Signor NIOUMO om herberg voor den nacht. „Gij schijnt mij een stoute borst," zeide deze, „en moogt liet gaarne een stuk gouds verdienen. Zie, daar op gindsche landhuis

huis woont de Gravin DALLA CASA met haré nicht, de ſchoone ROSA. De vrouwen zullen u gaarne innemen; gij vindt dan gelegenheid, der ſchoone ROSA dit briefje te overhandigen, en dit hier is uwe belooning." Met deze woorden reikte hij den pelgrim een briefje en een ſtuk gouds toe. „ Het voegt mij wel niet, minnebriefjes over te brengen," antwoordde de pelgrim, en zag hem ſcherp aan; „ nogtans wil ik *dit* bezorgen; doch behoud uw geld: want hetgeen regt is, moet een pelgrim doen om Godswil; het onregte geheel niet."

De pelgrim was geen ander dan WALTER VON SCHONECK. Hij was in dezen oord verdwaald geraakt, en het was te laat, om nog eene ſtad te bereiken. Den Signor kende hij zeer goed, ſchoon hij denzelven ook ſlechts eenmaal gezien had; doch deze kende hem niet.

„ Ik was knorrig," zeide WALTER tot zichzelven, terwijl hij naar het landhuis ging; „ ik was knorrig over mijn afdwalen van den regten weg; doch welligt is deze weg de regte, en heeft de lieve God mij herwaarts gezonden om onheil te voorkomen."

De Gravin ontving hem liefderijk, en liet hem wijn, brood en vruchten voorzetten. Zij vroeg hem naar zijne bedevaarten, en waarheen hij thans dacht te gaan.

„ Jegens u heb ik geen geheim, edele vrouw; uw huis heeft van oudsher trouw den Keizer en het rijk aangehangen, en de aanmatiging der Pauſen helpen beteugelen. Ik ben Ridder WALTER VON SCHONECK, een dienstman van Keizer KAREL DEN IV, die mij naar *Italië* gezonden heeft met mondelijke bevelen aan eenige Vorſten en Heeren, die hem aanhangen. De Keizer denkt binnen eenige maanden zelf naar *Italië* te komen. Ik heb mij in een pelgrimskleed geſtoken, om de verdenking en het gevaar te ontgaan; want de Biſchop van *Rome* heeft niet alleen overal zijne handen, maar ook zijne oogen en ooren."

De Gravin was verheugd over dit vertrouwen. Zij ſprak met hem nog menigerlei van haren overledenen gemaal, en van hare leefwijze. — „ Gij hebt eenen ſlechten gebuur," zeide WALTER, die zich thans zijnen last herinnerde, het briefje voor den dag haalde, en vertelde, hoe hij er aan gekomen was.

„ Kan deze onbeſchaamde mensch gelooven, dat mijne

Digitized by Google

nicht eenen brief van hem zou aannemen?" riep de Gravin eenigzins verontrust.

„ Ik ken hem," antwoordde WALTER; „men moet tegen hem op zijne hoede zijn; hij is een *Piemontezer*, heet CRIVELLO, diende in de Keizerlijke armee, en zou om verraad geworgd worden. De Keizer, die juist in het leger kwam, schonk hem, uit ontijdig medelijden, genade. Ik zag hem, daar hij reeds den strop om den hals had, en zijn gezigt heeft zich mij diep ingedrukt. Voor het overige zal ik hem zijnen brief bij de eerste gelegenheid teruggeven."

De Gravin was te vreden, en bad hem tevens, de zaak niet aan te roeren in tegenwoordigheid van hare nicht, om deze niet te verontrusten.

Eene klok riep tot het avondeten. De Gravin bragt haren gast in de eetzaal, welker vensters op den tuin uitzagen. De deur van een zijvertrek opende zich, en daaruit kwam LAURA, met twee aardige, kleine meisjes aan de hand. WALTER wist niet, wat hem overkwam, en kon zijne verbazing niet bedekken. Deze nam nog toe, toen hij zijnen diamant aan LAURA's vinger ontdekte.

„ Zijt gij niet wél, Mijnheer VON SCHONECK?" vroeg de Gravin bezorgd.

„ Vergeeft, edele vrouwen!" antwoordde WALTER; „ het is zonderling, ik meende eene verschijning te zien, en nog —"

„ Zie ik er dan uit als eene verschijning?" viel hem LAURA lagchend in de rede.

„ Edele Gravin!" zeide WALTER, „ gij ziet er uit als eene hemelsche verschijning, en gelijkt naar de heilige, welke ik onlangs in het klooster der heilige URSULA in de doodkist zag." De beide vrouwen werden verlegen. Doch de Gravin DALLA CASA zeide, na kort overleg; „ Heer Ridder! wij geven vertrouwen voor vertrouwen. Gij hebt mij tot meesteres van uw geheim gemaakt; ik maak u heer van het onze." Nu vertelde zij in weinige woorden LAURA's geschiedenis. WALTER hoorde met groote deelneming toe, en gaf der vrouwen het troostelijk berigt, dat het gevaar meest voorbij was. „ De Aartsbisschop van *Milaan*," zeide hij, „ is zeer ziek, ja zonder alle hoop van genezing; en zijn neef, de Graaf LEO VISCONTI, is naar *Palermo* gegaan, en in eenen togt tegen de ongeloovigen begrepen."

Het

Het onderhoud werd thans vrolijk en ongedwongen, en de *Duitsche* Ridder liet zoo veel schranderheid, moed en regtschapenheid blijken, dat de Gravin hem genegen werd, en LAURA alvast een weinig liefde voor hem kreeg; te meer, daar ook zijne gedaante en zijne manieren veel innemends bezaten.

Des anderen morgens werd het ontbijt in den tuin gebruikt. LAURA ontdekte aan WALTER's hand haren ring.

„ Ridder! hoe komt gij aan dezen ring?" vroeg zij haastig, en op het oogenblik berouwde het haar, de vraag gedaan te hebben.

„ Dezen ring heb ik van de hand eener doode genomen, als eene heilige reliquie," antwoordde WALTER, en zag LAURA zoo smeekend aan, alsof hij zeggen wilde: laat hem mij toch; hij is mij al te lief!

„ Bij slot;" lispelde LAURA, en wierp een' blik op haren diamant, „ bij slot hebt gij zelfs wel met mij geruild?"

„ Het is zoo," was des Ridders antwoord; „ doch hoor eenen billijken voorslag. Laat mij uwen ring slechts zoo lang, tot gij eene — juist niet slechte, maar toch dubbelzinnige daad van mij verneemt; en leg mijnen ring af, en draag hem niet weer, alvorens ik iets gedaan hebbe, wat eenen Ridder eere doet."

De Gravin was van meening, dat de voorslag niet onbillijk was, en hare nicht zich dezelve kon laten welgevallen. LAURA antwoordde glimlachend: „ Daar komt niets van; want de Ridder zal het ons zoo min zeggen, wanneer hij goeds, als wanneer hij kwaads verrigt." WALTER verpandde zijn ridderlijk woord daarvoor, en de Gravin zeide, hij zag er zoo eerlijk uit, dat zij het op zich nemen durfde, borg voor hem te blijven.

Het gesprek werd lang gaande gehouden, en WALTER hield het eindelijk voor voegzaam, afscheid te nemen. De Gravin bad hem, nog een paar dagen bij haar uit te rusten; en LAURA zeide wel niets, maar zij stond er zoo bij, dat men dit bij staan voor eene hartelijke bede kon laten gelden. De Ridder willigde met blijdschap in; ook was zijne tegenwoordigheid te *Florence* op dit oogenblik zoo dringend niet.

De Ridder had nooit zaliger dagen doorgebragt, dan op dit landgoed. Ook bragt hem ieder uur het hart der schoone

ne LAURA een weinig nader. Het zijne had zij reeds geheel in de doodkist verqverd.

Het scheen hem ten hoogste noodig, nog gedurende zijn verblijf bij de Gravin, het woelen des Signors CRIVELLO perk te stellen. Hij ging tegen den avond tot hem in zijne woning, en gaf hem het briefje terug, met te kennen geving, dat de nicht der Gravin in het geheel geene brieven aannam, uitgezonderd van personen van hare familie, en ook niet eens over hare hand kon beschikken, zonder de toestemming harer aanzienlijke en magtige bloedverwanten te *Florence*, welken het ook slechts eenen wenk kosten zou, om den Signor, in geval hij zich niet wilde laten gezeggen, tot rede te brengen.

De *Piemontezer* lachte kwaadaardig, en liet den pelgrim staan, die zijne terugreize aannam met groote bezorgdheid: het lagchen van Signor CRIVELLO had hem niet behaagd.

Het was om den tijd der avondschemering. WALTER zag aan zijne regterhand de overblijfselen eens tempels van MINERVA, waarvan nog slechts eene poort en eenige zuilen stonden. Hij ging op de puinhoopen aan, en zette zich aan den voet eener zuil neder. De eerste sterren werden aan den hemel zigtbaar; het was in de rondte stil en plegtig; WALTER dacht aan LAURA, en zag op naar de ster der liefde, als wilde hij haar over zijn noodlot ondervragen. Op eens vernam hij voetstappen; een man ging de ruïnen in, dien terstond een tweede volgde. Zij stonden zeer digt bij den Ridder, doch konden hem niet bemerken, want de schaduw eener zuil verborg hem.

„Hoor, NICOLO," zeide een der beide mannen, „thans is eene goede vangst te doen. Aan onze kust kruist een zeeroover uit *Tunis*; zijn kondschapper is in mijn huis. De Donzella ROSA is op de markt te *Tunis* tweeduizend sechinen tusschen broeders waard. Wij geven haar voor duizend, en deelen den kooppenning te zamen. Gij verstaat mij, NICOLO?"

„Voor vijfhonderd sechinen ben ik er bij," zeide de ander.

„Dus morgen om middernacht," begon de eerste weer; „gij zorgt, dat wij opene deuren vinden, en wijst ons den weg naar de slaapkamer der Donna ROSA. Twintig man zullen

Digitized by Google

len wel toereikend zijn tot deze *par force*-jagt; buitep u zijn immers naauwelijks vier weerbare mannen in het slot."

„ Die kunt gij buiten de rekening laten," hernam de ander. „ Wanneer de deur naar den tuin gesloten blijft, en de deur der galerij, zijn zij allen afgesneden, en niemand kan te hulp komen."

WALTER herkende aan de sissende stem den *Piemontezer*, en aan den naam NICOLO den portier der Gravin. Langer kon hij zich niet inhouden; hij trok zijn korte zwaard, dat hij bestendig onder den pelgrimsrok droeg, stortte op de schelmen in, en met den eersten houw tuimelde CRIVELLO ter aarde. NICOLO nam de kans waar, en ontsprong.

„ Gij hebt vergeten den pelgrim mede te tellen!" riep WALTER, en stiet den kermenden *Piemontezer* het staal in de borst. Hierop ging hij naar het landhuis terug, en verhaalde aldaar, wat hem bejegend was.

Van dit oogenblik af aan sloeg LAURA's hart nog slechts voor haren grootmoedigen redder. Doch WALTER had den moed niet meer, zich te verklaren; want thans, dacht hem, zou het luiden als eene vordering van dankbaarheid. Eerst in het uur des afscheids trad de Gravin tusschen den Ridder en hare nicht, met de woorden: „ *Ik* wil zeggen, wat *gij* geen' moed hebt elkander te zeggen. Gij, Ridder VON SCHONECK, bemint mijne LAURA; en gij, LAURA, bemint dezen jongman. Nu, zoo schaamt u ook niet, het woord eeuwige trouw uit te spreken!" De gelieven zagen de een den ander aan, en gaven elkander de hand. „ Hier en dáár!" zeide WALTER. — „ Hier of dáár!" herhaalde LAURA.

De Ridder ging naar *Florence*, en vandaar naar *Ferrara*, waar de Keizer reeds aangekomen was. LAURA en hare tante kwamen bijna te gelijker tijd daar aan. De Markgraaf bewilligde gaarne in het huwelijk zijner dochter met den *Duitschen* Ridder, en de Keizer zelf geleidde de bruid naar het altaar. Het geluk der vereenigden was groot, maar niet van langen duur. LAURA stierf, een half jaar na hunne verbintenis, op de reis naar *Duitschland*, en WALTER bragt slechts haar lijk mede naar den burg zijner vaderen. Hij bouwde een klooster, waarin hij naast haar begraven werd, en met hem ging zijn geslacht onder. In het *Vogesische* zijn nog de ruïnen van zijn stamhuis te zien.

BE-

Digitized by Google

BESCHRIJVING EN AFBEELDING VAN EEN HOEN MET EEN MENSCHEN-AANGEZIGT. Door den Hoogleeraar FISCHER (*).

[*Annals of Philosophy* van THOMSON, Oct. 1816, en daaruit overgenomen in de *Bibliothèque universelle*, (*Britannique*) Nov. 1816.]

Nooit nog heeft het zeldzaamste dier zoo zeer de algemeene nieuwsgierigheid gewekt, als thans een hoen met een menschelijk profiel (†), in het district van *Belef*, in het Gouvernement van *Tula*, en hetwelk Z. E. de Gouverneur-civiel BOGDANOFF heeft gezonden aan de Keizerlijke Universiteit van *Moscou*, als een voorwerp, harer aandacht waardig.

Naauwelijks had ik het gekregen, of de nieuwsgierigen verschenen in menigte, en derzelver getal nam van dag tot dag, ja bijna van uur tot uur, dermate toe, dat mijne woning ze dikwijls niet kon bevatten, en ik verpligt werd bekend te maken, dat men hetzelve niet dan op bepaalde dagen en uren kon bezigtigen.

Ter voldoening van dezulken, die dit beest niet kunnen komen zien, heb ik van hetzelve eene zeer getrouwe afbeelding doen vervaardigen, welke ik thans met eenige opmerkingen doe verzeld gaan.

Dit hoen is van middelmatige grootte, dat wil zeggen, van acht duimen hoogte en veertien lengte. Deszelfs kleur is grijs gepareld, en donkerder op eenige plaatsen, inzonderheid aan het uiteinde der vederen. Ten aanzien van den vorm des ligchaams en de wijze van bestaan, verschilt het niet van andere hoenders; in den kop alleen bestaat de zeldzaamheid. In stede van den gewonen bek, heeft het eene soort van neus, en het geheel een menschelijk gelaat, gelijkende naar dat eener zeer

(*) Zorgvuldig vertaald uit het *Russisch*, door Dr. LYALL, Geneesheer van Graaf ORLOFF, te *Moscou*.

(†) Deze beschrijving en afbeelding mogen tevens strekken ter bevestiging van eene soortgelijke, toen ter tijd zeer betwijfelde, zeldzaamheid te *Posen*, in *Zuid-Pruissen*, 1801, te vinden in het *Mengelwerk* onzer *Letteroeff. voor* 1802. No. XIII. bl. 574.

Redact.

Digitized by Google

zeer oude vrouwe. De bek ontbreekt volſtrekt, en de kakebeenen zijn zulkerwijze ingetrokken, dat zij eindigen, waar de neusgaten bij gewone hoenders zijn geplaatst. Deze kakebeenen zijn bedekt met vleesch, en eindigen in eene ſoort van lippen. Van voren gezien, ſchijnt de kam eene ſoort van neus te vormen, onder welken zich de neusgaten openen, waarvan het linker geſloten ſchijnt; maar de misleiding is volkomen, wanneer men, gelijk ſomtijds gebeurt, aldaar een druipen ontwaart, of eene ſtoffe, die zich aldaar verzamelt. Met de benedenkaak is een vleezig uitwas verbonden, hetwelk niet gevonden wordt bij gewone hoenders, en de plaats van kin vervult, waarop men hier en daar eenige baardharen ziet. Dit vleezige deel verlengt zich tot aan de ooren, gelijk in andere hoenders. De oogen zijn rond en zwart, en derzelver iris is vermiljoenrood. Het onderſte der oogen is blaauwachtige vleeschkleur, en bezaaid met ruwe haren, die digter worden bij de ooren, wier opening zij bedekken. De vereeniging van dit zonderlinge geeft dezen kop eene treffende overeenkomst met een zeer oud menſchen-aangezigt, voornamelijk wanneer men de vederkuif daarvan afzondert; en hoe meer men dien kop beſchouwt, inzonderheid als het hoen eet, hoe meer de gelijkenis verbaast. Ingevolge van dit maakſel, kan het beest de ſoort van voedſel niet tot zich nemen, die hetzelve past. In plaats van bek niet anders hebbende dan eene ſoort van mond, kan het niet dan zeer bezwaarlijk graankorrels opnemen; de vooruitſtekende neusgaten verhinderen het insgelijks te drinken, en men voedt het met brood, gedoopt in water of melk. Het geeft de voorkeuze aan wittebrood en room; en wanneer men het met de hand hennepzaad aanbiedt, eet het zulks met graagte; ook houdt het, gelijk andere hoenders, veel van gehakt vleesch, graan, enz.; op kaas is het mede zeer geſteld. Het is zeer mak, gelijk alle vogels, wier bek, het zij door geboorte of toeval, onvolkomen is. Bij voorkeuze eet het uit de hand, wijl het zich dikwijls aan den mond kwetst, wanneer het genoodzaakt is, van harde ligchaamen zijn voedſel tot zich te nemen. — De tong is kort en vleezig, en heeft de gedaante van eene driehoekige gebogen ſpade.

Sedert ik dit hoen in mijne kamer houde en uit de hand voede, kent het mij zeer wel, is altijd gaarne bij mij, als ik aan tafel zit te eten of thee te drinken, en geeft zijne beheef-

Digitized by Google

hoefte door een bijzonder geklok te kennen. Zijn geluid, hoewel zwak, is dat van andere hoenders, en dikwijls, wanneer het alleen is, kakelt het als een hoen, dat eijeren legt. Offchoon geen bek hebbende, maakt het de gewone bewegingen met den kop als andere vogels, die de beide zijden van den bek op harde ligchamen afvegen. Het fchijnt het bijzijn van menfchen te verkiezen boven dat van wezens van zijne foort. Wanneer men een ander hoen bij hetzelve brengt, vertoont het blijken van toorn, doet de vleugels langs den grond flepen, verheft zich op zijne pooten, en flaat het geluid van eenen haan, die zich tot het gevecht bereidt. In de keuken is dit hoen in openbaren oorlog met de anderen en verjaagt hen, maar vlugt op zijne beurt op het zien van den haan. Intusfchen fchijnt het denzelven finds eenigen tijd minder te vreezen, en ik hoop, dat die afkeerigheid allengs geheel zal uitflijten. Het is fchroomvallig in de open lucht, en verfchuilt zich in het gras, zoodra het raven of roofvogels ontdekt, of het minfte gerucht verneemt. Wanneer het, op het keukenvenfter zittende, raven ziet vliegen, duikt het bij al derzelver bewegingen, en fchijnt van vrees bevangen. Het ruide, toen ik het, nu vier maanden geleden, kreeg, en dit houdt nog niet op; misfchien heeft die langzaamheid haren oorfprong in het ontoereikend voedfel; evenwel wordt zijne pluimadje meer en meer digt en glinfterend. Zijne pooten zijn fterk, en de fchubben, die dezelve bedekken, zien er uit als die van een hoen van twee jaren. Het heeft geene fporen; ik weet niet, of het dus ter wereld gekomen is, dan of het die in eenig gevecht heeft verloren, of door de koude. Het mist eenen nagel aan den regter poot, en twee aan den linker.

Ten aanzien van de oorzaak dezer afwijkingen, ftelt de Schrijver een denkbeeld voor, hetwelk ons als zeer fijn gevonden voorkomt, en, zoo het ook niet den fleutel daartoe aanbiedt, ten minfte op den weg geleidt, om dien te vinden.

Hij ziet, volgens ftellige wetten, in de geheele bewerktuigde natuur, eene algemeene en gedurige neiging tot gedaantewisfeling, en vooral tot uitzetting. Deze neiging is bijzonder werkzaam in de gewasfen, vooral in de verfchillende tijdperken der ontkieming. Bij wezens van verhevener aard is deze geheime werking meer verborgen. Bij de laagfte klasfen

Digitized by Google

ſen der dierlijke ſchepping ſchijnt zij aan het wonderbaarlijke te grenzen. Het is door deze vormkracht, dat het bloed, hetwelk door de aderen vloeit, bij het dier, in vaste deelen veranderd wordt; zij is het misſchien, welke de dierlijke zelfſtandigheid der polypen enz. tot eene kalkachtige ſchelp vormt. Men kan zich dus ligtelijk verbeelden, dat, in de reeks der ontwikkelingen, door de gedurige werking dezer vormkracht voortgebragt, de toevallige tusſchenkomst van eene andere kracht de uitwerkſelen der eerſte wijzigt: hierdoor ontſtaan die onvolmaakte en uitbottende vormingen, welke wij in de wangedrogten opmerken.

De Schrijver noemt de kunſtenaars, tot de Univerſiteit behoorende, (de Heeren PHAROP en OSIPOF) die het hoen met de grootſte naauwkeurigheid geteekend hebben. De plaat is gegraveerd naar hunne teekening; en die wij den Lezer aanbieden, is eene juiſte, hoewel eenigzins verkleinde, kopij.

Vóór tien jaren werd in *Polen* desgelijks een hoen vertoond, op het hier beſchrevene en afgebeelde gelijkende.

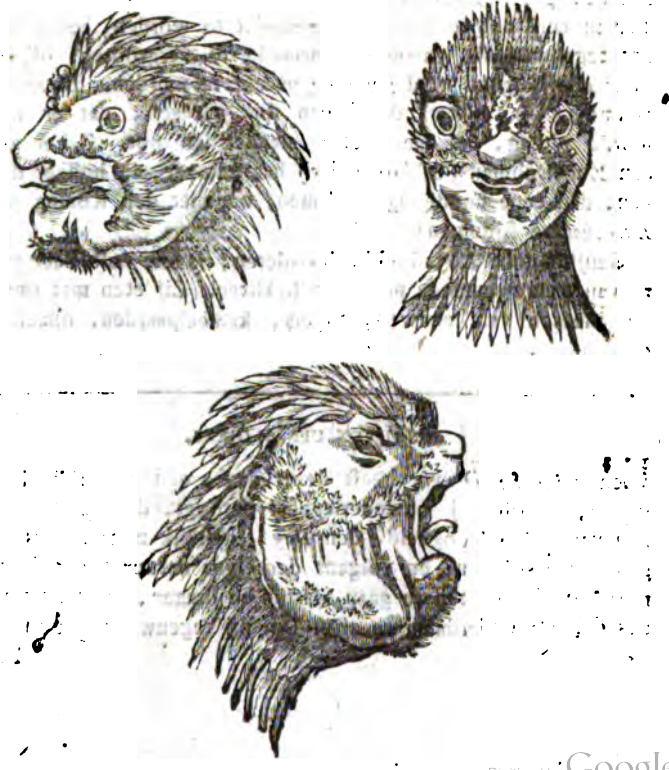

Digitized by Google

DE KONINKLIJKE FAMILIE VAN LATTAKOO AAN DEN MAALTIJD.

(CAMPBELL's *Reizen in Zuid-Afrika.*)

De Koningen van Frankrijk en sommige andere Europesche Monarchen beschouwen het als eene hof-etiquette, om, op zekere dagen, in het openbaar te spijzigen. Het volgende berigt van een openbaar Afrikaansch Koninklijk banket geven wij hier met de woorden van den Heere CAMPBELL.

De Koninklijke familie spijsde in een' hoek van het voorplein bezijden het huis. De Koning scheen zich te onderscheiden door het zitten naast den pot, welke de gekookte boonen bevatte, waarop zij te gast waren, en het houden van den eenigen lepel, welken wij ontwaarden, waarmede hij zichzelven, en zijne vrienden bediende, door elke hand, die men hem bij beurte toereikte, met eene portie te vullen. Eene van de Koninklijke Prinsessen was bezig om met eene bijl een' gedroogden penszak in kleine stukjes te hakken, om dien in een' pot te steken om gekookt te worden, het zij om het tegenwoordig gastmaal daarmede te vergrooten, of om voor een volgend maal gereed gemaakt te worden. Eene van MATEBEE's zusters sneed een stuk vleesch, dat er zeer morsig uitzag, en deed het in denzelfden pot. Zeker zou een Engelschman (of Hollander) haast liever van honger sterven, dan eene noodiging aannemen, om met den Koning van *Lattakoo* te spijzigen!

Gelijk hunne Abyssiniesche broederen, is dit volk zeer verre van naauwnemende magen te bezitten. Zij eten met smaak het vleesch van leeuwen, tijgers, kameelpaarden, quachas, enz.

SCHRIJVEN UIT ALGIERS.

Een geleerde *Dervis* heeft dezer dagen een geschrift uitgegeven, waarin hij onwederlegbaar betoogt, dat de onderdanen van Zijne Hoogheid, den *Dey*, eigenlijk niets anders dan geboren lastdieren, en volgens derzelver natuur bestemd waren, op vier voeten te gaan, lasten te dragen, en der zweep des drijvers onderdanig te zijn. Dat zij tegenwoordig op twee bee-

Digitized by Google

beenen loopen, en tegen slagen en overlast morren, is enkel eene kwade gewoonte, wijl Z. H., in eene regte lijn van den Profeet afstammende, van zijnen doorluchtigen stamvader is uitverkoren, zich van deze diermenschen te laten dragen, naar willekeur van hun lijf te beschikken, en het regt heeft, hen deze ontaarding te ontwennen, en tot hunne oorspronkelijke bestemming en viervoetige dierlijkheid terug te brengen. — Naar men vernoemt, zal hij dit doorwrochte werk aan Z. H. opdragen, en mag zich vleijen, met de decoratie van de gouden eereketen versierd te worden.

HET LAATSTE ACQUIT À CAUTION, OF EEN TREK VAN FRANSCHE GEESTIGHEID.

Het was in den avond van den 18den November 1813, toen te K.....k de Fransche Douaniers op hun vertrek stonden, dat de veerman van het nabijgelegen veer te Z.....d, hiervan onkundig, zich aan het Bureau vervoegde, en een *Acquit à caution* verzocht, tot het vervoeren van tien varkens naar S..d.

De ontvanger, niet wetende, welke houding hij bij dit voorval zoude aannemen, daar hij zoo veel mogelijk zijn vertrek en dat zijner onderhoorigen wilde geheim houden, nam een stuk papier, en schreef daarop:

La Douane se trouvant en desordre, les Registres emballis et le Receveur en goguette; bon pour transporter d'un endroit à un autre dix Cochons sans compter le maitre.

Quartier-general de confusion, le jour de la retraite.

(*Signé*) G.....E.

Dat is:

„ Het Kantoor der Douanen zich in wanorde bevindende, „ de Registers ingepakt en de ontvanger in eene vrolijke „ luim; goed om te vervoeren van de eene plaats naar de „ andere tien Varkens, zonder den Schipper mede te reke„ nen.

„ In het Hoofdkwartier van verwarring, den dag van den „ aftogt.

„ (Geteekend) G.....E."

Doende hij gemelden veerman daarvoor drie schellingen betalen.

Digitized by Google

BIJ DE WIEG VAN MIJN DOCHTERTJE.

Lieve kleine! 't Oog geloken,
In het wiegje neêrgedoken,
En geſchommeld in de rust,
Met een lachje op 't aangezigtje,
Rust ge zachtkens, minlijk wichtje!
Door de liefde in ſlaap geſust.

Ja, de liefde ſpreidde 't bedje,
Droeg u met een wiegend tredje,
En zij vlijde u zoetjes neêr,
En zij deed u, door het ſchommlen
Van het wiegje, zachtkens domlen,
Tot ge gaaft geen kreuntje meer.

Ja, de liefde ſchudde 't kusſen,
Vlijde 't hoofdje zacht er tuſſchen,
Drukkend daar een kuiltjen in;
Kleine platje! reeds zoo olijk
Schuilt ge er achter, en lacht vrolijk,
Als de ſchalkſche God der Min.

Liefde kuste u op het bekje,
En, u drukkend onder 't dekje,
Schikte zij de zachte ſprei;
En gij trokt de wenkbraauwboogjes
Tot een lachje, maar uwe oogjes
Sloten zich door 't zoet gevlei.

Slaap gerust, aanminnig kindje!
Liefde zorgt, dat u geen windje
Of geen mugje deren mag:
Zoetjes tripplend op de teenen,
Trekt zij 't wiegkleedje om u henen,
En verbeidt met vreugd den dag.

Slaap dan zachtkens, hartedierje!
Vaders vreugde, moeders lieſde!
Liefde waakt voor uwe rust.
Groei in lieve aanvalligheden,
En word eens ('t zijn onze beden)
Vaders glorie, moeders lust!

7 Oct. 1816. H. Kz.

No. II. Meng. bl. 80. reg. 9. v. o. ſtaat *Hertog*; lees *Markgraaf*.

MENGELWERK.

BEDENKINGEN, OVER DEN TIJD.

(*Vervolg en slot van bl.* 8.)

De eigenlijk genoemde dag, of de tegenwoordigheid der zon boven den gezigteinder, zonder de lijst der schilderij, den dageraad, die hem voorafgaat, en de schemering, die hem volgt, bevat op de geheele oppervlakte der aarde niet even vele uren. Onder den evenaar is hij altijd twaalf uren, onder de aspunten zes maanden en nog meer lang, en in onze klimaten naar gelange der saizoenen. De langste dag bevat zestien uren in den zomer, de kortste acht in den winter; alle de tusschenuren tusschen deze twee getalen worden in de twee tegen elkanden overstaande saizoenen, de lente en den herfst, herhaald. Maar hetgene hier bijzondere opmerking verdient, is, dat de lengte der dagen, over de geheele oppervlakte der aarde, met de onderscheidene saizoenen in verband staat, in diervoege, dat de aangenaamste saizoenen altijd de langste en de minst aangename de kortste dagen bevatten. Bij de aspunten, alwaar men slechts twee saizoenen heeft, zomer en winter, duurt de zomer, zoo wel als de dag, meer dan zes maanden. Maar aan deze uiteinden des aardbols is de gestadige tegenwoordigheid der zon, gedurende al dien tijd, naauwelijks toereikende, om het ijs, aldaar voorhanden, week te maken, en de schora te smelten; ieder jaar ontstaat er een nieuw ijs op het oude, en de aarde, even als een grijsaard, die het einde zijner loopbane nadert, wordt end bij hare eindpalen. Onder den evenaar, alwaar de dagen, zoo wel als de nachten, bestendig twaalf uren lang zijn, heeft men slechts één saizoen; de zomer is altijddurende, zijn vuur wordt nimmer uitgeblusscht, en de zware hitte,

Digitized by Google

welke aldaar wordt gevoeld, is alleen dragelijk voor de menschen, die aldaar wonen, omdat zij door de koude der nachten wordt getemperd. Men weet, dat dit klimaat, voor het overige door zoo vele nutte voortbrengsels zoo zeer begunstigd, de morgen- en avond-schemering mist, en men er van een helder licht in eene dikke duisternis vrij spoedig overgaat. De oorzaak van dit verschijnsel, aan dit gewest bijzonder eigen, is volstrekt onbekend. De dagen zijn zonen des lichts, de saizoenen dochters der luchtsgesteldheid. Te Parijs, op negen-en-veertig graden noorder breedte, heeft de zomer lange dagen, de winter de kortste, en de twee overige saizoenen de dagen even lang. Door een onmerkbaren overgang worden deze dagen langer of korter, en gaan wij uit het eene saizoen in het andere over. De nacht, de morgenstond en de dag zijn naauw aaneen verbonden; de dag, de avondschemering en de nacht raken elkander aan. Wanneer de dag in schoonheid wint, verliest de nacht zijne bevalligheden; wanneer de nacht boven onze klimaten heerscht, begint er de dag, als 't ware, flechts van verre zich te vertoonen; welhaast staat de nacht een gedeelte van zijn gebied af; de dag breidt het zijne uit; hunne krachten worden gelijk; de dag bekomt eindelijk de overhand, en de nacht, als overwonnen, brengt zijne schaduwen onder een anderen gezigteinder over. Wat de saizoenen aangaat; de lente, door hare zachte luchtsgesteldheid en welriekenden dampkring, voert ons naar den zomer, die ons door zijne hitte verschroeit; en de vruchtdragende herfst, allengskens bekoelende, voert ons naar den winter, die ons van koude doet verstijven. Alle deze overgangen geschieden van trap tot trap, en als op eene onmerkbare wijze; derzelver verbindingen zijn verborgen; de onvermoeide tijd gaat altijd met eenparigen tred voort, en het eerste oogenblik der duurzaamheid is met onmerkbare tinten aan de eindelooze eeuwigheid verbonden. Van de tijdperken des menschelijken levens is insgelijks het eene op het andere gebouwd; de geslachten volgen elk-

Digitized by Google

elkander ongelijkelijk en in stilte op; de heerschappijen zijn aan de heerschappijen geketend, en de aaneenschakeling des menschelijken geslachts werd sedert den eersten mensch niet afgebroken. Het verwonderlijks is deze ongelijkheid der saizoenen en dagen, deze overeenstemming der dagen met de saizoenen. Wat zouden wij in den winter doen op een' zeer langen dag met een' zeer koelen dampkring, een' onvriendelijken hemel, velden zonder groen, kale boomen, en ruinen zonder bloemen? De nacht, die alles met zijnen gesternten sluijer bedekt, en alle die vergulde werelden aan onze oogen vertoont, is inderdaad eene weldaad; zonder haar zouden wij ongelukkig zijn; het doel der natuur zoude niet bereikt worden. De winter is de tijd der rust, de nacht, de slaap der aarde; zijne grijze haren verbergen een hart vol vuur; een nieuw leven zal hem van nieuws bezielen; het is een Hercules, die zijne werkzaamheden hervat; het is een Theseus, uit de kolk van den Tartarus snellijk opkomende; het is een jonge Bacchus, de proei van Indië op zijne zegekar voerende; het is een Adonis, dien de tranen van Venus aan het licht wedergeven; het is de Egyptische Fenix, die op het altaar van Heliopolis uit zijne asch word herboren: zijns vleugels zijn gespannen, hij vliegt, en alle de bevalligheden van het jaar volgen hem op de hielen!

Bij de lengte der dagen, van welke wij, ten aanzien der onderscheidene klimaten en in de onderscheidene saizoenen, gesproken hebben, moet men nog den dageraad en den schemeravond voegen, of het licht, het welk des morgens het opgaan der zon voorafgaat, en des avonds op haren ondergang volgt. De oorzaak van dit verschijnsel moet gezocht worden in de straalbuiging of afwijking, welke het licht ondergaat door zijnen schuinschen overgang uit het luchtledige of den ether in den dampkring; eene afwijking, die het de oppervlakte der aarde doet naderen, en ons het licht der zon doet genieten, zelfs haar beeld aanschouwen, vroeger dan wij haar werkelijk zien. Dit licht word onthonden,

verwt de wolken, en vormt die ſchitterende kleuren, welke den opgang der zonne voorafgaan. Het is dit gekleurd verſchijnſel der ſtraalbuiging, waarin de dichters de godin van den morgenſtond gezien hebben; zij ontſluit de poorten des dags met hare rozevingeren, en de dochter der lucht en der zon heeft haren troon in den dampkring. De dageraad begint en de avondſchemering eindigt, voor ieder punt der aarde, wanneer de zon achttien graden beneden derzelver gezigteinder is, gemeten op eenen cirkel, die regtlijnig daar boven ſtaat. Hieruit volgt, onderſteld zijnde dat de zon regtlijnig met den gezigteinder opgaat, en dat hare ſchijnbare beweging vijftien graden in een uur is, dat de morgen- en avond-ſchemering beide een uur en twaalf minuten duren, waardoor de dag twee uren en een half zal verlengd worden; eene verlenging, welke wij in de evennachtspunten, in de lente en den herfst, genieten. Indien het geſtarnte des dags eenen cirkel beſchrijve, welke ſchuins op den gezigteinder ſtaat, moet het noodwendig meer dan achttien graden in dezen cirkel nederdalen, om aan hetzelfde getal graden te beantwoorden, op den regtlijnigen cirkel gemeten; waartoe meer tijds zal vereischt worden, en waardoor de morgen- en avondſchemering langer zullen duren. Te Parijs heeft men drie dagen in het jaar, 21, 22 en 23 Junij, dat er geen nacht is; de avondſchemering is nog niet geëindigd, of de dageraad verſchijnt reeds aan den hemel; de twee uiterſten van den dag raken elkander, en een cirkel van licht dient ons tot eene kroon. Reeds heb ik aangemerkt, dat er onder den evenaar morgen- noch avondſchemering is. Bij de aspunten, alwaar de dag zes maanden moest duren, duurt hij elf maanden; eene vermeerdering van vijf maanden. De evenaar is de gezigteinder der aspunten; de dageraad begint, wanneer de zon achttien graden beneden den gezigteinder is; de avondſchemering eindigt, wanneer zij even zoo vele graden is gedaald: dienvolgens zal de zon twee maanden noodig hebben, om van deze achttien graden tot

aan

Digitized by Google

aan den evenaar te klimmen, zes maanden om bij den keerkring te komen en vandaar terug te keeren, en twee maanden om van den evenaar tot achttien graden daar beneden neder te dalen; gevende in alles tien maanden dag. Maar, gedurende de twee overige maanden, die het jaar vol maken, blijft de maan, in ieder derzelven, vijftien dagen boven den evenaar of den gezigteinder der aspunten, makende eenen maan-dag van eene maand, die, bij de tien overige gevoegd, de bovengenoemde elf maanden uitmaken. De nacht-maand, die er nog overschiet, is van licht niet geheel ontbloot; de morgen- en avond-schemering der maan, de terugkaatsing des lichts door sneeuw en ijs, en het noorderlicht, zijn genoeg om haar te verlichten, en tot gids te dienen voor de dieren der aarde, en voor de zeegedrogten, welke de natuur in deze barre gewesten heeft opgesloten. Nuttig is derhalve de straalbreking voor de aarde, niet alleen omdat zij ons eenige oogenblikken langer de tegenwoordigheid der zon doet genieten, maar ook omdat zij, de morgen- en avond-schemeringen doende ontstaan, de duurzaamheid van het licht verlengt. „De „ natuur," heeft zeker wijsgeerig sterrekundige gezegd, „ heeft trapswijze afnemingen daargesteld, om onze „ vermaken voor te bereiden en onze smarten te ver„ minderen. Wij zien den dag aanbreken als eene flaau„ we hoop; hij ontvlugt ons, zonder dat men er op „ bedacht is; en het licht vergaat, even als onze lig„ chaamskrachten, even als de gezondheid, de vermo„ ken, het leven zelf, zonder dat wij het bemerken."

Zoodanig zijn de grondbeginsels van den natuurkundigen tijd en het tijdsbestek, den menschc verleend, om zijn doel te treffen.

De tijd is de gemeene rijkdom der menschen; door middel van denzelven wordt alles te onder gebragt, verwisselt alles, neemt alles eene andere gedaante aan; de kunsten worden geboren, de wetenschappen worden beschaafd, het geluk der volken neemt toe. De natuur opent voor ons haren schoot, schenkt

Digitized by Google

ons hare schatten met eene kwistige hand; de tijd verschaft ons de middelen en de mogelijkheid, om dezelven tot onze behoeften, tot onze neigingen en onze vermaken te doen dienen; hij is het werktuig, waarvan de mensch, om uit te vinden, te volmaken, te verkrijgen, te verspillen en te genieten, zich bedient; hij is insgelijks de koopwaar, aan allen gemeen; twee onvermoeide werklieden, het vernuft en de nijverheid, bevinden zich in de werkplaatsen, en bouwen eenen troon voor het menschelijk geluk; bij wijlen dringen de magt en de rijkdom daarin door, en maken ze tolpligtig; doch welhaast neemt hunne bestemming de overhand, en de rijkdom en de magt worden op hunne beurt schattingschuldig aan het vernuft en de nijverheid.

Eene der streelendste bekoorlijkheden, welke over 's menschen leven zijn verspreid, ten einde alle de oogenblikken van hetzelve aan te vullen, is de *arbeid*. Bezigheid verkort voor hem den dag, en verlengt het jaar; de ledigheid, daarentegen, verlengt den dag, en maakt het jaar korter; aldus is het vermaak verknocht aan hetgene men als een kwaad beschouwt, en het kwade of de smart aan eenen toestand, dien men voor gelukkig houdt. De mensch, die arbeidt, en wiens uren allen vruchtbaar zijn, vervolgt zijnen weg zonder den tijd te zien vlugten; het oogenblik der rust verschijnt, en nu leert hij deszelfs heilheid kennen. Alle zijne dagen, van elkander onderscheiden, vertoonen hem dezelfde uitkomst; de werkzaamheid is de ziel daarvan; maar wanneer hij, aan het einde van het jaar, alle zijne gedachten, alle zijne daden, en alwat hij heeft voortgebragt, zich tragt te herinneren, wordt deszelfs duurzaamheid grooter, en zijne twee uitersten worden door een onafmeetlijk getal daadzaken vereengescheiden. De Sybariet, daarentegen, wiens verbeeldig stilstaat, wiens leven niets anders is dan eene langdurige rust, gaapt onder den last der uren, loopt denkbeeldig den tijd voorbij, klaagt over deszelfs traagheid, en, met het oog op zijn tuilwerk gevestigd, wacht hij op het

oogen-

oogenblik, welk hem een nieuw vermaak moet aanbrengen, reeds door de hoop verſleten, of de gewone wellustigheden, de eenige afleiding van zijne eeuwige verwachting. Alle zijne eenzelvige dagen ſchijnen hem zoo vele eeuwen; maar wanneer hij, aan het einde van het jaar, zichzelven rekenſchap wil doen van zijn leven, en zijne onvruchtbare uren van nieuws verſchijnen, dan blijft de tijd ſtom, de uren zijn verdwenen, het jaar verſmelt tot een punt, het begin des levens is als tegenwoordig, de zandlooper keert zich, en de laatſte korrel vloeit welhaast daar heenen.

Intusſchen beſtaan er wezens, voor welken de tijd niet is geboren, wier leven ſlechts een oogenblik is, die geen denkbeeld hebben van de duurzaamheid, welken het vermaak ſlechts eenmaal ſtreelt, wien de hoop nimmer toelacht, welken de zoete naam van vader, vriend, beminde niet roert, welken de overdenking niet tot werkzaamheid noopt, wier bij wijlen vlietende geſprekken zonder zamenhang en zonder bedoeling zijn. Hunne gedachten zijn even los en vlugtig als de nachtelijke droomen; hunne verbeeldingskracht is een bewegbare ſpiegel, die den indruk der beelden, welke hij ontvangt, niet kan behouden; en de lijdende en ellendige opſlag van hun oog is pijnlijk en treurig. Deze zielloozen zijn de verſtandeloozen en zotten. Voor hen heeft de tijd vleugels noch zeiſſen; de natuur vertoont ſlechts één plaats en één gelaat; hun geheele leven is betrekkelijk; maar, indien het van vreugde en geluk ontbloot zij, het voert hen naar den dood zonder vreeze en zonder kwelling.

Wat ons aangaat, welken de tijd beſtuurt en de rede regeert, laten wij het overſchot van ons leven niet meer te kort doen, laten wij de dwaze verkwisting daarvan doen ophouden; dat ieder oogenblik ons aantreffe in de betrachting der deugd en op den weg des waren geluks, en laten wij niet vergeten, dat een monarch, de wellust den menſchelijken geſlachte, op den troon uit-

riep:

Digitized by Google

riep: *Amici! diem perdidi.* „ Vrienden! ik heb eenen „ dag verloren."

WAAROM STERVEN ER MENSCHEN AAN GENEESLIJKE KWALEN? (*)

I.

Ars longa — occasio praeceps.

HIPP.

— Bijna zoude ik zeggen, omdat zij hunne toevlugt nemen tot de kunst en de artsen, en niet geduldig de pogingen afwachten en doorstaan, die de natuur te harer redding in 't werk stelt. Wat willen wij toch van eene kunst verwachten, die, boven alle andere, het voorregt schijnt te hebben van door weetnieten en domkoppen beoefend te worden? Want, zoo HORATIUS zich ergerde, dat elk, die ooit een paar rijmen aan elkander lapte, zich deftig in den rei der dichters plaatst, al weet hij er ook niets van, en al heeft hij er geen' den minsten aanleg toe, moet zich een regtschapen geneesheer nog veel meer ergeren, dat elk, die slechts weet, dat een glas water den dorst verslaat, vriend en vijand met zijne medicinale raadgevingen vermoeit. Maar beunhazen, zal men zeggen, bederven alle kunsten en ambachten; en daarenboven niet men niet alleen die menschen sterven, die tot dezelven hunne toevlugt nemen, maar wel degelijk ook zulken, die de heeren raadplegen, welke tot het gild van GALENUS gerekend worden. En vergelijkt men dan, op de sterfkijsten, de ziekten, waarvan zij gezegd worden het slagtoffer geweest te zijn, dan bemerkt men al spoedig, dat velen onder een verkeerd hoofd gebragt zijn; en dat het, wil men zeer naauwkeurig zijn, noodzakelijk is, op die lijsten

(*) Vergelijk Dr. RUSH, van *Philadelphia*, in HUMMEL'S *Museum* enz. VIII B. S. 250. Uit die verhandeling zijn eenige denkbeelden overgenomen.

Digitized by Google

ten eene nieuwe rubriek te ſtellen voor de menigte, welke door de pillen en drankjes, die ze geſlikt hebben, bezweken zijn.

En dit is geen wonder. Er behoort toch zoo veel toe, om zieken behoorlijk te kunnen genezen; en er wordt door hen, die zich daartoe bekwamen, veelal zoo weinig gedaan, om iets van dat *veel* magtig te worden, dat het waarlijk eer een wonder moet gerekend worden, dat er nog zoo vele zieken den dood ontſnappen, die geen beter veldjagers kon uitkiezen, dan dat heer van Eskulapen, hetwelk als bij dozijnen uit het ſtof der ſcholen, ſchraaltjes toegerust, de maatſchappij binnentreedt. Wie den loop der ſtudiën van een' aanſtaanden geneesheer, zoo als dezelve zeer dikwijls plaats hebben, nagaat, zal ophouden zich over de gebrekkige kennis dier heeren te verwonderen, en, met ons, in derzelver onkunde en gebrekkige opleiding eene eerſte oorzaak van de menigvuldige ſterfgevallen, eene gedeeltelijke beantwoording der opgeworpen vraag vinden.

Met een mondvol latijn, en zonder eenige voorbereiding in de natuurkundige wetenſchappen, komen de jongelingen, voor de geneeskunde beſtemd, op onze hoogeſcholen. Het eerſte, wat zij doen, zoo zij ſtuderen, is, zich met de beenderen en lijken gemeenzaam te maken. Den tienden valt het niet in, dat de mensch ſlechts een gedeelte is van het groote rijk der natuur en onderworpen aan deszelfs wetten, en dat men tot het bijzonder onderzoek van den mensch niet naderen moet, zoo lang men in dat rijk een vreemdeling is, zoo lang men naauwelijks iets weet van natuurlijke historie, natuur- of ſcheikunde. Zij leeren die wetenſchappen te hooi en te gras, en wanneer dit zoo eens met hunnen tijd uitkomt en de ſtudentenmode het wil. Zij maken er ook niet veel werk van. En waartoe zou dat ook dienen? De *optica* of de theorie der verbranding leert geene katarrhale koorts genezen. Wat is hier nu het gevolg van? Onbekend met de algemeene natuurkunde, ontmoeten zij in de natuurkunde van den mensch, of

Digitized by Google

phyſiologie, telkens onoverkomelijke zwarigheden, en wordt hun de ziektekunde eene bloote optelling en verklaring van eenige half griekſche namen. Natuurlijk is hun de leer der geneesmiddelen, bij dat gebrek van voorbereidende ſtudiën, een collegie van *Frans Baltes*, waaruit zij niet veel meer wegdragen, dan een of ander geneesmiddel, waarmeê de profeſſor hoog liep, en een paar anderen, die in de mode en voor alles goed zijn, b. v. kina en kwik. Zoo ligt gewapend, vallen zij nu eindelijk op de eigenlijke geneeskunde aan; doch met welk een gevolg, laat zich ligt begrijpen. Zoo veel leeren zij, dat er eene menigte ziekten zijn, en dat men alle zieken den pols voelt en de tong laat uitſteken.

Ja, al weten zij veel meer, al kunnen zij aardig het zijdewee en de leverontſteking, de jicht en het fierecijn van elkander onderſcheiden; al weten zij zeer duidelijk de verſchillende zitplaats, oorſprong en oorzaken dier kwalen aan te wijzen; en al kennen zij, naar de rij af, alle middelen van buiten, die er ooit, met eenig gevolg, tegen zijn aangewend, — wat baat zulks? zij ſtaan nog telkens verlegen, door hunne geringe kennis van de natuur. Waar natuur- en ſcheikunde hun konden behulpzaam zijn ter verklaring van de ziekteverſchijnſelen, of van de werking der geneesmiddelen, ſtaan zij als de domſte boer voor het ziekbed te gapen, kijken zeer onnoozel, en halen de ſchouders op. Daar zij naauwelijks de leſſen der hoogleeraren verſtonden, hoe zeer dezelven tot hun bekrompen verſtand afdaalden, verſtaan zij de verheven taal der natuur nog veel minder, waarin zij zich niet het minst geoefend hebben. Voor hen is het licht, dat over de geneeskunde opging, door den hoogen ſtand der natuurkundige wetenſchappen, verloren. Zij zijn als de mollen, welke men in het volle daglicht trekt, — ziende blind.

Deze onkunde en halve wetenſchap moet natuurlijk invloed hebben op de beoordeeling en behandeling der zieken. De HIPPOCRATESSEN, de SYDENHAMS,

HAMS, de BOERHAAVES, die in de duisternis licht zien, en in de schemering met zoo veel zekerheid handelen en wandelen als op den vollen dag, zijn zeldzaam. Rijke voorraad van kundigheden, en een, door bewerking van dien voorraad, geoefend oordeel, moet, zal het wél gaan, bij gewone menschen en bij gewone geneesheeren, de plaats vervullen van het genie. Het is ondertusschen niet gemakkelijk, zich dien rijken voorraad te verschaffen; terwijl het *genie* geen de minste moeite of inspanning kost, ja zelfs elk' aanroeper van APOLLO, het zij arts of poëet, als van zelve schijnt toe te vloeijen, zóódra zij slechts beginnen te rijmen of den pols te voelen. En menig zieke wordt vermorst, omdat zijn arts, zonder het minste vonkje van genie, hem regt *genialisch*, volgens de ingeving van het oogenblik, behandelt.

Hoe veel te erger, wanneer de *doctor* inderdaad een domkop is, en, met de leeken in de kunst, zenuwen en kramp voor eene soort van kwade stoffen houdt, die door het ligchaam vliegen. — En, helaas! het vertelsel van GELLERT, waarin men, van vier zoonen, den halven gek tot geneesheer bestemd ziet, is niet uit de lucht gegrepen; het bevat veeleer eene alledaagsche waarheid.

Maar het is niet alleen de onwetendheid der artsen, welke de kwalen der stervelingen gevaarlijker maakt, dan zij anders zijn zouden: ook velen, welken het waarlijk niet aan kunde en geleerdheid ontbreekt, zijn ongelukkig in hunne behandeling, en studeren voor het kerkhof, omdat zij geen' aanleg bezitten voor eene kunst, waartoe niet minder, dan tot de dichtkunst, eene *rijke ader* gevorderd wordt. Het is geen gemeen verstand gegeven, de natuur in hare geheimste bewegingen te bespieden, de afgebrokene en geheimzinnige teekenen te verstaan, waarin zij, van het ziekbed, spreekt, en daar, waar alles van het oogenblik afhangt, met eene stoute vaardigheid, hare naauwelijks merkbare wenken te volgen. Eene vlugge bevatting, een gelukkig geheugen,

een

Digitized by Google

een ſcherp oordeel, eene groote mate van ſtandvastigheid, moeten den geneesheer bezielen, zal hij op alles acht geven, van alles partij trekken, het voorledene en de toekomst vereenigen, en, terwijl hij zich door alle omſtandigheden ſchijnt te laten leiden, zich door niets van een na rijp beraad ontworpen geneesplan laten afbrengen.

Doch ook de best ingerigte opleiding, gepaard met het gelukkigst talent, zijn niet voldoende, om den geneesheer, op den duur, wel te doen ſlagen, wanneer hij niet, door vermeerdering zijner wetenſchappelijke kundigheden, en door een verſtandig gebruik zijner ervaring, zijn aangeboren en verworven kunstvermogen verſterkt en beſchaaft. De meeste geneesheeren hebben naauwelijks den doctorshoed op het hoofd, of zij ſluiten hunne boeken weg, en meenen zich al wonder wel af te ſlooven, zoo zij 's middags of 's avonds, onder een pijpje, eens een geneeskundig tijdſchrift doorbladeren; even alsof het gedekte hoofd den verkregen herſenſchat voor alle vervliegen of verkouden bewaarde. — Maar, gelijk de toonkunſtenaar, die zijn inſtrument jaren in 't ſtof laat hangen of achteloos behandelt, achteruit leest; gelijk de dichter, die zijne goddelijke kunst ſlechts ter loops, bij een vriendenfeest of openbare gelegenheid, beoefent, al had hij het talent van HOMERUS, eeuwig een BAVIUS blijft, — wordt de kundigſte en ſchranderſte arts een zielloos polſenvoeler, wanneer hij zich zijne dagelijkſche ervaring niet ten nutte maakt, zijn geheugen niet verrijkt met het belangrijkſte uit zijne waarnemingen, dezelven met die van anderen niet gedurig vergelijkt, en immer nalaat, de verſchijnſelen aan het ziekbed met de heldere fakkel der natuurkunde toe te lichten. Tot eene gelukkige praktijk is eene voortgezette ſtudie noodzakelijk; maar eene ſtudie, waarvan het ziekbed het middelpunt is. Wij gelooven toch, dat eene opzettelijke beoefening van een of ander bijzonder vak van geleerdheid, het zij letterkunde of wijsbegeerte, of zelfs natuur- en menschkunde, zon-

der

Digitized by Google

der bepaalde toepassing op de kunst zelve, niet dan nadeelig kan wezen voor den kunstoefenaar, als zoodanig: want dit leidt zijnen geest van het gewigtig beroep af, waaraan hij zich heeft toegewijd, en hetwelk de geheele inspanning zijner krachten vordert en verdient. Hoe is het mogelijk, dat een man, verrukt over eene plaats uit de schriften der oudheid, of vermoeid door eenig afgetrokken, wijsgeerig vraagstuk, of vervuld met eene belangrijke ontdekking in natuur- en scheikunde, de gansche kracht van zijnen geest aan de dagelijksche voorvallen der ziekenkamer kan schenken, welke dikwijls zoo nietsbeteekenend schijnen, en waarvan toch altijd leven en gezondheid afhangen? Vandaar, dat eene groote geleerdheid den geneesheer, in de uitoefening zijner kunst, niet zelden meer nadeel dan voordeel verschaft, en dat zij, die op het papier het karakter der verborgenste kwalen meesterlijk schilderen, en de krachtigste geneesmiddelen duidelijk opgeven, somwijlen, in de dadelijke behandeling der ziekten, de meest gewone naauwelijks kennen, en altijd naar het verkeerde hulpmiddel grijpen.

Moet zoo menig lijder de wijsgeerige beschiegelingen of de letterkundige geleerdheid van zijnen arts met den dood bekoopen, menig ander wordt het slagtoffer van de te uitgestrekte praktijk van den zijnen. Het is waar, die geneesheeren, welken de dag bijna te kort is, om het heer hunner lijders te bezoeken, loopen weinig gevaar, hunnen geest met iets anders dan met dezelven bezig te houden; doch zij zijn aan een ander gevaar blootgesteld, hetwelk evenzeer op den armen zieke terugstuit, — het gevaar namelijk, dat zij, door de al te groote menigte van gelijksoortige en evenwel verschillende voorwerpen, in verwarring gebragt, duizelig en als verblind worden, zoodat zij eindelijk, in een' onafzienbaren kring van zieken en ziekten gestadig rondraaijende, naauwelijks meer weten, waar zij zijn, dus veel minder, wat zij doen. Ook met het beste voornemen en den gelukkigsten aanleg, gaat de ervaring van da-

Digitized by Google

dagen en jaren bijna nutteloos voor hen verloren; even als de gulzigaard, dagelijks met spijs en drank overladen, geen voedsel trekt van zijne maaltijden. — Enkelen mogen, door den konverslag van hun genie, in dien kujert licht weten te brengen; die enkelen zijn meer dan zeldzaam. Over het algemeen moet de overlading met beroepsbezigheden, daar ze den geest vermoeit en opvult met een' nutteloozen ballast van waarnemingen, der volmaking van den arts, als kunstoefenaar, zeer in den weg staan. Men moet dus van zulke drukbezette artsen geene genezing van moeijelijke, vooral niet van slepende, kwalen verwachten; even min als men van een' schilder, die bij het dozijn werkt, een meesterstuk verwacht. En ondertusschen is de genezing van eene moeijelijke, hoewel geneeslijke, kwaal inderdaad een grooter meesterstuk van menschelijk vernuft, dan een *Laocoön* of eene *Venus de Medicis*, om wier wil men naar Italië reist. Men vergt dus te veel van den grooten hoop der artsen. En wanneer men bedenkt, hoe veel de geringe kunde en de gebrekkige geestvermogens der menigte, die het polsvoelen als een handwerk drijven, bij de vorderingen der kunst te kort schieten, zal men zich niet meer verwonderen, dat er zoo vele menschen aan geneeslijke kwalen sterven.

Doch er zijn nog andere oorzaken van dit verschijnsel, welke wij bij eene volgende gelegenheid willen opsponen.

J. V.

LEVENSSCHETS VAN HAMLET, PRINS VAN DENEMARKEN.

Lang vóór de invoering des Christendoms in *Denemarken*, huwde HORWENDILLUS, Koning van *Jutland*, GERTRUI, dochter van RURIK, Koning van *Denemarken*, bij welke hij eenen zoon had, HAMLET genaamd. FENGO vermoordde zijnen broeder HOR-

WEN-

Digitized by Google

WENDILLUS, trouwde GERTRUI, en beklom den troon. HAMLET, om zijns ooms naijver te ontgaan, veinsde verstandeloosheid, en werd voorgesteld als zulk eenen afkeer hebbende van valschheid, dat, schoon hij bij aanhoudendheid de meest ontwijkende en behagelijke antwoorden verzon, hij het nogtans kunstiglijk zoo beleide, van nooit af te wijken van de waarheid. FENGO, de wezenlijkheid van zijn verstandsverlies verdenkende, poogde, langs verschillende wegen, den waarachtigen toestand zijner ziel te ontdekken: onder andere vertrok hij van *Elsenour*, belegde eene zamenkomst tusschen HAMLET en GERTRUI, begrijpende, dat de eerste zijne wezenlijke gevoelens voor zijne eigene moeder niet zou bedekken, en beval eenen hoveling, zich, buiten weten van beiden, te verbergen, met oogmerk om hun gesprek af te luisteren. De hoveling begaf zich, gevolgelijk, in het vertrek der Koningin, en verschool zich onder een hoop stroo (*). HAMLET, bij het binnentreden van het kabinet, de tegenwoordigheid van eenigen verspiedet vermoedende, bootste, naar zijne gewone vertooning van krankzinnigheid, het gekraai van eenen haan na, en, klappende met zijne armen als met wieken, sprong hij op den hoop stroo, en, den hoveling gevoelende, trok hij zijn zwaard, en maakte hem onmiddellijk af; vervolgens sneed hij het ligchaam aan stukken, kookte het, en gaf het den varkens. Daarna, zijner moeder bekijdende, dat hij slechts den dwaas vertoonde, verweet hij haar haar bloedschendig huwelijk met den moordenaar haars gemaals, en besloot zijne rede niet te zeggen: „In plaats, derhalve, van mijne zinneloosheid te beklagen, beschrei uwe eigene schande, en leer de ontaarding uws eigen gemoeds beweenen!"

De Koningin zweeg, doch werd door deze waarschu-

win-

(*) Men bedenke, dat oudtijds stroo over den vloer gestrooid werd, als een voorwerp van weelde.

wingen tot de deugd teruggeroepen. FENGO keerde terug naar *Elſeneur*, zond HAMLET naar *Engeland*, onder het opzigt van twee hovelingen, en verzocht den Koning, bij eenen brief, hem ten dood te brengen. HAMLET ondekte en veranderde den brief, zoo dat de Koning, bij hunne aankomst in *Engeland*, de twee hovelingen onmiddellijk liet van kant maken, en zijne dochter verloofde aan HAMLET, die verbazende blijken gaf van een verheven verſtand. Met het einde des jaars keerde hij terug naar *Denemarken*, en ontſtelde het hof door zijne onverwachte verſchijning, daar er een gerucht van zijnen dood verſpreid was, en toerustingen gemaakt werden tot zijne uitvaart. Zijne gemaakte krankzinnigheid hernomen hebbende, wondde hij met opzet zijne vingers, terwijl hij zijn zwaard trok, hetwelk de omſtanders onmiddellijk in de ſcheede vastmaakten. Vervolgens noodde hij de voornaamſte edelen tot een feest, maakte hen dronken, en bedekte hen in dien toeſtand met een groot gordijn, dat hij met houten pennen aan den grond vastmaakte; vervolgens ſtak hij den brand in het paleis; en de edelen, in het gordijn beſloten, kwamen om in de vlammen.

Gedurende dit voorval, begaf hij zich wederom naar FENGO's vertrek, en, het zwaard nemende, dat ter zijde van deszelfs bed lag, leide hij zijn eigen in de plaats. Nu wekte hij hem, en berigtte hem, dat HAMLET gekomen was om den moord zijns vaders te wreken. FENGO ſprong van zijn bed, greep het zwaard, doch, buiten ſtaat hetzelve te trekken, viel hij door de hand van HAMLET. Des anderen daags, terwijl het gemeen zich vergaderd had om de ruïnen van het paleis te bezigtigen, riep HAMLET de overgeblevene edelen bijeen, en leide, in eene meesterlijke aanſpraak, de bewegredenen open van zijn gedrag, bewees, dat zijn oom de moordenaar van zijnen vader was geweest, en beſloot met de volgende woorden: „ Vertrap de asch van het monſter, dat, de vrouw zijns vermoorden broeders bezoedelende, bloedſchande bij broedermoord voeg-

Digitized by Google

voegde, en met de drukkendſte tirannij over u heerschte! Ontvang mij als den dienaar eener regtvaardige wraak, als iemand, die deel neemt in het lijden van zijnen vader en van zijn volk! Beſchouw mij als den perſoon, die de ſchande van zijn vaderland heeft afgewasſchen, de eerloosheid zijner moeder vernietigd, en u verlost van de willekeur eens monſters, welks misdaden, ware hij blijven leven, dagelijks zouden zijn toegenomen, en uitgeloopen op uwe vernietiging! Erken mijne dienſten; en, zoo ik het verdiend heb, bied mij de kroon aan: beſchouw in mij den bewerker dezer voordeelen; geen ontaarde, geen moordenaar der zijnen, maar den regten erfgenaam des troons, en den ouderlievenden wreker van 's vaders dood! Ik heb u ontrukt aan uwe ſlavernij, u in vrijheid herſteld, en uwe eer gezuiverd. Ik heb eenen dwingeland vernietigd, en over eenen moordenaar gezegepraald. De vergelding is in uwe handen; gij kunt de waarde mijner dienſten ſchatten, en op uwe deugd bouw ik mijne hoop en verwachting van belooning."

Deze aanſpraak had de verlangde uitwerking; het grootſte gedeelte der vergadering ſtortte tranen, en allen riepen hem voor Koning uit, te midden van herhaalde toejuichingen.

HAMLET begaf zich, kort na zijne verheffing, te ſcheep naar *Engeland*, en liet een ſchild maken, waarop de voornaamſte bedrijven van zijn leven waren afgebeeld. De Koning ontving hem met geveinsde betooningen van blijdſchap, verzekerde hem op eene logenachtige wijze, dat zijne dochter dood was, en beval hem aan, naar *Schotland* te trekken als zijn gezant, en aanzoek te doen bij de Koningin HERMETRUDA. Hij gaf dezen neteligen raad in de hoop, dat HAMLET zou omkomen in de poging, daar de Koningin, die opmerkelijk was om hare kuischheid en wreedheid, zulk eenen afkeer had van alle huwelijksvoorſlagen, dat geen harer vrijers het lot ontkomen was van te vallen als een offer harer wraak. HAMLET, in ſpijt aller zwarighe-

Digitized by Google

den, volbragt de zending, verkreeg, door hulpe van zijn schild, hetgeen der Koninginne een gunstig denkbeeld inboezemde van zijne wijsheid en moed, haar ten huwelijk, en keerde met haar naar *Engeland* weder. Onderrigt door de Prinses, aan welke hij was verloofd geweest, dat haar vader op zijne vermoording dacht, vermeed HAMLET dit noodlot door zich onder zijne kleederen te wapenen, bragt den Koning van *Engeland* ten dood, en zeilde naar *Denemarken* met zijne twee vrouwen, alwaar hij, kort daarna, sneuvelde in een gevecht met VIGLETUS, zoon van Koning RURIK.

HAMLET, voegt er de Historieschrijver bij, was een Prins, die, zoo zijn goed geluk gelijk gestaan had met zijne verdiensten, de Goden zou hebben geëvenaard in luister, en, in zijne bedrijven, de werken van HERCULES overtroffen.

IETS OVER DEN STEENDRUK, OF LITHOGRAPHIE.

Bij alle de voordeelen der Boekdruk- en Graveerkunst, om, door middel van dezelve, alles, wat der menschheid oorbaar en der maatschappije nuttig was, voor te stellen, na te bootsen, en tot tijdgenoot en nakomelingschap over te brengen, bleef er echter in beide kunsten, hier en daar, nog iets te wenschen over. Bij voorbeeld, om handschriften en origineele teekeningen te kunnen vermenigvuldigen; om *Sinésche*, *Sanscritsche* en andere talen te kunnen drukken, welker letters of karakters te talrijk, en dus moeijelijk en niet dan met vele kosten te verkrijgen zijn; om boek- en plaatdruk gelijkeijk te vereeuwigen, enz. De uitvinding van den Steendruk heeft grootendeels deze wenschen bevredigd, en wel op zulk eene voldoende wijze, dat wij het belangrijk genoeg achten, dezelve hier mede te deelen.

Deze, met regt geprezene, uitvinding geschiedde in het laatst der vorige of het begin dezer Eeuwe te *Munchen*, door ALOYS SENNEVELDER. Hij had op-

ge-

Digitized by Google

gemerkt, dat, wanneer men met eene vetachtige inkt op kalkaardige ſteenen ſtrepen maakte, dezelve, door middel eener ſterke wrijving, eenen afdruk gaven; en tevens, dat deze ſoort van ſteen ook vatbaar was voor inzuiging van water. Op deze twee waarnemingen was het geheele ſtelſel zijner uitvindinge gegrond. Hij wist het voordeel te waarderen, hetwelk men uit de ontdekking van een verſchijnſel kon trekken, dat zoo gemakkelijk te verklaren, en echter vóór hem nog niet opgemerkt was. Hij deelde zijne uitvinding aan den Heer A. ANDRÉ, te *Offenbach*, mede, door wiens medewerking dezelve reeds ſpoedig tot eene zekere volkomenheid voor ſommige vakken der kunst geraakte, inzonderheid in het muzijkdrukken; hebbende deze daartoe eene drukkerij opgerigt, die ongetwijfeld nu reeds meer heeft opgeleverd, dan eenig tot dusverre beſtaand Etablisſement van muzijk op tinnen platen.

De Heer ANDRÉ verſpreidde deze kunst naar *Frankrijk* en *Engeland*. Te *Londen*, alwaar zij onder den naam van *Polyautographie* bekend werd, is zij zeer gevorderd. In *Parijs* heeft zij de oplettendheid van de Franſche Akademie der ſchoone Kunſten zoodanig tot zich getrokken, dat eene Kommisſie uit dezelve benoemd werd, om deze uitvinding nader te onderzoeken, en een Rapport daarover in te leveren. Deze Kommisſie heeft zich bijzonder met de Steendrukkerij van den Heer ENGELMAN, te *Parijs*, bezig gehouden, en haar berigt van dezelve is zeer gunſtig.

Daar ons vaderland niet alleen de moeder en voedſter van vele kunſten en weetenſchappen is, maar ook in vele derzelven de eerſte uitvinders heeft overtroffen, zoo was het ons bijzonder aangenaam te vernemen, dat deze nieuwe uitvinding bij ons niet onbekend is gebleven; maar dat er ook in *Amſterdam* eene zoodanige Steendrukkerij beſtaat, van de Heeren E. BEIJER en A. VINKELES, welke niet alleen aanmerkelijke verbeteringen, maar ook nieuwe uitvindingen in dit vak ge-

Digitized by Google

gedaan, en deze kunst daardoor tot eene meerdere volkomenheid gebragt hebben.

De eenvoudige bewerking van den Steendruk is deze: Nadat de ſteenen genoegzaam glad geſlepen zijn, (en wel meer- of minder, naar mate men óf met de pen óf met zwart krijt er op wil teekenen) teekent men op dezelven met eene ſcheikunſtige inkt of met een krijt, die voornamelijk uit oliën en vetdeelen beſtaan; dan worden de ſteenen met een verdund ſalpeterzuur overgoten, om het inzuigen des waters te bevorderen; en vervolgens met gom overdekt, om dezelven voor bederf te bewaren. Om nu eenen afdruk van deze ſteenplaat te maken, wascht men eerst de gom daarvan af, bevochtigt dezelve dan, en zwart ze in door middel van eene met leder bekleede *tampon*; bevestigt de plaat dan in eene holle tafel, waarover eene ijzeren rol gaat, welke door wrijving den afdruk geeft.

Deze zeer eenvoudige bewerking levert groote gerijven voor de kunst op, om namelijk teekeningen van zwart en rood krijt na te bootſen, om oorſpronkelijke ſtukken op eene misleidende wijze af te drukken, om teekeningen met de pen en in de gewasſchen manier te vermenigvuldigen, en eindelijk om muzijk te drukken.

De Kommisſie der Franſche Akademie van ſchoone Kunſten merkte in de bewerking van den Heer ENGELMAN nog twee groote zwarigheden op; te weten, dat het teekenkrijt, hoewel het zich liet aanſcherpen, echter te veel aan warmte of vochtigheid onderhevig was, en dat er zeer vele oefening vereiſcht werd, om met zijne inkt te teekenen. Deze twee zwarigheden zijn door de vinding van onze voornoemde *Amſterdamſche* kunſtenaars verholpen, daar zij een teekenkrijt hebben uitgevonden, dat even goed teekent, zich laat aanſcherpen, en de punt zoo goed houdt, als gewoon goed zwart krijt; ook vinden zij het teekenen met inkt, naar hunne nieuwe manier, niet meer zoo moeijelijk. Daarenboven hebben zij wezenlijke verbeteringen in de werktuigelijke zamenſtelling der pers gemaakt, welke den

Digitized by Google

den druk, vergeleken met de *Parijſche* pers, driemaal ſneller doen voortſpoeden. Voorts zijn zij in ſtaat, regelmatig Stereotypen te drukken, waartoe de ſteendruk nog niet gebezigd was, — en prenten op ſteen te graveren, die de gravure in koper volmaaktelijk evenaren; terwijl de tot dusverre vervaardigde ſteendrukken in de manier van gravure zich nog altijd tot pen-teekeningen bepaalden.

De kunst, om gravures alzoo (om het dus eens uit te drukken) op eene machinale wijze te vermenigvuldigen, is iets, hetwelk der *Amſterdamſche* Steendruk-fabrijk alleen eigen is, en door haar alleen bewerkſtelligd wordt; en het nadrukken of afdrukken van gedrukte boeken en handſchriften hebben zij zoo verre gebragt, dat daarbij niet veel meer te wenſchen overig blijft.

Het proefplaatje van hun werk, hetwelk dit berigt verzelt, moge ten bewijze hunner vorderingen dienen.

De ſpoedige wijze van drukken zoo wel, als de geringere kosten, bevelen overigens deze belangrijke uitvinding ten ſterkſte aan.

Wanneer deze Fabrijk, die eerst ſedert weinige maanden openlijk werkzaam is, de aanmoediging en goedkeuring onzer Landgenooten mag wegdragen, en eens zoo lang zal werkzaam geweest zijn, als die van *Parijs*, welke reeds in 1807 aanwezig was, dan twijfelen wij niet, of dezelve zal deze kunst tot eenen hoogen graad van volkomenheid gebragt hebben.

TWAALF UREN IN ZUID-AMERIKA.

Door WARCKER.

Op den 26ſten van Lentemaand des jaars 1812 werden *Caracas* en de omliggende landſtreken van dat gedeelte van *Zuid-Amerika* door eene der ſchrikkelijkſte aardbevingen verwoest. Vele honderd mijlen van bloeijende provincien werden in wei-

Digitized by Google

nige oogenblikken door de opgeruide elementen vernield. Duizenden vonden in den ſchoot der aarde hun graf, en duizenden zagen zich aan een ellendig, verminkt leven prijs gegeven. Offchoon verſcheidene dagbladen deze omwenteling der natuur reeds vroeger oppervlakkig hebben vermeld, verdient echter de navolgende, door eenen ooggetuige daar ter plaatſe opgemaakte, beſchrijving onze aandacht; daar dezelve dit, in het noordelijk *Europa* onbekende, ontzettende natuurtooneel in het helderſt licht vertoont. Hij verhaalt:

Het verblijf in *Zuid-Amerika*, met name in *Santa-Fe-de-Bogota* en *Caraccas*, verſchafte mij eene reeks der aangenaamſte dagen, wier herinnering mij nog verrukt.

Caraccas met zijne ommeſtreken is te rijk in natuurſchoonheden van allerlei aard, dan dat men in het vol genot derzelven de ſchilderachtigſte oorden van *Europa* zoude ontberen. Mijne uitgebreide bezigheden, en bijzonder mijne bekendſchap met de voortreffelijke familie van HUGATA DE LOS PARNADO, een' rijken *Spanjaard*, verſchaften mij het afwisſelend genot des land- en ſtadlevens in de belangrijkſte opzigten. Hier was ik desgelijks ooggetuige van het tooneel, dat, met voorbeeldelooze woede, dezer groote en rijke provincie den ondergang dreigde.

Ik bevond mij op Paaschvrijdag op een landhuis van PARNADO. De morgen dezes onvergetelijken dags was ongemeen koel; doch ſpoedig veranderde de temperatuur des geheelen dampkrings alleropmerkelijkst. De helderſte, ſchoonſte zomermorgen, waarin geen wolkje den klaren, zuiveren hemel bedekte, en van rondomme de in jeugdelijken tooi tot het veelvoudigſte leven ontwaakte natuur zelfs het hart des ongelukkigen ſlaafs tot vreugd en tot gezang ſtemde, verkeerde in de drukkendſte daghitte, die zelfs door geen zuchtje werd verkoeld.

Tegen elf ure maakte eene onverklaarbare beklemdheid het verblijf in de vertrekken onmogelijk; ik verliet alzoo het landhuis, met een boek in de hand, ten einde de koelte eener, in den tuin gelegene, belommerde rotsgrot te genieten. Vanhier konde ik het ganſche westelijke gedeelte des ſchoonen lands in verre uitgebreidheid overzien. Doch ſtervend, verſmachtend vertoonden zich de onuitoogbare maisvelden; geen blad bewoog zich aan de groene kokosboomen. Een verzengende gloed was over de breede, ſtille velden uitgeſtrekt, en

mensch

Digitized by Google

menſch en dier vond zich genoodzaakt, de holen der rotſen en de koele ſchaduwen der boomen op te zoeken, om de verterende ſtralen te ontgaan. Zwijgend ſcheen alles de ontwikkeling eener groote katastrophe te gemoet te zien. Mijn gastvrije vriend, met zijne beminnenswaardige dochter, had het plekje dezer ſchoone eenzaamheid en verrukkende ſpeling der natuur, waarheen ik gevloden was, ter verademing gekozen. Zij verrasten mij in zoete herinneringen aan vervlogene dagen. Weldra was eene verfriſchende kokos-kaneelmelk toebereid, die ons ongemeen verkwikte. PARNADO had, in ſpijt van zijne ſchatten, altijd een' beſchaafden, voor wetenſchap geopenden geest en een voortreffelijk hart behouden, en zijne kinderen, twee hoopvolle zonen en één dochter, een met alle vrouwelijke aantrekkelijkheden rijkbedeeld wezen, naar de edelſte grondregels opgevoed. Een vrolijk onderhoud gaf aanleiding tot veelvuldige ſcherts. Ach! niemand onzer vermoedde, dat de avond ons in tranen vinden zou!

Tegen twee ure had zich in het Oosten eene zwarte wolk zamengetrokken, die eindelijk in majeſtueuze ſtilte om het gebergte henéntoog, en zich als een lijkkleed uitbreidde. Derzelver rand was door de zon koperrood gekleurd; kleine witte wolkjes vlogen vooruit, om den ſchrikbaren reus plaats te maken, die langzaam nader en nader voortwentelde, en de toppen der bergen aan het oog onttrok. Wanneer men van deze donkere wolkzee den blik naar den ſpiegelgladden avondhemel wendde, werd de beklemde borst met magt verheven, en het ontboeide hart mogt als dronken in den weerglans des hemels zich verlustigen. Reeds ſtoof de regen op de verwijderde *ſavanen* neder; een ſtormwind deed het ſtof in hooge zuilen hemelwaarts wervelen, en ſcheen, als een chaos, alles door elkander te willen werpen, — reeds dreunde de donder over het ſidderende veld, toen ook wij eindelijk ons gereed maakten, eene veilige ſchuilplaats te bereiken. Deuren en venſters werden zorgvuldig geſloten, buffels en ſlaven gereed gehouden, om bij ontſtaand onheil aanſtonds bij de hand te zijn. In de voorzaal verzamelde de Huiskapellaan het overig gezin tot aanheffing van een geeſtelijk lied, dat inderdaad dit oogenblik in zijne gewenſchte werking niet faalde, doch waarbij het echter altijd beklagenswaardig blijft, dat het ſiſſen des blikſems alleen ons tot aandacht dwingen kan!

Een ſtorm joeg een' vuurzwangeren nacht over het land henen, boog de toppen van oude palmboomen diep ter aarde, reet rotsblokken van de ſpitſen der bergen, en wierp ze den bruiſenden ſtroomen in hunnen loop. Zwavelgele bliksemſtralen verlichtten den nacht, van eenen donder gevolgd, waarbij het twijfelachtig werd, of hij zich diep uit het middelpunt der aarde eenen doortogt baande, dan of hij van uit den hemel den grond wilde doen ſplijten. De venſterruiten ſprongen ſtuk, de glazen in de kasten kletterden, en terwijl de eene donderſlag langzaam in de bergen wederkaatſte, had zich reeds een andere gevormd, die zich van den vorigen alleen door het ſidderen van den grond onderſcheidde.

Gedurende dit verdoovend geraas werd het tegenover liggende ſuikerriet-magazijn door den blikſem aangeſtoken, en ſtond in minder dan drie minuten in volle vlam. Welk een ontzettende vuurgloed wierpen deze ſpitſe vlammen ten wolken op! De knappende ſuiker, die als raketten in de lucht opvloog, wondde en brandde de toeſchietende ſlaven, en omtoog de tegenover ſtaande boomen met eene kandij, door het vuur als diamanten teruggeworpen. Alle porien des houts ſchenen zich in vuurbronnen te herſcheppen, vanwaar de ſneiſte verwoesting uitging. Redding was onmogelijk; te meer, daar de ganſche toegeſchotene menſchelijke hulp geknield lag, en gebeden, zuchten noch kastijdingen ſpaarde, om — den brand te blusſchen. Binnen vijftien minuten vond zich PARNADO duizend dukaten armer.

Na een uur woedens trok de donderbui voorbij, die ſlechts ſtreekswijze in en om het gebergte had gewoed. Gedurende en na dezelve had eene ontelbare menigte apen onze romaneske rotsgrot in den tuin bezet, en het ganſche oord met hun jammergeſchrei vervuld, dat mij nog wel acht dagen de ooren daarvan toetten. Dit allerakeligst weeklagen, niet ongelijk aan het gekerm van hulpbehoevenden en kleine kinderen, grijpt telkens na een onweder in deze ſtreken plaats, en werd hier van de apen, die zich in de aan den noordkant nabijgelegene wouden en gebergten bevinden, deels geaccompagneerd, deels door gedurig toenemende vlugtelingen zoodanig vermeerderd, dat bijkans het even luide gekwak der kikvorſchen, het ſisſen der ſlangen en het brommen van laſtige inſekten daardoor verdoofd werd. Twee piſtoolſchoten

joe-

joegen intusschen den ganschen hoop in zijne bosschen terug, werwaarts zij in allerijl henenvlugten.

Het zal ongeveer half vier in den namiddag geweest zijn, wanneer zich de eerste ligte aardschok deed gevoelen; en aanstonds maakten wij toebereidsels om het landhuis te verlaten, en naar *Caraccas* terug te keeren. Vier snelle muilezels voerden ons in stevigen draf door de bloemrijke en herlevende velden, die echter nog altijd, ondanks het heftig onweder, door de hitte gedrukt werden. Onze oogen weidden met wellust in de liefelijke dalen.

Terra Firma had zich in korten tijd tot eene der bloeijendste provincien verheven: de hier op zichzelve reeds zoo weelderige natuur beloont de geringe vlijt harer bewoneren duizendwerf. Donkere, schaduwrijke wouden wisselen bevallig af met groene velden en verscholene plantaadjen, welker roode daken van tusschen palm- en ceder-gewelven vrolijk uitsteken. Stroomen ruischen, in bekoorlijke kronkelingen, over rotsblokken door lagchende weiden, en vloeijen in breede plassen naar den verren Oceaan. Mijn oog verlustigde zich, zelfs op dezen schrikwekkenden dag, in dit *Zuid-Amerikaansche* Tempe. Na een' korten togt kwamen wij, kwartier vóór vijf ure, te *Caraccas*. Een vierde uurs daarna begon de namelooze ellende.

Van de kerk *Alta Gracia* klonk de misklok. Het garnizoen stond, deels ter monsteringe, deels tot bijwoning van een lijkfeest, in de straten geschaard. Ondertusschen, gedurende de feestelijke parade-muzijk, liet zich een dompig rommelen onder den grond hooren, hetgeen weldra van sterke schokken, met een geluid als dat des donders, werd gevolgd. Het volk liep ontsteld uit de huizen op de straten en naar de kerken. Ook wij gingen met angstig voorgevoel naar het bijgelegen plein. Naauwelijks waren wij daar gekomen, toen de aarde gelijk eene landzee zich begon te bewegen. De geplaveide straten werden in elkander geschoven; geheele rijen huizen vlogen krakend naar omhoog, en stortten dan al kletterend neder. De aarde siddderde, alsof een bruisend vergif hare aderen wilde doen bersten. Stofzuilen verhieven zich hoog boven de instortende huizen, verduisterden de zon, en vervulden de stad met eenen witten nevel. De ellende had thans in alle straten den hoogsten graad bereikt. Jammerend rukten de vrouwen zich het haar uit het hoofd, wierpen hare ver-

Digitized by Google

ſierſels van zich, en geeſelden zich. De priesters trokken door de ſtraten in procesſie ter kerke; de menigte volgde, wierp zich voor hen neder, en biechtte — gewisſelijk zeer opregt! PARNADO ſtond daar, van ſchrik verſtijfd, met gevouwen handen; zijne vrouw en dochter waren aan den voet eens palmbooms nedergezonken. Ik nam ze beide in den arm, en voerde ze naar huis. Op den weg derwaarts viel eene vrouw als bewusteloos voor ons neder; zij kon niets anders, dan ſprakeloos op de derde verdieping van een nabijſtaand huis wijzen. Wij wendden den blik derwaarts, en zagen een' bevenden grijsaard, met twee kleine kinderen in den arm, aan het venſter om hulp ſmeeken. De uitgang van het vertrek ſcheen verſperd te zijn, en de zinkende balken hun elk oogenblik den ſchrikkelijkſten dood te dreigen. Maar, wie zou hier redden, waar elk zichzelven naauwelijks konde op de been houden? Juist wilde ik den grijsaard toeroepen, zich door middel van een aan ſtukken geſcheurd laken neder te laten, toen een heftige ſchok het huis en de daaraan grenzende achterſtraat in puin ter neder wierp, en den grijsaard met de kinderen onder hetzelve begroef. Terwijl te voren eene oogenblikkelijke rust ſcheen plaats te grijpen, volgde op dezen laatſten ſchok wederom een onderaardsch woeden en kraken, alsof de aarde uit hare naven wierd gewrongen. Donderende ſlagen deden derzelver oppervlakte ſidderen, en wierpen de ſtraatſteenen tot drie en vier voeten van den grond omhoog.

In dit oogenblik ſtortte de toren van *Alta Gracia* tot op den grondſteen, met een allerontzettendst gekraak, ineen; hem volgde het *Franciskaner*-klooster met al deszelfs torens, en daarop de nabij het gebergte gelegene kerk der *H. Drievuldigheid*, welker hooge, ſchoone toren, als door tooverij, in den ſchoot der aarde verdween. In de ſtraat *Oviedo* opende zich desgelijks de grond, en verzwolg het ganſche, vijfhonderd man ſterke, militaire geleide eens kerkelijken optogts, alsmede de Ammunitie- en Tuighuizen; eene ſchoone reeks bouwkunſtige geſtichten verzelde dezen in hunnen val, en uit den afgrond van die kolk verhief zich een zwarte wervelwind van rook, zand, asch en ſteenen over de puinhoopen der ongelukkige ſtad. Duizenden vonden in de ineengeſtorte kerken en gebouwen hun graf. Duizenden riepen, met hartverſcheurend gejammer, hunne naastbeſtaanden, die of verbrijzeld of ver-

Digitized by Google

verſcheurd door ſcherpe balken, of met verpletterde armen en beenen op de ſtraten ter neder geworpen waren. Ongelukkigen ſtrekten hunne handen van tusſchen de puinhoopen, om redding ſmeekende, uit; en dikwijls was het onmogelijk, de met de uiterſte kracht in elkander geperſte muren weg te ruimen; of ook had men de geheele inſtorting derzelven, en gevolgelijk den oogenblikkelijken dood der ingeklemden, te duchten. Ook ons had het geweld der aardbevinge op de ſtraat ter neder geworpen, waarbij de echtgenoote van PARNADO den regter arm door den balk van een dak verbrijzeld was. Met hevige ſmarten worſtelende, en den vertwijfelden blik op de puinhoopen van haar huis gerigt, riep zij vergeefs om hare beide zonen. De vader doorzocht de naaste ineengeſtorte huizen; ik ondervroeg de buren, maar ontving ſlechts onbevredigende antwoorden. Gedurende onze afwezigheid had de van ziel- en ligchaamsſmarten gefolterde moeder hare onmagtige dochter verlaten, en was naar het geheel geſpletene huis als heengekropen, ten einde te beproeven om de ingezonkene deur te openen. Dan, bij deze ſchoone daad van moederlijke liefde verraste haar de Engel des Doods. Een heftige ſchok zette de balken van het huis in beweging; zij ſtortten neder, gevolgd van het geheele overige gedeelte der muren, en begroeven de edele, in haren reinen moederpligt, dáár, waar hare zonen reeds gebleven waren. Nu werd het binnendeel van het huis zigtbaar, alwaar de oudſte zoon op den divan verpletterd, de jongſte in een venſter, waaruit hij waarſchijnlijk had willen ſpringen, doodgedrukt was geworden.

Eenigen der huisgenooten waren intusſchen komen opdagen; wij lieten hun het huis over, ten einde zij mogten bergen, wat nog mogelijk was, en ik voerde den rampzaligen man en vader met zijne dochter van de ſchouwplaats des jammers weg, opdat zij in het vrije veld hun toegenepen harte eenigzins mogten lucht verſchaffen. De weg naar de poort geleek eene vernielde veſting, welke door mijnen, bommen, kogels, vuur en zwaard onderſtboven is gekeerd.

Op de halfverwoeste daken en muren zag men de nog overig gebleven menſchen met ſiddérende handen geliefde bloedverwanten zoeken; uit alle puinhoopen kropen gekwetſten voor 't licht, terwijl de ſteenen dropen van het bloed van menſchen en beesten. Maar, terwijl dit ijzingwekkend tafereel aan de eene zijde het ſtrafgerigte des Hemels ſcheen daar te ſtel-

Digitized by Google

ſtellen, opende zich ter andere een waar nationaal verzoeningstooneel. Priesters moesten thans openlijk paren inzegenen, die elkander vóór weinig tijds ontvlugtten; vijandige geburen beloofden den anderen in vriendelijke omarming trouwen bijſtand, en vrouwen en meisjes zwoeren, het heilige feest in onafgebroken bidden en vasten te beſteden. Ieder gaf der algemeene zedeloosheid en des arbeids op heilige dagen de ſchuld van de gramſchap der kerke gewekt te hebben, welker priesters dezen oogenblik zich ten nutte maakten, om geſchenken, geloften en legaten van de gegoede inwoners te bekomen.

Voor de poort had zich een ontzaggelijke dam van zeezand dwars over den weg gevormd, waarboven de toppen van ineengeſtorte huizen en boomen uitſtaken. Nadat wij dezen dam tot drie of vier malen vergeefs beklommen hadden, en telkens weder naar beneden waren gegleden, kwamen wij dien eindelijk gelukkig over, en ontdekten tevens drie onverzeerde, aan eenen boom gebondene, buffels. PARNADO maakte zich van dezelven meester, ten einde met behulp dezer dieren zijn naaste landhuis zoo ſpoedig doenlijk te bereiken. Een kwartier uurs misſchien hadden wij in treurig ſtilzwijgen voortgedraafd, en reeds verduisterden wolken den donkeren top der *Sylla*-rots; de zon daalde achter het tooneel der verwoesting neder; wij dachten nu het laatſte bedrijf des grooten treurſpels te hebben doorgeſtaan, — daar beefde de aarde van nieuws, ſchokken kraakten in dezelve, en de ganſche oppervlakte ſcheen zich te willen opheffen. Het beest, waarop ik zat, werd ſchuw, ſchudde angſtig met den kop, en rende eindelijk in vollen galop loeijend met mij veldwaarts in. Sprakeloos en bijkans zonder bewustheid, was ik naauwelijks in ſtaat, op het woedende dier te blijven zitten, dat tot aan den hoek van een bosch voortholde, en daar uitgeput nederſtortte. Thans bemerkte ik eerst, dat de beide andere buffels mij even ſnel met hunne halfdoode berijders waren gevolgd. Wij ſtegen af, lieten de buffels loopen, en wierpen ons afgemat aan den voet eens heuvels neder. De nacht was ingevallen; enkele ſtarren ſchemerden door gebrokene wolken, en de grond bleef aanhoudend in beweging. Ofſchoon wij hier veilig waren, veiliger voor 't minst dan te midden van de ruïnen der ſtad, zoo overviel ons echter in de-

Digitized by Google

deze eenzaamheid en van menſchen ontbloote wildernis een doodelijke angst.

Beneden de vruchtrijke velden ſchenen onzigtbare Magten in ſtrijd; tijgers, leeuwen, apen, ſlangen en krokodillen huilden en ſisten in en om het naaste woud; de toppen der boomen ſloegen bij volkomen ſtil weder kletterend tegen elkander, als wilde een Geestenheer hen ontwortelen. Wij ſleepten ons met moeite voort tot aan eenen weg, op welken ons twee voorbijgaande blanken in de nabijheid van het landhuis geleidden. Ook hier ontmoetten wij den gruwel van onafzienbare verwoestingen; en, van de diepſte ſmart ter neder gedrukt, bleef ons niets over, dan op de plaats den morgen treurig af te wachten, dien wij gisteren met feestgezang begroetten.

Dusverre het verhaal van eenen ooggetuige.

Tachtigduizend menſchen vonden hunnen dood in dit wijde graf; de hevigſte ſchokken ſchudden het land driehonderd mijlen verre; dertig ſteden, ontelbare plantaadjen en bloeijende velden werden puinhoopen, en overal vertoonde zich het beeld der verwoesting.

DE SLAG

OP DE

ZUIDERZEE, 1573.

IN TWEE ZANGEN.

Door

W. H. WARNSINCK, BERNSZ. (*)

Voorzang.

Als 't hart in reine liefde ontbrandt
Voor 't aangebeden vaderland,

Kan

(*) Door de gemeenmaking van dit Dichtſtuk, bevoren in de Maatſchappijen *Felix Meritis* en *Tot Nut van 't Algemeen* voorgedragen, en thans aan den Redacteur van dit vaderlandsch Tijdſchrift ter plaatſing gezonden, vermeent de Vervaardiger te voldoen aan het verlangen van velen zoo wel, als aan zijne herhaalde beloften.

Digitized by Google

Kan niets dat edel vuur verdooven;
Het blijft van onvergangb'ren duur;
Geen glans gaat ooit dien gloed te boven;
Hij blaakt als Vesta's heilig vuur.

Wél hem, die, in 't ontwaakt gemoed,
De kracht voelt werken van dien gloed,
En uitdrukt in den galm der snaren;
Die, daar geen kluister hem omklemt,
Der dicht'ren hemel ingevaren,
Voor 't vaderland zijn zangen stemt!

Wat wellust, welk een zaligheid,
Als, aan de hand der kunst geleid,
De boezem zwelt van zoet verrukken,
Het vaderland alléén bedoelt,
En 't rein besef poogt uit te drukken
In klanken, die de ziel gevoelt!

o Grootste heldenteelt der aard'!
Uw grootheid blijft het loflied waard'
Van uw getrouwe en dankb're zonen.
Maar, wat zegt krans en lauwerkroon,
o Vad'ren! om uw deugd te loonen?
Uw deugd, zoo gad'loos groot en schoon.

Wie maalt, naar eisch, uw' moed en kracht,
Waarmeê ge, in 't worstelperk gebragt,
Des afgronds magt hebt afgestreden?
Wie schetst, in Febus godentaal,
Wat gij, o vad'ren! hebt geleden?
Wie zingt uw' strijd en zegepraal?

Hier zwicht der dicht'ren citerspraak;
Het lied van Flakkus noch Pindaar
Kan ooit uw grootheid waardig loven;
Zij tart het woeden van den tijd;
Geen lof gaat ooit uw' roem te boven;
Hij is d' onsterf'lijkheid gewijd.

Laat

Laat af, mijn zangſter! waag het niet:
Wat zegt uw koud en ſtam'lend lied,
Waar grootſcher zangers ped'rig zwijgen?
Kniel neder, buk het hoofd ter aard'!
Laat af! — zoudt gij den palm verkrijgen,
Den lof van zulke vad'ren waard'? —

Te zwijgen? — neen: dit waar te veel;
En ſchoon geen krans mij valt' ten deel,
'k Wil zingen van der vad'ren glorie:
o Ed'len, rijk in deugd en moed!
'k Verhef uw' kampſtrijd en viktorie
Op Alva's wreeden beulenſtoet.

Te zwijgen, waar me een helſche ſtraf!
'k Zwoer nooit mijn' naam en afkomst af,
Toen vreemd gewelд dit volk verdrukte;
Ik bragt den dwing'land nooit mijn lied;
Toen 't all' voor zijn triomfen bukte,
Zong ik zijn valſche glorie niet.

Maar, Neêrland! eeuwig dierb're grond,
Waar ik 't geluk des levens vond!
Voor u alléén heb ik maar zangen:
Denk ik aan u, mijn vaderland!
Dan gloeit mijn borst van rein verlangen,
En — 'k grijp de harpſnaar van den wand.

Dan zing ik zoo als 't hart gevoelt;
Maar 't vuur, dat in mijne ad'ren woelt,
Laat zich door taal noch klanken malen:
Mijn ſpeeltuig klinkt dan zwak en dof;
Ik voel mij in mijn vlugt bepalen,
En als gekluisterd aan het ſtof.

Gij, priesters in Apollo's koor!
Zingt mij uw grootſche zangen voor!
Dan voelt mijn ziel haar kluister ſlaken;
Dan, opgevoerd tot hooger ſtand,
Doet mij uw gloed den boezem blaken,
En — 'k zing voor EER en VADERLAND.

Eer-

Eerſte Zang.

Ik zing den ed'len held, die Bosſu's trots verwon,
Den Spanjaard heeft verneêrd, en Alva breid'len kon;
Die, op de Zuiderzee, dien woesten wreedaard leerde,
Hoe Holland's waterleeuw zijn wettig erf verweerde,
Voor 't vaderland en de eer den heldenſtrijd volſtreed,
En aan Euroop den roem van Neêrland kennen deed.

o Liefde voor den grond, waarop ik werd geboren!
Uw godlijk, heilig vuur moet in mijn zangen gloren;
Schenk gij aan 't kunstgevoel, mij gunſtig toebedeeld,
Die zoete tooverkracht, die met de harten ſpeelt,
Hier bange ontzetting wekt en dáár een' traan doet vloeijen,
De taal ſpreekt van de ziel, de zinnen weet te boeijen;
Beziel mij, heil'ge zucht voor d'aangebeden grond,
Waarop ik 't licht aanſchouwde en 't heil des levens vond!

Ach! Neêrland's ramp en ſmaad ſcheen eind'loos voort te duren:
Het moordgeſchrei ſteeg op uit Zutphen's veege muren,
En Naarden's ijsſ'lijk lot ſchonk aan het kroost der hel
Een blij en welkom feest en ſchrikbaar gruwelſpel;
Een ſpel, Kastielje waard' en Alva's vloekgenooten,
In 's monſters brein bedacht en in zijn' raad beſloten.

De Heerschzucht, dol van woede en lang verkropte ſpijt,
Had Haarlem's grijze vest ten wisſen val gewijd.
De Dweepzucht haatte 't licht, door Koster's kunst ontſtoken;
Die ſchennis van haar rijk moest ſchrikkelijk gewroken;
De ſtad, waar Koster dacht, vanwaar hij ſprak tot de aard',
Moest bukken voor de magt, rondom haar wal geſchaard.

Vergeefs, o Ripperda! poogt gij dat lot te keeren;
U wacht het moordſchavot, na 't moedig ſtadverweren:
Vergeefs dat Kenau ſtrijdt, en, met haar vrouwenſtoet,
Het Spaansch geweld weêrſtaat met meer dan mannenmoed,
Ja, op onſterf'lijke eer bij 't nageſlacht mag bogen.
De honger overwint, waar Spanjaards niets vermogen:
De vesting geeft zich op: de zon der vrijheid daalt;
Oranje treurt van rouw; Kastielje zegepraalt.

o Drie-

Digitized by Google

O Driewerf wreede ſtrijd voor vrijheid en geweten!
't Bukt all' voor Spanje's magt en Alva's ſlavenketen.
Hij kwam, die woeste beul, die niets verſchoont of ſpaart
Tibeer gelijk in liſt, als Nero wreed van aard,
Als Ceſar in den ſtrijd, doen de altijd woeste blikken,
Het dreigende gelaat den ſtoutſten zelfs verſchrikken.
Zijne ijz'ren ruſting dekt een' boezem van metaal;
De moord van 't zuchtend volk is hem een feestontbaal;
Hij hongert naar den roof: door ſtrenge bloedplakkaten
Spreekt Nederland's tiran tot ſidd'rende onderzaten:
Heel 't land zinkt in een zee van tranen en van bloed;
De laatſte hoop bezwijkt, en, met de hoop, de moed.

't Zegt weinig, dat Lumei met Blois den Briel doen bukken,
Dáár d'eerſten zegepalm voor Neêrland's eerkroon plukken;
't Zegt weinig, dat De Rijk zich 't ſchitt'rend eerſpoor baant,
Dat, langs het Zeeuwſche ſtrand, Kastielje's glorie taant:
Het hart des lands bezwijkt, nu Haarlem is bezweken,
Nu Alkmaar den tiran haast om genaê zal ſmeeken;
Wanneer dan Naſſau wijkt, het veege land verlaat,
Toledo zegeviert en 't volk in ketens ſlaat!

't Was nacht, en Alva's oog was door den ſlaap geloken,
Maar 't lijf genoot geen rust; afzigtelijke ſpoken
Verſchijnen voor zijn' geest: hij wendt zijn blikken af;
Het baat den dwing'land niet; hij ziet een open graf,
En ſchimmen rijzen op, met nevelen omtogen;
Zij wijzen op dat graf, en ſtaren naar den hoogen.
Nu wenkt hem Egmond's geest, en ſlaat de dorre hand
Aan 't purperen gordijn van Alva's ledekant,
En wenkt tot driewerf toe: dit doet den dwing'land ijzen;
Hij voelt het grijze haar, van ſchrik, te berge rijzen;
Zijn boezem jaagt en ſchokt bij dit geducht gezigt,
Als ſtond hij voor God's troon, in 't allerjongst gerigt!
Het monſter gilt, ontwaakt, en ſlaat zijn' blik in 't ronde;
't Is hem, of nog het ſpook zich vasthield aan zijn ſponde;
Hij ſiddert thans voor 't eerst; zijn herſens zijn ontſteld;
Nooit ſloeg zijn hart zoo bang op 't ſchrikk'lijk oorlogsveld:
Dat ak'lig ſchimgewenk kan 't monſter niet vergeten;
Hij hoort, ondanks zich zelf, thans de inſpraak van 't geweten;
Het ſpreekt; maar, ach! te ſpaê: de geest des kwaads verwint,
En Alva wijt zich nu de lafheid van een kind,

Dat voor den ſchaduw beeft, wien 't bloed verſtijft in de ad'ren,
Als 't bleeke licht der maan ſpeelt met het groen der blad'ren,
Wanneer verbeelding hem een' geest aanſchouwen doet
Met vonken vuurs in 't oog en 't lijf bevlekt met bloed.
't Getemde roofdier moog, een poos, zijn' aard verzaken,
Zijn woestheid keert terug, ziet hij zijn banden ſlaken;
De dwang, die hem weêrhield, weêrhoudt hem thans niet meer;
Hij hongert naar den roof, verwoeder dan weleer:
Zie daar Toledo's beeld! Het akelig droomverſchrikken
Betemt zijn' woesten geest voor weinig oogenblikken;
Maar 't vreesſelijk ſchrikbeeld week, het bang gevaar verdween,
En Alva is weêr beul en woedt weêr als voorheên.
Hij ſpreekt: „Hoe! zou een droom mijn' fieren geest doen beven?
„Stond nog de keuze aan mij, 'k deed Hoorne en Egmond ſneven;
„Die ſlaven van 't gemeen verdienden 't ergſte lot;
„Hun taal heeft mij getergd, hun trotschheid mij bespot, —
„Mij, landvoogd van 't gewest en hoofd der Kastieljanen!
„'k Wil mij thans wreken op oproerige onderdanen:
„Ik zweer verderf en dood aan heel dat muitziek rot;
„Hun vonnis is geveld: dat vonnis is — 't ſchavot.
„Oranje, naauw'lijks waard' door 't ſtaal eens beuls te ſterven,
„Moet ſneven, mij ten zoen, en geen genaê verwerven.
„De ramp des onderzaats, zijn lijden, zijn verdriet
„Rust op dat ſchuldig hoofd, maar rust op Alva niet.
„De val van Haarlem zal den trotschaard haast verneêren:
„Ontwijkt hij ééns het land, hij zal er nimmer keeren:
„Het ſnood misleide volk bukt dan voor Spaaje's troon;
„Ik breng het land aan Flips, en hecht het aan zijn kroon.
„'k Wil 't eind zien van een' ſtrijd, roemruchtig voortgeſtreden,
„En Alkmaar ſmaken doen, wat Haarlem heeft geleden.
„Het ſnoode Geuzenrot zal, op het Zuidermeer,
„Bezwijken voor de kracht van Bosſu's krijgsgeweer;
„Die held zal haast hun vloot van rankgebouwde ſchepen,
„Verweldigd in één' ſlag, aan d'Amſtel binnenſlepen,
„Of boort hen in den grond en jaagt hen op het ſtrand,
„En ſteekt het overſchot dier booten in den brand.
„'k Zie Holland's noorderdeel haast knielen aan mijn voeten;
„En Spanje, ja Euroop, zal mij als veldheer groeten."
Dus ſpreekt hij, daar hem 't oog van woede en wraaklust brandt,
En zweert, der hel getrouw, verderf aan Nederland.

Maar,

Digitized by Google

Maar, ſchoon dus Alva woedt, ontvonkt in haat en toorne,
't Volk weent om Egmond's dood, beſchreit het lot van Hoorne;
Het blijft Oranje trouw, trots Spanje's dwing'landij,
En haat gewetensdwang, en vloekt de ſlavernij:
't Zal eer, in 't bangst gevaar, de ſluizen openrukken,
En ſtorten 't land in zee, dan voor Toledo bukken:
Het heeft zijn helden nog, in ſtrijd en zege groot,
En tart, voor 't vaderland en Naſſau's vorst, den dood.

Ginds, waar, in vroeger eeuw, op ſchaarsbezochte baren,
Een enk'le viſchershulk 't meer Flevo mogt bevaren,
Spoelt nu de Zuiderzee, gevormd door d'oceaan,
Toen 't vaste ſtrand bezweek voor 't buld'ren van d'orkaan,
De Noordzee zich verhief, met haar ontzetb're golven,
En 't omgelegen land in d'afgrond heeft bedolven.
Voorheen werd op dien vloed geen ſcheepsſtrijd ooit aanſchouwd;
Slechts kielen, zwaar bevracht, ter koopvaardij gebouwd,
Beploegden 't bruiſend nat, en welvaart, heil en zegen,
Vloeide, in elk nad'rend ſchip, den nijv'ren landzaat tegen;
De zeevaart werd 's lands ſteun, de handel klom ten top,
En 't magtig Amſterdam rees uit moerasſen op.
Hier klonk het laatst vaartwel! dáár 't welkom! van 't kampanje;
Hier zag men Eng'land's vlag naast die van 't magtig Spanje;
Het ſchranderst koopbeleid bragt hier de volken zaam,
En vlijt en trouw en deugd bekroonden Neêrlands naam.
Maar, toen, in later tijd, 't geweld ten zetel ſtapte;
Toen Spanje's euvelmoed 's lands regten ſnood vertrapte;
De Kastieljaanſche trots, voor elke ſmeekſtem doof,
Schavotten had geſticht, tot ſchraging van 't geloof;
Toen zich het noodgeſchrei der martelaars deed hooren, —
Toen was 't met Neêrland uit en 's volks geluk verloren,
En 't handelminnend volk, gedwee en zacht van aard,
Schoot nu het harnas aan, en ſloeg de hand aan 't zwaard.

Mijn dierbaar vaderland, der rust ten erf beſchoren!
't Heeft uit met uw geluk; uw luister gaat verloren:
Gij zijt niet meer de prouk, niet meer 't ſieraad der aard';
't Geweld verdelgt een' grond, zoo roemrijk, zoo eerwaard':
De lava, uit den mond des kraters losgebroken,
Terwijl het aardrijk ſchudt en Etna's toppen rooken,
Baart min verwoesting, o Sicilië! aan uw ſtrand,
Dan Spanje's helſche wrok aan 't zinkend vaderland!

Hoe av'tegts is uw waan, vermet'le Kastieljanen!
Zal dan de vuist eens beuls den weg des vredes banen?
Granvelle's wrev'le trots en Alva's flaande hand
Verbinden Nassau's vorst aan volk en vaderland?
De stroomen dierbaar bloed, die van schavotten vlieten,
Doen heinde en verr' het zaad des opstands wortel schieten.
De ontemb're Watergeus durft uw geweld weêrstaan;
Medina zag zijn woede, en Spanje's vloot verslaan.
't Gelukke u, Neêrland's staat in 't wis verderf te slepen,
Het volk ontwijkt uw juk, en bergt zich op zijn schepen.
Dáár is 't palladium der vrijheid, vrede, en troost;
Het tweede vaderland van Bato's dapper kroost.
Laat op zijn heerkracht vrij de Spaansche Xerxes bouwen,
't Volk mag, in Nassau's telg, Themistocles aanschouwen;
Welhaast wordt Leiden's wal het nieuw Thermopilé,
En Salamis herrijst aan 't strand der Zuiderzee!

Aan 't strand der Zuiderzee? — Ja, langs haar breede baren,
Ziet men der Geuzen vloot nu ginds, dan herwaarts varen:
Oranje's schrander brein, dat 's lands belangen wikt,
Heeft hier den vlootvoogdstaf aan Dirkszoon toegeschikt.
Geen titel siert den held, in 't strijden nooit bezweken;
Maar de adel van de ziel geldt meer, dan 't ridderteeken
Op Alva's ijz'ren borst: geen zucht naar weidsche praal
Woont in het ned'rig hart van Holland's Admiraal.
Weleer aan 't hoofd des raads, in 't eerlijk stadbesturen,
Wist hij door moed en trouw elks ijver aan te vuren;
Een Curius gelijk, in deugd als Cincinnaat,
Was hij de vriend des volks, het voorbeeld van den raad:
Maar toen geen raden hielp, noch woorden iets verkregen,
Wierp hij den tabberd af, en vatte d'oorlogsdegen,
En toog zijn rusting aan, en zwoer den dwing'land af,
En bleef der vrijheid trouw, en trouw tot aan het graf:
Het vaderland en de eer zijn Dirkszoon altoos heilig,
En 't hoog bevel der vloot is in zijn handen veilig.

De landzaat, voor 't geweld, den vrijen haard ontvlugt,
Bevindt zich op de vloot, en voedt dezelfde zucht
Voor 't heil van 't vaderland; — het zijn geen hurelingen,
Waarmeê de dwing'landij de volken poogt te dwingen;
't Zijn burgers van den staat, door Alva's haat gesard,
En onder 't krijgsmanskleed klopt een regtschapen hart;

't Zijn

't Zijn ed'len, door 't geweld van huis en hof verbannen,
Van have en goed beroofd door Spanje's aartstirannen;
't Zijn helden altemaal, geteeld uit deugd'lijk bloed,
En in hun vrije ziel woont godsvrucht, deugd, en moed.

Als de avondstond gemaakt, de dag begint te wijken,
De vloot voor anker ligt omtrent Westvriesland's dijken;
Als dan de schemer valt, de stilte keert aan boord,
De schildwacht luist'rend waakt en niets dan stilte hoort,—
Dan ziet men, op elk schip, de dapp're heldenscharen
Zich, in vertrouwd gesprek, eendrágtig zaamvergaren:
De een meldt, met blijkb're smart, Graaf Egmond's droevig lot,
Hoe hij den dood ontving op Brussel's hofschavot;
Een ander, nauwernood den Naarder moord ontweken,
Spoort elken makker aan, dit gruw'lijk feit te wreken;
Deez' spreekt weêr van de zege op Grasmaand's eersten dag,
En toont, hoe, in de Maas, de vloot der Geuzen lag,
Hoe niets den fieren moed dier helden kon betoomen,
En, door hun stout bestaan, den Briel werd ingenomen:
Geen voordeel wordt verdicht, geen neêrlaag wordt verbloemd,
Maar ieder loff'lijk feit wordt, onbenijd, geroemd:
Hoe dreigend ook de orkaan des rampspoeds op moog steken,
Het vroom, opregt gemoed blijft echter onbezweken,
Gesterkt door eigen deugd, gesterkt door kracht van taal,
Door hoop op Neêrland's God en Nassau's wrekend staal.
De grijze Dirkszoon poogt, in die vertrouw'lijke uren,
Den moed des schepelings te wekken, aan te vuren;
Hij spreekt hem van zijn gade en van zijn dierbaar kroost,
En spelt hem blijder' tijd, een' dag van rust en troost.
Zoo snellen de uren heên; zoo wordt de tijd gesleten,
Nu houdt de vloteling het sober avondeten;
Hij rigt zijn dankgebed tot Hem, die 't all' beschikt,
Terwijl de rust des slaaps hem ongestoord verkwikt. —
o Dierbaar voorgeslacht, hoe kan me uw deugd verrukken!
't Geeft wellust aan mijn ziel, voor u de snaar te drukken;
Uw' lof te zingen, is mijn hemel op deze aard';
Maar, gij zijt hooger lof en grootscher dichter waard'.
Slechts van uw deugd en moed te stam'len, in mijn zangen,
Is al wat ik vermag. o, Wil die hulde ontvangen!
Wat aan mijn kunst ontbreek', wordt door mijn hart vergoed.
Ja, vad'ren! door dat hart stroomt onverbasterd bloed.

Digitized by Google

Het scheeprijk Amsterdam hield nog de Spaansche zijde;
Des Konings watermagt lag hier, gereed ten strijde,
Van manschap rijk voorzien en moordend krijgsgeweer:
Het was dezelfde vloot, die, op het Haarlemsch meer,
De Staatschen had geperst voor de overmagt te wijken,
En dwong den Watergeus zijn wimpelen te strijken.
De staf van 't hoog bevel is hier in Bossu's hand,
Toledo's vloekgenoot — de schrik van Nederland!

Hoe gloeit zijn borst van spijt, dat Alva's legerknechten
Bezweken voor den Briel, en vlugtten onder 't vechten!
Maar, Spanjaard in zijn hart, voelt hij een helsch vermaak,
Denkt hij aan Rotterdam, dat toonbeeld zijner wraak,
Waar hij 't onschuldig volk meêdoogenloos deed sneven.
Hoe welkom is 't bevel, door Alva hem gegeven!
Hoe haakt hij reeds naar 't uur, waarin hij 't Waterland
Zal tuchtigen met roof, verdelging, moord en brand!
Hij roept zijn hopliên zaam, in breeden raad vergaderd;
Elk buigt zich met ontzag, wanneer de vlootvoogd nadert;
Hij plaatst zich aan hun hoofd, en spreekt, op trotschen toon:
„ Te lang verdroegen wij der Geuzen smaad en hoon;
„ 't Voegt ons, op dat geboeft', dien smaad en hoon te wreken;
„ 't Gedrogt der muiterij de hartaar af te steken:
„ Spitsbroeders! komt, met mij, op nieuw gezegepraald;
„ Het anker moet geligt, het zeil in top gehaald:
„ Komt! Waterland verheerd en aan Oranje ontwrongen,
„ 't Oproerige gespuis in Alkmaar's wal besprongen,
„ De dorpen platgebrand en jong en oud ontzield,
„ En dan — der Geuzen vloot veroverd en vernield."

't Stemt alles in zijn' wil, den togt niet uit te stellen.
Haast doet het windgeblaas de breede zeilen zwellen,
Maar meer nog zwelt de trots in Bossu's wrev'le ziel,
Daar hij de vlootvoogdsvlag ziet wapp'ren van zijn kiel:
't Gezigt der watermagt, thans onder zijn bevelen,
Kan zijn vermetel hart en trotschen hoogmoed streelen;
Hij waant, dat voor zijn komst reeds alles beeft en zwicht,
En acht den strijd gering en de overwinning ligt.
Hoe klimt zijn euvelmoed: — naauw is de togt begonnen,
En reeds is Schellingwoû, als met één' slag, verwonnen,
En Waterland verheerd. De vlugt wordt algemeen;
Het krijgsrumoer verdooft het kermen en geween

Des

Des landzaats, die, vol angst, de slagting poogt te ontwijken,
Maar 't droevig tal vermeert der wreed doorkorven lijken:
Geen zwang're schoot ontkomt der moord'ren bloedig zwaard;
Geen zuig'ling wordt verschoond, geen grijze kruin gespaard.
Gelijk een wreede wolf, beloerend kooi en stallen,
Van heeten bloeddorst brandt de lamm'ren aan te vallen,
Het weerloos dier verrast, vaneenscheurt en verslindt,
Maar, nimmer moordens moé, meer offers zoekt en vindt, —
Zoo woedé de Kastieljaan, gewoon in bloed te baden,
Maar kan zijn' heeten dorst niet leschen of verzaden;
Hij kent geene and're stem, dan die de wraakzucht spreekt;
Hij woedt, waar slechts één prooi nog aan die woede ontbreekt;
En, na volbragten moord, en schennis, en berooven,
Is huis en have in asch en vonken weggestoven! —
Neen! 's tijgers schrikb're klauw kan nooit zóó vreesl'lijk zijn;
Zóó woedt de boschleeuw niet in Afrika's woestijn.
Herken ik hier uw beeld, o sterv'ling! zoon der aarde!
De schepping beeft terug van 't monster, dat zij baarde.
Vloekwaarde dwing'landij! o dweepzucht! godsdiensthaat!
Door u wordt de aarde een hel en afgrond van het kwaad.

Toledo juicht van vreugd; zijn doel zal hem gelukken;
Hij spitst het looze brein op nieuwe gruwelstukken;
Hij brandt van ongeduld naar dien gewenschten dag,
Die hem de zege meldt op Neêrland's vlóot en vlag:
Maar, echter klopt zijn hart; het kan zijn' geest vervaren,
Gedenkt hij aan den Gens, gevoedsterd op de baren,
Gebakerd op de zee, als zoon van d'oceaan,
Ontembaar als de vloed, gewoon aan 't stoutst bestaan,
In onverzoenb'ren haat ontstoken tegen Spanje,
Maar tot den dood getrouw aan vrijheid en Oranje:
Dan — uitgeleerd in list, veinst hij zich blij van geest,
En doemt hetgeen hij ducht, en vloekt hen, die hij vreest.

Maar, Neêrland's heldenkroost houdt, in die bange dagen,
Op eigen kracht en moed, naast God, het oog geslagen:
Hoe hoog de springvloed rijz', éens effent zich de zee!
Die hoop blijft Neêrland bij in 't onverduurbaar wee.
De zuil, die éens zijn' roem voor 't wereldrond zal kroonen,
Derft nog de grootsche pral, die ze eenmaal zal vertoonen;
Haar grondslag is gelegd; en wat haar bouw vertraagt,
Bevestigt vaster nog den hoekSteen, die haar schraagt:

Die weêrſtand kan den moed der bouwers ſlechts vergrooten;
't Voltooijen van het werk is fier door hen beſloten;
Één rijst de zuil omhoog en ſteekt haar ſpits naar 't zwerk,
En 't late nageſlacht roemt nóg der vad'ren werk.

NUKKEN DER FORTUIN.

(Naar het *Hoogduitsch* van AUG. KUHN.)

De *Parijſche* vrede van 1814 was geſloten; de wakkere Koning van *Pruiſen* zond de moedige vrijwilligers, die ten deele de vrijheid des vaderlands mede bevochten hadden, naar hunne bakermat terug. In den ſchoot diens vaderlands, in den kring hunner familien, waren hun de zegeningen des vredes beſchoren, voor welken zij zoo heldhaftig hadden geſtreden, verheven door het edele zelfgevoel, hunne pligten jegens Koning en vaderland te hebben vervuld, en *geadeld* door de bewondering der wereld.

Ook HENDRIK *****, de zachtaardige en beminnenswaardige jongeling, keerde terug naar zijne geboorteplaats, den ligten ranſel op den rug, de borst vervuld van zalige herinneringen, en vol van het blijdſte voorgevoel. Hij zou zijnen braven vader, zijne beminnenswaardige, werkzame moeder, zijne lieve zusters wederzien, wie ſlechts de groote, den *Pruiſen* als 't ware aangeborene gedachte: *vrijheid des vaderlands*, voor vertwijfeling behoedde, en zelfs over het gemis des dienstvaardigen, dankbaren zoons, des liefderijken broeders konde vertroosten.

De rustige jager, het marcheren gewoon, ſtapte ſtevig door, en vreugdetranen kwamen hem in de oogen, toen hij de vaderſtad in hare volle uitgeſtrektheid voor zich liggen zag, het welbekende klokkenſpel en uurſlag door de warme zomerlucht hem tegenklonk, en de aloude torens, getuigen zijns jeugdelijken levens, hem een vriendelijk welkom ſcheinen toe te wenken.

Hij vloog de ſtraten door, naar het ouderlijke huis. De oude BEATRIX, de verzorgſter zijner kindschheid, ontving hem. Verſchrikt trad zij terug; eerst door HENDRIK's herhaalde verzekering, dat hij werkelijk nog leefde, werd zij overtuigd, dat hij de goede, lieve HENDRIK was, wiens dood in den ſlag van *Montmirail* door alle zijne ſtrijdmakkers be-

Digitized by Google

bevestigd was, en die van zijne ouders en zusters en de getrouwe BEATRIX zoo smartelijk was beweend.

„ Ach, God! God!" riep zij met ontroering uit, „ hoe „ zullen zich uwe goede ouders verblijden!"

„ Waar zijn zij?" vroeg HENDRIK met drift, „ en waar „ zijn mijne lieve zusters?"

„ Vóór een uur eerst zijn zij naar *Str.....*, om zich daar „ een weinig te verstrooijen. Daar alle uwe kameraden u als „ dood hebben opgegeven, zoo geloofden zij voor vast, „ dat het waar was — ik, wij allen hebben het ook ge„ loofd — en de goede oude lui konden er zich maar niet „ bij neêrleggen. Wat heeft uwe arme moeder geschreid! „ Wanneer zij een van de jagers zag, die van den krijg wa„ ren teruggekomen, kon niemand haar troosten, en de oude „ heer verzuchtte onophoudelijk: *Ach, were toch mijn* „ HENDRIK *medegekomen!*"

De oude weende nu bitterlijk over de te voren geledene smart, en dan weer van vreugde over het gelukkig wedersien; zij kon zich niet weêrhouden, HENDRIK, haar geliefde zoogkind, te omarmen; en de jonge held, onder wiens ijzeren kruis van de eerste klasse, het grootste sieraad des *Pruisischen* volks, een gevoelig, dankbaar hart sloeg, drukte, diep geroerd, de brave vrouw aan zijne borst.

„ En hoe hielden zich mijne zusters?" vroeg de jongeling, met vochtige oogen glimlachende, terwijl hij zich van zijnen ransel ontdeed.

„ Nou," hernam de oude, en klopte den beminden gast vertrouwelijk op den schouder, „ nou, dat is jong volk, dat „ troost zich ligter. Maar" (en terwijl zag zij den jongen jager regt hartelijk in de oogen) „ zij hebben genoeg geschreid. „ Dat goede JETJE, dat u altijd zoo lief gehad heeft — „ ach! daar kon men in 't eerst niets meê worden. Dik„ wijls zat zij stil op haar stoel aan het venster, en deed, „ alsof haar niets deerde. Maar op éénS bragt zij den zak„ doek voor het gezigt, en riep uit: *o, Mijn lieve broeder* „ HENDRIK! En dan had men werk, haar weer tot be„ daren te brengen. De predikant heeft veel gedaan; en „ wanneer uwe moeder tegen onzen Lieven Heer begon te „ murmureren, zond men aanstonds om hem, en dan sprak „ hij zoo treffend, zoo slichtelijk, dat zij telkens, als een „ goed Christen, in haar lot berustte."

„ Eerwaardige grijsaard!" riep HENDRIK met gevoelige erkentenis uit, „ ik ken u!" — Eensklaps sprong hij op, en zeide: „ Goede BEATRIX! ik moet naar *Str.....*; ik „ moet mijne beste ouders, mijne lieve zusters zien: vaar „ wel!"

„ Heer zegen mij!" riep BEATRIX verbaasd en half boos „ — gij hebt zoo lang geloopen, en nog niets gegeten. Blijf „ hier — rust ten minste een uurtje uit; gij moet eerst een „ lepel soep gebruiken. De oude lui vindt gij zeker nog te „ *Str.....*, want vóór tien uur komen zij niet thuis, en nu „ is 't" — (terwijl zij knipoogend op de hangklok tuurde) „ ja waarlijk, het is nog geen twee uur."

HENDRIK liet de goede oude koken en draven; en spoedig was zij, als met verjongde levenskracht, met hare schaal met soep en een bordvol eijeren gereed.

HENDRIK lachte. „ Dat is immers te veel omslag voor „ een' soldaat!" zeide hij schertsend.

Het gelaat der goede BEATRIX werd hoe langs hoe vrolijker. Met innig zielsgenoegen klopte zij den beminden krijgsman telkens op den schouder, en zeide: „ Nou, nou, „ hahl je hart maar eens op; soldaten eten graag, vooral „ wanneer zij op marsch zijn. Ik weet dat nog van ouds, „ uit eigene ondervinding." En zij voegde er met zekeren trots nevens: „ Mijn lieve man zaliger was grenadier onder „ den ouden FRITS!"

HENDRIK at met goeden appetijt, doch haastig. o, Welke zalige zoetheden des wederziens, na tweejarige scheiding, wachtten hem! Met het eervolle teeken der dapperheid op de linker borst, konde hij zijne geliefden met het vrolijk bewustzijn tegentreden, van zijnen pligt getrouw en hunner waardig geweest te zijn.

Hij omhelsde BEATRIX, en vloog naar *Str.....*, werwaarts (het was zondag) de bewoners der hoofdstad bij ganschè scharen zich begaven, om, na zesdaagschen arbeid en drukkende zorgen, in den aanblik des bevalligen landschaps zich te verlustigen. Toen nu HENDRIK de poort achter den rug had; toen hij den vaderlandschen stroom, dien hij als knaapje, als volwassen jongeling had bevaren, aanschouwde; toen de oude, welbekende gezangen uit de af- en aanroeijende booten door eene zachte koelte tot hem werden overgevoerd — toen verdubbelde hij, in zalige verrukking

over

over de terugkomst in de dierbare geboorteſtreken; zijne ſchreden, en was weldra in het vrolijke visſchersdorp.

Aan lange tafels, te wederzijden van de kleine ſtraat, waren opgeruimde menſchen in bonte groepen gezeten. In de huizen, open naar den kant der ſtraat en des ſchitterenden ſtrooms, wemelde de blijde menigte door elkaar, niet beleedigend, en dus ook geen' toevalligen duw of ſtoot euvel opnemende.

„HENDRIK! HENDRIK! HENDRIK!" riepen gezellen zijner jeugd den geliefkoogden jongeling van verſcheidene kanten toe, en ſprongen op, en drukten hem aan hunne borst; en aangedaan maakte zich de wedergevondene los uit de armen van den een', om het hartelijk welkom des anderen te beantwoorden.

„Waar zijn mijne ouders? KAREL! WILLEM! FERDI„NAND!" riep HENDRIK vol verlangen, „hebt ge hen niet „gezien?"

„Ja wel! — o ja!" antwoordden verſcheidene ſtemmen, „Vóór een uur zijn zij naar *Tr.*..., overgevaren. Zij zul„len weldra weder hier zijn."

Maar HENDRIK was niet in ſtaat, zijn ongeduld te bedwingen; hij deelde zijne oude ſpeelmakkers zijne lotgevallen kortelijk mede, hoe hij gekwetst, gevangen, en door goede verzorging weder herſteld ware, ontrukte zich aan de armen zijner vrienden, huurde eene boot, en, door eenen knaap geroeid, zweefde hij, in het ranke vaartuig overeind ſtaande, en het oog onafgebroken naar den tegenover liggenden oever, met bonte rijen van vrolijke menſchen bedekt, over de glinſterende oppervlakte henen. Op één's ontdekt hij zijne zusters — zij hem — en juichend, van blijdſchap half bezweken, roepen zij vader, moeder en vrienden aan den oever, en allen ſtrekken de armen naar den diepbetreurden lieveling uit!

HENDRIK, zichzelven niet meer meester, treedt, in weerwil van het waarſchuwend roepen van den knaap, op den rand der boot, om, door een' kloenen ſprong, des te eerder aan land te zijn, en in de armen der geliefden te vliegen..... Daar ſlaat de boot om, en, in ſpijt der hulpe, die van alle kanten toeſchiet, wordt HENDRIK met den knaap eerst na verloop van een kwartier uurs, en levenloos, uit den vloed gehaald!

Moe-

Moeder en zusters zonken in onmagt neder, en lang duurde het, eer de tot bijstand toeschietende vrouwen haar in het leven konden terugbrengen. De vader, nadat hij, in diepe smart verzonken, eenen geruimen tijd als verstijfd gestaan had, nam met bevende handen zijnen hoed van het hoofd, staarde, terwijl heete tranen hem over de wangen biggelden, met pijnlijk verworvene berusting op de ondergaande zon, die haar purper over den vergulden vloed verspreidde, en fluisterde met den toon eens biddenden: „ God! mijn Heer! „ mijn Vader! Uw wil geschiede! Wat Gij doet, is wél ge„ daan."

Na verloop van een half jaar stierven HENDRIK's ouders van droefheid over het verlies des geliefden zoons, dien het noodlot hun, die hem, als op het bed van eer gesneuveld, beweend hadden, nog eenmaal op de golven des vaderlandschen stroums als eene verschijning had doen aanschouwen, opdat zij de versche herinnering van de geliefde gedaante aan gindsche zijde des grafs met zich zouden medevoeren.

HENRIETTE, het teergevoelige, edele meisje, werd, na een tweejarig lijden, door eene slepende koorts weggenomen; en hare oudere zuster konde langen tijd geenen vaderlandschen strijder zonder de heftigste zenuwtrekkingen aanschouwen. Eerst toen werd zij bedaarder, wanneer zij, een jaar na HENDRIK's dood, zich met haren verloofde in den echt begaf; en meer nog, toen zij een knaapje kreeg, in hetwelk zij de trekken van haren geliefden broeder volkomen wedervond, en dat haar alzoo dubbel dierbaar was. BEATRIX, de voedster van het bevallig wicht, kon zich niet verzadigen van het aan te zien; tot eindelijk een zachte dood ook dezer vrome vrouwe de oogen sloot.

DE NEDERLANDSCHE TAAL.

Neen! Neêrland staat zijn' taal niet af!
Wien God een Neêrlandsch harte gaf,
En zuiver Neêrlandsch bloed in de ad'ren,
Dat bruist voor de eer van 't vaderland,
Die zal dit erfgoed van zijn vad'ren
Waarderen als een heilig pand.

Ja,

Digitized by Google

Ja, Neêrlands taal is een trezoor,
Welks ſchatten, met ondoofb'ren gloor,
Den nagebuur in de oogen ſtralen;
Waarin de deugden, moed en kracht,
De blanke trouw en de eenvoud pralen
Van 't onverbasterd voorgeſlacht.

Dit heiligdom van 't vaderland
Werd door uw' zegenrijke hand,
o Hoofden! Vondels! ons ontſloten;
En heel een' gouditroom, ſchitt'rend rijk,
Hebt gij voor Holland uitgegoten,
o Onnavolgb're Bilderdijk!

De glorie onzer heldeneeuw,
De moed van Neêrlands waterleeuw,
De glans van Neêrlands krijgsbanieren, —
't Blinkt all' voor ons, in volle praal;
Nog kraken Neêrlands eerlaurieren
In Neêrlands grootſche heldentaal.

Zelfs in den zwarten gruwelnacht
Van ſchande, en vloek, en jammerklagt,
Vlood, voor een' poos, het ſchriklijk duister:
Ja, Helmers zong... er rees een ſtraal,
Een volle dag van licht en luister —
Dat was de zon van Neêrlands taal!

En nu — nu nacht en ſchand verdween;
Nu Neêrlands ſchildleeuw, als voorheen,
Met fierheid ſchudt de gouden manen;
Nu 's ad'laars klauw hem niet weêrſtaat;
En voor den glans van Neêrlands vanen
De maan van Mecca ondergaat;

Nu Neêrlands onbeſmette Maagd
Weêr ſchatting van de volken vraagt,
De zege aan onze ſtanders ſnoerend';
Nu Neêrlands rijke en ſtoute taal,
Haar' eigen' glans ter tinne voerend',
Doet ſchitt'ren Neêrlands wapenpraal;

Nu

Nu zouden we, als een ſlavenſtoet,
Verſmadende eigen' overvloed,
Ons met geleende lompen tooijen?
En, op uitheemſchen klank verzot,
Den mond naar vreemden tongval plooijen?
En zijn der volken ſchimp en ſpot?

Neen! Neêrland ſtaat zijn' taal niet af!
Vloek tref' hem, die, verwijfd en laf,
Nog in het Fransch gareel blijft ſtappen!
Wat bralt hij op den naam van *vrij?*
Wie vreemden ſlaafs poogt na te klappen,
Is rijp voor vreemde ſlavernij.

SPANDAW.

LIEDZANG BIJ DE GEBOORTE VAN DEN JONGEN PRINS, UITGESPROKEN IN DEN AMSTERDAMSCHEN KONINKLIJKEN SCHOUWBURG, 22 FEBR. 1817.

Bij 't plegtige trompetgeſchal,
Bij 't bulderen der kartouwen,
Doe thans de vreugde op trans en wal
Weêr de achtbre vlag ontvouwen!
Ja, haal haar in verrukking op,
En zwier' zij van den torentop
En gevel en kampanje!
Hier geev' de vreugde alleen de wet:
Want Neêrland jubelt, onverlet,
Met WILLEM VAN ORANJE.

Verrukte 't u, den Prins te zien,
Met lauwren overladen,
En mogt gij Hem uw hulde biên
Voor grootſche heldendaden:
Thans blijve hart noch boezem koel;
Thans drijft een vrolijker gevoel
Het bloed met drift door de ader;
De feestgalm roll' langs wal en ſtrand,
En vier' den Held van Nederland:
Hij is Gemaal en Vader!

Zie,

Digitized by Google

Zie, zie in 't Vorstlijk aangezigt
De vadervreugde gloeijen,
En 't oog, gehecht aan 't dierbaar wicht,
Van wellust overvloeijen!
Nu wordt het, vol aandoenlijkheid,
In geestdrift weêr tot Haar geleid,
Die, aan zijn hart gezonken,
Op Neêrlands huide regt bekwam,
En aan ORANJE's edlen stam
Een telgje heeft geschonken.

Juich, dierbre Prins! tot vreugd gestemd,
Want God vervulde uw bede;
Juich, met uw' Zoon aan 't hart gekiemd,
Gansch Nederland juicht mede.
Verheug u met den lieveling,
Waarvoor wij 's Hemels zegening,
Tot heil van 't nakroost, wachten.
Een hooger glans omstraalt de kroon:
ORANJE's stam bloeit rijk en schoon,
Vereerd in vier geslachten.

Ja, stroom' des grooten WILLEMS bloed
Met dat van PETER zamen;
En blijven deugd en heldenmoed
Ons heilig erf omvâmen;
En schittre MAURITS dapperheid,
En FREDRIK HENDRIK's krijgsbeleid,
In NASSAU's laatste zonen;
En schrage een onverwrikbre trouw
Den roem van Neêrlands staatsgebouw,
Vereerd door alle kroonen!

En bloei' met d'onverdelgbren stam,
Zoo rijk aan roem als zeden,
Altoos ook 't magtig Amsterdam,
Als Keizerin der Steden!
Wiegt Brussel ook den Vorstenzoon:
Tot de eerste parel van de kroon

Uw'

Digitized by Google

Uw' Koningen beſchoren,
Tot ſieraad van den Vorſtenband,
Tot pronkjuweel van 't vaderland
Blijft AMSTERDAM verkoren.

Heft, burgers, heft dan 't feestlied aan,
En laat trompetten ſchallen;
Viert, van de Vadren voorgegaan,
De vreugde in Amſtels wallen;
Stijge, in deez' heugelijken ſtond,
De jubelgalm uit aller mond,
En dank uit iedre woning;
Toont, daar die galm door 't luchtruim zweeft,
Dat niets uw trouw te boven ſtreeft
Voor Vaderland en Koning!

Zal 't nageſlacht Prins WILLEM's Zoon,
ORANJE's welbehagen,
Tot Neêrlands roem, de Koningskroon
Met majesteit zien dragen;
Dan bloeije, bij zijn heerſchappij,
De rijke welvaart nog aan 't IJ,
Bij handel, kunst en zeden;
En Amſterdam pronke even ſchoon,
Als de eerſte parel van zijn kroon,
En Keizerin der Steden!

M. W.

IET ONGEMEENS.

A.

Hoe dondert ons 't kanon zoo vreesſelijk in de ooren?

B.

Te *Bruſſel* is, deez' dag, aan MARS een Zoon geboren!

L. 19 Febr. 1817. P.

No. III. *Meng.* bl. 144. laatſte coupl. reg. 2. ſtaat *liefde*, leest *liefje*.

Digitized by Google

(*)

roem
n ligt.

le toe
n het
: ken-
e men
annen
onde
Ook,
erzoe-
dedee-
eenen
's met
ering.
ds en
bron,
ak tot
wekt,
hte in
kunst
t oog
n van
zonde
g der
pen-

TIS,

Digitized by Google

Hoe

Te B

L

No.

Digitized by Google

MENGELWERK.

DE PENNINGKUNDE.

DOOR

P. CHEVALLIER,

Predikant bij de Walsche Gemeente te Amsterdam. (*)

Er is eene wetenschap, die voormaals grooten roem in *Europa* had, maar die nu bijna geheel vergeten ligt. Ik bedoel de edele *Penningkunde.*

Gedurig brengt men, ook in dit gesticht, hulde toe aan allerlei vroegere en latere voortbrengsels van het menschelijk vernuft; maar *deze* tak van beschaafde kennis wordt naauwelijks aangeroerd. En echter telde men in vorige tijden de uitnemendste geleerden, en mannen van den zuiverſten smaak, onder de uitleggers der oude en de ontwerpers der hedendaagsche penningen. Ook, dunkt mij, verdienen zoo vele naauwkeurige onderzoekingen, zoo vele rijpe ervaringen en nuttige mededeelingen in dit vak der schoone letterkunde, die eens eenen SPANHEIM, eenen GRÆVIUS en GRONOVIUS met eere kroonden, nu en dan wel eene kleine herinnering.

Meermalen hoor ik in dezen kring zoo veel goeds en treffends over de kunsten, die het gevoel tot hare bron, de natuur tot haar voorbeeld, en den goeden smaak tot haren leidsman hebben, dat ik, hierdoor opgewekt, gaarne uwe aandacht eenige oogenblikken wenschte in te roepen voor zulk een belangrijk gedeelte der kunst en der fraaije letteren, hetwelk nu geheel uit het oog wordt verloren. Niet, dat ik hier eenig vertoon van geleerde navorschingen in gedachten heb, of u zoude willen doen opklimmen tot den eersten oorsprong der pen-

(*) Uitgesproken in de Maatschappij FELIX MERITIS, 12 Maart 1817.

Digitized by Google

penningen; u onderhouden over derzelver gebruik bij de meeste beschaafde natien; eene vergelijking maken tusschen de verschillende tijdperken dier kunst; u de kenmerken van de echtheid en zeldzaamheid der penningen, door de oordeelkunde vastgesteld, aanwijzen; u met moeijelijke nasporingen omtrent de muntbeelden van Koning AMYNTAS of SERVIUS TULLIUS bezig houden, of u rondvoeren in de ganssche ruimte dier uitgestrekte wetenschap. Dit alles is buiten mijn oogmerk, en zoude ook minder gepast zijn voor de letterkundige uitspanning, waaraan dit uur is toegewijd. Eenige wenken, eenige opmerkingen, vlugtig ingezameld te midden van vele andere bezigheden, moeten hier genoeg zijn, om de waarde eener al te veel ter zijde gestelde wetenschap te verlevendigen, en ons de verpligtingen, die wij aan dezelve hebben, voor den geest te brengen.

Al aanstonds bij de eerste beschouwing, is het niet mogelijk, dat de *bewaring* dier gedenkpenningen, bij al hetgeen de tijd, de onkunde, het bijgeloof, de oorlogen, de lavastroomen en andere verwoestende oorzaken gesloopt hebben, aan de opmerkzaamheid zoude ontglippen. Het was den *Vandalen* gemakkelijker, standbeelden te verbrijzelen, tempels te verbranden, de meesterstukken der oudheid te vernietigen, dan de diep in de aarde verborgene munten en penningen hun aanwezen te doen verliezen. Marmeren zuilen lagen in gruis, puinhoopen zelfs gingen verloren; maar in de donkerheid, en door den voet van duizenden vertreden, rustte het kunstgewrocht, dat ééns zoo veel licht zoude verspreiden. De roest zelf, naar welks kleur de ervaren kenner ééns den tijd, waarin de penning vervaardigd was, zoude beoordeelen, was het vernis, hetgeen hem beveiligde, en ongeschonden aan de volgende eeuwen overbragt. Er was dus bij de slooping van alles, wat de mensch daarstelt, eene zekere onsterfelijkheid voor de vruchten van zijnen geest weggelegd.

Onbetwistbaar is het *nut*, dat hierdoor aan de ganssche ge-

Digitized by Google

geſchiedenis werd aangebragt. De *Penningkunde* is eene fakkel, die haar overal voorlicht. Daarom zag men op de ſchoone medalje, die bij gelegenheid van het oprigten der *Koninklijke Akademie der Opſchriften* te *Parijs* geſlagen werd, HERMES, rustende, met de eene hand op eene antieke vaas vol oude munten, uit den ſchoot der aarde opgedolven, met de andere hand op een ſtaand tafereel ſchrijven deze loffpraak der penningkunde: *De onbedriegelijke geloofwaardigheid der gebeurtenisſen.* Ook zoude er, zonder dat hulpmiddel, veel verborgen, of in volſlagene onzekerheid gebleven zijn.

Het was alleen, om van geene andere voorbeelden te ſpreken, door het onvermoeid raadplegen der oude penningen, dat de arbeidzame en geleerde VAILLANT, die uit liefde voor die wetenſchap eene zevenjarige gevangenis bij de *Algerijnen* verduurde, de geheele opvolging der *Syriſche* vorſten, waarin zoo veel verwarring heerschte, in de duidelijkſte en beproefdſte orde heeft gebragt, en de eeuw der *Seleuciden*, zoo gewigtig voor de oude geſchiedenis, en voor die der *Openbaring*, in een helder daglicht geplaatst (*). Het was door dergelijke vlijt, dat CHARLES PATIN ons eene naauwkeurige beſchrijving van de regering der *Romeinſche* Keizers, van AUGUSTUS tot HERACLIUS, *alleen* uit munten en penningen opgemaakt, heeft nagelaten (†).

Binnen een kort beſtek ſcharen zich, door deze kunst, in juiste tijdsbepalingen, talrijke eeuwen voor het zoekend oog. Het is eene gemakkelijke vertegenwoordiging, en een zinnelijke, niet ligt uitwischbare, indruk voor het geheugen.

Het *gezag* van dat onderwijs is grooter, dan dat van eenig historie- of aardrijksbeſchrijver. De Senaat, of eene

(*) *Seleucidarum Imperium, ſive Hiſtoria Regum Syriae ad fidem numismatum accommodata. Par.* 1681.

(†) *Imperatorum Romanorum numismata &c. Par.* 1696.

Digitized by Google

eene andere oppermagt, gebood den ſtempel, en werd de waarborg voor *tijd* en *zaak*.

Het *veld* dier onderrigtingen is zeer uitgebreid. Volksverhuizingen, ſtichting van kolonien, oorſprong van rijken en ſteden, veranderingen in den burgerſtaat, tijden van angst, onverwachte uitreddingen, zegepralen, gewigtige verbeteringen, groote ondernemingen, heilzame ſtichtingen; dit alles herinnert en leert de munt of penning. Vorſten, helden, wijzen, dichters, kunſtenaars, mannen, vrouwen, van allerlei rang, uit allerlei landen en tijden, loffelijker en ſchandelijker gedachtenisſe, omringen ons; en hunne doorgaande gelijkenis, op penningen van verſchillende grootte, tijd, en ſtof, doet ons gelooven, dat *zij* het zijn.

Maar hier is meer, dan voldoening van geleerde nieuwsgierigheid, dan enkele ontknooping van tijdrekenkundige zwarigheden. Het is eene leerſchool vol onderwijs. Houdt u te vreden met eenige weinige proeven.

Zoo ooit de nietigheid van alle aardſche grootheid zich diep gevoelen laat, het is wanneer een enkele penning ſomtijds het eenigſte gedenkteeken is, hetgeen van eene alles overheerſchende magt overbleef, en al die glans en roem in een voor het oog onaanzienlijk ſtuk erts eindigt.

De geſchiedenis is eene getrouwe ſchets van hetgeen menſchen waren en nog zijn; maar de *Penningkunde* is immers de verkorte afbeelding der geſchiedenis. Ook hier bemerkt men dus, even als op het tooneel der wereld, zonderlinge tegenſtrijdigheden, welker beſchouwing zoo belangrijk is voor menſchenkennis en zedeleer. — De oude *Romeinen* waren bekend wegens hunne doorgaans edelmoedige denk- en handelwijze omtrent de door hen ondergebragte volken. Nu beſtaat er (en dit heeft de Abt BARTHELEMY (*), een allezins bevoegd regter in deze zaak, met duchtige bewijzen ge-

(*) *Memoires de Litterature*, *t.* 26. *p.* 553.

Digitized by Google

geſtaafd) geen enkele penning, onder de *Romeinſche* munten, tot ons overgekomen, en op last van den Senaat vervaardigd, waarin de minſte beleediging of beſpotting der overwonnene natien te vinden zij, hoe zeer ook de zegepraal zelve openlijk op deze gedenkpenningen worde aangekondigd, en overal in de ganſche uitgeſtrektheid des gebieds bekend gemaakt. Maar ziet! dezelfde *Romeinen*, die zich zorgvuldig onthielden om hunne vijanden te vernederen, en dus eene ſchoone wet der zedelijkheid onverbroken in acht namen, veroorloofden zich de onverklaarbaarſte vleijerijen hunner hoogst gewetenlooze meesters, op hetzelfde oogenblik, dat zij hen met ſpot en ſchimp, in geſchriften als anderzins, overlaadden. Het luidt vreemd, op hunne munten te lezen de namen van eenen *goedertierenen* TIBERIUS, van eenen *dapperen* CLAUDIUS, van eenen *vromen* CARACALLA, en VITELLIUS als *den herſteller van Rome* voor het oog der volgende eeuwen te zien afgeſchetst. Zonderlinge mengeling van grootheid en kleinheid! Of zoude mogelijk (want het is aangenaam, de eer van eene natie, wie zij ook zij, te kunnen handhaven) de bewaring van den eerbied voor het oppergezag bij de van het *Romeinſche* rijk afhankelijke volken, daar toch die penningen ſpoedig wijd en zijd verſpreid werden, zoo iets gevorderd hebben? Dan ware er eenige verſchooning te vinden. Men ſloeg immers penningen voor vorſten, die naauwelijks drie dagen regeerden, en welker namen bijna niet bekend zijn.

Somtijds (om, bij het veelvuldig onderrigt dezer wetenſchap, mij *nu* alleen bij latere penningen te bepalen) ligt er een digte ſluijer over gebeurtenisſen, welke door partijdige geſchiedſchrijvers verdonkerd, of in een verkeerd licht geplaatst worden. — Welke twijfelingen heeft men niet opgeworpen, omtrent den afkeer, dien LODEWIJK DE XII, Koning van *Frankrijk*, van den Biſchop te *Rome* had? Maar de op zijn bevel uitgegeven penning, met het ontzettend opſchrift: *Ik zal den*

Digitized by Google

naam van Babel uitdelgen! neemt hier alle onzekerheid weg, en geeft ons nieuwe inzigten in den geest dier tijden; te meer, daar de opregte THUANUS — en welk een groote en eerwaardige naam onder de geschiedschrijvers! — geene zwarigheid maakt, om de echtheid van dien penning en van zijn opschrift tegen alle wedersprekers stellig vast te houden (*).

Zaden te ontdekken van eene meer verlichte denkwijze, in het midden der donkere eeuwen, strekt dán voorál tot een verhoogd genoegen, wanneer men de onwrikbare taal des vertrouwens omtrent het toekomende verneemt. — Op den penning, welke in het jaar 1415 ter gedachtenis van JOHANNES HUS, die te *Constans* voor de waarheid stierf, en wiens assche verachtelijk in den *Rijn* geworpen werd, vervaardigd is, leest men, rondom het beeld diens grooten mans, de merkwaardige woorden, welke hij na zijne veroordeeling uitsprak: *Binnen honderd jaren zal dit aan God en aan mij verantwoord worden.* — Binnen honderd jaren kwam het *licht* openlijk getuigen tegen de *duisternis*.

Gefnuikte hoogmoed is geen zeldzaam verschijnsel; de rolle der geschiedenis levert er ons meer dan één bewijs van op. — Echter is het minder algemeen bekend, hoe eens KAREL DE V, anderzins een groot vorst, eene verbazende vernedering onderging. Hij had, met geene kleine zelfverheffing, tot zijn zinnebeeld gekozen *de zuilen van Hercules*, denkbeeldig geplaatst aan de uiterste punten van de straat van *Gibraltar*; en er de niet weinig verwaande spreuk bijgevoegd: *Ultra metas*. *Nog verder dan die grenzen.* In zijne verschillen met HENDRIK DEN II, Koning van *Frankrijk*, had hij *Mets*, in *Lotharingen*, belegerd, met oogmerk om verder door te dringen; maar hij werd gestuit en moest terug. Schielijk verscheen er een penning, waarop men, met toespeling op het woord *Metæ*, hetwelk in de *La-*

tijn-

(*) THUANI *Hist. tom. I. lib. 1. pag. 16. edit. Lond.*

Digitized by Google

tijnſche taal even zoo wel de ſtad *Mets* als de uiterſte *grenzen* van *Spanje* beteekent, den adelaar aan eene der zuilen kluisterde, en er bij ſchreef: *Non ultra Metas, Niet verder dan Mets.*

Met een onwillekeurig welgevallen, ziet men beroemde mannen, zoo veel mogelijk, alle middelen beramen, opdat het goede, door hen bij hun leven geſticht, ook voortdure na hunnen dood. — Deze gedachte werd op eene edele wijze uitgedrukt op eenen penning ter eere des eerſten grondleggers van *Ruſland's* grootheid. De held, dit ſterfelijke verlatende, zegt, volgens het opſchrift, aan de droeve weduwe: *Zie, wat ik u nalaat!* Maar hetgeen zijn vinger bij het oprijzen aanwijst, is geene kroon, geen ſchepter, geen goud, geene ſieraden; maar al de zinnebeelden van vlijt, nijverheid, kunst, en geleerdheid. Derzelver beſcherming en aanmoediging beval haar deze vorst als zijnen uiterſten wil. — De gedenkpenning is niet gelogenſtraft: zijn inhoud is getrouwelijk uitgevoerd.

Nog eens. Het beeld der ſchoone CUNIGONDE verſiert denzelfden gedenkpenning met dat van ALBERT VAN BEIJEREN, haren echtgenoot; en deze vereeniging, door niets aangeduid dan door de enkele namen, werd genoeg geoordeeld, om aan de nakomelingſchap te herinneren, dat eens deze CUNIGONDE, dochter van Keizer FREDERIK DEN III, door haren vader aan den toenmaligen Sultan ter vrouwe geſchonken was, onder voorwaarde, dat hij en al zijne onderdanen het Christendom omhelzen zouden, maar dat vroegere liefde over ſtaatkunde had gezegepraald. Hoe dit ook zij, zeer gewigtige veranderingen werden hier geſtuit, of bitter naberouw is voorgekomen. — Welk een ſchat voor de *Geſchiedenis* bevat dan de zoo verwaarloosde *Penningkunde* niet! Dit, echter, is niet de eenigſte beſchouwing, waaruit het belang dier wetenſchap is af te meten. Zij ſtaat in een naauw verband met andere kunſten en letteroefeningen, en biedt dezelve trouwe hulpe aan.

Krachtig is de *taal* der penningen; en de diep gedach-

Digitized by Google

te, korte en veel omvattende ſpreuken in allerlei zin, en in eene oneindige verſcheidenheid van gevoel uitgedrukt, zijn niet minder kenmerkend, levendig en vol, dan de ſtijl van TACITUS of SALLUSTIUS. — Wanneer wij lezen, dat PETRUS ARETINUS op zijne gedenkpenningen *de Geeſel der Vorſten* genoemd wordt; dan zegt dat alles, wat hij was, en alles, wat hij deed. Men ſchonk hem eer, goud en zilver, opdat hij maar zwijgen zoude. — Één woord behelst ſomtijds eene zaak van de grootſte uitgebreidheid, en brengt dezelve, gelijk zij was, onveranderd, onverzwakt, aan den laten nakomeling over.

De *opſchriften*, zoo ontegenzeggelijk in den geest der ouden, die op de menigvuldige medaljes, ten tijde van LODEWIJK DEN XIV geſlagen, gevonden worden (*), zijn meesterſtukken van welſprekendheid, en ſtrekken ten bewijze, hoe zeer het raadplegen der oude wijsheid aan den geest duidelijkheid, en aan de uitdrukking vastheid en ſchoonheid mededeelt. — In de ſchool der opſchriften kon een BARTHELEMY en een DAGUESSEAU gevormd worden.

En wat is meer geſchikt, om het *dichtvermogen* op te wekken, en het edelst vuur te doen ontgloeijen, dan de zoo levendige vertegenwoordiging der voorgeſlachten? Welk een voedſel voor de vinding, en voor het werkzaam genie, in de allegoriſche beelden der oude en nieuwere penningen! Tooneelen van allerlei aard, waar de menſchelijke driften zich dikwerf zonder zwachtel en in hare ware gedaante vertoonen; gewaarwordingen, uit het binnenſte des harte voortgebragt, kort uitgedrukt; ſporen van het warmſte gevoel; heerlijke ontwikkeling der dingen; ſomtijds in een enkel punt eene trofee voor talrijke overwinningen: DRUSUS *zege over de Germanen*, niets meer (†)! glorie en roem — alles, wat de ver-

(*) *Medailles ſur les principaux événemens du regne entier de* LOUIS LE GRAND. *Paris*, 1723.

(†) *De Germanis.* Dit is het geheele opſchrift voor zoo vele groote daden.

Digitized by Google

verbeelding aanvuurt; maar men ziet er ook de knagendſte ſmart en krachtige herinneringen aan diepgezonkene grootheid — alles voor den dichter. Eene proeve zij genoeg.

De penning ter eere van den jongeren VESPASIAAN, die *Judæa* overwon, en ſtad en tempel ten grond toe ſlechtte, is het kort begrip van hetgeen de H. dichters van de verwoesting, die *Palestina* trof, gezongen hebben. De dochter *Sions*, eenzaam, in bitteren rouw, met gedekten hoofde en vaneengeretene kleederen, onder den palmboom gezeten, ſchijnt aan ieder, die haar ziet, te vragen: *Is er eene ſmarte gelijk aan de mijne?* — Deze penning, geheel waardig aan het karakter van TITUS, bevestigt ons, dat hij zelf over *Jeruzalem* geweend heeft.

Even dichterlijk is ook de penning van JULIA, de echtgenoote van SEPTIMIUS SEVERUS, daar zij, in de geſtalte van CYBELE, de moeder der vruchtbaarheid, omgeven van hare kinderen, zich gelukkig gevoelt in het midden van haar kroost (*).

PETRARCHA zamelde, met groote zorg en vlijt, de ſchoonſte munten op, en zocht er vonken van waarheid en gevoel in, die zijn hart ontvlamden en zijne gezangen bezielden.

Bovenal is er, voor den vriend van het ware ſchoone in de *beeldende* kunſten, geene oefenſchool, gelijk aan de ſchaars gezochte kennis der penningen. Het is ontwijfelbaar, dat RAPHAËL, op wiens penning, te zijner gedachtenisſe vervaardigd, het allegoriſch beeld der *natuur* zich vertoont, met de treffende gedachte van BEMBUS, waarbij hij haar voorſtelt, *als vreezende, zoo lang* RAPHAËL *leefde, door hem overwonnen te worden, of met zijnen dood ook verloren te gaan* (†); het

(*) *Felix prole virûm, qualis Berecynthia Mater*
Invehitur curru Phrygias turrita per urbes
Laeta Deûm partu. —
Æn. lib. VI. v. 785.

(†) — — — *timuit, quo ſospite, vinci*
Rerum magna Parens, quo moriente mori.

Digitized by Google

het is, zeg ik, ontwijfelbaar zeker, dat RAPHAËL, getrouw, de oude penningen met een kunst- en waarheidzoekend oog beſchouwde, en dat hij meermalen verklaarde, aan die oefening een groot gedeelte zijner ontwikkeling verſchuldigd te zijn.

Welk eene rijke verzameling van munten en penningen bezaten niet LE BRUN en RUBBENS! en op welk een' hoogen prijs ſtelde de laatſte derzelver onderwijs niet!

Het is immers door de ganſche oudheid, en door alles, wat gezagvoerend in het rijk der ſchoone kunſten is, bewezen, dat de hand van APELLES en PROTOGENES zich duidelijk vertoont in de onvergelijkelijke *Griekſche* penningen van den besten tijd en ſtijl, waar ſchoonheid en zuiverheid der vormen, edelheid en eenvoudigheid van uitdrukking, werking van iedere ſpier en zenuw, ſcherpheid en vastheid van omtrek, bevallige zamenſtemming van het geheel, met zoo veel waarheid, onvermengd en onvervalscht, bijeen gevonden worden.

De geleerde ſchrijver van de *Geſchiedenis der kunst onder de ouden*, die ons zulk eene voortreffelijke en geheel in het *ideale* ſchoon indringende beſchrijving van de *Mediceſche Venus* en van den *Apollo van Belvedere* gegeven heeft, zegt, met al het gezag, waarmede hij regtmatig bekleed is, dat de zittende *Jupiter*, op de zilveren munten van ALEXANDER, een volkomen beeld oplevert van den *Olympiſchen Jupiter*, door PHIDIAS vervaardigd; zoo veel verhevens beſpeurt men tot in de kleinſte gelaatstrekken, en in de ganſche majesteit der houding (*). — Ik voeg hierbij, dat niets meer ſtrekkende is, om zuivere denkbeelden van eenvoudige ſchoonheid te geven, dan de vrouwebeelden, onder welke de beste *Griekſche* en *Romeinſche* penningen

(*) WINCKELMANN's *Geſchichte der Kunst des Alterthums*, II Theil, S. 350.

Digitized by Google

gen de toenmaals bekende werelddeelen, en bijzondere rijken, landen en ſteden, gewoon waren voor te ſtellen.

Waar kan ook de vriend der kunſten beter, en zeden, en gewoonten, en kleeding, en ſieraden, naar waarheid leeren toepaſſen, dan door de munten en penningen? Hier heerscht geene verwarring; maar er zijn vaste kenmerken. ZENOBIA is uit duizend vrouwen aan haar *diadeem* te herkennen. Niets is hier weifelend of bedriegelijk.

Eindelijk. Welk een licht gaat hier op, over de zoo belangrijke *Gelaatkunde!* Geen de minſte afwijking heeft hier plaats, zoo dra men echte penningen raadpleegt. Men ziet altoos dezelfde menſchen, met hetzelfde karakter. PHILIPPUS en ALEXANDER zijn *altijd* PHILIPPUS en ALEXANDER. Het edel hoofd van MARCELLUS is ſteeds met eene wolk van ſombere droefenisſe omgeven, en het *frons laeta parum* (*) van den dichter vertoont zich in ieder' zijner trekken. Ook bij al het vleijende der muntſprake, ontdekt men in CALIGULA de verlaging der menschheid; en het ſchijnvergenoegd gelaat van DOMITIAAN getuigt van diep verholene boosheid.

Met deze herinneringen zoude ik kunnen gelooven, eenigzins, hoewel zeer onvolkomen, aan mijn oogmerk te hebben beantwoord: maar, mag ik, *Nederlander*, tot *Nederlanders* ſprekende, vergeten, dat ook bij ons de *penning* de getrouwe tolk der geſchiedenis is? Eenige weinige voorbeelden tot vereering der nagedachtenis van vorige geſlachten.

Wanneer ik denk aan het oude muntſtuk, hetwelk het mast- en roerlooze ſchip, het zinnebeeld van ons gemeenebest in de eerſte ſtormen, die hetzelve ſlingerden, voor ons oog brengt; en daarbij vergelijk, hoe een andere penning het ijsvogeltje vertoont, gerust in zijn nest dobberende op zee bij het ſterkſte golfgeklots, een beeld door vader WILLEM als het zijne uitgekozen;

(*) *Æneid.* lib. VI. v. 863.

Digitized by Google

zen; dan erken ik daarin, als in een sprekend tafereel, de geschiedenis onzer wording, den moed der vaderen, en de hand, die ons lot regeerde.

De schimp, door VAN BARLEMONT over *Neêrlands* edelen uitgestort, maar juichend beantwoord, en op menigvuldige munten en penningen vereeuwigd, is een onloochenbaar bewijs, dat zij ware en valsche eer, met een helder oog en vasten geest, wél wisten te onderscheiden.

Toen men, in het begin der zeventiende eeuw, na eene zware worsteling, over een verdrag met *Spanje* onderhandelde, had de Markgraaf SPINOLA, door middel van een' zijner vrienden, eenen aanval gewaagd op het karakter van den Griffier der staten, en gezocht, hem door geschenken in de belangen van zijn hof te doen overgaan. Men nam den schuldbrief, door SPINOLA zelf geteekend, met de andere geschenken aan; maar stelde dezelve ook oogenblikkelijk in handen van MAURITS. De onderhandelaar uit de *Oostenrijksche Nederlanden* met de voorslagen van het verdrag in de vergadering verschenen zijnde, zeide BARNEVELD tot hem: *Zie daar den diamant, zie daar de keten, zie daar de hand van* SPINOLA, *waarmede men getracht heeft, eenen dienaar van den staat in zijne trouwe te doen wankelen* (*)! — Het was deze proeve van voorouderlijke deugd en onomkoopbare braafheid, welke, op last der staten, door eenen penning aan de nakomelingschap ter gedachtenis en ter navolging werd overgeleverd. Men ziet daar MERCUUR aan den wijzen ULYSSES, volgens het verhaal van HOMERUS (†), de plant *Moly* aanbieden, om hem tegen de tooverijen van CIRCE te wapenen; eene plant, welker gebruik de zinnen nuchteren, het verstand onbeneveld hield, en het hart zijne vrije keuze liet.

Zoo handelde men, en zoo konde men handelen, daar men steeds een hooger gezag en eene hoogere verantwoor-

(*) HOOFT. (†) *Odyss.* lib. X. v. 302 &c.

Digitized by Google

woording voor oogen had. Want zelfs op dat tijdſtip, waarvan ik ſpreek, in de onzekerheid, of men *vrede* dan *oorlog* zoude kiezen, begreep men, dat het de pligt van eene Christelijke natie en derzelver overheid was, om zich voor den God der vaderen te buigen, en Hem, die alleen wijsheid is en geeft, om wijsheid te bidden. Dit geſchiedde over de ganſche uitgeſtrektheid des lands. En deze gedenkwaardige dag werd, op hoog bevel, op eenen penning afgebeeld, waar men een achtbaar *Nederlander* ziet, die, zonder het zwaard te grijpen, dat men aan den eenen kant hem aanbiedt, of den palmtak, die van de andere zijde wordt toegereikt, aan te nemen, zijn oog eerbiedig vestigt op het licht, dat zijn hoofd omſtraalt; met dit opſchrift: *Nederlandſche dapperheid.* En wij, *wij* zullen dat immers geen *zwakheid* noemen?

Holland had altoos eenen affchrik van dweeperij, onverdraagzaamheid, en prieſterhaat. — Toen, door den onzaligen moord van HENDRIK DEN IV, *Frankrijk*, geheel *Europa* zelve in rouwe was gedompeld, oordeelden de ſtaten, hunnen affchrik van MARIANA's leer, die vorſtenmoord predikte, openlijk te moeten toonen, door het doen ſlaan van eenen penning, waarop een gemijterde wolf het onnoozel lam verſcheurt; met dit opſchrift: *Dit leert de Godsdienst niet* (*). — Ik zwijg van zoo vele andere penningen, waardoor de *Nederlanders* hunne gehechtheid aan vaderland en vorſt, hunnen eerbied voor vaste beginſelen, bij wier bewaring of vertreding een land ſtaat of valt, hunne achting voor geleerdheid en deugd, hunne dankbaarheid aan groote mannen, die onder hen waren, hebben aan den dag gelegd. Ook zeg ik niets van de kunſtwaarde van zoo vele penningen, onder welke er gevonden worden, die inderdaad met de ouden zouden kunnen wedijveren, en

(*) Hoe glorierijk voor *Nederland* was de penning, geſlagen in 1608! Zie VAN LOON, *Nederl. Penn.* III D. bl. 24.

Digitized by Google

en dus tot een voorbeeld van vinding en goeden ſmaak ſtrekken. Maar het valt moeijelijk, het gevoel van bevreemding te onderdrukken, over het verdwijnen eener kunst, die zoo veel invloeds op de nationale en zedelijke vorming had, en zoo zeer de denk- en handelwijze van onze landgenooten uitdrukte (*).

Ik weet het, men heeft, in het algemeen, de beoefening der penningkunde meer dan eens in een belagchelijk licht geplaatst. Maar de leer van SHAFTESBURY, die de mogelijkheid, om iets belagchelijk te maken, als een blijvend kenmerk van de nutteloosheid en nietigheid eener zaak wil doen beſchouwen, is eene leer, die alle beginſels van waarheid en zedelijkheid te eenemale vernietigt. — Ik wil gereedelijk toeſtemmen, dat de beoefening der penningkunde, door eene valſche geestdrift, en door een dwaas misbruik, veel van hare waarde verloren heeft. Ik erken gaarne, dat er een tijd was, waarin de oudheidkundige zijne geheele ziel daaraan overgaf, en menig geleerde meer bekend was met de *Romeinſche ſestertien*, dan met de gangbare munten van zijn eigen vaderland; dat het beeld der ANTONINUSSEN hem meer belang inboezemde, dan de gelaatstrekken van de grootſten zijner tijd- en landgenooten; en dat het gezigt van een koperen *Otho* hem meer in zielsvervoering bragt, dan het ſchitterendſte voorwerp uit het rijk der natuur. Maar, had en heeft niet onder alle kunſten en wetenſchappen valſche toepaſſing, te ver gedrevene zucht voor dezelve, of miskenning en verwarring van *middel* en *doel*, plaats? Zoude dan de dwaasheid van ſommige beoefenaars eener wetenſchap, die den wijzen Koning ALPHONSUS zoo veel verſtandig vermaak verſchafte, en welker beſcherming en aanmoediging zoo veel luister aan het groot

(*) Onze natie heeft de grootſte verpligting aan de nu, helaas! voor een' ſpotprijs te koopene, maar met regt hoog gewaardeerde, ſchriften van VAN MIERIS en VAN LOON.

Digitized by Google

groot geſlacht der MEDICIS bijzette, alleen den val dezer ſtudien hebben na zich geſleept? Ik kan dit naauwelijks gelooven. Ik vrees maar al te zeer, dat, ten minſte van het ophouden der voormalige belangſtelling in het vereeuwigen der gebeurtenisſen door vaderlandſche penningen, niet anders dan karakterloosheid, vermindering van echte *Nederlandſche* deugden, het onophoudelijk prediken, dat het *nu* andere tijden zijn, zoo wel als onze onderwerping aan vreemd gezag, en verbreking van eendragt in doel en werking, de ongelukkige, maar al te zekere oorzaken zijn geweest. Wat ook zouden de penningen gedurende eene lange reeks van jaren anders hebben opgeleverd, dan de geſchiedenis van onze afhankelijkheid en dikwerf treurige verblinding?

Intusſchen mag ik den wensch niet verbergen, dat de wederkeering van goed geſtempelde vaderlandſche deugd ook de *penningen* zal terugroepen; en dat het, door langdurige ſchokken, en ſomtijds door het gebruik van verkeerde middelen, geteisterde, en nog niet herſtelde ſtaatsligchaam, niet zoo zeer door onze redevoeringen, maar door oude en beproefde ervaring, door wijze matigheid, en door innerlijke veerkracht opgebeurd, zijnen bloei herkrijge, tot herleving van al wat ware kunde, ware wetenſchap, ware ſchoonheid is. En hier kan ik niet nalaten nog met een woord te herinneren, dat het *wezen* der kunst, van welke wij ſpraken, niet moet verward worden met derzelver *oogmerk*. Het doel moet zonder twijfel bevordering der zedelijkheid zijn. Maar dit is niet de *volmaaktheid* der kunst, als *kunst* beſchouwd. Het beeld van eene *Phryne* en van eene *Thaïs*, van eenen belagchelijken *Silenus* en van eenen verachtelijken *Priaap*, op *Griekſche* of *Romeinſche* penningen, kan oneindig volkomener zijn, dan dat van *Minerva*, *Urania*, of *Melpomene*. In de onnavolgbare meesterſtukken der oude bouwkunde aanbad men Goden, die *wij zelve* niet zouden wenſchen te zijn, en die wij aan onze kinderen niet tot voorbeeld zouden ſtellen.

Vol-

Digitized by Google

Volmaking dus van kunst, zoo dra het *doel* mist, ſtaat niet in onmiddellijk verband met *zedelijkheid*. Het diepst bederf heerschte dikwerf daar, waar de meeste vinding en de gelukkigſte navolging der natuur plaats vonden.

Deze opmerking wordt niet medegedeeld om de waarde der kunſten te verminderen, maar om al het treden buiten de grenzen te vermijden. Ik vond mij in deze gedachte verſterkt door het naauwkeurig nagaan van de landkaart bij het door mij reeds aangehaalde *Numismatisch* werk van den bovengenoemden CHARLES PATIN, waar deze geleerde ook onder andere *die* plaatſen heeft uitgedrukt, die het meest bekend waren door den bloei der penningſnijding of ſtempeling. En inderdaad, *klein Azië*, met hare ſchitterende en door allerlei kunstwerk beroemde ſteden, treft hier het meest ons oog. Ik dacht toen aan het geheiligd genie van die groote mannen, die daar, te *Epheſen*, te *Laodicea*, te *Thyatira*, en in andere *Aziatiſche* ſteden (*), de eenvoudige leer der waarheid predikten; en ik kon niet nalaten mij te verheugen, dat die zelfde eenvoudige waarheid zich niet in de ſchaduwe der domheid, der onbeſchaafdheid en onkunde vertoond had, maar daar, waar de kunſten, als *kunſten*, den hoogſten top van menſchelijke volkomenheid bereikt hadden. Wat deed de kunſten dan vallen? Niet de nieuwe leer, maar haar eigen misbruik, tot verlaging der menschheid en der Godheid, bragt hare verwoesting mede. En het was gelukkig, dat er op aarde iets verſcheen, hetgeen méér dan penſeel, méér dan graveerſtift, méér dan beitel de waarde der menſchelijke natuur en den eerbied voor den Onzigtbaren verhoogen konde.

De *volkomenheid* der kunst zij dus nooit geſcheiden van het *zedelijk* doel. En, het zij men de lier ſpanne, het zij men optrede om over kunst en wetenſchap te ſpre-

(*) Eene menigte bijzonderheden in de *Handelingen der Apostelen* worden door de oude munten ten volle bevestigd.

Digitized by Google

ſpreken, het zij men het ſchoone ſicht, de eerstgeborene der ſchepping, op het paneel brenge, het zij men met harmonie het oor ſtreele, niemand onzer vergete, dat God den mensch ſchiep naar zijn beeld, en dat het Christendom die oorſpronkelijke ſchoonheid in vollen luister herſtelt.

DE DRIBURGER MINERAALBRONNEN.

Door

E. J. THOMASSEN A THUESSINK.

In den voorleden zomer eenigen tijd het *Driburger* water en de baden gebruikt hebbende, heb ik aanſtonds gedacht, dat ik mijnen landgenooten geen' ondienst zoude doen, wanneer ik hun eenigzins bekend maakte met eene bron, die over het algemeen minder bekend is, dan zij wel verdient. Het volgend verſlag zal, hoop ik, eenigermate aan dit oogmerk beantwoorden.

Het *Driburger* bad is vooral voor onze noordelijke provincien van het hoogſte belang. Het levert een der vermogendſte geneesmiddelen op, die wij in langdurige ziekten van zwakheid kunnen hebben. Het is de bron, die het naaſte bij ons land gelegen is, en werwaarts wij in den brontijd (in het best van den zomer) ons het gemakkelijkst begeven kunnen. De bron ligt in een dal bij het kleine ſtadje *Driburg*, vijf uren boven *Paderborn*, in *Weſtfalen*. De weg derwaarts loopt over *Bentheim* en *Munſter*, en is van de laatſte ſtad ſlechts tien mijlen verwijderd, zoodat *Driburg* niet meer dan 58 Hollandſche uren vanhier kan gerekend worden. Een vlakke en niet onaangename, boschrijke zandweg leidt ons naar *Paderborn*; dan vandaar tot *Driburg* ontmoet men hooge bergen, en men daalt bij dit ſtadje een ſteilen berg af. Intusſchen is deze weg niet gevaarlijk, daar men, door uitnemende en voorzigtige postiljons gereden wordende, dezen weg zeer veilig en zonder ge-

Digitized by Google

vaar kan reizen. Thans is men drok bezig met eene gemakkelijke *chaussée* of straatweg te leggen, die over het steedje *Brakel* naar *Sassen* loopt, en ongetwijfeld zeer veel zal toebrengen, om den toegang tot dit bad gemakkelijk te maken.

De bron van *Driburg* ligt in eene vrij uitgestrekte vallei tusschen hooge bergen, die of met koorn bebouwd, of met bosschen beplant zijn. Zij was reeds vóór eeuwen bekend, en werd ook tot een geneeskundig gebruik door de inwoners gebezigd. Intusschen lag zij in eenen moerasigen grond, was niet behoorlijk ingevat, van alle aanstalten en inrigtingen voor baden onvoorzien, en daarom voor vreemdelingen onbruikbaar. Men verwaarloosde dezelve, doordien het bestuur in handen was van de geestelijkheid van *Paderborn*, tot dat evenwel een meer verlichte Bisschop, FREDERIK VAN FURSTENBERG, in 1668 dezelve in hout liet vatten, en daardoor meer bruikbaar maakte. Het duurde tot het jaar 1743, eer de bron gereinigd, en tot 1751, eer die met een koepel en badhuis voorzien werd, en er eenige wandelwegen bij werden aangelegd. Het water werd reeds toen buitenslands verzonden. Weldra, echter, deed de zevenjarige oorlog deze bron weder in verval komen. In 1777 liet de Bisschop WILHELM ANTOON, eene nieuwe bron in de nabijheid der drinkbron ontdekkende, en daarbij een' sterken damp van koolzure lucht bespeurende, dezelve ook invatten, en daarboven een huis met vier kamers en baden oprigten. Weinig nam echter deze bron op, voordat dezelve in handen kwam van den tegenwoordigen bezitter, den Vrijheer VAN SIERSDORFF, in 1779. Deze voortreffelijke en doorkundige man begon in 1782 een groot badhuis te bouwen, den moerasigen grond op te hoogen, en overal wandelingen aan te leggen, waardoor allengs het getal der brongasten vermeerderde; waarbij nu eene groote galerij, eene ruime eetzaal, eene nieuwe herberg, en naderhand, in 1793, het nieuwe badhuis, de Apotheek en

Digitized by Google

en meer andere huizen, om een aantal menſchen goed en gemakkelijk te verzorgen, werden aangebouwd.

Thans is de inrigting van het *Driburger* bad uitſtekend goed, zoodat allerhande ſoort van menſchen voor eenen matigen prijs geherbergd en gevoed kunnen worden. In de beide badhuizen, in de herberg, in de Apotheek, en in het ſtadje *Driburg*, vindt men overal goede en welgemeubelde kamers, bediening enz. Middag en avond wordt er in de groote eetzaal één welvoorziene tafel gehouden, 's middags voor 16 goede groſchen (24 ſt. Holl.) en 's avonds voor 8 gr. In de andere herbergen eet men voor minder geld. Aan de tafel plaatst men zich naar mate van de aankomst, en men heeft daar eene aangename en ongedwongene verkeering. Bij ſlecht weder verzamelt zich meestal weder het gezelſchap om thee te drinken. Bij goed weder vindt men in den omtrek de ſchoonſte wandelingen.

Men gaat gewoonlijk 's morgens ten 6 ure naar de drinkbron, daar het water door den bronmeester in glazen uit de bron geſchept en den brongasten gegeven wordt. In den loop van den morgen worden de baden gebruikt. De baden zijn in het onderſte gedeelte der beide badhuizen. De kamers zijn zeer ruim en hoog, zindelijk gemeubeld, en meestal van ſchoorſteenen voorzien. De baden zelve zijn in den grond gezonkene houten kuipen, waarin men met een' trap nederdaalt. Het minerale water wordt uit de bron gepompt in een' grooten ketel, waarin het gewarmd wordt, waar naast eene kuip met koud mineraal water geplaatst is; twee koperen buizen loopen langs elk bad, welke met kranen voorzien zijn, zoodat men warm of koud water kan inlaten. De badmeester maakt, met den thermometer in de hand, de baden naar ieders behoefte gereed; en, zoodra men het bad verlaat, opent men eene klep, wanneer het water wegloopt. In elke badkamer brengt men eene vuurmand en droogdoeken. In twee kamers zijn *douches*, die door drukmachines

Digitized by Google

het naar boven geperste water door eene lederen buis en koperen pijp aanbrengen. De Heer Hofraad FICKER heeft onlangs eene dampmachine uitgevonden, waardoor de damp van kokend water, door eene bus, met kruiden gevuld, doorgaande, naar welgevallen aan elk deel kan worden aangebragt. In de kamers heeft men badmeesters en badvrouwen, die de zieken ten dienste staan.

Men heeft hier niet alleen voor rijke en vermogende, maar ook voor arme en behoeftige zieken gezorgd. In het nieuwe badhuis heeft men drie kamers, met baden even als de voorgaande, voor armen ingerigt. In de herberg heeft men twee kamers, elk met vijf bedden voorzien, ter verzorging der armen bestemd.

Verscheidene zeer beroemde geneesheeren hebben als bronartsen te *Driburg* gediend; eerst de beroemde geneesheer BRANDIS, daarna Prof. ROSE van *Brunswijk*, die na deszelfs vroegen dood door den Hofraad JORDAN is opgevolgd. In 1809 werd de tegenwoordige bronarts, de Heer Hofraad en Prof. FICKER, van *Paderborn* derwaarts beroepen; een man, niet alleen door verscheidene geleerde schriften beroemd, maar door zijne praktische ervaring, door zijn juist oordeel, hartelijke menschlievendheid en innemende vriendelijkheid bij elk bemind en geacht. Openlijk moet ik hem hier voor alle blijken van gulle vriendschap en oplettendheid, die ik dagelijks van hem ontvangen heb, dankzeggen. — Deze geneesheer bevindt zich gedurende den geheelen zomer bij het bad te *Driburg*.

Het *Drtburger* bad is in een oord van *Duitschland* gelegen, waarin de rijkste bronnen van allerhande soort gevonden worden. Weinige uren zijn daarvan verwijderd de baden van *Meinberg*, *Pyrmont*, *Nendorf* en *Eilzen*, waarvan men eene breedvoerige beschrijving in het werk van HUFELAND over de bronnen van *Duitschland* vindt.

Na deze algemeene aanmerkingen, zal ik meer bijzonder iets van den aard, de bestanddeelen, en het genees-

Digitized by Google

neeskundig gebruik van het *Driburger* water moeten zeggen.

Men heeft hier drie bronnen bij elkander, die tot geneeskundig gebruik gebezigd worden: de drukbron, en de twee bronnen, die voor het baden dienen.

De drinkbron, die, zoo als wij gezien hebben, met een koepel gedekt is, heeft eene diepte van veertien voeten en is tot den rand toe vol, kookt beſtendig, en werpt luchtblazen van koolzure lucht op. Het water heeft altijd denzelfden trap van warmte, van 40 graden van *Fahrenheit*, of $7\frac{5}{9}$ van *Reaumur*. Het is volmaakt helder, en heeft een' ſterken zuurachtigen ſtaalſmaak. De bron geeft in een uur 6300 ponden water op; en er ſtroomt $250\frac{7}{16}$ kubiekvoeten lucht uit. Men bemerkt deze lucht niet, omdat de koepel aan alle zijden open is. Men kan dezelve duidelijker bemerken aan de nabij liggende bron in het nieuwe badhuis, daar, de lucht meer beſloten zijnde, de uitvloeijing zoo ſterk is, dat men aan den buik en de beenen eene prikkelende hitte gewaar wordt, en men ligt zoude ſtikken, wanneer men lang deze lucht inademde, zoo als dit met twee menſchen vóór eenige jaren gebeurd is.

Het *Driburger* water is door verſcheidene ſcheikundigen onderzocht. Volgens WESTRUMB, bevat een pond water van 16 oncen de volgende beſtanddeelen:

Glauberzout	$11\frac{17}{32}$	greinen.
Bitterzout	$4\frac{11}{16}$	——
Seleniet	$20\frac{17}{25}$	——
Keukenzout	$\frac{28}{100}$	——
Zoutzure kalkaarde	$\frac{16}{100}$	——
—— bitteraarde	$\frac{73}{100}$	——
Koolzure kalkaarde	$6\frac{89}{100}$	——
—— bitteraarde	$\frac{6}{25}$	——
—— aluinaarde	$\frac{1}{10}$	——
—— ijzer	$2\frac{31}{100}$	——
Extractiſtof (*harzſtoff*)	$\frac{13}{100}$	——
Koolzuurgas 28 kubiekduim.		

GMELIN vond, dat 46 pond *Driburger* water een over-

Digitized by Google

overblijfsel van 3 oncen en 60 greinen naliet, en dat dit bevattede 218 gr. ijzerkalk, ½ once en 12 gr. bitterzout, ½ once en 120 gr. glauberzout, 1 once en 10 gr. seleniet, 34 gr. kalkaarde. Dezelfde hoeveelheid *Pyrmonts*-water bevatte 2 oncen en 15 gr. overblijfsel, 110 gr. ijzerkalk, ½ once en 46 gr. bitterzout, 36 gr. glauberzout, 145 gr. kalkaarde, ½ once en 60 gr. seleniet.

Uit deze vergelijking blijkt het, dat het *Driburger* water ten naastenbij dezelfde beſtanddeelen bezit als het *Pyrmonts*-water, behalve dat het meer ijzer bevat, en met veel meer oplosſende zouten, vooral glauberzout, vereenigd is. Er is echter een aanmerkelijk onderſcheid tusſchen deze beide waters, daar het *Driburger* water niet alleen veel meer vaste lucht bevat dan het *Pyrmonts*-water, maar dat het daarmede veel vaster verbonden is. Men heeft opgemerkt, dat een glas *Driburger* water minder bruist, dan een glas *Pyrmonts*- of *Spa*-water. De Heer BEROLDINGEN nam een glas met *Driburger*-, een met *Pyrmonts*- en een met *Selter*-water, en ſtelde deze drie glazen aan de hitte der zon bloot. Onmiddellijk kwamen er eene menigte luchtbellen uit het *Pyrmonts*-water; minder uit de beide andere glazen. In een uur tijds hield dit in het *Pyrmonts*- en *Selter*-water geheel op; maar in het *Driburger* water duurde dit zes uren. Na tien uren werd het *Pyrmonts*-water troebel, en liet alle ijzerdeelen vallen; maar het *Driburger* water bleef over de vier-en-twintig uren helder, en bruiste nog na dien tijd met ſuiker op. Na vier jaren was het *Driburger* water nog volkomen goed. Hieruit blijkt duidelijk, dat het *Driburger* water meer geſchikt is voor de verzending, dan eenig ander mineraal water, vooral daar ook de onderviding leert, dat het, gedurende een jaar in fleſſchen bewaard zijnde, even goed en versch blijft, alsof het zoo even uit de bron geſchept is; terwijl het, volgens de proeven van Prof. FICKER, alleen door langdurig koken van deszelfs vaste lucht kan bevrijd worden.

Be-

Digitized by Google

Behalve de gemelde ſtaalbronnen, die tot drinken en baden gemeenlijk gebruikt worden, bezit *Driburg* nog andere bronnen, die tot nog toe niet genoegzaam tot gebruik zijn ingerigt, maar die op den duur van veel belang kunnen worden, daar de onvermoeide en weldadige Heer VAN SIERSDORFF ongetwijfeld dezelve eerlang behoorlijk zal laten inrigten.

Een half uur van *Driburg* heeft men achter den *Steinberg* in het *Herſter*-dal eene zwavelbron ontdekt, welke ook door den Heer VAN SIERSDORFF is aangekocht, en in het jaar 1813 is in orde gebragt. Ik heb deze bron zelf niet gezien, daar de weg derwaarts door den regen onbruikbaar was. Het water, hetwelk ik vandaar in eene flesch liet halen, was zeer helder, had een' ſterken ſmaak van zwavellever, en komt, volgens de proeven van den Heer FICKER, veel met het *Eilzener* zwavelwater overeen, bevattende hetzelve koolzure kalkaarde, bitteraarde, en zoutzure aarden. — Niet verre van deze bron is eene tweede, die van de eerſte zeer veel verſchilt. Zij bevat veel meer koolzuur, is zeer helder, en het water bevat aan de bron zelve eenige ijzerdeelen, die het, vervoerd wordende, even als het *Selter*-water, laat vallen, voorts vrij *natrum* en alkaliſche aarden en middelzouten. Men heeft deze bron nog niet behoorlijk ingevat, en nog weinig gebruikt; zij ſchijnt echter veel met het *Selter*- en *Geilnauer*-water overeen te komen, en nuttig te zijn, zoo wel tot voorbereiding voor het ſtaalwater, als in die gevallen, waarin dit ſterker water niet verdragen wordt. Uit hetgeen wij dusverre van de beſtanddeelen van het *Driburger* water gezegd hebben, zal men gemakkelijk kunnen beſluiten, dat hetzelve een der krachtigſte wateren van *Duitschland* is, en dat men aan hetzelve alle die krachten kan toeſchrijven, welke aan het *Pyrmonter* en andere ſterkere ſtaalwaters toegeſchreven worden. — De plaats gedoogt niet, dat ik hier in het breede vermelde, hetgeen ik van de uitwerking daarvan in verſchillende ziekten zoude kunnen zeggen. Met een

Digitized by Google

woord zal ik alleen opgeven, wat deze bron boven andere eigendommelijks heeft.

Het *Driburger* mineraalwater verschilt daarin van het *Pyrmonter-*, *Spa-* en andere staalwaters, dat het niet alleen eene groote hoeveelheid oplossende zouten bevat, maar dat het koolzuur, waarin het ijzer en de andere bestanddeelen zijn opgelost, daarmede zoo vast verbonden is, dat de koolzure lucht deze deelen niet onmiddellijk verlaat, en, onder den vorm van vaste lucht, de maag opzet, en die prikkelende werking op de zenuwen en spiervezelen uitoefent, welke deze waters somtijds zeer nadeelige uitwerkingen op het ligchaam doet hebben.

Men heeft dikwijls opgemerkt, dat menschen, die een zeer aandoenlijk zenuwgestel en prikkelbare vaten, en daardoor eene neiging tot *congestie* naar het hoofd en naar de borst hebben, dikwijls het staalwater niet kunnen verdragen. De Heer FICKER, die dit water ook niet aanprijst in alle gevallen van verhoogde levenskracht, in *hæmorrhagien*, neiging tot beroerte enz., heeft echter gezien, dat het deze nadeelige uitwerkingen niet had, en door deze soort van menschen zonder schade gebezigd werd. Intusschen is het, zoo wel inwendig als in baden gebruikt, bijzonder aangewezen in alle ziekten, welke uit zwakheid voortkomen; en, daar in dit geval zeer dikwijls eene ophooping van slijm, eene dikte van het bloed, een trage omloop van hetzelve in de vaten, vooral des onderbuiks, en verstopping der ingewanden plaats heeft, is dit oplossend en versterkend water hiertoe bijzonder van dienst.

In eene behoorlijke mate (tot een pint 's morgens nuchteren) en langzamerhand, met eene goede beweging in de open lucht, gedronken, lost het de slijm in de ingewanden des onderbuiks en der longen op, bevordert de opwerping en ontlasting daarvan, zoo wel als den stoelgang, zonder te verzwakken. In kleine giften van een half pint of nog minder, versterkt het de slijmafzonderende werktuigen, en neemt daardoor vele tegen-

na-

Digitized by Google

natuurlijke afscheidingen weg, die dikwijls het ligchaam aantasten, en alle spankracht en werkzaamheid wegnemen. Het ijzer, hetwelk in zulk eene groote hoeveelheid in het *Driburger* water is opgelost, is het krachtigste opwekkend middel voor de werktuigen der spijsvertering en voor het zenuwgestel. Herhaalde ondervinding heeft geleerd, dat langdurige ziekten, die door de krachtigste pharmaceutische geneesmiddelen niet bedwongen konden worden, door het aanhoudend gebruik van het *Driburger* mineraalwater grondig hersteld zijn. Over het algemeen is hetzelve geschikt bij die menschen, die een bleek en aan ijzerdeelen gebrekkig bloed hebben, die door bloedstortingen en slijmvloeden, door schadelijke gemoedsbewegingen, die door kwikmiddelen of andere sterk aantastende geneesmiddelen verzwakt zijn, wier omloop van bloed in de vaten des onderbuiks door een zittend leven en het misbruik van warme waterdranken vertraagd is, die door den invloed van heete luchtstreken, door te veel aangezette spijzen verzwakt zijn. Volgens de ondervinding der achtingwaardigste geneesheeren, wordt dit water met het beste gevolg aangewend in de scheurbuik, in bleekzucht, in verstopping en verslijming der onderbuiksingewanden, in zwakke spijsvertering, gebrek aan eetlust en maagkramp, in chronische braking, wormen, hypochondrie, in hysterische toevallen, in het *asthma*, in het eerste tijdperk der slijmtering, aambeijen, in onregelmatigheid der *menses*, slijmgraveel, in vele gevallen van onvruchtbaarheid, witten vloed, langdurige diarrhëën, *pollutiones*, *spasmi*, rheumatische en jicht-toevallen, zenuwhoofdpijn en andere krampachtige toevallen, die uit zwakheid voortkomen (*).

Wanneer men geene gelegenheid heeft dit water aan de bron zelve te gebruiken, kan men hetzelve altijd bekō-

(*) Ik heb hier gebruik gemaakt van eene schriftelijke opgave, mij door den Heer FICKER vriendelijk medegedeeld.

Digitized by Google

komen, wanneer men zich met vrachtvrije brieven aan de bron-administratie te *Driburg* aanmeldt.

Omtrent dit mineraalwater kan men de volgende schriften breeder nazien:

E. NESSELII *Examen fontis salubris Driburgensis in Episcopatu Paderbornensi.* 1714.

B. W. RÖDDER, *Beschreibung der in Driburg in Hochstifte Paderborn gelegene Gesund- und Stahlbrunnen.* 1757.

BEROLDINGEN, *Physicalisch chemische Beschreibung des Gesundbrunnens bey Driburg. Hildesheim*, 1783.

J. F. GMELIN, in CRELL's *neueste Entdeckungen in die Chemie.* 10 *St.* 1783.

J. F. WESTRUMB, *Beschreibung des Mineralwassers zu Driburg*, 1788. en *kleine Physicalische Abh. II B. H.* 1788.

J. D. BRANDIS, *Anleitung zum Gebrauch des Driburger Bades und Brunnens. Munster*, 1792.

——— *über die Wirkungen der Eisenmittel in allgemeinen und des Driburger Wassers ins besondere.* 1803.

SUADICANI, in HUFELAND's *Journal*, *XIV B.* 2 *St.*

BRINKMANN, *in* BALDINGER's *neues Magasin fur Artzte.* 1789. 4 *St.*

HUFELAND's *Journal*, *XXIV B.* 3 *St.*

——— *Practisch Uberzicht der vorzüglichste Heilquellen Teutschlands. Berlin*, 1816. en Holl. vertaling, bl. 77.

W. A. FICKER, in HUFELAND's *Journal*, 1815. 4 *und* 5 *St.*

——— *Driburger Taschenbuch. Paderborn*, 1811 *und* 1816.

DE

Digitized by Google

DE SLAG
OP DE
ZUIDERZEE, 1573.

Tweede Zang.

Hervat de ſpeelſtift weêr, mijn zangſter! ſtem uw ſnaren:
't Geldt hier den heldenroem van Neêrland's dapp're ſcharen;
Verhoog, kan 't zijn, den glans, die van hunn' ſchedel ſtraalt,
Met eigendomm'lijk ſchoon in 't nacht'lijk duister praalt;
Een' glans, die heller gloort, als zaamgepakte nev'len,
Uit 's afgronds zwarten poel, in dampen opwaarts hev'len;
Die, als de poolſtar blinkt aan 's hemels wijden boog,
Der volken aandacht wekt, en ſtraalt heel de aarde in 't oog.
Verga de baſtaardzoon, wien 't bloed niet gloeit in de ad'ren,
Als hij op de eerzuil ſtaart van zijn vergode vad'ren,
Dáár niet vol eerbieds knielt en 't hart ten offer brengt,
Noch tranen van gevoel bij dit zijn offer plengt!
Maar gij, mijn broeders! gij, Civilis echte loten,
Zoo waardig aan den ſtam, waaruit gij zijt geſproten!
Elk plekje, waar de roem der vad'ren ſteeg omhoog,
Is u een heilig land, is dierbaar in uw oog:
Een blik, op d' oceaan, waar Ruiter ſtreed, geſlagen,
Waar hij van Neêrland's roem de wereld deed gewagen,
Zegt meer voor 't Hollandſch hart, dan vreemde tooi en praal,
En marm'ren zegeboog en beelden van metaal. —
Welaan dan, 't lied geſtemd voor Dirkszoon's zegepralen!
Wier luister Spanje's trots het hoofd deed onderhalen;
Wier grootheid Nederland behoed heeft en bevrijd;
Hem zij de lauwerkroon — hem zij mijn zang gewijd!

't Was na een' ſtillen nacht, belonkt door 't ſtargeflonker,
Waarvan de hemel blonk en ſchitterde in het donker,
Dat, aan de held're kim, de morgenſtond verſcheen,
En, met der ſtarren pracht, de duisternis verdween:
Hoe grootsch Orion's beeld aan 't luchtgewelf mogt pralen,
Hij haalt die glanzen in voor Febus held'rer ſtralen;
De nev'len vlugten heen voor 't blozend ochtendrood,
En de eerſte morgenſtraal begroet der Geuzen vloot;

De

De dag breekt eindlijk door; — men hoort de schepelingen,
Opklaut'rend in den mast, 't geliefd Wilhelmus zingen;
Hier slaat men hand te werk aan bramsteng en bezaan,
Daár steekt een sloep van boord, ginds voert men leestogt aan;
Het zeil, in top gehaald, doet mast en takel kraken.....
Op ééns verheft hij zich, de kreet: „ de Spanjerds naken!"
Deez' kreet, die, voor een poos, den vloteling verstomt,
Wordt straks met vreugd herhaald: „ ten strijd! de Spanjerd komt!"

Held Dirkszoon ziet nog naauw den Spanjaard oplaveren,
Beveelt geheel de vloot zich den strijd te keeren;
Zijn schrander zeebeleid blinkt hier in vollen dag,
En, eer Bosfu genaakt, is 't all' gereed ten slag.
Nu werpt de Christenheld zich neder in gebeden,
Gedenkt aan 't vaderland en wat het heeft geleden,
En smeekt om kracht en moed tot Hem, die eeuwig leeft,
En geeft zijn ziel aan God, als hij in 't strijden sneeft.

De vijand nadert vast, en 't kan zijn' hoogmoed streelen,
Te staren op den bouw der trotsche zeekasteelen;
Het stout gevaarte rijst, gelijk een steile rots,
Waarop de stormwind breekt en 't vreesl'lijk golfgeklots;
't Schiet blikfems om zich heen uit honderd kop'ren monden,
Die, waar hun donder treft, doen sneuv'len en verwonden;
't Spuwt, als een Etna, vuur met bulderend geluid,
En braakt, in zwaveldamp, zijn schrikb're vlammen uit. —
Klein, en van zwakken bouw, zijn Dirkszoon's oorlogsbooten,
Maar onverwrikt de moed der dappere eedgenooten;
Men ziet den Spanjaard slechts, en elk zweert hem den dood;
Men telt de zeilen niet van Bosfu's Koningsvloot;
Men ziet den Spanjaard slechts, maar niet zijn zwaarder schepen;
Op 't strijden is alleen het heldenbrein geslepen;
Den rankstgebouwde kiel durft zelfs met Bosfu slaan,
Al moest hij, in dien strijd, door 's vijands vuur, vergaan.

Men steekt de krijgstrompet, — de zeeslag is begonnen:
Reeds davert Marken's strand van 't bald'ren der kanonnen:
Een dikke rook stijgt op; de dampkring staat in vuur;
Voor duizend offers slaat het ak'lig stervensuur:
De moord waart dreigend rond en treft met wisse slagen,
En vriend en vijand valt, om nimmermeer te klagen:

Het

Digitized by Google

Het ſcheepsboord is beſpat, ja, roodgeverwd met bloed;
Wie hier den dood ontgaat, treedt dáár hem in 't gemoet:
Hier ſplijt een maſt vaneen, van gonzend lood doormageld;
De zeilen vliegen weg, door kogels ſtukgehageld:
Het davert, dreunt en kraakt, als borst de kiel vaneen,
En dooft het ſtrijdgewoel, het kermen en geween:
Hier brandt een helſche zucht naar wraak in hart en oogen,
Dáár ziet men ed'len moed der helden kracht verhoogen;
Hier kampt de dwingelandij, opdat de deugd verga,
Dáár dondert het geſchut, opdat de deugd beſta.

Maar, 't mind'ren van den wind doet haast de ſtrijders wijken,
En Bosſu kraait triomf, als moest de Geus bezwijken.
Staak, trotſche Koningsſlaaf, dat woest triomfgeſchreeuw!
Gij hebt de kracht beproefd van Holland's waterleeuw;
Gij hebt zijn' moed aanſchouwd, door geen geweld te buigen:
Vraag, vraag 't uw' dooden ſlechts, zij zullen 't u getuigen!
Waan vrij, dat alles bukt en zwicht voor uw geweld,
Haast wordt uw nederlaag, alom, met ſchand', vermeld:
Toledo — Spanje — Flips — ja, de aarde zal het weten,
Dat Neêrland brijzlen kon Kastielje's ſlavenketen.
Maar, ſchoon Bosſu dus juicht, hij gloeit van toorn en ſpijt;
Geen enk'le Geuzen-vlag was 't loon van zulk een' ſtrijd!
Dit denkbeeld kwelt zijn' geest; het kost hem pijnlijke uren;
Maar, wat de vloot niet trof, moet Waterland verduren.
Hij wil, en op zijn' wenk ſtijgt ras de vlam omhoog;
De brand van dorp bij dorp klimt tot den hemelboog;
De nacht verkeert in dag bij 't flikk'ren van de vonken:
De Spanjaard ſchouwt dit ſpel, van helſche wraakzucht dronken;
Min was de duiv'lenvreugd van Nero, op den dag,
Toen hij, in Rome's vlam, den brand van Troje zag!

Het volk, op Dirkszoon's vloot, aanſchouwt, bij 't nacht'lijk donker,
Dien akeligen brand, dat ſchrikk'lijk vuurgeflonker;
Maar, verr' dat dit gezigt hun ziel met angst vervult,
Haakt elk naar nieuwen ſtrijd met brandend ongeduld;
Men ſchreit om 't droevig lot van ouders, magen, vrinden;
Men ziet met ſmart het vuur de woningen verſlinden,
Ja, ſchreit nog, ſchoon de vlam allengs heeft uitgewoed —
Maar, nu gloeit in elks hart een onuitblusch'lijke gloed,

Een

Een vuur, dat, nooit gedoofd, met feller kracht zal blaken,
Wanneer de dag der wraak ontzagg'lijk zal genaken,
En Neêrland's glorie rijst en klimt bij Bosfu's val,
En Spanje wordt verneêrd voor 't aanzien van 't heelal.

Hij komt, de dag der wraak! hij blinkt reeds aan de kimmen,
En Neêrland ziet, met vreugd, dien blijden morgen glimmen:
Hij komt, triomf! hij komt! het vaderland verwint!
De Watergeus genaakt; de tweede ſtrijd begint.
Vergeefs, o held Sonoi! poogt gij een drift te keeren,
Die 't vaderland verhoogt, maar nimmer kan verneêren;
Neen — Dirkszoon hoort u niet, in dit beſlisſend uur;
Hij vouwt uw' lastbrief zaam, en werpt dien in het vuur:
Die dappere Westvries, doorwond in 't vorig ſtrijden,
Denkt ſlechts, hoe hij zijn land zal van 't geweld bevrijden;
Hij voelt den druk des volks, zijne eigen ſmarten niet,
En acht geen lijfsgevaar, als de eer den ſtrijd gebiedt:
Hij is den leeuw gelijk, door jagers fel beſprongen,
Die, ſchoon een jagtſpriet hem ten lijve is ingedrongen,
Met onbezweken moed, wat hem begrimt, weêrſtaat,
En zijn' geduchten klaauw in 't hart zijns vijands ſlaat.

Beef, Bosfu! Dirkszoon komt met Neêrland's heldenſcharen!
Hij komt! hij wreekt 's lands regt op 's lands geweldenaren:
Hij komt! den vloed gelijk, die, woedend voortgezweept,
De dammen wegrammelt, de dijken met zich ſleept.
Ja, Spanjaards! Dirkszoon komt! hij geeft het vreesſ'lijk teeken,
Om op uw watermagt manmoedig in te breken;
Hij geeft het, en de Geus haakt naar den ſchoonen ſtrijd,
Die Spanje's kluister breekt en 't vaderland bevrijdt.

Verbeelding doet mijn oog dien reuzenſtrijd aanſchouwen.
Hoor! 't ſtrand weêrgalmt van verr' den donder der kartouwen;
De rookdamp hult de zon in ak'lig, bloedig rood,
En dekt geheel natuur in 't rouwkleed van den dood.
't Is of de zee, verſchrikt door 't onophoud'lijk dond'ren,
Tot in haar kolken ſchudt en beeft en woelt van ond'ren;
Gelijk bij Salamis, wordt hier haar breede vloed
Met heldenbrein beſpat, bevlekt met eerloos bloed.
Neen — 't is geen ſtrijd, maar moord en moordend menſchenſlagten;
De woede ſchraagt den moed, de moed verhoogt de krachten;

Hij

Hij blaakt in 't heldenoog, in dit beſliſſend uur,
Meer ſchitt'rend dan de vlam van 't dood'lijk ſulfervuur. —
Verhef dien moed, mijn zang! en maal, in al haar grootheid,
De zegepraal der deugd op vreemd geweld en ſnoodheid!

Van Till, held Dirkszoon's vriend, klampt Schuilenburg aan boord,
En ſleept hem, uit den ſlag, verwinnend met zich voort:
's Helds bloed moog van zijn deugd en vrijheidsmin getuigen;
Hij zwicht niet voor 't gevaar, maar doet den Spanjaard buigen;
Hij hoort den donder niet, die losbarst om hem heên;
De vrees voor ramp en dood is voor zijn ziel te kleen;
Hij vliegt door vuur en ſtaal, doet Schuilenburg bezwijken,
En dwingt den Kastieljaan de Koningsvlag te ſtrijken,
Vernedert Spanje's trots, en wreekt d'onduldb're hoon,
En hecht zijn' zegepalm aan Holland's waterkroon.

De orkaan, met kracht gezweept langs Palestina's ſtranden,
Verdelge, in 't ſchrikk'lijk woên, den oogst der vruchtb're landen,
En rukk' vernielend voort langs beemd en dal en veld,
En giere, op Liban's kruin, met vreesf'lijk ſtormgeweld:
Geen nood — de vaste ſtam des ceders, nooit bezweken,
Doet, op zijn hooge kruin, de kracht dier ſtormen breken:
Vergeefs is hier die kracht — het woeden van d'orkaan;
De ceder blijft den ſchok, die 't aardrijk ſchudt, weêrſtaan;
Hij, vast in de aard' gegrond, buigt wel zijn kruin ter neder,
Maar ploft niet neêr in 't zand; neen — hij verheft zich weder,
Trotſeert het ſtormgeloei, zoo ſchrikk'lijk nooit aanſchouwd,
En handhaaft fier zijn' rang, als opperheer van 't woud:
Zoo, vad'ren! ſtondt ge ook pal in 't woên der ſtaatsorkanen;
Geen neêrlaag ſmette uw vlag, geen vlek hecht op uw vanen;
Waar gij den libaard zwaait, zwaait gij dien grootsch en vrij,
En handhaaft naam en roem op 't kroost der dwing'landij.

Beef, Bosſu! Spanjaards, beeft voor zulk een moedbetooning!
De Geus weêrſtaat uw magt; hij zwicht niet voor uw' Koning;
Oranje en 't vaderland getrouw met lijf en ziel,
Waagt hij, in 't hevigst vuur, zijn rankgebouwde kiel,
En durft, wat weêrſtand biedt, ſtoutmoedig tegengrimmen.
Hier, Spanjaards! ſtrijdt gij niet met uitgevaste ſchimmen,
Door honger afgemat, wier uitgeteerde hand
Den ſtandaard naauw beſchermt, op burgt en muur geplant;

Neen,

Neen, trotschaards! mannen zijn 't, en helden, nooit bezweken;
't Zijn leeuwen, moê getergd, maar die zich schrikk'lijk wreken:
Beproeft hunn' ijz'ren klaauw, beproeft hunn' stalen tand,
En keert dan, uit den slag, bedekt met schaamte en schand'!

Daar staat hij, de ed'le held, de roem der Admiralen!
Met hem zal Nederland, in 't strijdperk, zegepralen.
Daar staat de grijze held in 't harnas van metaal,
En in zijn vaste vuist klemt hij 't onwinbaar staal.
Hij ziet, door 't moordend vuur, zijn' dierb'ren kleenzoon sneven,
Dien liev'ling van zijn ziel den bangen doodsnik geven;
Die treft zijn vaderhart: maar, Dirkszoon kent zijn' pligt,
En 't vaderland alléén staat weêr voor zijn gezigt.
Hij grijpt eene enterbijl, en roept: „ mijn trouwe vrinden!
„ Ginds is de zegepraal, op Bosfu's schip, te vinden.
„ Op, mannen! klampen wij dien Kastieljaan aan boord!"
Hij spreekt nog... maar zijn stem wordt reeds niet meer gehoord,
Door 't dond'rend volksgeschreeuw: „ Oranje en Dirkszoon leve!
„ Dat, door ons vuur en staal, de Spaansche bloedhond sneve!"
De stuurman wendt het schip; men zet de zeilen bij,
En dringt, met stoute vaart, den Kastieljaan op zij'.

Vergeefs, Bosfu! vergeefs poogt gij uw lot te wenden:
Uw voorbeeld wekk' den moed bij Spanje's oorlogsbenden;
't Is all' vergeefs gepoogd: der Geuzen heldenstoet
Vermeestert boord en dek, en plast in 's vijands bloed.
't Is thans geen zeestrijd meer. Bij 't steken der trompetten,
Klinkt elke sabelslag op schilden en helmetten;
De scheepsbijl klieft, met kracht, door rusting en rondas,
En verwt met stroomend bloed het blinkende kuras,
Verplet het eerloos brein, gespitst op gruwelstukken,
Of treft de snoode vuist, die Neêrland dorst verdrukken.
Den Spanjaard zweeft de schand' der neêrlaag voor 't gezigt;
De Geus beseft zijn lot, als hij in 't strijden zwicht.
'k Aanschouw den laatsten kamp, die moed en deugd zal kroonen:
Nog eenmaal wil 't geweld zijn laatste krachten toonen;
Vergeefs: Bosfu bezwijkt — hij biedt geen' weêrstand meer,
En legt den vlootvoogdstaf aan Dirkszoon's voeten neêr.

Triomf, mijn vaderland! de zege is weggedragen;
Geheel de Spaansche magt is, in Bosfu, verslagen.

Triomf,

Digitized by Google

Triomf, mijn vaderland! God hoorde 't ſmeekgebed;
Door Bosſu's overgave is Nederland gered.
Tuig gij, o Amſtelſtad! tuigt gij, Westvrieſche dijken!
Gij ziet Kastielje's vloot, al vlugtende, bezwijken;
Gij ziet die vloot vernield, veroverd en verbrand.
Triomf! 't geweld verſtuift voor 't kroost van Nederland.

Toledo! 't ſtout ontwerp is dan in rook vervlogen.
Verbloem uw nederlaag door veinzerij en logen;
Maar weet: elk redd'loos wrak, dat heendrijft langs het ſtrand,
Tuigt van uw nederlaag, is brandmerk van uw ſchand'.
Neen: Holland's fiere leeuw zal nimmer voor u bukken;
Hij ſcheurt uw ſlavenboei, als nietig rag, aan ſtukken;
Door weêrſtand fel getergd, herleeft zijn kracht en moed;
De vrijheid is zijn erf en onverliesbaar goed.
Dit volk heeft, voor heel de aard', voor 't oog van God, gezworen,
Te ſterven, eer 't gedwee naar uw gebod zal hooren:
Al daagt, met u aan 't hoofd, de hel uit 's afgronds nacht,
't Wil vrij zijn, zonder dwang, en vrij door eigen kracht.
Wat wilt gij? — poogt ge nog uw' ijz'ren ſtoel te ſchragen?
Nooit, nooit voorkomt ge uw' val; gij kunt dien ſlechts vertragen.
Rigt weêr ſchavotten op! uw bloedraad vonnisſ' vrij!
Sticht zuilen voor uw ſchande en gruwb're dwing'landij!
De zon der vrijheid daagt: en, 't moge uw ziel verbitt'ren,
Uw noodlot vonnist u, dat gij haar gloed ziet ſchitt'ren.
Laat af! ontwijk dit oord, eer u die gloed verzengt,
Ter wraak van 't ſchuld'loos bloed, door u, tiran! geplengd.

'k Ben in Enkhuizen's wal; — de vloot der Geuzen nadert;
Zij nadert in triomf; — de burgerij vergadert,
En dekt den boord des vloeds, die in haar haven ſtuit,
En ſtort haar hoogſte vreugde in blijde galmen uit.
't Schijnt of de zee, dit uur, haar woede doet bedaren;
Zij kemt haar golven glad en vloeit met effen baren,
En viert de zegepraal met ſtatig ſtroomgeklots,
Als waar ze op Dirkszoon's vloot en 's helds triomfen trotsch.
Wat vrolijk volksgewoel, bij 't nad'ren van de kielen!
Men ziet er, die, aan 't ſtrand, van blijdſchap nederknielen,
Met tranen in het oog, en ſtorten hun gebed:
Ik hoor het blij gejuich: „ de Algoedheid heeft gered!"

Digitized by Google

'k Zie moeders, die haar kroost, nog op den arm gedragen,
Doen ſtaren op de vloot, die ſtatig op komt dagen,
Het ſpreken van de zege en van den rijken buit;
Terwijl het wichtje lacht en ſteekt zijne armpjes uit.
Het blijft: „ de zege is ons! de Spanjaard is verſlagen!"
Het juichend: „ Dirkszoon komt! voleind zijn onze plagen!"
't Godvruchtig: „ dank zij God, die Neêrland redden zal!"
Rolt langs het vlak der zee en door Enkhuizen's wal.
De dankbaarheid, de vreugd, verrukking kent geen palen;
't Is of men, met het oog, de vloot tracht in te halen,
Die, naar den wensch des volks met een' te tragen ſpoed,
Het haventhoofd genaakt en klieft den breeden vloed.

Verhef u, grijze ſtad! verhef u uit de baren!
Het ſchel trompetgeſchal begroet uw heldenſcharen;
't Geliefd Wilhelmus-lied weêrgalmt aan 't juichend ſtrand.
Reeds ankert kiel bij kiel. — Held Dirkszoon ſtapt aan land.
Aanſchouwt den grijzen held, verrukte ſtadgenooten!
Aanſchouwt, naast hem, Bosſu in ketenen geſloten!
Aanſchouwt, met dankb're blik, dien fieren heldenſtoet,
Die Spanje's magt verwon, en Neêrland heeft behoed!
Gods tempel, blijde ſchaar! verbeidt uw feestgezangen.
Aanſchouwt daar Bosſu's vlag, op 't hooge koor gehangen!
Knielt neêr, verlosten! juicht in uw gelukkig lot,
En 't vurig dankgebed ſtijge op tot Neêrlands God!

Het ſtijgt, dat dankgebed; het loflied klinkt gedurig,
En zweeft den tempel door: maar niemand dankt meer vurig,
Dan jeugdige Anna, daar ze in dankb're tranen ſmelt,
En dan haar zuig'ling kust en aan haar boezem knelt. —
Vóór weinig maanden ſlechts had haar de min verbonden,
Had zij, in Evertszoon, haar trouwſten vriend gevonden;
En, zalig, door 't geluk, dat haar zijn liefde ſchonk,
En, zalig, door 't genot, als ze aan zijn' boezem zonk,
Was haar een hooger heil naauw denkbaar op deze aarde.
Wie maalt haar moedervreugd, toen zij haar eerſt'ling baarde,
In wiens gelaat zij reeds het beeld haars echtvriends zag,
Wanneer 't bevallig wicht aan haren boezem lag?
Maar ach! de nood des lands ſtoort al die zoete droomen:
Naauw heeft haar Evertszoon de ſtem der eer vernomen,

Of

Of in zijn Hollandsch hart blaakt heldendeugd en moed,
En hij zweert Neêrland trouw, en haat aan 't Spaansche bloed;
Hij trekt zijn rusting aan, drukt gade en kind in de armen,
En spreekt: „ Ik ga mijn land, u, en mijn' zoon beschermen.
„ Vaarwel, mijne Anna! ééns hervinden wij ons weêr;
„ Maar nooit keert Evertszoon, dan overdekt met eer!"
Hij gaat. — Wie maalt de smart der diepbedrukte vrouwe?
Wie schildert ons haar beeld? als ze, overstelpt van rouwe,
Haar lieven zuig'ling kust, en uitroept, keer op keer:
„ Mijn kind! welligt hebt gij, dit uur, geen' vader meer!" —
Hoe klimt haar boezemwee! — zij hoort de donderslagen,
Die, van den schrikb'ren slag, heel d' omtrek doen gewagen.
God! als haar echtvriend sneefde, en strijdend nederviel!...
Dit denkbeeld, zoo vol smart, is moordend voor haar ziel:
De hoop ontvlugt haar hart, — ontvlugt, maar keert niet weder;
Haar zinnen zijn verward, en roerloos stort zij neder;
En, wat de vriendschap poog' tot mind'ring van haar smart,
Niets schenkt de kalmte weêr aan 't afgefolterd hart.
Daar zit de droeve vrouw, de troostelooze moeder,
En schreit den Hemel aan, en smeekt den Albehoeder
't Behoud haars echtvriends af in kunstelooze taal. —
Nu treft haar, onverwacht, een kreet van zegepraal:
„ Ach! zoó die zegepraal het bloed mijns vriends deed vlieten,
„ Dan, Anna! kent ge op aard' geen vreugd meer, geen genieten."
Dus spreekt zij: 't hart is vol; haar boezem schokt en beeft;
Zij weet niet, wat zij denkt; zij voelt niet, dat zij leeft. —
Ginds naakt der helden stoet: ook zij wil dien aanschouwen,
En, is haar gâ niet meer, voor eeuwig om hem rouwen:
Zij vliegt haar woning uit, en vraagt, met zwakke stem:
„ Leeft, leeft mijn Evertszoon, en leef ik nog voor hem?" —
Maar, God! wie schetst haar vreugd, die Eng'len kan behagen?
Zij ziet haar dierb'ren vriend de vlag van Bosfu dragen!
Hij leeft — hij is gekeerd — bedekt met roem en eer,
En zij stort in zijn' arm, hij aan haar boezem neêr.
Geleden is de smart; haar rampspoed is vervlogen;
't Hergeven heil perst haar een' tranenvloed uit de oogen:
Haar echtvriend is gekeerd! het vaderland gered!
Nu vliegt zij tempelwaarts, en stamelt haar gebed.

Als ik, met heil'gen ernst, en eenzaam neêrgezeten,
Dien reuzenstrijd aanschouw voor vrijheid en geweten;

Dan aan mijn vad'ren denk, aan hen mijne offers breng,
En vaak een' dankb'ren traan op 's lands geſchiedrol pleng:
Dan, dierbaar vaderland! dan voel ik eerst uw waarde;
Dan zoek ik, maar vergeefs, uw wedergade op aarde;
Dan ſlaat mijn hart zoo vrij, en 'k juich, op hoogen toon:
„ o Vad'ren! 'k zing uw' lof; ook ik, ik ben uw zoon!"
Wat roemt gij, Griekenland! op wijzen, heldenſcharen?
Wat zijt ge, o Rome! gij, met uw geweldenaren?
Gij ſchittert; maar het oog verblindt gij door dien gloed:
Mijn Neêrland ſpant de kroon, in trouw, in deugd, in moed.

Ja, dat mag moedbetooning heeten,
Die, 't vaderland alleen gewijd,
Vertrapt des dwing'lands ſlavenketen,
En 't diepverdrukte volk bevrijdt!
Waar vond men trouw, zoo groot en krachtig;
Een' wil, door eendragt, ſterk en magtig?
Waar blonk ooit heldendeugd zoo ſchoon,
En ſpreidde, uit klein begin geſproten,
In ſpijt van 's afgronds vloekgenooten,
Haar goddelijken glans ten toon?

O Eeuw van Willem! Eeuw van wond'ren!
O Nooitvergeetbaar tijdsgewricht!
Te midden van het oorlogsdond'ren,
Verdwijnt de duisternis voor 't licht.
'k Zie de Alva's en Medina's wijken,
De Bosſu's vlag en wimpel ſtrijken,
En Neêrland's glorie rijst omhoog;
En Dirkszoon toont het zegeteeken,
Dat eeuwig van den dag blijft ſpreken,
Toen Spanje voor zijn voeten boog.

Ja, helden! eeuwig zult gij leven;
Nooit zal uw naam en roem vergaan.
Die grootheid hebt ge uzelv' gegeven;
Zij blijft, zoo wel als gij, beſtaan.
Rolt, eeuwen! rolt in wijde kringen;
Het kroost der laatſte ſtervelingen
Hoort Neêrland's naam nog met ontzag:
Die naam blijft moed en deugd ontvonken,
Zelfs als de zon heeft uitgeblonken,
Aan 't eind' van 's werelds jongſten dag.

Ver-

Digitized by Google

Verheft u, broeders! landgenooten!
Dat u der vad'ren eerkroon fier':
Gij zijt uit edel bloed geſproten,
Met regt op zulk eene afkomst fier.
Wij zijn geen bastaards van tirannen;
Neen — de echte teelt van dapp're mannen,
Van helden, trouw aan 't land en God.
Wij hebben eer noch rang te bed'len;
Neen — wij zijn telgen van die ed'len,
Die meesters van zichzelv' en 't lot.

Verga dan, die op Neêrland ſmale,
En ſchimpe op dit eerwaardig oord!
Wat kan bij ons in grootheid halen?
Wat volk bragt zulke helden voort?
Terug, terug, verachte ſlaven!...
Ziet, Ruiters rijzen uit hunn' graven,
Met Trompen, Evertſens op zij'!
Ziet gij niet Maurits rusting blinken,
En hoort gij 't zegelied niet klinken
En 't jub'len van der helden rij?

U, vad'ren! 't loflied toe te brengen,
Schenkt hemelwellust aan 't gemoed:
Bij uw gebeente een' traan te plengen,
Dit is voor 't kinderhart zoo zoet.
Wat glans moog blinken of verſchijnen,
Wat glans moog tanen of verdwijnen,
Uw luister praalt alle eeuwen door;
Zij blijft, wat immer moog verdonk'ren,
Gelijk Orion's gordel ſlonk'ren,
En glanst als 't blinkend zonneſpoor.

WARNSINCK.

Digitized by Google

UITTREKSEL UIT DRIE GEMEENZAME BRIEVEN VAN EEN JONG NEDERLANDSCH ZEEOFFICIER, MET Z. M. SCHIP EVERTSEN GESTEVEND NAAR BATAVIA.

Tafelbaai, aan *Kaap de Goede Hoop*, den 15 Jan. 1816.

Waardſte Moeder!

Met vreugde neem ik de pen op, om u en alle mijne waarde vrienden berigt te geven van onze behouden aankomst alhier; zijnde wij reeds den 7 alhier binnengeloopen. Ik heb het bijzondere geluk, om ſteeds gedurende onze reize de volmaaktſte gezondheid te genieten; ons ſcheepsvolk en paſſagiers zijn ook allen welvarende, hebbende wij ſlechts twee man aan de haaijen prezent gedaan.

Ik hoop, dat gij mijn' laatſten, op de hoogte van *Madera* aan u afgezonden, zult ontvangen hebben. In denzelven meld ik u mijne behouden aankomst aan dat eiland. Wij hadden gehoopt aldaar te ankeren; doch de Schoutbijnacht wilde zich niet ophouden; zelfs hebben wij de *Braband* en de *Maria Reigersbergen*, die ſlechte zeilers zijn, laten ſlippen, zoodat wij daar nu nog niets van weten.

Na de *Madera*-eilanden den 8 uit het gezigt verloren te hebben, zagen wij den 9 de klippen, genoemd de *Salvages*, en den 10, tegen 't vallen van den avond, de *Piek van Teneriffe*. Den volgenden dag laveerden wij door de paſſage, die het eiland *Teneriffe* van *Groot-Canaria* ſcheidt; dus werd onze hoop, om op de reede van *St. Cruz* te ankeren, verijdeld. Intuſſchen hadden wij gelegenheid, de *Piek van Teneriffe* goed te zien. Dit is een zeer hooge berg, die voorheen vuur ſpuwde, en ten naastenbij de gedaante heeft van een ſuikerbrood, zoodat het zeer zwaar moet zijn om er boven op te komen; de top is met ſneeuw bedekt, en ſtak dikwijls boven twee lagen wolken uit, hetgeen voor mij, aan dergelijke gezigten toen nog niet gewoon, eene zeer zonderlinge vertooning was.

Na de *Canariſche* eilanden uit het gezigt verloren te hebben, zetten wij koers naar de *Caap-Verdiſche* eilanden, welke wij den 17 in het gezigt kregen. Gedurende dezen overtogt is mij niets merk-

Digitized by Google

merkwaardigs' gebeurd, dan dat wij de eerste vliegende vischen zagen, waarvan ik er een heb gevangen, die zeer lekker smaakte. Deze gevleugelde visschen hebben de gedaante van een' haring, maar met een' spitsen kop; ter zijde hebben zij twee lange vinnen, welke men uitspreiden kan, even als de poot van eene eend; hiermede heffen zij zich uit het water; doch, daar het vlies, spoedig droog wordende, zijne buigzaamheid verliest, is het gevolg, dat de visch weder in het water neervalt. Intusschen vliegen zij wel een 20 roeden, dat genoegzaam is, om hunne vijanden, de Aldorados en dolfijnen, te ontwijken.

Den 18, 's morgens, ankerden wij ter reede van *Porto Ferayo*, op *St. Jago*. Wij saluëerden de *Portugesche* vlag met 13 schoten, hetgeen dadelijk met een gelijk getal werd beantwoord. Onze Kapitein-Luitenant werd terstond naar den wal gezonden, om den Gouverneur te begroeten, en verlof te vragen, om ons van versch water en ververschingen te voorzien. Alleen vonden wij er de ververschingen zeer goedkoop; want voor eene oude broek en nog eenige prullen (geld heeft men daar niet noodig) heb ik zoo veel citroenen en limmetjes gekocht, dat ik er gedurende de geheele reis tot hier op de ree punch genoeg van gehad heb; de andere artikelen, als vleesch en groenten, waren ook zeer matig in prijs. Daar ik hier voor het eerst vreemde gewassen zag en *Afrikaansche* vruchten proefde, kunt gij begrijpen, dat mij alles nieuw was. Men vindt hier overvloed van kokosnoten, sinaasappelen, pisangs, limmetjes (of kleine citroenen), citroenen, watermeloenen, enz. Wij hebben hier met zeer groote moeite onze watervaten gevuld, en het water slecht bevonden; overigens draagt hier alles kenmerken, dat de Koning van *Portugal* (of Prins Regent) zich weinig aan deze kolonie laat gelegen zijn, zijnde alles armoedig en oud. De meeste inwoners zijn Negers, die in gewoonten van hunne naburen op de kust verschillen. De beschrijving van dit eiland zoude ik u raden in de reize van DE JONG eens na te zien, daar ik mij niet in staat bevind, er een juister en beknopter denkbeeld van te geven.

Den 26 November staken wij wederom in zee, benevens de schepen *Amsterdam*, *De Ruiter*, en de brik *de Spion*; zijnde de andere schepen nog niet komen opdagen. Er gebeurde verder niets bijzonders, dan dat wij rijkelijk ons aan-

Digitized by Google

deel gehad hebben in de ſtilten, vergezeld met ongeloofelijk zware ſtortregens, welke 5° aan weêrzijden van de linie zoo onaangenaam maken. — Den 7 December pasſeerden wij de linie. Volgens een oud gebruik, kwam een der oudſte matrozen, half naakt, met eene kroon op het hoofd en verder zonderling beſchilderd, met eene partij van zijne kameraden bij den boeg opklimmen, en vroeg op een' forſchen toon naar den naam van het ſchip en het oogmerk onzer reize, te gelijk ons doende weten, dat hij als *Neeftinus* het gebied over deze zeeën had. Toen hij zeide, dat hij gehoord had, dat wij de *Hollandſche* expeditie waren, die onze regtmatige bezittingen in de Oost gingen bezetten, hieven al de Tritons een' vreugdekreet aan, en verwelkomden ons in het oude gebied der *Hollandſche* zeemagt. Neptunus gaf zijne verwondering te kennen, dat wij zoo lang waren weggebleven, en vertelde ons, dat *Bonabarte* eenigen tijd geleden daar ook was gepasſeerd, en dat hij wel zorgen zou, dat die nooit weder uit zijn gebied zou vertrekken. Verder werd ieder met de brandſpuit gedoopt, dat aanleiding tot allerlei grappen gaf.

Den 7 dezer des morgens ankerden wij alhier; ſalueerden het *Engelſche* kasteel met 17 ſchoten, hetgeen met een gelijk getal werd beantwoord. Den volgenden dag werd de Schoutbijnacht, aan den wal ſtappende, door de forten met 17 ſchoten begroet, alsmede door alles, wat maar loopen kon, in de *Kaapſtad*. Onze aankomst alhier maakte eene groote ſenſatie onder de ingezetenen, die hunne vorige landslieden met geestdrift terugzagen: ook is er niemand aan de *Kaap*, (behalve wien het, zoo als bij ons vóór een paar jaar onder een vreemd beſtuur, wél gaat) of zijn vurigſte wensch zou zijn, om weder met het voorouderlijk land vereenigd te worden. Allen, die van ons aan wal komen, ondervinden dit op eene aangename wijze: het is voor ieder bemiddeld *Kapenaar* eene eer, een' *Hollander* te herbergen; dagelijks gaan er van ons met hen te paard en in rijtuigen uitrijden, bezoekende dan de weelderige ommeſtreken van dit onvergelijkelijke land, hetgeen men, zoo om luchtſtreek als voortbrengſels, met het aangenaamſte van *Italië* kan vergelijken. De gastvrijheid is hier zoo buitengemeen, dat men iemand ſlechts één op ſtraat of in eene Societeit behoeft geſproken te hebben, om dadelijk als huisvriend te eten en logeren gevraagd te worden,

en

Digitized by Google

en reeds den volgenden dag is men een oud vriend van de geheele familie.

De Schoutbijnacht is thans een' mijl of vier van de *Kaap* bij zijn' broeder gelogeerd; en ik, gechargeerd met de waarnemingen, die hier ter reede moeten worden gedaan, kan niet zoo wel als de andere Heeren van deze vriendschap profiteren; doch ieder, die maar even zoo lang, als de dienst vordert, van boord komt, is als opgetogen. Dagelijks hebben wij ook groote gezelschappen *Kaapsche* Heeren en Dames aan boord, die soms den geheelen dag bij ons blijven; en wij voelen ons geenszins in onze eer gekrenkt, dat ze geheele manden met fijne wijnen en overheerlijke verversching medebrengen: zoodat wij hier aangename dagen slijten. Het is intusschen gelukkig, dat men niet veel behoeft te koopen; want alles is hier peperduur: men kan hier zoo veel niet doen met een rijksdaalder, als bij ons met een gulden. Papierengeld is hier meest in omloop; contanten zijn hier schaars, zoo dat wij veel moeite hebben, om onze wissels, om het volk te betalen, kwijt te raken. De wijn is hier overheerlijk, maar schrikkelijk duur, daar de ingezetenen, sedert de kolonie in handen der *Engelschen* is, met zeer zware gronden andere belastingen bezwaard zijn. Het ossenvleesch is hier tamelijk; maar schapenvleesch heb ik nog nooit zoo goed gegeten. Verder zijn er alle groenten en vruchten, die wij bij ons hebben, in overvloed; en, daar wij hier in het hartje van den zomer zijn, zijn dezelve thans meest rijp. Ik kan mij dus naauwelijks verbeelden, dat het thans ergens in de wereld winter is; hoewel denkelijk gepasseerden zondag, toen ik bij eene perzikschutting mijn hart ophaalde, gijlieden u gehaast zult hebben om uit de kerk bij de kagchel te komen.

Ik meen u thans nog al eenigzins, met hetgeen hier aanmerkelijk is, bekend gemaakt te hebben. Zoo gij of iemand eene omstandige beschrijving van het land en omliggende streken verlangde, dien moet ik alweêr naar DE JONG verwijzen, daar ik zelf niet in de gelegenheid ben geweest om alles te onderzoeken.

Ik hoop, dat met de tweede expeditie de gewenschte dag zal aanbreken, dat ik mij met brieven van u zal mogen verheugen. Wees intusschen verzekerd, dat noch verre afstand noch verandering van klimaat de kinderlijke liefde zullen verminderen, waarmede ik steeds ben, enz.

(*Het vervolg hierna.*)

Digitized by Google

EEN MIN KOSTBAAR BEHOEDMIDDEL TEGEN HET ONWEDER TER BEPROEVING VOORGESTELD.

De uitwerkſelen van den blikſem zijn dikwijls droevig, en doorgaans zeer kostbaar, uit hoofde dat de brand, daardoor veroorzaakt, meestal ontſtaat in hooge gebouwen, die door de gewone bluschmiddelen bezwaarlijk te bereiken zijn. Zagen wij eene berekening der ſchaden, van jaar tot jaar door het onweêr, alleen binnen de grenzen van ons vaderland, veroorzaakt, velen, daaraan twijſele ik geen oogenblik, zouden daarover verbaasd ſtaan.

Verdient het ook geene opmerking, dat de onweders in den winter thans véél algemeener zijn, dan in vroegere jaren? Misſchien is er onder de natuurkundigen in ons vaderland niet één, die de oorzaak van dat verſchijnſel weet aan te wijzen; maar, dat het intusſchen zoo is, leert helaas! de ondervinding zoo duidelijk, dat niet ligt iemand zich zoude durven onderwinden, dit in twijfel te trekken.

De onſterfelijke FRANKLIN heeft ons wel een voldoend beveiligingsmiddel in zijne afleiders nagelaten. Maar het vooroordeel, en de kostbaarheid van dat middel, houdt velen terug, om daar gebruik van te maken. Daar intusſchen het vooroordeel op den duur niet beſtand is, om het tegen de nacht en dag ſchijnende zon der ontdekte waarheid, bij een verlicht volk, uit te houden, zoo blijft de kostbaarheid, als het ſterkſte beletſel, alleen over.

Deze bedenking heeft mij aangeſpoord, om uit te zien, of er niet een minder kostbaar middel konde verzonnen worden, 't welk echter berekend en geſchikt is, om dezelfde goede uitwerkſelen voort te brengen als de afleiders. — Zulk een middel, nu, meene ik gevonden te hebben, en deele het gevondene door deze letteren aan het publiek mede, opdat het door deskundigen nader moge kunnen beproefd en beoordeeld worden.

't Geen ik dan hieromtrent heb voor te dragen, is gegrond op eene onbetwistbare ontdekking in de leer der electriciteit, daarin beſtaande, dat alle ligchamen op onzen aardbol, van wat naam of natuur ook, zonder de minſte uitzondering, met betrekking tot de electrieke vloeiſtof, óf *geleiders* zijn óf *nietgeleiders*, dat is conductors of zelfelectriek.

De

Digitized by Google

De hoedanigheid, nu, der geleiders beſtaat hierin, dat de electrieke vloeiſtof, waartoe ook de blikſem behoort, er *door* of *langs* loopt. Hiertoe behooren alle *metalen*, *de mensch* en alle *dierlijke ligchamen*, en inzonderheid ook *het water*. Deze alle, en vele andere ligchamen meer, zijn geleiders. Alleen is het onderſcheid hierin gelegen, dat het electrieke vuur langs den eenen geleider liever ſchijnt te loopen, dan langs den anderen.

De hoedanigheid, daarentegen, van nietgeleiders beſtaat daarin, dat de electrieke vloeiſtof weigert, daardoor of daar langs te loopen, en dat zij, tot zulke ligchamen genaderd zijnde, daarvan een' afkeer ſchijnt te hebben en terugge deinst. Behalve meer andere ligchamen, die men door het nemen van proeven duidelijk heeft leeren kennen, behooren hiertoe ook *glas*, *lak* en *pek*.

Deze laatſte eigenſchap, nu, der electrieke vloeiſtof heeft de gedachte van een minder kostbaar behoedmiddel tegen de uitwerkſelen van den blikſem, met betrekking tot hooge gebouwen, in mij doen geboren worden.

Eerst dacht ik, dat het genoegzaam zoude zijn, indien men de metalen ſpil, waarop de windwijzer ſtaat, liet uitloopen in een cubus of taarling van glas. Daardoor immers zoude de blikſemſtraal, al ware dezelve reeds op de metalen ſpil gevallen, door zijn' afkeer van glas, terſtond verſchrikken (indien ik mij zoo moge uitdrukken) en weder terug wijken.

Maar vervolgens viel mij bij, ten einde het inſlaan des blikſems geheel te voorkomen, of het niet beter ware, windwijzers te maken, te eenemale beſtaande uit dik gegoten glas.

En eindelijk, omdat men de broosheid van het glas hiertegen zoude kunnen inbrengen, kwam de gedachte in mij op, of het, ter bereiking van hetzelfde doel, niet genoegzaam zoude zijn, vooreerst, met betrekking tot torens, om alleen de windwijzers met een dik verlakſel te beleggen, en ten andere, met betrekking tot windmolens, om de vlakten van de uiteinden der roeden zwaar met pek te beſtrijken: in welk geval echter ('t geen ligt is op te merken) de molenaars de gewoonte moesten aannemen, om, bij het doen ſtilſtaan van den molen, de wieken niet in een Andreas-kruis (×) te plaatſen, maar regthoekig (+) op elkander.

Ziet daar hetgeen mij is bijgevallen. Ik wage het, om dezen

Digitized by Google

zen inval of ontdekking, door middel van dit Tijdschrift, onder het oog te brengen van deskundigen. Zijn dezen van gevoelen, dat mijne meening van genoegzamen grond ontbloot is, dan zal het mij aangenaam zijn, op mijne letteren een wederleggend antwoord te mogen aantreffen in dit zelfde Maandwerk.

De proef zoude *in 't klein* kunnen genomen worden, en, bijaldien Directeuren van het Museum van wijlen den Heer TEYLER VAN DER HULST de vriendelijkheid wilden hebben, om daartoe hunne electrifeer-machine, de grootste, die mijns wetens ergens bestaat, aan te bieden, dan zoude dezelfde proef ook meer *in 't groot* kunnen genomen worden.

Misschien zal er eene algemeene bedenking tegen dit voorstel worden te berde gebragt, hierin bestaande, dat het voorgestelde behoedmiddel mogelijk goed zoude kunnen zijn, als het altijd droog weder was; maar dat het geenszins goed zoude bevonden worden, (doordien het water een geleider is) als het regent, 't welk intusschen meestal bij onwederts plaats heeft.

De kracht dezer tegenwerping gevoele ik duidelijk; maar tevens komt het mij niet onwaarschijnlijk voor, dat de afkeer der electrieke vloeistof van het lak grooter is, dan derzelver neiging om langs het water te loopen. En, dit zoo zijnde, ('t welk insgelijks door proeven, binnenskamers, ligt te onderzoeken ware) zoude door den regen de goede uitwerking van verlakte windwijzers geenszins verijdeld worden.

Behalve de gemelde, is er nog eene andere bedenking, die tegen het voorgestelde kan geopperd worden. Men zal, namelijk, kunnen zeggen, dat door dit middel de met electrieke vloeistof bezwangerde donderwolk niet ontladen wordt, gelijk door middel van een' afleider geschiedt, maar dat zij dezelve behoudt, en dat derhalve, indien ook al door het voorgestelde middel het inslaan des blikfems in een' toren verhinderd wierde, daarentegen andere en lager staande gebouwen in de stad te meer gevaar zouden loopen van door het blikfemvuur getroffen te worden.

Hoe zeer deze tegenwerping mij nog gewigtiger toeschijnt dan de voorgaande, verbeelde ik mij echter, dat daarop met grond kan geantwoord worden, dat, bijaldien alle torens en hooge gebouwen eener stad, en tevens alle molens, die doorgaans, in ons land, op de vesten staan en de steden omringen,

Digitized by Google

gen, van zulke nietgeleiders of anticonductors voorzien waren, dat dan de donderwolk niet zoude nederdalen, maar dat zij in de hoogte zoude gehouden worden, en alzoo over of langs de ſtad henen drijven, en zich ergens buiten dezelve op boomen, water of andere onſchadelijke voorwerpen ontlasten.

Ik herinnere mij, in PRIESTLEY'S *Geſchiedenis der Electriciteit* (D. II. bl. 72) eene waarneming gelezen te hebben van iemand, die, op eene hoogte zich bevindende, vandaar eene donderbui zag drijven over een dennenbosch. Hij bemerkte, dat de bui beſtond uit eene reeks of aaneenſchakeling van wolken of wolkjes, en dat de laagſte wolkjes, boven het mastbosch gekomen, eerst werden aangetrokken naar de laagte, maar vervolgens ſchielijk weder naar de hoogte opklommen, en zich daar met de groote wolk vereenigden, die vervolgens over het bosch henen dreef, zonder hetzelve eenig nadeel toe te brengen. — Deze waarneming heldert volledig mijne meening op. Hieruit, immers, ziet men, wat er gebeuren zoude, wanneer een onweder genaderd was tot eene ſtad, welker molens op de vesten, en welker torens en hooge gebouwen binnen de vesten, behoorlijk voorzien waren van nietgeleiders of anticonductors.

Oordeelt men intuſschen, dat de laatſte tegenwerping, ondanks deze oplosſing, nog krachts genoeg behoudt, om het voorgeſtelde behoedmiddel af te raden, zoo blijft echter deszelfs nuttigheid met betrekking tot ſchepen en alleenſtaande molens geheel onwederlegd nog over.

In allen gevalle heb ik mij verpligt geoordeeld, om eene ontdekking, die mij nuttig toeſcheen, niet onder eene koornmaat te verbergen, maar te laten ſchijnen voor allen, die in den huize zijn, opdat zij allen er over kunnen oordeelen.

Anonymus.

DE KOEHERDER UIT HET DAL VAN JOUX.

(Naar het nog onuitgegeven *Franſche* van Mevr. DE MONTOLIEU.)

Op de uiterſte zuidwesteliike grenzen van *Zwitſerland* en van het kanton *Waad* ligt het *Joux*-dal, (*la vallée du lac de*

Digitized by Google

de Joux) in het *Jura*-gebergte, hetwelk *Zwitserland* van *Frankrijk* scheidt. Deze landstreek, eertijds eene moerassige woestenij, werd in de twaalfde eeuw door monniken ontgonnen. Rondom het klooster, dat zij dáár bouwden, waar thans het fraaije dorp *l'Abbaye* staat, vestigden zich allengskens meerdere bewoners; naderhand werd het dal nog meer bevolkt door de verhuizingen, welke, om den godsdienst, uit het naburig *Frankrijk* plaats grepen; en thans is het een der rijkste en bekoorlijkste omstreken van het *Waadland*. Aan alle zijden met bergen omgeven, ziet men dat fraaije landje niet, voordat men hetzelve betreedt. Wanneer men, van het groote dorp *l'Isle* af, eenen steilen en rotsigen bergweg tusschen digte bosschen en hooge bergweiden beklimt, en dan weder afdaalt, zonder eenige andere woning dan enkele herdershutten te ontmoeten, en nadat men eene barre rots, *Petra felix* genoemd, omgetrokken is, opent zich, op ééns, een bekoorlijk verschiet. Het verwonderd oog ziet nu eene bevallige groene vallei met een helder meer, met aanzienlijke, fraai gebouwde dorpen, en ontelbare verstrooide huizen, lootsen en schuren. Overal ziet men blijken van welvaart en vlijt. Het vischrijke meer, waarin zich het riviertje *Orbe* ontlast, hetwelk uit de hooger op in het *Fransch* gebied liggende *Lac des Rousses* ontvloeit, vervult bijkans de geheele eerste vlakte van het dal in de lengte eener mijl en de breedte eener vierde mijl; de westelijke oever van hetzelve is eene naakte, steil verheven rots, met een dun dennenboschje begroeid, waar achter eene tweede vlakte, met talrijke woningen bezaaid, zich nog verder uitstrekt. Deze vlakte klimt zachtkens tot aan het ontzaggelijk woud *Risoux*, hetwelk in eene lengte van eenige uren de grens tusschen *Frankrijk* en *Zwitserland* vormt. Bij haren oorsprong uit de *Lac de Joux*, loopt de *Orbe* nog eenige honderd schreden, onder eene brug, langs het groote dorp *le Pont*, en dan in een ander klein meer, *Lac Brennet* genaamd. Dit meer is rondom met hooge, puntige bergen omzoomd; en aan de tegenoverliggende zijde verliest zich het water, met eenen val, waardoor een molen bewogen wordt, in de holte eener rots, om aan de andere zijde van den berg, een half uur van daar, bij het dorp *Valorbe*, als eene prachtige bronwel weder te voorschijn te treden, welke, bekend onder den naam van *la Source de l'Orbe*, meermalen met de beroemde fontein van

Vau-

Digitized by Google

Vaucluſe vergeleken, en zelfs als natuurtooneel boven dezelve geplaatst is. Aan de noordelijke zijde van het meer *Brenet* verheft de majestueuze berg *la Dent de Vaulion* zijn getakt hoofd lijnregt tot eene aanzienlijke hoogte, en geeft aan deze ruwe ſtreek eene ſchilderachtige bekoorlijkheid. Aan de andere zijde, echter, is deze zeldzame berg met voertuigen te beklimmen, met bosſchen en bergweiden overdekt, en vormt op zijne kruin eene vrij uitgeſtrekte platte vlakte, vanwaar men een onmetelijk uitzigt over het geheele kanton *Waad*, het *Jura*-gebergte, en tot ver in *Frankrijk* heeft. De vrienden der ſchoone natuur, wel is waar, vinden het verſchiet van het *Joux*-dal eenigzins te naakt. De ligging is te hoog, en in eene te koude luchtsgeſteldheid voor den groei van ooft- en andere boomen, zoo dat het landſchap bijkans geheel beroofd is van dit ſieraad, hetwelk de eentoonigheid der buitendien niet met groene hagen omheinde vlakten zoude verminderen. Geene kastanje- of notenboomen overſchaduwen hier, zoo als in het overige *Waadland*, de velden en weiden, waarop niets dan een weinig haver en garst groeit. Donkere bosſchen van naaldhout bedekken de zijden en den rug der bergen. Men ontwaart bij de eerſte aanſchouwing, dat de opbrengst van den, hoewel niet verwaarloosden, grond de talrijke bevolking niet voeden kan; en men verwondert zich over de onwraakbare blijken van welvaart, welke men in de dorpen en bij het grootſte deel der bewoners opmerkt. Deze laatſten, zonder de eenvoudige zeden van het landleven geheel te verzaken, hebben, in hunne kleeding, taal en leefwijze, echter iets meer ſtedelijks dan de andere dorpelingen van het *Waadland*. Deze welvaart zijn zij aan hunne werkzaamheid en kunſtvlijt verſchuldigd. De ſchoone kunne knoopt kanten; de mannen verrigten goede winst gevende handwerken, zijn ſteenhouwers, en maken horologies, welke zij in het naburig *Geneve* afleveren. Eenigen bewerken het hout tot akker- en wijngereedſchap, en voorzien het *Waadland* met harken, tobben, wijnvaten en ſoortgelijke. Zij hebben op hunne bergen aanzienlijke weiden, zoo dat velen hunner met de verzorging van kudden en met veefokkerij zich bezig houden. De geheel arme klaſſe, eindelijk, kapt het hout in de hooge bergbosſchen; en deze, hoe vlijtig en werkzaam ook, leidt een arm en behoeftig leven.

PIETER D..., nu, was een dezer arme houthakkers uit het

het dorp *Sechaix*. Hij was gezond en ſterk, en vond zijne armoedige kostwinning grootendeels in een bosch, aan de afhelling van den grooten berg *Vaulion*. Hij ontzag noch moeite noch arbeid, en, hoe gering zijne winst ook was, had hij toch wel iets kunnen bezuinigen, wanneer hij niet door tweederlei oorzaak ware verdrukt geworden. De eerſte was een talrijk huisgezin van acht kinderen, waarvan het oudſte, een jongen, 18 jaar oud was. Deze was hem echter niet meer tot last; want hij konde reeds zelf zijn onderhoud winnen, daar hij op de *Alpen* het veę hoedde, waarvoor hij eenig loon ontving. De tweede oorzaak was, dat hij te veel van de flesch hield, en, helaas! wanneer hij des avonds van zijnen arbeid terug kwam, de dorpsherberg moest voorbijgaan, wier waard zich zijn vriend noemde, en hem nu en dan veroorloofde, zijne bijl en zijne vracht in deszelfs houtſchuur te bergen, om niet genoodzaakt te zijn, dezelven naar huis te moeten ſlepen. Daarvoor moest PIETER nu den waard iets te verdienen geven; en dus beroofde hem de drank meestal van drie vierde zijner winst, en van de helft zijns verſtands. Suizebollend kwam hij dan te huis; en, daar hij zelden geld medebragt, zoo was er dan niets om zijne kinders te voeden, behalve eenige aardappelen, welke zijne vrouw, de naarſtige GEERTRUI, uit de opbrengst van haren arbeid bij het ſpinnewiel en bij de waschtobbe, waaraan zij voor de rijkere dorpsvrouwen werkte, moest bezorgen. Somtijds, echter, wanneer PIETER in een ander bosch hout gekapt had, en niet voorbij de herberg was gegaan, trad hij vrolijk, met vasten tred en een helder hoofd, in zijne hut, en gaf zijner lieve vrouw eerlijk zijn geheele dagloon. Hoe hartelijk werd hij dan ontvangen! Hoe gelukkig gevoelden zich dan GEERTRUI en hare kinders, die hij nu liefkoosde! Spoedig werd dan de pot op den haard gezet en eene krachtige ſoep gekookt. De oudſte dochter liep naar de herberg, en haalde een pintje wijn, welke den vader door zijne vrouw met de vriendelijke woorden werd voorgezet: „Drink, PIETER! gij hebt het zuur moeten verdienen." — Dan klopte hem het hart van vreugde, en hij gevoelde zich veel gelukkiger, dan wanneer hij bewusteloos, mistroostig en zonder geld naar huis keerde, en zich aanſtonds op het bed nederwierp, om het gezigt zijner hongerige kinderen te ontvlieden. Dikwerf nam hij het beſluit, nooit meer te drinken, en beloofde het zelfs zij-

Digitized by Google

zijner vrouwe met de nadrukkelijkste betuigingen. Den anderen dag ging hij weder voorbij de herberg, en draaide zijn hoofd om, om het uithangbord niet te zien; maar, daar stond de vriendelijke waard voor de deur, sprak hem aan, en vraagde hem naar zijnen welstand; dat trok hem met onweerstaanbare kracht, en het goede voornemen was vergeten. De arme GERTRUI werd eindelijk overtuigd, dat men zulke diep ingeworteide gebreken, in eenen zekeren ouderdom, moeijelijk kan afleggen. Zij voegde zich naar haar noodlot, beminde haren man daarom niet minder, spon des te vlijtiger, en zorgde voor de kinderen.

Eens kwamen de makkers, die naast PIETER hout kapten, met een droevig gejammer, in hare hut loopen, en verhaalden haar, zonder de minste voorbereiding, dat, toen haar man, aan den rand van eenen afgrond, een' zwaren dennenboom wilde afhappen, hem de voet was uitgegleden en hij in den vreeselijken afgrond nedergestort, waarin hij, op de uitstekende rotspunten geheel verpletterd, waarschijnlijk het leven verloren had. De troosteloozе GERTRUI vergat in dit oogenblik al het verdriet, dat zij van hem geleden had. Hij was, sufkte zij, de beste man, de beste vader; hij had haar nooit eenig verdriet veroorzaakt, en zij verloor alles in hem. Al de kinderen deelden in hare klagten, behalve de oudste zoon, ANDRIES, die niet tegenwoordig was. De moeder wenschte hem te zien; zij riep zijnen naam uit, en beschouwde hem als den éénigen troost in haar ongeluk. Men zegt haar, dat, aanstonds na het ongeval, een der houthakkers tot hem op den berg was gegaan, om hem de droevige tijding te brengen; dat hij aanstonds aan zijnen meester verlof had gevraagd, en weldra komen zoude. Maar hij kwam niet. Het werd avond, en hij was er nog niet. De ongerustheid der moeder vermeerderde met elk oogenblik; zij vreesde, dat zij ook hem verloren had. Eindelijk zond zij hare oudste dochter SUSANNA op den berg; maar ook dáár vond deze hem niet. Hij was met eenen vloed van tranen en onder het geroep van: „ mijne arme moeder! mijne arme moeder!" naar beneden gevlogen. Nu rees bij GERTRUI de vertwijfeling op 't hoogste; want hij was nog niet terug, toen zijne zuster wederkeerde en de duisternis reeds digt werd. Zij kende de kinderlijke liefde van haren zoon. Waarschijnlijk, dacht zij, heeft hij de plaats willen zien, waar zijn vader naar be-

nedon gestort is; misschien is hij zelf. Zij durft die verschrikkelijke gedachte niet uitdenken, het bloed stolt in hare aderen; zij roept echter weldra hare krachten weder in, en smeekt de aanwezige personen, haar zelve naar de noodlottige plaats te geleiden. Maar deze weigerden zulks. „Wat wilt gij daar doen, moeder GERTRUI?" zeiden zij. „Zelfs bij dag zoude uw oog de diepte des afgronds niet bereiken." „Kan PIETER dan niet, misschien nog in leven zijn? zich in den val alleen de leden gekneusd hebben, en hulpeloos in den afgrond smachten?"

„Dat is onmogelijk," zeiden de lieden, „dan had men zijn schreeuwen wel gehoord; hij rolde van de eene rots op de andere, men hoorde hem nog roepen: „ik ben verloren; God ontferm U mijner!" daarna werd het geheel stil."

Nu geeft GERTRUI hare bekommernis om haren zoon te kennen; de lieden bieden zich aan zelf weer naar de plaats te gaan, en naar ANDRIES te zoeken. Zij gaan, voorzien met lantaarns en flambouwen; en na een uur, het welk GERTRUI een jaar toeschijnt, hoort zij, op eenigen afstand reeds, een vreugdegejuich. Zij snelt ter deure uit, en ziet haren geliefden zoon te midden eener talrijke menigte van buren en vrienden, die haar van verre reeds toeroepen: „GERTRUI, GERTRUI! daar is uw zoon!" Zij wil hem te gemoet gaan, maar de aandoening verlamt hare leden; des te spoediger snelt ANDRIES op haar toe, drukt haar in zijne armen, en hunne tranen vloeijen in elkander. Bij GERTRUI zijn het in dit oogenblik slechts vreugdetranen; zij is moeder, en gevoelt alleen het geluk, haren zoon weergevonden te hebben. ANDRIES denkt aan den verloren vader. „Mijn arme vader!" zegt hij met snikken; „hadde ik hem maar kunnen terugbrengen! maar alles, alles is gedaan."

„Hem terugbrengen, mijn zoon! wat wilt gij daarmee zeggen?" Op deze woorden zijn de buren reeds nader gekomen, en verhalen, dat ANDRIES met duizend gevaren in den afgrond gedoemen was, en het lijk zijns vaders geheel verpletterd en levenloos in de diepte gevonden had. Hij hield zelfs staande, dat hij nu de diepte doorgrond had; dat men met koorden het doode ligchaam konde ophalen, en aan hetzelve eene christelijke begrafenis verschaffen; dat men ook, besloten had zulks te beproeven. GERTRUI durft naau-

we-

welijks tegenwerpen, dat dit waagstuk ook haren zoon of iemand anders het leven konde kosten. De buren verzekeren, dat zij alle gevaren wilden te boven komen; zij beloven der bevende moeder, dat haar zoon zich aan geen gevaar meer zal blootstellen, en hij zelf zegt, dat hij nu den weg zeer goed kent, en dat hij niet gerust konde zijn, voordat hij dezen laatsten pligt jegens zijnen vader hebbe vervuld. Voor het overige beseffte hij al te wel, dat de zorg voor hen allen nu alleen op hem viel, dan dat hem zijn leven niet dubbel dierbaar zoude zijn. Hij drukt zijne moeder en zijne kleinere broeders en zusters nog eens in zijne armen, en smeekt hen, niet ongerust te zijn, wanneer hij niet zoo spoedig mogt terugkeeren, als hij het wenschte. De goede jongen wilde zijner moeder het gezigt van het verpletterd lijk zijns vaders onttrekken, en hem zonder haar toedoen laten begraven.

Bij den lijkmaaltijd, die naar landsgebruik den volgenden dag plaats had, werd de verschrikkelijke gebeurtenis, welke den dood des overledenen had veroorzaakt, op verschillende wijzen verhaald, verklaard en betreurd, tot groote droefheid der arme weduwe, welker tranen onophoudelijk vloeiden. Nog sterker stroomden deze tranen, toen GERTRUI met hare kinderen weêr alleen was, en aan de toekomst dacht, en aan de weinige middelen, welke zij had, om zulk een talrijk huisgezin te voeden.

„ Verlaat u op mij, goede moeder!" zeide ANDRIES met eenen vasten toon. „ Ik wil de vader mijner broeders en zusters en uw steun zijn. Ik heb wel nog niet vele krachten, maar zoo veel te meer moed; en dan zal ik ook niet...." In de herberg gaan, wilde hij daarbij voegen, maar hij verzweeg toch die ondeugd zijns vaders, en vervolgde, na eene pauze: „ dan zal ik ook niet aan den rand des afgronds werken. Mijn beroep is zoo gevaarlijk niet."

„ Zoo veel te beter, mijn zoon!" antwoordde de moeder. „ Gij wilt dan weder het vee hoeden; maar dat brengt weinig op, en...."

„ Dat is waar, moeder! ook wil ik dit niet meer doen. Mijn broeder LODEWIJK zal zich daarmede bezig houden; mijn meester, de heer R....., heeft mij beloofd hem daartoe te gebruiken; en mij heeft hij tot zijnen koeherder op de *Alpen* aangesteld, met een loon van 60 franks, waarbij

ik nog eenig voordeel van de verkochte kaas te wachten heb. Hij heeft mij een' dalder tot huurpenning gegeven. Daar, moeder! neem hem. Alles, wat ik win, zal voor u zijn."

De heer R..... was een der rijkste grondeigenaars van het dal. Hij bezat onder andere eene aanzienlijke bergweide op de helling van den berg *Voulion*, met eene schoone, ruime herderswoning en eene talrijke kudde. Ook was hij een bekwaam uurwerkmaker, werkte zelf, en liet vele lieden arbeiden, om raderen en veren te vervaardigen. Hij was weduwenaar, en had maar één dochter, die met den tijd het rijkste meisje van het dal moest worden; want de bezitting van haren vader vermeerderde dagelijks, hoewel hij in stilte veel goed deed.

GEERTRUI kon bij de woorden van haren zoon naauwelijks hare ooren gelooven. „ Zult *gij* koeherder van den heer R..... worden?" zeide zij met verbazing. „ Is dat mogelijk? Weet gij wel, wat er toe vereischt wordt, om koeherder te zijn? Kunt gij boter, kaas enz. maken? Kunt gij koeijen melken?"

„ Is dit alles dan zoo moeijelijk, moeder? Ik heb oplettend toegezien, wanneer de koeherder van den berg, waar ik diende, arbeidde, en heb zelfs wel geholpen; hij stelde belang in mij, en heeft mij alles getoond; ik ben thans zoo bekwaam als hij. De plaats bij den heer R..... viel open. Ik had wel lust mij daartoe aan te bieden; maar ik durfde niet, omdat ik nog zoo jong ben. Toen echter mijnen vader dat verschrikkelijk ongeluk overkwam, schepte ik moed. Het was mij, alsof ik nu in eens wel 20 jaren ware geworden, en alsof alle mijne broeders en zusters mijne kinders waren. Dezen morgen, terwijl men de toebereidsels ter begrafenis maakte, ben ik bij den heer R..... gegaan. Mijn vriend en leermeester, de koeherder JAKOB, verzelde mij, en heeft betuigd, dat ik wel in staat was, zulk werk te verrigten. De heer R..... wilde in 't eerst niets daarvan hooren, en beriep zich op mijne weinige ondervinding. Ik ontroerde en begon te weenen. Jufvrouw ROSETTE, zijne dochter, was aanwezig en weende ook, toen ik van u, lieve moeder! van de kleine weezen, en van onze armoede sprak. Toen begon zij haren vader te bidden en zoodanig te smeeken, dat deze zich eindelijk liet overreden en mij tot zijnen koeherder maakte. Hij kan zijner lieve dochter niets weigeren.

ren. „ Ik zal dagelijks zelve op de bergen gaan," zeide zij, „ en toezien, of ANDRIES zijnen pligt doet."

„ Dan zal het voorzeker goed gaan!" zeide de heer R..... lagchende. „ Een koeherder van 18 jaren en eene opzienſter van 16!"

JAKOB, wiens weide aan die van den heer R..... grenst, beloofde, mijnen arbeid te willen gadeſlaan. Ik kreeg dus verlof, om mijnen broeder LODEWIJK tot mij te nemen, om het vee te hoeden. Op deze wijze hebt gij reeds twee hongerige buiken minder. Ook heeft Jufvrouw ROSETTE mij beloofd, als zij trouwt, dat zij mijne zuster LEENTJE als dienstmeisje tot zich wil nemen; en dit kan toch niet lang duren, want Jufvrouw ROSETTE is mooi, en behoeft haar rijk erfgoed met niemand te deelen. Gij kunt nu geruster zijn, lieve moeder! De kleinen zullen ook wel grooter worden, en hun brood verdienen; FRITS en LOTJE kunnen reeds aardbeziën en ruikers voor de vreemdelingen plukken, welke des zomers ons dal bezoeken. Gij zelve, goede moeder! zijt altijd zoo werkzaam geweest, en kunt met ſpinnen en wasſchen nog wel een aardig ſtuivertje verdienen. Ik heb mijnen meester gebeden, mij wekelijks mijn loon te betalen; alle zondagen breng ik u hetzelve, en, als God wil, zullen wij een eerlijk beſtaan hebben."

Deze woorden en denkwijze van haren zoon gaven der moeder meer dan halven troost. Zij gaf den braven jongen haren moederlijken zegen, dien zij duizendmaal herhaalde, toen hij den volgenden morgen met zijnen broeder LODEWIJK afſcheid van haar nam, om zijn nieuw beroep te aanvaarden. Hij begon hetzelve met moed en zoo veel ijver, dat hem alles zeer wel gelukte. Jufvrouw ROSETTE vond de boter en de kaas, welke hij vervaardigde, veel beter dan die van zijnen voorganger. Hij was altijd zindelijk gekleed, en al zijn gereedſchap was in de beſte orde. Somtijds ging hij met zijne koopwaren op de naburige markten, en boeide de opletendheid van allen door zijne geſtalte en zijne vriendelijkheid. Hij was in alle ſteden van dien omtrek bekend onder den naam van den ſchoonen koeherder. Nooit, echter, vertoefde hij lang; was altijd de eerſte, die terug keerde; bragt ſpoedig aan ROSETTE de opbrengst van zijnen verkoop, en ſnelde dan weder naar zijnen arbeid. Ook waren zijne meesters zoo wél met hem te vreden, dat zij hem dikwijls eene

belooning toelegden, welke hij bij zijn weekgeld voegde, en des zondags zijner moeder overhandigde.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

WATERVREES.

Een arm man te *Udina*, gefolterd door de verschrikkelijke toevallen der Watervrees, werd genezen door eenige teugen azijn, die hem, bij misvatting, toegediend werden, in stede van een' anderen drank. Een Geneeskundige te *Padua* beproefde hetzelfde middel bij eenen lijder in het Hospitaal, denzelven in den morgen toedienende een pond azijn, nog een pond des middags, en even zoo veel bij zonneondergang. Het gevolg was eene spoedige en volkomene genezing.

INVALLEN.

Na den bekenden veldslag bij *Hochstädt*, zag de Hertog van MARLBOROUGH, onder de gekwetste gevangenen, een' soldaat, welken hij, gedurende den slag, als een der dapperste, had opgemerkt. „ Indien uw Meester," zeide hij tot hem, „ vele soldaten hadde, zoo als gij zijt, dan ware hij „ onoverwinnelijk." — „ Helaas!" hernam de dappere man, „ het ontbreekt hem niet aan soldaten, zoo als ik; maar wel „ aan Generaals, zoo als gij!"

Toen de Hertog Regent van Frankrijk zijnen begunstigden NOCÉ ook reeds aan de luimen van den Kardinaal DUBOIS opgeofferd had, kwam een vriend van den gevallen Hoveling tot dezen, en wilde hem troosten: „ Uwe verwijdering duurt „ zeker niet lang." — „ Wat weet gij toch daarvan?" hernam NOCÉ. — „ Ik weet het van den Regent zelven." — „ Och! wat weet die daarvan?" was het antwoord.

NAÏVE ONVERSAAGDHEID.

Gedurende eene belegering ging een waterdrager door de straten der belegerde stad, en riep: „ Zes stuiver een gang water!" Een kanonskogel sloeg een zijner emmers weg. Hij zag om, of er ook nog één kwam, vervolgde toen zijnen weg, en riep: „ Zes stuiver een *emmer* water!" — Vergeefs heb ik bij Geschiedschrijver of Dichter een voorbeeld van

Digitized by Google

van grootere onverschrokkenheid en tegenwoordigheid van geest gezocht.

DE TRIOMFEERENDE ONDERWIJZER.

Een zeer knap Onderwijzer, die echter in de school van het stedeken *Stargard* een der minste leerstoelen vervulde, was, van wege zijne luimige invallen, in alle gezelschappen wél gezien; doch juist daarom zocht een even kortswijlig Raadsheer reeds lang gelegenheid, zich met hem te meten. Hij beval alzoo, bij een school-examen, eenen knaap uit des Onderwijzers klasse, het woord *asinus* te declineren; en, toen de scholier aan den *vocativus* kwam, riep hij: *Jongen, zie den Meester aan!* Deze gehoorzaamde, zag den Onderwijzer in het aangezigt, en declineerde: *Vocativus, asine! o, Gij ezel!* — Men lachte; doch de Meester hield zich stil, tot dat het lagchen ophield, en de knaap gereed stond, den *vocativus pluralis* te declineren. Nu riep hij insgelijks met gebiedende stem: *Jongen, zie de Heeren aan!* — De knaap gehoorzaamde van nieuws, keek de Heeren Examinatoren stijf aan, en declineerde: *Vocativus, asini! o, Gij ezels!* — Men gevoelt ligtelijk, wie thans de lagchers op zijne zijde kreeg.

PUNTDICHT.

Gij vraagt, hoe mij de Maan een beeld der Liefde gaf?
Zoodra zij niet meer wast, neemt zij, als die, steeds af.

Naar HAUG. IJ.

AAN DE LENTE.

Lieve Maagd!
Nu gij daagt,
Met vernieuwden luister,
Slaakt gij weêr,
Als weleer,
's Winters bange kluister.

'k Zie, wat vreugd!
U, verheugd,
Weêr te voorschijn treden,
Beemd en veld,
Alles spelt
Nieuwe aanvalligheden.

Lente! uw vuur
Doet Natuur,
Mensch en plant herleven.
Alles ziet,
In 't verschiet,
Zich der vreugd hergeven.

't Bar seizoen
Staakt zijn woên,
Vlugt bij uw verschijning;
Gij gemaakt,
De aarde ontwaakt
Uit haar doodsche kwijning.

Ja,

Ja, uw magt
Deed, met kracht,
't Gure Noorden vlugten;
't Zuiden spreidt
En verbreidt
Balsemrijke luchten.

Reeds ontsluit
Bloem en kruid
Dikgezwollen knoppen:
Alles bloeit,
Mild besproeid
Door uw regendroppen.

't Mollig gras,
Dat nog pas,
Onder 't nat bedolven,
Angst en smart
Teelde in 't hart,
Ziet men vrolijk golven.

Waar ge uw tred,
Lieve! zet,
Spreidt gij ambergeuren.
Ja, uw hand
Tooit het land
Met de fraaiste kleuren.

't Vooglenkoor
Streelt het oor,
Daar zij 't loflied zingen,
Schoon van wijz',
U ten prijs,
Lust der stervelingen!

Nu vergeet
Landman 't leed,
Dat hij moest verduren;
Wel te vreê
Drijft hij 't vee
Uit de muffe schuren.

Vrolijk tiert
Al 't gediert';
Velden, boschen, meren
Prijzen zaam
Uwen naam,
Om uw weldaân te eeren.

Ook de mensch
Ziet zijn' wensch
Door uw komst bekroonen.
Zalig hij,
Die nu, vrij,
Op het land mag wonen!

Trotsche stad!
Al den schat,
Dien gij mij kunt geven,
Heb ik veil
Voor het heil
Van het buitenleven.

Neen, uw pracht
Heeft geen magt
Om mijn hart te boeijen:
Uw vermaak
Doet zoo vaak
Bange tranen vloeijen.

Rein genucht,
Hemelvreugd
Stroomt op 't land ons tegen:
Waar geluk,
Vrij van druk,
Heerscht er allerwegen.

Dank, o God!
Voor het lot,
Ons en de aard' beschoren;
Daar we, o Heer!
Alles weêr
Zien op nieuw herboren.

April, 1817. J. v. d. S.

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER DE BEOEFENING DER WETENSCHAPPEN IN ONZEN TIJD.

Door

Mr. H. A. SPANDAW.

(Voorgelezen in de Vergadering van het Genootschap: *Pro excolendo Jure Patrio*," te Groningen, op den 30sten van Slagtmaand 1810.) (*)

Mijne Heeren! Geachte Medeleden!

Dusdanig is de aard en gesteldheid van den mensch, dat hij bij smartelijke gebeurtenissen ligtelijk uit den kring zijner gewone bezigheden wordt getrokken. Al bezit hij ook sterkte van geest genoeg, om zich door het onheil niet gansch elijk ter neder te laten slaan, hij gevoelt zich toch, in den eersten opslag, ongeschikt tot die werkzaamheden, welke zijn beroep of zijne betrekkingen hem opleggen. Eene hartelijke toespraak; de opbeurende raad van

(*) De Lezer gelieve in het oog te houden het tijdstip, waarop, en den kring, waarin deze Voorlezing gedaan is. Zij had geen ander doel, dan den Steller zelven zoo wel, als zijne Toehoorders, in de omstandigheden van den tijd op te beuren en te vertroosten. Misschien is zij ook in onze, gelukkiger, tijden niet onbelangrijk. En, al ware zij dit ook niet, dan nog zal men het den geredden schipbreukeling niet ten kwade duiden, dat hij zich zijnen vorigen toestand nog eens voor den geest brengt, en gaarne vertoeft bij de hoop, welke hem te midden van het gevaar bezielde, en die hij zoo gelukkiglijk mogt zien vervullen.

Digitized by Google

van eenen verſtandigen vriend; de vertroostingen van Rede en Godsdienst — ziet daar, wat hem, in de eerſte oogenblikken van droefheid, heilzaam is; ziet daar den balſem, welke kracht heeft, om de wonden zijner ziele, zoo al niet te heelen, ten minſte te verzachten.

En is dit waar ten aanzien van den bijzonderen mensch, die zich aan bijzondere rampen ter prooije ziet geſteld, de leden eener Maatſchappij, die als zoodanig geluk en tegenſpoed onderling gemeen hebben, zullen dezelfde ongeſchiktheid tot hunne gewone bezigheden ondervinden, dezelfde behoefte tot opbeuring en vertroosting gevoelen, wanneer zij door algemeene onheilen getroffen worden.

Geroepen, om in deze vergadering het woord te voeren, na de groote gebeurtenis, welke het lot van ons vaderland, naar het ſchijnt onherroepelijk, beſlist heeft, vrees ik geenszins van zwakheid te zullen worden beſchuldigd, wanneer ik betuige niet in ſtaat te zijn, om een onderwerp te behandelen, dat tot onze gewone oefeningen betrekkelijk is.

Trouwens, welke bijzondere wederwaardigheden ons ook bejegenen, welk een verlies ons hart ook moge lijden, zij, die onder een beſchaafd volk met edelaardige gevoelens vervuld zijn, zullen het, met mij, daarvoor houden, dat geen verlies bij dat van het Vaderland te vergelijken is (*). Bijzondere rampen grieven ſlechts enkele perſonen; algemeene ſtrekken zich uit tot allen, en treffen de beste burgers het gevoeligst. Bij het verlies van dierbare naastbeſtaanden, zijn er, meestal, andere bloedverwanten of vrienden, wier armen voor den ongelukkigen geopend zijn; — met onze algemeene moeder, het Vaderland, dat alles in zich ſluit, wat betrekkingen teeders hebben, wat regten en belangen heilig en dierbaar maakt, verdwijnt alles, wat wij hebben en ver-

(*) Cari ſunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares; ſed omnes omnium caritates patria una complexa eſt. (CIC. *de Off.* I. 17.)

Digitized by Google

verwachten mogen, het tegenwoordige en de uitzigten op de toekomst; en waar de bijzondere mensch van den tijd verzachting mag hopen, daar zien zij, die een Vaderland betreuren, hunne ellenden schier dagelijks toenemen: naardien de tijd de grondslagen van den overgeblevenen bouwval ondermijnt, de vervallene gedenkteekenen van vorige grootheid en onafhankelijkheid sloopt, de herinnering aan hetgeen heilig, eerwaardig en dierbaar was, uitwischt, de aloude inrigtingen, gewoonten en zeden doet verdwijnen, en zich niet ontziet, om, in hetgene er van het karakter en de zedelijkheid eens volks nog mogt overig zijn, zijne vernielende tanden te zetten.

Gijl., M. H., zult dan van mij niet vergen, en Gij zult voor u zelve ook niet verlangen, dat ik u thans in het veld van Oudheidkunde of Regtsgeleerdheid rondvoere, daar toch de gebeurtenis, waarvan ik zoo even gewaagde, ulieden zoo wel, als mij-zelven, treft. Of zoude men de behandeling van een gewoon onderwerp in deze oogenblikken gepast keuren? Geen Vaderland te bezitten, en nog het vaderlandsche Regt te beoefenen en op te helderen! Wie daartoe lust en krachten heeft, moge voor mij optreden. Neen! de tijd, welken wij beleven, zal mij de stoffe verschaffen voor ons onderhoud, in dit uur. Hij toch, in zoo vele opzigten den geest ter nederdrukkende, en moedbenemend tevens door het donkere hulsel, waarmede wij de toekomst zien naderen, heeft vooral eenen zeer nadeeligen invloed op alles, wat tót de beoefening van kunsten en wetenschappen betrekkelijk is. Deze invloed zoo zigtbaar zijnde, zoo algemeen erkend wordende, kwam het mij niet ongepast voor, deze oogenblikken te wijden aan *eene beschouwing van de wetenschappen en derzelver beoefening in onzen tijd;* een onderwerp, dat wel niets ongemeens in zich bevat, van de wijze van voorstelling geenerlei nieuwheid zal ontleenen, en geen licht, hoegenaamd, over eenig gedeelte onzer bijzondere studie verspreidt, — doch in oogenblikken, waarin wij allen opbeuring en

Digitized by Google

en bemoediging noodig hebben, misschien niet geheel onbelangrijk mag gerekend worden.

Vergunt mij, M. H., voor eene korte poos slechts, uwe genegene aandacht, wanneer ik, *in de eerste plaats*, u zal bepalen *bij den invloed des tegenwoordigen tijds op de beoefening der wetenschappen*, om *daarna de wetenschappen in het algemeen te beschouwen*, waaruit van zelfs zal blijken, *hoedanig wij ons omtrent derzelver beoefening behooren te gedragen.*

I. Verwacht niet, M. H., dat ik trachten zal een uitgebreid tafereel van den tegenwoordigen tijd op te hangen! Verwacht niet, dat ik de jammeren en ellende, waarmede het grootste gedeelte van Europa, reeds sedert een aantal van jaren, heeft moeten worstelen, en waarin het land onzer inwoninge in zulk eene ruime mate gedeeld heeft, zal pogen te schetsen! Daartoe toch zoude eene fikscher hand dan de mijne en een meer geoefend penseel dan ik bezitte gevorderd worden, en ook de tijdruimte, welke uwe heuschheid mij gunstiglijk toestaat, geenszins toereikend zijn. Waartoe ook bijzonderheden in het geheugen terug te roepen, welke onze harten, door de grievende rampen en onheilen van onzen tijd reeds zoo diep gewond, op nieuw zouden doen bloeden? Waartoe de oorzaken onzer ellende op te sporen en onvoorzigtiglijk te treden in de asche van een vuur, dat verdoofd is, of liever, dat bij den nieuwen gloed, welke ons dreigt te verteren, een naauw merkbaar vonkje schijnt te zijn? Waartoe gebeurtenissen in het licht te stellen, welke thans, bij het algemeene deelgenootschap in het lijden, behoorden vergeten te worden? Neen! ik wil vertroosten en bemoedigen, geene wonden openrijten, niet op nieuw kwetsen; en, zonder de bronnen na te gaan, waaruit de stroom onzer rampen is opgeborreld, zal het, tot mijn bijzonder oogmerk, voldoende zijn, dat ik mij slechts tot eenige losse en algemeene trekken bepale.

Sedert hoe lang, Mijne Heeren! hebben niet reeds verdeeldheden, oorlogen en rampen van onderscheidenen

Digitized by Google

nen aard de volken geteisterd! Sedert hoe lang hebben niet partijschappen, beroeringen, woelingen, scheuringen en vervolgingen het geluk der Natiën ondermijnd! Sedert hoe lang zijn niet de staten ter prooije aan den wrok der partijen, aan de woede der kabalen, aan de steeds blakerende vlammen van tweedragt en burger-veede! Het vertrouwen is gebannen. Rust en eensgezindheid zijn er vreemdelingen geworden. Gedurige veranderingen, menigvuldige botsingen, onophoudelijke omwentelingen, nimmer eindigende zoogenaamde hervormingen, gestadige werkingen en wederwerkingen hebben elkander afgewisseld. De burgers zijn ter nedergeslagen, afgemat en ontmoedigd. Hunne welvaart werd onder den algemeenen stortvloed bedolven. Hunne hoop op eindelijke uitkomst werd door het geweld verpletterd. Hun karakter en hunne zelfstandigheid gingen in den tuimel der staatsstormen verloren. Hunne aloude eenvoudigheid en zedelijke reinheid werden besmet door den adem der vreemden. Eigenbelang en baatzucht hadden haren troon opgerigt en eene ruime baan voor hare schandelijke bedoelingen. De schraapzucht vertoonde zich onder allerlei gedaanten. De *Hydra* der partijschap spoog zelfs haren vuilen zwadder in den boezem der huisgezinnen. De huwelijksvrede ging hier en elders verloren. De verdeeldheid was algemeen. Slechts de list en het geweld hadden een verbond gemaakt. Men offerde alles op aan bespiegelingen, die geen wezen hadden. Men bleef hangen aan ijdele klanken; behandelde nietsbeduidende dingen met heiligen ernst, en speelde met heilige eeden als met nietsbeduidende dingen. De menigte werd steeds om den tuin geleid door schelklinkende beloften, gestadig gepaard met bedriegelijke verwachtingen. Iedere nieuwe omwenteling scheen nieuwen zegen te beloven, en iedere nieuwe omwenteling bragt nieuw verderf aan. Zoo vele onheilen, zoo vele ongeregtigheden, dikwijls in naam van het ongelukkige volk zelf gepleegd, konden toch niet eeuwig voortduren. Men hoopte, en men bedroog zich telkens in zijne hoop.

Digitized by Google

Men verwachtte van de toekomst troost en verzachting van leed, — en de toekomst... helaas! wat bragt zij, dan nieuwe onheilen? Hoe ongeloofelijk veel schatten zijn er niet opgeofferd, verkwist, verspild, geschraapt, geroofd! Onder welke drukkende lasten hebben de ingezetenen niet moeten zuchten! Tot welk eene verbaarlijke hoogte hebben zich de staatsschulden niet opgehoopt! De hulk van het vaderland scheen elken oogenblik aan spaanderen te zullen stooten. Zij dobberde eenen geruimen tijd, ter prooije van de worstelende winden en eene beroerde zee. Door eene sterk gewapende en welbezeilde oorlogskiel op het sleeptouw genomen, werd zij nu herwaarts dan derwaarts geslingerd, naar de willekeur en de luimen van den Magtigen. Wie het waagde zich aan het roer te stellen, zag zich welhaast ontbloot van magt, om het kranke vaartuig met bedachtzaamheid langs het strand te doen roeijen, en in den hoogen nood eene veilige haven of ankerplaats te bereiken. Eindelijk,... een nieuwe storm barst los. De laatste stuurman, vreemd, het is waar, en onervaren, maar toch, naar het schijnt, welgezind, en bijzonder gehecht aan het wrak, waarop hij, misschien wel zijns ondanks, geplaatst was, werd genoodzaakt, het roer uit zijne zwakke handen te laten glippen, en naar eigen lijfsbehoud en berging van het zijne uit te zien. De vuist van den Magtigen greep het aan.... en nu? o mijn vaderland! mijn vaderland!.... het bootsvolk van het zoo deerlijk geteisterde scheepje werd gedwongen, op de grootere kiel over te gaan, met achterlating van eene menigte dingen, welke hetzelve heilig en eerwaardig en dierbaar waren. De meesten verloren van hunne goederen; eenigen werden van alles beroofd, en allen zien thans van de onzekere toekomst hun lot met siddering te gemoet.

Het kan niet misten, M. H., of dusdanig een toestand, waarvan ik slechts eenige weinige hoofdtrekken geschetst heb, moet eenen zeer noodlottigen invloed oefenen op alles, wat edel en groot mag genoemd worden,

Digitized by Google

den, — op de aankweeking, ontwikkeling en den bloei van hetgene bij uitnemendheid de vrije werkzaamheid van den menſchelijken geest vordert, — op de beoefening der wetenſchappen. Met hoe vele zwarigheden en hindernisſen hebben zij niet te kampen, die zich aan haar hebben toegewijd, daar zij, in ſtede daarvan, aanmoediging en ondersteuning verdienden op hunne eervolle loopbaan! Deze is niet in ſtaat, om zijnen brandenden lust tot kennis voldoening te verſchaffen, om zijnen heerlijken aanleg te ontwikkelen, dewijl hem de noodzakelijkſte middelen daartoe ontnomen worden. Gene leeft in gedurige zorgen en onrust, en zijn vrije, onderzoeklievende geest, in alle letteroefeningen zoo noodig, wordt ter neder gedrukt. Een ander wordt onwilkeurigliik in den algemeenen ſtroom medegeſleept, en moet, beroepshalve, al zijnen tijd toewijden aan bezigheden en bemoeijingen, welke allen lust tot het beoefenen der wetenſchappen in zijne ziel uitdooven: terwijl de gelukkige, die zich door de Voorzienigheid in het ambteloose leven geplaatst ziet, dien het gegund werd *in otio cum dignitate ſecum eſſe et ſecum vivere* (*), door de gebeurtenisſen en rumoeren van den dag geſtoord wordt in zijne ſtille, vreedzame oefeningen, of, in zijne afzondering, gekweld door de bijtende zorgen voor het noodzakelijkſte levensonderhoud, waartoe de geleerde zich nimmer moest behoeven te vernederen; en, eindelijk, een ander door de onzekerheid en verwarring, welke in zijn vak van ſtudie heerſchen, afgeſchrikt wordt, om hetzelve verder met ijver en warme deelneming te beoefenen. Dit ſchijnt, voornamelijk, het geval te zijn met den Regtsgeleerden van profeſſie, van wien ik, te dezer plaatſe, wel bijzonder behoore te ſpreken. Deze toch gevoelt niet zelden eene zekere huiverîng, wanneer hij zich gantſchelijk aan zijne eigenlijke ſtudie zal overgeven, en hij aarzelt, om zich meer met dezelve te bemoeijen, dan, ter waarneming van zijn ambt

(*) In rust en eer met zich zelven te leven.

Digitized by Google

ambt of beroep, volſtrekt noodzakelijk is. En wie beſeffen meer het ongelukkige en onaangename van hunnen ſtand, dan die gene, welke zich voornamelijk moeten bezig houden met het beoefenend gedeelte dezer ſtudie, waaraan zij zich anders door vrije keuze en na rijp overleg hadden toegewijd? Ja, M. H.! het is hier, dat zich de noodlottige invloed van onzen tijd op wetenſchappelijke zaken bij uitnemendheid gevoelen doet. Wij hebben gelegenheid gehad, om den verderfelijken geest, welke hier het gebied voert, te leeren kennen. Zullen wij er eenige eigenſchappen van opgeven? Weifeling en onzekerheid in de onderſcheidene Regeringen. Eene onbegrijpelijke zucht tot nieuwigheden, tot veranderingen, tot omkeeringen. Daaruit ontſtane verſchillende, en onderling ſtrijdende, wetgevingen. Een trek tot zekere gelijkvormigheid en algemeenheid, even alsof de maatſchappij naar de regelen eener wiskunſtige leerſchool moest zijn ingerigt. Omverrukking, in ſpijt van de duurte der materialen, van al het oude, hoe veel goeds en bruikbaars daaronder ook gevonden wierd, in ſtede van, na eene bedaarde herziening, het gebrekkige te verbeteren. Wederoprigting van nieuwe gebouwen, gedeeltelijk zoo maar in de haast te zamen gelapt, — doorluchtige verblijven, waarin men zich naauwelijks voor de zon en den regen kan beveiligen, — lootſen, flechts voor een' tijd en in nood van dienſt, welke dit éénige voordeel bezitten, dat zij even ſpoedig weder worden afgebroken, als zij zijn opgeſlagen. Een heerleger van wetten, inſtructien, reglementen, ordonnantien, en, wat niet al? en een nog veel grooter aantal van interpretatien, explicatien en elucidatien op die wetten, inſtructien en reglementen, die vaak nog duisterder zijn dan de ſtukken zelve, en ſomtijds weder vergeten waren, vóór nog de wetten en reglementen in werking waren gebragt. Onbepaaldheid, onzekerheid en verwarring, hieruit ontſtaande. De Maatſchappij, zwoegende en ſchier bezwijkende onder den opgehoopten last van het papier. Tegenſtrijdigheden en botſingen van al-

Digitized by Google

allerlei aard. Tegenwerkingen van alle kanten. Woelingen van alle belangen. Moeijelijkheid, ja onmogelijkheid, zelfs voor den vlijtigſten en ſchranderſten man, om uit dezen chaos het allernoodwendigſte op te delven, om zoo menigvuldige inrigtingen, verordeningen en bepalingen toe te paſſen, en den geest der verſchillende wetgevingen te onderſcheiden. Het oude, het alleroudſte, dat reeds ligchamelijk geſtorven en begraven is, maar welks geest nog leeft en werkt, en nog lang leven en werken zal; — het nieuwe, dat pas geboren is en reeds wederom ligt te zieltogen, doch mede na zijnen dood eenen geruimen tijd zal doen gevoelen, dat het eenmaaleen kortſtondig aanwezen heeft gehad; — het allernieuwſte, ons geheel vreemde, dat nog in de gehoorte is, maar eerlang..... Doch laat mij zwijgen! laat ons de voleinding van ons noodlot afwachten! Gedurige flooping, gedurige wederopbouwing, gedurige verandering, gedurige verwarring en onzekerheid — ziet daar de voornaamſte kenteekenen van den wetgevenden geest in onzen tijd! Het lust mij niet, er langer bij ſtille te ſtaan: Hebt de goedheid, Mijne Heeren, om zelve het ontbrekende aan te vullen!

Ongelukkige geſteldheid, voorzeker, welke, op den duur, alle zucht tot geleerdheid en oefening dreigt te verſtikken, en de droevigſte vooruitzigten oplevert!

II. Dan — hoe behoort zich de beoefenaar der wetenſchappen, van zijnen kant, te gedragen, onder dezen invloed van onzen tijd?

Het antwoord hierop kan niet twijfelachtig zijn.

Deze eigene noodlottige omſtandigheden, deze voorbeeldeloos drukkende rampſpoeden, deze verderfelijke invloed van den tijd, in welken wij leven, moet den edelen en regtſchapenen vriend der letteren te ſterker aanſporen, om zich met verdubbelden ijver en met zijne geheele ziel op de wetenſchappen toe te leggen. Eene algemeene beſchouwing van die wetenſchappen zelve zal voldoende zijn, om onze uitſpraak boven allen twijfel te verheffen. Wanneer men de vraag opperт:

Digitized by Google

pert: welke, bij algemeene onheilen en bijzondere wederwaardigheden, de beste middelen zijn, om zich opbeuring en troost te verschaffen, en in staat te geraken, om met bedaarden moed, met gelatenheid en stille onderwerping het lijden te verdragen? — dan marzelen wij geenen oogenblik, om, naast het gebruikmaken van de vertroostingen, welke de Godsdienst oplevert, de genen, die daartoe geschikt en van der jeugd af opgeleid zijn, de beoefening der wetenschappen aan te bevelen. Wij zeggen met opzet: de genen, die daartoe geschikt en van der jeugd af zijn opgeleid. Voor allen zoude deze raad niet heilzaam zijn. De onderneming, zegt zeker Schrijver, om in den ouderdom eene hebbelijkheid tot de letteroefening te bekomen, is als met eenen grijzen baard in een' loopwagen te gaan, om loopen te leeren, wanneer men het gebruik der beenen verloren heeft. In het algemeen moeten de gronden van eenen gelukkigen ouderdom in de jeugd gelegd worden, en die in zijne jonge jaren zijne zede niet heeft aangekweekt, zal in zijnen ouderdom te eenemale onbekwaam zijn, om zich van dezelve wel te bedienen. *Manent* (zegt CICERO) *ingenia senibus, modo permaneant studium et industria: nec ea solum in clarîs et honoratis viris, sed in vita etiam privata et quietâ* (*). Niet alleen moet eene liefde tot oefening en eene zucht naar kennis met ons opgegroeid zijn, maar insgelijks zulk een naarstige ijver, als de gansche kracht van den geest noodig heeft, ter beoefening en nasporing der waarheid langs den grooten sleep van denkbeelden, en in die duistere schuilhoeken, waarin de menschen, en niet God, haar bestommeld en verstoken hebben.

Voor die genen, nogtans, (en tot dezulken heb ik het geluk te mogen spreken) die zich van der jeugd af aan

(*) De oude lieden behouden hunne zielsbegaafdheden, zoo zij slechts hunne oefening en werkzaamheid behouden: en zulks heeft niet alleen plaats bij vermaarde en aanzienlijke mannen, maar ook bij een ambteloos en stil leven.

Digitized by Google

aan der wetenſchappen hebben geheiligd en in den lust tot oefening en de zucht naar kennis zijn opgegroeid, zullen de edelaardige oefeningen, van welke wij handelen, bij algemeene rampen, eenen onwaardeerbaren troost opleveren, en de grieven des tijds aanmerkelijk kunnen verzachten. Voor Ulieden, M. H., zal het dus niet noodig zijn, in eene breedvoerige beſchouwing van de wetenſchappen te treden. Voor U is het overtollig, haren lof te vermelden; ſchoon ook die lof in uwe ooren altijd wélluidend is, en gezegd kan worden nooit voldongen te zijn. Of zijn wij niet aan de wetenſchappen alles verſchuldigd, wat voor ons, als redelijke wezens, in het maatſchappelijke leven, dierbaar en belangrijk is? Zij toch, door hare zusters, de kunſten, begeleid, hebben de menſchen beſchaafd, hen tot burgers gevormd, de bronnen van algemeene welvaart geopend, en aan de maatſchappijen vermogen en zekerheid geſchonken. Zij ſcherpen het verſtand op, maken de hartstogten edeler, de gewaarwordingen kieſcher, de verbeeldingskracht levendiger, den ſmaak zuiverder, en ſchenken ons eene ontelbare reeks van voordeelen en genoegens, welke zonder haar nog in de donkere toekomst zouden verborgen zijn. Of waren het niet de wetenſchappen, in den ruimſten zin genomen, welke de nevelen van onkunde en drieſtheid, waarmede de menſchen in den dageraad van hun beſtaan omringd waren, allengskens verdreven, en hen hunne verhevene beſtemming waardig maakten? Waren het niet de wetenſchappen, welke het menschdom, naderhand, in den ſtikdonkeren nacht der middeleeuwen rondwarende en ongelukkiglijk in het ſtof der barbaarschheid bedolven, in den ouden, eerwaardigen rang herſtelden en tot den vorigen trap van beſchaafdheid en bevallige kennis terugvoerden? Zien wij niet door haar de verhevenſte waarheden op het dagelijkſche leven toepaſſen? Zien wij niet door nieuwe uitvindingen en ontdekkingen de weldadigſte inzigtingen tot ſtand brengen, werkplaatſen uit het niet te voorſchijn komen, volkplantingen toge-

Digitized by Google

nemen, en aan de maatschappij schatten, aanzien en vermogen, aan de burgers nijverheid, overvloed en aangename geneugten, aan alles leven en bezieling mededeelen? En zijn het niet de wetenschappen, welke nog geduriglijk onzen geest veredelen, deszelfs vermogens uitbreiden, en de menschelijke natuur al hooger en hooger tot meerdere volkomenheid brengen? Ja! overal, waar wij ons ook wenden mogen, ontdekken wij haren weldoenden geest. Hij vergezelt ons, werwaarts wij ons ook begeven, op het land en in de stad, in de openbare zamenkomsten en in onze woningen. Hij verlaat ons niet in onze dagelijksche bezigheden, in onze uitspanningen, in onze vermaken. Hij vordert geene uitwendige pracht of schitterenden luister, maar woont overal, waar men hem hulde bewijst en zijnen gezegenden invloed weet te waarderen, zoo wel in de nederige stulpen, als in de paleizen der wereldgrooten. Hij bezielt alle standen der maatschappij, en schenkt aan alles leven en werkzaamheid. Nog meer. Hij vlecht het snoer, dat de volken van alle werelddeelen en alle landen aan elkander verbindt, en eene broederlijke gemeenschap tusschen dezelve doet stand houden. De Vorsten en Beheerschers mogen zich wederkeerig eenen altijddurenden haat hebben gezworen; zij, die door de stralen der wetenschappen beschenen zijn, kennen geenen haat. De Vorsten en Beheerschers mogen elkander wederkeerig belagen, vervolgen en verwoestingen aanrigten; zij, die aan den boezem der wijsheid zijn gevoedsterd, hebben beginsels en gevoelens van zachtmoedigheid en broederliefde uit hare zegenrijke borsten ingezogen, en beschouwen elkander, zonder onderscheid van kleur, taal of godsdienst, als wezens van dezelfde natuur, als kinderen van denzelfden Vader, wien zij slechts waardiglijk kunnen vereeren door eensgezindheid en vredelievendheid, door achting voor menschenwaarde, waar zij zich ook vertoonen, door eerbied voor hetgene groot en edel is, waar het ook ontkiemen moge, door weldadigheid, door algemeene, uit-

ge-

Digitized by Google

gebreide, broederlijke liefde. Overal, waar wij ons ook wenden mogen, vinden wij de weldadige wetenſchappen met gezellige deugden verbonden. De bevalligheden zweven voor hare treden; haar volgen de beſchaafdheid en het genoegen. Hare koesterende ſtralen doen de zachtſte neigingen in onzen boezem ontluiken. Door haar ſpreidt de Natuur de edelſte gaven en meest betooverende eigenſchappen met dubbelen luister ten toon. Door haar wordt ons oog geſtreeld door verſchillende voorwerpen, welke wij anders niet zouden ontdekken. Door haar wordt ons harte geroerd door talloze ſchoonheden, welke wij anders onopgemerkt zouden voorbijgaan. Door haar worden onze genietingen gekuischt en onze begeerten en lusten reiner en edeler. Door haar leerden wij de regels van beſchaafdheid en welvoegelijkheid betrachten, de genoegens den gezellige verkeering op prijs ſtellen. Door haar leven wij niet ſlechts voor ons zelve, maar leven wij ook voor anderen. Zij zijn de ſaus onzer uitſpanningen en vermaken; de band, die ons met elkander vereenigt; de ziel onzer gezelſchappen, en het onderpand voor de beſtendigheid onzer vriendſchappelijke verbindtenisſen. Zij vormen, zij voeden, zij verſterken, zij veredelen den geest; zij breiden hem uit; zij verheffen hem, en ſchenken hem dat heilig gevoel van onafhankelijkheid, dat voor den regtſchapenen man het hoogſte levensgeluk uitmaakt. Zij voeren ons op tot de kennis van het ſchoone en verhevene, tot de beoefening der deugd en eene getrouwe vervulling onzer pligten.

Gelukkig de ſtervelingen, die den drempel van haar heiligdom mogten betreden, en door de lesſen der wijsheid wierden gevormd tot alles, wat ſchoon en goed is, wat groot is en edel en wél luidt! Waren zij niet de ſieraden van hunnen ſtand, de wellust hunner tijdgenooten, het voorbeeld der nakomelingſchap, de weldoeners van hun vaderland, de glorie der menschheid? De geſchiedenis van vroegeren en lateren tijd levert ons hiervan de heerlijkſte bewijzen op. Denken wij, om

uit

Digitized by Google

uit zoo grooten overvloed flechts eenigen te noemen, aan eenen SOCRATES, in wien het ideaal van menſchelijke deugd en wijsheid vereenigd ſcheen; aan eenen PLATO, dien de opgetogene bewondering met den bijnaam van *den Goddelijken* vereerde; aan eenen MAECENAS, den vriend van den edelen FLACCUS en van *Mantua's* onſterfelijken Dichter, den roem en luister van beider vereeuwigde zangen (*), die door de wetenſchappen aan AUGUSTUS verbonden, en daardoor de beſchermer was der uitmuntendſte mannen, de aankweeker van kunſten, wijsgeerte en verlichting; aan den *jongen* PLINIUS, wien dezelfde wetenſchappen aan den onvergelijkelijken TRAJANUS boeiden, die de Romeinſche wingewesten zoo belangeloos beſtuurde en de behouder werd van velen; aan eenen SCIPIO, *den Afrikaner*; aan eenen CAJUS LÆLIUS, LUCIUS FURIUS en MARCUS CATO, als mannen, door de wetenſchappen gevormd, in welke door het onderwijs eene zekere onbegrijpelijke, bijzonder uitmuntende, volmaaktheid geboren werd, ons door TULLIUS, dien ik reeds eerder had moeten noemen, met al den luister zijner welſprekendheid voorgeſteld in zijne Redevoering voor den Dichter ARCHIAS, welke, inzonderheid als eene uitmuntende lofrede op de wetenſchappen en kunſten, in eeuwig aandenken verdient gehouden te worden.

Dan — wat behoeve ik U!., Mijne Heeren, verder over de waardij der wetenſchappen te onderhouden, daar Gij dezelve door eigene ondervinding hebt leeren kennen? Gewisſelijk! er moet iets voortreffelijks, er moet iets edels, er moet iets Goddelijks ſchier in derzelver beoefening gelegen zijn. De Ouden zijn vol van haren lof. En geen wonder: daar toch de letteroefeningen voor den geest even onmisbaar zijn als ſpijs en drank

(*) Mæcenas, atavis edite regibus,
O et præſidium, et dulce decus meum! (HOR. *Ode I.*)

O decus, o famæ merito pars maxima noſtræ,
Mæcenas..., (VIRG. *Georg.* Lib. II.)

Digitized by Google

drank voor het ligchaam. Wat zeg ik? Men moge het ligchaam al verwaarloozen; men benadeelt daardoor niets dan een broos en vergankelijk deel, dat ons slechts tot reisgewaad dient op den togt door dit kortstondig naar een beter en eeuwig leven, en dat, na verloop van eenige jaren, toch van zelfs wederkeert tot het stof, waaruit het ontstaan is. Maar het edeler deel van den mensch, — onze onsterfelijke ziel, *quæ in nobis divina ducenda est* (*), niet te beschaven, niet te volmaken, is een schandelijk verzuim, dat geene eeuwigheid herstellen kan. Het is dus pligt, dure pligt van elken sterveling, haar te voeden met krachtige en edele spijzen, niet met veel en allerlei, gelijk de gewoonte van sommigen is, maar, volgens den raad van SENECA, met het beste en duurzaamste, ten einde zich dagelijks eenig steunsel tegen de vrees voor armoede, voor den dood en andere onheilen te verschaffen, en die echte levenswijsheid deelachtig te worden, welke, volgens dezen wijsgeer, geene kunst is, geschikt, om er, door vertooning bij het volk, roem mede te behalen; welke niet bestaat in woorden, maar in zaken; welke niet te baat wordt genomen, om den dag met eenige vermakelijkheid te slijten, en zich in rustige oogenblikken voor verveling te bewaren; welke de ziel vormt en bewerkt, het leven bestuurt, de daden regelt, en aanwijst, wat men te doen en te laten heeft; welke bij het roer zit en den koers stuurt, wanneer men tusschen gevaarlijke klippen dobbert; zonder welke niemand voor gevaren zeker is (†). Niet tot alles, wat er slechts bestaat, maar tot wezenlijk voortref-

(*) Die in ons voor Goddelijk te houden is.

(†) Non est philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum: non in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione consumatur dies, ut dematur otio nausea: animum format et fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda et omittenda demonstrat, sedet ad gubernaculum et per ancipitia fluctuantium dirigit cursum, sine hac nemo securus est. (SENECA, *De tranq. animi*, 9, Ep. 16.)

Digitized by Google

treffelijke onderwerpen, moet zich onze weetlust uitſtrekken; en dan zullen wij ontwaren, dat deze oefening, met hoe veel vermaak dezelve ook vergezeld ga, een hooger, een edeler doel heeft, ons tot een duurzaam en onwaardeerbaar heil verſtrekt; dan zullen wij ondervinden, dat wij het woelige tooneel der wereld, waarop wij dikwerf niets dan ſmart en ſmaad en vernedering inoogſten, verlaten kunnen, zonder ongelukkig te zijn; dat wij genoegens en rust en tevredenheid kunnen vinden in onze eigene woningen, waar wij een heiligdom bezitten, dat aan de wetenſchappen is toegewijd; waar wij niet blootſtaan aan gedurige miskenning en teleurſtelling; waar wij niet geërgerd worden door de onſtandvastigheid en het wufte gedrag van lieden, wier aanleg en bekwaamheden aanſpraak hebben op onze achting en ons vertrouwen, doch die den verderfelijken tijdgeest niet wederſtaan kunnen, en door het voorbeeld van anderen, met opoffering van hunne eigene zelfſtandigheid, worden weggeſleept; waar wij, met den gevoeligen PETRARCHA, in onze boeken onze vrienden aantreffen, in wier kring wij ons beſtendig mogen verlustigen; die van alle eeuwen zijn, en uit alle landſtreken tot ons komen; die zich beroemd hebben gemaakt in den oorlog zoo wel, als in de ſtaatkunde en de wetenſchappen; die wij dagelijks kunnen zien, en die altijd tot onzen dienst gereed zijn; die in ons gezelſchap vertoeven, en hetzelve verlaten, op onzen wenk; die nooit eenig luidruchtig verſchil hebben, en al onze vragen beantwoorden; die ons nu eens de geſchiedenisſen der vervlogene eeuwen verhalen, dan de geheimen der natuur ontdekken; die ons leeren wél te leven en gerust te ſterven; die nu eens onze zorgen verdrijven en ons opgeruimd en vrolijk maken, dan weder onze harten wapenen tegen het lijden, en waaraan wij de beteugeling onzer driften en onze zoo gelukkige onafhankelijkheid van anderen grootendeels mogen toeſchrijven. Ja, M. H.! het is de beoefening der wetenſchappen — en hiermede mogen wij haren lof als voldon-

Digitized by Google

dingen beſchouwen — welke, zoo als wij reeds hebben opgemerkt, den krachtigſten troost oplevert in tegenſpoeden en wederwaardigheden, welke den ouderdom vermaakt en opluistert, en medewerkt tot het bereiden van een zacht en vreedzaam ſterfbed.

Veteres quidem philoſophi (zegt CICERO, *de Finib.*) *in beatorum inſulis fingunt, qualis naturâ ſit vita ſapientium, quos cura omni liberatos, nullum neceſſarium vitæ cultum aut paratum requirentes, nihil aliud eſſe acturos, putant, niſi ut omne tempus in quaerendo ac discendo, in naturae cognitione conſumant. Nos autem non ſolum beatae vitae istam oblectationem videmus, ſed etiam levamentum miſeriarum. Itaque multi, cum in poteſtate eſſent hostium aut tyrannorum, multi in exſilio, dolorem ſuum doctrinae ſtudio levaverunt* (*). Ja! van deze zijde vertoonen zich de wetenſchappen in het beminnelijkſte licht. In rampen en tegenſpoeden leveren zij de beste vertroosting op. Al zuchten wij ook onder het geweld van eenen vijand; al kwelt en knevelt ons ook een dwingeland; al moeten wij ook in ballingſchap rondzwerven, de letteroefeningen kunnen onze nooden lenigen, onze grieven verzachten. In dergelijke omſtandigheden hebben zij een onbegrijpelijk vermogen, eene hemelſche kracht. Van onze posten verlaten, van onze gewone bezigheden vervreemd, uit on-

(*) De oude wijsgeeren maken verdichtſelen omtrent de (zoogenaamde) eilanden der zaligen, om te ſchetſen, hoedanig het leven der wijzen in zijnen aard is. Zij meenen, dat deze, van alle zorgen bevrijd, en zonder eenigen noodzakelijken toeſtel voor het leven te behoeven, naar niets anders ſtreven zullen, dan om al hunnen tijd in het onderzoeken en leeren kennen der natuur te beſteden. Doch wij zien, dat de wijsheid niet ſlechts het vermaak van een gelukkig leven, maar ook eene verzachting van ellenden is. Immers hebben velen, als zij in de magt van vijanden of tirannen waren, velen in ballingſchap, hunne ſmart door de beoefening der geleerdheid verzacht.

Digitized by Google

onze betrekkingen gerukt, blijft ons niets overig, dan onze toevlugt te nemen tot de beoefening der wetenschappen. Het is toch aan geenen twijfel onderworpen, of wij worden door de natuur tot werkzaamheid gedreven. *Sunt autem clariora, vel plane perspicua, nec dubitanda indicia naturae, maxime scilicet in homine, sed in omni animali, ut appetat animus aliquid agere semper, neque ulla conditione quietem sempiternam possit pati. Itaque, ut quisque optime natus institutusque est, esse omnino nolit in vita, si gerendis negotiis orbatus, possit paratissimis vesci voluptatibus: nam aut privatim aliquid gerere malunt, aut, qui altiore animo sunt, capessunt rempublicam honoribus imperiisque adipiscendis,* AUT TOTOS SE AD STUDIA DOCTRINÆ CONFERUNT (*). En nu, M. H., wanneer de tijden zoodanig zijn, dat die genen, *qui altiore animo sunt*, geenerlei lust meer gevoelen, of geene gelegenheid hebben, om den staat in eenigen post van eer of gezag van dienst te zijn, wat blijft er dan voor hen overig, dan zich met geheel hunne ziel op de wetenschappen toe te leggen, waartoe zij reeds van zelfs door de natuur gedreven worden? *Omnes enim trahimur et ducimur ad cognitionis et scientiae cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus* (†).

Ge-

(*) Er zijn zeer duidelijke en ontwijfelbare kenteekenen der natuur, wel bijzonder in den mensch, doch evenwel ook in alle dieren, dat de geest altijd iets wil verrigten, en op geene voorwaarde eene altijddurende rust kan verdragen. Naar mate toch iemand beter van aanleg en beter onderwezen is, des te minder zoude hij willen leven, indien hij, van werkzaamheden verstoken, slechts te genieten had: want de menschen verkiezen liever eenige bijzondere bezigheid te verrigten, of zij, die van verhevener aard zijn, belasten zich, door eerambten en gezag aan te nemen, met de zorg voor de algemeene belangen, of zij leggen zich ganschelijk toe op de beoefening der geleerdheid.

(†) Wij allen toch worden tot de begeerte naar kennis en we-

Digitized by Google

Gelukkig hij, die het daartoe niet aan de gelegenheid en middelen ontbreekt! Gelukkig hij, die daartoe van der jeugd is opgeleid, en in betere tijden de gronden gelegd heeft! Gelukkig hij, die, welk een loop ook de wereldsche zaken mogen nemen, welke donkere dagen van bekommering, van lijden en verdrukking hij ook beleven moge, zich aan de borsten der achtbare wijsheid laven, en in hare armen eene veilige schuil- en rustplaats mag vinden! Deze wijkplaats hebben ook, in alle tijden en bij alle volken, de braafsten, de edelsten, dezulken, die van eenen meer verhevenen aard waren, onder den druk van rampen en dwingelandije, gereedelijk gezocht en gelukkiglijk gevonden. Van hier, dat de wederwaardigheden, bijzondere personen overgekomen, hoe verschrikkelijk ook in den eersten opslag, hun op den duur niet zelden tot voordeel en zegen verstrekten. Van hier, dat de letteroefeningen en geleerdheid, gelijk zij den ongelukkigen vertroosteden en bemoedigden, wederkeerig van dezen den grootsten dienst door opheldering en uitbreidingen mogten ontvangen. Van hier, dat wij menigmaal mogten ontwaren, dat de kunsten en wetenschappen de heerlijkste aanwinst verkregen, tot den hoogsten luister werden opgevoerd, juist in tijden van algemeene beroeringen en volksrampen.

Zoo mogt een der oude wijzen, door de deugd en wetenschappen eenen schat hebbende verworven, die hem nimmer konde ontnomen worden en alle wereldsche goederen overtrof, met een gevoel, dat geen keizer of koning, geen veldheer of staatsman, zoo hij de waarde der wetenschappen niet bij ondervinding kent, eenigermate kan beseffen, en met gerustheid tevens, uitroepen, terwijl hij niets buiten zich medevoerde: *omnia mea porto mecum* (*). Zoo getroostte zich SCIPIO, *de*

wetenschappen gedreven, en achten het schoon, daarin uit te munten.

(*) Ik heb al het mijne bij mij.

Digitized by Google

de Afrikaner, ter bevordering van de rust zijns vaderlands, eene vrijwillige afzondering, en vond in de ſtille beoefening van de letteren en den landbouw eene rijke vergoeding voor het gemis van de eer en den luister, waarop hij te Rome zoo regtmatige aanſpraak had. Zoo genoot MARCELLUS, alléén door de beoefening der wetenſchappen, in zijne ballingſchap al het geluk, voor hetwelk de menſchelijke natuur vatbaar is. BRUTUS zag hem in dien vernederden, en voor elken regtſchapenen Romein zoo hoogst ongelukkigen, ſtaat, en dacht, dat hij, terugkeerende zonder MARCELLUS, eerder in ballingſchap ſcheen te gaan dan deze, die in dezelve gebleven was. Zoo zocht M. CATO het ſmartelijk gevoel, dat hij de eenige overgeblevene Romein in Rome was, door de letteroefeningen te verzachten, en zat, volgens de getuigenis van CICERO, in de boekverzameling van den jongen LUCULLUS, in het midden van den ruimſten overvloed, even als een zwelger, zich in de boeken te vergasten.

Doch — wat behoeven wij ons op vreemden te beroepen, daar ons eigen vaderland ons, te dezen aanzien, zulke overtuigende bewijzen, zulke heerlijke voorbeelden oplevert. Waar is eenig volk op den aardbodem, dat zoo veel heeft geleden, met zoo vele rampen heeft moeten worſtelen, en in al dat lijden en al die rampen zoo veel ſtandvastigheid, zoo veel moed, zoo veel grootheid heeft betoond, als het Nederlandſche volk? Denken wij ſlechts aan de eerſte vestiging van onze onafhankelijkheid, aan dien tijd van geweld en beroering, toen het zwaarlijvig gebouw (gelijk onze HOOFT zich uitdrukt) ter tinne toe werd opgetogen; met zoo geringe hulp van anderen, en onder 't gedurig rammeijen des vijands op 't onbeſtorven metſelwerk. Verplaatſen wij ons met onze verbeelding in het midden en laatſte gedeelte der 16de, en in het begin der 17de eeuw. Wanneer men van algemeene ſtheilen en volksrampen ſpreekt, dan kunnen die tijden ten doorluchtigen voorbeelde dienen. En, Mijne Heeren! zag men niet

Digitized by Google

niet uit die tegenſpoeden, uit die ellende, uit die worſteling onze vrijheid, onze onafhankelijkheid, onze grootheid, onze glorie met luister ten voorſchijn komen? Ja! wat onmogelijk ſcheen, gebeurde, en van die rampſpoedige tijden dagteekent zich onze nationale roem, ten aanzien van kunſten en wetenſchappen. Wat wij ook verder moesten verduren; welke verdeeldheden en woelingen ons vervolgens van binnen ook teisterden; welke ſchrikkelijke en geweldige oorlogen ons van buiten ook beſtookten — midden onder dat alles, terwijl CROMWELL en naderhand nog weder de Engelſchen ons aanvielen; terwijl de Portugezen in het Noorden ons beoorloogden; terwijl het groote en magtige Frankrijk, onder een' Vorst, dien de wereldheerſchappij toelachte, het kleine en zwakke Nederland bij de keel had gevat en ſchier den gorgel toedrukte; terwijl de Munſterſche Biſſchop onze velden verwoeſtte, en onze dappere voorouders binnen deze ſtad zijn geweld verduurden; terwijl het Haagſche graauw, met de woede van kannibalen, plaste in het bloed van de DE WITTEN; terwijl alles waggelde, alles dreigde in te ſtorten, en niets dan de moed en hoogſte inſpanning van alle krachten (waarvan men thans geen denkbeeld meer heeft) den ſtaat, onder den zegen des Allerhoogſten, behielden en voor eenen geheelen ondergang bewaarden — midden onder dat alles ſchoot de eens geplante boom der kunſten en wetenſchappen welig op, wortelde zich vast in onzen drasſen bodem, aan de golven ontwoekerd en door het bloed van zoo vele edelen geheiligd, breidde zich uit, bloeide en droeg vruchten, zoo ſchoon en heerlijk, als noch vroeger noch later tijd heeft mogen aanſchouwen. o! Wie herinnert zich niet met een hart, kloppende van liefde en eerbied voor onze groote voorouders, en met kaken, gloeijende van ſchaamte om een laag en verbasterd nakroost, dezen ſchoonen, doorluchtigen, heiligen tijd? En wie denkt hierbij tevens niet met gevoel en bewondering aan die groote en beroemde mannen, die, in ſpijt van rampen en onheilen, van woe-

Digitized by Google

lingen en verdeelbeden, welke den ſtaat zoo grievend teisterden, en waarmede velen hunner perſoonlijk moesten worſtelen, niet onvermoeiden ijver de kunſten en wetenſchappen bleven beoefenen? Wie denkt hier niet aan eenen DOUSA, SCALIGER, JUNIUS, HEINSIUS, SCRIVERIUS, SALMASIUS, GRONOVIUS en VOSSIUS? aan eenen HOOFT, BRANDT, CATS, VAN BAERLE, VONDEL, HUYGENS, DE DECKER, en aan den roemruchtigen Balling, wien ik ſlechts alléén had behoeven te noemen, of liever, wien ik niet noodig heb te vermelden, daar de naam van DE GROOT in aller harten gegriffeld is? — Dan, het wordt tijd, dat ik mij bekorte, daar ik, thans eenen zoo aangenamen weg bewandelende, te laat beſpeure, dat ik reeds te verre ben afgedwaald.

Wij hebben dus gezien, dat de wetenſchappen, in tijden van onrust en beroeringen welig tierende, de beste middelen zijn, om troost en bemoediging in het lijden en onder de verdrukkingen te verſchaffen. Wél mogt dan TULLIUS zeggen: *Caeterae neque temporum ſunt, neque aetatum omnium, neque locorum. Haec ſtudia ſecundas res ornant, adverſis perfugium ac ſolatium praebent* (*). Wél mogt hij er bijvoegen: HÆC STUDIA SENECTUTEM OBLECTANT (†). Deze eigenſchap ſtaat ons nog te beſchouwen.

Ja! de beoefening der wetenſchappen vermaakt den ouderdom; zij levert, in dat eerwaardige levensperk, het edelſte voedſel op voor den geest, en bereidt eene zachte peluw voor de doodſponde des grijzen.

Welk een aanlokkelijk onderwerp, eener afzonderlijke verhandelinge overwaardig! Of zoude het niet bekoorlijk en ſtreelend zijn, het beeld van eenen grijsaard te ſchetſen, die zijne tevredenheid, zijne genoegens, zijne rust, zij-

(*) De *overige* oefeningen voegen niet in alle tijden, noch aan elken ouderdom, noch op alle plaatſen. *Deze* ſchenken in voorſpoed ſieraad, in tegenſpoed toevlugt en troost.

(†) Deze oefeningen vermaken den ouderdom.

Digitized by Google

zijne kalmte, zijne bedaardheid, zijne vrolijkheid, zijne opgeruimdheid, en bereidvaardigheid tevens, om deze wereld te verlaten, voor een aanzienlijk gedeelte, aan de letteren en wetenschappen verschuldigd is? eenen grijsaard, *in quo adolescentis est aliquid, qui corpore senex esse potest, animo nunquam erit?* (*) eenen grijsaard, die door zijn eigen voorbeeld de uitspraak van TULLIUS bevestigt: *Semper in his studiis viventi non intelligitur, quando obrepat senectus. Ita sensim sine sensu aetas senescit, nec subito frangitur: sed diuturnitate extinguitur* (†).

Dan, Mijne Heeren! zoude dusdanig tafereel, hoe schoon en uitlokkend zich hetzelve ook vertoonen moge, niet overbodig kunnen schijnen in eene vergadering, die het voorregt heeft van nog gedurig in haar midden eenen man te aanschouwen, aan wien ik de weinige trekken, welke ik u van eenen, door de wetenschappen begunstigden, grijsaard gegeven heb, gaarne erkenne verschuldigd te zijn? Gij zult mij toch wel niet van vleijerij verdenken, eerbiedwaardige vader DE RHOER! wanneer ik, ter bevestiging mijner stelling, dat de beoefening der wetenschappen den ouderdom verzuurt, en het hare bijdraagt, om een zacht en vreedzaam sterfbed te bereiden, mij beroepe, mij met vertrouwen, met overtuiging voor ons allen beroepe op uwe weltevredenheid, op uwe zielsrust, op uwe zoo bekende goedhartigheid, op uwe nog jeugdige vrolijkheid, op uwe zoo mannelijke bedaardheid, op uwe regt christelijke gelatenheid, op uwe kinderlijke onderwerping aan den wil des algoeden Vaders, die u zulk een' kalmen en gezegenden ouderdom geschonken heeft — en op uwe bereid-

(*) Die iets van eenen jongeling heeft, die naar het ligchaam grijs kan zijn, naar de ziel nimmer zal verouden.

(†) Die altijd bij deze oefeningen leeft, bespeurt niet, wanneer de ouderdom aansluipt. Aldus wordt men langzamerhand en ongevoelig oud, en het leven wordt niet schielijk geknakt, maar door langdurigheid van tijd uitgeblascht.

Digitized by Google

reidvaardigheid, om, op zijnen eisch, wederom in zijne handen over te geven dien onsterfelijken geest, welken gij hier zoo heerlijk hebt ontwikkeld en voorbereid. Neen! gij zult mij niet van vleijerij verdenken, (en die mij kennen, eerwaardige vader! weten, dat ik daarvoor te eenemale ongeschikt en onvatbaar ben) indien ik u hier voor ons allen, die ook eens zulk eenen gezegenden toestand, zulk eene *honesta senectus* wenschen te genieten, als een voorbeeld ter navolginge voorstelle; indien ik uw beeld met weinige trekken poge te schilderen, en daartoe eenige dichtregelen overneme, in welke gij zoo volkomen gelijkend getroffen zijt:

Beschouw mijn' grijzen hier! op 't effen, statig wezen
Is zelfgenoegzaamheid bij rust der ziel te lezen.
Wat maakt voor hem thans uit de waarde van 't bestaan?
De vrienden zijner jeugd zijn voor hem heengegaan;
Zij is niet meer, aan wie hem de echtknoop had verbonden;
Hij staat als de eenzame eik op heide of woeste gronden,
Die slechts aan steen of struik de onvruchtbre schaduw biedt.
De smart — o neen! 't vermaak van hopen heeft hij niet.

De driften, die zijn jeugd zoo veel genoegen gaven,
Zijn veerkracht, sterkte zijn nu in zijn hart begraven.
Hij voelt geen wenschen meer. Had hij in vroegren tijd
Zich aan d'ondankbren last van volk en staat gewijd,
Thans deelt hij weinig in der volken wisselingen.
Hij ziet zijn schreden door een nieuw geslacht omringen,
Dat vreemde wetten volgt, naar andre zeden leeft.
Het bloed kruipt loom en traag. 't Hoofd waggelt. 't Ligchaam beeft.

Nogtans kunt ge in 't gelaat, in de achtbre wezenstrekken
Geen sombre treurigheid, maar zachte kalmte ontdekken.
Zijn glimlach streelt het hart, gelijk in wintertijd
Nog soms een zonnestraal 't besneeuwde veld verblijdt.
Vanwaar die rust? die vreugd? o! 't Zijn de fraaije kunsten,
Die nog zijn grijze kruin belomren met haar gunsten;
De wetenschappen zijn hem trouw, verandren nooit:
Zijn winter wordt door haar nog met gebloemt' bestrooid.

En nu, Mijne Heeren! nadat ik u den ongelukkigen tijd,

Digitized by Google

tijd, welken wij beleven, geſchetst heb; nadat ik u, in het algemeen, de voortreffelijkheid en hooge waarde der wetenſchappen, en, in het bijzonder, derzelver vermogen, om in tegenſpoeden de beste vertroosting op te leveren, en in den ouderdom te vermaken, heb voorgeſteld, nu zult Gijl. voorzeker de gegrondheid van het, bij voorraad door mij gegeven, antwoord op de vraag: hoe zich de beoefenaar der wetenſchappen onder den ongelukkigen invloed des tegenwoordigen tijds behoort te gedragen? met geheel uw hart erkennen en toeſtemmen, en ik zal wel niet noodig hebben, om ulieden, zoo wel als mij zelven, te bemoedigen en aan te ſporen, om ons, in dezen, waarlijk ongelukkigen en onheil voorſpellenden, tijd, met vernieuwden ijver en met onze geheele ziel aan de wetenſchappen toe te wijden, en dezelve met verdubbelde vlijt te beoefenen. Neen, M. H.! de wetenſchappen zijn beminnelijk genoeg in haar zelve. Zij nooden ons. Zij ſpreiden hare bekoorlijkheden ten toon. Hare lokſtem is onwederſtaanbaar. De omſtandigheden werken mede. De tijd dringt met kracht, en het voorbeeld van onzen eerwaardigen grijzen, die den koninklijken weg, welken hij van der jeugd af is ingeſlagen, met welberadenen moed heeft bewandeld, ſpoort ons aan, om zijne voetſtappen te drukken, ten einde uit de bronnen zelve die echte levenswijsheid te ſcheppen, welke de rampen dezes levens lenigt, en de grievendſte wederwaardigheden met ſtandvastigheid doet verdragen. Gave God (en, welk een akelig voorgevoel mijnen geest ook moge benevelen, dezen wensch kan ik nog niet onderdrukken) gave God, dat wij ons dierbaar, ja, hoe ook vernederd, toch altijd dierbaar, vaderland nog eens weder vrij en onafhankelijk, en bloeijend en gelukkig mogten zien! en dat wij weder, als in vroegere tijden, in rust en vrede en eensgezindheid, de letteren, de kunſten en de wetenſchappen beoefenen, en in die oefening ons geluk zoo wel, als het heil en den roem van het vaderland, zoeken en vinden mogten!

Digitized by Google

WAARNEMING, OVER DE WERKING VAN DEN ZOOGENOEMDEN, DOOR DR. SCHÜTZ TE BRUCHSAL BEKEND GEMAAKTEN, WONDERSTEEN (*miraculöſen Heilſtein*) IN DE WITTE ZWELLING VAN HET KNIEGEWRICHT. Door Dr. A. R. HESSELBACH, te *Wurzburg*.

H. C., 28 jaren oud, werd in het jaar 1804, op reis zijnde, door de venusziekte beſmet, en door kwakzalvers ſlecht genezen. Nadat er twee jaren verloopen waren, ontdekte deze man aan de inwendige zijde van het regter been, onmiddellijk onder de kuit, een klein en pijnlijk knobbeltje, hetwelk gedurig grooter werd, openbrak, en in eene zweer veranderde van omtrent drie duimen middellijn. Zij werd, na omtrent een half jaar geduurd te hebben, door loodmiddelen geheeld. Ruim een jaar daarna ontſtond er dergelijk een knobbeltje aan de regter zijde van de borst, omtrent de zevende rib, hetwelk insgelijks doorbrak, maar binnen 14 dagen door eene oplosſing van bijtende kwik (*mercurius ſubl. corroſivus*) genezen werd. In het jaar 1809 openbaarde zich aan het bovenſte gedeelte van het linker ſcheenbeen binnenwaarts weder een knobbeltje, hetwelk bij aanraking gevoelig was. De lijder ſloeg er in den beginne geen acht op, denkende, dat het mogelijk verdwijnen zoude; maar het groeide gedurig aan, was pijnlijk bij het gaan, terwijl de knie onder hevige en ſtekende pijnen dikker werd. Hij raadpleegde onderſcheidene geneesheeren; maar de kwaal verergerde, in weerwil der door hen toegediende middelen; de zwelling der knie groeide aan; het knobbeltje werd ſteeds grooter; hij kon geene laarzen meer aantrekken, en niet dan met moeite ſlechts weinige ſchreden gaan.

Den 28 Maart 1811 kwam de lijder ook tot mij, en ik ontwaarde het volgende: op de gemelde plaats aan het ſcheenbeen was eene ongelijke beenuitzetting, die de grootte van een hoenderei had; de daarover liggende

be-

Digitized by Google

bekleedſelen waren rood en pijnlijk; de knie was ter grootte van een hoofd uitgezet, zonder dat men er echter vochtgolving in kon ontdekken; derzelver bekleedſelen waren bleek, de aderen blaauw doorſchijnende, en het gewricht half gebogen, pijnlijk, en niet dan met moeite beweegbaar; de eetlust was gering; de nachten werden meestal ſlapeloos doorgebragt, en de lijder vermagerde buitengewoon.

Ik herinnerde mij, in eene verhandeling van Dr. SCHÜTZ (*) gelezen te hebben, dat hij onderſcheidene zwellingen van het kniegewricht door den, in ſommige ſtreken langs den *Rijn* dus genoemden, wonderſteen (*miraculöſen Heilſtein*) genezen had, en ik nam het beſluit, daarmede eene proef te nemen.

Het middel volgens het voorſchrift van Dr. SCHÜTZ (†) bereid zijnde, liet ik twee lood van hetzelve in 24 oncen water oplosſen, en gewarmd (§) met doeken op het lijdende deel leggen.

Toen ik den lijder den volgenden dag bezocht, ontdek-

(*) *Sammlung ſeltener und auserleſener chirurgiſcher Beobachtungen und Erfahrungen von* J. B. VON SIEBOLD, 1 B. S. 100.

(†) Neem witten aluin 16 oncen.
Groene vitriool 8 —
Blaauwe — 4 —
Spaansch groen 1 once.
Ammoniakzout 4 dr.

Dit mengſel, tot poeder gewreven zijnde, doet men in een' pot of ander aarden vat, zet hetzelve op gloeijende kolen om te ſmelten; wél dooreen gemengd, laat men hetzelve, van het vuur genomen, weder hard worden. Na 24 uren wordt het mengſel geſtooten en fijn gewreven; ten gebruike lost men *twee lood* van hetzelve in *twee ponden* water op.

(§) Volgens het voorſchrift koud; maar over het algemeen is verkieslijker, dat ieder uitwendig aangewend geneesmiddel eene aan het lijdende deel gelijkvormige temperatuur hebbe, ten zij men door het aanwenden der koude eene bijzondere bedoeling heeft.

Digitized by Google

dekte ik reeds blaartjes op de huid, vooral ter plaatse van de beenuitzetting, en de lijder voelde daar en in het gewricht minder pijn.

De oorzaak der kwaal van eenen venerieken aard zijnde, liet ik den lijder den *merc. praec. ruber* met *antim. crud.*, volgens het voorschrift van Dr. HERG te *Stargard*, toedienen (*).

Den 30 Maart vertoonden er zich reeds eenige blaren met eenen donkerrooden kring, welke hevig jeukten; daarentegen waren de pijnen in het gewricht en de beenuitzetting minder geworden. Dagelijks ontwaarde men meer blaren, vooral op de beenuitzetting en in de kniehoite, terwijl de lijder beter kon gaan en de dikte bij voortduring kleiner werd. Met de inwendige middelen werd met klimmende giften voortgegaan, terwijl hij over dag de oplossing onafgebroken gebruikte. De blaren verspreidden zich sterk, en vormden zwarte korsten ter grootte van een stuiver.

Den 18 April, nadat de lijder tot 3 greinen *merc. praec. ruber* met 2 drachmen *antim. crud.* geklommen was, vertoonden zich de voorboden der kwijling, en den 21 was dezelve reeds volkomen aanwezig. Het gebruiken van het kwik-oxyde werd nu gestaakt, en, in plaats van eene once, werd maar eene halve once van het mengsel opgelost, dewijl de zwelling bijna geheel verdwenen was; ook begonnen de blaren te droogen.

Den 29 April gebruikte hij weder twee greinen kwik.

Den 2 Mei was de zwelling geheel weg, de beweging onbelemmerd, en de lijder ging zonder pijn of moeite. Met de kwik werd in verminderde hoeveelheid voortgegaan; desgelijks met de oplossing van den *wondersteen*. De korsten vielen af, en er bleven donkerroode vlekken over. Den 11 Mei was de lijder geheel hersteld, zoodat hij

(*) ℞. *Merc. praec. rubr. gr. I.*
Antim. crud. dr. II.
m. f. puly. subtilisf. div. in VIII. p. aeq. S. des morgens en des avonds één poeder.

Digitized by Google

hij zijne gewone bezigheden verrigten en zich aan alle luchtsveranderingen blootſtellen kon. — In het jaar 1813 zag ik hem weder, wanneer hij mij verzekerde, niets meer te beſpeuren; beide knien waren gelijk, en alleen door de likteekens der blaren kon men nog onderſcheiden, welke derzelven te voren was aangedaan geweest.

Daar de aldus genoemde witte zwelling der gewrichten, en vooral die van het kniegewricht, in ons land niet tot de zeldzaam voorkomende gebreken kan gebragt worden, en derzelver genezing, zoo als de vermaarde VAN GESSCHER (*) te regt aanmerkt, ten uiterſte bezwaarlijk, om niet te zeggen onmogelijk wordt; zoo hebben wij de bovenſtaande waarneming ter mededeeling niet onwaardig gekeurd, ten einde er bij voorkomende gelegenheid ook met dit middel proeven ter genezing van zulk een lastig als gevaarlijk ongemak zouden kunnen genomen worden. Onder de aanwending van de meeste der tot hiertoe tegen dit gebrek aangeprezene middelen is het toch maar zelden, dat men zich op eenen volkomen gelukkigen uitſlag beroemen kan. In verreweg de meeste gevallen moet men zich te vreden houden, wanneer dit ongemak reeds eenigen tijd geduurd heeft, indien de lijder met eene overblijvende ſtijfheid of onbewegelijkheid van het gewricht vrijkomt; terwijl niet zelden het leven van den lijder alleen door verlies of afzetting van het aangedane deel kan behouden worden. Het ware dus te wenſchen, dat er een uitwendig middel konde gevonden worden, hetwelk, door naar de plaatshebbende omſtandigheden gewijzigde inwendige middelen ondersteund, in de meeste gevallen van eene meer bepaalde zekerheid dan de tot hiertoe aangeprezene zoude zijn. De eenvoudige en gemakkelijke bereiding van het boven opgegeven middel en deszelfs onkostbaar-

(*) *Proeve over de voornaamſte langdurige Gezwellen.*

Digitized by Google

baarheid maken, naar ons inzien, hetzelve ter nadere proefneming niet ongeschikt, waartoe ook wij bij voorkomende gelegenheid zeer genegen zijn.

Dan, terwijl wij dit middel ter verdere beproeving voorstellen, kunnen wij niet voorbij met weinige woorden van een ander te gewagen, met welks aanwending wij ter genezing van dit lastig ongemak herhaalde reizen allergelukkigst geslaagd zijn. Na dit ongemak, hetwelk, met uitzondering van zeer weinige gevallen, door vermenging (*complicatie*) met rheumatieke, scrofulenze of venerische ziekten zoo veel te hardnekkiger wordt, onderscheidene malen, bij eene gepaste inwendige behandeling, nogtans met vele der gewoonlijk opgegevene uitwendige middelen vruchteloos behandeld te hebben; zoo dachten wij eindelijk ook eene proeve te mogen nemen met de door AUTENRIETH (*) tegen den kinkhoest zoo zeer aangeprezene zalf, bestaande uit den met eene vette zelfstandigheid vermengden braakwijnsteen, (*tartarus emeticus*) hetwelk met een zoo goed gevolg geschiedde, dat wij, van vier ons binnen den tijd van twee jaren voorgekomene gevallen, waarvan één bij onze komst bijna reeds hopeloos was, (daar het ongemak door de ons voorafgegaan zijnde miskend scheen) drie geheel herstelt, en het vierde, als reeds te verre gevorderd om volkomen genezen te kunnen worden, nogtans, met wegneming aller toevallen, met behoud, alleen met verstijving van het kniegewricht, genezen hebben.

Het

(*) Zie daarover *Versuche für die praktische Heilkunde von Prof.* J. H. F. AUTENRIETH, I B. I H. pag. 127—134. *Tübingen* 1807. De zelf wordt aldaar dus voorgeschreven:

℞ *Axung. porc. rec.* ℥ *I.*
Tart. potassae stib. dr. IIß.
m.

Naar de omstandigheden namen wij op deze hoeveelheid reuzel meer of minder braakwijnsteen, dan hier wordt voorgeschreven.

Digitized by Google

Het bestek van dit Tijdschrift niet gedoogende hierover breedvoeriger te handelen, zullen wij mogelijk langs eenen anderen weg het belangrijkste dezer gevallen mededeelen. Wij willen alleen hier nog doen opmerken, dat door de herhaalde aanwending dezer zalf (*), waarmede wij eene algemeene, zich geheel over het lijdende deel uitstrekkende, prikkeling beoogden, een uitslag voortgebragt werd, dat de koepokken zóó nabootste, dat een hiervan onkundige hetzelve ligtelijk met deze zoude verwisseld hebben; alleen verschilde dit uitslag van de koepokken door de schielijke opvulling met etterachtige stoffe en spoedig daarop volgende opdrooging. Door iedere uitbotting werd telkens eene min of meer aanzienlijke hoeveelheid stof ontlast, hetwelk na iedere opdrooging door herhaalde inwrijvingen op nieuw bewerkt werd, waarna de zwelling en andere toevallen steeds verminderden.

Dat de aandacht der kunstgenooten tot deze middelen getrokken worde, en dat, door de aanwending van beide, vele anders ongelukkige lijders hersteld en van verminking bevrijd mogen blijven! F. A.

(*) Wij zouden insgelijks niet ongenegen zijn, dit middel ook bij andere ongemakken, waar het op eenen sterken uitwendigen prikkel aankomt, te beproeven; vooral hebben wij gedacht, of het in de *croup*, uitwendig in den hals gewreven, het zij door tegenprikkel of afleiding, niet van goede gevolgen konde zijn. Het spreekt van zelfs, dat de inwrijvingen, in deze snel doorgaande ziekte, genoegzaam sterk en elkander spoedig opvolgende dienen gedaan te worden.

IETS, OVER HET NAGESLACHT VAN DEN VERMAARDEN MENTZISCHEN BOEKDRUKKER PETRUS SCHÖFFER, NAAR 'S HERTOGENBOSCH VERHUISD, EN ALDAAR UITGESTORVEN.

Door Mr. W. C. ACKERSDIJCK, te *Utrecht*.

In de onlangs uitgekomene, zoo belangrijke, en met den gouden eerprijs van de Hollandsche Maatschappij bekroonde, Ver-

Verhandeling van den Heer JACOBUS KONING, over den oorſprong, de uitvinding, verbetering en volmaking der Boekdrukkunst, wordt zoo veel lof toegevoegd aan den *Mentziſchen* Boekdrukker PETRUS SCHEFFER, of, zoo als hij zich bij de eerſte uitgave van het Pſalmboek met vermelding van zijnen naam in 1457 noemde, PETRUS SCHÖFFER DE GERNSZHEIM, dat het te dezer gelegenheid niet te onpas ſchijnt te komen, het volgende omtrent zijne nakomelingen, derzelver verhuizing naar de *Nederlanden*, en het uitſterven van zijn nageſlacht in den laatſten mannelijken afſtammeling binnen dit Koningrijk, mede te deelen.

PETRUS SCHEFFER, ſchoonzoon van JOHANNES RUST of FAUST, zoo men meent, in 1502 of 1503 overleden, oefende de boekdrukkunst te *Mentz*. Het was voor hem, volgens getuigenis van den Heer KONING, bewaard, de te *Haarlem* zoo gebrekkig uitgevondene, maar te *Mentz* eenigzins verbeterde, kunst van boekdrukken tot den hoogstmogelijken trap van volkomenheid te verheffen, en genoegzaam tot dien ſtand te brengen, waarop dezelve nog wordt uitgeoefend; hij werd daarin opgevolgd door zijnen zoon, JOHANNES SCHEFFER, die deze kunst aldaar voortzettede tot 1533; deszelfs zoon, mede JOHANNES genaamd, en dus de kleinzoon van den verdienſtelijken PETRUS SCHEFFER, begaf zich naar *'s Hertogenbosch*, hoofdſtad der Provincie Noord-Braband. MARCHAND, die in zijne *Histoire de l'origine de l'Imprimerie, à la Haye* 1740, eene breedvoerige geſlachtlijst van SCHEFFER heeft gevoegd, welke ik hier niet verder, dan tot mijn oogmerk dienſtig is, zal herhalen, vermeldt die verhuizing, en wel, dat hij zijne woonplaats nam in voorzeide ſtad, in het *verguld misſaal*, in de kerkſtraat, waar hij verſcheidene boeken drukte, van welke MARCHAND er echter geene kende; er zijn er nogtans van voorhanden; het oudſte, dat mij is voorgekomen, en met anderen onder mij berust, en hetgeen mogelijk het eerſte van allen is, draagt den titel: „ Petriscus Georgii Macropedii fabula iucundisſima, Buſaducis apud Joannem Schoefferum. „ anno virginei partus MDXLI. menſe vero Junio" 8°; men vindt daar achter een prentje, vertoonende een bosch en jagers met honden in het verſchiet, en op den voorgrond een' maakten man, houdende het wapen der ſtad *'s Hertogenbosch*, welk prentje men juist hetzelfde ontmoet achter een boekje, ge-

Digitized by Google

getiteld: „ Eenen schoenen spieghel van eenen duechdelycken „ leven. Ghepreut tot Shartoghenbossch by my Gerart van- „ der Hatart wonende in die kerckstraet recht teghen die „ schole over, int iaer ons Heeren MD ende XL in Junio", ten blijke, dat JOHANNES SCHOEFFER in de drukkerij, in hetzelfde huis, in 1540 of 1541, GERART VAN DER HATART opgevolgd is; terwijl deze daarin was voorafgegaan door LAURENS HAIJEN, zoo als onder andere blijkt uit een boekje, getiteld: „ Dat wonderlycke leven der gesellen des heyligheu „ Vaders Sinte Franciscus geprent Tshertogenbosch tegen die „ schole over bi mi Laurens Hayen in die kerckstraet int iaer „ ons Heeren MCCCCC ende XIIII." JOHANNES, die de spelling van zijn' grootvader in den geslachtnaam behouden had, zich noemende SCHOEFFER, stierf in 1565, nalatende eenen zoon, al mede JOHANNES genaamd, die reeds den geslachtnaam in SCHEFFER veranderde, en die dezelfde drukkerij voortzettede, blijkens onder andere een boekje, getiteld: „ Een „ salighe vermaninghe, devote ghebeden, een sonderlinghe „ contemplatie door M. Aert Sivaens van Goerle, gheprent „ Tshertoghenbossche by my Jan Scheffer anno 1574." Hij werd bij Octrooi van den Hertog van Parma, van 1 April 1580, en een gelijk van den Raad van Braband van 24 December. 1587, bevoorregt met het drukken van alle plakkaten, die van wege zijne Majesteit ~~in de stad 's Bosch~~ zouden gezonden worden; zoo als dan ook de proscriptie van WILLEM DEN I, Prins van Oranje, bij hem in 1580 gedrukt is. Hij gaf onder andere nog uit in het jaar vóór zijnen dood: „ Den geestelycken lusthof door Heer Jan van Gorcum, 's Her- „ togenbosch, by Jan Scheffer int misael, anno MDCXIII," stierf in 1614, en liet na een' zoon, ANTHONI; bij denzelven is onder andere gedrukt: „ 't Spieghel der liefde door „ Heer Aert Goverssoon van Aken, priester t' Shertogen- „ bosch, by Anthoni Scheffer anno 1617." Volgens MARCHAND, liet hij een glas schilderen met een opschrift, waarbij hij de uitvinding der Boekdrukkunst aan JOHANNES GUTTENBERG, en de volmaking derzelve aan zijne voorouders, JOHANNES FAUST en PETRUS SCHOEFFER, toekende; en stierven hij en zijne vrouw aan de pest, zoodat men genoodzaakt was, al hunne papieren te verbranden. Hem volgde op zijn zoon JOHANNES of JAN SCHEFFER. Bij hem kwam (volgens MARCHAND) omtrent den jare 1676

Digitized by Google

een zijner bloedverwanten uit *Mentz*, zeggende de laatste van het geslacht aldaar te zijn, en hem verzoekende een' zoon naar *Mentz* te willen medegeven, om het geslacht daar voort te planten, doch waarin zijne huisvrouw MARIA DE GULIKER niet wilde toestemmen. Hij liet na een' zoon, mede JOHANNES of JAN genaamd, die hem in zijne drukkerij opvolgde; bij denzelven, of bij zijnen vader, kwam onder andere de eerste afzonderlijke druk der *Stedelijke Kostuimen* in het licht, onder dezen titel: „ Costuymen ende usantien „ der Hooftstadt ende Meyerye van 's Hertoghen Bossche, by „ Jan Scheffers, boeckdrucker in 't vergulde missael, 1684." Hij was dus de eerste, die den geslachtnaam veranderde in SCHEFFERS. Hij liet na een' zoon, PETRUS of PIETER, bij wien onderscheidene boeken zijn gedrukt, onder andere eene vernieuwde uitgaave der *Stedelijke Kostuimen* in 1717, en weder in 1747, met aanduiding „by Petrus Scheffers, boeck- „ drucker in 't vergulde missael." Hem volgde eindelijk op zijn zoon JACOBUS SCHEFFERS, geboren in 1720, die in hetzelfde huis boekdrukker bleef tot zijnen dood, die voorviel den 17 December 1796, hebbende, schoon gehuwd, geene kinderen verwekt, zoodat met hem, als de laatste mannelijke afstammeling, het geslacht van SCHÖFFER uitstierf, hetgeen toen ten minste tweehonderd-vijfenvijftig jaren in hetzelfde huis, het *missaal* in de kerkstraat, gedrukt had; terwijl niet minder dan nog zeven-en-twintig jaren vroeger, en dus tweehonderd-tweeëntachtig jaren, de boekdrukkunst in dat huis was uitgeoefend, en mitsdien nog langer tijd, dan C. BURMAN (in *Trajecto erudito*, pag. 30.) vermeldt van het geslacht van BORCULO, 't geen ruim twee eeuwen lang in een en hetzelfde huis, bij St. Martens of den Domstoren te *Utrecht*, eene voorname drukkerij gehad heeft.

De voorzeide laatste afstammeling van zijn geslacht, JACOBUS SCHEFFERS, een eenvoudig, braaf man van den Katholijken Godsdienst, stelde veel belang in zijne afkomst, en vertoonde gaarne voorvermelde geslachtlijst; hij en zijne voorzaten gebruikten hetzelfde wapen, als bij de uitgaven van de *Mentzische* pers van de vijftiende eeuw gevonden wordt, en zij plaatsten hetzelve op de titels hunner drukken op een prentje, verbeeldende herders en schapen, zinspelende op de Hoogduitsche beteekenis van den naam SCHÄFER,

Digitized by Google

HER, dien men daarom ook in vroeger tijden door OPILIO overgezet vindt. Hij bewaarde en had mij vertoond, onder andere, ook een zuiver exemplaar van eene der uitgaven van zijn' voorvader, PETRUS SCHÖFFER, hetwelk ik na zijn' dood bij koop verkreeg; achter hetzelve leest men: „ Re„ verendisſimo Cardinalis, tituli ſancti Sixti domini Ioannis de „ Turrecremata expoſitio brevis et vtilis ſuper toto pſalte„ rio Mogutie impssa Anno dm MCCCCLXXIIIJ tercio „ Idus Septembris p Petrū Schoyffer de Gernshem feliciter „ conſūmata." Achter dat werk zijn ook gebonden, en uit een' zeer ouden, op parkement geſchreven, titel voor in het boek blijkt, dat reeds van vroeger tijd daar achter gebonden waren twee werken, beiden zonder melding van tijd of plaats der uitgave, en beiden op eene andere wijze dan het voorvermelde, te weten in twee kolommen op ieder blad, gedrukt; het eene vervat: „ Libri quatuor dyalogorum „ beati Gregorii pape;" het andere: „ Commentum beati Gre„ gorii pape ſuper cantica canticorum." Het papiermerk van het eerstgenoemde is nagenoeg hetzelfde, als 't geen men afgebeeld vindt op de eerſte plaat, het laatſte van de bovenſte rij, bl. 72. in het werk van den Heer KONING, door hem eene *lelie* genoemd, en 't geen men, volgens hem, reeds in de eerſte uitgave van den *Nederduitſchen Spiegel*, en in geene *Mentziſche* uitgaven, ontmoet. Het papiermerk van het tweede is eene open hand, en boven dezelve eene ſter; en dus van eene andere figuur dan de hand, die de laatſte op de tweede rij van de eerſte plaat voorkomt. Ik denk niet, dat die twee ſtukken voortbrengſels van de *Mentziſche* pers zijn.

UITTREKSEL UIT DRIE GEMEENZAME BRIEVEN VAN EEN JONG NEDERLANDSCH ZEEÖFFICIER, MET Z. M. SCHIP EVERTSEN GESTEVEND NAAR BATAVIA.

(*Vervolg van bl.* 233.)

Rijswijck, bij *Batavia*,
den 15 Mei 1816.

Waardſte Moeder!

In hope dat ik dezen weldra op eene verzekerde wijze naar

Digitized by Google

Europa zal kunnen zenden, zoo zet ik mij nu eens regt op zijn *Oostindisch* op mijn gemak, om u kennis te geven van ons behouden arrivement alhier; zijnde wij den 26 April ter reede van *Batavia* geankerd. Onze overtogt van de *Kaap* tot hier is zeer onvoorspoedig geweest, zijnde telkens geplaagd met stilte en tegenwind. Intusschen hebben wij het bijzonder voorregt gehad, dat onze Equipagie en geëmbarqueerde troepen alle steeds de volmaaktste gezondheid genoten. Wij hebben in zeven maanden bij 800 man slechts 6 à 7 dooden gehad, hetgeen overal elders zou gebeurd zijn; daarentegen zijn er in dien tijd 8 kinderen geboren, waarvan nog 6 frisch en wel zijn. Ik voor mij kan zeggen, dat ik zoo wel hier als op reis beständig even gezond ben geweest als in *Holland*. Tegen de warmte zijn hier zoo vele hulpmiddelen, die men in *Holland* niet kent, dat ik u kan verzekeren, dat mij dezelve niet half zoo veel hindert als ik mij had voorgesteld.

Gij verwacht nu zeker, volgens mijne belofte, eenige beschrijving van deze Kolonie; doch, daar ik nog maar sedert een dag of acht hier ben, en ik in dien korten tijd, zoo door de nieuwheid der voorwerpen, als door de beständige levendigheid, die het arrivement der toekomstige Regenten eener uitgebreide Kolonie noodwendig veroorzaakt, buiten staat mij bevind om zulks behoorlijk te doen, zoo zal ik alleen bij wijze van dagverhaal u mijn wedervaren mededeelen. — Den 20 April ankerden wij in de bogt van *Anjer*, in *Straat Sunda*. Dadelijk kwam ons eene menigte kleine praauwen, van boomstammen gemaakt, op zijde. In elk bevond zich één of op zijn hoogst twee Negers, die, voor een' geringen prijs, allerlei ververschingen, vooral gevogelte, aan boord bragten. Wij hadden al sedert een week of drie niets gegeten dan scheepskost; dus kunt ge denken, of wij ook dadelijk hierop aanvielen! Intusschen werd er gezorgd, dat de vruchten niet onmatig werden gebruikt, hetwelk geen kleine verzoeking was. Verbeeld u de schoonste ananassen, (de slechtste zeker beter, dan die bij den Koning op tafel komen) voor ik meen 2 of 3 stuivers; reken daar nog bij, dat de Negers gebruik maakten van onze graagte, daarbij voegende allerlei soort van meloenen, pisangs, oranjeäppelen, pompelmoezen en nog verscheidene andere soorten, die ik voor mijn deel kocht; eene partij kippen, ook zeer goedkoop;

Digitized by Google

koop; en des avonds zond ons de posthouder negen *carbouwen*, zijnde een dier, dat zeer veel heeft van onze oſſen, benevens eene zeer groote menigte groenten. Des nachts waren wij genoodzaakt ons anker te kappen wegens eene opkomende zware bui, en om vrij te raken van de klippen. Wij hebben toen nog tot den 26ſten werk gehad om op de reede van *Batavia* te komen. Gedurende dien tijd heb ik ſteeds in eene ſloep de doortogten en droogten tuſſchen de eilanden moeten peilen, waardoor wij met de *Evertſen* zouden paſſeren. Zaturdag, of den dag na onze aankomst, gingen de Commiſſariſſen-generaal naar den wal, door alle de ſchepen en door ons en door de forten en batterijen geſalueerd. Aan den wal ſtond eene ontelbare menigte van de fraaiſte koetſen en andere rijtuigen. In dezelve bevonden zich de leden van de hooge en mindere Regering, en verder alle de fatſoenlijke lieden van de Kolonie. De koetſen van den Gouverneur waren beſtemd voor de Commiſſariſſen-generaal, en eene deputatie van Generaals en hooge ambtenaren verwelkomde hunne Exc. Ik plaatſte mij, benevens het verdere gevolg, in de overige rijtuigen, en hierop begaven wij ons naar het Gouvernementshuis, dat een groot half uur buiten de ſtad ligt; wordende de ſtoet voorafgegaan door muzikanten te paard en een eskadron huzaren. Dat de toevloed van volk ongemeen groot was, behoef ik u niet te zeggen. In het Gouvernementshuis werd ons een prachtig dejeuner gegeven; waarop wij ons naar de woningen begaven, waar wij zouden logeren, na eene reis van zeven maanden, gedurende welken tijd ik maar twee of drie maal aan den wal was geweest. Het huis, voor de ontvangst van den Schoutbijnacht, Profeſſor REINWARDT, een' neef van den Schoutbijnacht en mij beſtemd, was dat van den Weled. Heer IJSSELDIJK. Was ik verwonderd geweest over de, voor u en ieder, die nooit de *Indiën* gezien heeft, onbegrijpelijke, pracht van de buitenzijde en avenuen der landhuizen, kort op elkander langs den weg gelegen, niet minder was mijne verbaasdheid over de ten top gevoerde luxe, die binnen dezelve heerscht. Den eerſten dag ſchreef ik de menigte van ſlaven, die om de tafel ſtonden en de eetzaal vervulden, daaraan toe, dat men zich bevlijtigde om den Schoutbijnacht zoo luisterrijk mogelijk te onthalen. Gedeeltelijk had ik hierin ook niet mis; maar ſedert heb ik gelegenheid ge-

Digitized by Google

hád, er beter over te kunnen oordeelen, en verzeker u, dat ik reeds verscheidene malen hier en elders familiair heb gegeten, en nooit minder dan 20 slaven en slavinnen achter de tafel heb gezien. Een huis, dat fatsoenlijk gemonteerd zal zijn, heeft, volgens het idee der Kolonisten, op zijn minst zestig of tachtig slaven noodig. Inmiddels kan ik verzekeren, dat het werk, 't geen zij verrigten, op hun gemak door tien *Europesche* meiden en knechts zou gedaan worden: want alle deze schepsels zijn ten uiterste lui. De levenswijze alhier is ingerigt naar het klimaat, en de huizen inzonderheid om vrijen doortogt te laten aan den wind, hetgeen maakt, dat de warmte binnen dezelve nooit hinderlijk is; dezelve zijn hoog van verdieping; de vertrekken zijn alle zeer groot, en prachtig gemeubeleerd, vooral uitmuntende in glaswerk, als kroonen enz. Gij kunt denken, lieve Moeder, dat de kanapé's zeer gemakkelijk zijn, en men ziet er niet anders dan zeer wijde leuningstoelen. Men staat des morgens ten 5 ure op, waarop dadelijk door eene slavin koffij wordt aangeboden, terwijl eene andere gereed staat met eene zilveren lampetkan en kom. Na zich gekleed te hebben, ontbijt men met koud vleesch, visch en vruchten. De morgen is meesttijds zeer liefelijk en koel, zoodat eene kleine wandeling alsdan zeer aangenaam is; doch ten 8 ure is het geen manier meer, dat een blanke te voet buiten de deur komt; alsdan is men, willens of onwillens, genoodzaakt te rijden. Intusschen moet ik bekennen, dat in dit opzigt de mode zeer nuttig is, en met het gezond verstand beter strookt dan sommige gebruiken in *Holland*. Indien een *Europeër* hier veel wilde te voet gaan, geloof ik, dat zijne erfgenamen weldra eene koets voor hem zouden noodig hebben. — Van 8 tot 10 ure is het de tijd der bezoeken; ten 12 of half 1 ure wordt er gedineerd tot half 2 of 2 ure, waarop de vreemde gasten zich naar huis begeven, en de huisgenooten naar bed; men kleedt zich dan in den volstrektsten zin uit, hangt eene *cabaai* of wijden japon om, en rust daarin tot 4 ure, waarop men thee drinkt. Ten 5 ure beginnen andermaal de bezoeken, die dan ook wel tot 12 of 1 ure duren, wordende er dan gespeeld, en somtijds zeer grof; doch ik heb mij tot nog toe daarvan onthouden. Men is hier ook zeer gezet op dansen, vooral de vrouwen; schijnende het, dat de Heeren het meer doen uit inschikkelijkheid dan vermaak. Er kan hier geene partij

of

Digitized by Google

of andere soort van bijeenkomst zijn, of, zoo er vrouwen komen, moet er gedanst worden. — De kleeding der mans schikt zich hier volmaakt naar de *Europesche*; maar de meeste vrouwen, die hier geboren zijn, dragen nog de inlandsche kleeding, welke, hoewel brillant, alles behalve fraai is. De slaven en vrije *Javanen* dragen hunne landskleeding, hetwelk, gevoegd bij de verschillende Oosterſche nationale kleedingen, die men hier bij menigte ziet, te zamen een zeer belangrijk en schoon gezigt voor een' vreemden oplevert.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

IETS, RAKENDE DE ZEEMAGT VAN TRIPOLI EN ALGIERS.

(Uit TULLY's *Narrative.*)

„ Daar de oogen van geheel *Europa* gevestigd zijn geweest „ op de *Britsche* en *Nederlandsche* bodems, gebruikt bij de „ expeditie tegen *Algiers*, kan het onzen Lezeren niet on„ aangenaam zijn, eenig berigt te bekomen aangaande de zee„ magt dezer *Afrikanen*."

——— De Christenen (te *Tripoli*) werden gisteren genoodigd om het afloopen te zien van een' der kruisers van den Bey. Er was niet veel bijzonders bij op te merken, behalve eene of twee ongemeene omstandigheden. Juist op het oogenblik, waarop het schip de helling zou verlaten, werd een zwarte slaaf van den Bey te voorschijn gebragt, en vastgebonden aan den voorsteven van het schip, om eene gelukkige afdaling van hetzelve in het water te bevorderen. Bij het afloopen had toevallig eenige belemmering plaats, waarop MUSTAPHA, (de eerste Minister) den zwarten slaaf, aan den steven gebonden, niet gezien hebbende, zeide, dat het geen wonder was, dat het schip niet gemakkelijk van de helling gleed; want dat men verzuimd had, eenen zwarten aan den steven te hechten, en met denzelven in het water te sturen. Een fraai lam, tot dit oogmerk geschikt, zoo wit als sneeuw gewasschen, en opgesierd met bloemen en linten, stond op het dek, en ontving, op het oogenblik, waarop het schip in het water scheot, de doodelijke snede; wordende devotelijk opgeofferd aan MAHOMED, ter verwerving van den toekomenden voorspoed van den kruiser. Het schip werd begroet

Digitized by Google

door de vlaggen en het geſchut aan den oever, en door die van alle de onderſcheidene ſchepen, die in de haven waren.

De voornaamſte inkomſten van den Bey ſpruiten uit de bijzondere vloot, die zijn vader hem toeſtaat. Zijn dok, het éénige, dat hier aanwezig is, wordt geheel en alleen door hemzelven beſtuurd; de beide jonge Prinſen bemoeijen er zich nimmer mede, hoe gaarne zij zulks dikwerf zouden wenſchen te doen. Deze ſtichting is zoo kostbaar voor den Bey, dat, wanneer de kruiſers een' geruimen tijd falen in het maken van toereikenden buit, zulks voor hem een zeer wezenlijk verlies is.

De kruiſers zijn doorgaans ongeveer drie weken afwezig; het ſcheepsvolk ontvangt een gering loon, wanneer het in zee gaat; de leeftogt, door zijne Hoogheid vergund, beſtaat in beſchuit, olie en water; bij hunne terugkomst worden zij onderzocht, en alles, wat zij van waarde verzameld hebben, wordt hun ontnomen. Niemand dan de Basſa mag eenig deel in den buit hebben.

Het ſchijnt uit dit *Verhaal*, dat het aantal van Christenſlaven te *Tripoli* veel kleiner is dan te *Algiers* of *Tunis*, en de behandeling daarvan, in vergelijking geſproken, zachter en menſchelijker; inderdaad zou men zeggen, dat het ſtelſel van ſlavernij voor Christenen ſedert lang in verval is, en geen voorwerp uitmaakt van de politie des tegenwoordigen Basſa's, wiens gastvrije opwachting van Lord EXMOUTH, bij eene onlangs voorgekomene gelegenheid, een overtuigend blijk oplevert van hetgeen hier beweerd wordt.

Met betrekking tot de *Algerijnſche* kruiſers berigt men ons: Dat de Kapiteinen, zoo zij niet de eenige eigenaars zijn, ſteeds aandeel hebben in de ſchepen onder hun bevel; zij kruiſen, waar het hun behaagt, doch liggen onder verpligting, om, wanneer zij daartoe opgeroepen worden, den Staat ten dienſte te ſtaan, door, op eigene kosten, proviſie over te voeren. Zij hebben altijd een' ervaren Officier aan boord, door den Dey aangeſteld, zonder wiens toeſtemming zij noch jagt op eenig ſchip maken, noch naar *Algiers* terugkeeren, noch de matrozen ſtraffen mogen. Bij hunne terugkomst doet deze Officier aan den Dey rapport van het gedrag des Kapiteins van den kruiſer en van het ſcheepsvolk, en de Kapitein moet dadelijk rekenſchap geven van den uitſlag des kruistogts aan het Gouvernement, dat voor zich neemt den achtſte

Digitized by Google

ste gedeelte van de prijzen, slaven of koopgoederen, door hem genomen. De Christengevangenen worden gebragt voor het paleis van den Dey, werwaarts zich de *Europesche* Consuls begeven, om te onderzoeken, of eenigen dezer ook behooren tot het volk, dat zij vertegenwoordigen. Blijkt dit het geval te zijn, en zijn het enkel passagiers, zoo kunnen zij dezelve reclaméren; doch, kan het bewezen worden, dat zij, onder eenige natie, met de *Algerijnen* in oorlog, voor geld gediend hebben, zoo kunnen zij niet gelöst worden zonder betaling van zulk een rantsoen, als het Gouvernement er op gelieft te zetten. De Dey heeft de keuze uit elk achttal, en kiest doorgaans, voor anderen, dezulken, die goede werklieden zijn. De overigen, die men den eigenaar of den veroveraar van den prijs laat, worden straks naar de *bezistan* of slavenmarkt gebragt, alwaar zij gewaardeerd worden, en een bepaalde prijs op elken persoon gezet; vandaar brengt men hen terug naar het voorplein van het paleis des Deys, waar zij bij openbare veiling verkocht worden; terwijl het Gouvernement naar zich neemt, wat zij boven den bepaalden prijs gelden mogen. Op de plaats, waar zij verkocht worden, hecht men deze ongelukkige menschen een' ijzeren ring om den enkel, met eene lange of kortere keten, naar mate zij vooronderstelt worden meerdere of mindere neiging te bezitten om te ontsnappen. Men vindt voorbeelden van dezulken, die, na verloop van eenigen tijd, vrijwillig Renegaten worden. Zij worden slecht behandeld, en moeten den geheelen dag hard werken; terwijl men hen des nachts opsluit in openlijke gevangenplaatsen zonder dak, waar zij op den blooten grond moeten slapen, blootgesteld aan al de ongenade van het weder, ja somwijlen stikken in modder of water.

DE ABT CHAPPE D'AUTEROCHE.

Zijn leven voor zijne geliefde te wagen, vordert eene groote liefde, en men noemt echter den minnaar niet zelden eenen dwaas. De Abt CHAPPE D'AUTEROCHE waagde zijn leven, om Venus door de Zon te zien gaan, en men noemde hem eenen edelen man, eenen held. Eene Dame vroeg hem naderhand: „Maar hoe! wanneer gij het leven verloren hadt, „Heer Abt?" — Deze sprak: „*Eh bien! la vie est un point.*"

Digitized by Google

(Het leven is een punt.) En de Dame antwoordde met eene *ſpreuk*, die ſlechts een paar duizend jaar oud behoefde te zijn, om in alle *Chrestomathien* te worden opgenomen; zij zeide: „ *Si la vie est un point, Monſieur l'Abbé, faites le* „ *bien pour l'étendre!*" (Indien het leven een punt zij, Heer Abt, doe dan uw best om het te verlengen!)

De Abt reisde den 10den Maart 1776 van *Petersburg* naar *Tobolsk* af. Men verzekerde hem, dat de dooi vroeger zou invallen, dan hij *Tobolsk* bereikte, en dat het onmogelijk ware, verder voort te reizen. De Abt hoorde niets. Hij vertrok; den thermometer in de hand, en ſchrikte bij elke verandering van het weerglas. Al zijne begeleiders waren het moede, dag en nacht te reizen, in diepten te ſtorten, de wervelwinden, die ganſche wolken van ſneeuw over hen uitſtortten, te trotſeren. Zij vorderden rust; de Abt ſloeg het af. — De Abt was ingeſluimerd; men ſpant zijne ſlede uit; men verlaat hem; hij ontwaakt, en vindt zich alleen, te midden van eene onmetelijke ſneeuwwoestijn. Hij roept, hij ſchreeuwt; vergeefs. Hij raast, hij is in vertwijfeling, en alleen. Hij vliegt nu hier, dan ginds, en vindt eindelijk een ſpoor; hij haalt zijne piſtolen, en zinkt tot aan den hals in eene ſneeuwgroeve. Hij klautert er uit, en blijft van vermoeidheid een uur lang aan den rand der groeve liggen, wanhoopt aan zijn leven, en wenscht om den dood. Hij herſtelt zich, en zijn moed herleeft met zijne krachten. Hij ſtaat op, blikt om zich henen, ziet in de verte een ſchemerlicht, gaat daar op af, omzigtig, en met gevaar van bij elke ſchrede door de ſneeuw verzwolgen te worden. Hij komt aan eene hut, vindt zijne lieden in diepen ſlaap; hij wekt hen, en dwingt ze, hem te vergezellen. Men ſpant in, en hervat den togt. Eindelijk nadert hij *Tobolsk*. Nog drie ſtroomen moet hij overtrekken. Alles verkondigt dooiweder. De oppervlakte der ſneeuw ſmelt, — overal water; de boeren houden het voor onmogelijk, over den vloed te komen; de postiljons weigeren, over het dunne ijs te gaan, waarmede de vloed bedekt is. Bedreigingen, beden, geld, alles vergeefs. Hij bedwelmt hen met brandewijn, en trekt gelukkig de beide eerſte ſtroomen over. Nieuwe zwarigheden. De postmeester wil geene paarden geven. De Abt ſpringt uit de ſlede, vliegt in het posthuis, met den thermometer in de hand. Deze rijst in de warme kagchelkamer. De onkundige bewoners van dit huis beſchou-

Digitized by Google

ſchouwen het werktuig. De Abt wordt het gewaar; hij laat hun door zijnen tolk zeggen, dat de thermometer een dier is, dat hem ieder gevaar voorzegt: is er gevaar aanwezig, zoo klimt het in de vrije lucht; maar is het ijs nog ſterk genoeg, zoo daalt het tot het punt, dat hij hun wijst. Men gaat naar buiten, de thermometer zakt; de boeren houden den Abt voor een' toovenaar; men beeft; men geeft hem paarden en voerlieden; ieder ijlt om hem te dienen. De ſlede vliegt in galop daarhenen, — vliegt over het golvende, krakende ijs, zonder dat iemand ſiddert. Drie dagen daarna breekt reeds het ijs. De *Irtis* liep over, en zoo ontzettend, dat men daarvan nog geen voorbeeld had; en de Abt zag den doorgang van Venus te *Tobolsk*.

DE GODEN VAN GRIEKENLAND. (*)

Toen gij nog gelukkige geſlachten
Leidet aan uw' zachten leideband,
En ge u zaagt beminnen, dienen, achten,
Schoone wezens uit het Fabelland!
Toen men u nog blijde feesten vierde,
Geurige offers aanbood vroeg en ſpâ,
Krakend eerloof nog uw' tempel ſierde,
Venus Amathuſia!

Toen de dichtkunst weelderige bloemen
Nog bevallig om de waarheid wond,
En men niets in 't gansch heelal kon noemen,
Waaraan 't hart geen' hoogen prijs verbond;

Toen

(*) Dit Dichtſtuk is, als voortbrengſel van genie, algemeen bewonderd geworden; en zulke immers kan men doen, zonder daarom juist in de begrippen, die de Dichter ſchijnt aan den dag te leggen, te deelen. De Venus de Medicis wordt vereerd als kunstwerk, niet als Godinne. Dat echter, in onze verlichte tijden, een SCHILLER den Godsdienst der *Grieken*, en een HAAFNER dien der *Indianen*, ſchoon dezen met eigen handen hun kroost offeren, boven de leer der *Christenen* ſtelt, luidt wel zeer vreemd; maar, God moge de opregtheid van zulke ſterke geesten beoordeelen! Stellingen kunnen zoo in het oog loopend valsch zijn, dat zij geene wederlegging behoeven. Men denke er alleen bij: *opinionum commenta delet dies, veritatum confirmat.*

Aanm. van den Vertaler.

Digitized by Google

Toen elks boezem voor Natuur nog gloeide,
Haar bewonderde en haar grootheid prees,
Omdat alles, wat maar de aandacht boeide,
't Voetspoor van een Godheid wees.

O, Toen wendde, waar in onze dagen
Slechts een zielloos ligchaam stralen spreidt,
Nog zijn' trotschen, gouden staatswagen
Helios in stille majesteit.
Deze hoogten vulden Oreaden,
Eene Dryas leefde in gindschen boom,
En uit de urn van lieflijke Najaden
Sprong een milde zilverstroom.

Deze Lauwer scheen naar hulp te smachten,
Niobe verstomde in gindschen steen,
Syringx neurde in 't ruischend riet haar klagten,
Philomela door de boschjes heen.
In dit beekje ontrolde aan Ceres wange
Traan bij traan om 't haar ontroofde kind,
Op dien heuvel riep Cithere lange,
Ach, vergeefs haar' schoonen vrind.

Tot Deukalions geslachte stegen
Toen nog Godheên uit d' Olympus af,
En om Pyrrhas dochtren te bewegen
Nam toen Latoos zoon een' herdersstaf.
Tusschen 't menschdom en de Hemelgoden
Deed de liefde 't schoonst verband ontstaan;
Sterflijken en hoogre wezens boden
Zamen Venus offers aan.

Uit uw' dienst was treurig handenwringen,
't Al geweerd, wat zoet genot verbant.
Vreugd moest wezen 't deel van stervelingen,
Op het naauwst aan zaligen verwant.
In die dagen, ach, te vroeg verdwenen,
Was niets heilig, dan het schoone alleen.
Kiesch, maar vriendlijk, waren de Kamenen,
Dartel de Bevalligheên.

Tem-

Tempels waren trotſche praalgebouwen;
Heerlijk was het Isthmisch heldenſpel;
't Oog mogt daar op 't glansrijkst eikloof ſchouwen,
En de wagens vlogen blikſemſnel.
Zwierig kronklende en bezielde danſen
Zweefden ſchoon om 't rijk verſierde altaar.
Op de ſchedels zag men zegekranſen,
Kroonen op 't welriekend haar.

Trotſche Panthers, in 't gareel geſlagen,
Kondigden de komst van Bacchus aan.
Groene Thyrsſen pronkten om den wagen;
Faun en Satyr tuimelden vooraan.
't Evohe van razende Menaden
Prees des mildēn gastheers lekkren wijn;
Naar genoegen kon zich elk verzaden;
Ledig moest geen beker zijn.

Toen verſcheen geen rif met dorre beenen
Bij een' lijder, haast het graf ten buit;
Een Genie, met hoogren glans omſchenen,
Deed de fakkel van het leven uit.
Zelfs de hand, die Plutoos weegſchaal voerde,
Was op aard van menſchen voortgebragt,
En der Eumeniden harten roerde
Eenmaal Orfeus jammerklagt.

In de zalige Eliſeſche dreven
Vond die trouwe zijn getrouwe weer.
't Geen zij misten, was teruggegeven;
De een en ander had geen ſmarten meer.
Linus ſpeelde er zijn gewone zangen;
In Alcestis armen zonk Admeet;
Pylades mogt zijn' Orest erlangen,
En zijn pijlen Philokteet.

Edle prijzen loonden groote daden;
Deugd beſteeg den hoogſten glorietop;
Langs haar moeilijke, ongebaande paden
Klom men tot den rang der zaalgen op.

Zij,

Digitized by Google

Zij, die dooden durfden wedervragen,
Boeiden 't oor der ganſche Godenſchaar,
Of zich koen op holle zeeën wagen
Hielp 't Olympiſch Tweelingspaar.

Schoone wereld! waar zijt gij gebleven?
Keer terug, herneem uw heerſchappij!
Waarom hebtge u toch van hier begeven
Naar het Fabelland der poëzij? —
Uitgeſtorven treuren veld en wouden.
De aanblik van Natuur is bar en ſtug.
Ach, daar we eens het beeld der Goôn aanſchouwden,
Bleef hun ſchaduw ſlechts terug.

Zware ſtormen, uit het Noord verrezen,
Togen met ontembre woestheid aan.
Alles ſcheen ten val gedoemd te wezen,
En de Godenwereld moest vergaan!
Treurig zoeke ik aan de ſtarrebogen;
U, Selene! vinde ik daar niet meer.
Aarde en zee ligt ledig voor mijne oogen.
'k Roep, — maar krijg geen antwoord weer.

Onbekend, vreemd met hare eigen waarde,
Met den geest, die al haar gangen leidt,
Nooit verrukt door 't geen zij heerlijks baarde,
Zaalger nooit door mijne zaligheid,
Volgt Natuur, door 't Godendom begeven,
Daar zij de eer haars kunstmaars luttel acht,
Als een uurwerk, zonder ziel en leven,
Slaafs de wet der zwaartekracht.

Ach, om 't leven morgen weer te vinden,
Graft zij heden zich haar eigen graf,
En aan ſtaag gelijke ſpillen winden
Zich van zelfs de maanden op en af.
't Dichterland is nu 't verblijf der Goden,
Op een wereld als onnut beſchouwd,
Die geen' leiband verder heeft van nooden,
En genoeg zich zelve houdt.

Al

Al het ſchoone en al 't verhevne tevens
Toog met hen naar dat beminlijk oord,
Al de praalverw, al de glans des levens,
En ons bleef alleen 't ontzielde woord.
Opgevoerd in Pindus hooge dreven,
Zien zij rustig 't woên des eeuwſtrooms aan.
Wat onſterflijk in 't gezang zal leven,
Moet in 't leven ondergaan.

Het *Hoogduitsch* van F. SCHILLER vrij gevolgd. P. R. FEITH.

DE VOORDEELIGE ANTWOORDEN.

Een *Perzisch* Koning werd op zekeren dag, dat hij zich met de jagt verlustigde, een' hoogbejaarden landman gewaar, die eenen notenboom plantte. Hij reed op hem toe, en vroeg, hoe oud hij was. De boer antwoordde: „ Ik ben vier jaar „ oud." Een hoveling van het gevolg beſtrafte hem, dat hij zich, in de tegenwoordigheid des Konings, zulk een ongerijmd antwoord veroorloofde. „ Gij beſtraft mij te onregt," hernam de grijsaard; „ ik weet zeer wel, wat ik zeg; want „ de wijzen rekenen den tijd niet mede, dien de kindſchheid, „ de ſlaap, de dwaasheid en wereldſche zorgen den mensch „ ontrooven: ik beſchouw alzoo den tijd alleen als mijn' wa„ ren ouderdom, dien ik in de vereering der Godheid en in „ de vervulling der pligten jegens den naasten beleefd heb„ be." — De Koning, vol verwondering over deze juiste redenering, maakte daarop de aanmerking, dat hij niet konde hopen, de boomen, die hij plantte, groot te zien. — „ Dat „ is waar," hernam de boer; „ maar, dewijl anderen voor „ ons geplant hebben, hetgeen ons vruchten geeft, is het „ billijk, dat ook wij wederom voor anderen planten." — „ Voortreffelijk!" riep de Koning; waarop de ſchatbewaarder (gelijk, wanneer de Monarch iemand luide zijne goedkeuring te kennen gaf, de gewoonte was) den ouden man duizend goudſtukken ten geſchenke gaf. De ſchrandere boer, terwijl hij dezelve met eene diepe buiging aannam, zeide: „ Anderer „ luiden boomen, mijn Koning! bereiken eerst in veertig ja„ ren hunnen vollen wasdom; maar de mijnen dragen vruch„ ten, zoodra zij geplant zijn." — „ Bravo!" riep de Koning,

Digitized by Google

ning, en nog een buidel met goud werd den grijsaard overhandigd, die daarop uitriep: „Anderer luiden boomen dra„gen jaarlijks flechts eenmaal; maar de mijnen bekomen in „éénen dag twee oogften." — „Onvergelijkelijk!" riep de Koning, en de boer bekwam den derden buidel; waarop de Vorst zijn paard de fporen gaf, zeggende: „Langer durf ik „niet vertoeven, goede grijsaard! uw vernuft mogt anders „mijnen ganfchen fchat uitputten."

GROOTSCHE ERFMAKING.

Eene bedelaresfe, bekend onder den naam van *groote Els*, wier echtgenoot, of, gelijk bij landloopers veelal het geval is, de haar in de armen geloopen man, als dief was opgeknoopt, vermaakte, bij formelijk testament, aan hare drie dochters deze nalatenfchap: „Eerftelijk fchenk ik mijner „oudfte, zeer geliefde dochter het Vorftendom *Nasfau-Sie„gen;* mijner tweede dochter vermaak ik het Vorftendom „*Nasfau-Dillenburg*; en mijner derde laat ik ná de Graaf„fchappen *Witgenftein* en *Berleburg:* met dien verftande nog„tans, dat geene van haar zal vermogen de grenzen van eene „der anderen te overfchreden." En deze erfmaking werd door de dochters werkelijk in bezit genomen zoo wel, als zorgvuldig nagekomen. Wie der lezeren de vrouw voor krankzinnig, of wel de zaak zelve voor logenachtig mogt willen verklaren, die wete, dat deze teedere moeder onder hare kinderen hiermede het bedelregt in opgemelde drie heerfchappijen had verdeeld.

VERNUFTSAFLEIDER.

„Kapitein!" riep een matroos, „is iets verloren, als men „weet, waar het is?" — Wel neen, zotskap! „Nu, zoo „wees gerust omtrent uw' zilveren trekpot, die mij zoo „even uit de hand viel: zij ligt in zee."

OP EEN' PREDIKANT, DIE IN ZEKER GEZELSCHAP IN DEN DUT GERAAKTE.

Stil, vrienden! wekt hem niet, maar laat ons zachtjes fpreken: Wanneer hij zondag preekt, dan kunnen wij ons wreken!

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER DE TWEE EERSTE LEVENSGEDEELTEN VAN CONSTANTIJN HUYGENS.

Voorgelezen in *Felix Meritis*, den 20 Febr. 1817.

Door

P. HOFMAN PEERLKAMP,

Rector der Latijnſche Scholen te Haarlem. (*)

Zoo dikwijls bijna de gelegenheid het medebrengt, dat ik in het openbaar tot beminnaars en voorſtanders van beſchaafde letteren moet ſpreken, pleeg ik in mijne gedachten het groot aantal van verdienſtelijke mannen te door-

(*) In den beginne was mijn voornemen, deze voorlezing door eenige aanmerkingen op te helderen; dan, daar ik hoop nog dit jaar het Latijnsch gedicht zelve in het licht te zullen geven, vond ik het doelmatiger, dezelve dan te zamen te leveren. Intusſchen kan ik met genoegen berigten, dat mijn veelgeachte vriend, onze verdienſtelijke landgenoot, A. LOOSJES PZ., werkelijk bezig is met het vervaardigen eener dichtmatige vertaling van HUYGENS gedicht, welke, indien ik uit eene proeve mag oordeelen, hem nieuwe aanſpraak zal geven op de erkentenis van het letterlievend gedeelte onzer natie. Eindelijk is mij, na het ſtellen van dit berigt, gezegd, dat de Heer Prof. KOOPMANS vóór eenige jaren in *Felix Meritis* twee verhandelingen had gedaan, de eene over onzen HUYGENS *als Menſch*, de andere over denzelven *als Dichter beſchouwd*. Zij zijn te vinden in het Mengelwerk van de *Letteroeff.* voor 1809. bl. 140 env. en 181 env. Ik heb dezelve met uitſtekend genoegen gelezen, en zij ſchijnen mij toe met even veel ſmaak als oordeel geſchreven te zijn.

Digitized by Google

deerloopen, welke ons vaderland tot zijn roem en geluk heeft voortgebragt, en uit dezelve eenen te kiezen, wiens leven ons eene nuttige en aangename beschouwing kan opleveren. Het menschelijk bedrijf hier op aarde schijnt zeer gelijk aan een toneel. Ieder ontving zijne rol. Deze speelde dezelve met meerdere, gene met mindere toejuiching van onbevooroordeelde en kundige tijdgenooten; en de nakomelingschap ziet in de geschiedenis die zelfde rollen voor zich herhaald worden, overvloeijende van voorbeelden zoo wel tot navolging als vermijding. Nu is er, ten minste voor mijn hart en gevoel, bijna geene aangenamer herdenking dan die aan onze brave voorouders, en tevens geene nuttiger, daar ook de voorbeelden tot navolging die van vermijding zoo verre in getal overtreffen. In den oorlog vind ik beleid gepaard met moed, in vrede opregtheid en standvastigheid, in de huisgezinnen godsvrucht en liefde, eene opvoeding der kinderen te gelijk het beste voorbeeld voor die der kleinkinderen, en over het algemeen grootere zucht om braaf te zijn dan te schijnen. Kunsten en wetenschappen werden gestreng beoefend, niet tot praal van geleerdheid, maar tot eigene en algemeene beschaving, noch waren de namen van vrijheid, regt en geregtigheid in den staat door misbruik ijdele klanken geworden, en men zettede de gewigtigste posten, binnen- of buitenlandsch bekleed, meer luister bij, dan van dezelve werd ontleend.

De naam van wijze is zonder twijfel de grootste eernaam, welke een mensch kan te beurt vallen. Ach, of ook die naam, door de menigte der deelgenooten, niet zoo algemeen geworden ware! Wij lezen, dat *Griekenland* op een en denzelfden tijd zeven dus genoemd en daarvoor gehouden heeft; met welk regt, moge het zelve verantwoorden. De *Romeinen* hadden op onderscheidene tijden ook de hunne: L. ATILIUS, omdat hij bij uitstek bedreven was in het burgerregt; M. CATO, omdat hij een man van lange ondervinding was, en vele dingen in den raad of met schranderheid voorzien,

Digitized by Google

zien, of met ſtandvastigheid volvoerd, of met vernuft geantwoord had. Doch LÆLIUS wordt gezegd, den roem van alle Romeinſche wijzen, gelijk SOCRATES die der Griekſche, te hebben verdonkerd, omdat hij het niet alleen van natuur en aanleg, maar ook door oefening en verkregene kennis was, en het daarvoor hield, dat zijn geluk in hemzelven gelegen, en de deugd verheven was boven alle menſchelijke lotgevallen.

Indien wij naar deze en dergelijke bepalingen onze verdienſtelijke mannen beoordeelen, welk een groot aantal wijzen denkt Gijl. dat wij dan zullen vinden, wier goede aanleg, zorgvuldig opgekweekt in de kindschheid, door aanhoudende oefening verſterkt in de jeugd, door dieper nadenken tot rijpheid gebragt in de mannelijke jaren, den roem van dien naam als een onbetwistbaar erfdeel aan den ouderdom overleverde. CONSTANTIJN HUYGENS van *Zuilichem* is mij altijd toegeſchenen zoodanig een man geweest te zijn; en het is deze, wiens leven ik voorheb met Ul. in dit uur voor de twee eerſte gedeelten te doorloopen. Het mag mij gebeuren, hier en daar bijzonderheden te verhalen, welke niet algemeen bekend zijn. Ik heb dezelve geput uit eene echte bron, een nog onuitgegeven geſchrift, door den eerbiedwaardigen grijsaard, toen hij bijna 83 jaren bereikt had, met eigene hand geſchreven, toegewijd aan zijne hem zoo dierbare kinderen, aan welke hij zijn tot dusverre afgeloopen leven in Latijnſche dichtmaat zoo innemend verhaalt, dat, zoo dikwijls ik hetzelve lees, ik mij niet verbeelde te lezen, maar den ouden vader midden onder zijn kroost te hooren ſpreken. En het is op grond van de achting, W. T., welke een man, gelijk hij was, ons allen inboezemt, dat ik mij met uwe gunſtige en toegevende aandacht durve vleijen.

CONSTANTIJN HUYGENS werd geboren in *'s Gravenhage*, den 4 September van het jaar 1596, van zeer aanzienlijke ouders, zijnde zijn vader, CHRISTIAAN HUYGENS, Secretaris van den ſtaat, Indien de zorg des Hemels hem in zijne teedere kindschheid niet

Digitized by Google

bewaard had, zoude hij het leven ſpoedig weder verlaten hebben. Naauwelijks een jaar oud zijnde, viel hij met het hoofd door de traliën van een vuurhaard. De vader, opgewekt door het geſchrei van CONSTANTIJN's broertje, ſchoot ijlings toe, en redde hem nog tijdig. Spoedig openbaarden zich de gaven, welke in het kind verborgen waren. Hij konde nog niet ſpreken, en zong hem voorgezongene liedjes met juistheid en gevoel na; en kort daarna maakte hij zich in den tijd van eenige weken bekwaam in het ſpelen op de luit, bij welke hij ſpoedig de guitar voegde. De vader verſtond dezen wenk der natuur, en wijzigde die ingeſchapene zucht in zijnen zoon; de zoon opende door dezelve zijne geheele ziel voor de indrukſelen van dat goede en ſchoone, waardoor zijn ganſche leven gekenmerkt is. Hij bezat eene buitengemeene vlugheid van begrip, en leerde alles met zoo groote gemakkelijkheid, alsof hij de zaken ſlechts in het geheugen behoefde terug te roepen en niet voor het eerst te leeren, en het leeren voor hem geen werk, maar vermaak was. Binnen twaalf maanden verſtond hij de Franſche taal, zoodat deze zijne moedertaal ſcheen te zijn. Op dezelve volgde de Latijnſche, Griekſche, Engelſche en Italiaanſche. Hij werd niet gevormd op de gewone ſcholen, maar had bijzondere onderwijzers, gelijk toen het gebruik was in de huizen der aanzienlijke ouders, het zij uit een zeker denkbeeld van achtbaarheid en deftigheid, het zij uit beſef, dat de toeſtand dier ſcholen nog zoodanig niet was, als dezelve naar het oordeel van meer verlichte lieden zijn moest. Ook hadden de Latijnſche ſcholen de hervorming nog niet ondergaan, welke, op raad van PETRUS CUNÆUS, Hoogleeraar te *Leiden*, een der uitmuntendſte mannen van zijnen tijd, door medewerking en inlichting van in dat vak door ondervinding bedrevene mannen, op gezag der ſtaten, naderhand tot ſtand gebragt is. HUYGENS had het geluk, in zijnen bijzonderen leidsman en leermeester, JOHAN DEEDEL, van zeer achtbare familie, die ve-

Digitized by Google

vele bloedverwanten onder de burgemeesteren en regeerders der ſtad *Leiden* had, eenen man te vinden, die het hem toevertrouwde werk met ijver en lust verrigtte, en bij die deugden ſchranderheid en geleerdheid voegde. Deze doofde de vonk van dichterlijken geest, welke in zijnen jongen leerling te voorſchijn kwam, niet uit, maar blies dezelve meer aan, echter zóó, dat die vonk niet dadelijk een vuur-werd, hetwelk zijne ziel geheel en alleen innam, en voor andere wetenſchappen koel en onverſchillig maakte. Het ware te wenſchen, dat vele onderwijzers zulk een voorbeeld meer hadden willen volgen! Dan voorzeker zoude ons vaderland zich op nog meer uitſtekende dichters mogen beroemen, en over nog weiniger ſlechten behoeven te ſchamen. Van zoo veel belang is het ook hier, den middelweg te bewandelen. Intusſchen oefende DEEDEL hem in de redekunde en welſprekendheid der *Romeinen*, wier leſſen en voorbeeld zeer noodzakelijk zijn om den goeden ſmaak te vormen, voornamelijk in eenen tijd, toen dezelve in het algemeen verwijderd was van het natuurlijk ſchoone. In de redeneerkunde hoorde hij, onder het geleide van DEEDEL, de leſſen van EGLIZEMIUS, een *Schot*, die toen in *'s Gravenhage* ook de geneeskunde oefende, en het zijne toebragt om CONRADUS VORSTIUS ongelukkig te maken, door hem gevoelens toe te ſchrijven, om welke deze zeker nooit gedacht heeft. De meesterachtige, ſtoute en langwijlige toon van dien vreemdeling bevielen HUYGENS minder, dan de manier van MOLINÆUS. CARTESIUS, wiens vriendſchap hij naderhand zeer hoog ſchatte, had zijn licht nog niet ontſtoken; daarom beoefende hij ARISTOTELES, om zich met de kennis der wijsbegeerte en natuurkunde te verrijken. — Daar beſtaat eene naauwe verwantſchap tusſchen alle beſchaafde kunſten en wetenſchappen; evenwel is deze verwantſchap allernaauwst tusſchen de muzijk, dicht- en ſchilderkunst. Wij hebben gezien, dat HUYGENS door de natuur tot de beoefening der twee eerſten ge-

Digitized by Google

dreven werd; door dezelfde natuur werd hij ook gedreven tot de beoefening van de laatſte. Ook hierin verſchafte zijn vader hem bekwame leermeesters, en ſpoedig teekende hij, met zwart of rood krijt en met de pen, de oudheidkundige ſtukken van GOLTZIUS met eene verwonderlijke naauwkeurigheid na, en was niets minder dan ongelukkig in het miniatuur en ſchilderen met olieverf, waarvan in zijnen onderdom nog proeven bij zijne vrienden overig waren, en misſchien nog overig zijn. De ſchoonheid, voortſpruitende uit juiste orde, bragt hij van de ſchilderkunst over op zijn ſchrift; en hij had in zijn 83ſte jaar nog zulk eene vaste en fraaije hand, dat men zoude kunnen twijfelen, of hij de boven vermelde boeken over zijn leven zelf geſchreven heeft, indien de vergelijking van andere ſtukken ons deze twijfeling niet benam, voornamelijk die van eenige regelen, welke hij geſchreven heeft voor eene bij mij berustende uitgave zijner *Momenta Deſultoria*. — Hoewel zoo vele bezigheden genoeg konden ſchijnen om den leerlust van den ijverigſten knaap te voldoen, en zij het ook ſchenen aan den vader, zocht CONSTANTIJN, buiten diens weten, nog tijd uit te vinden om zich op de wiskunde toe te leggen, en offerde vele uren van den ſlaap op, om ook dezen hem aangeboren' trek naar die wetenſchap der wetenſchappen op te volgen; en de vader ſtond niet weinig verbaasd, toen hij de gemeenzaamheid van zijnen zoon met EUCLIDES ontdekte. — Muzijk en ligchaamsoefening waren, volgens PLATO, de beste weg om kinderen tot menſchen te maken, welke dien naam verdienden. De muzijk lokte door hare betooverende klanken alle vermogens der ziele uit, en maakte dezelve gevoelig voor het ſchoone en verhevene van andere wetenſchappen, welke hij vervolgens ook onder den naam van muzijk begreep. De ligchaamsoefening was de zuster van die muzijk. De eerſte gaf gezondheid aan de ziel, de laatſte aan het ligchaam. De opvoeding van HUYGENS was geheel in den geest van PLATO: want zijn ligchaam werd uren,

Digitized by Google

uren, als zijne ziel, door vele soorten van oefeningen gevormd en versterkt. Zoo leerde hij de behandeling van onderscheidene wapenen, en de kunstige bewegingen van een leger. Zijn vader konde niet dulden, dat iemand, geboren in een land, hetwelk voor deszelfs vrijheid aanhoudend in oorlog zijn moest, geheel onkundig was in de wijze, om hetzelve des noods te helpen verdedigen. Bij den wapenhandel kwam het paardrijden, dansen, springen, worstelen, schaatsrijden en zwemmen. In het schaatsrijden muntte hij uit zoo wel in snelheid als houding; het zwemmen wilde hem, welke pogingen hij ook deed, niet gelukken. — Dus doende, liet hij in zijne kindsche jaren bijna geen oogenblik verloren gaan; en, daar deze rusteloze ijver gezegend werd met groote schranderheid, was het geene eigenliefde, welke den ouderen hoop gaf, dat hij eens een sieraad der maatschappij zoude worden, noch alleen eerbied voor den vader, dat LOUISE DE COLIGNY, die achtbare en minzame prinsesse, zich dikwijls en gaarne met den knaap onderhield. Zeven jaren lang mogt hij de bijzondere leiding van DEREDEN genieten; na afloop van dien tijd verliet deze zijnen leerling, en bekwam eenen deftigen post, waardig zijner verdiensten, namelijk dien van Raadsheer in het Hof van Holland. Noode scheidde CONSTANTIJN van hem, na het betuigen van de grootste dankbaarheid, welke hij echter in zijne ziel nog grooter had, gelijk hij naderhand bij elke gelegenheid toonde.

Een zoo wél toegerust jongeling was, zoo iemand, waardig om de akademische loopbaan in te treden. Het lag in zijn plan, om zich aldaar den eernaam van meester in de beide regten te verwerven. In de voorbereidende wetenschappen had hij reeds zoodanige vorderingen gemaakt, dat hij dadelijk met zijn hoofddoel konde aanvangen; te meer, daar zijn oom, de Raadsheer ZURIUS, een man van groote gulheid en geleerdheid, hem den eersten weg gebaand had, en hij onder diens opzigt, volgens den raad van HUGO DE

Digitized by Google

GROOT, zich de vier boeken van de *Justiniaansche* regtsgeleerdheid, den titel over de beteekenis der woorden, en dien over de onderscheidene regelen van het oude Romeinsche regt, zoo zeer had eigen gemaakt, dat dit alles bij hem in merg en bloed zat. Hij kwam te *Leiden*, voor welke stad de Hoogleeraren van dien tijd den naam van *Hollandsch Athene* verwierven; een naam, welks roem door alle tijden heen tot op den huidigen dag is staande gehouden door mannen, hunnen voorgangeren waardig. Aldaar bragt hij een jaar door, het genoegelijkste zijns levens. Het vriendelijk verkeer met de eerste geleerden der aarde, de loffelijke naijver onder de zich om strijd oefenende jongelingschap, het verlangen zijns vaders om in een jaar de voorgenomene taak te volbrengen, waren zoo vele redenen, dat hij, ik zeg niet alle anderen, maar zichzelven in vlijt en het maken van vorderingen overtrof. Het klagen over de kortheid des menschelijken levens is zoo oud als menigvuldig. HUYGENS scheen het leven lang genoeg, als het maar wél besteed werd; en hij hield het daarvoor, dat men geen kort leven ontving, maar het kort maakte, dat men niet arm, maar verkwistend in tijd was. Dus gold dit ééne jaar voor hem zoo veel als vier voor jonge lieden, die zich door den stroom van vergankelijke vermaken laten wegslepen. Hij stelde zelf, als eene proeve zijner vorderingen, zonder iemands hulp, waarvan het tegendeel ook toen zoo dikwijls plaats had, een twistschrift op over de borgen, verdedigde hetzelve in het openbaar, onder eenen grooten toevloed van aanzienlijke en geleerde lieden, even bedaard als juist, en behaalde met den grootsten lof den lauwerkrans der overwinning. — Tot meester in de regten bevorderd zijnde, oefende hij zich eenigen tijd in de *Haagsche* pleitzalen, toen hem de lust bekroop om vreemde landen te zien, en vreemde zeden en karakters te leeren kennen. Het besef der groote nuttigheid, welke het reizen voor jonge lieden bevat, en de aanzienlijke betrekkingen, welke de vader buitenlandsch had, deden hem het verzoek van zijnen zoon

Digitized by Google

zoon gereedelijk inwilligen. De keuze viel op *Engeland*, werwaarts hij met CARLETON, den afgezant van dat land bij onze ſtaten, vertrok, en de gastvriendſchap van den Staatſchen gezant NOEL DE KARON genoot, eenen man, nog eerbiedwaardiger door eigene verdienſten, dan door jaren en geboorte. Bij dezen bragt hij drie maanden door, en volmaakte zich ongevoelig in de uitſpraak der Engelſche taal. Voor het overige was het onzeker, of de grijsaard grooter genoegen vond in de eerbiedige weetgierigheid des jongelings, dan de jongeling in de vriendelijke deftigheid en het verſtand des grijsaards; doch dit was zeker, dat zij beiden groot genoegen in elkanders bijzijn vonden. Van *Londen* deed hij eenige uitſtappen, voornamelijk naar *Oxford* en *Cambridge*, en ſpeurde overal het merkwaardige op. Het mogt hem gebeuren, Koning JACOBUS te ſpreken; en hij beviel dien Monarch, die veel werks van geleerdheid maakte, zoo zeer, dat hij zelf voor hem op de guitar moest ſpelen. Deze eer, gevoegd bij eigene rondborſtigheid en beſchaafdheid, verſchafte hem de kennis en vriendſchap met de aanzienlijkſte heeren van *Engeland*. Van *Londen* nam hij de terugreize naar het vaderland aan, in gezelſchap met de afgevaardigden van dat land tot de *Dordſche* Synode, in den jare 1618. De regering van *Middelburg* (want zij landden in *Zeeland*) begroette dezelve in de Latijnſche taal, en vervoerde ze in hare jagten naar *Holland*, alwaar HUYGENS ook behouden in het ouderlijke huis terugkwam.

In den jare 1619 gebeurde het, dat de Staten den Heere AARSSENS van *Sommelsdijk* als afgezant naar *Venetië* zonden, om een vast verbond met dat gemeenebest aan te knoopen. Hij nam vele edele jongelingen derwaarts in gezelſchap met zich, en onder dezen ook CONSTANTIJN, van wiens hulp als ſchrijver hij zich tevens bediende. Deze keuze van eenen zoo ſchranderen man, door RICHELIEU als een der eerſte ſtaatkundigen van zijnen tijd erkend, was voor den jongen HUYGENS zonder twijfel allervereerendst. De reis

Digitized by Google

ging door een gedeelte van *Duitschland*, *Zwitserland* en *Italië*, voor den weetgierigen HUYGENS te spoedig, zoodat hij zich beklaagde, vele zaken niet naauwkeurig of geheel niet te hebben kunnen bezigtigen, zoo als de monden van den *Donau*, de bronnen van den *Rijn* en andere. De afgezant zond hem vooraf tot den Doge van *Venetië*, welken hij in de Italiaansche taal begroette, en over de ontvangst van het gezantschap onderhield. Hij nam dat grijze en achtbare opperhoofd geheel voor zich in, zoodat deze den jongeling in zijne armen sloot, en hem toevoegde: „De eer, welke de afgezanten der magtigste Koningen genieten, zal aan de uwe geworden: de wereld zal weten, op welken prijs ons gemeenebest het uwe stelt." De stad zelve hield hem opgetogen van verwondering. Muzijk, dichtkunst, schilderijen, standbeelden, gebouwen, de zeden des land, de majesteit des gebieds en andere wetenswaardige zaken namen de hem overschietende oogenblikken weg. — Hij had eenen aanbevelingsbrief van zijnen vriend DAN. HEINSIUS aan PAOLO SARPI, van de *Serviten*-orde, een beroemd godgeleerde en raad van *Venetië*; dan, daar deze juist de zaken en geheime papieren van den lande behandelde, durfde hij HUYGENS geenen toegang tot zich verleenen. Deze SARPI was een man van groote kennis, en onbekrompener denkwijze in het godsdienstige dan de toenmalige tijden duldden, zoodat hij bij sommigen niet alleen van ketterij verdacht, maar ook beschuldigd werd. Zoo verweet de Kardinaal PALLAVICINI hem, dat hij zijne blijdschap aan den Heere AARSSENS zoude betuigd hebben over het zien van een' afgezant eener Republiek, welke den Paus alleen voor den Antichrist hield. Dan, wij mogen dit als laster beschouwen, daar zoo groote onvoorzigtigheid op geenerhande wijze is overeen te brengen met die angstvalligheid, waarmede hij HUYGENS door vader FULGENTIUS liet weten, dat hij noch den brief van HEINSIUS durfde aannemen, noch hem spreken. — Bij het vertrek van het gezantschap, ver-

Digitized by Google

vereerde de Republiek, ter gedachtenis van het gesloten verbond, ook HUYGENS met eene gouden halsketen, verfierd met de Venetiaansche en Hollandsche leeuwen; en hij zelf kocht vele zeldzaamheden en grooten voorraad van muzijk, hetwelk alles, over zee naar *Holland* gaande, in handen der roofzuchtige *Algerijnen* viel. Zij zelve keerden langs hunne voetstappen in het vaderland terug.

Het vaderland heeft toch iets onbegrijpelijk aantrekkelijks voor de harten van alle gevoelige en edeldenkende menschen; de bloote naam zelf verwekt, ik weet niet welke, zoete klanken in de ooren. Doch indien men dat vaderland na een lang afzijn mag wederzien, dan pleegt dat wederzien eene aandoening te verwekken, welke met geene woorden kan worden uitgedrukt. HOMERUS schildert dit gevoel in ULYSSES, gelijk hij alle menschelijke aandoeningen schildert. ULYSSES verachtte de onsterfelijkheid, als hij slechts eenmaal den rook van zijn rotsachtig *Ithaca* mogt zien opgaan, en viel bij zijne terugkomst met het aangezigt op den grond zijner geboorte, en kuste dezelve. HUYGENS was ook geheelenal doordrongen van dat teeder gevoel, en betrad nooit, na het volbrengen van eenige reis, welke hij zeer vele gedaan heeft, den vaderlandschen bodem, of zijn hart ontlastte zich in lofspraken en dankzeggingen vol kinderlijke eenvoudigheid.

Indien ooit kinderen de kroon en blijdschap van onderen genoemd zijn, dan verdiende CONSTANTIJN voorzeker dezen naam. Zoo zag de vader hem ook nu uit *Venetië* terugkeeren met eene onbedorvene ziel en smaak, en bespeurde uit de openhartige verhalen, dat vreemde pracht en weelde geene grootere indrukselen op zijn Hollandsch hart maakten dan een schuitje in eene rivier. Zoo was CONSTANTIJN's terugkomst ook nu een feest voor het gansche huisgezin, hetwelk met aandachtige ooren als aan den mond des verhalenden hing, en den halven nacht aan den avond knoopte. — Jeugdige drift en onbedachtzaamheid hadden hem op de-

ze

Digitized by Google

ze reis tweemaal in levensgevaar gebragt. Ook dit verzweeg hij even min voor zijne ouders, als hij het naderhand in zijn levensberigt aan zijne kinders verzweeg, opdat het hun tot een voorbeeld mogt verſtrekken. — Zij moesten den *Spluger* overtrekken; een gebergte, welks kruin zich onder de wolken des hemels bedekt. Met groote moeite had men een gedeelte van den rug bereikt, vanwaar twee wegen naar de ondergelegene vallei liepen, de eene lang, maar veilig, de andere kort, maar gevaarlijk. AARSSENS en de overigen kozen, op raad der gidſen, den eerſten; HUYGENS, met eenen anderen jongeling, den laatſten. Het pad liep ſteil naar beneden, en was zoo hard en glad van ijs, dat het geen voetſtap duldde. In het eerſte oogenblik gleed men langzaam naar beneden; dan de vaart kreeg zoodanige ſnelheid door voortgang, dat zij zich niet langer konden tegenhouden, en de berg met hen ſcheen rond te draaijen. — De groote toren te *Straatsburg* is een werk van eene vervaarlijke hoogte. Men komt langs verſcheidene wenteltrappen tot de plaats, waar de verſchillende torenſpitſen zich tot één punt vereenigen. Daar boven verheft zich een loodregt oploopend vierkant, zonder de minſte beſcherming voor iemand, die door duizeling het evenwigt mogt verliezen. HUYGENS klom dezen muur op en neêr, terwijl hij zich met handen en voeten aan de uitſtekende baken vasthield. — Zoo er zijn mogten, welken het vreemd toeſchijnt, dat ik zulke op zichzelve nietsbeduidende gevallen verhaal, zij het mij vergund te mogen zeggen, dat het mij nog vreemder toeſchijnt, dat men belang ſtelt in het vernemen van de geringſte levensbijzonderheden van vreemdelingen, en die onzer landgenooten met ſtilzwijgen voorbijgaat, te meer nog, indien ze ons eenigzins nader brengen, om hun karakter van alle zijden te leeren kennen.

Over het algemeen had HUYGENS zich op deze reis als een ſchrander opmerker doen voorkomen, hetwelk niet weinig bevestigd werd, toen zijn dagboek, opgeſteld in de Franſche taal, in handen van deskundigen kwam.

Digitized by Google

kwam. Het was den Heere AARSSENS ook niet ontgaan, dat hij eenen veel omvattenden geest had, toegerust met ſtandvastige opregtheid en buigzame inſchikkelijkheid, zoo veel eer en pligt zulks gedoogden, noch dat hij bij zijne groote liefde voor het vaderland eene gelijke gefchiktheid voegde, om hetzelve binnen- of buitenlandsch te dienen. Geen wonder dus, dat men hem in den jare 1621, tegen het einde van het beſtand met *Spanje*, en ter gelegenheid der *Boheemſche* onlusten, met een gezantſchap als geheimſchrijver naar *Londen* zond, vanwaar hij, verſierd met eene gouden halsketen, in het vaderland terugkeerde. Dan, veel meer dan dit was het hem waard, dat hij vriendſchap gemaakt had met RAPHAEL THORIUS, een groot geneesheer en dichter, en CORNELIS DREBBEL van *Alkmaar*, die zich toen te *Londen* ophield. Dat een jongeling, door eenen magtigen ſtaat met gouden ſieraden beſchonken, zich daarop niet het minſte laat voorſtaan, is zeker veel. Maar indien deze zoodanige eerbewijzingen, welke ook de hoofden van mannen kan doen duizelen, verre ſtelt beneden de vriendſchap met bejaarde menſchen, wier eenigſte aanbeveling geleerdheid en goede beginſelen zijn, dan is dit niet veel, maar iets groots en voortreffelijks. — THORIUS ſcheen hem een man te zijn van buitengewone bekwaamheid en opregtheid; en, gelijk hij zich gedurende diens leven beklaagde, dat de zee hen van elkander ſcheidde, zoo ſtortte hij tranen van droefheid, toen deszelfs dood hen geheelenal van elkander ſcheidde. In DREBBEL vond hij het voorkomen van eenen Hollandſchen boer, en de taal van eenen PYTHAGORAS en ARCHIMEDES. DREBBEL'S uitſtekende kennis in de wis- en natuurkundige wetenſchappen is beroemd; anders zoude het getuigenis van HUYGENS voldoende zijn. Daarom wordt mijne geheele ziel vervuld met verontwaardiging, wanneer ik zie, dat MENKENIUS, een *Duitſcher*, onzen DREBBEL rangſchikt onder die ſoort van geleerden, welke te allen tijde zeer ſchaars in ons vaderland moeten geweest zijn, daar

on-

Digitized by Google

onze taal er bijna geen naam voor heeft; hij zelf noemt ze *charletans*, en onder deze rangſchikt hij DREBBEL, wegens eenen zekeren brief, door hem aan zijnen vriend VAN RIETWIJK geſchreven, houdende een luimig verhaal, gelijk men het aan een' vriend doet, van de wonderlijke verſchijnſelen, welke hij door de gezigtkunde (*optica*) vertoonde. DREBBEL ſchreef dezen brief uit *Londen* naar *Alkmaar* in de Hollandſche taal. HEGENITIUS, die ettelijken tijd daarna door *Holland* en *Vriesland* reisde, kwam ook te *Alkmaar*, hetwelk hem verheerlijkt ſcheen door de geboorte van DREBBEL, en vertaalde genoemden brief in het Latijn, om den lezeren van zijne reis een denkbeeld te geven van 's mans groote bedrevenheid in de natuurkunde, welke, volgens hem, meer bewonderaars dan navolgers zoude vinden. Het is waarſchijnlijk, dat COLOMESIUS dezen brief uit HEGENITIUS heeft overgenomen, en denzelven geplaatst achter de door hem uitgegevene brieven van CLEMENS aan de *Corinthers*, uit welke eindelijk MENKENIUS denzelven de ſchande heeft aangedaan om ze in zijne *Charlatannia* eene plaats te ruimen, en tevens in zichzelven een voorbeeld geeft van die zotheid, welke hij doorgaande gispt, daar hij belijdt, dat hij in de onderſcheidene gedeelten der wiskunde bijna geheel onbedreven is. Een mensch gelijk HUYGENS wist DREBBEL beter te waarderen: hij verkeerde kort daarna een geheel jaar met hem te *Londen*, en zocht dagelijks door zijne geſprekken wijzer te worden. Ook vond DREBBEL zoo veel genoegen in hem, dat hij aan geenen zijner vrienden meer tijds, om met hem te ſpreken, gaf. Dit viel voor in den jare 1624, indien ik mij niet bedriege; want het heeft eenige moeijelijkheid in zich, den juisten tijd hier of daar van te bepalen, daar de oude man zijn leven door geene aanteekening van dag of jaar heeft opgehelderd, en WAGENAAR ſomtijds niet met hem overeenkomt, wiens voortreffelijke geſchiedenis des vaderlands reeds eenig licht kan ont-

Digitized by Google

ontvangen uit dit leven, en nog meerder licht zal ontvangen uit die overgeblevene brieven en papieren, op welke de Raadsheer SCHONK, een waardig bloedverwant van het HUYGENSCHE geslacht, ons heeft doen hopen. Dit viel dan voor in den jare 1624, wanneer, volgens HUYGENS, de staten een gezantschap naar *Londen* zonden, om de geschillen bij te leggen, welke met *Engeland* over de Oostindische zaken gerezen waren. AARSSENS was aan het hoofd, en HUYGENS geheimschrijver van hetzelve. Men stak in den winter van *Scheveningen* in zee, en landde, niet zonder groot gevaar te hebben uitgestaan, te *Gravesande*. Het schip was door tegenwind vastgeraakt op eene zandbank op de kusten van *Engeland*, en reeds was de boot uitgezet om de gezanten en papieren te redden, toen een onverwacht toeval hen er afhielp. De *Engelschen* schoven de zaak op de lange baan, en gaven geen uitslag; men had meer dan tachtig onstuimige bijeenkomsten gehad, en langer dan veertien maanden onderhandeld. Dit verdroot het gezantschap, en HUYGENS werd naar Koning JACOBUS gezonden, om billijke klagten over zulk lang dralen in te brengen. HUYGENS vond denzelven op een zijner jagthuizen buiten *Londen*, en kweet zich zoo ernstig en welmeenend van den hem opgedragen last, dat de Koning, eenige malen het vertrek met hem op en neder wandelende, terwijl hij hem onder den arm nam, het gedrag der zijnen afkeurde, en beloofde de zaak te zullen doen voortzetten, hetwelk hij ook deed. In dat zelfde vertrek bevond zich HENDRIK RICHEY, Grave van *Holland*: de Koning nam het zwaard van dien edelman, sloeg HUYGENS met hetzelve tot ridder, en gaf het hem ten geschenke. De veelvuldige genoegens, welke hij gedurende zijn lang verblijf te *Londen* smaakte, zoo door het verkeer in de aanzienlijkste huisgezinnen, als door het aanknoopen van nieuwe betrekkingen, werden verbitterd door een onaangenaam toeval, hetwelk hem zelfs in zijnen ouderdom nog groote smart veroorzaakte.

Toen

Digitized by Google

Toen hij, namelijk, naar het jagthuis van Koning JACOBUS reed, viel buiten *Londen* een reismantel, waarin eene aanmerkelijke ſomme gelds was, van het paard van een' zijner knechten. Deze buit was te ſchoon in het oog van het gemeen, hetwelk er zich oogenblikkelijk meester van maakte. Het denkbeeld, dat men op hem vermoeden konde vatten, alsof hij dat geld, aan het gezantſchap behoorende, had verdonkerd, kostte hem vele ſlapelooze nachten; en, het zij de laster hem werkelijk betigt hebbe met iets, hetwelk nooit in zijn karakter konde vallen, het zij de vrees voor zelfs de minſte ſmet, waarmede zijn goede naam konde worden bezwalkt, zijn vermoeden vergrootte, hij betuigt zijne onſchuld aan zijne kinderen, en bezweert ze om hem te verdedigen, zoo iemand zelfs van verre hierop mogte doelen. Na de geſchillen over de Oostindiſche belangen in der minne geſchikt te hebben, keerde het gezantſchap naar het vaderland terug, alwaar HUYGENS, die toen den ouderdom van ongeveer 28 jaren bereikt had, kort daarop zijnen vader door den dood verloor, in den jare 1624.

Tot dusverre heb ik HUYGENS als kind en jongeling geſchetst, in welken leeftijd hij voorzeker reeds belangrijk is. Deze belangrijkheid neemt toe met zijne jaren. Want hij heeft de verwachting, welke hij van zich deed opvatten, als man en grijsaard niet alleen niet te leur geſteld, maar overtroffen.

WAAROM STERVEN ER MENSCHEN AAN GENEESLIJKE KWALEN?

II.

Quandoque bonus dormitat Homerus.

Elkeen is wel te vreden, wanneer de natuur om de twintig jaar een uitſtekend goed dichter voortbrengt; maar uitſtekend goede artſen verlangt men bij geheele do-

Digitized by Google

dezijnen. Ondertusschen is de kunst, om duizenderlei kwalen der stervelingen in derzelver duistere schuilhoeken op te zoeken, bij derzelver groote gelijkheid en twijfelachtige kenmerken vaardig te onderscheiden en gelukkig te behandelen, voor het minst even moeijelijk, vereischt even veel aanleg, oefening en nadenken, als de kunst om lierzangen en treurspelen te maken. De vergelijking is hier zelfs ten nadeele van den arts: want, terwijl de dichter de lier behoeft op te nemen noch de snaren te tokkelen, wanneer hij niet door eene heilige geestdrift wordt aangevuurd, kan de geneesheer ieder oogenblik geroepen worden, om de harp des menschelijken ligchaams te stemmen, en er, voor krijtende wanklanken, heldere toonen uit te lokken. Hij wordt daartoe geroepen, vermoeid van zijnen dagelijkschen arbeid; midden uit den diepsten slaap; afgetrokken door zijne letteroefeningen, en stomp gedacht; door eigen leed overmeesterd; door zijne driften geschokt. Hij kan er toe geroepen worden, midden uit den roes der vermaken, met benevelde zinnen, met een hoofd zonder gedachten. Hij kiest daarenboven zijne stof ter bearbeiding niet uit, maar zij wordt hem voorgeworpen. Hij moet handelen, en het oogenblik hem dienen. Één misgreep, en de gelegenheid is voorbij, onherstelbaar verloren, of althans niet dan moeijelijk weêr te vatten.

En wie zal het dan den armen arts wijten, dat hij niet altijd even vaardig, even gelukkig is, den juisten toon aan te slaan? Zelfs de goede HOMERUS is wel eens wat dodderig. Het is ondertusschen jammer, dat de nalatigheid en onnaauwkeurigheid van den geneesheer zijnen lijderen zoo duur te staan komt; terwijl de lamste en zotste verzen toch niet meer kunnen, dan vervelen.

Het is zeker jammer, dat de doctorshoed geene bovenmenschelijke vermogens geeft. Zoolang de geneesheeren, even als wij, aan alle menschelijke dwalingen en zwakheden blootstaan, zijn wij er de onvermijdelijke slagtoffers van: want wie staat er ons voor in, dat wij

Digitized by Google

énzen doctor niet dán zullen noodig hebben, wanneer hij vermoeid of ongeſteld is, of zijn hoofd vol heeft van andere zaken? En wie is zoo dwaas, dat hij niet inziet, hoe, langs dezen weg, uit eene kwade maag hevige rotkoortſen, en uit eene ligte verkoudheid de tering kan voortvloeijen? De beginſelen toch van alle ziekten en ligchaamsgebreken zijn meestal ligt, en gemakkelijk te herſtellen of voor te komen; maar hebben zij ééns wortel geſchoten, of wierden zij in den beginne verkeerd aangetast, dan laten zij zich even min uitroeijen, als een ſtevige eik door ſchudden en trekken.

Sterven er dus vele lijders aan geneeslijke kwalen, zoo moeten wij dit gedeeltelijk ook daaraan toeſchrijven, dat de geneesheeren *menſchen* zijn.

Met loome leden, met doffe oogen, met een zwaar hoofd verlaat EXOPHILUS zijne legerſtede. Een vriend van het tafelen, heeft hij gister wat diep in de ſchotels getast, en vooral den beker wat hoog geligt. Hij voelt zich ſlaperig, dof, ongeſchikt tot denken. Ware hij een koopman, hij zou geen oog in zijn boek ſlaan, geen' belangrijken brief beantwoorden, althans geen' aanmerkelijken koop of verkoop ſluiten. Ware hij een advocaat, tien maal zoude hij zijne ſtukken ſtellen en verſcheuren. Maar nu is hij een arts; hij moet naar zijne zieken. Werktuigelijk ſteekt hij zijne hand naar den pols uit, zonder te voelen, en laat den lijder de tong uitſteken, zonder te zien; geeuwend doet en herhaalt hij driemaal dezelfde vragen, en vraagt zonder eenigen zamenhang. Hij ſchrijft voor! Gelukkig de zieke, bij wien zich op dien dag geene dubbelzinnige teekenen voordoen, wiens ziekte dan niet tuſſchen leven en dood zweeft! Iedereen gevoelt intuſſchen, hoe gemakkelijk zulks gebeuren kan. En, hoewel niet alle geneesheeren zulke vlijtige tafelbroeders zijn, ja de matigheid en ingetogenheid, met regt, onder de hoofdeigenſchappen van een' waardigen arts behooren, gevoelt toch elk, dat de geest der matigheid niet noodzakelijk in alle de priesters van het heiligdom van Eskulaap woont, en dat daarenboven,

voor-

Digitized by Google

vooral voor een gezocht en geliefd geneesheer, nog al dikwijls de tijd daar is, dat hij zijne maag meer dan zijne herſenen moet offeren.

Zijn er niet daarenboven honderd andere omſtandigheden in het dagelijksch leven, welke de vrije werking van iemands geest, en dus ook die van den geest des bekwaamſten geneesheers, voor een' halven dag kunnen ſtremmen? En al is het dan maar voor een enkel oogenblik; kan niet de ongeluksſtar van menigeen denzelven juist in dat noodlottig uur om raad en hulp tot hem brengen? Is hij, wiens eergierigheid gekrenkt is, (en hoe vaak gebeurt dat bij den arts) die een zwaar verlies in have en goed leed, die huisſelijk verdriet heeft, in ſtaat, op alle bijzonderheden acht te geven, die aan het ziekbed beſliſſend zijn? Hoe ligt kan men dan, door onoplettendheid, iets verkeerd hooren of zien, iets voorbijgaan, iets vergeten! Dat dit alles kan gebeuren, zal de domſte boer beſeffen; dat het werkelijk plaats heeft, elk opregt geneesheer erkennen; en dat de behandeling en genezing der ziekten er vaak bij lijdt, is maar al te waar.

Het ongelukkigst nog van alles is, dat de artſen hier op aarde een ligchaam noodig hebben, en niet als geesten of onweegbare ſtoffen onder ons kunnen zweven. Zij zouden dan ten minſte voor ligchaamsvermoeidheid en ziekten veilig wezen, waardoor zij nu dikwijls zoo ongeſchikt voor hun beroep zijn. Voor zware ziekten, wel is waar, zijn de artſen, wanneer zij eens een' geruimen tijd de kunst geoefend hebben, veelal bewaard; kleine ongeſteldheden overvallen hen daarentegen nog al dikwijls, houden hen niet van het ziekbed af, en maken hen evenwel, op dat oogenblik, tot denken en handelen min geſchikt. Iederen geneesheer, daarenboven, die ſlechts eenigen loop heeft, overvalt dagelijks de kwaal der *vermoeidheid*. Verſleten voor dien dag en hijgend naar rust bezoekt hij vaak zijne laatſte lijders. Inſpanning van het ligchaam mat den arts niet minder af, dan inſpanning van den geest; en nog te meer, dewijl, in

Digitized by Google

dit beroep, even als in elk ander, al ras de *eentoonigheid* binnensluipt, en al ras de gedachten met eene gelijkmatige traagheid dwingt te gaan naar de maat van haren looden slinger. Het werd slechts enkelen gegeven, zich aan hare magt te ontrukken.

Wilde ik nu nog spreken van de menigte lage driften en nietigheden, die het gros der geneeskundige zielen vervullen; van hunne eigenbaat, verkeerde eerzucht en waan, gehechtheid aan zekere geneeswijzen en geneesmiddelen, verachting van alles, wat niet met hen en hunne wijze van zien instemt, — ik zoude een boek kunnen schrijven. Maar ik wilde slechts iets zeggen van die dwalingen, van die zwakheden, waarvoor ook de beste geneesheeren blootstaan, opdat men ophoude de kunst te beschuldigen, of van de kunstoefenaren te vorderen, wat hunne, wat alle menschelijke krachten te boven gaat.

Het is geen' sterveling gegeven, altijd meester te zijn van zijne driften en neigingen, of vrij te blijven van die zwakheden, waardoor ieder mensch zichzelven en anderen zoo vaak benadeelt. Waarom zouden wij in de zonen van Eskulaap meer zoeken, meer verwachten, vooral in die van den gewonen stempel? Hunne hulp is dus dikwijls gebrekkig en wisselvallig. „Maar doen wij dan niet beter," zal men zeggen, „dat men haar niet inroepe, en zich in de veilige handen der natuur overgeve?" Dit rade ik ieder aan, die, ook in zijne gezonde dagen, gewoon is, de algemeene moeder te raadplegen, en hare lessen te volgen. Anderen zoude het niet baten: want het is de grootste dwaasheid, te verwachten, dat hij, wiens geheele leven een zamenweefsel van kunst is, in wien niets meer der nature toebehoort, in zijne ziekten, een enkel oogenblik, zonder de inspanning der kunst zoude kunnen blijven bestaan.

Digitized by Google

DE ZANGERES GABRIELLI.

KATHARINA GABRIELLI werd in het jaar 1730 te *Rome* geboren. Haar vader, wiens naam niet bekend is, was kok bij den Vorst GABRIELLI. Hij had het vermogen niet, om de ſchoone ſtem, welke de natuur zijner dochter gegeven had, door onderwijs te laten leiden, en vergenoegde zich met haar nu en dan in de *Opera* te brengen. KATHARINA vattede ſpoedig de fraaiſte plaatſen, en zong dezelven met verwonderlijke vaardigheid. Toen zij op eenen avond, tot vervrolijking van haren arbeid, eene zware aria van GALUPPI zong, welke zij des avonds te voren in het Theater *Argentina* gehoord had, was de Vorst GABRIELLI juist in den tuin, en vraagde met verwondering, welke zangeres in zijn huis was? De dochter van den kok, was het antwoord. *S' è coſi, il mio cuoco deverra presto un aſino d'ora.* („Als dat „waar is, dan zal mijn kok weldra een gouden ezel wor„den,") antwoordde de Vorst. Hij liet KATHARINA voor zich komen, en zijne verwondering rees nog hooger, toen zij meerdere aria's voor hem zong, die zij van buiten kende. Zij was toen pas veertien jaren oud, heel mooi en vrolijk, en, hoewel zij met het regter oog een weinig lonkte, ſcheen dit gebrek echter het aantrekkelijke van haar gelaat nog te verhoogen. De Vorst zorgde van nu af voor hare vorming. Haar eerſte onderwijzer was GARCIA, bijgenaamd SPAGNOLETTO, die toen in *Rome* was; na dezen de beroemde PORPORA, onder wien zij in de kunst volmaakter werd.

De Vorst gaf dikwijls concerten, om zijne vrienden dit wonder te doen hooren. Weldra ſprak men in geheel *Rome* ſlechts van de *Cochetta di* GABRIELLI, (de koksdochter van GABRIELLI.) Vandaar heeft zij ſedert dien laatſten naam behouden. In het jaar 1747 trad zij voor het eerst te *Lucca* als *Prima Donna* op, in de *Opera* SOFONISBE VAN GALUPPI, en verwierf eene algemeene toejuiching. GUADAGNI, die op hetzelfde Theater zong, had moeite, naast haar zijnen roem ſtaande te houden. Deze beroemde *Sopraan*-zanger vormde echter den ſmaak der jonge kunſtenares, welke, naar men wil, voor de moeite des beleefden onderwijzers ook niet ondankbaar was!

Digitized by Google

Nadat zij op meerdere Theaters van *Italië* gezongen had, kwam zij in 1750 naar *Napels*, waar zij voor het eerst in de *Opera* DIDO van METASTASIO optrad. In de beroemde aria: *Son regina e sono amante*, werd zij zoo buitengewoon toegejuicht, dat haar roem voor altijd gevestigd was. METASTASIO bragt haar naar *Weenen*, alwaar FRANS DE I. haar tot hofzangeres maakte, en dán alleen in den schouwburg kwam, wanneer zij zong. Zij was aan METASTASIO's onderwijs veel verschuldigd; hij volmaakte haar in de *declamatie*, en het schijnt, dat ook hij niet ongevoelig was voor hare bevalligheden, maar, bij zijne ligtzinnigheid, moest hij zich weldra vergenoegen, met alleen hare vriendschap te bezitten. Weinige vrouwen waren zoo luimig in de liefde, als GABRIELLI. Zij beminde, bij voorkeur, hare kunstgenooten, die, zoo wel onder vier oogen als op het tooneel, hare helden waren; met eerzuchtige inzigten, echter, verleende zij ook den toegang aan de aanzienlijkste heeren, en, onderwijl zij met genen zeer vertrouwelijk verkeerde, was zij zeer moeijelijk omtrent dezen, die dikwerf, om haar te zien, uren lang in de zijkamer moesten wachten. Dit was langen tijd de mode bij de beroemde zangeressen van *Italië*. Haar ligtzinnig, onstandvastig gedrag had haar te *Weenen* bijkans in eenen verdrietigen toestand gebragt. De *Fransche* afgezant maakte haar zijn hof, onderwijl zij heimelijk den *Portugeschen* Minister begunstigde; aan wiens milddadigheid zij een gedeelte van haren rijkdom verschuldigd was. Elk der twee mededingers hield zich voor den meestbegunstigden. De *Franschman*, echter, die iets merkte, vond middel, om zich in de woning der beminde te verschuilen, en zag weldra den gelukkigen mededinger uit haar vertrek komen. Woedend van jaloezij, vliegt hij met den degen op haar toe, en zoude haar doorstoken hebben, zoo niet haar bovenkleed den steek geweerd hadde. Zij werd slechts ligtelijk gewond. De *Franschman*, verbaasd over de uitwerking zijner woede, valt vol berouw voor hare voeten, en smeekt om vergiffenis voor zijne drift. Zij stemt in zijne bede, onder voorwaarde, dat hij haar zijnen degen zoude overgeven. De zangeres had het oogmerk, den degen te behouden, en op denzelven de woorden te laten zetten: *Degen van den Heer* M..., *die op den* ... *vermetel genoeg was*, GABRIELLI *te kwetsen*. De afgezant, ech-

echter, overreedde METASTASIO, de zaak te bemiddelen, en door dezen kreeg hij zijnen degen terug.

Toen zij in *Weenen* verbazende sommen gelds gewonnen had, ging zij, in het jaar 1765, naar *Palermo*, alwaar hare kunst, zoo als overal, de levendigste geestdrift wekte. Maar ook hier toonde zij hare eigenzinnige luim. De Onderkoning noodigde haar tot een' luisterrijken maaltijd. Het bepaalde uur was voorbij; zij kwam niet. De Onderkoning zond eenen kamerdienaar, en liet haar zeggen, dat men reeds sedert lang op haar wachtte. De kamerdienaar vond haar te bed, zeer gerust lezende; echter wilde zij, in spijt van alle overreding, hare kamer niet verlaten, onder voorwendsel van onpasselijkheid. Des avonds zong zij zeer nalatig en altijd halfluid. De Onderkoning, die de eerste beleediging zoude overzien hebben, wilde deze eigenzinnigheid niet ongestraft laten. Hij liet haar met gevangenis bedreigen, indien zij niet zong, zoo als gewoonlijk. „Hij kan mij wel doen schreijen," zeide zij tot den brenger dier boodschap, „ maar niet doen „ zingen." Toen het tooneel geëindigd was, kwam zij in de gevangenis; maar men bezigde jegens haar alle die onderscheiding, welke de aanzienlijkste personen genoten. Gedurende de twaalf dagen, welke zij in de gevangenis doorbrigt, gaf zij groote gastmalen, betaalde de schulden van alle gevangenen, en verdeelde veel gelds onder de armen. Des avonds liet zij alle gevangenen tot zich komen, en zong voor hen de schoonste stukken met eene wegslepende bevalligheid. Allen waren zoo opgetogen, dat velen, wier schulden reeds betaald waren, de gevangenis niet wilden verlaten, zoo lang zij in dezelve was. Zij had door hare milddadigheid, hare feesten en hare kunst den akeligen kerker tot een betooverend verblijf gemaakt. De Onderkoning moest het verlangen van het publiek inwilligen, en, toen zij uit de gevangenis kwam, werd zij aan de deur door eene menigte van armen ontvangen, die haar in zegepraal naar huis geleidden.

In het jaar 1767 begaf zich GABRIELLI naar *Parma*. De Infant Don PHILIP werd zoo verliefd op haar, dat hij in alle hare luimen toegaf, maar haar daarentegen met de lastigste jaloezij kwelde, zoodanig, dat hij haar dikwerf verscheidene dagen lang in een vertrek van zijn paleis opgesloten hield, waarvan hij zelf den sleutel had. Dit gaf aanleiding tot vele twisten, waarbij de zangeres in hare uitdrukkingen

Digitized by Google

zich zoo weinig matigde, dat zij den Hertog, die een weinig scheef was, meermalen een woedend: *Cobbo maledetto!* („Vervloekte bogchel!") toeriep. Op eenen avond, toen zij, zoo als gewoonlijk, niet wilde zingen, was de Hertog razend jaloersch op eenen Lord, die der zangeresse schitterende aanbiedingen gedaan had. De Hertog maakte gebruik van het eerste voorwendsel, en liet haar den volgenden dag in de gevangenis brengen. Toen zij in dezelve kwam, vond zij, tot hare verbazing, eene kamer, met de rijkste behangsels en de rijkste meubelen versierd, en talrijke dienaren, welke op hare bevelen wachtten. Dit was aldus beschikt door den Hertog, die haar weldra *incognito* bezocht; maar zij was zoo geraakt, dat hij haar slechts met moeite kon overreden, de gevangenis weder te verlaten. Om zijner jaloezije te ontwijken, verliet zij heimelijk de stad, en ging naar *Rusland*, waarheen KATHARINA DE II haar reeds sedert langen tijd geroepen had. De Keizerin begeerde haar aanstonds te zien. Toen het gesprek op de betaling viel, verlangde de zangeres 10,000 roebels. „Zoo veel betaal ik aan geenen mijner Veld„ maarschalken!" riep KATHARINA uit." — „Wel nu," hernam de zangeres, „dan moet uwe Majesteit maar hare Veld„ maarschalken laten zingen!"

Zij bleef verscheidene jaren in *Petersburg*, waar zij aanhoudend de gunst der Keizerin en groote eerbewijzen genoot. Met diamanten overladen en hare brieventasch vol wissels, kwam zij in *Italië* terug. Hare inkomsten beliepen thans omtrent 50,000 daalders. Zij had nu het tooneel wel kunnen verlaten, maar hare eerzucht bragt haar weder te voorschijn. In het jaar 1777 zong zij in den Schouwburg *St. Benedetto*, te *Venetië*, met den beroemden PACCHIAROTTI, die, dezen avond voor de eerste keer, gelooofde geheel overschaduwd te zijn. Zij zong eene bravoer-aria zoo verrukkelijk, dat hij, achter de schermen vlugtte en uitriep: *Povero me! questa è un portento!* („Ik arme! Zij is een wonder!") En dit *wonder* was toch reeds 50 jaar oud. Met moeite overreedde men hem, nog eens met haar op te treden. Hij zong eene teedere aria, die hij op haar toepaste, met zoo veel levendig gevoel, dat zoo wel zij, als de aanschouwers, ontroerd waren.

In *Milaan* vond zij (1780) eenen mededinger in MARCHESI. Er vormden zich, zoo als in *Italië* gebruikelijk is, twee

twee partijen, die in den ſchouwburg om het ijverigst floten en toejuichten, en elkander op de ſtraten en in de koffijhuizen klopten.

Na dezen tijd begaf zij zich naar *Rome*, met hare oudſte zuster ANNA, welke haar altijd als *Seconda Donna* verzeld had. Nooit had zij naar *England* willen gaan. „Op het toonneel te *Londen*," zeide zij, „zoude ik niet kunnen zingen, „of niet naar mijne ſmim zingen; het gemeen zoude mij uit„fluiten of doodlaan. Ik mag liever in goede gezondheid „ſlapen, al ware het dan ook in eene gevangenis."

Eene onbegrijpelijke verkwisting had hare inkomſten tot 2000 daalders doen dalen. — De natuur had haar eene ſtem van buitengewonen omvang gegeven. Vooral was zij uitmuntend in de hooge tonen. Hare arie's, zoo als zij dezelven zong, konden ſlechts door den bekwaamſten vioolſpeler worden uitgevoerd. De CATALANI alleen kan met haar worden vergeleken, hoewel GABRIELLI deze in het *cantabile* en in de uitdrukking nog overtrof. Als tooneelſpeelſter was GABRIELLI niet minder uitſtekend. Weinige vrouwen genoten zoo vele onderſcheiding. Zij leefde en reisde met groote pracht, altijd van talrijke dienaren verzeld; een koerier ging voor haar heen. *Italië* was vol van haren roem. Wanneer iemand wilde pronken, of een groot opzien maken, dan zeide men, als met een ſpreekwoord: *Chi è? La* GABRIELLI? („Wie is het? De GABRIELLI?") Onaangezien hare onſtandvastig- en eigenzinnigheid, was zij zeer goedhartig, deed veel goeds, overal waar zij zich ophield, en overal beſchouwden de armen haar als eene verzorgſter. Zij vergat hare bloedverwanten niet, en vooral zorgde zij voor haren broeder. In de verkeering was zij aangenaam, geestig, en dikwerf oorſpronkelijk. In hare kamer, zoo wel als op het tooneel, wilde zij de Prinſes ſpelen, en haar gedrag was overeenkomſtig met deze begeerte. Gierigaards waren bij haar gehaat, maar zij beſtrafte dezelven met zachtheid. Toen een Edelman van *Florence* haar eens bezocht, bleef zijne *manchette* aan eene van hare ſpelden hangen en werd geſcheurd. De *Florentijners* worden voor zeer zuinig gehouden, en ook deze Heer ſcheen niet te troosten te zijn over zijn verlies. De zangeres merkte dit, en den volgenden dag zond zij hem zes fleſſchen Spaanſchen wijn, welke, in plaats van kurken, met de kostbaarſte Brabandſche kanten waren digtgemaakt.

Digitized by Google

In *Rome* leefde zij zeer ordelijk, gaf dikwijls concerten, waarbij zij echter maar zelden zong. De aanzienlijkſten uit den adelſtand, mannen en vrouwen, bezochten haar, en bewezen haar eene onderſcheidende eere. Eene verwaarloosde verkoudheid werd, in het jaar 1796, de oorzaak van haren dood.

DE BARBAREESKERS, OF BREEKEN.

(*Quarterly Review.*)

Hetgeen de *Europeërs Mooren* noemen, is een mengſel van volken van allerlei ſoort, die zich in het noordelijk *Afrika* hebben gevestigd; hun heerſchend karakter echter, zoo wel natuurlijk als zedelijk, is dat der *Arabieren* of *Sarracenen*. Den naam, dien wij hun geven, kennen zij niet; dezelve ſchijnt van het woord *Mauri* af te ſtammen, zoo als, ten tijde der *Romeinen*, de bewoners eener zekere provincie genoemd werden; echter is hij, ſedert langen tijd reeds, zeer ongepast. De Heer DUPUIS zegt: „Wanneer men eenen *Moor* vraagt, tot welk volk hij behoort, dan antwoordt hij: ik ben een *Mooslim*, dat is te zeggen, een geloovige; en zijn land heet *Bled Mooslimin*, het land der geloovigen." De *Arabieren* noemen de *Mooren Medainien*, ſtadlieden. De *Europeërs* verſtaan gewoonlijk, onder den naam van *Mooren*, niet alleen de geheele bevolking van *Noord-Afrika*, maar ook de *Azianen* tot *Sina* toe, en zij gebruiken dit woord als gelijkluidend met *Muzelman*.

De *Afrikaanſche Mooren* zijn geſtrenge waarnemers der wet van MAHOMED; zij waſchen zich dikwijls, en doen vijfmaal daags hun gebed, met het aangezigt naar *Mekka* gekeerd. Zij gelooven aan de voorbeſchikking; zij haten en verachten *Christenen* en *Joden*; zij ſluiten hunne vrouwen op, en nuttigen *Cooscoſoo*. Ziet men hen traag en ongevoelig, zijn zij minnenijdig, wreed en wantrouwend, zijn zij beroofd van de betrekkingen en aangenaamheden der beſchaving, kennen zij het gevoel der liefde even min als dat der vriendſchap; zien wij de vaders hunne zonen vreezen, en de zonen hunne vaders haten, dan zoeke men de reden hiervan niet in eene eigenaardige bewerktuiging der *Mooren*, of wijte hunne verkeerde driften niet aan den vorm hunner ſchedels. Men herin-

Digitized by Google

neve zich, dat hunne voorouders in *Spanje* leefden, en dat derzelver ſtaatsbetrekkingen niet beter waren, dan die der *Afrikaanſche Mooren* thans zijn. Dat heldere licht, hetwelk in de middeleeuwen, uit de vlakten van *Arabië*, over het westelijk *Europa* zich verſpreid had, is thans geheel verdwenen, en bij de *Afrikaanſche Arabieren* is thans geen blijk meer te vinden van kunst en wetenſchap.

De *Moor* lacht zelden; het ſchaterend lagchen kent hij in het geheel niet. Zijn uiterlijk voorkomen ſchijnt een peinzend wezen te verkondigen; maar deze ſchijn is ſlechts eene hebbelijkheid. Hij is noch weet- noch nieuwsgierig; zijn geest is ſlaperig en werkeloos; zijne weinige begrippen worden langzaam gevormd en blijven ongeſtadig. Niets te doen, en niets te denken, is zijn geliefkoosd tijdverdrijf; het bad is zijn tweede vermaak. In alle ſteden vindt men bij de *Karavanſerais* openlijke baden; hier doet de *Moor* zich wrijven en kneden; hier ſlurpt hij langzaam zijne koffij binnen, terwijl onderwezene en aangeſtelde verhalers hem met ſpookvertelſels vermaken.

Lekkernijen behooren niet tot de geliefkoosde genietingen van den *Moor*. Hij heeft overvloed aan gezond voedſel, en het *Cooscoſoo* is de gewone hoofdſchotel. De volgende tafelgalanterie wedervoer den *Britſchen* gezant aan het Keizerlijk hof van *Marókko*. Op eenen kruiwagen, door twee menſchen getrokken, bragt men vooraf den nationalen kost, de kroon der *Moorſche* kokerij, het *Cooscoſoo*, in een' verbazend grooten porſeleinen pot. Hierop volgde een gebraden ſchaap, welks buik opengeſneden werd, en waaruit eene menigte van geregten te voorſchijn kwamen, aan welke de *Marokkaanſche* kok zeer kunſtig de gedaante der verſchillende ingewanden gegeven had. Van dit ſtaaltje mag men tot het overige beſluiten.

De *Mooren* zijn zeer ingenomen met voorſpellingen en tooverijen. Zij dragen *Amuletten* om den hals, en verzen van den Koran op de maag. Dit laatſte toovermiddel wordt ook wel op de volgende wijze toebereid. De verzen worden op papier geſchreven; dit verbrandt men, en de asch wordt nachteren met eenen drank genuttigd. Met deze verſterking gewapend, vreest de *Moor* geene *Daimons* meer. Tot hun bijgeloof behoort ook de afkeer, dien zij van de zwarte kleur hebben; de gewoonte, om nooit *vijf*, maar altijd *vier*

en

en één te zeggen, en het woord *dood* nooit uit te ſpreken. Hunne vrees voor geesten, welke des nachts rondwaren, weêrhoudt hen in de duisternis uit te gaan, zoo zij niet een veelvermogend toovermiddel bij zich dragen. Sterft iemand aan eene beroerte, dan heeft een booze geest hem gedood. Het getal *dertien* erkennen zij ook als onheil voorſpellend; en dit zullen vele oude Dames in *Europa* hun voorzeker niet ten kwade duiden.

Het is een, onder de *Mooren* algemeen heerſchend, geloof, dat hun land op eenen vrijdag, gedurende den bedeſtond, door den aanval eens roodgekleeden legers, zal veroverd worden. Zij ſluiten en grendelen derhalve, op dit uur, de poorten der ſtad zorgvuldig, alsof, door deze voorzigtigheid, de wil van het noodlot konde veranderd worden. Hun ſtelſel der voorbeſchikking heeft deze goede uitwerking, dat zij elke verandering van hunne fortuin met geduld verduren, en den rijkdom met bedaardheid tegen de armoede ruilen. Bij de aannadering des doods is het hunne éénige zorg, dat hun aangezigt gekeerd zij naar die zijde, waar *Mekka* ligt. Zijn zij hiervan verzekerd, dan verduren zij alles, en ſterven met de bereidvaardigſte onderwerping.

Is er geene hoop meer voor het behoud van eenen zieken, dan wordt hij door zijne vrienden en magen met een verſchrikkelijk gejammer omgeven, hetwelk hem moet doen gelooven, dat hij reeds zoo goed als dood is. Dit gedruisch, en het denkbeeld, dat geene redding meer mogelijk is, moet zonder twijfel, in vele gevallen, den dood verhaasten. Wanneer de ſtervende ſtuiptrekkingen krijgt, of eenige pijn en ſmart te kennen geeft, dan giet men hem honig in den mond; en meermalen wordt hij ook, onder den ſchijn van hem verligting te geven, verſtikt. Zoodra hij den laatſten ademtogt uitgeblazen heeft, wordt hij gewaſſchen, om hem ook ſpoedig te kunnen begraven, daar bij hen algemeen het denkbeeld heerscht, dat een géſtorvene niet eerder gelukkig is, voordat hij in het graf rust. Zijne maagſchap vindt er eene bijzondere gerustſtelling in, wanneer zij aan den dooden eenen lach meent op te merken, hetwelk zij voor een teeken van genoegen verklaart over hare ſchikkingen tot eene ſpoedige begrafenis. Zij denken er niet aan, dat deze gewaande lach eene beweging kunne zijn, door de aanraking des waters en der koude lucht, bij den ſtervenden veroorzaakt. Bij zulk eene

Digitized by Google

eene handelwijze kan men zich de gevallen van een dikwijls levendig begraven gemakkelijk verklaren; men zegt, (doch, zoo wij hopen, is zulks overdreven) dat dit wel bij een derde der begravenen plaats heeft.

Zoodra in een huis iemand geſtorven is, wordt aan de buren daarvan kennis gegeven door een ſchel geluid, en door het geſchreeuw *Woolliali Woo*, hetwelk door alle huisgenooten beurtelings wordt aangeheven. Op dit geſchreeuw vergaderen aanſtonds alle vrouwen, welke met het huisgezin in eenige verbindtenis ſtaan. Elke aankomende vliegt op de huisvrouw toe, welke man of kind verloren heeft, omhelst dezelve, en barst dan weder in vreesſelijke klagten uit. Dit geſchiedt dikwijls door honderd vrouwen na elkander, en zoo lang, tot dat de vrouw van den huize vermoeid en bedwelmd nederzijgt. Somwijlen komen ook nog andere betaalde vrouwen, welke de, in het midden van de plaats geſtelde, lijkbaar omgeven, en hare jammerklagten aanheffen. Deze zang- en ſchreeuw-wijven krabben haar aangezigt, tot dat het druipt van bloed; na geëindigde plegtigheid doen zij het bloeden ophouden door opgelegde krijtaarde. Die zelfde vrouwen worden ook bij bruiloften en vreugdefeesten gebezigd; dan zingen zij het lied *Loo Loo Loo*, en andere zelve vervaardigde verzen. Hare ſchaterende ſtemmen kan men op eenen verren afſtand hooren.

Aan de huizen der rijken deelt men gewoonlijk, op den avond na de begrafenis, vleeschſpijzen aan de armen uit, waarbij niet zelden ongeregeldheden op de ſtraten, rondom het huis, plaats hebben. Dit wordt de maaltijd van het graf genoemd.

Met de lijken zelven worden, vóór de begrafenis, nog bijzondere voorbereidingen gemaakt. Men beſmeert neus, ooren en oogen met een mengſel van kamfer en aftrekſels. De ongehuwde vrouwen worden als bruiden, met banden en ringen om armen en voeten, verſierd; elke huisvrouw bewaart zorgvuldig haar eigen lijkkleed, uit eene fijne ſtof vervaardigd, welke in *Mekka* geheiligd is. Op de baar der mannen wordt een turban, en op die der vrouwen een groote ruiker gelegd. Op vrijdag, als zijnde de vooravond van den Sabbat der *Muzelmannen*, bezoekt elkeen de graven zijner vrienden en maagſchap. Men gelooft, dat dit de dag zij, waarop de afgeſtorvenen om hunne graven heên waren, om met vrienden

Digitized by Google

den en beminden zich te onderhouden; en daarom verzuimen de *Mooren* ook niet, hunne dooden betamelijk te kleeden, opdat zij in de geestenvergadering behoorlijk kunnen verschijnen, zonder hunner maagschap schande aan te doen. De begraafplaatsen worden zorgvuldig onderhouden; men plant bloemen rondom dezelven, en roeit het onkruid uit. Op de graven van aanzienlijke lieden worden dikwerf kleine kapellen gebouwd, waarin groote porseleinen vaten met bloemen staan.

Zonsverduisteringen zijn voor de *Mooren* verschrikkelijke verschijningen. Een der nieuwste *Britsche* reizigers verhaalt: „Toen de verduistering haren hoogsten trap bereikt had, zagen wij de *Mooren* als zinneloos her- en derwaarts loopen, en met geweren naar de zon schieten, om het wangedrogt te verschrikken, hetwelk, naar hunne gedachte, het licht des dags wilde verslinden. Op de vlakten en de hoogten rondom *Tripoli* klonk het doodgezang van *Woolliali Woo*, en zonder twijfel geschiedde hetzelfde langs de geheele kust. De vrouwen, met koperen gereedschap gewapend, sloegen hetzelve tegen elkander, en maakten een gedruisch, dat men zeer verre kon hooren."

(*Het vervolg hierna.*)

UITTREKSEL UIT DRIE GEMEENZAME BRIEVEN VAN EEN JONG NEDERLANDSCH ZEEOFFICIER, MET Z. M. SCHIP EVERTSEN GESTEVEND NAAR BATAVIA.

(*Vervolg en slot van bl.* 287.)

Campong Macassar,
den 30 Mei 1816.

Waardste Zuster!

Daar ik door het oponthoud van het schip, dat onze brieven naar *Europa* zal medenemen, in de gelegenheid ben, om nog eenige regelen te voegen bij die, welke ik reeds aan Moeder had geschreven, zoo voldoe ik bij dezen aan uw verlangen, om u eens iets van de modes alhier, en hoe men zoo al den tijd kort, en of de meisjes hier zoo mooi zijn als bij ons, enz. te vertellen. Wat betreft de blanke vrouwen, dezelve zijn meest naar den *Engelschen* smaak gekleed, doordien

Digitized by Google

dien zij in de laatſte jaren weinig hebben kunnen weten, hoe men zich in *Frankrijk* opſchikte; doch de inlandſche vrouwen, welke met *Europeërs* getrouwd zijn, volgen nog ſteeds hare oude landskleeding: dezelve is zeer eenvoudig, en beſtaat (behalve hetgeen men niet ziet) uit eene ruime *cabaai* of japon, met wijde lange mouwen van gekleurd katoen, en heeft veel van een mans huisjapon. Daarin dus beſtaat hare pracht niet; haar ſmaak valt enkel, naar ik kan merken, om haar pikzwart haar van achteren met een knoop vast te hechten, en wel met zeer kostbare diamanten haarſpelden. Voorts dragen zij de kostbaarſte ringen, die ik nog ooit gezien heb, doch geen colliers. Hare kleur is tusſchen het bruine en witte in, even als koffijmelk; dus, wanneer ik hierin eene vergelijking maak met de vaderlandſche ſchoonen, dan valt het deerlijk af. Wat hare converſatie betreft; daar de meeste van haar door ſlavinnen zijn opgevoed, en zij nooit verder komen dan het eiland *Java*, zoo kunt gij begrijpen, dat die niet zeer onderhoudende is. Intusſchen moet ik bekennen, dat er onder gevonden worden, die er wel uitzien; doch hare zonderlinge kleeding is zeer tot haar nadeel. Wat aangaat de amuſementen, dezelve zijn hier niet veelvuldig; aangename partijen, gelijk in ons land, vindt men er niet; intusſchen ontbreekt het er niet aan danspartijen, waarop dan gemeenlijk een ſouper volgt, maar altijd particulier; redoutes of vauxhals zijn er niet bekend. Één's in de maand ſpeelt er eene *Engelſche* liefhebberij-komedie, die nog al wel wordt uitgevoerd door *Engelſche* officieren. Op de danspartijen is alles ingerigt als in *Holland* en overal; maar, om koelte te geven, hangt er eene ſoort van waaijer aan den zolder, die door ſlaven ſteeds heen en weder wordt gehaald met lijnen, hetgeen zeer verfrischt; intusſchen is het geen zaak, voor die hier pas komen, om veel te danſen. De verdere levenswijze alhier heb ik reeds vroeger opgegeven; dezelve is volmaakt geſchikt naar het klimaat; vooral ſtaat mij de *ſiesta* of middagſlaap aan. Het land is zeer bevolkt door inlanders, die in zoogenaamde *Campongs* of gehuchten bij elkander wonen; derzelver huisjes zijn zeer aardig en netjes van bamboes gemaakt, en worden nog al zindelijk gehouden; hunne kleeding is zeer eenvoudig, en heeft veel van een vrouwerok, maar, die van boven en onder even wijd is; dit kleed wordt *ſarong* genaamd, en op verſchil-

Digitized by Google

ſchillende wijze door hen gedragen; ook loopen zij, voor het gemak denkelijk, veel *bijna* naakt, en het maakt voor een vreemdeling al eene rare vertooning, dit liverei dikwijls achter op rijtuigen te zien! Voorts ziet men hier alle kleederdragten der *Indiën*, waarvan ſommige door hare deftigheid het ver afwinnen van onze *Europeſche*. Onder dezelve munten de *Bengaleezen* bijzonder uit: deze zijn ten uiterſte welgemaakt, en kleeden zich met zoo veel ſmaak, dat ik u kan verzekeren, dat, hoe zwart zij zijn, zij bij de *Europeſche* Dames menigeen' afbreuk zouden doen; doch hier is alles, wat van de kleur is, veracht; een geringe blanke wordt door een voornaam inlander nog met reſpect bejegend. De naam van *liplap*, welke iemand beduidt, die tusſchen blank en zwart in is, is daarom geen eernaam. Indien de toilettafeltjes van ſommige Dames alhier konden ſpreken, welke kunstjes zouden er dan niet ontdekt worden, die thans met den fluijer des geheims bedekt zijn! Zoo veel weet ik toch, dat de ſchijnbare blankheid, waarmede zij des avonds pronken, veel verſchuldigd is aan eene ſoort van witte poeder.

Voorleden week was ik op eene ſoort van inlandſche bruiloft verzocht, waar wij ons nog al geamuſeerd hebben. Alles was er zeer prachtig. De danszaal was eene expres daartoe van bamboes vervaardigde tent, en de bruid bevondt zich in een apart vertrek, zittende als eene Koningin op een troon, drie trappen hoog; zijnde de ſpeelnootjes aan hare zijde op de trappen gezeten, en verder het vrouwelijke gedeelte van des bruidegoms familie aan de regter, van de bruid aan de linker zijde, in een' halven cirkel. De bruid met hare adjudantjes zagen er wel uit, en waren overvloedig verſierd met edelgeſteenten. Wij werden voor haar gebragt, en zij ontving onze gelukwenſchingen met veel bevalligheid; naderhand heeft zij ook mede gedanst.

Vergun mij, lieve Zuster, hier af te breken, en geloof mij enz.

DE

Digitized by Google

DE KOEHERDER UIT HET DAL VAN JOUX.

(*Vervolg en slot van bl. 246.*)

Aldus verliepen er drie gelukkige jaren. Maar toen verdween allengskens het geluk en de vreugde uit GERTRUI's huisgezin; want ANDRIES zelf was niet meer zoo vrolijk en wel te moede als voorheen. Wanneer hij bij zijne moeder kwam, dan sprak hij weinig, scheen in gedachten verdiept te zijn, zat als droomde hij, en bragt meermalen blijken van vergotene tranen op zijn bleek aangezigt mede. Wanneer zijne moeder hem daarover onderhield, dan zeide hij met een' gedwongen lach: dat hem en zijner koeijen niets deerde. Somwijlen wendde hij vermoeidheid voor; maar men kon gemakkelijk zien, dat hij niet opregt sprak, en dat een inwendige kommer zijn hart bezwaarde. Nu en dan vraagde hem zijne zuster LEENTJE: of Jufvrouw ROSETTE nog niet haast trouwde, en haar als dienstmeisje bij zich zoude nemen? dan overdekte een plotselinge blos des jongelings wangen, welke de stille smart reeds diep gegroefd had. De moeder vreesde, dat hij misschien ziek was, zonder het te willen zeggen, en geloofde, dat hij wellig boven zijne krachten werkte. Zij besloot met ROSETTE daarover te spreken. Deze was intusschen vriendelijk jegens het geheele huisgezin, en kwam dikwerf zelve in de hut, om naar den welstand der moeder en der kinderen te vernemen. Zij bragt dan altijd kleine geschenken mede, en prees altijd den goeden ANDRIES, zoo dat GERTRUI geheellijk moed schepte, zich tot het lieve meisje te wenden. Voordat zij dit echter ten uitvoer kon brengen, trad ANDRIES eens op een' avond met een verwilderd gelaat en met oogen vol tranen in de hut, en, zonder een woord te spreken, wierp hij zijner moeder eene menigte daalders in den schoot. — Mijn God! vanwaar hebt gij dit geld? vraagde de moeder. ANDRIES bleef sprakeloos, tot dat zijne zuster uitriep: Ach, broeder! wat hebt gij daar voor een mooi lint op den hoed? dat is voor mij, niet waar? GERTRUI zag op, en ziet de driekleurige kokarde, een teeken, dat haar zoon dienst genomen had. Met eenen gil grijpt zij naar den hoed, werpt hem echter weldra, benevens het geld, met verfoeijing van

Digitized by Google

zich af, en ſtort bittere tranen. Ongelukkige! wat hebt gij gedaan? ſnikt zij eindelijk; gij wilt dan ſoldaat worden?

Ja, moeder, ik word ſoldaat! hernam ANDRIES, terwijl de teruggehoudene tranen uit zijne oogen ſtortten. Vergeef mij, en ſchenk mij uwen zegen! Ik kon en mogt niet langer bij den Heer R. blijven.

Waarom niet; lieve zoon? Hij was immers te vreden met u, en Jufvrouw ROSETTE was u genegen?

ANDRIES hield de handen voor het aangezigt, en zeide met eene verſtropte ſtem: Het is voor haar, het is om haar. — Neen, moeder! ik mogt niet blijven.

Wat wil dat zeggen? Hebt gij over haar te klagen?

Neen, neen, lieve moeder! over mijne eigene dwaasheid heb ik te klagen.

Om Gods wil, ſpreek duidelijker! wat is er gebeurd?

Moeder! aan u alleen kan ik het toevertrouwen. — Met eenen wenk werden de overige kinderen verwijderd.

Ach, moeder! zeide eindelijk ANDRIES met neêrgebogen hoofd, ik heb niet kunnen nalaten, Jufvrouw ROSETTE meer te beminnen, dan ik moest. Reeds meer dan een jaar worſtelde ik tegen deze liefde, en hoe meer ik worſtelde, des te vuriger werd zij. Eindelijk nam ik het beſluit, niet meer vergeefs te worſtelen, maar ROSETTE te beminnen zoo lang ik leef, en dat zal niet zeer lang zijn; want de ſlaap verzaakt mij, en ik kan geen voedſel meer gebruiken. Altijd zweeft mij die aanvallige voor oogen, en wanneer ik haar zie, dan weet ik waarlijk niet meer, hoe het met mij geſteld is; mijn hart klopt dan zoo hard, dat ik meen op de plaats te bezwijken.

Mijn God, lieve ANDRIES! wat zegt gij mij daar? Gij moet met eene booze betoovering bevangen zijn. Jufvrouw ROSETTE! waaraan denkt gij toch?

Aan het ſterven, lieve moeder! liever dan dat ik haar zoude beleedigen, of oorzaak willen zijn, dat zij ongelukkig wierd. Gisteren kwam zij, op een wagentje, met twee andere Jufvrouwen en eenen jongen Heer, dien ik niet kende, over de weide gereden. ROSETTE ſcheen zeer bedroefd; zij was echter zoo ſchoon, dat ik de oogen niet van haar afkeeren konde.

ANDRIES! zeide zij, hier is een gezelſchap uit *Geneve*, dat ons bezoekt; ik geleide hetzelve op de bergvlakte; maak

gij

Digitized by Google

gij ons room en boter gereed! wij willen dáár, onder die boomen, ontbijten; en, terwijl deze Jufvrouwen wandelen, wil ik de koffij koken, die ik meégebragt heb. — Onderwijl zij dit sprak, had zij zich reeds bij het vuur geplaatst, en ik — — — ik bleef onbewegelijk staan, wist naauwelijks wat zij gezegd had, en kon niet ophouden met haar aan te zien. Eindelijk verhief zij hare schoone oogen, en toen zij mij daar zoo roerloos zag staan, zeide zij: Wat doet gij toch, ANDRIES? gij zijt ook in 't geheel niet vaardig om ons te bedienen! zoo gij eens wist! — — — Zij bleef steken. — — — Wat moest ik weten, Jufvrouw ROSETTE? vraagde ik bevend. — Dat het misschien een bruiloftsmaaltijd is, welken gij toebereiden moet! — O moeder! op deze woorden drong al mijn bloed naar het hart. Een bruiloftsmaaltijd! herhaalde ik, en wie zal dan bruiloft houden? — Ik misschien, lieve ANDRIES! die Heer dáár komt uit *Genève*, en vraagt mij ten huwelijk. Wat raadt gij mij? — Naauwelijks konde ik nog deze woorden verstaan; een verward gebrom klonk in mijne ooren; het was mij, alsof ik aanstonds moest sterven, en ik was te vreden. Nog geloofde ik ROSETTE te hooren schreeuwen: ANDRIES! wat deert u? Wat wilt gij? — Toen hoorde ik niets meer, en viel zonder kennis naast het vuur ter aarde neder. Wanneer ik, na eenigen tijd, weder tot mij zelven kwam en de oogen opende, zat ik op eene bank; de vreemde Heer ondersteunde mij, en eene der Jufvrouwen hield mij een reukfleschje onder den neus. Ik wilde ze beiden van mij afstooten en opstaan; men liet het echter niet toe, en ik was te zwak om geweld te gebruiken. De andere Jufvrouw riep ROSETTE toe, dat zij zoude komen en mij tot bedaren brengen. Zij kwam ook, en zeide met eene vriendelijk ontroerde stem tot mij: Wat hebt gij mij doen schrikken, ANDRIES! Ga nu naar huis en naar bed! Mij heeft de schrik van de kracht beroofd, om den berg te kunnen beklimmen. Wij gaan weêr naar het dorp terug. Ik zal iemand zenden, om u op te passen. — Ik antwoordde, dat ik nu weder geheel wel was, stond op, en wilde heengaan, om den wagen gereed te maken; want ik kon dien vreemden Heer niet meer voor mijne oogen dulden. Men stond het echter niet toe. Jufvrouw ROSETTE dwong mij bij het vuur te blijven zitten, en verzocht dien Heer, zelf het paard in te spannen; hij ging, en met hem de twee

Digitized by Google

vreemde Jufvrouwen, welke hare hoeden en doeken op het gras hadden laten liggen, toen ROSETTE haar te hulp geroepen had. Zij zelve bleef, en onderwijl zij het gereedschap, dat zij medegebragt had, bijeenverzamelde, zeide zij zachtjes tot mij: Ik bid u, lieve ANDRIES! word toch weder gezond! ik zal mijn best doen, om thans nog niet te trouwen. Mijn vader wenschte het wel; maar hij zal mij voorzeker daartoe niet dwingen. Slechts ééne zaak eisch ik van u, ANDRIES! en deze is, dat gij u voor eenigen tijd vanhier verwijdert. Ga, waarhenen gij wilt; maar gij moet weg, dit begrijp ik nu. Beloof het mij!

Ik had mij dit reeds voorgenomen, Jufvrouw ROSETTE! maar mijne arme moeder! — — Ik zal voor haar zorgen, zeide zij. Vaarwel, ANDRIES! tracht de arme ROSETTE te vergeten! — Hare oogen waren vochtig; zij reikte mij de hand toe; ik stond als een krankzinnige; ik vatte hare hand, en zeide haar alles, wat mij op het hart lag, wat ik duizendmaal gezworen had, haar nooit te zeggen. Zij werd niet boos; zij zeide mij, dat zij ongelukkig was, dat wij elkander nooit moesten weérzien, elkander moesten vergeten. Toen hoorde zij den wagen, de vreemde Jufvrouwen riepen, en zij ging heen. Kort hierna kwam mijn broeder LODEWIJK en zeide: Jufvrouw ROSETTE had hem gezonden, om mij op te passen, daar ik ongesteld was. Ik was zulks echter niet meer; ik gevoelde integendeel eene buitengewone kracht; ik gevoelde de behoefte om te gaan en te werken. Ik ging aan mijnen arbeid, en vervaardigde boter en kaas, om ze naar de markt te brengen; toen bragt ik in de hut alles in eene zindelijke orde, en besteedde daaraan het grootste gedeelte van den nacht. Heden vroeg ging ik naar de markt, en heb weldra alles verkocht, hoewel ik als een droomer ronddwaalde. Ik dacht aan niets, dan om ROSETTE gehoorzaam te zijn, en mij regt verre te verwijderen. Toen zag ik wervers, vervoegde mij bij hen, bood mij aan, en ontving dit handgeld, dat ik u gaf; want, daar ik u moet verlaten, lieve moeder! zoo behoeft gij toch geen gebrek te lijden; Jufvrouw ROSETTE zal voor u zorgen; zij heeft mij zulks beloofd.

Ik wil haar niet meer zien! snikte de troostelooze GERTRUI. Zij berooft mij van mijnen zoon; zij heeft hem bevolen het land te verlaten!

Ach;

Digitized by Google

Ach, moeder! hernam ANDRIES, zij heeft mij niets bevolen, wat ik niet uit eigen beweging zoude gedaan hebben. Het was mijn vast beſluit; het was mijn pligt. Ware het u liever geweest, wanneer ik voor uwe oogen weggekwijnd had? of wanneer ik, wat nog erger zoude geweest zijn, ſlecht gehandeld en ROSETTE tegen haren vader opgehitst had? — Neen, moeder! ik kan niet in het land blijven. Mijn hart beeft voor de gedachte, u en mijne zusters te moeten verlaten; maar wat zal ik anders doen? Mijn broeder LODEWIJK zal mijne plaats bij u vervangen. Ik heb hem alles geleerd, en de Heer R. heeft mij beloofd, hem te zullen behouden.

Gij hebt dus den Heer R. weêrgezien! was hij niet zeer vertoornd?

Neen, moeder! hij ſcheen meer verbaasd dan vertoornd. Gij doet wel, ſprak hij; een jongman moet de wereld zien, anders blijft hij een domoor. Gij zult een braaf ſoldaat zijn, zoo als gij een braaf koeherder waart, en gij kunt uw fortuin maken. Het ſpijt mij maar, dat gij nog vóór ROSETTE's bruiloft heêngaat, anders hadt gij nog een fraai bruiloftsgeſchenk ontvangen; maar gij zult daarbij niets verliezen. Toen drukte hij mij drie nieuwe daalders in de hand. Hij beloofde mij ook, mijnen broeder in mijne plaats te ſtellen, en hem, als het noodig mogt zijn, vooreerst eenen helper toe te voegen. ROSETTE zag ik niet meer. Haar vader zeide mij, dat zij met hare vriendinnen en haren bruidegom naar *Orbe* was gereden, en beloofde mij, haar in mijnen naam te groeten. Nu is alles gedaan; ik zal haar nooit weêrzien. Dezen nacht ga ik naar de grenzen, waar ik mijnen onderofficier zal vinden.

Dit gezegd hebbende, ſtond hij op, en riep het geheele huisgezin weêr binnen. Zuster LEENTJE wierp zich ſnikkende in zijne armen; ook hij weende bitter, en allen, tot de kleinſten toe, weenden mede, daar de een aan zijne handen, de ander aan zijne beenen zich vasthield. De moeder viel op hare knien, en bad God, dat hij haren beminden zoon wilde behoeden en hem zijnen zegen geven. ANDRIES, die al deze ſmart niet langer kon verduren, rukte zich met geweld los, en riep ten afſcheid: Vaarwel, mijne goede moeder! vaartwel, dierbare zusters! hebt liefde voor elkander, en bidt voor uwen ANDRIES! Mogten wij ons hier beneden niet weêrzien, dan voorzeker toch in den hemel! — Hij ontvlood met ſnelle ſchreden.

Digitized by Google

Men kan wel denken, dat de volgende dag, en nog vele dagen na dien, door GEERTRUI en LEENTJE in tranen over den lieven ANDRIES werden doorgebragt. De jongere kinders waren weldra getroost; want in die gelukkige jaren beſtaat er geene langdurige ſmart. Echter kwam broeders naam in alle hunne ſpelen voor. — Eenige dagen daarna kwam ROSETTE in de hut. Haar gelaat was treurend, en hare oogen werden vochtig, zoo dikwerf men ANDRIES noemde. LEENTJE zocht haar over de aanſtaande bruiloft uit te hooren, en beriep zich op het gerucht daarvan, hetwelk zich in het dal verſpreidde. Het goede kind wist niet, dat juist deze bruiloft haar den broeder roofde, en verwachtte ſlechts met ongeduld, dat zij dienstmeisje van ROSETTE zou worden. Zij kon echter niets vernemen. ROSETTE leidde telkens het geſprek af, bood haar een geſchenk aan, gaf aan elk der kleinen een nieuw geldſtukje, en beloofde ſpoedig weêr te komen.

Er verliep een jaar, gedurende hetwelk GEERTRUI nu en dan brieven van ANDRIES ontving; hij zond haar zelfs eenig geld, en ſchreef, dat hij zich wel bevond en zijnen pligt vervulde, hoewel zijne geheele ziel nog in het vaderlandſche dal vertoefde. ROSETTE's naam kwam nooit in zijne brieven voor; maar in elken regel kon men hem raden.

In het tweede jaar bleven de brieven uit; echter kwamen er nog altijd pakjes met geld met de post aan, waarbij niets geſchreven was, dan, met een vreemd ſchrift, de woorden: ANDRIES *aan zijne lieve Moeder.* In den beginne ontving GEERTRUI dezelven zonder erg. Toen echter ROSETTE eens een pakje goed aan LEENTJE zond, om hetzelve te waſchen, herkende zij het ſchrift van het briefje, dat de wasch verzelde, voor hetzelfde, waarmede de geldrolletjes beſchreven waren. Nu begon zij zeer ongerust te worden. Zoo lang zij geloofd had, dat het geld van ANDRIES kwam, was dit voor haar een bewijs, dat ANDRIES nog leefde; nu dacht zij aanſtonds, dat hij dood was, omdat hij niet meer ſchreef, en daarover mijmerde zij zeer. Hoe gaarne had zij nu alle rijkdommen der aarde, voor een regeltje van de hand van ANDRIES, gegeven! En nu waren haar de weldaden van ROSETTE ook niet meer zoo welkom. Waarom moest ANDRIES weg? Het huwelijk, waarvan men zoo veel geſproken had, werd niet geſloten. Die Heer van *Geneve* was weder vertrokken, en had zich nooit meer laten zien. De

Heer

Digitized by Google

Heer R. was ziekelijk geworden, en het schien alsof hij verheugd was, zijne dochter bij zich te houden. Deze verliet hem nooit, en kwam niet meer bij GEERTRUI; echter had zij LEENTJE bij haar genomen, om haar in de huishouding te ondersteunen.

ROSETTE las haren vader des avonds de kouranten voor, onderwijl LEENTJE in dezelfde kamer zat te spinnen, en oplettend luisterde, of haar broeder niet eens genoemd werd, daar toch van zoo vele menschen gesproken werd. — Toen zij dit eens aan hare moeder verhaalde, vraagde deze: Staat er dan niet in, waar de *Zwitsers* thans zijn?

Wel zeker, moeder! in — — — ik ben den naam vergeten, maar het is ontzaggelijk ver, zoo als de Heer R. zegt, en het is daar zoo koud, zoo koud — — veel kouder dan bij ons, wanneer het meer digt vriest. Onlangs vertelde hij, hoe aldaar de menschen dikwijls levend bevriezen, en toen ROSETTE dit hoorde, begon zij te weenen; misschien dacht zij aan ANDRIES.

Zij krijgt haar loon, zeide GEERTRUI vertoornd. Waarom heeft zij hem weggezonden? Maar zij denkt wellig niet meer aan den armen jongen, die om haar bevriest. Breng mij toch die kourant mede; ik wilde ze zelve wel lezen.

LEENTJE bragt dezelve, en GEERTRUI las met afgrijzen van den brand van *Moskou* en van den overtoge over de *Berefina*. Toen twijfelde zij, in haar bezorgd moederhart, niet meer, dat haar zoon verbrand of bevrozen ware.

Het derde jaar verliep weldra, en toen men niets meer van ANDRIES hoorde, werd GEERTRUI nog vaster in haar geloof versterkt, dat zij haren zoon voor altijd verloren had. Eenige soldaten kwamen uit dien verschrikkelijken veldtogt terug. Hunne verhalen van de geledene ellenden waren ontzettend. Niemand kon van het lot van ANDRIES mrigt geven, en het was maar al te waarschijnlijk, dat ook hij een der ontelbare slagtoffers der eerzucht van eenen dwingeland was. De droefheid ondermijnde GEERTRUI's gezondheid; zij verloor hare krachten, gevoelde den naderenden ouderdom, en was zeer bezorgd voor de toekomst.

De Heer R. werd in dezen tijd door eene beroerte overvallen, en stierf. ROSETTE, thans het rijkste meisje van het dal, werd weldra door vrijers omringd, die tot nu toe

hadden stil gezeten, omdat zij verklaard had, dat zij alleen voor de oppasfing van haren zieken vader wilde leven. Hare bloedverwanten baden haar, eene keus te doen; maar zij beriep zich op den rouwtijd, en verklaarde in het algemeen, dat zij geen haast had, om hare vrijheid op te offeren. Zij nam eene oude tante bij zich in huis, en leefde zeer ingetogen. Weldra ging zij eens weder tot GEERTRUI, en hoe schrikte deze goede vrouw, toen ROSETTE, in plaats van op den aangeboden stoel te gaan zitten, op hare knien viel, de handen voor haar aangezigt hield, en droevig weende. GEERTRUI wilde haar opheffen, maar ROSETTE zeide: Neen, goede moeder! laat mij! dit is mijne plaats voor u, de plaats voor de wreede, die u van uwen zoon beroofde; want voorzeker is hij in dezen verschrikkelijken oorlog gesneuveld. Ik zal altijd om hem weenen. Ach! Hoe hij mij beminde! Het zweeft mij nog altijd voor oogen, hoe hij daar boven, in de herdershut, als een lijk ter aarde viel, toen ik zeide, dat ik ging trouwen. Ik had dit vooraf moeten beseffen, want ik had reeds sedert lang opgemerkt, dat hij mij beminde, en ik — — — nu durf ik het immers wel zeggen? ik beminde hem ook. Ik kan u echter verzekeren, toen ik hem zeide, dat hij zich moest verwijderen, had ik niet de minste gedachte, dat hij soldaat zoude worden en ten oorlog gaan. Ik wenschte slechts, dat hij in een ander dorp mogt gaan wonen, want ik kon mijne liefde voor hem niet meer verbergen. Uwe tranen, GEERTRUI! verscheuren mijne ziel; ik wil mijne schuld vereffenen, want nu kan ik u voor den zoon, dien ik u ontroofde, eene dochter geven. Ja! ik wil uwe dochter zijn! Komt u huisvesten in mijne woning! er is plaats genoeg voor u en voor uwe kinderen, die thans mijne broeders en zusters zijn. De geest van ANDRIES zal in ons midden zijn, en zal gaarne vergiffenis schenken, zoo als gij mij vergeven hebt. Ik sta niet van deze plaats op, vóór dat gij in mijne bede toestemt.

GEERTRUI, in hare ziel getroffen en ontroerd, liet zich niet lang bidden; het berouw en de goedheid van ROSETTE hadden haar verzoend. In de daarop volgende week reeds was zij met hare kinderen in het dorp *Pont*, en huisvestte in de ruime woning van ROSETTE. LODEWIJK bleef op den berg als koeherder. Dikwijls gingen ROSETTE en GEERTRUI daar henen, en geen van beiden kon met drooge oogen de

Digitized by Google

de plaats aanzien, waar ANDRIES buiten kennis was nedergestort. Eens waren zij weder op den berg, en ROSETTE begon, zoo als meermalen, dat voorval te verhalen. Daar stond hij, zeide zij, op die plaats, de armen kruiselings over de borst, en zag mij aan met een gelaat! —— O, nooit zal ik dat gelaat vergeten! Het was voor het laatst, dat ik hem zag, en nooit zie ik hem weder! — Ja, ROSETTE! gij ziet hem weder! zeide eene welbekende stem, waarover moeder en beminde ontroerden. Uit eene zijdeur trad een krijgsman te voorschijn, en vloog in hare armen. Hij was zoodanig veranderd, dat de fijngevoeligheid eener vrouw vereischt werd, om haren lieveling te herkennen.

Zijt gij het? Is dit mijn ANDRIES? riep GERTRUI uit, of is het zijne schim?

Hij is het zelf! riep LODEWIJK door het venster; vóór twee uren is hij aangekomen. Ik heb hem alles verhaald, wat gebeurd is, en juist overlegden wij, hoe wij u zijne terugkomst zouden melden, toen gij zelve hier kwaamt. Naauwelijks had hij den tijd om zich te verschuilen, en echter heeft hij zich te spoedig vertoond.

ANDRIES kon niet spreken; hij hield ROSETTE in zijne armen; deze was in denzelfden toestand, waarin zij, kort te voren, ANDRIES beschreven had. Op zijne schouderen leunend, aan alle leden bevend, had zij langen tijd noodig, om zich zoo verre te verheffen, dat zij hem konde aanschouwen, en zich overtuigen, dat hij het wezenlijk was. Toen bragt zij, met eene zwakke stem, de woorden uit: Ja, hij is het zelf! maar wat heb ik mij niet te verwijten! De Hemel, echter, schenkt hem ons weder, en, ik beloof het u, *mijne moeder!* hij zal ons nooit weder verlaten. Moeder en zoon gevoelden de beteekenis van dezen zoo teeder uitgesprokenen naam van *moeder*, en omhelsden het meisje. Zoodra de eerste stroom van aandoening verloopen was, en de gedachten weder ontwaakten, verhaalde ANDRIES, dat hij krijgsgevangen gemaakt en naar *Siberië* gezonden was geweest. Hij sprak weinig van zijn doorgestaan lijden; zoo veel te meer echter van zijn tegenwoordig geluk.

Hij was met den rang van Officier teruggekeerd. Zijne dapperheid, of liever, de drift, waarmede hij den dood zocht, had hem deze belooning doen verdienen. Voor het overige bragt hij, behalve zijne liefde, niets terug; maar deze was

Digitized by Google

voor ROSETTE genoeg. De goedheid van den grootmoedigen Keizer ALEXANDER, zeide hij, heeft aan mij en mijne landslieden de vrijheid wedergegeven, en toen gevoelde ik het onweêrstaanbaar verlangen, om mijn vaderland, mijne bergen en alles, wat mij dierbaar is, weêr te zien. Toen ik in het dal trad, geleidde mij mijn hart het eerst daar heenen, waar ik mijnen broeder hoopte te vinden. Van hem wilde ik het lot mijner moeder en mijner ROSETTE vernemen. Ik wilde mijne herderij en den haard wederzien, waar zij, voor het eerst, vernomen had, hoe zeer ik haar beminde. Ik wilde u, dierbare moeder! door LODEWIJK, op mijne terugkomst laten voorbereiden. En, goede Hemel! welk een geluk wachtte op mij! ik vernam, dat ROSETTE niet gehuwd was; da mijne moeder, broeders en zusters gezond waren, en bij ROSETTE woonden. Ik had naauwelijks tijd, om mij aan mijne vreugde over te geven, toen gij hier kwaamt; en echter kende ik toen mijn geluk nog niet geheel. ROSETTE heeft dit geluk genoemd: wij zullen elkander nooit weêr verlaten!

Intusschen was LODEWIJK naar het dorp geloopen, en had aan het geheele huisgezin de gelukkige tijding gebragt. LEENTJE, FRITS, SUSANNA, LOTJE en KAREL kwamen met een luid vreugdegejuich, en vielen den geliefden broeder om den hals. Weldra ging de vrolijke trein naar het dal terug. ANDRIES, tusschen GEERTRUI en ROSETTE, ondersteunde beide met zijne armen. Spoedig kwamen de buren en vrienden hun te gemoet, en deze optogt naar het dorp geleek eenen zegetogt. ROSETTE stelde harer tante en overigen bloedverwanten den Luitenant ANDRIES D... als haren aanstaanden bruidegom voor. Gij hebt mij geraden te trouwen, zeide zij; thans zal ik uwen raad volgen, want ik heb een' man naar mijnen wensch gevonden, die mijns en uwer waardig is. — Weldra werden zij een gelukkig paar.

OVER DE GROOTSTE, TOT HIERTOE BEKENDE, DIAMANTEN.

Volgens de meening der voornaamste kenners en zaakkundigen, beloopt het aantal der tot hiertoe bekende groote diamanten, van 36 karaat en daarboven, slechts *negentien*. Twee derzelven bevinden zich in *Engeland*, namelijk de *piggot*-diamant

maat van 45 karaat, waardig £ 16,200 (*f* 178,200), en een andere, in bezit der familie HORNSBY, van 36 karaat, waardig £ 8000 (*f* 88,000). *Holland* bezit flechts één derzelven, van 36 karaat, dien men op £ 10,368 (*f* 114,048) fchat; deszelfs gedaante is kegelvormig; voor korten was hij in handen der juweliers RUNDEL en BRIDGE te *Londen*. *Frankrijk* telt er twee; den grootften kocht de Hertog van *Orleant* gedurende het Regentfchap, en vandaar heet hij nog heden *de Regent*; hij weegt 136 karaat, en werd op £ 149,058 (*f* 1,639,638) geſchat. *Duitschland* kan éénen vertoonen, van 130 karaat, aan waarde £ 155,612 (*f* 1,711,732.) *Rusland* is bijzonder rijk aan zoodanige edelgeſteenten; de grootſte, die het heeft, bevindt zich in den ſcheptter des Keizers; deze moet 779 karaat wegen; is dit waar, zoo zou hij, volgens de gebruikelijke wijze van ſchatten, £ 4,859,728 (*f* 53,457,008) waardig zijn. De geſchiedenis van dezen diamant is zonderling; langen tijd diende hij eenen *Oostindiſchen* afgod ten oog, aan welke eereplaats hem een *Europeesch* ſoldaat ontvoerde. Uit zijne handen ging hij door die van verſcheidene andere perſonen, die deszelfs waarde beter kenden dan de ſoldaat, die hem voor eene kleinigheid wegdeed; eindelijk werd hij aan Keizerin CATHARINA, voor £ 90.000 (*f* 990,000) eene hooge jaarwedde levenslang, en een adelbrief, verkocht. Onder meer andere diamanten, die in *Rusland* gevonden worden, is er nog een, die op £ 399,800 (*f* 4,397,800) geſchat wordt. De groote Mogol bezit eenen rozerooden diamant, die £ 622,728 (*f* 6,850,008) waardig is. De twee grootſte diamanten in *Perzië* dragen in Oosterſche grootſpraak den bijnaam van *Berg van luister* en *Zee des lichts*; de eerſte is £ 145,800 (*f* 1,603,800), de andere £ 34,843 (*f* 383,273) waardig. De kroon van *Portugal* bezit twee der grootſten, van welke de eene nog geheel niet geſlepen is. Zoo wij *Portugeſche* berigten vertrouwen mogen, dan is deze de tot hiertoe bekende grootſte; hij zou 1680 karaat wegen, en ware, al nemen wij ook aan, dat hij bij het ſlijpen de helft van zijn gewigt verloor, toch nog £ 5,644,800 (*f* 62,092,800) waardig. Een klein hoekje van denzelven is door de lompheid des vinders, die, niet vermoedende, welken ſchat hij gevonden had, er met een hamer op ſloeg, beſchadigd; hij werd in *Brazilië* gevonden. De kenners zijn, intuſſchen, over het beſtaan van dezen ſteen nog

zeer

zeer verdeeld in hunne meeningen. Volgens een model, het geen men er van vertoont, heeft de steen ongeveer de gedaante en grootte van het ei eens struisvogels. De andere diamant in *Portugal* is in bezit des huizes BRAGANZA, en wordt op £ 369,800 (*f* 4,067,800) geschat.

De Heer THOMSON, te *Londen*, houdt zich bezig met de vervaardiging der modellen van de grootste diamanten; hij heeft, na vele moeijelijke proeven, eene doorzigtige glasstof ontdekt, welke in soortelijke zwaarte zeer digt bij den diamant komt, te weten drie en een half maal zwaarder dan eene gelijke hoeveelheid waters. Met vele moeite heeft hij thans de kleur, gedaante, grootte der voornaamste diamanten weten uit te vorschen; en zoo is het hem gelukt, de misleidendste namaaksels van dezelven te vervaardigen. In de kostbare mineralogische verzameling van het *Britsche* Muzeum, welker meesterlijke schikking men den Heere KÖNIG te danken heeft, worden eenigen dezer misleidende *facsimile's* gevonden.

Wij besluiten deze optelling van groote diamanten met de melding van een der schoonsten en grootsten, welke zich op het eiland *Borneo* in het bezit des Rajahs van *Mattan* bevindt, eenen om zijne domheid en onmatig opium-eten beroemden Vorst op de westelijke kust dezes eilands. De diamant moet van het zuiverste en schitterendste water zijn, en weegt 367 karaat; van gedaante is hij als een ei, met een gering indrukśel aan het spitse einde. Hij werd, voor ongeveer honderd jaar, te *Landak* gevonden, en deszelfs bezit was de oorzaak van herhaalden krijg tusschen de Vorsten des lands; sedert tachtig jaren, echter, is hij in het ongestoord bezit des *Mattan*-geslachts. Vóór eenige jaren zond de Gouverneur van *Batavia* eenen Heer STEUVART derwaarts, om nadere berigten omtrent de grootte, schoonheid en waarde van dezen diamant in te winnen, en hem, zoo mogelijk, te koopen. Nadat de Heer STEUVART denzelven gezien en onderzocht had, bood hij er 150,000 daalders, twee ten volle uitgeruste oorlogsloepen met derzelver kanonnen, voorraad van kruid enz., een zeker aantal groote stukken scheepsgeschut, en eene groote menigte buskruid- en kogels, voor. De Rajah sloeg, echter, het bod nog af, zijne familie van dit onschatbare kleinood niet willende berooven. Want de *Maleijers* schrijven dezen diamant eene wonderkracht toe ter ge-

Digitized by Google

nering van alle soorten van krankheden; hij wordt tot dit einde bloot in zuiver water gedoopt, waarvan men zich vervolgens als geneesdrank bedient. Men gelooft algemeen, dat het geluk des geslachts *Mattan* aan het bezit van dezen steen hangt.

MERKWAARDIGE MOORD TE STOKHOLM, IN ZWEDEN.

Een jong man in goede omstandigheden, en van een doorgaand geregeld gedrag, maakte zich op klaren dag meester van een kind, dat voor des vaders huis liep spelen, en sneed het, zonder eenige aanleiding daartoe te hebben bekomen, den hals af. Oogenblikkelijk werd de dader gegrepen en voor den regter gebragt. Gevraagd zijnde, wat hem had kunnen vervoeren tot zulk een barbaarsch bedrijf, antwoordde hij: „ Mijne Heeren! Ik belijd mijne misdaad, en erken, dat ik „ den dood verdiend heb. Ik ben zoo ver van mijzelven te „ verontschuldigen, of om vergiffenis te smeeken, dat ik „ veeleer denk, dat gijlieden het regt zoudet schenden, in„ dien ge mij genade beweest. Ik heb het leven leeren ken„ nen, en over den dood nagedacht. Het eerste beschouw ik „ als den oorsprong van zonde en ellende, het andere als „ eenen staat van onschuld en vrede. Ik acht daarom den „ dood verkieslijk boven het leven, en heb naar een middel „ gezocht om deze wereld te verlaten. Na vele overdenking „ heb ik bevonden, dat ik het einde, naar hetwelk ik haak„ te, niet bereiken konde zonder eene misdaad: en nu viel „ mijne keuze op die, welke ik gepleegd heb, als de minst „ snoode en meest verschoonbare. Ik heb een kind om het „ leven gebragt in de dagen zijner onschuld, en, langs dezen „ weg, deszelfs behoudenis verzekerd. Ik heb den last ver„ ligt van zijnen vader, die naauwelijks weet, hoe hij zijn „ talrijk huisgezin zal verzorgen. Ik weet echter, dat ik „ schuldig ben; maar ik hoop, dat de straf, die ik van u „ verwacht, en de wijze, waarop ik die ondergaan zal, mij „ bij God vergiffenis zal doen vinden voor mijne misdaad.“

ZIJ ZIJN IMMERS TOCH DOOD!

Keizerin ELIZABETH van *Rusland* betoonde eene bijzon-

de-

Digitized by Google

dere achting aan de Hoofden der *Kozakken*, die zij meende te moeten ontzien. Gedurende den Oorlog met *Zweden* werd dus ook de Hetman der *Donsche Kozakken* tot den Krijgsraad geroepen. Dit was een ruw krijgsman, die reeds de veldtogten van PETER *den Grooten* (ruim 30 of 40 jaren vroeger) had medegemaakt. „ Uwe Majesteit," zeide hij tot de Keizerin, „ wanneer de Keizer, uw Vader, mijnen raad gevolgd had, zouden de *Zweden* ons thans den Oorlog niet aandoen." — „ Wel," vroeg ELIZABETH „ wat zoudt gij dan gedaan hebben?" — „ Zoodra de *Russen* in *Zweden* getrokken waren, moest men een goed gedeelte van het *Zweedsche* Volk hierheen gebragt hebben, en de overigen doodgeslagen." — De goedhartige ELIZABETH glimlachte eerst, en wilde den Hetman daarop de wreedheid doen begrijpen, van zoo vele duizende menschen om te brengen. — „ Hoe zoo?" hernam de oude *Kozak*: „ *zij zijn immers toch dood!*"

KINDERLIJK VERJAARGESCHENK AAN GROOTVADER.

Lieve, beste Grootevader!
Daar het thans uw jaardag is,
Wilde ik ook zoo graag wat geven
U tot een gedachtenis.
'k Weet, dat uw gevoelig harte
Zulke kleine gaven mint,
Als het in die kleine gaven
Maar een blijk van liefde vindt.
En wie zou U meer beminnen,
Dan uw oudste lieveling?
Maar — wat heeft uw arme KEETJE,
Dat zij zelv' niet eerst ontving!
Och, wat was ik bitter droevig,
Dat ik niet zoo *iets* bezat,
't Geen ik mogt *het mijne* noemen
En dus vrij te geven had.
's Avonds, als ik zou gaan slapen,
Lag ik met dat denkbeeld neer;
's Morgens, bij het wakker worden,
Was 't mijn eerste denkbeeld weer.

Ein-

Digitized by Google

Eindlijk viel mij wat te binnen;
'k Dacht — en o, wat was ik blij!
'k Heb mijn eerſten tand verloren,
En dat tandje is toch van *mij*.
'k Heb Mama wel hooren zeggen,
Welk een vreugd het had verwekt,
Toen zij van uw eerſte kleinkind
Eerst dat tandje had ontdekt.
'k Heb U zelv', nog korts geleden,
Toen ik 't pas verloren had,
Om dat tandje hooren vragen,
Als voor U een kleine ſchat.
Schoon ik dan het wou bewaren,
'k Sta het nu met blijdſchap af;
Ja — het is voor Grootevader,
Die er zoo veel prijs aan gaf.
Vrolijk liep ik ſtraks naar binnen;
Fluisterde 't Mama in 't oor;
Ging het Grootema vertellen,
En zij kusten mij er voor.
O! wat heeft mijn hartje ſedert
Al verlangd naar dezen dag!
Telkens zei ik tot mij zelven:
'k Wou, ik toch maar Paſchen zag!
Eindlijk is die dag nu heden,
Die uw zestigst jaar volendt;
Zie dan nu ook, Grootevader!
KEETJE met haar klein preſent.
Och, het heeft alleen de waarde,
Die er uwe liefde aan geeft;
Maar — het is het best, het eenigst,
Dat uw arme KEETJE heeft.
Grootemoeder liet het zetten
In een mooijen gouden ring;
Want, zoo'n enkel kindertandje
Is toch ook geen aardig ding.
Nu — nu kunt gij 't alle dagen
Eens bekijken aan uw hand,
En dan, met een hart vol liefde,
Denken aan uw kleine pand.
Mogt gij 't zóó nog lang beſchouwen,
Altijd met vernieuwde vreugd!

Als

Als ge uw kleinkind op ziet wasſen,
In gehoorzaamheid en deugd.
'k Heb dat tandje nu verwisſeld,
Voor een grooter, vaster tand;
'k Hoop nu ook, door braaf te leeren,
Zóó te groeijen in verſtand.
Nu dan, beste Grootevader!
Die ons allen zijt zoo waard,
Blijf, tot vreugde van ons allen,
In Gods gunst nog lang geſpaard!
Zie uw kleine lievelingen
Beide nog eens braaf en groot,
En bewaar uw KEETJE's tandje
Steeds in liefde tot uw dood!

L. 7 April 1817. J. D. K.

OP HET ONTAALKUNDIG SPELEN, INZONDERHEID DOOR DE VROUWEN, VAN ZEKER TOONEELGEZELSCHAP.

A.

Den Maagd, *den* Moeder — neen! het is niet om te hooren,
Wat allerjammerlijkst onthaal
Zich onze ſchoone Moedertaal
Hier door de Vrouwen zij beſchoren!

B.

Onnooz'le! vindt ge ſtof tot ergernis of klagt,
Dat zij Vriendinnen zijn van 't *Mannelijk Geſlacht?*

IJ.

DIE IS THUIS!

Men ſchoot bij beurten naar de ſchijf.
„ o Wee! waar berg ik toch mijn lijf?"
Riep Klaas, „ want Julius legt aan:
„ 't Best, dat ik voor de ſchijf ga ſtaan!" —
Regt goed! riep deze: *doe dat, Klaas!*
Dan ſchiet ik zonder fout een' haas.

IJ.

Digitized by Google

MENGELWERK.

LEERREDE, BIJ GELEGENHEID DER EERSTE PLEGTIGE GODSDIENSTOEFENING DER PROTESTANTEN TE GENT IN DE KERK DER GEWEZEN CAPUCIJNEN.

Door

A. GOEDKOOP,

Leeraar bij de Hervormde Gemeente te Gent.

Tekst: LUK. IX: 49, 50.

En Joannes antwoordende, zeide: Meester! wij hebben eenen gezien, die in uwen name duivelen uitwierp; en wij hebben het hem verboden, omdat hij U met ons niet volgt. En Jezus zeide tot hem: Verbied het niet; want wie tegen ons niet is, die is voor ons.

Gij verwacht, voorzeker, zeer geëerde Hoorders! van mij, bij deze gelegenheid, eene ſoort van inwijdingsrede; en mogelijk verwondert zich de een of ander over den gekozen tekst. Doch die verwondering zal ras ophouden, wanneer ik u doe opmerken, dat het met onze grondbeginſelen, die wij meenen de grondbeginſelen des Evangelies te zijn, weinig ſtrookt, eene plaats tot een bijzonder godsdienſtig gebruik *in te wijden* anders, dan door er een godsdienſtig gebruik van te maken; naardien onze Heer J. C., dien wij als onzen eenigen meester eerbiedigen, alle onderſcheid tuſſchen *Gerizim* en *Jeruzalem* heeft opgeheven, en alle plaatſen voor de uitoefening van zijnen godsdienst, als een godsdienst *in geest en waarheid*, even rein en heilig heeft verklaard; zoodat het *Stadhuis*, waar wij, omtrent twee jaren, godsdienſtig zamenkwamen, ons even zoo *heilig* is, indien het even zoo geſchikt ware geweest als het kerkgebouw, ons door Z. M. zoo gunſtig toegeſtaan.

Digitized by Google

En verwacht men echter een toepasselijk woord bij deze gelegenheid; zie ik daartoe eene grootere schare, ook van andersdenkende medechristenen, hier bijeen, dan mij gewoonlijk met hunne tegenwoordigheid vereert: hoe kon ik dan beter tekst kiezen, dan dien, welken ik afgelezen heb; en die ons gelegenheid zal geven tot de behandeling dier stelling: „dat de *tolerantie*, of verdraagzaamheid, een wezenlijk grondbeginsel van het Christendom is."

Wanneer ik van verdraagzaamheid spreke, dan bedoele ik daardoor niet zoo zeer in het algemeen dien eerbied voor de godsdienstige denkwijze van anderen, hoedanig hunne gevoelens ook zijn mogen, waardoor men zich van geweld of vervolging onthoudt; maar ik bedoele die verdraagzaamheid in een' bepaalderen zin, welke plaats moet hebben tusschen en jegens allen, die, den Christelijken naam dragende, door onderscheidene gevoelens, begrippen, gebruiken, en wat dies meer zij, van elkander verschillen, en echter elkander als medechristenen, als leden van de algemeene Christelijke kerk, aanzien en behandelen.

En hoe geschikt is de voorgelezen tekst, om ons te doen zien, „hoe onverdraagzaamheid, in dien bepaalderen zin, waardoor men elkander, schoon Jezus belijdende, niet als zoodanig erkent, eerbiedigt, maar verkettert en de zaligheid ontzegt, uit de menschelijke zwakheid en het zedelijk bederf voortvloeit;" en „hoe dus het Christendom, dat ons verbeteren en veredelen moet, als een noodzakelijk grondbeginsel van ons vordert, in dien bepaalderen zin verdraagzaam te zijn jegens allen, welke met ons den naam van Christen dragen, offchoon zij, naar ons oordeel, dwalen mogten in die punten, waarin zij van ons verschillen." — Ziet daar *twee* bijzonderheden, welke ik nader ontwikkelen wilde, zoo veel de kortheid des tijds toelaat, naar aanleiding van de beide verzen van mijnen tekst.

Stemmen wij vooraf onze harten tot de overweging,

door

door het zingen van het 1ste en 4de vs. van het 69ste der *Evang. Gezangen.*

I. *En Joannes antwoordende, zeide: Meester! wij hebben eenen gezien, die in uwen name duivelen uitwierp;* — wij hebben eenen ontmoet, die, in uwen naam, iemand genas van eene ziekte, welke zoo veel overeenkomst heeft met hetgene bij ons de vallende ziekte is, (en welke of werkelijk, of volgens het begrip der Joden, door den invloed van booze geesten veroorzaakt werd) — maar welker genezing (welke daarvan dan ook de oorzaak zij) eene geschikte voorstelling bevatte van het heilrijk doel van Jezus komst op de wereld, om de werken des Duivels, het zedelijk kwaad, te verbreken; en waartoe ook deze genezing, daar zij *in Jezus naam* geschiedde, dienen moest. — Doch, zegt Joannes, *wij hebben het hem verboden, omdat hij U met ons niet volgt*, — omdat hij zich niet met ons in uw gezelschap bevindt; en dus van ons eenigzins verschilt — niet in alles met ons overeenstemt.

Ziet daar de *onverdraagzaamheid;* eene gemoedsgesteldheid en gedrag, waardoor wij eenen anderen bij onszelven afmeten, over hem willen heerschen, hem willen dwingen, om *in alles* zoo te denken en zoo te handelen, als wij meenen te mogen en te moeten doen, en hem weigeren voor medechristen te erkennen, omdat hij niet verkiest, zich daaraan te onderwerpen.

En hoe gevoelen wij reeds bij de enkele teekening van deze gemoedsgesteldheid, hoezeer dezelve afwijkt van die volkomenheid, welke ons als redelijke menschen past, en die het Christendom dus in ons wil en moet bevorderen!

Zulk eene onverdraagzame gemoedsgesteldheid teekent toch reeds eene groote bekrompenheid des verstands, waardoor wij hetgene waarheid *is*, en hetgene *wij* als waarheid *beschouwen*, voor een en hetzelfde houden; en waardoor wij tevens twee soorten van waarhe-

Digitized by Google

den, indien ik mij dus moge uitdrukken, met elkander verwarren: waarheden van gevoel, en waarheden, die enkel van eenen beſchouwelijken aard zijn.

Maar vooral teekent het bederf onzer natuur, naardien wij ons een regt aanmatigen, dat Gode alleen toekomt, namelijk heerſchappij te voeren over de begrippen en gevoelens van anderen, welke nimmer een voorwerp van eene menſchelijke wet zijn. Geene begrippen of denkwijzen kunnen toch immer het voorwerp van een bevel zijn, daar zij het werk van onze eigene overtuiging zijn moeten, en deze nimmer door bevel, maar door redelijke gronden, moet daargeſteld worden, of zij houden op, *onze* begrippen, *onze* denkbeelden te zijn, en wij worden ſlaven van het gezag van hem, die zich wederregtelijk tot heer over onze vrije ziel opwerpt. En is dit zoo, dan voorzeker moet zulk een beſtaan, als eene verkeerde gemoedsgeſteldheid, door het Christendom veroordeeld worden; te meer, daar zij zelfs dient, om het goede in den mensch te doen ontaarden.

Dit zien wij vooral in het voorbeeld, in onzen tekst aangewezen, van den vromen *Joannes*. Voorzeker niet enkel uit bekrompenheid des verſtands, noch uit eene zucht om heerſchappij te voeren over den evenmensch, maar uit liefde voor den Heer Jezus, uit ijver voor zijne zaak, uit ingenomenheid met die bijzondere inrigting, waardoor hij het voordeel genoot van een bijzonder leerling van Jezus te zijn, vloeide dit gedrag voort — ingenomenheid met Jezus, die hem en eenen Jacobus, vs. 54, om blikſemvuur doen vragen tegen een Samaritaansch dorp, dat Jezus, als Jood, niet herbergen wilde.

Het zal niet noodig zijn, geëerde Hoorders! het geſtelde in de bijzonderheden te ontwikkelen, daar ik gaarne tijd ſpaarde voor het tweede ſtuk, waartoe vs. 50 aanleiding zal geven, om aan te toonen namelijk, dat verdraagzaamheid, in dien bepaalden zin als wij opgegeven hebben, een wezenlijk grondbeginſel van het Christendom is.

II.

Digitized by Google

II. Wij lezen, vs. 50. *En Jezus zeide tot hem: Verbied het niet; want wie tegen ons niet is, die is voor ons.*

Welke woorden! Waardig zijn zij, met gulden letteren in de verſchillende kerkgebouwen van allen, die Jezus belijden en eerbiedigen, te prijken, als bevattende een grondbeginſel van zijnen godsdienst — maar vooral, dat zij in aller harten gegraveerd waren, en zulks zich in het beſtaan en gedrag der Christenen vertoonde.

Jezus beſchouwt ieder, die iets doet *in zijnen naam*, die dus Hem belijdt voor den genen, die Hij is, en waartoe God Hem gezonden heeft, *als iemand, die niet tegen Hem is.* Het is niet noodig, dat hij alle formen volgt, en zich in dezelve voegt. Veel toch kan hem daarin hinderen. De hoofdzaak is, Jezus lief te hebben; en die Hem belijdt, en dus geen vijand of hater van Hem is, is *voor* Hem. Zoodanig een mag dan ook niet verhinderd worden, om dat nut te ſtichten, hetwelk hij met zulk een hart voor Jezus doen kan. *Verbied het hem niet*, zegt Jezus; maar erkent hem, bij al het verſchil, dat er tuſschen u en hem plaats heeft, als een medearbeider aan de zaak van mijn Koningrijk.

Genoeg is dit antwoord, en deze uitbreiding van hetzelve, om ons te overtuigen, dat onverdraagzaamheid, waardoor wij niet voor Christenen willen erkennen die genen, welke, offchoon zij met ons Jezus belijden, van ons door begrippen, gebruiken en uiterlijke kerkform verſchillen, anti-christendom is; en dat het een onaffcheidelijk grondbeginſel van den Christelijken godsdienst is, alle onze medechristenen, van welk eene benaming ook, en waardoor ook van ons, of wij van hen, geſcheiden, als zoodanig te erkennen en te beminnen.

Het gezag van onzen Heer moet in dezen voor ons voldoende zijn, die Hem als onzen Heer en meester, als Gods eigen Zoon, en als onzen Zaligmaker belijden; en al konden wij geheel niet doorzien, hoe deze verdraagzaamheid zamenhangt met onze verpligting om

Digitized by Google

de waarheid te kennen, te omhelzen, te belijden, te verdedigen, en geenszins onverschillig omtrent haar te zijn, zoo zou dit niet bevatten van dit verband ons volstrekt niet ontslaan kunnen van gehoorzaamheid aan eene grondwet in het rijk van onzen Verlosser, die alle zijne onderdanen moeten eerbiedigen.

Doch het is er ver af, dat wij ons alleen bij het gezag van onzen Heer behoeven te bepalen, hoe voldingend en overgenoegzaam dit ook zijn moet; daar wij bij een weinig nadenken ons zullen moeten overtuigen van derzelver betamelijkheid, noodzakelijkheid, en overeenstemming met onze overige kundigheden, met den aard des Christendoms, en met den overigen inhoud van het Evangelie. Hetgene wij reeds met een woord onder vs. 49 gezegd hebben van de heillooze bron der onverdraagzaamheid, moet ons daarvan voorloopig overtuigd hebben, daar het Christendom ons zedelijk bederf bestrijdt, en ons verbeteren wil.

Wie had meer regt om te vorderen, dat men Hem tot in de minste bijzonderheden volgde, dan Jezus Christus, Gods eigen Zoon, die zijne zending door wonderen bevestigde, en de eeuwige zaligheid aan ons vertrouwen op Hem verbindt? En echter Hij keurt het af, dat men iemand verbiedt in zijnen naam iets te verrigten, die, om welke reden dan ook, niet in alles als zijn leerling zich gedraagt, noch in alles met zijne leerlingen, ja met Hem of zijne bijzondere inrigting, instemt. En waarom keurt Hij zulk een onverdraagzaam bestaan jegens den zoodanigen af? Omdat eene tegenovergestelde gemoedsgesteldheid — de ware verdraagzaamheid namelijk — gegrond is in den aard der zaak en in den geest des Christendoms — in de noodzakelijkheid, om alle zijne belijders en vereerders door liefde vereenigd te houden — in de geschiktheid van die gesteldheid, om het zedelijk bederf en de ontaarding van warmen ijver voor Hem tegen te werken — en in de zamenstemming van dit grondbeginsel met zijne be-

ve-

Digitized by Google

velen, om zijne leer zelve te onderzoeken, en daardoor van derzelver goddelijkheid overtuigd te worden.

1) Ik zeide, dat de verdraagzaamheid, waardoor Christenen, die door verſchillende denkwijze van elkander geſcheiden zijn, elkander als medechristenen moeten erkennen en beminnen, gegrond is *in den aard der zaak en in den geest des Christendoms.* Reeds deed ik ſtraks opmerken, hoe er een wezenlijk onderſcheid beſtaat tusſchen hetgene waarheid *is*, en hetgene *wij* als waarheid *beſchouwen;* doch daar ik de bedenking voorzie, dat deze opmerking tot volſlagen twijfelarij aan alle waarheid zou kunnen leiden, blijf ik liever hechten op eene andere aanmerking, die ik reeds met een woord maakte; dat er, namelijk, twee ſoorten van waarheden zijn, — waarheden van *gevoel*, en waarheden, die enkel *beſchouwelijk* zijn.

Ligt het niet reeds in de natuur? Dat het thans dag is, is eene waarheid, waaromtrent allen, die het genot van hunne oogen hebben, hoe ontſteld die zelfs zijn mogen, niet twijfelen zullen: maar of de zon onbewegelijk in het middelpunt van ons zonneſtelſel ſtaat, en dus de aarde zich in 24 uren om hare as, en in een jaar om de zon, wentelt; hieromtrent zullen ſterrekundigen en ongeoefende of bevooroordeelde perſonen altijd wel verſchillend denken. En vanwaar dit? Omdat de eerſte waarheid, dat het dag is, eene waarheid is van gevoel voor elk, die zijn gezigt heeft — de laatſte een ſtuk van beſpiegeling, waartoe veel oefening, ja zelfs ſterkte van geest, behoort, om zich te verheffen boven hetgene *gezigtkundig* waar is.

Zoo is het ook met de waarheden in den godsdienst gelegen. Omtrent de waarheden van gevoel zijn het alle ware Christenen in alle kerkgemeenſchappen eens, en verſchillen zij alleen over punten van beſchouwing, doch die geenen onmiddellijken of volſtrekten invloed hebben op onzen troost en geluk. En hieruit zien wij dus, hoe de geest des Christendoms, die verdraagzaamheid vordert, als in den aard der zaak is gegrond. Geen

Digitized by Google

echt Christen zal zich als een volmaakt mensch, maar integendeel als een zondaar, erkennen, die vergeving en verbetering behoeft. Hij zal in Jezus Christus den magtigen en gewilligen Zaligmaker erkennen, dien hij weder lief moet hebben, en zijn vertrouwen op Hem door gehoorzaamheid aan zijne voorschriften betoonen. Zullen de leden van dit groot goddelijk huisgezin elkander dus mogen haten en verketteren, omdat zij verschillend denken over den aard en oorsprong van het zedelijk bederf; over het verband, waarin Jezus dood staat tot onze schuldvergiffenis en zaligheid; over de wijze, waarop de Zoon van God deel heeft aan de goddelijke majesteit; over de wijze, waarop wij God en Jezus uitwendig moeten vereeren, en over dergelijke beschouwelijke punten meer? — Verre vandaar! Als Christenen, die in het licht gelooven, werken zij, terwijl het dag is; en dit is het voorname doel, waartoe ons de zon der geregtigheid beschijnt, en geenszins om te haarkloven over den aard en de wijze der uitvloeijing van dat goddelijk licht. De aard der zaak en de geest des Christendoms vorderen dus verdraagzaamheid jegens beschouwelijke dwalingen van hen, die in de erkentenis dier waarheden zamenstemmen, welke door elk Christen gevoeld worden, en op zijn geluk, troost en verbetering een' onmiddellijken invloed hebben.

2) Dit zal nog meer blijken, wanneer wij opmerken, dat, zonder dit grondbeginsel des Christendoms, het heilig gebod der liefde niet kan betracht worden. Jezus kwam op aarde, om eenen algemeenen godsdienst te stichten, die niet, gelijk die van *Mozes*, voor een bijzonder volk — maar voor alle volken, en dus ook voor alle standen en klassen van menschen, eenvoudigen zoo wel als geleerden en geoefenden, geschikt moest zijn. Voor deze allen is Hij de eenige Heer; één doop stelde Hij voor hen allen in; door één geloof moeten zij gelukkig worden, en door broederlijke liefde op het naauwste verbonden zijn. Maar hoe zou dit mogelijk wezen, indien het *geloof* bestond in eene toestemming van alle

de

Digitized by Google

de artikelen, door een gedeelte zijner Christenen ontworpen, en aan anderen, die zich niet van de waarheid van alle overtuigen kunnen, opgedrongen? Neen! dán alleen, wanneer zij, overeenſtemmende in de hoofdzaak, verdraagzaam zijn omtrent alles, wat *beſchouwelijk* is, kunnen zij dat gebod der liefde beoefenen, en aan het doel van een' algemeenen godsdienst beantwoorden, hetwelk is, het hart te reinigen en te vertroosten. — En zien wij niet, hoe de verloochening van dit grondbeginſel brandſtapels en moordſchavotten, door Christenen tegen Christenen, heeft doen oprigten, waar de lijders, in hun geduld, moéd en ſtandvastigheid, meer Christendom betoonden, dan de vervolgers, van welke partij ook, die, op zijn zachtst geſproken, den ijver voor hetgene zij voor waarheid hielden onchristelijk deden werken?

3) En ook hierop wilde ik nog opmerkzaam maken: juist door dit bevel van onzen Heer, om elkander in beſchouwelijke nevensbegrippen te verdragen, en elkander als medechristenen te erkennen en te beminnen — juist door dit verbod: *verbied het hem niet, want enz.* wilde onze Heer voorkomen, dat onze ijver voor Hem en zijne zaak niet door het zedelijk bederf, dat ons ontadelt, ontaarde en verkeerd werke.

IJver te hebben voor Hem, die uit den Hemel kwam, om ons te verlichten en door lijden en ſterven met God te verzoenen, en vergeving der zonde, leven en zaligheid door zijnen kruisdood te verwerven; hoe natuurlijk in ieder, die met Petrus volmondig zegt: *tot wien zouden wij henengaan? gij hebt de woorden des eeuwigen levens!* O! niet genoeg kunnen wij voor zulk een' Zaligmaker doen — niet genoeg dat heilvolle Evangelie verbreiden — niet genoeg anderen, die onverſchillig jegens Hem zijn, Hem aanprijzen als den besten vriend, als den magtigſten helper, als den genen, die alles, alles waardig is.

Maar hoe ligt ontaardt die ijver, en vergenoegt men zich met anderen de overtuiging der beſchouwelijke ken-

Digitized by Google

nis daarvan op te dringen, met dit heilloos gevolg, dat men zich met eene bloote toeſtemming vergenoegt, en den medechristen, die met ons in gelijken ijver voor zijnen Heer brandt, maar zijne gedachten anders regelt, ten dood toe vervolgt! Door Jezus bevel op te volgen — door de inachtneming van het grondbeginſel der Christelijke verdraagzaamheid, ontwijken wij dit gevaar, en houden wij onzen regtmatigen ijver binnen de behoorlijke palen. Wij eerbiedigen dan in ieder, die Christus vertrouwt, bemint en gehoorzaamt, onzen broeder in Christus, hoezeer hij ook in beſchouwelijke begrippen van ons verſchillen moge, en onthouden ons van alles, waardoor wij juist toonen zouden, dat ons eigen Christendom nog hoogst gebrekkig is. Zoo beantwoordt dan ook dit gedeelte van Jezus voorſchriften — dit grondbeginſel des Christendoms — aan het hoofddoel, waartoe Hij op aarde kwam: om de werken des Duivels, het zedelijk kwaad, de zonde, in ons te verbreken, en onze natuur te reinigen van die gebreken, waardoor ook het goede in ons kan ontaarden, en wij beulen onzer broederen worden; en deze zamenſtemming van dit bevel met het hoofddoel des Christendoms moet tevens ons van de goddelijkheid van dit grondbeginſel overtuigen.

4) En niet minder de zamenſtemming, waarin dit grondbeginſel des Christendoms ſtaat met andere bevelen en voorſchriften van onzen Heer, die, zonder hetzelve, weldra zouden moeten ingetrokken worden.

Dit zou mij een ruim veld verſchaffen ter behandeling: doch het zal genoeg zijn, indien ik uwe aandacht alleen bepale bij het bevel van onzen Heer, om zelve zijne leer, en de H. Schriften, te onderzoeken, ten einde van de goddelijkheid zijner leere overtuigd te worden. Toen onze Heer Jezus Christus zeide, Joan. VII: 17. *Indien iemand den wil van God wil doen, die zal van mijne leer bekennen, of zij uit God is, dan of ik van mijzelven ſpreke* — onderwierp Hij zijne leer aan het oordeel van *elken* mensch, en vorderde ſlechts *gezindheid*

Digitized by Google

heid om Gods wil te betrachten, om een bevoegd regter te zijn, en van de goddelijkheid zijner leere overtuigd te worden. En hoe zeer ondersteunde Hij dit voorregt van den *redelijken* mensch, om *zelve* te onderzoeken, en *eigene* overtuiging te bekomen, als Hij, of goedkeurde, of beval, de Schriften te onderzoeken, ten einde het eeuwige leven te hebben: pligt, ook door zijne Apostelen ten duurste aanbevolen aan allen, welken zij door het Evangelie voor het Christendom gewonnen hadden.

Maar hoe is het mogelijk, deze bevelen te volbrengen in den geest des Christendoms, dat is: in den geest der liefde, zonder tevens die verdraagzaamheid te beoefenen, welke wij zien, dat Jezus tot een grondbeginsel van zijnen godsdienst verklaard heeft?

Zonder die verdraagzaamheid, welke onderscheid maakt tusschen waarheid en waarheid, tusschen waarheden van *gevoel* en waarheden van *beschouwing*, zou die vrijheid aanleiding geven tot het opdringen van onze begrippen aan anderen, en dus tot benadeeling van dat regt, dat onze Heer aan ieder heeft toegestaan, om door *eigen* onderzoek van de goddelijkheid zijner leere overtuigd te worden.

Integendeel door die verdraagzaamheid, waardoor wij als medechristenen eerbiedigen, die met ons in de waarheden des gevoels zamenstemmen, hoe zeer zij ook van ons in louter beschouwelijke begrippen verschillen mogen, blijft de vrijheid des onderzoeks voor elk lid der Christelijke kerk gewaarborgd, en wordt tevens voorgekomen het nadeel, dat uit verschillende beschouwelijke denkbeelden ontstaan zou, en werkelijk ontstaan is dáár, waar men het *geloof* aan een zamenstel van beschouwelijke geloofsartikelen, hoe waarachtig die ook zijn mogten, verwarde met dat *geloof* in *Jezus*, dat in vertrouwen op Hem, als den eenigen en volkomen Zaligmaker, bestaat, en waardoor alle ware Christenen, hetzij zij tot de katholijke, Roomsch-katholijke, of protestantsche kerkgemeenschappen behooren, ongeacht het ver-

Digitized by Google

verſchil in beſchouwelijke begrippen en kerkgebruiken, ten naauwſte vereenigd zijn.

Ziet daar kortelijk mijn betoog. De waarheid daarvan zal gevoeld worden, wanneer wij die verdraagzaamheid, als wezenlijke grondwet in het Koningrijk des Zaligmakers, wegnemen. Wat zal men dan zien? Juist datgene, wat, helaas! tot ſchande van het Christendom, zoo dikwijls te zien is geweest, en nog zoo veelvuldig is aan te treffen: namelijk, dat men aan beſpiegelende begrippen de waarde van *belangrijke* waarheden leent, en het Christendom in de toeſtemming van een beſchouwelijk geloofsſtelſel doet beſtaan, waarbij wij in de zonde kunnen leven, of ons ſlechts van in het oog loopende ergernisſen behoeven te onthouden; — dat men, met ijver voor zijne eigene begrippen, als Evangeliewaarheden, vervuld, door behulp der meerderheid, de minderheid zijne gevoelens opdringt, en, de vrijheid van het onderzoek verhinderende, heerſchappij voert over het erfdeel des Heeren; de toenemende kennis ook der beſpiegelende waarheden verhindert, die door het vrije onderzoek, ten voordeele der Christelijke kennis, bevorderd wordt; en dat dus overdreven ijver voor eigene begrippen, als onfeilbare waarheden, de plaats inneemt van die algemeene liefde, welker beoefening de aarde tot een voorportaal der hemelſche gelukzaligheid zou maken; terwijl het tegengeſtelde, onder zekere omſtandigheden, dat gedeelte des aardbodems, dat door Christenen zelfs bewoond wordt, in eene wezenlijke hel herſchept.

En welke verpligtingen vloeijen uit deze beſchouwing voor ons voort? — Vergunt mij, dezelve thans ſlechts met een woord te noemen.

Op *mij* rust dan de hooge verpligting, Geliefden! om mij vooral bij de behandeling dier waarheden te bepalen, welke met ons eeuwig welzijn in een onmiddellijk verband ſtaan. Dit vordert niet alleen het voorregt, 't welk

Digitized by Google

welk mij te beurt is gevallen, om Leeraar te zijn van eene *protestantsche* gemeente, waarin Christenen van onderscheidene protestantsche geloofsbelijdenisſen mij met hun vertrouwen, voor zich en hunne kinderen, vereeren; voorregt, hetwelk nog vergroot wordt door de eere, die ik geniet, van beſtendig Christenen van de Roomsch-katholijke geloofsbelijdenis onder mijne hoorders te hebben, voor welke allen ik dus die waarheden moet behandelen, waarin Christenen van alle eeuwen, landen en kerkgemeenſchappen overeenſtemmen: maar ook wordt dit gevorderd door mijne dure verpligting, om uw eeuwig welzijn boven alles te behartigen, en dus ulieder aandacht, al ſtemdet gij ook allen in beſchouwelijke nevensbegrippen volkomen overeen, te bepalen bij datgene, wat met uwe voorbereiding voor de toekomende wereld in het allernaauwst verband ſtaat.

Maar dan ligt ook op *ulieden*, Geliefden! de duurſte verpligting, om getrouw tot dit bedehuis op te komen, ons door onzen geëerbiedigden en godsdienstminnenden Koning geſchonken; en ook gebruik te maken van alle die gelegenheden, welke u worden gegeven ter vermeerdering van bijbelkennis, of ter vereeniging in belangſtellende en plegtige gebeden voor de uitbreiding van Jezus Koningrijk op de wereld. Maar ook tevens, om die liefde onder elkander en die verdraagzaamheid te beoefenen jegens medechristenen, die van ons zelfs in uitwendige godsvereering zeer verſchillen, doch met ons één' Heer, één geloof, één' doop, en één' God en Vader hebben; terwijl wij ons Christendom in onzen wandel moeten vertoonen, en zoo blijken geven, dat, wel verre dat de Christelijke vrijheid en verdraagzaamheid, die wij belijden, in losbandigheid zou beſtaan, wij integendeel, door de beoefening van alle Christelijke deugden, de waarheid aanſchouwelijk maken van Jezus uitſpraak: dat, wanneer wij zijnen naam opregt belijden, wij niet tegen zijne leer zullen handelen.

De ontwikkeling van deze bijzonderheden laat de kort-

heid

Digitized by Google

heid des tijds niet toe, daar de gelegenheid, bij welke wij zamen zijn, mij noopt om deze rede met plegtige aanſpraken te beſluiten.

[Van deze aanſpraken wordt alleen de laatſte, als voor het publiek mogelijk belangrijk, en met het geheel der rede zamenſtemmende, hieronder medegedeeld (*).]

(*) En zou ik u vergeten, geliefde Stadgenooten, die ons met uwe tegenwoordigheid vereert? Dat zij verre! Hartelijk betuig ik u mijnen, ja onzen dank voor de eere, waarmede gij ons verwaardigdet, als gij ons in onze eenvoudige godsdienstoefening, op het Stadhuis, kwaamt bezoeken. Gij doet daardoor regt aan onze gevoelens, en toont verlicht en verdraagzaam genoeg te zijn, om, bij al het verſchil van uitwendige form, ons te erkennen als zulken, die met u één' Heer, één geloof, één' doop, en één' God en Vader hebben. Ontvangt daarvoor mijnen hartelijken dank, alsmede voor alle de bewijzen van hoogachting en toegenegenheid, die ik, in het algemeen, in deze ſtad, van zoo vele waardige *Gentenaren*, gedurende mijn bijna tweejarig verblijf in *Gent*, heb ontvangen, en die ik mij altijd hope waardig te gedragen. Behaagt het u meermalen, onze eenvoudige godsdienstoefening, en de prediking van Christus den gekruiſten, met uwe tegenwoordigheid te vereeren, dan wenscht mijn hart u die zelfde ſtichting toe, welke ik genoot, wanneer ik, in uwe prachtiger kerkgebouwen, waardige pastoren onzen dierbaren Zaligmaker in zijne liefde voor zondaren hoorde verkondigen; opdat wij allen ons eenmaal bevinden zullen in dien zelfden Hemel, waar geen uitwendige godsdienstform ons meer zal ſcheiden, maar wij ons, eeuwig, volkomen vereenigen zullen in den lof van Hem, die eenmaal aan het kruis ſtierf voor onze zonden, en thans leeft tot in eeuwigheid. Amen!

Digitized by Google

WAARNEMING, OMTRENT HET SCHREIJEN VAN EEN KIND, ONDER DE VERLOSSING, TERWIJL SLECHTS HET HOOFD GEBOREN WAS; EENE BIJDRAGE TOT DE GEREGTELIJKE GENEESKUNDE.

Door J. VEENHORST, *Med. Dr.* *te Zuidbroek.*

Of het mogelijk zij, dat een kind, onder de verlossing, wanneer slechts het hoofd geboren is, terwijl het zich met de borst en de overige deelen nog binnen het moederlijke ligchaam bevindt, kan ademhalen, is eene vraag, welke misschien kan schijnen naauwelijks meer in aanmerking te komen, sedert CAMPER geleerd heeft, dat het kind, om te kunnen ademen, niet alleen met het hoofd, maar met de borst en den buik, tot aan de heupen, moet ter wereld zijn gebragt. Op het gezag toch van dezen beroemden vaderlandschen geleerde, is dit gevoelen vrij algemeen aangenomen, zoo zelfs, dat velen daarop hunne geregtelijk-geneeskundige leerstellingen, tot dit stuk betrekkelijk, omtrent de kenmerken van het leven en den dood des kinds, bij verdachten moord, gegrond hebben. Onder dezen noem ik alleen METZGER, die, in zijne *Geregtelijke Geneeskunde*, § CCCX en CCCXLIII, ook op dit gevoelen de proeve der longen vestigt; omtrent de waarheid van hetwelk hij zoo overtuigd is, dat hij onbewimpeld elken oplettenden en waarheidlievenden vroedmeester vraagt, of hij verklaren kan, een kind in den eigenlijken zin te hebben zien ademen, en dadelijk hooren schreijen, voordat het boven de heupen of geheelenal geboren was? Hij voegt er bij, dat men had mogen denken, dat niemand meer met het oude, tegengestelde gevoelen zoude zijn voor den dag gekomen, gelijk nogtans door HUNTER en OSIANDER geschied is.

Ik heb mij, uithoofde van het belang, hetwelk er in deze zaak, vooral in een geregtelijk-geneeskundig opzigt, gelegen is, verpligt geoordeeld, de volgende waarneming,

Digitized by Google

ming, als hiertoe, mijns oordeels, regtſtreeks behoorende, mede te deelen.

Verzocht zijnde, de vrouw van D. N., te *Noordbroek*, die voor de tweede keer zwanger was, in hare verlosſing bij te ſtaan, bevond ik op den 2 Januarij 1817, des avonds ten half zeven ure, het *orificium uteri* ter grootte van meer dan een gulden geopend, ſtaande hetzelve gekeerd tegen de holte van het *os ſacrum*; deszelfs randen waren dun en zacht, terwijl het hoofd zich in het bovenbekken liet waarnemen. Bij den voortgang van den arbeid daalde hetzelve geregeld, ſchoon langzaam, in het kleine bekken neder. In dezen toeſtand duurde het tot omtrent elf ure, wanneer de vliezen eensklaps door het *liquor amnii* werden geſpannen, waarna dezelve bij het eerstvolgende wee borſten, en er zich eene groote hoeveelheid van het gezegde vocht ontlastte. Het hoofd was nu in eene zeer natuurlijke ligging geplaatst. Na verloop van een kwartier uurs, werd hetzelve doorgeperst, en, weinige oogenblikken daarna, hoorde ik het kind vrij ſterk ſchreijen. Ik oordeelde, in dezen toeſtand, de verlosſing zoo ſpoedig mogelijk te moeten voleindigen, en beproefde dit door eene zachte trekking te doen. Dit evenwel niet gelukkende, beſloot ik, ter verkrijging van meerdere ruimte voor den doorgang der borst, de armen eerst te ontwikkelen.

Hiermede bezig zijnde, werd het kind, door eene ſterke vlaag, tot over de ſchouders voortgeperst; ook nu kon ik, door eene zachte trekking, onder het volgende wee, het kind niet doen geboren worden. Daar het mij, in dit geval, op nieuw zeer moeijelijk viel de armen voor te brengen, plaatſte ik mijne beide voorſte vingeren, bij wijze van *hamuli*, over de ſchouders van het kind, en bragt hetzelve, door eene vrij ſterke trekking, tevens geholpen door een wee, levend ter wereld. De *placenta* volgde ſpoedig, en gemakkelijk; het bekken dezer vrouw was, in evenredigheid van de zwaarte des kinds, niet ruim.

Ik

Digitized by Google

Ik heb het geheele beloop der verlósſing hier opgegeven, ten einde men te beter in ſtaat zoude zijn, om over de ſtraks voorgeſtelde zaak te kunnen oordeelen.

Indien wij nu op onwederſprekelijke *phyſiologiſche* gronden aannemen, dat, bij het ſchreijen, de lucht niet ſlechts de longen moet binnendringen, maar ook, met eene meer of minder ſterke kracht, uit dezelve moet worden teruggedreven, dan zal men wel niet behoeven te twijfelen, of hier inderdaad eene volmaakte *ademhaling* hebbe plaats gehad. Zoo het den eenen of anderen nog bedenkelijk mogt voorkomen, of ik hier misſchien aan misleiding ben blootgeſteld geweest, zoo kan ik hier bijvoegen, dat eenige omſtanders, die de barende met mij bijſtonden, ook dat ſchreijen des kinds even duidelijk hoorden; terwijl men voorts ligtelijk beſeffen zal, dat ik ook, door de opvolgende belemmeringen in de verdere verlosſing, en de omſtandigheden, welke, gelijk uit de waarneming blijkt, met derzelver voltooijing gepaard gingen, volkomen tegen allen zelfbedrog beveiligd was, dat, namelijk, toen het kind ſchreide, geene andere deelen, dan het hoofd, zich buiten de geboorte bevonden. Ik kan dus de boven opgegevene, door METZGER afgevorderde, gemoedelijke verklaring zonder bezwaar en gerustelijk met *ja* beantwoorden.

Mijn geachte vriend, de Heer A. NUMAN, Med. Dr. en Vroedmeester op het *Hoogezand*, verhaalde mij, dat hem, vóór korten tijd, een dergelijk geval was voorgekomen, waarin het kind, zoodra hetzelve met het hoofd geboren was, een hoorbaar ſchreijend geluid gaf, terwijl het, na eenigen tegenſtand, binnen weinige oogenblikken geheel doorſchoot. Ik zoude hier eene gelijke waarneming van een' anderen mijner ambtgenooten nog kunnen bijvoegen.

Wat nu het beſluit betreft, hetwelk hieruit voor mijn oogmerk kan afgeleid worden, hetzelve komt hierop neder: dat de zekere en duidelijke teekenen van plaats

Digitized by Google

gehad hebbende ademhaling, bij een jonggeboren, dood kind, op zichzelve niet kunnen beſchouwd worden, als in zich bevattende het zeker en uitſluitend bewijs, dat hetzelve buiten de moeder geleefd hebbe, en dat zulks den geregtelijk-geneeskundigen, in voorkomende gevallen, vooral van verdachten kindermoord, in zijne uitſpraak ten uiterſte behoedzaam moet maken. Wie toch kan er aan twijfelen, of, in ſoortgelijke gevallen, als het door mij aangevoerde, het kind, in dien toeſtand, bij een langdurig verwijl der volkomene verlosſing, door de beklemming, waarin de borst zich moet bevinden, zal kunnen ſtikken? Zullen dan niet hier, na den dood, de teekenen van verrigte ademhaling moeten worden waargenomen, met afwezigheid van zoodanige omſtandigheden, als dezelve, in andere gevallen, meermalen twijfelachtig maken? Ik oordeel zoodanig geval des te mogelijker, indien wij ons den toeſtand voorſtellen, waarin de, bij toeval aan zichzelve overgelatene, of ook zelfs de met opzet heimelijk barende, vrouw van de noodige hulp ter beſpoediging der verlosſing verſtoken is; wanneer, het hoofd geboren zijnde, de verdere verlosſing, door de hier noodzakelijk plaats hebbende uitzetting der borst, eene ongunſtige plaatſing der ſchouders, ſlingering van den *nervus umbilicaris*, of welligt door andere oorzaken, een' korteren of langeren tijd, wordt tegengehouden. Wordt nu evenwel dezelve, vroeger of later, door de krachten der natuur volbragt, groot is de kans, dat het kind dood geboren wordt; maar wie zal dan uit de teekenen van verrigte ademhaling op zichzelve bepalen, of dezelve reeds vóór of na de volkomene geboorte hebbe plaats gehad? Hier komt bij, dat deze toeſtand voor het kind zeker als een der gevaarlijkſte, waarin hetzelve zich bevinden kan, te houden is, dewijl toch, wanneer de lucht eenmaal tot in de longen is doorgedrongen, en deze daardoor zijn uitgezet, de omloop door den *nervus umbilicaris* geheel onregelmatig wordt, en, zoo niet geheel, althans grootendeels, moet ophouden; en daar nu de ademhaling, ofſchoon

ſchoon werkelijk begonnen, nogtans, door de beklemming der borst, niet dan hoogst onvolkomen kan worden voortgezet, is er altijd een dreigend gevaar voor het kind aanwezig, om binnen korte oogenblikken geſmoord te worden. De Heer NUMAN deelde mij een geval mede eener zoodanige verloſſing van een dood kind, welks hoofd eenigen tijd buiten de geboorte was geweest, terwijl het overige gedeelte des ligchaams, alleen uit gebrek van gepaste hulp, een tijdlang onverlost was gebleven; aan welke hulpeloosheid alleen de dood des kinds hier kon worden toegeſchreven, dewijl er geene teekenen waren, dat hetzelve vroeger, of door andere oorzaken, geſtorven was. Ik onthoud mij verder van alle beoordeeling der *phyſiſche* gronden, waarop men de onmogelijkheid der zaak in geſchil heeft getracht te betoogen, oordeelende, dat de ondervinding in dezen boven alle beſpiegeling te ſtellen zij, en dat dezelve boven allen ander gezag, hoe eerbiedwaardig op zichzelve, moet geacht worden.

DE BARBAREESKERS, OF BREBERS.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 326.)

MULEY SOLIMAN, de tegenwoordige Sultan van *Marokko*, ſtamt, door de *Sherils*, in regte linie van de *Arabiſche* veroveraars af, die zich in *Afrika* vestigden. Zijne inborst is vreedzaam en zacht, en volgens het getuigenis van den Geneesheer BUFFA, die eenige jaren aan dat hof was, wenscht hij opregtelijk het welzijn zijner onderdanen. Twee daadzaken getuigen zeer voordeelig van hem. Hij heeft de ſlavernij der *Christenen* afgeſchaft, en bezigt geene *Turken* meer tot het beſtuur van zijnen ſtaat. MULEY ISMAEL, om zijne onderdanen met dwang te beheerſchen, had een leger van 40,000 *Negers*, uit de zuidelijke woestijn, opgerigt; de thans regerende Sultan laat dezelve niet voltallig houden; daartegen zijn de Stadhouderſchappen, de

Digitized by Google

krijgs- en andere posten, nog door *Negers* vervuld. „ Dezelfde mensch — zegt KEATINGE — die, wanneer hij ten tijde, toen men hem met geweld aan zijn „ huisgezin ontrukte, naar het Westen ware gesleept „ geworden, in het zweet van zijn aangezigt, het veld „ zoude moeten bouwen, die zelfde mensch klemt den „ staf van bevel in zijne handen, omdat men hem naar „ het Noorden voerde; en dezelfde vrouw zit thans op „ eenen troon, omdat een gunstig lot haar naar eenen „ *Mooren*-staat geleidde, welke, wanneer zij met eene „ lading van slaven naar de eilanden ware overgevoerd, „ onder de geeselslagen der opzieners zoude jammeren."

De broeder des tegenwoordigen Keizers is zijn voorzaat in de regering geweest. Hij was zonder eenig gevoel van regt en menschelijkheid. Hij plunderde de *Joden*, die in zijnen staat woonden, en liet dezulken, welke hunne schatten verborgen, om het leven brengen. Zes *Joden*-meisjes, welke het waagden, hem voor hare ouders te smeeken, liet hij levend verbranden. Zijne eerste regeringsdaad was, dat hij den Staatsminister liet onthoofden, en deszelfs handen en voeten aan de poort van de woning des *Spaanschen* Consuls liet spijkeren, omdat men zeide, dat hij de *Spaansche* natie had begunstigd. Gedurende de regering van zijnen vader, had deze MULEY YEZID, aan het hoofd van een leger van *Negers*, zich tot Koning van *Mequinez* doen uitroepen. Zijn oproer werd weldra gestuit; en, als boete voor zijne misdaad, moest hij, met een talrijk gevolg, eene bedevaart naar *Mekka* doen, om groote sommen, welke men hem medegaf, dáár op het heilig outer neder te leggen. Op den weg gelukte het hem, dit geld te vermeesteren. Tot straf, en om hem van *Marokko* verwijderd te houden, veroordeelde de Keizer hem tot eene driemalige reis naar *Mekka*. Op de heen- en terugreis vertoefde hij telkens eenen geruimen tijd in *Tripoli*, alwaar de schrijver van dit verhaal een ooggetuige was van vele zijner wreed- en buitensporigheden. Behalve de geschaakte dochter van een *Arabisch* Opperhoofd,

Digitized by Google

hoofd, had hij nog zeven vrouwen bij zich, twee *Negerinnen* en vijf *Griekſche*. Eene van deze beviel in *Tripoli* van eenen zoon; en deze gebeurtenis werd met een groot feest gevierd. Daar dit feest veel geld kostte, en de penningmeester zijns vaders de begeerde ſom niet konde of wilde geven, dwong hij denzelven, eene menigte zands te ſlikken, waarvan die ongelukkige ſtierf. Zijn woest gedrag was zoo gevreesd, dat geen *Europeesch* Conſul voor hem wilde verſchijnen. Een *Spaansch* Renegaat, aan welken de *Marokkaanſche* Vorst het toevoorzigt over zijnen Harem had gegeven, verleidde, gedurende zijn verblijf in *Tunis*, eene van deszelfs vrouwen. Nadat de Vorst dit ontdekt had, veranderde hij volſtrekt niets in zijn gedrag jegens de twee ſchuldigen. Hij nam beiden mede, toen hij vertrok, en hield zich lang bezig met de keus zijner wraak. Eindelijk, na zijne aankomst in *Zuarra*, doodde hij beiden met eigen hand, en het eerst de vrouw, op eene zoo ontzettend wreede wijze, die zich in het geheel niet laat beſchrijven. Eenige maanden na de troonbeklimming van *Marokko* werd dit gedrogt vermoord.

Van de gevaren der reis van *Tunis* naar *Tripoli* verhaalt KEATINGE het volgende. In ſpijt aller maatregelen van voorzigtigheid, worden de reizigers meermalen van wilde dieren overvallen en aangetast. Een *Siciliaansch* Geneesheer van den Pacha van *Tripoli* deed die verſchrikkelijke reis met zijne vrouw en twee kinderen. Hij voegde zich bij eene talrijke Karavaan, waarbij men altijd het veiligst is. Deze *Siciliaan* — zegt de Overſte — heeft ons dikwerf van de duistere en digte bosſchen verhaalt, welke men moet doortrekken, en waarin men een bijkans onophoudelijk gebrul der wilde dieren hoort, welke door den reuk der tamme dieren worden aangetrokken, die de Karavaan volgen. Wanneer de reizigers door hevige ſtormen bedreigd werden, dan moesten zij, om zich daarvoor te beveiligen, in de bosſchen ſchuilen. Naauwelijks was het leger klaar, waarin men eenige uren wilde vertoeven, of aanſtonds hoor-

Digitized by Google

de men een zonderling gedruisch, hetwelk de aannadering der wilde dieren verkondigde. Deze naderden tot den zoom des wouds, om hunne prooi te beſpringen. Bij dag liet de leeuw zich niet hooren, maar, met het naderen van den nacht, kondigde een dof gebrom zijne nabijheid aan, hetwelk allengskens tot een ontzettend gebulder aangroeide. De tijger en de panter kwamen ook, en ſtapten, in gedurig naauwer wordende kringen, om de Karavaan rond. In het midden van het leger plaatſte men de vrouwen, kinderen en ſchapen; vervolgens de runderen, dan de kemels, na dezen de paarden, en geheel buitenom de honden. Eene reeks van brandende houtſtapels omſingelde het geheel. Wanneer des nachts het vuur dreigde uit te gaan, dan hoorde men, hoe het gebrul der leeuwen aanſtonds naderde. De ſchapen ſtonden allen te beven van het verſchrikkelijk geluid; de paarden konden zich niet meer bewegen, en geraakten in een eigenlijk zweet. Tweemaal op deze reis roofden de leeuwen ſchapen uit het midden der Karavaan, in ſpijt der geweerkogels, die om hunne ſchoften vlogen.

Vergeleken met een gedrogt, als MULEY ISMAEL was, moest KEATINGE den laatſten Keizer SIDI MAHOMED wel voor eenen goeden Vorst houden. Het onthoofden bezigde hij niet, zoo als zijn voorzaat, tot tijdverdrijf; echter ontbrak er weinig, dat ook hij eens met eigen hand een' zijner Officieren onthoofdde, welke al te vrij geſproken had over eene, door den Keizer bedreven, onregtvaardigheid. Reeds had de vertoornde Keizer het zwaard tegen hem opgeheven, toen hem hetzelve, uit onhandigheid, ontviel. De bedreigde Officier hief het ſpoedig van den grond op, overhandigde hetzelve zijnen gebieder, en neeg het hoofd, om den doodſlag te ontvangen. Deze onverſaagde onderwerping lenigde den toorn des Vorſten, die het zwaard in de ſcheede ſtak, en den Officier vergiffenis ſchonk. Of wezenlijke grootmoedigheid hem hiertoe bewoog, daaraan zoude men nog mogen twijfelen.

Wan-

Digitized by Google

Wanneer men JARDINE mag gelooven, dan volvoert de Keizer van *Marokko* zijne ſtrafvonnisſen altijd zelf. Deze worden, even als hoogere ingevingen, uitgeſproken vóór dat men de verdediging gehoord heeft; en ook aanſtonds voltooid. De hoofden vliegen en de handen worden afgekapt met eene vlugheid, waarvan onze *Europeſche* manier geen begrip heeft. Zoodra eenen dief de vuist afgehakt is, moet hij zijnen arm in geſmolten pek ſteken, en dan laat men hem loopen, zonder naar hem om te zien. Deze handelwijze dient in plaats van verband en aderpers, om het bloeden te doen ophouden.

SIDI MAHOMED wilde voor eenen vriend der wetenſchappen en der letterkunde doorgaan; en, om aan de *Europeërs*, die hem bezochten, zijne wiskundige vorderingen te doen zien, bezigde hij meestal eene plank en eenen paſſer van eenen timmerman, om eene loodregte lijn op eene vlakke te teekenen. Hij bereikte eenen ouderdom van 78 jaren, maar leefde in eene gedurige verdenking van al wat hem omgaf; zijne zonen moesten alle ſpijzen eerst proeven, en de wacht van zijn ſlaapvertrek vertrouwde hij ſlechts aan windhonden.

De Dey van *Algiers* is een *Turk*; ſomtijds wordt hij door den Grooten Heer benoemd; meestal echter wordt hij uit de *Janitſaren* gekozen, die zich eenigermate als zijne meesters aanzien, en het regt meenen te hebben, om zijn land te plunderen. Zijne geſchiedenis is een weefſel van gruweldaden; en zeer zelden ſterft een Dey van *Algiers* eenen natuurlijken dood.

De Dey van *Tunis* is insgelijks van *Turkſche* afkomst, maar in *Afrika* geboren. Zijn hof en zijn volk zijn iets minder onbeſchaafd, dan die van *Algiers*; ook voeden zij zulk eenen haat niet tegen de vreemdelingen.

De Pacha van *Tripoli* is een *Moor*; hij is een vreesachtig mensch, hoewel hij den troon zijns broeders onregtvaardiglijk vermeesterd heeft; hij wenscht met elkeen in vrede te leven.

Dit is de tegenwoordige toeſtand van de troonen der

Digitized by Google

Barbareskers; daar echter in deze landſtreken noch wetten noch grondwetten beſtaan en vertrouwen inboezemen kunnen, hangt het lot der volken meestal van den perſoon hunner meesters af, en de ſchepter van deze kleine roofſtaten is het gedurig oogwit van eerzuchtige ontwerpen, voor *Turkſche*, *Venetiaanſche*, *Napelſche*, *Sardiniſche* en *Spaanſche* gelukzoekers, zoo als ook voor Renegaten uit alle *Christen*-volken. De zoon van een' *Korſikaanſchen* ſlaaf is beheerſcher van *Tunis* geweest.

Het volgende zijn eenige karaktertrekken van bijzondere perſonen der thans regerende familie.

ALLI COROMANLI had drie zonen van dezelfde vrouw. De oudſte, SIDI HASSAN, welke den titel van Bey voert, en als de regtmatige troonopvolger wordt aangezien, was dertig jaren oud, toen deze berigten geſchreven werden. De tweede zoon heette SIDI HAMET, en de derde SIDI USEPH; deze laatſte is tegenwoordig beheerſcher van *Tripoli*. De twee jongere haatten den ouderen broeder, en waren het eens, om hem van de troonopvolging te berooven. Het *Beyram*-feest volgt aanſtonds op het *Ramadan*-feest; tegen dezen tijd vereffenen alle goede *Muzelmannen* hunne geſchillen, en herſtellen den vrede in hunne huishoudingen, wanneer hij verbroken was. Op den eerſten feestdag is er groote audientie aan het hof, en de aanzienlijke bewoners des lands komen, om den Vorst hunnen eerbied te bewijzen.

Twee gunſtelingen van den Baſſa zitten bij die gelegenheid aan zijne regter en linker zijde, om alle die genen, welke zich tot den handkus mogten aandienen, bij den arm te vatten. Dit ſchijnt eene voorzigtigheid tegen booze oogmerken te zijn; en ook ſlechts die perſonen, welke het bijzonder vertrouwen van den Vorst genieten, mogen gewapend voor hem verſchijnen. De ſtaatſie was groot, en de zaal vol hovelingen, toen plotſeling een algemeene ſchrik ontſtond, en alle aanwe-

Digitized by Google

wezigen geloofden, dat de Vorst op zijnen troon zoude vermoord, en zij zelven door zijne vijanden zouden omgebragt worden. De drie Prinsen waren namelijk, in volle wapenrusting en van hunne gewapende dienaren verzeld, onverwachts in de zaal getreden. Met getrokken zwaard naderden zij alle drie den Basfa tot den handkus; deze fidderde over zijn geheele lijf. De Prinsen, van hunne dienaren omgeven, vormden drie afzonderlijke groepen, zonder elkander aan te zien, en spraken met de vreemde Consuls. Zij bleven slechts korten tijd, en verlieten de zaal op dezelfde wijze als zij gekomen waren. Men zag duidelijk, dat hunne wederkeerige verbittering hunnen vader niet bedoelde, die echter eerst weder vrij ademde, toen zij zich verwijderd hadden.

Hoewel naderhand de twee jongere broeders vereenigd ontwerpen tegen den oudsten smeedden, waren zij echter in alle andere zaken oneenig. Onder alle die ruwe en vijandige bewegingen, gaven zij ook weder een edeler gevoel te kennen. Toen eens een strijd tusschen beiden zoude beginnen, sprak SIDI HAMET tot SIDI USEPH: „ Waarom zouden wij onze vrienden de slagtoffers van onzen twist doen zijn? Het „ paleis wordt met bloed bevlekt en de vrouwen met schrik „ vervuld, en hierdoor worden wij niet verzoend. Mijn paard „ is gereed; zadel het uwe, en laat ons naar het veld rijden, „ om ons geschil met elkander te bestrijden." Gedurende dit gezegde waren zijne moeder en zijne vrouw toegesneld, met een jammergeschreeuw, dat het geheele paleis weêrgalmde. De Basfa, dien het gedruisch uit zijnen slaap had gewekt, beval zijnen zonen, de wapenen neêr te leggen, en elkander te omhelzen. Zij naderden, kusten zijne hand, en legden die op hun hoofd; toen zoenden zij het pand van zijnen rok, en eindelijk wenschten zij hem, volgens *Moorsch* gebruik, een lang leven. Zonder elkander te groeten, waren zij voornemens zich te verwijderen, toen de vader hunne handen vattede, dezelven drukte, en tot hen zeide: „ Bij den Profeet, „ bij mijn hoofd, bij uwe handen, en bij mijne hand, welke de uwen klemt, bezweer ik u, dat gij vrede houdt!"

Kort vóór dit gebeurde hadden beide broeders voor het altaar, op het plegtigst, en door vermenging van hun bloed, trouw en vriendschap aan elkander gezworen. Dit godsdienstig gebruik bestaat daarin, dat, bij den eed voor het altaar van den Profeet, de zwerenden zich met een mes kwetsen,

Digitized by Google

en het vloeijende bloed, ten blijke van verzoening, zaamvereenigen.

De vermoording des oudſten broeders door den jongſten, SIDI USEPH, verdient, als een voorbeeld van *Moorſche* valschheid, gekend te worden. Zij gebeurde op deze wijze:

Toen de Bey in het vertrek zijner moeder, LILLA HULLAMA, trad, bad zij hem, hij mogt het zijdgeweer afleggen, omdat zijn broeder ook ongewapend was. De Bey, geen kwaad vermoedende, geeft hetzelve aan zijne moeder over, die hetzelve voor een venſter legt. Zij geloofde nu, dat de Bey geen vijandig voornemen meer had, en meenende, dat SIDI USEPH niet minder vreedzaam dacht, plaatst zij zich tusſchen hare zonen op eene rustbank, vat derzelver handen, en geeft hare vreugde te kennen over de opgemerkte goede gezindheid. De Bey keerde zich tot zijnen broeder, en zeide: dat hij met het oogmerk gekomen was, om hem te verzoenen, en te verzekeren, dat hij geenen wrok meer voedde, maar dat hij integendeel, daar hij zelf geenen zoon had, zijne twee broeders als zijne natuurlijke erfgenamen beſchouwde, en dezelven, wanneer hij tot de regering mogt komen, als zijne kinderen zoude behandelen. SIDI USEPH ſcheen hiermede te vreden, en verlangde deze verzoening met eenen eed op den Koran bevestigd te zien. De Bey ſtemde dit verzoek toe, en SIDI USEPH ſtond op, om te bevelen, dat men eenen Koran zoude brengen. Dit was het afgeſproken teeken, dat een ſlaaf hem zijne piſtolen moest geven. Hij nam ze, en mikte met de eene aanſtonds naar zijnen broeder, die naast de moeder zat. Deze ſtrekte haren arm uit, om het ſchot af te keeren; zij werd gekwetst, en de kogel ging den Bey door het lijf. Hij kon nog even opſtaan, om naar zijn zwaard te grijpen; maar in het oogenblik, toen hij hetzelve tegen zijnen broeder wilde gebruiken, ſchoot deze de andere piſtool op hem af, die zijn hart raakte. Hetgeen deze gebeurtenis voor de moeder nog gruwelijker maakte, was, dat de vermoorde haar voor medeſchuldig aan het verraderlijk ontwerp hield, en, na het eerſte ſchot, uitriep: „Ha! dit was het dus, waartoe men mij hier deed komen?" Toen SIDI USEPH zijnen broeder zag nederzijgen, zeide hij tot zijne ſlaven: „Nu, maakt hem van kant!" Deze ſleepten hem voort, en, daar hij nog teekenen van leven gaf, ſchoten zij hunne geweren op hem af. LILLA wierp zich

Digitized by Google

zich op het lijk, en smeekte SIDI USEPH, hij mogt hetzelve niet verminken; toen viel zij, door de pijn haarer wonde, in bezwijming.

Intusschen was LILLA AISHER, de echtgenoote van den Bey, door het schieten gewekt en toegesneld; op het gezigt van het bloedend lijk haars gemaals, stortte zij over hetzelve henen, en geraakte in de hoogste vertwijfeling. Zij scheurde de kleederen en sieraden van haar ligchaam, wierp dezelven op den grond, liet eene harer slavinnen het grove kleed afleggen, trok hetzelve aan, bestrooide zich met asch, begaf zich naar den Bassa, en verklaarde hem, dat zij gif wilde slikken, wanneer hij haar niet aanstonds veroorloofde, het paleis te mogen verlaten, waarin haar echtgenoot vermoord was.

De moordenaar SIDI USEPH ontmoette bij het heengaan den Bey ABDALLAH, den aangenomen zoon en schoonzoon van den *grooten* HAMET. Deze bekleedde een' der eerste posten aan het hof, en was, van wege zijne braafheid en godsdienstige denkwijze, zeer bemind. Toen de achtenswaardige man den jongen Vorst met bloed bevlekt zag, was hij voor ongeluk bevreesd, en gaf zijne bezorgdheid te kennen. SIDI USEPH konde voorzien, welk eenen indruk het vernemen der gepleegde daad op ABDALLAH zoude maken; hij besloot ook dezen te ontzielen, en stiet hem zijnen dolk in 't hart. De zwarte makkers van het gedrogt sleepten het lijk van ABDALLAH buiten de poort van het paleis, en ten drie ure des namiddags werd het met dat van den Bey begraven. Aldus werden, binnen weinige uren, twee Vorsten, in den schoot hunner familie en op de wreedste wijze, vermoord; en gebeurtenissen van dezen aard hebben in *Tripoli* zoo dikwerf plaats, dat deze zaak niet eens veel opziens baarde. Openlijke uitroepers trokken, op bevel van den Bassa, door de straten, en riepen: „ God geve den overledenen Bey eene gelukkige opstanding! Zijne dienaren hebben niets te vreezen." In spijt dezer verklaring, liet de moordenaar, door zijne trawanten, alle getrouwe dienaars van den Bey ombrengen; en naauwelijks was deze begraven, toen gene een groot feest gaf, met muzijk en dansen en vreugdevuren, even als bij eene bruiloft. Een paar dagen later werd de andere broeder, SIDI HAMET, tot Bey uitgeroepen.

Hetzelfde dagboek, waaruit het vorig berigt getrokken is,

ver-

Digitized by Google

verhaalt het eerſte bezoek der weduwe van den Bey bij deszelfs graf aldus: Het graf van den Vorst was ten tweeden male met bloemen beſtrooid. Groote ruikers van de ſchoonſte bloemen, welke het jaargetijde oplevert, lagen in het midden; rondom zag men kranſen, uit jasmijn en palmbladeren gevlochten. Aan weêrzijden brandden fakkels, en reukwerk was in menigte geſtrooid. ZENOBIA, de ſchoone dochter des vermoorden, was ook tegenwoordig, hoewel zij, ſedert den dood haars vaders, ziekelijk was. Eene tweede dochter, zes jaren oud, verzelde de moeder, en, toen zij deze op het graf zag weenen en daarover heên bukken, hield zij moeders kleederen vast, en riep jammerend uit: vóór dat zij den vader gezien had, wilde zij niet van hier wijken. Het geſchreeuw der dienende vrouwen vermeerderde het droevige van dit tooneel, en LILLA AISHER moest magteloos naar huis worden gedragen.

Voor hunne rouwkleederen hebben de *Mooren* geene, door gewoonte of mode, algemeen aangenomen kleur; maar hoe grooter hun rouw is, des te nalatiger en morſiger is hunne kleeding. Goud en borduurſel wordt opzettelijk onkennelijk en zonder glans gemaakt, en zij gaan eigenlijk, in zak en asch rond. De vrouwen van het huisgezin van den Heer TULLY (eenen *Brit*, wien wij dit berigt te danken hebben) bezochten LILLA AISHER, en vonden haar in diepen rouw gedompeld. Hare kleeding was overeenkomſtig hare zielsgeſteldheid. Behalve een amulet om den hals, was zij van allen tooi ontdaan. Bij het binnentreden der *Britſche* vrouwen ſmolt zij in tranen, en eene harer zwarte ſlavinnen wilde reeds het *Woolliali Woo* aanheffen, hetwelk zij echter verbood, omdat dit klaaggeſchreeuw anders door den geheelen Harem zoude weêrgalmd hebben. Gedurende dit bezoek trad LILLA HULLAMA, de moeder des verſtorvenen, in het vertrek; haar gekwetſte arm rustte in een' doek. Het ſchijnt bij de *Mooren* het gebruik, de gevoelens van ſmart over droevige gebeurtenisſen niet door verſtrooijing of verwijdering van datgene, wat daaraan herinneren kan, te lenigen, maar dezelven veeleer op alle mogelijke wijze te onderhouden en te verſterken. De ongelukkige moeder gaf haar verlangen te kennen, om de vreemden in het vertrek te brengen, waarin de gruweldaad gepleegd was. Hoe verbaasd deze vreemde vrouwen ook over dit voorſtel waren, geloofden zij echter, hetzelve niet te mogen afwijzen. De

mu-

Digitized by Google

muren van dit noodlottig vertrek waren met een mengsel van vet en asch bestreken, en alles was nog onveranderd gelaten, zoo als in het oogenblik der vermoording van den Bey, waarvan de blijken nog overal zigtbaar waren. Het vertrek werd alleen voor de bezoeken van vreemdelingen geopend, en de moeder verklaarde, dat zij al het beweegbare in hetzelve onaangetast zoude laten, tot dat het van zelve verviel. De reeds genoemde gewoonte, om al het schoone en schitterende, of wat als weelde in de nalatenschap eens overledenen te beschouwen is, bij zijne uitvaart te verwoesten of onkennelijk te maken, werd bij de lijkstaatsie van den Bey stiptelijk gevolgd. Onder de paarden, welke, buiten hem, niemand gereden had, was een bijzonder fraai wit paard, van de zuiverste kleur. Het statige dier volgde de lijkstaatsie, prachtig uitgedost, zoo als bij het leven van zijnen meester. Op de plaats der begrafenis werd het, door de dienaren, met asch en bloed besprengd, ter herinnering aan den droevigen moord van zijnen meester.

In de woonvertrekken verdwijnt, gedurende den rouwtijd, al het overtollige gereedschap en alle sieraad. Gordijnen, spiegels, behangsels en tapijten worden weggedaan. De slaven zetten hunne kappen verkeerd op het hoofd; de nagels op handen en voeten worden niet beschilderd; men draagt geene armbanden noch andere kleinooden, en men onthoudt zich van het gebruik van allen reukwerk, hetwelk anders bij de *Mooren* veel gebezigd wordt. De weduwen van aanzienlijken stand trekken, met vele plegtigheden, het rouwkleed aan den oever der zee aan. Daar kamt de treurende het haar met een' gouden kam, en doorvlecht hare lokken met witte linten; daar verruilt zij de, met edelgesteenten bezette, gouden diadeem tegen een eenvoudig net van witte kleur, en alle hare schoone kleederen bemorst zij opzettelijk. Na vier maanden en tien dagen keert zij op nieuw naar het zeestrand terug, met denzelfden gouden kam, en met vier versche eijeren, welke laatste zij aan den eersten persoon overhandigt, dien zij ontmoet. Deze, al ware hij ook de Basa zelf, moet die gave aannemen. Men gelooft, dat deze eijeren alle droefheid en verdriet wegnemen, en daarom ontvangt niemand dezelven gaarne; echter veroorlooft het gebruik niet, dezelven te weigeren. De treurende kamt het haar nog eens aan

het

Digitized by Google

het ſtrand, werpt den gouden kam in de golven, en dan mag zij weder hertrouwen.

Den bruidſchat of de kleederen eener rijke *Moorſche* dame beſchrijft dezelfde verhaler aldus: De Prinſes heeft honderd paar ſchoenen, honderd paar rijkgeborduurde fluweelen halve laarzen, even zoo vele kleeden, pantalons, lijfjes, hemden, mutſen, en nog vele andere dingen in dezelfde evenredigheid. Elke ſortering was in eene vierkante kist gepakt, en de geheele voorraad werd in plegtigen optogt door de eene poort van het paleis uit- en door de andere ingedragen. Eene krijgswacht en een talrijk gevolg verzelden den togt, en vele vrouwen zongen daarbij haar *Loo Loo Loo*. Hetzelfde gezang verheft zich ook van het oogenblik af, waarop de bruid het vaderlijk huis verlaat, tot dat zij aan de woning van haren echtgenoot komt.

Bij deze gelegenheid opent de bruid gewoonlijk den optogt; echter is zij in eene kast of een klein huisje opgeſloten, dat door een paard, een muildier of een' ezel gedragen wordt. Hetzelfde gebruik heerscht bij alle *Muzelmannen*. Zoodra de Prinſes in haar vertrek was aangekomen, ontving zij bezoek. Zij zat op een' verheven troon, met eenen fluijer, van goud of zilver borduurſel, bedekt; aan hare voeten hingen gouden, vier of vijf pond zware, ketenen. Twee ſlavinnen droegen hare haarlokken, welke, met goud en edelgeſteenten doorvlochten, zoo zwaar waren, dat zij onmogelijk zoude kunnen opſtaan. Om zich van dit haartooiſel een begrip te kunnen vormen, moet men weten, dat bij de opſchiktafel eener rijke dame eene menigte van zwarte ſlavinnen, elk met een eigen werk, bezig is. De eene moet de haren vlechten, de tweede zorgt voor het reukwerk, eene derde is met de wenkbraauwen bezig, eene vierde met de kunstkleuren voor het aangezigt, eene vijfde met het gereed maken der kleederen, enz. Het haar wordt in twee groote lokken verdeeld, waarin, nadat zij met welriekende waters en zalven bevochtigd zijn, een vierde van een pond poeder van kruidnagelen geſtrooid wordt. De nagels der teenen en vingeren worden zwart geverwd; aan de laatſten ſteekt men ringen, en eindelijk wordt der ſchoone dame een gouden ſnoer en zilverpaarlen om den hals gehangen, die haar tegen tooverij moeten beveiligen.

Behalve den paauwentroon en de verſierſelen, welke NADIR-

DIRSHAM in *Delfi* veroverde, haalt wel niets bij de tentoonſtelling van goud, zilver en kostbaarheden, welke in het paleis van *Tripoli* te zien zijn. De Vorſten der *Barbareskers* verzamelen onophoudelijk ſchatten, zonder ooit iets daarvan uit te geven. De ſoldaat moet zijne ſoldij door roof verkrijgen, en met het onderhoud der Prinſen en Prinſeſſen is het niet veel beter geſteld.

Bij allen glans en pracht, welke aan het hof van den Baſſa heerſchen, zijn zijne vrouwen en kinderen desniettemin met de bezigheden der huishouding en met vrouwelijken arbeid wel bekend. Zij naaijen, weven, borduren, en ſpinnen wol. Zij hebben het toezigt over de keuken, en de vrouwen bedienen hare mannen aan tafel. Worden de vrouwen, in vele opzigten, ook niet beter gehouden dan ſlavinnen, zij genieten toch het zeldzame voorregt, om den man den toegang tot haar vertrek te weigeren, waartoe niets anders noodig is, dan dat zij hare muilen voor de deur plaatſen. Het is der Vorſtinnen zelden geoorloofd, het paleis te verlaten, en nooit anders dan des nachts, met een talrijk gevolg en een krijgsgeleide. Dan worden er fakkels voor haar heen gedragen; hare komst wordt door uitroepers aangekondigd, en wolken van reukwerk omzweven den togt. Wie het waagde, van de ſtraat of uit zijn huis naar de Vorſtinnen om te zien, zoude daarvoor met het leven moeten boeten. *Tripoli* is de éénige *Moorſche* ſtad, alwaar de huizen venſters hebben, die op de ſtraat uitzien. De vrouwen worden hier te lande zoo weinig geacht, dat een vader, echtgenoot of broeder, die zijne dochter, huisvrouw of zuster wil om het leven brengen, daartoe alleen het verlof van den Baſſa of Bey behoeft te vragen. Een meisje werd, op de verdenking van een ligtzinnig gedrag, door haren neef, in de afwezigheid van haren vader, met een piſtoolſchot gewond; zij genas van hare wonde, en konde weder in den tuin wandelen, waar men haar op eenen zekeren dag gewurgd vond. Eenige onderzoekingen waren vruchteloos, en elkeen verzekerde nu, de booze geesten hadden haar ontzield.

MACGILL verzekert, dat de *Mooren* niet zoo jaloersch op hunne vrouwen zijn als de *Turken*, daar zij aan dezelven meer vrijheid geven, en deze zich niet ontzien, haar aangezigt voor *Christen*-ſlaven te ontſluijeren. Hij verhaalt, tot bewijs hiervan, eene gebeurtenis, die althans de goedaardig-

Digitized by Google

digheid van den toenmaals regerenden Bey kan te kennen geven. Een *Europeesch* heelmeester werd beſchuldigd van geheime verkeering met eene der vrouwen van den Bey. Deze liet op den heelmeester paſſen, en, toen de beſchuldiging buiten twijfel was geſteld, riep hij denzelven tot zich, gaf hem eene beurs met goud, en raadde hem, aanſtonds te vertrekken, wanneer hem zijn leven lief was.

Dik te zijn, wordt bij de *Mooren*, even als bij de *Turken*, voor ſchoon gehouden. Huwbare dochters worden dikwerf waarlijk gemest. Eene bruid, welke eene vrouw van aanzienlijke dikte moet vervangen, past de ringen en armbanden van hare voorgangſter aan, voedt zich met ſpijzen, die uit een bijzonder deeg worden vervaardigd, en met het geliefkoosde *Cooscoſoo*, zoo lang, tot dat haar ligchaam den begeerden omvang bereikt heeft. Het gebeurt ook vaak, dat de goede meisjes bij deze wreede behandeling gezondheid en leven verliezen.

De wetten van den godsdienst veroorloven den *Muzelman* vier wettige vrouwen en zoo vele bijzitten, als elk in ſtaat is te onderhouden. Het ſchijnt, dat den Keizer van *Marokko* dit onderhoud niet hoog komt te ſtaan, daar, volgens LEMPRIERE's berigt, het daggeld van de Favorit-Sultane een daalder bedroeg, waarbij dan wel de toevallige inkomſten komen, van de *Joden* en allen, die eenige gunst aan het hof hebben te vragen. De Keizer onderhoudt zestig tot honderd vrouwen, derzelver ſlavinnen niet mede gerekend. Zij leven in kleine afgezonderde vertrekken, die op vierkante plaatſen uitzien, in welker midden waterbakken zijn. Zij zijn afwisſelend bezig met de opſchiktafel, met het bad, met naaldarbeid, of met ſprookjes, die men haar vertellen moet.

BRAZILIË.

Dit land, hetwelk thans de aandacht van zoo velen vestigt, werd in April van het jaar 1500 door PEDRO ALVAREZ CABRAL ontdekt, toen hij, om de windſtilten te ontgaan, welke aan gene zijde van *Afrika* dikwijls de groote reis vertragen, genoodzaakt werd, aan eene kust te landen, welke zich in het westen vertoont.

Welk een grief voor den grooten COLUMBUS, door eenen ſtorm

Digitized by Google

ſtorm het verbazende vaste land ontdekt te zien, hetwelk aan zijne kunde, vlijt, ijzeren volharding en geduld ſcheen toe te behooren! want, ware het niet eene kleinigheid geweest, ten zuiden van het ontdekte *West-Indië* verder langs de kust te varen, en dus geheel *Zuid-Amerika* aan zich te onderwerpen?

CABRAL vond onder den 15° zuider breedte eene veilige haven, welke hij dan ook *Porto Seguro* noemde. Volgens gewoonte plantte hij aldaar, ten blijke van bezitneming, een kruis, waardoor dit nieuw ontdekte land, in den beginne, *Santa Cruz* genoemd werd. Koning EMMANUEL veranderde denzelven in de tegenwoordige benaming van *Brazilië*, (van *Brazas*, vuurgloed) naar de gloeijende kleur van het aldaar gevonden voortreffelijk verfhout.

Van eene bijkans driehoekige gedaante, wier grondvlakte tegen den *Maranon* ſteunt, heeft *Brazilië* waarſchijnlijk de verbazende uitgebreidheid van negentigduizend vierkante mijlen. Tegen de woede der zee is dit land op eene verwonderenswaardige wijze beveiligd. Een ſlechts hier en daar afgebroken bolwerk van vaste, ſcherpe rotſen loopt langs de kust heên, en breekt de trotſche golven. Dit bolwerk behoort mede tot de verwonderenswaardigſte verſchijnſelen in de natuur, daar hetzelve waarſchijnlijk het gewrocht is van de bijkans mikroskopiſche koraaldieren.

In een land van de heete luchtſtreek, hetwelk zich 800 mijlen verre langs de zee uitſtrekt, en hetwelk, wanneer men aanneemt, dat het ten westen door den *Javari*-ſtroom begrensd wordt, 500 mijlen lengte heeft, en daarbij van vele hooge bergen doorſneden is, welk eenen rijkdom en welke menigvuldigheid van voortbrengſelen mag men daár niet verwachten! Juist deze ligging langs de zee en deze bergen leveren de ſchoonſte luchtsgeſteldheid op. De zeewind verkoelt de lucht zoo wel als de wind, die van de bergen waait. Zelfs wanneer de zon in den keerkring ſtaat, en dus loodregte ſtralen ſchiet, gevoelt men geene overmatige hitte. Even als alle andere landen onder en bij de keerkringen, heeft *Brazilië* twee jaargetijden, het natte en het drooge. In den zomer wedijveren hitte en vochtigheid: de winter is ook wel warm, maar droog. In dezen goeden jaartijd is de zee zelden onſtuimig, en des nachts met eenen phosphorgloed over-

Digitized by Google

overdekt. De hemel is meestal helder; men kan bij het maanlicht lezen.

Van vele groote en kleine ſtroomen en rivieren doorſneden, waaronder de verbazende *Maranon* met zijn uitgeſtrekt ſtroomgebied, is het binnenland in de voordeeligſte en ſchoonſte verbinding gebragt, hier met den Atlantiſchen Oceaan, en dáár met *Peru* en *Chili*.

De kust van *Brazilië* is, door de natuur, met vele inſnijdingen voorzien, waardoor vele havens en ankerplaatſen ontſtaan. Het groote eiland *Juanes*, of *Marajo*, hetwelk door den zamenloop der beide geweldige ſtroomen, de *Maranon* en de *Para*, gevormd wordt, is de ſtapelplaats voor alle waren van de uitgeſtrekte provincie *Para*. De hooſdſtad van dit eiland beſchrijft CONDAMINE aldus: „Wij dachten, dat „wij naar *Europa* waren verplaatst. Hier zagen wij eene „groote ſtad, regte ſtraten, ſchoone huizen, welke reeds ſe„dert vele jaren van ſteen gebouwd zijn, en prachtige ker„ken. De onmiddellijke handel met *Liſſabon* maakt het voor „de inwoners gemakkelijk, om zich van alle gerijfelijkheden „te voorzien. Zij verkrijgen de goederen van *Europa* door „ruiling tegen de voortbrengſelen des lands, welke uit de „binnenlanden worden aangevoerd. Dezelven beſtaan in goud„ſtof, bast van het welriekend krabbenhout, ſaſſaparille, ba„nille, ſuiker, koffij, en vooral in cacao."

Belangrijker voorzeker is de haven en ſtad *Olinda*, of *Fernambuc*. Zij heeft verſcheidene duizend inwoners, en eene groote menigte *Negers*. Deze beroemde plaats is op eenige heuvelen gebouwd, aan de kleine rivier *Biribiri*. De handel van de ſchoone provincie *Fernambuc* beſtaat, behalve uit eene menigte ſuiker, huiden en katoen, voornamelijk uit het beroemde verfhout, hetwelk, onder den naam van *Fernambuc*- of *Braziliën*-hout, genoegzaam bekend is. Dezen boom noemen de *Indianen arabutan*; hij is zoo dik en hoog als onze eik, ja er zijn er, welke drie mannen ſlechts omvatten kunnen. Zijn bloeſem heeft eenen aangenamen reuk. De ſchors is zeer dik, uitwendig grijsachtig en met ſtekels bezet, inwendig rood. Het hout is verbazend hard, laat zich uitmuntend wel polijſten, en zoude fraaije meubelen opleveren, hoewel het alleenlijk gebruikt wordt om te verwen. De jaarlijkſche uitvoer daarvan wordt op twee millioenen ponden, voor omtrent 458,333 guldens, geſchat.

Ver-

Digitized by Google

Verder naar het zuiden toe ziet men de even groote als nuttige *Allerheiligen-baai*, (*Bahia dos todos os Santos.*) Zij vormt eene voortreffelijke, voor elken wind veilige, haven, voor de talrijkſte vloten. De invaart in de haven is aan de zuidzijde, wordt door eilanden gevormd, en door het fort *Antonio* beſchermd. In deze groote baai ontlasten zich zes rivieren, welke allen bevaarbaar zijn. Men denke zich hierbij de ſchoone, vruchtbare eilanden, weelderig met katoenboomen en andere *Europeſche* planten begroeid, benevens de aanzienlijke handelſtad *St. Salvador*, tegen de heuvelen leunende, en men heeft eene voorſtelling van dit groote, heerlijke tafereel.

Hierop volgt de aanzienlijke, het eerst ontdekte, haven *Porto Seguro*, welke aan de geheele provincie haren naam heeft medegedeeld. Eene reeks van rotſen, welke in eene uitſtekende landtong eindigen, vormen eenen veiligen dam. Bij het inloopen in deze haven geniet men een allerfraaist gezigt. Digt aan de zee vertoont zich eene rij van visſchershutten, welke van voren door de zwaaijende takken der kokospalmboomen, van achteren door oranjeboomen overſchaduwd worden. Verder naar achteren ziet men het wilde geboomte; van tallooze paden doorſneden, vormt dit eenen heerlijken lusthof, die overvloedig verlevendigd wordt door de ſchoonſte vogelen. Aan de noordzijde verheft zich een ſteile heuvel, op wiens rug men de ſtad ontwaart. Langs de rivieren liggen de plantſoenen en buitenplaatſen der rijken; want ook deze ſtad wint zeer veel door haren aanzienlijken handel. Deze ſchoone landſtreek is, behalve de ontelbare andere voortreffelijke planten, ook met de welriekendſte balſemboomen gezegend. Om dezen balſem te verkrijgen, wordt de boom zelf omgehakt; de dan uitſtroomende balſem wordt in platte vaten opgevangen en naar *Europa* gebragt; hij komt den balſem *copaivæ* en *tolu* nabij.

Thans komen wij aan eenen inham des oevers, welke, als haven beſchouwd, tot nu toe door de *Portugeezen* het best gebezigd is; dit is namelijk *Rio Enero*, (*Janeiro*) waaraan de hoofdſtad van geheel *Brazilië* is gelegen, die ook wel *St. Sebastian* genoemd wordt. De invaart en het gezigt van deze gewigtige haven zijn uitmuntend. Naauwelijks is kaap *Frio* omzeild, of men ontwaart eene opening in den groenen zoom der kust. Deze ſpleet vertoont zich als een naauw portaal

Digitized by Google

tusſchen twee verhevenheden van vast graniet. Daar deze geheel naakt zijn, zoo leveren zij een treffend kontrast op met den weelderigen plantengroei, waarmede het overige der kust bekleed is. Komt men der openinge iets nader, dan ziet men, dat de rots ter linkerzijde uit één enkel, groot, naaldvormig ſtuk graniet, 680 voeten hoog, beſtaat. De tegenover ſtaande verhevenheid beſtaat ook wel uit zulk eene naakte rots, maar derzelver top rijst niet zoo ſteil in de hoogte. De geheele ingang is met forten en batterijen bezet; maar welk een heerlijk ſchouwſpel vertoont zich na de doorvaart door dit kanaal! Eene onafzienlijke watervlakte breidt zich in het bekoorlijkſte land wel 30 mijlen verre uit, omzoomd met eenen krans van majestueuze bergen, welke het heerlijkst kleurenſpel vertoonen, en zich tot in de wolken verheffen. Men verbeelde zich, hoe deze, in den beginne naauwe, watervlakte zich allengskens tot eene breedte van 12 mijlen uitzet; hoe zij overal met kleine eilanden, van verſchillende grootte en gedaante, bezaaid is, welke door de ſchoonſte plantenkleuren het oog, en door de liefelijkſte geuren den reuk ſtreelen; op den achtergrond bergen, overladen van de prachtigſte boomſoorten dezer luchtſtreek; aan de eene zijde verſcheidene forten, aan de andere de groote, ſchroone ſtad met haren omtrek — welk een genot!

Hoewel de *Portugezen* niet veel tot verfraaijing van dit groot geheel deden, hebben zij echter de negatieve verdienſte, dat zij niets ontſierden. De ligging der ſtad is zeer goed gekozen; en het geheel is niet beneden de waardigheid eener hoofdſtad van zulk een aanzienlijk rijk. Het paleis van den Koning, de Obeliske en andere gebouwen zijn van zuiver graniet, dat door zijne ſchitterende gloeddeeltjes de oogen verblindt. Het ſchoonſte, en waarlijk een prachtig werk, is de groote waterleiding. Op eene dubbele rij van gemetſelde bogen, wordt het water, door aan elkander hangende ſteenen goten, van de bergen, over een bekoorlijk dal, in eenen ſteenen bak geleid, welke digt bij de ſtad op eenen heuvel ligt, en waardoor alle pompen der ſtad van water worden voorzien. De romaneske ligging van het dal, bekleed met gebouwen van allerlei ſoort, levert voor het oog een heerlijk gezigt op.

Dit zijn nagenoeg de voornaamſte plaatſen en havens langs de kust van *Brazilië*. Eene enkele inzage in eene goede kaart, ech-

Digitized by Google

echter, is voldoende, om ons te overtuigen, dat de vele monden van aanzienlijke rivieren voorzeker eene betere bezinging toelaten, wanneer de vermeerderde bevolking en de bloeijende koophandel door wijze inrigtingen der regering geholpen wordt.

Het binnenland is bijkans eene *terra incognita*. Wij weten flechts, dat het van ontzaggelijke bergketenen doorfneden is, en een groot tafelgebergte bezit, waaruit de meeste rivieren ontfpringen. Wat mogen wij dus niet verwachten, wanneer dit uitgeftrekte land eens, door moedige en kundige natuuronderzoekers, doorreisd en onderzocht wordt, en wanneer zij ons dan, zonder achterhouding, al het merkwaardige mededeelen, hetwelk zij in de aardrijkskunde en natuurlijke hiftorie ontdekken!

Behalve eene vrij aanzienlijke menigte van goud en zilver (hoewel, tot nu toe, niet met *Peru* en *Mexiko* te vergelijken) en behalve eenen verbazenden rijkdom in diamanten, faffieren, topazen enz., waarvan er eertijds jaarlijks wel 60,000 karaat naar *Europa* gezonden werden, is *Brazilië* een der rijkfte landen van de heete luchtfteek, in alle foorten van voortbrengfelen. Uit het rijk der planten, vindt men hier, benevens de voornoemde verfhouten, ook den onwaardeerbaren koortsbast, den braakwortel en andere voortreffelijke geneesmiddelen; groote en zoete druiven, en onze *Europefche* eiken-, dennen- en cipresfen-boomen, komen hier ook zeer goed voort, zoo dat men te regt met HUMBOLD mag zeggen: „ De bewoner van deze fchoone luchtftreek geniet het „ gezigt van alle foorten van planten. De aarde vertoont hem „ in één alle hare veelvuldige voortbrengfelen, en de geftarnde hemel, van pool tot pool, verbergt geene van zijne „ fchitterende werelden voor hem." — Nog rijker is *Brazilië* in voortbrengfelen uit het rijk der dieren. Wanneer men nagaat, wat Mejufvrouw MERIAN ons uit het veel kleiner *Guyana* geleverd heeft, wat mag men dan niet uit een land verwachten, hetwelk onder dezelfde luchtftreek ligt, maar eenen veel grooteren omvang en een meer afwisfelend klimaat heeft? In de eerfte plaats gewaag ik hier van de *cochenille*, welke ook in dit land genoegzaam gevonden wordt. Van de fchoonfte, veelkleurige vlinders vindt men hier eenen verbazenden overvloed. Van de verwonderenswaardigfte mieren ziet men velerhande foorten. De tweeflachtige dieren zijn zoo ver-

Digitized by Google

ſchillend, als ten deele vreesſelijk. De verbazende reuzenſlang verſlindt ook hier het wild, hetwelk haar te nabij komt. De ratelſlangen hebben hier een veel verſchrikkelijker gif, dan in *Carolina*; en eenige ſchrijvers ſpreken van twee ſoorten van ontzaggelijke waterſlangen. — Hoe onnoemelijk rijk zijn de bosſchen van *Brazilië* aan de ſchoonſte vogelen! Bijkans alle de groote, langſtaartige, heerlijk gekleurde *lori's*, wegens hunne geſtalte ook wel *Indiaanſche raven* genoemd, zijn hier te huis; ook leven hier de ſchoon gekuifde *kacadoes*; en van het talrijke geſlacht der papegaaijen, waarvan wij tot nu toe 200 ſoorten kennen, kan men wel de helft als bewoners van *Brazilië* aanmerken. Een niet minder ſchoon gekleurd, hoewel minder talrijk geſlacht van vogelen, van het meest zonderlinge maakſel, de *toucans*, zijn dit land geheel eigen. Dit is een vogel, wiens fraai gekleurde bek de grootte van het geheele overige ligchaam evenaart. Van het groot aantal der bevallige *kolibri's* vindt men de meeste ſoorten in *Brazilië*, en onder dezen de allerkleinſte, *tominejoo* genoemd, welke met zijn nest te zamen naauwelijks 24 greinen weegt. Nevens dezen kleinſten vogel ziet men dikwijls ook den allergrootſten, den *Amerikaanſchen* ſtruisvogel, in de binnenlanden.

De meeste viervoetige dieren der aangrenzende landen bewonen ook *Brazilië*. Van de apen vindt men er vooral de ſchoone *mico*, met fijn blinkend zilverhaar over het ligchaam en een rozerood hoofd; de *coendu*, een ſtekelvarken met eenen ſlingerſtaart, waarmede het zich, even als de *makis*, aan de takken der boomen vasthoudt; eigene ſoorten van *tapirs*, luiaards, miereneters, *koatis*, tijgerkatten en ſchildvarkens ziet men hier, behalve de allernuttigſte huisdieren. — Bijkans nog rijker dan het land zijn de wateren van *Brazilië* bezield. Eene menigte van viſchen in de rivieren, niet minder in de meren en in de zee. Ook in de wateren van *Brazilië* vindt men de *lamentin* of *manati*, welke tot de fabelen van de *Tpupiapra*, de *Tritons* en *Nereïden* heeft aanleiding gegeven. Een *Portugeesch* ſchrijver zegt van deze dieren, dat hun aangezigt ſlechts daarin van het menſchelijke afwijkt, dat de oogen wat dieper liggen.(?)

Dit is nagenoeg een tafereel der natuurlijke geſteldheid van *Brazilië*. Voorzeker moest men van zulk een uitgeſtrekt land meer kunnen zeggen; maar tot nu toe is het belangrijkſte met den

Digitized by Google

den digten fluijer der geheimhouding overdekt. Wij wenfchen, dat deze fluijer zal opgeligt worden, zoodra de uitverkoren ftoet van geleerden, welke de nieuwe Vorstin daarheên zal verzellen, in zijne pogingen en onderzoek zal ondersteund worden.

Wij zagen, dat de zee en de bergen in dit land den gloed der loodregte zonnestralen matigen; dat ontelbare ftroomen, waarvan er eenige tot de grootften der aarde behooren, hetzelve met andere landen en met den Oceaan in verband brengen; dat niet alleen alles, wat de heete aardgordel oplevert, maar zelfs de voortbrengfelen der noordelijke wereld, onze huisdieren en verfcheidene *Europefche* gewasfen, in *Brazilië* gevonden worden. Men verbeelde zich de fchatten, welke de weinig ontgonnen grond reeds oplevert, en men rekene hierbij de duizendmaal grootere, even gunftig gelegene, uitgebreidheid van rustende aarde; men voege hier nog bij de voordeelen, die de zee en de ftroomen voor den wederkeerigen ruil- en koophandel aanbieden — welke uitzigten voor de toekomst!

Welke menfchen in dit gezegend deel der aarde leven, of en hoe zij dezen zegen, tot nu toe, gebruiken — zullen wij in het vervolg aanwijzen.

(*Het vervolg hierna.*)

DORA EN ALONZO.

En toen ik opmerkte, dat mijn hart vol verdriets was over hetgeen ik op aarde zag, en niet veranderen kon, toen keerde ik mij om, en lachte.

SALOMO.

Wij weten, dat federt eenigen tijd de verhalers van goeden fmaak zoo gaarne de vlugt der zwaluwen van niet goeden fmaak volgen; zij trekken naar *Spanje*, of ten minfte naar *Italië*. — Voorzeker eene der thans heerfchende opwellingen van zuivere vaderlandsliefde!

„ Wat onfterflijk in den zang wil leven,
„ Moet in 't leven-zelf vergaan —"

Digitized by Google

Dus heeft men in SCHILLER gelezen, en men ontvlugt dichtend het vaderland, opdat het niet levend in duigen valle. Om nu te bewijzen, dat ik ook vaderlander ben, zoo goed als anderen, moet ik nu en dan wel eens naar het land vlugten, waar de citroenen bloeijen.

Gelukkiglijk echter vindt men daar niet alleen citroenen, maar ook oude liefdegevalletjes, waarmede een verhaler zich even goed als met gene kan verkwikken en — verkoelen. In zoodanig een werk, dat ik voorzeker zoude noemen, ware niet het titelblad van gemeene wezens doorknaagd, vond ik het volgend aandoenlijk verhaal; — zoo iets te verzinnen, zoude ik niet wagen. Ik kan het mijnen lezeren te gereeder mededeelen, daar het voorzeker aan drie hunner hoofdwenschen voldoet: het beleedigt noch de goede zeden, noch den goeden smaak; het heeft zoo veel natuurlijks, als — wij zelven; het is zoo kort, dat men hetzelve bij het ontbijt kan uitlezen. Om deze redenen, en vooral om de laatste, hoop ik, dat dit verhaal zal gelezen worden, zelfs van hen, die hetzelve recenseren.

Ten tijde van den *Spaanschen* Succesoorlog kende geheel *Madrid* den eerzamen en deftigen DON PANDOLFO DI PLAMPINO — niet omdat hij een aanzienlijk persoon was, maar omdat hij aanzienlijke zaken deed, en eene mooije dochter had. PANDOLFO was eigenlijk een regtsgeleerde; maar hij had zich in zijn leven even weinig met het regt als het regtdoen opgehouden; zijne bezigheid was het bestuur over eene soort van Industriekantoor, alwaar aan jonge wachtende erfgenamen en andere uitziende lieden, tegen eene voldoende erkentelijkheid, geld gegeven werd. Thans borst de oorlog uit, en de vijand kwam. Al gelooft men ook niets meer, men zal thans toch wel het volgende gelooven: wanneer de vijand komt, gaat het geld heên, de bezigheden slapen, de partijzucht waakt, de leeftijd vervalt, maar — de *couranten* bloeijen.

Onze PANDOLFO wist van alles gebruik te maken. Hij sloot het geldbureau en opende een courantenkantoor. In hetzelve publiceerde, verkocht, ontwierp en schreef hij zijn dagblad: *Het Kanonnenregt* — en dit blad had een tijdlang veel aftrek. Hij hield niet van die zachtaardige staatkunde, die met alles te vreden is, noch van dien wellevenden cou-

ran-

Digitized by Google

zinnenstijl, die alles huldigt, wat bovendrijft; hij koos stout en sterk partij, en wel de partij der oude *Oostenrijksche* regering. Allengskens vereenigde hij zich ook zoodanig met zijn onderwerp, dat hij daarin verward raakte, en op den naam alleen van Koning FILIPS DEN V de koorts kreeg.

In den oorlog zijn de vrouwen tot last. DON PANDOLFO besloot dus, zijne mooije dochter DORA uit te huwelijken. Een jonge vrijmoedige schreef een soortgelijk, maar nog heviger nieuwsblad — *De Kartetskogels* genaamd, en schoot daarmede tegen Koning FILIPS en tegen buurman PANDOLFO. Wien men niet denkt te overwinnen, dien biedt men een verdrag aan. DON DIEGO (zoo heette die geduchte *collega*) had meer levendigheid, en bovendien vernuft; te huis beefde PANDOLFO, in de stad schimpte hij, bij DIEGO bood hij de hand van vriendschap aan. De twee heeren, die elkander eerst gekwetst hadden, genazen elkander nu weêr; men prees en schreef elkander af, en men vergat nooit, tusschen twee haakjes er bij te voegen: „ uitmuntend verhaald in het *Kanonnenregt*," „ voldingend bewezen door de *Kartetskogels*," enz. zoo dat het geëerd publiek nu genoodzaakt was, twee couranten te koopen, om er éene te hebben.

Verwondert men zich over dezen vrede? Dat gebeurt altijd, zoo lang men de geheime overeenkomsten niet weet. DIEGO was op de schoone DORA verliefd, en Papa had hem dezelve, als verbondszegel, tot vrouw beloofd.

De schoone DORA had echter even weinig lust, om als zegel te worden gebruikt, als de eene of andere Prinses; en sedert een jong, gekwetst Officier, DON ALONZO, tegenover haar in kwartier lag, was al haar lust geheel vervlogen. De meisjes wisten veel van zijne heldhaftigheid te vertellen — DORA leerde hem hoogachten; zij zag dien bloeijenden jongeling, helaas! met een' omwonden arm wandelen — zij moest medelijden met hem hebben; bij gelegenheid van een volksoproer was hij, met levensgevaar, de beschermer der buurt — zij moest hem eeren; zij vond in hem het vrolijkst, aangenaamst en onderhoudendst gezelschap — zij moest hem beminnen. De gewaarwordingen van ALONZO waren tot dezelfde hoogte geklommen, hoewel langs andere wegen; hij beminde de schoone DORA met drift, en het ontvangen bevel, om zich weder bij het leger te vervoegen, deed beiden

Digitized by Google

de belijdenis hunner liefde en de eeden van eeuwige trouw over hunne heete en bevende lippen vloeijen.

Hoe gelukkig waren zij, tot dat ALONZO het: „Vaarwel!" moest uitſpreken. „Wanneer zien wij elkander weder?" vroeg DORA met tranen in de oogen. „Ik ben bekend bij mijnen Vorst," hernam ALONZO; „hij waardeert mij. De fortuin zal hem niet altijd ongunſtig zijn; hij zal zegepralen; hij zal den gouden vrede weder in het vaderland brengen. Ja voorzeker, dat zal hij, mijn goede, edele FILIPS!"

„FILIPS? Koning FILIPS?" riep DORA, doodelijk verſchrikt: „Hemel! nu herinner ik mij eerst, dat gij *hem* dient. Mijn vader haat hem en zijnen geheelen aanhang. Nu, helaas, nu is alles gedaan!" ALONZO begreep dit ook; en welke uitroepingen, welke echtzuidelijke *duo's* hoorde men nu!

Weldra werden zij door het binnentreden van LEPORELLO geſtoord. „Wat brengt gij?" ſprak ALONZO. „Dezen brief, Mijnheer! Een courier van uw Regiment heeft dien gebragt."

De brief wordt geopend. Welk een lichtſtraal in dien akeligen nacht! ALONZO krijgt bevel in *Madrid* te blijven, voor zekere geheime bezigheden. Hij neemt zijne maatregelen, verbergt voor een ieder zijne gehechtheid aan Koning FILIPS, en, om zijne *Spaanſche* trouw niet te kwetſen, ſpreekt hij in het geheel niet over ſtaatzaken. Hij tracht tot PANDOLFO, van eene andere zijde, te naderen, daar hij, juist genoeg, dus redeneert: „Die man heeft langen tijd en altijd geld geteld; dat maakt de handen ruw en morſig — maar de ziel ook. Ruw is hij; hij zal dus ook gierig zijn. Ik heb middelen; die moet ik doen gelden."

Hij legt een bezoek bij den ouden af; verhaalt, hoe hij, als ſoldaat, binnen weinige weken misſchien vele honderde uren verwijderd moest zijn, en dus, vooral in zulke drukkende tijden, niets noodiger had dan een braaf man, die met geld en regt wist om te gaan, en wien hij de beheering zijner aanzienlijke bezitting met een vol vertrouwen kon overgeven. De oude watertandde reeds, en, als een voorſmaak, wreef hij zijnen regter voorſten vinger aanhoudend ſnel en zacht tegen den duim. Met honderd buigingen volgde hij ALONZO naar deszelfs woning, om, door eigen aanſchouwing der ſtukken, zich aanſtonds midden in de zaak te plaatſen.

„Dat gaat goed," dacht ALONZO, binnentredende. Hij ging

Digitized by Google

ging in een tweede vertrek, om de ſtukken te halen; PANDOLFO bleef in het eerſte. Courantſchrijvers hebben met meisjes ten minſte één gelijkheid: PANDOLFO zag in het ronde, en zijne oogen vielen eindelijk op den geopenden leesſenaar. Hier lag een open brief, wiens plaatsteekening hem zoodanig in vuur zette, dat hij reeds de hand naar denzelven uitſtrekte, toen ALONZO terugkwam. Er ſtond, namelijk, bovenaan: *Hoofdkwartier van den Aartshertog* KAREL *te Salamanca.* — „ DON ALONZO heeft geheime bezigheden in *Madrid*, ſpreekt nooit over ſtaatzaken, althans niet tegen *Oostenrijk* — en nu deze brief; het een verklaart het ander — het kan niet misſen" dacht DON PANDOLFO.

Hij maakte nu eene nog diepere buiging, toen ALONZO binnentrad. „ Het is geen wonder," dus begon hij, na allerlei omwegen, „ dat een heer, die zulk een mooi fortuin bezit, ook *connexies* heeft, waardoor hij, nu en dan, van de ontwerpen der oorlogvoerende mogendheden."... Toen ALONZO hem hierop ernſtig aanzag, wendde hij in eens den ſteven. „ Ik meen maar zoo! Niet uit perſoonlijk belang — ach hemel! welk braaf man zou thans aan zoo iets denken? maar ſlechts, omdat men, door zekere verbindtenisſen, het lieve vaderland dikwijls dienſtiger kan zijn, dan door openlijken ſtrijd."..... ALONZO begreep hem; zijne heldentrouw blaakte; hij werd driftig; hij ſprak — wat hielp het hem? Hoe meer hij poogde, te ſchijnen, wat hij was, des te meer werd PANDOLFO overtuigd, dat hij was, wat hij ſcheen. „ Laten wij het daarbij," zeide de oude grimlagchend. „ Gij krijgt dikwijls brieven uit het leger van den Aartshertog KAREL, dien God behoede! Gij krijgt die — ik weet het! ik heb bronnen, die men bij mij niet zoekt. Gij bloost, waarde Heer en Meester! waarom toch? De geheele wereld weet, een courantſchrijver moet kunnen zwijgen. Geef mij de hand, edel man! — zoo! En nu vertrouwen tegen vertrouwen! Ziet gij — mijn blad houdt zich voornamelijk ſtaande door de bijgevoegde artikels van geheime briefwisſeling, uit alle oorden der wereld gedagteekend. Onder ons gezegd: ik maak dit alles zelf! Over eenige misvattingen, al vielen zij ook wat grof uit, leest het publiek heenen, heeft dezelven reeds vergeten, wanneer ze opgehelderd worden, of lacht over mij en mijne nieuwstijdingen; maar dit doet geen nadeel aan mijn blad: het tegendeel! Allengskens, echter, begin ik overtuigd

te

Digitized by Google

te worden, dat, wanneer men een tijdlang geheime brieven heeft laten drukken, men er toch nu en dan wel eens een moet hebben. Ook de diepſte bron wordt uitgeput. Gij nu krijgt dikwijls tijdingen uit het *Oostenrijksch* leger. Betoon dus eene weldaad aan uwen dienaar; vertrouw mij het een en ander geheim, opdat ik het naderhand mijnen lezeren ook weder in ſtilte toevertrouwe!"

Met de briefwisſeling van DON ALONZO was het dus geſteld: Zijn vader, die nog niet lang dood was, had eenen ouden vriend aan eenen Overſte in dienst van den Aartshertog; en deze Overſte had eene jonge nicht, DONNA ELVIRA genaamd. De oude heeren hadden deze jonge lieden voor elkander beſtemd; ELVIRA werd op ALONZO verliefd, en deze, uit beleefdheid, geliet zich zoo, tot dat hij DORA leerde kennen. ELVIRA en haar oom konden deze verbindtenis niet vermoeden; zij geloofden zeker, dat ſlechts gehechtheid aan de partij van FILIPS de verwijdering van ALONZO veroorzaakte. De Overſte ſchreef dus dikwijls aan zijne nicht over ſtaat- en krijgszaken, welke thans ten voordeele van KAREL ſtonden; en ELVIRA, welke welſtaanshalve nog altijd door ALONZO bezocht werd, bleef niet in gebreke, hem deze brieven mede te deelen, om hem, door eigenbelang, tot de partij van haren oom, en tevens tot haarzelve, over te halen. Dit, lieve lezers, geheel onder ons!

Zoo bedrukt de getrouwe ALONZO bij deze tijdingen ook was, wanneer hij aan zijnen meester, zoo opgeruimd werd hij, wanneer hij daarbij aan zijne meesteres dacht; want de mededeeling dezer tijdingen maakte den ouden zoo week als was. Met de eerſte tijding van den beroemden veldſlag bij *Saragoſſa* in zijne hand, vroeg hij om de ſchoone DORA; en het leed geen twijfel, dat PANDOLFO liever tien dochters dan éénen zoodanigen brief zou gemist hebben. Met blijdſchap gaf hij zijn woord; hij gaf het echter niet zonder een groot *maar*. „DON DIEGO," zeide hij, „mijn verd... *collega* en mijn zeer waarde vriend, heeft mijne toeſtemming reeds vroeger."

„Gij hebt reeds zoo menig woord, in het openbaar, moeten herroepen; waarom dan dit niet, in het bijzonder?"

Ach! indien het niets anders ware! maar dan rigt hij zijne *kartetſen* tegen mij."

„Met

Digitized by Google

„ Met zulk een e lading, als ik hier in de hand heb, keert gij hem af" —

„ Voor den.... ook! Geef maar hier! Zoo die mensch maar niet zulk een onbeschaamd vernuft en zulk eene verwenschte kracht bezat! — Weet gij wat? beginnen wij het aldus: Dat DORA hem niet zeer genegen is, weet ik. Nu zal ik zeggen, dat zij haar besluit genomen heeft; dat eene zekere vrome neiging haar dringe, niet te willen trouwen; dat zij eene non wil worden; en dat ik, als een eerlijk Christen, haar zulks toch niet mag beletten. Ik besteed haar een tijdlang in den kost in het *Ursuler* klooster — men weet buitendien niet, wat tegenwoordig, bij die vele doortogten van troepen, met de meisjes te beginnen. DIEGO moet mijne redenen eerbiedigen, en aftrekken; hij is van een verliefd gestel; vóór dat twee maanden verloopen zijn, heeft hij eene andere vrijaadje; wij komen uit ons schuilhoekje weder ten voorschijn, ligten ons nonnetje den sluijer weder op, en gij geleidt het naar het altaar. Vindt gij dit goed? Niet waar, wij courantschrijvers weten ons altijd te dekken?"

ALONZO en DORA waren verheugd; DIEGO vertoornd, maar stil; PANDOLFO wist zijn geluk niet hoog genoeg te schatten.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

BIJ HET ZIEKBED MIJNER KINDEREN.

Ja, magtloos ligt gij daar te lijden,
En klaagt me, o dierbaar kroost! uw zwakheid en uw smart.
Kon ik u van dat wee bevrijden,
Ik zou 't gewillig voor u lijden;
't Waar wellust voor het vaderhart.

'k Zie tranen drijven in uwe oogen,
'k Aanschouw uw pijnen en verdriet;
Naauw kan mijn hand die tranen droogen,
Maar helpen, dierbaar kroost! gaat boven mijn vermogen,
Maar u genezen, kan ik niet.

Wat

Wat God mij ſchonk, en wat de kunst kan geven,
Bied ik, met vreugd, tot laafnis aan;
Maar kan mijn vaderhand, tot redding van uw leven,
Wanneer de dood genaakt, zijn ſchrikbre magt weêrſtreven,
En zijn geducht geweld weêrſtaan?

Ik voel mijne onmagt, bij de zwaarte van uw lijden,
Mijn kroost! 'k heb deernis met uw lot;
Maar helpen, maar voor u dien zwaren kamp te ſtrijden,
Maar u van ſmart en wee bevrijden,
Dit, dierbren! dit alleen kan God.

't Wordt alles nacht en duister om mij henen;
Mijn vreugd verdwijnt, als, voor den wind, het kaf:
'k Zie al, wat droefheid baart, zich voor mijn oog vereenen;
't Wordt nacht en duister om mij henen,
En ſomber als het graf.

o Bloempjes! die ik kweekte en welig op zag groeijen,
Toen u de lentezon beſcheen,
'k Zie u door zomerbrand verſchroeijen,
Geen malſche regenvlaag of dauw komt u beſproeijen,
En al mijn hoop en blijdſchap is daarheên.

Wanneer gij, eens verwelkt, uw ſchoonheid derft en leven,
En, met geknakten ſteel, ter neêr ligt in het zand,
Wie kan het ſieraad dan aan mijnen hof hergeven?
Ach, bloempjes! derft gij ſchoon en leven,
Dan wordt mijn paradijs een dor, onvruchtbaar ſtrand.

Natuur! waarom hebt gij, met zulke ſterke banden,
Mij aan mijn dierbaar kroost gehecht?
Het ſcheiden valt zoo bang van teêrgelieſde panden;
En, ach! dat ſcheiden zelf vernaauwt de vaste banden,
Door u, natuur! en door de min gelegd.

o Dood! ik toef uw komst; ik voel uw ſchrikken nadren,
En ſidder voor mijn kroost, mijn hemel hier op aard.
Ach! woelt reeds uw venijn dat kroost door hart en adren,
En zult gij haast in 't graf vergadren
Dat drietal, aan mijn ziel zoó waard?

Had

Had ik, bij zoo veel smart, slechts tranen; kon ik weenen!
't Zou mij veelligt tot laafnis zijn.
Maar, dierbren! 'k mag mijn klagt met de uwen niet vereenen;
Mijn foltring is te groot; ik kan niet met u weenen,
Tot ligtnis van mijn boezempijn.

Juicht, ouders! juicht toch nooit, wordt u een telg geboren.
Ééns naakt de stond, waarin uw heil vergaat:
Het graf zal uw geluk verstoren;
De schat, uw hart zoo waard, is voor altoos verloren,
Als, voor uw telg, de doodklok slaat.

Mijn dierbren! wie van u zal 't eerste van mij scheiden,
Naar Gods aanbidlijk wijs bestel?
Wien zal de dood het eerst het somber rustbed spreiden?
Wie uwer gaat vooruit, en stamelt, bij het scheiden,
Tot mij het eeuwige vaarwel?

Het eeuwige vaarwel! — 'k voel mij de borst verscheuren,
En tranen zwellen in mijn oog.
Geeft lucht aan mijn gemoed, o tranen! onder 't treuren.
Ja, 'k voel uw' zachten troost; ik zie de nevlen scheuren,
En sla mijn' blik tot God omhoog.

Roept Gij mijn kroost tot U, o Vader! bron van leven!
Herneem t Gij, wat uw hand mij gaf;
Schenk mij dan kracht en moed, aan U terug te geven,
Wat mij een wellust is van 't leven,
En ik aanbid en zwijg, en sta mijn telgen af.

Mijn dierbren! 'k voel het heil, u, reeds zoo vroeg, beschoren;
De vreugd, om, zonder smart en pijn,
En voor de onsterfelijkheid herboren,
Te jubien met den rei der zaalge geestenkoren,
En daár bij God te zijn.

Kan de aard, met al haar schat, u ooit dien wellust geven,
Dien daár de hemelburger smaakt?
Neen! Zegt gij me eens, vaarwel, vermoeid langs de aard te zweven,
Dan, dierbren! dan begint het waar, het eenig leven,
Dat uw geluk oneindig maakt.

'k Wil,

Digitized by Google

'k Wil, rust gij eens in 't ſtof, dan op uw graf niet ſtaren,
Met zieldoorgrievend rouwmisbaar:
'k Hef dan mijn' blik omhoog, waar gij zijt heêngevaren,
Waar gij den feestzang ſtemt met 's hemels harpenaren,
En juich: „ mijn telgen wonen dáár! "

o Dood! ge ontzet mij niet, met al uw' angst en ſchrikken.
Mijn telgen ſterven niet, ſchoon 't ſtoflijk kleed vergaat!
Dit uitzigt, zoo vol troost, kan mij de ziel verkwikken,
Hoe bang ook, in deze oogenblikken,
't Gevoelvol vaderharte ſlaat.

o Bloempjes! die ik kweekte en welig op zag groeijen,
Valt gij, in 't bloeijen, af en ſiert mijn' hof niet meer,
Gij zult in beter' grond herbloeijen;
U zal de onpeilbre bron des levens mild beſproeijen;
In 't eeuwig vaderland verwelkt uw ſchoon nooit weêr.

Bezwijkt gij voor den ſtorm en derft gij groei en leven,
Ontworteld aan den grond, bedolven onder 't zand,
Dáár, waar Orion blinkt, wordt u uw ſchoon hergeven;
Dáár, dáár ontluikt ge weêr, voor onverderflijk leven,
In 't hemelsch paradijs verplant.

'k Aanbid U, o mijn God! Gij hebt, met ſterke banden,
Mij aan mijn dierbaar kroost gehecht;
Het ſcheiden valt zoo bang van teêrgeliefde panden;
Maar, Vader! 'k dank het U, die hechte liefdebanden
Zijn voor de onſterflijkheid gelegd.

16 Januarij, 1817. WARNSINCK.

ANEKDOTE VAN LORD CASTLEREAGH.

In het jaar 1787, wanneer Lord CASTLEREAGH, toen nog Mr. STEWART, met zijnen vriend, den Heer STURROCK, nabij het kasteel *Stewart*, in een klein bootje, het vermaak eener vaart op de open zee genoot, ontſtond er plotſeling een hevige ſtorm, en op eenen afſtand van twee Engelſche mijlen van den oever ſloeg de boot om. Lord CASTLEREAGH, die een zeer goed zwemmer was, herinnerde zich aan-

Digitized by Google

aanstonds, dat zijn vriend in het gelieel niet zwemmen kon, en vestigde dus zijne geheele oplettendheid op deszelfs redding. Hij greep eenen gebroken riem, stak denzelven onder de armen van zijnen vriend, en vermaande dezen, dit hout zoo lang vast te houden als hij maar kon, en, wanneer hij al te vermoeid wierd, op den rug te gaan liggen. Met de eene hand ondersteunde hij zijnen vriend, met de andere poogde hij met alle inspanning vooruit te roeijen, en hief dezelve, van tijd tot tijd in de hoogte, om hulp te erlangen. Langer dan een uur volhardde hij, met eene onbeschrijfelijke inspanning, in dezen toestand en in dezen strijd met de zee; thans werd zijn vriend altangskens zoo zwak, dat hij niet meer in staat was, zich boven de oppervlakte des waters te houden. Hij had nog zoo veel beleef, om zijnen vriend te dutken, en denzelven te bidden, om hem nu aan zijn lot over te laten; maar de edele CASTLEREAGH gaf de hoop niet op, en het gebeurde gelukkiglijk, dat de oude Lord CASTLEREAGH met den Gouverneur van zijnen zoon aan den oever ging wandelen, en van verre de tegen den dood worstelenden ontwaarde. Het is niet mogelijk, de gevoelens van eenen vader, op zulk een gezigt, te beschrijven; hij sprong met eenige, juist aan den oever zijnde, visschers in eene schuit, en, in spijt der hoogrijzende golven, gelukte het hem, nog tijdig genoeg, bij het uitgeputte vriendenpaar te komen, en dezelven met vele moeite aan boord te nemen. De Heer STURROCK was reeds zonder bewustzijn en eenig teeken van leven; maar zijn moedige vriend had hem daarom niet willen loslaten, en thans had hij het onbeschrijfelijk genoegen, na het bezigen der gewone middelen, de slapende levensvonken weder te zien ontwaken. De meest belangeloone en nimmer verbrokene vriendschap heeft, sedert deze gebeurtenis, altijd tusschen deze zeldzame vrienden geheerscht.

HERINNERING, TER GELEGENHEID VAN HET DICHTSTUK DES HEEREN WARNSINCK: DE SLAG OP DE ZUIDERZEE, 1573.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Mijn Heer!

Onlangs, in het 4 en 5de No. van uw Mengelwerk, mij ver-

Digitized by Google

gast vindende op het Heldendicht van den Heere WAGENAAR, *De Slag op de Zuiderzee*, 1573, herinnerde ik mij het volgende:

Op den 21 November 1814 werd de maandelijksche spreekbeurt, in het *Enkhuizer* Departement der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, door den Heer ERDBRINK gehouden, over *Gods bestuur, zigtbaar in de Geschiedenis van ons Vaderland.* — Onder de redevoering, waarvan de opgemelde zeeslag een voornaam gedeelte uitmaakte, liet Do. WEYLAND, destijds geliefd Predikant alhier, in stilte *het zwaard van* BOSSU, halen uit het huis van de Jufvrouwen VAN ROMOND, bij welke familie dit gedenkstuk der oudheid en Westvrieschen dapperheid berust; beklom met hetzelve, terstond na het eindigen der redevoering, den spreekstoel, en verraste er het gezelschap mede, onder het uitspreken der volgende, voor de vuist gemaakte, regels:

Ziet daar dan BOSSU's zwaard, door heldenmoed veroverd,
Door vaderlandsch gevoel tot heden toe bewaard!
Heeft ERDBRINK's rede, uit 's lands geschiedrol, u betooverd,
Zweert trouw aan 't vaderland op dit veroverd zwaard!

Het zwaard, vervolgens bij de leden ter bezigtiging rondgaande, had, naar mijn gevoel, meer dan 20 ponden zwaarte, bij de 7 voeten lengte, en leverde, bij de kenmerken eener oudheid van twee en eene halve eeuwen, een bewijs op van den toenmaligen Spaanschen trots.

Indien dit der gemeenmakinge waardig mogt worden geoordeeld, wordt het te dien einde aangeboden door

Uwen bestendigen Lezer

Enkhuizen, 20 Junij 1817. J. DE JONGH.

TREFFEND VOORBEELD VAN KINDERLIJKE LIEFDE.

In het vorige jaar (1816) werd het schip *Parthanis*, waarover Kapitein HUME het bevel voerde, op de kust bij *Southshields*, in het Graafschap *Durham*, door een' zwaren storm, op eene zandbank gedreven. De geheele manschap werd echter gelukkig, door den moedigen bijstand der te dier gevaarlijke plaatse steeds waakzame Reddingsboot, behouden

Digitized by Google

alleen de Kapitein, een man van zeldzame onverschrokkenheid, wilde, in weerwil van allen aandrang der zijnen, het hem toebetrouwde schip niet verlaten, en in angstige verwachting zag de troepswijze aan het strand verzamelde menigte elk oogenblik den ondergang van schip en Kapitein te gemoet. Onder de aanschouwers bevond zich ook des Kapiteins dochter, een jong meisje van ongemeene schoonheid, die, zoodra zij 's vaders heldhaftig besluit had vernomen, vastelijk besloot, hem te redden; of — in zijn lot te deelen. Met roerend smeeken bewoog zij eenige matrozen der geredde manschap, haar naar het slechts één (Eng.?) mijl van den oever liggend schip te voeren. De liefde voor hunnen Kapitein zoo wel, als het smeeken der schoone dochter, zegevierde in deze ruwe gemoederen over het dreigende gevaar; zij waagden het, in spijt der schuimende en woest over de kleine kaan heenslaande golven, haar aan boord der *Parthenis* te brengen. Moedig greep zij de touwladder, beklom het schip, viel haren verbaasden vader, die zich reeds ten dood bereid had, om den hals, en behaalde, door de welsprekende beden der kinderlijke liefde, een' schoonen triomf over het hardnekkig besluit des vaders; hij omarmde zijne heldhaftige dochter, klom met haar in de reddende kaan, en het kleine vaartuig bereikte, onder het blij gejuich der menigte, gelukkig den oever. Kort daarop werd het schip door het verbolgen element bedekt en in den schuimenden afgrond begraven.

REYNOLDS.

Kort vóór zijn overlijden werd de in *Engeland* algemeen betreurde REYNOLDS door eene vrouw om eene gift voor een' armen wees aangesproken. Hij gaf het kind, naar gewoonte, rijkelijk. „ Wanneer dat kind ouder is, mijn goede Heer," sprak de dankbare vrouw, „ wil ik het leeren, uwen naam „ te stamelen, en zijnen liefderijken weldoener te danken." — *Niet alzoo*, hernam de menschenvriend; *niet de wolken danke men voor den regen, die het aardrijk verkwikt. Leer het kind, zijne blikken hooger te rigten, en Hem te danken, die beide wolken en regen geeft.*

Digitized by Google

VLEIJENDE TEGENSPRAAK.

De *Engelſche* Generaal WOLFE kwam er eens juist op in, dat een jong Officier van hem verhaalde, en telkens daarbij in zeer gemeenzamen toon zeide: WOLFE *en ik deden dit en dat.* — „ Vermoedelijk," ſprak WOLFE, eensklaps ten voorſchijn tredende, „ wilt gij zeggen, *Generaal* WOLFE." — *Generaal*, hernam de Officier, zich aanſtonds herſtellende: *hebt ge ooit van* Generaal ACHILLES, Generaal JULIUS CESAR *gehoord?*

JAN BART.

„ JAN BART!" ſprak LODEWIJK DE XIV tot den dapperen Zeeman, „ ik heb u tot Scheepsbevelhebber benoemd." — *Daar hebt gij wél aan gedaan*, antwoordde deze. De Hovelingen borſten in een ſchaterend lagchen uit over deze plompe openhartigheid. „ Gij hebt JAN BART niet verſtaan," hernam de Koning; „ hij heeft geantwoord als een man, die „ zijne waarde gevoelt, en mij daarvan nieuwe bewijzen „ denkt te geven."

ONFEILBAAR HULPMIDDEL.

„ De Geleerden weten toch alles!" zeide eene Dame boortende tot den beroemden JOHNSON: „ leer gij mij dus het „ middel, om een vat kostelijk bier, dat ik zoo even in mijn „ kelder brengen liet, voor den ſnoeplust der bedienden te „ beveiligen." — *Niets gemakkelijker dan dit, Mevrouw!* hernam de Dichter: *plaats ſtechts aan elke zijde van het vat een aangeſtoken vat Bourgonje!*

BESLISSEND VOORREGT.

Een Barbier en een Kapper disputeerden met elkander, wiens beroep het aanzienlijkſte was. *Mijnheer!* zeide eindelijk de Friſeur, *wat wilt gij mij nog tegenſpreken? Voor u houdt ieder zijnen hoed of muts op den kop; voor mij neemt zelfs de Koning dien eerbiedig af!*

Meng. bl. 302. laatſte reg. ſtaat *uren*, lees *even. Hij oefende zijn ligchaam uren* (even) *als zijne ziel.*

Digitized by Google

MENGELWERK.

HET DIERLIJK MAGNETISMUS GEEN NATUURVERSCHIJNSEL, AANGETOOND IN EEN' BRIEF VAN JOHS. BUYS, *Lid van de Maatschappij der Wetenschappen te Haardem en van het Genootschap der Proefondervindelijke Wijsgeerte te Rotterdam, en Lector in de Natuurkunde bij de Maatschappij Felix Meritis te Amsterdam*, AAN DEN WELED. HOOGGEL. HEERE J. A. UILKENS, *A. L. M. & Ph. Dr. en Hoogleeraar aan de Hoogeschool te Groningen, enz.*

Weledele Hooggeleerde Heer!

Het wordt tijd, dat wij aan onze afspraak voldoen. Wij verschillen in gevoelen over eene zaak, naar mijn inzien, van veel gewigt, en wel zoodanig, dat de geheele leer, naar welke men de natuurverschijnselen gewoonlijk verklaart, daarmede staat of valt, en vandaar belangrijk voor iedereen, en vooral voor hen, die zich op de kennis der natuur bijzonder hebben toegelegd: ik bedoel het DIERLIJK MAGNETISMUS, door Uw H. G., in *Brieven aan eene Vriendin*, in druk uitgegeven, bij GOMKENS te *Groningen* in 1815, verklaard als een *natuurverschijnsel*.

De welverdiende achting, welke Uw H. G. in dit vak zoo billijk verworven heeft, doet alles af, om deze uwe verklaring bij velen als bewezen te doen aannemen; ten minste de meest geachte *Recenscenten* hebben reeds dit uw gevoelen toegejuicht, en ik heb ook in werken van geleerden zien aanvoeren, als ware het door Uw H. G. afgedaan en bewezen, dat het dierlijk Magnetismus een natuurverschijnsel is. Dat ik dit uw gevoelen niet omhels, maar zelfs verder ga, en geloof weiger aan alles, wat men zegt en beweert, ten aanzien van den staat van gewaarwordin-

Digitized by Google

gen, door den *zenuwknoop* of eenig ander deel buiten onze gewone zintuigen verkregen, gemeenlijk bij de magnetizeurs *den staat van helderziendheid* (*clairvoyance*) genaamd, is Uw H. G. reeds, bij eene vroegere briefwisseling tusschen ons, bekend.

Daar nu ieder mensch, die eenigzins gewoon is over zich zelven en hetgene hem omringt na te denken, in dit ons verschilpunt belang moet stellen; zoo zal ook, ongetwijfeld, iedereen onze afspraak billijken, dat wij deze onze briefwisseling openbaar maken, opdat ieder oordeelen moge, wat er van zij. Alleen naar waarheid zoekende, moet niets onze vriendschap beleedigen; deze moet onze harten blijven bewonen, hoezeer wij elkander met de pen bestrijden.

Wanneer ik mijne ontkenning van het verschijnsel zelve op den voorgrond wilde zetten, zoude ik niet behoeven te twisten over het al dan niet natuurlijke: dan, dit is mijne bedoeling niet; even min heb ik voor, eene *recensie* te schrijven van het boven gezegde werkje, waarin Uw H. G. tracht te betoogen, dat het dierlijk Magnetismus onder de natuurverschijnselen behoort: alleen gevoel ik mij gedrongen,

I. te ontkennen, dat het dierlijk Magnetismus, zoo als Uw H. G. hetzelve in gedachte Brieven verklaart, een natuurverschijnsel is; en

II. mijn ongeloof te betuigen aan al hetgene Uw H. G. daarin opgeeft van eene gewaarwording der voorwerpen buiten zich, zonder het gebruik der gewone zintuigen.

I. Wat het eerste betreft, hieromtrent zal ik

A. eerst mijne bedenkingen in het algemeen opgeven, en dan

B. meer bijzonder nagaan de bewijzen, welke Uw H. G. daarvoor aanvoert, en welke bijzonder in den 4 en 5den brief van meergezegde werkje voorkomen.

I. A. Daar Uw H. G. op bl. 9. van meergemeld werkje bepaalt, dat men door het dierlijk Magnetismus moet verstaan „ de werking eener onzigtbare, veerkrachti-

„ ge

Digitized by Google

„ge en nog onbekende ſtof op de zenuwen, waar„ door onderſcheidene aandoeningen en gewaarwordin„ gen van verwijderde voorwerpen kunnen worden ver„ oorzaakt; op welke ſtof ook de menſchelijke wil ver„ mogen heeft; door welke ziel en ligchaam verbon„ den zijn, en ook de eene mensch op den anderen „ werken, en bijzondere verſchijnſelen veroorzaken „ kan;" zoo komt het mij voor, dat wij het onderling eens zullen zijn, wanneer wij door een *natuurverſchijnſel* verſtaan datgene, hetwelk wij waarneemen; en voortgebragt wordt door de werking van ſtoffen of ligchamen op elkander.

Om nu de verſchijnſelen van het dierlijk Magnetismus onder de natuurverſchijnſelen te brengen, onderſtelt Uw H. G., dat er eene onzigtbare, veerkrachtige en nog onbekende ſtof beſtaat, welke op de zenuwen werken, en al die wonderbaarlijke zaken voortbrengen kan, welke men zegt, dat in den ſtaat van *helderziendheid* plaats hebben.

Dat er zoodanig eene ſtof zoude beſtaan, is eene bloote onderſtelling, en het moet enkel uit de omſtandigheden blijken, of het beſtaan van deze ſtof, waarop (het wel) de wil werken kan, eenige waarſchijnlijkheid heeft; zoo als het niet alleen waarſchijnlijk, maar vrij zeker geworden is, dat er eene warmteſtof en *elektrieke* ſtof, zoo gewone als *galvaniſche*, beſtaat; want van deze ſtoffen weten wij, dat de warmteſtof zich in den gloed en de vlam des vuurs, de *electrieke* in de vonk en *galvaniſchen* ſtroom duidelijk vertoonen; terwijl de *zelfſtoenkrachtige* flechts eene hooge waarſchijnlijkheid blijft.

Bezien wij dan nu, of de verſchijnſelen van het dierlijk Magnetismus door het beſtaan van zulk eene zenuwſtof kunnen verklaard worden, en wij vandaar eenige waarſchijnlijkheid verkrijgen voor het beſtaan dezer ſtoffe; want ik zal Uw H. G. niet behoeven te herinneren, dat men in de natuurkunde niet los met onderſtellingen kan omſpringen: men moet haar toetſen aan de gewone werkingen en wetten der natuur, en

doe geboren worden, als op de zenuwen der *retina* (het netvlies.) Want is het waar, zoo als het altijd waar zal zijn, dat gelijke oorzaken gelijke uitwerkselen moeten hebben, dan moet de gemagnetizeerde, om eenig voorwerp, b. v. een horlogie, te zien, of eenen toon te hooren, letterlijk dezelfde prikkeling of hetzelfde gevoel op de zenuw der zonnevlecht ontvangen, als de wakende op het netvlies van het oog, waarop het horlogie wordt afgebeeld, of in het doolhof van het oor, waarin het geluid, door middel van de trommel en daardoor bewogene gehoorbeentjes, ontvangen wordt. Hoe kan nu, bij mogelijkheid, zoo iets plaats hebben? Men behoeft immers in de beginselen der natuurkunde slechts eene geringe ervarenis te bezitten, om te weten, dat het niet genoeg is, luchttrillingen te ontvangen, lichtstralen op de zenuwen te doen werken. Neen! de organen, welke deze moeten opnemen, behooren zoodanig ingerigt te wezen, gelijk ze ook werkelijk zijn, dat zij werktuigen bevatten, welke al de verscheidenheden aan de zenuwen duidelijk doen gevoelen. Ik bid u, verklaar mij, hoe zal uw zenuwdampkring, welke zich rondom de zonnevlecht bevindt, de toonen van het geluid en al de schakeringen van het licht onderscheiden, en wel gelijktijdig onderscheiden? Of moeten wij van den zenuwdampkring nog vergen, dat hij al die onderscheidingen niet noodig heeft? dat hij te gelijker tijd het beeld van een horlogie en den toon van een zeker geluid zonder verwarring kan en moet overbrengen? dat hij even zoo goed uit de aandoeningen van door elkander loopende lichtbundels het voorwerp kan opnemen, als het oog noodig heeft, de punten daarvan, tot een beeld gebragt, te zien? Een weinig doordenkens zal Uw H. G. immers middagklaar doen gevoelen, dat, wat gij ook van uwen *zenuwdampkring* of *magnetische stof* moogt stellen, de aandoeningen van het licht, in verspreidende bundels, van de voorwerpen afkomende, op de zenuwen der zonnevlecht even zoo min, als op die van het netvlies in het

oog,

oog, natuurkundig, niet anders dan verward kunnen waargenomen worden, bijaldien er niet een werktuig, zoo als het oog is, bestaa, dat dezelve vooraf bijeenbrengt. Waarlijk, indien het genoeg ware, slechts door de aandoeningen van uwen vooronderstelden zenuwdampkring waar te nemen, dan zoude de wijze Schepper, die overal de eenvoudigste middelen ter bereiking zijner oogmerken heeft daargesteld, geene zoo zamengestelde werktuigen, gelijk die van smaak, reuk, en vooral het zoo kunstig gehoor en gezigt zijn, afzonderlijk aan het dierlijk ligchaam hebben geplaatst. De enkele zenuwdampkring bij de zonnevlecht zoude zeer eenvoudig dat alles hebben kunnen vervangen. De *binnentrap* (zoo als Uw H. G. het gelieft te noemen (*)) ware dan veel eenvoudiger en gemakkelijker geweest dan de buitentrap, en een wijs Bouwheer zoude zich tot den laatsten niet zoo vele moeite in het kunstig zamenstellen gegeven hebben.

Gij ziet dan, Hooggel. Heer! dat de werking van uwen *zenuwdampkring*, of *dierlijk-magnetische stof*, den toets aan de gewone werking en wetten der natuur niet kan doorstaan, ja zelfs geheelenal met dezelven strijdt; zoodat het verschijnsel daardoor niet verklaard kan

(*) *Gij zijt gewoon, op uwe bovenkamer den vreemden langs eenen buitentrap tot u te doen komen, terwijl er iemand in de zijkamer is, om denzelven de deur te openen en den weg te wijzen. Doch uw buitenopgang is afgebroken, en uw gewone bediende afwezig. Er komt echter iemand, en deze verlangt bij u te zijn; hij meldt zich bij uwe dienstmaagd aan: „Heb de goedheid," zegt zij, „om door het huis naar boven „te gaan; zoo zult gij ook mijne Jufvrouw kunnen spreken." Behoef ik u deze gelijkenis op te helderen? Oog en oor zijn onze gewone bedienden; zij brengen door hunne zenuwen de berigten tot het gewaarwordingswerktuig. Doch in den magnetischen slaap zijn die bedienden afwezig, en de trap tot den opgang der ziele is als afgebroken, enz.* UILKENS, *Merkwaardige Natuurverschijnselen, bl.* 35.

Digitized by Google

kan worden. De ſtelling van eene dierlijk-magnetiſche ſtof verliest dan allen grond, heeft geene waarſchijnlijkheid, en verdient geen het minſte geloof. Beſtaat er dan geene werking van ſtof op elkander, zoo behoort ook het dierlijk Magnetismus niet onder de natuurverſchijnſelen geplaatst te worden, en is te onregte door Uw H. G. met dien naam beſtempeld. Zoo de verſchijnſelen van het dierlijk Magnetismus waar zijn, dan mogen wij dezelve aan de beſpiegelingen der dusgenaamde over- of bovennatuurkunde overlaten, dewijl zij de grenzen van onze naſporingen overſchrijden.

I. B. Vergun mij nu, dat ik overga tot het nagaan der gronden zelve, waarop de ſtelling van Uw H. G. rust, dat er waarlijk eene dierlijk-magnetiſche ſtof zoude beſtaan, meestal vervat in den 4 en 5den brief.

De proeven van SPALLANZANI met de blind gemaakte vledermuizen, door anderen met dergelijke katten en konijnen genomen, dat zij zich niet ſtooten tegen wanden, en geſpannen draden weten te vermijden, zijn genoegzaam opgehelderd door nadere proeven, door welke zeer blijkbaar is aangetoond, dat er een zeer fijn gevoel in de baardharen of knevels dier dieren beſtaat, welke hen, door het gevoel daarin, waarſchuwen voor de beletſels in hunnen weg; terwijl, wanneer deze knevelharen weggenomen zijn, deze blind gemaakte of geblinddoekte dieren wild heên en weder loopen, en overal tegen aan vliegen. Dat dit althans omtrent konijnen het geval is, heeft de Hoogleeraar VROLIK door proefnemingen bewezen en gemeen gemaakt in een ſtukje, gedrukt in 1800 bij W. HOLTROP te *Amſterdam*.

Dat honden en andere dieren een verbazend ſcherpen reuk hebben, lijdt geen twijfel; doch ik zie niet, waarom men bij paarden en honden alle herkenning *alleen* aan dezen fijnen reuk zoude behoeven toe te ſchrijven. Het gezigt doet immers bij hen zoo wel, als bij den mensch, zeer veel af; en waarom zouden zij ook daardoor niet den weg en de plaats zich herinneren, even

zeer

Digitized by Google

zeer als door den reuk? Dat evenwel deze laatſte zich ver kan uitſtrekken, en lang in de poriën der ligchamen verblijven, behoef ik aan Uw H. G. niet voor te houden, die, als natuurkundige, zoo wel als ik, de onbegrijpelijke fijnheid kent, waarin de ſtof verdeeld kan worden. Even zoo behoeven de trekvogels hunnen reuk niet van *Senegal* tot hier uit te ſtrekken. De verandering van klimaat doet hen verhuizen; windſtreken, herinneringen aan vorige reizen doen hun den weg vinden. Wat hebben wij dan daarbij met eene andere ſtof, en nog wel met eene dierlijk-magnetiſche, noodig?

Het voorgevoel van weêrsveranderingen is mij bij menſchen en dieren nooit raadſelachtig voorgekomen. Gevoelige zenuwen, of zulke derzelven, die op plaatſen van het ligchaam, welke door wonden of andere omſtandigheden geleden hebben, zeer gevoelig geworden zijn, moeten immers eerder dan andere door meerdere of mindere perſing der lucht, en vooral door koude, worden aangedaan; en zie daar ons ligchaam tot een baro- en thermometer gemaakt! Verſchoon mij, Hooggel. Heer! dat ik mijne verwondering deswege betuige, dat ik een natuurkundige als Uw H. G., bl. 17, op deze reeds daar geopperde bedenkingen, hoor antwoorden: „ *Maar welke ſtof werkt alzoo, en waarop werkt zij?*" Zonderlinge en voor mij onbegrijpelijke vragen! Welke ſtof werkt op deze fijn-gevoelige zenuwen? Waarlijk geene dierlijk-magnetiſche, neen, maar dood eenvoudig de *warmteſtof* en de *lucht*. En waarop werken zij? Even natuurlijk en eenvoudig: op de *zenuwen* zelve, waarop alles werkt, wat ons aandoet en door ons gevoeld wordt. Al wat Uw H. G. aanvoert over het kennen der kleuren door blinden op het gevoel, het onderſcheiden der metalen, ertſen, zand enz. door den reuk, bewijst ook waarlijk niets meer, dan hetgene Uw H. G. zelf, op bl. 20 uwer Brieven, zegt: „ dat er gewaarwordingen kunnen „ plaats hebben, die geenszins algemeen zijn," — evenwel, naar mijn inzien, veel eenvoudiger aan de waar-

Digitized by Google

nemingen door de gewone zintuigen, die zeer fijn en gevoelig gefteld zijn, dan aan eene dierlijk magnetifche vloeiftof, toe te fchrijven zijn. Dat hysterieke perfonen, welker zenuwen ongemeen gevoelig zijn, en die eene meer dan gewoon levendige verbeeldingskracht bezitten, zonderlinge indrukken hebben, weet ik bij eigene ondervinding; maar de werking der verbeelding op de zenuwen, en van deze wederkeerig op de verbeelding, heeft mij daarvan de reden genoegzaam verklaard. Wie weet niet, dat menfchen van deze gefteldheid fomtijds zoo ver komen, dat zij zich de zonderlingfte kwalen, de vreemdfte zaken kunnen verbeelden; zoo als glazen beenen, en wat dies meer zij? Willen wij nu verder gaan, en vragen: hoe gefchiedt deze inwendige werking op elkander? hoe werkt de kracht der ziele op de zenuwen en fpieren, en deze weder terug? dan vragen wij even billijk naar de twee hoofdkrachten der natuur, welke wij overal aanwezig ontdekken, die van *aantrekking* en *uitzetting;* en het antwoord is klaar. Deze kennis ligt buiten de grenzen van ons kenvermogen: want het zijn de krachten der fchepping, waardoor de Almagtige alles fchiep, en nog voortdurend onderhoudt; en deze ftelling is, mijns inziens, veel eenvoudiger en natuurlijker, dan het te hulp roepen van eene dierlijk-magnetifche ftof, welke even min daarvan iets wezenlijks verklaren kan. Het verhaalde van eene dame, die de tegenwoordigheid eener kat vermoedde, welke men nergens dan op den zolder vond, is immers geen het minfte bewijs, dat deze vrouw eene werkelijke aandoening van de kat had gekregen. Hoe ligt kon zij, bij het inkomen, iets van dit dier hebben ontdekt, of liever geweten hebben, dat men daar aan huis eene kat hield, en, door hare verbeelding geholpen, zeker befloten hebben, dat het dier zich in de nabijheid bevond? Waarlijk, hieruit te willen befluiten tot de werking van eene buitengewone ftof, van de kat op die dame, is immers de ongerijmdheid zelve, en eene redenering, geheel verfchillende van die, tot welke wij bij

Digitized by Google

bij het doen van natuurkundige waarnemingen gedrongen worden, en even zoo verschillende van die redeneringen, welke Uw H. G. in het vak der natuurkunde zoo meesterlijk voerde, toen het vooroordeel, dat ik thans tracht te bestrijden, zich nog niet bij U gevestigd had. Met regt roep ik uit: Wat doet niet de vooringenomenheid met geliefkoosde stelsels af! Zij benevelt het verstand der grootste geleerden.

II. Het dierlijk Magnetismus is dan niet te rangschikken onder de natuurverschijnselen, en de gronden, door Uw H. G. daarvoor aangevoerd, zijn onvoldoende, ja geheel gezocht, even zoo als mannen van naam wel eens natuurkundige proeven hebben opgegeven, om een geliefkoosd stelsel op te houden en te bevestigen, waaruit, onbevooroordeeld gezien, geheel iets anders zoude behooren afgeleid te worden; en vandaar zoo regtmatig de waarschuwing, door mannen, in de natuurwetenschappen met den hoogsten roem bekend, gegeven: dat men in het trekken van besluiten uit waarnemingen en proeven niet te omzigtig wezen kan, ten einde zich zelven niet te bedriegen; en dat daarom niets gevaarlijker is, dan eerst een zeker systema bij zich zelven als waar en zeker vast te stellen, en daarna proeven op te zoeken, om het gevoelen, daarin vervat, te bevestigen. Hieraan maakten zich mannen, anders in dit vak beroemd, schuldig; en het kostte geene moeite, om, onpartijdig en onbevooroordeeld hunne proeven en waarnemingen nagaande, de begane misslagen middagklaar aan te wijzen. De werken der beroemdste natuurkundigen dragen daarvan de blijken. Is het dan waar, dat, hoe groot en vast van geest men ook wezen moge, men zich zelven kan misleiden, wanneer men vooraf zekere stelsels aangenomen heeft, zoodat men niet zuiver kan waarnemen, en alles ziet (als ik mij zoo oneigenlijk eens mag uitdrukken) door een glas, gekleurd met het vast geloof aan de zaak, welke men nog in hare uitwerkfels onderzoeken moest; hoeveel meer moet het dan waar zijn, dat de gelooviger aan het

Digitized by Google

het dierlijk Magnetismus, die al de proeven en waarnemingen door het glas, met dit geloof gekleurd, zien, zich zelven kunnen misleiden, al waren zij ook anders de NEWTONS dezer eeuwe: want het is immers eene *conditio sine qua non*, dat men bij het magnetizeren *gelooven* moet, zelfs zoodanig, dat het bijzijn van een' ongeloovigen de werking van hetzelve hinderlijk kan zijn. Zie hier, hoedanig ik eens mij zelven heb misleid: Voor eenige jaren in de Duitsche Journalen veel gelezen hebbende van RITTER's tooverslinger, trachtte ik zijne proefnemingen na te bootsen; en dit gelukte mij zoo wél, dat ik, tot verwondering van iedereen, deze proefnemingen met den besten uitslag deed: dan, zeer afkeerig, om de natuur, door gewaagde stellingen, met buitengewone krachten te bezwaren, hinderde het mij altijd, dat ik deze proeven zoo wél zag gelukken; maar ik moest gelooven, en ik geloofde ook werkelijk, omdat ik te wél meende te zien, en te duidelijk te ondervinden. Dit duurde voort, tot dat ik, toevallig, voor mijnen vriend, den Heer W. VAN BARNEVELD, met roem in de natuurkundige wetenschappen bekend, deze proeven verrigtte. Hij verwonderde zich eerst over dezelve; doch kwam daarna op den gelukkigen inval, om mij, als houder van den slinger, te blinddoeken, ten einde waar te nemen, of nu ook de slinger de onderliggende metalen enz., even als te voren, volgen zou: en wat gebeurde er? Alles mislukte; de slinger hield stil, of slingerde naar verkeerde rigtingen! En ziedaar dan mij zelven, onwetend, door deze proefnemingen bedrogen, en wel door mijne verbeelding; immers deze stelde zich, ziende de ligging der metalen, de opgave van RITTER zoo duidelijk voor, dat er door die voorstelling eene onmerkbare beweging in de toppen van den duim en vinger, welke den draad vasthielden, ontstond; zoodat, onwillekeurig en als van zelve, de slinger dien weg gedrongen werd te volgen, welke met de voorstellen der verbeeldingskracht overeenkwam. Na dit gebeurde, en op gronden, welke ik als natuurkundi-

Digitized by Google

dige belijde en zoo even heb opgegeven, kan mij niemand ten kwade duiden, dat ik, althans in ongewone gevallen, waarbij nieuwe stellingen ter bane komen, geheel ongeloovig blijf, tot dat ik met daadzaken, door mij zelven ondervonden, overreed worde; althans niet aanneme de proeven, door magnetizeurs opgegeven; proeven, niet vatbaar voor eenige natuurkundige verklaring; te meer, omdat het juist deze proefnemers zijn, die eenen weg inslaan, geheelenal strijdig met de leer der exacte wetenschappen, te weten, eerst onpartijdig onderzoeken, en daarna gelooven. Immers moet men, volgens Uw H. G. eigene opgave, het volkomenste geloof hebben aan de zaak, en den sterksten wil om dezelve te verrigten: want op bl. 28 zegt Uw H. G. „ De eene mensch kan, zoo hij wil en gelooft, onder zekere manipulatien op den gevoeligen zenuwdampkring van eenen ander invloed krijgen," enz. En wat verder, bl. 31. „ Hoe! door willen en gelooven moet de invloed van het dierlijk Magnetismus „ bijzonder werken? o Ja: hier kan geene te groote „ kracht, geene te uitgebreide beteekenis aan *willen* en „ *gelooven* gegeven worden." Voeg hierbij, dat het mij nimmer gelukt is, zelfs onder de behandeling van den beroemden VAN OHERT, bij het magnetizeren iets te zien, dat mij verwonderlijk of onverklaarbaar voorkwam. Ik hoorde den gemagnetizeerden spreken, zoo als een half slapende meermalen spreekt. Hij hoorde niet alleen den magnetizeur, maar zelfs iedereen, spreken. Hij sprak over zijne kwaal, als iemand, die droomt, en er niets van weet. Hij had zoo wel licht noodig, om, zoo het heet, door zijne zenuwvlecht op de maag te zien, als door zijne oogen, welke laatsten hij ook trachtte te gebruiken. Hij niet alleen, maar ook andere beroemde *somnambulen*, bleef, in zijn' magnetischen slaap, het zwak behouden, om te willen misleiden. Een mijner vrienden was bij de bewerking eener *somnambule*, bij openbaren geschrifte in helderziendheid beroemd, tegenwoordig. Deze hoorde alleen het slaan of kleppen eener schel,

Digitized by Google

schel, wanneer de magnetizeur dezelve vasthield. Dit gelukte veelmalen, tot dat eindelijk mijn vriend stil van plaats veranderde, en de schel juist hield op die plaats, alwaar de magnetizeur dezelve gehouden had — en zie! toen was alles verkeerd, en zij hoorde nu zoo wel het kleppen van de schel in de hand van mijn' vriend, als in die van den magnetizeur. Voegen wij hier nog bij, hetgene in waarheid heeft bestaan met een zeker, zeer fatsoenlijk meisje binnen deze stad (*Amsterdam.*) Dit meisje had in haren zoogenaamden magnetischen slaap vele wonderen verrigt, zoo als het lezen door de maag enz.; maar, toen de verdienstelijke Hoogleeraar V. haar op eene vernuftige wijze ontmaskerde, was hare helderziendheid niets dan eene volstrekte misleiding, waarvan haar Medicus en andere voorname mannen reeds eenigen tijd de *dupe* geweest waren. Al wat ik van het dierlijk Magnetismus heb gezien, is mij niet anders voorgekomen, dan als de werking van eene sterke verbeeldingskracht, zoo wel bij den magnetizeur, als bij de *somnambule*; waarop men niet genoeg nadenkt, of liever, om het geliefkoosd dierlijk Magnetismus met al zijne wonderkrachten te behouden, niet genoeg nadenken wil.

Ik kan dan, om al deze redenen, niet gelooven, hetgene mij zelfs door de geloofwaardigste mannen, vooral wanneer zij zelve magnetizeurs zijn, van het dierlijk Magnetismus in den staat van *helderziendheid*, als *ongewoon* en *bovennatuurlijk*, wordt verhaald. Evenwel is het er verre af, dat ik voor geene overtuiging zoude vatbaar zijn; dat ik niet zoude willen gelooven, wanneer ik zelf dadelijk konde waarnemen, en geheel overtuigend zag, dat een *somnambule* waarlijk *door de zonnevlecht*, even als door onze gewone zintuigen, gewaarwordingen verkreeg. Het was daarom, dat de Weled. Heer, Dr. VAN MARUM, te *Haarlem*, en ik, Uw H. G., reeds in den zomer van het verleden jaar, aanboden *eene premie van tweehonderd gulden*, voor en ten behoeve van het Instituut van Doofstommen

Digitized by Google

men te *Groningen*, wanneer het Uw H. G., of iemand anders van naam, tot uwent, mogte gelukken, door een' gemagnetiseerden te doen lezen *een woord*, dat, duidelijk geschreven, door den Heer VAN MARUM in eene doos zoude geplaatst en aan Uw H. G. toegezonden worden: deze doos zoude, gelijk Uw H. G. zich wel zal herinneren, wél gesloten, en met de zegels van zes Heeren Directeuren der Haarlemsche Maatschappij verzegeld zijn; terwijl eene dergelijke doos, *met hetzelfde woord daarin*, eveneens verzegeld en gesloten, bij de Weled. Heeren Directeuren der gemelde Maatschappij zoude bewaard worden, ter vergelijking. Dit zelfde aanbod herhaal ik nog te meer, daar hieraan, tot nog toe, niet door Uw H. G. is voldaan; en de Weled. Heer VAN MARUM heeft mij veroorloofd, dit ook uit zijnen naam te blijven aanbieden, onder verzekering, dat wij niet alleen onze ongeloovigheid zeer gaarne met het betalen van *tweehonderd gulden* zullen boeten, maar ook openlijk verklaren, dat wij door daadzaken overtuigd zijn; terwijl wij, in het tegengestelde geval, altijd zullen volhouden, dat het ten minste *hoogst onwaarschijnlijk* is, en wij nimmer gelooven, dat er, buiten de gewone zintuigen, aan de ziel gewaarwordingen kunnen worden overgebragt, en dat al, wat de geachtste magnetizeurs daarvan zeggen, alleen verschijnsels zijn, welke door eene levendige *verbeelding* èn *vooroordeel*, zoo niet, somtijds, door *misleiding* van den kant der patienten, die zich laten magnetizeren, worden daargesteld.

In de vleijende verwachting, dat Uw H. G. wel aan dit ons verzoek en verlangen zult willen beantwoorden, ons door daadzaken overtuigen, en alzoo voldoen aan Uw H. G. uitnoodiging, bl. 54: *kom en zie!* waardoor immers in dit geval te verstaan is: *tracht u door eigene waarneming te overtuigen*; heb ik de eer met hoogachting te zijn

Uw Weled. Hooggel. dienstv. Dienaar en Vriend

JOH^{s}. BUYS.

Digitized by Google

BERIGT EENER REIZE VAN EENEN JONGEN ZWITSER NAAR AMERIKA.

Voornemens zijnde, eene reis te doen, nam ik het besluit, het fraaije *Bordeaux* te verlaten, en met een driemastschip naar de Vereenigde Staten van *Noord-Amerika* te gaan; ik besteedde mij dus aan de tafel in de kajuit bij Kapitein COFFER voor 16 *Louisd'or*. Onze lading, die in wijn, brandewijn, olie en amandelen omtrent 4000 centenaars bedroeg, was naar *Nieuw-York* bestemd; de manschap bestond uit den Kapitein, 1 stuurman, 1 kok en 6 matrozen; reismakkers had ik maar eenen, die JENNIG heette, en geboortig was uit het kanton *Bern*.

Wij ligtten de ankers den 16den Maart (1816), wachtten eenige dagen op een' goeden wind, en gingen den 22sten met 19 volle zeilen in zee. De dag van ons vertrek was zeer schoon, en verkondigde de naderende lente; des morgens bewonderden wij de bekoorlijke oevers van de *Garonne*, des middags veranderde deze schoone streek in zandheuvels, des avonds werden ook deze, door al te groote verwijdering, aan ons oog onttrokken, en van nu af zagen wij, 40 dagen lang, niets dan lucht en water. Den 12den April, toen wij de bank van *Terreneuve* naderden, verhief zich een vreesselijke storm, welke drie dagen en drie nachten onophoudelijk raasde; er viel zeer veel sneeuw; het was verbazend koud; van wege het hooge water, konden wij niet op het verdek komen, en in het schip werden wij gedurig heen en weer geslingerd. Kok en stuurman verlieten hunnen post; zeilen en stuur moesten aan God worden overgelaten, die ons eindelijk met eenen schoonen, maar kouden Paaschdag weder verheugde. Dien zelfden avond zagen wij eene menigte watervogels en schildpadden, hetwelk voor ons een teeken was, dat wij op eene zandbank waren. De maandag was schooner en aangenamer dan de zondag; des mor-

Digitized by Google

morgens zagen wij eenen bijkans 30 voet langen walvisch, welke verbazend veel water uit zijne neusgaten ſpoot, en in het geheel niet voor ons wijken wilde; gaarne lieten wij hem dus ter zijde liggen, want deze visſchen zijn niet gemakkelijk, en ſedert ik hier ben, zijn reeds twee vaartuigen door dezelven verongelukt; het eene werd door zijne woelingen omverre geworpen, en het andere ſloeg hij, met zijnen ſtaart den bodem in. Des avonds was het ondergaan der zon prachtig; wij hoopten, eenen gerusten nacht te zullen genieten; om de vorige ſlapelooze nachten weder in te halen; maar wij werden in onze verwachting te leur geſteld; een woedende ſtorm verhief zich omſtreeks middernacht, en wij moesten nog eens zeilen en ſtuur verlaten. Van den 1den tot den 30ſten hadden wij zeer ongeſtadig weêr, mooije en onaangename dagen, warmte, koude, hitte, hagel, blikſem, donder, wind en ſneeuw. Den 27ſten zagen wij zes walvisſchen, die twee aan twee een' ouden grooten zevenden walvisch vervolgden; dien zelfden dag vingen wij een klein rood vogeltje, hetwelk van vermoeidheid op ons ſchip vlugtte; den 29ſten vervolgde ons een haai, welke omtrent 12 voeten lang ſcheen te zijn. Het is grappig, dezen visch te zien; want, daar hij een zeer zwak gezigt heeft, is hij gedurig van twee kleine blaauwe vischjes verzeld, welke hem als wegwijzers dienen, en hem zoo getrouw zijn, dat zij zich aan hem vastklemmen, wanneer hij met eene werpſpies gevangen en op het ſchip getrokken wordt. Den 1ſten Mei waren wij geheel met mist omgeven; des avonds, omſtreeks 10 ure, toen alle zeilen bijgezet waren, kwam er onverwacht een verſchrikkelijke rukwind op; het ſchip werd eenige voeten boven het water geworpen, en plofte in eene diepte neder, dat wij alles verloren achtten. Gelukkiglijk waren de matrozen bij de hand, en haalden de zeilen in; die arme duivels moesten, zoo naakt als zij waren, in den top der masten klimmen, om ons te redden; de nacht was regt onſtuimig, en zoo ook de volgende dag; de

Digitized by Google

golven rezen zoo hoog als bergen, en van alle zijden drongen zij op ons in. Den 3den zagen wij *Long-Island*, dat wij aanſtonds weder verlieten, en den 5den ontwaarden wij het land van *Nieuw-York*. Het was een fraaije, heerlijke lentedag; de zee was geheel ſtil, toen wij van verre iets zagen, hetwelk wij, in den beginne, voor wilde eenden hielden; weldra, echter, zagen wij, tot onze groote blijdſchap, dat het een loots was, die ons naar *Nieuw-York* moest geleiden. Ons eindelijk aan het doelwit onzer reis te zien, en eindelijk eens weêr andere gezigten om ons te hebben, dit maakte eenen indruk op mij, die onbeſchrijfelijk is; ik hield mij aanſtonds met de nieuwspapieren bezig, welke de ſtuurman ons gebragt had, en in den tijd van twee uren zagen wij land.

Het waren heuvels, met dennen-, pijn- en vruchtboomen beplant, waarvan eenige reeds vol bloeſems waren; deze en de kleine fraaije huizen en ſchuren, van hout getimmerd en met pannen gedekt, welke hier en daar, tusſchen groene weiden en ſchoone akkers, verſtrooid lagen, herinnerden mij aan het lieve vaderland, waarmede alles vele gelijkenis heeft. De wind was tot het inloopen in de bogt zeer gunſtig, en dus kwamen wij des middags ten 3 ure in *Nieuw-York*. Het water is aan wederzijden met weiland en woningen verſierd, en vooral met ſterkten tot verdediging der haven; aan beide oevers zijn 10 batterijen met 500 kanonnen; ook zijn er verſcheidene drijvende batterijen, die van 80 tot 100 kanonnen voeren. Vanhier komt men eerst aan het hospitaal; vandaar langs het eiland van den Gouverneur, alwaar een fort is met 300 kanonnen; een kwartier uur verder is men voor de ſtad, alwaar wij het anker uitwierpen. De vele, van alle natien toeſtroomende ſchepen, welke hier liggen, leveren den aankomenden een belangrijk en merkwaardig gezigt op.

Nieuw-York is eene tamelijk fraaije ſtad, op een ſchiereiland gebouwd; de huizen zijn, op *Hollandſche* manier, van klinkers, en hebben gewoonlijk drie verdie-

Digitized by Google

diepingen; een huis is dikwijls in 3 of 4 weken opgetimmerd; de muren zijn maar twee ſteenen dik, en zeer ligt zamengevoegd; men bouwt voortdurend, en er worden jaarlijks meer dan 300 huizen afgewerkt. Desniettemin is de huishuur zeer hoog; voor een fatſoenlijk huis betaalt men 2 of 3000 daalders. Vele rijke lieden laten op *ſpeculatie* bouwen, verhuren aan 20 tot 30 huisgezinnen, en trekken jaarlijks wel 50,000 daalders huishuur. Het inwendige der huizen is, even als uitwendig, zeer zindelijk en net; de glasruiten zijn als ſpiegels; trappen, vloer, enz. worden dagelijks geveegd en gewaſchen; en al het koperwerk is gepolijst, zoo dat het naar goud gelijkt. Het binnenſte der kamers is bij de boeren, even als bij de heeren, eenvoudig, maar ſchoon; de muren zijn behangen, de vloeren met tapijten belegd, welke men van *Londen* en *Parijs* ontvangt, en de meubelen zijn van mahoniehout. Elke kamer heeft haren ſchoorſteen en ijzeren kagchel.

De daken in *Nieuw-York* zijn met pannen, ſomtijds ook met leijen, gedekt. Er is een reglement, dat geen huis langer dan 100 jaren mag ſtaan; na dezen tijd moet het afgebroken worden, omdat de gebakken ſteenen niet veel langer duren, en het inſtorten der muren ongelukken zoude kunnen veroorzaken. De ſtraten zijn breed, en de huizen regelmatig gebouwd; aan elke zijde der ſtraat zijn verhevene paden, met platte ſteenen belegd, voor de voetgangers. In het algemeen zijn de ſtraten zindelijk; de langſte van dezelven is een half uur lang, en, volgens het ontworpen plan, zal zij, na eenige jaren, een uur lang zijn; er zijn tien groote, en even zoo vele kruisſtraten. Merkwaardig heb ik er niets gevonden, behalve het raadhuis; dit is zeer groot, en geheel van wit marmer gebouwd; *Nieuw-York* bezit ook een Muſeum, hetwelk echter met die in *Europa* niet mag vergeleken worden, en eenen ſchouwburg, die naar eene afgebrande hut gelijkt; men ſpeelt ſlechts in den winter, en niet dan treurſpelen. Eene fraaije

Digitized by Google

wandeling is bij de batterij aangelegd, welke wezenlijk verdient vermeld te worden; want het uitzigt, dat men hier heeft, is overheerlijk. De wandeling is digt bij het water, waar men de beide oevers, de aankomende en vertrekkende ſchepen, tot in den verren Oceaan, kan overzien; en bovendien wordt zij bijzonder veraangenaamd door hare hooge, ſchaduwrijke boomen. Eenige kerken verdienen ook gezien te worden. De bevolking wordt op 100,000 zielen geſchat, waarvan een derde uit vreemdelingen, meest *Engelſchen*, *Duitſchers* en *Franſchen*, beſtaat.

Bijkans elk is hier koopman, en er wordt een aanzienlijke handel gedreven, vooral buitenlandſche. De inboorlingen zijn welgevormd, de vrouwen bijzonder ſchoon van aangezigt; men ziet er weinig leelijken, geene mismaakten; zeldzaam, echter, bereiken zij eenen hoogen ouderdom; zij hebben te vroeg reeds uitgebloeid. Hare kleeding is bijzonder ſierlijk. De verſchillende ſtanden zijn naauwelijks te onderſcheiden. Eveneens is het des zondags met de mannen geſteld. De ſtalknecht draagt dezelfde kostbare kleederen als de koopman; op dezen dag is alles *gentleman*, en in de herberg zit de rijke bij den armen zonder onderſcheid. De *Amerikaan* heeft een zeer droog karakter; hij ſpreekt zeer weinig, maar heeft een goed hart en is dienstvaardig, vooral jegens vreemdelingen.

De bewoners van *Nieuw-York* werken de geheele week door; des zondags ziet men bijkans niemand op de ſtraten; alles ſchijnt dood te zijn; noch winkels, noch herbergen worden ontſloten; elkeen brengt dien dag in de kerk door, of vaart over het water, hetwelk een kwartier uurs breed is, met eene ſtoom- of paarden-boot, in vijf minuten. Deze vaartuigen gaan alle dagen, van 's morgens 4 tot 's avonds 10 ure, onophoudelijk heên en weder, en hebben dikwijls, bij één overvaart, 200 perſonen, koetſen, paarden en wagens aan boord. Wanneer de *Amerikaan* in de herberg gaat, verteert hij ſlechts zeer weinig voor een glas brande-

wijn

Digitized by Google

wijn of rum; zijn er eenigen bij elkander, dan is hun hoofdgeſprek altijd over godsdienſttwisten; over ſtaatkunde ſpreken zij ook zeer veel, alleenlijk echter over zulke onderwerpen, welke in betrekking ſtaan tot den handel, en dus moeijen zij zich weinig met *Europa*, dan alleen te dezen opzigte; al het overige is hun onverſchillig.

Fraaije kunſten en wetenſchappen, welke niets opbrengen, hebben zij weinig; daarentegen houden zij veel van de werktuigkunde. Met hunne ſtoombooten zijn zij zeer ingenomen; zij hebben thans vele zoodanige vaartuigen, die tegen ſtroom en wind in gaan; deze brengen veel gelds op, zijn zeer gemakkelijk voor de reizigers, zeer ſierlijk getimmerd en met fraaije vertrekken voorzien. Meer dan twintig van deze vaartuigen gaan naar *Philadelphia*, *Baltimore*, *Albany* en *Boston;* tot *Philadelphia* toe zijn het 30 uren; des morgens om 10 uur vertrekt men, en des anderen morgens om 10 uur komt men aan; des nachts ſtapt men in eene goede herberg uit, betaalt 5 daalders voor de reis, en 1 daalder voor avondeten en ſlaapgeld.

De paardenbooten, die ſlechts aan gene zijde des ſtrooms varen, zijn ook aardig gemaakt. Midden op zulk eene boot is een rond huisje, waarin 12 paarden rondgaan en de raderen in beweging brengen. Men ziet hier te lande ook zaagmolens, welke zonder water en alleen door den damp van ſteenkolen worden bewogen; zij werken zeer goed. Een nieuwgebouwd ſtoomfregat is insgelijks merkwaardig; het voert 80 kanonnen, is, twee voet dik, van goed eikenhout getimmerd, en zoodanig ingerigt, dat, wanneer het van den vijand beklommen werd, hetzelve aan alle zijden kokend water zoude uitſpuwen. Zulk een vaartuig, echter, kan alleen op de rivier worden gebruikt; want het zoude te moeijelijk zijn, om op de zee daarmede te werken. Binnen kort zal zulk een vaartuig naar *Rusland* vertrekken; hoe het overkomt, zullen wij dan wel hooren. Het rijden is in *Nieuw-York* zeer algemeen; elke

Digitized by Google

boer houdt rijtuig en paard; niemand gaat te voet; diegenen, welke zulks zelve niet hebben, gaan met de water- of landpost, welke dagelijks naar verſchillende oorden vertrekt, en zeer goed ingerigt is.

Van *Nieuw-York* vertrok ik den 17den Junij, en kwam den 18den des avonds te *Philadelphia* aan. Tot *Amboy*, 3 uren verre, voeren wij met eene boot; des namiddags ten 3 ure ſtapten wij in eenen wagen, reden den geheelen nacht door, en kwamen den anderen dag, des middags, te *Burlington* aan, vanwaar wij, met eene ſtoomboot, verder naar *Philadelphia* voeren. De reis van *Amboy* naar *Burlington* is zeer romanesk; men rijdt altijd door digte bosſchen, waarin hier en daar eenige huisgezinnen wonen; wanneer men 12 of 15 uren afgelegd heeft, breidt zich het land in eene prachtige, ſchoon aangebouwde, vlakte uit.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

BRAZILIË.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 383.)

Toen de *Portugezen*, vóór drie eeuwen, in de digte bosſchen van *Brazilië* drongen, moesten zij met vele moeite naar inboorlingen zoeken. Die zeldzame, maar voor mij ſteeds achtingwaardige dweepers, welke aan hunne onverwinnelijke inſpraak, om ruwe wilden tot onzen godsdienst, en dus tot een beſchaafder aanwezen, te brengen, vrienden en bloedverwanten, gerieven des levens, en dikwijls aanzienlijke bezittingen opofferden, de zendelingen, vonden deze voortreffelijke landen woest en zonder menſchen. Op de hoogſte boomen moesten zij klimmen, om van derzelver kruinen naar enkele menſchen, of naar derzelver ſpoor, een rook van armoedige hutten, om te zien. En wat vonden zij, na zulke verbazende inſpanningen? Niets, dan een onbeduidend aantal ruwe menſchen, die eene verſchillende taal ſpraken, gedurig met elkander in twist leefden, en de tegenſtrijdigſte zeden hadden. Hier een volk van jagers; daar vischeters, of men-

Digitized by Google

menſchen, die alleen van ſchelpdieren leefden; en maar zelden eene ſchrale teelt van *Indiaanſche* tarwe, naar mate zij bosſchen, rivieren of vlakten op hunnen weg vonden.

Het hoofdkarakter van deze menschen was doorgaans een zwervend, dierlijk voortleven in hun gedachteloos aanwezen, hetwelk ſlechts een genot van het oogenblik bedoelde, verzeld van eenen gedurigen haat tegen alle vreemde volken, welke haat meestal tot menschverſlinding opklom. In hunne geſtalte hadden zij wel gelijkenis met elkander; elke volksſtam, echter, had zijnen bijzonderen familietrek, die zoo kennelijk was, dat deze ſtammen elkander op het eerſte gezigt herkenden. Zij waren meest allen van eene middelbare grootte, met gezonde ledematen.

In hunne leefwijze heerschte hetzelfde verſchil. Elke ſtam maakte van den geringen voorraad van levensmiddelen, door bijvoeging of afzondering, een verſchillend voedſel; echter was de *manioc* het voornaamſte beſtanddeel van alle hunne ſpijzen en dranken. Hunne woningen waren ellendige hutten, van boomſtammen opgerigt en met boomſchorſen gedekt; de wanden waren van teenen gevlochten en met klei digtgemaakt. Een man had meer dan één vrouw; echter mogt hij met geene andere verkeeren, dan met die, welke hij voor zijne vrouwen erkend had. Eerst na het dooden van eenige vijanden mogt een jongman een huwelijk aangaan; elke bloodaard werd door de meisjes afgewezen. De opvoeding der kinderen bepaalt zich voornamelijk tot de jagt, de vischvangst en den oorlog. Onder elkander leeft elke ſtam rustig en vreedzaam; maar, wanneer zij eens beleedigd worden, zijn zij onverzoenlijk. Hunne talen waren niet zoo onvolmaakt en onbuigzaam als die der noordelijke *Indianen*, hoewel zij ook geene woorden hadden voor algemeene begrippen; hunne getalwoorden klommen ook niet hooger dan *vijf*. Hunne vermaken zijn gasterijen, plegtige oorlogsfeesten, en voornamelijk het danſen; dit laatſte beſtaat meer in eene beweging des ligchaams en der armen, dan der voeten. Hoewel deze volken geenen eigenlijken eerdienst en geen bepaald begrip van de Godheid hebben, vond men bij hen echter blijken eener oudere religie, en van een geloof aan hoogere wezens. Ook hadden zij begrippen van een leven na den dood; want zij geloofden, dat bij hun overlijden nog iets van hen overig bleef, en dat eenige hunner voorvaderen in geesten waren

Digitized by Google

veranderd. Het is merkwaardig, dat bij eenige dezer volken de overlevering gevonden werd van eene groote overstrooming des lands, met de bijvoeging, dat toen maar twee menschen, broeder en zuster, in het leven waren gebleven. Hunne oorlogen zijn wreed en verwoestend; de gevangenen worden met eenen onmenschelijken wellust geslagt en verslonden, waarbij dan zelfs vrouwen en kinderen hun aandeel krijgen. Jegens hunne zieken en gekwetsten gedragen zij zich met opmerkzaamheid en liefde, en de overledenen worden met vele achting behandeld. De dooden worden in een rond, tonvormig graf bijgezet; de verstorvene wordt zittend, met gebogene knien en armen, in hetzelve geplaatst. Een opperhoofd krijgt zijne wapenen en versierselen mede in het graf. Daarbij worden, onder het storten van tranen, klaagliederen aangeheven; en deze worden, ter eere van den verstorvenen, herhaald, zoo dikwijls men het graf nadert.

De toestand der *Brazilianen*, zoo als wij dien hier opgegeven hebben, is wel in die landen, waar zij met de *Portugézen* in aanraking gekomen zijn, eenigzins veranderd; ook hebben wij het aan de moeijelijke pogingen der zendelingen te danken, dat hunne menschverslinding veel verminderd is; maar, in het algemeen, zijn zij zeer ingenomen tegen hunne verdrukkers, dus weinig genegen om vreemde zeden aan te nemen, en bij gevolg den ruwen staat getrouw gebleven, welke ons den zoogenaamden natuurmensch zoo afkeerig van beschaving voorstelt.

Derzelver tegenwoordige bevolking op te geven, schijnt geheel onmogelijk te zijn. Even als alle oorspronkelijke bewoners der nieuwe wereld, hebben ook zij het overwigt der zoogenaamde *Christenen* verschrikkelijk gevoeld. Zij zijn door derzelver wapenen verdrongen, en hun getal is zeer verminderd; ja, het is hoogstwaarschijnlijk, wanneer de *Europeërs* voortgaan met zich in de binnenlanden van *Zuid-Amerika* meer te vestigen, dat dan deze veelsoortige volken van *Brazilië* gedeeltelijk met elkander, gedeeltelijk met de *Europeërs* zullen ineensmelten, en met den tijd slechts in de oude geschiedenis zullen blijven leven.

Met minder verschrikkelijke tooneelen, dan *Peru*, werd *Brazilië* van de *Europeërs* in bezit genomen. Wij zagen, dat CABRAL zonder moeite het ontdekte land bemagtigde; en, daar men hier niet zoo spoedig kostbare metalen vond, en de ge-

Digitized by Google

geheele buit alleen uit de verfhouten beſtond, was ook de begeerte der gelukzoekers naar dezen nieuwen grond niet zoo driftig, en dus min geducht voor de inboorlingen.

Deze ontwaarden echter weldra, wat men bedoelde; daarom verzetteden zij zich, met moed en wreedheid, tegen de misdadigers en ſlechte vrouwlieden, welke *Portugal* hierhenen zond, om tot de vestiging eener nieuwe kolonie te verſtrekken. Een andere ſtam dezer kolonie beſtond uit de ongelukkige *Joden*, welke de *Inquiſitie* in *Spanje* en *Portugal* dolzinnig vervolgde. Deze ongelukkigen vonden zich ook menigwerf bedrogen. Ontgingen zij in *Europa* den brandſtapel, hier werden zij dikwijls door den ruwen *Indiaan* verſlonden; echter werden zij hier toch eerst na hunnen dood gebraden! De *Hugenooten*, welke door eene onbeſchrijfbare krankzinnigheid uit *Frankrijk* verdreven werden, maakten de derde klaſſe der eerſte bevolking van *Brazilië* uit. In den jare 1642 werd *Brazilië* door den *Nederlandſchen* vlootvoogd WILLEKENS veroverd, en de verovering naderhand door den heldenmoed van Vorst MAURITS zoodanig bevestigd, dat dit land tot 1661 een wingewest der *Nederlanders* bleef. Toen, in den vrede van het genoemde jaar, *Brazilië* weder aan *Portugal* kwam, bleven vele *Nederlanders*, welke zich daar gevestigd hadden, in dat land.

Over het geheel genomen is dus de bevolking van *Brazilië* veelſoortig, en heeft in dezen eenige overeenkomst met de bevolking der *Vereenigde Staten van Noord-Amerika*; want ook in *Brazilië* waren godsdienſtige vervolging en de zucht naar vrijheid van geweten de hoofdgrondleggers dezer volkplanting. Maar welke verſchillende vruchten kunnen niet op eenen en denzelfden ſtam groeijen! Wij weten, dat door *Engelands* liberale denkwijze en ondersteuning in *Noord-Amerika* de heerlijkſte vruchten zijn gekweekt; welke vruchten, naderhand rijp geworden zijnde, van den moederſtam zijn afgevallen. *Portugal* heeft zich bij de menschheid niet zoo verdienſtelijk gemaakt, ten aanzien zijner *Amerikaanſche* volkplantingen. Het beſchermde en verzorgde dezelven wel, maar altijd in den geest van een intolerant Katholicismus. De *Inquiſitie* werd wel niet naar *Brazilië* overgebragt; maar dit ſchrikgeregt had toch aldaar zijne gelastigden, welke de andersdenkenden met geſtrengheid gadeſloegen, en daardoor aan deze volkplanting ongeneeslijke wonden toebragten. In

Digitized by Google

Noord-Amerika kochten PENN en CALVERT de nodige landerijen van de *Indianen* voor *Europesche* goederen; in *Brazilië* werden de inboorlingen door de *Portugezen* beschouwd als lieden, welke geen eigendom konden en mogten hebben; en met geweld tot andere zeden en gebruiken moesten genoodzaakt worden.

Behalve deze onberaden maatregelen, verzon de regering nog alle mogelijke middelen, om den bloei des landbouws en *Braziliaanschen* koophandels te bezwaren. Door het voornemen, om de koopvaarders door eigene oorlogschepen te beveiligen, werd de vrijheid des koophandels beperkt, daar nu de handelvloten gedwongen werden, om slechts in de maand Maart van *Portugal* naar *Brazilië* goederen te mogen brengen. Hierdoor werd den koopman de gelegenheid ontnomen, om van het gepaste tijdstip gebruik te kunnen maken; en door de telkens plaats hebbende wedijver moest natuurlijk de vracht verbazend verzwaard worden. Nog drukkender echter voor *Brazilië* zijn de monopolien en de zware belastingen. Eene der hoofdbehoeften van den mensch, het zout, hetwelk ligtelijk in *Brazilie* zelf konde gevonden en toebereid worden, mag alleen door de regering van de *Kaap-Verdische eilanden* worden ingevoerd, en is daardoor zoo geweldig duur, dat het verbazend talrijke rundvee in de binnenlanden slechts om de huiden gedood wordt, en het vleesch, hetwelk konde ingezouten worden, meestal ligt te verrotten. De uitvoer van suiker is met twintig ten honderd belast. De handel met *indigo* is een eigendom des Konings. De wijnteelt in het groot ten verkoop is verboden. Ook het voordeel van den hier welig tierenden katoenboom wordt aan de planters ontrokken. Alle katoen werd naar *Portugal* verzonden, en deze regering betaalde dan wanneer en zooveel zij telkens verkoos. Bovendien moeten de kolonisten tienden van alle voortbrengselen, van allen in- en uitvoer, en eene belasting van elken slaaf opbrengen.

Dus vereenigt zich dan alles, om den bloei dezer heerlijke volkplantinge tegen te houden. Even als TANTALUS, omgeven van den grootsten overvloed, brengt de planter van *Brazilië* zijn leven in kommer en behoefte door.

Maar, er opent zich een aangenamer verschiet voor de toekomst. De tegenwoordige regering heeft haren zetel in *Brazilië* gevestigd, en het wingewest is in een hoofdland veranderd.

Digitized by Google

derd. De belangen des lands worden niet meer door afgezondene ambtenaren, maar onder het oog des Konings zelven gehandhaafd. Geleerden en kunstenaars van alle klassen vertrekken naar dit uitgebreide, heerlijke land; en dus hebben wij alle reden om te hopen, dat weldra het tafereel van hetzelve gunstiger en behagelijker zal uitvallen, dan het te voren opgegevene.

DE HEL.

Eene Voorlezing van T. H. FRIEDRICH.

Zeer geëerde Hoorders!

Onlangs droomde ik, dat ik een bewoner van de maan was. Aldaar regeerde een magtig Keizer, genaamd KAMELEON *de Krijgshaftige*, in wiens dienst ik, zonderling genoeg, Eerste Minister was. Ik had echter eene groote fout, die in zulk eenen post naauwelijks te vergeven is; ik was boven alle mate vrijmoedig. En dus gebeurde het, dat ik mij aanmatigde, eenen oorlog, welken Keizer KAMELEON *de Krijgshaftige* voerde, eenen onregtvaardigen oorlog te noemen. Dit had dan ook het natuurlijk gevolg, dat zijne Majesteit mij den geweldigen last van zijnen toorn en van zijne ongenade deed gevoelen, en mij met de woorden: „*Ga naar den Duivel!*" mijn affcheid gaf.

Hoe ik dit bevel volvoerde, zult gij, mijne Heeren! uit het berigt ontwaren, hetwelk ik zijner Majesteit, nopens mijne gezantschapsreis naar de Hel, deed overhandigen. Dit berigt luidde woordelijk aldus:

Sire!

„*Ga naar den Duivel!*" Dit waren de gewigtige lakonieke woorden, waarmede uwe Majesteit mij onlangs, in eene opwelling van Keizerlijke luim, tot Hoogstdeszelfs *Chargé d'affaires* bij zijne helsche Majesteit benoemde.

In het binnenste van mijn hart over deze uitdrukking der Keizerlijke ongenade getroffen, onttrok ik mij aan uwer Majesteits oogen, om mijn verdriet in de eenzaamheid te luchten. Ik wierp mij op een rustbed, en beproefde, of het mij gelukken mogt, het smartelijk gevoel door eenen laafdronk uit den beker van MORPHEUS te bedwelmen. — Vergeefs!

Digitized by Google

geefs! — „ *Ga naar den Duivel!*" deze donderwoorden onophoudelijk in mijne ooren.

„ Welaan!" zeide ik eindelijk tot mijzelven, „ zijne Majesteit beveelt, dus moet ik mij tot mijn gezantschap naar de Hel gereed maken. Misschien gelukt het mij, met eigene oogen te zien, of datgene, wat de biechtvader zijner Majesteit van deze onderaardsche strafinrigting verhaalt, (om zijner Majesteit, zoo te zeggen, de Hel regt heet te stoken) tot de fabelen en sprookjes behoort, welke Hoogstdenzelven somtijds in het oor geknoopt worden, of wat er waars aan de zaak zij."

Dien ten gevolge voorzag ik mij van de noodige paspoorten, geloofsbrieven, en brieven van aanbeveling van uwer Majesteits Minister van Buitenlandsche Zaken, en aanvaardde tegen Maria-lichtmis mijne reis naar de Hel, daar ik mij op het oorlogsvaartuig *Beëlzebub* inscheepte.

Wij stuurden in eene regte rigting op het *caput infernale* (helsche ligchaam) los, en na menigvuldige doorgestane gevaren ontwaarden wij hetzelve eindelijk, en wierpen in eenen inham, niet verre van den zoogenaamden helschen muil, het anker uit.

„ *Qui vit?*" brulden ons de schildwachten tegen, en deden alsof zij hunne geweren op ons wilden losbranden. Wij hijschten uwer Majesteits vlag op, en zie daar! men liet ons ongemoeid het anker uitwerpen.

Een drom van helsche Douanen roeide op ons toe, en wilde ons visiteren, of wij misschien ook Engelsche goederen wilden smiken; want de Duivel houdt zich gestreng aan het *Vastelandsfystema*. „ Houdt uw gemak, gij lompe gasten!" riep ik trots, en hield hun mijn paspoort onder den neus. Dat hielp. Hoe kropen die brakken, toen zij uwer Majesteits zegel herkenden! Ongemoeid liet men ons nu aan wal stappen, waarna wij een steil pad van eene rots beklommen, en eindelijk bij de Helpoort aankwamen.

Wel U, Sire! zoo gij eens met dezelfde zielerust in dit verwenschte hol kruipt, als uw Exminister! Bij mijne arme ziel! nu merkte ik eerst, welk eene treffelijke zaak een goed geweten is, en ik houde het voor een der noodzakelijkste stukken der *garderobe* van eenen Keizer, omdat het ziel en ligchaam meer verwarmt dan een hermelijnmantel, welke hier

nau-

maauwelijks voor koortskoude en tandenklapperen beveiligt, zoo hij niet met een goed geweten gevoerd en gewatteerd is.

Ik floot dus in ſtilte een: *God ſave the King*, prevelde en *paternoster*, en weldra was het mij zoo ligt om het hart, alsof ik naar de *Opera Buffa* of in het *Theatre de la Galeté* ging.

Uwe Majesteit verbeelde zich een onafzienlijk onderaardsch gewelf, omtrent hetgeen de Katakomben bij *Parijs* in het klein zijn, welks ſtikdonkere nacht hier en daar door karmozijnroode vuurkolommen verlicht wordt, om welke de helſche heerlegers *bivouakeerden*. Waarlijk! alles, wat uwer Majesteits illuminatiemeester en oppervuurwerker tot nu toe vertoond heeft, en zelfs het laatſte groote vuurwerk in de hoofdſtad van uwen vijand, is een wezenlijk niets, in vergelijking met dit helſche vuur. Ik feliciteer uwer Majesteits Maarſchalken en Generaals, die, zoo als men zegt, door onmatig gebruikt ijs, zich de maag verkoud hebben; dáár zullen zij zich eindelijk eerst regt kunnen doorwarmen.

In het midden van dit koor verhief zich de troon van zijne helſche Majesteit. Men klom tot denzelven op langs honderd metalen trappen, gemaakt uit een mengſel van kanonnen, kontributieſtaven en gerequireerde kerkverſierſelen, zoo als een wisſelaar mij verzekerde, die van het *bivouac* kwam geloopen, en mij een *Kameleond'or* ter inwisſeling aanbood. — *Madame*, de Duivelin Moeder, zat ter zijde van den Helvorst. De Prinſen van den bloede, de zwarte Ministers, Maarſchalken en Rijksdignitarisſen, de Senaat en het Wetgevend Ligchaam ſtonden rondom de trappen van den troon, en de Gardes en Mammelukken, met hunne vurige hellebaarden, ſloten eenen halven kring om denzelven.

Daar uwe Majesteit voorzeker nieuwsgierig is, om den Duivel in perſoon te leeren kennen, zal ik Hoogstdenzelven een beeld van hem ontwerpen. — De Duivel is een klein, dik, ineengedrongen heer. Hij heeft eene taangele kleur, graauwe, diepliggende katoogen, eene breed uitſtekende kin, een Tituskop met pikzwarte haren, en een regt duivelsch uitzigt.

A propos van Tituskop: zijne hofdichters zeggen wel, dat hij een' antieken Ceſarskop op zijne ſchouders draagt; maar ik moet, uit hulde aan de waarheid, bekennen, dat die kop eerder eenen *Lazaroni* of eenen Italiaanſchen muizevallenkra-

mer

Digitized by Google

mer ſchijnt eigen te zijn, dan eenen CESAR. Daarbij ſmijt zijne Majesteit gedurig met krijgshaftige ſpreekwijzen om zich heuen, als: *foudre! bougre! diable! ventre gris!* enz. en men zegt, dat hij nu en dan zoodanig van woede overvallen wordt, dat hij de vallende ziekte krijgt, waarover dan de geheele Hel in oproer geraakt.

Zijne Majesteit ſcheen eenen onrustigen nacht te hebben gehad, en in geene goede luim te zijn. Zijne kleur ſpeelde van het zwavelgele in het dondergroene; zijn voorhoofd was in verſchrikkelijke plooijen gefronst; zijne oogen wierpen blikſems in het ronde. Naauwelijks, echter, deed Hoogstdezelve den mond open, toen de geheele Hel *applaudisſeerde*, en eene menigte ſnelſchrijvers, kourantiers en *diplomatici* bragten de gewigtige duivelswoorden als orakelſpreuken in hunne portefeuille, en lieten ze daarna als draken (vliegers) in de lucht rijzen, welke aanſtonds in werkelijke vuurſpuwende draken veranderden, en eenen geweldigen ſtank in de Hel verſpreidden.

„ *C'est tout comme chez nous,*" zelde ik tot mijzelven, en nam een ſnuifje.

Hierop werd ik door eenen geſtaarten ceremoniemeester voorgeſteld, en overhandigde mijne geloofsbrieven en brieven van aanbeveling. Naauwelijks had zijne helſche Majesteit dezelven ingezien, toen Hoogstdeszelfs gelaatstrekken in ééns opklaarden.

„ *Sacre mille diables!*" begon hij, terwijl hij zijnen mond tot eenen vriendelijken grijns trok en eenige malen hemde, (want hij was geweldig verkouden) „ *voilà une ambaſſade de notre aimable couſin et allié. Soyez le bien venu!*"

„ *Bien venu!*" brulde de Hel hem na; want, tuſschen twee haakjes, de *Franſche* taal is ook hier de taal van het hof. De Duivel vernam nu, met eene ongemeene teederheid, naar het welzijn van mijnen doorluchtigen Heer, en uitte tevens den wensch, een *rendez-vous* met uwe Majesteit te mogen hebben, waarbij hij Hoogstdenzelven, ſchertſenderwijze, eenen duivelskerel noemde, en daardoor het teeken tot een algemeen ſchaterlagchen onder de hovelingen gaf.

„ Haal mij de Duivel!" viel ik hem in de rede, zonder te bedenken, dat ik den Duivel zelv', in eigen' hoogen perſoon, voor mij had — „ waarlijk, mijn Heer, de Keizer KAMELEON *de Krijgshaftige*, zal het zich tot eer rekenen, uwer hel-

Digitized by Google

heïsche Majesteit op halfweg te gemoet te komen, zoo als de *étiquette* het gebiedt."

„ *Ah bah!*" hernam de Duivel, „ zeg uwen Heer, dat Wij branden van verlangen, om hem in onze Residentie te zien, en dat Wij Onszelven gereed maken, om hem af te halen." — Hierop gaf hij mij verschillende groeten, vooral aan uwer Majesteits Maarschalken, en beval mij, dezelven van zijne bijzondere genegenheid te verzekeren, noodigde mij vervolgens voor dien avond op een groot *souper* aan het hof, en met een majestueus hoofdknikken gaf hij mij mijn affcheid.

In vertrouwen gezegd, Sire! ik was blijde, van den Duivel verlost te zijn; want zijne vragen waren somtijds zoo duivelsch listig ingerigt, dat hij mij toch eindelijk zou gehaald hebben.

(*Het vervolg hierna.*)

DORA EN ALONZO.

(*Vervolg en slot van bl.* 389.)

DORA kwam in het klooster, en bevond zich aldaar zeer wel, in de zoete hoop eener spoedige verlossing. Zij was nu wel zulk een lief meisje, als ik er, na mij, aan elk braaf jongeling een toewensch; maar zij had toch twee zwakheden — zij vertrouwde de mannen niet al te veel, en zwijgen was hare zaak niet. Tot de eerste vereischten van haar kloosterleven behoorde eene vertrouweling, en haar hartsgeheim was het eerste, wat zij aan dezelve had mede te deelen.

Ongelukkig, echter, had deze nieuwe vriendin ook vele oude kennissen; onder dezen was DONNA ELVIRA. Dezelve ontving het geheim van DORA zoo warm uit het hart. ELVIRA — men weet immers, hoe de ELVIRA'S zijn, althans uit DON JUAN — ELVIRA geraakte buiten zichzelve, en wilde — ach! wat wilde zij al niet, vooral daar zij dit berigt juist op het tijdstip ontving, dat zij ALONZO ongetwijfeld aan hare voeten verwachtte, daar hij, om die noodlottige brieven, thans zoo dikwijls bij haar kwam, en daar de omstandigheden van Koning FILIPS gedurig benauwder werden.

De ELVIRA'S zijn echter niet alleen driftig; zij zijn ook geslepen. Zij begreep weldra, dat zij met drift hier niets konde uitvoeren, maar wel met list. Het eerste, wat zij deed,

Digitized by Google

deed, was, dat zij voor ALONZO alles geheim hield, wat zij vernomen had; het tweede, dat zij die vertrouweling zorgvuldig onderwees, en haar eene aanzienlijke belooning beloofde, wanneer zij de ontvangene lesſen getrouw en met beleid ten uitvoer bragt. Daartoe nu was het nonnetje een geſchikt perſoon.

Men bragt dien dag weder eene nieuweling in het klooster, die mooi genoeg was, om aanſtonds de oogen aller zusteren tot zich te trekken, en zwaarmoedig genoeg, om die oogen te vestigen. „ De arme AGATHA is voorzeker regt ongelukkig!" zeide DORA op een' avond tot hare vertrouwde: „ wat mag haar wel deren?". Daarvan wist de vertrouwde juist zoo veel als ik — namelijk niets; zij haalde de ſchouders op, en antwoordde met een treurig gelaat: „ Wat zoude het arme kind anders deren, dan het gewone lot van onze liefſte meisjes? Ongelukkige liefde. Arme AGATHA!"

Ongelukkige liefde! Op dit woord ontroert het hart van elk jong meisje. DORA wilde meer weten. De vertrouwde hernam zuchtende: „ Het gaat haar, zoo als duizenden — ontrouw van dat meineedig geſlacht. — — Maar vergeef — de geſchiedenis móet geheim blijven!" — en, hoe zeer DORA ook aandrong, zij zeide geen woord meer — dat niet zeer moeijelijk is, als men niets weet. Onder het voorgeven van vermoeidheid, verwijderde zich het nonnetje, opdat de vonken, welke zij in het ontvlambaar hart van DORA geworpen had, regt mogten glimmen.

Zij glommen ook maar al te wel. DORA lag lang ſlapeloos in haar bed, en toen zij eindelijk in ſlaap viel, zweefde voor hare verbaasde blikken — even als voorbij die van MACBETH eene rij van koningen — eene rij van trouweloozen, en, even als gene allen naar BANKO geleken, zoo geleken deze allen naar ALONZO. Dat was erg; maar, het werd nog erger.

In den vroegen morgen reeds was ELVIRA in het ſpreekvertrek, en begeerde hare vriendin te zien. Deze kwam en verhaalde. Men was tevreden en nam nieuwe maatregelen. DORA had dezen morgen ook niets dringenders, dan voor hare vriendin haar met zorgen vervuld hart te openen. Zij zocht haar overal, en eindelijk ook in het ſpreekvertrek; ELVIRA ging ſpoedig heen, en de vertrouwde ſtond verdrietig op. „ Ik heb u geſtoord," zeide DORA; „ maar ik moest

Digitized by Google

moest — ik werd onweêrſtaanbaar tot u getrokken. Mijn hart! helaas, mijn arm hart! Maar vergeef mij, ik zie, ik heb u verdrietig gemaakt." — „ Niet gij, mijne lieve!" hernam de vertrouwde, „ hebt zulks gedaan, maar het meisje, hetwelk gij zaagt henen gaan. — Zoo ſchoon, zoo bevallig, zoo verſtandig, en toch — — helaas! wij vrouwen worden, in zekere betrekkingen, niet eerder wijs, vóór dat wij kinderen hebben, die reeds weder dezelfde dwaasheden kunnen begaan. Deze teedere ziel komt tot mij, zoo gelukkig als in het paradijs, om mij in vertrouwen te zeggen, dat ſedert korten tijd een zeker jongman... en nog wel een krijgsman... helaas! zij merkt het onweder niet, hetwelk boven haar onſchuldig hoofd zamentrekt." — —

Hoe meer de vertrouwde bleef ſteken, des te nieuwsgieriger werd DORA. Te vergeefs! „ Mijne tong is geſnoerd door een heilig woord," zeide de zuster, „ en gisteren hebt gij nog ondervonden, dat ik zwijgen kan, als het graf." — Echter liet zij zich toch zoo veel ontglippen, dat juist die jongeling, dat juist die krijgsman ELVIRA om liefde gemeekt, haar hart getroffen, en haar eene eeuwige trouw gezworen had. — „ En zij gelooft dit, die ongelukkige!" voer zij voort; „ zij gelooft het, hoewel zij weet, dat hij nog onlangs hetzelfde gezegd heeft aan een ander gevoelig meisje, dat misſchien, voor het vertrouwen op hem, zou willen ſterven."

„ Wie is die ellendige?" riep DORA, en verſchrikkelijke voorgevoelens doorkruisten haar hart.

„ Verlang niets van mij, dat tegen mijnen pligt ſtrijdt, mijne lieve! Elk geheim is mij heilig." — In het eerst verging DORA bijkans van angst; toen nam zij een beſluit. Dien avond ſcheen zij welgemoed, bezocht het lieve zusje, bood haar zoeten wijn en ſnoeperijen aan, en bragt, als toevallig, het geſprek weder daár, waar zij hetzelve des morgens afgebroken hadden. De zwijgende betuigde op nieuw hare geheimhouding, ſchilderde echter zoo naauwkeurig, dat het origineel niet te miskennen was, en toen zij de uitwerking ontwaarde, ontviel haar, bij ongeluk, de naam van ALONZO. DORA viel bijkans van zichzelve, en de vriendin zeide heel onſchuldig: „ U deert immers niets, mijne lieve? maar gij moest wat gaan rusten, mijn kind!"

Droevige nacht! Den anderen morgen ontving zij wel een

Digitized by Google

briefje van ALONZO, een voorbeeldig teeder briefje; helaas! wat kon dit helpen? DORA recenſeerde — zoo als andere lieden ook wel doen — volgens hare toenmalige zielsſtemming, den ſchrijver; toen was het bedaarde — koud; het fijne — gedwongen; het hartelijke — geveinsd; het vurige — overdreven.

„ Eerlijke LEPORELLO!" zeide zij tot den brenger, „ hoe gaat het al zoo?"

„ God dank, zeer wel!"

„ Gij kent immers eene zekere DONNA ELVIRA?"

„ Oh ja! kent gij die ook?"

„ Eenigzins — zij is thans ziek." —

„ Ziek? Wel neen! Dat moest ik immers ook weten." —

„ Ja, ja! gisteren is zij ziek geworden." —

„ Wat men niet al zegt! Dat is zuiver uit den duim gezogen — waarlijk! Gisteren morgen heb ik een' brief voor mijn' heer van haar gehaald; 's middags heeft hij bij haar gegeten, en 's avonds heb ik weêr een' brief daarheên gebragt." —

„ Voorzeker hebben zij thans elkander wel veel te ſchrijven!"

„ Dat moet wel zoo zijn! De brief, dien ik afhaalde, en die, dien ik wegbragt, waren beide mooi dik."

„ En echter ſpreken zij elkander dikwijls." —

„ Dat moet wel niet toereikend zijn." —

„ Dat geheimzinnige in hun gedrag... niet waar?"

„ Dat is het juist, wat mij verveelt! Mijnheer is nooit zoo geweest. Heden heb ik een paar ſchoenen verſleten, om al de ſchulden van mijn' heer te betalen. Dit is altijd een teeken van zijn vertrek geweest — maar ik hoor niets!"

„ Hoe? wat? zijn vertrek?"

„ Ja, ja! Den grooten koffer heb ik naar beneden moeten ſlepen; en hij zelf pakt in, en zoo in de ſtilte, dat ik razend zou kunnen worden — en daar ginds bij die DONNA gaat het even zoo. Toen ik, voor een oogenblik, daar kwam, dat was een loopen en een jagen, een opſchikken en een voorbereiden — niet anders dan alsof er bruiloft zou zijn. Ik vroeg uit alle hooge en lage toonen — te vergeefs! — ik werd bovendien nog uitgelagchen."

DORA was in vertwijfeling. Hoe verre was zij er van af, om het verband te vatten! Buiten het klooſter, namelijk,

was

was het nog veel onfluimiger, dan in hetzelve. Dezelfde brief, dien LEPORELLO van ELVIRA gehaald, en des avonds teruggebragt had, bevatte de tijding, dat Aartshertog KAREL naar *Madrid* op weg was — eene tijding, die PANDOLFO, ELVIRA en alle Oud-*Spanjaarden* in de levendigſte vreugde, alle wijnkoopers, illumineerwerkers en kaarſenkoopers in de drukſte bezigheid, ALONZA echter in de grootſte verlegenheid bragt. Zijn Vorſt moest de hoofdſtad verliezen! hij zelf ſpoedig vertrekken! zijne beminde verlaten! en voor den partijzuchtigen, thans van blijdſchap uitgelatenen papa kon de reden zijner vlugt nu niet langer verborgen blijven!

Dit bleef zij ook niet. Thans, daar het geluk zich voor de partij van KAREL ſcheen verklaard te hebben, brandde de partijzucht den ouden heer zoodanig op het hart, dat hij in het *Kanonnenregt* eene oproeping aan alle getrouwe *Spanjaarden* plaatſte, om openlijk in rij en orde op te treden, de hoofden der tegenpartij te vatten, en dezelven, benevens de gouden ſleutels der ſtad, voor des overwinnaars voeten te leggen. Daarover geraakte ALONZO in drift; de heeren ontmoetten elkander — ALONZO ontdekte zich — PANDOLFO raasde. „Heer!" riep hij, „gij hebt mij een ſtuiversje te verdienen gegeven; hiermede vergelde ik u dit: zijt vrij! Maar hoor: voorleden maandag heeft onze onoverwinnelijke gebieder negenduizend ſoldaten van uwe partij doodgeſlagen — dus zijt gij, ſedert maandag, een hoogverrader en rebel — dus een lijfſtraffelijk misdadiger — dus *eo ipſo* buiten alle burgerlijke regten en wetten — dus, al waart gij met mijne dochter getrouwd, behoefde ik haar niet aan u te laten — dus nog veel minder, daar deze zaak onder ons geheel op woorden berust." — —

ALONZO liep in vertwijfeling heenen en naar huis. „LEPORELLO!" riep hij, „pak het overige in, en beſtel paarden!" — „Waarheên?" — „Tegen middernacht op den weg naar *Portugal*." — „Zij zal, zij moet mij volgen, de lieve, de getrouwe!" Dus dacht hij, en ſnelde naar het klooſter.

Couranticrs, echter, hebben een' fijnen neus. PANDOLFO had zich nog meer gerept — en wel ingelijks naar het klooſter! Hier bevat hij, dat, bijaldien een Officier, die er zoo en zoo uitzag, of een bediende, zoo en zoo gekleed,

mogten komen en naar zijne dochter vragen, men zulks haar niet zeggen mogt, ook niets schriftelijks van die heeren aan zijne dochter geven, veel minder haar met dezelven laten spreken. De Abdisse beloofde alles stiptelijk te volbrengen. Thans snelde de oude naar DON DIEGO. Hij redeneerde aldus: „ Vertrekt ALONZO, dan krijg ik geene berigten meer, en mijn ambtgenoot steekt mij de loef af; DORA echter, die geene partijliefde kent, huilt en jammert mij de ooren vol; dit moeten wij verhelpen door een dubbel huwelijk — tusschen de couranten en de jonge lieden."

„ Mijn vriend!" dus begon hij, „ gij hebt de tijding van den intogt onzes gebieders ook vernomen? Gode zij dank! de oorlog is ten einde, en de vrede komt; maar, helaas! de nieuwstijdingen zullen zeldzamer worden."

„ Daarover lach ik; mij zullen ze niet ontbreken," hernam DIEGO schertsend.

„ Zoo waarlijk? Nu, wat ik zeggen wilde, vriend! de vrede heeft ook nog andere gevolgen; bij voorbeeld, de meisjes kruipen niet meer zoo vreesachtig in de hoeken. Het was bij mijne dochter ook anders niets dan vrees, wat haar in het klooster dreef; thans zien wij het. Zij is wel van eene groote deugdzaamheid; en hoor eens, dit mag ik zeggen, hoewel ik haar vader ben, zij is thans schooner dan ooit; zij is nog zoo wat gegroeid — verstaat gij mij — door het goede voedsel. Gij lacht? Ik had er niets tegen; maar zeker, zeker... Wat wilde ik ook zeggen? Ja, om weêr op onze zaken te komen, wij konden dat veel gemakkelijker maken — door eene vereeniging, meende ik, zonder eenig nadeel. Om onze wederzijdsche inteekenaren te behouden, behoefden wij maar de titels in elkander te smelten; bij voorbeeld: *geketend Kanonnenregt*, of *Kogelregt*. Het eerste zou niemand verstaan, het tweede zou doen lagchen — twee groote voordeelen voor het werk." —

Intusschen hoorden zij postiljons blazen, liepen naar het venster, zagen eenen statigen heraut tusschen de trompetters, volgden met verbazing dien trein, zagen, hoe hij voor het raadhuis stilhield, en vernamen — den bloedigen veldslag aan den *Taag*. „ Hemel en aarde!" riep PANDOLFO, en sloeg de handen over het hoofd zamen. „ Onze onoverwinnelijke held zoo schandelijk overvallen, door eene handvol volks verstrooid en vernietigd, en die FILIPS aan het hoofd van zijn leger

op

Digitized by Google

op weg naar de ſtad! o Mijn getrouw hart! en, o ramp! mijne welgemeende oproeping! ik ben verloren!"

„ Ja, dat zijt gij, heer!" riep DIEGO, en rekte zich zoo lang, en blies zich zoo dik op, als hij maar kon. „ Gij weigerdet mij uwe dochter — ik weet zeer wel, waarom. Ik zweeg, tot dat het de regte tijd ware. Nu is hij daar! Mijn beſluit is genomen; gij moet gefnuikt en zoo klein gemaakt worden als een mosterdkorrel, en dan verbrijzel ik u ſpelende." — Hierop ging hij ſpottend heên.

ALONZO was intusſchen aan het klooster gekomen, en had gretig begeerd met DORA te ſpreken. Dit werd hem ronduit geweigerd. Hij was geen nieuweling; hij liep naar huis, ſchreef, met al het vuur der ziel, wat zij weten moest, nam een fraai beursje met nog fraaijer goudgeld mede, en klopte nog eens aan de kloosterpoort. Toen hij de oude deurwachtſter op hare muilen hoorde, ſtapte hij ter zijde, hield het beursje, zacht ſchuddend, voor het geopend ſchuifje, en eerst toen hij aan de vriendelijke ſtem ontwaarde, dat die kunstgreep werkte, trad hij ten voorſchijn. „ Zijt gij het weêr, lieve jonge heer?" zeide de deurwachtſter. „ Het ſpijt mij, maar de Abdiſſe heeft het geſtreng verboden — ik durf u waarlijk bij zuster DORA niet aandienen."

„ Dat is niet noodig," hernam ALONZO. „ Hoort gij, hoe dof het beursje klinkt? Niets dan goud. Dit alles is voor u, zoo gij dezen brief ſlechts overhandigt."

„ Lieve jonge heer, dit is even geſtreng vorboden; ik durf dien brief waarlijk niet overhandigen. Maar — wilt gij veroorloven? (Zij wreef het beursje beproevend tusſchen hare vingeren.) Er wordt immers niets, ſtrijdig met het zielsgeluk van DORA, in dezen brief begeerd? Nu, dan kan men wel wat wagen! Ik meen dus: zuster DORA heeft eene vriendin, waarvan zij onafſcheidelijk is, en aan welke zij alle hare geheimen toevertrouwt. Aan deze moest ik den brief geven — dan ben ik der Abdiſſe niet ongehoorzaam; en deze mag hem verder bezorgen — dan is zij het ook niet, omdat het bevel alleen aan mij gegeven is."

Wie was gelukkiger, dan ALONZO? Hij gaf den brief en het beursje, en verwachtte niets zekerder, dan — waarom hij zoo vurig geſmeekt had — na eenige uren, langs denzelfden weg, en voor denzelfden prijs, een gunſtig antwoord te ontvangen.

Digitized by Google

De arme briefſchrijver! De deurwachtſter deed wel haar best; zij maakte eene breedſprakige inleiding bij de vertrouwde, en gaf den brief niet eerder over, vóór dat zij dezelve ter bezorging genegen vond. Het verſtaat zich echter van zelve, dat deze vriendin hem, in ſtilte, in duizend ſtukken ſcheurde. Het werd avond. ALONZO hield zich in eene dier voorſteden verborgen, waar men van de groote verandering in de ſtaatzaken niets wist, eensdeels om de verraders te ontwijken, anderdeels om nader bij het antwoord zijner beminde en bij den weg naar *Portugal* te zijn. Hij ging naar het klooster — de deurwachtſter had geen antwoord. Hij ſchreef nog dringender; die brief had hetzelfde lot, en het boosaardig bedrog der getrouwe vriendin kon des te gemakkelijker verborgen blijven, omdat DORA dien avond — zoo als wij aanſtonds hooren zullen — niet meer in het klooster was. Mismoedig ſtapte ALONZO in het rijtuig, en vertrok naar zijne bloedverwanten in *Burgos*, tot dat hij van zijnen — zoo als hij toen meende, ongelukkigen — Koning berigten mogt ontvangen.

Kan men zich nog grooter verdriet verbeelden? PANDOLFO ondervond het. Het gemeene volk, dat zich altijd tot denzulken keert, die overwinnend over deszelfs hoofd ſtapt, trok ſchreeuwend door de ſtraten, dreigde de vrienden der oude regering met galgen, en bewees de voorkeur der nieuwe regering met ijzeren bouten. PANDOLFO liep bij alle lieden van aanzien rond, om te vragen, of de overwinnaar eenen courantſchrijver, zoo als hij was, wel zou doen hangen of braden? — hij vroeg, hoewel hij wist, dat die heeren van de zaak zoo weinig wisten als hij. Eindelijk wees men hem naar den Kommandant van de ſtad. „Wees gerust," zeide deze zeer goedhartig tot hem. „Ik ben verzekerd, dat geen Vorst ter wereld van u en uwe couranten de minſte kennis draagt, en ook nooit daarop letten zal."

Dit was een doodſteek voor den ouden. Het vertroostende van dit antwoord geloofde hij niet; voor zoo nietsbeduidend te worden verklaard, dit kon hij niet verdragen. Wanhopend ging hij naar huis, en ſloot zich in zijne kamer op; toen werd hem de courant van DIEGO, voor den volgenden dag, nog nat van de pers, gebragt, welke eerst den nieuwen overwinnaar een herhaald welkom toejuichte, vervolgens alle de aanſpraken bevatte, welke dien avond op den ſchouw-

Digitized by Google

ſchouwburg zouden plaats hebben, dan eene menigte opſchriften, welke bij de algemeene verlichting der ſtad zouden pronken; dit alles met DIEGO's naam geteekend — en, wel is waar, reeds vooraf voor den intogt des Aartshertogs KAREL vervaardigd — en eindelijk, onder den titel: *Hoe zal hij ze vinden?* met eene kluchtige ſchildering van den invloed eindigde, welken deze gelukkige gebeurtenis op de aanklevers van de tegenpartij zoude maken — waarbij dan allerlei luimige en tastbare uitvallen op onzen ouden en zijns gelijken de gelukkigſte waren.

Het blad ontglipte PANDOLFO's bevende hand; hij zonk neder op eenen ſtoel, en werd door eene beroerte getroffen; en, daar de natuur meestal die leden het eerst ſtraft, welke het meest gezondigd hebben, zoo verlamden zijne tong en zijne regterhand. De buren kwamen; zij konden hem niet begrijpen; zij haalden dus de dochter uit het klooster.

De goede DORA vergat haar eigen leed, om den armen papa regt liefderijk op te paſſen. Vergeefs! De dag kwam aan; op alle ſtraten verhief zich het gejuich; toen kwam de aanval weder, en verlamde de geheele regter zijde. Toen nu FILIPS binnentrok, voorbij het huis van PANDOLFO, waar juist eene ſchaar toonkunſtenaars geplaatst was; toen deze nu, op leven en dood, bliezen en ſpeelden, terwijl het volk luidkeels ſchreeuwde: „Leve! leve!" toen — ſtierf de arme man, en de tranen der goede dochter konden hem niet weder doen ontwaken.

De overwinnaar had de voorzigtigheid, overal, waar hij kwam, de kaſſen en de posterijen in beſlag te nemen, opdat van alles, wat hem betrof, niet eerder kennis tot het publiek kwame, vóór dat hij zelf goedvond die te geven. Dit deed hij thans met zoo veel te meer zorgvuldigheids, daar hij wist, dat in *Madrid* de kaſſen en de tegenſtrevers talrijk waren. Vanhier dan ook, dat ALONZO eenige weken in *Burgos* was, vóór dat hij tijding kreeg van den gelukkigen ommekeer van zaken. Thans vloog hij terug, om zich aan de voeten van zijnen Vorst en in de armen van zijn meisje te werpen; want hij dacht, dat de oude heer *nu* geene zwarigheden meer konde maken — hetwelk dan ook het geval was.

Hij kwam aan het klooster; men gaf hem berigt van PANDOLFO's dood, en van DORA's intrek in haar huis; daar-

Digitized by Google

henen begaf hij zich nu, en trad binnen, zoo als de Koning in HAMLET — met één vrolijk en één treurend oog. DORA ſtond juist voor den ſpiegel, om uit eenige modellen van rouwhoeden dien uit te zoeken, welke met hare droefheid het voordeeligst ſtrookte; toen zag zij ALONZO — hare tranen vloeiden, en teedere verwijtingen volgden. De minnaar begreep er geen woord van, en vreesde reeds, dat de ſmart eenen zekeren invloed op het denkvermogen van zijne vriendin had gehad — toen zij ELVIRA noemde, hij dezen naam als eenen draad opvatte, en aan denzelven allengskens den geheelen zamenhang harer verwijtingen vastknoopte. Hoe ontroerd waren zij beiden! hoe hartelijk ſchonken zij elkander vergiffenis! hoe teeder betreurden zij, dat de diepe rouw hen noodzaakte, hunne vereeniging nog een half jaar uit te ſtellen!

Op den laatſten dag van dit half jaar, echter, kwam hunne verbindtenis des te gelukkiger tot ſtand. DON DIEGO had, onder allen, het ſchoonſte bruiloftsdicht ingeleverd, opdat ALONZO hem den nieuwen Koning mogt aanbevelen, wanneer men iemand tot ſchrijver van eene nieuwe hofcourant mogt zoeken. ELVIRA, op den naam ALONZO verliefd, wreekte zich van hem — in de armen van een' zijner naamgenooten.

NA DE HERSTELLING MIJNER KINDEREN.

Dartelt vrolijk aan mijn zijde, kind'ren! waar mijn hart voor ſlaat,
Met het blosje der gezondheid weêr geſierd op 't lief gelaat.
Dartelt vrolijk aan mijn zijde, kind'ren! waar mijn ziel in leeft.
Ja, ik voel het, wat de Algoedheid mij, in u, mijn telgen! geeft;
'k Voel het, heden, meer dan immer, nu het bang gevaar verdween,
En de nacht is weggevaren, waar geen lichtſtraal mij omſcheen;
Nu ik u, verlost van 't lijden en ontheven aan de ſmart,
Weêr mag drukken, weêr mag presſen aan 't verruimde vaderhart;
Nu de wrange lijdensbeker is geledigd tot den grond;
Nu ik alles dacht te derven, maar ook alles wedervond;
Nu mijn hart, bij 't reinst genieten, u de leus der blijdſchap geeft.
Dartelt vrolijk aan mijn zijde, kind'ren! waar mijn ziel in leeft.

Hoogstweldadig, o mijn telgen! was dat lijden, was die ſmart:
't Bragt u, kon dit mog'lijk wezen! nader nog aan 't ouderhart.

Vreug-

Digitized by Google

Vreugde moge ons bloemen telen, maar de ſmart kweekt liefde en min,
En het hart drinkt nektarteugen uit den lijdensbeker in.
Liefde leert haar krachten kennen bij het klimmen van den nood.
Liefde wint den zwaarſten kampſtrijd; zij is ſterker dan de dood!
Ja, mijn teigen! 'k heb geleden, toen ik, rust'loos, afgemat,
Met terneêrgeſlagene oogen, naast uw ziekbed nederzat:
Maar de liefde ſchonk mij krachten; zij gaf hoop en moed en troost,
En mijn weenen werd aanbidden van den Vader van mijn kroost;
Dat aanbidden werd gelooven: God is altoos wijs en goed!
't Schonk de langverloren' kalmte weêr aan mijn geſchokt gemoed.

Schatten! 'k hield u voor verloren, in den druk der droefenis;
'k Zag mijn bloempjes reeds verwelken, en ik treurde om haar gemis;
'k Hield het ſcheiden reeds als zeker, en mijn ſomber ſnarenſpel
Klonk en weêrklonk langs de wanden, reeds voor u, het jongſte vaarwel!
'k Zag de lijkbaar reeds voor de oogen, daar de hoop mijn ziel begaf;
Teigen! 'k zag, in mijn verbeelding, u reeds dragen naar het graf;
'k Zag mijn woning uitgeſtorven, en geen ſtam'lend kinderwoord,
Eens mijn wellust en mijn hemel, werd meer aan mijn' diſch gehoord:
'k Vond mij van mijn kroost verlaten; 'k zag mij, met mijn gade alleen,
Nu eens klagend, dan weêr zwijgend, 't zware levensſpoor betreên.
'k Hield het alles reeds verloren; maar, ik heb mijn' ſchat weêrom!
Hier voegt juichen en aanbidden; 't hart zij hier het heiligdom!

Bij dat vreezen voor't verliezen rijst de waarde van den ſchat,
Die, in 't leven, ons gegeven, alles voor de ziel bevat.
Bij dat duchten, bij dat ſchokken, bij den angst, die 't hart beroert,
Wordt de band der huw'lijksliefde vaster nog om 't kroost geſnoerd.
Waar kan redding ooit doen juichen, dan na 't prangen van den nood?
Waar praalt ooit het leven ſchooner, dan na 't wijken van den dood?
Wie zal ooit de lente roemen, in haar ſchoonheid, jeugd en pracht,
Als de winter haar niet voorgaat met zijn' langen doodſchen nacht?
Kronkelt hier de weg van 't leven nimmer door een zandwoestijn,
Dan kan zelfs het zalig Eden voor het hart geen Eden zijn.
O, Mijn dierb'ren! 't was uw redding uit gevaar en ſtervensnood,
Die voor mij een bron van wellust, rein en onvermengd, ontſloot.

Alles wisſelt hier op aarde; ramp en voorſpoed, vreugd en druk.
Op het lijden volgt verblijden; op de droefheid, waar geluk.

Digitized by Google

Naast den bitt'ren lijdensbeker staat de schaal van 't hoogst genot.
Alles wisselt en verandert; onbestendig is het lot.
Maar, het bitt're van dit leven maakt den kelk der vreugd eerst zoet,
En het smaken van zijn teugen doet den matten pelgrim goed.
Maar dat duchten, maar dat schokken, maar de vrees, die 't hart benaauwt,
Schenkt der rust een hooger waarde, als zij ons vertroosting dauwt.
Hoe verkwikkend is de kalmte, als de storm heeft uitgewoed,
En de glans van maan en starren zich weêr spiegelt in den vloed!
Hoogstweldadig is het lijden: 't voert en leidt ons tot genot;
't Brengt ons hooger doelwit nader, en de juichtoon klimt tot God!

Dichters! kunt gij, in uw zangen, schetsen, wat een vader smaakt,
Als het aanzijn van zijn telgen zijn geluk volkomen maakt?
Ja, gij moogt dat heil gevoelen, bij den aanhef van uw lied;
Maar het schetsen, in uw zangen, dichters! neen, dit kunt gij niet.
't Is een aan'loos zielsgenoegen, blijdschap, die 't gemoed verrukt,
Maar door woorden nooit omschreven, door geen taal nog uitgedrukt!
'k Voel het; maar ik heb geen klanken, waardig 't goed, voor mij bewaard.
Telgen! telgen! 'k heb u weder: ja, gij zijt, door God, gespaard!
O, Dat smaken, dat genieten van de zoetste vrucht der min
Heeft voor ouders, die 't beseffen, heeft voor mij den hemel in!
Komt dan, dartelt aan mijn zijde, kind'ren! waar mijn hart voor slaat,
Met het blosje der gezondheid weêr gesierd op 't lief gelaat.

Neen, ik heb u niet verloren, en mijn boezem beeft niet meer:
't Eenmaal kwijnend levensplantje wast en tiert en bloeit nu weêr.
O, De blijdschap kiest weêr woning, waar mijn hand den treurtoon sloeg,
Waar ik, schreijend, van Gods goedheid, 't leven van mijn kind'ren vroeg!
Vreugd vervangt de boezemsmarten, en het danklied mijn geween;
't Heil des levens, dierb're telgen! dartelt, met u, om mij heên.
Komt, aan 't harte van uw' vader, kind'ren! waar mijn ziel in leeft:
'k Mag u weêr gezond aanschouwen, en genieten, wat God geeft.
Dartelt vrolijk aan mijn zijde, thans verlost van leed en pijn;
'k Heb met u den druk gedragen, ook uw vreugd zal mijne zijn.
Vader! waar Gij zielen strengelt door zoo rein een' liefdeband,
Wordt de wellust reeds genoten van volmaakter vaderland!

5 Febr. 1817. W. H. WARNSINCK, BERNSZ.

Digitized by Google

OPENBARE GEBOUWEN IN PARIJS.

(Uit het *Engelsch.*)

Bij een overzigt van *Parijs* onderscheidt zich het *Hotel des Invalides* door deszelfs vergulden koepel, een ongemeen verschijnsel in de Europesche bouwkunde, den aanschouwer luid, als 't ware, toeroepende, dat eene weetschelijke rustplaats voor den krijgsman, in den dienst verminkt of verouderd, een voornaam voorwerp is van de zorge der natie en van den Vorst. Een gevlengelde leeuw, een zegeteeken, der aanzienlijke Republiek van *Venetië* ontrooid, (naderhand echter teruggegeven aan den Senaat van *Venetië*) staat op een hoog voetstuk bij den ingang der laan, die naar de poort of het ijzeren hek leidt. Het gebouw vertoont slechts één breed front, doch is voor het overige vierkant, bevattende in zich verscheidene binnenplaatsen, met galerijen, waarin omstreeks drieduizend personen kunnen verzorgd worden. Men ontdekt in elk gedeelte van dit hospitaal eene groote oplettendheid op versche lucht en zindelijkheid. De slaapkamers der patienten hebben eene volkomen vrije lucht door vensters over de bedsteden, die het uitzigt hebben in kleine tuinen. Voor de bedsteden hangen witte gordijnen, en naast dezelve staat eene lattafel: de tinnen bekkens voor de soep schitteren u tegen door hunne helderheid. Men vindt er tuinen voor hen, die in staat zijn om te wandelen, met overdekte plaatsen, om hen te beschutten voor regen en zonneschijn. De eetkamer der officieren is versierd met geschilderde afbeeldsels der steden, ingenomen in den jare 1672. De kamer der soldaten bevat afteekeningen slechts van de schetsen der sterkten, in het jaar 1667 veroverd. De groote keuken is hoog van verdieping en zeer zindelijk, doch, naar het uiterlijke aanzien, niet groot genoeg voor zulk een gesticht. Er is een afzonderlijk stookhuis voor de apotheek. De kapel heeft niets bijzonder uitstekends; maar men heeft de grootste oplettendheid en kosten besteed aan dat gedeelte van het gebouw, dat onder het dak is, en aan het dak zelve. De bouworde van dit gedeelte, in de gedaante van een kruis, is allerschoonst; de grond van de rotonde en der bijgelegene kapellen is van marmer, versierd met *fleurs de lis*. Hier is een gedenkteeken ter eere van VAUBAN opgerigt, zoo als het bijschrift luidt, door *Zijne Majes-*

Digitized by Google

jesteit den Keizer en Koning, 1807. Nog een ander gedenkteeken voor TURENNE, die verbeeld wordt ſtervende in de armen der overwinning in het gevecht van *Turkheim* in 1675, in basrelief. Het binnenſte gedeelte van den koepel en het verhemelte is verſierd met fraaije ſchilderijen in rijk vergulde lijſten. Dit hospitaal was oorſpronkelijk geſticht door LODEWIJK DEN XIV.

Het *Vondelinghuis* is nu geſteld onder het opzigt van hetgene zij noemen *la Maternité*. Het gebouw bevat ſlechts een honderdtal bedden, of liever ijzeren wiegen, in één groot vertrek, behalve eene kamer voor zieke kinderen; deze wiegen zijn voorzien van witte kleeden, en het vertrek ſchijnt ruim genoeg voor het gemelde aantal kinderen onder de twee jaren; want na dien ouderdom zendt men hen naar andere huizen, die zij *Hospices des Orphelins* (Weeshuizen) noemen. De honderd wiegen in dit vertrek zijn niet altijd bezet, hoewel ſomwijlen het getal niet toereikt. Daar dit Inſtituut gezegd wordt van grootere uitgebreidheid te zijn dan eenig ander van die ſoort, moeten vreemdelingen, die het bezoeken, natuurlijk verbaasd ſtaan over het geringe aantal van kinderen, die hier verzorgd worden; maar zij ſtaan nog meer verbaasd, dat het aantal, dat bij mimen te platten lande beſteed is, *veertienduizend* bedraagt. Ieder kind, dat hier gebragt wordt, heeft een nommer aan zijne muts vastgemaakt, dat bij allen geregeld op elkander volgt, en t'elken jare met No. 1 van voren af aan begint: het nommer op dezen dag (16 September) was iets hooger dan 3,600.

Van de *Hospices des Orphelins*, naar welke de vondelingen verzonden worden, wanneer zij twee jaren oud zijn, vindt gij er een in de *Rue St. Antoine*. Dit is een zeer goed gebouw, inſluitende een groot vierkant plein, met boomen beplant, en eene ruime kapel. De vertrekken zijn luchtig en zindelijk, en het huisraad netjes onderhouden. De kinderen zien er zindelijk genoeg uit, doch niet zoo als wij het in *Engeland* gewoon zijn. Zij zien er tevens gezond uit, de algemeene ligchaamsgeſteldheid van Franſche kinderen in aanmerking genomen zijnde. De meisjes naaijen het linnengoed voor haarzelve en voor de jongens, wanneer dezen op een beroep gezonden worden. De voedſters behooren tot eene geestelijke orde, en hebben een zeer eerwaardig voorkomen.

Verſcheidene hospitalen dragen den naam van *Hospices d'In-*

cu-

Digitized by Google

curables, waarmede geene krankzinnigen bedoeld worden, maar verminkten, hoogbejaarden en onherſtelbaar zieken. Een groot hospitaal van deze ſoort is er in de *Rue Recollet*, voormaals een monnikenklooster van de Recolletten. Het is een ſchoon, groot, ſteenen gebouw, met een open plein langs het geheele front, en bevat omtrent vijfhonderd patienten. In deze zelfde nabuurſchap is mede het groote hospitaal van *St. Louis*, waarin men zich bepaalt tot lijders aan allerlei beſmettelijke ziekten, waarvan het ongeveer twaalfhonderd in zich bevat. De lagere ſlaapkamers zijn gewelfd en gewit, en hebben elk drie rijen bedden, zonder gordijnen, en geheel open voor de lucht. Ook vindt men er eene zeer groote kerk. *Val de Grace*, een ander hospitaal, was voormaals eene kweekſchool; een zeer ſchoon gebouw, en een der ſieraden van *Parijs*.

PERZISCHE ZEGELS.

In *Perzië* berust de geloofwaardigheid van eenen koopmansbrief, even als van eenen wisſel, doorgaans op het zegel. Eene behoorlijke onderteekening is in het geheel niet noodig, en dikwijls zijn de ſtukken met de hand der afzenders niet geſchreven. Vandaar is ook het zegel van het hoogſte gewigt. In hetzelve ſtaat de naam, en, zoo hij er eenen heeft, ook de titel des eigenaars, zoo wel als de dagteekening, wanneer het zegel geſneden is, gegraveerd. Het beroep van eenen zegelſnijder vooronderſtelt het grootſte vertrouwen, en is niet zonder gevaar. Hij moet van alle zegels, welke hij vervaardigt, een register houden, en wanneer den perſoon, wien hij het verkocht heeft, hetzelve ontſtolen wordt, of wanneer het verloren raakt, zoo zou de misdaad, om een ander volkomen gelijk te maken, hem het leven kosten. Hij moet de wezenlijke dagteekening, wanneer het zegel geſneden is, in hetzelve aanteekenen, en diegene, wien het behoort, moet van het gebeurde door de geloofwaardigſte lieden een bewijs laten opmaken, en zijnen correspondenten kennis geven, dat hij alle met zijn vorig zegel geſtempelde documenten en rekeningen, van den dag af, dat hetzelve verloren geraakt is, voor nul verklaart.

Digitized by Google

GELAARSDE VARKENS.

Varkens in wapenrusting zijn wel eens beſchreven of aangeduid, maar het is moeijelijk perſonen te vinden, die als ooggetuigen dit zouden kunnen bevestigen; doch in *Zuid-Amerika* dragen vele varkens laarzen, zoo als DE MENONVILLE, een geloofwaardig Schrijver, getuigt in zijne Reizen naar *Guaxaca*. Eenen naauwen weg, zegt hij, in eene rots uitgehouwen, bewandelende, had ik eene zonderlinge ontmoeting; het was een *Indiaan*, die een paar varkens naar *Guaxaca* voortdreef. Zij waren monſtreus groot, zoo dat ik genoodzaakt was op zijde te gaan en ſtaan te blijven, om de beesten te laten voorbijgaan. Terwijl ik oplettend naar dezelve keek, ontdekte ik, niet zonder uitbarſting van lagchen over de misſelijke vertooning, dat zij eene ſoort van ſchoenen, of liever laarzen, aan hadden. Wat! zeide ik in mijzelven, een varken gelaarsd, terwijl de arme *Indiaan*, die het drijft, barrevoets gaat! De varkens hadden in waarheid, om elk der gewrichten hunner verdeelde klaauwen, eene laars met eene zool van grof leder; en het geheel was zoo netjes gemaakt, en ſloot zoo naauwkeurig om de gewrichten, dat ik in den eerſten opſlag waarlijk meende, dat het natuurlijke aanhangſels waren, tot het dier behoorende. Ik ſprak den *Indiaan* aan om onderrigt; hij ſcheen medelijden te hebben met mijne onwetendheid, en antwoordde op eene zeer phlegmatieke wijze, dat het geſchiedde om de dieren te bewaren voor het zweren der voeten. Bij nadere overdenking kwam mij deze beweegreden zeer gepast voor; want de dieren waren zoo vet, en zijn van nature zoo log, dat, waren zij niet gelaarsd geweest, terwijl zij eenen togt van vijfentwintig mijlen moesten afleggen, en waren hunne pooten gewond geworden, zij zouden noodgevallen zijn, en zeker op den weg liggen gebleven.

CATHARINA DE II.

In de haven van *Kroonſtad* ontſtond eenmaal brand aan boord eens fregats. Er werden naſporingen te werk geſteld, om de oorzaak dezes ongelukkigen toevals te ontdekken, hetwelk men algemeen aan eenen kwalijkgezinden toeſchreef. Verſchei-

de-

Digitized by Google

dene matrozen werden verdacht en geprangd om het misdrijf te bekennen. De Keizerin, de zaak vernomen hebbende, antwoordde: „Ik heb in mijne jeugd geleerd, dat de vermenging van ſommige koude zelfſtandigheden van zelve vuur voortbrengt; welligt ontſtond de brand door zoo een ongelukkig toeval, en het zou treurig zijn, onſchuldigen daarvoor te ſtraffen." Zij ſtelde eene Commisſie aan, om het fregat te onderzoeken, en de mogelijke aanleiding tot den brand na te vorſchen. De Commisſie ontdekte, dat dezelve ontſtaan was door een vat olie, dat in den hoek des haards op een' hoop roet was geworpen. Dit vermoedde men ten minſte, en berigtte het der Keizerinne, welke terſtond het ontſlag der beſchuldigden gebood.

NAÏF ZELFGEVOEL.

Pater D'HARROULS verhaalt: „Toen Pater BOURDALOUE te *Rouaan* predikte, verlieten de kunſtenaars hunne werkplaatſen, de koopluiden hunne winkels, de advocaten de geregtshoven, de artſen hunne kranken, de oude wijven haar ſpinnewiel. Toen ik, na hem, aldaar predikte, bragt ik alles weder in orde; geen mensch ging meer van zijnen post."

ONTIJDIGE OPENHARTIGHEID.

Den Inwoneren van de Stad *Beaune*, in *Frankrijk*, is zekere naïve trouwhartigheid eigen, die hen van alle hunne landslui-den onderſcheidt. LODEWIJK DE XIV trok eens door deze Stad. Hij werd op het Stadhuis geherbergd en onthaald. De Maire en de overige Raadsleden maakten Z. M. aan tafel hunne opwachting. „Inderdaad, Mijne Heeren," ſprak de Koning, wien de Bourgonje ſmaakte, dien men hem ſchonk, „uw wijn is lekker!" — „O, Sire!" antwoordde de Maire zeer naïf, „wij hebben er, die nog veel beter is." — „Waarſchijnlijk," hernam de Koning glimlagchende, „bewaart gij dien dan voor betere gelegenheden!"

EDEL ANTWOORD.

Keizer FREDERIK DE III werd gevraagd: welke menſchen hij meest beminde. *Deuulken*, hernam hij, *die mij niet meer vreezen, dan* GOD.

Digitized by Google

JAN'S GEVOELEN OVER ZIJN' HEER.

Mijn Jonker heeft een vreemde kwaal;
Men weet niet, wat hem deert;
En vinden wij niet ſpoedig baat,
Dan loopt het wis verkeerd.

Verleden zondag, 's morgens vroeg,
Riep hij: „ Mijn laarzen, Jan!"
En toen hij daarmeê vaardig was:
„ Waar zijn mijn gespen dan? "

Aan tafel gaat het kluchtig toe:
Nog gistren — ha, ha, ha!
Blies hij, als ware 't rijstebrij,
Uit al zijn magt de ſla.

'k Had onlangs hem een boek gebragt:
Terwijl hij leest, (hoe raar!)
Neemt hij zijn pijp, en klopt die uit,
En roept fluks: „ Binnen maar! "

Laatst zat zijn poedel naast zijn' ſtoel.
('t Was op een ſpeelpartij.)
Hij houdt de kaart hem voor, en zegt:
„ Wat dunkt u: ſpelen wij? "

't Gezelſchap, op een' zoelen dag,
Dronk onlangs buiten thee:
Hij neemt den trekpot, op mijne eer!
En giet er de asters meê.

Op onze laatſte hazejagt,
Daar ging het treflijk toe!
Hij legt zijn' ſnaphaan aan, en — paf!
Hij ſchiet een magre koe.

Er ſchijnt in heel de Apteek geen drank,
Geen kruid, dat hem gerieft:
De Dokter ſpreekt van d' onderbuik;
Ik zeg: hij is verliefd! —

Vrij naar het *Hoogduitsch.* IJ.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERHANDELING,

OVER

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA.

Door

GERRIT JOAN MEIJER (*).

MIGUEL, DE CERVANTES SAAVEDRA werd, naar het gevoelen der meeste Spaansche Schrijveren, te *Alcala de Henares*, den 9 October 1547, geboren. Kort na zijne geboorte begaven zich zijne ouders ter woon naar *Madrid*. Volgens hunnen wensch zoude de jonge CERVANTES een der drie hoofdvakken kiezen, welke toen alleen eenig vooruitzigt gaven, Godgeleerdheid, Regtsgeleerdheid, of Geneeskunde; hij had echter, naar zijne eigene belijdenis, zulk eene heerschende neiging voor de Dichtkunst, dat hem elke andere oefening mishaagde. De eerste proeven, welke hij van zijnen aanleg voor de dichtkunst gaf, verdienen alleen daarom opmerking, omdat zij de eerstelingen van een groot vernuft zijn. Daar zij echter geene bijzondere verwachting inboezemden, werd CERVANTES niet gezocht, en hij zag zich daardoor gedoemd, zijn leven lang tegen armoede en behoefte te worstelen. Mismoedig verliet hij in 1569 zijn vaderland, en ging naar *Italië*, alwaar hij door den Kardinaal JULIO AQUAVIVA werd opgenomen. Slechts één jaar bleef hij in het huis van dezen, toen hij eenen nieuwen werkkring verkoos, welke met zijne toenmalige zielsgesteldheid beter strookte.

Sultan SELIM verbrak den vrede met *Venetië*, en zond zijne vloot naar *Cyprus*. De *Venetianen* riepen alle

(*) Uitgesproken in de Maatschappij *Felix Meritis*, den 5den Februarij 1817.

Digitized by Google

le Mogendheden, vooral PIUS V, tot onderstand tegen de *Turken* op. PIUS benoemde den Hertog COLONNA tot Vlootvoogd. In het eerste jaar werd veel verloren; in het tweede kwam men tot beslissing, en de slag bij *Lepanto* voltooide de luisterrijkste overwinning, welke de Christenen in de zestiende eeuw hebben behaald. CERVANTES, die als officier der Pausselijke vloot in dezen slag diende, had zich daarbij een moedig krijgsman bewezen, en het ongeluk gehad, zijnen linker arm te verliezen. Deze deerniswaardige verminking weêrhield hem niet, na het einde van dezen oorlog, die loopbaan te vervolgen. Hij trad nu in dienst van zijnen Vorst, Koning FILIPS DEN II. Toen hij echter in 1575 van *Napels* naar *Spanje* wilde oversteken, werd de galei, waarop hij zich bevond, door eenen Algerijnschen zeeroover genomen, en CERVANTES naar *Algiers* gebragt, alwaar hij, als slaaf van ARNAUT-MAMI, alles moest dulden, wat zijn stand, en de met wreedheid gepaarde hebzucht van zijnen meester, onverdragelijks opleverde. Zijn toestand scheen wel ingerigt te zijn, om zijne ziel te verdrukken; maar, in plaats van zijnen moed te verliezen, ontwikkelde zich zijne heldenziel nog meer, en waagde zich aan de stoutste en gevaarlijkste ontwerpen tot herkrijging zijner vrijheid. De opziener der slaven van MAMI had, in de nabijheid van *Algiers*, digt bij de zee, eenen tuin, waarin een hol was. CERVANTES ontdekte dit, ontvlugtte uit zijne gevangenis, en verborg zich in hetzelve. Zijn voorbeeld werd door vijftien andere aanzienlijke slaven gevolgd, die eindelijk den tuinman, ook eenen slaaf, en eenen anderen gevangenen, door de belofte van vrijheid, overhaalden, dat de eene hen bewaakte, en de andere hun levensmiddelen verschafte. Verscheidene maanden bragten zij in dit hol door, en ademden alleen des nachts de vrije lucht, toen een ander gevangene, die van het geheim wist, zijnen losprijs betaalde, en naar zijn vaderland terugkeerde. Hij beloofde aan CERVANTES en deszelfs leedgenooten,

om

Digitized by Google

om ſpoedig met een vaartuig weder te keeren, en hen uit de ſlavernij te verloſſen. Hij vervulde die belofte, keerde uit zijn vaderland terug, en bereikte de hoogte van *Algiers*. Hij kende de ligging van den tuin en het hol naauwkeurig; hij landde; het was nacht. Helaas! zijn vaartuig werd ontdekt, en het geſchreeuw der Mooren noodzaakte hem weder zee te kiezen. Onze gevlugte gevangenen werden opgeſpoord, en moesten nu alle de wreede behandelingen ondervinden, welke hunne poging, om zich in vrijheid te ſtellen, naar het begrip der Barbaren, verdiende.

Alles, wat CERVANTES tot nu toe had doorgeſtaan, en wat hij nog verder moest dulden, ſpoorde hem ſlechts aan, om nog meer te wagen. Hij was onuitputtelijk in ontwerpen. Viermaal zettede hij zijn leven in gevaar; en, toen hem alles mislukte, beraamde hij de vermetele onderneming, een volkomen oproer in *Algiers* te ſtichten, met het bepaalde doel, om de geheele Middellandſche zee, in één's, van zeeroovers te zuiveren. De bloohartigheid van eenen deelgenoot verried hem. CERVANTES werd in den ſlavenkerker gebragt, alwaar hij wel ſtreng bewaakt, maar echter met die onderſcheiding en achting werd behandeld, welke eene groote ziel in alle oorden, in alle betrekkingen des levens en altijd weet in te boezemen.

Eindelijk werd door zijne moeder en zusters en andere menſchenvrienden zijn losprijs betaald. CERVANTES kreeg zijne vrijheid weder, en, nádat hij omtrent zes jaren in ſlavernij had doorgebragt, keerde hij, in het begin van het jaar 1581, naar zijn vaderland terug.

De drift, waarmede hij zich nu weder aan de dichtkunst overgaf, vertoont ons de pijnlijke onthouding, waarin zijn vlugge geest zoo lang geleefd had. Zijn voornemen, om der Zanggodinnen, de gezellinnen zijner vroegere jeugd, getrouw te blijven, en, wat zijn lot ook zij, van haar alleen eene vergoeding voor al zijn lijden te verwachten, was nu onwrikbaar gevestigd. Zijne eerſte proeve was de GALATÉA, een her-

Digitized by Google

dersdicht, hetwelk geheel naar den geest des toenmaligen tijds moet worden beoordeeld. Kort hierna begaf hij zich in het huwelijk; en, om in de daardoor veroorzaakte meerdere behoeften te voorzien, bepaalde hij zich tot het tooneel, en ſchreef, in den tijd van weinige jaren, dertig tooneelſtukken, welke meest allen in den ſtroom der vergetenis zijn verloren geraakt.

Daar ook als tooneelſchrijver geene uitzigten voor hem zich openden, volgde hij het hof naar *Toledo*. Hier verkreeg hij een klein ambt, welks naam en aard zijne levensbeſchrijvers niet vermelden. Ter vervulling van dit ambt moest hij eene reis doen naar het gewest van *La Mancha*. In een dorp aldaar kreeg hij geſchil met de bewoners, die hem mishandelden, en in eene gevangenis wierpen. Hoe lang hij daarin gezeten hebbe, is onzeker; echter verhaalt CERVANTES in de voorrede van zijnen DON QUIXOTE, dat hij het begin dezer fabel in die gevangenis bearbeid heeft. Zonder de plaats te noemen, maakt hij dezelve tot de geboorteplaats van zijnen held, en geeft daardoor aan die dorpelingen eene onſterfelijkheid, welke, als belooning voor het onthaal, dat hij bij hen gevonden had, voorzeker de beste wraak was, welke hij nemen konde.

Het eerſte deel van dit beroemde werk verſcheen in het jaar 1605. CERVANTES ſchreef de opdragt, in den naam der toovergodin URGANDA, aan den Hertog van BEJAR, in de hoop, dat het aanzien van zulk eenen beſchermheer ter aanbeveling van zijn werk konde dienen. Hij vreesde namelijk, dat het met eenen AMADIS VAN GALLIË, RENALDOS VAN MONTALVA en andere mogt gelijk geſteld en niet gelezen worden. De Hertog wilde in 't eerst niets van eene opdragt hooren. CERVANTES bad, ſlechts één hoofdſtuk te mogen voorlezen; dit werd hem toegeſtaan, en de indruk dezer voorlezing was zoodanig, dat de Hertog alle vooroordeelen verzaakte, den ſchrijver met lof overlaadde, en zelf om de opdragt verzocht. Om zijn wit nog zekerder te treffen, ſchreef CERVANTES

een

Digitized by Google

een klein ſtukje, aan hetwelk hij den zonderlingen titel van *Voetzoeker* gaf. In hetzelve beoordeelde hij zijn eigen werk, en, zonder iemand te noemen, zeide hij, als in vertrouwen, dat hetzelve een hekelſchrift op eenige der aanzienlijkſte, bekende, groote perſonaadjen was. Deze kunstgreep gelukte hem bij uitnemendheid. DON QUIXOTE werd algemeen en grétig gelezen, en, hoewel men niet vond, hetgeen men zocht, men las desniettemin met de grootſte oplettendheid; en dit was alles, wat CERVANTES had gewenscht. DON QUIXOTE verſpreidde zich weldra door geheel *Europa*, en overal werd hij met genoegen en bewondering ontvangen.

De luister, welken hij zijn vaderland ſchonk, had echter niet die gelukkige gevolgen voor CERVANTES, dat hij zijn lot verbeterd zag. In alle zijne pogingen te leur geſteld, wilde hij geene ſtappen meer wagen. Met even veel beſcheidenheid als zelfvoldoening begaf hij zich in de eenzaamheid, om zich zelven en der wetenſchappen te leven, al ware het dan ook onder de verdrukkingen der armoede.

Ettelijke jaren verliepen er, vóór dat hij weder als ſchrijver optrad. In 1613 gaf hij zijne twaalf bevallige *Vertellingen* uit, welke hij zijnen weldoener, den Graaf van LEMOS, toewijdde; en in 1614 zag zijne *Reis naar den Parnasſus* het licht. Het tweede deel van DON QUIXOTE was nog niet verſchenen, hoe ongeduldig men hetzelve ook te gemoet zag. Eindelijk verſcheen een tweede deel, maar van eenen anderen ſchrijver, die, in zijne voorrede, CERVANTES durfde bedillen, en hem oud, nijdig en gemelijk noemde. Tijdgenooten en nakomelingen hebben dezen onbevoegden plaatsvervanger met het verachtelijkst ſtilzwijgen geſtraft; en CERVANTES regtvaardigde zich alleen door het ſchrijven des tweeden deels van zijnen DON QUIXOTE, hetwelk in 1615 te *Madrid* gedrukt werd.

Dit was het laatſte werk, dat bij zijn leven werd uitgegeven. Hij werkte ſedert eenigen tijd aan eenen Ro-

Digitized by Google

man, *de wederwaardigheden van* PERSILES *en* SIGISMUNDA. In October 1615 ſchreef hij aan den Graaf van LEMOS, dat dit werk binnen vier maanden zoude voltooid zijn. Hij hield woord. In April van het volgende jaar had hij hetzelve geëindigd; en men mag zeggen, dat hij, als 't ware, met de pen in de hand geſtorven zij. Sedert langen tijd werd hij met eene belemmerde ademhaling gekweld; alle gebezigde middelen waren vruchteloos; alle hoop op herſtel verdween; hij voelde zijn einde naderen, ſchreef nog de luimige voorrede voor gemelden Roman en eenen geeſtigen brief aan den Hertog, en ſtierf in eenen ouderdom van 68 jaren en 6 maanden, den 23ſten April van het jaar 1616, juist op denzelfden dag, toen in Engeland de beroemde WILLIAM SHAKESPEARE overleed.

Verſcheidene andere werken had hij begonnen, maar niet geëindigd, en van dezen zijn ſlechts de titels tot ons gekomen. De voltooide Roman viel zijner weduwe ten deel, die hem in 't volgende jaar in het licht gaf.

Hoeveel genoegen en ſchoonheden de beoefenaars der Spaanſche letterkunde in de overige werken van CERVANTES ook vinden, zijn DON QUIXOTE alleen is min of meer aan geheel het letterminnend *Europa* bekend; weshalve ik mij voorgenomen heb, over deſen thans Ul., Mijne Heeren, te onderhouden. — Ik wil mijne krachten aan eene ontleding van dit meesterſtuk der zuidelijke letterkunde beproeven, en ik reken daarbij op uwe welwillende toegeeflijkheid.

1. De meeste geleerden, welke getracht hebben den DON QUIXOTE te verheerlijken, hebben zich meer toegelegd, om denzelven eenen algemeenen lof toe te zwaaijen, dan om deszelfs bijzondere ſchoon- en voortreffelijkheden te ontleden. Hoe moeijelijk dit laatſte ook zij, is het echter volſtrekt noodzakelijk, om de geheele verdienſte des ſchrijvers aan te wijzen, en den lof zijns werks te wettigen.

Gewoonlijk beoordeelt men de werken van dichterlijk

lijk vernuft door vergelijking met andere ſoortgelijke voortbrengſelen. Het genoegen, hetwelk een kundig lezer in de ENÉAS van VIRGILIUS vindt, dient hem meestal tot regelmaat, om over *het verloste Jeruzalem* van TASSO, *het verloren Paradijs* van MILTON, den MESSIAS van KLOPSTOCK en andere te oordeelen. Hoe verkeerd en onregtvaardig dit veelal zij, is reeds meermalen aangetoond, en bleek mij, bij de beoordeeling van den DON QUIXOTE, nog duidelijker. De fabel van dit werk is oorſpronkelijk en eenig in hare ſoort, en kan dus aan geene wet van vergelijking onderworpen worden. In dit geval van oorſpronkelijkheid en eenigheid ſtaat CERVANTES gelijk met HOMERUS, met welken onze *Spanjaard* ook nog andere overeenkomſten heeft. Beiden werden gedurende hun leven en in hun vaderland weinig geacht; beiden werden na hunnen dood algemeen bewonderd en vereerd. Zeven aanzienlijke ſteden van *Griekenland* betwisten elkander de eer, de bakermat van HOMERUS geweest te zijn; zes *Spaanſche* ſteden worden genoemd als de geboorteplaats van CERVANTES. Beiden waren vernuften van de edelſte ſoort, geboren om andere vernuften te kweeken, en om eene eigene heerſchappij in het gebied der letteren te verkrijgen; en beiden putteden alleen uit de ſchatkamer der verbeelding, welke de natuur voor hen ontſloten had. HOMERUS echter, zijne vlugt verheffende, vertoont ons de geheele majesteit zijner Goden, de geheele grootheid zijner helden, en den geheelen rijkdom van het heelal; CERVANTES daarentegen, minder ſtout en meer omzigtig, vergenoegt zich met de gebreken der menſchen naar de natuur te ſchetſen, uit de ſchuilhoeken van het menſchelijk hart de grondtrekken voor zijne leſſen op te delven, en dezelven met al de bevalligheid te verſieren, waardoor zij nuttig en aangenaam worden. HOMERUS trekt de menſchen uit hunnen kring, om dezelven grooter te ſchilderen; CERVANTES geleidt ons tot ons eigen *ik* terug, om ons te verbeteren. Bij HOMERUS is alles verheven;

Digitized by Google

bij CERVANTES alles natuurlijk. Beiden zijn groot, voortreffelijk en onnavolgbaar.

Behalve deze kleine vergelijking met den vader der Griekſche dichteren, wiens ſchoon- en voortreffelijkheden een regt van wetgeving hebben verkregen, zoo dat dezelve, met behoorlijke wijziging, op alle dichterlijke voortbrengſelen worden toegepast, en welke CERVANTES altijd voor oogen had, hoe verſchillend zijn ontwerp van dat van HOMERUS ook was; behalve dusdanige vergelijking, zag ik alle andere vergelijkingen gaarne uitgeſloten, en wilde dit voortbrengſel van een oorſpronkelijk vernuft liever naar die wetten beoordeeld hebben, welke eene oordeelkundige lezing geleidelijk aan de hand geeft. Beſchouwen wij dan het ontwerp des ſchrijvers!

Dit was ongetwijfeld geen ander, dan om, onder het kleed eener fabel, de voor zijnen tijd noodzakelijkſte waarheden, op eene aangename maar tevens hekelende wijze, onder zijne landgenooten te verſpreiden. De begrippen over het nuttige en verdienſtelijke van de orde der dolende Ridders, waarover reeds zoo veel gezegd en geſchreven is, waren ten tijde van CERVANTES eindelijk verdwenen; men vond echter altijd nog veel genoegen in het lezen van derzelver bedrijven en levensgeſchiedenis. Eene enkele keer droomde men nog van het ongenoegzame der burgerlijke overheden en wetten, en durfde nog lieden terug wenſchen, die, onder den ſchijn van het onregt te wreken, meermalen de ſchandelijkſte buitenſporigheden begingen. Dit grondbeginſel, om zich boven wetten en overheden verheven te achten, was en is niet altijd en overal zoo kenbaar en duidelijk, als in het gedrag der dolende Ridders: deszelfs kiem ſchuilt dikwijls onopgemerkt in het hart van vele menſchen; vertoont zich nu eens in het groote, dan in het kleine; nu eens op eene belagchelijke, onſchadelijke wijze, dan weder boosaardig, verderſelijk en verwoestend. Immers zagen wij nog in onzen tijd, hoe dit verderfelijk voorwendſel, om gewaand

Digitized by Google

waand ongelijk van Vorſten en volken te wreken, en alle gevestigde orde te verbreken, met eene verwoestende grootheid en met al de toerusting eener helſche boosheid, door een gedrogt werd uitgeoefend, dat, op eene rots geboren, de ongevoeligheid dezer geboorteplaats in zijne ijzeren borst bewaarde, thans ook op eene rots gekerkerd zit, en wiens naam te verachtelijk is, om denzelven te dezer plaatſe uit te ſpreken.

Om dit noodlottig denkbeeld uit te roeijen, zoekt CERVANTES hetzelve belagchelijk te maken. Hij kiest tot den held zijner fabel eenen man, in dien ſtand geboren, waaruit eertijds de dolende Ridders te voorſchijn traden, van rijpe mannelijke jaren, in de volle kracht zijns ligchaams, met bekrompene middelen, in een afgelegen oord levende, die door het lezen van de bedrijven der dolende Ridders zijne herſenen verzwakt heeft. Om echter de eenheid van handeling niet uit het oog te verliezen, welke in alle voortbrengſelen der kunst een volſtrekt onontbeerlijk vereischte is, brengt hij ons niet aan de wieg van zijnen held, of verhaalt ons alle deszelfs levensbijzonderheden. Neen! Met het begin en einde dezer krankzinnigheid begint en eindigt ook de fabel; even als de ILIAS van HOMERUS met den toorn van ACHILLES begint, en met deszelfs voldoening eindigt. En, even als de Griekſche dichter met regt geprezen wordt, dat hij den duur zijner bezongene handeling tot zeven-en-veertig dagen bepaalt, zoo meende ook CERVANTES binnen den kortst mogelijken tijd zijne fabel te moeten beperken, en laat alle die menigvuldige, telkens afgebrokene en gedurig afwisſelende gebeurtenisſen binnen den tijd van 165 dagen afloopen. CERVANTES doet zijnen held de kluchtigſte buitenſporigheden begaan, welke meestal deszelfs eigen nadeel ten gevolge hebben; in de overtuiging, dat het menſchelijk hart meer geſtemd is, om door die onbetamelijkheden te worden beſchaamd, welke men in anderen berispt en beſpot, dan door die, tegen welke het regtſtreeks wordt gewaarſchuwd.

Digitized by Google

DON QUIXOTE besluit, in zijne dwaasheid, de orde der dolende Ridders te herstellen. Met dit vaste voornemen gaat hij uit, om gelegenheden op te zoeken, waarin hij de pligten van zijn beroep meent te moeten vervullen; en het dubbel gezigtpunt dezer gelegenheden levert eene onuitputtelijke bron van vermaak voor den lezer op. Ten eerste, het eenvoudig natuurlijke, zonder het minste wonderbaarlijke en onwaarschijnlijke, hetwelk de lezer in alle die gebeurtenissen ziet; en ten tweede, de buitensporige, lachverwekkende gedaante, welke de kranke verbeelding van onzen held aan alle die eenvoudige verschijnselen geeft. In alle zijne ondernemingen verbeeldt hij zich verwinnaar te blijven; in allen ziet de lezer, hoe zijne dwaze pogingen natuurlijk bestraft worden, echter altijd op eene wijze, welke ons medelijden niet te veel gaande maakt. Van het eerste tot het laatste zijner lotgevallen vinden wij eenen natuurlijken zamenhang, en in allen vindt de opgetogene voorstelling van DON QUIXOTE ook het naauwste verband met zijn beroep en zijne bestemming. Nu eens beproeft hij zijne heldhaftigheid aan ondernemingen, waarbij alleen zijne roekeloosheid getuchtigd wordt; dan weder verbeeldt hij zich, dat zijne tusschenkomst noodzakelijk zij, in omstandigheden, waarin, naar zijne gekrenkte begrippen, de burgerlijke overheid onvoldoende is. Hier waant hij niets dan de gewrochten van boosaardige toovenaars te zien; dáár is hij geheel de ongelukkige speelbal der luimige vrolijkheid.

Maar niet alleen dit tweeledig gezigtpunt, waaruit de lezer en de held der fabel de gebeurtenissen beschouwen, is het, waarbij het wijsgeerig vernuft van CERVANTES ons wilde bepalen, om door onze lachspieren op ons hart te werken; ook het tweeledig karakter van den held, dat van het begin tot het einde der fabel zoo kunstmatig doorstraalt, moeten wij bewonderen. Daar het een, op menschkundige overtuiging gevestigde, kunstregel is, dat de held van elke fabel beminnens-

Digitized by Google

menswaardig van aard zij, opdat de lezer in zijne daden en in zijne lotgevallen een wezenlijk belang ſtelle, en niet alleen met bewondering, maar ook met warme deelneming, hem op zijne loopbaan volge; zoo konde CERVANTES niet nalaten, ook aan dit onmisbaar kunstvereischte te voldoen. Zoo buitenſporig en belagchelijk DON QUIXOTE, in alle gevallen, als dolend Ridder, te werk gaat, zoo edel denkt en zoo beſcheiden handelt hij, in die oogenblikken, wanneer niets hem aan zijn ingebeeld beroep herinnert. Dan erkennen wij in hem een beſchaafd en braaf man, in wiens hart geene kiem van ondeugd of boosheid ſchuilt; wiens verſtand helder en met alle de grondbeginſelen eener edele opvoeding vervuld is; die zijne medemenſchen opregt bemint, en gaarne zich zelven opoffert, om alles om hem heen gelukkig te zien. Naauwelijks echter rijst er een toeval, dat zijne kranke verbeelding weder in werking brengt, of dit beminnenswaardig karakter verliest zich in den dolenden Ridder, en onze bewondering gaat over tot lagchen.

Met welke fijne overgangen en ſmeltingen deze grondtrekken van zijn karakter met de beelden van zijn gekrenkt verſtand vermengd zijn, ontwaren wij duidelijk in zijne uitboezeming *over de gouden eeuw*, in zijn geſprek *over de voorkeur der wapenen boven de letteren*, en *over het opkomen en dalen van alle ſtanden en geſlachten* (*). Zelfs in de lachverwekkende beſchrijving der

(*) Deze laatſte kwam mij als de zonderlingſte voor, weshalve ik oordeelde dezelve als eene proef te moeten bijbrengen. Naar mijne vertaling luidt zij aldus:

„ Ziet, Vrienden! tot vier ſoorten van ſtanden kan men alle geſlachten der aarde bepalen. Zij zijn deze: de eerſte, welke een gering begin had, zich vervolgens verhief en uitbreidde, tot dat hij eene aanzienlijke hoogte bereikte; de tweede, welke eenen grooten oorſprong had, en denzelven bewaarde en in zijn eerſte aanzijn nog bewaart en onderhoudt; de derde, welke wel een groot begin had, maar het-

zel-

Digitized by Google

der twee kudden, welke hij voor legers van vijanden aanziet, zien wij ſporen van een gezond oordeel; en in

zelve verminderde en vernietigde, tot dat het op een niets uitliep, even als de Egyptiſche naalden, welker punt, in vergelijking met derzelver voetſtuk en benedenomvang, niets is; en eindelijk de vierde ſtand, welke de talrijkſte is; deze heeft een ſlecht begin, een nietsbeduidend midden, en een nameloos einde: hiertoe behoort de ſtand van het gemeene volk. Van de eerſte ſoort, welke een gering begin had, en zich tot grootheid verhief, hebben wij een voorbeeld in het huis der OTTOMANEN, hetwelk van eenen nederigen en geringen herder tot die hoogte opklom, waarop wij hetzelve thans zien. Van de tweede ſoort, welke éénen grooten oorſprong had, en denzelven zonder vermeerdering bewaarde, dienen alle die erfelijke Vorſten tot voorbeeld, welke, zonder vermeerdering of vermindering, zich altijd binnen de grenzen hunner ſtaten ſtaande houden. Van hen, die groot begonnen en op een punt eindigden, zijn duizend voorbeelden; want alle de PHARAO'S, PTOLEMEËRS en CESARS, en de geheele drom van *Mediſche*, *Aſſyriſche*, *Perziſche*, *Griekſche* en *Barbaarſche* Vorſten en Heeren, zoo wel zijzelven als diegenen, waarvan zij afſtamden, hebben met een punt of een niets geëindigd; daar het niet mogelijk is, van alle die geſlachten thans eenen afſtammeling te vinden, of, zoo men hem vindt, dan is het in eenen nederigen en lagen ſtaat. Van den gemeenen volksſtand weet ik niets anders te zeggen, dan dat hij alleen aanwezig is, om het getal der levenden te vermeerderen, zonder andere opmerking of lof te verdienen. Uit al dit gezegde, mijne Vrienden! wenschte ik u te zien opmaken, dat de verwarring der ſtanden groot is; en dat zij alleen als groot en voortreffelijk verſchijnen, die door moed, rijkdom en milddadigheid uitblinken. Ik zeg moed, rijkdom en milddadigheid te zamen; want de grooten, die ondeugend zijn, zijn ſlechts groote deugnieten, en een rijke, die niet milddadig is, is een gierige bedelaar, omdat het rijk zijn den bezitter niet gelukkig maakt, maar het gebruik, en niet het gebruiken zoo als hij wil, maar het weten wél te gebruiken. Voor den armen Ridder is geen andere weg geopend, om te toonen, dat hij Ridder is, dan die der dapperheid, wanneer hij daarbij minzaam, welopgevoed, vriendelijk, beleefd en dienſt-

Digitized by Google

In de zedelesſen, welke hij meermalen aan zijnen ſchildknaap geeft, moeten wij zijn verſtand bewonderen en zijne goede inborst beminnen.

Ik verwacht uwe toeſtemming, M. H., dat alleen hij, die niet enkel uit ervaring en lektuur de menſchen kende, maar die in den rijkdom zijner verbeelding de vormen voor al het groote en ſchoone vond, het penſeel mogt opvatten, om zulk eene karakterſchets te ondernemen.

De

dienstvaardig is, niet trots, vermetel of bedillend, maar vooral mededeelzaam; want met twee penningen, welke hij met een vrolijk hart den armen geeft, is hij milddadiger dan diegene, welke onder klokkengeluid zijne overvloedige aalmoezen uitdeelt; en niemand, die hem met deze deugden verſierd ziet, hoewel hij hem niet kent, zal nalaten te beſluiten, dat hij van eenen goeden ſtand afkomſtig zij. — Twee wegen zijn er, waarop de menſchen tot eer en rijkdom kunnen geraken; de eene is die der letteren, de andere die der wapenen. Ik ben meer tot de wapenen dan tot de letteren genegen, want ik werd onder de Planeet MARS geboren, zoo dat ik dezen weg wel bewandelen moet; en ik zal hem ook bewandelen, ten ſpijt van de geheele wereld; en gij zoudt u te vergeefs vermoeijen, zoo gij mij wildet overhalen, om niet te willen, wat de Hemel wil, het geluk beraamt, de rede eischt, en vooral mijn wil begeert. Want, hoewel ik de ontelbare weêrwaardigheden ken, welke aan het dolend ridderſchap verknocht zijn, ik ken ook de onuitſprekelijke voordeelen, welke men daardoor verkrijgt; ik weet, dat het pad der deugd naauw, en de weg der ondeugd breed en ruim is; ik weet ook, dat derzelver uiteinden verſchillend zijn, want dat der ondeugd is de dood, en dat der deugd het leven en de onſterfelijkheid; ik weet, wat onze dichter zegt:

„ Slechts langs het moeilijk pad van 's levens wildernisſen
„ Vindt men den waren weg, die ter volmaking leidt.
„ Hij toch, die de ondeugd volgt, zal 't eeuwig leven misſen;
„ De ware deugd alleen voert ter onſterflijkheid."

Welk een zonderling mengſel van dwaasheid en gezond verſtand bevat deze uitboezeming!

Digitized by Google

De tweede hoofdperſoon dezer fabel, de lot- en leed-genoot van een dolend Ridder, zijn getrouwe ſchildknaap, de tot ſpreekwoord gewordene SANCHO PANSA, eischt nu onze oplettendheid. Een arm daglooner, uit een weinig bevolkt dorp, die met zijn eenig lastdier zijn ſchamel onderhoud moet winnen, en in de hoop, om zijne bekrompene leefwijze verbeterd te zien, tot elke kans gereed is, laat zich door DON QUIXOTE overhalen, om met hem op avontuur uit te gaan. Bij weinig beſchaving en de domſte bijgeloovigheid paart hij eene boertige luimigheid, met de geſlepenſte listen op alles, wat winst geeft. Nu eens eenvoudig, dan weder doortrapt, ziet men hem altijd dáár, waarhenen zijn belang hem trekt. Zoo lang dit zijn belang zulks toelaat, gelooft hij, met alle opregtheid des harten, de buitenſporigſte redeneringen van zijnen heer, is hem in alles gehoorzaam, en dient hem met de grootſte bereidvaardigheid; bij zulke gelegenheden echter, waarbij hij geen voordeel van de uitkomſten verwacht, wordt hij afkeerig van den Ridder, geeft onbeſcheiden antwoord, beklaagt zich over de ongemakken van hun dolend leven, en de ſmart over teleurſtelling maakt hem geestig en bijtend.

Om zich te overtuigen, dat dit het ware karakter van SANCHO zij, behoeft men ſlechts zijn gedrag door de geheele fabel gade te ſlaan; bijzonder bij het geval met *de treurende Prinſes*, en bij de onttoovering van DULCINEA. Alle de daden en woorden van SANCHO bij deze twee gebeurtenisſen bewijzen voldoende, dat de voornaamſte trek van zijn karakter zelfzucht zij, welke hem nu eens in zijne eenvoudigheid doet inſlapen, dan zijne boosaardigheid wekt, en hem, tegen zijne gewone bloohartigheid aan, onverſaagd en volhardend maakt. Zeer oordeelkundig laat CERVANTES hem nu eens door eenige hoop gevleid, dan door eenige winst gelokt worden; als, bij voorbeeld, door het veroverd geld in de *Sierra Morena*, het geld van den Hertog, het loon voor de onttoovering van DULCINEA,

en

en het gouverneurschap op het eiland *Barataria*. Zoo doet CERVANTES hem ook vergenoegd en vrolijk de herberg verlaten, omdat hij niet behoefde te betalen, hoewel hij aldaar deerlijk gewipt was; om te doen zien, dat zijn karakter niet doorgaand eenvoudig of flim, niet altijd moedig of bloohartig, maar zelfzuchtig zij, en dat deze hoofdneiging hem alle die verschillende gedaanten doet aannemen, naar mate zijn belang zulks vordert.

Zij, die CERVANTES beschuldigen, dat hij geene gelijkvormigheid in het karakter van SANCHO geschetst hebbe, hebben voorzeker het hoofddenkbeeld van dezen schrijver niet gevat, en de kunst niet beseft, waarmede hij een karakter zoo afwisselend wist te wijzigen, zonder de zelfstandigheid te benadeelen.

Indien echter zulk eene heerschende zelfzucht uit eene misdadige bron opwelde, zoude het karakter van SANCHO niet beminnelijk kunnen zijn, en den lezer geene belangstelling inboezemen. Ook hierin voorzag CERVANTES. Slechts één voorbeeld uit meerdere zal ik bijbrengen: De *Sarraceen* RICOTE, welke met zijne geheele sekte uit *Spanje* gebannen was, keert verkleed terug, om eenen begraven schat op te delven en mede te nemen. Hij ontmoet SANCHO, toen deze zijn bestuur op *Barataria* verlaten had, vertrouwt hem het geheim, en belooft hem tweehonderd daalders, bijaldien hij hem wilde behulpzaam zijn. SANCHO, hoe zelfzuchtig ook, wil die niet aannemen; maar, als een getrouw onderdaan, stelt hij zijn voordeel ter zijde, om zijnen Koning niet ongehoorzaam te worden, en beantwoordt het gegeven vertrouwen met de belofte, dat hij RICOTE niet verraden zoude. Hieruit zien wij, dat SANCHO's zelfzucht uit geene ongetemde begeerlijkheid ontsproot, maar slechts uit het geoorloofde verlangen, om zijnen armoedigen toestand te verbeteren; en daartoe bezigt hij alle middelen, welke, naar zijn begrip, gewettigd zijn.

De geestigheden van dezen schildknaap zijn treffend en oorspronkelijk. Zijne alleenspraken zijn vol vernuft;

voor-

Digitized by Google

vooral die, wanneer hij met zich zelven te rade gaat, om een middel te vinden, waardoor hij DON QUIXOTE zou kunnen misleiden, zonder naar *Toboſo*, ter opſporing van DULCINEA, terug te keeren. Deze alleenſpraak is uitmuntend, en, in hare ſoort, te vergelijken met de alleenſpraak van JUNO in de ENÉAS (*).

De

(*) Ziet hier dezelve. (SANCHO, onder eenen boom gezeten, ſpreekt aldus tot zich zelven:)

„ Mogen wij nu wel weten, broeder SANCHO! wat UEd. gaat beginnen? Gaat gij misſchien een' jongen ezel opzoeken, die verdwaald is? Voorzeker neen! Wat gaat gij dan zoeken? Ik zoek, alsof dit maar zoo niets ware, eene Prinſes, en in haar eene zon van ſchoonheid. En waar denkt gij haar te vinden? Waar? In de groote ſtad *Toboſo*. En van wege wien gaat gij haar opzoeken? Van wege den beroemden Ridder, DON QUIXOTE van *La Mancha*, die het onregt wreekt, die te eten geeft aan diegenen, welke dorst hebben, en te drinken aan hen, die honger hebben. Dit alles is wel; maar weet gij hare woning, SANCHO? Mijn heer zegt, het moet een koninklijk paleis, of eene prachtige burgt zijn. — En hebt gij haar misſchien ooit gezien? — Noch ik, noch mijn heer zagen haar ooit. — Wat dunkt u, zoudt gij voorzigtig en wél handelen? Wanneer die van *Toboſo* wisten, dat gij daar kwaamt, om hunne Prinſesſen te ronſelen, om hunne jonkvrouwen het hoofd op hol te brengen, zouden zij dan niet met ſtokken komen, en uwe ribbetjes zoodanig ſtreelen, dat er geen been gezond bleef? En waarlijk, zij zouden gelijk hebben, wanneer zij niet begrepen, dat ik gezonden ben, en, zoo als mijn heer zegt: *gij zijt een afgezant, mijn vriend! en draagt geene ſchuld.* Vertrouw daarop niet, SANCHO! want het volkje van *La Mancha* is zoo gevoelig en driftig, dat het van niemand wil gekitteld zijn. O je! daar zal het ſlagen regenen; en zoo ook al niet, dan zoek ik toch maar den aal bij den ſtaart te grijpen, tot vermaak van een' ander; want het zal even gemakkelijk zijn, DULCINEA in *Toboſo* te vinden, als met de handen aan den hemel te reiken. De drommel heeft mij in deze verknijping gebragt! — Maar, voor alles is raad, ſlechts niet voor den dood, onder wiens juk wij allen, op het einde van dit leven, moeten bukken, hoe on-

gaar-

Digitized by Google

De algemeene toejuiching aller mannen van ſmaak is een voldingend bewijs der verdienſten van CERVANTES in dezen; en zij, die de aardigheden van SANÇHO zonder genoegen en welbehagen kunnen lezen, mogen liever de wijziging van hunnen ſmaak en de geaardheid hunner bevatting eerst regt onderzoeken, dan aanſtonds, met wrevelen moede, den ſchrijver gebreken te last leggen.

Met niet minder oordeel en kunst, dan deze twee hoofdkarakters, zijn alle de andere handelende perſonen dezer fabel, hoe menigvuldig ook, geſchetst. Ik zoude echter het beſtek eener ſpreekbeurt moeten te buiten gaan, en U den geheelen inhoud des werks moeten voorleggen, om dit gezegde te ſtaven. Even weinig acht ik het noodig, aan te toonen, hoedanig CERVANTES, door de bedrijven en lotgevallen dezer twee hoofdperſonen, zijn doel bereikt, om het beroep der do-

gaarne wij zulks ook doen. Mijn heer, na alles, wat ik van hem gezien heb, is niet wijs; en ook ik geef hem niets toe, en ben nog zotter dan hij, daar ik hem volg en dien, zoo het ſpreekwoord waar zij: daar men meé verkeert, daar wordt men meé geëerd. Hij nu niet wijs zijnde, zoo als hij is, en wel van die onwijzen, die meestal het eene voor het andere aanzien, die het witte voor zwart, en het zwarte voor wit houden, zoo als bleek, toen hij de windmolens voor reuzen, de muilezels voor drommedarisſen, en eene kudde ſchapen voor een leger van vijanden aanzag, zal het niet moeijelijk zijn hem te doen gelooven, dat de eerſte de beste boerin, welke herwaarts komt, DULCINEA is. Wanneer hij zulks niet gelooft, zal ik het bevestigen; wanneer hij wil twisten, zal ik daartegen aan twisten, en zoodanig, dat ik altijd het laatſte woord behoude. Laat daarvan komen, wat wil. Misſchien verkrijg ik daardoor, dat hij mij nooit weêr met zulke bezendingen belast, ziende welke ſlechte boodſchap ik hem terugbreng; of hij zal gelooven, verbeeld ik mij, dat een van die booze toovenaars, die, zoo als hij zegt, hem vijandig zijn, hare gedaante verwisſeld hebbe, om hem kwaad en leed te doen."

Digitized by Google

dolende Ridders belagchelijk te maken. De voornaamſte gebeurtenisſen dezer fabel zijn te algemeen bekend, om mij zelven deze uitweiding te mogen veroorloven. Echter kan ik niet nalaten, met weinige woorden, van het ſlot des werks te gewagen.

Een jong man, die gaarne den goeden DON QUIXOTE van zijn gewaand beroep wilde afbrengen, en geen ander middel daartoe vond, oefent zich in ſtilte op alle riddermatige ſteekſpelen, verkleedt zich eindelijk zelf als een dolend Ridder, daagt DON QUIXOTE tot een tweegevecht uit, verwint hem, en eischt de belofte van den verwonnenen, dat hij niet binnen een jaar de wapenen weder zal voeren. De overwonnen Ridder, getrouw aan zijn gegeven woord, begeeft zich, met zijnen ſchildknaap, naar zijne woning terug, met het voornemen, dezen tijd in het ſtille landleven door te brengen. Dáár vervalt hij in eene ziekte, die hem van zijne krankzinnigheid geneest, en hem de dwaasheid van zijn ingebeeld beroep doet erkennen. Aldus bewaart CERVANTES de eenheid zijner fabel, die met de krankzinnigheid van DON QUIXOTE moest beginnen en eindigen.

Zoo heb ik dan aangetoond, dat deze fabel met de volmaaktſte eenheid, met de grootſte eenvoudigheid, en naar den geſtrengen eisch der waarheid ontworpen zij; dat niet alleen de hoofdkarakters, maar ook de andere handelende perſonen, met de fijnſte menschkennis, met een wijsgeerig oordeel, en met een afwisſelend vernuft geſchetst zijn. Ik zoude nu nog moeten gewagen van de verdienſten der verhaalwijze en van de ſchoonheden des ſtijls. Dan, om het eerſte te doen, zoude ik ſlechts moeten herhalen, hetgene reeds door zoo vele geleerde lieden en mannen van ſmaak, vóór mij, gezegd is; en om Ul. van de ſchoonheden des ſtijls te overtuigen, daarvan weêrhoudt mij de kortheid des tijds, mij vergund. Ik vergenoeg mij met te verzekeren, dat ik het getuigenis van alle deskundigen aan mijne zijde heb, dat en verhaalwijze en ſtijl voortreffelijk zijn.

Daar

Digitized by Google

Daar ik echter geen voortbrengsel van menschelijk vernuft voor volmaakt erken, zoo gevoelt gij ligtelijk, M. H., dat ik ook de onnaauwkeurigheden dezer fabel niet over het hoofd zie. Dezelven zijn menigvuldig; ja, ik betuig, dat men niet ten onregte groote en grove gebreken in dit werk heeft aangewezen. Naardien ik mij thans echter voorgenomen had, U eenige schoonheden van CERVANTES te doen kennen, zoo vergunt mij over deszelfs gebreken te zwijgen. Ik geloof dit ook daarom des te eerder te kunnen doen, omdat wij allen, veelal, ons meer onledig houden met de gebreken van uitheemsche vernuften op te sporen, dan derzelver voortreffelijkheden te erkennen. — Ik heb gezegd!

VRIJMOEDIGE BEDENKINGEN, OVER DE UITOEFENING DER GENEESKUNDE IN DE STAD ROTTERDAM. (*)

Het zal wel geen betoog behoeven, dat de gezondheid de gewenschtste Goddelijke gift voor den mensch uitmaakt; dewijl het bezit van alle aardsche schatten, het berelken van den hoogsten trap van eer, de aangenaamste verbindtenissen onder de menschen, en de beste vooruitzigten onzer begeerten, zonder het genot van ziel- en ligchaamswelzijn, ons slechts, als ware Tantalussen, het mogelijke geluk doen kennen, om ons des te ongelukkiger te doen zijn.

Is nu het verlies der gezondheid een zoo diep grievend

(*) Reeds in den jare 1815, deelden wij, in ons *Mengelwerk*, bl. 520, een stukje mede, over hetzelfde belangrijke onderwerp. Ter liefde der lijdende menschheid, hebben wij gemeend, ook aan deze *Bedenkingen* geene plaats te mogen weigeren; terwijl wij intusschen, omtrent deze en gene bijzonderheid, tot nadere bevestiging, ons oordeel opschorten. *Redact.*

Digitized by Google

vend onheil voor den mensch, hoe onschatbaar moeten hem dan niet de middelen zijn, die hem in dat bezit herstellen!

Hoe grootsch, hoe schoon treedt dus de Geneeskunde, in haren ganschen omvang, op het menschelijke tooneel! Hoe hecht zich vaak de smartvolle, verlangende, soms bijna smeekende, blik aan het gelaat van den naast het ziekbed gezeten Arts! Van *hem* verwacht men, onder den Goddelijken bijstand, de teruggave van een' bijna reddeloozen, of de herstelling van een in jammer liggend, geliefd pand; of men dankt aan zijne heilrijke voorschriften de leniging van onlijdbare smarten.

Dan, hoe hemelsch deze kunst ook zij in handen van den geoefenden Arts, even zoo rampverwekkend kan zij zijn, en *is* zij helaas! in handen van den onkundigen, verwaenen, half- of niet-Arts.

Gedurende een aantal jaren in de gelegenheid geweest zijnde, om den gang der Geneeskunde in deze Stad, als ook in andere plaatsen van ons vaderland, gade te slaan, heeft het mij menigmaal verwonderd, dat een zoo belangrijk vak als de Geneeskunde, in eene Stad als deze, aan zoo vele misbruiken en slordigheden onderhevig is; zoodat de denkende menschenvriend spoedig tot zijne smart ontwaart, dat het leven en de gezondheid van bijna vijftigduizend menschen maar al te dikwerf de speelbal is van diepe onkunde, halfkennis, of laaghartige baatzucht.

Reeds vóór langen tijd wenschten vele verstandigen en weldenkenden eene geheele verandering in dit belangrijk vak; en offchoon, onder de regering zelfs van den, met het leven der menschen spelenden, Tiran, zich eenige hoop tot verandering opdeed, werd deze, door tegenwerking van belangzuchtigen en andere omstandigheden, wederom verijdeld, en de zaak bleef in den ouden vorm.

Vóór eenigen tijd vond ik in een der Maandwerken eèn stukje, rakende deze zaak; dan, hoezeer hetzelve waarheid bevattede, scheen het uit een zoo driftig hoofd voort-

Digitized by Google

voortgeſproten, dat het hoofdzakelijk alleen de uitwerking behelsde der ſchandelijke *theſis*: „ de Doctor een gepermitteerd moordenaar!" Of echter de bedoeling van dit ſtukje, met aanvoering van wezenlijke gronden, der aandacht geheel onwaardig zij, wilde ik u, geachte Lezer, zelf laten beoordeelen, en daartoe de Geneeskunde, zoo als zij in hare verſchillende wijzigingen in deze Stad wordt uitgeoefend, van nabij doen gadeſlaan.

In alle ſteden van ons vaderland (voor zoo verre mij bekend is) komt de Doctor bij zijnen patient, en, na denzelven geviſiteerd te hebben, ſchrijft hij het recept, en geeft het over, opdat de familie het aan eenen bij haar geaccrediteerden Apotheker ter gereedmaking bezorge. Deze nu, uit belang tot zijn beſtaan genoopt, bedient zijnen kalant met den meesten ſpoed, en, bekend met het kundig oog van den Geneesheer, tevens met de meeste oplettendheid, veroorlooft zich geene veranderingen hoegenaamd, en beide, patient en Geneesheer, zijn op de uiterſte naauwkeurigheid gerust; terwijl Doctor en Apotheker, zonder met elkander in eenig verband te ſtaan, hunne afzonderlijke rekening in dank betaald wordt.

Hoe is dit nu hier ter Stede?

De Doctor viſiteert zijnen patient; maar hij ſchrijft geen recept aan het ziekbedde, want hij heeft zijnen eigenen Apotheker, op wien hij aan kan, dat hij de geneesmiddelen juist naar *zijn* genoegen zal gereedmaken; en dus: „ hij zal wat laten bezorgen." Dat wil nu zeggen: de Doctor heeft eenen Apotheker, waarmede hij geaccordeerd is, om hem zijne ganſche praktijk, of een groot gedeelte, gereed te maken — tegen zes, zeven of op zijn hoogst acht ſtuivers per recept! Nu heeft deze Apotheker veel te doen, en met nieuwjaar telt het gemakkelijk!

Maar, hoe nu met den armen lijder? wat is het gevolg van dezen koophandel? De Doctor ſchrijft een recept, dat, overeenkomſtig de ziekte, bij alle zijne Collegaas de ſtrengſte kritiek kan doorſtaan; maar is de

Digitized by Google

Apotheker ook zoo dwaas, om het gereed te maken? — Zoo dwaas? vraagt gij. — Ja gewis, zoo dwaas niet! want wat zoude de man met een recept aanvangen, waarin kina, slangenwortel, specerijen-geest, muskus, enz. enz. voorgeschreven is? Zal hij u voor een daalder goed leveren, en slechts zes, zeven of acht stuivers in schadevergoeding ontvangen? Moet de man een dief van zijn huishouden zijn, en zich en de zijnen voor den Doctor arm en ongelukkig maken? Neen; dan liever een goed vriend, dan zich zelven! — Maar, wat moet nu de Apotheker doen? o! Geen zwarigheid. De man weet te geven en te nemen. Er zijn thans kinasoorten genoeg, om u toch *kina* te geven; hij ziet slechts het *adjectivum* over het hoofd, en gij krijgt eenen kinadrank. Is er soms roode kina voorgeschreven, welnu! de slechtste kina, of ook de wilgenbast met wat rood sandelhout, levert een heerlijk *decoctum*.

Maar evenwel de Doctor ziet of proeft toch den drank? — Ja, dat doet hij; maar de man is veelal nooit in de Apotheek geweest, om deze voor zijn vak onontbeerlijke wetenschap te kennen, of hij weet er zoo veel van, als hij noodig heeft om duivelsdrek van witte drop te onderscheiden; en al kent hij die kunst geheel, dan nog heeft de Apotheker slechts te zorgen, dat het in reuk of smaak *prædominerend* middel niet geheel is weggelaten, en met de anderen misleidt hij ook dikwijls den best geoefenden; en echter steunt niet altijd uwe genezing op hetgeen in reuk of smaak het doordringendst is.

Klaagt gij somtijds, dat uw medicament zoo veel flaauwer is dan het vorige; dat het veel naar vuil water gelijkt, of dergelijke andere klagten, — de Doctor neemt (wanneer hij namelijk niet heel vies is) het drankje, proeft het, en belooft u, den Apotheker te zullen spreken, schrijft eene kleine verandering in het medicament voor, en vraagt u den volgenden dag: „ welnu! is het drankje nu niet beter?" hetgeen gij dan met een dankbaar *ja*, en na nieuwjaar met eenige stuivers meer, betaalt.

Na-

Digitized by Google

Natuurlijk vloeit hieruit voort, dat uwe ziekte, zoo al geene doodelijke uitkomst hebbende, voor het minst op de lange baan wordt geſchoven, en gelegenheid gegeven tot het inwortelen van gebreken, die u jaren lang, zoo niet uw geheele leven, het ſlagtoffer maken van een geneeskundig *monopolie;* daar eene geneeswijze, welke even eerlijk aangewend als cordaat ware voorgeſchreven, u welligt van den dood had kunnen redden, of de gezondheid binnen een korter tijdsbeſtek onverminderd doen genieten.

Eene tweede bron van knoeijerij en menſchenverderving zijn de in deze Stad zoo veelvuldig opgerigte *Bosſen* of Societeiten, waaruit men genees- en heelmiddelen, en eindelijk begraafgeld trekt.

Niet, dat deze inrigting ſchadelijk of geheel onnut zoude zijn; verre vandaar! integendeel, in derzelver eerſten oorſprong is zij tot vervulling van die bedoeling voor vele menſchen eene heilzame, en ook voor de ſtads armenkas eene zeer nuttige inrigting.

Het doel toch dezer Societeiten was, eene menigte van dienstboden, en de geringere maar tevens zoo nuttige klaſſe van handwerkslieden, wien het onmogelijk was, zoo veel van hunnen arbeid over te leggen dat zij daardoor de kosten eener ziekte en der noodige middelen tot herſtel konden beſtrijden, voor eene geringe toelaag de noodige hulp te verſchaffen, en hen daardoor voor armoede, of voor het verblijf in een Gasthuis, (waarvoor velen zoo bang zijn, als voor de ziekte zelve) te bewaren.

Zeer goed werd dit doel bereikt, zoo lang men zich tot de voorgeſtelde klaſſe bepaalde; doch thans neemt men alles in bosſen, wat los en vast is. Geen jong Geneesheer komt zich in de Stad nederzetten, of, zoo hij zich niet op de eene of andere wijze van eene bos kan meester maken, hij rigt zelf eene nieuwe op; en nu worden, door hem, en zijne vrienden, oud en jong, rijp en groen (zelfs tegen het reglement) in de bos gedouwd en alle hulp *beloofd.*

Digitized by Google

Maar, is het dan niet om het even, wie zich in de bos laat inſchrijven?

Gewis neen! de bos is opgerigt voor dienstboden en ambachtslieden; de inleg is gering, en gedoogt dus geene groote uitgaven; de Doctor geniet van ieder lid ſlechts vijftig ſtuivers, de Chirurgijn de helft. (Er moet toch voor onkosten, voor begraafgelden gezorgd worden, en, zoo het mogelijk is, wat overſchieten, om, door het maken van *een mooi fonds*, den nakomelingen te toonen, dat men het zich meesterlijk verſtond, op eene doellooze wijze geld zamen te ſchrapen!) Nu moet de Doctor daarvoor zorgen, dat hij den zieken de noodige geneesmiddelen verſchaft. Deze accordeert daarvoor met eenen Apotheker voor 25—28, of, zoo hij eenig belang in de hem toevertrouwde menſchen ſtelt, voor 30 ſtuivers per lid. Nu berust alras aller belang op de braafheid en menſchenliefde van den Apotheker, die onmogelijk zijne rekening bij die aanbeſteding kan maken, wanneer een groot aantal zieken hem te veel recepten verſchaft.

De klaſſe van dienstboden en lieden uit de geringere ſtanden beſtaat meest uit menſchen, die, van hunne jeugd af aan, verre van vertroeteld of verknoeid, gehard worden tegen ongemakken en geſterkt door arbeid. Heeft men nu duizend van deze menſchen in eene bos bijeen, dan zal de Geneesheer naauwelijks twintig viſiten daags behoeven te doen, en de Apotheker daardoor in ſtaat geſteld zijn, goede, ja zelfs beste, medicijnen te verſchaffen.

Tegenwoordig vangt men alles op, wat men maar in eene bos kan krijgen. Lieden uit den matig welgeſtelden burgerſtaat niet alleen begeven zich daarin; maar zelfs zulken, die door hun inkomen onder de gegoeden, en door hunnen ſtand tot de zoogenaamde fatſoenlijke wereld behooren, en die zelfs op geen honderd gulden voor hun vermaak zien, verlagen zich, hunne eigene en de gezondheid der hun aanvertrouwden voor vijf à zes gulden in het jaar aan te beſteden, daar zij toch,

Digitized by Google

toch, in geval van overlijden, het grootſte gedeelte van het gefourneerde geld als begrafenispenning terug ontvangen.

Hierdoor wordt de bos opgehoopt met leden, die door hunnen aanleg van jongs af eene meerdere weekheid, of door hunne levenswijze een ziekelijker geſtel gekregen hebben, al zeer ſpoedig om den Doctor zenden, en klagen over ingebeelde of ware gebreken, (waartoe de dienstbode of ambachtsman, die maar zorgen moet, dat hij zijne bos-contributie kan overwinnen, geenen tijd heeft, en dus den Doctor te huis laat.) Hier ziet men nu een waar Gasthuis, en de Doctor kan bij duizend zulke leden, zeer gemakkelijk, 50 of 60 viſiten daags doen.

Nu moet de Apotheker het misgelden. Deze, die voorheen gaarne eene bos had, heeft er thans eenen ſchrik voor; daar het onlangs nog door een' dier Heeren werd aangetoond, dat, hoe ſterk het fonds der bos ook aangroeide, met zijne beurs het tegenovergeſtelde plaats had, want dat hij berekende, voor elk door den Doctor voorgeſchreven medicament, niet meer dan zeven duiten te kunnen maken. Welk een kost moet nu die man aan de zieken geven, zoo hij anders zelf met zijn gezin een behoorlijk middagmaal wil blijven doen?! — Anderen kunnen rekenen, dat zij twee, drie of vier ſtuivers per recept maken; en deze zijn de gelukkigſten in hun vak. Wat kan nu een Apotheker, ook naar den hier op zijn hoogst berekenden prijs, gereed maken; vooral, zoo eenige kina-dranken, die bij de tegenwoordige algemeene geſtelsverzwakking geſtadig te hulp geroepen worden, hem al de winst der nog anders pasſabele recepten wegnemen? Kan men vooronderſtellen, dat zoo iemand geheel van eigenliefde beroofd zal zijn, en zich zelven of zijn gezin tot den bedelſtaf brengen, alleen om aan zijnen pligt te voldoen? — Onlangs zag ik, bij de huisvrouw van eenen vriend, een drankjesfleschje met zoete melk ſtaan. De Doctor had haar, daar zij eene miskraam ondergaan had, eenen amandel-

Digitized by Google

drank voorgeſchreven. Had zij dit recept nu niet ſpoediger en beter door haren melkboer kunnen laten bereiden? Maar wat zou de Apotheker doen? *Dit* recept kon voor zeven duiten geleverd worden, en het middel was Goddank onſchadelijk! — Hare volgende dranken waren zoo vuil bedorven, dat zij moest beſluiten, een' anderen Geneesheer te roepen, en zich voor eigene rekening te doen herſtellen.

Schandelijker nog is eene andere zaak omtrent de behandeling der boskalanten, welke mij verzekerd is waar te zijn, doch die ik, om de eer der kunst, hartelijk wensch niet waar te wezen. In eene Apotheek, waar vele Geneeskundigen hunne voorſchriften doen bereiden, worden alle reſultaten en uitgekookte overblijfſels dier recepten bewaard, in een' grooten ketel te zamen opgekookt, en dit afkookſel door *zekeren Doctor* voor zijne bos, en dikmaals ook voor eigene praktijk, als een *buitenkansje*, waarvoor de Apotheker dan ook niets mag rekenen, gebezigd, en door den Doctor met den naam van *decoctum nostrum*, door de bedienden met dien van *decoctum Jan* beſtempeld!! Hier komt jalappe, kina, ſenebladen, ſlangenwortel en klaprozen, ſtoppend en purgerend, verſterkend en verzwakkend bij elkander; en dit wordt toegediend door de ſchraapzucht, die een publiek regt heeft gekregen over het leven en de gezondheid zijner medeburgeren! Wat moet hier een onkundige gevoelen, wien men dusdanige handelwijze verhaalt? Zou men geen' lust krijgen, om zich zoo ſpoedig mogelijk in die Societeit te doen inlijven? — Doch ik zeg nogmaals: ik hoop, om der kunst wille, die ik hoogacht, dat dit laatſte zeer vergroot, ja onwaar moge zijn.

Een even groot kwaad in deze Stad is het praktiſeren door daartoe onwettige perſonen. De rijkere klaſſe en eenige verſtandig denkende menſchen uitgezonderd, gebruikt men thans in ziekte zeer weinig eenen Doctor; men vertrouwt zich geheelenal aan eenen Chirurgijn; en dit misbruik neemt dagelijks nog meer toe,

Digitized by Google

toe, daar de meeste Heelmeesters thans ook de verloskunde uitoefenen, en hierdoor het vertrouwen der vrouwtjes vooral winnen. „ Deze Heeren toch kennen ook het menschelijke ligchaam zeer goed; zij weten er wel in te snijden en te kerven, en zij zouden geen drankje kunnen geven? kom, kom! het haalt de visiten van den Doctor nog uit!" daar men niet schijnt te gevoelen, dat de Chirurgijn even duur, ja zelfs nog hooger rekent, dewijl hij tevens zijn potje zelf aan huis kookt, en dus nooit met een recept, maar alleen op nieuwjaar met de rekening, voor den dag behoeft te komen. Loopt het al wat erg; ziet de met scherp gewapende Geneesheer niet langer kans om het verknoeide boekje uit handen van den doodgraver te houden, en wil hij het toch niet gaarne voor eigene rekening expediéren, welnu! dan heeft hij ligt kennis aan den eenen of anderen Doctor, wien hij ook wel eens eene vriendschap doet; en deze verzaakt zijn karakter genoeg, om de zonde op zich te nemen!

Nog grooter kwaad, dan het bovenstaande, is het praktiseren van de Apothekers. De Heeren Chirurgijns toch, en vooral verre de meesten, die thans in onze Stad zijn, bijna allen zeer knappe menschen in hun vak, kennen het menschelijke zamenstel zeer goed, en zelfs beter dan menig Geneesheer, die, uit viesheid of gebrek aan belangstelling, de ontleedkunde bijna geheel heeft verwaarloosd, en zonder welke men de menschelijke huishouding toch niet kennen kan. Maar de Apotheker, die noch de eene noch de andere kundigheid, veel min ziekte- of geneeskunde, bezit, — deze, omdat hij dagelijks van den reuk der geneesmiddelen doortrokken wordt, en het voorgeschrevene goed, volgens naam en gewigt, uit het potje in het fleschje en *visa versa* kan doen, moet ook noodwendig daarom een bekwaam man zijn om ziekte en kwalen te genezen! Dezen vertrouwt men alzoo niet alleen in zoogenaamde ligte gevallen zich zelven toe, maar helaas! het opkomende geslacht is het voorname voorwerp, waarop hij zijn

Digitized by Google

zijn zoo dikwerf doodelijk onverſtand uitoefent. De volwasſene, die door eigen gevoel de plaats der pijn, of der vermoedelijke ongeſteldheid, onderſcheidt, en daardoor in ſtaat is, eene min- of meerdere leiding aan de denkbeelden van den Geneesheer te geven, en hem als 't ware ten gids te ſtrekken; deze vertrouwt zich niet aan den Apotheker, of het moest zijn om eene purgatie of een braakmiddel van hem te vorderen. Maar het hulpeloos wicht, wie het middel ontbreekt, om ons iets anders dan deszelfs pijnlijk gevoel te doen kennen, naast welks wiegje de geoefendſte Geneesheer altijd met eene angstvallige ingeſpannenheid op hetzelve zit te turen, om, door vergelijkingen zijner verworvene kunde, door vele vragen aan de verzorgſters, en door naauwkeurig onderzoek, een beſluit wegens deszelfs kwaal op te maken, en dan nog huiverig het geneesmiddel verordent; dit wordt toevertrouwd aan eenen man, die, zonder eenige kennis, een oppervlakkig oog op het kind werpt, en na een paar vragen reeds, vlug weg, beſloten heeft, met wat ſiroop van rabarber, ſenebladen of ſlaapbollen, het gebrek vast te nagelen, of het kind, door verkeerde handelwijze, ſpoedig aan deszelfs lijden voor altijd onttrekt! — Ouders! is dit vervulling van uwen pligt?

'Mij is een geval bekend, dat mij bij het verhaal een' ſmartelijken lach afperſte. Een onzer voornaamſte en waarlijk kundigſte Doctoren werd geroepen in een huisgezin, waar drie of vier kinderen aan het roodvonk, dat toen ſterk heerschte, ziek waren. Het toeval wilde, dat juist die Apotheker, bij wien de Geneesheer zijne middelen gereed liet maken, eenige huizen verder, bij twee andere kinderen, welke aan dezelfde ziekte lagen, gehaald werd. Te huis komende, zag hij het door den Doctor verordend geneesmiddel, en beval lachende, *hetzelfde* voor de door hem gevisiteerde patientjes gereed te maken. Wat wilde nu de uitkomst? Twee der patientjes van den ervarenen Geneesheer bezweken onder de ziekte; die van den Apotheker, daarentegen, her-

Digitized by Google

herſtelden gelukkig; en de ouders der eerſten bejammerden met bittere tranen, dat zij niet liever hun kroost aan den Apotheker, dan aan den Doctor, hadden toevertrouwd, welke laatſte in dat gezin niet meer geroepen werd!

Ziet daar een getrouw overzigt van den ſtaat der Geneeskunde in onze Stad! Hoe ongunſtig en in vele opzigten ſchrikverwekkend is hetzelve! Ongunſtig voor den waarlijk gevoeligen Geneesheer, die zich bijna moet ſchamen een Geneesheer in de Stad *Rotterdam* te zijn; daar hem zijne kunstbroeders van andere plaatſen voor eenen marsjeskramer uitmaken, en hem naauwelijks hooger dan *koopman in medicijnen* tituleren. Schrikverwekkend voor lijders, die, met den wensch in het hart om hunne gezondheid te herwinnen, echter liever beſluiten moeten, den dood uit de handen der natuur te ontvangen, dan zich door de ſchraapzucht en het eigenbelang naar het graf te laten martelen.

Het ware te wenſchen, dat onze brave, achtingwaardige Burgervaders, naar een op wetten ſteunend, maar dan ook met de noodige geſtrengheid volgehouden plan, der Geneeskunde hare verloren eer hergaven, en den ingezetenen de gerustheid ſchonken, van niet door onkunde vermorst, of door lage winzucht verwaarloosd te worden. Doch dit zal, door hunne drukke en menigvuldige bezigheden, en het verouderd, ingeworteld kwaad, dat nog zoo vele belangzuchtige inſtandhouders vindt, welligt onder de vrome wenſchen moeten blijven rusten.

Wat het geneeskundig Collegie aangaat: met hetzelve ben ik niet genoegzaam bekend, om daarover te oordeelen; doch ik meen, dat het uit Doctoren, Chirurgijns en Apothekers beſtaat. Hoe moeijelijk zal het dus dezen, bij den besten wil, niet vallen, om alle hunne kunstbroeders in hunne menschlievende gevoelens te doen deelen, en tot het daarſtellen van een regtvaardig en edel plan over te halen!

Zoo eenige verbetering aanvankelijk, en een geheel her-

Digitized by Google

herstel door den tijd zal worden bewerkt, moet zulks vooreerst door de achtingwaardige klasse der rijken en der gegoede ingezetenen worden daargesteld. Wanneer deze weldenkenden zich vereenigden, om hunne Artsen te verpligten, het recept bij den zieken ter tafel te laten liggen, zoude deze zwarigheid spoedig overwonnen zijn. Voorts moet het visitengeld van den Practicus behoorlijk geëvenredigd worden aan den fatsoenlijken stand, waarin de Geneesheer met alle regt eene eerste plaats bekleedt. Betaalt men met genoegen zes schellingen voor een consult met H. H. Advocaten of Procureurs en Solliciteurs, die ons daarvoor dikwijls niets dan een verloren proces of onbetaalbare rekeningen te huis zenden, dan moet ook de brave man, die, wanneer hij in gemoede en met kunde handelt, voor onze gezondheid zoo vaak als een bode des Hemels wordt aangemerkt, niet met het *kruijersloon* van éénen schelling worden afgezet, waardoor men hem noodzaakt op de geneesmiddelen eene ongeoorloofde winst te zoeken, en waaruit ook al het geknoei en de schande is voortgesproten.

Een tweede middel berust bij de Heeren Apothekers. Deze moesten zich onderling verbinden, geene akkoorden met den Doctor te zullen aangaan, alle bestaande verbindtenissen dienaangaande te verbreken, en hunne medicamenten met eene behoorlijke winst den Doctor aan te rekenen. Verkiest deze dan volstrekt de kassier van zijne patienten te zijn, en zorgt hij voor eene goede liquidatie, dan zijn zij, voor een procent of wat, bevrijd van burger-bankroeten, en kunnen den Doctor naar genoegen zijne rekening aan den patient laten maken. Hierdoor zullen ook zij zich ontheffen van door hunne Confraters in andere plaatsen uitgemaakt te worden voor knoeijers en bedriegers; daar thans een *Amsterdamsch*, *Haagsch* of *Leydsch* Apotheker meerder achting heeft voor zijnen leerling, dan voor de grootste Ambtsconfrater uit *Rotterdam*.

De Heeren Doctoren, eindelijk, moesten overeenkomen,

Digitized by Google

men, hunne bosſen niet anders dan met daartoe geſchikte perſonen aan te vullen, geene gegoeden (en er zijn bosſen, waarvan menſchen, die zelve dienstboden houden, zich niet ſchamen leden te zijn) hoegenaamd aan te nemen, en dezulken, die er in zijn, zóó te behandelen, dat zij van zelve bedanken. Hierdoor zullen zij, die billijke aanſpraak op dergelijke hulpzame inrigtingen hebben, gewaarborgd zijn voor eene prompte bediening, en zuivere, krachtige geneesmiddelen, die er dan zeer goed voor hen zullen overſchieten, als zij niet behoeven verkwist te worden aan hunne gegoede, verteederde en daardoor meer ziekelijke ſtadgenooten.

Ziet daar, Medeburgers, mijne gedachten over de Geneeskunde in onze Stad, wel onbewimpeld, maar tevens zonder met woorden, of aanwijzing van daadzaken, eenige hoegenaamde beleedigende bedoeling te hebben gehad, medegedeeld, alleen met den opregten wensch, dat het zoo achtingwaardig en voor de menschheid zegenrijk vak der Geneeskunde, in deszelfs bijzondere wijzigingen, door de daartoe bevoegde perſonen, en ook door dezen alleen, op eene behoorlijke wijze moge worden uitgeoefend, en der lijdende menschheid tot wezenlijken zegen, den beoefenaren tot ware eer verſtrekke!

M. D.

DE HEL.

(*Vervolg van bl.* 427.)

Volgaarne maakte ik gebruik van het verkregen verlof, om het Hellerijk te bezien, en gaf mij aan het geleide van een' der helſche Kamerheeren over. Waarlijk! het zoude uwer Majesteit geen gering zielsvermaak verſchaffen, in deze helſche kwel- en martel-kamers een uurtje rond te zien. Welk een villen, roosten, braden, rooken, ſpekken en hakken! Men moet het den *maitre des ſpectacles* des Duivels tot zijnen roem zeggen, dat hij het *effect* beſtudeerd heeft. Want met

met zulke kunstbedrevenheid wist hij de groepen te regelen, te rangschikken en te verlichten, en het geheel deed zulk eene treffende werking, dat ik overtuigd ben, uwe Majesteit zoude den geestigen uitvinder gaarne het grootkruis van het legioen van eer geschonken hebben.

Dezelfde oorspronkelijkheid vertoonde ook des Duivels Kapelmeester. Want het *Miserere* der geplaagden wist hij zoo vaardig te stemmen, en met trommels en kanonnen te *accompagneren*, dat het geheel naar eene van die oorlogs-*symphoniën* in den grooten stijl geleek, welke uwe Majesteit tot dolwordens toe bemint. De Duivel was hem ook bijzonder genegen; want hij had zich daarop toegelegd, om de ooren van zijnen Heer en Meester zoodanig te streelen, dat deze hem dikwijls een donderend *bravo!* en *da capo*-toeschreeuwde.

Het eerste, wat zich aan mijn oog vertoonde, was de Tirannenzaal.

Waarlijk, Sire! zulk een karakter van majesteit en grootheid, als deze zaal bekleedde, zag ik nog nooit. Het is een verbazend eirond. De gewelfde zoldering wordt door 500 korinthische zuilen ondersteund, welke van zuiver goud gegoten zijn. Deze zuilen moesten tevens in de plaats van kagchels dienen; want elke derzelven zag ik door eenen gekroonden heer omhelsd, die scheen zich daaraan te warmen. Mijn geleider gaf mij echter deze opheldering: „ Deze heeren — zeide hij — waren eertijds magtige Keizers, Koningen en Oorlogslieden, welke zoo begeerig waren naar goud, dat wij, om deze hunne begeerte te bevredigen, hen aan deze gouden zuilen hebben vastgesmeed." — Maar dit was — met verlof van den Duivel! — eene helsche grap. Want deze zuilen waren zoo gloeijend heet, dat deze doorluchtige heeren duivelsche gezigten trokken, en dezelven met een geheel ander gevoel omhelsden, dan eertijds hunne *maitressen*.

„ Bezie eens het kunstig *Mosaïk*, waaruit deze vloer bestaat," zeide mijn geleider; „ het zijn enkel schedels van schurken, namelijk van vorstelijke vleijers, koppelaars en soortgelijk goedje, welker bezigheid eertijds was, gedurig nieuwe slagtoffers voor den wellust en de hebzucht hunner meesters op te zoeken."

„ Bravo!" antwoordde ik, en gaf hun eenen hartelijken trap; „ hier zijn zij op hunne plaats."

„ Hoe bevalt u de verlichting?" vroeg de Kamerheer:

„ zaagt

Digitized by Google

„ zaagt gij ooit iets prachtigers, dan deze ontelbare kristallen kroonen, welke aan de zoldering hangen?" En waarlijk, de glans, welken zij verſpreidden, was met niets in de wereld te vergelijken. Dit had zijne reden; want de kaarſen waren niet, zoo als men denken zoude, van was of ſmeer gegoten, maar — zoo als mijn geleider zeide — uit een geſmolten mengſel van leveranciers en woekeraars, en overtroffen zelfs de Ruſſiſche kaarſen; weshalve ik dezelven uwer Majesteit ernſtig aanbeveel. Ook zag ik nooit iets kostbaarders, dan de zoldering der zaal. Dezelve beſtond uit eene reeks van *fresko*-ſchilderijen en gouden *basreliefs*, welke de merkwaardigſte gebeurtenisſen der wereld vertoonden, van welken de Parijſche bloedbruiloft, de Siciliaanſche vesper, de brand van Rome onder NERO, en vooral de brand van *Moskou*, van wege de treffende voorſtelling, mij uitnemend bevielen.

„ Schaak den koning!" riep thans eene verſchrikkelijke basſtem. Ik zag om, en ontwaarde een aantal gekroonde heeren, die met het hoofd op de hand en zeer diepzinnig aan gouden tafeltjes zaten, en ſchaakten.

„ Wie zijn zij?" vroeg ik mijnen geleider. — „ Deze zijn die wereldbedwingers — antwoordde hij — welke eertijds de aarde als een groot ſchaakbord beſchouwden, waarvan zij hunne natuurgenooten, even als onbezielde figuren, wegbliezen. Thans ſpelen zij met hunne vleijers en *maitresſen;* maar geloof mij, de koningen, boeren en ſpringers branden hun thans regt helsch in de vingeren!" En waarlijk, bij elken trek knipten zij met de vingeren, waaruit ik beſloot, dat de Kamerheer gelijk had. Daarbij kwam, dat zij erbarmelijk over hoofdpijn klaagden; en, toen ik hunne kroonen van naderbij beſchouwde, vond ik, dat het glocijende *chakoo's* waren, die hun voorzeker een weinig ongemakkelijk zaten.

„ Waarlijk," zeide ik, zeer verbaasd, nadat ik het doorluchtig gezelſchap overzien had, „ gij, heeren Duivels! weet voor gepast onderhoud te zorgen, en vooral de ſpeelpartijen voorbeeldeloos te regelen!"

„ Vernederen wij ons thans tot de mindere klaſſe," voer de Duivel voort: „ beſchouw nu die Maarſchalkstafel!" Bij het woord Maarſchalkstafel wees hij op eene groote biljart. Toen klapte hij in de handen, en riep: „ *à La chaſſe!*"

„ *à La chaſſe! à la chaſſe!*" klonk het uit alle hoeken, en een twaalftal ligtvoetige Duivels met groene voorſchoten,

Digitized by Google

welke mijn geleider de *helmarqueurs* noemde, kwamen toegesprongen. Zij hielden vurige *queus* in de hoogte, welke zij eenige bestarnde en sterk vergulde heeren met vele duivelscomplimenten in de handen drukten. Toen schudden zij een aantal gloeijende kartetskogels op de biljart; en nu begon waarlijk een regt grappig *à la chasse*-spel: want de *queus* brandden den heeren Maarschalken en Generaals zoodanig in de handen, dat zij het eene dozijn vloeken na het andere uitstieten, en zich daarbij de ballen elkander naar het hoofd *cavambolleerden*.

De *marqueurs* stonden grijnzend daarbij, en *marqueerden* met eene waarlijk duivelsche koelbloedigheid.

„ Even zoo koelbloedig, als deze *marqueurs*," zeide mijn geleider, „ aanschouwden deze heeren eertijds het groote oorlogsbiljartspel, en even zoo boosaardig grimlachten zij, wanneer de kogels hier of daar een been wegmaaiden."

„ Partij!" brulde het nu uit honderd kelen. De *marqueurs* namen hun de *queus* uit de handen, en zeiden hun de uitgezochtste vleijerijen over hun spel. Te gelijker tijd bragten zij eenige, een honderd pond zware, metalen kruisen, welke mijn geleider, spottenderwijze, de grootkruisen van het legioen der hel noemde. Deze hingen zij den spelers op den rug, en noodigden dezelven tot eene wandeling, waarbij de nieuwe ridders onder den last hunner grootkruisen niet weinig steenden.

„ Eereteekens en kruisen naar verdienste!" dacht ik. „ Maar, om op iets anders te komen, hebt gij hier geene Financiers; wel te verstaan dezulken, die het vette der aarde uitzogen, alleen om hunnen buik te vullen? want alle achting voor de anderen."

„ Of wij ze hebben!" hernam mijn geleider lagchende — „ zij heeten *legio*. Volg mij in de Financiekamer!"

Toen bragt hij mij in een zwakverlicht gewelf, alwaar eene hoogst zonderlinge groep zich aan mijn oog vertoonde. Hier lag, namelijk, een ontzaggelijk vat, misschien wel zoo groot als het Heidelbergsche, waarop de woorden vlamden: „ Danaïden-vat der Staatsbezitting."

„ Ziet gij die uitgehongerde heeren — zeide mijn geleider — hoe zij zich afflooven, om het Danaïden-vat uit gindschen put te vullen, die van schuimenden champagne overstroomt? Deze zijn de *Plus*-makers; en zij meenen het waarlijk goed. Maar

Digitized by Google

Maar die dikke heeren daar, welke, gelijk levende kolken, rondom de kraan zitten, ſpotten met hunne moeite, daar zij gedurig hunne bekers vullen en in hunne buiken ontladen. Deze zijn de *Minus*-makers."

„ Gij ziet, Mijnheer," zeide een van deze laatſten tot mij, „ hoe, door een wijs en welberekend Financiebeſtuur, het behoorlijk evenwigt tusſchen het *plus* en *minus* in het voor ons liggend Danaïden-vat wordt onderhouden. Die magere heeren dáár, welke wij, om de grap, de kollega's *Plus* noemen, zorgen pligtmatig voor de vermeerdering der ſtaatsinkomſten. Wij echter, die ons zelven de kollega's *Minus* noemen, wij hebben het moeijelijk, hoewel meer gevend ambt, om deze inkomſten in de uiterſte aderen en kanalen van het ſtaatsligchaam te laten uitſtroomen; en dus bevindt het ſtaatsligchaam zich altijd wél." Dit zeide de kollega *Minus*, en bij het woord ſtaatsligchaam ſtreelde hij genoegelijk zijnen buik.

„ Wél gezegd, heer *Minus!*" hernam ik: „ want maar al te dikwijls is de buik van zulke heeren, zoo als gij zijt, het zoogenaamde ſtaatsligchaam, waaraan het ware ſtaatsligchaam, als aan eenen *Moloch*, wordt opgeofferd. — Maar wat deert u, heer *Minus?* Gij trekt daar op ééns een gezigt, alsof gij van het kolijk geplaagd wierd."

„ Helaas! deze gloeiwijn," hernam de Financier, „ maakt ons ſomtijds een helsch geſpook in de darmen."

Ik bragt zijnen beker even aan mijne lippen, en toen ontwaarde ik, dat de champagnewijn kokend heet was.

„ Bravo!" riep ik uit. „ Mogt allen bloedzuigeren, die u gelijk zijn, reeds op aarde de wijn in de aders branden, als deze gloeiwijn!" — —

„ Gelieft gij mij thans in de Geregtszaal te volgen?" vielt mijn geleider mij in de rede.

„ Gaarne," antwoordde ik: „ waar vinde ik die kuipende regters en advocaten, die de ſchaal der geregtigheid naar willekeur doen rijzen en dalen; waar vinde ik die bedenkelijke formaliteiten-ſlaven, die, van wege de gedurige rug- en omzigten, nooit regtuit zien? waar vinde ik die?"

De Kamerheer bragt mij in een duister hol, hetwelk geenszins naar eenen tempel van THEMIS geleek. Het eerſte, wat ik zag, was eene groote ſchaal, welke de Duivel, uit ſcherts, de ſchaal der geregtigheid noemde, omdat het tongetje nooit

Digitized by Google

regt ſtond. Op elk einde der balans zat een twaalftal advocaten; een paar ſterke Duivels vermaakten zich met de balans gedurig op en neêr te wippen, zoo dat de arme balanceerders telkens de hoofden jammerlijk tegen de zoldering ſtieten. Een deftige, met eene zwarte *toga* bekleede, Duivel las hun tevens het uitgeſproken vonnis voor.

„ Ik appelleer! ik appelleer!" riepen zij, terwijl zij zich vast om de balans klemden.

„ Geene genade! het vonnis is bekrachtigd," was het antwoord, en de Duivels grijnsden daarbij zoo boosaardig, dat het was om dol te worden. — „ Gij hebt hier eene goede en vaardige regtsoefening, inderdaad!" zeide ik; „ maar, waar zijn dan de heeren regters?" — „ Daar is de regtbank," hernam de Kamerheer. Ik zag om, en ontwaarde eenige zeer diepzinnige heeren, die aan eene lange, groene, met akten beladene, tafel zaten. „ Daar zijn zij, die alles op de lange baan van *Slendriaan* en *formaliteiten* ſchoven. Zij zitten hier wat ongemakkelijk, en gevoelen, misſchien voor het eerst van hun leven, verveling. Geen wonder, want zij zitten op hekels." — „ Dan ontvangen zij hun loon," hernam ik, en verlustigde mij niet weinig in het aanſchouwen van deze groep.

„ Daar ziet gij ook ons *corps diplomatique*," zeide de Duivel, bij het verlaten van dit hol, en wees naar eenen grooten gek, die boven op eenen toren geplaatst was, en door eenen heftigen wervelwind onophoudelijk rondgedraaid werd. Op dezen gek reden eenige ſtaatsdienaars of ſtaatskunſtenaars, van de klaſſe der genen, welke eertijds even zoo naar den wind der politiek draaiden. En dit was zonder twijfel eene laſtige rijpartij, om dat die gek een' rug had, zoo ſcherp als een mes!

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

BERIGT, AANGAANDE HET MOEDIG GEDRAG VAN VIER HOOGLEERAREN, AAN DE MILITAIRE SCHOOL TE LA FLECHE, TEGEN NAPOLEON, IN 1815.

(Medegedeeld door Mr. JACOBUS SCHELTEMA.)

Heeft het genoegen gegeven, dat wij, in de *Geſchiedenis* van

Digitized by Google

van den laatſten Veldtogt van NAPOLEON, op bl. 31 en 32, met warmte melding maakten van den edelen tegenſtand, aan den overweldiger geboden door de *Zwitſers* en derzelver moedigen bevelhebber, den Graaf D'AFFRY, — niemand zal het kunnen afkeuren, dat wij insgelijks zorg dragen, om de gedachtenis te bewaren van den moed en de deugd van vier ambtenaren, die, alleen en op zich zelven ſtaande, onder een groot getal gewapenden, door muit- en baatzucht aan het hollen gebragt, met de zeldzaamſte volharding elk aanzoek tot erkentenis van en onderwerping aan den geweldenaar bleven weigeren; te minder nog, daar onder deze edelen is een geboren *Nederlander*, en een ander, die, hoezeer in *Duitschland* geboren, tot het vaderland de naauwſte betrekking heeft, vermits hij gedurende vele jaren aanzienlijke eereposten onder ons bekleedt, thans den kring onzer letterkundigen met glans verſiert, en, misschien meer dan iemand anders, door het handhaven van den roem der Nederlandſche letterkunde buitenlands, zich bij dezelve zeer verdienſtelijk maakt. Het zijn de Heeren STEPHANUS GREEVE en CHRISTIAAN FREDERIK HAUG, waarvan de eerſte, van *Amersfoord* geboortig, voorheen onderwijzer der teekenkunst bij de Militaire-ſchool in *den Haag* was, en later Hoogleeraar werd te *La Fleche*; en de tweede, te *Stuttgard* geboren, voorheen Hoogleeraar der Geſchiedenis en ſchoone Wetenſchappen alhier, tot hetzelfde ambt aldaar geroepen was.

Ingevolge beſluit van den Koning van *Frankrijk*, in den jare 1814 genomen, was er, behalve de Militaire-ſchool te *St. Cyr*, eene tweede ſchool gevestigd in gemelde ſtad *La Fleche*, welke gelegen is in het Departement *Sarthe*, zestig uren van *Parijs*.

Aldaar waren bij de tweehonderd Elèves geplaatst, wier getal op zeshonderd zoude gebragt worden. Aan vijftien Hoogleeraren was het onderwijs in de verſchillende wetenſchappen toevertrouwd. Men verwachtte eene nieuwe organiſatie, in Maart van den jare 1815; dan — BUONAPARTE verſcheen, en nu werd alles ontbonden. Nergens misſchien vertoonde de zucht voor denzelven zich met meer drifts, dan onder de leerlingen op deze ſcholen, die meerendeels zonen waren van officieren en ambtenaren, door den oorlog

Digitized by Google

geſtegen en gevallen. De Generaal DE CHAUVIGNY, Kommandant dezer inrigting, voegde zich bij den Hertog VAN BOURBON, en vertrok naar *Nantes;* de Graaf DE MEULAN, Kolonel, maakte zwarigheid het commando op te nemen, en zoo was alles zonder opperhoofd en eenig bedwang. NAPOLEON zond eerlang den Generaal MEUNIER derwaarts, die geheel aan hem was toegedaan. Nu kwamen er weldra andere Chefs, Officieren en Profesſoren; en zij, die nu het meest in drift en hevigheid uitmunteden, hadden het beste uitzigt op bevordering.

Een der eerſte maatregelen was, om van de ambtenaren eene verklaring van gehechtheid en trouw aan den overweldiger te vergen; en dit werd ſpoedig gevolgd van het vorderen der onderteekening van de beruchte akte, waarbij de BOURBONS voor eeuwig vervallen verklaard werden van den Franſchen troon. Alle ambtenaren te *St. Cyr*, de meeſte te *La Fleche* waren zoo ijverig voor het een als ander, en teekenden alles; dan, op de laatſte plaats ſtootte men het hoofd bij vier Hoogleeraren. Hoezeer van dezen, bij de bevestiging in hunne bedieningen van 's Konings wege, geen eed gevergd was, beſchouwden zij zich aan denzelven verbonden, en weigerden de teekening van alle verklaringen voor NAPOLEON. Behalve de Heeren HAUG en GREEVE, waren het de Heeren... LE ROUX, Profesſor der Matheſis, voorheen aan de Univerſiteit te *Parijs*, een man van hooge jaren, beproefde braafheid en erkende kunde; en... STADLER, Profesſor der Hoogduitſche Taal en Letterkunde, voorheen te *Tournon*, insgelijks zeer ervaren in zijn vak. Over dezen tegenſtand en deze weigering ſtond een ieder verbaasd. In het eerst werden er allerlei beloften aangewend, later allerlei bedreigingen; dan alles vergeefs. De laatſte ſtegen met den dag bij toenemenden wrevel, zoo zelfs, dat men het gemeen aan den gang hielp, hetwelk niet zelden met hun geſchreeuw: *vive l'Empereur!* en: *vive la Liberté!* de woorden: *à bas les etrangers!* (weg met de vreemden!) vereenigde. Eindelijk dacht men zeker te zijn van eenen meer gunſtigen uitſlag, toen men de gemelde pogingen voor de derde reis herhaalde, en aan hen het bekende *aanhangſel op de Conſtitutiën* voorlegde, ter bevestiging van NAPOLEON op den troon. Men eischte ſtellig en ſterk, dat zij, gelijk de overigen, hierop hunne *vrije* ſtem zouden uitbrengen, en *ja* zeggen;

Digitized by Google

gen; dan ook dit werd met waardigheid geweigerd. De Maire, een man, afkomstig uit het edel geslacht van D'AUBIGNY, die zeer veel bescheidenheid had laten blijken, en hun zelf met voorzigtigheid berigt had gegeven van hetgeen er voorviel, kwam nu bij hen, en betuigde, dat zij, zonder toetreding in dezen, niet zouden te redden zijn; dat deze processen-verbaal naar *Parijs* moesten worden opgezonden; dat dezelve moesten dienen voor het zoogenaamde Meiveld; dat hij bijzonder rapport zou moeten doen, enz. Ook nu bleven zij zich zelven gelijk, en weigerden zij den schijn zelfs van hulde. Dit wekte de grootste verwondering; men sprak niet dan van revolutionaire maatregelen, van arresten, gevangenis, opzending naar *Parijs*, militaire regtbanken, vonnissen en wat dies meer zij, en men zag met vreeze uit naar de orders uit de hoofdstad. Eindelijk kwamen deze; en, daar men zich aldaar te zwak gevoelde om wreed te zijn, bepaalden zich dezelve daarbij, dat zij gesteld werden onder het toezigt van de hooge Policie, en tevens, dat de Maire om zijne gematigdheid werd afgezet. Nu zagen zij zich verstoken van allen omgang en alle briefwisseling met vrienden en vreemden; zij stonden geheelenal alleen en op zich zelven, zonder bescherming van iemand, en moesten het ergste vreezen, vooral toen het gevaar van de zijde der *Royalisten* voor de *Napoleonsgezinden* nader kwam, en die van de *Vendee* de stad *La Fleche* met een' aanval bedreigden. De Generaal MEUNIER trachtte nu alle Hoogleeraren en ambtenaren, zoo wel als de jongelingen, te doen wapenen, ten einde zoo veel tegenstand te bieden als mogelijk was. Ook dit aanzoek werd aan hen gedaan, dan tevens geweigerd; en deze weigering deed hunnen hagchelijken toestand dagelijks toenemen.

Gelukkig kwam er eerlang afwending van het groot gevaar door den slag van *Waterloo*; dan nu vernam men eerst, wat men hun aangaande had voorgenomen, en in welke verschrikkelijke gevaren van fusilleren of guillotineren zij geweest waren, indien zij zich maar eenigzins onvoorzigtig hadden uitgelaten. Het treurige in hunnen toestand werd geenszins geheel opgeheven of veranderd; het scheen, dat zij vergeten werden; het bevel tot mijding bleef bestaan, en, daar de wrevel en euvelmoed onder de *Buonapartisten* wel gesnuikt,

Digitized by Google

doch niet beteugeld werden, hadden zij dikwijls te worstelen met onaangenaamheden van allerlei aard.

Op den 3den van Oogstmaand veranderde dit alles, toen de Pruisische kavallerij onder den Generaal VON HOBE de stad *La Fleche* bezette. De Heer HAUG werd nu door den Maire D'AUBIGNY, die spoedig hersteld werd, uitgenoodigd, om voor tolk tusschen den Pruisischen Generaal en de Regering te dienen. Hij onttrok zich niet, om de Regenten en het volk, waarvan velen hem zoo zeer bedreigd hadden, van dienst te zijn, en belastte zich tevens met de werkzaamheden der administratie. Gedurende twee maanden bleef hij in dezen moeijelijken werkkring, zeer tot genoegen aan wederzijden. Hij ontving niets ter belooning. Dan, toen hij in den jare 1816 herwaarts werd beroepen, om den vroeger bekleeden post, als Hoogleeraar der Geschiedenis en fraaije Wetenschappen aan de Koninklijke school voor Artillerij en Genie te *Delft*, op nieuw te aanvaarden, ontving hij de meest vereerende blijken van achting en goedkeuring van de voornaamste Regenten en ambtenaren, zoo van de stad als van de school, met name van den Graaf DE MEULAN, die van 's Konings wege wel het opperbevel opnam, doch niet slagen konde om de orde en gehoorzaamheid onder de Elèves te herstellen. Wij hebben deze verklaringen en dankbetuigingen gezien. De Heer GREEVE is alsnog in de gemelde betrekking aan de school te *La Fleche*.

Het komt ons voor, dat de *Buonapartisten* zelve verstomd gestaan hebben over den moed en de volharding van deze edelen, en dat hierdoor de besluiteloosheid tot het nemen van ernstige maatregelen is veroorzaakt. — Zoo werd dan ook hier bewezen, dat aldaar de geweldenaar niets vermag, waar het gevoel van eer met godsvrucht gepaard gaat. Wellust is het, om deze namen bekend te maken; pligt, om ze bekend en in zegening te houden. Hiertoe strekke deze poging!

OVER HET AFWENDEN DER ONWEDERS.

(Briefswijze medegedeeld aan de Heeren Schrijvers der *Vaderlandsche Letteroefeningen*, door H. H. DONKER CURTIUS, te *Arnhem*.)

In Ulieder geacht Maandwerk, No. 5 van dit jaar, bl. 234—

237

Digitized by Google

237 van het Mengelwerk, hebt Gijl. een voorſtel geplaatst van een min kostbaar middel ter behoeding tegen het onweder; hetwelk mij voorkomt, behalve door de zwarigheden, welke de ſteller zelf oppert, ook nog door andere gedrukt te worden, waaronder ook deze: dat de blikſem juist niet altijd boven op het ſpits of kruis van eenen toren inſlaat; maar ook zeer dikwijls in de muren verre beneden den windwijzer, gelijk hier twee jaren achter den anderen gebeurd is. Hoe, in dergelijke gevallen, het voorgeſtelde middel behoedend zoude kunnen zijn, ſchijnt mij, zonder nadere verklaring, niet regt duidelijk. Hoe dit zij: het gemelde opſtel heeft mij aanleiding gegeven, om Ulieden mede te deelen het hooſdzakelijke van drie voorlezingen, in den voorledenen winter betrekkelijk dit onderwerp gehouden, in het Natuur- en Letterkundig Genootſchap *Prodeſſe conamur*, door den Heer J. W. EVERS, Preſident van de Regtbank van Koophandel alhier, en werkend lid van hetzelve genootſchap.

De eerſte dezer voorlezingen behelsde twintigjarige waarnemingen over de driften der onweders, met betrekking tot de ſtad *Arnhem* en haren omtrek. In de tweede voorlezing beredeneerde hij de beste beveiligingsmiddelen voor, 1°. bijzondere perſonen; 2°. gebouwen; 3°. ſteden, dorpen, havens; en 4°. voor eenen geheelen omtrek in één's.

Betrekkelijk het eerſte was het reſultaat, dat denkelijk niets veiliger was, dan een koepel of tent, overtrokken met gewaste zijde, om, in tijd van onweder, zich daarin te plaatſen. Tot gelijk einde kon dienen eene, op gelijke wijze vervaardigde, paraplui. — Ter beveiliging van gebouwen, ſchepen of molens, verwees hij naar de bekroonde prijsverhandeling van VAN MARUM over de *afleiders*. — Om eene geheele ſtad of haven of dorp voor den donder te beveiligen, oordeelde hij best te zijn, rondom dezelve, op zekeren afſtand, masten of ſtaken, (hoe hooger, hoe beter) met afleiders voorzien, te plaatſen; oordeelende hij dit middel als ontwijfelbaar goed voor de *winter*-onweders, die zeer laag drijven.

In eene derde voorlezing, maakte hij ons bekend met het middel, om eenen geheelen omtrek in één's voor *zomer*-onweders te bevrijden, beſtaande in eenen *wind*, *donder*- en *blikſem-molen*, geſchikt om de elektrieke vloeiſtof onſchadelijk uit te malen, af te tappen, of de wolken te ontladen. Hoe

Digitized by Google

wonderlijk dit moge luiden, hij heeft echter dezen molen, zoo uit- als inwendig, ons afgeteekend, en de mogelijkheid, om door middel van deszelfs werking het bedoelde effect te bereiken, beredeneerd, ja, wat meer is, door ondervinding, de zekerheid van het laatſte geſtaafd; ons bekend makende met de waarnemingen der Meteorologiſche machine, door Dr. PROCOPIUS DIVISH, vóór vele jaren, te *Prenditz* in *Moravië* gedaan; door welke machine deze geleerde, gedurende eenen geheelen zomer, genoemde ſtad voor onweders beveiligde, terwijl dezelve rondom en niet verre af hevig woedden.

Naarmate van de grootte van den omtrek, welken men beveiligen wil, ſtelt hij één, twee of drie molens voor, ten einde ook te beter de ſtortregens en hagelbuijen voor te komen. Hij wil dezelven zamenſtellen door vereeniging van drie beproefde werktuigen; als de elektriſeer-machine, de afleiders, en de windmolen zonder wieken.

De uitwendige gedaante van dezen molen is eene kolom, ter hoogte van omtrent 60 voeten, en eene evenredige wijdte, rustende op een voetſtuk of pedeſtal. Boven op het kapiteel is een rond uitſtekend rad, aan de masten van groote ſchepen de *uit-*, hier de *inkijk* genaamd, ingerigt tot verſchillende dienſten, (als een touwladder enz.) Hierop rust eene gedaante van eenen vierkanten, boven ſchuins toeloopenden, monumentſteen, als kast, waarin de elektriſeer-machines met derzelver conductors werken; en daar boven op een mast of ſteng, voorzien van eene ijzeren ſpil, verſierd met eene afleiders donderkroon. Aan deze ſteng zijn twee afleiders in den besten ſmaak, en ten meesten nutte goedgekeurd, afdalende in het water of in de aarde.

In de monumentſteen-kast werken twee elektriſeer-machines, welke, met derzelver conductors, de afleiders in werking brengen, en de elektrieke vloeiſtof geſtadig zullen uitmalen en een elektriek ledig veroorzaken, welk door het geſtadig toevloeijen van de poſitive elektrieke vloeiſtof van nabij en verder af zoude worden vergoed.

Om deze elektriſeer-machines in eene geſtadige en eenparige werking te houden, ſtelde hij voor eenen windmolen zonder wieken, welke inwendig, in het binnenſte der kolom, met perpendiculaire as, zonder verzetten, met alle winden zou-

Digitized by Google

zoude malen (*); en heeft hij tevens gezorgd, dat de molen, bij dooditil weder, op eene eenvoudige wijze, zonder menschenhanden, zijn' geregelden gang kan gaan, zoo wel als dat dezelve, bij zeer harden wind of storm, niet te sterk werke.

De kosten van oprigting, onderhoud en gebruik zouden niet aanmerkelijk zijn; berekenende hij, dat deze zouden te vinden zijn door eene nieuwe heffing, onder den zonderlingen naam van een donder- en blikscm-geld, van 5 cents jaarlijks voor elke Arnhemsche ziel, en van 10 tot 30 cents per schip of huis, naar rato van deszelfs grootte; en zulks nog maar gedurende de 5 eerste jaren, kunnende deze heffing na dien tijd tot 2 cents per ziel worden verminderd.

Een vernuftig en houtwerkkundig lid van dit genootschap heeft begonnen, een model van zulk eenen molen te vervaardigen. Door ziekte werd hij verhinderd, dit te voltooijen. Gebeurt dit, dan verwacht ik, dat de Heer EVERS zijne voorlezing, door teekeningen opgehelderd, zal laten drukken. In afwachting daarvan, strekke het bovenstaande tot voorloopig berigt. — Ik blijve, enz.

(*) Bij gelegenheid, dat de Heer EVERS eenige voorlezingen deed over het Fabrijkwezen in Engeland, heeft hij ons voorheen zoodanig een' wind-koornmolen, door hem in 1787 te *Margate* gezien, uitvoerig beschreven. De kracht van deszelfs werking is sterker, dan die van eenen molen met wieken.

NAPOLEON ALS DICHTER.

NAPOLEON BUONAPARTE heeft, wel is waar, zijn *dichterlijk* talent in de door hem vervaardigde Bulletins der wereld overvloedig bewezen; doch het is niet zoo algemeen bekend, dat hij ook andere proeven van Dichtkunst gaf.

In zijne jeugd, toen hij naauwelijks de eerste gronden der Fransche taal gelegd had, ving hij reeds aan te rijmen, en ontwierp den losscn omtrek van een Treurspel. De krijgskundige loopbaan, door hem ingeslagen, verwijderde hem van deze vreedzame oefening. Na de belegering van *Toulon*, bevond hij zich te *Parijs* in zeer behoeftige omstandigheden, en besloot, uit zijne bekendschap met eenige Tooneelspelers van

van het *Théâtre-Français* eenig voordeel te trekken van zijnen dramatiſchen arbeid. Hij nam dienſvolgens zijn Treurſpel weer in handen, en lapte er nog een aantal Alexandrijnen aan.

Naardien intusſchen de zaken zich tot zijn voordeel wenden, en hij met ongeloofelijke ſnelheid ſteeds hooger ſteeg, bleef dit maagwerk liggen; doch hij vergat het daarom niet geheel. Wanneer hij zich vervolgens Keizer had gemaakt, kwam het ſtuk hem weder in gedachten, en hij brandde van begeerte, hetzelve ten tooneele te voeren. Daar hij echter wenschte, dat dit Treurſpel met algemeene toejuiching wierd ontvangen, droeg hij den Dichter LUCE DE LANCIVAL op, hetzelve eenigzins om te werken en te verbeteren. Dit geſchiedde met veel zorgvuldigheids; en, offchoon het Treurſpel zich evenwel nog niet boven het middelmatige verhief, was het ten minſte niet ſlechter, dan vele andere, die ten tooneele werden gevoerd.

Het kwam nu daarop aan, het ſtuk, alzoo verwerkt, te doen ſpelen. Het werd dus, op de gewone wijze, het *Théâtre-Français* toegeſchikt. Bij de voorlezing werd het eenſtemmig, als te ſlecht, verworpen. De voorgewende ſchrijver vond zich hierdoor niet zwaar beleedigd; hij nam het handſchrift zeer bedaard terug, en berigtte BUONAPARTE het voorgevallene. BUONAPARTE bleef niet zoo bedaard.

Eenige dagen daarna, wanneer de Tooneelſpelers weder bijeenkwamen, verſcheen een ſtalknecht des Keizers, en bragt het ſtuk met een bevel aan dezen terug van den volgenden inhoud: „ De *Histrionen* (Tooneelſpelers) van het *Théâtre-* „ *Français* zullen, van dezen dag af gerekend, na verloop „ van ééne maand het Treurſpel ten tooneele voeren, dat „ zij zoo onbedacht en dom geweest zijn te verwerpen." (Was geteekend: NAPOLEON.)

Dit ſchrikwekkend bevel vervulde al de Tooneelſpelers met angst. Zij trachtten ijlings door hunne gehoorzaamheid alles weder te vergoeden. Het ſtuk werd aanſtonds beſtudeerd; men maakte zich door herhaalde proeven hetzelve geheel eigen; het werd, nog vóór den bepaalden tijd, op het tooneel gebragt, en vond, onder deze omſtandigheden, gelijk men denken kan, grooten bijval. Alle Tijdſchriften vermeldden hetzelve met den hoogſten lof, met uitzondering alleen van GEOFFROY, wien men de ware toedragt der zake verzweeg, wijl men hem de eer des mededeelens niet waardig achtte.

Het

Digitized by Google

Het ſtuk heeft ten titel: *Hektor's Dood.* LUCE DE LANCIVAL moest zich als vervaardiger noemen. BUONAPARTE overlaadde den Dichter met gunstbetuigingen, en ſtelde ſteeds het levendigst belang in dit Treurſpel.

ONTMOETING.

Si vacat, et placitæ nimium nec cura puellæ,
Muneris aut ſacri te remoratur onus,
Accipe noſtra tuis modulamina debita flammis,
Quæ matutinas luſimus inter aves.

V. H. ACKER.

(Bij gelegenheid van het Huwelijk van Do. * * *.)

Laatst ging ik hier wandlen in 't ſtatige woud,
Dat ruim nog zoo fraai is als 't Haarlemmer hout.
Pas weken de nevlen der donkere nacht,
En Phebus verrees uit de kimmen met pracht.

Nog blonk er de dauwdrup op 't wiegende blad,
Als waar 't een juweeltje in het zilver gevat;
De tjilpende vogeltjes lepten het op,
En netteden veren en vlerken en krop.

Zij wipten en ſprongen en vlogen in 't rond,
En groetten met zangen den God, die, zoo blond,
Het hoofd vol met ſtralen de baren uit ſtak,
En duisterheids drukkende kluister verbrak.

De bijen, die bromden en gonsden hun lied;
De kikkers rikkikten in 't vochtige riet;
't Was alles zoo vrolijk, zoo lieflijk, zoo ſchoon
Als 't roosje, dat bloost op de kaak van Dioon.

Ik zag ook een knaapje, zoo vlug en zoo lief,
Met oogjes in 't hoofd, als een olijke dief;
Een ligt zijden kleedje bedekte zijn huid,
Maar vleugeltjes ſtaken van achteren uit.

Een

Digitized by Google

Een koker met pijltjes verſierde zijn zij,
Maar pijltjes, zoo ſcherp als de priem van een bij;
Een houdt hij er altijd gereed in de hand,
Daar de ander het trillende boogpeesje ſpant.

Ik trad naar hem toe; want de geestlijke borst
Is, dacht ik, met ſneeuw en met ijsſchors omkorst;
En ſchiet hij, al jokkend, een pijltje op mij af,
Ik vang het, en ſmijt hem 't in 't aanzigt, tot ſtraf.

Maar, hemel! ik was hem geen pijltje meer waard;
Mijn jaren vervlogen met rustlooze vaart:
Hij keek mij eens aan, en die olijke guit
Beſpotte me en lachte mij ſchaterend uit.

„ Neen, ſprak hij, geloof mij, het geestelijk hart
Wordt ook nog wel eens in mijn ſtrikken verward:
Zie ſlechts, hoe de Pater het nonnetje vleit,
Als 't maanlicht zijn ſcheemrende glanſen verſpreidt!

„ Al ſtaat bij die heeren het aanzigt wat fijn,
Toch houden zij 't ſomtijds met vrouwtjes en wijn;
Zij kuſſen en kozen en vullen den krop,
En voeren, bij 't druifnat, de liefde ten top.

„ En Domine's?... Denk, o herdenk ſlechts uw jeugd!
Toen was ook uw meisje al uw lust en uw vreugd;
Toen kuſtte ge, en ruſtte zoo graag op haar ſchoot,
En zongt u van liefde en verlangen ſchier dood.

„ Nog buigen de mantel en bef voor mijn ſtaf;
En ſchiet ik, mijn' pijl keert geen predikſtoel af,
Al was hij getimmerd van 't ſtevigſte hout.
Een dwaas, die op zulk een verſchanſing betrouwt!

„ Zie ſlechts!" en hij hield mij zijn handje op 't gezigt,
En ſtreek mij, magnetisch, bet de oogleden digt;
En, helderziend, werd ik veel dingen gewaar,
Waarvan ik niet klappen mag zonder gevaar.

Ik

Digitized by Google

Ik zweefde, zoo vlug als een vogeltje, in 't rond,
En 't oogenblik bragt mij op K***'s grond;
Daar zwaaide ik en draaide ik door 't luchtige zwerk,
En kwam er te land... in eene opene kerk.

Daar predikte een leeraar, in 't achtbaar gewaad,
Zoo ferm en zoo deftig, met effen gelaat.
De boeren, die gaapten, en dachten, verftomd:
„ Hoe 't mannetje aan zoo veel geleerdheid toch komt!"

De meisjes, die keken zoo ftrak en zoo ftraf,
En hielden geen oog van den predikftoel af;
Men zuchtte, men fnikte, men kleurde of werd bleek,
Maar meer om den Domine dan om de preek.

Ter zijde den kanfel zat jeugdige Koos,
Een meisje, zoo frisch als een bloeijende roos,
Met boezem en armen, als marmer zoo wit,
En lokken en oogen, zoo zwart als een git.

Toen zag ik het fchelmpje, den zoon van Dioon,
In 't midden der kerk, op een koperen kroon;
Hij wette zijn pijltjen en fpande zijn boog,
En draaijende mikt hij, en fchiet naar omhoog.

Mijn hemel! hoe of hij het wagen toch dorst?
De pijl vloog den Domine vlak in de borst,
En hielp hem de herfens geheel van de ftreek,
En uit was het vuur en de kracht van zijn preek!

En nog had de guit niet met fchieten gedaan:
Ach! Koos, ook de onnoozele Koos moest er aan.
Hij drijft haar, meêdoogloos voor pijnen of fmart,
Den fchicht, tot de veder, in 't jagende hart.

Daar brandden en blaakten die beide zoo fel;
Hun boezem was vuur, en de kerk werd een hel.
Hij wendde onophoudlijk ter regter zij 't oog,
En zij floeg haar brandenden blik naar omhoog.

Hij

Digitized by Google

Hij ſtotterde, en jaagde zoo driftig naar 't end,
Als 't paard, dat, op hol, over ſtraatſteenen rent;
Zij wenschte dien zondag zoo lang als een week,
En einde noch amen aan kerktijd of preek.

Maar echter, dat vreesſelijk amen! dat kwam,
En toen ſteeg de vonk in haar boezem ten vlam;
En ſinds hadden beide noch ruste noch duur,
En wat zij ook deden, 't was olie in 't vuur.

Hij droomde zich zalig, in 't eenzame bed,
Als had hij naast Koosje zich nedergezet;
En zij daeht des nachts nog aan niets dan die preek,
Die ſchooner haar zelfs dan een minnezang leek.

Hij mijmerde en peinsde; doch niet om zijn werk,
Maar om het noodlottige ſchot in de kerk.
Bij dag was hij eenzaam en korzel en bang;
De nachten, ach! vielen hem eindeloos lang.

Zij kwijnde en keek uit, bij 't verheffen der vlam,
Of nog niet haar liefſte, haar Domine kwam;
En zuchtend en ſmachtend verſleet zij den tijd,
En raakte den blos van haar wangen haast kwijt.

Maar eindlijk ſtreek Hymen, vermurwd door hun ſmart,
Na dralen en talmen, de hand over 't hart,
En lonkende let hij haar hand in zijn hand,
En bond ze te zamen met bloemrijken band.

Toen zag ik, nog klaarziend, de toekomst eens in,
En merkte noch einde noch kout aan hun min.
Zij plukten de vruchten der liefde en der deugd,
En bleven nog lang in den fleur van hun jeugd.

Een zestal van kindren ſprong op aan hun zij,
En huppelde en dartelde vrolijk en blij;
Geen ramp brak de vreugd van hun huwelijk af,
Maar roosjes verſierden hun weg tot aan 't graf.

'k Ontwaakte, en hervond mij in 't bosch weer alleen;
De zon ſtond reeds hoog, en ik wandelde heen;
Ik ſchreef mijne *ontmoeting* terſtond op 't papier.
Gunt, vrienden! dat ik er uw' echtkrans meê ſier'!

A. N. v. P.

Digitized by Google

MENGELWERK.

DE OPOFFERING VAN ISAÄC, BEHOUDENS GODS HEILIGHEID EN DE VROOMHEID VAN DEN AARTSVADER, GEEN DROOM, MAAR EENE WARE GEBEURTENIS.

Aan den Redacteur van de Vaderlandsche Letteroefeningen.

Mijn Heer!

Wanneer eenig gevoelen, hetwelk van nadeeligen invloed zoude kunnen zijn, indien het aangenomen wierd, wordt geopperd — wanneer dit gevoelen ook volstrekt onbestaanbaar is, en dus de verpligting, om het te wederleggen, ontstaat; dan is men, bij die wederlegging van hetzelve, toch ook verpligt, vooreerst, te zien, van wien het komt, en ten tweede, wanneer het der moeite waardig is, zijn best te doen, iets beters in de plaats te leveren. Ik pas dit toe op het, door den Luterschen Predikant te Rotterdam, SANDER, in het uittrekſel uit eene leerrede, aan het publiek medegedeeld gevoelen, dat de opoffering van Isaäc *geene ware gebeurtenis*, maar *een droom* zoude wezen. Wat er van den Bijbel worden moet, wanneer dit gevoelen doorgaat — te meer, daar de Eerw. SANDER meteen *en passant* nog maar eenige gebeurtenisſen der H. S. voor droomen verklaart, onder andere de verschijning van de Engelen aan de Herders bij de geboorte van Jezus — is duidelijk. Ik heb geen plan, 's mans gevoelen ſtuk voor ſtuk te wederleggen, want dit is meer de zaak des Recenſents; ook beteekenen zijne gronden, die buiten de *praemiſſen*, rakende Gods Heiligheid en Abraham's vroomheid, omloopen, weinig. Ondertusschen Do. SANDER, te Rotterdam, behoort geenszins tot de Neologen, die met den Bijbel leven naar hun welge-

Digitized by Google

vallen. Zijne regtzinnigheid, dit mag hij zeggen, is nooit verdacht. Hij is bekend als een ſchrander hoofd. Ook aan de letterkundige wereld is hij gansch niet vreemd. Eindelijk is hij een voorſtander van verlichte (echter geene neologiſche) godsdienstkennis.

Maar met het uiten van zijn genoemd gevoelen is hij wat driftig geweest. Dit is verklaarbaar in een hevig temperament, hetwelk door het eensklaps doen eener ontdekking wordt in beweging gezet. Het licht ging eensklaps in zijne ziel op, en moest nu maar vooruit ook. In zoodanig geval is dan het gevaar der overijling, en dus der dwaling — waarvoor menſchen, in wien nooit eens een eigen, veel min een ſtout *idée* opkomt, of die eerst vragen: hoe zal het bevallen? gedekt zijn — zeer groot. Het is dan nu ook geene kunst, tegen zulk een gevoelen uit de hoogte te ſpreken, of er op den kanſel tegen uit te varen — waar dan vrij wat menſchelijks mede onder loopen kan. Maar wanneer de *praemiſſen*, waarop die meening ſteunt, nader onderzoek verdienen, terwijl de gewone wederleggingen niet in allen opzigte voldoen; dan behoort men haar dit regt te laten wedervaren. En de *praemiſſen*, waarop Do. SANDER bouwt, zijn van dien aard. Ik heb dus getracht, door algemeene redenering dezelve te ontzenuwen; en dit is iets, hetgeen zijn Weleerw., naar bl. IV der voorrede, niet zal kwalijk nemen, en wat men daarenboven ook aan het godsdienſtig publiek in eene zaak van zoo veel belang ſchuldig is. In hoe verre mij dit gelukt zij, mogen dan dit publiek en de waarheidsliefde van Do. SANDER beoordeelen.

De plaatſing van het, met dit oogmerk ter nedergeſtelde, ſtukje achtte ik, Mijn Heer! het geſchiktſte in uw algemeen gelezen, en aan de bevordering van verlichte, op den Bijbel ſteunende, godsdienstkennis mede voornamelijk toegewijde, Maandwerk. Gij duldt in hetzelve geene partijzucht of *animoſiteit*. Die moeten ook bij onderzoek van punten, die den Godsdienst raken, *volſtrekt altijd* verwijderd blijven. Ik ben mij niet

Digitized by Google

niet anders bewust, dan met bescheidenheid te werk gegaan te zijn; maar heb naar pligt en inzigt het gezag des Bijbels voorgestaan.

Met achting,

Uw bestendige Lezer.

Hadde Abraham met ons vernuft geredeneerd; ware hij, gelijk wij, bedreven geweest in wijsgeerig betoog van de volkomenheden des Opperwezens — betoog, wat ik op zich zelve niet verwerpen wil, maar wat toch, daar het ons volkomen-*heden* leert bewijzen, den indruk der volkomen-*heid* verzwakt —; ware dan eene stem van den Hemel tot hem geschied: „ slagt uwen zoon ten brandoffer!" en hadde Abraham gehoorzaamd: dan zoude ik geene kans gezien hebben, Gods Heiligheid en Abraham's vroomheid te verdedigen tegen de lasteraars van den Bijbel. Maar nu, daar Abraham een geheel ander man was, daar zijne manier van denken en met God verkeeren van de onze hemelsbreed verschilde, mogen wij zijne daad niet beoordeelen naar onze theoriën van zedelijkheid.

Ik bedoel geenszins vast te stellen, dat de Allervolmaaktste ooit konde onderhevig zijn aan veranderlijkheid van beginselen, en aan den eenen mensch, in den eenen tijd, uit hoofde dat die mensch minder philosophisch voleindigde kennis van Hem bezat, iets hadde kunnen bevelen, wat in het afgetrokkene altijd een gruwel blijft: [illegible] wil komen op die omstandigheid, dat de God[illegible] hare eigenschappen en eischen aan den me[illegible] allen tijde is kenbaar geworden binnen den da[illegible], die uit zijn eigen, met zwakheden bezet, hart opging; of, met andere woorden, dat God zich, in het onderwijs aangaande zijn wezen, zijne betrekking tot de menschen, en dezer pligten te zijnen aanzien, altijd gerigt heeft naar het standpunt en de vatbaarheden van hen, wien Hij onderwees. Een ander onderwijs zou geen onderwijs geweest zijn. Vandaar zoo

Digitized by Google

veel tijdelijks en plaatſelijks in den Bijbel; zoo veel, 't welk vroeger heilige pligt was, maar nu vervallen is, gelijk de geheele offerdienst; zoo veel, hetwelk toen geloofswaarheid was, en waarvan nu het tegendeel moet beleden worden, b. v. dat God jaloersch was op uiterlijke hulde, en een ſtraf Koning, echter bijzonder genadig omtrent zijn uitverkoren volk, mits het *Hem* offers bragt; vandaar, dat toen geoorloofd was hetgeen nu misdadig is, b. v. het huwelijk met meer dan ééne vrouw. — Door al dit tijdelijke en plaatſelijke ſchemert wel altijd ééne waarheid door, aan welke de wijzen door godsvrucht altijd nader waren dan de groote hoop: ondertusſchen het werd den grooten hoop niet tot misdaad gerekend, wanneer hij uitwendige, werktuigelijke deugd om tijdelijken zegen uitoefende. Op zijnen trap van natuurlijke vatbaarheid kon van hem niet meer geëischt worden. Met één woord, de waarheid verſcheen altijd in een omkleedſel, hetwelk ontleend was uit de vatbaarheden en behoeften der menſchen, aan wien zij geopenbaard werd. Zoo kon de zwakke, bange Jakob geen beter denkbeeld en geene vastere verzekering van eene, ook buiten het gebied der vaderlijke tenten werkzame, Voorzienigheid ontvangen, dan door in den droom eene opening in den hemel te zien, de Godheid boven op eene ladder, en de Engelen dezelve opklimmende en afdalende. Later moest Israël deszelfs afwijking van Johovah vertegenwoordigd worden door het voorſtel, dat de Profeet Hoſeas, *op Gods bevel*, eene vrouwe der hoererijen genomen, en onechte kinderen daarmede geteeld hadde; en een' verrukten Bileam onzen voeder der *Schamans*, toovenaars, bezweerders, die [illegible] beſchrijvingen te kennen zijn, en wier verrukkingen en gezigten nog wel anders zijn dan die van Bileam — wijst God te regt door het natuurlijkſte middel, wat er was, om *zijne* ziel te naderen: hij laat hem in de verrukking door zijne ezelin aanſpreken. Wie er naast geſtaan hadde, zou de ſtem der ezelin niet gehoord hebben; zij ſprak alleen voor en in *hem*. — Zoo kwam het he-

hemelſche dan wel rein uit den hemel; maar het werd ontvangen in een aarden vat, en, hoe min *op zich zelve* vatbaar voor vermenging met vreemdaardigs, de mensch heeft het nooit kunnen deelachtig worden, of het had voor hem eenigen ſmaak weg van het vat, waarin het ontvangen werd. Zelfs wij, Christenen, die nu de waarheid zoo rein bezitten, als zondige menſchen haar ooit bezitten kunnen, hebben voor de waarheid, welke wij te kennen noodig hebben, dat God een vergevend Vader is, eene zinnelijke voorſtelling noodig, die ons gegeven wordt in het offer van den Zoon Gods zelven; en wel verre dat wij dit offer met Gods regtvaardigheid ſtrijdig zouden vinden, is het voor ons behoefte.

In de eerſte tijden van de godsdienſtige ontwikkeling des menſchelijken geſlachts was de mensch een kind, en God leefde met hem gelijk met een kind, en onderwees hem gelijk men kinderen onderwijst, in zekeren zin meer te regt brengende of wijzigende, of gebruik makende van hetgeen uit 's menſchen eigen binnenſte opwerkte, dan veel ſtellende, hetgeen het kind eerst met moeite van buiten hadde moeten leeren, zonder dat het daarom nog eigendom van zijn hart geworden ware. Hoe kleiner de kinderen, hoe naderbij met hunne liefde en met hun ligchaam altijd den ouderen. In het tijdvak, waarvan wij ſpreken, was de mensch — men zou kunnen zeggen, zelfs ligchamelijk — der Godheid nader dan wij; want hij had ook meer aan de zigtbare natuur, en meer met haar te doen, en zij was de afleider der Godheid in zijn hart. Wij zijn te groot en te wijs geworden; zonder evenwel, gelijk het Christendom dat wil, met onze meerdere kennis kinderlijken ootmoed en gevestigde reinheid des gemoeds te vereenigen. Daarom kan het te onzen aanzien niet meer heeten: *de Heer ſprak* — hetwelk echter ook niet meer noodig is, omdat wij, als volwaſſenen, meer op ons zelve ſtaan, en, onder het onzigtbaar beſtuur, handelen moeten naar den heiligen geest in ons hart.

Digitized by Google

Ik bedoel dus, dat de form van het Goddelijk bevel aan Abraham: „ offer mij uwen zoon ten brandoffer!" uit de bijzondere gesteldheid des Aartsvaders, uit zijne *individualiteit*, voortgevloeid zij. Maar nu gevoel ik, dat de vraag ontstaan moet: was Abraham dan zulk een wreedaardig mensch, dat hij zich verbeelden konde een bevel van God om zijnen eigen' zoon te dooden? Antwoord: Abraham was een kind, een goed, gevoelig, dankbaar, *God boven alles* beminnend kind. Hij gevoelde, hoeveel hij van Hem ontvangen had, inzonderheid in Isaäc. Hij had voor den hemelschen weldoener wederkeerig alles over, zelfs het kostbaarste, wat hij bezat, dien Isaäc, wanneer het wezen moest. De smart des oogenbliks eener vrijwillige opoffering — en hoe konde deze in tijden, waarin de uiterlijke hulde in offeranden bestond, welke het hoofd van den stam als Priester moest verrigten, anders plaats vinden dan op het outer? — deze smart des oogenbliks mogt hem niet terughouden. Onder deze in- en uitwendige omstandigheden behoefde er slechts eene geringe aanleiding bij te komen, en het bevel werd vernomen: „ offer mij uwen zoon der belofte!" — Wanneer het nu waarheid is, dat de *gezindheden* de deugd uitmaken, en niet de *uitwendige* daad; dan is Abraham's vroomheid, hoe stuitend *ons* de form ook zijn moge, nogtans gered.

Dan, er komt nog oneindig meer bij, waardoor Abraham's voornemen in het schoonste licht geplaatst wordt. Zoude het gezegde tot zijne knechten: „ wanneer wij aangebeden zullen hebben, dan zullen wij wederkeeren" — en tot Isaäc: „ God zal Hem zelven een lam ten brandoffer voorzien," niets anders geweest zijn dan koele veinzerij, ter bedekking van zijn oogmerk? — Onmogelijk! volstrekt onmogelijk! Neen — en nu verschijnt Abraham's *geloof* in vollen glans — hij was vast overtuigd, dat hij met Isaäc tot zijne knechten *zoude* wederkeeren, en dat God zich van een lam ten brandoffer *zoude* voorzien.

Maar dan was Abraham immers een vertoonmaker met iets,

Digitized by Google

iets, waarin volstrekt geene verdienste lag? — Wat men al van hem maken wil, wanneer het aan vermogen ontbreekt, zich *geheel* in de omstandigheden des Aartsvaders te verplaatsen, daarvoor kan ik niet instaan. Mij komt voor, dat juist dit geloof, dat Isaäc er niet onder lijden zou, maar behouden worden, het zij door Goddelijke tusschenkomst, die de volbrenging des offers zoude beletten, het zij door onmiddellijke wederopwekking uit den dood — dat dit geloof aan Gods Almagt en Goedheid aan Abraham's bereidvaardigheid tot dit offer alle ongerijmdheid ontneemt, die ons koel vernuft er anders nog in mogt meenen te vinden. Het was nu geen opofferen, maar eene hoogste geloofsproef; een bewijs, dat hij krachts genoeg zoude hebben, aan Gods beloften vast te houden, *gesteld ook* dat hij Isaäc opofferen moest. Zoo ging Abraham heen, met het voornemen om het te doen, en alles op God te laten aankomen. Van dezen kant wordt de zaak ook beschouwd door den Schrijver van den Brief aan de Hebreën, XI: 17—19. En wanneer ik mij op dit standpunt plaats, dan kan ik den Aartsvader gerust den toestel tot Isaäc's opoffering zien maken, zonder dat hij mij daarom als een koele wreedaard voorkomt, die dagen lang met dat opzet loopen, en den zoon met zoodanig een voornemen aan deszelfs moeder ontvoeren kon. Wanneer u derhalve het voornemen tot deze offerande mogt stuiten; welnu, denk dan om de offerande niet, maar om de kracht des geloofs, tot wier openbaring gene als een ondergeschikt middel moest dienen. Uit dezen hoofde, dewijl Abraham het zoo ver konde laten komen als God zoude verkiezen, is zijn voornemen en de toestel hem als daad des geloofs toegerekend, en mag hij gezegd worden zijnen zoon geofferd te hebben.

Ik heb mijn best gedaan, om tweederlei bij dezen in een helder daglicht te stellen; te weten, 1° dat het gebod aan Gods zijde niet streed tegen zijne Heiligheid, mits *Abraham* er slechts die tegenstrijdigheid niet in vond, maar het wist overeen te brengen met Gods lief-

Digitized by Google

de. En dat dit het geval was, dat de Aartsvader in 't geheel aan geen uitpluizen toekwam, leert het bijbelsch verhaal ten duidelijkſte; en 2° dat deze groote en van God beminde man niet te laken is als moordenaar van zijn kind, maar geprezen moet worden als held des geloofs, hetwelk in zijn gedrag zoo ſprekend uitkwam, en tot welks openbaring juist dit gedrag de beste gelegenheid gaf.

Ik ben echter ver af van te ſtellen, dat ik dit mijn doel volkomen zoude bereikt hebben. In 't geheel verwacht ik te dezen aanzien niets bij hen, die zich eenmaal in eene zekere meening hebben vastgezet, en dezelve niet *willen* laten varen. Ook kan ik het zeer natuurlijk vinden, dat het bevel van God — vooral wanneer men het in wat ſterke uitdrukkingen kleedt —: „ offer mij uwen zoon! " en de bereidvaardigheid van Abraham om aan dat bevel te voldoen, geheel op zich zelve en buiten verband met de geſchiedenis, met de trapswijze ontwikkeling der godsdienſtige kennis, met den invloed der *individualiteit* op de godsdienſtige denkbeelden, met het leven, den tijd en de omſtandigheden, waaronder en waarin beide plaats hadden, beſchouwd, voor onnatuurlijk gehouden wordt. Ondertusſchen zóó is het niet, of dit onnatuurlijke kan worden uit den weg geruimd; en, zoo wel om verſchooning te vinden voor hetgeen in dit opzigt in dezen mijnen arbeid onvoldoende is, als ook om dit onvoldoende eenigzins te vergoeden, mogen mij nog volgende aanmerkingen vergund zijn.

Wij kunnen de zaak onmogelijk zóó ophelderen, alsof wij daarbij tegenwoordig waren geweest, of ook ſlechts in die tijden en in dat land geleefd hadden. Hadden wij dit, de zaak zou een geheel ander aanzien verkrijgen en al het tegenſtrijdige verliezen. Dit kunnen wij beredeneren, en zijn het daarenboven uit achting voor den Bijbel verpligt te gelooven. Hoe kunnen wij eiſchen alle bijzonderheden bij de gebeurtenis te erkennen, welke ons zoo kort en in de hoofdzaken alleen wordt gemeld, als bij eene mondelijke overlevering natuurlijk het

Digitized by Google

het geval wezen moest? Eeuwen lang, tot op den verzamelaar der voorvaderlijke geſchiedenisſen, gingen zij van mond tot mond. Hoe kan ik bepalen, welke uitdrukkingen en wijzigingen der voordragt gewrochten zijn der poëzije, welke zich der merkwaardige geſchiedenis van geëerbiedigde voorvaderen, wanneer zij door mondelijke overlevering wordt voortgeplant, natuurlijk aanzet, en haar tot behoud ſtrekt? — ſchoon ik uitdrukkelijk betuig vast te ſtellen, dat deze poëzij niet zoo ver zal gaan, dat zij eene ware gebeurtenis ſtelle, waar ſlechts een droom heeft plaats gevonden, of als droom opgeve, wat waarachtige daadzaak is. Wij vinden het er daarom in de historiën des O. V. ook altijd bij gezegd, wanneer iets in den droom gebeurd is. Reeds gronds genoeg, om eene waarachtige daadzaak dáár aan te nemen, waar het verhaal vollſtrekt van geenen droom melding maakt. — Wij kunnen derhalve de onderſcheidene manieren, waarop God in die tijden met de menſchen omging en ſprak, wel van voren beredeneren; maar ons geheel verplaatſen in den toeſtand van hen, tusſchen wien en God deze omgang plaats had — dit kunnen wij in onzen, zoo oneindig van genen verſchillenden, toeſtand niet. Daarom verliezen wij er wezenlijk veel aan, dat wij niet ſtellig weten, *op welke wijze* God het bevel aan Abraham, om zijnen zoon te offeren, gegeven heeft. Wat altijd vast ſtaat, dat zoodanig bevel in het naauwſte verband met de bijzondere geſteldheid van den Aartsvader ſtond, en aan geenen anderen dan aan dezen, of aan iemand, die eveneens gevoelde en dacht, had *kunnen* gegeven worden — dit wankelt ook bij deze onkunde in geenen deele. Maar wisten wij meer, wij zouden handtastelijker, zelfs voor den in het denken minstgeoefenden, kunnen betoogen. Dan, de overlevering heeft wel gerekend op nakomelingen, van de denkwijze der vaderen niet geheel vervreemd, maar niet op ons; en de Voorzienigheid, die, waar middelen en wegen voorhanden zijn, geene nieuwe ſchept, heeft verkozen, het verhaal van Abraham's

Digitized by Google

offer tot ons over te brengen, gelijk de overlevering het gesteld had. Ook ons, begreep Gods wijsheid, konde het op eene treffende manier onderwijzen aangaande de verpligting tot onbepaald geloof, en de welbehagelijkheid van hetzelve in zijn oog. Ook ons konde het ten spiegel verstrekken eener reine liefde tot God, boven alles, wat ons het liefste is op aarde — eene liefde, die alleen in en met zoodanig geloof bestaan kan. Willen wij nu, door eigene wijsheid gedreven, dit verhaal verwringen en verkrachten, en er allen geest uit doen vervliegen — dit is onze zaak.

Het kan niet anders, of het onbestaanbare van dit gedrag met den eerbied voor den Bijbel moet in het oog loopen, zoodra wij eenvoudiglijk bedenken, dat nimmer eenig nakomeling van Abraham zich aan het verhaal van Isaäc's opoffering, gelijk het in den Bijbel staat, geërgerd; dat de, hunne kinderen aan den Molech offerende, Israëlieten er nimmer eenige verontschuldiging uit ontleend hebben; dat, eindelijk, Jezus en zijne Apostelen, schoon zij van de zaak nimmer als van eenen droom, maar altijd als van eene waarachtige gebeurtenis spreken, omtrent dezelve nimmer eenige bedenkelijkheid aan den dag leggen. Abraham is hun de groote, geëerbiedigde Aartsvader. Tot de bijzonderheden in zijn gedrag laten zij zich nimmer in. Zij hebben altijd slechts het groot geheel voor oogen. Hun thema is: Abraham was een geloofsheld; wordt aan hem gelijk, doet Abraham's werken, dan zijt gij Abraham's kinderen, anders niet! — Zoude het nu niet onze pligt wezen, ons, schoon er dan in het geval, naar onze manier van beschouwen, iets overbleve, wat ons niet geheel duidelijk ware, ons, met ootmoedig bewustzijn van het stukwerk in al ons weten en onderzoeken, te buigen voor de wijsheid van Jezus Christus, die, althans wanneer er in Abraham's voorbeeld, als waarachtige gebeurtenis beschouwd, iets, voor God of voor den Aartsvader, onteerends had gelegen, dat wel zou opgehelderd, of misschien den geheelen persoon nooit genoemd hebben? — Zoude het niet onze pligt

Digitized by Google

pligt wezen, ons te verlaten op de Heiligheid Gods, en te vertrouwen, dat er in een geval, hetwelk Hij der eeuwen ten voorbeeld ſtelt, niets *kan* gebeurd wezen, hetwelk tegen zijne Heiligheid ſtrijdt? — Ja, zouden wij aarzelen te erkennen, dat wij verpligt zijn, van Abraham's geſchiedenis ſlechts *dat* gebruik te maken, wat het N. V. ons er van leert maken — zonder uitpluizing, die altijd verkoelt, en nooit verwarmt? Wat vragen wij naar de kern van de komeet? die blijft ons toch onbekend: maar zijn lichtſtroom wekt onze bewondering. Laat dan ook — *geſteld* dat dit het geval *moest* zijn — in de geſchiedenis van Iſaäc's opoffering door Abraham het een en ander ons onverklaard blijven; het licht, hetgeen van Abraham's geloofsmoed uitgaat, *dit* is vóór de eeuwen, *dit* vervult den geheelen hemel van de geſchiedenis der zedelijke ontwikkeling des menſchelijken geſlachts, *dit* hebben wij te erkennen, *daarnaar* ons te vormen. En bij ſlot: dat Abraham's *geloof*, en niet zijne opoffering van Iſaäc, buiten verband met dit geloof, hoofdzaak is, blijkt genoegzaam daaruit, dat een gelijk *geloof* wel van ons gevorderd wordt, maar eene gelijke *daad*, ook door het Christendom, 't geen dat geloof eischt, voor zeer misdadig zou verklaard worden.

WAARNEMING, BETREFFENDE HET ONTLASTEN VAN 160 VISCHGRATEN, PER ANUM. Door F^K. APPEL, *Chirurgijn te Scheveningen.*

Op den 9 Junij 1817 werd mijne hulp verzocht bij het dochtertje van KAREL PRONK, 7 jaren oud. Daar gekomen zijnde, klaagde mij de patiente over aanhoudende en ſoms tusſchenpoozende pijn, welke zich uitſtrekte, van de maag, langs het geheele beloop der ingewanden. Ik hield deze pijn in den beginne als uit

Digitized by Google

uit eene catharrale oorzaak ontſtaande, en diende de lijderes het volgende toe:

℞ *Aq. flor. ſambuc.* ℥VIIJ.
Spir. minder. ℥ß
— *nitri dulc.* ℥I.
Rob ſambuc. ℥J.
m. d.
S. alle uur een halve theekop.

Niettegenſtaande het gebruik van dit middel, bleven de pijnen bij aanhoudendheid voortduren.

Den 10den vond ik de lijderes in denzelfden toeſtand; en, daar er geene behoorlijke *fedes* plaats had, wilde ik mijne toevlugt nemen tot een *clysma*; doch, bij het inbrengen van de canul, ontmoette ik in het *rectum* eenige harde en weerſtandbiedende ligchamen, welke mij op dat oogenblik in mijn voornemen verhinderden. Ik onderzocht met mijnen vinger het *rectum*, en ontmoette aldaar 12 vischgraten, van onderſcheidene grootte en gedaante, welke ik met de korentang wegnam, en appliceerde vervolgens een *clysma oleoſum*, tevens met het inwendig gebruik van eene *emulſio antiphlogistica*.

Den 11den vond ik de lijderes in denzelfden toeſtand. Ik ging met mijne geneeskundige behandeling op dezelfde wijze voort, gepaard met eene verzachtende dieet. De pijnen hielden intusſchen, door het geheele beloop der ingewanden, even ſterk aan.

Den 12den vond ik de lijderes koortſig; de pijnen waren vermeerderd; ik trachtte andermaal een *clysma* te appliceren, maar ontmoette dezelfde hinderpalen in het *rectum*. Ik ontlastte alstoen, met groote moeite, een getal van 34 vischgraten, en bleef met dezelfde geneeskundige behandeling voortgaan.

De 13den vond ik de lijderes zeer onrustig; zij had aanhoudend koorts, en was zeer dorſtig; de pols zeer hard en vol: welke teekenen mij deden vermoeden, dat er eene ontſteking der ingewanden plaats had; waarom ik

Digitized by Google

ik met mijne *antiphlogistiſche* behandeling bleef voortvaren.

Den 14den vond ik de lijderes in denzelfden toeſtand; doch ontdekte, na een naauwkeurig onderzoek, geene vischgraten.

Den 15den, echter, ſpoedig bij haar geroepen zijnde, vond ik de lijderes in eenen ſlechten toeſtand: een hevig *delirium*, koortſig, gepaard met een koud en klam zweet; de ganſche omtrek van den buik, tot eene aanmerkelijke grootte uitgezet, hard en ſterk geſpannen; zelfs de *umbilicus* ter grootte van 1½ duim uitgepuild.

Ik veranderde toen mijne geneeskundige behandeling, te meer, omdat ik vermoedde, dat er *gangraena* in de ingewanden konde plaats hebben. Ik nam mijne toevlugt tot een *clysma contra gangraenam*, omdat er uit den *anus* een aanmerkelijke ſtank voortkwam, en de lijderes nog geene *ſedes* had gehad.

Bij het inbrengen der canul ontwaarde ik, als te voren, harde ligchamen. Ik begon wederom een naauwkeurig onderzoek; en, na anderhalf uur daarmede bezig te zijn geweest, ontlastte ik de lijderes van 114 vischgraten, die nu met elkander het aanmerkelijk getal van 160 uitmaakten, onder welke verſcheidene waren van een' duim lengte, anderé van drie vierde duim, ſommige van een' halven duim, van verſchillende gedaante, als langwerpig, hoekig, puntig enz., en welke alle onder mijne bewaring zijn.

Ik ben vervolgens met mijne *antiſeptiſche* behandeling blijven voortgaan, tevens met het gebruik van *involverende* middelen, gepaard met eene zachte en voedende dieet, tot en met den 20 Junij 1817, met het voor mij ſtreelend gevolg, dat ik alstoen mijne patiente heb vaarwel gezegd, en zij zich thans in eenen gezonden toeſtand bevindt.

De aanwezigheid van het opgegeven aanzienlijk getal vischgraten laat zich gemakkelijk verklaren, wanneer men in aanmerking neemt, dat, de reeds genoemde vader van het kind met zijn huisgezin in eenen armoedi-

gen

Digitized by Google

gen toeſtand verkeerende, onze patiente, door grooten honger daartoe aangeſpoord, eenige koppen van ſchol met derzelver graten gulzig had ingeſlokt.

BERIGT EENER REIZE VAN EENEN JONGEN ZWITSER NAAR AMERIKA.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 418.)

Philadelphia is veel fraaijer en grooter dan *Nieuw-York*, maar in denzelfden ſtijl gebouwd. De marktſtraat is de grootſte, omtrent een half uur lang, en in het midden met overdekte bogen voorzien, waar de markt wordt gehouden; alle dwarsſtraten gaan over de markt, en zijn allen genommerd. Er worden in *Philadelphia* jaarlijks 500 nieuwe huizen gebouwd; de zindelijkheid wordt er even zoo wél gehandhaafd als in *Nieuw-York*; met het huisraad is het eveneens geſteld.

De Vrijmetſelaarsloge is zeer ſchoon, even als de Hospitalen en de Kruidtuin. Een half uur van de ſtad is een merkwaardig waterwerk, waar het water, door een ſtoomwerktuig, 150 voeten hoog gedreven wordt, en wel in zulk eene menigte, dat de geheele ſtad genoegzaam daarmede voorzien wordt. Op de hoogte is eene kom, 25 voeten diep, met gebeitelde ſteenen belegd, waaruit het water naar de ſtad gevoerd wordt. In *Nieuw-York* is men, ten aanzien van het water, niet zoo goed ingerigt, en wanneer het lang droog blijft, kunnen de waschvrouwen 4 of 6 weken lang niet arbeiden, want het zeewater deugt niet tot waſchen. *Philadelphia* heeft 130,000 inwoners, waarvan bijkans de helft *Duitſchers* zijn. De haven is niet zoo ſchoon en voordeelig als die van *Nieuw-York*, omdat de ſcheepvaart in den winter eenige weken lang afgebroken is. De grootſte handel is hier met de binnenlanden; ook worden de meeſte voortbrengſelen des lands hierheên gebragt, en vanhier weder naar de *West-Indiën* uitgevoerd. Er zijn hier vele kerken, en echter niet genoeg voor

Digitized by Google

voor alle de verſchillende ſekten; men rekent er 53 ſekten, waarvan vele haren godsdienst in de huizen uitoefenen. *Joden* zijn er ook, maar zeer weinige.

Van de minder bekende ſekten noem ik bijzonder de Herdoopers. Zij hebben eene ſchoone, groote kerk, in welker midden men eene waterkom ziet, van wel veertig voeten in den omtrek en drie of vier voeten diep, waarin zij de doopplegtigheid verrigten, welke, naar hunne begrippèn, meermalen moet herhaald worden. De doopeling, welke in elken leeftijd, zoo dikwerf zijn gemoed naar deze reiniging verlangt, den doop weder mag eiſchen, ſtapt, met een' zijden mantel over zijne kleederen aangedaan, in het water; de priester, die hem in hetzelve verwacht, dompelt, onder het zingen der gemeente en het uitſpreken van een bepaald formulier, deszelfs hoofd in het water, droogt hem dan het gezigt af, en begint de plegtigheid op nieuw met eenen anderen. De doopeling begeeft zich intusſchen in een te dien einde toebereid vertrek, om zijne kleederen te verwisſelen.

De tweede, niet minder merkwaardige ſekte, zijn de Methodisten. In *Nieuw-York* hebben zij 5 kerken, en hier 10. Deze ſekte werd door eenen *Zwitſer* geſticht, en neemt zoodanig toe, dat zij weldra de heerſchende zal worden. Hunne godsdienstoefening, waarbij zij de voordragt tot leering van de ingevingen des geestes laten afhangen, heeft eenen dweepigen vorm. Hunne overwegende menigte in de ſtad, en hun toenemende welſtand, bewijst, dat zij daarom niet minder goede burgers zijn.

De Hernhutters maken hier eene achtingwaardige gemeente uit. Zij zijn goed en milddadig, onderſteunen gaarne hunne medemenſchen, en geven hunnen kinderen eene voortreffelijke opvoeding; de geringſte laat dezelven in vreemde talen, toonkunst, teekenkunst, geſchied- en aardrijkskunde onderwijzen. Onlangs was ik in *Bethlehem*, 20 uren van hier, waar niets dan *Duitſche* Hernhutters zijn, *Pruſſen*, *Sakſers* en *Nederlanders*;

Digitized by Google

ders; overal werd ik wél ontvangen; het is daar naar den echten *Duitſchen* trant, en hetgeen men van hen ontvangt, dat geven zij met een eerlijk, goed hart; in elk huis, waar meisjes zijn, hoort men op de harp of het klavier ſpelen, waarbij zij ſchoone *Duitſche* liederen zingen.

Het krijgswezen is in de Vereenigde Staten, zoo als het eertijds in de kleine *Zwitſerſche* kantons was, bijzonder ſlecht ingerigt. De ſoldaten zijn vrij gelijk, maar, daar elk zijne uitrusting zelf bezorgt, niet ſierlijk gekleed. Bij het exerceeren gaan de hoofden heên en weêr, men praat zelfs, en wanneer iemand zijn geweer op den regter ſchouder heeft, in plaats van op den linker, heeft dat niets te beduiden. De muzijk is ook ſlecht.

De brandinrigtingen, daarentegen, zijn zeer goed. In *Nieuw-York* zijn 70, in *Philadelphia* meer dan 100 brandſpuiten; elke derzelven is met een klokje voorzien, hetwelk alarm ſlaat, terwijl men daarmede rijdt, en met een rad, om hetwelk de lederen ſlangen worden gewonden; bij elke ſpuit zijn 50 perſonen aangeſteld, zoo wel om op de daken te klimmen, en dezelven, als het noodig is, in te ſlaan, als om te redden, wat te redden is. Door de geheele ſtad zijn, van 50 tot 50 ſtappen, pompen, waarin de ſlangen geſchroefd worden; van de eene ſpuit gaat het water in de andere; is er brand op eene plaats, dan zijn alle naburige ſtraten vol ſpuiten, om water bij te brengen. De brand-aſſuranties zijn ook zeer goed en veilig ingerigt.

Het Muſeum van *Philadelphia* is bezienswaardig; er zijn 1240 vogels, 136 afbeeldingen der beroemdſte mannen van *Amerika*, en meer dan 8000 andere voorwerpen in hetzelve. Onder de 212 viervoetige dieren is ook de Mammouth; zijn geraamte is 18 voeten lang en 12 voeten hoog; hij is veel grooter dan de elefant, en heeft twee gedraaide ronde tanden, waarvan de eene 206 en de andere 230 ponden weegt. De levende ratel-, koper- en goudſlangen zijn ook merkwaardig, even als de

Digitized by Google

de Wilden en *Indianen*, welke levensgrootte in hunne bijzondere kleeding afgebeeld zijn. Van het laatſte volk komen er nu en dan eenige hier; zij zijn koperkleurig en met vellen van wilde dieren bekleed; wanneer zij niet dronken zijn, geven zij een goedaardig karakter te kennen. Zwarten zijn er ook zeer vele; hun aantal kan wel op 30,000 berekend worden; de meisjes zijn ſlaven tot in het 18de, de jongens tot in het 21ſte jaar; deze laatſten worden thans voor 100 of 150 daalders verkocht. — Fabrijken zijn hier niet; men krijgt bijkans alles veel goedkooper, dan men het hier zoude kunnen maken.

Een ieder mag in dit land jagen; het gebeurt echter zelden. Twintig en dertig uren vanhier is er zeer veel wild; herten, beeren, die goed zijn om gegeten te worden, en wolven zijn ook niet zeldzaam, en nog veel minder de hazen en eekhorentjes. Onlangs verdeelden zich zes jagers in twee partijen, en deden eene weddenſchap, welke partij, in den tijd van drie dagen, de meeste eekhorentjes zoude ſchieten; toen ſchoot de een 547 en de ander 514 van dezelven.

De landſtreek rondom *Philadelphia* en hoogerop is onbeſchrijfelijk ſchoon, en verkondigt eenen grooten welſtand. Vruchten, die niet geplukt worden, en heerlijk weiland, waar het ſchoonſte vee graast, ziet men menigvuldig; ook zeer vele ſchoone landhuizen. De boer is hier een heer, en behoeft niet te arbeiden, omdat de grond alles zonder zwaren arbeid voortbrengt. Wie lust tot het landleven en veel geld heeft, die doet wél, naar *Amerika* te gaan; het is een waarachtig paradijs. Zóó echter, als onze *Zwitſers* aankomen, zonder geld en uitzigten.... welk eene ellende! Onlangs kwam er een ſchip met 500 van deze ongelukkigen, die niet eens hunne vracht konden betalen. Velen hebben berouw van hunne verhuizing; nu, echter, is het te laat. Zij werden tot dienſten verkocht; kinders werden het best betaald; meisjes en jongens worden voor de vracht, tot het 18de en 21ſte jaar, even als zwarte

Digitized by Google

ſlaven behandeld; een gezond en ſterk man moet voor zijne vracht van 4 tot 5 jaren werken, en oude lieden wil men in het geheel niet hebben, zoo dat er thans nog wel 50 in het ſchip liggen, welke met een benaauwd hart verwachten, wat hun lot zijn zal. Vinden zij niemand, die hen voor de vracht wil nemen, dan worden zij naar de gevangenis gevoerd, alwaar zij, te midden van misdadigers, zoo lang marmer moeten zagen, tot dat zij hunne vracht verdiend hebben, hetwelk wel 10 of 12 jaren kan duren.

Wreedaards zijn die menſchen, of liever die woekeraars, die door zulk eenen handel zoeken rijk te worden. Het zijn *Duitſchers*, die dit doen, en de meest verleidende drogſchriften in omloop brengen; de laatſte, die met dit oogmerk vanhier zich inſcheepte, zeide vóór zijn vertrek: „Dit is de laatſte reis; gelukt mij ook deze, dan ben ik rijk genoeg." — Het ſchip, hetwelk de laatſte ongelukkigen overbragt, had ten minſte 30,000 guldens winst. Lieden, welke hunne reis kunnen betalen, en nog eenig geld overhouden, om land te koopen en zich eenigen tijd te voeden, doen zeer goede zaken; maar de anderen zijn ongelukkiger, dan zij ooit in *Europa* zouden zijn. Een goed handwerksman komt hier ook zeer goed voort; maar deze vermenigvuldigen hier ook te zeer, en eindelijk zullen ook zij niet meer hun voordeel vinden. Bovendien kan een jong *Europeaan* zich hier ook niet gemakkelijk aan het landleven gewennen; menigeen wordt van de landziekte overvallen. De boer is, zoo als wij zeiden, een heer; hij eet goed, verkoopt zijne veldvruchten goed, betaalt geene opbrengſten, en behoeft niets te koopen. De akker ongezuiverd land, in eene ſchoone ſtreek en van goeden grond, kost 2 of 3 daalders, waarvan de eene helft contant, en de andere in zes maanden betaald wordt.

De bevolking is in de Vereenigde Staten thans 8 millioen; maar, wanneer het aankomen van vreemdelingen voortduurt, zoo als ſedert den jare 1800, zal zij

Digitized by Google

zij in korten tijd schier onberekenbaar zijn. *Pensylvania* alleen zoude, in eene uitgebreidheid van 27 millioenen akkers, 14 millioenen menschen kunnen voeden; dus is er nog plaats genoeg voor nieuw aankomende. Het klimaat is hier niet zeer aangenaam, van wege de spoedige afwisseling der lucht. De thermometer verandert somtijds in éénen namiddag wel 20 graden van de warmte tot de koude; de grootste hitte, welke ik hier gevoelde, was op 95 graden. De winter moet hier, zoo als men zegt, ruw en zeer koud zijn, en 4 tot 5 maanden duren.

De regering en hare wetten hebben vele overeenkomst met de *Zwitserſche*. Men leeft geheel vrij, en wordt nergens met paspoorten, noch met iets anders geplaagd; er is geene openbare politie. Tweegevechten zijn op levensstraf verboden; ontstaat er twist, dan gaat het op de *Engelſche* manier; kan de een den anderen eene ribbe breken, of een oog uit het hoofd scheuren, waarop zij zeer geoefend zijn, dan is de strijd gewonnen. Over 't geheel, echter, zie ik, dat er vele ongepaste wetten heerschen, welke meestal te zacht zijn, en de boosdoeners te zeer tot hun doel geleiden. Sedert 11 jaren werd hier vóór eenige dagen een eenige ten dood veroordeeld en gehangen, en, hoewel hij reeds drie moorden had begaan, berispten velen de regering om dit doodvonnis; de geestelijken verdedigden hem op de kanfels, de nieuwsschrijvers in hunne bladen, en de Kwakers zonden smeekschriften aan den Presidënt, om zijne oprijstelling te verzoeken. De Presidënt is hier de eerste de do het land, en heeft een jaarlijksch inkomen van 25,000 daalders; de tweede ambtenaar heeft 15,000 daalders, en de *Grootwaibel* omtrent 8000 daalders.

Er zijn vele uitgewekene *Franschen* hier. De rijken kochten landgoederen, de armen leefden in ellende; wel 400 namen dienst bij de *Spanjaarden*, welke deze ligtgeloovige vreemdelingen door vleijende beloften en uitzigten tot zich trokken, en werden in stilte naar *Mexiko* gezonden.

Digitized by Google

BEDENKINGEN OP EEN MIN KOSTBAAR BEHOEDMIDDEL TEGEN HET ONWEDER, TER BEPROEVING VOORGESTELD (*).

Invallende gedachten, eene voor de maatſchappij welmeenende ſtrekking hebbende, en door periodieke werken of langs andere wegen wereldkundig gemaakt, zijn meermalen van gelukkige gevolgen geweest, nadat zij nader ontwikkeld of in praktijk gebragt waren: de onbekende (*Anonymus*), die het bovengemelde behoedmiddel heeft uitgedacht en hier ter beproeving voorgeſteld, ſchijnt, blijkens zijne opgaaf, ook die goede bedoeling te hebben; maar bedenkingen, zelfs op de welmeenendſte voordragten van vindingen in natuurkundige en andere wetenſchappen, kunnen ook van nut zijn: daarom wil ik er hier eenige op dat geprojecteerd behoedmiddel ter neêr ſtellen, en ter plaatſing in het Mengelwerk van dit geacht en nuttig tijdſchrift aanbieden, tevens ook om aan het verlangen van den Heer, die ons dit middel aan de hand geeft, te voldoen.

Het voorſtel is, om, in plaats van de *gewone afleiders*, van *metalen* vervaardigd, ten einde de electrieke ſtof uit de donderwolken zacht en ſtil naar het aardrijk te leiden, als zijnde deze te *kostbaar*, de toevlugt te nemen tot *niet-geleidende* (*non-conductors*) of *zelfelectrieke* ligchamen, als *glas*, *lak* en *pek*. Voorts, om de *windwijzers* op torens van de eerstgemelde zelfſtandigheid te maken, of met de laatstgemelden te bedekken, (verlakken of bepekken) als ook de uiteinden der molenwieken dik met pek te beſtrijken; ten gevolge waarvan dan de donderwolken, in plaats van zich te ontladen op torens en molens, van deze gebouwen, en zelfs van de ſteden, als 't ware, zouden wegvlugten, uit hoofde van den *afkeer*, dien de electrieke ſtof heeft van glas, lak, pek enz.

Dit

(*) Zie het *Mengelwerk* van No. V dezes jaars.

Digitized by Google

Dit idée van *Anonymus* mag, oppervlakkig beſchouwd, nog al aardig ſchijnen; naar mijn inzien, echter, is hetzelve van allen grond ontbloot. *A.* heeft geheel zijn voorſtel gebaſeerd op een bij zijn Ed., zoo het ſchijnt, heerſchend, doch gansch verkeerd denkbeeld van *non-conductors* der electrieke ſtof, die hij als *anti*-conductors (*a*) wil doen doorgaan. Zoo nu glas, lak, pek en andere ido-electriſche ligchamen anti-conductors der electriſche ſtof waren, dan zouden er geene electriſeermachines, electrophores, verzamel-(Leydſche) flesſchen en dergelijken beſtaan, ter behouding van deze ſtof; immers dan zou zij voor die *glazen* toeſtellen *verſchrikken*, en van dezelven *terugwijken*. Neen, de electriſche ſtof, in beweging geſteld en gecondenſeerd, heeft, even als de warmteſtof, en, zoo men wil, als te zaamgeperſte lucht en opgekeerd water, eene neiging of aandrang om zich weder te verſpreiden (*b*): alsdan, *niet-geleidende* ligchamen ontmoetende, ontwijkt zij zeer langzaam langs of door dezelven, of, dezen voor haren aandrang te zwak zijnde, baant zij zich eenen uitweg er door. Geſteld, de electrieke ſtof had — in gevolge de meening van *A.* — zoodanig eenen afkeer van *niet-geleidende* ligchamen, (glas, lak, pek enz.) dat zij deze ſteeds trachtte te ontwijken; dan toch zou dezelve, door de gewone *electriſeermachine* in beweging gebragt, in plaats van

(*a*) *Anonymus* verwart *non* met *anti* (ἀντι), en zoo ook *non-conductors* met *anti-conductors*; het eerſte is het enkel *negative* van *geleiden*, en dit is nog niet juist, maar is een woord, dat men bezigt om het *minder*-geleidend vermogen van ſommige ligchamen ten aanzien der electrieke ſtof uit te drukken; het laatſte is het volſtrekt *oppoſite*, en wordt ook zoo door *A.* aangenomen, in de beteekenis van *terugſtoting* en *afkeer hebbend*. Bijna vijfentwintig jaren heb ik de electriciteitkunde beoefend, en met allerlei electriſche werktuigen omgegaan, maar nog nooit zijn mij zulke *anti-conductors* voorgekomen.

(*b*) Men noemt dit *evenwigt-herſtelling*.

Digitized by Google

van — zoo als nu het geval zich toedraagt — langs de schijf of bol (van glas, lak of dergelijken) der machine heen te stroomen, en als 't ware, zich daar tegen aan te hechten, tot zij een beter geleidend ligchaam (de ontvangstukken van den conductor) ontmoet; dan, zeg ik, zou de electrische stof, dadelijk van het punt, waar zij bij de machine ontstaat, (aan de kussens) het glas ontvlugten, en zich veel meer, dan wij het nu bevinden, in de lucht verspreiden, of op de stijlen van den stoel der machine zich werpen, en de overbrenging tot den conductor zou niet mogelijk zijn. — Vervolgens ten aanzien van de *electrophore*, dan is de misvatting van *A.* nog meer in 't oog loopende; immers bij dit instrument blijft de electrische stof doorgaans lang berusten, zoo dat, in plaats van hetzelve te ontvlugten, men integendeel de aanwezendheid dezer stof nog aan de oppervlakte der electrophore merken kan, al heeft dezelve eenige dagen stilgestaan. — En eindelijk de *Leydsche flesch* tot een voorbeeld nemende, leert zij ons juist het tegenovergestelde van hetgeen *A.* hier schijnt te beweren, en waarop hij zijn behoedmiddel aanprijst; want, in plaats dat in beweging gebragte en gecondenseerde electrische stof, in zoodanig eene flesch, door de werking der electriseermachine, als 't ware ingedreven zijnde, oogenblikkelijk weer dezelve zal ontvlugten — zoo als dit, volgens zijn Ed.'s meening, uit hoofde des afkeers van de electrische stof voor glas, gebeuren moest — heeft geheel het tegendeel plaats, gelijk elk, die maar eenigzins met electrische proeven omgegaan heeft, weet. Wel verre dan, dat de electrische stof voor het glas, waaruit de Leydsche flesch bestaat, terug zal wijken, is dit veeleer een *verzamelvat* voor dezelve, welks wanden, als een dijk of dam, de binnen hetzelve verzamelde electriciteit beletten weder te ontwijken en zich te verspreiden (*c*). — Uit deze omstandigheden nu, die bij de ge-

(*c*) Ieder electriciteitkundige weet, dat de in eene Leydsche flesch verzamelde electrische stof zich niet vestigt en (als

gemelde electrifeertoeſtellen beſtendig plaats hebben, zoo als proefondervindelijk genoeg bevestigd is, blijkt, dat de grondſlag, op welken dit *behoedmiddel tegen het onweder* voorgeſteld wordt, (namelijk *afkeerigheid* der electriſche ſtof voor *niet-geleidende* ligchamen, als *glas*, *pek* enz., en neiging dezer ſtof om terſtond van zoodanige zelfſtandigheden *terug te wijken*) eene misvatting is, en derhalve ook, dat men zich in de gevolgen van het voorgeſteld goed effect zoude bedriegen.

Maar behalve dit, dan nog zal de geheele wijze om hooge gebouwen voor den blikſem te beveiligen, zoo als *A.* deze voorſtelt, onvoldoende zijn. Het denkbeeld toch, dat deze Heer ſchijnt te hebben van de plotſelinge ontlading eener met electriſche ſtof bezwaarde wolk, is waarlijk zoo bekrompen en klein, dat — wanneer men immer buiten eene digt betimmerde ſtad de gevaarten van donderwolken in derzelver uitwerkſelen gezien heeft — men zich bevreemden moet, ter aangehaalde plaatſe, te lezen: „ immers zoude de blikſem„ ſtraal, al ware dezelve reeds op de metalen ſpil ge„ vallen," (NB. *Anonymus* denkt, dat het genoegzaam zal zijn, indien men, bij hooge gebouwen of torens, de metalen ſpil, op welke doorgaans de windwijzer ſtaat, laat uitloopen in een cubus van glas) „ ter„ ſtond verſchrikken, en weder terugwijken." Zoo zou dan een blikſemſtraal, ſchoon tot nog toe door geen menſchelijk vermogen in zijn voortſnellen te bedwingen zijnde geweest, voor eene glazen ſtaaf terugdeinzen, en, als

(als 't ware) verborgen houdt in het bekleedſel; men kent toch de proef met eene flesch met losſe bekleedſels, welke, geladen zijnde, de electriciteit behoudt, ſchoon de bekleedſels worden weggenomen; hetwelk niet mogelijk zoude zijn, als de electriſche ſtof zoo eenen afkeer van het glas had, als *Anonymus* het *l. c.* voorſtelt. Intusſchen heb ik eenige, zoo ik meen, nieuwe opmerkingen over het laden der Leydſche flesch, die ik, bij gelegenheid, wel in dit geacht tijdſchrift wil mededeelen.

Digitized by Google

als 't ware, de vlugt nemen. Men leze maar eens deze en gene verhalen (*d*) van de rigtingen, die de blikſem bij

(*d*) Te vinden in onderſcheidene werken, die over de electriciteit en de luchtverhevelingen handelen, als NOLLET, PRIESTLEY, CAVALLO, TOALDO, FRANKLIN, JALLABERT, JACQUET, VAN MARUM, CUTHBERTSON, UILKENS, BARNEVELD en anderen. Tot een nog versch ſtaaltje moge dienen de beſchrijving van de rigting eens blikſemſtraals, die bij het onweêr van den 22 Mei l. l. het huis van den Hovenier VAN BENTEM, in *Abſtede*, even buiten *Utrecht*, getroffen heeft, en ons in onderſcheidene couranten (24 tot 28 Mei l. l.) medegedeeld is. Onder eenige treffende uitwerkſelen van den blikſem, die ik in mijn' leeftijd gezien heb, kan ik de volgende, als hier bijzonder ten doel komende, niet wel met ſtilzwijgen voorbijgaan. Eenige jaren geleden mij te *Varſeveld* (een dorp in het Graafſchap *Zutphen*) bevindende, zag ik met eenige andere lieden, op een' avond, bij gelegenheid van een zwaar onweêr, twee blikſemſtralen te gelijk — zoo wij meenden — op de kerk vallen, de eene namelijk in den toren inſlaande (en daar brand ſtichtende) en de ander aan het tegenover uiteinde van de kerk een daar ter plaatſe op het dak ſtaand torentje of figuur treffende. Den volgenden dag ging ik met anderen deszelfs rigting naſporen; toen bleek ons ten duidelijkſte, dat het maar één blikſemſtraal geweest was, die in den grooten toren ingeſlagen en uit het kleine torentje weer zijn' uitgang naar de wolken genomen had, hebbende ten naastenbij — gelijk ik mij nog herinner — eene rigting genomen, zoo als ik nu ga beſchrijven. — De gemelde blikſemſtraal was dan (zoo als men gezien had) ingeſlagen in het bovengedeelte van den toren, echter niet op den windwijzer. (Al ware deze dus van glas of pek geweest, zou zulks niets gebaat hebben.) Daar boven in den toren had hij het houtwerk aangeſteken en dus brand geſticht, en was vervolgens nederwaarts langs eene ijzeren ſtaaf voortgeſneld. Deze aan haar einde hebbende verlaten, had hij zich eenen weg gebaand door den muur, die tuſſchen den toren en de kerk is. Aldus in de laatſte uitgekomen, was de gemelde ſtraal op het orgel (dat zich aan die zijde der kerk bevindt) geſlagen, had in hetzelve ééne pijp geſmolten, en ééne der houten kolommen, op welken dit or-

Digitized by Google

bij zijn verſchijnen ſoms neemt, om van het nietige der door *A.* aangeprezene beveiligingswijze zich volkomen te

orgel rust, verbrijzeld, zonder in hetzelve echter brand te ſtichten. Aldus gekomen aan den vloer der kerk, had — volgens een vrij algemeen aangenomen ſtelſel bij electriciteitkundigen — deze blikſemſtraal zijne electriſche ſtof aan de aarde moeten overgeven, en deze zou in het aardrijk zich dan hebben moeten verſpreiden, ten gevolge waarvan men voor zijne verdere werking geene zorge meer behoefde te hebben. Doch niets van dat alles, hetgeen wij Philozofen dikwijls ons vermeten de verhevelingen (weêr, wind, donder en blikſem) als wetten onzer waanwijsheid voor te ſchrijven — niets van dat alles, zeg ik, had bij dezen tegenſtrevenden blikſemſtraal plaats. Na de bovengemelde houten kolom verbroken te hebben, had hij eene ſchuinſche rigting genomen naar den eenen zijmuur der kerk (zeker wel 20 à 30 voet afſtands van de vaneengeſpletene houten kolom) over de zerken en groote blaauwe ſteenen (waarom voor die ſteenen — ſtaen is toch ook een *niet-geleider*, ten minſte een ſlechte geleider der electrieke ſtof — ook niet *verſchrikt*, *teruggedeinsd* en de lucht ingevlogen?) eene breede ſtreep — ten bewijze dat dit zijne rigting geweest was — nalatende. Toen tot den gemelden zijmuur gekomen, had hij denzelven tot aan het achtereinde der kerk (die nog al vrij lang is) in eenen ziegezagenden loop gehouden; zijnde zijn ſpoor langs geheel dien muur door zoo eene geſlingerde ſtreep van eene blaauwe kleur geteekend. Aan den achtermuur van de kerk gekomen, had hij zijne rigting regtſtandig naar boven genomen, in zijne vaart een kerkglas pasſerende, (zonder voor dit *glas* te verſchrikken) daarvan een gedeelte verbrijzeld en een ander gedeelte op het kerkhof geworpen. Eindelijk, tegen dien achtermuur der kerk opwaarts gaande, en ook aan dezen een gekleurd teeken nalatende, had de meergemelde ſtraal zijnen uitweg weer naar de wolken genomen (zoo als ik reeds gemeld heb) langs of door het kleine torentje, daar achter op de kerk geplaatst, zonder verder nadeel toe te brengen. Dit alles was het werk van één oogenblik, zoo dat wij — die het van buiten zagen — meenden, dat er twee blikſemſtralen op de kerk gevallen waren, hoewel bij onderzoek overtuigend bleek — zoo als ik nu beſchreven heb — dat het er maar

Digitized by Google

te overtuigen: en elk electriciteitkundige weet bij ondervinding, hoe zich eene enkele vonk van eene electriſeermachine leiden laat langs dunne metalen geleiders (draden) door *glas* (glazen pijpen) loopende, zonder in het allerminſte te verſchrikken of terug te deinzen wanneer zij tot aan het glas genaderd is; en dit echter zou men zich gaan verbeelden, dat een geheele ſtraal electrieke ſtof zal doen! Naar mijne gedachten, zal hij veeleer het glas, dat hem in den weg is, verbreken en zijnen loop vervolgen.

Maar, behalve dit alles, zou men nog tegen de inventie van *A.* — geſteld, dezelve ware naar theoretiſche grondbeginſelen niet onaannemelijk — in bedenking kunnen geven, of pek en lak, geſtreken op windwijzers en molenroeden, niet maar van een' zeer korten duur en onbeſtaanbaar zou zijn, uit hoofde het toch door de hitte der lucht in den zomer welligt ſmelten en door de koude in den winter ſcheuren en afberſten zou, en alzoo door gedurige vernieuwing vrij *kostbaar* zou uitkomen.

Doch voor zoo ver wij bij ondervindelijke kennis iets van de donderwolken en den blikſem weten, valt er nog al heel wat aan te merken op het door *A.* uitgedachte middel, om ze te overmeesteren. — Vooreerst toch

één geweest was. — Dit voorval leert ons, naar mijn inzien, het welgegronde van hen, die aanprijzen om meer dan één' afleider op de gebouwen op te rigten. In een werkje, te s' Gravenhage reeds in 1779 uitgekomen, den titel voerende van *Onderrigtingen omtrent de wijze, op welke men zich te gedragen heeft bij het opkomen van onweder, benevens de middelen om zich voor de nadeelige uitwerkſelen van den blikſem te beveiligen*, vindt men hieromtrent vrij goede opmerkingen. En of uit dit terugkeeren van den blikſem weer naar de wolken niet een vrij gunſtig beſluit voor de, door den Heer H. LUGT, voorgeſtelde theorie der electriciteit (vervat in zijne *korte Beſchrijving eener Electriſeermachine met geïſoleerde wrijvers*, enz. Rotterdam, II Deeltjes) getrokken kan worden, moet ik hier deskundigen in overweging geven.

Digitized by Google

toch kan men de oppervlakten, en veel min de cubussen der donderwolken, niet in vergelijking brengen met de vierkante duimen of zelfs voeten uitbreiding onzer zoogenaamde electrieke batterijen; zelfs de grootsten dezer komen tegen eene met electrieke stof beladen wolk (die meermalen eene uitgestrektheid van verscheidene morgens heeft) niet in aanmerking; en hieruit meen ik, dat men *dit* gevolg moet trekken: dat, schoon soms, bij beproeving, de ontlading van eene zeer groote batterij Leydsche flesschen op een, met pek of lak dik bedekt, geleidend ligchaam (een zoodanige windwijzer als *A.* tot de proef voorstelt) niet plotseling mogt geschieden, zulks nog niet bewijzen zou, dat, ingeval deze toestel aan eene donderwolk gepresenteerd werd, derzelver alsdan uitschietende blikssemstraal het electrisch beleggel (pek, lak enz.) niet zou verbreken (doen smelten enz.) of, in een tweede geval, zich niet langs hetzelve heen op het onbekleed gedeelte van den geleider zoude werpen. Immers, schoon de lading eener batterij maar eenige duimen overspringt, weet men bij ondervinding genoegzaam, dat een blikssemstraal doorgaans eene ruimte van eenige voeten of roeden de lucht doorklieft, eer hij het voorwerp, te zijner voortleiding geschikt, bereikt; en ook gebeurt het meermalen, dat zoo een straal, op minder geleidende ligchamen aanvallende, dezelven verbrijzelt, in brand steekt enz.

Ten tweede, dat een blikssemstraal, bij het treffen van eenen toren of molen, juist niet altijd zich eerst werpt op den windwijzer of de uiteinden der molenroeden, maar dikwijls in den zoogenaamden appel, of nog wel lager in den toren (*e*), en bij molens in de kap enz.

(*e*) Het gebeurde te *Varseveld*, in de vorige noot gemeld, diene hier tot bewijs. Onderscheidene malen is dit het geval geweest aan den toren en kerk te *Doesburg* aan den *IJssel*; ook vóór eenige jaren aan den toren in *Gouda* en elders. — Het kan ook plaats hebben, dat de ijzeren staaf, die uit het houtwerk in den top van sommige torens is opgerigt, tot het dra-

gen

enz. inſlaat; en dat dus het met pek of lak beſtrijken van die hoogſte gedeelten — geſteld het beveiligde het met lak of pek bedekte deel — echter het geheele gebouw niet voor het inſlaan des blikſems zoude behoeden (*f*).

Ten derde, dat, al waren de windwijzers van alle torens en de uiteinden van alle molenroeden, in en om onze ſteden, zoodanig met electrieke zelfſtandigheden bedekt, als *A.* het voorſtelt, dit — naar mijn oordeel — echter nog niet de lagere gebouwen, in de nabijheid dier torens en molens (*g*) zich bevindende, beveiligen, veel min het wegdrijven der donderwolken juist ten gevolge hebben zal. Het ontbreekt toch niet aan voorbeelden, dat zulke wolken zich ontladen hebben op lager ſtaande voorwerpen, in de nabijheid van torens of andere hooge gebouwen zich bevindende (*h*). Dus is het

gen van het kruis en den windwijzer, door de electriſche atmospheer van eene donderwolk omgeven wordende, in zoo verre — als namelijk in hout (eene minder geleidende zelfſtandigheid) ſtaande — als een eenigzins geïſoleerde conductor dient, van welken, wanneer de electrieke ſtof eenen genoegzamen aandrang op denzelven verkregen heeft, zij, onder de gedaante van een' blikſemſtraal, op den appel of eenig ander gedeelte van den toren afſchiet. Vanhier de noodzakelijkheid, om de afleiders te verbinden met ſtrooken van eenig metaal, tot aan den grond van het gebouw, op hetwelk zij ſtaan.

(*f*) Om hiertegen te zeggen: *ja maar, de donderwolken zullen voor die bepekte windwijzers de vlugt nemen*, zou de belagchelijkheid zelve zijn.

(*g*) Ik vooronderſtel hierbij, dat waarlijk, volgens het denkbeeld dat *A.* ſchijnt te hebben, door bepekte windwijzers en molenroeden, torens en molens voor den blikſem beveiligd konden worden.

(*h*) Ik herinner mij een medegedeeld voorbeeld hiervan, namelijk dat te *Rosſum*, vóór een twintig jaren, de blikſem ſloeg in een' appel- of perenboom, zijnde een hoogſtam, in den tuin der paſtorij van den Predikant, welke boom geen 30 ſchreden van den toren der kerk afſtond, zonder in het allerminſte den toren getroffen te hebben.

Digitized by Google

het geene wet, dat de hoogſte voorwerpen eerst moeten getroffen worden, hoewel zulks meestal plaats heeft. Zelfs ontbreekt het niet aan voorbeelden, dat gebouwen, niet ver van andere afſtaande, die met gewone afleiders voorzien waren, door den blikſem getroffen zijn (*i*). Dit in aanmerking nemende, laat het zich van zelve, als 't ware, bevatten, hoe zeer men zoude misrekenen, indien men, door glazen of met pek beſtrekene windwijzers en molenroeden, de donderwolken, die over onze ſteden komen, wilde wegdrijven (*k*), en derzelver uitwerking op torens en molens door dit middel verhinderen.

Zonder hierbij nader aan te dringen op de bedenkingen, die *A.* zich zelven maakt, meen ik redenen genoeg aangevoerd te hebben voor het onvoldoende van zijn Ed.'s uitgedacht en voorgeſteld *behoedmiddel tegen het onweder*. Voor mij zou ik de *gewone afleiders* voor het tegenwoordige nog als het beste behoedmiddel tegen de ſchadelijke uitwerkſels van het onweder aanbevelen (*l*).

Junij, 1817. B.

(*i*) Te dezen aanzien dient eene vraag, door het *Zeeuwsch Genootſchap der Wetenſchappen* ter beantwoording opgegeven.

(*k*) *A.* wil de donderwolken naar het boerenland zenden, en dát dus aan de gevaarlijke uitwerkſels er van wagen; maar brengen zij dan ook geen nut en voordeel aan? en, door ze zoo maar van onze ſteden te verdrijven en weg te doen vlugten, zouden deze dan niet van derzelver goede dienſten verſtoken worden?

(*l*) Wie voorts over het onweêr, en beveilingswijze daarbij, als ook over de afleiders en derzelver inrigting, iets belangrijks lezen wil, die kan zich voldoen in werken van den Heer M. VAN MARUM, (in een antwoord op eene prijsvraag van het *Bataafsch Genootſchap der proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam*, in het 6de Deel van derzelver Verhandelingen;) van den Abt JACQUET, *Proef eener electriſche Na-*

Digitized by Google

DE HEL.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 480.)

„ Behaagt het u thans, ons *laboratorium* te zien?" vroeg de Duivel; en toen ik dit met ja beantwoordde, bragt hij mij in eene groote, zwarte kamer, waaruit een geweldige ſtank van *hepar ſulphuris* en *aſſa fœtida* mij tegenſloeg. Hier zag ik een aantal Duiveltjes met bruinroode voorſchooten, welke mijn geleider de Hel-apothekers noemde. Eenigen hakten de lever eens korenwoekeraars en aardappelöpkoopers, om een extrakt daarvan te maken; anderen ſtonden bij eenen ſmeltkroes, en lieten het hart van eenen domeinpachter, die zijne boeren tot op het bloed geknepen had, op een langzaam vuur vergaan; dezen hadden de maag van eenen leverancier in de pers, die beſchimmeld brood en bordpapieren ſchoenen geleverd had; genen maakten eene tinktuur van de neuzen der ſpionnen; nog anderen bereidden een afkookſel uit de milt van eenen inkwartieringsambtenaar, die de armere klaſſe onmeêdoogend gedrukt had; weder anderen kookten een elixter uit de darmen eens grondeigenaars, die zijne verarmde ſchuldeiſchers door een bedriegelijk bankroet in vertwijfeling had gebragt. Kortom, het was een zonderling vermaak, in dit helſche *laboratorium* rond te zien.

Mijne oplettendheid werd echter bijzonder gevestigd op een' grooten zwarten ketel, die in het midden der werkplaats boven een vuur hing. In dezen ketel werden eenige heeren geſtoofd, welke ik aanſtonds voor geneesheeren herkende. Een twaalftal Hel-apothekers waren druk bezig, om allerhande kruiden, wortelen, oliën en zalven in dezen ketel om te roe-

---

Natuurkunde, uit het Fransch vertaald door den Heer C. R. T. KRAIJENHOFF; als ook in de boven aangehaalde *Onderrigtingen*; waarbij ik nog voegen moet — behalve de werken van CAVALLO en andere Schrijvers — eene *Briefwiſſeling tuſſchen den Ridder* MICHAËLIS *en Profeſſor* LICHTENBERG, *over het oogmerk of uitwerkſel van de ſpitſen op Salomo's Tempel*, te vinden in het *Algemeen Magazijn van Wetenſchap, Konſt en Smaak*, Iſte Deel, 1ſte Stuk, bl. 58 en verv. Amſt. 1785.

Digitized by Google

roeren, waarbij zij, in eenen lustigen reidans, rondom denzelven sprongen, en, even als de hekssen in MACBETH, een rondlied zongen, dat mij de ooren toetten. Na een' geruimen tijd, brak mijn geleider dit koorgezang der Hel-apothekers af. „ Even als deze geneesheeren eertijds hunne lijders met drankjes, afkooksels, uit- en aftrekksels, likpotten, braakmiddelen, bloedzuiveringen, laxeer- en zenuwmiddeltjes kwelden, uit eene stijfhoofdige vooringenomenheid met het een of ander geneeskundig stelsel, zoo behandelt men hen hier. Dat wij juist apothekers tot hunne pijnigers verkozen hebben, geschiedde met goed overleg, omdat wij namelijk bij deze heeren den besten wil vooronderstelden, wanneer het daarop aankwam, om aan hunne oude plaaggeesten, de artsen, hun hart eens regt te kunnen ophalen."

„ Thans," voer mijn geleider, na eene korte poos, met eene zeer hoffelijke buiging, voort, „ thans, mijn geëerde Heer! hebt gij de voornaamste merkwaardigheden van ons rijk bezigtigd, en zoo ik hoop, uwe weetgierigheid voldaan."

„ Voorzeker," antwoordde ik, „ en ik ben u daarvoor zeer verpligt; veroorloof mij slechts één aanmerking, voordat ik u verlaat. Ik vind namelijk, met verwondering, niet het tiende gedeelte van die schurken en schelmen in de Hel, welke ik dacht daarin te vinden. Ik vrees, dat gij geene naauwkeurige aanteekening van dezelven houdt, of dat men ook van uwe lijsten moet zeggen, wat zij dikwijls hier boven zijn, slechts ijdele formaliteiten."

„ Ha ha ha!" hernam de Duivel, en meende zich bijkans te bersten te lagchen over mijne kortzigtigheid. „ Gelief maar eens die *festons* daar boven aan de zoldering in oogenschouw te nemen!"

Ik zag omhoog, en nu eerst ontwaarde ik, dat tusschen de pilaren, welke het verbazend gewelf der Hel ondersteunden, *festons* rondliepen, welke inderdaad één in uitvinding en smaakvolle schikking waren. Zij bestonden, namelijk, bij nadere beschouwing, uit eene lange *guirlande* van schelmen, bedriegers, dieven en boeven, aanzienlijke en geringe, arme en rijke, kleine en groote, welke op aarde niet gehangen waren, en nu hier hun loon ontvingen, daar zij, als lijsters en snippen, aan een schier eindeloos koord geregen, in sierlijke *festons* — gelijk de Duivel schertsend zeide — waren opgeknoopt.

„ Gij

„ Gij ziet hier," voer de Duivel voort, „ niet alleen *gemeene* dieven, roovers en bedriegers in grooten getale; maar ook kasbeſtelers; trouwelooze voogden, die het eigendom der weezen verſlonden; tolbeambten, die het te veel ontvangene in hunnen zak ſtaken; overheden, die de ſtadsopbrengſten in eene *punchbowle* verdronken; ſchatbewaarders, die het zweet der onderdanen in pasteijen en derzelver tranen in kostbare wijnen veranderden; kooplieden, die goederen, maten en gewigten vervalschten; koffijhuishouders, die cichorei voor koffij en acaciabladen voor thee; apothekers, die wilgenbast voor koortsbast; wijnkoopers, die vergif voor wijn; brouwers, die azijn voor bier; en eindelijk boekverkoopers en ſchrijvers, die onzin voor gezond verſtand en razernij voor dichtkunst verkochten."

„ Bravo!" riep ik, en veegde mijn' bril af, om beter te kunnen onderzoeken, of ik onder deze lijsters en ſnippen geene bekenden mogt ontdekken. Plotſeling hoorde ik een algemeen *Hurrah*, waarvan de geheele Hel in het ronde daverde. Van ſchrik viel ik plat op den grond neder, kwam echter weldra weder tot mijzelven, en vroeg naar de oorzaak van dezen verſchrikkelijken kreet.

„ Het is een vreugdeſchieten en vivatroepen over den verjaardag van Keizer KAMELEON *den Krijgshaftigen*," antwoordde de verrukte Duivel, waarbij hem de vreugdetranen over de wangen rolden. „ *à La bonne heure!* hij valt juist op den naamdag van onzen Meester. De *maitre des ſpectacles* heeft voor onzen hoogen Bondgenoot een feest verordend. Stroomen bloeds onderſcheiden dezen heugelijken dag, en de toekomst vertoont ons een lagchend verſchiet van landverwoesting, bloedvergieten en pest." Thans ſisten eene menigte blikſems, vuurpijlen en brandraketten door de lucht, en de geheele Hel was, als door een' tooverſlag, prachtig verlicht.

Zijne helſche Majesteit nam eenen grooten beker, verhief zich op zijnen troon, en bragt, met eene donderende ſtem, den volgenden *toast* uit: „ KAMELEON *den Krijgshaftigen*, onzen veelgelieſden Neef en getrouwen Bondgenoot! Moge hij nog lang regeren, om onze heerſchappij ook op aarde te vestigen!"

Madame, de Duivelin Moeder, voegde daarbij: „ Ondergang van vrijheid, orde en goede zeden!"

De donder van het geſchut, en een bedwelmend gedruisch van

Digitized by Google

van horens, trompetten, pauken en trommelen ſtemde in het *victoria* der Duivels, en de zwarte gedrogten danſten eene vrolijke *carmagnole* rondom den troon van hunnen Heer en Meester, en huilden een *ça-ira* daarbij, dat mij thans nog de ooren daarvan klinken.

De Duivel wierp het overſchot uit zijnen beker in de lucht, hetwelk aanſtonds in ontelbare kleine gedrogten, harpijen enz. enz. veranderde, welke met een verward en akelig gekras en geſnater rondzwierven, en de geheele Hel verpeſtten. Hierop werd een *Te Diabolum* aangeheven, welks einde ik niet wilde afwachten. Want waarlijk, het werd mij groen en geel voor de oogen! Ik nam een kort afſcheid, en was barrelijk verheugd, toen ik het rijk der duisternis achter den rug had.

Aldus hoop ik, Sire! aan uw allerhoogst bevel voldaan te hebben. Ik zal den Hemel bidden, dat hij uwe Majesteit in zijne genadige beſcherming neme, en van zulk een gevaarlijk bondgenootſchap bevrijde. Ik verblijf, enz. enz.

En hier, mijne Heeren! eindigde mijn berigt aan Keizer KAMELEON *den Krijgshaftigen*. Het verſtaat zich van zelf, dat ik aanſtonds, na het overhandigen van dit berigt, met postpaarden over de grenzen ging, en niet afwachtte, welken indruk het op zijne Majesteit mogt maken. Daar nu deze postreis over berg en dal ging, ontwaakte ik juist op de grenzen, wreef mij wel tienmaal de oogen, en konde mij niet dan met vele moeite overtuigen, dat het ſlechts een droom was, wat mij zoo levendig had bezig gehouden.

DE KAMTSCHATKASCHE HONDEN.

Bij alle *Siberiſche* herdersvolken vindt men ganſche kudden van honden, die de plaats van paarden, ginds en elders zelfs van postpaarden, vervangen; onontbeerlijk, evenwel, zijn dezelve in *Kamtſchatka*, waar men ze niet alleen in ſtede van trekpaarden, die hier niet zouden kunnen voortkomen, voor de ſleden ſpant, maar ook derzelver vel tot kleeding bezigt. In opvoeding en zeden van alle andere honden verſchillende, terwijl zij ten aanzien van hunne vuilwitte of geelgrijze kleur op de groote *Ruſſiſche* boerenhonden gelijken, en eene grootere geſtalte, gelijk een grover haar, dan de zoogenoemde

Digitized by Google

lange honden hebben, tot welke zij behooren, onderſcheiden zij zich inzonderheid door hunne ſoberheid en ſnelheid. Hun voedſel beſtaat des zomers uit den eerſten den besten roof, bijzonder uit visch, welks kop zij, even als de beeren, boven de overige deelen verkiezen; des winters, in den werktijd, van October tot Mei, uit een mengſel van bedorven visch en berkenbast. Hunne vurigheid, echter, is zoo groot, dat zij zich dikwijls in den loop de leden verrekken, en hun haar door de heftige inſpanning, waardoor hun het bloed naar de buitenſte deelen gedreven wordt, eene roodachtige kleur bekomt. Op deze wijze legt een enkel mensch met vier honden, die gemeenlijk voor eene ſlede geſpannen worden, op een' zeer ſlechten weg, van 30 tot 40, op een' goeden van 80 tot 140 werſten in éénen dag af. De gewone vracht van vier honden is van 200 tot 240 pond. Wanneer men weet, hoe bezwaarlijk paarden en andere groote trekbeesten in de ijsgewesten voortkomen, hoe ligt zij door de hooge ſneeuw heenzakken en verzinken, en welk nut deze honden aanbrengen, die niet alleen over berg en dal, over beken en ſtroomen, en door de ongebaandſte wouden ſpringen, maar zelfs in die ſtreken, waar onafgebrokene winterſtormen ieder ſpoor uitwisſchen, weten voort te komen, kan men de doelmatigheid van deze *Kamtſchatkaſche* post niet genoeg bewonderen. — De opkweeking dezer honden geſchiedt aldus: Nadat de *Kamtſchadaal* zulke jongen heeft uitgezocht, die zich door hooge pooten, lange ooren, een' ſpitſen ſnuit, een breed kruis en een' dikken kop onderſcheiden, en al vroeg zekere vrolijkheid uitdrukken, ſnijdt hij ze, (want de teven worden enkel tot de voortteling gebezigd) en ſluit ze in een donker hol, tot dat zij zes maanden oud, en voor eene proeve rijp zijn. Thans, met een' lederen rekbaren riem aan een' paal gebonden, en het lekker voedſel voor zich ziende, moeten de arme ſcholieren eene *Hamletſche* alleenſpraak aanheffen, en, zoo zij hunnen honger willen bevredigen, m...nbegrijpelijke krachtinſpanning de riemen rekken. Zoodanige herhaalde proeven wijden hen tot hunne toekomſtige beſtemming in. Hierop worden zij, in gemeenſchap met reeds afgerigte honden, voor eene ſlede geſpannen, en door ſchrikwekkende voorwerpen aangeſpoord. Eerst nadat zij van tijd tot tijd uit hunnen kerker ontſlagen, en aan het trekken zoo wel, als aan

het

Digitized by Google

het beſtuur van hunnen meester gewend zijn, beginnen zij hunne loopbaan als *Kamtſchatkaasch* trekvee.

Nadat men de honden des zomers, dat is van Mei tot October, vergund heeft rond te zwerven, en in den omtrek der wateren door vischjagt en anderen roof zich naar welgevallen te verzorgen, begeven zij zich van zelf, door een inſtinkt gedreven, van de genotene vrijheid in de hun thans tot levensonderhoud noodwendige ſlavernij. Maar ook dan worden zij weder door eene wreede discipline tot hunnen dienst voorbereid; dewijl zij in hunne omzwervingen geenen leefregel gehouden, en doorgaans zulk eene vetheid bekomen hebben, dat hen dit tot trekken ongeſchikt maakt. Zij worden alzoo, terſtond na hunne terugkomst, door hunne gevoellooze meesters in de nabijheid der woning vastgebonden, en aan eene harde hongerproef onderworpen. Dag en nacht vervult hun anders zoo zeldzaam gehuil den ganſchen omtrek; maar de *Kamtſchadaal* laat hen niet eer los, dan wanneer zij uitgeput en van hun vet ontdaan zijn. Alsdan bekomen zij hunnen bedorven of gedroogden visch, en worden voorgeſpannen. — Gewoonlijk ſpant men twee aan twee voor eene ſlede; één echter, die het best is afgerigt, of de meeste talenten toont, gaat vooraan als leihond, en let op elken wenk zijns meesters. Het lederen tuig is geplaatst onder den hals of de bovenborst, en wordt met een' drie voet langen riem, bij wijze van ſtreng, aan de ſlede verbonden; de halsband echter, waaraan zij paarswijze gekoppeld zijn, is met beerenvel bezet. De ſlede, die ſmal, lang en zeer ligt, maar toch ſterk is, en welker boomen naauwelijks een duim dik zijn, beſtaat uit twee kromhouten, waarop een doosvormige, uit dun, buigzaam hout zamengeſtelde, korf of bak rust. Hier zit de voerman, of dwars, gelijk de vrouwen doorgaans te paard zitten, of ruggelings, zijne voeten op eene kuip zettende, met een' langen, kromgebogen' ſtok in de hand, die hem tevens voor angel en zweep dient. Aan deszelfs eene einde hangen ijzeren ringen, die als bellen van tijd tot tijd geſchud worden, om de honden aan te ſporen; het andere einde heeft eene ijzeren punt, om daarmede de ſlede in de ſneeuw of op het ijs te beſturen. De voerman is gewoon zijnen wil alleen door bewegingen te doen kennen: een ſlag op de ſlede beteekent *regts*, op de ſneeuw *links*; en met ongemeene juistheid werpen de *Kamtſchadalen* met den ſtok naar de honden,

Digitized by Google

wanneer zij of op het gegeven teeken niet letten, of te snel loopen, en rapen dan denzelven te midden van den loop weder van den grond op. Maar het behoud des evenwigts is de grootste zwarigheid. Dewijl de slede, van wege hare hoogte en ligtheid, gemakkelijk omslaat, moet de voerman, naar eisch van omstandigheden, de tegenstrijdigste bewegingen regts of links maken, somwijlen bijkans regt overeinde staan. Slaat hij desniettemin om, zoo moet hij met alle magt zich ten minste aan de slede vasthouden, om den honden eene zwaarte te doen gevoelen, die hen tot stilstaan brenge, dewijl zij anders met ontzettende snelheid doorgaan.

Wanneer de honden worden aangespannen, steken zij allen den kop omhoog, en verheffen een weemoedig gehuil; maar zoodra de togt begint, verstommen zij eensklaps, en schijnen door honderd nukkige streken om strijd het geduld van den voerman te willen vermoeijen, of zijn leven in gevaar brengen; op de gevaarlijkste plaatsen verdubbelen zij hunnen snellen loop, en, om niet in eenen stroom of van een' steilen berg te worden nedergeworpen, ziet zich de voerman niet zelden genoodzaakt, de slede den woedenden honden prijs te geven. Alsdan vindt hij dezelve of verbrijzeld in het naaste dorp of in het geheel niet weder. Daarbij komt, dat, te midden van den snelsten loop, nu deze dan gene der honden terugspringt, om eene natuurlijke (hier echter, van wege den verpesten reuk, uit het bedorven voedsel voortspruitende, voor den neus des voermans schier ondragelijke) behoefte te voldoen; en dat zij zulks, als ware het opzettelijk, altijd een voor een doen. Overigens zijn zij treffelijke wegwijzers: in de dikste duisternis, die echter zelden plaats heeft, en te midden der schrikkelijkste sneeuw- en ijsjagten, missen zij den weg niet; ja, zoodra hun meester, van wege te heftigen wind, buiten staat is voort te komen, leggen zij zich bij hem neder, om als 't ware door hunne natuurlijke warmte zijn leven te behouden. Houdt hij stil, om eenen [illegible]en weg te voet terug te gaan, zoo gaan de honden bedaard nevens de op zijde geworpene slede liggen, en wachten zoo lang, tot hij wederkeert. Is er een storm op handen, dan graven zij zich tot schuilplaats holen in de sneeuw.

Ieder *Kamtschadaal* houdt ten minste vijf zulke honden na, die hij deels tot verzameling van zijn hout en zijne overige behoeften, deels tot zijne eigene reizen, deels tot ver-

de-

dere vervoering van reizenden gebruikt, wanneer insgelijks vier honden drie volwassene personen met eene pakkaadje van zestig tot zeventig pond kunnen vervoeren. — Overigens maakt de harde behandeling de *Kamtschatkasche* honden wrevelig. Zelfs na tien dienstjaren verwerven zij geen genadebrood, maar den dood. Zij zijn verre verwijderd van de toenadering en verkleefdheid hunner medebroeders in andere landen: streeling kennen en dulden zij niet.

IETS OVER DE MUZIJK OP DE VOLKSLIEDEREN VAN DEN RIDDER TOLLENS EN DEN HEER BRAND, GECOMPONEERD DOOR DEN HEER WILMS.

Met het hoogste genoegen zag ik deze volksliederen in de *Letteroefeningen* gerecenseerd. Daar echter de oordeelkundige steller dezer recensie de muzijk niet opzettelijk beoordeelt, zoude het, dacht mij, misschien als eene bijdrage tot dezelve kunnen worden aangemerkt, dat iemand, in dit vak niet geheel onervaren, zijne denkbeelden daarover opzettelijk mededeelde.

Reeds bevreemdde het den schrijver dezes eenigermate, dat het, bij het tweede programma, door hetwelk toonkunstenaars werden uitgenoodigd tot het vervaardigen van muzijk voor bovengemelde volksliederen, den kundigen stellereu van hetzelve niet ware in het oog gevallen, dat de zaak den mededingeren moeijelijk werd gemaakt, door het opgeven van de woorden van slechts één couplet. Immers, indien de dichter eens, door zijne verbeelding vervoerd, niet ten einde toe denzelfden gang hield, maar hier of daar eene hoogere zegevierende vlugt nam, of in eene ernstigere stemming overging, moest dit alles noodwendig eenen aanmerkelijken invloed op de muzijk hebben, gelijk de uitkomst bewezen heeft. Dan, ik verklaarde mijzelven dit hieruit: men wilde het geheele lied al het aangename der nieuwheid laten behouden, tot zoo lang het, met de muzijk vereenigd, in het licht verscheen; en beoordeelaren zouden, indien men het dan voor een volstrekt vereischte in een volkslied hield, alle de couplettèn op denzelfden toon en trant te zingen, ook wel zorgen niets te bekroonen, dat door de verschillende stemming der woorden, of hier of daar met de muzijk, die denzelfden gang bleef houden, noodwendig moest contrasteren. — Ondertusschen, toen

Digitized by Google

de nieuwspapieren ten beſtemden tijde de bekrooning van den Heer WILMS aankondigden, verwachtte ik, met zijne talenten eenigermate bekend, iets, dat geheel aan het oogmerk zoude beantwoorden. Dan, ik moet het bekennen: het vuur, waarmede ik die muzijk in handen nam, bekoelde bij het lezen tot onder het vriespunt; en, met welke onbevooroordeelde ſtemming ik haar poogde te executeren, vond ik bij herhaling niet dat doelmatige, dat ſmaakvolle, dat gepaste, overeenkómſtig de woorden met de muzijk, hetwelk ik van de bekwaamheden des ſtellers billijk meende te mogen verwachten.

Nemen wij toch in aanmerking, dat bij het eerſte programma, waarop het tweede terugwijst, wat de wijze van bewerking betreft, ja! wel eenvoudigheid, maar echter ook die waardigheid gevorderd wordt, die het volkslied tevens den meer beſchaafden bevallen doet; dan zullen wij zien, dat de Heer WILMS, men moet het ronduit zeggen, hieraan niet beantwoord heeft, daar hij eene muzijk leverde, waarin, naar mijn gevoelen, noch ſmaak, noch opgewektheid, noch waardigheid, overeenkomende met het onderwerp, gevonden wordt. Zien wij eens de muzijk op die maten, waarvan de woorden zijn: *het Godgevallig feestlied in*, enz. [tuſſchenbeiden gezegd, komt mij de verandering der eerst aangekondigde woorden, het *rond en hartig*, en nu *Godgevallig*, ook niet zeer gepast voor, daar de Componist hierdoor een ander denkbeeld moet aannemen] en verplaatſen wij die muzijk op de woorden van couplet 6 en 8 — welk een contrast dan van woorden en muzijk! Of is het welvoegelijk, eene ſtatige bede aan het Opperwezen, voor het behoud van Koning en vaderland, op eene vrolijke en op die woorden geheel niet toepaſſelijke muzijk te zetten? Is het dalende der muzijk in den regel: *Wie Neêrlandsch bloed in de aders vloeit*, niet even ongerijmd als de aanhef van ons eerſte Evangelisch gezang, waar de toonen op *Halleluja* dalen, terwijl het verrukte hart in dezen zoo gaarne zoude opklimmen, en het ook behoorde te doen.

En — ſtemmen wij nu toe, dat de Heer WILMS, die [zoo als wij gaarne vertrouwen] maar één couplet der woorden kende, eene doorgaande muzijk moest vervaardigen; dan nog, na bekroond en met het geheele lied te zijn bekend geworden, had hij, ſchoon ook willende doorgaan, juist om het

Digitized by Google

het 5de couplet en vervolgens, eene muzijk moeten vervaardigen in den ſmaak van *God ſave the King*.

Ik weet de tegenwerping, en zij is in den eerſten opſlag gewigtig. Het geheel is een volkslied: men moet de muzijk zoo gemakkelijk maken, dat een ieder die zingen kan, en vooral op doorgaande coupletten geene twee onderſcheidene wijzen componeren; dat zoude toch den gemeenen man het lied uit de hand doen leggen, en het zoude, ja! in toonkunſtige gezelſchappen en onder meer beſchaafden gezongen worden, maar niet, waar het eigenlijk te huis behoort, in den mond van het groot publiek.

Doch kan men hieraan niet reeds veel doen, door gemakkelijke toonvallen te zetten, die met een' goeden ſmaak er aan te geven, en de muzijk, waar het noodig is, door een ander *tempo*, naar den geest des dichters, te wijzigen? Of, hoort men ook niet in doorgaande ſtraatliederen zeer onderſcheidene, in toon en maat, op elkander volgende wijzen zingen? Maar behalve dit: wordt het dan niet eens eindelijk tijd, dat men met ernst aan de verbetering van het nationaal gezang de handen ſla? Is niet juist een ſtuk als dit, waarvan wij nu ſpreken, dat een onderwerp betreft, hetwelk den nationalen trots ook van den gemeenen man vleit, misſchien een gefchikt middel, om hieraan iets met vrucht te doen, en hem het ongerijmde te doen gevoelen, om, zoo als b. v. in dit geval, eene hulde aan het Opperwezen en eene vreugdeuitboezeming op dezelfde wijze en trant te zingen? Het natuurlijk gevoel doet dit den onkundigſten bij zijne lectuur ontwaren: hij moduleert zijne ſtem naar zijne onderwerpen, en zal eene predikatie en een verhaal uit den almanak niet op denzelfden toon voorlezen. En waarom zoude men hem in het toonkunſtige hetzelfde gevoel niet kunnen, voor het minst niet trachten in te boezemen? Eer ik hiervan afſtap, kan ik het ſlaken van eenen wensch niet onderdrukken; dezen namelijk, dat de in zoo vele opzigten zoo verdienſtelijke Maatſchappij, *Tot Nut van 't Algemeen*, die ook in dit vak reeds pogingen heeft aangewend, zich eens met ernst de zaak van het nationaal gezang aantrekke, den invloed hiervan op de volksbeſchaving doe betoogen, en zóó het nut bewijzen, om, bij het openbaar ſchoolonderwijs, niet alleen in de groote, maar ook in de kleine ſteden en te platten lande, op dit belangrijk vak meer acht te ſlaan. Immers, om op ons

Digitized by Google

onderwerp terug te komen, het is van belang, den gemeenen man meer en meer te leeren verſtaan, hetgeen de dichter wil dat hij verſta; van belang vooral, wanneer wij daardoor op zijn zedelijk gevoel werken, en hem tot huisſelijke of vaderlandſche deugden ſtemmen willen, welk laatſte toch wel de hoofdbedoeling van den waardigen Ridder VAN KINSBERGEN was, toen hij deze vraag opgaf. Ik wilde hiervan eene proef nemen, en bragt de liederen, zoo van TOLLENS als BRAND, op muzijk; dat van TOLLENS van couplet 1—4 in denzelfden toon en ſmaak, in dier voege dat de vier eerſte coupletten ernſtig, grootsch, in den ſmaak van *andante maestoso*, en de overige ſmeekende langzaam, in den toon van *God ſave the King*, gezongen worden, en had het genoegen, in mijn zangkoor, waar hetzelve in vierſtemmige muzijk werd uitgevoerd, daarvan, zoo wel bij de minder meer-beſchaafde ſtanden, de treffendſte uitwerking te zien, en te ontwaren, dat ieder verſtond, wat hij zong, vooral door de meerdere uitwerking, die de afzondering van deze twee deelen van het lied te weeg bragt.

Bij het lied van den Heer BRAND zijn de coupletten meer geleidelijk doorgaande, en kan derhalve de muzijk in denzelfden trant blijven. Wat de door den Heer WILMS hierop vervaardigde muzijk betreft, ja! ik had dezelve ook in eenen nog opgewekter en vrolijker ſmaak verwacht. Indien wij toch zingen zullen: *Wij leven vrij, wij leven blij*, dan dient reeds bij den aanhef de muzijk onze harten geheel tot vrolijkheid te ſtemmen en op te wekken; en dan is bij mij eene tripel of zes achtſte maat daartoe nog wel zoo geſchikt dan eene vier kwarts maat. Ik heb er echter ook twee bijzondere wijzen in die twee onderſcheidene maten op gecomponeerd. — Ondertusſchen, ſchoon ik begreep, dat deze aanmerkingen misſchien niet geheel overtollig zouden zijn, wilde ik het aanzoek van verſcheidene mijner vrienden, om deze mijne muzijk in het licht te geven, niet involgen, ten einde niet onder verdenking te geraken, van het edel doel des Heeren VAN KINSBERGEN te willen tegenwerken. Dan, aan den anderen kant, konde het hierdoor ſchijnen, dat ik, veel gezegd hebbende, niets bewees; en het is daarom, dat deze uitgaaf dán zal plaats hebben, wanneer ik daartoe wierd geprovoceerd, en ook dan nog geenszins in de vooronderſtelling van de volmaaktheid mijner muzijk, maar om ook naar mijne pogingen te doen

Digitized by Google

doen beoordeelen, hoe veel meer partij, voor den zangkunstigen smaak der natie, van deze volksliederen ware te trekken geweest.

AAN MIJN KINDJE, BIJ DEZELFS INTREDE IN HET LEVEN.

Welkom, kleine togtgenoot!
Welkom hier, in 's levens boot.
Streef er lustig binnen.
't Reisgezelschap toefde u al,
Toen ge u nog bevondt aan wal;
Zoudt ge u dan bezinnen?

Zoekt ge een plaatsje? — Nu, geen nood!
Zie, gij kunt op moeders schoot
Vrachtvrij overkomen.
't Wint vooreerst nog 't veergeld uit;
Och! ons kostte 't menig' duit,
Over 's werelds stroomen.

Hoe! — wel foei, wat naar begin!
Stelt ge uw reis met traantjes in?
O, Gij kunt die sparen!
't Staat u hier niet aan, naar 'k gis?
Ja, die ééns in 't schuitjen is,
Dient wel meê te varen.

Maakt de reis 't u nu reeds bang?
Troost u, valt de tijd u lang,
Op de vaart des levens.
Menig mort — en och! de kwast
Strekt zich zelven slechts tot last,
En zijn' buurman tevens.

Nog is 't kieltje digt bij land;
't Dobbert, langs een groenend strand,
Op de gladde baren;
Lootsman regelt vaart en gang,
Houdt het hulkjen in bedwang,
Dat gaat spelevaren.

Digitized by Google

Maar is 't vaartuig eens in zee,
Ver van haven, baak of reê,
Midden op de plasſen;
Wie dan ook de reis moog doen,
En gelukkig voort wil ſpoên,
Dient ſteeds op te pasſen.

Want op 's werelds oceaan
Kruiſen branders af en aan;
Schuilen bank en klippen;
Zwerven kapers overal; —
Och, zoo weinig in getal,
Die 't gevaar ontglippen!

Menig draaikolk lokt en trekt,
Die een' diepen afgrond dekt,
Onder effen golven;
Wie dien ſtroom te digt genaakt,
En op 't ſling'rend roer niet waakt,
Wordt er in bedolven.

Menig zoekt een' ankergrond,
Waar nooit dieplood bodem vond; —
Menig, moê van 't zwerven,
Waant zich aan een veilig ſtrand,
En moet vaak, door 's vijands hand,
Schip en lading derven.

Menig ondernam den togt,
Die hem niet volbrengen mogt.
Wie de reis wil wagen,
Zorge dus voor ſtevig want,
En maak' 't vaartuig wel beſtand
Tegen ſtorm en vlagen.

Gaat het reisje voor den wind,
Dan is iedereen uw vrind;
Maar, als ſtormen woeden,
Als de orkaan uw kieltje ſloopt,
Laat u ieder, hoe het lpopt,
Worſt'len met de vloêden.

Leer, wat noodig is, vooral,
Eer gij verder ſteekt van wal;

Wil

Wil naar raad ſteeds hooren!
Wie, op 't hagchlijk element,
Kaart, kompas noch ſtuurkunst kent,
Gaat te ligt verlooren.

Nu dan, kleine reisgezel!
Houd u toch aan boord ſteeds wel;
Leer de ſcheepswet kennen.
Vaart gij dan voor 't eerst eens meé,
Tracht allengskens aan de zee
En den ſtorm te wennen.

Heil en welkom dan aan boord!
Zet den togt voorſpoedig voort,
Dien gij gaat beginnen;
En, is ééns uw reis volbragt,
Breng dan 't ſcheepje, welbevracht,
's Hemels haven binnen!

Utrecht, Jan. 1817. J. B. CHR.

RICHELIEU ALS DICHTER.

De Kardinaal RICHELIEU had een tooneelſtuk vervaardigd, genaamd *Europa*, waarin *Frankrijk*, *Spanje*, en de andere ſtaten van dit deel der aarde, als perſonen optraden. Dit tooneelſtuk, alleenlijk van eenen ſtaatkundigen inhoud, en geheel niet voor het tooneel geſchikt, zoude te *Parijs* juist in dien tijd worden geſpeeld, toen de *Cid* van CORNEILLE het Franſche tooneel verheerlijkte.

Na eene vertooning van den *Cid*, trad een tooneelſpeler te voorſchijn, en verkondigde met vele loftuitingen de *Europa* voor den volgenden avond. In één ontſtond er een overluid gemor onder de aanſchouwers, en eindelijk riepen allen eenſtemmig: *Den Cid! den Cid!*

RICHELIEU eischte nu zijn tooneelſtuk terug, en was over dit gebeurde zoo gebelgd, dat hij beſloot, den *Cid* te doen tuimelen.

Hij wist dus eenige leden der Franſche Akademie tot eene vinnige kritiek over dit, met eene zoo luisterrijke goedkeuring ontvangen, meesterſtuk van CORNEILLE over te halen. Te gelijker tijd zond hij het handſchrift van de *Europa*,

Digitized by Google

pa, voordat hetzelve weder ten tooneele kwam, aan de Akademie, om datgene, wat het tegen de regelen des tooneels en der dichtkunst bevatte, te verbeteren.

De Akademie gehoorzaamde aan deze uitnoodiging; maar zij kritiseerde het stuk met zoo vele gestrengheid, dat bijkans geen woord ongelaakt bleef.

Op het gezigt van zijn handschrift, hetwelk bijkans geheel voor veranderingen onderschrapt was, geraakte de Kardinaal zoodanig in woede, dat hij hetzelve verscheurde en in den haard wierp. Het was echter in den zomer, en dus brandde er geen vuur op den haard. Kort daarop ging de Kardinaal te bed, maar kon geen oog digt doen; want de stoutheid der Akademie had alle zijne levensgeesten in oproer gebragt. Tevens ook ontwaakte de vaderlijke genegenheid weder voor het kind zijner verbeelding, voor zijne geliefde *Europa*. Hij had berouw, hetzelve zoo slecht te hebben behandeld; hij schelde, liet zijnen Secretaris roepen, en beval hem, al de stukjes papier van den haard zorgvuldig weder bij elkander te zoeken. Dit gebeurde; nu belastte hij den Secretaris, hem stijffel te bezorgen, en zoo er geene klaar was, dan de meiden te wekken, om wat te koken. De Secretaris ging, en bragt het verlangde. Nu ging hij aan het plakken van de papiersnippers; de Secretaris moest hem helpen, en met het aanbreken van den dag was dit groote werk voltooid. In den loop van dezen dag, liet hij het geheel in zijn bijzijn overschrijven, en veranderde bijkans alle van de Akademie gelaakte plaatsen, opzettelijk echter met uitzondering van eenige aanhalingen, welke hem minder berispelijk voorkwamen.

Aldus omgewerkt en verbeterd, zond hij zijn dichtstuk door BOISROBERT aan de Akademie, en liet daarbij zeggen: „ dat hij wel van hare scherpzinnige beoordeelingen had „ gebruik gemaakt; echter, daar zij even zoo wel konde „ dwalen als hij, had hij het niet noodig geoordeeld, op al„ le hare kritische onderschrappingen acht te geven."

De Akademie, van de gebeigdheid des Kardinaals reeds onderrigt, wachtte zich wel, nieuwe aanmerkingen te maken, en zond hem het handschrift terug, met de verzekering, dat hetzelve thans hare volkomene goedkeuring wegdroeg.

Aldus werd de *Europa* op het tooneel gebragt, doch verwierf met dat al zoo weinig goedkeuring, dat men het niet raad-

Digitized by Google

zaadzaam oordeelde, in eenig maandwerk of dagblad, RICHELIEU als vervaardiger te noeman. Men zeide veeleer, dat SAINT SORLIN de schrijver was; en zeer waarschijnlijk had hij ook het grootste aandeel aan dit maaksel, daar hij met den Kardinaal zeer gemeenzaam was, en deze hem dikwijls tot schriftelijken arbeid gebruikte.

VEILHEID DER PARLEMENTSKEUZEN.

Sir JOHN WOOD wilde tegen Sir JAMES BELFIELD de stem eens Barbiers erlangen. „ Gij weet, mijn vriend," zeide hij tot hem, om hem te winnen, „ dat ik u de laatste keer, dat gij mij schoort, aanzienlijk beloond heb; vijf guinjes voor het afnemen van eenen baard is toch, geloof ik, goed betaald! De eene dienst is den anderen waard; ik hoop alzoo, dat gij mij uwe stem zult geven." — „ Van ganscher harte wenschte ik zulks te kunnen doen," hernam de Barbier; „ maar Sir JAMES betaalde hetzelfde voor elken baard, en heeft zich *tweemaal* laten scheren!"

MATROZEN-GODSDIENST.

Een zeer geloofwaardig Zeekapitein verhaalde mij de volgende Anekdote, die hij onmiddellijk uit den mond van Lord HOWE had gehoord. — Vóór den aanvang des gedenkwaardigen Zeeslags van 1 Junij 1794, verrigtte de Admiraal, een zeer godvruchtig man, zijne aandachtsoefening knielend in zijne kajuit, hetwelk door twee daaromstreeks met toebereidsels tot den strijd bezige matrozen bemerkt werd: „ JACK, riep de een den ander toe, *ziet gij, wat de oude doet? wij mogten eigenlijk ook wel eens bidden.*" — „ *Goed*, antwoordde deze; *maar wat zullen wij bidden?*" — „ *Wel*, hernam gene, *wij willen den lieven God bidden, dat Hij ons heden bijsta.*" — „ *Foei!* zeide de ander, *dat ware lafhartig; want dan ware het geene kunst, de Kikvorschvreters te kloppen: neen! wij willen bidden, dat Hij zich met ons noch met de Franschen bemoeije; dan zullen wij hen wel vegen!*" — Zij knielden werkelijk neder, en, daar het gesprek luid genoeg werd gehouden om door Lord HOWE verstaan

ſtaan te worden, verklaarde deze naderhand, dat, hoewel zijne aandacht daardoor was geſtoord, hij daarop met vertrouwen den ſlag had aangevangen.

DE HUWELIJKSDANS.

Te meermalen ontſtond bij den vervaardiger van het hier volgende lied de wensch, en hoorde hij dien ook uit den mond van anderen, dat er eenig verſchot voorhanden ware van oorſpronkelijke gezelſchaps- of tafel-liederen, niet enkel zinſpelende op *Franſche* liefde en *Franſchen* wijn in *Franſche* ſpraak, maar inzonderheid op de kunstoefeningen en ſpelen, waarmede men zich, in onze beſchaafde kringen, des zomers en winters, ter ſtede en buiten, gewoonlijk tracht te vermaken; welke zinſpelingen, op een' vrolijken en zoo veel mogelijk *naïven* trant, hij tevens dienstbaar wenschte te zien gemaakt ter aanbeveling van vaderlandſche deugd en zeden. Hij waagt het, eene geringe proeve, tot opheldering van zijne meening, alhier mede te deelen: zij betreft den *dans*, toegepast op het *huwelijk*. Het toeval bepaalde thans zijne keuze tot den dans; doch het ſpreekt van zelve, dat meer nationale uitſpanningen, op eene nationale zangwijze, (waarvan wij, helaas! maar al te ſchraal voorzien zijn) altijd de voorkeur verdienen. Men zal voorts den ſteller op zijn woord wel willen gelooven, dat hij geene *ſatire* konde bedoelen op onze lieve, gulle dansgezelſchapjes, welke zelfs de ſtrengſte zedemeester behoeft noch behoort te wraken.

1 Julij, 1817. IJ.

WIJZE: *Vrouwen, als gij nieuwsgierig zijt.*

Komt, vrienden! zingt den ſchoonſten dans,
Waarnaar ſteeds oud en jong blijft haken,
In Adam's tijd zoo wel, als thans,
De mensch zijn' boezem voelde blaken.
Komt, gaat met mij de rijen door!
'k Wil van hetgeen ik zag eens ſpreken.
Ei zegt, gij, die mij reeds gingt voor,
Of ik de zaak wél heb bekeken!

Digitized by Google

„ Wat jong is, danst graag," zoo men zegt,
En zelden zal een spreekwoord liegen,
En, waar de min de toeren vlecht,
Men zich het allerminst bedriegen.
De jong'ling danst zijn *hornepijp*;
Het meisje huppelt haar *gavotte*:
Maar wee, zoo wellust 't speeltuig grijp'!
Dan dansen beiden — *sansculotte*.

Straks krijgt de *contredans* een beurt;
En oog en hand en hart te gader,
Terwijl een blos de wangen kleurt,
Brengt meisje en jong'ling na- en nader.
De *molen* draait uit al zijn magt;
De *chaine* ketent ze aan elkander,
En, daar Cupido olijk lacht,
Verdwijnt het eene paar na 't ander.

Ziet daar de dansers man en vrouw!
Weet elk zijn passen wél te sturen,
En blijven zij der maat getrouw,
Betoov'rend zijn dan de *figuren*.
Het eerste jaar wordt druk *gewalst*;
En, moge 't hoofd er eens van draaijen,
Houdt elk de wijs maar onvervalscht,
Dan zal de *wals* den dans verfraaijen.

Nu volgt doorgaans de *menuët*;
Andante komt de maat bestieren;
Van tijd tot tijd vergroot de pret,
En 't wordt een menuët van vieren.
Zoo dan de wijs echt Neêrlandsch is,
Een *Fransche pas* nooit dwong de snaren,
Dan blijft de danslust altijd frisch,
En kreunt zich aan geen' tijd of jaren.

Maar, zoo men slechts den dans bemint,
De danser-zelf niet ligt aan 't harte,
En ons aan zich-alleen niet bindt,
Dan baart de dans geen heil, maar smarte.
Neen! dan is de echt geen feestbanket;
Men ziet er vreugd noch teed're mine;
Hij is des Duivels danssalet,
En wordt een helsche *pantomime*.

De

Digitized by Google

De *pergodine* is contreband,
En doet de zon der liefde ſchuilen:
Waar Hymen ééns de ſnaren ſpant,
Daar mag men nooit van danſer ruilen.
Ja, maakt men *chaine coin-à-coin*,
Of *groote acht*, of zelfs maar *molen*,
Zoo blijft de liefde nimmer rein,
En raakt de huw'lijkscrouw aan 't dolen.

Maakt nooit een *menuët la cour*;
Wilt liever *allemande* danſen:
Veel beter nog een Duitſche toer,
Dan de etiquette van de Franſchen.
't *Schoenlappertje* ook, in deugd en eer,
Zoo als dat onze vad'ren deden,
Behaagt mij in den echt veel meer,
Dan ſtijve dwang en hoofſche zeden.

Maar 't ergst van allen (met verlof!)
Dat is de *menuët la reine*.
Als 't vrouwtje maat ſlaat met de ſlof,
Is 't huwelijk eene ijz'ren *chaine*.
Dan danst men veelal *dos-à-dos*,
En zelden maakt men de *brouette*;
Mevrouw croiſéert *fortiſſimo*,
En manlief maakt een *pirouette*.

Ik trek hier deze leering uit:
Waar ons natuur ten dans geleidde,
Het hart-alleen verkoos de bruid,
En liefde zelv' het feest bereidde;
Daar zijn de regte ſpeellién t'huis,
Daar is de reine toon te vinden,
De danszaal — liefst het eigen huis,
De gasten — gij, mijn waarde vrinden!

In het *Meng.* No. IX. bl. 424. reg. 2. is bij het afdrukken weggevallen het woord *klonken*. En reg. 18. *ligchaam*, lees *hoofd*.

Digitized by Google

MENGELWERK.

HET DIERLIJK MAGNETISMUS EEN NATUURVERSCHIJNSEL; AANGETOOND IN EEN' BRIEF VAN J. A. UILKENS AAN DEN WELEDELEN HEER JOH^{s}. BUYS,

Lid van de Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, enz.

Weledele zeer geleerde Heer!

„ Een natuuronderzoeker heeft niet meer te vreezen „ in het rijk der misleidingen naar luchtbellen te grij- „ pen, wanneer hij eene verklaring der verschijnselen „ van het dierlijk magnetismus tracht te vinden." Zoo zegt Duitschlands groote natuurkundige, de beroemde GILBERT.

Op den 19 Junij 1817 bedenkingen van u te ontvangen over de verklaring, die ik gegeven heb van de verschijnselen, die het dierlijk magnetismus oplevert, behoefde mij dus geenszins te verwonderen; maar in 1817 onder de eerste en beroemdste natuuronderzoekers nog mannen te vinden, die de wezenlijkheid van het dierlijk magnetismus loochenen, en deszelfs verschijnselen tot inbeelding en misleiding willen terugbrengen — waarlijk, ik ontveins het niet, dit bevreemdt mij zeer. Hoe nutteloos ik het dus ook anders mogt keuren, en hoe weinig lust ik zou hebben, om mij met het betoog der wezenlijkheid van het dierlijk magnetismus op te houden: zoo hebt gij, te regt, eenen te grooten roem in de natuurkunde verworven; zoo heeft de naam van den heer VAN MARUM bij geheel de wetenschappelijke wereld eene te schitterende grootheid, dan dat het geen pligt voor mij zou zijn, dit betoog te ondernemen; gelijk ook onze vriendschap vorderde, uwen mij vereerenden brief, waarin gij uwe bedenkingen hebt opgegeven, te beantwoorden. Ja, al bestrijden wij elkander

Digitized by Google

met de pen, onze vriendſchap zal er dezelfde om blijven, en ſteeds in onze harten wonen.

In uwen mij toegezondenen brief ontkent gij, dat het dierlijk magnetismus onder de natuurverſchijnſelen behoort; gij ontkent, dat wij op eene andere wijze, dan door de gewone zintuigen, kennis van de buitenwereld verkrijgen kunnen; en gij vooronderſtelt, of neemt aan, dat de verſchijnſelen, die men onder de benaming van het dierlijk magnetismus brengt, in misleidingen gelegen zijn en uit inbeelding ontſtaan, dus niet wezenlijk zijn. Gij ſtelt eene beſliſſende proef voor, en naar den uitſlag daarvan zal zich uw geloof, en dat van den heer VAN MARUM, regelen. Deze, meen ik, zijn de voornaamſte punten van uwen brief, waarbij ik mij dus ook alleen, om zoo kort mogelijk te zijn, zal bepalen.

Vooreerst neemt gij aan, *door een natuurverſchijnſel te verſtaan, hetgeen wij waarnemen, en voortgebragt wordt door de werking van ſtoffen of ligchamen op elkander.*

Liever zou ik onder natuurverſchijnſel verſtaan de veranderingen, die wij bij de ſtoffelijke dingen of de ligchamen waarnemen, zonder daarbij te bepalen, dat ook die veranderingen door ſtoffen of ligchamen ontſtaan. Immers, al wat verandering in den toeſtand eens dings voortbrengt, noemen wij *kracht;* maar, alzoo opklimmende tot de eerſte oorzaak of grondkracht, zoo ligt deze buiten de grenzen van ons kenvermogen, en wij durven dus niet bepalen, dat die eerſte grondkracht in de ſtof zelve gelegen is, of dezelve ſtellig voor iets ſtoffelijks houden.

Vooronderſtellen wij dus eene onweegbare veerkrachtige ſtof, die op de zenuwen werkt, en zoeken wij daarin de oorzaak ook der verſchijnſelen van het dierlijk magnetismus, zoo is toch deze aangenomene ſtof even zoo eene naaste oorzaak, als de drukking der lucht van het opklimmen des waters in de zuigpomp; en, gelijk de zwaartekracht in het laatſte geval, als grondkracht, buiten de grenzen van ons kenvermogen ligt,

Digitized by Google

ligt, is ook alzoo de grondoorzaak der verſchijnſelen bij het dierlijk magnetismus niet onder onze bevatting gelegen. Wij kennen niet de levenskracht, maar wel de verſchijnſelen, die wij aan haar toeſchrijven, en ook deze noemen wij *natuurverſchijnſelen.*

Zulk eene ſtof aan te nemen, die op de zenuwen werkt, en de naaste oorzaak der veranderingen in het dierlijk ligchaam, en dus ook der verſchijnſelen van het dierlijk magnetismus, is, kan nu óf enkel vooronderſtelling zijn, óf op eenige waarneming ſteunen. In het eerſte geval kan zulk eene *hypotheſe* aangenomen of verworpen worden, naar dat zij meer of minder waarſchijnlijk voorkomt, en ter verklaring der verſchijnſelen gepast is; in het laatſte geval ſpreekt de waarneming, en de vooronderſtelling verkrijgt eenen hoogeren trap van zekerheid, naar dat de waarnemingen haar meer, als alle andere uitſluitend, doen kennen.

REIL, die eenen gevoeligen zenuwdampkring het eerst heeft aangenomen, is even zoo in zijn gevoelen bevestigd geworden door eene reeks van proeven, als de groote NEWTON in zoo vele ſtoute ſtellingen, met wien de hoogleeraar SUERMAN den voortreffelijken REIL in dezen zoo wél vergelijkt.

Eenen zenuwdampkring aan te nemen, is dan nu zeker geene losſe vooronderſtelling meer. Of, wilt gij u enkel bij het verſchijnſel bepalen: dat op eenen afſtand de zenuwen kunnen worden aangedaan, en er dus geene onmiddellijke aanraking noodig is, hebben duizend proeven geleerd. U en het geletterd publiek is dit te wél bekend, dan dat er een enkel voorbeeld van kan noodig zijn. De toepassing hiervan op het dierlijk magnetismus moet ik tot het laatſte deel uitſtellen, omdat ik hier anders van verſchijnſelen zou moeten ſpreken, welke gij nog bewezen wilt hebben.

„ Met onderſtellingen," zegt gij, „ kan men niet „ los omſpringen; men moet haar toetſen aan de gewo„ ne wetten en werkingen der natuur, en bezien met „ naauwgezetheid, of zij daar wel mede overeenko-

Digitized by Google

„ men," enz. Voorzeker, uit de werkingen, uit de verſchijnſelen der natuur moeten de onderſtellingen zelfs getrokken worden. De natuur zelve moet er ons toe brengen. Maar hier komt het mij voor, dat gij onderſtellingen en verſchijnſelen verwart; daar gij terſtond laat volgen: „ Wat moet die onderſtelde zenuwſtof, of „ liever magnetiſche ſtof, doen? Zij moet, volgens „ u, den mensch doen gewaar worden de dingen bui„ ten hem, zelfs van verre afſtanden, zonder het ge„ bruik van zijne gewone zintuigen; zij moet hem doen „ hooren, zien, rieken, proeven door de zenuwen van „ de zonnevlecht, even als door zijne gewone zintui„ gen." Ja, dit is het gevoelen van honderden, en ook mijn gevoelen; maar gij bepaalt u toch niet tot eene verklaring van, tot eene onderſtelling omtrent de verſchijnſelen van het dierlijk magnetismus, daar gij de wezenlijkheid van het dierlijk magnetismus zelf aantast.

Wij moeten ons dus niet binden aan eene verklaring van de wijze hoe, maar aan de zaak zelve; het verſchijnſel zelf moeten wij nemen, en dus hebben wij het te doen met *het gewaar worden bij den mensch van de dingen buiten hem, zonder het gebruik van zijne gewone zintuigen*, gelijk ook, hoe men dit zou willen verklaren. Dit moeten wij volſtrekt niet verwarren. Nog zijn de onderſtellingen omtrent de verſchijnſelen van licht, warmte, electriciteit enz. vele; maar wie loochent er de verſchijnſelen om, die wij aannemen door eene licht-, warmte- en electrieke ſtof te ontſtaan? Het dierlijk magnetismus ſtaat of valt niet door de eene of andere onderſtelling en verklaring. Gij blijft aan de onderſtelling, die ik heb aangenomen, aan de verklaring, die ik gegeven heb, hangen; doch al meen ik, dat zij op gronden ſteunt, dat zij zeer veel voor zich heeft, al is het eene onderſtelling, die honderden en duizenden omhelzen, het dierlijk magnetismus is er niet aan verbonden; het hangt niet af van eene aangenomene ſtof, als naaste oorzaak; men moge dezelve *zenuwſtof*, *magnetiſche ſtof*, *ætheriſche ſtof*, *levensſtof*, met den hoog-

Digitized by Google

hoogleeraar ESSCHENMAIJER *organiſche æther* of hoe ook noemen, of geheel geene naaste ſtoffelijke oorzaak aannemen, dit is voor het verſchijnſel altijd hetzelfde.

Aan eene vriendin mijne brieven ſchrijvende, nam ik, het *atomisch* ſtelſel volgende, de bevattelijkſte, meest toelichtende verklaring; maar verlangt men de verſchijnſelen van het dierlijk magnetismus *dynamisch* verklaard, het is mij zeker even goed, en ik beken alzoo de verhandeling van den hoogleeraar JOSEPH WEBER (*der thieriſche Magnetismus aus dynamisch-psychiſchen Kräften verſtändlich gemacht*) met zeer veel genoegen gelezen te hebben.

Uwe redenering in dezen tot de verſchijnſelen terugbrengende, zoo verſchil ik, in overeenſtemming met DE BUFFON, geheel van u in gevoelen. Gereedelijk geef ik dien wijsgeerigen prediker der natuur mijnen bijval, wanneer hij zegt: „ De ouden, welker geest „ minder bepaald, welker wijsgeerte uitgeſtrekter was, „ verwonderden zich minder, dan wij, over bijzonderheden, welke zij niet verklaren konden; zij zagen „ de natuur beter, zoo als zij is; eene *ſympathie*, een „ zonderling verband, was voor hen niet dan een verſchijnſel, en het is voor ons eene wonderſpreuk, een „ *paradox*, zoo dra wij het niet tot onze gewaande „ wetten van beweging brengen kunnen. Zij wisten, „ dat de natuur hare meeste gewrochten door onbekende middelen werkt; zij waren wel overtuigd, dat wij „ alle de middelen, waarvan zij zich kan bedienen, niet „ optellen kunnen, en dat het bij gevolg voor den „ menſchelijken geest onmogelijk is, de natuur te willen bepalen, door dezelve aan een zeker getal beginſels van werking en middelen van uitvoering te onderwerpen; het was hun integendeel genoeg, een „ zeker getal betrekkelijke uitwerkſelen, en die van dezelfde orde waren, opgemerkt te hebben, om eene „ oorzaak vast te ſtellen.”

Waarlijk, ik geloof, dat wij menschjes ons niet mogen verbeelden, geloof aan verſchijnſelen, aan werkin-

Digitized by Google

gen te mogen weigeren, omdat wij ze met de gewone werkingen en verſchijnſelen niet kunnen overeenbrengen, — omdat zij met de aangenomene en meestal veel te naauw beperkte wetten en krachten der natuur niet zamenſtemmen. Waar is de wijsgeerige onderzoeker der natuur, die niet zeggen moet, in dezen nog niets te weten, en nog niets te durven bepalen?

En ſtaan de verſchijnſelen, die het dierlijk magnetismus oplevert, wel zoo geheel op zich zelf, dat wij nieta gelijkredigs deswege in de natuur vinden? — Ik weet volſtrekt niet, hoe gij het maakt met de vele berigten van natuurlijke ſlaapwandelaren, derzelver verrigtingen, en waarnemingen van dingen buiten de gewone zintuigen. Zoo gij hier de geſchiedenis loochent, waar blijft dan geſchiedkundige waarheid? (Ware dit een HENNINGS mogelijk geweest, hij had zich zeker tot de gedwongenſte verklaringen geene moeite gegeven.) Zoo gij die aanneemt, waarin zijn dan de verſchijnſelen van het dierlijk magnetismus zoo geheel eenig, zoo geheel van andere werkingen en verſchijnſelen verſchillend?

„ *Man erſtaunt freilich, daſs* durch bloſse Berührung
„ *die auſserordentlichen und bewunderten Phaenomene*
„ *und Wirkungen des thieriſchen Magnetismus hervor-*
„ *gebracht werden. Allein man würde über die minera-*
„ *liſch - magnetiſchen, electriſchen und galvaniſchen*
„ *Erſcheinungen nicht minder erſtaunen, wenn ſie ſelte-*
„ *ner wären; denn alle ſind bedingt durch* bloſse Berüh-
„ rung!"

Maar laat mij nader komen. Uit de opgave van de wijze, waarop wij, in den gewonen ſtaat, in verband zijn met de voorwerpen buiten ons, als door het gevoel in het algemeen, doch dat door verſchillende *organen* geſchikt gemaakt is, om bijzondere aandoeningen, als van zien, hooren, rieken en proeven, waar te nemen, beſluit gij, dat niet anders, dan door deze *organen*, de ziel, of het algemeen gewaarwordingswerktuig, met de buitenwereld bekend kan worden.

Voor-

Digitized by Google

Vooreerst is deze de ſtoutſte onderſtelling. Dán zelfs, wanneer wij nog niet één ander verſchijnſel deswege hadden, zou zij op een beſluit van het niet kennen of niet kunnen begrijpen tot het niet beſtaan of niet mogelijke zich gronden. (Nogmaals moet ik aan de bijgebragte plaats uit BUFFON herinneren.) Gij verklaart zeer ſchoon, hoe het zintuig des gezigts en dat des gehoors werkt. Maar, mijn vriend! ga verder voort, en verklaar, hoe nu door de gezigtzenuw het beeld op het netvlies in alle die duizenden punten, gedaanten, kleuren, zoo als de lichtſtralen hetzelve geſchilderd hebben, tot de herſenen, of het algemeen gewaarwordingswerktuig, wordt overgebragt. Doe dit met het oor, en gij hebt het nu met zenuwen, niet meer met oog en oor, te doen; wij komen dus elkander nader: want bij het dierlijk magnetismus hebben wij het ook met zenuwen, niet met het oog en oor, te doen. Bewijs nu, dat eene andere zenuw nimmer in eenen ſtaat kan gebragt worden van zóó te gevoelen, of zóó te geleiden, als de oog- of oorzenuw. Er zijn blindgeborenen geweest, die met de vingers de kleuren onderſcheidden.

DIDEROT heeft reeds zeer juist opgemerkt, dat men niet kan zeggen: het oog ziet, het oor hoort, de neus riekt; daar het toch het algemeen gewaarwordingswerktuig (*ſenſorium commune*) is, dat ziet, hoort en riekt. Aanmerkelijk is het verſchil tusſchen *ſenſatie*, of indruk op het zintuig, en tusſchen *perceptie*.

Gij gaat voort, en beſluit uit de zoo allerkunſtigſte zamenſtelling van oog en oor, dat geene zonnevlecht, of welke zenuwen ook, ons immer met de buitenwereld kunnen bekend maken, — ons die aandoeningen kunnen geven, welke wij zien en hooren, noemen, of de Schepper zou niet aan een wijs bouwheer gelijk zijn, die zich geene moeite in het kunſtig zamenſtellen geeft, wanneer hij veel eenvoudiger een gelijk doel kan bereiken.

Bij deze uwe bedenking heb ik moeite, om mij buiten de *theologie* en *teleologie* te houden.

Wij beunhazen, die nog bij alles, wat wij zien, hoo-

Digitized by Google

ren, tasten en voelen, slechts de buitenste schors der dingen niet eens ten halve kennen, zullen wij ons vermeten, om van het eindige tot het oneindige te besluiten, en onze hooggeroemde wet van spaarzaamheid ook den Almagtigen op te dringen, die slechts spreekt, en het is er; voor wien de schepping van een zonnestelsel en een zonnestofje niets meer is dan wil?

Met niets, bovendien, moeten wij ook voorzigtiger zijn, dan met de leer der eindoogmerken; en nimmer hebben wij regt, om het mogelijke of werkelijk bestaande binnen den omtrek van een vermoed eindoogmerk te bevatten.

Vóór ruim twintig jaren hoorde ik in de lesen van den hoogleeraar MUNNIKS, dat, wanneer eene hoofdader gekwetst, afgebonden, of op eenigerlei wijze ongeschikt gemaakt werd, om de gewone hoeveelheid van bloed op te nemen, de zijtakken zich dan verwijden, en die zelfde *massa* van bloed den doorgang verleenen.

Hetgeen tot de proeven van SPALLANZANI, tot de gewaarwordingen van honden en andere dieren, tot het verhuizen der trekvogelen enz. behoort, staat met de wezenlijkheid van het dierlijk magnetismus in geen ander verband, dan dat ik gemeend heb, door de verschijnselen met elkander te vergelijken, meerder licht in de eene en andere te verkrijgen. Door de kennis van het dierlijk magnetismus eenige verklaring hiervan te vinden, is slechts eene bijzondere gedachte, die ook beroemde voorstanders van hetzelve niet zijn toegedaan; en hij, die gelooft, dat knevels, drukking van lucht, warmte of koude, of wat ook, zelfs een blind *instinct*, zulke verschijnselen veroorzaken, neemt dan eene onderstelling, die hem meer voldoet. Dat ik ook eerst zoo gedacht heb, en het stukje van den hoogleeraar VROLIK mij reeds vóór jaren niet onbekend was, maar zelfs gevolgd werd, zal u uit mijne *Redevoeringen*, IIde d. bl. 72, kunnen blijken.

Op mijne vraag: „ welke stof werkt alzoo, en waarop werkt zij?" zegt gij, onder groote verwondering des-

Digitized by Google

deswege: „dood eenvoudig warmteſtof en lucht.' Maar dit uw *dood eenvoudig* is mij onverklaarbaar duister, wanneer ik het op alle die verſchijnſelen zal toepaſſen; en elk weet toch, dat dit het eerſte vereischte van eene onderſtelling moet zijn. Ik neem dus eene andere, zoo ik meene meer op alle deze verſchijnſelen paſſende, onderſtelling aan, *analogisch* met die van het dierlijk magnetismus, maar ſtrijd deswege niet: want — nog eens — bij onderſtellingen, verklaringen ſtaan of vallen geene verſchijnſelen, en met deze hebben wij het te doen.

En nu meent gij echter bewezen te hebben, dat wij van het dierlijk magnetismus niet als natuurverſchijnſel kunnen of mogen ſpreken, even alsof men de verſchijnſelen des lichts niet meer onder de natuurverſchijnſelen zou mogen rangſchikken, al ware het ook, dat men met EULER geene afzonderlijke lichtſtof aannam.

Waarlijk eene redenering — om uwe eigene woorden terug te geven — geheel verſchillende van die, welke gij in het vak der natuurkunde zoo meesterlijk voerdet, toen het vooroordeel, dat ik thans tracht te beſtrijden, zich nog niet bij u gevestigd had. Met regt roep ik uit: „wat doet niet vooringenomenheid met gelief-„koosde ſtelſels af! zij benevelt het verſtand van de „grootſte geleerden;" en — voeg ik er bij — doet dezelve de oogen ſluiten voor het helderst licht, dat duizenden onbevooroordeelden dankbaar erkennen en getrouw volgen.

Alles, wat van het dierlijk magnetismus in verſchijnſelen, geheel afwijkende van de gewone werkingen der natuur, en daaruit niet te verklaren, gezegd wordt, houdt gij dus voor inbeelding en misleiding bij de gemagnetiſeerden en de magnetiſeurs.

Dit laatſte ſtuk onzer overweging is het eigenlijke hoofdpunt. Wij zouden hetzelve alleen hebben kunnen nemen, en al het voorgaande misſen; doch het zal blijken, dat hetzelve ons ook weder te pas komt.

Hetgene ik met gezonde zinnen ontwaar, en zamenſtemt met de waarnemingen van duizend anderen, elk

Digitized by Google

afzonderlijk en zonder eenige ruggespraak, moet waar zijn.

Deze stelling, die ik toch niet geloof, dat ooit door eenig mensch, wel bij zijn verstand, in twijfel zal getrokken worden, zou ik voor u en voor het geletterd publiek alleen kunnen aanvoeren, als bekend rekenende met de geschiedenis van het dierlijk magnetismus, en niet alleen kunnende opnoemen het talrijkst aantal van getuigen, maar die meest allen tevens gehouden moeten worden voor de kundigste en beroemdste mannen in de wetenschappen, niet opgevoed in deze leer, maar die veeleer vroegere gevoelens door betere onderrigting en de krachtigste overtuiging moesten verlaten, en dus gedwongen werden te omhelzen, hetgeen zij eerst bestreden hadden.

't Is waar, gij beroept u op eigene misleiding bij eene proef, en tevens op uitkomsten bij de aanwending van het dierlijk magnetismus, die alle de kenmerken van misleiding of verbeelding droegen. Maar, geachte vriend! gij gevoelt toch te wél, dat, al hebben wij ons aan eene misleiding bij eene enkele proef blootgesteld, door niet genoeg vrij, voorzigtig, nadenkend, op alles lettend, en het mogelijke van alle misleiding voorkomend gehandeld te hebben, dit ons geenszins regt geeft, om bij duizend andere, elk afzonderlijk en zonder eenige verstandhouding werkende, mannen, in honderden malen herhaalde proeven, eene misleiding te vooronderstellen. Eene kleine herinnering was genoeg, om u uwe misleiding te doen ontdekken; maar duizend der voorzigtigste mannen ontdekten bij duizendmaal herhaalde proeven hunne misleiding niet!

Hetgeen gij van het dierlijk magnetismus gezien hebt, was bedrog. Laat dit zoo zijn; maar gij stemt toch zeker toe, dat er niet een zweem van bewijs in gelegen is. Het bedrog, dat, volgens den hoogleeraar SUERMAN, MURRÆUS verhaalt, moge deswege wel met duizenden vermeerderd worden. Een *legio* van kwakzalvers doet ons toch niet twijfelen aan de vermogende wer-

Digitized by Google

werking van den kundigen geneesheer. Al verkoopt men op alle de markten valsche *aërolyten;* ja, al heb ik er nooit eene echte gezien, en even weinig dezelve zien neêrvallen, ik geloof echter beide, en wel alleen op geschiedkundig gezag: want ik vind niets in de natuur, dat tot verklaring verstrekt, en niet één onderstelling is voor mij op verre na zoo bevredigend, als er zijn over het dierlijk magnetismus.

Voorzeker moeten wij allezins op onze hoede zijn, dat men ons ook bij het dierlijk magnetismus (om eens *triviaal* met een' der schranderste mannen van ons vaderland te spreken) geene knollen voor citroenen verkoope; maar ook niet minder ons wachten, dat wij geene citroenen als knollen veroordeelen!

Doch ik heb ook gezegd: „wat ik met gezonde zinnen zelf ontware." Vergun mij dus een paar eigene ondervindingen bij te brengen; niet, omdat zij nieuw zijn; niet, omdat zij, als door *mij* gedaan, meer vertrouwen, dan die van anderen, zouden verdienen; maar om u toch ook te overtuigen, dat niet enkel geschiedkundig geloof — hoe krachtig in dezen ook anders — mij wegsleept; ook om u te doen gevoelen, dat eenen magnetiseur niets onbegrijpelijker kan voorkomen, dan dat er onder de kundigste onderzoekers der natuur nog zijn, die aan de wezenlijkheid van het dierlijk magnetismus twijfelen.

Uit de reeks van waarnemingen wil ik slechts een paar bijbrengen: want het ontbreekt waarlijk niet meer aan dezelve, en dus zou veel u en het publiek vervelend zijn.

De vrouw, oud 45 jaren, welke ik in 1815 ruim ½ deel jaars gemagnetiseerd heb, was na eene behandeling van drie weken volkomen magnetisch slapend, en leverde toen en vervolgens alle de verschijnselen op, welke men weet, dat in dien staat plaats vinden.

In eene kas stond eene flesch aangebrokene aalbesjenwijn, die vergeten was. Bij vergissing nam ik deze, schonk een glas in, en dronk dit. Plotseling schudt zich

Digitized by Google

zich de ſlapende, en trekt den mond zamen. Op mijne vraag, wat er was, zegt zij: *Foei! dat zal misſchien wel wijn heeten, maar het is zoo zuur als edik.*

Daar ik reeds vele bewijzen van helderziendheid had, nam ik ook eens een doosje mede, en deed er een ſleuteltje in. Haar dit voor de zonnevlecht houdende, vroeg ik, wat het was. *Een doosje.* Wat is er in? *Een ſleuteltje.* — Een dertig menſchen waren bij deze en vele andere verſchijnſelen tegenwoordig; doch, hoe veel wonderbaars zij ook reeds gezien hadden, was het hun echter te wonderbaar, dat de ſlapende in een geſloten doosje kon zien. Ik hoorde naderhand, dat zij nu aan bedrog dachten.

De volgende week, op den dag, dat er algemeen gezelſchap werd toegelaten, nam ik mijn' zakdoek, en verzocht een' der omſtanderen, om, zonder mijn of iemands weten, er iets, om 't even wat, in te doen. Dit gebeurde; ik hield haar alzoo den doek voor, en vroeg: Wat houd ik u voor? *Een doek.* Wat is er in? *Een pijppreukel.* Ik deed den doek los, en zag met de menigte, dat zij wél gezien of gevoeld had. Allen waren overtuigd, dat hier geene misleiding beſtond.

Ik was tot eene reis naar *Groningen* genoodzaakt, en denkende, dat ik volſtrekt een' nacht moest uitblijven, magnetiſeerde ik eene flesch, omwond dezelve met zijde, en liet haar die op den magnetiſeertijd brengen. Mijne vrouw en haar man waren tegenwoordig, toen zij, de duimen tegen de op den ſchoot genomene flesch zettende, ſpoedig in ſlaap viel.

Tegen mijne verwachting aan, kon ik echter 's avonds terugkeeren, en haastte mij dus om tegen den magnetiſeertijd bij deze vrouw te zijn. Daar komende, zag ik, tot mijne verwondering, dat haar man en mijne vrouw moeite deden om haar op den ſtoel te houden, dat zij de flesch had losgelaten en zich naar mij uitſtrekte. Ik ging terſtond voor haar zitten, en, na eenige oogenblikken rustens, had het volgende geſprek plaats: Hoe bevindt gij u? *Thans wel.* Is het altijd niet wel geweest?

Digitized by Google

weest? *Wel in het begin, maar vervolgens niet.* Hoe kwam dit? *Ik zocht u te Groningen, en kon u daar niet vinden.* Hebt gij mij dan niet gevonden? *Ja, onderweg.* Waarzoo? *Digt bij Menſingeweer.* (Ruim een kwartier afſtands.) Was het toen wel? *Toen verlangde ik te zeer naar u, en kon de flesch niet houden.*

Daar ſpoedig de ſlaaptijd geëindigd was, ſtak ik haar mijnen ring aan den vinger; zij zette, volgens gewoonte, de duimen op denzelven; ik kon weggaan, en verborg mij in eene kas. Zij ontwaakte op de gewone wijze, zeggende tot mijne vrouw en haren man: *Dat is beter gegaan, dan ik verwacht had; ik ben goed verfrischt. Mogt nu dominé in de ſtad ook maar weten, dat het met de flesch zoo goed is afgeloopen!* — Men zeide haar, dat ik dit wel vooronderſtellen zou. Maar, daar zij aan doek of voorſchoot iets te regt wilde brengen, ontdekt zij mijnen ring aan haren vinger. *Hoe*, zegt zij, *hoe kom ik aan dien ring? Den geheelen dag heb ik dien niet gemerkt. — Hoe is het mogelijk*, vervolgt zij, *dat ik dezen met mij te waſschen niet ontdekt heb!* — Ik kwam ten voorſchijn; met nieuwe verwondering zag zij mij nu, doch het raadſel van den ring was opgelost.

Haar man en mijne vrouw zeiden mij vervolgens, dat zij ongeveer een kwartier vóór mijne komst onrustig was geworden, de flesch had weggeſchoven, en men de flesch en tevens haar op den ſtoel had moeten vasthouden, zóó zelfs, dat, toen men iemand in huis had had hooren komen, zij naauwelijks te houden was geweest. Noch haar man, noch mijne vrouw dachten aan mijne komst; dus waren zij verlegen, tot dat zij mij zagen, en de oorzaak van dit verſchijnſel kenden.

Het volgende geval verdient nog al bijzondere opmerking.

De heer NUMAN, geneesheer te *Winſum*, verzocht mij, bij deze vrouw, in den magnetiſchen ſlaap, een kind, dat in een' driejarigen leeftijd doof geworden was,

te

Digitized by Google

te mogen brengen, of zij ook welligt de oorzaak van deze ongeſteldheid zou kunnen ontdekken.

De moeder en het kind komen op een' dag van algemeene toelating; en, terwijl de gemagnetiſeerde van niets wist, plaatſen zij zich, het kind naast de vrouw, en de moeder naast het kind; en nu had het volgende geſprek plaats: Weet gij ook, wie gekomen is, en bij u zitten? *Ja, die vrouw en haar meisje.* (Zij noemde de moeder bij naam.) Weet gij ook, wat het kind ſcheelt? *Ja, het is doof.* (Zij kende de moeder en het kind wel, en wist dus ook dit in den gewonen ſtaat.) Zoudt gij ook kunnen ontdekken, waardoor de doofheid van het kind ontſtaat? *Hoe kunt gij mij weer proeven laten doen, daar gij weet, dat ik er tegen heb, en die inſpanning mij nadeelig is?* (Zij was er altijd zeer ſterk tegen, dat ik eenige proeven met haar deed; en zoo men haar, naderhand, het een of ander daarvan zeide, (want, zoo als bekend is, weet de gemagnetiſeerde in den gewonen ſtaat niets van hetgeen in den magnetiſchen heeft plaats gevonden) dan was zij deswege op mij ontevreden, en gaf ook, magnetisch ſlapende, altijd haar ongenoegen te kennen, wanneer ik haar iets vergde, dat met hare genezing niet in verband ſtond. Maar, wijl zij een zeer zacht, menschlievend karakter had, kon ik ook daardoor werken. Dus zeide ik:) Gij wilt zelve gaarne geholpen worden; en hoe aangenaam zou het u zijn, zoo gij eens tot hulp van dit kind kondet werken! *Laat zij mij dan de hand geven.* (Ik gaf haar de hand van het kind; en, nadat zij eenigen tijd als diep en vermoeijend denkend gezeten had, vroeg ik:) Kunt gij het hoofd van het kind ook inwendig bezien? *Ja; maar wat helpt het mij, dat ik alles zie, daar ik toch niet weet, hoe het wezen moet?* Kunt gij dan de oorzaak der doofheid niet gewaar worden? *Daartoe moet ik in het hoofd van het kind en in het mijne zien, door vergelijking ontdekken, wat anders is, en dit vermoeit mij zeer.* (Onder zigtbare inſpanning bleef zij eenige oogenblikken nog onderzoekende, maar zeide toen:) *Ach-*

Digitized by Google

Achter de vliezen in de ooren heeft het kind eene taaije ſtof, die ik niet heb. (Met opzet deed ik de volgende vraag:) Zou die niet door ſpuiten kunnen worden weggenomen? *Hoe zou die door ſpuiten weggenomen kunnen worden, daar zij achter de vliezen zit?* Zou de electriciteit ook kunnen helpen? *Dat kan ik niet zeggen; want daar weet ik niet van.*

De ontwaking was nabij, en dus hield een verder onderzoek op.

Eens vroeg ik haar: Slaapt gij? *Gij ſpreekt altijd van ſlapen; ik ſlaap immers niet.* Uw ligchaam ſchijnt toch zoo. *Maar ik ſlaap toch niet.* Wat doet gij dan zoo ſtil? *Ik bezie mij zelve van binnen.* Verwondert gij u ook daarover? *Gij zoudt u ook wel verwonderen, zoo gij zaagt, hoe het er binnen in u omweggaat.*

Zij beſchreef naauwkeurig de verharding in de borst, en zeide meermalen: *Er zijn daar nog vele adertjes, die geen bloed doorlaten.* Ook wel, bij meerder helderziendheid: *Ik ontdek nog vele adertjes, die ik te voren niet gezien heb.* Zoo ik onder de magnetiſering eens aan iets anders dacht, zeide zij, *dat ik niet genoeg op haar bepaald was, en het haar niet licht werd.* Zij beſchreef de magnetiſche ſtof en derzelver uitvloeijing, zonder er ooit iets van gehoord of gelezen te hebben, als alle anderen. Over niets, wat zij magnetisch ſlapend deed of wist, was zij verwonderd; maar alles kwam haar zoo eigenaardig en natuurlijk voor, als dat wij met het oog zien of met den mond proeven. Op mijne veelmalen gedane vragen, hoe zij dit of dat wist of waarnam, was ſteeds het antwoord: *Hoe? dan bepaal ik mij daarop.*

Dan, genoeg: want, alzoo daadzaken verder opgevende, zou ik ſlechts herhalen, wat duizendmaal waargenomen en gezegd is. Verwonder u dus niet, geachte vriend! over mijne ligtgeloovigheid, van, op deze en zoo vele andere verſchijnſelen bij het dierlijk magnetismus, derzelver wezenlijkheid aan te nemen, dezelve onder de natuurverſchijnſelen te rangſchikken, en eene

ſtof-

Digitized by Google

ſtoffelijke naaste oorzaak voor dezelve te erkennen. Immers ik onderſtel iets ſtoffelijks, bij hetgeen door ſommige ligchamen heengaat, door ſommige niet — waarvoor dus geleiders en niet-geleiders zijn — dat men aan vele ligchamen kan mededeelen, en als bij dezelve ophoopen; dat gezien en gevoeld wordt; dat men ziet uitſtroomen. Weigert gij op deze gronden het ſtoffelijke te erkennen, het is wel; maar laat dan ook de zekerheid van eene warmteſtof, lichtſtof, electrieke ſtof — van alle *inponderabele* ſtoffen varen. Doch denk tevens aan het waarachtig gezegde van den hoogleeraar WEBER: „*Werden einmal die* Phyſiologen *in dem menſch-*
„*lichen Organismus nicht immer* nur Machinerie *erblic-*
„*ken, ſondern den in ſeiner* dynamiſchen *Bedeutung*
„*ſchauen; werden ſie das Verhältniſs der ſtarren Ge-*
„*bilde zu den flüſſigen, wie es ſich ziemt, würdigen,*
„*und werden ſie in Beurtheilung des menſchlichen Le-*
„*bens nicht immer nur den Leib, dieſe halbe Seite des*
„*Menſchen, ſondern den* ganzen Menſchen, *einen* be-
„ſeelter Leib *zum Gegenſtande ihrer Studien machen,*
„*ſo wird ſich ihnen, wie zu hoffen, der thieriſche Mag-*
„*netismus, und mit dieſem das Geheimniſs des menſch-*
„*lichen Lebens noch volkommener aufſchlieſſen, und ſie*
„*in die geſammten Geſetze ſeiner Regſamkeit hineinſe-*
„*hen laſſen.*"

Ja, de mensch naar ziel en ligchaam, de geheele mensch moet genomen worden, en het *willen*, het *gelooven* bij het dierlijk magnetismus — voor u tot eenen zoo ontzettenden aanſtoot — is weder natuur!

Maar, op ondervindingen, op waarnemingen van anderen wilt gij u niet verlaten. — Groote, veelomvattende, diepdenkende BACO! gij hebt naar waarheid gezegd: „Geleerde mannen zijn algemeen te ligt gene-
„gen, daadzaken, waarvan de verklaring niet terſtond
„onder het oog valt, voor volksſprookjes te verkla-
„ren; en niet zelden zijn zij daardoor vervoerd ge-
„worden, belangrijke verſchijnſelen te miskennen, wel-
„ke van geheel de wereld worden waargenomen, en

„dus

Digitized by Google

„ dus van ooggetuigen, welker onpartijdigheid niet in „ twijfel kan worden getrokken, daar geene vooron„ derſtellingen of aangenomene begrippen op derzelver „ wijze van zien eenigen invloed hebben." *Vormdrift*, *aërolyten*, *ſympathie* en *antipathie*, *rhabdomanthie* en het dierlijk magnetismus kunnen er ten voorbeelde van zijn. Doch geleerden, de regten van het gewoon gezond menſchenverſtand wederom erkennende, nemen thans alles daarvan aan, wat op onbedriegelijke ondervinding ſteunt. Ik beken, dat ik te voren nog al hoog liep met Lord CHESTERFIELD's ſchaal van gelooven en niet gelooven, en nam met hem van het nieuw wonderbare niet meer dan drie tienden, en van het oud wonderbare dan één tiende; maar ouden en nieuwen, ook een BACO en BUFFON, en vooral de ondervinding, hebben mij voorzigtiger gemaakt in alles, wat tot de natuur en hare werken betrekkelijk is.

In *Jutland* en in *Berlijn*, bij den ſchaapherder en bij den hoveling, bij den ſteenzager en bij den wijsgeer neemt men verſchijnſelen waar, door aanwending van eene bijzondere natuurkracht, die alle, tot in de kleinſte kleinigheden toe, zamenſtemmen. Maar men weigert geloof, omdat men aan de natuur dit wonderbare niet wil toekennen. Men zegt: het is misleiding, het is verbeelding! Doch men ſchijnt niet in te zien, dat men alzoo aan den mensch het onbegrijpelijke, het onmogelijke moet toeſchrijven.

Ik zeg dan thans met den hoogleeraar ESCHENMAIJER, wanneer hij eene verwonderlijke voorzegging van twee ſomnambulen verhaalt: „ *Hier ſteht das* „ *Factum*, *und wieder das Factum*, *und kein Raiſon*„ *nement. Mögen jene nun ihren kalten Scepticismus* „ *oder ihre luſtigen Frivolitäten daran üben*, *es liegt* „ *an Beydem nicht viel*, *und ich entgegne ihnen mit dem* „ *Motto von* HUFELAND *und* STIEGLITZ: „„ Fac„„ tum infectum fieri nequit."" — *Doch*, *noch eine* „ *Ausflucht!* ALLES WAR ZUFALL. — *Richtiges Wort* „ *der Erbarmlichkeit!*"

Digitized by Google

Nog iets, ten beſluite omtrent uw aanzoek, „ om „ door eenen gemagnetiſeerden te doen lezen een woord, „ dat, duidelijk geſchreven, door den heer VAN MARUM in eene doos zoude geplaatst worden, welke „ doos wél geſloten, en met de zegels van zes heeren Directeuren der Haarlemſche Maatſchappij verzegeld zou „ zijn," enz. aan den uitſlag van welke proef zich niet alleen uw geloof of ongeloof op het ſtelligst verbindt, maar aan welker bevestiging gij en de heer VAN MARUM, ten voordeele van het *Inſtituut van Dooven en Stommen*, de betaling van tweehonderd gulden verbinden.

Gij zegt: „ Aan dit verzoek is nog niet voldaan." Juist, zoo als ik vroeger geſchreven heb. Ik ben na die ééne behandeling, waarvan ik een weinig heb opgegeven, geen magnetiſeur meer geweest, en kon dus onmogelijk aan dit uw verzoek voldoen. Ik heb wel aan eenige heeren magnetiſeurs der heeren voorſtel medegedeeld; maar het kwam mij voor, dat zij nagenoeg dachten als ABRAHAM, in de gelijkenis *Luk.* XVI: 19 env. Door de openlijke bekendmaking van dit, voor het Inſtituut geenszins onverſchillig, edelmoedig aanbod, treedt misſchien de een of andere magnetiſeur, die helderzienden heeft, op, om er aan te voldoen; en bij het welſlagen in dezen zal vast het Inſtituut het ongeloof der heeren in zijne gevolgen zegenen. Doch, vergun mij deswege nog een woord.

„ In het tegengeſteld geval zullen wij altijd volhou„ den, dat het hoogst onwaarſchijnlijk is," (dit kan nog al, maar!) „ en nimmer gelooven, dat er buiten „ de gewone zintuigen aan de ziel gewaarwordingen „ kunnen worden overgebragt," enz.

Behalve alle andere aanmerkingen, zeg ik ſlechts, dat, zoo gij regt hebt, om, al ware het dat aan uw voorſtel niet voldaan wierd, geloof te weigeren, ik niet weet, wat men door gelooven te verſtaan hebbe, alsmede, waarop geſchiedkundig gezag ſteune. Doch deze ver-

Digitized by Google

verklaring is zeker onbedacht uwer penne ontglipt; en dan op een woord te zien, zou ijdele vitterij zijn.

Zoo meen ik dan, welędele heer en vriend! de wezenlijkheid van het dierlijk magnetismus verdedigd, en regt te hebben, om hetzelve als natuurverschijnsel te mogen opnemen.

Daar ik begrijp, dat het tot niets nut kan zijn, verder in eenig betoog te treden, en wij niet verlangen te strijden over onderstellingen ter verklaring der verschijnselen, en nog minder tot woordenstrijd zullen genegen zijn; zoo wensch ik tijd en arbeid voortaan aan dit ons verschil niet meer, maar liever aan den opbouw der wetenschappen te besteden.

Ik heb de eer met hoogachting te zijn

Uw weled. zeer gel. dienstv. dienaar en vriend
J. A. UILKENS.

GEGISTE MERRIEMELK, OP NIEUW, ALS GENEESMIDDEL TEGEN DE LONGTERING, AANBEVOLEN.

(Medegedeeld door den Hofraad Dr. SCHWABE, te *Weimar*.)

In een, onlangs te *Petersburg* verschenen, werk: *Les Tatares Nogais, par le P.* DE GOUROFF, vindt men bladz. 68 de navolgende waarneming, welke ik waardig keur, om aan mijne ambtgenooten, die dit belangrijke werk niet mogten kennen, openlijk mede te deelen. Vooral verzoek ik die Geneesheeren, welke, in de nabijheid van groote stoeterijen wonende, eerder de gelegenheid hebben om dit middel te beproeven, eenige oplettendheid daaraan te besteden. In de Verhandelingen van het natuur- en geneeskundig Gezelschap te *Moskow*, vindt men een opstel van C. J. HÖBERBEIN, over het gebruik van de *koumisf*, of gegiste merriemelk, als geneesmiddel. Nadat de schrijver, in den jare 1772, den veldtogt in *Moldavië* en *Wallachijen* als Heelmeester had bijgewoond, werd hij van onderscheidene

Digitized by Google

zware ziekten aangetast, welke eene longtering ten gevolge hadden, die van hevig hoesten, bloedspuwen, hectische koortsen, slapeloosheid en andere toevallen verzeld was, en eene spoedige ontbinding deden vreezen. In dezen wanhopigen toestand overreedde hem de bevelhebber van het Regiment, waarbij hij diende, om zijne toevlugt te nemen tot een middel, hetwelk hemzelven van zulk eene ziekte had genezen, waarin alle andere pogingen der kunst vruchteloos waren geweest. Dit was de *koumisf.* In het laatst van April, in den jare 1792, begon HÖBERREIN, bij eenen gepasten leefregel, dit middel te gebruiken; en omtrent het einde des najaars waren zijne krachten in zoo verre hersteld, dat hij, als te vören, zijn beroep weder kon vervullen. — Uit zijne Verhandeling over de *koumisf* zal ik het belangrijkste mededeelen.

Tot de bereiding van de *koumisf* behoort niets anders dan merriemelk en zuurdeeg. Het zuurdeeg moet liefst uit roggemeel bestaan; hoewel men, bij gebrek daaraan, ook iets anders soortgelijks kan nemen. Men giet 16 pond laauwe merriemelk in een houten vaatwerk, en legt het zuurdeeg, in linnen gewikkeld, daarin. Het wel toegedekte vaatwerk plaatst men in eene warmte van 24 tot 26°. Reaumur, tot dat de melk eenen wijnachtigen, aangenamen en ligtzuren smaak krijgt. 16 tot 20 uren zijn hiertoe toereikend. Plaatst men deze vloeistof in eene grootere warmte dan de opgegevene, zoo gaat zij te spoedig uit de wijnachtige in de zure gisting over, en dan kan zij niet meer gebruikt worden. Is de wijnachtige gisting voltooid, dan schept men met een' lepel de boven op drijvende en andere vette deelen af, en zeeft de vlocistof zorgvuldig door. Dan wordt dezelve gedurende een uur langzaam omgeroerd, op flesschen gedaan, en goed gekurkt op eene koele plaats bewaard. In plaats van zuurdeeg, kan men ook deze vloeistof zelve bezigen, wanneer zij maar eens tot gisting is overgegaan. Wanneer men de gegiste melk met de vette deelen vermengt, in plaats van deze weg te nemen, en dezel-

Digitized by Google

zelve dan eenige uren langzaam ſchudt, zoo heeft men eenen zuurachtigen, zeer aangenamen drank, en deze is eigenlijk de *koumisf* der Tartaren; maar dezen kunnen ſlechts zulke menſchen verdragen, welker ſpijsvertering niet verzwakt is, omdat hij veel voedzamer is.

De merrien, van welke men de melk gebruiken wil, vorderen eene bijzondere oplettendheid. Zij moeten van middelbare jaren zijn, en mogen niet van hare veulens geſcheiden worden; men moet dezelven nacht en dag op vette weiden laten grazen, en mag haar noch hooi noch haver geven. De geſchiktſte maanden tot het gebruik van de *koumisf* zijn Mei, Junij en Julij. Wanneer men zich van dit middel in den winter wilde bedienen, moet men aan deze dieren het beste hooi, een weinig haver, en eene matige beweging, waardoor zij niet in het zweet geraken, geven.

Voor het overige is het met de *koumisf*, als met het gebruik der mineraalwateren. Gebruikt men dezelve, bevrijd van alle inſpannende bezigheden, op het land, zoo bevordert men grootelijks de uitwerking, welke men bedoelt.

LUTER OP DEN RIJKSDAG TE WORMS.

KAREL DE V was na den dood van MAXIMILIAAN DEN I, die in het begin van 1519 ſtierf, tot Duitſchen Keizer verkozen, en een kleinzoon van MAXIMILIAAN. Dat KAREL de Keizerskroon eigenlijk aan FREDERIK *den Wijzen* te danken had, die dezelve edelmoediglijk weigerde, toen men hem die aanbood, zich met zijnen ouderdom verontſchuldigende, is bekend genoeg. Maar deze omſtandigheid is tevens ook gewigtig voor de Hervorming, omdat KAREL den beſchermer van LUTER, FREDERIK *den Wijzen*, wilde ontzien, zonder echter ook den Paus te vertoornen, wiens vriendſchap hij in Italië, en vooral voor de aanſtaande, toen nog noodzakelijk gehoudene,

Digitized by Google

Keizerkrooning, noodig had. Toen nu de Paus bij hem aandrong, om LUTER en alle zijne aanhangers de ſtraffe aan te doen, waarin zij door den ban vervallen waren, dacht KAREL, toenmaals nog een jongeling van twintig jaren, welke den Keurvorst van Saksen, FREDERIK *den Wijzen*, uit hoogachting zijnen vader noemde, het ware voegzaamst, eenen middelweg te kiezen, en riep dus LUTER ter verantwoording op den Rijksdag te *Worms*, welke in het jaar 1521 gehouden werd. Dus werd een religietwist het onderwerp eener Rijksvergadering.

Den 4 April 1521 vertrok LUTER, verzeld van den Keizerlijken Heraut, KASPAR STURM, van JUSTUS JONAS en NIKOLAAS AMSDORF, zijne ambtgenooten, en den Regtsgeleerde, Dr. HIERONYMUS SCHURF, welken de zorgzame Keurvorst hem tot Advocaat medegaf, van *Wittenberg*. Bij zijn affcheid zeide hij tot zijnen geliefden MELANCHTON, die bedrukt achterbleef: „ Kom ik niet weder en vermoorden mij „ mijne vijanden, dan bezweer ik u, lieve Broeder! „ laat niet na te onderwijzen en in de waarheid des „ Goddelijken Woords te volharden. Werk voor mij „ mede, gedurende mijne afwezigheid; gij kunt het nog „ beter doen. Daarom is aan mij ook niet veel verlo„ ren. Aan u heeft God de Heer nog eenen geleerde„ ren ſtrijder."

De Wittenbergers ſmolten in tranen, want zij dachten hunnen beminden Leeraar nooit weder te zien. De akademiſche jongelingen verzelden hem tot aan de poort, en maakten teekenen van het kruis achter hem, tot dat zij hem uit het gezigt verloren.

Op zijne reize predikte LUTER te *Erfurt*, op aanhoudend verzoek, voor eene talrijke menigte toehoorders. De meesten van dezen geloofden, het ware voor de laatſte keer, dat zij gelegenheid hadden hem te hooren, en beſchouwden dus zijne leerrede als eene kostbare herinnering. Te *Frankfort* werd hij ziek, maar niet moedeloos, en hij liet zich geenszins overreden, om

Digitized by Google

om zijne reis af te breken. Te vergeefs waarſchuwden hem zijne vrienden voor *Worms*. „ Al ſtopkten zij ook „ een vuur," zeide hij, „ dat tusſchen *Wittenberg* en „ *Worms* tot aan den hemel reikte, dan zoude ik toch, „ in den naam des Heeren, verſchijnen."

Aldus ging de reis voort, tot dat men de poorten der ſtad *Worms* voor zich had.

„ Toen ik niet verre van *Worms* was," verhaalt LUTER zelf, „ zendt SPALATIN mij iemand te gemoet, „ en laat mij waarſchuwen, ik zoude niet binnen tre- „ den en mij in zulk een gevaar begeven. Maar ik liet „ hem antwoorden: al waren ook zoo vele duivels in „ de ſtad, als pannen op de daken, dan wilde ik toch „ komen en niets vreezen; want ik was onverſaagd en „ onbevreesd."

„ Nu reed ik," verhaalt hij verder, (het was den 16 April) „ in eenen open wagen, met mijne kap op, de „ ſtad binnen. Toen kwam alles op de ſtraat geloopen, „ en wilde den monnik Dr. MARTIN zien. Ik begaf „ mij toen in Hertog FREDERIK's woning; ook de- „ ze was bevreesd geweest, toen ik naar *Worms* kwam."

Een gedeelte van den nacht, vóór den gewigtigen dag, waarop LUTER de door hem erkende waarheid voor Keizer en Vorſten zoude belijden en verdedigen, bragt hij ſtaande voor het venſter door, ſloeg zijne oogen naar den hemel, vanwaar hij bijſtand verwachtte, en ſpeelde eenigen tijd op zijne luit, de vertrouwde gezellin zijner eenzaamheid, welker zachte toonen zijne beſtormde ziel reeds zoo dikwerf geſterkt, en troost en vrede in zijn beklemd hart getooverd hadden.

Reeds den volgenden dag, den 17 April, des namiddags om 4 uur, trad hij in de luisterrijke Rijksvergadering, tot welke hij, van wege den grooten toeloop des volks, door eenen tuin en langs verborgene wegen moest gebragt worden.

Voor den ingang der groote vergaderzaal ſtond de grijze krijgsheld, GEORGE VAN FRUNDSBERG, of FRONSBERG, welke reeds onder MAXIMILIAAN

Digitized by Google

DEN I tegen de Venetianen en Zwitsers met roem geſtreden had, en thans Keizerlijk Maarſchalk was. Hij klopte LUTER op de ſchouders, met de goedhartige woorden: „ Monnikje! monnikje! gij doet thans eenen „ gang, welken ik en zoo menig Overſte, ook in on„ze ernſtigſte ſlagorde, niet gedaan hebben. Zijt „ gij in het regte gevoelen en uwer zake zeker, wees „ dan maar gerust en vaar in Gods naam voort! God „ zal u niet verlaten."

Toen LUTER de eerſte keer voor die aanzienlijke Rijksvergadering ſtond, waarbij Keizer KAREL DE V, zijn broeder de Aartshertog FERDINAND, 6 Keurvorſten, 24 Hertogen, 8 Markgraven, 30 Bisſchoppen en Prelaten, 5 Koninklijke Gezanten, enz. tegenwoordig waren, vond men aan het raadhuis een geſchrift aangeplakt, waarin de Keizer ernſtig gebeden werd, om LUTER niet onverhoord te veroordeelen. Wanneer dit desniettemin gebeurde, dan moest de Keizer weten, dat 400 Adelijken, welke 8000 man te paard en te voet konden leveren, LUTER zouden verdedigen, *om hem te behouden en om tegen zijne vijanden te handelen.* Het was toen ook een algemeen gerucht, dat FRANS VAN SICKINGEN krijgslieden had verzameld, en dat 400 Frankiſche edellieden zich tot verdediging van LUTER verbonden hadden. Volgens de geloofwaardigſte berigten, welke door eene plaats in LUTER's ſchriften bevestigd worden, was dit gerucht ook geenszins ongegrond.

LUTER intusſchen, geſterkt door een krachtig gebed, ſtond in die groote Rijksvergadering met een beſcheiden maar bedaard gelaat; zijne ziel was in eene geſpannen verwachting, maar gerust, welgemoed en op God vertrouwende. De oogen aller aanwezigen ſchenen alleen, met de uiterſte nieuwsgierigheid, op hem gevestigd.

Thans legde JOHANN VAN ECK (welken men niet met den Godgeleerden van gelijken naam moet verwisſelen) twee vragen voor:

1).

Digitized by Google

1) Of hij die boeken, welke daar op eene bank gelegd waren, voor de zijnen erkende?

2) Of hij de daarin vervatte ſtellingen wilde herroepen?

Op de herinnering van Dr. SCHURF, liet zich LUTER eerst de titels der boeken voorlezen, en erkende dezelven toen voor de zijnen.

Op de tweede vraag antwoordde hij aldus: „ Daar deze „ zaak Gods Woord, het Christelijk geloof en de zaligheid „ aangaat, zoo verzoek ik, dat ik een weinig moge overden„ken, opdat ik, zonder nadeel voor Gods Woord, en „ zonder gevaar voor de zaligheid mijner ziele, op de voor„gelegde vragen moge kunnen antwoorden."

Men gaf hem 24 uren tijd om te overleggen.

Den volgenden dag verſcheen hij weder voor de vergadering, en toen de tweede vraag herhaald werd, antwoordde hij: „ De inhoud mijner ſchriften is van verſchillenden aard. „ Hetgeen ik tegen den Paus geſchreven heb, kan ik niet „ herroepen, zonder afbreuk te doen aan het Evangelie, en „ zonder de dwingelandij van den Paus over de kerk te be„vorderen. In andere ſchriften heb ik van het geloof, van „ een Christelijk leven en goede werken geſproken, en deze „ kan ik dus ook niet herroepen. Eenigen mijner boeken, „ eindelijk, zijn tegen mijne vijanden geſchreven, welke mij„ne leer hebben aangetast en de leer van den Paus verdedigd. „ Van dezen betuig ik, dat ze wel wat ſcherp geſchreven „ zijn. Maar, omdat het daarbij op de voorgedragene lee„ringen aankomt, en omdat ik deze altijd uit de H. Schrift „ duidelijk bewezen heb, zoo kan ik ook daarvan niet af„gaan. Wanneer men echter uit de H. Schrift — maar niet „ uit eenig menſchelijk boek — mij van eene dwaling kan „ overtuigen, dan ben ik bereid, mijne ſchriften niet alleen „ te herroepen, maar zelf te verbranden."

Op de herhaalde begeerte, om alle twistredenen ter zijde te ſtellen, en een kort, eenvoudig antwoord te geven, zeide LUTER: „ Daar gij dan een eenvoudig en duidelijk antwoord „ begeert, zoo zal ik er u een geven, hetwelk noch horens „ noch tanden zal hebben; namelijk aldus: ten zij dat ik „ met getuigenisſen uit de H. Schrift of met andere duide„lijke bewijzen verwonnen en overtuigd worde — want aan „ Paus en Conciliën geloof ik niet, omdat dezelven dik„wijls gedwaald en met elkander getwist hebben — anders

Digitized by Google

„ kan en wil ik niet herroepen, omdat het noch veilig noch „ raadzaam is, iets tegen zijn geweten te doen. Hier ſta ik; „ ik kan niet anders. God helpe mij! Amen."

De meeste Rijksvorſten werden door de mannelijke taal van LUTER tot bewondering opgetogen. Zijn gedrag had, in het bijzonder, eenen voordeeligen indruk op den Keurvorst van Sakſen gemaakt. Deze ſcheen waarſchijnlijk gevreesd te hebben, dat LUTER, door een bedeesd gedrag, hemzelven, zijnen beſchermer, voor zulk eene doorluchtige vergadering zoude beſchamen. Maar toen juist het tegendeel gebeurde, gaf hij, nog dien zelfden avond, jegens SPALATIN zijne tevredenheid te kennen, zeggende: „ Hoe ſchoon „ heeft Pater MARTIN voor Keizer en Raad geſproken! Hij „ was moedig genoeg, misſchien maar al te moedig." — Ook de Keizer zeide: „ Die monnik ſpreekt vrijmoedig en is zeer „ onverſaagd." Zoo veel te minder behaagde LUTER's gelaat aan den Keizer, en deze zou gezegd hebben: „ Deze „ monnik zoude mij nooit tot ketter maken." — Wanneer dit ook waar is, dan bewijst zulks niets anders dan het bedriegelijke van zulke oordeelvellingen, en KAREL was toen nog te jong, dan dat men aan zijn oordeel een groot gewigt kan hechten.

Intuſſchen ſtemde de Keizer toe in het verzoek van eenige Rijksvorſten, voornamelijk van den Keurvorst van *Trier*, RICHARD VAN GREIFENKLAU, en van den Keurvorst van *Brandenburg*, JOACHIM DEN I, om nog eens eene afzonderlijke bijeenkomst met LUTER te hebben. Deze omſtandigheid bewijst ten minſte, dat LUTER, door zijn edel en onverſaagd gedrag, achting verworven had.

De Keizer bepaalde eenen dag tot het verhoor voor dezen naauweren kring. De Keurvorst van *Trier*, die tot de braafſte katholieke Vorſten van zijnen tijd behoorde, wenschte de afſchaffing van vele kerkelijke misbruiken met denzelfden ijver, als het behoud van den kerkvrede. Hij geloofde dus, dat hij zich bij de kerk zeer verdienſtelijk zoude maken, wanneer het hem gelukte, LUTER tot eene minzame overeenkomst te bewegen. Hij verkoos tot bemiddelaar in deze zaak, welke, naar de proeven, die LUTER van zijne ſtandvastigheid reeds gegeven had, niet gemakkelijk ſcheen, eenen man, die, bij groote menſchenkennis, eene groote geleerdheid met welſprekendheid vereenigde. Dit was de Kanſe-

Digitized by Google

felier VEHE (VENUS). Deze deed eene lange aanſpraak aan LUTER, prees in dezelve een gedeelte zijner ſchriften, om derzelver nuttigen inhoud, maar ſchilderde daarna de, door zijne nieuwe leer, over kerk en ſtaat gebragte gevaren met zulke levendige kleuren, hield LUTER zoodanig zijnen pligt voor oogen, om als een goed burger voor het behoud en herſtel der openlijke rust en orde te zorgen, dat LUTER, nog lang daarna, de fijnheid en welſprekendheid van VEHUS niet genoeg kon prijzen. Desniettegenſtaande bleef hij onverwrikt; want hij hield zijne nieuwe inzigten voor de ware, op de H. Schrift gevestigde, en in dat geval gaf hij nooit toe. „ Is de raad of het werk van den mensch," zeide hij, „ dan zal het vergaan; maar is het van God, dan zult gij „ het niet ſtuiten." En hierbij bleef hij. Reeds na het eerſte verhoor had hij aan zijnen vriend SPALATIN gezegd: „ Al hadde ik duizend hoofden, ik liet mij dezelven eerder „ afhakken, dan te herroepen."

Bij zulk eene denkwijze is met eene ook nog zoo groote welſprekendheid niets op iemand te winnen.

LUTER's ſtandvastigheid had op de inwoners van *Worms* zulk eenen duurzamen indruk gemaakt, dat, daar men niet openlijk naar zijne leerſtellingen mogt prediken, een kleine kanſel gemaakt werd, welke van de eene plaats naar de andere werd gedragen, en van welken in bijzondere huizen hier en daar gepredikt werd.

Het is bekend, dat de bitterſte vijanden van LUTER den Keizer raadden, om zich aan het gegeven zekere geleide niet te houden, en hem te laten ombrengen; maar dat de Keizer geantwoord had: „ Wanneer trouw en geloof ook uit de ge„ heele wereld waren verbannen, dan betaamde het toch, dat „ men dezelven bij eenen Keizer vond." — Toen dacht KAREL misſchien wezenlijk, zoo als hij ſprak! —

LUTER, echter, bad den Keurvorst van *Trier* om zijne voorſpraak tot verkrijging van een' nieuwen geleidsbrief, welken hij ook voor 21 dagen verkreeg, op de uitdrukkelijke voorwaarde, zich van alle verdere leering, prediking en ſchrijven te onthouden.

Den 26 April 1521 verliet hij *Worms*, om de terugreis naar zijn geliefd *Wittenberg* te aanvaarden. Maar hij bereikte het doel zijner reize niet, daar hij, (het was op den 4 Mei) midden op den grooten weg, door eenige ruiters, ſchijnbaar

Digitized by Google

baar met geweld, werd opgeligt, en naar het ſterke bergkasteel *Wartburg*, bij *Eiſenach*, in veiligheid werd gebragt. Elkeen weet, dat dit op bevel van den Keurvorst, FREDERIK *den Wijzen*, gebeurde, die ongetwijfeld het doelmatigſte middel tot beveiliging van zijnen begunſtigden verkoos. Want het ware niet raadzaam geweest, den gebannen LUTER, welken alle vervolgingen dreigden, openlijk in zijn land te dulden. Voor het overige is het niet onwaarſchijnlijk, hetgeen velen gelooven, dat de Keizer zelf van deze zaak wist. Den dag vóór zijn vertrek van *Worms*, kreeg LUTER ook nog eenen wenk daarvan. Alles werd zoo geheim verrigt, dat maar weinige perſonen daarvan wisten, en dat zoo wel de vijanden als vrienden van LUTER omtrent zijn lot langen tijd in onzekerheid bleven.

UITTREKSEL VAN EEN PAAR BRIEVEN, GESCHREVEN UIT PARIJS, IN FEBRUARIJ EN MAART, 1817.

In de groote wereld, even als in deze kleine, *Parijs*, is men reeds dagelijks gewend, om hooggeſpannen verwachtingen, of geheel te leur geſteld, of verre overtroffen te zien. In dit laatſte geval ben ik — reeds vrij ongeloovig aan alles, wat de bazuin der nieuwstijdingen vooruit verkondigt — met het Muſeum der Oudheden, hetwelk dezer dagen geopend werd. Hoe gering mijne verwachting daarvan was, meldde u een mijner vorige brieven; en dus moet ik bekennen, dat ik bij mijne intrede eenige minuten lang verbaasd ſtond. Deze reeks van zalen — daar zijn er zestien — nieuw opgeſchilderd, eenigen geheel nieuw, en in marmer en vergulдſel met even veel pracht als ſmaak verſierd; in dezelven de ſtand- en borſtbeelden, *basreliefs*, praalgraven, zuilen, enz. in een ſchoon licht en in de beste orde geplaatst, waarbij geen ander grondbeginſel, dan eene voordeelige en treffende werking der ſtukken, tot regel werd genomen. Waarlijk een ſchoon en grootsch gezigt! hetwelk de Franſchen, uit een beleedigd eergevoel, noopt om ſtaande te houden: „ Dat er in Europa, „ en zelfs in het vaderland der kunſten, ja, wat nog meer „ is, in het Vatikaan, geene verzameling van oudheden zij, „ gelijk aan deze in rijkdom, ſchoonheid en orde van plaatſing. Dat de verbondene Mogendheden aan deze verzame-

„ ling

„ ling eene weldaad hadden bewezen, door dezelve van deze „ *puerils colifichets* en *débris informes*, waaruit het vorig Mu„ seum grootendeels beſtond, (dus zegt het laatſte *Journal* „ *des Débats*) weder te bevrijden."

Het is bekend, dat de Franſchen bij alles hunne *bonne mine à mauvais jeu* weten te maken! En toch is deze verzameling, zoo als zij thans is, behalve eenige ſtukken, welke door vorige Koningen gekocht zijn, b. v. de waarlijk zeer ſchoone DIANA *van Fontainebleau*, uit de tijden van FRANS DEN I, en andere, voornamelijk en grootendeels met vreemde vederen verſierd. Zoo hebben ook de Romeinſche Kommisſarisſen den beroemden Riviergod, *Tiber*, en eenige andere kolosſen laten ſtaan, welke moeijelijk te verplaatſen waren.

Vooral echter is de beroemde verzameling der Oudheden van BORGHESE hier gebleven, en verheerlijkt het Franſche Muſeum door den vechtenden *Gladiator*, den ouden Boschgod met den kleinen BACCHUS, den *Hermaphrodiet*, den MARSIAS, de groote Borgheſeſche Vaas, eenen ſchoonen *Torſo* van den Olympiſchen JUPITER, en vele andere meesterſtukken. Voorts zijn nog eene kolosſale Muſe, de zoogenaamde PALLAS van *Velletri*, GERMANICUS, JASON en andere, de hoofdſieraden van het Muſeum. Men ſchat het geheele getal van ſtand- en borſtbeelden alleen op tachtig ſtuks, behalve de *basreliefs* en ander beeldwerk. Het getal der geheele verzameling, wanneer zij eens voltallig zal zijn, wordt op 400 ſtukken geſchat.

Toen ik de voormalige Zaal van APOLLO naderde, worſtelde ik langen tijd met mijne vrees voor het omzien naar de nis, waar eertijds die Goddelijke ſtond. Zijne plaats is vervangen door de wezenlijk zeer ſchoone DIANA *van Fontainebleau*, welke men ook aan PRAXITELES toeſchrijft, en eene treffende gelijkheid met haren goddelijken broeder heeft. Deze zaal wordt thans ook naar haar genoemd, zoo als de voormalige Zaal van LAOKOÖN naar den *Centaur*, welke door eenen jongen BACCHUS geboeid wordt. Tot vermeerdering dezer verzameling hebben alle Koninklijke paleizen en tuinen, waarin nog iets ſoortgelijks was te vinden, derzelver bezitting moeten afſtaan. Binnen kort zal nog eene verzameling van beelden der oude Franſche Koningen, Helden en Geleerden uit het *Muſée Français* daarbij komen, welke, zoo als bekend is, uit de in het begin der omwenteling vernielde ker-

Digitized by Google

kerken, benevens eenige praalgraven, enz. door LE NOIR hierhenen geborgen werden. Ook deze herſtelde en andere kerken in *Parijs*, *St. Denis*, enz. krijgen nu hare praalgraven en andere gedenkſtukken terug, zoodat het Muſeum van Franſche Oudheden *aux petits Augustins* daardoor waarſchijnlijk geheel ontbonden zal worden.

Men bemint in *Parijs* de treffende uiterſten. Dalen wij dus van die Griekſche Goden- en heldenbeelden en hunne prachtige verblijfplaatſen af tot de *boutique* van den Italiaanſchen hond MUNITO, die in zijne ſoort, en vooral voor de kijkzieke Parijzenaars, niet minder opmerkens- en bezienswaardig is, dan de hemelſche DIANA *van Fontainebleau* en haar verdwenen broeder van *Belvedere*. In de levensgeſchiedenis van dezen alom beroemden hond, welke aan den ingang der vertoonplaats verkocht wordt, zegt de ſchrijver: „ Onder „ het ſchrijven dezer geſchiedenis hoopten wij, dat het ver„ haal der kundigheden van MUNITO de eerzucht der ver„ waarloosde kinderen zoude aanſporen, om zich te laten on„ derwijzen." En dus zijn hier weinig vaders, die hunne kinderen niet in menigte naar dit hooge voorbeeld hunner beſchaving geleiden; en door geheel *Parijs* wordt zoo veel van dezen hond geſproken, dat men in gezelſchappen beſpot wordt, wanneer men hem niet gezien heeft, en van zijne verbazende kunſten niet vertellen kan. Hij ſchrijft en rekent als de bekwaamſte meester. Men ſchrijft hem eene cijferles voor op eene tafel. Zeer ernſtig plaatst hij zich voor dezelve, ſchijnt eenige minuten na te denken, en zoekt dan alle tot de ſom vereischte cijfers uit de op den grond verſtrooid liggende getallen op, zonder dat zijn meester hem ook maar het minſte zigtbare teeken geeft. De ſpelling verſtaat hij volkomen. Een woord wordt hem voorgeſchreven; aanſtonds vindt hij alle daartoe vereischte letters. De ſpeelkaarten kent hij naauwkeurig. Men vraagt hem 10 of 12 kaarten; oogenblikkelijk zoekt hij dezelven, zonder ooit te dwalen, uit een geheel ſpel. — Dit merkwaardige dier, eene ſoort van Poedel, is digt bij *Milaan* geboren, en maakt het fortuin van een arm huisgezin; want de toeloop is verbazend, en men betaalt voor de plaats drie franks.

BRIEF

BRIEF AAN DEN HEER MICHAUD, OVER EENEN KRUISTOGT VAN KINDEREN. Door AMABLE JOURDAIN.

„ Deze brief, te dezen jare te *Parijs* in het licht verſchenen, „ en gerigt aan den ſchrijver der voortreffelijke *Hiſtoire des* „ *Croiſades*, welker eerſte deel in der tijd door ons is aange- „ kondigd, ſcheen ons dubbel waardig, ter kennisſe der le- „ zeren gebragt te worden. De vertaler, intusſchen, geene „ gelegenheid hebbende de aanteekeningen na te zien, noch „ ook alle de geçiteerde ſchrijvers enz. kennende, heeft zich „ op de meeste naauwkeurigheid vooral toegelegd, en hier of „ daar ſomtijds iets onvertaald gelaten, dat misſchien wel had „ mogen overgebragt worden. Men weet, dat het oorſpron- „ kelijke *Fransch* is."

Mijnheer!

De overzeeſche togt, ondernomen tegen het jaar 1212, en wel door enkel kinderen, moge al geen der belangrijkſte gebeurtenisſen zijn, hij ſchijnt, echter, een der zeldzaamſten. Dat de inſtellingen, voorgeſchreven door eenen geest van godsdienſtigheid, en beſtemd om onze kerk uit te breiden of derzelver luister te verheffen, in derzelver voorwerp niet altijd een behoedmiddel gevonden hebben tegen het bederf, dat der menſchelijke zaken eigen is, is eene waarheid, door talrijke voorbeelden geſtaafd: maar dat de geestdrijverij of de geest van het kwade magtig genoeg zij, om in de kindschheid het natuurlijk gevoel van zwakheid te dooven, en dezelve aan haren ſteun te ontrukken; haar die aaneenſchakeling van denkbeelden, die volharding in beſluiten, die overeenſtemming, gevorderd door eene talrijke zamenwerking van individus, in te boezemen, — dit heeft men moeite te gelooven, ſchoon al het aandenken der daadzaak door verſcheidene geſchiedſchrijvers zij bewaard. Alwie den ſmaak der middeleeuwen kent in het wonderbare, en niet anders dan het onvolledig verhaal van de hedendaagſche geſchiedſchrijvers der kruistogten gelezen heeft, geraakt al aanſtonds in verzoeking, dezen togt te rangſchikken onder de fabelachtige avonturen; en, om er geloof aan te hechten, wordt eene vereeniging van getuigenisſen gevorderd, ons vertrouwen waardig.

In

Digitized by Google

In mijn aanvankelijk ongeloof heb ik behagen gevonden om deze getuigenisſen te verzamelen. Ik bied ze u, Mijnheer, in dezen brief aan, ten einde, indien het mogelijk zij, éénen trek te voegen bij het afwisſelend tafereel der afdwalingen van den menſchelijken geest.

Men moet in deze vreemde gebeurtenis verſcheidene omſtandigheden opmerken; derzelver dagteekening, de middelen, die haar voorbereidden, haar uitſlag. Schoon de oordeelkunde geene toereikende middelen bezit om elk dezer punten met naauwkeurigheid te bepalen, zoo leveren toch de kronijken der middeleeuwen toereikend uitvoerige bewijsſtukken op om eene verſtandige weetgierigheid te voldoen.

Betreffende den tijd, de gelijktijdige geſchiedſchrijvers plaatſen dezen kruistogt in het jaar 1212 (1) of, ten laatſte, 1213 (2). Het is alleen door een ligt herkenbaar misverſtand, dat anderen hem twaalf jaar vroeger plaatſen (3), of tien later (4).

Aangaande de plaatſen, die eene dergelijke onderneming zagen ontſtaan en uitvoeren, zoo ſchijnt het, dat de kruisvaarders tot twee verſchillende natiën behoorden, en twee benden vormden, die elk eenen tegenovergeſtelden weg volgden. Dezen, uit *Duitschland* vertrokken, doorkruisten *Saksen*, de *Alpiſche* gebergten, en bragten het tot aan de boorden der *Adriatiſche zee* (5). Genen leverde *Frankrijk* op, en zij, in de ommeſtreken van *Parijs* verzameld, doortrokken *Bourgonje*, en kwamen aan te *Marſeille*, de plaats hunner inſcheping (6).

Wonderverſchijnſels, toovermiddelen, aankondiging van miraculeuze daden werden te werk geſteld om deze jeugd gaande te maken en op de been te brengen. Men verhaalde, volgens VINCENT DE BEAUVAIS, dat *de oude van het gebergte*, die de gewoonte had om *Arſaciden* (*aſſaſſins*, moordenaars) van de teedere jeugd af op te kweeken, twee kerkelijken gevangen hield, en hun de vrijheid niet wilde toeſtaan, voordat zij beloofd hadden, hem jonge knapen uit *Frankrijk* te zullen aanbrengen. Men was dus van gevoelen, dat deze kinderen, bedrogen door valſche viſioenen, en verleid door de beloften der twee kerkelijken, zich wapenden met het teeken des kruiſes.

De kruistogt had in *Duitschland* ten bevorderaar zekeren NIKOLAAS, een *Duitſcher* van geboorte (7). Deze hoop kin-

Digitized by Google

kinderen had zich, zegt BIZARRE, door middel eener valſche openbaring, in het hoofd gebragt, dat de droogte dit jaar zoodanig zou zijn, dat de afgronden der zee droog bevonden wierden, en zij waren te *Genua* gekomen, met het voornemen om naar *Jeruzalem* te gaan, langs de opgedroogde bedding der *Middellandſche zee*.

De zamenſtelling dezer benden beantwoordde volkomen aan zulke middelen der verleiding. Men zag er kinderen van allerlei ouderdom, van allerlei ſtaat, zelfs van beiderlei kunne; ſommigen waren niet meer dan twaalf jaren; zij begaven zich op weg uit ſteden en dorpen, zonder hoofden, zonder leidslieden, zonder eenigen voorraad, met ledige beurs. Te vergeefs zochten hunne ouders, hunne vrienden hen tegen te houden, door hun de dwaasheid van zulken togt aan te toonen; de gevangenſchap, waartoe men hen veroordeelde, verdubbelde hunnen ijver; de deuren brekende, of zich eenen uitgang banende door de muren, ſlaagden zij om te ontſnappen, en gingen zich elk bij zijne bende voegen. Zoo men hen ondervroeg omtrent het oogmerk hunner reize, antwoordden zij, dat ze de heilige plaatſen gingen bezoeken. Schoon eene bedevaart, onder zulke voorteekenen begonnen, door allerlei ſoort van buitenſporigheden gekenmerkt, een voorwerp moest zijn van ergernis veeleer dan ſtichting, waren er, echter, menſchen, onzinnig genoeg om daarin eene werking van Gods almagt te zien; mannen en vrouwen verlieten hunne huizen en velden, en voegden zich bij de zwervende benden, geloovende den weg des heils te volgen; anderen verſchaften hun geld en levensmiddelen, achtende zielen bij te ſtaan, aangeblazen door Gods geest, en geleid door de gevoelens eener levendige godsvrucht. De Paus, van hunnen marsch berigt ontvangende, zeide met een' zucht: „ Die kinderen verwijten *ons* in ſluimering gedompeld „ te zijn, terwijl *zij* ter verdediging des heiligen lands henen „ ſnellen." (8) Zoo mannen van doorzigt in de kerk dezen togt openlijk misprezen, men gaf het ongeloof en de gierigheid als drijfveren op hunner bedillingen; en, om de openbare verachting te ontgaan (9), was de wijsheid veroordeeld tot zwijgen.

Ondertusſchen deed de uitkomst zien, dat alwat de mensch onderneemt, zonder den evenaar der rede en de kracht des nadenkens, geene gelukkige uitkomst heeft; en welhaast,

Digitized by Google

zegt de Bisschop SICARD, verdween deze menigte geheel: *quasi evanuit universa.*

Maar hier moet men het lot der *Fransche* en *Duitsche* kruisvaarders zorgvuldig onderscheiden, schoon een deel van dezen zich naar *Italië* kan gewend hebben.

Het was genoeg, het teeken des kruises te dragen, om in den kruistogt toegelaten te worden. Zoo het de waakzaamheid der Vorsten en Prelaten, in de kruistogten door geestelijk en wereldlijk gezag bestierd, niet gelukte, de lieden van slechte zeden daaruit te weren; welke soort van volk moest dan niet in eene vereeniging schuilen, zonder eenige oplettendheid gevormd, en welker leden meestendeels, even als de verloren zoon, het vaderlijk huis ontvlugtten, om zich, zonder dwang, aan hunne verkeerde neigingen over te geven? Ook moet ons het verhaal van GODEFROI *den Monnik* niet verbazen, wanneer hij vermeldt, dat dieven zich vermengden onder de *Duitsche* bedevaartgangers, en verdwenen, na hen beroofd te hebben van hunne bagaadje en de geschenken, welke de geloovigen onder hen uitdeelden. Een dezer dieven, te *Keulen* ontdekt zijnde, eindigde zijne dagen aan de galg. Bij dit eerste ongeluk voegde zich eene menigte van rampen, noodzakelijk gevolg des gebreks aan alle voorzorg bij de kruisvaarders. De vermoeijenis van eenen langen weg, de hitte, de behoefte, maaiden een groot deel weg. Van de genen, die in *Italië* aankwamen, verspreidden sommigen zich over de velden, en, door de inwoners uitgeschud, werden zij tot slaven gemaakt; anderen, ten getale van zeven duizend, vertoonden zich voor *Genua*. In den aanvang vergunde hun de Senaat, zes of zeven dagen in de stad te vertoeven; maar, vervolgens nadenkende over de nuttelooshеid hunner onderneming, vreezende dat zulk eene menigte gebrek zou te weeg brengen, inzonderheid beducht, dat FREDERIK, die destijds in opstand was tegen den heiligen stoel en in oorlog met *Genua*, mogt gebruik maken van deze omstandigheid om eenig oproer te verwekken, beval hij de kruisvaarders, zich van de stad te verwijderen. Ondertusschen was er, ten tijde van BIZARRE, een aangenomen gevoelen, dat het Gemeenebest het burgerregt toestond aan verscheidenen dezer jonge *Duitschers*, door den luister hunner geboorte onderscheiden; — zij verwierven in het vervolg genoegzaam gewigt, om in de orde der Patriciërs te geraken; en het is

van

Digitized by Google

van hen, dat afkomſtig zijn verſcheidene uitſtekende geſlachten van onzen tijd, onder welke men het huis van VIVALDI mag onderſcheiden. De anderen zagen te laat hunnen misſlag in, namen de reis naar hun vaderland weer aan; en deze kruisvaarders, die men in talrijke benden had zien uittrekken, gezangen zingende om elkander aan te moedigen, kwamen terug, een voor een, van alles ontbloot, op bloote voeten, ondervindende de benaauwdheden van den honger, en ſtrekkende tot uitjouwing des gemeens in ſteden en dorpen: in deze vernedering verloren onderſcheidene jonge meisjes de bloem der maagdelijkheid.

De *Franſche* kruisvaarders ondervonden een bijna gelijk lot: een klein gedeelte kwam terug; de overigen vergingen in de golven, of werden een voorwerp van ſpeculatie voor twee kooplieden te *Marſeille*. HUGO FERREUS en WILLEM PORCUS, dit waren hunne namen, dreven met de *Sarracenen* eenen uitgebreiden handel, van welken de verkoop van jonge knapen eenen aanmerkelijken tak uitmaakte. De gelegenheid tot eene voordeelige onderneming kon niet gunſtiger zijn; zij boden dus den pelgrims, te *Marſeille* komende, aan, om hen over te brengen naar het Oosten, zonder eenige vergelding, gevende van deze daad van edelmoedigheid de godsvrucht als drijfveer op. Dit voorſtel werd met blijdſchap aangenomen; en zeven ſchepen, met deze bedevaartgangers bevracht, ſtevenden naar de kusten van *Syrië*. Ten einde van twee dagen zeilens, toen de ſchepen in het gezigt des eilands *St. Pierre*, digt bij *la Roche du reclus*, gekomen waren, verhief zich een geweldige ſtorm, en de zee verzwolg twee dezer ſchepen, met alle de reizigers, door dezelven gevoerd. De vijf overigen kwamen tot *Bugië* en *Alexandrië*, en de jonge kruisvaarders werden allen verkocht aan *Sarracenen* of ſlavenhandelaars (10). De Kalif kocht er veertig voor zijn deel, die allen het geestelijk kleed droegen, en liet ze zorgvuldiglijk op eene afgezonderde plaats opvoeden: twaalf anderen kwamen als martelaren om, hunnen godsdienst niet hebbende willen verzaken. Geen hunner, naar het zeggen van een' der kerkelijken, door den Kalif opgevoed, en in het vervolg zijne vrijheid herkrijgende, omhelsde den godsdienst der *Mahomedanen:* allen, getrouw aan het geloof hunner vaderen, beleefden hetzelve ſtandvastiglijk in tranen en ſlavernij. HUGO en WILLEM, naderhand een ontwerp gevormd

Digitized by Google

hebbende om FREDERIK te vermoorden, werden ontdekt; en ſtierven eenen ſchandelijken dood, te gelijk met drie *Sarracenen*, hunne medepligtigen, vindende, in dit jammerlijk uiteinde, het billijk loon huns verraads.

In het vervolg liet Paus GREGORIUS DE IX eene kerk op het eiland *St. Pierre* bouwen, ter eere der ſchipbreukelingen, en ſtelde twaalf Canonicaten in, om den dienst daarin te vervullen. Men vertoonde nog, ten tijde van ALBERIK, de plaats, waar de lijken begraven waren, welke de zee op de oevers geworpen had.

Betreffende de kruisvaarders, die zoo vele rampen overleefden en in *Europa* bleven, de Paus wilde dezelven van hunne gelofte niet ontſlaan, met uitzondering, evenwel, van eenige grijsaards of ziekelijken; de overigen waren verpligt, zich bij rijper jaren van hunne bedevaart te kwijten, of zij kochten ze af door aalmoezen.

Zoodanig was de uitſlag van dezen kruistogt, welke twee kronijken beſtempelen met eenen gegronden titel: *expeditio nugatoria*, *expeditio deriſoria* (11).

Twee punten kunnen in dit verhaal vreemd ſchijnen: de voorwaarde, door den ouden van het gebergte gehecht aan de vrijheid van de kerkelijken, waarvan VINCENT DE BEAUVAIS ſpreekt; en de handel in kinderen, door de kooplieden van *Marſeille* ondernomen.

Ten aanzien van het eerſte, kan men niets anders opgeven, dan het gevoelen, onder de volken van het Westen omhelsd. Men geloofde, namelijk, in de dertiende eeuw, algemeen, dat de oude van het gebergte verſtandhoudingen onderhield in het Christelijk *Europa*; zelfs werden verſcheidene Vorſten beſchuldigd van toevlugt genomen te hebben tot den ponjaard zijner ſluikmoordenaars, om zich van hunne vijanden te ontdoen. FREDERIK ontving zijne ambasſadeurs in *Sicilië* (12). ROGER BACON beklaagt zich bitterlijk over de betooveringen, welke de *Sarracenen* heimelijk gebruikten, om de jeugdige dienaren van CHRISTUS te verleiden (13); de naam van *asſaſins* (voor moordenaars) was, in de dertiende eeuw, reeds in de gewone taal overgegaan, en deze naam was het voorwerp van algemeenen ſchrik. Niettegenſtaande het gevoelen van eenige oordeelkundigen, zou er dan een dieper onderzoek gevorderd worden, dan deze brief bevat, om het verhaal aan te nemen of te verwerpen van ſchrijvers, gren-

Digitized by Google

grenzende aan den tijd des ouden van den berg en zijne goddelooze kweekelingen.

Wat aangaat den handel in jonge knapen, dit is geene nieuwe zaak; men vindt daarvan ſporen, veel vroeger dan dit tijdsgewricht. De *Grieken* en *Venetianen* dreven dien openlijk genoeg. Paus ZACHARIAS kocht, in 748, verſcheidene Chriſtenſlaven te *Rome*, door kooplieden van *Venetië* opgeligt; die van *Verdun* gingen, naar het getuigenis van LUITPRAND, aan de *Arabieren* van *Spanje* jonge lieden verkoopen, die zij verminkt hadden, en die dienen moesten ter bewaking der vrouwen in het Serail (14). Bovendien wordt het lot der jonge kruisvaarders, die zich te *Marſeille* inſcheepten, en de vernedering en ſlavernij vonden, in plaats van het heilige land, aan hunnen verblinden ijver beloofd, geſtaafd door twee gelijktijdige ſchrijvers, die alle geloof verdienen: het zijn de doorluchtige THOMAS DE CHAMPRÉ (15) en ROGER BACON (16). Ik zie dan geenerlei redelijken twijfel, te opperen omtrent deze daadzaak; maar ik vind er een nieuw voorbeeld in van de menſchelijke begeerlijkheid, die, om zich te voldoen, opoffert, wat natuur en godsdienst heiligst opleveren.

Ontvang, Mijnheer, enz.

(1) VINCENT BELLOV. *Specul. Hist.* l. XXX, c. 5. — ALBERT. STAD. *Chron.* fol. 202, ex ed. REIN. — GODEFR. MONACH. *Annal.* ap. FREH. *Collect.* — ALBERICI *Chron.* p. 459. — SICARD. *Chron.* ap. MURAT. t. VII, p. 623.

(2) THOM. DE CANTIPR. *De Apibus.*

(3) *Chron. Argent.* ap. URTII *Collect.* t. I, p. 11.

(4) JACOB. DE VORRAG. *Chron. Januenſe*, ap. MURAT. t. IX, p. 46. Hetgeen den misſlag in de dagteekening bewijst, is, dat BIZARRE (*Hist. Genuenſ.*), die deze kronijk uitgeſchreven heeft, de gebeurtenis plaatst omtrent het jaar 1212. Ik weet niet, volgens welke kronijk JEAN MASSÉ dezelve in zijne kronijk plaatst in 1210.

(5) *Chron. Anon. de Strasbourg.* GODEFROI *le Moine*, JACQUES DE VORRAGINE, en den Biſschop SICARD.

(6) ALBERIK treedt in vrij vele bijzonderheden; en, ſchoon deze geſchiedſchrijver doorgaans vervalt in eene te groote bijgeloovigheid, zijn getuigenis behoort hier niet in twijfel getrokken te worden.

Digitized by Google

(7) JAC DE VORRAG.
(8) ALBERT DE STADT.
(9) *Chronique Anonyme de Strasbourg.*
(10) Dit verhaal wordt ons geleverd door ALBERIK; men zal het bevestigd vinden door THOMAS DE CHAMPRÉ en ROGER BACON.
(11) *Chron. Augus.* — *Chron. Argent.*
(12) GODEFR. MON.
(13) *Opus Majus*, p. 254, ed. in fol.
(14) Zie MARIN, *Storia civile et politica del commercio de Veneziani*, tom. I, pag. 206; DE GUIGNES, *Mémoire sur le commerce des Francs dans le Levant etc.* tom. XXXVII des *Mém. de l'Acad. des Inscr.*
(15) *Vidimus anno ab incarnat. Di.* 1213 *infinitam puerorum multitudinem spiritu deceptionis arreptos, cum signuculo crucis iter Hierosolymitanum aggressos fuisse, perisseque diversis in locis; et maximam ex iis multitudinem per maleficos quosdam Sarracenis in mari venditos extitisse.* Lib. *De Apibus.*
(16) *Forsan vidistis aut audivistis pro certo, quod pueri de regno Franciae semel occurrebant in infinita multitudine post quemdam malignum hominem, ita quod nec a patribus, nec a matribus, nec ab amicis poterant detineri, et positi sunt in navibus et Sarracenis venditi, et non sunt adhuc LXIV anni. Opus Majus, pag.* 254.

STALEN UIT OOSTINDISCHE NIEUWSPAPIEREN VAN 1815.

1. *Woede eener Tijgerin.*

Het ganſche district *Ramgur* wordt door tijgers, beeren, wolven en andere wilde dieren bewoond, en er verloopt bijna geen dag, zonder dat een menſchelijk wezen het offer van derzelver woede worde. Reeds ſedert eenigen tijd beklaagden zich de boeren van een dorp, dat zich eene tijgerin in deszelfs nabuurſchap genesteld had, en hun alle twee of drie dagen een' ſtier of een' buffel ontroofde. Wij beſloten derhalve, harer bloedgierigheid perk te ſtellen; doch moesten de uitvoering van ons voornemen eene week uitſtellen, tot onze olifanten van eenen togt naar de vesting *Botas* terugkwamen, werwaarts wij ze gezonden hadden. Ondertusſchen liepen dagelijks nieuwe klagten van de dorpbewoners in, en

zij

Digitized by Google

zij hadden wederom acht of negen ſtuks vee verloren, eer de olifanten terugkwamen, en wij de jagt beginnen konden.

De ſchuilhoek, dien zich de tijgerin uitgekozen had, was een dik bosſchaadje; doch gewoonlijk hield zij zich in een minder begroeid woud op, en derwaarts geleidden ons de boeren. Deze plaats naderende, zagen wij daar den bodem bezaaid met beenderen, hoornen en dergelijke, zijnde afkomſtig van het vee, dat zij verſcheurd had, en nog nader komende, verſcheen zij met een paar jongen, die oogenſchijnlijk eerst een paar weken oud waren. Op het oogenblik, dat wij den eerſten kogel op haar affchoten, begaf zij zich met hare jongen in het bosſchaadje, en eene minuut daarna ſprong zij, met een jong in den bek, voor den dag, en liep voor onze olifanten heen; doch, daar mijn vriend en ik haar in den weg ſtonden, keerde zij zich ſpoedig om, en bragt het jong aan eene veiliger plaats. Daarna liep zij weer het bosſchaadje in, en verſcheen terſtond daarop met het tweede jong, dat zij, even zoo droeg als het eerſte: daar zij dezelfde rigting nam als de eerſte maal, zoo verloren wij ze wederom uit het gezigt. Wij beſloten thans, haar na te gaan; doch ongelukkig werd dit voornemen verijdeld, want plotſeling ſprong de tijgerin voor den dag, en vloog op den *mahout* aan, die op mijns vriends olifant zat. Niemand was op deze ſtoutheid verdacht, en de arme aanvoerder werd onder het verſchrikkelijkst gejammer naar beneden geſcheurd, zonder dat wij het verhinderen konden. Gelukkig kende de olifant deze ſoort van jagt, en, in plaats van weg te loopen, bleef hij ſtil ſtaan. Toen de *mahout* ter neer gerukt was, ging de tijgerin eenige ſchreden terug; doch ſlechts met oogmerk, om haren aanval nog heviger te hervatten. Zij deed eenen wanhopigen ſprong op de *houdah*, waarin ik zat, en brak met hare voorpooten derzelver leuning aan twee; doch, daar ik nu voorbereid was, ſchoot ik mijn roer op haar los, en wondde haar in de borst. Het bloed kwam met geweld voor den dag, en het ſcheen, dat zij zou neerzinken; doch zij herſtelde zich ſpoedig weer, en viel nogmaals den armen *mahout* aan, die nog geheel uitgeput op den grond lag. Doch naauwelijks was zij op hem aangevallen, toen de olifant, welks voerder hij was, zich zijns aantrok, en de tijgerin met zijnen voorpoot eenen zoo hevigen ſlag gaf, dat zij

Digitized by Google

zij eenige ſchreden vandaar als dood neertuimelde; waarop wij toeſchoten, en haar te eenemaal afmaakten.

Merkwaardig is het, dat ſedert het ongeluk, den *mahout* bejegend, zijn olifant hem niet uit den ſtal laat dragen, en het levendigſte deel in zijn lot ſchijnt te nemen. Onbeſchrijfelijk was de droefheid dezes diers, zoo lang het van zijnen voerder geſcheiden was, terwijl namelijk de wonden des armen mans verbonden werden. Het weigerde allen voedſel, liet zich door geenen vreemde naderen, en werd ſlechts toen weer handelbaar, als men zijnen voerder in den hoek van den ſtal terug bragt, waar deze gewoon was te ſlapen.

De jonge tijgers heeft men, in ſpijt van allen nazoeken, niet weer kunnen vinden. Zij waren echter nog zoo klein, dat zij bezwaarlijk konden wegloopen.

2. *Arabierslist.*

Gedurende zijn verblijf te *Basſora*, bezocht de heer T**, op eenen namiddag, de *Engelſche factorij*. Terwijl nu het opperhoofd en verſcheidene heeren op het balkon zaten, kwam een jonge, vlugge *Arabier* op een ſchoon paard den hof ingeſprongen, galoppeerde rond, zwenkte met groote behendigheid, wierp eene ſpeer in de hoogte, ving haar in vollen galop weer op, en maakte allerlei kabriolen, trots den besten rijder. Doch, ongelukkigerwijze, was het paard reeds vermoeid, toen het juist over eene graft ſprong, die van den hof naar het naburige veld was gegraven. In dezen ſprong viel het, en wierp zijnen ruiter over den kop in het ſtof. Het arme dier lag, met uitgeſtrekte pooten, onbewegelijk, en een ſtroom van bloed vloot uit deszelfs neusgaten. De *Arabier* ſcheen in den beginne door zijnen val verdoofd; doch ſpoedig kwam hij weer tot zichzelven, ſchudde zijne ooren, ſloeg het ſtof van zijne kleêren, zette zijnen tulband weer op, en naderde zijn paard. Doch hoe groot was zijne droefheid, toen hij het arme dier in zulken toeſtand zag! In den beginne verviel hij in razernij; daarna ſmolt hij in tranen, kuste en omarmde het dier, en beklaagde zijn verlies in de jammerendſte uitdrukkingen. Hij uitte zijne ſmart zoo gevoelig, dat hij allen toeſchouwers het hart raakte. De tegenwoordig zijnde *Engelſchen* riepen hem tot zich, en daar zij van hem vernamen, dat dit paard als veulen in zijn huis op-

Digitized by Google

opgevoed was, en de eenige ſteun zijns vaders, zijner moeder, zijner vrouw en drie kinderen, en dat deszelfs verlies hen gezamenlijk van hun onderhoud beroofde, zoo werden zij ten ſterkſte door medelijden bewogen, verzamelden onderling en onder de hunnen eene aanmerkelijke ſom gelds, en behandigden ze den *Arabier*, hem biddende zich te troosten, en voor dit geld een ander paard te koopen. In de levendigſte dankbaarheid uitbarſtende, die echter door zuchten en ſnikken afgebroken werd, nam de *Arabier* het geſchenk aan, en ging nog eenmaal mismoedig naar zijn paard, met oogmerk, zoo het ſcheen, om het een laatst vaarwel te zeggen en den toom af te doen. Doch naauwelijks was hij aan gene zijde van de graft, of het paard ſprong, op een enkel woord, weer overeind, de ruiter wierp er zich op, en galoppeerde weg, onder een luid gelach over de vreemdelingen, welke hij zoo bij den neus gehad had, en die hem geheel verbaasd naoogden.

BLIJFT IN UW LAND, EN ONDERHOUDT U EERLIJK!

(Uittrekſel eens Briefs van eenen man in *Philadelphia*, aan zijnen vriénd in *Frankfort aan den Mein*, van 28 October 1816.)

De aankomst van onze bloedverwanten, N. H. en zijne vrouw, was onverwacht voor ons. Hun broeder, welken zij hier in *Philadelphia* dachten te vinden, is niet meer hier. Ik heb nooit iets van hem gehoord. Ook hunnen oom, een welgezeten man zonder kinderen, dachten zij hier te vinden; maar die is reeds vóór vele jaren geſtorven. Nu, daar zij niemand meer kenden, was ik wel de naaste, tot welken zij zich vervoegden. Zij hebben eene lange, moeijelijke reis gehad, en zijn bijkans van honger en dorst vergaan. Ook is de kapitein van het ſchip voor den regter gedaagd, om van zijn wreed gedrag jegens de ſcheepsmanſchap verantwoording te doen. Ik zeg, wie in Duitschland zijn brood kan verdienen, vooral wie nog eenig vast goed heeft, die doet wel en beter, wanneer hij in zijn land blijft. Wie met zijn geld kan reizen, mag dit doen; maar dezulken, die hunne reis niet kunnen betalen, niet eens de noodige kleederen, bedden enz. hebben, zoo als dit met onze bloedverwanten het geval is, worden

Digitized by Google

voor 2, 3 of 4 jaren als dienstboden, of zoo men wil als slaven, verkocht, en moeten dikwijls weken lang op het schip blijven, en wachten, tot dat iemand hen koopt. Ik heb mij over onze bloedverwanten ontfermd, zoo dat zij het schip vrij konden verlaten. Thans zijn zij in mijn huis, en wachten op de gelegenheid om iets te kunnen verdienen. Die man zal wel arbeid krijgen; maar ik zal hem toch wel moeten voorschieten, om hunne huishouding maar eenigzins weder te kunnen inrigten. — Nieuwelingen en andere bedriegers praten dezen lieden zoo veel van *Amerika* voor, dat zij moeten gelooven, hier een paradijs te vinden, en dat men hier vecht om de kunstenaars en handwerkslieden. Dit was wel het geval vóór 30, 40 jaren; maar ik verzeker u, hier en in andere steden is dit thans niet meer zoo; ja dikwijls is alles meer dan bezet, vooral in de tegenwoordige slechte tijden, daar reeds sedert jaren geene klinkende munt, maar slechts papierengeld in omloop is, daar alle Europesche volken weder zelven den zeehandel kunnen drijven. Ik herhaal het, geen huisgezin moest uit *Duitschland* naar *Amerika* trekken, ten zij hetzelve de geheele reis kan betalen, en nog iets over heeft, wanneer het den voet aan wal zet. — Zoo er nog meerdere van onze bloedverwanten naar *Amerika* willen gaan, dan zeg hun, dat zij zulks niet ondernemen, ten zij dat zij de geheele reiskosten kunnen betalen, en dan nog iets overhouden. Voor ongehuwde personen vinden zich nog eerder koopers; want elk volwassen persoon, welke zijne reis niet kan betalen, wordt voor 2, 3 of meerdere jaren verkocht, enz.

DE VERWER.

Door KARL STEIN.

Eene kluchtige Vertelling.

In den loop des jongsten krijgs kwam, in eene stad aan den *Rijn*, een jong Armeebeambte bij eenen verwer in kwartier. De krijgsafdeeling was bestemd, te dier plaatse eenigen tijd te verblijven. De huiswaard, een lange, stevige vent, met een barsch uitzigt en slechts één oog, geviel onzen gast in 't geheel niet; maar des te meer behaagde hem deszelfs jonge, mooije vrouw, met welke hij weldra eene al te naauwe verbind-

Digitized by Google

bindtenis aanging; immers, zoo haast haar echtgenoot den rug wendde, ſtaken zij de hoofden ſchertſend en vertrouwelijk zamen.

Op zekeren dag ging de huisheer voor tweemaal vierentwintig uren op reis: dit kwam onzen jongen lieden regt ter ſnede, en de vreemdeling ſloop des avonds, met bewilliging der ongetrouwe echtgenoote, in hare ſlaapkamer. Om middernacht werd plotſeling de deur geopend, en — de man trad binnen. Reeds lang had hij beider verſtandhouding gemerkt, maar omzigtig gezwegen, en bij zich zelven gezworen, de ſchuldigen op de daad te betrappen, en alsdan met nadruk zich te wreken. Hij ſpilde dan nu ook geen enkel woord, maar greep met reuzenkracht den ſidderenden overtreder, droeg hem ter kamer uit, die hij achter zich toeſloot, bragt hem in zijne werkplaats, en plofte hem in een groot vat met eene ijskoude vloeiſtoffe, waarin hij hem bij herhaling onderdompelde; liet daarop den dus gebaadden, die geweldig tandklapperde, loopen, keerde naar de ſlaapkamer der overſpelige vrouwe, tuchtigde haar, en joeg haar ten huize uit.

Intusſchen had de verſchrikte losbol, al tastende, gelukkig zijne kamer bereikt, en was, toen hij in het donker zich van zijne druipnatte kleederen ontdaan en het verwarmende bed gevonden had, regt blijde, nog heelshuids ontſnapt te zijn. In dit aangenaam gevoel ſtraks ingeſlapen, ſtond de zon reeds hoog, toen een bode van den Opperkrijgskommisſaris hem wekte met den last, om bij zijnen Chef zich te laten vinden.

„ Mijn hemel! hoe ziet de Heer Secretaris er uit!" riep de bode, toen hij den ontwakenden aanſchouwde: „ Uw Ed. is geheeleenal *hemelsblaauw!*" — De Secretaris zag verbaasd naar zijne handen, vervolgens in den ſpiegel, en meende op den grond te zinken. Verdiend loon! De verraden echtgenoot had hem, ter ſtraffe, blaauw geverwd. Er bleef hem nu niets anders over, dan den bode te bidden, dat hij hem bij zijnen Chef voor krank deed doorgaan. Deze beloofde zulks, en hij hield woord.

Alle pogingen, om, door ſterk wasſchen, zich van de blaauwe verfſtoffe te ontdoen, mislukten. Hij wreef zich het aangezigt bijkans open; maar — hij was en bleef blaauw,

en

en bevond met ſchrik, dat hij met opregte Indigo, en gevolgelijk *gansch echt*, geverwd was. Hoe raasde en tierde hij!

Des avonds, toen het donker werd, begaf hij zich naar zijnen Chef, die hem altijd zeer genegen was geweest, vertrouwde hem zijn ongeluk, en bad om raad en hulp. Deze beſchermer was een vrolijk man: hoe verder de geverwde kwam in zijn verhaal, te luider lachte hij; maar hulp wist hij even min.

„ Zoo iemand eenig hulpmiddel bekend is om u om te verwen," ſprak hij eindelijk, toen hij weer ſpreken kon, „ dan moet het uw huiswaard zijn, die u in den eigenlijkſten zin *een blaauwtje loopen deed*. Ik zal hem laten roepen, en het daarheen zien te brengen, dat hij een middel aan de hand geve, waardoor gij weder naar een mensch gelijken moogt."

De verwer kwam, maar ſcheen desgelijks geen middel te weten, dat den geverwden bleeken kon. Wanneer de jonge Heer zich dikwerf en gedueht met zeep wascht," zeide hij droogweg, „ zoo kan hij in drie of vier weken zijne oude kleur weder bekomen. Voor 't overige mag hij den Hemel danken, dat hij er zoo goedkoop is afgekomen!"

De Opperkrijgskommisſaris bragt in het midden, dat het jonge mensch onmogelijk vier weken lang blaauw kon blijven; dat hij veelligt nog heden bij den Generaal kon geroepen worden, en waarſchijnlijk in weinige dagen marcheren moest.

„ Het doet mij leed," hernam de verwer met een' verbeten grimlach; „ *wit* kan ik hem niet maken; *zwart* wel, indien uwe Excellentie het beveelt: zwart op blaauw, dat gaat!"

De Kommisſaris vloekte; maar de verwer bleef bedaard, en beval zich in zijne gunst. Gene, die wel lust gevoelde denzelven aan te klagen, maar evenwel begreep, dat het voor den jongen losbol noodzakelijk was, dat de booze handel den ſtrengen Generaal onbekend bleef, zweeg, en gaf nu onzen blaauwen avonturier den raad, zich naar den Veldchirurgijn, die een goed Chemicus was, te begeven; hetgeen deze dan ook dadelijk deed.

De Chirurgijn toonde zich bereid hem te helpen, en ſchreef hem een kruid voor, hetwelk hij moest laten koken, en zich met het aftrekſel wasſchen, waardoor terſtond de blaauwe kleur verdwijnen zou.

Hoe

Digitized by Google

Hoe haastte zich de patient, dit voorschrift op te volgen! Maar — o wee! De Chirurgijn was een schalk, die den Secretaris, die hem nog korts een aardig meisje had ontfutseld, niet lijden mogt; en had alzoo den gelukkigen medevrijer eene tweede slimme pots gespeeld.

Des avonds ontving de Kommisaris een schrijven van onzen held, van dezen inhoud: „Uwe Excellentie verbeelde zich mijnen toestand! Ik ben wanhopig. Die satansche Chirurgijn heeft mij goddeloos bedrogen. Nadat ik mij, overeenkomstig zijn voorschrift, met het mij verordende decoctum gewasschen hebbe, is, wel is waar, de blaauwe kleur geweken; maar, helaas! nu zie ik er geheel *grasgroen* uit!"...

Hoe gelukkig, dat niet in alle huizen een verwer voorhanden is! Maar al te dikwijls, vrees ik, zou men anders onze hedendaagsche jongelingschap *hemelsblaauw* en *grasgroen* zien.

ANEKDOTE VAN LODEWIJK DEN XV.

De Graaf VAN CHAROLOIS, een der Prinsen van den bloede onder de regering van LODEWIJK DEN XV, was berucht wegens de woestheid zijner manieren, die zoo verre ging, dat hij, om allerlei beuzelachtige redenen, het leven van verscheidene zijner huisselijke bedienden opofferde, waarvoor hij toch telkens vergiffenis verwierf van den Koning, aan wien hij gewoon was de zaak als het uitwerksel van een toeval voor te stellen. LODEWIJK, eindelijk met reden vertoornd over de gedurige herhaling van zijne aanvragen om vergiffenis, schonk die nogmaals; maar vergezelde die gunst met de woorden: „Hier is de brief van pardon; maar wees verzekerd, dat ik eenen dergelijken gereed heb, voor wien ook, die u den hals zal breken!" De Prins gevoelde de volle kracht van dit gezegde, en de gedurige herinnering daaraan bleek bij de uitkomst een krachtige teugel te zijn voor zijne geweldige driften.

ANEKDOTE VAN THOMAS MORUS.

THOMAS MORUS, een der beroemdste mannen van zijnen tijd in Engeland, was tevens ook zeer braaf en kiesch. Toen hij nog Grootkanselier was, zond een man, die een pleitgeding

Digitized by Google

ding bij hem had, hem een paar fraaije zilveren flesfchen. MORUS nam dezelven met de grootfte beleefdheid aan, liet ze met den besten wijn uit zijnen kelder vullen, en zond ze met de vriendelijke boodfchap terug: „ Het ware hem een „ groot vermaak geweest, eene gelegenheid gehad te heb„ ben, om hem een bewijs zijner hoogachting te kunnen ge„ ven; dat elke foort van wijn, in zijnen kelder, te zijnen „ dienfte ftond."

ONDERLINGE ZWAKHEID.

Laten we alle menfchen minnen;
'Want al wie op aard' beftaan,
Komen allen eener binnen,
Om er eener uit te gaan.

Allen hulploos, fchreijend, flapend,
In den zwakken kinderftaat;
Ouder, allen ons vergapend
Aan hetgeen ons 't meeste fchaadt.

Allen ons het meest verhoogend
Op 't geen minst ons zelv' behoort;
Allen meestal minst beoogend,
Wat ons meest ten goede fpoort.

Die zij needriger dan dezen,
Niemand is er vrij van waan;
Niemand plaatst, waar 't in moog wezen,
Liefst zich zelven achteraan.

Dees wat ronder, die wat ftroever,
Niemand toont zijn hart geheel;
Dees wat blijder, die wat droever,
Allen morren we al te veel.

Die wat trager, dees wat noester,
Niemand werkt altoos met vlijt;
Die wat zachter, dees wat woester,
Niemand toomt zijn drift altijd.

Dees

Digitized by Google

Dees wat vlugger dan zijn makker;
Beiden toch aan 't ſtof geboeid;
Die wat meer dan deze wakker,
Beiden toch, na 't werk, vermoeid.

De een wat vromer dan een ander,
Ieder toch voor God te koel;
Wel een ſtap ſoms de een vóór d' ander,
Allen toch te ver van 't doel.

Dees wat dommer, die wat wijzer,
Allen, bij Gods wijsheid, blind;
Dees wat jonger, die wat grijzer,
Ieder, in Gods oog, een kind.

Allen dwalen, ſtruiklen, vallen,
Van den aanvang tot aan 't end;
Maar *hij* is het zwakst van allen,
Die zijn zwakheid minst erkent.

Allen zuchten, allen lijden,
Allen treft ſoms ramp of druk.
Dat we elkaar dan nooit benijden:
Nijd verzwaart ons ongeluk.

Dien vall' meer ten deel dan dezen,
Niemand is altoos voldaan;
Dees moog ſchoon, die leelijk wezen,
Alle ſchoonheid zal vergaan.

Dees zij zwakker, die gezonder;
Ziekte is, vroeg of laat, ons lòt:
Niemand redt zich door een wonder;
Ieder ſtrekt den dood ten ſpot.

Dees wat vroeger, die wat later,
Allen zijn wij 't graf ter prooi;
En dan ſpreekt er en dan baat er
Rang noch roem, noch ſchat noch tooi.

Digitized by Google

Ach! dat we ons dan nooit verheffen
Op die ziellooze ijdelheên;
o! Dat wij altijd beseffen:
„ Allen gaan wij grafwaarts heen."

Dat we ons zelv' niet meest bedoelen;
Maar, getrouw aan pligt en deugd,
Liefde voor elkander voelen,
Als de hoogste bron van vreugd.

Dat we er nimmer eerst naar vragen,
Hoe een medewandlaar heet;
Maar hem minnen, hem verdragen,
Daar hij 't zelfde pad betreedt.

Dat we ons voor zijn zwakheên wachten,
Maar die dooven in ons hart;
En, wat in hem goed is, achten,
En hem troosten in zijn smart.

Dat wij dus elkander leiden,
Leiden bij de broederhand,
Tot geen zwakheên ons verbeiden,
In een vlekloos vaderland.

= R.

CHRISTENDOM.

Vereer het Christendom: het leert u *vrij* verrigten,
Waartoe door harden *dwang* de Wetten u verpligten.

GRAFSCHRIFT OP NEWTON (*).

Door Hemel en Natuur en Tijd
Werdt gij d'onsterflijkheid gewijd;
En slechts dit marmer openbaart,
Dat gij, o NEWTON! stervling waart.

(*) Naar het *Latijn:* ISAACUS NEUTONUS, *immortalem testantur Tempus, Natura, Cœlum, mortalem hoc marmor fatetur.*

Digitized by Google

MENGELWERK.

DE KERKHERVORMING.

Vloeit, zangen! vloeit, ter eer van 't groot Hervormingswerk,
Dien zegen voor Europ, dien zegen voor Gods kerk;
Klink, citer! snaren, trilt! den juichtoon aangevangen,
De Algoedheid hoog geloofd in Godgewijde zangen;
Zingt, koren! zingt, heft aan; het loflied klinke alom,
En galm' de bogen door van 't statig heiligdom;
Laat plegtig feestgewaad de dankbre schaar versieren:
Hervorming mag haar feest, haar derde jubel, vieren.

Een zacht maar hoog gevoel zet mij de borst in gloed,
En roert en schokt mijn hart. Geef lucht aan mijn gemoed,
o Dichtkunst! — slechts uw taal is vatbaar uit te drukken
't Genot, dat mij doorstroomt met heilig, zoet verrukken;
Gij, gij hebt, door uw kracht, zoo vaak mij bijgestaan,
Als ik der Vrijheid zong en hief den lofzang aan;
En nu, nu 't heiligste, dat we ooit op aard vereeren,
De Godsdienst, zangen vraagt, zou ik uw hulp ontberen?
Neen,—gij bekroont mijn' wensch; ge ontzegt me uw' bijstand niet:
Klink, citer! snaren, trilt! verhef u, o mijn lied!

Verschijn gij voor mijn' geest, gij onbevlekte Waarheid!
Sta daár, voor mijn gezigt, in al uw' glans en klaarheid;
Schenk gij aan elken toon den indruk van uw beeld;
Maak mij onvatbaar zelfs voor al wat smaadt of streelt.
Leer mij, o Hemeltelg! den waren toonval treffen,
Die hart en zinnen roert en zielen kan verheffen.
En gij, o Geest der Liefde en reine Menschenmin!
Uw zacht en koestrend vuur dring' mij den boezem in!
'k Zal dan, wanneer mijn mond het wanbedrijf moet noemen,
De misdaad slechts alleen, maar nooit den broeder doemen.
Wijs mij op 't beeld van Hem, die voor zijn moorders bad,
Toen hem, aan 't vreeslijk kruis, de dood voor de oogen trad.

Hervormde Christenschaar! hoe ver vaneen gezeten,
Of ge u naar Luter noemt, of naar Kalvijn moogt heeten,

Digitized by Google

Maar toch vereend in liefde en ſtarende op één doel,
Hervormden! 'k roer voor u de ſnaren van 't gevoel.
Heil u! gij ſmaakt een vrucht, die, bij het zorglijk zaaijen,
Schaars 't hopen overliet om immer blij te maaijen;
Heil u! ge aanſchouwt een' dag, waarvan het voorgeſlacht
Een flaauwe ſcheemring ſlechts zag glimmen in den nacht.
U voegt de feestzang; u de dankbre jubeltoonen.
Ziet de eeuwen, in haar vaart, het groote werk bekroonen.
Hef aan het loflied, ſtem den juichtoon, Christenſchaar!
Knielt neêr, verlosten! knielt; het hart zij 't dankaltaar.

Verbeelding, ach! verberg, verberg voor mij de jaren,
In grenzeloozen rouw en jammer heêngevaren!
Dek, Liefde! met uw kleed, dat aaklig ſchriktafreel,
En dat mijn zang alleen door zachte klanken ſtreel'.
Maar neen, — ondanks mijzelf, treedt mij de druk dier tijden
Ontzaglijk voor 't gezigt, als waar hun droevig lijden
Beſtemd voor 't oogenblik; als ſtond het bang gevaar,
De ſchrik van vroeger eeuw, in al zijn grootheid dáár.

'k Aanbid U, Heer der Kerk! want wijsheid zijn uw wegen;
Gij voert, door rampſpoed, op tot vreugde, heil en zegen.
Maar, wat is rampſpoed, wat is lijden, wat is nacht,
Wordt ſlechts uw Godlijk doel, tot heil der aard, volbragt?
Hier, op den weg naar 't graf, waar wij zoo luttel weten,
Is 't dwaasheid, uw beſtuur naar ons begrip te meten.
Hoe donker hier uw doel, voor ons verſtand, ook ſchijn',
't Zal eenmaal voor ons licht, in beter wereld, zijn.
Dat vrij de dag verdwijn' en wegzink' voor onze oogen,
De zon praalt echter ſchoon aan 's hemels wijde bogen;
Haar gloed blinkt in den glans, die van Saturnus ſtraalt,
Schoon nacht en donkerheid op 't ſluimrend halfrond daalt.
Komt, rustig dan den blik op 't zwart tafreel geſlagen;
Met moed den nacht aanſchouwd, bevrucht door leed en plagen,
Dien treurtijd voor de Kerk, dien rampſtaat voor Euroop,
Die worſtling van 't Geloof, dien proefweg voor de Hoop,
Dat dwaalſpoor voor 't Verſtand, dien kampſtrijd voor 't Geweten,
Dat graf van Liefde en Deugd en al wat groot mogt heeten.

Hoe, trotſche Tiberſtad! op Ceſar's luister fier,
Hoe! waait van 't Kapitool der Christnen kruisbanier?

Hoe!

Digitized by Google

Hoe! gij, die op heel de aard in 't strijdperk zegepraalde,
Volgt gij de leer van Hem, die uit den Hemel daalde?
Knielt gij voor Hem, wiens liefde elks hart aan zich verbond;
Hem, die in needrigheid alleen zijn glorie vond;
Die allen alles was, en volk bij volk te gader
Vereende door zijn leer en weêrbragt tot den Vader;
Hem, die, hoe snood miskend, gelasterd en bespot,
Getrouw bleef, tot den dood, in 't vast geloof aan God? —
Maar neen, — de kruisbánier, die wappert bij de altaren,
Is 't merk der heerschappij van Rome's priesterscharen;
De herdersstaf der kerk, gezwaaid met forsche hand,
Stoot Vorsten van den troon, slaat volken in den band;
Geweld, door list gesterkt, deelt schepters uit en kroonen,
In naam van 't Hoofd der kerk, en schokt Europa's troonen;
Verdeeldheid zegepraalt, en heêrschzucht, twist en haat
Verwoesten 't volksgeluk, de rust van elken staat.
Waar Rome's Kerkvoogd spreekt, en dondert met zijn wetten,
Durft geen gekroond Monarch, hoe magtig, zich verzetten:
Wee hem, die 't stout bestaat! wee, wie zich fier verheft!
De ban volgt op den vloek, die, zonder dreigen, treft.

Driewerf gelukkig hij, die, ver van hofgewelven
En vorstlijk praalvertoon, 't geluk vindt in zichzelven;
Wiens leven, onbemerkt en stil, daar henen vliet,
En, wat de Algoedheid schenkt, met dankbre vreugd geniet! —
Genieten? IJdle droom, en beeld van blijder dagen!
Neen; alles is gedoemd, het schandlijkst juk te dragen;
Geen vrijheid, dwang alleen verheft zich stout ten troon,
En nergens kiemt het zaad van 't eedle, goede en schoon:
De Dweepzucht knelt den geest met haar ondraagbre keten,
Smoort de inspraak der natuur, de Godspraak van 't geweten;
Zij hitst den Godsdienshaat tot gruwlen, nooit gehoord,
Bevlekt de broederhand met schrikbren broedermoord,
Ja durft, met schuldloos bloed, de Algoedheid nader treden,
Met huichelend gebaar en vloekbre kerkgebeden. —
Nog hooger stijgt de nood: de troost van Jezus leer
Staat woede en wraak ten doel. Rampzaalge wisselkeer!
Dolzinnig onverstand durft zelfs dien schat ons rooven,
Verdoemt, als ketters, hen, die 't Godlijk woord gelooven;
En 't heiligst boek op aard, des Christens dierbaarst pand,
Wordt, als verderflijk schrift, veroordeeld en verbrand! —

Terug, mijn geest, terug! — dien gruwel zag dan de aarde;
't Moest eene Algoedheid zijn, die zulke monsters spaarde.
En dit heet Christendom, en ijver voor Gods kerk,
Die woestheid zonder grens, barbaarschheid zonder perk!
Rampzaalgen! bukt in 't stof, en, diep ter neêr gebogen,
Smeekt dan d'Ontfermer om genade en mededoogen;
Smeekt om genâê bij Hem, die u vergeving biedt;
Maar lastert Jezus naam, zijn leer en Godsdienst niet.

Gij, die voor wetenschap en kunst uw borst voelt blaken;
Voor wien 't een wellust is, haar tempelkoor te naken;
Die dáár, bij 't zoetst genot, den matten geest verpoost,
Dáár rust vindt voor uw hart, en, onder 't lijden, troost;
Die, naast den kennisboom van 't goede en schoon gezeten,
Al wat de zinnen vleit veracht en kunt vergeten,
Uzelven zalig droomt bij 't reinste zielsgenot:
Vermeetlen! beeft terug. Ziet houtmijt en schavot!
Het wacht u, zoo gij 't waagt, naar de inspraak van 't geweten,
Het duister, waar ge op staart, een' doodschen nacht te heeten;
Het wacht u, zoo gij niet de onfeilbre kerk gelooft,
En blindlings hulde zweert aan haar gemijterd Hoofd.
Wat wiskunst, wat natuur u aanbiedt, uit haar schatten,
Wat wijsheid Grieksch vernuft deed kennen en bevatten,
Hoe krachtig ook de taal der grijze aloudheid spreekt,
Rampzaalgen! beeft terug, eer zich de Aartspriester wreekt.
Bedwingt uw stout vernuft; uw roem zij, niets te weten;
Dingt slechts naar de eer alleen, een' zoon der kerk te heeten;
Zweert, zweert den gruwel af, die uw gemoed besmet;
Bekent uw dwaling, knielt, en bukt voor Rome's wet! —
Ontzetbre duisternis! mijn God! wat wordt dan de aarde?
Wat wordt er van den mensch, zijn' aanleg en zijn waarde?
Gevloekte Heerschzucht! gij, gij hebt, in trage dragt,
Het schriklijk wangedrogt, de Dweepzucht, voortgebragt:
Uit u werd Onverstand en Godsdiensthaat geboren;
De Domheid werd, door u, tot outertolk verkoren;
De leer, door haar verbreid, vervat in duistre taal,
Heerscht, maar door zieledwang, door martelvuur en staal.
Weldadig Christendom! troost, heil en licht der volken!
Gij ziet uw schoon misvormd door huichlende outertolken;
Verdonkerd voor 't gezigt, gehandhaafd, maar door 't zwaard,
Wat bron van heil moest zijn voor 't denkend kroost der aard.

Ont-

Digitized by Google

Ontzetbre duisternis, waar de eeuwen nog op staren,
Verberg u voor mijn oog, zink in den nacht der jaren!
Is dit dan Christendom? heet dit de leer van Hem,
Door wien de waarheid sprak met onweêrstaanbre klem;
Wiens beeld den Vader toonde, in nooit aanschouwde klaarheid;
Wiens groote hoofdles was: dient God in geest en waarheid;
Wiens leven liefde was; in liefde, en zonder vrees,
Den stervling 't ware spoor ter zelfvolmaking wees?
Heet dit dan Christendom, die heerschappij der wereld,
Die zich met purper tooit, met rijk gesteent beperelt?
Heet dit de ware kerk, die, voor de waarheid doof,
Verlichting dwaasheid noemt en vloekbaar ongeloof;
Die, dol van woede en haat, in woeste drift verbolgen,
Haar steunsel vindt in moord, haar wellust in vervolgen?
Heet dit dan herderszorg, wanneer, van 't Vatikaan,
De schrikbre blikscm treft, wie Rome dorst weêrstaan;
De Stedehouder Gods aan 's werelds opperheeren,
Een Mahomed gelijk, door 't zwaard zijn wet doet eeren?....
Terug, mijn geest, terug! — die tijden zijn niet meer.
God sprak; de nacht verdween, en zonk in d'afgrond neêr.

God sprak; de nacht verdween; het licht begon te dagen;
Het zaad der stille hoop begon weêr vrucht te dragen.
De kunst, door Koster's brein, tot heil der aard, bedacht,
Werd de eerste morgenstraal, zoo lang vergeefs gewacht.
Geen kunst kan ooit de kroon haar van den schedel rooven;
Haar strekking ging, in kracht, wat haar weêrstond te boven;
Zij legde aan 't onverstand haar breidel in den mond;
Verlichting sloot met haar een heilig trouwverbond;
De wijsheid, die haar schoon van de aarde zag verdwijnen,
Deed nu haar heldren glans tot zelfs in hutten schijnen,
Dit, Drukkunst! danken we u; u zij de lof gebragt:
Gij tradt in 't licht hervoort; verdwenen was de nacht.

Gods doel is majesteit; onpeilbaar zijn Zijn wegen;
Wat hier 't geluk verwoest, wordt dáár een bron van zegen:
Getuig het, duistre tijd! toen 't all' te wapen vloog,
Toen elk, naar 't heilig Land, in dolle heervaart toog.
'k Herroep de gruwlen niet, die 't menschlijk hart doen ijzen;
Neen: 'k zie ook hier het licht uit tastbaar duister rijzen.
De Morgenlandsche praal drong tot Europa door;
De Kunst, schoon diep verlaagd, koos weer haar roemrijk spoor;

Digitized by Google

De Handel deed alom beſchaving zegevieren,
En ſchonk aan de aard meer heil, dan 't bloed der kruisbanieren;
De zucht voor wetenſchap werd in de ziel gewekt,
En wat verborgen ſcheen, door 't zoekend oog, ontdekt.
Uw geest, Copernicus! dorst toen de vrees verachten,
En, moedig ſteeg hij op, op vleugten der gedachten;
Door weêrſtand niet geſtuit, drongt gij den ether door,
En weest, door 't grensloos ruim, der aarde een zeker ſpoor.
God ſprak; de nacht verdween; de mensch hernam zijn waarde;
Hij ſloeg zijn' vasten blik tot naar de grens der aarde;
De Gama koos zichzelf een ſpoor naar 't Morgenland;
Columbus vond den weg naar 't goudrijk Westerſtrand:
De baan werd grootsch verbreed, de ſlagboom opgeheven,
En alles naar één doel, door één belang, gedreven;
De Zeevaart klom ten top; geen wereldoceaan
Deed thans een' ſcheidsmuur voor de volkeren beſtaan.
De werkkring van den mensch, weleer zoo naauw beſloten,
Werd wijder uitgezet, zag zich allengs vergrooten;
De zucht tot vrijheid kiemde in zijn ontwaakt gemoed,
En zij werd nu voor hem het onwaardeerbaarst goed.
Stout op zijne eigen kracht, trad hij den nooddwang tegen,
En niets kon, in dien ſtrijd, zijn krachten overwegen;
De zege werd beſliſt, en de uitkomst van den ſtrijd
Heeft van de ondraagbre boei het ſchoon Euroop bevrijd.

Maar hoe! wie treedt hervoort tot dit roemruchtig ſtrijden?
Wie zal aan 't groote werk zijn kracht en leven wijden?
Wie is de dappre held, die kwam en zag en won?
't Is Luter. Aan zijn zij praalt de eedle Melanchton,
Met Zwingel en Kalvijn. Ziet hen, vol moed, beginnen,
En pal ſtaan in 't gevaar, en eindlijk overwinnen.
't Is Luter, die zichzelf, voor 't heil der kerk, vergeet,
De magt zijns vijands kent, maar van geen wanklen weet;
Die, hoe ook 't noodweêr loeit, te midden van die ſtormen,
Altoos ſtandvastig blijft in 't moedig kerkhervormen.
't Is Luter, die, ſchoon Rome op hem den banvloek ſchiet,
Op hooger doelwit ſtaart en vreest dien banvloek niet.
De kalme rust der ziel is in zijn oog te lezen;
Hoe zwaar de weg ook ſchijn', hij kent geen angſtig vreezen;
Zijn opgeklaard verſtand wijst hem het ware ſpoor,
En Rede en Godsdienst gaan zijn ſchreden beurtlings voor:

Geen

Geen dweepzucht, neen; 't geloof, de hoop op beter dagen
Doen hem, met vasten wil, den druk van 't leven dragen;
Dat leven wordt, voor hem, een proefschool voor zijn deugd,
Thans, in de onsterflijkheid, bekroond met hemelvreugd.

Aanschouwt den Christenheld, slechts door zijn deugd beveiligd.
Hij zuivert Christus kerk, door 't bijgeloof ontheiligd.
Hij spreekt; Gods heilrijk woord verbindt hij aan zijn taal,
En al wat weerstand biedt, verhoogt zijn zegerraal.
Beef, Leo! Tetzels, beeft! nooit zal uw doel gelukken;
Neen: 't volk zal niet voor u in 't slijk der aarde bukken:
Uw gruwelmaat is vol; de Godheid naakt ter straf,
En rukt den blinddoek van het oog der volken af:
Hier baat u ban noch vloek, in bloedig schrift te lezen,
Bij hen, die God alleen, geenszins uw' blikfem vreezen;
Verhoogde waarheidzin volgt Jezus dierbre leer,
En 't hart, van dwaling vrij, erkent uw wet niet meer.
Juich', Christnen! Luter komt; hij durft het schandjuk breken;
Hij durft voor God en deugd, voor regt en waarheid spreken;
Hij komt, gij zijt verlost; het leed is doorgestaan.
Juicht, Christnen! zingt Gods liefde, en bidt zijn grootheid aan.

Hervorming! bron van heil en vreugd voor stervelingen;
't Is wellust voor mijn ziel, u 't loflied toe te zingen.
Grootsch is het heilrijk doel, waarop ge onwrikbaar staart;
Uw strekking schenkt den mensch een' hooger' rang op aard.
Weldadig is het zaad, dat, eens uit u gesproten,
Thans, als een vaste stam, met altijd vruchtbre loten,
In schaduw van zijn loof, het menschdom rust bereidt,
En 't hart den voorsmaak geeft van hooger zaligheid.
Wie kan, Hervorming! ooit uw grootheid waardig roemen?
Wie durft uw' achtbren naam, en zonder eerbied, noemen?
Slechts hij, wiens trage geest, in engen kring beperkt,
Uw edel doel miskent, uw strekking niet bemerkt;
Die blind is voor 't geluk, dat gij aan de aard kwaamt schenken,
En nimmer pogen durft, oorspronklijk, vrij te denken;
Die schaars de drukking voelt, die hart en geest beknelt,
En nooit zich verder waagt, dan hem die dwang verzelt.

Maar gij, mijn Broeders! gij, die, met verhelderde oogen,
Alleen de waarheid zoekt, hoe ook met nacht omtogen;

Alleen hare inſpraak hoort, erkent en trouw vereert,
En ſlechts onfeilbaar houdt, wat Rede en Godsdienst leert;
Hervormden! 'k wil voor u het plegtig jubel vieren.
Mogt ſlechts mijn zwakke kunst dat jubel waardig ſieren,
Mijne onbedreven hand den waren feesttoon ſlaan!
Dan is mijn wensch vervuld, dan is mijn hart voldaan.

Wie holt daar woedend voort, door duistren nacht omgeven,
Op de ijzren zegekar, als op een' troon, verheven?
Alom, waar 't monſter naakt, ſlaan hart en boezem bang.
Beeft, volken! ſiddert vrij; het is Gewetensdwang.
De Dweepzucht, voor zijn kar in ſtreng gareel geſlagen,
Heft luid den moordkreet aan, op 's monſters welbehagen;
Het waanziek Onverſtand en Dwaling gaan hem voor;
Hardnekkig Bijgeloof verbreedt zijn bloedig ſpoor;
Hem volgt een ſchrikbre ſtoet van gruwlen en van plagen,
Die, aan zijn kar geboeid, zijn' naam aan 't voorhoofd dragen;
Waar 't zaad der kennis wast, en aan den grond ontſpruit,
Daar rukt hij elke plant, met tak en wortel, uit,
Verdelgt den vruchtbren beemd, waar 't wijsheid mogt gelukken,
Eene enkle ſchoone bloem, met zorg gekweekt, te plukken:
De aard wordt een wildernis: waar 't vloekgedrogt genaakt,
Daar heeft het Godlijk vuur der vrijheid uitgeblaakt;
Daar wordt de bron geſtopt, waar niets dan heil uit welde;
Daar wijkt het morgenrood, dat eens den dag voorſpelde;
Daar wordt de dampkring met verderf en dood bevrucht,
En 't aaklig noodgeſchrei klinkt jamrend door de lucht.

Juicht, volken! Luter komt; hij durft het ſchrikdier naadren;
Eene onweerſtaanbre drift woelt hem door hart en aadren;
Zijn vast geloof aan God ſtrekt hem ten krijgsgeweer:
Hij nadert; hij verwint, — het monſter heerscht niet meer.
Eene eeuw van licht herrijst, voor 't ſtarend oog der volken,
Thans aan 't geweld ontrukt van huichlende outertolken;
De mensch herneemt zijn' rang; hij voelt zich vrij en ſterk,
En ſnelt een loopbaan in, oneindig, zonder perk;
Geen dwang bepaalt den weg, door wijsheid afgemeten;
Hij voert tot kennis op, en vast, onfeilbaar weten;
Het licht, door hooger magt den ſtervling ingeplant,
Is van zijn' adeldom het ſchittrendst onderpand;
Dat licht beſtiert zijn' gang, zijn kennen, zijn gevoelen,
Verſterkt in hem de zucht tot hooger witbedoelen;

Hij

Digitized by Google

Hij werpt den leiband weg van 't lang verjaard gezag,
En wandelt in den glans van waarheids heldren dag.

Juicht, volken! Luter komt: de Godsdienst doet zijn ſtralen,
Door neevlen niet bedekt, op 't menschdom nederdalen.
De troost van Jezus leer, zijn Evangeliewoord
Wordt aan den voet des troons en in de hut gehoord;
Dat heilwoord wordt alleen het voorwerp van 't gelooven,
Wordt ruſtpunt voor de ziel en voert den geest naar boven,
Wordt bron van liefde en deugd en reine menſchenmin,
Verwint het ſtugst gemoed en dringt de harten in.
Geen ijdel praalvertoon ontheiligt meer de koren,
Waar Jezus Godsdienſtleer haar zachten troost doet hooren;
Geen huichlend kerkgebaar boeit dáár de ziel aan 't ſtof;
Neen, lieve eenvoudigheid ſtemt dáár des Hoogſten lof;
Geloof en liefde en hoop en onbeſmette zeden
Zijn 't reukwerk van dien loof en de offers der gebeden.

Hervorming! grootsch en vrij praalt gij voor ons gezigt;
Gij hebt den mensch bevrijd, gij hebt den geest verlicht;
Den Godsdienst, ééns door waan en bijgeloof gekluisterd,
Ontboeid van ſchrikbren dwang en heerlijk opgeluisterd;
De dwaling, op haar ſpoor, de zege fier betwist,
En u de zegepraal, voor altijd, vergewist:
Gij hebt den weg ter deugd den ſtervling aangewezen,
En deedt, in duidlijk ſchrift, aan hem zijn pligten lezen:
Beſchaving ſtijgt ten troon; verlichting ſtraalt alom,
En in een rein gewaad verſchijnt nu 't Christendom.

Wat nieuw en ſchoon verſchiet, Hervorming! doet gij dagen!
Europa zucht niet meer, gedrukt door wee en plagen;
Barbaarschheid heerscht niet meer; haar duister rijk verdweent:
Gij komt; uw vaste band brengt volk en volk tot één:
De chaos wordt ontward, de voorhang opgeheven,
En elk door één belang, één wit, één doel gedreven.
Hervorming was het punt dier eenheid; aller kracht
Werd, door ſtandvaste trouw, ééne onverbreekbre magt.
Geen vloek van 't Vatikaan kan meer den Vorst doen bukken,
Die Rome dorst weêrſtaan en brak zijn boei aan ſtukken;
Aan Elve, Spree en Teems weêrgalmt het zegelied,
En Bato's heldenkroost vreest zijn verdrukkers niet;

Elk gordt zijn rusting aan voor vrijheid en geweten;
Elk zweert, voor 't oog van God, nooit Rome's slaaf te heeten;
De reuzenstrijd begint, die nimmer weérga vond,
En trouw en broedermin bekroonen 't schoonst verbond.
De volken, ééns verdeeld, 't een vijand van het ander,
Zijn thans op 't naauwst vereend; niets scheidt hen van elkander;
Geen afstand, luchtstreek, taal, verschil van staatsbestier
Maakt inbreuk op hun trouw; zij volgen één banier.
De vrijheid van 't geloof is die der staten tevens;
't Moog kosten goed en bloed, al geldt het duizend levens,
Elk staat onwrikbaar pal, en strijdt zich moedig vrij,
En veiligt kerk en staat voor Rome's dwinglandij.

Juicht, volken! in 't geluk, zoo lang voor u verborgen;
Juicht in een' dag van heil, na zulk een' blijden morgen;
Ja, Broeders! ze is bekroond, de lang beschaamde hoop;
Eene eeuw van voorspoed rijst voor 't lang verdrukt Europe.
De noeste vlijt mag nu de vrucht van 't zorglijk zaaijen,
Wat veld en akker biedt, met dankbre blijdschap maaijen;
Geen trotsche priesterschap waart meer de velden rond,
En legt tribuit en cijns op d'oogst van elken grond;
Neen, nijvre landman! neen, beploeg uw veld met blijheid;
Hervorming schonk ook u het zoet genot der vrijheid;
Niet meer tot slaafschen dienst gezweept door 't vuig belang,
Weérkaatst' langs berg en dal uw vrolijk lofgezang.
Ja, volken! jubelt vrij; 't geluk is u hergeven:
De handel doet alom de nijverheid herleven;
Hij, dwang en boei ontsneld, door heerschzucht niet gestuit,
Breidt, tot aan 's aardrijks eind, zich grootsch en heerlijk uit;
Hij schenkt aan 't kroost der aard zijn schatten, en zijn gunsten
Zijn prikkels voor de vlijt, voor wetenschap en kunsten;
Beschaving dankt aan hem het schoon, waarmeé zij praalt,
Van daar de zon verrijst, tot daar ze in 't westen daalt.

Wanneer de winter heerscht, dan kwijnt het groeijend leven,
Dan is 't, als waar deze aard den dood ten erf gegeven,
Dan legt natuur haar schoon, haar tooi en sierstel af,
En treurig staat zij daar en somber als het graf;
Maar als de lente keert en voorttreedt door de dalen,
En bosch en beemd en veld in schoonen dos doet pralen,
Dan, dan herleeft natuur, vol majesteit en pracht,
En viert de zegepraal op 's winters doodschen nacht.

Zoo

Zoo blijf een zegepraal, o mensch! was u beſchoren:
't Was winter voor den geest; zijn grootheid ſcheen verloren;
Hij ſtaarde op hooger doel en ſloeg de wieken uit,
Maar vond, door ſchrikbren dwang, zich in zijn vaart geſtuit.
't Was winter voor den geest: getuigt het, bange dagen!
Wat vrucht hebt gij gekweekt, waarop gij roem moogt dragen?
Beſchaving! in dien nacht zaagt ge u uw' roem ontrooid,
De fakkel van 't vernuft geblusscht, ja uitgedoofd;
Geleerdheid zag zich zelfs van uit haar rang verſtooten,
In de enge kloostercel, als balling, opgeſloten.
Maar juicht, verlosten! juicht; gij moogt den feesttoon ſlaan!
Die winter is voorbij; zijn leed is doorgeſtaan.
Hervorming trad hervoort, en in haar rein bedoelen
Deed zij den mensch zijn' rang en waarde als mensch gevoelen;
't Verſtand nam hooger vlugt, en wat de geest ooit dacht,
Werd nu, tot heil der aard, in 't helderst licht gebragt:
Wat eenmaal Grieksch vernuft en Griekſche kunstmin baarde,
Blonk nu in 't ſchoonst geheel, werd erfgoed voor heel de aarde.
Toen klonk, o Socrates! uw taal eerst gaadloos ſchoon;
Toen, Plato! ſchonk het hart aan u de lauwerkroon;
Toen, Troje's zanger! hebt ge, in hooge lofgezangen,
Den wierook van de kunst en aller hulde ontvangen.

Geen ſchrikbaar bijgeloof, geleid door onverſtand,
Zweept thans den Christen voort naar Palestina's ſtrand.
Neen: hooger, eedler zucht beſtuurt en rigt zijn ſchreden.
De aloudheid ziet hij dáár, eerwaardig, voor zich treden;
Hij ziet haar, en, door haar weldadig voorgelicht,
Staat al wat eenmaal was voor zijn verbaasd gezigt.
Zijn voet betreedt den grond, waar eenmaal Jezus leefde;
Zijn oog ſtaart op de plek, waar eenmaal Jezus ſneefde:
Maar, wat zijn oog aanſchouw', waar hem zijn ſpoor geleid',
Hij ziet zijn' wensch bekroond, zijn kennis uitgebreid.
U, Niebuhr! u zij de eer: gij leidt ons door de dreven,
Weleer aan Abram's kroost, ten erf, door God gegeven:
Op Horeb's hooge kruin, aan d'oever der Jordaan,
Verſterkt zich ons geloof, en neemt Gods heilwoord aan.
Wat duister ſcheen, wordt licht; ja heldre middagklaarheid,
Die al haar glans ontleent van 't Godlijk ſchoon der waarheid,

Digitized by Google

De vrucht van zoo veel heils, Hervorming! was uw werk:
Geleerdheid werd door u een steunsel voor Gods kerk;
Zij, ééns zoo diep veracht, ziet haar verdrukkers zwichten;
Zij heeft haar dienaars weêr, die haar een' tempel stichten;
De Godsdienst biedt haar weêr de trouwe broederhand,
Met haar vereend in doel, in strekking, in verband.
Hervorming! ja, door u blijft ons de wijsheid heilig;
De Godsdienst is, in 't koor der wetenschappen, veilig;
Daar schenkt hij aan den geest, die naar 't volmaakte tracht,
Een' moed, die 't all' verwint, eene onweêrstaanbre kracht.
Hervorming! gij alleen kondt ons een' Leibnitz schenken;
Door u leerde een De Groot, door u een Newton denken;
Door u hief Kepler's geest, langs 's hemels wijde baan,
Zich op tot hooger spheer en boven star en maan.
Zij, op wien vroeger eeuw den vloek had neêrgeschoten,
Zien thans hunn' roem verbreid en door de faam vergrooten:
Triomf! onsterflijke eer vervangt de martelkroon;
Verlichting geviert, en stijgt ten glorietroon,

Dáár, waar des menschen geest, door niets een perk te zetten,
Gestuit wordt, in zijn vaart, door dweepzuchts gruwelwetten;
Waar 't dwalend onverstand het licht der kennis dooft,
En d' adeldom der ziel zijn heilig regt ontrooft, —
Dáár kwijnt en sterft de zucht tot groote en eedle daden,
En nooit waagt zich de voet op onbetreden paden;
Dáár wordt, wat pracht en schoon de schepping om zich spreidt,
De stervling nimmermeer haar tempel ingeleid:
Een vreemdling der natuur, haar wetten en haar wondren,
Hoort hij, met bangen schrik, den God der Eere donderen;
Een glimworm jaagt hem angst en zielsontzetting aan,
Als zag hij voor zijn oog een dreigend spookstel staan:
Hij blikt ten hemel op, en 't dwalen der kometen
Jaagt hem een koorts door 't bloed, en pijnigt zijn geweten.
Hervorming! gij genaakt, en 't heerlijk rijksgebied
Der schepping biedt den geest een onbeperkt verschiet.
Nu durft hij fier en stout in haar geheimen dringen;
Ontleedt het kleinst insekt, en meet de starrekringen;
Geleidt het bliksemvuur op de aangewezen baan;
Trotseert het stormgeloei, en temt den oceaan.

Gij, die het licht miskent, in 't duister nog gezeten;
Die vloekbre dwaling noemt, wat wij hervorming heeten;

Aan

Aan Rome's kerk getrouw, haar wetten ſlaafs vereert,
En zonder weêrſpraak volgt, wat zij gebiedt of leert, —
Aanſchouwt, met ons, den nacht, die vroeger eeuw bedekte,
Geen vonk van menschlijkheid in hart en boezem wekte,
En — welt dan in uw ziel gevoel voor liefde en deugd,
Dank der Hervorming dan dat zoet genot dier vreugd!
Zij deed, ook in uw kerk, de plant der kennis groeijen;
Zij deed voor wetenſchap ook u de borst ontgloeijen;
Zij heeft de ſchrikbre vlam der dweepzucht uitgedoofd,
En dollen Godsdiensthaat het bloedig ſtaal ontroofd.
Ziet gij der wijsheid weêr de kroon der eer beſchoren,
En, door verdraagzaamheid, het volksgeluk herboren,
Dank der Hervorming dan dat opgeklaard verſchiet,
Maar — laſtert nooit haar naam, en vloekt haar invloed niet!
Neen, Christnen! vloekt haar niet, die zeegnend u omſtraalde,
Op haar beſtrijders zelfs door weldaên zegepraalde,
En ééns haar heerlijk doel, in 't aanzigt van 't heelal,
Euroop en de aard tot heil, met roem bereiken zal.

Ja, daag voor mijn gezigt, o Toekomst, zoo vol blijheid!
Hij komt, hij komt gewis, die dag van rust en vrijheid!
Dan, Godsdienst! dan verſchijnt ge, in al uw majeſteit;
Dan vindt ge, bij elk volk, één outer u bereid;
Dan durft geen Dweepzucht meer uw heiligdom bevlekken,
Geen waanziek Bijgeloof zich met uw ſchild bedekken;
Dan vlugt Onwetendheid; dan ſterft de Godsdiensthaat.
Kom haastig, zaalge tijd! het menschdom toeft dien ſtaat.

Hervormers! gij, die ééns den ſchrikbren kamp dorst wagen,
Maar ook der dwinglandij de zege hebt ontdragen,
U zij onſterflijke eer! uw glorie blijft beſtaan,
En nimmer zal uw roem van 't wereldrond vergaan.
't Is groot, voor vaderland, voor haardſtede en altaren
Te ſtrijden, aan de ſpits van dappre legerſcharen;
Dáár, onder 't hevigst vuur, in 't woeden van den ſtrijd,
Te ſterven, als die dood het vaderland bevrijdt:
Maar, 't is niet minder groot, der waarheid zich te wijden;
Voor haar den ſchoonſten kamp, dien de aarde zag, te ſtrijden.
Te ſtrijden voor 't geloof, dat ons vereent met God;
Te ſtrijden in 't gezigt van houtmijt en ſchavot;
Als alles ons verlaat, dan, bij dat droef mislukken,
Manmoedig pal te ſtaan en voor geen' dwang te bukken, —

Zulk

Digitized by Google

Zulk een roemruchte ſtrijd, de ſtrijd der deugd, op aarde,
Is zelfs, in hooger ſpheer, het lied der englen waard'.
Heil mij! ik mogt dien ſtrijd, o eedle ſtervelingen!
Ik mogt uw grootſche taak, uw heerlijk doel bezingen.
Dan, wat ook kunst vermag, het hoogst geſtemde lied,
Hervormers! meldt, naar waarde, uw' roem en grootheid niet;
Maar, eenmaal klinkt uw lof, in reine hemelkringen,
Als we eens onſterflijk zijn en 't eeuwig hallel zingen.

Hervormde Christenſchaar! 't heeft bloed en ſtrijd gekost;
Maar juicht, de keten viel; maar juicht, gij zijt verlost!
Triomf! driewerf triomf! gij moogt het licht aanſchouwen,
Op Gods getuigenis uw hoop, voor eeuwig, bouwen:
Van elken dwang bevrijd, zijn liefde en deugd alleen
Geleidſters op uw ſpoor, beſtuurſters van uw ſchreên:
Geen duistre Godsdienstleer, met dwalingen omwonden,
Maar reine waarheidzin houdt u op 't naauwst verbonden:
Verdraagzaam, Hem gelijk, die nimmer dreigde of ſchold,
En hoon en ſmaad en vloek met zegen rijk vergold,
Aanſchouwt ge in elken mensch een wezen, hoog van waarde,
Voor de eeuwigheid beſtemd, en beeldtnis Gods op aarde:
Nooit wordt, om klein verſchil, de broeder wreed verdoemd,
Die Jezus trouw vereert en naar zijn' naam zich noemt.
Voel 't heil, dat gij geniet; aanbid Gods wijze wegen:
Hervorming ſchonk aan u 't bezit van al dien zegen;
Niet als een flikkrend licht, dat, met geleenden glans,
Uit neevlen zich verheft tot hoog aan 's hemels trans,
Maar, ſpoedig uitgeblaakt, en na kortſtondig pralen,
Verdwijnt, en zwarter nacht voor 't oog doet nederdalen:
Neen, — als een grootſche zon, Hervorming! ſteegt ge omhoog;
De vale nacht verdween, die eerst uw beeld omtoog.
Gij ſtraalt de tijden door, die voor 't gezigt verſchenen;
Gij ſtraalt de tijden door, die voor ons oog verdwenen;
En altoos blinkt uw glans, door eigen kracht gevoed,
Op 't ſchittrend glorieſpoor, met onverdoofbren gloed.

U, die, met eer gekroond, in 's Vaders troon gezeten;
U, dien wij, door 't geloof, en Heer en Broeder heeten;
U zij ons lied gebragt! De heilſtaat van uw Kerk,
De bloei van 't Christendom, Verloſſer! is uw werk.

Gij

Gij zult, alom op aarde, eenmaal uw' zetel ſtichten;
Waar Gij den ſchepter zwaait, moet elke weêrſtand zwichten;
Voor U bezwijkt eenmaal het Rijk der Duisternis:
Uw Rijk is 't Rijk der Deugd; uw zegepraal gewis.

1817. W. H. WARNSINCK, BSZ.

IETS, OMTRENT DE VRIJMOEDIGE BEDENKINGEN, OVER DE UITOEFENING DER GENEESKUNDE IN DE STAD ROTTERDAM. (*)

Dat er in de uitoefening der onderſcheidene vakken van Geneeskunst in de ſtad *Rotterdam* ſchandelijke misbruiken plaats grijpen, zal door geen weldenkend en onpartijdig Geneesheer aldaar in twijfel getrokken of tegengeſproken worden; en hartelijk wenscht hij, dat dezelve, na een bedaard onderzoek, mogen worden opgeruimd, en, tot heil der Maatſchappije, verbeterd. Het in het oog loopende daarvan kan dan ook niet anders, dan de verontwaardiging van vele menſchen tot zich trekken, en dezelve algemeen doen kenbaar worden.

In dit geacht Tijdſchrift is daarover, in het jaar 1815, (*Meng.* N°. XII.) reeds een ſtukje geplaatst, en nu onlangs weder de opgemelde *Vrijmoedige Bedenkingen.* Dat deze aanmerkingen waarheden bevatten, kan noch mag worden tegengeſproken; dan, of het daarbij vermelde, zoo ſchandelijke akkoord tusſchen de Medicinæ Doctoren en Apothekers, om voor eenige weinige ſtuivers alle geneesmiddelen door elkander te leveren, wel zoo algemeen, immers onder de geaccrediteerdſte Geneesmeesters, beſtaat, is iets, waaraan ik niet alleen zeer twijfele, maar hetgeen ik voor onwaarheid houde.

Het oude Nederlandſche ſpreekwoord zegt: *hij, wien de ſchoen past, trekke denzelven aan!* Dan, ik, die ſe-

(*) *Vaderl. Letteroeff. voor* 1817. Meng. N°. X.

ſedert vele jaren de geneeskundige praktijk als Medici-ſtæ Doctor binnen deze ſtad uitoefene, en mij niet ſchame zulks te doen, heb nimmer, gelijk ik zeker ben, dat vele mijner achtingwaardige Kunstbroeders zulks niet doen, in eenig akkoord met eenigen Apotheker geſtaan. — Wel is waar, dat de Doctor alhier meestal gewoon is, de rekening, zoo voor zijne bezoeken als voor de geleverde geneesmiddelen, in te dienen, en dat de Apothekers die veelal, op voorſchriften van den Geneesmeester, voor deszelfs rekening gereed maken. Dan, ik en vele mijner Kunstbroeders, met welken ik de eer heb het meest bekend te zijn, binden dezelve hoegenaamd aan geene prijzen; en dit weet ik, dat ik dikwerf, vooral in de dure tijden, drie gulden en meer, voor een' welbereiden kina-drank met eenige bijvoegſels, betaald heb, 't welk ik, des noods, met kwitantiën zoude kunnen bewijzen; en zoo doen ook andere mijner Kunstbroeders.

In hoe verre deze ſedert zoo vele jaren alhier plaats gehad hebbende gewoonte af te keuren zij, zal ik daarlaten; er is, dit bekenne ik, wel wat tegen in te brengen, en het zal daarom, naar mijn inzien, zeer goed zijn, dat er bij de algemeene wet op de uitoefening der geneeskundige praktijk, welke ik van goeder hand meene verzekerd te zijn, dat eerlang, door de vaderlijke zorg van onzen waardigen Koning, ter tafel van Hun Edelmogenden zal gebragt worden, in voorzien worde, daar wij geheelenal aan de wijsheid van die wet zullen moeten overlaten, dat in de, niet alleen alhier, maar ook elders, en vooral te platten lande, plaats grijpende grove misbruiken, in onze voor de Maatſchappij zoo aangelegene vakken, niet alleen zal worden voorzien, maar dat ook de handhavers daarvan in ſtaat zullen geſteld worden, om tegen de overtreders door gepaste middelen te waken.

Of evenwel het verbod aan de *tegenwoordige* uitoefenaars der Geneeskunst, zoo in deze ſtad als elders, om op bovengemelde wijze door bekwame en eerlijke Apothe-

Digitized by Google

thekers de geneesmiddelen te leveren, zoo geheelenal met de billijkheid zoude ſtrooken, wil ik ook liefst aan de wijsheid des Konings en der wetgevende vergaderinge overlaten. Dan, er pleiten nog al eenige redenen, veroorlove ik mij aan te merken, om hun, zoo lang zij leven of hun bedrijf voortzetten, daartoe de vrijheid te laten.

Moeijelijk toch zal zoodanig eene wet terugwerkende kracht kunnen hebben voor den, die in het bezit van zoodanige praktijk zijn; daar het hun, al verder, hard zoude vallen, daarin gehinderd te worden, omdat verre de meesten op de berekeping er van zich te dezer ſtede, ter uitoefening der praktijk, hebben nedergezet. En vele Apothekers zijn, ten tijde dat deze gewoonte veel meer algemeen plaats had dan tegenwoordig, er wél bij gevaren, en hebben een goed, ja deftig beſtaan gehad; waarvan voorbeelden genoeg voorhanden zijn.

Alle fatſoenlijke Kunstoefenaars intuſſchen, wanneer zij, tegen genot van een behoorlijk ſalaris voor hunne viſiten, verpligt worden de recepten aan de lijders af te geven, om die naar verkiezing te doen gereed maken, zullen bereid zijn daaraan te voldoen; gelijk zulks door mij en vele anderen nimmer geweigerd wordt.

Ik houde het verder geheel bezijden de waarheid, dat, zoo als dikwerf buiten af verzekerd wordt, de Apotheken alhier niet zoo goed zouden ingerigt zijn als in andere ſteden. Men behoeft ſlechts, om van vele anderen niet te ſpreken, de winkels van de Heeren THOMÉE, VAN DEN BRAND, DE VRIJ, VAN DER VLIET, VAN SCHOONE, VOORHOEVE en VORSTMAN te kennen, en men zal dadelijk overtuigd worden, dat men te *Rotterdam* even zoo goed, als te *Leyden*, *Dordrecht*, *'s Gravenhage* en elders, goede geneesmiddelen kan erlangen. Omdat er ſchadelijke inkruipſels, plaats hebben, moet men allen niet uit hetzelfde oogpunt beſchouwen, maar eerlijke lieden van gelukzoekers en weetnieten onderſcheiden. Geen Medicinæ Doctor moet den Apotheker weigeren, de te leveren geneesmiddelen

Digitized by Google

behoorlijk te betalen. Akkoorden, zoo als die in de onderhavige *Vrijmoedige Bedenkingen* vermeld worden, zijn allerſchadelijkst; en ik aarzel geenszins, den Medicinæ Doctor zoo wel, als den Apotheker, die zulke ſchandelijke verbindtenisſen aangaan, voor knoeijers en bedriegers te houden, vermits het onmogelijk is, om, op dusdanige wijze, behoorlijk en langs den kortſten weg de lijders bij te ſtaan en de ziekten te genezen.

Zal men nu deze gewoonte met vrucht verbieden, dan zal er vooraf een vast tarief van viſitengelden, waarvan de invoering onder de burgerklaſſe, mijns inziens, nog al aan moeijelijkheden zal onderhevig zijn, moeten worden bepaald, daar geen Geneesheer tegen het ſalaris van een' ſchelling viſiten kan doen.

De inrigting der Societeiten, of zoogenaamde Bosſen, is zeer van de eerſte oogmerken afgeweken, en aan vele verregaande misbruiken onderhevig; en dit is een ſtuk, der geheele aandacht en zorge van de ſtedelijke Regering overwaardig, waaromtrent de plaatſelijke Commisſie van Geneeskundig Toevoorzigt niet ſpoedig genoeg eene voordragt kan doen.

Hartelijk wenſche ik bij herhaling, dat de in te voeren wet, waarvan ik mij alles goeds belove, alle redenen tot klagten zal opheffen!

Rotterdam, 8 Sept. 1817.

LEVEN EN STERVEN VAN EEN CHRISTELIJK PAAR; JOHAN HEINRICH JUNG, GENAAMD STILLING, EN DESZELFS ECHTGENOOTE.

(Naar het *Hoogduitsch* van J. L. EWALD.)

Niet alleen het leven van Christelijke mannen moet bij de Christenen in aandenken blijven, maar ook het leven van Christelijke vrouwen; offchoon ook deze haar licht niet gelijk de mannen voor den omvang eener geheele gemeente, van eene geheele landſtreek, of wel van

Digitized by Google

van het geheele vaderland, maar ſlechts voor den kleinen kring haars huisgezins konden laten ſchijnen. Des te gemakkelijker bleef haar handel en wandel rein; des te minder kwamen zij in verzoeking, trotsch te worden op het goede, zichzelve daarin te ſpiegelen, en niet den Vader, die in den Hemel is, maar zichzelve te prijzen. En zoo blijve dan ook het aandenken eener in het Christendom rijp gewordene vrouwe bij ons in zegening, die vóór korten tijd haren aardſchen loop voleindde!

Op den 22ſten Maart van dit jaar, namelijk, ſtierf de voortreffelijke echtgenoote van den, bij alle Christenen in *Duitschland* en andere landen bekenden, eerwaardigen JUNG-STILLING, aan eene langdurige en op het einde ongeneeslijke longtering, nadat zij tweeëntwintig jaren onder onophoudelijke, ſlechts voor den diepen ſlaap wijkende, krampachtige pijnen aan den hals en in de borst geleden had. In haar vertoonde zich zulk eene ſchoone vereeniging van zachtmoedigheid, geduld en liefde, als de Ondergeteekende, die haar tien jaren kende en vereerde, nog nooit gevonden had. Het waren bij haar geene deugden, tot welke zij door eenigen ſtrijd komen moest. Zij waren haar tot gewoonte geworden. Moeijelijk zoude zij dezelve hebben kunnen nalaten, indien zij verboden geweest waren. Hare zachtmoedigheid was zichzelve altoos gelijk. Nooit werd zij tot toorn vervoerd, hoe vele verkeerde en onregtvaardige oordeelvellingen zij ook over haar en haren echtgenoot moest hooren en ondervinden. De laatſte, zoo wel als de verkeerde oordeelvellingen over andere goede menſchen, deden haar zeer; zij kon tranen daarover ſtorten, maar toornig werd zij niet. Met zacht gevoel der liefde zag zij vooruit, waardoor iemand tot hevigheid kon gebragt worden; en met de haar eigene ſcherpzinnigheid wist zij zulks af te wenden, zonder dat de tot toorn overhellende of ligtgeraakte het merkte. Dikwijls heb ik in haar deze fijne vrouwelijke, tot volkomenheid geoefende, Christelijke gezindheid bewonderd.

Digitized by Google

Haar geduld was onvermoeibaar, onuitputtelijk. Bij de onophoudelijke ſmarten, die zij zoo vele jaren leed, bij de pijnlijke geneeskundige bewerkingen, die voor haar dikwijls noodzakelijk geoordeeld werden, aan welke zij zich ook zonder morren onderwierp, hoorde men nooit eene vrijwillige klagt uit haren mond. Wanneer men haar vroeg, gaf zij een kort antwoord, om geene onwaarheid te zeggen; maar dan ontweek zij meestal het ſpreken over haren eigen' toeſtand, en vroeg naar den welſtand van andere perſonen, met zoo veel deelneming, alsof deze meer leden dan zij. Dikwijls ſprak zij met de menſchen, die bij haar waren, met de grootſte minzaamheid en opgeruimdheid, over hetgeen voor hen belangrijk was; ſchoon zij eene pleister op de borst had, die haar blaren trok, en hare aanhoudende ſmarten vermeerderde.

En hare liefde! Deze was veelzijdig, alles omvattend, onvermoeid, gelijk PAULUS dezelve, 1 *Korinth.* XIII, beſchrijft. Zij vertoonde zich niet ſlechts in onderſteunen, helpen, verblijden; maar ook even krachtdadig in toegeven, verdragen, ontzien, verontſchuldigen, vergeven. Zoo als zij gaf, kon ſlechts de liefde geven; zoo als zij verblijdde, ſlechts de liefde verblijden. En zij gaf, verblijdde en hielp niet alleen door hetgeen zij zelve bezat; maar zij was de natuurlijke voorſpraak voor elken armen ongelukkigen, onverzorgden. Zij ſprak niet alleen de goederen, maar ook de begaafdheden, den invloed en de voordeelige betrekkingen van anderen ter hulpe aan. En zij bad zoo zacht, zoo innemend, zoo vriendelijk, dat men hare beden bezwaarlijk wederſtaan kon. Voor den vreemdſten ongelukkigen bad zij, alsof zij zelve ongelukkig ware en voor zichzelve bidden moest. Nooit zag zij eenen ſplinter in het oog des broeders, der zuster; geen balk zou haar daarin zijn in het oog gevallen; en *moest* zij hem zien, dan wist zij elken zedelijk gebrekkigen met zoo veel deelneming als eenen zieken voor te ſtellen en te behandelen, dat men op hem niet toornig zijn kon, maar hem be-

Digitized by Google

beklagen moest. Hoe zij haren man en kinderen behandelde; hoe zij de kiem der liefde, der Christelijke gezindheid bij hen opwekte, voedde, koesterde, en zich dan aan het groeijende boompje verkwikte; hoe hare lievelingen hare liefde vergolden, — hiervoor heb ik geene woorden. Dit moest men gezien hebben op eenen Kersavond (*) of eenen geboortedag. Zij maakte zalig en was zalig onder de grootſte pijnen. En deze drie hemelgaven werden tot één door eenen Christelijken zin. Hiervan ging alles bij haar uit; daarop doelde al haar ſtreven. Het vasthouden aan deze maakte haar zoo liefdevol, zoo geduldig, zoo zachtmoedig; en elke dezer gemoedsaandoeningen bragt haar nader aan haren Heiland.

Deze Christelijke zin maakte haar ook zoo demoedig, hield haar in zulk eene kinderlijke geſteldheid, dat zij niet wist, *wat* zij deed, en *wie* zij was; iets, waardoor zich de Christen-zin van elken anderen zedelijken zin onderſcheidt. Ik zag haar menigen zwaren ſtrijd ſtrijden; maar naauwelijks ooit eenen zoo zwaren, als wanneer zij diep gevoelde, dat ergens hulp noodig was, en volſtrekt niet zag, hoe hulp gegeven worden kon; iets, hetgeen haar niet zelden gebeurde, daar zich zoo vele menſchen bij haar en haren man vervoegden. Het klamme angſtzweet ſtond haar dikwijls gedurende zulk eenen ſtrijd op het aangezigt. Hoe wél zal het haar zijn, dáár, waar alles in overeenſtemming komt; waar de kracht van den Christen gelijk is aan zijne liefde, wijl deze liefde het onderpand van zijne toekomende kracht zijn moet; waar wij Hem zullen gelijk worden, die overal helpen kan, waar Hij helpen wil. Zalig was zij, die in den Heere leefde en in den Heere ſtierf, van nu aan, van het oogenblik hares zoogenaamden doods af;

(*) In *Duitschland* worden op den avond vóór het Kersfeest aan de kinderen geſchenken gegeven, gelijk bij ons op St. Nikolaas.

Digitized by Google

af; zij rust van alle hare ſmarten, en hare werken volgen haar na.

Op den 2den April dezes jaars, de klok 12 ure, ſtierf Doctor JOHAN HEINRICH JUNG, genaamd STILLING, Groothertoglijk-*Badenſche* Geheime Hofraad, in het 77ſte jaar zijnes ouderdoms, aan verval van krachten en de beginſelen van borst-waterzucht. Zijn dood was gelijk zijn leven; werkzaamheid en rust, ſtrijd en overwinning. Reeds vóór verſcheidene weken had hij zijne tijdelijke en huisſelijke aangelegenheden beſteld, zijne papieren in orde gebragt, en de noodige voorzorg gebruikt, dat zij in geene vreemde handen kwamen, naardien vele harten, familie- en zelfs Vorſten-geheimen daarin geopend waren. Nu leefde hij geheel voor het oord, werwaarts hij ſpoedig zou verplaatst worden. Daarom bleef hij ook volkomen rustig bij het verſcheiden van zijne getrouwe, door hem zoo innig geliefde gade. Hij wist toch, dat hij haar ſpoedig volgen zou, hetgeen ook na tien dagen gebeurd is. Veeleer was het hem aangenaam, dat zij zijnen dood niet moest overleven, waardoor haar buitendien zwaar lijden nog vermeerderd zou geworden zijn. In den nacht vóór zijnen ſterfdag, toen hij voelde, dat zijn einde naderde, riep hij zijne vier aanwezige kinderen en drie kleinkinderen tot zich, liet hen om zijn bed knielen, vermaande hen nogmaals tot trouw aan den Heer, die zoo getrouw en zoo dikwijls zich zijns en hunner had aangenomen, zegende hen met het opleggen zijner zwakke handen, en ſprak voor en met hen een hartelijk gebed, met zulk eene ſterke ſtem, dat zij, die onder hem in eene lagere verdieping van het huis woonden, hem verſtonden en daardoor geſticht werden. Nu rustte hij zacht tot 9 ure des voormiddags, toen benaauwdheden hem nog zwaar deden lijden. Eenige uren moest hij de bitterheid des doods ſmaken; ook hierin gelijk aan zijnen Heer, wien hij in zijn leven poogde gelijkvormig te worden.

Digitized by Google

den. Maar nu ontſliep hij zacht en gerust; en deze rust was op zijn als 't ware verheerlijkt gelaat inzonderheid eenige uren na zijnen dood, en ook nog de volgende dagen, zigtbaar. Op den 6den April, des namiddags ten 4 ure, werd hij ter aarde beſteld. Vele zijner vrienden, uit allerlei ſtanden, volgden de lijkkoets. Eene ontelbare menigte menſchen was op het kerkhof verzameld, en weende bij zijn graf. Negen zangers, uit verſchillende ſtanden en alle drie de Christelijke gezindten, zongen de Cantate van HAYDN, op welke de bekende toonkunſtenaar BERGER de volgende woorden gemaakt had:

In den ſchoot der aarde, in zachte armen rust hij, de brave.
Engelen Gods omringen hem wakend, en waaijen hem koeling met hemelpalmen toe.
Verlost van lijden, van aardſche ſmarten, lacht de zalige in zoeten ſlaap.
Wél hem! Hij ruste in vrede des Hemels! Na korte beproeving, zien wij hem weder.

De leeraar der Hervormde gemeente, de Heer Kerkeraad KULMTHAL, hield eene toepaſſelijke redevoering; trachtte te bewijzen, dat de nagedachtenis van den regtvaardigen, den braven Regent, Leeraar, Huisvader, altoos in zegening blijft, en dat de nagedachtenis van den nu zaligen ook zeker bij vele duizenden in zegening blijven zou.

Ja, zoo eindigde het werkzaam, weldadig leven op aarde van dezen man, door duizenden bemind, maar ook door ménigeen', die hem niet perſoonlijk kende, miskend, die ſedert dertig jaren mijn vriend was in de eigenlijke beteekenis des woords, met wien ik het geluk had twaalf jaren te verkeeren. Inzonderheid in dezen laatſten tijd werd ik gewaar, dat hij, wel is waar, veel door zijne ſchriften, in welke eene Christelijk vrome gezindheid, vast geloof aan den Heer, voor wien hij leefde, en liefde tot alle menſchen niet te miskennen zijn, maar nog veel meer door zijne geſprekken en briefwisſeling, inzonderheid op lieden uit de hoogere ſtan-

Digitized by Google

den, werkte. Hij werd door menſchen van het geringſte zoo wel, als het hoogſte aanzien in de maatſchappij, uit alle oorden van *Duitschland*, *Zwitſerland*, en de meeste landen van *Europa*, bezocht. Buiten LAVATER, heeft misſchien nooit een man, die in geene uitgebreide ſtaatsbetrekkingen ſtond, eene zoo uitgeſtrekte, veelzijdige briefwisſeling onderhouden, als hij. Hij vond een vertrouwen, hetgeen weinigen vonden en vinden; en dat niet ſlechts bij onnoozele, eenvoudige Christenen, maar bij de verlichtſte, beſchaafdſte menſchen uit alle ſtanden, zelfs bij zeer geoefende en geſlepene lieden der groote wereld, die hem de diepſte geheimen hunner harten en familiën toevertrouwden. Ik zou voorbeelden van dit vertrouwen kunnen bijbrengen, welke iedereen verbazen, menigeen' ongeloofelijk ſchijnen zouden, indien de wereld zoo iets verdragen kon, en de beſcheidenheid zijner kinderen de bekendmaking veroorloofde.

Menige verwarde familie-aangelegenheid bragt hij in orde, menigen nadeeligen familie-breuk heelde hij, menigen geheimen druk, die op familiën lag, nam hij weg, niet door ſlangen-voorzigtigheid alleen, maar inzonderheid door duiven-opregtheid, allermeest door het vertrouwen, hetgeen zijn gelaat iedereen' inboezemde, niet alleen hem, wien hij gelijk gaf, maar ook hem, wien hij in het ongelijk ſtellen moest. Wie weet, hoe vele honderden hij door geſprek en brieven van den dwaal-weg op den regten heeft teruggebragt! Eenige dagen na zijnen dood kwam er nog een man, die hem daarvoor danken en nog iets vragen wilde; hij was eeniglijk daarom herwaarts gereisd.

Het is waarlijk éénig in zijne ſoort, zoo als zijne perſoonlijke tegenwoordigheid werkte. Ook kan ik geene woorden vinden voor hetgeen zijn gelaat en zijn ganſche wezen uitdrukte. Gelijk die aangezigten het moeijelijkst te treffen zijn, in welke geene enkele eigenſchap bijzonder uitkomt, wier karakter eene ſchoone verhouding tusſchen kracht, wijsheid en liefde, werkzaamheid en rust, zelfgevoel en onderwerping is;

zoo

Digitized by Google

zoo laat zich ook, hetgeen zulk een gelaat uitdrukt, het moeijelijkst beſchrijven. Deze ſchoone vermenging van vriendelijkheid en ernst, van zucht tot mededeeling en geheimhouding, deze nederbuiging, niet die, welke zich vertoont door verzaking van zijne waarde bij minderen of bij aanzienlijken, maar deze kinderlijke eenvoudigheid en mannelijke grootheid, verhoogd en geheiligd door de uitdrukking van godsdienſtigheid, van vrome gezindheid, trokken aller harten aan, ſchoon zij ook geheel anders dan hij dachten, en ſchoon zij zich ook het gevoel dezer eigenſchappen niet bewust waren. Alle vooroordeelen verdwenen, zoodra men hem perſoonlijk had leeren kennen, dikwijls zoodra men hem ſlechts gezien had. Het inwendig gevoel getuigde iedereen' oogenblikkelijk, dat JUNG tot vele dingen, die men van hem geloofde, niet bekwaam was; dat hem deze of gene dwaasheid, die men zelfs wel openlijk van hem had ſtaande gehouden, nooit kon in den zin gekomen zijn. Een groot Vorst had de invoering zijner ſchriften in zijne ſtaten laten verbieden, wijl men ze hem als dweepachtig en gevaarlijk had afgeteekend; hij hief dadelijk het verbod op, toen hij hem perſoonlijk had leeren kennen, werd zijn begunſtiger, en, men kan wel zeggen, zijn vriend. Ook durf ik wel verzekeren, dat mij nog geen hoofd meer gelijkend aan dat van CHRISTUS, zoo als ik mij dit voorſtel, is voorgekomen, dan het hoofd van den verheerlijkten, inzonderheid in zijne laatſte oogenblikken, toen zijn binnenſte vervuld was met uitzigten op de verbreiding van het rijk zijnes Heeren. De plaat, naar het bas-relief van DANNECKER, gelijkt hem het meest.

Zekere ſoort van menſchen is het daarin onderling volkomen eens, dat de zalige een dweeper geweest is, omdat hij, zoo als men het noemde, een *ſpookboek* heeft geſchreven, omdat hij naar de Openbaring de toekomst van JEZUS heeft willen berekenen, omdat hij — dit was zeker bij deze menſchen zijne hoofdmisdaad — hoogeren invloed van JEZUS op de geloovigen, en onloo-

Digitized by Google

chenbare werking van denzelven tot op dezen dag, ſtaande hield. Indien de zalige geloofde, dat de geesten der afgeſtorvenen nog op aarde konden verſchijnen, en bij zekere omſtandigheden verſchenen zijn, dan kon hij in dit geloof dwalen; maar het is ten hoogſte gewaagd, ſtellig te oordeelen over datgeen, wat mogelijk of onmogelijk is in een rijk, van hetwelk wij ſlechts ééne ſoort, onzen geest, en dezen nog op verre na niet genoeg, kennen. Is zijne theorie niet bondig, dan ſtaat zij hierin gelijk met vele andere theoriën, wier uitvinders men daarom echter geene dweepers genoemd heeft. Zijn vele, in zijne *Theorie der Geestenkunde* verhaalde, gebeurtenisſen niet geſchiedkundig bevestigd, of wel onwaar, dan heeft hij dezelve zeker niet genoegzaam onderzocht; en hierin is geene dweepeij. Deze ligtgeloovigheid, indien men het zoo noemen wil, ſtond overigens bij hem met iets zoo verhevens in verband, dat men niet wenſchen mogt, dat hij ze niet bezat; met het ſchoon geloof namelijk, dat niet ligt iemand onwaarheden zeggen of iets overdrijven kon, wijl hij zelf tot zoo iets onbekwaam was. Indien de zalige de toekomst des Heeren naar de Openbaring wilde berekenen, zoo was dat, ook naar mijne overtuiging, eene dwaling, die men echter ook bij NEWTON, BENGEL en vele geleerde Theologen vindt, welken niemand voor dweepers verklaren zal. De innerlijke beſtaanbaarheid der wijze van berekenen van BENGEL zal intusſchen niemand, der zake kundig, loochenen. Die naar een valſch *eenmaal een* rekent, kan zeer bondig en kunſtig rekenen; en een ander kan gemakkelijk door het ſcherpzinnige der wijze van berekenen medegeſleept worden, wanneer hij de valschheid van het eenmaal een niet inziet. Algemeen, echter, hebben de ijverigſte aanhangers van JEZUS dikwijls zijne toekomst naderbij geacht dan zij waarlijk is. Ach! wat iemand wenscht, gelooft hij zoo gaarne! Zeker, intusſchen, zijn dezen den verwachten Heer welgevalliger, dan die zatten, tragen, ſluimerenden, die altijd ſlechts zeggen: „De Heer vertoeft te ko-

Digitized by Google

komen," of ook wel denken, indien zij het al niet zeggen: „ Waar is de belofte zijner toekomst? want van dien dag, dat de vaders ontslapen zijn, blijven alle dingen alzoo, gelijk van het begin der scheppinge." (2 *Petr.* III: 4.) Indien de zalige eene voortdurende werking des Heeren op zijne geloovigen staande hield, dan heeft hij deze dweeperij(?) met PAULUS, PETRUS, JOANNES, ja met JEZUS zelven gemeen. Mijn verheerlijkte vriend was althans zoo weinig een dweeper, dat hij veeleer niet alleen door zijnen *Theobald*, en ook door vele opstellen in den *Graauwen Man*, voor dweeperijen van verschillenden aard waarschuwde, maar ook door zijne briefwisseling honderden van dweeperijen terugbragt, van welke niet ligt iemand anders hen teruggebragt zou hebben, op wien zij niet een zoo onbepaald vertrouwen gesteld hadden. Dikwijls zeiden zijne vrienden onder elkander: „ Indien JUNG een dweeper is, dan schenke ons God vele zulke dweepers! Weldra zou men dan zien, of het met Christelijke godsdienstigheid en zedelijkheid beter of slechter stond dan tegenwoordig."

Menschen, die den zaligen in het geheel niet kenden, hem beoordeelden naar het knorrige gezigt, waarmede eenige plaatsnijders hem valschelijk voorgesteld hebben, of die altijd eenen zeer godsdienstigen man voor een' knorrepot houden, hebben hem ook wel daarvoor verklaard. Maar daarover moesten zij, die hem kenden, glimlagchen; men vond niet ligt een' opgeruimder, in zichzelven vrolijker man. De verschillendste gezelschappen kon hij aangenaam onderhouden, en dezelve met vrolijkheid vervullen. Ook zou ik inderdaad niet weten, wie vrolijker zijn kon, dan een man met een rein geweten; met het bewustzijn van elken dag iets goeds te werken, ook in den kring van een goed, godsdienstig, met onuitsprekelijke liefde aan hem hangend huisgezin; geëerd en bemind van alle braven, die hem kenden; met het onwrikbaar, op vele ondervindingen gegrond, geloof, dat de Heer gunstig op hem neder-

zag,

Digitized by Google

zag, overal, waar het noodig was, zich zijns aantrok, en *zijn* JEZUS, *zijn* Heiland was.

Naar de uiting van vele grondstellingen in zijne schriften, hebben velen hem voor stijf en onverdraagzaam verklaard; en toch was hij het in 't geheel niet. Ofschoon hij ook het geloof aan vele (stellige) leeringen des Christendoms voor onontbeerlijk tot veredeling en gelukzaligheid des menschen hield, zoo sprak hij toch zeker geen streng oordeel uit over anderen, wien deze leeringen nog geene waarheid waren, misschien niet zijn konden, inzonderheid wanneer hij hen persoonlijk leerde kennen. En hierin was hij zichzelven altoos gelijk. Neen; het werd hem in de tegenwoordigheid van zoodanige menschen duidelijk zigtbaar, dat het meestal zedelijke, eerlijke, door anderen op dwaalwegen gevoerde, of met hunne inwendige behoeften onbekende wezens waren, die men eer beklagen dan veroordeelen moest. Tot mijne beschaming moet ik bekennen, dat ik dikwijls strenger over sommige menschen geoordeeld heb, dan hij.

Aan bijna drieduizend blinden, waaronder niet weinige blindgeborenen waren, heeft hij het gezigt wedergegeven. Nooit eischte hij iets voor zijne operatiën, behalve de reiskosten van welgestelden, wanneer hij eene bijzondere reis daarom doen moest. Van behoeftigen nam hij nooit iets; verzorgde daarenboven honderden met spijs, drank en ligging. Zijn hart was zigtbaar getroffen, wanneer hij eenmaal zeggen moest, dat hij niet helpen kon, inzonderheid wanneer de menschen van verre weg gekomen waren, hetgeen niet zelden gebeurde.

Thans is hij overgegaan tot den Heer, die regtvaardig oordeelt. Hij is zalig, omdat hij in den Heere stierf, van het oogenblik zijnes doods af. Hij rust van zijn (lastig) werk. Hem is een aangenamer, uitgebreider werkkring geopend. Zijne werken volgen hem na. Hij maait, wat hij hier gezaaid heeft.

J. L. EWALD.

Digitized by Google

LEVENSBERIGT VAN DEN VERMAARDEN FRANSCHEN TREURSPELER, FRANÇOIS JOSEPH TALMA.

FRANÇOIS JOSEPH TALMA werd te *Parijs* van welgezeten ouders geboren, welke niets verzuimden, om hem eene zorgvuldige opvoeding te geven. In het eerst voor de beoefening van een vak der heelkunde beſtemd, bragt hij verſcheidene jaren zijner kindschheid in *Engeland* door; maar toen hij, in eenen ouderdom van vijftien jaren, tot voltooijing zijner ſtudiën, naar *Parijs* teruggekeerd was, werd hij, door het bezoeken van het *Theatre Français*, door de meesterſtukken, welke op hetzelve geſpeeld werden, en door de beroemde kunſtenaars, welke dit tooneel opluisterden, met geestdrift voor de tooneelkunst vervuld. Hij had reeds eenige kundigheden verkregen, was in de Franſche en Engelſche letterkunde niet onervaren, en zijn ligchaamsgeſtel, hoewel niet van de ſterkſten, ſtelde hem in ſtaat, om de hartstogten naar waarheid en ongedwongen uit te drukken. Eene middelmatige, eenigzins ranke, geſtalte; regelmatige, naar de antieke vormen overhellende, gelaatstrekken, welke zeer bewegelijk waren; eene levende, maar zwaarmoedige, verbeeldingskracht, en eene bijzondere aandoenlijkheid der zenuwen, gaven hem, bij de beoefening zijner kunst, die gemakkelijkheid om zich op te winden, door welke alleen de tooneelſpeler in ſtaat wordt geſteld, om het karakter zijner rollen in te dringen en zich eigen te maken. Het volgende geval uit zijne jongelingsjaren is een bewijs dezer aandoenlijkheid. In de kostſchool, waarin hij was, zoude door de leerlingen een treurſpel voorgeſteld worden. Hij zelf moest in dit ſtuk de laatſte oogenblikken van eenen vriend beſchrijven, die door deszelfs vader ten dood was veroordeeld. Door deze beſchrijving werd hij zoo hevig aangetast, dat hij, gedurende de voorſtelling, eenen ſtroom van tranen ſtortte; zelfs weende hij nog eenige uren na het einde des treurſpels, en ſlechts met moeite kon men hem doen bedaren. Van dit oogenblik af had men over zijne ware beſtemming kunnen oordeelen.

Nadat zijne ſtudien geëindigd waren, keerde hij, voor eenige maanden, naar *Londen* terug. Eenige jonge Franſchen, welke in deze hoofdſtad zich bevonden, noodigden hem, zich met

Digitized by Google

met hen te vereenigen, om tot zelfvermaak eenige Franſche tooneelſtukjes te ſpelen. Het nieuwe dezer onderneming wekte de algemeene oplettendheid, en zeer vele nieuwsgierigen van alle ſtanden ſtroomden daarheên. TALMA, hoewel nog jong zijnde, verwierf zoo veel goedkeuring, dat vele lieden van aanzien, en onder dezen ook Lord HARCOURT, zijnen vader zochten te overreden, om hem voor het Engelſche tooneel op te leiden. De vader, een liefhebber van het tooneel, gevleid door den aanleg van zijnen zoon, zoude misſchien aan dit verzoek hebben toegegeven; ook was de jonge TALMA der Engelſche tale genoegzaam kundig, om zulk eene onderneming te durven aanvaarden; maar bijzondere omſtandigheden bragten hem naar *Parijs* terug. De genegenheid, welke hij voor het tooneel had opgevat, bragt hem hier in betrekking met eenigen der beroemdſte tooneelſpelers van dien tijd.

Juist te dezen tijde liet de Regering de bekende Koninklijke *Ecole de Déclamation* oprigten. TALMA trad hier op in de rol van *Orestes*, in de *Iphigenia in Tauris*. Het bijzondere vuur en de hartstogtelijkheid, waarmede hij deze rol vervulde, verbaasde alle aanſchouwers. Aanſtonds werd een bevel uitgevaardigd voor zijn *début*, en een jaar daarna, den 27 Nov. 1787, trad hij, in de rol van *Seïde*, in den *Mahomed* van VOLTAIRE, voor het eerst in het *Theatre Français*, op. Hij verwierf goedkeuring. Van dezen dag af begon hij zich tot kunſtenaar te vormen. Hij poogde met de beroemdſte geleerden, met ſchilders, beeldhouwers en kenners der oudheden, in betrekking te komen. Hij beoefende de geſchiedenis, minder om de gebeurtenisſen, dan wel om met de zeden, gewoonten en karakters van vermaarde perſonen bekend te worden. Hij zocht de oudheidkundige werken te leeren kennen, en beſtudeerde inzonderheid de houdingen en bewegingen, welke de kunſtenaars der oudheid aan hunne beelden gaven. Hij trachtte het maakſel hunner kleedingen op te ſporen, en beſteedde de grootſte oplettendheid op het plooiſel. Aldus gelukte het hem, de kleeding, welke op het *Theatre Français* geheel verwaarloosd werd, te hervormen. Hoewel hij in deze onderneming door de kenners en kunſtenaars ondersteund werd, had hij echter bij zijne kunstgenooten zeer vele vooroordeelen te beſtrijden, en veel kwaadwilligheid te verwinnen.

De Franſche omwenteling begon; ſtaatstwisten vermeesterden

Digitized by Google

den alle harten; ook het *Theatre Français* bleef niet vrij daarvan; oneenigheid ſcheidde deszelfs leden, en TALMA, die nu reeds tot de eerſte kunſtenaars van het Franſche tooneel gerekend werd, rigtte, met vier zijner begaafdſte kunstgenooten, een nieuw tooneel op in het *Palais-Royal*. Na eenige jaren, werden beide gezelſchappen, onder de regering van het *Directoire*, weder vereenigd.

In deze gedenkwaardige omwenteling zag TALMA de geſchiedenis van zijnen tijd, voor zijne oogen, tot een levend treurſpel worden; hij was niet alleen getuige van, maar ook handelend perſoon bij deze groote maatſchappelijke ſtuiptrekking. Welk een leerrijk boek lag voor hem geopend! Hij zag ſtaatsvormen ondergaan, en andere opkomen; alle hartstogten met elkander in ſtrijd; razende redenaars, welke van de ſpreekgeſtoelten het volk opruiden; ſtoute eerzucht en groote talenten, welke van lieverlede uit den ſchoot dezer ſtormen opdaagden. Hij geloofde hier die mannen der aloudheid weder te vinden, welke bij de verwoesting der oude rijken eene rol hadden geſpeeld, en welke hij zelf moest voorſtellen. Zijne betrekking tot velen van deze perſonen gaf hem gelegenheid, om hunne hartstogten, en, door deze, de diepten van het menſchelijk hart, na te ſporen. Op deze wijze trok hij voordeel van die gebeurtenisſen, welke, hoezeer verderfelijk voor duizenden, zeer leerzaam voor den wijsgeer, geleerde en kunſtenaar waren.

Hij heeft NAPOLEON als Officier, Generaal, Conſul en Keizer gekend. Toen deze het opperbevel over het leger van *Italië* kreeg, hield TALMA met deszelfs echtgenoote JOSEPHINE een kind ten doop. In alle ſtandsverheffingen van NAPOLEON werd TALMA met deszelfs bijzondere welwillendheid vereerd, en dikwijls bij hem toegelaten. Hij volgde NAPOLEON naar de vermaarde bijeenkomst te *Erfurt*, en ontving daar van den Rusſiſchen Keizer en van den Hertog van *Weimar* aanzienlijke blijken van genegenheid. In *Weimar* werd hij aan het hof genoodigd, en hem ter eere werd de *Don Carlos* van SCHILLER geſpeeld. Ook in Julij 1813 volgde hij NAPOLEON naar *Dresden*.

TALMA ſtond in vriendſchappelijke betrekking met alle perſonen van het *Napoleontiſche* hof. Het oordeel van NAPOLEON over de menſchen in het algemeen, en over vele merkwaardige perſonen der geſchiedenis, heeft TALMA met voor-

Digitized by Google

voordeel weten te gebruiken; NAPOLEON zelf heeft hem dikwerf tot voorbeeld gediend, want TALMA had gelegenheid, om denzelven in zeer gewigtige oogenblikken te beſpieden; zijn gelaat, zijne gebaren, de toon zijner ſtem, alles was leerzaam voor hem.

TALMA zag werkelijk gebeuren, wat men tot nu toe als avontuurlijk en overdreven in de geſchiedenis had beſchouwd. Nadat hij in het verloop van dat vijfentwintigjarig treurſpel van zoo vele buitengewone gebeurtenisſen getuige was geweest en zulke buitengewone karakters had leeren kennen, werd hij overtuigd, dat het treurſpel op het tooneel niet zoo verre buiten de grenzen der waarheid ligt, als men gemeenlijk gelooft, en dat, wanneer hetzelve niet altijd natuurlijk ſchijnt, de oorzaak daarvan niet ligt in de meesterlijke treurſpelen der Franſchen, maar wel in het onvermogen, om dezelven eigenaardig voor te ſtellen. Om deze reden heeft hij, met onvermoeiden ijver, getracht zich te beveiligen voor die overdrevene manier, waarmede tooneelkunſtenaars meestal de helden vertoonen. Dezelven edel en eenvoudig voor te ſtellen, was zijn doel, zonder daarom in den toon der dagelijkſche gezellige taal te vallen.

Eene hevige zenuwziekte, welke hem vóór tien jaren beving, was niet zonder nut voor hem, ten aanzien zijner kunst. De bijzondere gevoeligheid, verbonden met eene diepe zwaarmoedigheid, welke deze ziekte bij hem achterliet, ſtelde hem in ſtaat, om in den geest zijner rollen nog dieper in te dringen, en gaf aan zijne ſtem eene grootere uitdrukking, eenen hoogeren graad van gevoel. Van nu af was hij dikwijls genoodzaakt, de losbarſting van zijn gevoel en van zijne aandoenlijkheid te matigen, in plaats van dezelven kunstmatig op te wekken. Sedert dien tijd heeft hij zelden eene aandoenlijke rol geſpeeld, zonder wezenlijk tranen te ſtorten. Dezelfde ziekte, welke dreigde hem in het graf te zullen ſlepen, is het tijdſtip geworden, vanwaar zijne tooneelkunſtige krachten hare geheele ontwikkeling hebben verkregen. De waarheid dezer opmerkinge wordt van alle kunſtenaars bevestigd, en door niemand volkomener gevoeld, dan door TALMA zelven.

TALMA is eerder van eene kleine dan groote ligchaamsgeſtalte; zijn geſtel, niet zeer ſterk, ſchijnt meer teeder dan krachtig, meer ſentimenteel dan ſtoffelijk te zijn. Hoewel hij thans

Digitized by Google

thans misschien vijftig jaren oud is, ontdekt men op zijn gelaat de blijken eener voormalige, krachtig geteekende schoonheid, en in zijne gelaatstrekken leest men de kracht zijner ziel. De geheele omtrek van zijn gezigt geeft dat ernstige, diepzinnige en donkere, ja tragieke te kennen, hetwelk hem, door de aanhoudende beoefening zijner rollen, is eigen geworden; maar deze donkere omtrek wordt door eene aangename bevalligheid niet alleen verzacht, maar uit de ineensmelting van deze twee uitersten ontstaat een waarlijk belangrijk gelaat: en in zijne, hoewel zeldzame, maar dan ook te sterker sprekende ligchaamsbewegingen, schitteren kracht en bevalligheid.

In gezelschap is TALMA zeer beminnenswaardig. Het is onmogelijk, eenvoudiger en bescheidener te spreken, te handelen en zich uiterlijk te gedragen, dan deze groote kunstenaar doet; het is niet mogelijk, toegankelijker voor een ieder te zijn, onaangezien zijne uitgebreide betrekkingen, onaangezien de dagelijksche bezoeken van vreemdelingen, welken de roem tot hem trekt, onaangezien zijne vele bezigheden en oefeningen. Men is waarlijk eenigzins verwonderd, in dezen kunstenaar, welken de verbeelding ook in de weezenlijkheid als een' Koning schildert, buiten het tooneel, eenen man te vinden, die zich voordoet als elk ander eenvoudig man van beschaving, vooral, wanneer men bij ondervinding weet, met welke verwaandheid en aanmatiging menig ander kunstenaar, zelfs van middelmatige en geringe verdiensten, zich gedraagt.

IETS, WEGENS DEN FRANSCHEN KLUCHTSPELER, BRUNET.

Deze tooneelspeler deelt den roem, welken hij door geheel Europa geniet, slechts met TALMA; zelfs KEMBLE verklaarde, bij zijne terugkomst uit Frankrijk, dat BRUNET de eenigste tooneelspeler van dit land ware. En dezen roem geniet hij reeds langer dan twintig jaren; en altijd stroomt het publiek naar de voorstellingen, waarin het BRUNET en zijnen *Jocrisse* (eene soort van *Arlequin* of *Truffaldin*, waarvan men niet regt weet, of hij tot de gekken, dan wel tot de wijzen behoort) kan zien. Waarin bestaat deze aantrekkende kracht?

Digitized by Google

BRUNET bezit de kunst, om die domkoppig-vernuftigen, die opzettelijk-onbedachte knapen, welke men in nieuwere tijden meestal *Jocrisses* noemt, met eene waarheid en vrijheid voor te ſtellen, aan welke, tot eene ware, kunstvolmaaktheid, niets ontbreekt, dan meer duidelijkheid in de karakterſchetſen. Hij weet de natuur tot in de fijnſte punten op te vatten en te vertoonen; ook niet de minſte beweging ſchijnt ongepast of ſtrijdig met de eenheid van het karakter. Daarbij heeft zijn ſpel de verdienſte, dat het, zonder alle uiterlijke middelen, zich eenig en alleen op die innerlijke werking bepaalt, welke eene tooneelkunſtige voorſtelling kan voortbrengen. Zonder uiterlijke beweging, ſpreekt hij dikwijls met de eentoonigheid van eenen ſtervenden; in toorn en in vreugde is zijn uiterlijk voorkomen niet anders, dan in het oogenblik, waarin hij, zijnen heer verwachtende, in ſlaap valt, — en juist hierdoor brengt hij de treffendſte uitwerkingen voort. Alles is een zoo geliefkend ſtaruksel der natuur, dat men meent, overal ſoortgelijke verſchijnſelen te ontmoeten; en men vindt het onderhoudend en behagelijk, dezelven op het tooneel te zien verſchijnen, daar zij, door volmaakte eenheid, tot een levendig geheel zijn verbonden. Maar deze eenheid bereikt BRUNET niet op den gewonen weg der kunst, maar wel door eene bijkans tot verzadiging beoefende *routine*, welke bij hem eenen trap van doelmatigheid en verband heeft verkregen, waartoe zich anders alleen de kunst kan verheffen.

Binnen dezen naauwen kring, echter, is BRUNET ook beperkt, en hier is hij altijd dezelfde onnoozele, en altijd op dezelfde wijze, maar in verſchillende betrekkingen. En, bij al deze eentoonigheid, gaat er geen woord uit zijnen mond, hetwelk niet door een luid lagchen gevolgd wordt. Waarin de ware reden hiervan ligt, zoude men niet ligt kunnen bepalen.

Onder BUONAPARTE, echter, heeft BRUNET ook eene ſtaatkundige rol geſpeeld. Terwijl alles, aanzienlijk en gering, voor den alvermogenden zich boog, waagde het BRUNET alleen, als een levende PASQUINO, den dwingeland door onophoudelijke vernuft-ſteken, woordſpelingen en puntdichten te hekelen; en de overweldiger van Europa, welken deze herhaalde hekelingen eindelijk onverdragelijk werden, waagde zich niet aan dezen tooneelkunſtenaar, welken zijne

Digitized by Google

brafheid en de roem zijner bekwaamheden tot beukelaar dienden, en die de lieveling des volks was. Langen tijd vergenoegde men zich met verwijten en bedreigingen, welke BRUNET dan des avonds weder zoo geheel vergeten had, dat hij er gedurig nieuwe verdiende. Wanneer hij het te erg had gemaakt, en wanneer niets meer hielp, bragt men hem aanstonds na de voorstelling, voor korteren of langeren tijd, in de gevangenis. Dan vergaderde de menigte op zijnen weg, en omsingelde hem met blijken van goedkeuring; hij echter zeide dan vriendelijk: *Faites-moi place, Mesieurs, je vais en prison.*

DE HOVELINGEN.

(Naar het *Fransch* van LEMONTEY.)

Het was op het einde der vijftiende eeuwe, dat HENDRIK VII den troon beklom, nadat hij — volgens de gewoonte van zijnen tijd — zijnen voorganger om het leven gebragt had. Hoewel hij een dwingeland, dweeper en gierigaard was, noemden hem echter de fraaije vernuften van *Londen* den SALOMO van *Engeland*. De *Salomonische* wijsheid van dezen Vorst bestond echter alleen daarin, dat hij EDUARD PLANTAGENET, de laatste spruit van het *Yorkshè* geslacht, in eene gevangenis wél bewaarde; welke wijsheid vele ontevredenen in de Provinciën verwekte, alwaar men zich eerder door hartstogten laat wegslepen.

De *Engelschen* waren te dien tijde onbestendig en ligtgeloovig, onkundig en wreed; maar, daar men van de menschen niet meer kwaads moet zeggen dan zij verdienen, moet ik er tot mijn groot leedwezen bijvoegen, dat zij geene wijsgeêren waren. Dit wist een Monnik in *Oxford*, genaamd RICHARD SIMON, zeer wel, toen hij het plan beraamde, om hun, op zijne wijze, dien Vorst terug te geven, wiens gevangenis zij betreurden. Zulk eene gewaagde onderneming was maar een spel voor dezen listigen, welken reeds zijn kleed voor elke straf beveiligde. Heer over geheel *Engeland*, wanneer zijn plan gelukte, en teruggeëischt door den Paus, wanneer het slecht uitviel, waagde de Monnik daarbij niets meer, dan de Goden van HOMERUS, toen deze elkander klopten.

Digitized by Google

Te dien tijde leefde in *Oxford* een man, genaamd SYNMEL, een Bakker van beroep, de echtgenoot van eene dweepster, bij ongeluk, en de vader van eenen lieven jongen, bij toeval. De Monnik SIMON, welke de Godspraak van dit huisgezin was, beschermde den man, bestuurde de vrouw, en beminde het kind met eene bijzondere teederheid. In deze duistere huishouding, nu, vond zijn listige geest het middel, om zijn vaderland te hervormen.

Onder het voorgeven eener reis, verzocht vader SIMON de ouders, om hem den kleinen SYNMEL mede te geven. Dit werd toegestaan, en hij vertrok met den jongen. Maar naauwelijks was hij in het klooster van het naburige Graafschap aangekomen, toen hij aan de ouders schreef, dat de Voorzienigheid over hunnen zoon beschikt had, en dat dezelve in eene rivier verdronken was. Hij verzelde deze logen met eene fraaije preek over dé zwakheid van het vleesch, waardoor vrouw SYNMEL zoodanig getroffen werd, dat zij niet éénen traan vergoot, en dat niet één blaadje van de rozen op hare wangen verwelkte; terwijl evenwel haar man ontroostbaar was.

De Monnik had goede redenen, aldus te handelen; dit kind moest eerst sterven en vergeten worden, voordat zijne staatkunde aan hetzelve een nieuw leven konde bezorgen. Met het vaste voornemen, om aan de *Engelsche* natie den vermeenden zoon eens Bakkers voor den verdwenen Prins EDUARD te geven, zocht hij zorgvuldig alle blijken dezer gewaagde gedaantewisseling te vernietigen. Bovendien matigde zich de Monnik, bij deze groote onderneming, niet meer roem aan, dan hem toekwam, en dankte den Hemel daarvoor, dat deze zich verwaardigde, zijn eerste medehelper te zijn, omdat dezelve aan het gelaat van den jongen SYNMEL de voornaamste trekken van het geslacht der PLANTAGENETS had medegedeeld; het zij nu, om door deze gelijkheid de Koningen te vernederen, of de Bakkers te verheffen.

SIMON hield zich onvermoeid bezig, om zijnen leerling te volmaken, en een Koningskarakter op eenen Japhagelsstam te griffelen. Hij begon daarmede, hem op zijne eigene manier te onderwijzen, zonder een van die boeken te hebben gelezen, welke, in verschillende tijden, over de opvoeding van eenen Vorst geschreven zijn, en verkoos tot ondermeester bij zijne Majesteit den klokluider des kloosters, een oorspronkelijk ge-

Digitized by Google

genie, dat de toonkunst bij zijne klokken en de wapenkunde bij de geschilderde glasruiten der kerk geleerd, en, alleen door zichzelven, het zoo verre gebragt had, dat hij lijkstee-nen en praalgraven, tot volkomen genoegen van den Adel in het dorp, teekende.

Dit was de man, met welken SIMON de opvoeding van den jongen SYNMEL deelde; echter behield hij de staatkunde voor zich, en liet aan den klokluider de weteuschappen, de zedeleer, de kunsten en de overige kleinigheden der opvoedinge over.

Onder zulke leermeesters maakte SYNMEL verbazende vorderingen. — Hij is volmaakt! riep de klokluider. — Maar al te zeer, hernam SIMON, die verder dacht; zijne leerzaamheid doet mij schrikken. Wie zal aan zijne hooge geboorte gelooven, wanneer hij geene behoefte gevoelt, om te bevelen, of om lastige lieden te verwijderen. Onze kweekeling is nog niet dichterlijk genoeg voor eene omwenteling. — Laat mij maar begaan, hervatte de klokluider; een weinig onbeschaamdheid leert de mensch ligt; daartoe is één voorbeeld voldoende. — Hij bragt den jongen SYNMEL in een *Bureau van Douane*, en na twee bezoeken was hij volmaakt.

Na alle deze voorbereidingen begon SIMON den knoop zijner staatslisten te ontwikkelen. In het eerst verspreidde zich een dof gerucht, dat Prins EDUARD uit zijne gevangenis ontkomen was. SYNMEL en zijn geleider verschenen spoedig en geheimzinnig in de verschillende burgten der Graafschappen *Warwick* en *Leicester*. De verbeeldingskracht en het gerucht, deze getrouwe helpers van het bedrog, vatteden deze verschijningen weldra op, strooiden ze uit, en maakten ze vruchtbaar. Na eene maand had wel niemand nog den jongen held gezien, welken de Hemel zelf uit deszelfs gevangenis bevrijd had, maar elkeen geloofde hem gezien te hebben. — Hetgeen waar is, blijft waar, hoezeer wij ons ook daartegen verzetten; maar hetgeen wij droomen, is ons eigen maaksel.

Maar deze inwendige drijfveren waren niet de eenigen, welken de Monnik in beweging bragt. Reeds was de getrouwe klokluider als gezant naar die Hertogin van *Bourgondië* afgevaardigd, welke, door haren onverzoenlijken haat tegen HENDRIK VII, den bijnaam van *De* JUNO *des Konings van Engeland* verkreeg. MARGARIET zelve had reeds te dikwijls van de fabel eens SYNMELS gedroomd, om dezel-

Digitized by Google

ve niet aanſtonds te gelooven. Oogenblikkelijk verkocht zij hare ſieraden, kocht een klein *Duitsch* leger van de beste ſoort, en zond hetzelve aan haren doorluchtigen Neef, den Prins EDUARD. Zij zond hem ook vier der berugtſte misnoegden van *Engeland*, welke naar haar hof waren gevlugt. Zij gelastte dezelven, de Ministers des jongen Konings te zijn, hem te helpen om het welzijn van zijn volk te bevorderen, en zoo als de gewone ſpreekwijzen bij elke troonbeklimming verder luiden.

SYNMEL ſprong van blijdſchap, toen hij hoorde, dat hij zulk eene hooge verwante had; maar SIMON ſprong niet. Het *Duitſche* leger kwam hem wel te pas — want dat ſlaat maar toe, zonder redeneren — maar die vier Ministers gaven aan zijne eerzucht eenen geweldigen ſtoot. Er konden naauwelijks geduchter mededingers gevonden worden, dan deze vier.

De eerſte was de oude Graaf VAN KILMAR, een ernſtig, voorzigtig en zwaartillend man, door eerzucht opgeblazen en door arbeid afgeſleten, welks ſijnheid, vastheid en verhevene ſlapeloosheid alle hoven van *Europa* genoegzaam kenden.

Na hem kwam de oude Biſchop VAN NORWICH, diepzinnig, minzaam, en geëerd alsof hij reeds dood ware; een man, welken de milde natuur eenen korten, zuchtenden adem, een altijd in tranen zwemmend oog, en eene eerbiedwaardige bleekheid had gegeven.

En wie heeft nooit van den derden hooren ſpreken? Het was de onvergelijkelijke Kanſelier BROUGHTON, de altijd vurige donderaar van het ſpreekgeſtoelte, een ijverig, geleerd en ſpitsvindig redenaar, die even geſchikt was om eene vergadering van geeſtelijken te beheerſchen, als om een oproer van matrozen te beteugelen; een man, die bedwelmde wanneer hij niet overtuigen kon, loog zonder blozen, en acht uren achtereen ſprak zonder drinken.

De vierde, de ſchoone LOVEL, mogt, zonder vermetelheid, deze beroemde mannen verzellen. Dezen zoon van HERKULES en de Bevalligheden, dezen ſtevigen rijder en hemelſchen danſer kwam niemand bij in de regeling van feesten. Hij werd van het gemeene volk bijkans aangebeden. Elke partij, welke hij koos, werd aanſtonds ook door de helft van *Engeland* verdedigd. MARGARIET kon hem niet

zien

zien vertrekken, zonder te zuchten; en zulk een zucht is meer waard dan een groot lofdicht.

SIMON begreep zeer wel, dat hij zijne onderneming meer zoude benadeelen dan bevoordeelen, wanneer hij voor deze mededingers de baan floot; ook deed hij niet gaarne anderen kwaad, wanneer zulks hemzelven nadeel toebragt: daarom besloot hij de gelegenheid af te wachten, welke zij zelven hem zouden geven, om hen, op eene onschuldige wijze, te verderven. — Tot het behagen van een stuk is de kenze des tooneels even noodzakelijk als de titel; en menig stuk werd in de hutten uitgefloten, hetwelk in de paleizen werd toegejuicht. Eenige overdenkingen op dit punt bepaalden SIMON, om *Ierland* tot het tooneel zijner ontwerpen te maken.

Hij reisde dus met zijnen kweekeling naar *Dublin*. Zij reisden niet als vervolgde vlugtelingen, maar veeleer als wraakengelen des Hemels. Het was een vermaak om te hooren, hoe de jonge, vijftienjarige SYNMEL, met zijn onschuldig gelaat, de geheele *genealogie* der PLANTAGENETS opzeide, en welke anekdoten hij van het hof van EDUARD IV, en van zijne eigene gevangenis, verhaalde. Welk eene geestdrift! Welk een toestroomen des volks van alle zijden! Hoe vele eeden van getrouwheid, medelijden en teederheid! — Kortom, hunne reis geleek eenen zegetogt. Maar de luisterrijkste zegepraal wachtte hen in *Dublin*; eene stad, waarin men, wat rede betreft, meer *Ier* is, dan in alle overige.

Zij waren naauwelijks drie dagen in deze stad, toen eene talrijke menigte volks voor het raadhuis vergaderde, en met een onstuimig geraas begeerde, den Prins te zien. SYNMEL werd op eene bank geplaatst en door vier matrozen gedragen, en bekoorde de menigte door het naïve zijner logens. Een uit het volk riep: Prins! gij zijt warm; drink! en reikte hem een glas *malvoisie*-wijn toe. Aanstonds gaf SIMON den Prins eenen wenk, en deze sloeg den persoon het glas uit de hand, en viel zonder bewustzijn ter aarde neder. O List! o wonder! Men herinnerde zich terstond, dat de Hertog VAN CLARENCE, des Prinsen vader, in een vat *malvoisie* verdronken was. De afkeer, welken SYNMEL op het gezigt van dezen wijn gevoelde, was een blikfem des Hemels, een schreeuw des bloeds, en elke tegenwerping moest voor deze kinderlijke flaauwte wijken.

Kort hierna trad eene menigte vrouwen in de zaal, met

eene kroon van gepolijst koper, welke de beschermvrouw der naburige kerk haren veelgeliefden EDUARD VI zond. Twintigduizend getuigen waren gereed met hun leven te bevestigen, dat het standbeeld van EDUARD V van deszelfs voetstuk afgeklommen zij, en de kroon van het hoofd hebbe genomen. — SYNMEL wordt met algemeene toejuiching tot Koning uitgeroepen, en door de geheele stad op de handen gedragen, onder het blijde gejuich der menigte, welke zich met hare eigene dwaasheid vermaakt. Spelen, feesten en verlichtingen volgen onophoudelijk op elkander. Nooit was er eene vrolijkere wanorde, nooit eene vermakelijkere regering. Maar helaas! deze staatkundige vastenavonden zijn van korten duur. De menschen, welke zoo veel moeite doen voor hun vermaak, zullen nooit *consequent* genoeg zijn, om eene regt dwaze en tevens duurzame *bacchanalische* regering te vestigen. Voor het overige moet men toestemmen, dat eenige *saturnalische* eeuwen voor onze droevige tijden regt heilzaam zouden zijn.

De achtste dag der feesten eindigde met het ontschepen des *Duitschen* legers. De vier afgezanten van MARGARIET vertoonden zich niet aanstonds. Elk van hen wenschte de lieveling des Konings te worden, haatte de drie anderen en omhelsde dezelven teeder. Hebt gij wel eens, na eenen regen, eene kat over de straat zien loopen, hoe zij, met hare pooten, omzigtig de naauwelijks wit gewordene punten der steenen zoekt? Aldus en nog komieker is de verlegenheid eens hovelings, die op ééns te midden van eene vreemde luchtstreek en onder nieuwe menschen geworpen wordt, en overtuigd is, dat zijn geheele geluk van den eersten stap afhangt, welken hij doen zal.

Zonder afspraak, lieten de vier Ministers bij den eerwaarden Pater SIMON om eene geheime bijeenkomst verzoeken, welke hun ook, op verschillende uren, werd toegestaan. Hun plan was, den Monnik voor zich te winnen, en hem dan weg te jagen; en vooral, om door hem het karakter en de zwakheden des Konings te leeren kennen, hetwelk altijd het hoofdoogmerk der belangzuchtigen is. Maar, het zij nu, dat de Monnik, nog listiger dan zijlieden, eene grap met hen wilde hebben, of dat diepere inzigten hem daartoe bepaalden, hij schilderde voor deze heeren, in vertrouwen, de tegenstrijdigste tafereelen. Het was de belijdenis van den vos.

De

Digitized by Google

De Koning is een geheel volmaakt mensch, zeide SIMON tot den Bisschop VAN NORWICH; maar het ongeluk heeft hem tot den dronk verleid, en elken dag is hij regelmatig even dronken als elk opregt *Engelschman*. — De Bisschop dankte, en ging zachtkens brommende henen: Men moet dus drinken!

De Koning is een geheel volmaakt mensch, zeide SIMON tot den schoonen LOVEL; maar het verdriet heeft hem ziekelijk gemaakt, en de vochtigheid zijner gevangenis heeft hem zoodanig de jicht door het ligchaam gejaagd, dat wij tot nu toe vergeefs gepoogd hebben, hem daarvan te bevrijden. — De schoone LOVEL overlegde voor het eerst in zijn leven, en begon te twijfelen, of de gezondheid wel iets goeds zij.

De Koning is een geheel volmaakt mensch, fluisterde SIMON den Kanselier BROUGHTON in het oor; maar hij is ontzaggelijk bedeesd, waarvan een belagchelijk en niet meer te genezen stotteren oorzaak is. — De redenaar zeide bij het heengaan tot zichzelven: Het ware eene groote lompheid, wijzer te willen zijn, dan zijn Heer.

De Koning is een geheel volmaakt mensch, zeide SIMON tot den Graaf VAN KILMAR; maar hij is nog regt kinderachtig. Hij kan slechts lieden van zijnen ouderdom bij zich verdragen; en zelfs mij laat hij dit somtijds duidelijk gevoelen. — De oude Graaf ging henen, en zeide, terwijl hij met voet en stok op den grond stampte: Goddam! ik moet weder jong worden; ik wil naar eene min omzien.

Deze eenzelvigheid in het gedrag der vier hovelingen was een gevolg hunner natuur. Zulke zielen worden door een fijn instinkt geleid. Daarom gedraagt zich, in soortgelijke omstandigheden, de een als de ander, en naar dezelfde onveranderlijke grondbeginselen, naar welken de spin hare draden trekt en de oester hare schelpen vereenigt. SIMON, die met deze *theorie* bekend was, liet den Koning eene afkondiging onderteekenen, waarin de Ministers benoemd waren, en de dag hunner voorstelling bepaald werd. KILMAR werd tot Bestuurder der Schatkist, BROUGHTON tot Minister van Justitie, LOVEL tot Opziener der Heffingen, en de Bisschop VAN NORWICH tot Groot-Aalmoezenier benoemd. In deze vier benoemingen vond de Koning het middel, om het geld der goeden en het leven der boozen te winnen, op deze wereld zich staande te houden en zich voor de andere te beveiligen; hetwelk ongetwijfeld een regt eerlijk bestaan verzekert.

Digitized by Google

SIMON droeg zorge, dat de voorſtelling der Ministers met de meeste pracht zoude plaats hebben. De Koning glinſterde op zijnen troon van onechte ſteenen. Aan deszelfs voeten zat de vrome Monnik, en nam het gelaat eens Opperprieſters van eenen anderen JOAS aan. De begeerte, om de gelukkigen te zien, welke tot zulke hooge waardigheden verheven waren, was zoo groot, dat de zaal met eene verbazende menigte menſchen was opgevuld. Het gezigt was overheerlijk, de oplettendheid buitengewoon, en de ſtilte bewonderenswaardig.

De Kamerheeren meldden den Graaf VAN KILMAR aan, en ziet daar! er trad een danſend jong Heertje binnen, dat alle Dames belonkte. Zet dezen Page voor de deur! riep de Ceremoniemeester. — o Verraſſing! het was KILMAR zelf, overdekt met alles, wat de mode ſierlijks verzonnen had. Hij had zich blonde, golvende lokken aangelegd, zijne wangen opgeblazen, zijnen buik geſnoerd, en met de ſchoonſte vleeschkleur de holten van zijn aangezigt overſmeerd. Zijn neus — dien hij gaarne korter zoude gemaakt hebben — was het éénige oude overblijfſel, hetwelk uit deze algemeene wedergeboorte nog eerwaardig uitſtak. Kortom, men kon deze figuur zeer gepast met dien nachtvlinder vergelijken, welken de natuurkenners *Doodgraver* heeten. De geſchilderde Minister naderde den troon met eene betooverende levendigheid, liet eenige woorden glippen, waaraan wel de helft der medeklinkers ontbrak, en zeer verheugd, dat hij den Vorst had zien glimlagchen, viel hij op eenen, voor hem geplaatſten, zetel neder, en ſpeelde met de beeldtenis eener Dame, welke aan eene gouden keten om zijnen hals hing.

De aanſchouwers waren nog niet van hunne verbaasdheid, over deze zeldzame herſchepping, herſteld, toen men den Groot-Aalmoezenier aanmeldde. De menigte viel op hare knien, om den zegen van dezen eerwaardigen, in 't voorbijgaan, op te vangen: maar de Prelaat was zeer verwijderd van daaraan te denken; want, wantrouwende aan zijne kunst van nabootſing, had hij zoo veel druivennat binnengeſtort, dat deszelfs overwegende kracht niet meer twijfelachtig was. Zijne kleederen, welke onordelijk om zijn lijf hingen, bedekten hem naauwelijks. De zuchten, welke hij als naar gewoonte loosde, hadden niet meer dien reuk van heiligheid, welken de vrome zielen anders gretig opvingen; en de robijnen

Digitized by Google

nen op zijn gelaat deden den grond, waarop zij rusteden, nog bleeker uitzien. Hij waggelde her- en derwaarts in de zaal, prevelde onverstaanbare woorden van kenken en kelder, liet voor het oog des Konings een spel kaarten uit zijne mouw vallen, en werd eindelijk, niet zonder moeite, in eenen leuningstoel geplaatst, waarin hij het slot van een liedje neurielde, hetwelk niets dan drinken en vrolijkheid ademde.

Het binnentreden van BROUGHTON gaf eenen ademtogt van hoop. — Maar welke verbazing! Die dappere strijder op het veld der welsprekendheid naderde zoo bedeesd als een lid der Oppositie-partij, welke zich daags te voren aan het Ministerie verkocht heeft. Hij opende den breeden mond, maar er kwam niets uit. Eindelijk spande hij alle krachten in, en stotterde het een en ander, hetgeen niemand verstond. De woorden bleven tusschen zijne tanden zitten; de tweede lettergreep wilde den eersten niet op den behoorlijken tijd volgen, en toch drong zich de derde reeds met eene ongeloofelijke snelheid voor. Hij eindigde zijn lang stotteren met twee volzinnen, welke een algemeen gelach verwekten.

SYNNEL genoot daarbij een Koninklijk vermaak; de aanschouwers zwoeren, nooit meer de saam te gelooven; maar niets evenaarde den toorn der drie Ministers, toen zij, tegenover elkander zittende, uit hunne verschillende rollen ontwaarden, dat zij bedrogen waren! Zij vestigden grimmige oogen op den Monnik, wiens honend grimlagchen hun scheen te zeggen: Ik wilde beproeven, mijne lieve vrienden, hoe verre de heersch- en eerzucht eenen ernsthaftigen, eenen heiligen, en eenen wijzen zouden kunnen brengen.

Intusschen waren de vrouwen reeds op de banken geklommen, om den schoonen LOVEL beter te kunnen zien. Hij verscheen, van het hoofd tot de voeten in doeken, kussens en bontwerk gewikkeld, als een halfdoode, toen op eens een verward gedruisch van buiten de oplettendheid der geheele vergadering tot zich trok. Het volk had eenen koerier van zijn paard getrokken, en sleepte hem voor den troon, zonder hem tijd te laten, adem te halen, of zijne laarzen uit te trekken. De arme man was zoo buiten adem, dat hij niet spreken kon. De nieuwsgierigheid der aanwezigen was onuitsprekelijk, en vertraagde door haar ongeduld nog dargene, wat zij wenschte te vernemen. Toen de koerier eindelijk weder lucht kreeg, klonk de tijding uit zijnen mond, dat

HEN-

Digitized by Google

HENDRIK VII met haastige schreden naderde, dat hij een leger tot voldoend bewijs, en eenen anderen EDUARD als voorwerp van overreding medebragt.

Op deze tijding, waardoor het kluchtspel der hovelingen een einde nam, ontstond eene algemeene verwarring. De dapperen zochten hunne wapenen, en de bloodaards spraken zoo fraaije woorden, dat de *Spartaansche* jongelingen zich dezelve niet behoefden te schamen. — Ik zoude thans eene schoone gelegenheid hebben, om eenen veldslag te kunnen beschrijven; dan, daar zulke moordtooneelen in onze eeuw niets nieuws zijn, zal ik maar eenvoudig melden, dat het leger van den onechten EDUARD door dat van den echten HENDRIK VII geheel vernietigd werd.

De vier Ministers vlugtten nog dien zelfden dag, ten gevolge van hun bewonderenswaardig instinkt. Allen werden gedood of gevangen genomen. Zij, die door het vijandelijk zwaard niet werden afgemaakt, wachteden bevend het vonnis of de genade huns Meesters. De Monnik SIMON keerde naar zijn klooster terug, om daar verder, in het klein, listen te smeden. De schurken kwamen er gelukkig door; de braven werden gehangen, en SYNMEL werd keukenjongen bij den nieuwen Koning.

Aldus gaf de Hemel aan het geslacht van LANCASTER eenen troon en roem; aan dat van SYNMEL eenen haard en rust.

DANK-ADRES VAN GERMANIA AAN GALLIA, EN ANTWOORD DER LAATSTE.

(Naar het *Hoogduitsch* van T. H. FRIEDRICH.)

Dierbare Zuster!

Wel zijt ge mij eene dure (dierbare) Zuster! niet van wege de kleine geldsommetjes, welke uwe zusterschap mij kostte; want, lieve Hemel! wat toch zijn alle Contributiën, Requisitiën, en uitgaven voor uwe artikelen van Luxe, bij die ontelbare weldaden, waarmede gij niet ophoudt mij te overtelpen: het is veeleer het gevoel der innigste dankbaarheid, welke u dit zoete bijwoord wijdde.

Veel-

Digitized by Google

Veelligt zult gij het weder op rekening van mijn Noordelijk phlegma ſtellen, dat mijn dankgevoel zich tot heden in geen formelijk Adres lucht verſchafte: doch het is maar al te waar, dat de eigenlijke grond dier achterlijkheid in mijne toenmalige onmondigheid gelegen was. Thans, daar gij mij eindelijk de tong ontbonden hebt, en ik in ſtaat ben, mij, met eenige vaardigheid en *elegantie*, in menſchelijke, dat heet in *Franſche*, ſpraak uit te drukken; thans, daar mijn verſtand dien graad van rijpheid heeft bekomen, dat ik vermag in te zien, dat in een paar regels der *Pucelle* of *Porcelle d'Orleans* meer wijsheid is beſloten, dan in de droomerijen van eenen LEIBNITZ en KANT, en meer poëzij, dan in al de *ſottiſes* van zekeren *Monſieur* DE SQUILAIRE (SCHILLER): thans is eindelijk het tijdſtip daar, dat ik de uiting mijner dankbaarheid niet langer kan bedwingen.

Ja, dierbare, innig vereerde Zuster! gij alleen zijt het, die mijne kinderen uit het ſlijk der barbaarſchheid hebt getrokken, waarin zij ſinds eeuwen verſmachtten. Zonder u lagen zij nog in hunne wouden op beerenhuiden uitgeſtrekt, en dronken hunnen zuren eikeldrank; terwijl zij thans, op weelderige ſofa's rustende, *liqueur*, *chaud d'eau*, *bouillon* en *limonade* ſlurpen. Gij voerdet fraaije zeden, wetenſchap, kunst en ſpraak bij hen in. U alleen hebben zij het te danken, dat men hen thans met eenig regt onder de *menſchen* telt.

Doch, laat mij eenige uwer hoofdweldaden opſommen.

Gij waart het, die mijne ongepolijste *Heeren*-zonen in geſlepene *Meſſieurs* herſchiept, en linkſche plomperds in geoefende *petits maitres* en *aimables roués* vervormdet, die met beminnelijke *frivolité* en *libertinage* geſuikerde ontuchtigheden weten toe te dienen, en door uitgezochte *fleurettes* onſchuldige meisjes te verleiden. Gij waart het, die mijne gehuwde dochters van ſtijve en vervelende *Huisvrouwen* in vrijpostige en onderhoudende *Dames* veranderdet, welke in hare *coteries* met vaardige tong en verwonderlijke *routine* de fijnſte *equivoques* debiteren, en in de goddelijke kunst van hare mannen te beheerſchen en te duperen het meesterſchap bereikt hebben.

Gij waart het, die uit mijne ongevormde, eenvoudige en ſtilzwijgende jonkvrouwen vernuftige, belezene en ervarene *Demoiſelles* hervoorttooverdet, die er op afgeregt zijn, achter den rug van vader en moeder *billets-doux* toe te ſteken, *liaiſons*

Digitized by Google

fonts aan te knoopen, en *rendez-vous* te geven. Gij onderweest haar in de kunsten en handgrepen der *coquetterie*, waardoor zij in staat zijn liefde te huichelen, en de mannen te verwarren en te verstrikken. Gij gaaft haar, in stede van het boersche schaamrood, hetwelk te voren alleen hare wangen kleurde, het kunstige *rouge*, dat goedkoope *surrogaat* der schaamte, hetwelk zij in elke Apotheek kunnen koopen.

Zoo ook weet gij de plomp- en hardheid mijner zeden en spraake overal te verzachten en te polijsten, en, mijner kinderachtige waarheidmin, die zoo gaarne alles bij den regten naam noemde, ten trots, ieder ding, zelfs het leelijkste en morsigste, derwijze met een manteltje te omhangen, dat de schaamte niet meer daarvoor behoeft te blozen, het geweten niet meer te verschrikken, en het zedelijk gevoel niet meer terug te deinzen.

Eene morsige uitdrukking noemt gij eene *equivoque*, onkuische scherts een *bon mot*, eerschending *persiflage*, verleiding *badinage* of *bagatelle*, een schelmstreek een *coup fin*; een *bon homme* weder is bij u een domkop. Valsch spelen heet bij u *corriger la fortune*; landverwelding, *zich arrondeeren*. De dieven helpt gij met den vernuftigen titel van *chevalier d'industrie*, de koppelaars met den teederen bijnaam van *postillon d'amour*, uit het gedrang. Echtbreuk noemt gij *cour maken*; liederlijkheden, *galanterien*. Merk het dus aan als eene welgemeende uitdrukking der teederste Nationale dankbaarheid, dat mijne kinderen één uwer kostbaarste geschenken, uit de laatstgenoemde voortspruitende, met uwen eigen' naam bekroond hebben. Reeds daardoor alleen zijt gij bij hen vereeuwigd.

Hoe krachtig zijt gij verder tot verbetering des gezelligen levens werkzaam geweest! Hoe kwijnend en vervelend zouden de uitspanningen mijner kinderen zijn, zonder uwe *thées dansants*, *bals*, *assemblées*, *pesources!* zonder uwe menschenzaligende inrigtingen, waar zij de zelfverveling, waartoe zij nu eenmaal gedoemd zijn, deels in den tuimel eener *Française* of *Quadrille* verstikken, deels, met een mengsel van theewater en geestrijke poespas verdund, lepelswijze binnenslurpen!

Hoe liefderijk leerdet gij hun den tijd, dien lastigen vijand des menschdoms, dooden, daar gij het *l'hombre*, *pharao*, *ames et demi*, *vingt un*, *rouge ou noir* en al die edele spelen bij

Digitized by Google

bij hen invoerdet, waaraan zij ſpelende hun geld, hunne lighaams- en zielerust opofferen! — Hoe zegenrijk werktet gij op de verfijning des Duitſchen Adels, daar gij die domme eerlijkheid, welke hij eertijds in woord houden en ſchulden betalen deed blijken, in dat *point d'honneur* herſchiept, hetwelk in ſchulden maken en niet betalen zoo glansrijk ſchittert!

Ontvang, eindelijk, mijnen warmen dank voor al die onſchatbare uitvindingen, waarmede gij het rijk der Luxe en der Mode onder mijne kinderen hebt uitgebreid! — U hebben zij de kunstkuiten enz., de *trompeuſes*, *culs de Paris*, paruiken, toeren, *poudre à la Mareschal*, in 't kort al die vernuftige kunst-*surrogaten* te danken, waardoor gij de gebreken der ſtiefmoederlijke natuur weet te bedekken. U danken zij de *bouffantes* en *robes*, de *chignons*, *toupés* en *ridicules*, met één woord alles, alles, wat hen tot beſchaafde menſchen heeft gevormd.

Door éene uitvinding, echter, hebt gij mij de kroon opgezet, welke ik evenwel niet wage uit te ſpreken, dewijl ik de onwellevende ſchaamte nog altijd niet geheel kan afleggen. Deze enkele weldaad is alreeds het Dank-adres waardig, hetwelk ik u hiermede uit den grond mijns harte aanbiede, als

Uwe voor altijd verpligte Zuster
GERMANIA.

Antwoord van den Troon.

Ma Soeur!

Met welbehagen bemerken Wij, dat gij niet ondankbaar omtrent onze weldaden zijt, en Wij doen gaarne regt aan de gezindheden, welke gij in uw Dank-adres kenbaar maakt. Zoo lang gij door zulk een' goeden geest bezield zijt, zullen wij u ſteeds met bijzondere *tendreſſe* en *affection* zijn toegedaan. Ten bewijze derzelve, ontvangt gij mits dezen eene nieuwe bezending van Gouvernantes, Taal- en Dansmeesters. Neem dezelve met die gastvrijheid en voorkomende *ſubmiſſion* op, welke Wij gaarne als eene deugd in u wilden prijzen. Zij zullen uwe zonen van beesten tot menſchen, uwe dochters van ganzen tot Gratiën opvoeden en dreſſeren. Zij zullen on-

af-

afgebroken arbeiden, om u uit den afgrond der dierlijkheid op te heffen, waarin gij nog altijd zoo diep gezonken ligt. Vergeet nimmer, dat de natuur Ons de voogdijschap over u van oudsher en voor altijd heeft opgedragen. Alleen onder deze voorwaarde willen Wij u de afschuwelijke en ondankbare afvalligheid vergeven, dat gij Onze goede stad Parijs onlangs op eene meer dan Vandaalsche wijze met gewapende vuist overvielt. Onder dit beding alleen blijven Wij

Uwe welgeaffectionneerde Zuster

GALLIA.

HET LEVEN EEN KERMISSPEL.

Welk een aantal kermisklanten!
Wat gemengde en bonte schaar!
Welk gewoel aan alle kanten!
Hoe verdringt men hier elkaar!

Menig, die hen zoo ziet loopen,
Denkt ligt, als 't onnoozel kind,
Dat er heel wat is te koopen,
Wat men slechts op kermis vindt.

Maar, mijn vrienden! zijn wij wijzer.
't Leven is een kermisspel.
Elk, wat jonger of wat grijzer,
Speelt zijn rol, 't zij slecht of wél.

Ziet gij op een klein theater,
Een' gegalonneerd' hansworst;
Groet in hem een' echt' confrater
Van zoo menig' grooten vorst.

Ziet gij ginds een' goochlaar wandlen,
Die u in de kleêren stak;
Och! zoo menig, in het handlen,
Blaast het geld ons uit den zak.

Spreekt

Spreekt gij van marionetten,
Poppen aan een' ijzerdraad;
Zoudt ge een' voet daar om verzetten?
Waar ge u keert, een automaat!

Zie ik koek- of lekkre kramen,
'k Word met huivring ſtraks vervuld:
Wie van ons toch, al te zamen,
Heeft niet wel eens taart geſmuld?

Roemt ge, o kermis! op uw beesten?
't Is voor mij niet waard de pijn:
Zijn er niet veel groote geesten,
Die nog grooter beesten zijn?

Of, bedoelt gij wilde dieren?
'k Vind ze ook bij den ſterveling,
In der driften toomloos gieren,
In den dollen woesteling.

Wilt ge uw buikſpraak mij vertoonen?
'k Wijs u menig ſmulpaap dan,
Die, bij held Lucullus zonen,
Met den buik ſlechts ſpreken kan.

Kinder-ſpeelgoed, bij dozijnen,
Trekt het oog en hart der jeugd;
Houten paard en ratel ſchijnen
Hier alléén der kindren vreugd:

Maar, het zou welligt verſtoren,
Hield ik elk zijn ſtokpaard voor;
En, liet elk zijn' ratel hooren,
Dan verging u oog en oor!

Zie 'k de jeugd ſoldaatje ſpelen;
Trekt ze al tromlend mij voorbij:
Hoe toch kan ik 't mij verhelen:
„ Och! zoo immers doen ook wij."

Digitized by Google

Wasfen beelden zie ik prijken:
Maar wat dwaasheid zou het zijn,
Ging ik daar mijn geld verkijken?
'k Vind ze, waar ik ook verschijn':

Laat u dringen dan noch haasten:
Op zoo menig theefalet
Worden u of d' evennaasten
Wasfen neuzen aangezet.

Ook de koordedans- en zwaaijers
Hebben wij van de echte foort:
't Zijn de politieke draaijers
Op de ftijve en flappe koord.

Wilt gij reus of dwerg beschouwen?
Veel, die, in ons eigen land,
Reuzen zijn in zelfvertrouwen,
Dwergen in gezond verftand.

In een keurig vel gedoken,
Doen zich hier ook zebra's voor;
Schoon 't de Kaap nooit heeft geroken,
Loopt er toch een ftreepje door.

Zoo gij voelt uw' lust ontwaken
Naar een hond- of apen-fpel,
Of 't gevogelt' van Van Aken;
Vergt niet, dat ik u verzell':

Lomperds, die u, op twee beenen,
Daglijks loopen tegen 't lijf;
Apen, hupplende om ons henen,
Bieden 't zelfde tijdverdrijf:

Papegaaijen — lieve hemel!
Ekfters, mooi van ftaart en vlerk,
Vindt gij, in een bont gewemel,
Ook in fchouwburg, hof en kerk.

Is

Digitized by Google

Is dan, wat men ook moog praten,
't Leven ſlechts een kermisſpel;
Daar wij ééns de markt verlaten,
Kiezen we onze rollen wél!

Sept. 1817. IJ.

BLIK OP NOVEMBER MDCCCXIII.

Een viertal jaren zonk daarheên
In d'afgrond van het niet,
Sinds ons de vrijheid weer verſcheen,
Na grenzeloos verdriet.

Wij rezen uit den doodſlaap op,
En wierpen 't dwangjuk af,
En zien nu Neêrland's magt ten top,
Bij Konings-troon en ſtaf.

o Landgenoot! wat ge ooit vergeet,
Gedenk dien bangen ſtond,
Toen de Almagt voor uw regten ſtreed,
En ſchrik verſpreidde in 't rond!

Of was het de arm der Godheid niet,
Die 't Franſche moordrot trof,
Het zwaard hun in de lenden ſtiet,
Hen krimpen deed in 't ſtof?

Wat konden wij, den krijg ontwend,
Schier weerlobs, man voor man?
o Woerden! tot aan 's werelds end
Getuige uw moord er van!

Had de Aadlaar toen, ſchoon diep verwond,
Zijn krachten niet mistrouwd,
Thans zwom in bloed der vaadren grond,
Of in een' poel van zout!

Digitized by Google

Maar 't onweêr aan den hemelboog
Trok op in zonneſchijn.
Toen ſteeg een luide kreet omhoog,
Aan Amſtel, Maas en Rijn.

Nog dreunt die vreugdekreet me in 't oor
Van 't pas herboren volk:
Hij brak gelijk een ſtormwind door,
En drong door lucht en wolk.

Geen vreugd, die ooit dien ſtempel droeg,
Zelfs niet in Ruiter's tijd,
Toen hij twee Koningsvloten ſloeg,
Na reuzen-worſtelſtrijd.

De zegepraal, bij Nieuwpoort's wal
Op Albert's heer behaald,
Verzinkt bij dit triomfgeſchal,
Dat grootſcher redding maalt.

Wij zwoeren op dat hooggetij'
Aan God en Willem trouw;
Dat nimmer vreemde heerſchappij
Den Leeuw meer breidlen zou.

Die eed, gedaan in 't aanzigt Gods,
Is in uw bloed gewijd,
Toen gij den gier van Elba's rots
Ontvlerkt hebt in den ſtrijd:

Dat ſteeds die eed u heilig zij,
o Volk, mijn hart zoo waard!
Zoo wordt ge eene eerſte Monarchij,
Bewonderd van heel de aard.

Rotterdam, 1817. M. GROSHANS.

LOTH'S HUISVROUW.

Was vrouwlijke nieuwsgierigheid
Thans nog dezelfde ſtraf bereid,
Die we elders van moei Loth met vromen affchrik lezen,
Of dan ook 't zout goedkoop zou wezen!

Digitized by Google

MENGELWERK.

HEEFT JOANNES DE DOOPER AL, DAN NIET, GETWIJFELD?

(Twee Brieven, gewisfeld tusfchen de Weleerw. Heeren J. H. KROM en H. H. DONKER CURTIUS, Predikanten te *Gouda* en te *Arnhem*, bij gelegenheid van de Synodale Leerrede van den laatstgenoëmden.)

Aan Ds. DONKER CURTIUS, te *Arnhem*.

Gouda, den 6 Jan. 1817.

Ik had mij wel reeds vroeger tegen u in postuur gefteld, Heer en Vriend! had ik thans juist niet wat veel omhanden. Terwijl echter nu de jongen van den Leidfchen Courantier voor mij eens even naar den Libanon om eene boodfchap is, (om, namelijk, te *Elmarbab* bij de *Joannes-Christenen* te vernemen, of zij hunne natuurlijke fprinkhanen en wilden honig reeds met het nieuwelings wedergevonden Joannes-brood hebben verwisfeld) neem ik er den tijd eens toe, om onze zaak af te doen; en, daar de mij toegeworpen handfchoen bij onze vrienden eenig opzien gaf, dient dit wel openlijk; hoewel ik echter zoo weinig gezet ben op het laatfte woord, hetgeen ook juist niet altijd het wijsfte is, dat ik u liever verzoek, dezen, met uwe tegenaanmerkingen, te doen plaatfen in een of ander druk gelezen Tijdfchrift; het den Lezer overlatende, of ik al dan niet gerekend kan worden verpligt te zijn er mijn *peccavi* bij te voegen.

Zoo lang ik in het vermoeden was, dat gij zeker vertoog in mijnen JOANNES DE DOOPER *nomine Synodi* verklaard had voor kontraband, kwam de gedachte bij mij niet op van eene, ook maar vraagswijze, teregtwijzing, overtuigd dat gij, in die betrekking, niet anders dan

Digitized by Google

goed en doelmatig handelen *moest;* maar toen men mij aanleiding gaf, zoodanige kwalifikatie te *betwijfelen*, veranderde het geval al aanstonds in mijn oog; en nadat ik uwe Redevoering gelezen heb, en zie, dat gij, door uwe redenering, u volkomen met mij plaatst op *gelijken* grond, en mij (hoewel nog in uw Synodaal Kostuum) maar eens even (beſcheiden en vriendbroederlijk evenwel) bij den baard getrokken hebt, nu verliest immers mijne wederſpraak geheel den ſchijn van *trotſche aanmatiging?*

Maar, opdat het afdoen onzer zaak zoo weinig mogelijk hebbe van den wedſtrijd van zekeren GYMNASTES met Kapitein TRIPOT in den TRISTRAM, zoo willen wij elkander de gewone voorafgaande ceremoniën maar ſchenken; hoeveel ik ook, en van goeder harte, zeggen kon van het voortreffelijke uwer Leerrede, en mijne volkomene inſtemming met uwe gevestigde achting en roem, enz. enz. en gij buiten twijfel tot ſoortgelijke wederkeerige pligtplegingen en buigingen wel zoudt bereid zijn; — want: *Inleidingen zijn maar Afleidingen.* Ter zake dan: hoewel mijn volgend geſchrijf meer voor onze Lezers, dan voor u, zal noodig zijn; want voor een' wijzen is een enkel woord genoeg; en, niettegenſtaande het *omne ſimile claudicat*, hebt gij wel reeds gevoeld, waarop geheel mijne verdediging nederkomt. *Heeft* JOANNES DE DOOPER *al dan niet getwijfeld?* Ik beweerde het *eerſte;* gij ſpreekt dit tegen, en meent, de bekende vraag door zijne Jongeren had alleen ten doel, *den Heer tot eene verklaring te dringen.*

Over den zin der vraag zijn wij het eens: gij zegt nagenoeg zoo wel als ik: „ Vond men er geene zwarig„ heid in, dat JOANNES DE DOOPER getwijfeld „ had, men zou naar geene andere uitlegging der een„ voudige woorden hebben omgezien." Ook houdt gij, zoo weinig als ik, den grooten man boven iedere zwakheid en afwijking verheven. Hoewel gij meent, dat hij niet twijfelen *kon*, en zijn ijver bij u nog maar *digt aan* de *grenzen* genaderd is, buiten welke iedere deugd de-

de-

Digitized by Google

delijk ontaart, zult gij het echter niet *volkomen* verontſchuldigen, dat hem iets in het gedrag van JEZUS, hetwelk hij niet weet te verklaren, behoudens al zijnen eerbied voor JEZUS, grootelijks hindert, en dat hij dit *anders* wenscht. Vooral zult gij het niet goed keuren, dat de waardige man *alle geduld verloor;* (het zijn uwe eigene woorden.) Gij ſtemt al mede toe, dat eene zeer ongunſtige, alle uitzigten verdonkerende, wending in het levenslot zelfs het helderſte brein kan verbijsteren, en den fierſten moed door kleinmoedigheid kan doen vervangen, het vastſte gemoed kan ſchokken; en gij erkent, dat het menſchelijk zou geweest zijn, bijaldien iets van dien aard aan JOANNES overgekomen ware. En dit *menſchelijke* is het juist, dat ik vooral aandrong, en mij iedere andere verklaring minder waarſchijnlijk maakt. Ik verzoek den Lezer, die mijn boek bij de hand heeft, geheel het *achttiende* vertoog, „JOANNES DE DOOPER *twijfelt*," met aandacht na te lezen; niet zoo zeer, omdat ik denken zou, dat hij dan overtuigd *moet* zijn, maar omdat het mij ſmarten zou, zoo men het nu in het vervolg overſloeg, als zijnde op eene valſche uitlegging gegrond. Ik gaf daarin meer dan eenen, ook dan nog nuttigen, wenk, vertrouw ik, voor zoodanige gemoederen, wien het vasthouden aan hun geloof aan GOD en Zijne voorzienigheid wel eens moeijelijk viel. Ik geloof ook niet, dat men zeggen zal, dat ik den waardigen JOANNES boven mate heb bezwaard: „Is „ het wonder, dat deze Discipelen, die hij altijd met „ kracht van redenen tot JEZUS gewezen had, maar „ nog niet had kunnen overtuigen, nu ſterkte vinden „ voor hunnen twijfel in zijnen onſpoed, en in JE„ ZUS houding te zijnen opzigte? dat zij hem nu „ met hunne vragen en bedenkingen, die hij maar „ niet oplosſen kan, beſtormen? dat daardoor de man „ min of meer wankelt, en, in een twijfelmoedig oogen„ blik, zijne Jongeren met de genoemde vraag tot JE„ ZUS zendt? — JOANNES had de heerlijkheid van „ JEZUS gezien; hij was voorheen zoo ſterk en le-

Digitized by Google

„ vendig overtuigd: maar kon dit beſef niet verdon-
„ kerd worden, eenigzins althans? kon hij in den
„ drang der omſtandigheden niet nu of dan eenigen twij-
„ fel voet geven? Maar toch behield hij diepen eerbied
„ voor JEZUS, houdt zijnen afſtand, houdt zich niet
„ waardig Hem den ſchoenriem te ontbinden. Hij zendt
„ tot JEZUS; bij Hem alleen zoekt hij opheldering,
„ en bij is verzekerd, die opheldering zal genoeg zijn."
Op deze wijze bewaart, dunkt mij, de waardige man nog meer zijn karakter, dan bij zoodanig eene aanmatiging, als waartoe hij zich, naar uwe gedachte, zou hebben vervrijmoedigd.

Een oogenblik van moeijelijken geloofsſtrijd, en wankelmoedigheid, is mij in JOANNES nog meer begrijpelijk, bij zijnen dreigenden toon en verſchrikkelijke verwachting voor de boozen in het Meſſiasrijk. Zijn toon was: *betert u nog; weldra zal het te laat zijn.* Hij dacht aanhoudend aan de wan in de hand van den Meſſias, en de bijl aan den wortel van den boom. Als den wreker en den ſchrik der boosheid had hij Hem aangekondigd, op Goddelijken last; en ook gevoelde hij het diep, zoo moest de Beloofde zijn; zond God zijnen Zoon, dan moest het booze weg, de booze verbeterd worden, of uitgeroeid. Zoo lang hij vast ſtond in zijn geloof: „ *Hij is de Meſſias*," kon hij niet haasten; maar het haasten viel toch gemakkelijk in een karakter als dat van JOANNES; eenigzins in zijn geloof geſchokt, begon hij geweldig te haasten, en hoe minder dit haasten hem hielp, des te meer begon nu ook zijn geloof te wankelen. GOD nam hem in tijds dan weg, den man, die zoo zeer, en zoo goed, voor den Heer, zijnen GOD, geijverd had, maar die zich niet volkomen vinden kon in den ſtillen gang van GOD, die noch in de aardbeving, noch in het vuur, noch in den ſtorm was, en daarom wel eens een oogenblik had van moedeloosheid en vertwijfeling; die alles had, om te zijn, die hij wezen moest: *wegbereider voor den Heer*, maar niet beſtemd of berekend was tot het bezadigd, lang-

Digitized by Google

langzaam en geloovig volgen, niet berekend of beſtemd tot uitdeeler der menigerlei genadegaven van GOD. *De minſte in het Koningrijk der Hemelen was meerder dan hij.*

Deze verklaring van JEZUS bevestigt mij in mijn gevoelen. Geheel de eerredding van JOANNES bewijst, dat de vraag den ſchijn had van iets, zijns onwaardig; en het: „ *zalig is hij, die aan mij niet zal geërgerd worden,*" bewijst, dat hij zich aan JEZUS *begon* te ergeren, voor het minst daarvan gevaar liep. Die ergernis vind ik het natuurlijkst in het opkomen van twijfel, of JEZUS die man wel was, of hij zich ook kon bedrogen hebben, of er misſchien niet nog een ander (de eigenlijk groote) te wachten was. Ook heeft geheel het antwoord van JEZUS meer van het: „ *komt en ziet,*" dan van het: „ *mijne ure is nog niet gekomen,*" dat ik, bij uwe opvatting, wachten zou. In de aanhaling der nagenoeg eigene woorden van eene voorzegging vind ik ook nog meerdere afdoende kracht, als ik bij het uwe: „ *zijt opmerkzaam op hetgene u tevredenheid met het* „ *tegenwoordige inboezemen kan,*" dit tegenwoordige doe opmerken in verband met eene oudere Godſpraak, waarvan JOANNES de vervulling moest aanmerken als even zeer, en vroeger nog noodig, dan die van zijne dreigende aankondiging.

De aan JOANNES gegeven lof blijft allezins groot en voldoende, al werd dezelve een weinig gematigd door de bijvoeging: „ gij, mijne Jongeren! kunt en moet „ het nog verder brengen; want *de minſte in het Ko-* „ *ningrijk der Hemelen is meer dan hij.*" Waarop zijn deze woorden toch, bij uwe opvatting, de weerſlag? *Meerder in eerbied jegens mij*, kan wel de zin niet zijn; maar *meerder in doorzigt*, en daardoor *meerder verheven boven iedere wankelmoedigheid*; mijn minſte Discipel ſtaat eenmaal nog vaster. (De opvatting, waarvan ik voorheen nog twijfelachtig ſprak, de *mindere*, de *jongere*, de *Meſſias zelf*, is mij thans minder waarſchijnlijk.)

Digitized by Google

Het karakter van JOANNES heeft bij u niets dan vastheid, en gelijkheid aan zich zelve; niets, dat naar wankelmoedigheid en onzekerheid zweemt. Zijne overtuiging omtrent JEZUS is in het bijzonder zoo vast, als men zich die maar voorstellen kan, en zoo als men die verwachten moest bij den man, die door hoor- en zigtbaar teeken tot zekerheid was gebragt. „ Kan het u, vraagt gij, eenigzins waarschijnlijk voorkomen, dat deze man eindigt met zelf te doen, waartegen hij anderen zoo ernstig gewaarschuwd had? dat hij zelf zal wankelen in dat geloof, zonder welk hij verzekerd had, dat de toorn van GOD op den mensch blijft rusten?" Maar, JOANNES twijfelt, mijns inziens, niet, of men *den Zoon gehoorzamen moet;* maar het wordt hem min of meer twijfelachtig, of die JEZUS, dien hij gedoopt en aangewezen had, *die Zoon wel is;* of hij zich hierin ook kon bedrogen hebben. Hij zendt tot JEZUS, tegen wien hij met dat al hoog nog opzag, en die zijnen wankelenden voet ook dadelijk schraagt. „ Kunt gij het gelooven, vraagt gij verder, dat hij zal getwijfeld hebben, juist op hetzelfde oogenblik, in hetwelk zijne leerlingen hem berigt geven van de groote wonderen, door JEZUS verrigt, en van den indruk, welken deze op het volk maken, hetwelk reeds zoo ver gekomen is van te erkennen, dat hij een *Profeet*, een *groot* Profeet was?" Maar, JOANNES twijfelde niet, of JEZUS een Profeet, een groot Profeet was; maar, of Hij *die* groote, die *eenige* was, die zijnen dorschvloer doorwannen zou.

Het is mij in een karakter zoo vol vastheid, zoo vol gelijkheid aan zich zelve, begrijpelijker, *in een donker oogenblik*, geschokt te worden in het geloof, dan, bij de vroegere volle en volkomen levendige overtuiging, te kort te komen aan den eerbied, van zoodanige overtuiging onafscheidelijk. (Zoo is JOANNES ook minder schuldig; hij zegt niet: *ik zie.*) Hoe! de man zoo geheel zonder eenige aanmatiging, die zich zoo zeer gevoelt geheel niets te zijn in vergelijking van

GODS

Digitized by Google

GODS grooten Zoon, die van boven kwam, en boven allen is; die zich niet waardig houdt zijnen schoenriem te ontbinden; die het zoo overtuigend gevoelt: *mij is noodig van u gedoopt te worden*, (en dan toch ook wel: mij is noodig van u *geleerd* te worden) herinnert zich aan het hoor- en zigtbaar teeken met hetzelfde levendige gevoel, en vermeet zich echter te oordeelen: de groote Zoon van GOD handelt niet, zoo als Hij handelen moet; *ik* weet het beter, en moet Hem aanzetten, *te regt wijzen!* Neen, dit is mij niet waarschijnlijk. *Hij is de Heer!* moest zijn éénig denkbeeld dan zijn. Van eenen PETRUS is het mij begrijpelijk, dat hij JEZUS eens ter zijde trok; maar tegen JOANNES DEN DOOPER behoefde JEZUS nimmer te zeggen: *Ga achter mij, Satana! gij zijt mij een aanstoot.*

Gij zegt: „JOANNES DE DOOPER kende slechts één belang, één doel, éene begeerte: de erkentenis van JEZUS als Verlosser." Maar, wij moeten vooral ook letten op zijnen strengeren geest; zijn éénig belang, doel, begeerte, verwachting was *zedelijke verbetering*, het opruimen van het booze *door* den Messias. In zulk een' man wordt mij een wankelmoedig oogenblik denkbaar, toen hij de ongeregtigheid nog al zag vermenigvuldigen; en ik geloof, omdat hij hiervoor bloot lag, nam GOD hem vooral ook weg vóór den naren tijd.

Eindelijk houdt gij (en uw en mijn Vriend in de *noot*) het voor beslissend, dat JEZUS JOANNES dadelijk, als 't ware, verdedigt tegen den schijn van twijfelmoedigheid: maar gesteld ook, dat *het ligt bewogen riet* zoo iets aanduidt, vat ik echter het alles afdoende van dit bewijs nog niet. Het blijkt dan toch, dat JEZUS zoodanig eene verdediging *noodig* hield, en JOANNES al het *voorkomen* had van nu te twijfelen. Maar daarom mogt men JOANNES nog niet voor een onvast karakter en onstandvastig man in zijn getuigenis houden. De kleingeloovige, die voor een oogenblik gewankeld heeft, behield desniettegenstaande den naam van een' rotsman. Gesteld, de Heer had van JACOBUS en JOANNES ge-

Digitized by Google

zegd: „ houdt hen voor geene onbezonnen ijveraars en „ wraakzuchtigen," zou dit ons regt geven te denken, dat zij het niet gemeend hebben, toen zij vuur van den hemel over de Samaritanen verlangden? JOANNES was waarlijk geen man, die nu dus en dan wederom anders ſprak, al had hij dan nu, en misſchien nu voor het eerst, een zwak en twijfelmoedig oogenblik. En hoe verdedigt hem JEZUS eindelijk toch tegen dien ſchijn van twijfelmoedigheid? *De minſte in het Koningrijk der Hemelen is meerder dan hij.*

Homo ſum, nihil humani a me alienum puto; en ik erken, dat mij in mijn boek een hoofdſtuk over den JOANNES-*twijfel* zeer te ſtade kwam; evenwel, nu, na verloop van twaalf jaren, zou ik mij wel ten aanzien van deze of gene bijzonderheid anders uitdrukken, maar even weinig dat vertoog weglaten, als ik, over het geheel, den geest van mijn boek zou kunnen veranderen. Maar, had misſchien uw vernuftig en, voor zoodanig eene gelegenheid, uitmuntend plan uwer Redevoering, uwes ondanks, eenigen invloed op uwe uitlegging? Echter ware dat plan gemakkelijk te redden naar mijne opvatting, daar immers de ijver, gaat die te ver, tot wankelmoedigheid en twijfel leiden kan. — Dan, genoeg! Een ieder heeft zijne eigene wijze van zien, en *ſine ira cet.* willen wij elkanders verſchillende meeningen dulden.

Intusſchen ben ik u nog eenen hartelijken handdruk ſchuldig voor uwe beſchamende woorden tegen ijverloosheid en gebrek aan geestdrift voor het Evangelie; en vleije mij, u ook onder zoodanige lezers van mijn JOANNES-*boek* te mogen rekenen, wien voor het minst het een en ander tot ſtichting was. Wij ijveren dan, ieder naar zijn bijzonder inzigt, voor dezelfde goede zaak. — Sticht gij vooral nog lang, met mond en pen, overvloedigen zegen!

JO. HERM. KROM.

BE-

Digitized by Google

BERICHT, WEGENS HET SCHRIJVEN VAN DE GESCHIEDENIS DER NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK.

Aan den Heer *Redacteur* der VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN.

Mijn Heer!

Met zeer veel genoegen ontving ik, vóór weinige dagen, de uitnoodiging der Heeren VAN BERGEN EN COMP., Boekhandelaars te *Breda*, tot eene inteekening op de *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk, van haren oorsprong af tot op den tegenwoordigen tijd, bearbeid door de Heeren* A. YPEY, *Theologiæ Doctor en Professor te Groningen, en* J. J. DERMOUT, *Predikant bij de Nederlandsche Hervormde Gemeente te 's Gravenhage, en Secretaris van het algemeen Synode*, en uit te geven op speciale authorisatie van Z. E. den Commisaris Generaal, belast met de zaken der Hervormde Kerk. Aan zulk een werk toch, hoe lang en hoe vurig ook verlangd, ontbrak het tot hiertoe, en het is waarlijk in deze dagen, zoo zeer als immer, eene behoefte. Ik verblijde mij, dat wij het eindelijk verkrijgen zullen, uit de welversnedene pen van twee beroemde, maar vooral gematigde, mannen; en ik verbeeld mij, dat wij er niet bij verliezen zullen, dat het ten voorschijn zal komen in eenen tijd, waarin de Protestanten in Nederland elkander zoo zeer genaderd zijn, en waarin wij ons, van der Heeren schrijveren zijde, niet anders mogen voorstellen, dan dat de geest van partijschap, die in vorige dagen niet dan al te veel heerschte, op hun werk geen invloed zal hebben; schoon het een dwaze en onbillijke eisch zou zijn, van hen te vorderen, dat zij de eerste wet voor eenen Historieschrijver zouden verzaken, *ne quid falsi dicere audeat, veri non audeat*, — dat hij geene valschheid durve, geene waarheid niet durve schrijven. Van harte wensch ik nu maar, dat allen, die verzocht zullen worden, hun

Digitized by Google

ſtukken te leenen, of berigten te zenden, gereed zullen zijn, om hen daarmede te dienen, opdat wij van hunnen arbeid niet te lang verſtoken blijven; offchoon wij het hun in dank af zullen moeten nemen, zoo zij zich, door niemands dringen op ſpoed, van het *haast u langzaam* af laten brengen. Ondertusſchen kan het misſchien zijne nuttigheid hebben, dat het Publiek wat nader worde ingelicht omtrent het belang, hetwelk te allen tijde, door bevoegden, in eene Geſchiedenis der Nederlandſche Hervormde Kerk geſteld is, en omtrent de voornaamſte redenen, waarom die niet vroeger zij geſchreven. Indien Gij, Mijn Heer! met mij oordeelt, dat het nevensgaand berigt daartoe van dienst zou kunnen zijn, en geſchikt is voor uw geacht Maandwerk, wordt het U voor hetzelve beleefdelijk aangeboden door

Uwen beſtendigen Lezer.

September, 1817.

Deze Geſchiedenis werd, te regt, van vroeg af, van veel gewigt geoordeeld, en vindt men, dat verſcheidene bijeenkomſten van Nederlandſche Kerkelijken het te boek ſtellen derzelve getracht hebben te bevorderen. Reeds op de zoogenoemde *Synode der Nederlandſche Kerken onder 't kruis*, gehouden te *Embden*, in October des jaars 1571, werd beſloten, den beroemden MARNIX VAN SINT ALDEGONDE, uit naam der Vergadering, te bidden, om zulk eene Geſchiedenis te ſchrijven, waartoe hem de Kerkedienaars en anderen, door naar het allerwegen gebeurde onderzoek te doen, behulpzaam zouden zijn (1). Dan, waarſchijnlijk vorderden de raadzaal en het woelig krijgstooneel den boezemvriend van WILLEM I al te zeer geheel voor zich, dan dat

(1) ACTA dier Synode, *art.* 48—50. Zij zijn, onder andere, te vinden in het *Kerkelijk Handboekje*, en in MEYNER'S *Oorſpr. Kerkel. Geſch.* I. 427 enz.

Digitized by Google

dat hij der kerke zijne pen kon leenen: althans is mij niet gebleken, dat hij ooit iets deed, om aan haar verzoek te voldoen. Op volgende Synoden werd derhalve op nieuw besloten, de verlangde Geschiedenis te doen vervaardigen, en daartoe stoffen te verzamelen (2); doch het vervaardigen zelf werd aan niemand opgedragen. Eerst in 1605, wanneer de CLASSEN vermaand werden *alle Historische Memorien van kerkelijke zaken* aan te teekenen, werden zij tevens verzocht, die te zenden aan Do. MERULA, die eene *Historie* zou schrijven *van de Nederlandsche Geschiedenissen*. Hiermede werd, buiten twijfel, gedoeld op het zoogenoemd *Tijd-Threfoor* van PAULUS MERULA, toen Hoogleeraar der Geschiedenissen aan 's Lands Universiteit te *Leiden*, die thans aan dit werk bezig was; doch die het niet verder gebragt had, dan tot het jaar 1200, toen hij, in het jaar 1607, onverwacht, te *Rostock*, zijne dagen eindigde (3). De Synode bereikte derhalve ook hier weder haar oogmerk niet; schoon WILLEM MERULA, zoon van PAULUS, die zijnen vader al te vroeg in 't graf volgde, een vervolg op zijn werk schreef, in hetwelk hij de geschiedenis tot op het jaar 1614 bragt, en misschien gebruik maakte van aanteekeningen, welke, in gevolge het Synodaal besluit, aan zijnen vader, of hem, kunnen gezonden geweest zijn. Wat daarvan zij, ik weet niet, dat ooit iets het licht gezien heeft van eene *Historie van de Reformatie der Religie*, welke TILEMANNUS CUPUS voorhad te schrijven in 1605, en welke de Synode van dat jaar besloot, door hare Gedeputeerden te laten overzien; maar het werk der MERULAAS werd vervolgens gedrukt, en, bij eene tweede uitgave, in 1627, nog met een nader vervolg, door

PE-

(2) In 1578, 1586 en 1589. Volgens het REPERTORIUM SYNODALE ZUIDHOLLANDIÆ (MSS.) op het woord *Historie*.

(3) Berigt in dat *Tijd-Threfoor*, bl. 789. env. MEURS. *Ath. Bat.* p. 159.

Digitized by Google

FESTUS HOMMIUS geſchreven, en loopende tot 1624, vermeerderd. Sedert 1605 is bij de Nederlandſche Synoden wel eens nader van het ſchrijven der bewuste geſchiedenis, van den aanvang der hervorming af, geſproken; doch is daarvan echter nooit iets gekomen, zoo uit gebrek aan ſtoffen, en omdat niemand lust ſcheen te hebben, om zich daartoe te verledigen, als omdat redenen van ſtaat het wederhielden (4). Maar, na de veroordeeling der *Remonſtranten*, door de *Nationale Synode van Dordrecht* van de jaren 1618 en 1619, werd, bij de *Zuidhollandſche* Kerkvergadering, in het laatstgemelde jaar te *Leiden* bijeengekomen, dienſtig geacht eene *Kerkelijke Historie* te ſchrijven, beginnende van het jaar 1600, en tot dit werk toen verzocht de geleerde JOHANNES DE LAET, op de vergadering tegenwoordig, *met last aan de Claſſen, om hare monumenten aan hem toe te zenden, en daarvan in geen gebreke te blijven* (5). Hem werd, in het volgend jaar, ANTHONIUS THYSIUS, Hoogleeraar der Godgeleerdheid te *Leiden*, toegevoegd, met bede, dat hij alles, zoo veel hij konde, wilde bij elkander ſtellen, tegen een volgend *Synode Nationaal*, en met vernieuwing van den ouden last aan de Claſſen. Dan, 't was aan het achterblijven zulk eene Synode, welke nooit gevolgd is, niet te wijten, dat ook van het werk nimmer iets is gekomen. Schoon de Vergadering van 1621 de Claſſen met *cenſure* dreigde, zoo zij aan het zoo dikwijls gevorderde niet voldeden, bleven zij echter met hare berigten achterlijk, en hebben DE LAET en THYSIUS zich vervolgens aan den arbeid onttrokken. Men droeg dien derhalve, in 1622, op aan FESTUS HOMMIUS, Predikant te *Leiden*, en Regent van het zoogenoemd *Staten* of *Theologisch Collegie* aldaar; en deze verbond zich tot denzelven, onder beding, dat alsnog de Claſſen hem hare aanteekeningen zouden zenden, — dat

(4) ACTA der Synode van 1623. *art.* 11. (MSS.)
(5) ACTA dier Synode, *art.* 83. (MSS.)

Digitized by Google

dat men hem zou bezorgen alles, wat, van de *Remonſtrantſche* en *Contra-Remonſtrantſche* zijde, in druk was uitgegeven, en dat de Heeren Staten de noodige kosten zouden verſtrekken. Ondertusſchen ſammelde de voortgang aanhoudend, en is het verdrietig, in de *Handelingen* der volgende jaren, de gedurige klagten te lezen, over de ijverloosheid of den onwil der Claſſen, om het werk te bevorderen (6). In 1632 begreep de Synode, *dat het ſchrijven van de historie der Arminiaanſche troebelen te verre verloopen was, en dat het daarbij blijven moest;* en in 1633 leverde FESTUS de bij hem ontvangene *documenten* weder over (7). Hij had echter, onder al het talmen, vervaardigd het *Tweede Vervolg op het Tijd-Threſoor van* MERULA, waarvan ik reeds gewag maakte, en 't welk, zonder melding van des ſchrijvers naam, het licht zag.

Maar vroeger (in 1621 namelijk) had de *Amſterdamſche* Burgemeester, FREDRIK DE VRIJ, in druk doen uitgaan zijne zoogenoemde *Historie, of kort en waarachtig verhaal van den oorſprong en voortgang der kerkelijke beroerten in Holland*, hetwelk vervolgens, door JO. UITENBOGAERD, wederlegd werd; en nog eerder waren, door den *Zutphenſchen* Predikant WILLEM BAUDART, in 't licht gegeven zijne *Memoriën, of kort verhaal der gedenkwaardigſte, zoo kerkelijke, als wereldlijke geſchiedenisſen van Nederland* enz., loopende van het jaar 1612 tot 1619; doch waarvan, in het jaar 1624, een tweede, zeer aanmerkelijk vermeerderde, druk ten voorſchijn kwam, waarin de zaken werden opgehaald van het jaar 1603, en voortgezet tot in het gezegde jaar 1624. Dat ondertusſchen de *Zuidhollandſche* Synode van oordeel was, dat noch de een noch de ander dezer ſchrijveren het gebrek aan eene voldoende Geſchie-

(6) Ook dit is getrokken uit de GESCHREVENE ACTA der Synoden van 1620—1630.

(7) Volgens het REPERTORIUM, als boven.

Digitized by Google

ſchiedenis der Hervorminge, ſedert het jaar 1600, genoegzaam vervuld had, is, dunkt mij, uit het voorverhaalde blijkbaar; dewijl zij, nog zoo lang na de uitgave hunner ſchriften, eene dergelijke Geſchiedenis, met zoo veel nadruk, poogde te bevorderen.

Dat aan haar oogmerk nog minder voldeed, hetgeen, door de *Remonſtranten*, tot vervulling van dit gebrek, van tijd tot tijd werd uitgegeven, is niet te bevreemden: zelfs is het geen wilde gisſing, dat zij voornamelijk naar eene Geſchiedenis, door iemand van hare zijde zamengeſteld, verlangde, opdat die tot een tegenwigt mogt ſtrekken tegen de *Remonſtrantſche* geſchriften, en, in het bijzonder, tegen den *Oorſprong en voortgang der Nederlandſche kerkelijke verſchillen, tot op het Nationaal Synode van Dordrecht; mitsgaders historisch verhaal van 't geen zich toegedragen heeft binnen Dordrecht, in de jaren* 1618 *en* 1619 enz. (8). Dit werk, hetwelk in 't jaar 1623 in 't licht verſcheen, was, door den reeds gemelden JOANNES UITENBOGAERD, den voornaamſten beleider der *Remonſtrantſche* zaken, geſchreven, op verzoek der *Remonſtrantſche* Predikanten, die gedaagd waren op de Synode van *Dordrecht*, blijkens den oorſpronkelijken brief, door hen allen geteekend, nog voorhanden, en geſchreven uit *Dordrecht*, den 29 April 1619.

Doch, indien dit boek aanleiding had gegeven, dat men naar eene omſtandige geſchiedenis der geſchillen, door eenen *Contra-Remonſtrant* geſchreven, verlangde, een ander van denzelfden UITENBOGAERD was vervolgens oorzaak, dat (zoo men wil) eindelijk eene zoodanige dadelijk geſchreven en uitgegeven werd door JACOBUS TRIGLAND, toen Hoogleeraar der Godgeleerdheid en Predikant te *Leiden*. De eerstgemelde na-

(8) Zie dit vermoeden bevestigd door den *Brief der Staten van Holland aan* G. BRANDT, te vinden in het *Leven* des laatstgemelden, beſchreven door J. DE HAES, bl. 40 env.

Digitized by Google

namelijk, reeds vroeger, van den kant zijner Medebroederen, aangespoord tot het opstellen van eene dergelijke Geschiedenis (9), werd, in het jaar 1633, daartoe *verzocht*, *gebeden* en *gelast*, door de Vergadering der *Remonstrantsche* Societeit zelve, welke besloot hem daartoe van eenen *Amanuensis* te voorzien, ten koste der Societeit. Dit werk, waaraan zoo veel vast was, daarop, niettegenstaande zijnen hoogen ouderdom, door hem aangevangen, en vervolgens, in weerwil van de toenemende verzwakking zijns gezigts, met behulp van CAROLUS RIJKWAERT, *Remonstrantsch* Predikant te *Utrecht*, voortgezet, werd eindelijk, nadat hij het tot op de onthalzing van 's Lands Advocaat, JOAN VAN OLDENBARNEVELD, gebragt had, door zijnen dood, in het jaar 1644, afgebroken, en, twee jaren later, te *Rotterdam*, bij JOHANNES NÆRANUS, uitgegeven, onder den titel van *Kerkelijke Historie, vervattende verscheidene gedenkwaardige zaken*, enz. Dewijl het oogmerk geweest was den tijd verder in te treden, zoo werd, na zijn overlijden, zijn *Amanuensis*, CAROLUS RIJKWAERT, in het jaar 1648, door de Societeit verzocht, om het werk te vervolgen; dan deze, daaraan pas begonnen zijnde, overleed, op den 1 Januarij 1650, onder de waarneming van zijnen dienst, op den predikstoel, te *Utrecht*; en is van het door hem geschrevene, daarna, zoo min iets uitgegeven, als van hetgeen vervolgens mag zijn opgesteld door BERNARDUS DWINGLOO, mede een bekend *Remonstrantsch* Predikant, in 1619 van zijnen dienst te *Leiden* afgezet, aan wien, door de Vergadering der *Remonstrantsche* Societeit van 1650, het werk werd aanbevolen. (10)

Ondertusschen had de uitgaaf van UITENBOGAERD'S

(9) Volgens eenen oorspronkelijken en tot hiertoe bewaarden *brief van* PETRUS CUPUS aan hem, van 15 Nov. 1627.

(10) Getrokken uit de HANDELINGEN *der Remonstrantsche Societeit.* (MSS.)

Digitized by Google

GAERD's *Historie*, welke, natuurlijk, niet voldeed aan de *Contra-Remonſtranten*, zijnen ouden tegenſchrijver, den Hoogleeraar TRIGLAND, opgewekt, om dezelve te wederleggen, zoo als hij, door de Synoden van *Zuid-* en *Noord-Holland*, daartoe nader verzocht (11), zijne wederlegging, in het jaar 1649, dan ook ten einde, en, in het volgend jaar, in het licht bragt. Zij ging niet verder, dan het werk van UITENBOGAERD; en welligt zou nu van eenige volgende jaren nooit iets omſtandigers geboekſtaafd zijn, zoo GERARD BRAND, toen *Remonſtrantſch* Predikant te *Nieuwkoop*, naderhand te *Amſterdam*, in het jaar 1657, door zijne Societeit niet verzocht was tot het ſchrijven zijner bekende *Historie der Reformatie*, met belofte van hem de kosten, tot het gaderen van ſtoffen daartoe te doen, te zullen vergoeden (12). Dit had ten gevolge, dat het 1ſte Deel dezer *Historie*, in het jaar 1671, in het licht verſcheen, en ſedert door nog drie anderen gevolgd werd. Dan, ook deze verdienſtelijke ſchrijver werd, door zijnen dood, in het jaar 1685, verhinderd, het werk verder te brengen, dan tot en in het jaar 1623, en is hetzelve, tot hiertoe, zonder verder vervolg gebleven; ſchoon zijn zoon, JOANNES BRAND, hoop gegeven had, om het van hem te verwachten. Van de *Contra-Remonſtrantſche* zijde, werd van het gebeurde na den afloop der *Dordſche* Synode nimmer eenige doorgaande en omſtandige geſchiedenis in het licht gebragt: want hetgeen, door HENRICUS RUYL, of RULÆUS, en JACOBUS LEIDEKKER, Predikanten van *Amſterdam* en *Middelburg*, tegen het werk van BRAND geſchreven is, kan hier in geene aanmerking komen.

Onder de *Remonſtranten* heeft, in lateren tijd, SEBASTIANUS CENTEN, in zijn leven Predikant te *Hoorn*,

(11) Volgens den titel en het REPERTORIUM, als boven.
(12) Uit de HANDELINGEN, als boven.

Digitized by Google

Hoorn, bekend door zijne verbeterde uitgave der *Chronijk van Dr.* VELIUS, en door zijn *Vervolg op* BRAND'S *Historie van Enkhuizen*, het oogmerk gehad, om ook de *Historie der Reformatie* des laatstgemelden voort te zetten, gelijk hij daartoe ook zeer vele stoffen heeft te zamen gebragt: en na hem ondernam eindelijk JACOBUS REGENBOOG, weleer lidmaat der *Remonstrantsche* gemeente van *Amsterdam*, wel niet, om de *Algemeene Nederlandsche Kerkgeschiedenis* van BRAND te vervolgen, maar om de *Geschiedenis der Remonstranten*, waarin echter natuurlijk die der *Contra-Remonstranten*, voor een voornaam deel, moest zijn ingeweven, van nieuws op, beknoptelijk te schrijven; en hij bragt haar met de daad tot op het jaar 1705. Maar noch CENTEN, noch REGENBOOG, hadden kennis of toegang gehad tot den schat van oorspronkelijke *brieven*, *aanteekeningen* enz., in en sedert 1623, door *Remonstranten* geschreven, en nog in wezen; — de *Handelingen der* wedersijdsche *Kerkvergaderingen* hadden zij niet ingezien; en uit gedrukte stukken zelfs hadden zij bij lang niet alles opgezameld. Het handschrift van CENTEN was daarenboven eene *rudis indigestaque moles*, die nog geheel in orde gebragt en verwerkt moest worden; en alzoo heeft van *zijn* werk niets, en van dat van REGENBOOG alleen dat gedeelte, hetwelk het tijdvak behelst, reeds door BRAND beschreven, uitgegeven kunnen worden. Dit laatste zag (echter niet, dan nadat het, door wijlen den *Remonstrantschen* Hoogleeraar ABR. AR. VAN DER MEERSCH, beschaafd en zeer veel verbeterd was) in de jaren 1774 en 1776, in twee Deelen in groot octavo, het licht, en loopt dus tot in 1623. Het overig gedeelte heeft men, als onbruikbaar, ter zijde moeten leggen; en de geschiedenis, van het laatstgemelde jaar af tot nu, is dus, tot hiertoe, niet beschreven, hetgeen echter bij de *Remonstranten* alleen aan de omstandigheden des tijds, en aan gebrek van genoegzame aanmoediging tot den arbeid, daartoe vereischt, te wijten is. Dan nu heeft men ze toch, voor

Digitized by Google

zoo veel de *Hervormde Kerk* betreft, met genoegzame zekerheid te wachten. Wij wenschen het Publiek daarmede geluk; en, daar zij, als nog nooit beschreven, de aanprijzing der nieuwheid heeft, en dus vele tot hiertoe genoegzaam onbekende bijzonderheden belooft, mag men, voor haar, bewijs van algemeene belangstelling verwachten.

UITTREKSEL UIT EEN' BRIEF VAN DEN HOOGL. WURZER, TE MARBURG, AAN DEN HEER VAN MONS, PROF. DER CHEMIE TE BRUSSEL, BEHELZENDE DE BESTANDDEELEN VAN ONDERSCHEIDENE MINERALE WATEREN.

(Medegedeeld door den Heer VAN LIER, te *Bouisel.*)

De Hoogleeraar DÖBEREINER, te *Jena*, heeft korteling eene menigte *minerale wateren* van onderscheidene soort onderzocht, welke hij uit alle streken van Duitschland had laten komen, en vond, dat de bestanddeelen van het grootste gedeelte derzelven in *bepaalde stoechiometrische* rapporten tot elkander stonden. Zoo vond hij, bij voorbeeld, in *gewoon Bronwater* 2 gedeelten *Stikstof* tegen 1 gedeelte *Zuurstof*. Zoo als in het *verzuurde Stikstofgaz*. En daarbij, het zij 1 evenredigheid *koolstofzuren Kalk*, opgelost in 1 evenredigheid *koolstofzuur Gaz*; of wel 1 evenredigheid van deze beiden, in 1 of 2 evenredigheden *Gips*.

In onderscheidene *Zwavelwateren* vond hij 2 gedeelten *Hydrothionzuur Gaz* en 1 gedeelte *koolstofzuur Gaz*, als resultaat van de *verzuring* der grondstoffen van den *Zwavel-alcohol* door die van het *water*.

In het *Carlsbader water* vond hij:

1 evenredigheid *Kezelzuur* (*acide Silicique*)
4 ——— *Zoutzuur*.
8 ——— *Zwavelzuur*.

Digitized by Google

16 evenredigheden *Koolstofzuur*.
8 ——— *Kalk*.
18 ——— *Natrop*.

Welke zelfstandigheden hoogstwaarschijnlijk te zamen *een enkel Zout* leveren.

DE KUNST DER SPIN.

(Uit de *Annals of Philosophy*, April 1817.)

De navolgende proeven leveren eene belangrijke bijdrage tot de kennis der handelwijze, waarmede de draadtrekkende spinnen haar zelven en haar weefsel van de eene plaats naar de andere, op kleinere en grootere afstanden, overbrengen; en de waarnemingen des schrijvers kunnen, in het algemeen, de eene of andere, minder bekende omstandigheid, in de huishouding der spinnen, helpen verklaren. De heer CAROLAN verhaalt dezelven aldus:

Om de handelwijze der spinnen, welke hare draden op plaatsen bevestigen, die zij, voordat het weefsel gereed is, niet kunnen bereiken, naauwkeurig en gemakkelijk te kunnen waarnemen, vulde ik een' grooten schotel met water, in welks midden een klein eilandje van kleiaarde gemaakt was, waarop ik eenen stroohalm, twaalf duimen lang, loodregt plaatste, en naast denzelven twee drooge steentjes legde, opdat de spin, door de vochtigheid der kleiaarde, van haar werk niet wierd afgeschrikt. Toen zette ik eene draadtrekkende spin op den stroohalm, en plaatste den schotel op eene tafel, welke in het midden der kamer stond.

Den geheelen dag liep de spin langs den stroohalm op en neder en over de steentjes henen, zonder te ontvlugten; want zoo dikwijls zij met het water in aanraking kwam, begaf zij zich spoedig terug, alsof dit haar eene onaangename gewaarwording veroorzaakte. In dezen toestand verliet ik haar des avonds, en toen ik den an-

Digitized by Google

deren morgen naar haar omzag, was zij verdwenen. Bij nader onderzoek ontwaarde ik eenen draad, welke van de punt des ſtroohalms loodregt naar de zoldering oprees, waaraan hij bevestigd was. Ik kon niet begrijpen, hoe de ſpin dit volbragt hadde, indien ik niet voor zeker aannam, dat zij, of op de eene of andere wijze gevlogen zij, of dat zij, van haar ſtandpunt, den draad naar dien afſtand geſlingerd hebbe.

Ik zocht nu eene tweede ſpin van dezelfde ſoort, en, nadat ik haar op het ſtroo geplaatst had, ontwaarde ik, dat zij veel ſpoediger en ongeduldiger, dan de eerſte, uit hare gevangenis zocht te ontvlugten. Zij begon, door middel van eenen draad, welke een duimbreed lang was, en welken zij om de middelſte pooten ſcheen bevestigd te hebben, zich van de punt des ſtroohalms te laten nederzakken, zoodat zij, met hoofd en voorpooten den ſtroohalm klemmende en de achterpooten rugwaarts uitgeſtrekt, in deze hangende houding bleef, en uit hare ſpingaten eenen bijkans drie voet langen draad allengskens uitwerkte, welke in eene loodregte rigting in de hoogte rees. Nadat de ſpin dezen draad eene of twee minuten had laten zweven, draaide zij zich in eenen halven kring om, vatte den draad met hare voorpooten, en trok denzelven naar zich toe. De rigting van den draad van boven vormde in het eerst met den draad, waaraan de ſpin hing, eenen ſcherpen hoek, welke echter, zoodra zij den draad aantrok, regthoekiger en eindelijk ſtomp werd. Het was nagenoeg als het ſpel der jongens, wanneer zij hunne opgelaten vliegers geleiden. Wanneer de ſpin met hare voorpooten den draad aantrok, dan vormde dezelve een kluwen om de achterpooten, waarmede zij den ſtroohalm vasthield. Wanneer men tegen den draad blies, en daardoor zijne rigting veranderde, of denzelven eene golvende beweging gaf, dan hernam hij aanſtonds weder zijne regtlijnige rigting. Eindelijk raakte de draad aan eenen verre af ſtaanden ſtoel; de ſpin voer voort den draad aan te halen, tot dat zij gevoelde, dat dezelve een punt van

aan-

Digitized by Google

aanraking gevonden had. Nu liep zij over denzelven henen, en verſterkte hem door eenen dikkeren draad, welken zij onder het loopen trok. Daar deze ſpin nog zeer jong was, kon men den draad naauwelijks zien, en zonder de ſtofdeeltjes, welke daarop kleefden, ware hij misſchien geheel onopgemerkt gebleven. Ik herhaalde deze proeve met meer andere ſpinnen van dezelfde ſoort, en verkreeg nagenoeg dezelfde uitkomſten; maar, daar zij meest allen zeer jong waren, zoo maakte de fijnheid harer draden de waarneming zeer moeijelijk.

Eindelijk gelukte het mij, eene veel grootere ſpin te krijgen, welke ik ook op den ſtroohalm plaatſte, en, daar zij van eene heldere zon beſchenen werd, kon ik alle bewegingen gemakkelijk waarnemen. Zij begon aanſtonds, verwonderlijk ſnel, eenen vrij langen draad te trekken. Om het einde of de punt van den draad naauwkeurig te onderzoeken, of in deszelfs maakſel iets eigendommelijks zij, hetwelk eene eigenſchap konde aanduiden, om zich zoo ſpoedig aan alles, waarmede hij in aanraking kwam, vast te hechten, brak ik den draad nabij den ſtroohalm af, en trok denzelven langzaam naar mij toe; maar alles, wat ik aan hem ontwaarde, beſtond daarin, dat hij, naar het einde toe, altijd dunner en fijner, en eindelijk bijkans onzigtbaar werd; misſchien is deze hoedanigheid voor zijn oprijzen in de lucht noodzakelijk. De ſpin maakte nu eenen nieuwen draad, welken zij door eenen tweeden, die iets korter was, verſterkte. Nadat beide vereenigd waren, bevestigde zij dezelven aan den ſtroohalm, en trok het andere einde, met hare voorpooten, zoo lang tot zich, tot dat de draad nog maar zeer kort was; maar opmerkende, dat dezelve nergens vasthield, gaf zij hem op, en bleef eenigen tijd rustig, alsof zij, tot eene nieuwe en grootere poging, krachten wilde verzamelen. Zij liet zich toen weder beneden de punt des ſtroohalms afzakken, en drukte uit hare ſpingaten twee veel langere draden, dan de eerſten waren, welken zij aanſtonds en in dezelf-

Digitized by Google

de rigting nog meer andere, bijzonder fijne draden, toevoegde. Daar zij van de zon beschenen werden, zoo konde ik veertien derzelven, welke uit kleine openingen van het spin-orgaan te voorschijn kwamen, onderscheiden. Deze allen vereenigden zich weldra in eenen; en, zoo als zij zich verlengden, en door eenen, als 't ware, tooveragtigen invloed der spin hunne rigting verkregen, scheen het alsof de elektrieke of luchtstroom uit de spingaten kwam, welke de enkele draden voor zich henen dreef en in eenen hoofddraad verzamelde. De spin keerde zich nu weder in eenen halven kring om, bevestigde den nieuwen draad aan dien, welke haar droeg, en scheen dan eenen tijdlang deszelfs bewegingen te besturen, tot dat hij eindelijk den muur bereikte, waaraan hij zich vasthechtte; aanstonds liep zij over denzelven henen. Ik ving haar weder, plaatste haar nog eens op den stroohalm, en droeg den schotel in den tuin. Het woei, en de spin gaf geene neiging te kennen, om zich te bewegen; nadat ik haar, door eenige aanrakingen, tot verandering van plaats genoopt had, werd eene poging ter vlugt gedaan. De spin begon op nieuw te werken, en, daar de wind den allengskens getrokkenen draad wegvoerde, had zij voorzeker wel eenige vademen lang gesponnen; toen de draad den grond bereikte, werd hij door eenen rukwind gescheurd.

De spoed, waarmede de spinnedraden te voorschijn komen, is zoo groot, dat ik geloof, eene spin kan in eene minuut wel dertig vademen in de lengte trekken. Het is onbegrijpelijk, hoe zij in eene kamer, waar de lucht stilstaat, haren draad eene loodregte of in de hoogte rijzende rigting kan geven. Men zoude gelooven, bij zulk een fijn maaksel moest het laatstgesponnen deel zich spoediger bewegen dan de voorgaanden, en daaruit moesten golvende slingeringen of verknoopingen ontstaan. Deze overweging brengt op het vermoeden, dat de spinnen met haren draad tevens eenen stroom van luchtvormige of andere fijne vloeistof kunnen uitstorten; want men ziet den draad regtuit zich op en neder bewegen,

zoo

Digitized by Google

zoo lang het der spinne behaagt, en altijd, min of meer, in eene rijzende rigting. Daar de beet-aal elektriciteit kan voortbrengen, waarom zoude men bij de spin een anders gewijzigd soortgelijk vermogen kunnen ontkennen?

Onderwijl eene mijner spinnen, zoo als gewoonlijk, aan eenen korten draad bij den stroohalm nederhing en haren tweeden draad slingerde, zag ik, dat, wanneer ik den draad aanblies en hij zich daardoor verwijderde, de spin eenigzins werd opgeheven; ik beproefde nu, door het aantrekken des draads, haar zelve weg te trekken; en het gelukte waarlijk ook, haar op deze wijze eenige voeten verre weg te voeren, zonder dat zij daarom ophield achter zich voort te spinnen. Hieruit verklaarde ik mij, hoe zij, bij de vereeniging van gunstige omstandigheden, door eenen eenigzins langen draad, tamelijk verre in de lucht konde voortgedragen worden.

Mijne gissing werd ook weldra bevestigd: toen ik eens zulk eene spin op mijne uitgestrekte hand liet rondloopen, begon zij, door middel van eenen zes duim langen draad, zich aan een' mijner vingeren te laten afhangen. Daarna slingerde zij eenen vrij langen draad, welke langzaam oprees en de spin mede opvoerde. Nadat zij zoo verre boven mijnen vinger was gerezen, als zij te voren onder denzelven was, scheurde zij den draad, waarmede zij werd vastgehouden, en begon zich allengskens en langzaam naar de zoldering der kamer te verheffen, waar zij den muur naderde en eindelijk ook bereikte. Hare beweging was gedurende deze vlugt zachter en spoediger, dan wanneer zij langs haren draad loopt. Wanneer nu dit insekt in de stilstaande kamerlucht zich zoo gemakkelijk voortbeweegt, dan moet dit in de vrije lucht nog veel beter gaan. De hoofdvoorbereiding bestaat daarin, dat de spin van haar vast rustpunt aan den eersten draad zich laat nederhangen, en vanhier den anderen draad slingert, welke haar moet overvoeren. In deze hangende houding kan de spin veel verder opmerken, of die draad, welke haar moet overbrengen, krach-

Digitized by Google

tig genoeg opstijgt, om haar mede te nemen, dan wel een ligchaam bereikt heeft; hetwelk haar tot een steunpunt kan dienen. Op deze wijze kunnen zij zeer aanmerkelijke hoogten bereiken.

Proeven, welke ik met eene andere soort van spinnen nam, die een blinkend geel ligchaam en korte pooten hebben, bewezen, dat ook deze draden slingert, maar niet zoo lang als de *geometer-spin*.

Bij eene andere soort van spinnen gelukten dezelfde proeven niet; dat is te zeggen, geene harer konde ontvlugten, hoewel zij acht of tien dagen op den stroohalm vertoefde; zij bleven voor het overige altijd even levendig, als ten tijde, toen ik haar van het veld had gehaald. Nooit bleven twee spinnen lang met elkander in dezelfde gevangenis; de sterkere doodde telkens de zwakkere weldra, en deze scheen de maat harer krachten ook wel te kennen; zij vreesde hare tegenpartij meer dan iets anders, hetwelk men in hare nabijheid bragt; raakte men haar met den vinger aan, dan scheen zij daarop niet te letten; zoo dikwerf, daarentegen, eene sterkere spin op haar toekwam, dan vlugtte zij voor haar zelfs in het water. Eene van deze spinnen was in het water gevallen, en zwom op hetzelve, zonder daaruit te kunnen komen; wanneer ik haar wilde helpen, liet zij zich naar den bodem zinken, op welken zij dan even snel als op den grond, en even als een kleine kreeft, rondliep. Aan den rand des waters gekomen zijnde, scheen zij weinig begeerig te zijn om daaruit te komen, daar het water hare pooten te zamen drukte, zoo dat zij zich niet gemakkelijk kon bewegen. Toen zij voor het eerst onderduikte, had ik opgemerkt, dat uit elke zijde van haar ligchaam eene groote luchtblaas oprees; hetwelk op het vermoeden konde brengen, dat deze dieren in het water zich misschien door eene soort van zwemblazen ligter kunnen maken.

De te voren verhaalde proeven stellen het voor mij buiten allen twijfel, dat de draadtrekkende spinnen het ver-

Digitized by Google

vermogen hebben, om draden van onbepaalde lengte te kunnen flingeren, en met dezelven van de eene plaats naar de andere zich te bewegen. Ik geloof, dat dit merkwaardig verſchijnſel alleen nog maar door éénen Franſchen natuuronderzoeker waargenomen is; de bijzondere, door mij beſchreven toeſtel, echter, werd, zoo veel ik weet, nog nergens ontdekt of bekend gemaakt. Hoe verwonderlijk is dit ſchepſel met alles, wat tot zijne behoeften dient, voorzien, en met hoe veel genoegen ontwaart men overal in de natuur nieuwe blijken van de wijsheid en goedheid des Scheppers!

IETS UIT DE REIZE VAN EEN' FRANSCHMAN IN ENGELAND, 1816.

Lijfſtraffelijke wetten in Engeland.

Gedurende de zitting van het Parlement in 1810, bragt Sir SAMUEL ROMILY de noodzakelijkheid eener verbetering der lijfſtraffelijke wetten ter tafel; maar, van wege den miniſteriélen tegenſtand, zonder eenig gevolg. Bij deze gelegenheid kwamen eenige geſchiedkundige daadzaken te voorſchijn, welke eene algemeene belangſtelling verwekken.

Onder de regering van Koningin ELIZABETH werden jaarlijks 400 menſchen ten dood veroordeeld; en dit bedraagt, gedurende de 45 jaren harer regering, 18,000 veroordeelden. Onder haren vader, HENDRIK VIII, was dit getal nog ontzettender; want gedurende eenige jaren klom het tot 2000; en men rekent, dat hij het bloed van 70,000 zijner onderdanen, door het geregt, vergoot. HUME zegt: Een aanzienlijk geregtsperſoon in *Sommerſet* ſchreef in 1596, dat in de laatſte jaren van ELIZABETH's regering, toen hare heerſchappij bevestigd was en de kracht der wetten het volk aan orde en gehoorzaamheid gewend had, in den loop van één jaar aldaar 40 misdadigers, wegens dieverij en andere ſchelmſtukken, onthoofd, 35 gebrandmerkt, 37 gegeeſeld, 184 echter vrijgeſproken waren, de laatſten allen zeer bedorvene lieden; en dat men konde vaſtſtellen, dat niet het vijfde gedeelte der ſtraffchuldigen voor het geregt waren getrokken.

ken. Derzelver getal was zoo groot, dat het de regters bevreesd maakte. — HUME, die het Koninklijk gezag bemint, schrijft deze gebrekkige politie aan de bekrompene inkomsten der kroon toe, welke niet toelaten, om een toereikend aantal menschen tot instandhouding der wetten te betalen. Dit zij zoo het wil, uit de woordenwisselingen over dit onderwerp blijkt, dat, zonder eenige verzachting der wetten, sedert dien tijd het getal der doodvonnissen allengskens, en in de laatste jaren zoo spoedig verminderd is, dat in den jare 1806 van 3426 beschuldigden (dat is te zeggen gevatte personen, en voor de groote *Jury* gebragte, welke dan eerst oordeelt, of er reden tot aanklagte zij, of niet) slechts 2 misdadigers ten dood gevonnisd werden; in den jare 1807 van 3482 maar 1; in 1808 van 3748 niet één. Daar men onmogelijk toch kan aannemen, dat van meer dan 10,000 gevatte en zoo zeer verdachte personen, voor welken een geregtsperfoon durfde wagen een bevel van vatting uit te vaardigen, slechts 3 zouden straffchuldig geweest zijn, zoo moet men vermoeden, dat de onmatige gestrengheid der wetten derzelver toepassing belet. Door de menigvuldigheid der gevallen, waarin de wet het doodvonnis uitspreekt, zonder dat hetzelve in de toepassing plaats heeft, verliest deze ontzettende uitspraak al het schrikwekkende, en verwekt ook geen medelijden meer. Allen, zelfs de misdadigers, gelooven niet meer aan de voltrekking; en bij deze weifeling verstompt het gevoel. De Oppersregter zelf maakte de aanmerking: dat de overdrevene gestrengheid der vonnissen een stilzwijgend stelsel van ontwijking voortbrengt, waardoor de aanklager, de gezworenen, de regter en de Koninklijke raad zelf, elk in zijnen werkkring, overeenkomen, om hunnen eed, ter voltrekking van zulk eene onnatuurlijke wet gedaan, niet gestand te doen.

Lucht van Londen.

Het is niet mogelijk, zich een begrip te vormen van die soort van dag, welke in den regten wintertijd *Londen* verlicht. De rook van steenkolen vormt eenen dampkring, welken men een uur verre in de gedaante eener ronde wolk ziet, die op de aarde rust. Wanneer het weder, zoo als hier in den winter bijkans altijd, betrokken en nevelig is, dan vermeerdert deze damp, in de stad zelve, de morsige kleur van alle voorwerpen; het uitzigt in alle straten eindigt in eenen grijzen mist,

Digitized by Google

mist, die ons niet toelaat de straten ten einde toe door te zien. Valt er eens een enkele zonnestraal in deze digte massa, dan wordt dit doode grijs met eene ligtroode schemering gekleurd, even alsof men door een gekleurd glas ziet; en dan is deze uitwerking even schoon als treffend. De lucht is met kleine vlokjes roet vervuld, welke zoo fijn zijn, dat zij met de lucht rondzweven; zij vallen dan op ons linnen, kleederen en gezigt; men voelt iets op den neus of de mond, en, wanneer men onwillekeurig daarmede grijpt, blijft er eene zwartachtige vlak.

Het leven van Londen, aan de westzijde der stad.

Vóór 10 ure des morgens is alles stil; de winkels worden nu eerst geopend. De melkmeisjes met hare helderwitte emmers, aan welker rand rondom kleine maatjes hangen, en welke zij aan een, over de schouderen gelegd, juk dragen, gaan van huis tot huis, en wekken de treuzelende meiden, welke nog tuimelend van den slaap uitkomen, en een maatje vol nemen, dat zoo groot is als een ei, en hetwelk voor het gebruik van het geheele huisgezin toereikend is; want melk is hier noch drank noch voedsel, maar slechts eene verfstof, een elikster, waarvan men des morgens en des avonds voorzigtig zes of zeven druppels in de thee doet. Het ware moeijelijk te zeggen, welken smaak deze druppels geven; maar het is een gebruik, welks nut niemand durft onderzoeken. — Gedurende dezen tijd rijdt geen wagen, geene kar door de straat; het eerste gedruisch ontstaat door de trommels en het krijgsmuzijk der lijfwacht, waarbij drie of vier Negerreuzen met een verre klinkend schellenspel vooruit gaan, en welke naar *Hydepark* trekken, om hunne oefeningen te houden. Eerst om 3 of 4 ure ziet men levensteekenen der aanzienlijke wereld. Zij doet bezoeken, of liever zij geeft kaartjes aan de deuren harer vrienden af, welke zij nooit anders dan in het gedrang der gezelschappen ziet; zij loopt in de winkels rond, beziet nieuwe modes, rijdt in eene vrij leelijke straat, *Bondstreet*, op en neder, en eindelijk ten 5 ure naar huis, om zich te kleeden. En daarmede is een Londensche voormiddag besloten. Thans beginnen (in januarij) de straten verlicht te worden, en van 6 tot 8 ure vermeerdert het gedruisch. De tijd van het middagmaal is gekomen. De rijtuigen, met twee groote vlammende lantaarns verlicht, volgen

gen digt op elkander, of kruisen elkander in groote haast; op één houden zij stil; een bediende springt af, beurt den zwaren klopper op, doet eenen harden slag daarmede, en herhaalt dit donderend gedruisch zoo kunstig en zoo afgemeten, dat hetzelve den rang, het aanzien en den rijkdom van zijnen heer moet aanduiden. Twee uren lang heerscht er nu eene kleine stilte. Tusschen 9 en 10 ure wordt de onstuimigheid herhaald. Thans heeft er eene groote vereeniging van drukte, spoed en opschik plaats. Men kan geenen bijzonderen klank meer onderscheiden in een gedruisch, dat naar vijftig molenraderen met derzelver waterstortingen gelijkt; en, wanneer het niet overdreven klonk, dan zoude ik hetzelve met den val van de *Niagara* vergelijken, wanneer men dezen op eenen afstand van twee uren hoort. Deze groote onstuimigheid duurt tot 1 ure in den nacht; dan vermindert zij allengskens, tot dat men, bij het aanbreken van den dag, slechts hier en daar nog een rijtuig hoort.

BESCHAVING DES VERSTANDS ONDER DE ARABIEREN, GEDURENDE DE REGERING VAN AL-MAMON.

AL-MAMON had het opperbestuur in de jaren 813—833; hij maakte *Bagdad* tot het middelpunt van allerlei soort van letterkunde; geleerde navorschingen, boeken en geleerde mannen waren bijna de eenige voorwerpen zijner oplettendheid. Zijne gunstelingen waren mannen van letteren; zijne ministers hielden zich eenigelijk bezig met de bevordering van geleerdheid; en het scheen, alsof de troon der Kalifs opgerigt was tot een' zetel voor de Muzen. Te-zijnen hove noodigde hij alle geleerden, die hij wist uit te vorschen in de geheele wereld, onderhield hen aldaar door zijne milddadigheid, en onderscheidde hen door eerbewijzing van allerlei aard. In de wingewesten van *Syrië*, *Armenië* en *Egypte*, welke aan zijne heerschappij onderworpen waren, verzamelde hij elk belangrijk boek, dat er te vinden was. Dit was de kostbaarste schatting, welke de Oppervorst zijnen onderdanen afeischte; en de bestuurders der wingewesten, en elk ambtenaar, in dat bestuur deelende, waren bijzonderlijk gelast, om, voor alle andere dingen, op te zamelen alle schatten van geleerdheid, in de veroverde landen te vinden, en dezelve aan den voet

des

Digitized by Google

des troons te brengen. Honderden van kameelen zag men van tijd tot tijd te *Bagdad* aankomen, alleen beladen met papieren en boeken; en alles, wat daaronder geacht werd den luister der wetenschappen te kunnen vermeerderen, werd straks in het *Arabisch* vertolkt, met oogmerk om het onder het bereik der kennisneming van een ieder te brengen. Onderwijzers, recensenten, vertalers, uitleggers van geleerde schriften maakten de hofhouding van AL-MAMON uit, welke alzoo meer geleek naar eene hoogeschool van geleerde mannen, dan naar het middelpunt van een krijgshaftig bestuur. Toen deze Kalif, bij gelegenheid eener overwinning, den *Griekschen* Keizer, MICHAËL DEN STAMELAAR, de voorwaarden van vrede voorschreef, eischte hij tot eene schatting eene verzameling van *Griekschе* boeken. De wetenschappen waren bij uitstekendheid in hoogachting bij den Kalif; de belangrijkste onderwerpen van bespiegeling werden onbeschroomd ten toets gebragt, in spijt der ijverzuchtige vitterijen van sommige bijgeloovige *Muzelmannen*, die AL-MAMON beschuldigden van dezerwijze de grondslagen van het *Islamismus* te doen waggelen. Vele van de meestberoemde onderwijzers in de geneeskunde bloeiden onder zijne regering. De regtsgeleerdheid werd beoefend onder den hoogberoemden KOSSA; en, gelijk dezelve den *Muzelmannen* voorkwam als de eerbiedwaardigste van alle wetenschappen, was het deze, waarop de Vorsten onderdanen zich met de vurigste geestdrift toelegden; terwijl AL-MAMON zelf eene krachtige overhelling ontwikkelde voor de wiskunst, welke hij met den treffelijksten uitslag beoefende. Hij beraamde het groote ontwerp om de aarde te meten; hij voerde het uit met behulp der bekwaamste wiskunstenaars. De *Gronden der Astronomie* van ALFRAGAN (FARGANI) en de *Astronomische Tafelen* van ALMERWASI waren werken van twee zijner hovelingen. Deze zelfde AL-MAMON, niet minder edelmoedig dan verlicht, wanneer hij iemand zijner nabestaanden, die tegen zijn bestuur opgestaan was en getracht had zijnen troon omver te werpen, genade schonk, riep uit: „ O! Ware het slechts bekend, „ welk een wellust het voor mij is, mijnen vijanden vergiffenis te schenken, allen, die mij ooit beleedigd hebben, „ zouden zich haasten om tot mij te komen en hunne misslagen te belijden."

DE

DE SLAAF VAN ALGIERS.

Een belangwekkend Verhaal.

(Uit het *Hoogduitsch* van HILDEBRANDT.)

— Hoe nader wij aan *Marseille* kwamen, des te bedroefder werd mijne zuster Van de hoogten bij *Chateau Gombert* zagen wij, voor het eerst, de zee en de vlaggen der schepen, welke boven den lagerem dam der haven uitstaken. SOPHIA zag bedrukt en met teruggehoudene tranen naar de golvende wimpels. „ Welk van deze schepen zal u, misschien voor altijd, van mij scheiden?" zeide zij, geheel ontroerd. Mijn oom, die niets anders is dan liefhebber van kunst en oudheden, dacht aan zoo iets niet. Een geheel ander denkbeeld hield hem bezig, en SOPHIA ontging alleen daardoor een gestreng verwijt, dat hij haar gezegde niet had gehoord. „ Met u, meisjes, is het moeijelijk reizen," zeide hij lagchend; „ een weinig zeelucht veroorzaakt u reeds roode oogen." — SOPHIA zweeg.— „ Hoor eens, LOUIS," voer hij voort, „ vergeet niets van hetgeen ik u gezegd heb. Teeken alles naauwkeurig op. Ik wil toch achter de waarheid komen, het moge kosten, wat het wil. JAMES BRUCE beschrijft de Piramiden, den Sphinx, de Catacomben en de Memnonszuilen zoo; DENON beschrijft dezelven anders; ORBILLIERS weer anders. Wien van hen moet ik gelooven? Hoor eens, wij hebben heden den negenden; tegen het einde dezer maand kunt gij in *Alexandrië* zijn; bij *Cairo* gaat gij over den *Nijl*. Op de plaats *Caramaidan* woont mijn korrespondent. Gij geeft aanstonds de brieven over; kan hij zelf niet met u gaan, dan bezorgt hij u voorzeker eenen vriend, die u naar *Ghize* geleidt, en u alle merkwaardigheden vertoont. Gij moogt niets vergeten, niet het geringste opschrift, noch de minste verfijering. Teeken alles naauwkeurig op — gij weet, ik wreek mij."

Mijne zuster zat treurende naast mij, toen ons rijtuig aan den ingang der haven stilhield, en, op een teeken van mijnen oom, van een der zeilklaar liggende schepen eene boot aan den oever kwam. Mijn koffer werd in het schip gebragt. — „ Nu, reis gelukkig; vertoef niet, opdat de kapitein niet op u behoeft te wachten; die heeren nemen zulks kwalijk, en dan moet men gedurende de geheele reis daarvoor-boeten."

Digitized by Google

aan." Ik drukte zijne hand. SOPHIA viel met een' luiden gil in mijne armen. „ Houd toch op met die malligheid," zeide mijn oom, en daarbij stonden hem de tranen in de oogen — „ de matroos slaat reeds met de riemen."

SOPHIA gaf mij nog eene kleine brieventasch; mijn oom schoof mij in de boot, — ik zag beiden zoo lang na, als ik den rooden shawl mijner zuster nog ontwaarde.

Het was voor het eerst, dat het lot mij zoo lang en voor eene zoo lange reis uit de armen mijner zuster rukte. SOPHIA was de eenige, welke van mijn onderlijk huisgezin mij was overgebleven — vader en moeder waren reeds lang dood; — zij dacht en wilde zoo als ik, en geen van ons beiden had eenen wensch, welken de ander niet ook koesterde. Mijn oom, die in *Aix* woonde, nam ons, twee weezen, tot zich; hij was ongehuwd en bemiddeld. Ik weet niet, hoe het kwam, dat die stand, tot welken ik eene overhellende neiging gevoelde, juist dezelfde was, waarin mijn oom zijne tevredenheid en zijne welvaart zoo rijkelijk gevonden had. Hij was bouwmeester; en ik had in de reeks van alle mogelijke standen geenen gevonden, waarin ik hoopte gelukkiger te leven, dan in dien van eenen bouwmeester. Mijn oom was opgetogen van blijdschap, toen ik hem mijnen wensch openbaarde; hij ondersteunde mij in alles; hij gaf mij alle onderwijzers, welken ik konde wenschen, en, daar bij deze hulpmiddelen nog de stellige genegenheid voor mijn beroep en de gedachte kwam, dat ik door mijne keus altijd meer de liefde van mijnen oom verwierf, zoo was het wel geen bijzonder wonderwerk, wanneer ik mij, in de vereischte kundigheden, tot iets meer dan het dagelijksche verhief.

Mijn oom bedankte voor zijn openlijk beroep; als herbeber, hield hij zich nu met de beoefening van de bouwkunst der ouden bezig, en toen was het natuurlijk, dat *Egypte* een van de landen was, welke zijne nieuwsgierigheid het meest aantrokken. Hij las alles, wat over de Piramiden, de Catacomben en den Sphinx te krijgen was. Geene afbeelding, geene prent was hem te duur; hij moest alles bezitten.

Ik had voor mijne bezigheden eene reis gedaan, toen mijn oom eens des morgens, met eene geheele vracht boeken en prenten, in mijne kamer kwam.

„ Het

„ Het is om razend te worden," zeide hij, en wierp de boeken op mijne werktafel; „ daar lees ik in BRUCE, DENON en ORBILLIERS over de Piramiden, en alle drie zijn van een verschillend gevoelen. Lees zelf! De een spreekt van 436 voet hoogte, de ander van 312, en de derde van 280. De een beschrijft de waterleiding dus, en de ander weêr zoo. De een schildert de Jozefsbron zoo, en de ander geeft weêr deze teekening daarvan. Ik bid u, aanschouw maar eens het verschil dezer prenten! Zie hier, nommer één moet de groote Piramide van *Ghize* voorstellen, en deze hier moet het ook zijn. Ik weet niet, waar die lieden hunne oogen hebben gehad. Maar, zoo gaat het; men zendt iemand daarheên, die geene wiskunde verstaat; die morst dan maar zoo iets, en verkoopt zulks aan het publiek voor echte waar. Ware ik maar niet drieënzestig jaar oud! Indien ik jonger ware, ik wist wel, wat ik deed."

Zonderling! ook in dezen was mijn wensch die van mijnen oom. Gaarne ware ik eens in *Egypte* geweest; gaarne hadde ik met BUONAPARTE die reis gedaan, ware ik toen niet te jong geweest.

„ Zend iemand daarheên, lieve oom!" zeide ik. — „ Ja! zend heên! zend heên! Wien dan? Niet waar, iemand, die mij, voor mijn goed geld, maar zoo iets op het papier teekent, en mij dan doet gelooven, dat de Piramiden en de Catacomben er zoo uitzien, als hij zich dezelven verbeeld heeft?" — „ Wel nu, misschien wordt er wel iemand gevonden, die...." „ Neen, LOUIS! daarop reken ik niet. Want zie, een man van wezenlijke kundigheden gaat te mijnen behoeve niet daarheên; en iemand, die niets verstaat, die slechts daarheên gaat om geld te verdienen, kan ik niet gebruiken." — „ Gij beschouwt de zaak ook van eene al te donkere zijde, mijn lieve oom! Er vindt zich voorzeker iemand, die voor de zaak eenigzins berekend is; bij voorbeeld...." „ Nu? Bij voorbeeld?" vroeg mijn oom driftig. — „ Bij voorbeeld ik, uw neef. Lang reeds wenschte ik *Egypte* eens te zien. Indien gij gelooft, dat ik...." „ Ik gelooven? lieve LOUIS! ik gelooven? o, Ik kan het u niet zeggen, hoe dit aanbod mij verheugt! Gij wik dan daarheên? Maar ik moet mij daarop kunnen verlaten, dat gij alles naauwkeurig aanschouwt, naauwkeurig berekent en naauwkeurig teekent. De omstreken moogt gij wel slechts oppervlakkig teekenen; maar de zaken zelven, de Piramiden, de Catacomben,

ben, den Sphinx, de Memnonszuilen, de Jozefsbron, de waterleiding, enz. teeken die toch vooral naauwkeurig. Ik wil u aan eenen vriend aanbevelen, die mij veel verpligt is, en die voorzeker, even als een vader voor zijnen zoon, voor u zorgen zal. Wanneer wilt gij daarheên? morgen?" — „Neen, lieve oom! ik heb nog eenige dagen noodig, om het een en ander voor te bereiden en mede te nemen, wat ik in *Egypte* niet krijgen kan." — „En dan moet gij aanstonds in *Caïro* eenen *Beduïn* huren; dat zijn getrouwe lieden, die het leven voor iemand laten. Zoo als gezegd is, zulk eenen man neemt gij aanstonds; die kent de plaatsen, is moedig en getrouw. Dus, gij wilt daarheên? Dat is goed. Maar, hoe eerder hoe liever; want dezen zomer nog moet gij terugkeeren."

Hij verliet mij. Ik was waarlijk in eene zonderlinge gemoedsgesteldheid. Ik had mijn besluit in overhaasting uitgesproken, en wel jegens eenen man, die een ieder bij het woord vatte. Nu eens verheugde ik mij over mijn besluit; dan weder gevoelde ik berouw daarvan. Aan mijn vaderland hoeide mij niets, dan mijne zuster; het afscheid van haar zag ik met bange vrees te gemoet.

Onderwijl ik dit alles overdacht, en overleide, hoe ik op de best mogelijke wijze mijner zuster mijn besluit zoude berigten, trad zij zelve mijne kamer binnen. — „Oom zeide mij zoo even," begon zij, daar zij de deur opende, „gij wildet naar *Egypte* reizen: is dat waar?" — „Ja, SOPHIE! gij hebt immers niets daartegen?" — „Wat zoude ik eigenlijk daartegen kunnen hebben? Oom is opgetogen van blijdschap over uw besluit. Gij kondet hem, zoo als hij zegt, door niets zoo veel vreugd veroorzaken, dan door dit aanbod. Maar!".... „Maar, zegt gij? en dat met een zoo mismoedig gelaat?" — Zij viel mij om den hals. „LOUIS! ik weet niet, wat ik er om wilde geven, dat gij dit besluit niet genomen hadt. Oom is oud; denk aan zijne ziekelijkheid, zijn podagra — ik ben alleen — verbeeld u, zoo hij in uwe afwezigheid stierf!... Of, zoo gij op deze reis ongelukkig waart! Gij kent misschien de gevaren niet. LOUIS! ik wenschte, dat gij hier bleeft."

Ik zag, hoe verscheurend de gedachte aan mijn mogelijk ongeluk voor haar hart was; maar wij moesten scheiden. Mijne zuster verzelde mij tot aan de boot. Hier had ik tijd en

gelegenheid genoeg, om alles, wat mijn oom en mijne zuster mij gezegd hadden, in mijn geheugen terug te roepen.

De kapitein, aan wiens boord ik mij begaf, was een zeer beminnenswaardig man, een *Franschman* zoo als hij behoort te zijn, vrolijk, beschaafd en gedienstig. Dapper moest hij ook wel zijn; want hij had ettelijke likteekens in zijn aangezigt. Hij bragt mij in zijne kajuit, en bij de eerste ontmoeting ontwaarde ik reeds, dat ik hem nadrukkelijk was aanbevolen. Wij zeiden elkander onze namen; het verbond van vriendschap werd bij eene goede flesch wijn gesloten, en nu waren wij onafscheidbaar.

„ Het gaat dan naar *Egypte?*" zeide hij. „ Nu, ik reis niet mede. Tot *Alexandrië*, laat ik nog gelden; maar in het land zelve — neen, geschilderd wilde ik daar niet zijn, veel minder levend! Onreinheid is daar als te huis, en voordat men omziet, is men door eenen bandiet doorstooten. En dan nog in de woestijnen rondzwerven; en de Piramiden — ik heb ze gezien — ik heb in de Catacomben rondgekropen — ik heb den hoogsten top der Piramide beklommen — schilderen, geloof mij, vriend! kan men haar niet, dan in gezelschap van ten minste dertig gewapende vrienden; anders wordt men vermoord, voordat men zulks vermoedt, en zonder dat een haan daarvan kraait."

Ik wilde hem wederleggen; maar hij verhaalde mij zoo vele moordgeschiedenissen, dat de woorden mijner zuster: „ gij kent alle gevaren nog niet!" als eene onheil dreigende voorspelling mij voorzweefden; en ik geraakte in strijd met mijzelven, of de liefde tot de kunst en voor mijnen oom, dan wel de liefde tot het leven, sterker in mij ware. Daarbij kwam nog, dat eenige andere reizigers hetzelfde bevestigden. Mijne ongerustheid klom met elk oogenblik. Voegt men hierbij, dat deze mijne eerste zeereis was, en dat dezelve op ziel en ligchaam eenen gelijken sterken invloed had, dan zal men, zonder verder bewijs, wel willen gelooven, dat, onaangezien de vriendschap, welke de kapitein mij bewees, onaangezien het vrolijk gezelschap der overige reizigers, deze togt in de eerste dagen niet zeer aangenaam voor mij was.

De eerste indrukselen, echter, welke het verhaal van de vele en groote gevaren op mij had gemaakt, verdwenen allengs-

Digitized by Google

lengskens. Mijn oom, zijne liefde voor mij, het genoegen, dat ik hem kon geven, mijne eigen begeerte om de wonderen der oude wereld te zien, dit alles verjoeg de ſchrikbeelden van voor mijne ziel, en hield mijne verbeelding van nieuws met bekoorlijke beelden bezig. Eenige weken vervlogen aldus. Of de kapitein had over de gevaren uitgepraat, óf hij had opgemerkt, hoe onaangenaam zijne tafereelen voor mijn voornemen waren; genoeg, hij zweeg daarvan. Aldus kwamen wij, zonder eenig gevaar en met den gunſtigſten wind, aan het eiland *Sardinië*, in de baai van *Oriſtano*, aan. De kapitein vond hier bezigheden, van welke hij ons zeide, dat ze hem eenige maanden lang zouden ophouden. Zulk een tijdverlies was tegen mijn plan. De kapitein wist even weinig, als ik, een middel, om deze onaangenaamheid te verhelpen. Hij wilde mij niet zeggen, dat het raadzamer voor mij ware, op een ander ſchip te gaan, en ik wilde dit voorſtel niet het eerst doen. En waarlijk, deze omſtandigheid maakte mij zeer verdrietig, hoe veel moeite mijn vriend zich ook gaf om mij op te beuren. Op zijnen raad, deed ik eenige reisjes, waartoe hij mij brieven van aanbeveling medegaf, welke zeer geacht werden van allen, tot welken ik toegang kreeg. Zoo wenschte ik ook, naar *Cagliari* te gaan, om aldaar het Muſeum van oudheden te zien; mijn vriend bezorgde mij eene aanbeveling aan den opziener van dit Muſeum.

Ik vond dezen man juist in geſprek met eenen jongen *Italiaan*, eenen zekeren SPOLLANZANI uit *Rome*. Naauwelijks had hij mijnen brief gelezen, toen hij verheugd uitriep: „Daar hebt gij immers aanſtonds eenen reismakker naar *Egypte*! Er is ook reeds een ſchip in de haven; nu kunt gij te zamen reizen, zoo gij wilt."

Ik vroeg om opheldering, en vernam nu, dat deze jonge man met hetzelfde oogmerk door *Egypte* wilde reizen, als ik. Bij den beſtuurder van het Muſeum had hij zich eerst met modellen en afdrukken van die zaken bekend gemaakt, welke hij wilde zien, en was om niets zoo verlegen geweest, als om eenen reismakker. Wie was verheugder dan ik? Nog dienzelfden dag ſchreef ik eenen heuſchen brief aan den kapitein; mijne goederen kwamen weldra, en wij beiden, van alles voorzien, wat ons in *Egypte* nuttig konde zijn, bekwamen een *Sardinisch* ſchip, dat naar *Alexandrië* beſtemd was.

Ons

Onze nieuwe kapitein was een *Sardiniër*, en wel niet in de beste beteekenis des woords. Terughoudend in zijn gedrag, wraakzuchtig in zijnen toorn, onverzoenlijk in zijnen haat, buitensporig in zijn geluk, dweepziek in zijn ongeluk, van eene overdrevene zindelijkheid, en alleen koopman; althans ik had nog nimmer eenen meer belangzuchtigen mensch gezien. In ons gesprek deelde hij weinig, omdat hij spotte met ons voornemen, en niet kon begrijpen, hoe men zulk eene kostbare reis konde ondernemen, alleen om der nieuwsgierigheid te voldoen. Somtijds had hij zelfs wel lust, ons voor bespieders te houden. Slechts daardoor konden wij hem eenig belang voor ons oogmerk inboezemen, dat wij hem vertoonden, hoe wij, door onze teekeningen en afbeeldingen, veel gelds konden winnen.

Onze togt was vrij gelukkig. De heldere hemel, de kalme zee, de blozende dampkring bij het op- en ondergaan der zon, hielden mij op de aangenaamste wijze bezig. De vriendschap van SPOLLANZANI kwam daarbij, en, zoo mij nog een wensch overig bleef, dan was het deze: mijnen terughoudenden en norschen *Sardiniër* tegen den beschaafden en vrolijken *Franschen* kapitein te kunnen ruilen, omdat met den eersten niets te beginnen was.

Gaarne hadde ik *Maltha* gezien, en bij de merkwaardigheden aldaar eenige dagen vertoefd: zulks zoude den kapitein eenige vertraging en eenen kleinen omweg hebben gekost; maar — hij was koopman, en verlangde voor dit verzuim zoo veel, als de geheele reis naar *Egypte* kostte. Met gespannen nieuwsgierigheid zagen wij naar de rots, die niet verre van ons af lag; treurig was het, dat wij niet daarheên konden. Het weigeren van ons verzoek maakte ons wezenlijk zeer koud jegens den kapitein, zoodat wij in eenige dagen niet met hem spraken.

Eens op eenen avond, toen wij zamen speelden, kwam hij in de kajuit. Met eene tusschen bange vrees en grove lompheid zwevende houding beval hij ons, de kaarten neêr te leggen. Wij vroegen naar de oorzaak van dit zonderling bevel. Hij werd gedurig angstiger, en maakte ons oplettend op het gedruisch in het schip, op de bruisende zee. Wij hoorden dit; maar vonden daarin geene reden, om ons spel te staken. De kapitein verklaarde ons nu, met altijd toenemenden angst, dat een verschrikkelijke storm aan het opkomen was,

Digitized by Google

was, ſtak tevens eenige waskaarſen aan, welke hij voor een Heiligbeeld plaatſte, en viel voor hetzelve, overluid biddende, op de knien.

Tooneelen van dezen aard hadden altijd eenen diepen indruk op mij gemaakt. Wij legden de kaarten weg; SPOLLANZANI knielde naast den kapitein, en ik — die op deze korte reis reeds veel van de inrigting van een ſchip geleerd had — ging naar boven, om te zien, wat de matrozen deden. Ik vreesde, dat zij even zoo handelden als de kapitein; en mijne vrees was niet ongegrond. Zij lagen allen op hunne knien; niemand wilde eerder de hand aan het werk ſlaan, voordat hij een aantal gebeden uitgeſtameld had; en alzoo was het ſchip eene weerlooze prooi van wind en golven. Bij geluk had men de zeilen ingehaald en het verdek geſloten. Door eene opening zag ik de ondergaande zon door den rookenden dampkring in het ſchip ſchijnen. Thans werd het geheel duister; de blikſem alleen verlichtte alle voorwerpen. Van den donder hoorde ik weinig; want het huilen van den ſtorm en het rumoer der golven beletteden dit. Den geheelen nacht — den akeligſten, dien ik ooit beleefde — dreven wij rond, zonder te weten, waar wij waren. Eindelijk begon de ochtend te ſchemeren; de ſtorm was nog niet bedaard. Hij begon veeleer te vermeerderen bij den opgang der zon, welke zoo rood als bloed door den dikken dampkring flikkerde. Op ééns hoorden wij eenen verſchrikkelijken knal, en tevens het bruiſen des waters, hetwelk met geweld in het ſcheepsruim drong. Alles liep in woeste bedwelming door elkander; ik wist niet, waartoe ik zoude beſluiten, toen een matroos, dien ik door minzaamheid en kleine geſchenken aan mij verpligt had, mij bij den arm vatte, en mij toeriep, mij aan een ſtuk hout vast te klemmen, hetwelk hij mij aanwees. Ten overvloede bond hij nog een touw daaraan; en naauwelijks was hij daarmede gereed, toen het ſchip ſpleet, en weinige oogenblikken daarna zag ik mij, op een' balk zittende, op de golven drijven. De matroos zat naast mij, en vermaande mij aanhoudend, mij toch wel vast te houden. De golven overdekten ons ſomtijds. Kwam het door de koude des waters, of was het doodsangst? genoeg, ik ontwaarde, dat ik waarlijk meer beſef had, dan toen ik op het ſchip was. De ſtorm dreef ons voort, en de matroos zeide mij, dat hij roſſen en land zag. Dit was ook zoo. De wind dreef

Digitized by Google

ons langs eene uitstekende reeks van rotsen; wij ontwaarden, dat de onstuimigheid des storms en der golven bedaarde, en bereikten nu den oever, die in zee uitstak.

Met eene gewaarwording, die ik nog nooit ondervonden had, zag ik mij gered; ik stond op het land nog even zoo tuimelend en waggelend, als op het schip en op den balk. Bijkans uitgeput van koude en nattigheid, van honger en vermoeidheid, zette ik mij op het gras, en ontdeed mij van mijne kleederen, om ze te droogen. PIETRO deed hetzelfde. Wij legden ons neder, en het duurde niet lang, of wij vielen in eenen diepen slaap.

(*Het vervolg hierna.*)

EEN NACHT OP DE ANATOMIE.

In mijne eerste studiejaren op de akademie te *Bern* alreeds eene bijzondere geneigdheid voor de anatomie gevoelende, was de ontleding, gelijk nog heden, eene mijner veelvuldigste en liefste bezigheden; te meer, daar het tweevoudig nut, welk mij dezelve aanbragt, mij ook een dubbel genoegen verschafte, namelijk uit een wetenschappelijk en zedelijk oogpunt. Immers, waar kan men beter, waar schooner de wondervolle, goddelijke natuur aanschouwen, dan bij de ontleding van ons eigen, zoo verwonderlijk schoone ligchaam? Wat biedt rijker, wat waardiger stoffe van nadenken, wat geeft ons duidelijker bewijs van eenen werkzamen, hoogstwijzen en almagtigen Schepper, dan juist deze grootheerlijke bouw onzes eigenen ligchaams, waarin wij de gansche, oneindig verscheidene schepping in het klein zoo zinrijk wedervinden?

Naardien de velerlei kollegies mij den geheelen dag niet zoo veel tijds lieten ontwoekeren, als ik dikwijls tot anatomische preparaten wenschte, gebeurde het niet zelden, dat ik den nacht te baat nam, waarin ik dan, of in gezelschap met eenen vriend, of ook wel alleen, halve, ja gansche nachten aan de anatomie toewijdde.

Zoo kwam het dan eens bij, dat, na verscheidene meest slapelooze nachten, mijn geliefde vriend H. zoo wel, als ik, onweerst anbaar door den slaap werden bevangen. En, daar wederzijds een gemeenschappelijk duitje, reeds om middernacht,

Digitized by Google

nacht, noodzakelijk geacht werd, zoo ſtelde ik, terwijl mijn vriend nog aan iets voortwerkte, met behulp van eenige prepareerkielen, eenige lijkdoeken en kadavertoeſtel, op eene tafel eene ſlaapplaats zamen, gelijk wij in zoodanig geval gewoon waren, leide mij op één oor, en ſliep in. H. volgde mij weldra, echter zonder dat ik zulks bemerkte. Naauwelijks een half uur mogen wij geſlapen hebben, wanneer een vrij heftig gerucht mij in diepen ſlaap lang ontruſtte, terwijl het evenwel niet in ſtaat was mij geheel te doen ontwaken, maar toch in het geruste ſluimeren hinderde. Dit gerucht plaatſte mij in dien, aan elk voorzeker welbekenden, toeſtand tusſchen waken en ſlapen, in welken men, offchoon onvermogend, om over het geruisch of geraas, dat men hoort, volkomen na te denken, zich echter, en meestal beangſtigend, daarmede bezig houdt. Eindelijk ontwaakte ik geheel, en overtuigde mij, dat ik werkelijk iets gehoord, en niet gedroomd had.

Haastig rees ik op mijne tafel overeind, om te luisteren, vanwaar toch dat zonderling gedruisch kwame, en waardoor het veroorzaakt wierd; want in de kamer, en wel zeer nabij mij, ſcheen, midden onder de lijken en geraamten, een onverklaarbaar leven te zijn. Doch naauwelijks had ik mij opgerigt, of ſtilte des doods greep plaats. De maanlichte nacht en de rijkelijk gevallen ſneeuw verlichtten de veelvenſterige zaal genoegzaam, om mij van mijne zitplaats te doen zien, dat niets vreemds zich in de kamer bevond. Mijn vriend lag nevens mij, en ſnorkte geweldig; de geheele en halve kadavers, echter, lagen heel gerust om ons heen, en even zoo, als voordat wij waren gaan ſlapen.

Ik wist niet, hoe ik het had; ik poogde mij te overreden, dat ik gedroomd had, en vlijde mij weer neder. Ik waakte meer nog dan ik ſliep, toen het geraas veel heftiger dan te voren begon. Het was, alsof verſcheidene perſonen met ijzeren lepels in ketels en pannen ſchraapten. Met zeer korte tusſchenpoozen, echter, vernam ik nu daarbij een zeer diep zuchten, vergezeld van een angſtig, maar heel zacht gekerm, dat telkens plotſeling door het heftig geraas werd afgebroken. Andermaal rigtte ik mij, even ſnel op, zag de ganſche kamer rond, bijzonderlijk naar de plaats, vanwaar dat vreesſelijk gerucht kwam. Vergeefs; alles was onbewegelijk — en evenwel duurde het geſpook nog voort. Thans pakte ik mij-

Digitized by Google

nen vriend, ſchudde hem vrij onzacht uit zijnen diepen ſlaap, en vroeg hem, of hij dan niets hoorde? Nog maar ten halve ontwaakt, antwoordde hij mij met een gemelijk *neen*, keerde zich op de andere zijde, en ſnorkte weder voort. Inderdaad had ook het gedruisch op dit oogenblik opgehouden, en alles was weer doodſtil.

Dat ik thans, hoewel ik anders geenszins vreesachtig of bijgeloovig ben, inderdaad niet wel te moede was, wil ik gaarne bekennen. Ik bleef lang overeind zitten, dacht alles na, beſchouwde nogmaals alles, en wilde een' vernieuwden aanvang des mij onverklaarbaren gerucht afwachten, om alzoo op het ſpoor te geraken; maar ditmaal bleef het weg. Ik leide mij dan weer neder; en eerst na lang nadenken ſcheen het mij waarſchijnlijk, dat er iets in de keuken moest omgaan, die naast de kamer was, daar toch in de ontleedzaal noch ketels noch pannen zich bevonden. Juist was ik in tweeſtrijd, of ik mijnen vriend wekken, dan of ik zelf moeds genoeg hebben zou, in de keuken onderzoek te doen, toen het oude geraas eensklaps en heftig, zeer nabij mij, van nieuws begon. Verſchrikt maakte ik eene ſnelle beweging, om mijn hoofd, tot beter luisteren, op te heffen; en op hetzelfde oogenblik ontving ik eenen harden ſlag van achtere op den ſchouder. Onwillekeurig taſtte ik te gelijk naar deze plek — en, o wee! ik greep eene dorre hand. Rillend keerde ik mij om, en aanſchouwde een menſchelijk geraamte voor mij, dat mij aangrijnsde, en welks hand ik in de mijne hield!

Jung's *Theorie der Geestenkunde*, welke ik eenigen tijd te voren had gelezen, had mij eenigzins in mijn ongeloof aan ſpoken doen wankelen; maar de ſterke indruk, dien dit *boek* op mij had gemaakt, was echter nagenoeg uitgewischt, en ik bevond mij juist in eenen middelſtaat tuſſchen gelooven en niet gelooven. Ik ſtaarde nog altijd het geraamte aan. Ik wist, dat deze beenderman dáár niet geſtaan had, toen ik mij te ſlapen leide; en het jammerlijk gerucht duurde beſtendiger en vreesſelijker voort, dan te voren. Het was mij nu niet alleen zeer nabij; maar het kwam mij voor, als lag ik midden in hetzelve, als klonk het van alle kanten.

Intuſſchen ſchoten mij in den eerſten ſchrik, dien ik inderdaad niet van mij konde weren, twee, mij van mijne vroege jeugd af diep ingeprente, grondſtellingen te binnen: „wie bang is, is reeds half verloren;" en: „onderzoek, vóór gij vreest."

Digitized by Google

vreest." Aan deze hield ik mij. Want ik pakte nu het geraamte aan, en schudde het ter dege; doch vriend Hein bleef geheel lijdelijk, en reeds hadden de enkele beenderen losgelaten. Dit verlevendigde mijnen moed niet weinig; te meer, daar ik bij nader onderzoek ontdekte, dat het een oud, welbekend skelet was, hetwelk te voren meer achterwaarts in eenen hoek der kamer stond. Gelijk mijn vriend mij naderhand zeide, was het door hem, eer hij zich te slapen leide, vooruit gehaald, en zeer nabij mijn hoofd geplaatst, ten einde bij het licht een gedeelte van hetzelve nauwkeurig te kunnen beschouwen. Tot dit oogmerk had H. het den eenen arm op zoodanig eene wijze opgeheven, dat die van zelve in de hem gegevene stelling staan bleef; en zóó liet hem ook mijn vriend, toen hij zich ter ruste begaf. Daar nu dit skelet onmiddellijk achter mij stond, had ik hetzelve bij mijn herhaald oprijzen niet bemerkt; maar door mijne heftige bewegingen op de tafel, inzonderheid de laatste keer, werd het waarschijnlijk zoo geschud, dat het zijnen arm vallen liet, en mij op deze wijze dien schouderslag toebragt.

Thans was het éene raadsel opgelost, en ik door de gelukkige ontknooping zoo koen geworden, dat ik gereedelijk tot de oplossing van het tweede, de oorzaak des akeligen alarms, hetgeen voor dit oogenblik weder had opgehouden, mij vermande.

Met stoute stappen, die door het ganssche gebouw klonken, begaf ik mij thans naar de keuken. Doch alles was daar zoo stil als eene muis, en ketels en pannen waren vreedzaam en in de beste orde, gelijk de anatomie-kok dezelve had verlaten. Ik trad weder in de zaal. Toen ik daar, nadenkend, de handen op eene tafel rustende, stond, verhief zich wederom, vlak bij mij, een zware, lange zucht. „ Hale u de Duivel! " riep ik uit; en bijkans was mijn heldenmoed met dezen zucht ontvloden. Want niets, volstrekt niets zag ik, hetgeen had *kunnen* zuchten. Ook lag zelfs geen kadaver digt bij mij. Het was mij onverklaarbaar. Thans, echter, ving ook het geraas wederom heftig aan; ik vervolgde het stout, en eindelijk ontdekte ik ook hiervan de oorzaak.

Een ongemeen groot murmeldier of bergrat, namelijk, was daags te voren uit de koude, waar het met andere in zijnen winterslaap gedompeld lag, in de warme kamer gebragt, om zijnen warmtegraad te toetsen. Men had dit beest, buiten mijn weten, in eene zeer enge blikken kooi ingesperd, die met

Digitized by Google

eene ijzeren tralie geſloten was, en vergeten, hetzelve weder naar buiten in de koude te brengen. Thans, daar de kamer door het beſtendige ſtoken ongemeen verwarmd was, begon het arme dier uit zijne winterverſtijving, ten ongewonen tijde, eensklaps op te leven. Zulks veroorzaakte hetzelve heftige kramptrekkingen, die ſmartelijk ſchenen; te meer, daar het zich in de enge kooi niet genoegzaam kon uitrekken. Door deze kramptrekkingen, die de behoefte van zich uit te rekken medebragten, krabde het van tijd tot tijd heftig met alle pooten tegen de kooi en derzelver losſe tralie, hetgeen dat luide geraas, door de ſtilte van den nacht en de ruime gewelfde zaal nog vergroot, voortbragt. En zoo hoorde men ook, in de tusſchenpoozen van het krabben, zijn pijnlijk kermen en dikwijls afgebroken diep en luid ademhalen.

Uit dit verhaal moge men de heilzame leering trekken: dat men ſteeds, onbevooroordeeld, oplettend hebbe te onderzoeken, hetgeen men niet verſtaat, en de dooden niet moet vreezen, maar veeleer de levenden.

J. P. H.

TOEVALLIG BEHOUD VAN EEN GELEERD GESCHRIFT.

(Medegedeeld door J. G. C. KALCKHOFF, Predikant te *Laren*, bij *Zutphen*.)

Terwijl ik, als nabeſtaande en vriend des huizes, in het jaar 1795, bezig was, met de geleerde nalatenſchap van den beroemden JOHANN GOTTLOB LEIDENFROST, (*wijlen* Hoogleeraar in de Geneeskunde, te *Duisburg aan den Rijn*) meestal voor den verkoop beſtemd, in orde te brengen, kwam 's mans voortreffelijke Ambtgenoot, de Heer GUNTHER, mij vragen, of ik, onder die nalatenſchap, niet gevonden hadde het handſchrift of afdrukſel eener verhandeling *de prolapſu cordis?* Op mijn ontkennend antwoord, betuigde zijn Hooggel., door het eigen bezit van *een gedrukt fragment* dier verhandeling, ſtellig verzekerd te zijn van derzelver dadelijk aanwezen; doch dat hij nergens het ontbrekende, veel minder *een geheel exemplaar*, had kunnen ontdekken. Een dag of twee daarna vond ik ſlechts een gedrukt fragment der bedoelde verhandeling, 't welk, bij nader onderzoek, bleek, met

Digitized by Google

niet dat van den Hoogleeraar GUNTHER *juist één geheel* uit te maken. — Of en om welke redenen LEIDENFROST zelf de uitgave dier verhandeling in de geboorte onderdrukt hadde, dit kan ik even zoo min bepalen, als door welk zonderling toeval het *éénig overgebleven exemplaar* uit zijn geheel gerukt en onder verschillende bezitters verdeeld was. Den, hoe dit zij, die toevallige ontdekking ontrukte aan den wissen ondergang een geleerd geschrift, 't welk, wegens deszelfs belangrijkheid, mede geplaatst is onder J. G. LEIDENFROSTII *Opera posthuma Physico-Medica*, uitgekomen te *Duisburg* 1796, en, onder den titel: *de prolapsu cordis*, beschrijft het vreemd en merkwaardig verschijnsel van *het neêrzakken van het hart* bij zekeren patiënt.

LOTTO-WOEDE TE ROME.

(Uit onuitgegevene Reisberigten van 1816.)

De woede, dat ik het zoo noeme, des Loterijspels is te *Rome* ongemeen groot. Bij elke regtspleging stroomt het volk toe, om uit de woorden, bewegingen en sluiptrekkingen der arme zondaren nommers te berekenen. Hetzelfde gebeurde, toen zich korteling de ongelukkige PAGAN, *Engelsch* Consul, ten venster uit stortte; en inderdaad tot bekrachtiging des vooroordeels, daar in de naastvolgende trekking veel gewonnen werd. Bovendien zijn hier nog zekere lieden, die door het volk voor toovenaars gehouden worden, (het gemeen noemt hen ook *Maghi*) en aan welken het de eigenschap toekent, de nommers te kunnen raden. Zoodanig een toovenaar wordt op gemeene kosten in de kroegen en gemeene pleisterplaatsen gespijsd en gelaafd, en zijne gebaren en mienen, of opzettelijk geprevelde woorden, naauwlettend betracht, opgevangen, en — wie weet hoe? — daarna in getallen overgebragt. Men gevoelt, de toovenaar kan bij zulk eene handelwijze nooit in verlegenheid geraken. Hijzelf zet niet in het Lottospel; want, daar hij zeker ware van zijne winst, is zulks voor hem eene gewetenszaak! — Kluchtig is het geval, Monsignor ***, een van de aanzienlijkste en waardigste der tegenwoordige Prelaten, te *Ancona* bejegend, alwaar hij met veel vrucht eene zending vervulde. Nadat eene

vrouw

Digitized by Google

vrouw zeer devoot bij hem gebiecht had, bad zij hem: „ hij zou haar toch de nommers voor eene *terne* in het Lotto opgeven!" — Somwijlen dringen zich onbekende lieden op de ſtraten den voorbijganger op, en fluisteren hem nommers in het oor, waarvoor zij dan eene aalmoes vorderen. Ook de *Cercanti* der Bedel-orden worden door het volk dikwijls over nommers geraadpleegd.

HERINNERING AAN DEN XVIDEN VAN SLAGTMAAND MDCCCXIII.

Hij keert welhaast, de blijdſte dag,
Dien immer IJ en Amſtel zag:
Klinkt vrolijk, citerſnaren!
Hij keert, de jaardag, die, zoo ſchoon,
De vrijheid ſtijgen zag ten troon;
Viert feest, o Amſtelaren!
Hij keert, de jaardag, die 't geluk
Deed rijzen uit een' nacht van druk,
En brak de ſlavenboeijen,
Herdenkt uw lijden, naamloos groot;
Herdenkt uw redding uit den nood,
En voelt uw harten gloeijen.

Als gij het hoofd met palmen ſiert,
En 't jaarfeest der verlosſing viert,
Bevrijd van wee en plagen;
Als gij weêr vrede en rust geniet,
En d' ouden voorſpoed rijzen ziet,
Dankt dit dien dag der dagen!
Was hij niet vrolijk opgegaan,
Zaagt gij hem nog van verre ſtaan,
Wat was u dan beſchoren?
Gewis, in rampſpoeds jammernacht,
Was Amſterdam ten val gebragt,
En 't vaderland verloren!

Ach! red- en raadloos in den nood,
Die nergens hoop op uitkomst bood,
Was alles ons ontzonken;
Niets kon, in dat ontzettend uur,

Het

Digitized by Google

Het lang gedoofde vrijheidsvuur
In heldren gloed ontvonken.
De dag brak aan, zoo ſchoon als groot;
Ons oog aanſchouwde 't morgenrood;
De Algoedheid wrocht een wonder:
De vrijheidskreet verhief zich ſchoon;
Maar klonk, voor 's onderdrukkers troon,
Als 't raatlen van den donder.

Mijn God! wat blijde wisſelkeer!
De geest des volks verheft zich weêr,
En ſtaakt het magtloos zuchten:
Het flikkrend vonkje wordt een vlam,
En 't grootsch herrijzend Amſterdam
Doet 's lands verdrukkers vlugten.
Zij wappren, golvende in de lucht,
De wimpels, op den vloed berucht,
De aloude leeuwbanieren:
De kleur, die Neêrland zegen ſpelt,
Mag weêr, in ſpijt van vreemd geweld,
Verloste burgers ſieren.

Het edelst vuur der geestdrift blaakt;
De aloude heldendeugd ontwaakt,
Te droevig ingeſlapen:
Ja, hij herleeft, de heldenmoed,
Die 't all' verwint en wondren doet,
En praalt in 't ſchittrend wapen:
Hij ſtaat, op Amſtels muur en wal,
In duizenden van dappren pal,
Die 't Fransch geweld braveren;
Die moedig trotſen ramp en dood,
Maar, bij het klimmen van den nood,
Zichzelven nooit verneêren.

o Dag, die d' ouden roem herſtelt!
Gij hebt den dwang ter neêr geveld,
En 't vonnis uitgeſproken:
Gij hebt u, edel, grootsch en vrij,
Op 't ſlavenkroost der dwinglandij
En 't vreemd geweld gewroken.

De

De ſtedemaagd van de Amſtelſtad
Zit weêr omgeven van haar ſchat,
Gehuld in ſtaatſiekleeden:
Zij werpt het vreemde tooiſel af,
En praalt weêr grootsch met kroon en ſtaf,
Als koningin der ſteden.

Keer weêr dan, nooitvolprezen dag!
Die jaren, vol van droef geklag,
Vergeldt met heil en zegen.
Keer weêr dan, onvergeetbre ſtond!
Wij juichen u, met hart en mond,
Het driewerf welkom tegen.
Dan ſtaat ons 't doorgeworſteld wee,
Dan ſtaat ons de oeverlooze zee
Van onze ramp voor de oogen;
Maar dan, op ongedwongen toon,
Verheff' zich 't lied der vrijheid ſchoon,
Uit harten, diep bewogen.

Wie is 't, dien zoo veel heils niet ſtreelt;
Die niet, met ons, in 't juichen deelt,
Niet knielt, waar wij aanbidden?
Hij is, van d' echten ſtam ontaard,
't Geluk, dat hij geniet, onwaard';
Hij voegt niet in ons midden.
Neen — hij, die niet, met ons vereend,
Een' vloed van dankbre tranen weent,
Bij Nasſaus glorieſtander;
Hij, die niet inſtemt met ons lied,
Hij, hij is onze broeder niet,
Hij is geen Nederlander!

Maar wij, mijn broeders, juichen wij!
Ons Neêrland werd weêr groot en vrij,
En rijk in zegepralen.
En Waterloo, en 't Moorſche ſtrand
Verheffen de eer van 't vaderland,
In 't ſchittrend roembehalen.
De volksverdelger heerscht niet meer;
Hij zonk aan onze voeten neêr;

Hij

Hij werd door ons verſlagen:
Neen, geen barbaar geeft hier de wet;
Hij werd door onze magt verpletet;
De zege is weggedragen.

Die glorie, dat verblijdend licht
Zijn we aan den grootſchen dag verpligt,
Die eerlang zal verjaren:
Die dag zag ons in ſlavernij;
Die dag zag ons weêr groot en vrij:
Viert feest, o Amſtelaren!
Komt, reikt elkaar de broederhand;
Zweert trouw aan vorst en vaderland,
Aan godsdienst, deugd en wetten!
Het vreemd geweld verheff' zich dan;
Gij zegepraalt op elk' tiran,
En zult zijn magt verpletten.

1817. W. H. WARNSINCK, BSZ.

TWEE LANGE AANGEZIGTEN.

VOLTAIRE had der ſchoone Markiezinne VAN CHATELET zijn portret in miniatuur ten geſchenke gegeven. Hetzelve was in eenen ring gevat, en alleen zigtbaar door middel van eene verborgen veer, welker geheim niemand dan der aangebedene vrouwe bekend was. Mevrouw VAN CHATELET ſtierf, en reeds in de eerſte oogenblikken van des echtgenoots rouwe had VOLTAIRE met denzelven eene voor beiden ongemeen hartroerende zamenkomst. In den loop des geſpreks waagde het VOLTAIRE, dezen ring, dien de Markiezin beſtendig had gedragen, weerom te vragen. „ Gij weet," ſprak de diepbedrukte minnaar tot den troosteloozen echtgenoot, „ welke innige vriendſchap tusſchen uwe gemalin en mij be„ ſtond; ook zal het u welligt niet onbekend zijn, dat deze „ door haar zoo beſtendig gedragen ring mijn portret bevat." — „ Ik zelf ben van ulieder vriendſchap getuige geweest," hernam de Markies VAN CHATELET, „ en den ring, van „ welken gij ſpreekt, ken ik mede zeer wel. Zoo als gij te „ regt aanmerkt, heeft de overledene denzelven nooit afge„ legd. Doch, zoo ik u evenwel de waarheid zeggen zal, „ is het portret, welk dezelve bevat, niet het uwe; want in „ het-

Digitized by Google

„ hetzelfde oogenblik, dat gij haar den ring ſchonkt, werd „ in plaats van de uwe, mijne beeldtenis in denzelven ge„ ſchoven." — VOLTAIRE, wiens tranen thans plotſeling ophielden te vloeijen, daagde den Markies uit, hem van dit verraad der liefde en vriendſchap het bewijs te vertoonen. De ring werd gehaald, de geheime veer geopend, en zie! daar verſcheen, in den ganſchen verblindenden luiſter van zijnen bloeijenden leeftijd en krijgsroem, het beeld des jongen Ridderlijken ST. LAMBERT! — De wijsgeer ſloot den ring, en gaf dien den troosteloozen echtgenoot, met een' veelbeteekenenden grimlach, terug.

HET MOLENPAARD.

Een Molenpaard liep rond, en wel voor de eerſte maal;
Men had het de oogen toegebonden;
Het draaide zonder eind den paal,
En zwoegde blindelings, zoo veel zijn krachten konden,
Den rug bedekt met bloedig zweet,
En van den fellen zweepſlag heet.
„ Voorzeker," dacht het beest, „ moest ik wel honderd mijlen
„ In zoo veel tijds doorijlen!"
Zijn Heer riep eindlijk: *halt!* en, toen het ſtille ſtond,
Toen zag 't verbaasd, hoe 't zich op de eigen plaats bevond.

Is niet hetzelfde ſchier, ſinds vijf-en-twintig jaren,
Der Menschheid in Euroop weêrvaren?

DE CLASSICUS.

Men mag Pomponius, met regt,
Biechtvader der Klasſieken heeten:
Wat hem door dezen werd gezegd,
Kwam niemand ooit te weten!

DE SLIMME MATROOS.

„ Kom, doe uw proef!" ſprak tot een' nieuwling de Officier;
„ Ga naar 't benedenruim, en tap een kruik met bier." —
Kaptein! ſprak onze maat,
Den doodſchrik op 't gelaat,
Daar ſteekt wat achter; 'k bid, verſchoon mijn tegenreden:
Gij voert ligt heen, en liet mij, armen ſchelm, beneden!

Digitized by Google

MENGELWERK.

HEEFT JOANNES DE DOOPER AL, DAN NIET, GETWIJFELD?

(Antwoord van den Weleerw. Heer H. H. DONKER CURTIUS, Predikant te *Arnhem*.)

Aan Ds. KROM, te *Gouda*.

Arnhem, den 15 Jan. 1817.

Ik heb, waarde Medebroeder en Vriend! meer dan één reden, om u voor uwen aangenamen brief te bedanken. Ik wil u niet verbergen, dat het mijne eigenliefde ſtreelt, te bemerken, dat mijne eenvoudige ſermoen de aandacht van den ſcherpzinnigen en geleerden Schrijver over JOANNES DEN DOOPER tot zich heeft getrokken, en zelfs de eer van zijne tegenſpraak heeft verworven. Meer evenwel, dan hiervoor, danke ik u, dat gij mij aanleiding gegeven hebt, om over onze verſchillende beoordeeling van den bekenden ſtap des grooten mans mijne gedachten nader te laten gaan, en al, wat vóór en tegen onze verſchillende opvattingen ingebragt kan worden, met nieuwe naauwkeurigheid te wikken en te wegen. Ik heb de gegevene aanleiding tot dit einde gebruikt; en het is mij gegaan, gelijk het u ging: ik ben in *mijne* overtuiging verſterkt geworden, gelijk gij verſterkt zijt in de *uwe*. Ik wil de gronden, die ik voor dezelve heb, ontvouwen, opdat het blijke, dat ik niet uit halsſtarrigheid blijf volhouden. Ik ben met die verkeerdheid, althans ten opzigte van dit ſtuk, zoo weinig bekend, dat ik (hoe onaangenaam het ook, in zeker opzigt, zoude zijn, en hoe misſelijk eene figuur ik daardoor zoude maken) mij moedig genoeg gevoel, om, zoo ik overwigt van redenen ten voordeele van uwe meening vond, on-

Digitized by Google

der mijne, van de pers nog naauwelijks opgedroogde preek, het *peccavi* met groote letteren te ſchrijven.

Zulk een *protest* tegen alle verdenking, alsof iets verkeerds op mijn *volharden* invloed konde hebben, zoude, ik gevoel het, juist geſchikt zijn, om dezelve tegen mij te verwekken (immers, *qui ſ'excuſe ſ'accuſe!*), indien gij niet eerst getracht hadt, mij de belijdenis af te lokken, dat het plan mijner leerrede, mijns ondanks, eenigen invloed op mijne uitlegging konde gehad hebben. Opzigtelijk dit punt, moet ik volſtrekt iets zeggen, hetwelk u zal doen zien, dat iets van dien aard bij mij noch beſtaan heeft, noch beſtaan kon.

De *commisſie*, om de Synode met eene preek te ſluiten, vond ik wel vereerend, maar ook moeijelijk. De eerſte zwarigheid, die ik ontmoette, was, de keuze van een onderwerp. Ik dacht nu op *dit*, dan op *dat*; en het een beviel mij al dra even ſlecht als *het* ander. Ten laatſte begon ik ook te denken om JOANNES DEN DOOPER. Maar wat zoude ik van hem prediken? Dit..? Dat...? Ja!.. Neen...! Ik was al even ver. Daar valt mijn oog op het gezantſchap aan JEZUS. Wat was dat toch? zoo vroeg ik mijzelven. Dat het antwoord op die vraag mij eene ſynodale preek zoude opleveren, had ik nooit gedroomd. Ik vergat zelfs *en* Synode *en* preek, en toog alle de geleerde vrienden, van welken ik omringd was, bij de rij af, te rade, om een voldoend antwoord op deze vraag te ontvangen. Gij waart onder dit getal, en liet mij wel allerminst zonder antwoord verblijven. Uw antwoord behaagde mij in vele opzigten; vooral daardoor, dat, terwijl de andere Heeren veelal elkander napraatten, gij alle de argumenten voor uw gevoelen, of uit uzelven haaldet, of zóó inkleedd.t, dat zij, daardoor, iets eigendommelijks verkregen, en in waarſchijnlijkheid niet weinig wonnen. Maar — alles aangehoord hebbende, en dan het oog latende vallen op het opſchrift van uw advies: JOANNES *twijfelt*, ſtuitte mij ſteeds zeker *contrast*, hetwelk ik vond in die twee woorden: JOANNES! en — *twijfe-*

Digitized by Google

felen! Ik bedankte u hoffelijk voor uw advies, en ging met het hooren der overigen voort. Niemand hunner voldeed mij *volkomen*: doch ik meende genoeg voorgelicht en door hen op het regte ſpoor geholpen te zijn. Ik ging nu op hetzelve eenzaam en bedachtzaam voort, en waar ik uitkwam, weet gij. Eerst uren na het eindigen dezer wandeling, verraste mij de ontdekking, dat ik gevonden had, wat ik, dáár althans, niet zocht, — eenen tekst voor de ſynodale preek. Ziedaar de geſchiedenis! — Nu ter zake.

Om, zoo veel mogelijk, kort te zijn, zal ik den ſtaat van ons geſchil, in uwen brief voorgeſteld, niet herhalen; en om alle repetitie, zoo veel doenlijk, af te ſnijden, in het algemeen, opmerken, dat ik wenſche, dat onze wederzijdſche bewijzen meer den naam van *bewijzen* verdienden; dat zij meer beſliſſend *konden* zijn. Maar dit kan niet. Had de geſchiedenis, die ons den ſtap, door JOANNES gedaan, verhaalt, ons tevens zijn beginſel en zijne bedoeling opgegeven, dan beſtond er geen geſchil. Nu zij ons alleen den eerſten vermeldt, en van de laatſten zwijgt, willen wij deze evenwel kennen; en daartoe nemen wij *onderſtellingen* aan, die ons, naar mate van onze *ſubjectiviteit*, waarſchijnlijk en aannemelijk, of onwaarſchijnlijk en onaannemelijk voorkomen. En hier moeten wij beiden met onzen BORGER zeggen: *Si erro, ſenſûs error est; cumque aliter, quam ſentio, ſentire non poſſim, eorum profecto, qui a me diſſiderint, cum humanitate erit conjuncta reprehenſio.*

Uw gevoel dan zegt u, dat *twijfelen* min erg is, en ligter te verſchoonen, dan *bedillen* zonder twijfelen. *Mijn* gevoel blijft overluid zeggen, dat *twijfelen*, of JEZUS wel *die Zoon* was, hoe men het ook verzachte, juist de allerleelijkſte vlek in JOANNES zoude geweest zijn; dat zulk een *twijfel*, hoe menſchelijk in het algemeen, in *zulk* een karakter als dat van JOANNES was, in eenen man, die *op zulk eene wijze* overtuigd was, geen plaats hebben kon; vooral niet in een oogenblik, wanneer zijne leerlingen hem berigt komen brengen

Digitized by Google

van een doorluchtig bewijs Zijner grootheid, door Hem onlangs gegeven, en van de hooge gedachten, welke dit der menigte nopens JEZUS heeft ingeboezemd. In zulk een oogenblik, zegt mij mijn gevoel, is, bij het uitzigt op het, mogelijk haast aanwezige, tijdſtip van JEZUS geheele erkentenis, een ſtap van ontijdigen ijver, die, uit het heiligſte beginſel, het vurig gewenschte, het duizendwerf afgebedene nog verhaasten wil, in een karakter, zoo vurig als dat van JOANNES, juist te verwachten: — *twijfel*, daarentegen, is het laatſte, waaraan ik denken kan. — Zoo ſtaan wij met ons beider gevoel tegen elkander over, zonder één ſtap tot elkander te kunnen naderen: en de bijval, welken onze verſchillende meeningen zullen vinden, zal ook al van het gevoel onzer lezers afhangen.

Dit dan geldt van vele onzer bewijzen. Met dit al valt toch ook eenige uitzondering ten aanzien van een en ander, en het is daarbij alleen, dat ik mij zal bepalen.

Het ſchijnt bij u uitgemaakt, dat, *zoo lang* JOANNES *vastſtond in zijn geloof, hij niet haasten kon.* „Hoe! „ de man zoo geheel zonder eenige aanmatiging, die zich „ zoo zeer gevoelt geheel niets te zijn in vergelijking van „ Gods grooten Zoon, die van boven kwam, en boven „ allen is; die zich niet waardig houdt, zijnen ſchoen„ riem te ontbinden; die het zoo overtuigend *gevoelt*: „ *mij is noodig van u gedoopt te worden*, (en dan toch „ ook wel: mij is noodig van u *geleerd* te worden) her„ innert zich aan het hoor- en zigtbaar teeken met het„ zelfde levendig gevoel, en vermeet zich echter te „ oordeelen: de groote Zoon van God handelt niet, zoo „ als Hij handelen moet; *ik* weet het beter, en moet „ Hem aanzetten, te regt wijzen! Neen, dit is mij niet „ waarſchijnlijk."

Zoo ſchrijft gij; en ik zeg, met u, dat de zaak, aldus voorgeſteld, mij ook niet waarſchijnlijk is. Maar (houd het mij ten beste!) ik vinde deze voorſtelling *overdreven*. Zóó *kan* het in de ziel van JOANNES niet heb

Digitized by Google

hebben toegegaan; en met dat al geloof ik, dat JOANNES, zonder te twijfelen, heeft kunnen haasten. Stellen wij ons de zaak eens aldus voor: Het ſtaat bij JOANNES vast: JEZUS is de Meſſias. Zijn vurigst verlangen is, dat JEZUS, als zoodanig, van allen mogt worden erkend en gehoorzaamd: om hetzelvè vervuld te krijgen, wil hij alles, wat hij kan, te werk ſtellen: alles wil hij, is het nood, daarvoor opofferen. Maar, veel langer dan hij had vermoed, blijft dat verlangde uit. Het grieft zijn hart. Daar komt men hem het berigt brengen, dat de wonderen, welke JEZUS allerwegen verrigt, groot opzien baren; dat in het bijzonder de opwekking van eenen dooden te *Naïn* het volk in verrukking gezet, en de belijdenis afgeperst heeft, dat JEZUS *een groot, goddelijk Profeet was.* Dit berigt verrukt zijne ziel. Daar zal het eindelijk lukken! denkt JOANNES. Nog één ſtap, en het volk, dat *nu* zegt: Hij is *Profeet!* ziet het in, dat Hij *meer* dan Profeet, erkent, dat Hij de *Meſſias* is! Hij zelf verklare zich, en het volk, zoo wél voorbereid, zal Hem dadelijk erkennen: dan is het Rijk gevestigd, en mijne banden zijn geſlaakt! Welaan! tot die verklaring geef ik Hem de aanleiding; tot dezelve wil ik Hem dringen: de uitſlag zal zijn, de bereiking van het groote doel.

Ik behoeve voorzeker mijnen diep menschkundigen Medebroeder niet te zeggen, dat men bij zulk eene ſtemming der ziel verre af is van de aanmatiging: *ik weet het: beter dan Hij!* Het is ongeduld, uit *liefde* en *belangſtelling*, niet uit *bedilzucht* ontſproten; ongeduld, opgewekt door ijver voor de beste zaak, aangevuurd door de verbeelding, dat het afgebeden oogenblik op het punt is van aan te lichten; ongeduld, dat ik mij, bij wankeling van zijn geloof, niet voorſtellen kan. Want, zoo eenige twijfel in het hart van den grooten man ware ingedrongen, zoude ik vermeenen, dat deze ijver, die hem nu deed haasten, vrij wat zoude bekoeld zijn. Denk u JOANNES in de gevangenis, „ min of „ meer twijfelachtig, of die JEZUS, dien hij gedoopt

Digitized by Google

„ en aangewezen had, *die Zoon wel is*, of hij zich *hier-*
„ *in ook kon bedrogen hebben*" (het zijn uwe woorden): kunt gij u dan dezen zelfden man voorstellen, nog zoo belangstellend, zoo haastende uit ijver? Ik niet. Om te kunnen haasten, zoo als JOANNES (naar mijne onderstelling) gehaast heeft, moest hij juist — *niet twijfelen*. [??]

Gij vindt grond voor uwe meening in het gezegde van JEZUS: *de minste in het Koningrijk der Hemelen is meerder dan hij*. Gij vraagt: „ Waarop zijn toch deze
„ woorden, bij uwe opvatting, de weerslag? *Meerder*
„ *in eerbied jegens mij*, kan wel de zin niet zijn; maar
„ *meerder in doorzigt*, en daardoor *meerder verheven*
„ *boven iedere wankelmoedigheid*."

Het laatste zou ik weglaten. Om aan JEZUS woorden eenen goeden zin te geven, heb ik het niet noodig: ook schijnt het er door u, enkel om uwer onderstellingswil, bijgevoegd te zijn. JOANNES was boven alle leeraars en profeten, die tot op dien tijd hadden geleefd. Hij had den Messias gezien, van nabij gekend, en was zijn onmiddellijke voorganger en wegbereider geweest; maar, met dat al, had de minste leeraar in het Koningrijk der Hemelen veel boven hem. Hij was door JEZUS zelf onderwezen, en zou, ten aanzien van het groot ontwerp der verlossing, meer licht erlangen, dan JOANNES had of hebben kon. Wij hebben de *zeer algemeene* prediking van JOANNES te dezen opzigte slechts in vergelijking te brengen met de naauwkeurige en in bijzonderheden tredende onderwijzing van JEZUS Apostelen, om het dadelijk levendig te gevoelen, met hoe veel regt JEZUS zeggen kon: „ de minste leeraar in het Koningrijk der Hemelen is meer dan hij."

„ Maar waarop zijn toch — vraagt gij — deze woor-
„ den, bij uwe opvatting, de weerslag?" Ik antwoorde: Is het juist noodig, dat wij dit kunnen aanwijzen? zou het niet mogelijk zijn, dat JEZUS er deze woorden heeft bijgevoegd om zijner leerlingen wil? was het hun niet nuttig te vernemen, welk eene grootsche bestem-

ming

Digitized by Google

ming zij hadden? was de aanleiding, die JEZUS thans had, om hun deze te herinneren, niet ongezocht en gepast? Ik meene ja! Doch wil men volſtrekt iets, waarop dit gezegde de weerſlag zal zijn; wat zwarigheid dan, om te zeggen: het is de weerſlag op dien ontijdigen ijver, welken JOANNES hier liet blijken, en voor welken de minſte in het Koningrijk der Hemelen zich zoude wachten? Voorgelicht door de aanſtaande gebeurtenisſen, welke JOANNES niet zoude zien, beſtraald door het licht van den H. Geest, zoo als JOANNES daardoor niet beſtraald werd, zouden zij leeren zich niet te *ergeren* aan de beſchikking van den Koning van het Rijk der Hemelen, en in *volgen*, *zonder haasten*, *meer zijn dan* JOANNES.

Ik ſtem u gaarne toe, dat de eerredding van JOANNES bewijst, dat „ de vraag *den ſchijn* had van iets „ zijns onwaardigs." Ik heb dit zelf te kennen gegeven in de *noot*; waarvan ſtraks nader. Ik geve ook toe, dat het gezegde: *zalig is hij, die aan mij niet zal geërgerd worden*, bewijst, „ dat hij zich aan JEZUS begon te „ ergeren, voor het minst daarvan gevaar liep." Ik heb zelſs getracht te verklaren, *in wat zin* hij zich ergerde. Maar wanneer gij nu beſluit, dat, daar het antwoord van JEZUS meer heeft van het: *kom en zie!* dan van het: *mijne ure is nog niet gekomen* (hetwelk gij bij mijne opvatting zoudt verwachten); wanneer gij, zeg ik, daaruit beſluit, dat deze ergernis het natuurlijkst onderſteld wordt in het opkomen van twijfel, of JEZUS die man wel was: zoo blijve ik van u verſchillen, en vinde in uwe bewijsredenen geene kracht. Ik moet mij hier breeder verklaren.

Indien JOANNES de vraag aan JEZUS niet *in het openbaar* had laten doen, maar *in het afgezonderde*; dan had JEZUS kunnen antwoorden: *mijne ure is nog niet gekomen.* Maar nu hem de vraag *in het openbaar* gedaan wordt, heeft JEZUS te zorgen, dat Hij geen woord zegt, dat eenige wankelmoedigheid van zijnen kant bij mogelijkheid kan doen vermoeden. Hij moet

Digitized by Google

geen woord zeggen, dat den ſchijn heeft, alsof Hij het antwoord op de vraag wilde ontwijken: en daar Hij toch ook zich niet ronduit verklaren *kan*, moet Hij een *ſapienti ſat* ſpreken; en dat doet Hij. Hij zegt zoo veel, als *en* voor zijne toehoorders *en* voor JOANNES genoeg was. Ten dienſte van de eerſten, noemt Hij daden op, die het antwoord op de vraag van JOANNES (*in abſtracto* beſchouwd) behelzen, daar zij van Hem getuigen. Ten dienſte van JOANNES, noemt Hij dezelfde daden, niet om hem tot zekerheid te brengen, maar om hem te herinneren, wat er goeds was tot ſtand gebragt; en door bijvoeging van het: *zalig is hij, die aan mij niet zal geërgerd worden*, leert Hij hem, even als door het eerſte, dat hij moet berusten en niet haasten. Dat de woorden van JEZUS juist de eigene woorden zijn van eene voorzegging, was — indien het niet meer toeval dan *opzet* zij — voor de toehoorders van JEZUS bijzonder geſchikt. [??]

Zoo veel tot wederſpraak der argumenten, voor uw gevoelen bijgebragt. Thans ga ik over, om een en ander ten voordeele van het mijne in het midden te brengen.

Mijn eerſte bewijs is in hetgene in de *noot* vermeld wordt. Het was mij ontdacht bij het opſchrijven der preek, en ik verblijdde mij, dat LOBRIJ het mij herinnerde. Zoodra het gezantſchap vertrokken is, verdedigt JEZUS den Dooper tegen de verdenking van twijfelmoedigheid. Ik zal niet bewijzen, dat de vraag: *wat zijt gij uitgegaan te zien? een riet, dat van den wind bewogen wordt?* zoo iets aanduidt. Gij geeft dit toe. Nu — deze woorden bewijzen, (dit zeg ik met u) „dat „ JEZUS zoodanige verdediging noodig hield, en dat „ JOANNES al het voorkomen had van nu te twijfe„ len." Inderdaad! niemand van de ſchare, die de vraag hoorde doen, kon anders denken, of JOANNES vroeg alzoo *twijfelende*, (want men kende de verborgene bedoeling niet: die doorzag JEZUS alleen.) Maar als nu JEZUS daarop zegt: *hij is geen riet, dat van den wind ginds*

Digitized by Google

ginds en weder bewogen wordt; dan geeft dat immers te kennen: *hij twijfelt niet; en gij bedriegt u, zoo gij dit van hem onderſtelt.* Dit ſchijnt mij zoo eenvoudig en natuurlijk, dat ik mij niet begrijpen kan, dat men niet dadelijk gevoelt, dat het gedrongen is, hier te denken aan ſtandvastigheid *in zijn getuigenis;* daar de verdenking, die hier vallen kon, en die afgeweerd moest worden, deze was, of JOANNES ook vreesde, dat hij zich in JEZUS bedrogen had. [??]

Een tweede bewijs voor mijn gevoelen vinde ik daarin, dat JOANNES de vraag aan JEZUS laat voorleggen *in het openbaar*, ten aanhoore van het volk. [NB.] Hoe komt JOANNES daar toe? Volgens mijne opvatting, is deze omſtandigheid helder. Hij wil JEZUS tot eene *openlijke* verklaring dringen: dus moet ook de vraag *openlijk* worden gedaan. Maar hoe daarmede bij *uwe* opvatting? Stellen wij: JOANNES twijfelt, of JEZUS *die* Zoon wel is, die *groote*, die *eenige;* of hij zich ook kon bedrogen hebben; of er misſchien nog een ander, de eigenlijk groote, te wachten was: hij heeft noodig, daaromtrent van JEZUS berigt te ontvangen. Wat had *het volk* daarmede noodig? Was het niet natuurlijk, dat JOANNES dan zorgde, dat dit, zoo veel de omſtandigheden gedoogden, werd afgedaan tusſchen JEZUS en hem? Indien hij twijfelde, dan heeft hij moeten onderſtellen, dat het mogelijk was, dat JEZUS op de vraag: *zijt gij de gene, die komen zou?* moest antwoorden: *neen! die ben ik niet.* Wat nut kon het hebben, Hem tot zulk eene verklaring te dringen? kon het anders, dan de hooge gedachte van het volk weder doen dalen? En, zoo JEZUS antwoordde: *ja! die ben ik;* moest het dan niet nadeelige vermoedens ten opzigte van JOANNES zelf verwekken, dat hij hieromtrent twijfelachtig ſcheen? Mij ſchijnt het alzoo toe. Door de vraag *openlijk* te laten doen, ſchijnt JOANNES mij te bewijzen, dat hij dezelve althans niet deed *om zijns zelfs wil.* Zult gij zeggen: wie zegt ons, dat JOANNES last gegeven heeft, om de vraag openlijk te doen?

Digitized by Google

zoo antwoorde ik, dat, ingeval zijn gemoed door twijfeling werd gefchokt, de aard der zaak medebragt, dat hij niet verlangen kon, dat dit algemeen bekend werd; en dat hij zeer natuurlijk de meest mogelijke geheimhouding aan zijne afgezondenen bevelen moest. Ik twijfel zelfs, of hij dit geheim zijns harte wel aan *twee* tevens zou hebben toevertrouwd. Ja! zelfs aan niet één van zijne leerlingen had hij het gezegd, zoo hij anders berigt van JEZUS had kunnen ontvangen; wel wetende, hoe verkeerd ijverzuchtig dezen ten aanzien van JEZUS waren, en ligtelijk berekenende, dat de ontdekking, dat ook hun Meester twijfelde, juist het middel zijn zou, om hen geheel van JEZUS terug te houden.

Een derde bewijs voor mijne meening vinde ik in de naaste aanleiding, welke JOANNES, volgens het verhaal van LUKAS, had, tot het afzenden zijner leerlingen met deze vraag. Deze Evangelist zegt ons; met zoo vele woorden, dat JOANNES hen afgezonden heeft na het ontvangen van het berigt der opwekking van den jongeling te *Naïn*, en van den wenschelijken indruk, dien dit had gemaakt op het volk. Met opzigt tot dit bewijs, vroeg ik in mijne preek: „ Kunt gij het geloo„ ven, dat hij zal getwijfeld hebben, juist op hetzelfde „ oogenblik, in hetwelk zijne leerlingen hem berigt ge„ ven van de groote wonderen, door JEZUS verrigt, „ en van den indruk, welken deze op het volk maken, „ hetwelk zoo ver gekomen is, van te erkennen, dat „ Hij een *Profeet*, een *groot Profeet* is?" Gij vergist u in de opvatting dezer woorden, wanneer gij fchrijft: „ JOANNES twijfelde niet, of JEZUS een *Profeet*, „ een *groot Profeet* was." Dit wilde ik niet te kennen geven; maar *dit* wilde ik zeggen: hetgene *voor het volk* aanleiding was, om te zeggen: Hij is een *Profeet*, een *groot Profeet*, moest *voor den Dooper* aanleiding zijn, om te zeggen: Hij is de *eenige*, de *groote*, de *Zoon bij uitnemendheid*. — Indien de aanleiding, welke JOANNES had tot het afvaardigen zijner leerlingen, van eenen *ontmoedigenden* aard ware geweest, (b. v.

eene

Digitized by Google

eene uitwerping van JEZUS, of het berigt van gevaar, dat zijn leven, hier of daar, had geloopen, of iets van dien aard) dan kon ik eenigermate een uit moedeloosheid ontſproten twijfelend oogenblik onderſtellen: maar hoe past dit, in het oogenblik van het vernemen van goede tijding, die blijde uitzigten ſchijnt te geven, en groote verwachtingen te openen? Hier kan ik wel *overijling* door opgewekten ijver, maar geene twijfelmoedigheid onderſtellen. Ik ſta toe, dat, *op zichzelve beſchouwd*, „ een wankelmoedig oogenblik denkbaar is in den man, „ wiens verwachting was de opruiming van *het booze* „ *door den Meſſias*, wanneer hij de ongeregtigheid nog „ al zag vermenigvuldigen:" maar zulks is mij *niet* denkbaar in het oogenblik, dat hij hoort, niet van *vermenigvuldiging der ongeregtigheid*, maar van langgewenschte erkentenis van JEZUS voor een *Profeet*, een *groot Profeet*. Zoo hij ook wankelmoedig ware, moest hij door dergelijk berigt bemoedigd en geſterkt worden. [NB.]

Ziedaar, geachte Vriend! u de gronden voor de meening, die ik alsnog blijf aankleven, opengelegd. Ik beſluit dezen brief met u te betuigen, dat ik zeer getroffen ben door het blijk van vertrouwen, dat gij in mij ſtelt, door mij de vrijheid te laten, om uwen brief met mijne aanmerkingen te laten drukken. Ik weet dit niet beter te beantwoorden, dan door u, wederkeerig, dezen met dezelfde vergunning te doen geworden. Ik laat dus de zorge voor de publiekmaking, met of zonder noten, geheel aan u over. — Dat het u en de uwen in alle opzigten welga, is de opregte wensch en bede van

Uwen Medebroeder en Vriend
H. H. DONKER CURTIUS.

PS. Het is, zoo als Ds. DONKER CURTIUS zegt: naar mate van onze *ſubjectiviteit* zullen wij hier wel blijven oordeelen. Ik, voor het minst, ben wel eenigermate minder ferm geworden op het ſtuk, maar echter nog niet

Digitized by Google

niet volkomen overtuigd. Aanmerkingen wil ik niet maken: hier en daar heb ik mij een paar vraagteekens *in parentheſi* bij den brief mijns vriends veroorloofd; daar kwam zijne redenering mij wat zwak voor: maar deze heb ik ook tweemalen door een NB. vergoed, daar, waar ik de kracht van zijne bewijzen in geenen deele ontken.

J. H. KROM.

ANTWOORD VAN DEN HEER JOH^{s}. BUYS AAN DEN HOOGLEERAAR J. A. UILKENS, RAKENDE HET DIERLIJK MAGNETISMUS.

Weled. Hooggel. Heer!

Ware het niet, dat ik de leer van het Dierlijk Magnetismus, zoo als dezelve door uw Hooggel. verkondigd en nog als natuurverſchijnſel volgehouden wordt, in uw Hooggel^{s}. voor mij vereerenden brief, te vinden in de *Letteroefeningen* van Sept. 1817. bl. 541, zoo belangrijk voor de natuurkundige wetenſchappen beſchouwde, dat, mijns inziens, daarmede alle zekerheid in de verklaringen van natuurverſchijnſels geheel wegvalt, en de grond gelegd wordt tot het geloof aan alle geheime werkingen, ter ſtaving van het ongerijmdſte bijgeloof; zoo zoude ik het volmaakt met uw Hooggel. eens zijn, in geen verder betoog van mijn gevoelen te treden, of over onderſtellingen te twisten, maar liever onzen letterarbeid aan den voortgang der wetenſchappen te beſteden. Dan, Hooggel. Heer! dit belangrijke doet mij vreezen, dat wij weinig meer met vrucht in de natuurkundige wetenſchappen zullen kunnen doen, zoo lang het niet uitgemaakt is, of de helderziendheid van het zoogenaamd D. M. iets *wezenlijks* of wel iets *herſenſchimmigs* zij. Dus niet om het laatſte woord te hebben; niet om tot woordenvitterijen te vervallen; veel min om gebruik te maken van aanmerkingen op de menigvuldige aanhalingen van andere Schrijvers, welke uw Hoog-

Digitized by Google

Hooggel., als waren het zoo vele hulptroepen, laat aanrukken; neen, maar om uw Hooggel. te bepalen tot de ware punten van verſchil, en onze geëerde Lezers te herinneren aan de zaken, waarop alles moet aankomen.

Daar het eene erkende waarheid is, dat men, over eene zaak twistende, vooraf eens moet zijn, wat men door die zaak verſtaat, of waarvoor men dezelve houdt; zoo was ik bedacht, in mijnen vorigen brief aan uw Hooggel., eerst eene bepaling te geven van hetgene men, naar mijn inzien, voor natuurverſchijnſel te houden had, welke ik meende overeen te komen met uw Hooggel^s. eigene redenering; te weten, door een *natuurverſchijnſel* te verſtaan *datgene, hetwelk wij waarnemen, en voortgebragt wordt door de werking van ſtoffen of ligchamen op elkander.* Dan, nu leert mij uw Hooggel^s. antwoord, t. a. pl., bl. 542, dat uw Hooggel. omtrent deze definitie het niet met mij eens is, en liever door *natuurverſchijnſel* verſtaan wil hebben *de veranderingen, die wij bij de ſtoffelijke dingen of de ligchamen waarnemen, zonder daarbij te bepalen, dat ook die veranderingen door ſtoffen of ligchamen ontſtaan.* Wij zijn het dus niet eens over de zaak in verſchil, en het komt er dan op aan, wie gezegd kan worden de zaak naar eisch bepaald te hebben: want, wanneer de bepaling van uw Hooggel. doorgaat, wanneer deze aan de regelen eener gezonde *logica* voldoet, dan houdt ons verſchil volkomen op, en ik zal, zoo wel als uw Hooggel., de helderzlendheid bij het D. M. (wanneer die beſtaat) voor een natuurverſchijnſel moeten houden.

Toetſen wij dan deze bepaling van uw Hooggel. aan de onbetwistbare regelen der redeneerkunde; namelijk, dat alle bepalingen eene algemeene ſtelling moeten uitmaken, — dan moet uwe nieuwe bepaling nu hierop neêrkomen: *Alle veranderingen, die wij in ſtoffelijke dingen of ligchamen waarnemen, zijn natuurverſchijnſelen.* Doch wat moet nu onmiddellijk volgen uit deze algemeene ſtelling? Immers, dat al wat er ooit gebeurd is, of immer gebeuren zal op deze wereld, voor zoo ver-

Digitized by Google

verre wij de veranderingen, daardoor veroorzaakt, kunnen waarnemen, niets anders dan natuurverſchijnſelen zijn zullen. Het verduisteren der zon bij de kruiſiging des Heilands, en al de wonderen, ons daarbij opgegeven, waren dan altemaal natuurverſchijnſelen of natuurwerkingen, dat toch hetzelfde is, blijkens uw Hooggel^{s}. 11den brief aan eene vriendin (*); want het waren veranderingen, die men in ſtoffelijke dingen of ligchamen waarnam. Gaan wij nu verder, en vooronderſtellen, dat er tooverijen konden beſtaan, dan zouden de veranderingen of uitwerkſelen, daardoor voortgebragt, ook tot de natuurverſchijnſelen of natuurwerkingen behooren; en, zoo voortgaande, zoude ik de helderziendheid van het D. M., indien zij beſta, ook wel voor een natuurverſchijnſel moeten houden. Dan, ik houde mij verzekerd, dat uw Hooggel. terſtond zal gevoelen, in deze bepaling geheel te hebben *misgetast*, en afgeweken te zijn van uw Hooggel^{s}. eigen gevoelen, vervat in den 10den brief aan eene vriendin, bl. 41, alwaar uw Hooggel. met zoo vele woorden zegt: „ Is „ u uit alles niet genoegzaam gebleken, dat het Mag„ netismus een *natuurverſchijnſel*, eene *ſtoffelijke wer„ king* is?"

Gaarne laten wij den Hoogleeraar SUERMAN over, om REIL met den onſterfelijken NEWTON, die de grondkrachten der natuur het eerst ontdekte, te vergelijken. Wij zijn wel verzekerd, dat zij, die in de geleerde wereld NEWTON en zijne ſchriften wél kennen, deze mannen ook in dit geval niet zullen gelijk ſtellen.

Het geſtelde door uw Hooggel. op bl. 544: „ Wij „ moeten ons dus niet houden aan eene verklaring van „ de wijze hoe, maar aan de zaak zelve," ſchijnt mij als iets geheel overtolligs toe; want ik weet zeer wel, dat

(*) „ Het Dierlijk Magnetismus is eene natuurkracht, — „ eene natuurwerking," enz. UILKENS, *Brieven aan eene Vriendin*, bl. 49.

Digitized by Google

dat het D. M. zelve niet ſtaat of valt met al of niet een natuurverſchijnſel te zijn, en ik meen zelf dit erkend te hebben in mijnen vorigen brief, bl. 404, zeggende: „ Zoo de verſchijnſelen der helderziendheid van het D. „ M. waar zijn, mogen wij dezelve aan de dusgenaam- „ de over- of bovennatuurkunde overlaten."

Wijders zij het mij vergund, hier nog bij te voegen eene bedenking op uw Hooggel. ſtelling, bl. 549; namelijk: „ Hetgene ik met gezonde zinnen ontwaar, en „ zamenſtemt met de waarnemingen van duizenden, „ elk afzonderlijk en zonder eenige ruggeſpraak, moet „ waar zijn." Tegenſpreken durf ik deze ſtelling niet, om door uw Hooggel. niet onder de genen geſteld te worden, die niet wel bij hun verſtand zijn; maar ik zal ſlechts zeggen, dat ik er liefst iets bij zag gevoegd, namelijk, bij gezonde zinnen, *een' onbevooroordeelden geest*; want, indien er vooroordeel plaats vinde, moge men, met de gezondſte zintuigen, waarnemen, wat men wil; het vooroordeel trekt beſluiten, die uit de waarnemingen niet kunnen afgeleid worden, ja doet zelfs dikmaals zien, hooren en gevoelen, wat in waarheid geene plaats heeft. Voegen wij hier nog bij: wie ooit een behendig goochelaar gezien heeft, moet, zoo hij wél redeneert, overtuigd zijn, dat, hetgene hij en vele anderen met hem meenen wel en duidelijk gezien of waargenomen te hebben, echter *niet waar* is.

Eindelijk komen wij tot een punt, waarvan mede veel afhangt; namelijk, dat der gewaarwordingen zelve. Uw Hooggel. zegt, bl. 547: „ Gij verklaart zeer ſchoon, „ hoe het zintuig des gezigts en dat des gehoors werkt. „ Maar, mijn vriend! ga verder voort, en verklaar, „ hoe nu door de gezigtzenuw het beeld op het netvlies „ in alle die duizenden punten, gedaanten, kleuren, „ zoo als de lichtſtralen hetzelve geſchilderd hebben, tot „ de herſenen, of het algemeen gewaarwordingswerktuig, „ wordt overgebragt. Doe dit met het oor, en gij hebt „ het nu met zenuwen, niet meer met oog en oor, te „ doen. Wij komen dus elkander nader; want bij het

„ D.

Digitized by Google

„ D. M. hebben wij het ook met zenuwen, niet met „ het oog en oor, te doen. Bewijs nu, dat eene ande„ re zenuw nimmer in een' ſtaat kan gebragt worden „ van zóó te gevoelen, of zóó te geleiden, als de oog„ of oor-zenuw."

Welaan! beproeven wij onze krachten. Volmaakt ſta ik uw Hooggel. toe, dat wij alleen met zenuwen te doen hebben. Zelfs voor een oogenblik zal ik toegeven, dat het mogelijk zij, dat ook andere zenuwen, b. v. die van de zonnevlecht, in eenen ſtaat kunnen gebragt worden van even zoo te gevoelen of zoo te geleiden als de oog- of oor-zenuw. Maar denk nu eens wél door, wat er altijd bij de oogzenuw (om bij dezelve maar alleen te blijven) gebeuren moet, en wat bij de zenuwen van de zonnevlecht, of andere, nooit gebeuren kan. De oogzenuw, over het netvlies verſpreid, wordt aangedaan door *te zamen gebragte lichtbundels*, welke het voorwerp, dat gezien wordt, ſcherp afteekenen, dat is, op de zenuw een duidelijk beeld formeren. Dit beeld is noodzakelijk om de zenuw aan te doen, en dit beeld geleidt de zenuw ook juist zoo naar de plaats der gewaarwording als het is afgeteekend; want is het beeld ſcherp, zijn de lichtbundels door de vochten des oogs wel en net te zamen gebragt, dan wordt het voorwerp ook ſcherp gezien. Is het daarentegen niet zuiver afgeteekend, dan wordt ook het voorwerp flaauw en *dof* gezien, of verward en ineenloopend. Neem nu de breking des lichts, door de vochten uit het oog te nemen, weg, en laat het licht, niet vooraf te zamen gebragt, zoo als het van de voorwerpen komt, op de nu geheel ontbloote *retina* vallen; er zal dan geen beeld geteekend, en ook niets waargenomen worden, wat het voorwerp onderſcheidenlijk aantoont. Kennen wij nu dezelfde kracht toe aan de zenuwen der zonnevlecht als aan die van het oog, dan kunnen deze zenuwen, op het hoogst genomen, niets meer waarnemen, dan de oogzenuwen doen zouden, als er geene vochten in het oog waren; dat is, niets duidelijk ontwaren. Het blijft

hier

Digitized by Google

hier nog niet bij. Terwijl, bij de gewone gewaarwordingen, er overal voor ieder zintuig andere zenuwen zijn, die geleiden, of gewaarwordingen overbrengen; zoo zouden er voor alle gewaarwordingen eene en dezelfde zenuw, namelijk die van de zonnevlecht, beſtaan, welke dan gelijktijdig moet overbrengen de kleuren en afbeeldingen des lichts, de verſchillende toonen van het geluid, benevens bijzondere ſmaken en reuken, waardoor deze worden aangedaan. Hierop heb ik reeds in mijnen brief (bl. 402 en 403) bijzonder aangedrongen; en ik ontveins niet, verwonderd te zijn, dat uw Hooggel. deze argumenten niet begrepen, of het niet der moeite waard heeft geacht, dezelve opzettelijk te beantwoorden.

Nu meen ik op uw Hooggel^{s}. eigene verklaring van het zien door de zonnevlecht (*) logisch aldus te mogen beſluiten:

De zenuwen van de zonnevlecht worden door het D. M. in dien ſtaat gebragt, dat zij gewaarwordingen aan de ziel overbrengen, even als de oogzenuw zulks doet in den gewonen ſtaat. Nu brengt de oogzenuw geene gewaarwordingen over, ten zij het beeld der voorwerpen, door de breking van de vochten des oogs, op het netvlies wordt afgeteekend. Ergo brengt de zenuw van de zonnevlecht ook geene gewaarwordingen van eenig voorwerp over, ten zij het beeld daarvan op dezelve wordt afgeteekend. Doch deze afteekening is natuurkundig onmogelijk, omdat de lichtbundels zich verſpreiden en uiteenloopend voortgaan, en zonder breking of tot elkander brenging geen beeld formeren kunnen. Ergo

(*) „ Er kunnen indrukken ontvangen worden, er kan verband met de voorwerpen buiten ons plaats hebben, door „ middel van dezen gevoeligen zenuwdampkring, waarbij de „ gewone zintuigen niet worden aangedaan, maar die het zenuwſtelſel, en bijzonder de zonnevlecht, ontvangt en tot „ de ziel overbrengt.“ Uilkens, 7de brief aan eene vriendin; bl. 26.

Digitized by Google

go kan de zenuw van de zonnevlecht geene beelden van voorwerpen geleiden, of aan de herſenen overbrengen. Indien dan, door de zenuwen van de zonnevlecht, beelden van voorwerpen gezien, of tot de herſenen overgebragt worden, zoo als uw Hooggel. opgeeft mogelijk te zijn, dan gebeurt dit niet op eene natuurlijke wijze, en is dus *geen natuurverſchijnſel*. — Mijns bedunkens is dit beſluit wel en wettig genomen, en ik heb dus meer dan voldaan aan uwen eisch: „Bewijs, (zegt uw Hoog„ gel.) dat eene andere zenuw in een' ſtaat kan ge„ bragt worden van zóó te gevoelen als de oog- of oor„ zenuw." Want, in plaats van dit tegen uw Hooggel. te willen bewijzen, heb ik, om ons verſchil te bekorten en te duidelijker te zijn, met uw Hooggel. eens willen vooronderſtellen, dat *de zenuw van de zonnevlecht zóó gevoelen kan als de oogzenuw*, waartegen ondertusſchen zeer veel zoude te zeggen zijn; dan, dit al vooronderſteld zijnde, zoo moet het evenwel uw Hooggel. en elken aandachtigen Lezer van de bovenſtaande logiſche redenering dan nog ten duidelijkſte blijken, dat, volgens uwe eigene vooronderſtelling, dat de zonnevlechtzenuw even zoo gevoelen kan als de oogzenuw, deze zenuw dan evenwel niet anders kan aangedaan worden dan de oogzenuw van een oog, waarin de ſtraalbrekende vochten ontbreken; en dat, derhalve, door de zonnevlecht even min, als door een oog, waarin geene ſtralen gebroken zijn, zal kunnen gezien worden. Ik heb dan niet te veel gezegd, wanneer ik zoo even zeide, dat het beſluit uit de voorgaande redeneringen, zelfs volgens uwe vooronderſtelling, logiſch wel en wettig was afgeleid, ten zij men mij aantoone, dat daarin eenige gaping plaats hebbe.

Wat nu de zaak zelve betreft, namelijk het geloof aan den ſtaat van helderziendheid bij den gemagnetiſeerden, hieromtrent moet en kan de proef met de verzegelde doos, uw Hooggel. door den Heer Secretaris van de Hollandſche Maatſchappij der Wetenſchappen reeds bij een' brief van 30 Maart 1816 voorgeſteld, alleen beſlis-

ſen

ſen. Verſchoon mij, wanneer ik openlijk verklaren moet, dat het mij voorkomt eene zwakheid te verraden, dat uw Hooggel. dit aanbod van het lezen eens woords, in de doos gelegd, alleen met eene ſchriftuurplaats beantwoordt, en waarvan ik dan nog op geenerlei wijze eenige toepaſſing kan opmaken: want, zoo het op het gezegde van Abraham in de gelijkenis mogt neêrkomen: „ Indien zij Mozes en de Profeten niet hoo„ ren, zoo zullen zij ook, al ware het dat er iemand „ uit den dood opſtond, zich niet laten gezeggen," dan zie ik niet, dat dit op ons geval kan worden toegepast. Wanneer immers het enkele woord, in de verzegelde doos geſloten, gelezen wordt door een' gemagnetiſeerden, dan moeten wij niet alleen, volgens ons aanbod, ons ongeloof met *f* 200-:-: boeten; maar wij moeten ook onvermijdelijk door deze boete openlijk verklaren, dat het ons gebleken is, dat de helderziendheid bij den gemagnetiſeerden beſtaan kan. Immers de gemelde brief van den Heer VAN MARUM, waarbij uw Hooggel. dit voorſtel gedaan wordt, geeft uw Hooggel. de meestmogelijke verzekering, dat, indien de proef gelukke, niet alleen ons ongeloof niet langer beſtaan kan, maar dat de uitſlag dezer beſliſſende proeve door een getrouw verhaal openlijk zal worden bekend gemaakt. Uw Hooggel. zal zich toch niet wel kunnen verbeelden, dat zoodanig verhaal bij het welgelukken der proeve zoude kunnen achterblijven; daar de geheele voorſlag, om de doos, een enkel woord bevattende, in eene vergadering van Directeuren en Leden van de Hollandſche Maatſchappij der Wetenſchappen te verzegelen, en, wanneer het woord door een' helderzienden gelezen mogt zijn, in eene dergelijke vergadering weder te ontzegelen, blijkbaar geheel is ingerigt, om, indien bij het zoogenaamd dierlijk magnetiſeren de voorgegevene helderziendheid beſta, deze volkomen beſliſſende proeve, en ook tevens onze overtuiging, bekend te maken. Uw Hooggel. zal, vertrouw ik, na deze herinnering, bij nadere overweging, ligtelijk kunnen inzien,

Digitized by Google

hoe verkeerd onze nog thans beſtaande ongeloovigheid door uw Hooggel. bij die van de gelijkenis, Luc. XVI, vergeleken wordt.

Dan, om bij uw Hooggel. ook eene ſchriftuurplaats te bezigen, wijzen wij uw Hooggel. naar het Evangelie van Joannes, H. XX: 25—27, alwaar wij immers juist bij Thomas kunnen vergeleken worden. Daar de Zaligmaker der Wereld, de Goddelijke JEZUS, dezen Thomas het ongeloof niet ten kwade duidde, maar hem zelfs veroorloofde de teekenen aan zijn ligchaam te onderzoeken, zoo zal uw Hooggel. en alle andere voorſtanders en beoefenaars van het D. M. het niet beneden zich behoeven te rekenen, dat zij ook aan ons ongeloovigen de teekenen toonen van hunne dierlijk magnetiſche wonderen.

Daar wij intusſchen blijven verlangen, om, *indien* de voorgegevene helderziendheid bij gemagnetiſeerden ooit beſta, dezelve door eene beſliſſende proeve welbewezen te zien, zoo noodigen wij andermaal, niet alleen uw Hooggel., maar iederen bekenden man van goeden naam uit, om een woord, in onze welgeſlotene doos gelegd, te doen lezen door een' gemagnetiſeerden; ten einde, bij het welgelukken, behalve onze openlijke bekentenis, *f* 200-:-: aan het Inſtituut van Doofſtommen te Groningen te bezorgen, opdat dit Inſtituut, volgens uw Hooggel^s. gezegde, ons ongeloof *moge* zegenen.

Geſchiedt zulks niet, wordt er niet aan deze onze openbare uitnoodiging voldaan, aan welke door een' helderzienden, volgens het voorgeven, zoo gemakkelijk te voldoen moet zijn, dan zullen wij voor ons, en waarſchijnlijk een groot gedeelte van het geëerd Publiek, tot welks kennis deze onze briefwisſeling mogt komen, wel mogen beſluiten, dat het Dierlijk Magnetismus, *wat het helderzien betreft*, niet alleen *geen natuurverſchijnſel* is, maar enkel in het rijk der inbeeldingen te huis behoort.

Amſterdam, den 10 November 1817. JOH^s. BUYS.

Digitized by Google

HET HERKENNINGSTEEKEN DER BIJEN.

(*Cultivateur des Abeilles*, van den Predikant J. DE GELIEU, in *Colombier*, Kanton *Neufchatel* in *Zwitserland.*)

De bijen van eenen ſtok hebben middel, elkander te herkennen, en hare medgezellinnen van alle vreemde bijen te onderſcheiden. Zonder hetzelve konden zij haren honig niet verdedigen. Vergeefs zou de Schepper elk harer met den gevreesden angel hebben voorzien, wanneer zij hare vijanden niet konden herkennen, welken die angel dooden moet: deze zouden zonder gevaar uit- en ingaan, zich met de arbeidſters vermengen, en derzelven hare met moeite verzamelde ſchatten ontrooven, wanneer zij niet konden aangehouden en geſtraft worden. Maar de Schepper, die haar verdedigmiddelen ſchonk, vergunde haar ook de middelen, om zich onderling te herkennen en van de rooveresſen te onderſcheiden. Wanneer eene bij, door het toeval of den wind gedreven, op een' vreemden ſtok valt, wordt zij gegrepen, en, als van boos opzet verdacht, op de plaats gedood. Welk is wel dit herkenningsteeken? Waar is het orgaan, het daartoe dienſtige werktuig? Zijn het de, in alle rigtingen beweegbare, voelhorens vooraan den kop? Zulks is zeer waarſchijnlijk. Herkennen zij elkander aan den reuk? Ook dit is niet onwaarſchijnlijk. Zijn eene aanmerkelijke menigte bijenkorven in een dorp of ook op naburige afſtanden voorhanden, zoo kan het gebeuren, dat twee of meer derzelven gelijke herkenningsmerken hebben, waardoor zij in het geval komen van elkander ongeſtraft te plonderen. In dit geval echter, dat zelden plaats heeft, kunnen zij haar herkenningsteeken veranderen en een nieuw aannemen. In een der honigrijkſte jaren der afgeloopene eeuwe had ik daarvan de navolgende ondervinding:

In Meimaand had ik mijnen eerſten zwerm, die zeer ſterk was, in een' grooten ſtrookorf verzameld. Naar-

Digitized by Google

dien de luchtsgeſteldheid zeer gunſtig was, begon hij terſtond te bouwen, en vulde in korten tijd de helft des korfs. Na verloop van eenige dagen bemerkte ik, dat hij door eenen, mijnen buurman toebehoorenden, korf, wiens bijenſtal ſlechts eenige honderd ſchreden van den mijnen verwijderd was, beroofd werd; dat de rooveresſen uit- en ingingen, zonder herkend te worden; en dat zij even zoo veel honig wegvoerden, als mijne arbeidſters konden inzamelen. Ik vernaauwde het vlieggat tot op de helft, plaatſte mij gedurende eene ganſche week in ledige uren nabij mijnen ſtok, en doodde dagelijks eenige honderd diefeggen, welke ik gemakkelijk aan haren buik herkende, die dun was als zij ingingen, en bij het terugkeeren, door den grootstmogelijken overvloed van nektar, dien hij maar konde bergen, opgezwollen. Niets konde haar terughouden; onophoudelijk kwamen zij telkens in grooteren getale weder, zetteden hare rooverijen tot aan den nacht voort, en vingen den volgenden morgen vroeg weder aan, ik mogt zoo vele ombrengen als ik wilde. Alle mijne bemoeijingen waren vergeefs; en reeds wanhoopte ik aan het behoud van dezen zwerm, toen ik hem eens, tegen den avond, zeer onrustig en in ſterkere beweging vond, dan wanneer hij zijne koningin had verloren. De bijen liepen in alle rigtingen op het voorſte gedeelte en op de vliegplank om, beroken en betastten elkander beurtelings, alsof *zij* elkander iets te zeggen hadden. Zij wilden haar herkenningsteeken veranderen; hetgeen ook werkelijk in den nacht gebeurde. Alle, den volgenden dag zich wederom vertoonende, rooveresſen werden aangehouden en gedood. Eenigen ontkwamen de oplettende wachters, die den ingang verdedigden, verwittigden ongetwijfeld de anderen van het gevaar, hetwelk haar gedreigd had, en dat men niet langer ongeſtraft rooven konde. Niet éene van haar, welke de plondering weder wilde aanvangen, werd in den beroofden korf ingelaten, die van nu af verwonderlijk wel gedijde. — Nog twee andere voorvallen van denzelfden aard heb ik mogen waarnemen, die hetzelfde gevolg hadden.

Digitized by Google

DE VESUVIUS IN EENEN HERFSTNACHT VAN 1816.

Vier jonge *Duitſchers*, een *Napelsch* Zeekapitein, twee gidſen, en een muilezel voor de pakkaadje, trokken den 5 October 1816, over groene wijnbergen, naar den *Veſuvius*. Uit het graf van *Herculanum* waren wij opwaarts geklommen, en nu lag, met levenskleuren verſierd, omgeven van alle de bekoorlijkheden van het warme zuiden, die ſchoone ſtreek, in eene zachte rust, voor onze oogen. Rondom ons zagen wij groene wijngaarden; aan hooge wijnſtokken hingen groote, donkerblaauwe druiven, en, van den laauwen zeewind bewogen, beefde het friſſche wijnloof in den ſtraal der warme zon. Somtijds — wanneer de weg eene andere wending nam — zwom, als 't ware, de zee met zilveren golven op ons toe; majestueus verheven, en donkere wolken naar den hemel uitſtortende, ſtond de vuurberg voor ons; en over de geheele heerlijke ſchilderij welfde zich een donkerblaauwe hemel. De hitte der zon was buitengewoon, het zand brandde onder onze voeten, en met een gloeijend aangezigt bleven wij dikwijls, naar adem hijgende, ſtaan, op onze wandelſtokken leunende, op het punt van te bezwijken. Reeds lagen, als eene onmetelijke zee, de zwartbruine lavaſtroomen voor ons. Het jaar 1806 zag dezelven, van de zijden des bergs, langzaam en ſtatig, naar bloeijende valleijen afzakken; en een overvloed van *Italiaanſchen* wasdom werd door den onophoudelijken vuurgloed vernield. Thans liggen deze lavaſtroomen, als uitgebrande ſintels, over de velden verſtrooid. Naast dezelven — waar de verſchroeijende gloed niet henen golfde — woekert en bloeit de natuur vriendelijk in overmatigen rijkdom; en de weelderig groeijende wijnſtokken, waaraan de *lacrimae Chriſti* wasſen, zien medelijdend op de vreesſelijke verwoesting neder. Op een ſmal zandpad, midden door die vernieling henen, wandelden wij nu voort; regts

Digitized by Google

ontwaarden wij een met lavaſtukken overzaaid dal, aan welks einde de *Veſuvius*, met eene kroon van wolken verſierd, als een koning uitblonk; eenen Oosterſchen rijkdom op velden, welke zachtkens naar de zee toe zich ombulgen; en verder de kalme zee, welke hare zilveren baren om de bloeſemboschjes van *Portici* henen ſpoelt. Reeds blonk, op eenen uitſpringenden heuvel van den *Veſuvius* gebouwd, de woning eens kluizenaars, uit eenen kring van kastanjeboomen, ons tegen. Moed en ſtille rust ſtroomden in onze harten; een zachte hemel verlichtte ons, en de avondſtralen vergulden land en zee. Ja, er is iets groots in deze pronkende zuidelijke natuur! In eene zalige harmonie golft hier de zee, bloeit de aarde, en dampt de *Veſuvius;* en op dit gezigt ontvouwt de geest des menſchen zijne vleugelen! Eenige oogenblikken hadden wij in de kluis uitgerust en ons gelaafd; nu, daar reeds een roodachtig avondwaas berg en valleijen overdekte, en een donkerder rood door de groene kastanjeboomen ſchemerde, traden wij met eene verkwikte ziel in derzelver ſchaduw, en verzonken in een genoegelijk aanſchouwen. Aan de eene zijde, ſlechts door een klein lavadal van ons geſcheiden, verhief zich, in doffe toonen grommende, de vernieler dezer landſtreek, de bruine, vreesſelijke *Veſuvius*. Zwarte rookwolken golfden uit de eene kolk, terwijl uit de andere vuur ſtroomde. Verder, in eenen halven kring naar het ſchilderachtige *Capri* henen, rezen de rotſen van *Caſtelamare* en de oranjeboschjes van *Sorrento* uit de kalme zee te voorſchijn. Even als de rotszetel van NEPTUIN aan den ingang des Oceaans, verheft zich het trotſche *Capri;* luisterrijk en rustig boven kaap *Miſene* ſtond de avondzon; hare ſtralen flikkerden op de zee, en de blaauwe eilanden *Iſchia* en *Procida* ſchenen op golvend goud te zwemmen. Half van de zon verlicht, en half met avondwaas overdekt, lag aan de andere zijde, tusſchen wijngaarden, pijnboomen en oranjetuinen, het ſchoone *Napels*. Van de groene heuvels van *Pauſilippo*, met het graf van VIRGILIUS verſierd, tot naar *Portici* he-

Digitized by Google

henen, breidt deze koningin der ſteden in bloeijende heerlijkheid zich uit. En tusſchen de bekoorlijke omgevingen ſchittert de zee, als eene groote zilvervlakte. Booten vlogen, met blinkend witte zeilen, daarover henen, en aan den oever ſtonden *Portici*, *Torre del Greco*, *Torre dell' Annunciada* en *Reſida*, gebouwd op het graf van *Herculanum*. Overal een vrolijk bloeijend leven, lagchende nabijheid en lagchende verte; olijf- en citroenboschjes, van enkele zwarte lavabeken doorſneden, groeiden aan onze voeten; ja, nog verre boven de kluis, op bekoorlijke hoogten, ontwaarde men eenen zuidelijken wasdom, tot dat dezelve, in de verſcheurde aardklompen van den *Monte Somma*, geheel verdween. Vestigen wij nu ons oog op het westen, alwaar de kleuren des gezigteinders elk oogenblik afwisſelen. In de gloeijende golven der zee duikt de zon onder. Nu verdwijnt zij, en een ſchoone glans, eerst ligtrood, dan purperkleurig, neemt hare plaats in. Kleine wolkjes, liefelijk rood als pas ontloken rozen, doorzweven den ether; brandend gloeit de hemel boven de zee; een donker blaauw welft zich boven ons hoofd; langzaam en majestueus oprijzende, teekenen zich de rookwolken van den *Veſuvius* op het blaauw des hemels, en op dit groote outer der natuur brandt plegtig de offervlam. Een dof gekraak laat zich uit het binnenſte des bergs ſteeds duidelijker hooren; en, terwijl land en zee in violetkleurige ſchaduwen verzinken, ſlechts enkele verlichte bootjes op de zee zwemmen, en het zacht gemurmel der watervlakte in onze ooren dringt, golft de vuurkracht des bergs altijd hooger, altijd majestueuzer omhoog. Beneden ſlaat vuur, boven rook uit; vurige ſteenen ſchieten in de hoogte, en vallen, in goudkleurige bogen, ratelend op de lavaſintels neder. En, bij deze beweging der vreesſelijkſte natuurkrachten, de ſchoone rust der ſluimerende aarde en der blinkende ſterren!! —

Het kleine gezelſchap had zich, reeds vóór den ondergang der zon, niet verre van de kluis, een afgezonderd, met wijnſtokken beplant, plaatsje verkozen. Wij werden ſtil en ſtiller; maar in onze zielen was het helder als het maanlicht, en, zonder te ſpreken, verſtonden wij elkander. Nu plaatſte de kluizenaar eene kleine tafel voor ons, zette wijn en brood op, en tevens de boeken, waarin de bezoekers van den *Veſuvius* hunne gewaarwordingen opteekenen. In zulke boeken vindt men dikwerf vele belangrijke of geliefde namen; daar-

Digitized by Google

om bezagen wij ook, terwijl de nachtlucht door het wijnloof ruischte en de vlam van ons licht heên en weêr beefde, deze merkwaardige gedenkſtukken eener vrolijkgenietende menschheid. Maar ſlechts hier en daar, even als een viooltje onder vele diſteis, ontwaarde men eene ſchoone gewaarwording of eene hooge gedachte. Twee derden der aanteekeningen beſtonden uit ijdelen onzin of onbetamelijkheden. De namen van eenige bekende *Duitſchers*, zoo als van KOTZEBUE en anderen, had eene onbeſchaamde hand uit het boek geſneden; eene andere meldde ſchriftelijk dezen roof.

„ De wereld mint, het ſchoone te bevlekken,
„ 't Verhevene in het ſlijk te trekken."

dacht ik, wierp eenen blik op den vuurberg, waaruit juist eene gloedwolk majeſtueus oprees, en legde het boek bedaard weder weg. Aan den nachtelijken hemel, achter den *Veſuvius*, ſchemerde een blaauwachtig licht; eene ſchoone, zachte helderheid welde op, en voor den zilveren ether ſtond eene rookkolom, als een ſchaduwrijke boom. De zwavelдampen veranderden in bleek goud; gelijk boden eener naderende zachte Godheid; zag men zilverwolkjes zweven; thans — eene ongeſtoorde rust vloeit door de natuur — over de watervlakte vliegt een goudglans — thans treedt de volle maan, als een zuiver kristal, achter den bruinen *Veſuvius* te voorſchijn. Nu eens trekt de berg zijnen wolkenſluijer voor dit licht; dan weder wordt deze ſluijer door eenen rukwind geſcheurd, en tusſchen de donkergolvende wolken ſtaat dan weder de ſchoone, ſtille maan in vollen glans. — Eenen zoo goddelijken nacht, als dezen, heb ik nimmer beleefd. Maar thans hebben wij waarlijk rust noodig. Wij ſtappen in de kluis, en werpen ons onuitgekleed op ons leger. Wie morgenochtend de laatſte hoogten van den *Veſuvius* met ons beklimmen wil, die houde zich gereed! Alles is beſteld; ten één ure worden wij gewekt, en de gidſen zitten wakend bij den haard.

In eerbiedige vroegte verlieten wij de kluis. Diepe ſtilte om ons henen! Een morgenwind, van het nog donkere oosten waaijende, ſpeelde als een geestengroet om onze wangen. De nacht lag met zijne ſchaduw op de omſtreek, en

gaf

Digitized by Google

gaf aan boomen en ſtruiken een wonderlijk geheimzinnig voorkomen. Geheimzinnig flikkerde het gras, dat zich als een blinkend wit laken aan ons vertoonde; boven enkele bergtoppen zweefde maanlicht, en de goudgele lichtſchijf ſtond digt aan de zee. Ik dacht aan PLINIUS, welken de natuur, als vertoornd over het beſpieden harer geheimen, op deze plaats met wolken omgaf en aan de menſchen onttrok. Zijn alle groote mannen hem niet gelijk? Uit de donkere valleijen des levens verheffen zij zich tot de lichthoogte van waarheid en kennis; en, terwijl alles vlugt, en de gewone menſchen hun toeroepen: „terug! terug!" willen zij den Wereldgeest in zijne ſcheppingen beſpieden. Dan grijpt eene onzigtbare magt hen aan, en ſtort die groote denkers in het graf! —

Nog weinige ſtappen, en wij ſtonden voor de laatſte hoogte van den *Veſuvius*. Zwart en loodregt, en met lava gepantſerd, verhief hij zich; van zijn hoofd waaide eene purperroode wolk. Vreugde en ſchrik trilden door onze zenuwen, en over uitgebrande lavaſtroomen ſtegen wij al hooger en hooger. Maar de helling des bergs werd ſteiler, en van onder onze voeten rolden knetterende ſintels naar den afgrond. Welk een Chaos om ons henen! Eene ontzettende middernachtelijke ſtilte heerschte door de geheele natuur, en uit de kolken van den *Monte Somma* ſchenen de verſchrikkingen der onderaardſche wereld op te rijzen. Luister! In de ingewanden des bergs een verre rollende donder! Dan weder diepe ſtilte, alleenlijk afgebroken door het ratelen van nederſtortende ſteenen. Wanneer het nu over den rand der berghoogte eens roodachtig nederblonk! wanneer een vuurgloed, uit de geborſtene aarde plotſeling opſtijgende, op ons nederſtortte! wij waren verloren! — Zoo even joeg de wind de vurige rookwolk over onze hoofden henen; beklommen was de berg, en over kleine hoogten, waaruit zwaveldampen oprezen, haasteden wij ons daarhenen, waar een brandende vuurgloed en lichtende wolkkolommen de nabijheid van den krater verkondigden. Thans — verrukking vloeit door mijne zenuwen — thans ſtaat hij in vlammende heerlijkheid voor ons. Uit deszelfs diepte bruit de ſtrijd der wateren en ſtormen in akelige akkoorden. Rookwervels, dampen, vuurgolven ſtroomen uit den mond des bergs, en vijf lavabeken vloeijen als purpermantels om zijne lendenen. Luister! hoe het werkt, raast en tiert! De ſtrijd der hoofdſtoffen rijst in gloedzuilen tot aan

den

Digitized by Google

den hemel. Verbazing, vreugde en ontzetting houden mij aan den grond geketend, de adem ſtokt in mijne borst, en, overgegeven aan alle de verſchrikkingen der natuur, ſta ik daar met opgeſpalkte oogen. In mijne ziel wordt het gedurig levendiger; en het lot van *Pompeji*, de ondergang van *Herculanum* ſtaan, in ontzettende beelden, voor mij. Ginds ſchiet een vuurſtraal door de wolkgolven. Hij verdeelt zich in duizend ſterren; heerlijk ſchitteren zij op het blaauw des hemels, en dalen dan neêr als een gouden regen. Het zijn de uit de diepte der aarde opgeſlingerde ſteenen, waarvan eenigen, voor ons, hard in den grond ſlaan. Uit de tweede, verder af liggende, kolk rijst eene pikzwarte kolom op, welke zeldzaam, maar ook vreesſelijk, met vuurgloed doormengd is.

Wij werden naar de lava getrokken, om onze wandelſtokken in dezelve te ſteken. Over ſintels, gerooste ſteenen, puin en asch drongen wij vooruit. De grond brandde onder onze voeten; onze aangezigten en mantels waren rood van den vuurgloed; reeds ſtonden wij aan de vuurbeek, welke langzaam daarhenen vloeide. Onze gidſen namen iets van deze taaije ſtoffe op eene ijzeren ſchop, en leiden een ſtuk geld daarin, hetwelk aanſtonds ſmolt. De hitte was zoo ontzettend, dat onze zolen bedreigd werden te verbranden; en ſlechts eenmaal durfde ik het wagen, der lava zoo nabij te komen, dat ik dezelve met mijnen ſtok konde aanraken. Te vreezen was er echter niet veel, omdat de lava zeer langzaam vloeit. Zelfs eene *Duitſche* vrouw was ons, met haren echtgenoot, hierhenen gevolgd.

—— Zoo even donderde de berg, en goudgele vuurzuilen, van purperroode wolken omgeven, rezen uit de kolk op. Weldra was de geheele heuvel met gloeijende ſteenen, als met blinkende ſterren, bezaaid. Ontzetting keerde onze ſchreden; over den ongebaandſten aller-wegen, over broze ſintels, haasteden wij ons ter zijde, om ons voor de aandringende ſteenen te beveiligen, welke de berg uitbraakte. o Natuur! hoe ontzaggelijk ſchoon waart gij in den vuurgloed en het dondergerommel van den *Veſuvius*! Overweldigd van het gezigt dezer heerlijkheid, verlieten wij voor korten tijd dit gekozen ſtandpunt, en ſchuilden voor den konden morgenwind in een hol, alwaar de hitte zoo verbazend was, dat men hier alleenlijk vermogt te zitten door middel van eene op den grond gelegde laag ſteenen, welke ook weldra

te

Digitized by Google

te warm werd. In eene, niet verre vandaar aanwezige, groote aardſpleet heerschte eene zoodanige hitte, dat hij, die maar eenige minuten daarin vertoefde, met zweet overdekt was. Daarbij rezen zwaveldampen rondom ons uit de ſpleten der aarde, en de grond klonk hol onder onze voetſtappen. Wie weet, welke dunne aardkorst, over onderaardſche kloven, en vuurzeeën uitgeſpreid, ons droeg!...

Een zeldzaam gevoel vervulde mijne ziel. Nu eens zeer groot, dan weder onnoemelijk klein verſchijnt men zichzelven in zulke uren, welke ik de proefgezigten des levens, zoude noemen. *Groot* — want verheven boven zee en ſtad, als vrije zonen der goddelijke natuur, boven ons de hemelboog, onder en naast ons de wonderen der aarde, ſtonden wij daar, den Algeest ontwarende; *klein* — want de losbarſtende bergſtroomen konden ons elk oogenblik, als rillende bladeren, verſlinden. Reeds vertoonde zich een zilverſchijn aan den hemel; maar — eene *Italiaanſche* morgen- en avondſchemering laat zich niet beſchrijven.

Aanſtonds begaven wij ons verder, en klommen over geſcheurde, met zwavelſtof overdekte, rotſen naar eene hoogte, welke, aan de regter zijde van de hoofdkolk zich verheffende, het verſte uitzigt aanbood. Welk een gezigt! De vuuruitbraking was vermeerderd, zoo als gewoonlijk met den opkomenden morgen; van drie tot drie minuten welde een roode gloed, als twee vuur- en rook-kolommen, heerlijk op. Ook de achter ons aanwezige kolk begon te branden. Achter dezelve ſchitterde de hemel, half blaauw, half purperkleurig; donkerroode wolken zweefden over de lavabeken henen; *Napels* en de zee lagen in het morgenlicht; de omſtreek werd gedurig helderder, en de *Veſuvius* begroette de opkomende zon met grootſche vuurſtroomen. Ik zag de bruiſende zee, zag de ontzettende heerlijkheid van den *Veſuvius*, zag de bleeke, half in de golven verloren maan, en juichte! Twee fleſſchen *lacrimae Christi*-wijn werden ontkurkt, de bekers gevuld, en toen de zon geheel boven de kimmen was, dronken wij hare liefelijke ſtralen te gelijk met den liefelijken wijn.

Digitized by Google

LAFAYETTE OP ZIJN LANDGOED LAGRANGE BLESSNAU.

Door Lady MORGAN.

Nazdien LAFAYETTE gedurende mijn verblijf te *Parijs* afwezig was, zoude ik *Frankrijk* hebben moeten verlaten, zonder deszelfs fieraad te zien, bijaldien niet eene ſtreelende uitnoodiging naar *Lagrange* mij het middel verſchaft had, mijne lang gekoesterde begeerte, om dien glorierijken bezitter te leeren kennen, te voldoen. Der familie LAFAYETTE door de even beminnelijke als ſchoone Prinſes B*** aanbevolen, begaven wij ons derwaarts op reis, zoo vroolijk, als de vrome pelgrim naar eene plaats van bedevaart, het doel zijner gelofte, optrekt.

Lagrange ligt in *Brie*, zoo verre van elken grooten weg, zoo eenzaam, zoo geheel in wouden als begraven, dat men zich bezwaarlijk eene afgelegener, van gewoel en omruſt meer verwijderde, plek denken kan. Omtrent dertig mijlen van *Parijs* verlieten wij den heerenweg voor een pad, waarop wij ſlechts even konden voortkomen; terwijl wij ons van ſchaapherders, houthakkers en veldwachters, die wij van tijd tot tijd ontmoetten, door dezen doolhof moesten laten heenvoeren. Alle deze lieden kenden het ſlot *Lagrange*. Wij kwamen van het eene dal in het andere, hotſten over ſteenwegen, hoorden talloozen molens aan ruiſchende beken klapperen, waren nu in bosſchen van vruchtboomen als verloren, en reden dan over beſtrate pleinen van pachtgoederen, waar wij het gevogelte ſchrik aanjoegen en de bewoners verblijdden, aan welken onze koetſier en lijfknecht, beide *Franſchen*, nu eens vragen te doen, dan weder beleefdheden te bewijzen, of van hen te ontvangen hadden.

Te midden van dit rijke, lagchende landſchap verhieven zich de vijf torens van het ſlot *Lagrange*, door de ſtralen der avondzon verlicht. Door het geboomte heen ontdekte men het dorp *Aubepierre*, hetwelk veelligt te eenigen tijde tot het ſlot behoorde, daar deszelfs huizen zich naar zijne muren heendringen, alsof zij daar beſcherming zochten. Verder af verſcheen het dorp *Tres* met zijne heldere beek, of verdween, naar gelange onze hobbelige weg zich tuſſchen de boomgroepen heenſlingerde. De met vruchten beladene takken hingen tot op onzen wagen af, tot dat wij een ſchoon gras-

Digitized by Google

grasperk, dat het slot omgeeft, bereikten. Eene diepe gracht, eene ophaalbrug, met klimop begroeide torens, groote boogpoorten, die naar het plein geleidden, drukten, op eene schilderachtige wijze, het karakter der Leenroerigheid uit, hetwelk hier, met de rust en de lichten eens schoonen avondstonds verbonden, volkomen stemde met de gewaarwordingen, welke mij bij de aannadering des oogenbliks doordrongen, waarin ik menschen, die ik zoo lang reeds vereerde, van aangezigt tot aangezigt zoude ontmoeten.

Wij vonden LAFAYETTE, gelijk een aartsvader, van zijne familie omgeven. Zijn voortreffelijke zoon, zijne schoondochter, zijne beide dochters, die hem zijne gevangenschap te *Olmutz* door haar bijzijn verzoeteden, derzelver echtgenooten, elf kindekinderen, en een eerwaardige oudoom, Exprior der *Malthezer* orde, die, bij zijne sneeuwwitte haren, zijn ordeskruis nog even fier droog als eertijds, toen hij de vijanden des geloofs bestreed: zie hier het gezelschap, waarmede wij te *Lagrange* onvergetelijke dagen sleten. Steeds namen wij de innigste eenstemmigheid onder deze talrijke familie waar; allen schenen slechts één zin, één smaak, één wensch te hebben.

Natuurlijk verwachten wij in de trekken van hen, die door naam en daad ons reeds vele jaren lang bekend zijn, aanmerkelijke sporen van de magt des tijds te ontdekken, — van menschen, die de wereld reeds vereerde, toen wij haar pas aanschouwden. Dan, naauwelijks bemerkt men deze sporen op LAFAYETTE's aangezigt. Geen rimpel plooit zijn voorhoofd; bij eene edele houding, vertoont zijne regte, hooge gestalte, dat zijn ligchaam nog dezelfde kracht behield als de geest, die hetzelve bezielt. Bevalligheid, kracht, waardigheid zijn nóg het deel dezes merkwaardigen mans; en, hoewel hij sinds veertig jaren de belangrijkste, bhitengewoonste tooneelen beleefde, schijnt hij den hoogsten levenstrap nog niet bereikt te hebben. Even werkzaam op zijne goederen, als bevallig in gezelschap, is het moeijelijk, in een der beste landbouwers en beschaafdste menschen van *Frankrijk* den krijgsman en wetgever te herkennen, — steeds, echter, herkent men in hem den patriot.

Rustig als een jongeling, heeft LAFAYETTE dezelfde nog volkomen zijn geheugen behouden; zijn gezigtkring omvat nog alles, wat de menschelijke geest verhevens openbaart.

Zijn

Zijn gesprek schittert van anekdoten, rakende de belangrijkste menschen en gebeurtenissen der laatste vijftig jaren. Steeds spreekt hij met verrukking van het kort bezoek, dat hij CHARLES FOX in *Engeland* gaf, en vertoefde bij het aandenken van der overledene Hertoginne VAN DEVONSHIRE'S betooverende wezen met al het vuur der jeugd. Hij spreekt het *Engelsch* even sierlijk als zijne moedersprake, en is bekend met al het wetenswaardige in de geschiedkundige en wijsgeerige vakken onzer letterkunde. Ook zijne boekverzameling bevat de daartoe betrekkelijke werken in onze taal, gelijk alles, wat smaak en wetenschap kunnen vorderen. Zij is geplaatst op de hoogste verdieping van een' der slottorens, en heeft alzoo, gelijk MONTAIGNE'S studeerkamer, het uitzigt op de pachthoeve des wijsgeerigen landmans. Wanneer wij uit de vensters, op zekeren dag, een paar veekudden beschouwden, zeide hij: „ Mijne Merinos en hooiwagens wed„ ijveren dikwijls met uwen HUME en onzen VOLTAIRE „ om den voorrang!"

Dikwijls sprak hij met vermaak van het bezoek, hem door CHARLES FOX en Lord FITZPATRICK te *Lagrange* geschonken. Den morgen na mijne aankomst wees hij mij, bij het wandelen, eenen met klimop begroeiden toren van het slot, zeggende: „ Dit klimop heeft FOX geplant; en ik heb „ mijnen kleinkinderen geleerd, hetzelve in eere te houden."

Des winters verzamelen zich, elken zondagavond, de naburige boeren en al de slotbewoners in de groote, eenvoudig versierde eetzaal, om naar eene viool te dansen; hun Landheer vergast hen op koeken en zoeten drank. De Generaal woont deze boersche vreugdeävonden doorgaans bij, en zijne kinderen blijven nimmer in gebreke; somtijds mengt zich de jeugd onder de dansenden, en geeft den vrolijken troep gelegenheid, haar een paar nieuwe *Parijsche* pasjen af te zien. Des zomers vinden deze aartsvaderlijke bijeenkomsten in het park onder hooge boomen plaats; en, wanneer ik LAFAYETTE in dezen kring aanschouwde, schoot mij dikwijls eene plaats uit BRANTOME te binnen, alwaar hij van den Kanselier L'HOPITAL spreekt, en ik vergeleek hem met LAËRTES, die, van kinderen en kindskinderen omgeven, zijn veld bebouwt.

Wanneer ik met dezen „ laatsten der *Romeinen*" op zijne groo-

Digitized by Google

groote pachtgoederen omwandelde, in zijne ſchapenfokkerijen, zijne ſtallen, zijne melkerijen, waarop hij met regt trotsch is, en van welke hij mij dikwijls vroeg: of zij bij de *Engelſche* konden halen? trof mij de minzame toon, dien hij jegens de boeren en arbeidslieden bezigde: altijd noemde hij hen *vriend*, *goede vriend*, *lieve jongen*, en *goede moeder*, *lieve dochter*, wanneer hij tegen vrouwelijke bedienden ſprak, en verzocht haar, ons hare ſchatten van room en kaas, hare kuikenbroeijerij en *Welſche* hoenders te laten zien. Deze voorkomende vertrouwelijkheid werd hem door eene onbegrensde toegenegenheid, door eene hoogachting, die tot eerbied opklimt, beloond.

De voormalige boomgaard, waar de Leenheer zich eertijds met zijne huisbeambten des avonds den tijd kortte, en met zijnen kapellaan op het ſchaakbord ſpeelde, is thans in een heerlijk park herſchapen, welks digte boomgroepen hare majestueuze ſchaduwen over het lagchende groen der weiden verſpreiden. „ Dat zweemt weer een weinig naar *Engeland*," zeide LAFAYETTE; „ maar ik heb het grootſte gedeelte de„ zer ſchoonheden aan onzen beroemden landſchapſchilder „ ROBERT te danken, die mij het plan hielp ontwerpen en „ den grond verdeelen."

Hier, bij onze lustwandelingen in deze betooverende ſtreken, door den glans der maan verlicht, was het, dat haar bezitter mij onderhield over alle voorwerpen, die der opmerkzaamheid eens even verlichten als deugdzamen mans waardig waren. Nu ſprak hij *Fransch*, dan *Engelsch*; altijd met geest, ongedwongen en welſprekend. Onze middagwandeling was minder ernſtig. De jonge lieden, die alsdan, om ons te vergezellen, van hunne leeruren tot ons kwamen, vormden eene kompagnie van eenige twintigtallen. De Grootprior ſpeelde bij deze gelegenheden altijd eene zeer gewigtige rol; hij was de chef op zulk eenen togt. Hij beval eenen troep, om de bloemen tot verſiering van het middagmaal te verzamelen; hij vormde zijne afdeelingen, en voerde dezelve met eene ernſthaftigheid aan, dat men wanen zoude, hij nam in deze aanvallen op den geur en de kleur der weiden even levendig deel, als de kleine welgeoefende hoop, welken hij zijne bevelen gaf. Wanneer het teeken gegeven was om op te breken, ontdekte de Generaal LAFAYETTE zelf ſomwijlen eenen misſlag in de evolutiën; dan riep hij: *halt!* en onderſteunde

Digitized by Google

met zijnen ervarenen raad de taktiſche wetenſchap der *Maltheezer* orde. Het was der moeite waard, den vertegenwoordiger der orde van den H. JOANNES te *Jeruzalem* en den Generaal der Nationale Armee van *Frankrijk* te zien, hoe zij een klein korps van bloemenplonderaars manœuvreren lieten, en hun bij den aanval op de bloeijende hagen denkbeelden te hooren bijbrengen. wier invloed zich eertijds over het noodlot van *Europa* uitſtrekte!

Ons leêdwezen bij het afſcheid van *Lagrange* was even groot, als onze verwachting bij onze komst was geweest; even groot, als het genoegen, hetwelk wij aldaar hadden genoten. Het is voor den gewonen mensch eene merkwaardige gebeurtenis, wanneer het hem gelukt, een' groot' man, die daarenboven ook een goed mensch is, te zien. Zulk een oogenblik geeft aan het, door het leven in de wereld verwelkte, gevoel zijne ganſche friſchheid weder; het verſterkt den verſlapten geest; het wiſcht uit het geheugen al die ellendige nietigheden, die kleine hartstogten, welke hunne heerſchappij over een zoo groot gedeelte der zamenlevinge uitſtrekken, dat ſtreven van op kunstgrepen geſpitſte middelmatigheid, de zegepraal van ſlaafſche vleijerij, die zich in alle bogten wringt, de eigenbaat der magt en der eerzucht, welke dikwijls vernielt en ſteeds vernedert. Terwijl men LAFAYETTE zag, met hem ſprak, las men eene der ſchoonſte bladzijden in de geſchiedenis der menschheid, welker inhoud alleen met het geheugen of het leven vernietigd wordt.

MEVROUW DE GENLIS.

Door

Lady MORGAN.

Nevens het donker, echt kloosterlijk gebouw, door de *Karmeliter* nonnen bewoond, eene orde, die eerst zeer onlangs weer herſteld is, ſtaat een kleiner huis, voor zoodanige wereldlijke perſonen beſtemd, welke deze eenzaamheid ten verblijve kiezen. Een bevallige tuin, van dien des kloosters enkel door een' lagen muur geſcheiden, omgeeft hetzelve, aan welks eene einde men het treurig uitzigt heeft op eene kapel, ter gedachtenisſe der, gedurende het ſchrikbewind, alhier op-

ge-

Digitized by Google

geſlotene en vermoorde priesters en bisſchoppen opgerigt. Van dit laatſte gebouw bewoont Mevrouw DE GENLIS thans een gedeelte. Zij ontving mij met eene levendigheid, eene hartelijkheid, die nog geheel den ſtempel droegen eener blijde en openhartige jeugd. Niets hoegenaamd in haren omgang en onderhoud verried haren ouderdom. Alles ademde kracht, leven, vastheid. Zij ſpreekt ſnel, gelijk iemand in het prilst van alle geestvermogens. Ik vond haar in zoo veelvuldige bezigheden verdiept, dat zij al de werkzaamheid der jeugd ſchijnt noodig te hebben, om dezelve te kunnen volbrengen. Toen ik ter kamer intrad, teekende zij bloemen in een boek, dat zij haar *heilig kruidboek* noemt. Zij maalt daarin al de bloemen af, waarvan de bijbel gewaagt. Een ander, dat zij mij vertoonde en *het kruidboek der dankbaarheid* heette, en dat zij juist voltooid had, was vol van de ſmaakrijkſte trofeën en devizen. Zij kon, gelijk zij mij zeide, weinig tijd aan zulke kleine liefhebberijen beſteden. Inderdaad hield zij zich toen bezig met, ten dienſte van haar *Tijdſchrift voor de Jeugd*, uittrekſels uit ontzaggelijk zware boekdeelen *Memoires* te maken, en de uitgave van hare, ſedert in druk verſchenen, *Batuecas* in orde te brengen. En evenwel ontbrak er geene ſnaar aan hare harp, ja dezelve was volkomen geſtemd; rondom lagen nieuwe muzijkſtukken, en, toen ik haar de luit overhandigde, met bede haar op dezelve te hooren, behoefde zij geene enkele ſnaar te ſtemmen. Alles teekende bij haar vastheid en werkzaamheid. Ik kon mij niet wederhouden, haar over deze veelvuldige liefhebberijen, over dezen rijkdom van talenten een compliment te maken. „ o, Dat heeft niets te beduiden!" riep zij; „maar ik laat er mij toch iets op voorſtaan, dat ik twintigerlei handwerken verſta, met ieder van welke ik mijn brood zou kunnen verdienen." — Zij ſprak met veel vuur, maar eenvoudig, ongemaakt, zonder verwaandheid. Eenige *Parijſche* anekdoten, welke ik haar vertelde, deden haar hartelijk lagchen. Wanneer ik haar van de geſchiedenis ſprak van een geheimvol kind, dat zij tot zich had genomen, dat zich altijd geſluijerd vertoonde, en welks gelaat zelfs hare bedienden nooit gezien hadden, verklaarde zij, dat in de ganſche zaak niets geheims was; dat zij twee of drie jonge lieden vergunde bij haar te komen, om hun op de harp onderwijs te geven, ten einde hen tot eene kostwinning in ſtaat te ſtellen; gelijk het haar met CASIMIR gelukt was,

Digitized by Google

die werkelijk een der grootſte, thans levende harpſpelers geworden is. Bij deze gelegenheid kon ik niet nalaten haar te zeggen, dat het mij toeſcheen, dat zij het opvoedingswerk met geestdrift verrigtte. „ Volſtrekt niet," antwoordde zij; „ het heeft mij altijd verveeld; maar thans is het 't éénige, mij overgeblevene middel, om goed te doen." — Men had mij te *Parijs* gezegd, dat Mevrouw DE GENLIS met BUONAPARTE in eenen geheimen briefwisſel had geſtaan; waardoor men, op eene beſchaafde wijze, den aanzienlijken *ſpion* aanduidt. Ik waagde het, op zekeren dag, dit onderwerp aan te roeren. Zij antwoordde, zonder omwegen of de minſte achterhoudendheid: „ BUONAPARTE had mij een jaargeld van 6000 franks geſchonken, en eene woning in het arſenaal. Deze mildheid verbaasde mij te meer, daar ik hem nooit gezien, veel min het geringſte onderhoud met hem had gehad. Ik vroeg: wat ik doen konde, om deze gunst te verdienen? Toen men BUONAPARTE dit antwoord overbragt, zeide hij: *Mevrouw* DE GENLIS *zal mij alle maanden ééns ſchrijven;* maar hij zeide zulks op eene wijze, alsof hij daarin geen het minſte belang ſtelde. Daar mij nu omtrent het onderwerp dezer brieven niets was voorgeſchreven, verkoos ik daartoe de letterkunde, en mengde er nimmer eene ſyllabe politiek in." — Men had mij desgelijks gezegd, dat Mevrouw DE GENLIS hare toevlugt tot het klooſter der *Karmeliterinnen* had genomen, omdat zij de ijdelheden der wereld moede was. Wat daarvan zij, weet ik niet; maar, heeft zij de ijdelheden der wereld vaarwel gezegd, zoo heeft zij evenwel derzelver vreugden en genietingen niet opgegeven. Hare woning kon voor het bidvertrek eener *heilige*, of het *boudoir* eener kokette doorgaan. Blaauw-zijden geplooide gordijnen, albasteren vazen, verschgeplukte bloemen, eene keurige ſlaapſtede in den *Griekſchen* ſtijl hadden een tamelijk wereldsch voorkomen; een groot crucifix echter, het zinnebeeld des demoeds en des lijdens, op haar hoofdkusſen, gebedenboeken onder de vruchten der nieuwe letterkunde, rozekranſen naast de luit en de opgehangene teekeningen, die de wanden verſierden, verkondigden eene roeping, waarvoor de Gratiën verſtommen, en waaraan de Genius zich onderwerpt. Terwijl Mevrouw DE GENLIS mij de vrome reliquien vertoonde, welke deze bevallige cel verſraaiden, maakte zij mij in 't bijzonder op het crucifix opmerkzaam, 't welk aan

Digitized by Google

aan het voeteneinde van haar bedde hing. Hetzelve is van wege de ſchoonheid der bewerking zoo beroemd, dat de Paus, gedurende zijn verblijf te *Parijs*, het liet halen, om het te bezigtigen, en het, vóór hij het terugzond, inzegende. Een rozekrans, die eertijds FENELON toebehoorde, dien deze eerbiedwaardige mensch en bisſchop droeg, en weinige dagen vóór zijnen dood nog met denzelven bad, was natuurlijkerwijze voor haar van groote waarde. — Wanneer de jaren den ouderdom eener vrouwe bepalen, is Mevrouw DE GENLIS niet meer jong. Het is reeds zeer lang geleden, dat GRIMM van haar ſprak, als van „ eene jonge dame, welke ſlechts van wege hare bevallige ſtem en ſchoon harpſpel bekend was." Dan, in weerwil van hare magerheid en ranke geſtalte, is zij tot heden van alle afneming verſchoond gebleven: haar zwart oog is vol vuur en uitdrukking; hare trekken zijn, wel is waar, reeds ſlap, hoewel ſterk geteekend, hare kleur wit en bleek, maar de ſporen des ouderdoms zijn gering, ja ſchier onzigtbaar. Bijaldien ook hare geſtalte niet zóó veel jeugd, haar uitwendig voorkomen niet zóó veel kracht uitdrukt als haar geest, men vindt echter in dezelve nog zeer weinig van die treurige trekken, welke de onzigtbare, verwoestende hand des tijds, langzaam en onmerkbaar, dikwijls in veel vaſtere ſpieren en friſcher vleesch groeft.

DE SLAAF VAN ALGIERS.

(*Vervolg van bl.* 678.)

Eens dacht ik in den ſlaap, dat ik mijnen naam angſtig hoorde uitſpreken, waarvan ik echter niet ontwaakte. Hoe verſchrikte ik, toen ik, eenige oogenblikken daarna, door eenen harden ſtoot in de zijde gewekt werd, en vijf bruingele menſchen bij mij zag ſtaan, die den gebonden PIETRO tusſchen hen hielden, en zich gereed maakten om mij even zoo te behandelen! Zij ſpraken eene taal, waarvan ik geen woord verſtond. Ik was buiten mijzelven, en kon geen beſluit nemen, zoodanig had mij alles verbaasd. Ik beproefde om die Barbaren door ſmeeken te bewegen; vergeefs. Zij deden mij mijne naauwelijks drooge kleederen aantrekken, bonden mij de handen op den rug, en ſtieten mij, toen ik weigerde met hen te gaan, met de kolf van een geweer voort. Ik was zoo

Digitized by Google

vermoeid en krachteloos, dat ik naauwelijks eenen voet kónde bewegen. Alles was voor mij als een verschrikkelijke droom, en ik had moeite, mij van de mogelijkheid te overtuigen. Men bragt mij bij PIETRO, die geheel moedeloos daar stond. „Maar, PIETRO!" zeide ik, „wie zijn die menschen? Welk voornemen hebben zij?"

Zoo bedaard en moedig PIETRO in den storm geweest was, zoo bedeesd en kleinmoedig was hij thans. „Mijnheer!" zeide hij snikkend, „ik weet het niet. Waarschijnlijk zullen wij binnen weinige dagen op eene slavenmarkt verkocht worden."

Dit denkbeeld was nog niet in mij opgekomen. Hetzelve ontnam mij allen moed, en mijne verbeelding verplaatste mij reeds in eene woestenij, waarin ik, als lijfeigen slaaf van den eenen of anderen dwingeland, het veld zoude moeten bearbeiden. Duizendmaal wenschte ik, liever in de golven omgekomen te zijn.

In onze geleiders merkte ik een' zekeren angst op, dien ik mij niet kon verklaren. Zij zagen gedurig om; telkens ging één van hen verre vooruit, terwijl PIETRO en ik met de anderen volgden, en gedurig kozen zij de ongebaandste wegen. Dien nacht bleven wij in een klein bosch, en eerst tegen den avond van den volgenden dag scheen de angst onzer geleiders te eindigen; zij werden stout en vrolijk; zij zongen op den weg, en namen ons onze boeijen af. Reeds dit kwam mij in de eerste oogenblikken als een groot geluk voor.

Het was op eenen middag en zeer warm, toen wij aan een dorpje kwamen, hetwelk enkel uit hutten bestond, en digt bij eene beek gebouwd was. Ik zag met verwondering, dat langs dit ellendige dorp een schoone en wel onderhouden weg liep; waaruit ik opmaakte, dat vele reizigers hier voorbij kwamen. Onze geleiders gaven ons onzen gewonen maaltijd, welke uit rijst en vruchten bestond, en legden zich dan in de schaduw der boomen neder. Zij sloegen weinig acht op ons; want slechts één van hen waakte, terwijl de andere vier sliepen. Gaarne hadde ik eene poging gedaan om te ontvlugten, konde ik PIETRO maar daartoe bewegen. „Die schelmen zijn overtuigd, dat wij hun niet kunnen ontloopen," zeide hij; „daarom zijn zij zoo gerust."

Ik zat nu treurende bij de beek, toen eenige ruiters voorbij reden. Twee derzelven schenen aanzienlijker te zijn dan de

Digitized by Google

de anderen; kleeding en paarden gaven zulks te kennen; de vier anderen ſchenen bedienden te zijn. In ſpijt van het zwartbruine gezigt en den grooten knevel, had de een zoo veel goeds en hartelijks in zijn wezen, dat ik naar de gelegenheid wenschte, mij bij hem te kunnen bekend maken. Bij de beek ſtegen zij af; de een liet daarbij een' doek vallen; ik ſprong toe, en overhandigde denzelven. Hij zag mij vriendelijk aan. Dit reeds gaf mij eenige vreugde; maar nog meer, toen hij mij eenige *Italiaanſche* woorden zeide, de vraag behelzende, vanwaar wij kwamen? Ik was der tale niet magtig genoeg, en riep PIETRO, die hem onze lotgevallen verhaalde. Eindelijk ſprak ik, zoo goed ik kon, en bad hem om zijne beſcherming. Hij haalde de ſchouders op, en betuigde, dat hem zulks bij den besten wil onmogelijk was, omdat wij ſlaven van den Dey van *Algiers* waren, die ons waarſchijnlijk aan zijne gunſtelingen ten geſchenke zoude geven.

Onze geleiders ſchenen op deze aanzienlijke mannen weinig acht te ſlaan, en behandelden dezelven veeleer met eene onverſchilligheid, die ik volſtrekt niet kon begrijpen, maar die geenszins bijdroeg, om mijne uitzigten in de toekomst op te helderen. In de diepſte droefheid en moedeloosheid verzonken, lag ik aan de beek; PIETRO lag naast mij. Hij had van de reizigers vernomen, dat wij thans in het gebied van den Dey van *Algiers* waren, en dat men ons binnen de grenzen van *Tunis* gevangen genomen had.

Thans ſtegen alle die verſchrikkelijke beelden, welke ik van het lot der Christenſlaven uit beſchrijvingen en verhalen mij gevormd had, in mijnen geest op, en mijne wanhoop klom met elk oogenblik. Zonder iets te kunnen doordenken, volgde ik geheel werktuigelijk onze geleiders, die ons door verſcheidene kleine dorpen leidden, en ons den inwoneren vertoonden, aan welker beſpotting wij nu blootgeſteld waren, en uit welker gebaren wij zelfs moesten befluiten, dat wij ten dood veroordeeld waren.

Met dit doodsgevoel gingen wij nog eenige dagen, toen wij de ſtad *Algiers* op eene hoogte voor ons zagen liggen. Voor de ſtad moesten wij uitrusten, en ons in eene beek baden en reinigen; toen geleidde men ons door de poort in de ſtad zelve.

Met eenen angst en benaauwdheid, welligt in die mate nog door geen mensch gevoeld, ging ik tusſchen mijne geleiders

Digitized by Google

door de ſtraten der ſtad. Met elken ſtap vermeerderde die angst; te meer, daar ik de treurige opmerking maakte, dat niemand op mij eenige acht ſloeg. Mijne éénige hoop was, dat men mij voor iemand zoude brengen, welken ik ons geheele geval konde verhalen, en die ons dan de vrijheid zou hergeven. Maar — ook deze hoop mislukte. Wij hadden een uur gegaan, toen wij voor een groot, afzigtelijk ſteenen gebouw kwamen, voor hetwelk twee *Turken*, met ontblooten zwaarde, als ſchildwacht ſtonden. Een onzer geleiders ging bij de wacht, ſprak met haar, en nu moest ik met PIETRO door de geopende poort op eene groote, woeste plaats gaan, welker gebouwen met de ijzeren traliën er al te verſchrikkelijk uitzagen, om mij niet te doen weigeren. Eenige ſlagen met de kling maakten mij gehoorzaam; de poort werd achter ons geſloten, en wij werden nu, aan de regter zijde der plaats, in een gebouw geſleept, welks binnenſte nog akeliger was, dan de plaats zelve. Duister was de gang, die geen venſter had, en alleen het licht van boven ontving. Een *Turk*, die van de wacht was medegegaan, opende hier eene deur, ſtiet ons naar binnen, en onze geleiders verlieten ons, zonder een woord met ons te ſpreken.

De gevangenis, waarin wij zaten, was vochtig en koud; een vuile ſtank heerschte in dezelve; het weinige licht kwam door een, met ijzeren traliën voorzien, gat in den muur, hetwelk echter zoo hoog was, dat niemand daardoor konde zien. In het eerst meenden wij, alleen te zijn; maar weldra hoorden wij, dat wij nog meer deelgenooten in ons ongeluk hadden, die, even treurig als wij, in eenen hoek der gevangenis zaten. Ik ſprak hen aan; niemand verſtond mij; ſlechts eenige droevige zuchten verbraken de doodsſtilte. Het was des ochtends, toen wij in de gevangenis werden gebragt. Geen onzer geleiders zag verder naar ons om; men liet ons onmeêdoogend aan ons treurig lot over, zonder de minſte deelneming in onze ellende te toonen. Eerst na eenige uren bragt men ons den gewonen ſlavenkost, welke natuurlijk te grooten afkeer in mij verwekte, dan dat ik denzelven konde nuttigen. Geheel krachteloos wierp ik mij op den vochtigen grond neder; de koelte der gevangenis en mijne vermoeidheid waren oorzaak, dat ik, onaangezien de vele gewaarwordingen, welke mijne ziel doorkruisten, in eenen diepen ſlaap viel. Hoe lang ik in dezen bedwelmenden ſlaap gelegen heb, weet

Digitized by Google

weet ik niet. Ik werd gewekt, en drie of vier mannen, waarvan de een *Fransch* tot mij ſprak, bevalen mij, hen te volgen. Reeds de eerſte klank in mijne moedertaal was een heldere ſtraal der zoetſte hoop voor mij. Ik dacht mijne vrijheid weldra te herkrijgen; en hoewel ik alles verloren had, hoewel ik, zelfs bij herkregen vrijheid, in deze vreemde luchtſtreek, omringd van zoo vele gevaren, altoos nog ellendig genoeg was, dit alles achtte ik niet. Ik dacht ſlechts aan de moeite eener langere reis naar mijnen oom; en hoe ſpoedig was deze moeite verwonnen!

Maar hoe werd ik door deze hoop misleid! Ik vroeg hem, die mij aangeſproken had, maar die mij even hard behandelde als de overigen, waarheên men mij geleidde? — „ Dat zult gij wel zien," antwoordde hij ſtuursch. — „ Ik zal immers mijne vrijheid herkrijgen?" — „ Gij? Uwe vrijheid?" zeide hij met eenen beſchimpenden lach. „ Sedert wanneer geeft men de vrijheid aan betrapte zeeroovers, die eerder verdienden in een' kuil geworpen te worden?" — Deze woorden maakten mij geheel moedeloos; ik wist niet, wat ik denken, wat ik zeggen moest. Bevend, en van het voorgevoel mijner eindelooze ellende geheel neêrgebogen, volgde ik. Eene deur, welke niet verre van mijne gevangenis was, werd geopend. De zaal was verlicht; eenige aanzienlijke *Turken* lagen daar op kusſens; ik durfde dezelven naauwelijks aanzien, want ik zag geen gelaat, waarop ik medelijden en deelneming konde lezen. Aan de deur moest ik blijven ſtaan, omgeven van de wacht, die mij hierhenen had gebragt. De aanzienlijkſte ſprak met eenen anderen, die naast hem zat; vervolgens keerde hij zich tot mij, en vroeg mij in het *Fransch*, wie ik was, en hoe ik hier gekomen ware? Ik gaf hem een getrouw verhaal van mijne reis, en van de oogmerken, waarmede ik dezelve had ondernomen. De regters ſchudden het hoofd, en verklaarden dit voor eene logen, om mijzelven te bevrijden, hetwelk mij echter niet zoude gelukken. Een van hen vroeg mij, of ik niet mede op het ſchip was geweest, waarvan het ſcheepsvolk, vóór eenige dagen, op de kust van *Bugiah* geland was, aldaar eenige landgoederen geplonderd, eenige aanzienlijke *Turken* medegenomen had, en toen naar *Tunis* gevlugt was? Ik ontkende, daaraan deel te hebben genomen, en verklaarde, van zulk eene rooverij niets te weten; ik herhaalde nog eens de geſchiedenis mijner reis, welke echter niet ten einde gehoord,

Digitized by Google

maar doordoor afgebroken werd, dat een van de ſoldaten met de kling mij eenige ſlagen moest geven. Ik ſchreeuwde om ontferming; de regter werd ſlechts te meer vertoornd; op zijn bevel moesten de ſoldaten mij nederwerpen en binden. De een hield mijne voeten in de hoogte, terwijl de ander, met een' dikken geeſelriem, mij de maakte voetzolen aan ſtukken ſloeg. Even zoo ging het den armen PIETRO, die even min als ik aan de aangetijgde misdaad deel had, even weinig beſlijden kon, wat hij niet misdreven had. De regters lieten ons wegbrengen. Met welke gewaarwordingen ik den weg naar de gevangenis terug ging, behoef ik niet te zeggen. Mijn ligchaam en mijne voeten waren bloedig gekwetst, mijn hart tot berſtens toe beklemd, en nergens een ſtraaltje van hoop, dat mijn lot zoude veranderen. Ik vroeg den geleider, welken ik te voren had aangeſproken, naar de oorzaak mijner harde behandeling. Hij ſcheen iets menſchelijker te zijn geworden, toen ik hem met tranen betuigde, dat de manſchap van ons verongelukt ſchip nooit zulke roovertijen had gepleegd. Hij betuigde mij, dat hij, na mijn verhaal, zelf van mijne onſchuld overtuigd was; maar dat zoude mij weinig baaten. Ééne uitkomst was nog mogelijk: misſchien werden eenige van de wezenlijke roovers gevangen; want dat men daar op uitging. Indien deze nu voor de regters mijne onſchuld verklaarden, dan konden wij op onze vrijheid ſtaat maken. Een ſlaauwe ſtraal van hoop, — en toch verſterkte hij mij. Ik bad mijnen geleider, zich mijner te ontfermen — de mensch blijft altijd mensch — ook hij werd getroffen door de geſchiedenis mijner lotgevallen. Hij beleed mij, dat hij een geboren *Franschman*, en van wege een tweegevecht uit zijn vaderland gevlugt was; dat hem niets anders was overig gebleven, dan naar *Algiers* te gaan, en aldaar den *Turkſchen* godsdienst te omhelzen. Hij betreurde mijn lot, en voorſpelde mij, dat ik voorzeker de ſlaaf van den eenen of anderen aanzienlijken *Turk* zoude worden; maar dat deze toeſtand weinig verſchrikkelijks voor mij zoude hebben, daar ik de bouwkunde verſtond en teekenen kon.

Ik hield dit voor eene vleijende geruſtſtelling, op welke ik weinig ſtaat maakte; mismoediger en wanhopiger dan immer kwam ik in mijne gevangenis terug. Het uitzigt, hetwelk de Renegaat voor mij geopend had, en zijne beloofde medewerking, waren te onbeduidend, om daarop te rekenen.

Acht

Digitized by Google

Acht lange, verſchrikkelijke dagen waren verloopen; mijn lot was altijd hetzelfde gebleven, toen eens, op eenen morgen, twee Renegaten, met eenige *Turkſche* ſoldaten, in mijne gevangenis traden. Zij noemden mijnen naam; ik trad voor, en moest hen volgen, nadat zij aan den gevangenbewaarder een papier hadden gegeven, hetwelk hij oplettend las, en waarbij hij mij even oplettend aanzag. Mijne geleiders bragten mij in een grooter vertrek; hier was een bad; ik moest mij reinigen; men gaf mij eene andere kleeding van eene dunne katoenen ſtof en eenen ligten mantel. Aldus verliet ik dit huis, zonder mijnen lotgenoot PIETRO nog eens te kunnen zien. Wij gingen door verſcheidene ſtraten, aan beide zijden met winkels bezet, naar een paleis, voor hetwelk twee ſchildwachten ſtonden. Op de plaats, waar ik alleen bleef, was eene zeer ſchoone fontein met beelden, welke waarſchijnlijk eertijds eenen ouden tempel verſierd hadden. Bijkans een uur ſtond ik hier alleen. Het aanſchouwen van dit, voor mij zoo gewigtig, gedeelte der bouwkunst, de vrije lucht en de verkwikkende reiniging van het bad deden mij voor een oogenblik mijne ellende vergeten, toen een der Renegaten uit het paleis trad en mij wenkte.

Bevend van verwachting, vrees en hoop, trad ik in eene zaal, waarin een geheel *Turksch* huisgezin vergaderd was. De vader zat op een prachtig kusſen; naast hem ſpeelden twee zeer lieve jongens; eene vrouw, met eenen ligten ſluijer overdekt, zat op een ander kusſen. De Renegaat verliet de zaal; ik bleef alleen. De *Turk* had eene rol van parkement in de hand, welke hij oplettend inzag. Hij ſprak mij in het *Fransch* aan. Ik moest hem een opregt tafereel mijner geſchiedenis ontwerpen. Ik deed het, bewees mijne onſchuld aan den gepleegden roof, en bad om mijne vrijheid.

„ Die hangt niet van mij af," was het antwoord. „ Gij behoort mede tot de geſchenken, welke de Dey mij zendt; gij zijt mijn eigendom, en van dit oogenblik af de opvoeder mijner kinderen."

Ik weende. Een van de jongens kwam bij mij; hij ſcheen met deelneming mijne tranen te zien; hij ſprak mij met een vriendelijk gelaat aan; maar ik verſtond die taal niet. Ik naderde den Heer zelven; ik wierp mij voor hem neder, en omvattede zijne knien; ik ſprak uit mijn hart; ik zag, dat hij niet ongevoelig bleef, toen ik hem mijne jeugd en het oog-

Digitized by Google

oogmerk mijner reis schilderde. Met een vriendelijk gelaat beval hij mij op te staan, en verzekerde mij, dat het alleen van mijn gedrag zoude afhangen, of ik hier in het paleis zijn vriend, of op een zijner landgoederen zijn slaaf wilde zijn.

Dit was voorzeker troost; maar hoe gering! Ik moest dus slaaf zijn, en mijn lot zoude van de willekeur van éénen mensch afhangen. Welk eenen invloed kon en moest eene voorbijgaande luim, het eigenbelang, of eene te leur gestelde verwachting, op mijn geheele lot hebben! Ik verliet de zaal niet vrolijker; buiten vond ik den Renegaat, die mij mede in zijne kamer nam, welke vrij klein was. Het scheen, dat den Renegaat aan mijn vertrouwen veel gelegen was. Hij bood zich tot alle diensten aan; maar, helaas! onder dezelven was er geen, die mij slechts het verste uitzigt op mijne vrijheid gaf. Stil, en om mijn wreed lot alles vergetende, zat ik daar; niets trof mij; ik was voor alles onverschillig; ik lette op niets, de Renegaat mogt mij zeggen, wat hij wilde.

Deze man had iets zoo oorspronkelijks, dat ik, in elken anderen toestand, tot lagchen zoude genoodzaakt geweest zijn. Hij merkte het op, dat zijne verhalen en grappen even min, als zijne grootspraak van zijnen invloed bij dit huisgezin, mijnen diepen kommer konden verstrooijen; maar, in plaats van daarover boos te worden, hervatte hij zijne schertsende luim, verdubbelde hij zijne vrolijke invallen. Natuurlijk was ik juist het tegendeel; ik gevoelde mij door alle de ongerustheden, door het verblijf in de gevangenis, door de behandeling, en vooral door het uitzigt op de mij dreigende slavenketen, zoo vermoeid en uitgeput, dat ik bijkans vreesde te bezwijken.

Muley — zoo heette de Renegaat — merkte dit op. „ Hoor eens, vriend! " zeide hij; „ als gij zoo voortgaat, dan verbittert gij uw leven. Onze Heer kan alles verdragen, slechts geene norsche en droevige gezigten. Maak niet, dat hij uw vijand wordt. Hij is bijzonder driftig, en heeft het gebrek, dat hij in koelen bloede volbrengt, waarmede hij in drift dreigt. Hebt gij ééns zijne gunst verloren, dan zijt gij ook weldra op een van zijne landgoederen, en kunt daar, bij den akkerbouw, zoo lang de diensten van een paard verrigten, tot dat gij omverre valt. Ik was ook, zoo als gij thans zijt; maar in de eerste uren ben ik reeds veranderd."

„ Men brenge mij, waarheen men wil," was mijn antwoord.

Digitized by Google

woord. „ Men ontneme mij het leven; het is mij onverschillig, ja tot last. Wordt hetzelve mij niet door het lot ontnomen, dan beroof ik zelf mij daarvan. Een mes wordt gemakkelijk gevonden."

„ Laat dat niemand hooren," viel MULEY mij angstig in de rede, „ of gij wordt aanstonds in een' diepen kuil geworpen, en kunt aldaar levend den gieren tot voedsel verstrekken. Om uzelfswille bid ik u, verander toch! Misschien is dit de weg, langs welken gij, binnen een jaar, uwe vrijheid verkrijgt, op welke gij anders niet moogt hopen. Onze Heer heeft veel goeds."

De goede man weende, toen hij dit zeide. Mij troffen zijne tranen; de mijnen vloeiden, — eene verligting, die ik in vele dagen niet gesmaakt had. MULEY zag mijne tranen. Hij reikte mij de hand toe.

„ Hoor eens, vriend!" zeide hij, „ gij hebt eene hartsterking noodig; ik ook."

Met deze woorden sloot hij de deur zijner kamer, ging in een klein zijvertrek, en kwam met eenige flesschen wijn terug. — „ Zie hier, vriend," zeide hij lagchende, „ wat ik van mijn Christendom nog overig hebbe! Toen ik *Turk* werd, moest ik den wijn afzweren; en toen zwoer ik tevens, dezen niet te laten verdroogen."

Ik wist in dit oogenblik niet, of ik den man om zijn afgezworen geloof meer verfoeijen, dan om zijne deelneming in mijn lot meer beminnen moest. Misschien was het eerste mijn pligt; maar — men verplaatse zich in mijnen toestand. Zoo veel merkte ik aan het piterlijke van MULEY op, dat hij bij dit huisgezin zeer gezien was; want allen behandelden hem met eene zekere onderscheiding. Wanneer ik aan mijzelven dacht — en wie zoude in mijnen toestand dit niet gedaan hebben? — dan moest ik trachten, zijn vriend te worden. Wij zetteden ons aan een tafeltje; de flesschen werden geledigd; mijn hart werd verlicht, omdat bij elk glas, hetwelk ik dronk, een deel van het gevoel mijner ellende uit mijne ziel verdween.

„ MULEY," zeide ik, „ zijt gij dan waarlijk een Christen geweest?" — „ Ja, LOUIS! ik had de keuze, of naar *Cayenne* overgebragt te worden, of den *Turkschen* godsdienst aan te nemen. Er was geen middelweg. En toen dacht ik, de Hemel zoude het met mij zoo naauw niet nemen." — „ Wat lands-

Digitized by Google

landsman zijt gij dan?" — „Een *Franschman*, zoo als gij. Ik was Officier; mijn Overſte was mijn ergſte vijand, en zocht altijd verhaal op mij; in den dienst zeide hij mij niets, maar in 't geheim en ter ſluik beleedigde hij mij onophoudelijk. Nu, ſtil daarvan! Drink maar! Het einde van het lied was, dat ik hem uitdaagde en doorſtak. Ik moest vlugten; ik ging hierhenen; men wilde mij uitleveren; ik werd een *Turk*. Zie, dat is mijne geheele geſchiedenis; ik denk niet meer aan haar; dus geen woord meer daarvan. Laat ons nog eens drinken!"

Onder het drinken verhaalde hij mij, dat hij zich, door zijne weinige kundigheden als Ingenieur, bij zijnen Heer had aanbevolen; maar dat het hem leed deed, dat hij hem thans, bij eenen ondernomen bouw, niet zoodanig konde helpen, als hij wel wilde. „Konde ik dat," zeide hij verder, „dan ware ik geborgen; maar ik verſta, helaas! niets van de burgerlijke bouwkunde."

„En dat is juist mijn vak," zeide ik; „ik ben bouwmeester, en meen mijn beroep te verſtaan." — MULEY ſprong van vreugde op, en omhelsde mij. „LOUIS!" zeide hij, „dan hebt gij niet alleen uw gelnk, maar ook het mijne in uwe magt. Onze Heer heeft reeds lang naar zulk eenen man gezocht; maar in *Algiers* konde hij hem niet vinden. Zelfs onder de *Franſchen*, die men uit *Egypte* hierheen bragt, was er geen. Ik wil aanſtonds met hem over u ſpreken." — „Neen, neen; doe dat niet! Ziet hij eerst, dat ik hem onontbeerlijk ben, dan krijg ik nooit mijne vrijheid weder." — „Gekheid! gekheid! Gij krijgt uwe vrijheid niet, maar duizend gelegenheden om die zelf te nemen. Hoe goed ik het ook hebbe, ik ga toch met u; in ons vaderland heerscht thans weder orde; ik ga met u: vaderland is en blijft toch altijd vaderland! — Laat ons klinken: het vaderland!"

„Het vaderland!" herhaalde ik, waarbij de tranen uit mijne oogen drongen. Ik dacht aan mijne arme zuster, aan mijnen oom, aan alle mijne vroegere uitzigten; de droefheid greep mij zoo veel te ſterker aan, daar mijne zenuwen door den lang ontbeerden wijn nog meer geſpannen en geprikkeld waren. MULEY deed alles om mij te troosten; maar zijn troost baatte weinig, daar mijn verlies en mijne mislukte ontwerpen te verſchrikkelijk voor mijne ziel ſtonden, en zich daarover wreekten, dat ik dezelven voor eenige oogenblikken konde vergeten. Ik bad MULEY, mij aan mijne een-

Digitized by Google

eenzame droefheid over te laten; ik wilde, door eenen ſtroom van tranen, mijn hart lucht geven. MULEY deed het; maar nam tevens alles mede, wat hij meende een middel tot zelfmoord te kunnen zijn.

Uit het venſter van het vertrek, waarin wij waren, konde ik de plaats overzien, op welke, onder de ſchaduw van eenen boom, de twee lieve jongens ſpeelden. Bij hen was een jonge ſlaaf, uit wiens gelaat ik opmaakte, dat hij een inboorling des lands was. Toen de woedende ſmart mijner ziel eenigzins bedaard was, zag ik ſprakeloos en onbewegelijk naar de kinderen. Ik dacht aan mijne ſchuldelooze kindſchheid, waarin ik, daar mijne moeder reeds dood was, even zoo met mijne zuster ſpeelde. MULEY, die teruggekomen was, zag, hoe oplettend ik die kinderen aanſchouwde.

„Hoor eens, LOUIS!" zeide hij, „die twee zijn de lievelingen van onzen Heer. Zij zijn een paar aanvallige jongens; hunne moeder is eene *Italiaanſche* Christinne; gij hebt haar voorzeker gezien?" — Ik antwoordde hem, dat ik wel eene vrouw gezien had, zonder verder op haar te letten. — „Zij heeft nog eene zuster bij haar, een zeer beminnenswaardig meisje. De ſlaven hebben het haar te danken, dat hun lot zoo dragelijk is, wanneer zij het met dat van anderen vergelijken."

MULEY verhaalde mij nog meer, toen wij het gerucht van komenden hoorden. MULEY nam angſtig de flesſchen en glazen weg: „Er kome, wie wil," zeide hij, „ons Chriſtendom mag niemand opmerken."

(Het vervolg hierna.)

DE

KORTSTE DAG.

Vrienden! ziet, het jaar vlugt heên;
't Spoedt zich voort met raſſche ſchreên;
Ziet het ſnel naar d'eindpaal jagen;
't Meet zijn during ſlechts bij dagen;
Maar, aleer het ſcheiden mag,
Brengt het ons den kortſten dag.

Ziet,

Digitized by Google

Ziet, die ſombre dag breekt aan!
Ziet hem aan de kimmen ſtaan.
Maar, gehuld in nevlig duister,
Maar, beroofd van zonneluister,
Niet van blonde Auroor verzeld,
Rijst hij treurig over 't veld.

Laat het ſchittrend zonneſpoor
Febus gloênde kar niet door?
Volgt de hemel wet noch orden?
Zal het nimmer morgen worden?
Zwicht de blijde dagbodin
Voor de grootſche nachtvorstin?

Hoort gij gindſche dorpklok ſlaan?
't Uurwerk wijst den middag aan.
't Klinke u onverwacht in de ooren;
Maar, de dag is half verloren:
Haast beſpiedt uw zoekend oog
De avondſtar aan 's hemels boog.

Vrienden! ziet, daar klimt de maan;
't Oosten voert u d'avond aan;
't Wordt reeds donker om u henen:
Hemel! is de dag verdwenen?
Heeft hij 't perk ten eind geſneld,
Eer zijn komst u werd gemeld?

't Is zoo: dan, wat vraag ik meer?
't Is der tijden wiſſelkeer,
Door Gods wijsheid voorgeſchreven:
't Jaar komt u het affcheid geven:
Maar, aleer het ſcheiden mag,
Brengt het ons den kortſten dag.

Vrienden! hoe, gij weent en zucht,
Dat dees dag u is ontvlugt?
Groot was de omvang van uw pligten;
Elk moest heden veel verrigten,
Veel, dat niet voleindigd wordt;
Want de dag valt u te kort.

Som-

Digitized by Google

Sombre dag! gij zijt het beeld
Van het lot, ons toebedeeld;
Gij de ſpiegel van het leven,
Van ons pogen, van ons ſtreven
Op de korte levensbaan,
Waar wij worden en vergaan.

Alles, wat de wereld heeft,
Alles, wat de wereld geeft,
Al haar wellust, al haar plagen
Zijn als korte winterdagen:
Alwat hier voor 't oog verſchijnt,
Duurt kortſtondig en verdwijnt.

't Kind draagt, op den moederſchoot,
Reeds de zaden van den dood
Met zich bij de kiem van 't leven;
't Wordt geboren om te ſneven.
Alles wisſelt ſpoedig af:
Naast het wiegje gaapt het graf.

Gij, die tachtig winters telt,
Aan uw ſtarend oog ontſnelt;
Grijsaard! ſpreek, wat zijn toch jaren,
Die in 't niet zijn weggevaren,
Met hun blijdſchap en geklag? —
't Beeld van 's winters kortſten dag.

Maar, mijn vrienden! weet gij dit,
Voelt, wat ſchat gij dan bezit!
Hij moet groot en kostbaar wezen,
Als gij zijn verlies moet vreezen.
Voor zoo ligt verliesbaar goed
Zij de meeste zorg gevoed!

't Leven heeft zoo veel waardij,
Maar het gaat zoo ras voorbij;
't Snelt daarheen, gelijk de dagen,
Die het jaar ten grave dragen;
Ja, zij zijn het treffend beeld
Van het lot, ons toebedeeld.

Digitized by Google

Teeder knaapje! smaak de vreugd,
U beschoren in uw jeugd;
Maar vergaap u aan geen schimmen:
Zie de zon naar 't zuiden klimmen:
Weet, wat kommer gij u teelt,
Als ge uw' morgenstond verspeelt!

Stervling! ach, verbeuzelt niet,
Wat u 's levens middag biedt!
Zie hem nadren en verschijnen,
Zie hem worden en verdwijnen;
Ras bereikt hij 't eind van 't perk:
Op dan, vrienden! op, aan 't werk!

Is de middag kort van duur,
En verschijn het avonduur,
Eer wij 't weten of bedenken,
't Moet onz' ijver voedsel schenken:
Vrienden! neemt den dag te baat,
Eer zijn schijnsel u verlaat.

Die een kind der wijsheid wordt,
Acht des levens during kort;
Maar hij woekert met de stonden,
Aan zijn broos bestaan verbonden,
En de taak, die op hem wacht,
Wordt met lust en vreugd volbracht.

Onwaardeerbaar is de tijd,
Dien de dwaas onnut verslijt.
Snel moog hij uw oog ontvlugten,
Gij hebt geen verlies te duchten:
Hem, die vlijtig heeft gezaaid,
Voegt het, dat hij vrolijk maait.

Nimmer sla uw boezem bang;
Dure uw dagwerk kort of lang:
Wordt er altijd taak gevonden,
't Loon is ook aan 't werk verbonden:
Nooit wordt goede wil veracht,
Poogt ge slechts met al uw kracht.

Val-

Digitized by Google

Valle u de arbeid zoet of zuur;
Zij hij kort, of lang van duur;
Werkt gij in den bloei der jaren,
Of gesierd met zilvren haren, —
Vrienden! arbeidt toch met lust:
De avondstond bereidt u rust.

Wél hem, die zijn zoetste vreugd
Vindt in 't zalig werk der deugd!
Vrienden! wilt het vast gelooven,
Niets kan hem die vreugd ontrooven;
Hij kan juichen, onder 't leed:
„ 'k Heb mijn' dag toch goed besteed!"

Aan het eind van 't levensperk
Staat de groote Heer van 't werk:
Hij zal wis, voor 't vlijtbetoonen,
Zijn getrouwe dienaars loonen:
't Loon is groot, dat hun gewordt,
Was hun dag hier lang of kort.

1817. W. H. WARNSINCK, BIZ.

DE MOEDER
AAN HAAR EN ZUIGELING.

Kom dan, kom dan, dierbaar wicht!
De oogjes willen nog niet digt:
Kom dan, reik me uw handjes tegen.
Hebt gij nog al — nog al dorst?
Zie, daar is de moederborst,
Nogmaals voor u losgeregen.
Jongen, voor wien anders toch
Volt haar God zoo mild met zog?

Zie! nu lacht en lonkt hij weer.
Nu dan, jongen! leg u neêr;
Woel en wieg in moeders armen:
Daar stilt elke kinderklagt;

't Hoofdje ligt en slaapt er zacht:
Zoo kan dons noch purper warmen!
Nergens is een wieg gespreid,
Daar ge 't beter nederleit.

Wie is, jongen! zeg het mij,
Rijker nog dan ik en gij,
Rijker met zijn aardsch vermogen?
Vader vraagt het honderd keer:
Vrouw, wat wenscht en wilt gij meer,
Moeder, die uw kind moogt zogen?
Ja, waarachtig, ik ben rijk!
Jongen, vader heeft gelijk.

Neen, geen aardsche rijksvorstin
Smaakt dat in haar hofgezin,
Kent dat in haar grootsche woning:
Zij heeft met haar eigen bloed
Nooit haar eigen kroost gevoed,
Nooit de kinders van den koning:
De arme, met haar' rang en schat,
Heeft nog nooit geluk gehad!

Droeve moeder! hulploos kind!
Och, het krijt zich de oogjes blind,
En zij mag zijn leed niet susten!
Vreemde bijstand, veil voor elk,
Laaft het met gehuurde melk,
Troost het met betaalde kussen;
Maar geen warme moedermin
Tintelt er of leeft er in.

Nu dan, jongen! lesch den dorst;
Wieg en slaap aan moeders borst;
Houd er 't mollig handje tegen:
U behoort zij, u geheel:
Kostbaar, jongen, is uw deel!
Nu dan, drink en smaak den zegen;
Neem, wat in mijne aders vliet:
Koningskindren mogen 't niet.

Digitized by Google

MENGELWERK.

HET OUDE JAAR.

Weder een jaar voorbij! — Hoe ſpoedig verloopen de jaren onzes levens!

Men kan wel verzekerd zijn, dat deze zoo bekende ſtelling der ervaring op den dag van heden reeds dikwijls is uitgeſproken, en dikwijls nog zal herhaald worden. De dag zelf herinnert ons levendig daaraan. Verdwenen is nu weêr een van onze levensjaren; en, wanneer wij terugzien, dan ſchijnt dit aanzienlijk getal van dagen tot uren, en dat duizendtal van uren tot minuten ingekort te zijn.

Maar, het gaat met deze ſtelling even als met vele anderen: hoe meer bekend zij naar de letter zijn, en hoe meer zij gebezigd worden, des te meer worden zij ook misbruikt, des te meer verliezen zij, in de toepaſſing, hare waarde, des te meer verdwijnt de geest, welke in dezelven leefde, en de doode letter blijft alleen over. Hoe velen herhaalden het, dat de jaren des levens ſpoedig verloopen, zonder iets bepaalds daarbij te denken; en echter is deze ſpreuk, om meer dan éene reden, leerzaam, of kan ten minſte leerzaam voor ons worden.

„Spoedig verloopen de jaren des levens, en met hetzelve ons lijden." Wie is er onder ons, die in het afgeloopen jaar niet nu en dan eenen wensch te leur geſteld, eene hoop verijdeld zag? Hoe menigeen ondervond verdriet, verlies en droevige dagen, welke hem heete tranen afperſten! Wie aan zulke droevige dagen terugdenkt, die zal zich herinneren, dat het hem in dien tijd toeſcheen, als konde hij zijn verdriet niet verkroppen, zijn verlies niet overleven, zijn lijden niet verduren, en als hadde de toekomst geene vreugde meer voor hem. En, ziet daar! het verdriet is verkropt,

Digitized by Google

het verlies overleefd, het lijden verduurd. Met eene zachte hand droogde de tijd zijne tranen af, en maakte zijn hart weêr vatbaar voor de vreugde. — — — — —

Ja, wat nog meer is, ligt er tusschen den dag der smart en den beteren tegenwoordigen tijd eene grootere tusschenruimte, dan geeft de herinnering aan doorgestaan lijden zelfs genot. In den beginne is het wel nog een gemengd gevoel van vreugde en smart, misschien nog van tranen verzeld — maar van tranen, welke geene onstuimige beweging, maar vrede in het hart voortbrengen. Ongemerkt wordt het onaangename der gewaarwording altijd meer verdrongen, en het genot van het aangename wordt zuiverder. Aangenamer is de lente na den ruwen winter, genoegelijker zijn de stralen der zon na het onweder. Door gelijke afwisseling wordt de dag, waarop ons een, hoewel matig, geluk te beurt viel, een' feestdag. De herinnering aan doorgestaan lijden heeft in zichzelve, even als de herinnering aan volbragten moeijelijken arbeid, iets weldadigs. Wij hebben in onszelven, onder het lijden, eene kracht ontdekt, welke wij ons niet toegekend hadden; en gevoel van kracht, vooral van edele zielekracht, is gevoel van geluk. Wij hebben voor het menschelijk leven gewigtige ondervindingen vergaard; en ondervindingen maken wijzer, kunnen althans voor de ware wijsheid des levens zeer heilzaam worden. Mogten zij dit voor ons allen worden!

In het land der onvolmaaktheid, waarin wij thans nog leven, kunnen wij onmogelijk verwachten, dat voortaan onze hemel altijd helder, en de weg door ons leven altijd effen en met bloemen gestrooid zal zijn. Neen, nog dikwerf zal onze hemel betrekken, nog vele ongebaande ruwe wegen zullen wij moeten afleggen, nog vele moeijelijkheden zullen wij moeten bestrijden en verwinnen, voordat wij het doel bereiken. Dat ons dan de, in den verleden tijd vergaderde, ondervinding met kracht en moed voor de toekomst uitruste!

Op elken winter volgde, tot nu toe, nog altijd eene lente, op elken storm rust, op elk onweder zachte zon-

Digitized by Google

nelchijn, op droevige dagen weder dagen van vreugde. Zoo was het eertijds, zoo zal het ook voortaan zijn. Ook voortaan zal, na doorgeſtaan lijden, de tijd, met eene zachte hand, onze tranen weder afdrogen, en ons hart weêr vatbaar maken voor de vreugde. De redelijke mensch, die dit weet, moest het niet te vergeefs weten; deze ondervinding moest hem wijzer maken voor zijn geluk en voor zijnen pligt. Waarom zouden wij, altijd lijdzaam, alles aan de werking des tijds overlaten? Waarom zouden wij niet, met eene vrije zelfſtandigheid, deze werking verhaasten? Wij, die in den zomer, met voorzigtigheid, voor de behoeften van den winter zorgen, wij moesten ook, in de ſchoone dagen van geluk, wijsheid vergaderen, om daarvan gebruik te kunnen maken, wanneer de droevige dagen komen.

Laten wij in het geluk niet dartel, maar ook in het ongeluk niet neêrſlagtig worden, in eene wereld, waar geluk en ongeluk afwisſelen — tot dat het graf ons in zijne ſtille rust opneemt.

„ Spoedig verloopen de jaren des levens, en met dezelven niet alleen ons lijden, maar ook onze vreugde." Maar deze verloopen niet, zonder een beeld in onze ziel achter te laten, bij de beſchouwing van hetwelk wij met genoegen of misnoegen vertoeven.

Er zijn vreugden, welke door droefheid en berouw op den voet gevolgd worden. Mogt toch bij niemand het plegtige feest van den huidigen dag door zoodanige herinnering geſtoord worden! Bij wien hetzelve echter geſtoord wordt, dien moge het berouw voor de toekomst van zijn leven wijzer en beter maken!

Er zijn echter ook vreugden, welke bij de herinnering voor de tweede maal en met inniger genoegen genoten worden.

Is het ons gelukt, door onvermoeide pogingen eene waarheid te vinden, welke voor het welzijn en de veredeling der menſchen van een aanmerkelijk belang is?

Is het ons gelukt, in den moeijelijken ſtrijd tusſchen rede en zinnelijkheid, de overwinning over het onedele

Digitized by Google

te behalen, en het erkende goede boven alle bekoorlijkheden van het aangename te verkiezen?

Is het ons gelukt, ons van eene verkeerde gewoonte, door een vast besluit van onzen wil, te ontdoen, onszelven eene wijze wet voor te schrijven, en dezelve getrouw te vervullen?

Is het ons gelukt, de tranen onzer medemenschen af te droogen, hun lijden te verzachten, hunne vreugde te vermeerderen?

Is het ons gelukt, zelfs den vijand, dien wij konden schaden, wél te doen?

Is het ons gelukt, met een zuiver hart eene daad te verrigten, van welke wij, voor tijdgenooten en nakomelingen, zegen mogen verwachten? — Dan, dan hebben wij ons vreugden bereid, welke een weldadig beeld in onze ziel achterlaten.

Moge het volgende jaar rijk zijn voor ons in zulke vreugden, welke bij de herinnering voor de tweede maal worden genoten, en welke, in het laatste affcheidsuur, in bevallige gedaanten, als engelen Gods, ons omzweven, en ons affcheid verzachten!

„ Spoedig verloopen de jaren onzes levens; en wij allen, die hier met en naast elkander wandelen, komen nader tot het graf." De een na den ander verlaat het tooneel des levens; duizenden in elk uur. Millioenen sterven er in het afgeloopen jaar; millioenen zullen er in dit jaar sterven; en niemand van ons weet, of hij onder de eerste millioenen der aftredenden zal zijn; maar elk weet, dat hij met elk uur het graf nadert, dat het leven spoedig verloopt, dat hij, in allen gevalle, slechts korten tijd hier beneden mag vertoeven.

En toch — goede God! — en toch verbitteren wij zoo dikwerf elkander het korte leven, door nijd, laster, haat en vervolging.

o Sterveling! mogt gij het nooit vergeten, dat gij als sterveling naast andere stervelingen naar het graf wandelt, en dat het u slechts voor een' korten tijd nog vergund

Digitized by Google

gand is, de, nog van levenskracht verwarmde, hand uws medewandelaars te vatten!

Medeſterveling, gij, die, uit onverſtand, waan of hartstogt, mij vervolgt, het zoude mij leed doen, wanneer gij mij door uwe onregtvaardigheid tot eene verdediging noodzaaktet, die u verdriet konde veroorzaken — maar zelfs dán zal ik mijne regtvaardige eiſchen, zoo veel mogelijk, door billijkheid verzachten; en verre, verre zij het van mij, dat ik u ooit zoude leed doen, *om* u leed te doen! Hoe? zoo ik misſchien binnen kort uw graf voorbijging, en dan denken moest: *hem*, wiens beenderen thans tot ſtof vergaan, voor wien geene zon meer ſchijnt, *hem* heb ik in die dagen, toen dezelve nog ſcheen, deze vreugde vergald. Welk een verſchrikkelijk gevoel moest dat voor mij zijn! Maar zoude dit gevoel zachter voor *u* zijn, wanneer gij bij *mijn* graf zoo moest denken?

Neen, medeſterveling! ontzie een hart, hetwelk buitendien reeds ſmartelijke gewaarwordingen genoeg heeft, en hetwelk zoo ſpoedig kan ophouden te kloppen. Gaarne wil ik u de hand toereiken, zoo lang ik u die nog toereiken kan, en altijd zóó leven, dat ik bij elk graf zonder wroeging des gewetens mag vertoeven, en dat hij, die mij overleeft, bij mijn graf moet zeggen: „Heeft hij vijanden gehad, hij verdiende het niet, dezelven te hebben. Zijn gebeente ruste in vrede!"

Zulke gewaarwordingen, zulke beſluiten, verbeeld ik mij, moeten in dezulken opgewekt worden; die levendig kunnen beſeffen, dat wij allen, die hier beneden met en naast elkander wandelen, met elk uur het graf naderen. En wanneer dezelven bij velen van ons gewekt en gevoed worden, dan zullen wij voortaan, door vrede en welwillendheid, elkander minder leed en meer vreugde veroorzaken.

„Spoedig verloopen de jaren des levens, en met dezelven iets van onſchatbare waarde." Eene verhevene, ernſtige gedachte! Is dit leven de beproevings- en voorbereidingstijd voor eene betere wereld, is het een begin

Digitized by Google

van een oneindig aanwezen, hangt van deszelfs wijs of onverſtandig gebruik het hoogere geluk of ongeluk der eeuwigheid af, naaijen wij hier beneden, wat wij hier boven zullen maaijen, gaan wij met de vorderingen, welke wij in het goede of kwade hebben gemaakt, tot den regterſtoel des Heiligen en Alwetenden over, — wiens hart wordt dan niet vervuld met de leer: „ Koop den tijd uit! beſchouw hem als iets van onſchatbare waarde, en gebruik denzelven met wijsheid!"

O, Dat dus een ieder, met dank jegens dien God, welke hem een nieuw jaar liet beleven, het beſluit neme, zóó te leven, dat hij eens zonder naberouw op den verleden tijd, en zonder angſtige vrees op de toekomst kunne zien!

EENE VERBETERDE GENEESWIJZE VAN ENTROPIUM BEPROEFD, DOOR J. J. VAN DE MOER, *Med. Doct. te Heerenveen.*

Entropium, of *inverſio marginis palpebrarum*, is eene omkeering van den rand der oogleden naar binnen, waarmede onafſcheidbaar gepaard gaat eene andere, ook wel afzonderlijk zonder *entropium* beſtaande, oogziekte, onder den naam van *trichiaſis* bij de geneeskundigen bekend.

De reden, waarom dit gebrek onder de lastigſte en voor het gezigt gevaarlijkſte oogziekten wordt gerangſchikt, beſtaat hierin: dat het aanhoudend wrijven der oogharen op de gevoelige oppervlakte van den oogbol eene *ophthalmie* van chroniſchen aard te weeg brengt, door welker langdurigheid de vochten van het oog verdikken, de *cornea* en *adnata* verduisteren, en ten laatſte eene geheele vernietiging van het gezigt kan ontſtaan; terwijl, gelijk bij elke ontſteking van dit edel deel, de pijn, hitte en eene meerdere afzondering van tranen den lijder laſtig zijn.

Geen wonder dus, dat men reeds van de vroegſte tijden

Digitized by Google

den af bedacht geweest is, dit gebrek schielijk en grondig te genezen. CELSUS neemt hiertoe het *snijdend metaal* te baat, welks gebruik in deze ziekte hij beschreven heeft in *l. 7. de med. c. 7. no. 8.* HEISTER volgt dezen; en, ofschoon CALLISEN van *caustica* gewag maakt, schijnt hij echter der operatie de voorkeur te geven. RICHERAND, in zijne *Nosologie Chirurgicale, tom. II. pag.* 28, over deze en aanverwante ziekten handelende, zegt: „ *La curation du renversement, en dedans du bord libre de la paupière s'obtient par l'ablation d'un petit lambeau de peau, en pinçant la paupière le plus près possible de son bord libre renversé.*"

Doch, daar niemand zich aan eene bloedige, ofschoon in zichzelve geringe, kunstbewerking wil onderwerpen, wanneer er andere en zekerder wegen zijn tot herstel, zoo schijnt het mij niet ondienstig, de geneeswijze, door Dr. HELLING voorgeslagen tegen *entropium*, algemeen bekend te maken, en mijne ondervinding omtrent dezelve mede te deelen. Het berigt hiervan, overgenomen uit de *Allgem. Medizinischen Annalen* van *Altenburg*, 1815, *Jul. suppl. Heft*, *S.* 482, en het *Journal der Pract. Heilkunde von* HUFELAND, *April* 1815, *S.* 98, is woordelijk als volgt:

„ Tegen de omkeering der oogleden naar binnen, welke tot de lastigste oogziekten behoort, heeft men, van de vroegste tijden tot op de jongst verloopene, velerhande kunstbewerkingen uitgedacht, waardoor echter de genezing zelden gelukt; vandaar, dat de door Dr. HELLING ontworpene, en door menigvuldige ondervinding beproefde, geneeswijze algemeene opmerking verdient, deels wegens derzelver eenvoudigheid, deels omdat elk arts, zonder operateur te zijn, dezelve kan verrigten. Men gaat hierin dus te werk: De operateur plaatst zich voor den zieken, neemt eene houten griffel, maakt de punt vochtig in *geconcentreerd zwavelzuur* (*acidum sulphuricum concentratum*), trekt het onderste ooglid, zoo dit, gelijk gemeenlijk, het zieke is,

Digitized by Google

met den duim of voorſten vinger naar beneden, en beſtrijkt met dat zuur, tot 2 of 3 maal toe, de buitenſte vlakte van het ooglid, een vierde duim ongeveer van deszelfs *margo ciliaris* verwijderd, dwars in de rigting van de *cartilago tarſus*. Het ooglid moet eenige minuten in dien ſtaat gehouden worden, tot dat het zuur genoegzaam heeft gewerkt. Indien het bovenſte ooglid door deze ziekte is aangedaan, bedekt men vooraf het oog met een compres, opdat niet iets van dit bijtend zuur, bij deszelfs aanwending, op den *bulbus oculi* valle. Men houdt hetzelve met den duim der linker hand in de hoogte, beſtrijkt het in het midden met het zuur, op dezelfde wijze, als bij het onderſte vermeld is, en houdt het ooglid even zoo ook eenige minuten omhoog. Zoo de omkeering van het ooglid niet zeer ſterk is, behoeft men in de meeste gevallen ſlechts eenmaal dit zuur aan te wenden. Heeft het tegendeel plaats, zoo kan men na 6 of 8 dagen, wanneer de korst afgevallen is, het boven aangeprezen middel herhalen; zelden is het noodig, dit middel ten derden male te gebruiken."

Sedert een tiental jaren leed de wed. J. C., eene vrouw van ongeveer 70 jaren, aan deze oogziekte, waartegen allerlei middelen vruchteloos werden aangewend. De rand van het onderſte lid van het linker oog was met al het ooghaar naar binnen gekeerd; zoodat, bij het gewoon openen van het oog, noch de rand noch het ooghaar zigtbaar was. De lijderes zag zeer weinig met het zieke oog; terwijl eene aanhoudende, zeer pijnlijke, ontſteking haar noodzaakte, het oog voor de werking der lichtſtralen te bedekken. Reeds vóór vier jaren raadpleegde zij mij over dit gebrek. Ik ſtelde haar het wegnemen van het verſlapte deel der *palpebra* voor, om alzoo de grondige genezing te bewerken; dan, hiertoe ſcheen zij ongenegen; derhalve appliceerde ik nu en dan *emplastra adhaeſiva*, en gaf haar *collyria antiphlogist. ſub aſtringentia*, waardoor ſlechts eenige verzachting werd aangebragt. In de maand April van dit

jaar

Digitized by Google

jaar nam ik bij mijne lijderesse de proef van het boven beschreven middel; ik gebruikte de meest mogelijke voorzorg, om hetzelve naar eisch aan te wenden, en had het genoegen, hierin volkomen te slagen; na acht dagen, toen de korst, door het *acidum sulph.* veroorzaakt, afgevallen was, bevond ik de huid onder den rand van het ooglid zoo veel zamengetrokken, als voldoende was, om het ooglid met al de oogharen in een' natuurlijken staat te houden: de bestrijking verwekte pijn en een brandend gevoel; de roosachtige ontsteking, welke hierop in de aangrenzende huid plaats greep, verdween binnen vier dagen. Men dient bij het gebruik van dit middel zorgvuldig te letten, dat de lijders de oogen niet sluiten; te meer, daar dit dikwijls onwillekeurig geschiedt; in welk geval een te groote toevloed van tranen de werking van het zuur zou verijdelen, en hierdoor in het oog eene ontsteking kon ontstaan, welke het goed gevolg der behandeling ten sterkste in den weg stond.

't Is hier geenszins de plaats, eene volledige beschrijving dezer ziekelijke aandoening der oogleden te leveren, noch derzelver oorzaken en uitwerkselen na te vorschen. Men leze, des begeerig, de boven aangehaalde schrijvers.

Bij gelegenheid van bovenstaande mededeeling, herinner ik mij een buitengewoon voorbeeld van uitwendige beleediging van het oog, 't welk gelukkig zonder eenige schade voor het gezigt is hersteld. — M. W., een schoenmaker in deze omstreken, verzocht mijne hulp bij een meisje van 21 jaar, dat reeds gedurende elf weken aan eene hardnekkige en zeer pijnlijke ontsteking van het linker oog en oogleden leed, zonder dat den vorigen Practicus noch hemzelven de ware oorzaak van dit gebrek bekend was; zoodat hetzelve tot nog toe ongenezen bleef voortduren. — Ik onderzocht het zieke oog, en nam in den binnensten hoek van hetzelve, bij de *caruncula lacrymalis*, een zwartachtig vlekje waar: bij nader onderzoek bleek het een hard en vreemd ligchaam

Digitized by Google

te zijn, hetwelk ik met een fijn pincet aanvatte en — wegnam, ziende, tot mijne verbazing, dat het een ſtuk pijpſteel was ter lengte van een duim, dat, in *ichor* gewikkeld, een' *gangraeneuſen* reuk van zich gaf, en reeds den tijd van elf weken deze langdurige en ſmartelijke *ophthalmie* had onderhouden. Vreezende, dat het lang verblijf van dit vreemde ligchaam tuſſchen den oogbol en het been der oogholte eene *caries* of andere ontaarding in het *os unguis* of *os planum* had daargeſteld, liet ik eenige druppels *tinct. myrrhae* in de achtergebleevene opening vallen, en gaf wijders een *collyrium antiphlogist. anodinum*, welks aanhoudend gebruik (*ſublatâ cauſâ*) de ontſteking, ettering en alle ziekelijke aandoening van het oog binnen veertien dagen wegnam; terwijl nog heden, (reeds drie jaren geleden) het kind het best mogelijk gebruik van dat oog zoo wel als van het ander mag genieten. De vader herinnerde zich, dat het kind juist op dien tijd, toen het oog rood en pijnlijk was geworden, met eene aarden tabakspijp had gefpeeld, en waarſchijnlijk door een' val het oog op die wijze met dezelve had beleedigd. Gewis, zoo immer, was hier de voorbehoedende en genezende kracht der natuur werkzaam, in het zoo veel mogelijk onſchadelijk maken van zulk een ligchaam in zulk een gevoelig en edel deel! Te regt zegt daarom de voortreffelijke GAUBIUS, in zijne *Pathol. Med.* § 18. „ *Suis natura viribus ſola, ſine medico, plerorumque tuetur ſanitatem, morbis medetur.*"

FRAGMENTEN UIT EENE REIS NAAR PARIJS, IN 1814.

Door JOHN SCOTT (*).

(*A Viſit to Paris, in* 1814. *By* JOHN SCOTT. 3d. Edit.)

Sprekende naar hetgeen ik zelf opmerkte, zou ik zeggen, dat het grootſte deel van de maſſa der openbare meening in *Frankrijk*, (vóór den terugkeer) om eene of andere reden, in het voordeel was van BUONAPARTE. Dit ſcheen mij zeker,

(*) Zie het *Mengelwerk* van No. I dezes jaars.

Digitized by Google

ker, en het was tevens waar, dat deze strekking der meenigen buiten allen verband stond met eer of beginselen, of liever in regtstreekschen strijd met beiden. Zij zouden zijne grootste gebreken toestemmen, en sommen daden op, door hem bedreven, om welke hij hunnen vloek verdiende; waarin zij er bij zouden voegen, — „O! maar hij was een groot man." Hunne genegenheden waren de zijne. Indien de *Franschen* immer standvastigheid betoond hebben, zoo was het ter gunste van BUONAPARTE. Hij was blijkbaar best bekend voor hunne geneigdheden. Het is alles onzin, wat wij gehoord hebben van hun zuchten onder hem. Hij gaf hunner ijdelheid voorwerpen en beloonigen: hij deed hun en anderen gelooven in de glorie der *Fransche* natie, — hij bragt hun schilderijen, hij bouwde hun paleizen, hij sprak met hen van bestemming, en *Frankrijk*, en Keizerrijk, alles in éénen adem. Dit is het stelsel van behandeling, welk verzekerd is te zullen slagen met het volk, waarvan ik schrijf; en door dit middel kan de volksgunst genoten worden, terwijl trouweloosheid, geweld en wreedheid de nationale eer en de kostbaarste openbare bezittingen ten gronde rigten.

De Conscriptie werd in *Frankrijk* niet als zoo zwaar een last beschouwd, als wij gewoon waren, dezelve, met onze *Engelsche* begrippen, te beschouwen. In de eerste plaats mist de *Fransçhman* blijkbaar diepgaand huiselijk gevoel: een hevige uitval van smart, binnen weinige dagen opgevolgd door een' hevigen uitval van lagchen, is alles, wat men verwachten kan van een volk, welks huiselijke gesteldheid van dien aard is. *Te huis* is de eenige kweekster van het hart; en *te huis* is te *Parijs* in minachting. In de tweede plaats zijn de hebbelijkheden en uitzigten van dit volk militair: de ouders zijn gewoon geworden op de armee te zien, als biedende eene verzorging aan voor hunne zonen; en zij schenen mij toe, eer bedroefd dan verheugd te zijn, dat zij ze terugkregen. Het groote doel hunner pogingen was, nieuwe bestemmingen voor hen te verwerven, die hen wederom van hunne familiën zouden verwijderen.

Het is een begunstigde wensch der vaderlandsliefde in *Engeland* geweest, dat er geen onderscheid zou zijn tusschen den burger en soldaat: in *Frankrijk* is deze wensch verwe-

zen-

Digitized by Google

zenlijkt, maar door middelen, en ten gevolge van omſtandigheden, welke de vrienden der ware vrijheid niet wenſchelijk kunnen achten. Zij wenſchen, dat de ſoldaat gevoele en handele als de burger; maar, in het naburig Koningrijk, is de burger in den ſoldaat verloren; hij daalt af tot het loutere werktuig der overheerſching, het wapen van wettelooze eerzucht. Elke opklimming van rang en onderſcheiding van bezigheid zijn door de armee verzwolgen. De jongens op ſtraat zijn, naar het voorkomen, jonge ſoldaten; de meeste knechts achterop de rijtuigen hebben kokardes en vederen op hunne hoeden. Wanneer gij in den bak van een' ſchouwburg plaats neemt, is ter eene zijde van u een bijzonder perſoon in eene afgeſleten groene buis, met loerende oogen, een zwart, ſmal aangezigt en zware wenkbraauwen, — en ter andere een officier in het blaauw, ſlordig en winderig, hebbende noch het uitzigt noch de manieren van een fatſoenlijk man. Het talloos tal van koffijhuizen en ordinarisſen, welke alle dagen gepropt vol zijn, bevatten hetzelfde ſlag van perſonen, allen rondzwierende, werkeloos, ijdel, verloren, — onwetend, onverbeterlijk en zedeloos. In bijzondere gezelſchappen is het even hetzelfde: in iederen cirkel is de groote meerderheid der mans óf op het oogenblik tot de armee behoorende, óf pas uit dezelve ontſlagen. De wachten, in *Parijs* beſtemd om bijſtand te verleenen in geval van brand, zijn militaire wachten, die het werk onzer brandſpuitgasten verrigten: *corps de gards* beantwoorden aan onze wachthuizen, en ſoldaten doen het werk onzer nachtwakers. De hoofdkwartieren van den ſtaf vermeesteren het ontzag en de plaats der ſtadsregering. Soldaten ſpelen voor geregtsdienaars in de ſchouwburgen en op de ſtraten der *Franſche* hoofdſtad; ſoldaten hebben de wacht tot bewaring der orde in de huizen, waar zwaar geſpeeld wordt: in het kort, *Frankrijk* is eene groote barak.

De invloed der vrouwen wordt, zonder de minſte naauwgezetheid, te werk geſteld, bij elke gelegenheid, dat er voordeel met denzelven te doen is. Eene *Engelſche* dame, die eenigen tijd in *Parijs* was gevestigd geweest, werd op eenen morgen tamelijk vroeg bezocht door eene *Pariſſche* vrouwelijke kennis. De laatſte verzocht hare buitenlandſche vrien-

Digitized by Google

vriendin, heden meer dan gewone oplettendheid te besteden aan de bezigheid van het toilet, en, zonder de reden van het verzoek te melden, ging zij heen, zeggende binnen het uur te zullen terugkomen. Zij deed het, brengende eene andere vrouw met zich. Mijne landsvrouw ging, op haar vereenigd verzoek, met haar uit in eene koets, en zij reden naar het Hotel van eenen Regter. De drie dames vertoonden zich voor dezen bestuurder der wetten; en eene der *Parijsche* dames leide hem, met groote vlugheid van ontvouwing, en op eene hartstogtelijke, treffende wijze, welke bedoelde onweerstaanbaar te zijn, de toedragt voor van een regtsgeval, waarin hare familie betrokken was, en dat hem in zijne ambtsbetrekking spoedig zou voorkomen. De twee bijzijnde vrouwen moesten het gewigt van den aanval vergrooten, en waren gekozen, omdat zij in het bezit waren van eene aanmerkelijke hoeveelheid persoonlijke bekoorlijkheden.

Eene Gravin, wier echtgenoot en kinderen zeer verongelijkt waren door de revolutie, en wederom geleden hadden door de omverrewerping des bewinds van BUONAPARTE, zeide op zekeren dag, terwijl ik te *Parijs* was, tegen eene *Engelsche* jonge dame, behoorende tot een deel bezoekers dezer hoofdstad: „Ach, hadden wij maar eene knappe *Engelsche vrouw*, om den Hertog VAN BERRY te gaan smeeken, onze zoon ware zeker van een' post!"

Deze *sollicitérende* vrouwen laten zich niet ligt afwijzen. Terstond niet slagende, herhalen zij hare aanzoeken, dag op dag; zij zullen geene weigering aannemen; bekoorlijkheden, tranen, toevallen op de zenuwen, flaauwten zelfs worden, indien noodig, te werk gesteld, — en geringe vernedering van karakter wordt geacht ondergaan te zijn, welke ook de prijs zijn moge, voor de verwerving van het verlangde betaald.

Hoe weinig waarde men met grond moge stellen op het zedelijk karakter der *Fransche* vrouwen, zij schijnen echter op de meeste mans eenen betooverenden invloed uit te oefenen. — Een oud *Fransch* geestelijke, die vele jaren als uitgewekene in *Engeland* verkeerd had, keerde, bij de herstelling der BOURBONS, naar *Parijs* terug, om een kort bezoek bij een of twee hooggeschatte vrienden af te leggen. Hij voedde de afschuwelijkste begrippen van de plaats; —

de

de mannen, zeide hij, waren zelfs nog onnaard sedert den tijd der revolutie, — zij waren duivels geworden, — alles was in erger verkeerd; — maar op het einde van iedere uitspraak van scherpe veroordeeling werd altijd eene exceptie gemaakt, in deze woorden: *Mais les femmes, — ah, il faut avouer qu'elles sont très séduisantes.*

Een gevolg van alles is, dat, te midden der algemeene losbandigheid, de grove trekken der onzedelijkheid (in *Frankrijk*) niet zeer dikwijls worden gezien. Eene vrouw, die in *Engeland* afgaat van het punt van eer haarer kunne, weet, dat zij een onvergeeflijken mispas begaan heeft, en de ruwheid der bedorvenheid vloeit uit de bewustheid zelve voort der grootte van de misdaad. Maar in *Frankrijk* is het geheel anders. Een vrouwspersoon daar, die overspel bedreven heeft, beschouwt haarzelve, en wordt door anderen beschouwd, als niet schuldiger, dan of zij een weinig te verkwistend was, of te zeer gehecht aan het spel, of al te uithuizig. Hare ziel gevoelt daarom geringe, zoo eenige, aandoening, ten gevolge der schending van haren persoon: het is maar weinig, of liever geheel niets, erger, dan voorheen. Men moet bekennen, dat dit een betere staat der geneigdheid en des gevoels is, dan gemeenlijk gepaard gaat met minachting voor kuischheid in *Engeland*; maar hoe onwaardig is het, als de algemeene munt slag van het vrouwelijk hart! En is het niet eindeloos beter, voorbeelden van grove bedorvenheid te ontmoeten, als walgelijke uitzonderingen op de algemeene zuiverheid, dan nergens zuiverheid te vinden, en overal eene ongebondenheid, die de deugd bespot en vernedert, door de houding van welvoegelijkheid aan te nemen?

„ Zie dit uitnemend staal van luchtige bouworde!" zeide een *Franschman* te *Versailles*. „ Die zuilengang bestaat uit kolommen, elk een volkomen stuk van *Languedoksch* marmer. Het is een trotsch paleis."

„ Het is zeer staal; — wie bouwde het, en tot wat oogmerk?"

„ 't Is het *groot Trianon*, gesticht door LODEWIJK DEN GROOTEN, voor zijne matres, Madame DE MAINTENON."

„ Dus

„ Dus bouwde hij dit paleis voor zijne matres, onder de ramen van het nationaal paleis van *Versailles*, waar hij zijn verblijf had als de bewaarder van zedelijkheid en orde?"

„ Ja," hernam de *Franschman*, — „ hij was een groot Vorst: hij moedigde de kunsten aan. Ginds, op eenen kleinen afstand, is *klein Trianon*."

„ En voor wien werd dat gebouwd?"

„ Voor de matres van LODEWIJK DEN XIV, Madame DE POMPADOUR. Daarin zult gij de kamer zien, waar de Monarch de kinderpokken kreeg, die zijnen dood veroorzaakten, van een jong meisje, waarbij hij slapen wilde, niettegenstaande de voorzigtige bedenkingen van Madame DU BARRI, eene andere zijner matressen, — zij, die naderhand onthoofd werd door de Revolutionairen."

Wij traden *groot Trianon* binnen. — „ Welk eene schoone MAGDALENA is dat?"

„ O, Dat is een LE BRUN. *Frankrijk* is het land voor de kunsten, — en LODEWIJK DE GROOTE begunstigde alles, wat verfijning over de wereld verbreidde. Madame LA VALLIERE, des Konings matres, is door den schilder afgebeeld als MAGDALENA. Zijne Majesteit en zij zijn overeengekomen om te scheiden, — zij is op het punt van zich toe te wijden aan den Godsdienst, — het geheele hof was tegenwoordig bij de plegtigheid harer aanvaarding van den sluijer."

„ Het geheele hof?"

„ Ja; de dames van het hof achtten zich zeer vereerd door de kennis, welke Madame LA VALLIERE van haar wel wilde nemen, — want zelfs de Koningin bewees haar oplettendheid."

„ En, eilieve, welke keurige groep van beeldhouwwerk is dat ginds in den tuin?"

„ Ah! *Frankrijk* is het land voor de kunsten, en LODEWIJK DE GROOTE was de Monarch om ze aan te moedigen. Dat is het meesterstuk van GERARDON. De Monarch is daar afgebeeld als APOLLO."

„ Inderdaad! en hij is omringd door de Deugden, zie ik."

„ Vergeef mij, Mijnheer! — deze vrouwelijke gedaanten zijn des Konings matressen."

Hier moge de zamenspraak eindigen; het is genoeg om een denkbeeld te geven van het staatkundig en zedelijk stelsel, waaronder *Frankrijk* zijne sieraden verkregen heeft. Onder het

hetzelve is het gekarakteriſeerd geworden door eene noodlottige losheid van beginſelen, welker bron ligt in het despotismus en de zedeloosheid van deszelfs vroegere Gouvernementen, — en welker uitwerkſelen thans zijn, dat geen gezag onder hen kan gezegd worden gevestigd te zijn, — dat hunne regeerders geene zekerheid vinden in de genegenheden of de eer der genen, die hun trouwe zweren, — dat het vandaag de Adelaar is, morgen de Lelie, en, waarſchijnlijk, (NB. dit werd geſchreven kort vóór den inval van NAPOLEON) des daags daarna wederom de Adelaar!

Eene woedende en tierende bende moordenaren, mans en vrouwen, (ten tijde der revolutie in *Frankrijk*) zwaaiden hunne pieken tot de vernieling van het huis en huisgezin van eenen Aristocraat, die zelf ontſnapt was aan hunne woede. Een beroep op beginſels en gevoel kwam in zulken tijd en bij zulke wezens niet in aanmerking; maar eene onzedelijke ſpotternij gaf het regte middel aan de hand. „ Waarom dit huis omverhalen?" riep de voorſpraak, op een' ſtòel geklommen — „ het is dat van zijnen huisheer! Waarom zijne vrouw vermoorden? — zij is die van het publiek! Waarom zijne kinderen ombrengen? — zij behooren waarſchijnlijk aan ſommigen uwer!" — Een ſchaterend gelach borst uit bij de bende der Razernijen, en de zondige ſpotternij toonde zich bij deze gelegenheid eene beſchutting der onſchuld.

De ſtraten van *Parijs* ſchijnen mij toe, niet zoo vele vertooningen aan te bieden van ellende en ruwe ongelegenheid als die van *Londen*. Het veehten van menſchelijke wezens en de dronkenſchap zijn zaken, die men zelden ziet. De gemeene handelwijze van geweldig kastijden der kinderen, zoo gewoon in *Engeland* onder het laagſte en woeste gepeupel, — veroorzakende, dat onze ooren beſtormd worden met huilen en ſchelden, wanneer wij de gemeene buurten onzer groote ſteden bezoeken, — is in *Frankrijk* niet gewoon. Somtijds hoort men twisten; maar in het algemeen ligt een zigtbare zweem van hoffelijkheid over de geheele oppervlakte der zamenleving, tot aan de nederigſte uiterſten. De bedelaars zijn talrijk; maar zij ſchijnen niet in het harte aangedaan door de-

zen

Digitized by Google

zen hoed. De begaafdheden bloeijen in het land, waarvan ik schrijf, op dezelfde wijze als het klimop groeit, — langs muren, langs den grond, of, in het kort, onder elke omstandigheid. — *Charité, Monsieur Goddam! s'il vous plait*, zeide een *Fransche* bedelaar tot een *Engelschman*, met een gelaat, dat toonde, dat hij enkel bedoelde dringend te zijn, en niet wist, dat dit woord hier kon opgevat worden als eene beleediging. De bedelkinderen vragen om eene *sou*, „ *en pitié de ma misère*;" — en dan tuimelen zij over hals en hoofd. Een van dezelven, even twaalf jaar oud, eene kleinigheid van eenige *Engelschen* ontvangen hebbende, verzoekt de eer te mogen hebben om een liedje voor hen te zingen. Hij zong, in een' zeer fraaijen stijl en met al de naïviteit van zijne natie, twee coupletten, waarvan de voorname inhoud was; dat de mannen eerzuchtig, verzot op den krijg enz. enz. waren, maar de dames zacht, bekoorlijk en vol gevoel en liefde. Hij zong met eene onbeschrijfelijke uitdrukking den regel: „*O, les femmes! les femmes! Elles sont delicieuses!*" Eenige meisjes, daar voorbij wandelende, wierpen hem eene of andere kleinigheid in het gezigt; op het oogenblik smeedde hij een *extempore* op het geval: wanneer vrouwen slechte streken op straat begingen — *O, ces femmes! ces femmes! sont des diables!*

TALMA, de acteur, was een groot gunsteling van BUONAPARTE, en werd dikwijls geroepen om stukken aan het Keizerlijk hof vóór te lezen, vóór zij ten tooneele gevoerd werden. Korten tijd vóór de echtscheiding, koos hij een stuk, uit het *Engelsch* vertaald, waarin de scheiding van een gehuwd paar het voornaamste geval is. Niemand van de hovelingen wist destijds, wat er gaande was. De Keizerin JOSEPHINE werd opgemerkt zeer veel te schreijen; en BUONAPARTE, na eene poos tijds ongeduldig geluisterd te hebben, stond op en stoot de deur, welke uitkwam in het buitenvertrek, waar het gezelschap zat, dat dus, tot aller uitersten verbazing, belet werd te hooren. Het geheele stuk werd echter gelezen, en, toen het ten einde was, verbood de Keizer de openbare vertooning.

Digitized by Google

Een *Parijzenaar*, die een kuiken tot zijn deel gekregen had van het vleesch, bij de krooning van BUONAPARTE uitgedeeld, hield het met eene houding van opgetogenheid in de hoogte, al voortgaande langs de ſtraat roepende: „ Leve de Keizer! wat is hij malsch!"

Toen de *Franſche* dames den eerſten dag voor het licht kwamen met hare hoofden als omgekeerde kegels (of ſuikerbrooden), en in de wanſtaltige geddante der *Chineſche* vrouwen, waren zij volkomen gereed, om luide en onbeſchaamd te lagchen over elk voorbeeld van toenadering tot den *Griekſchen* ſmaak in kleeding, gelijk die nog gezien en bewonderd werd in hunne Muzeums, alsof zij ſedert jaren aan de nieuwe mode gewend waren, en geen anderen ſtempel van elegantie erkenden. De bezending van *Parijſche* vrouwen, die de Hertogin VAN ANGOULEME bij hare aankomst uit *Engeland* ontvingen, borſten eerst uit in tranen op de gedachte aan hare ongelukken, en ſchoten toen in een' lach over haren kleinen hoed. — *Mon Dieu, quelle figure!* heb ik haar hooren uitroepen, van onder de bedekking harer hoofddekſels, rigtende hare uitroeping tegen eene bekoorlijke *Engelſche* vrouw, haar voorbijwandelende met eene vrije eenvoudigheid van gang en eene bevallige geſchiktheid van haren tooi naar haren vorm. Ondertusſchen vertoonen de fraaije uithangborden voor hunne winkels, en de ſchilderijen, welke zij voorgeven te bewonderen in de *Louvre*, hun dezelfde kleeding, welke zij in hunne gasten beſpotten.

De *Parijzenaars* worden nu niet langer gevoed met de complimenten, waarmede BUONAPARTE hunne eerzucht en ijdelheid kittelde, als bewoners van de *hoofdſtad der Groote Natie*, ja (bijaldien *la grande penſée*, gelijk zij het noemen, ware verwezenlijkt geworden) *der ganſche beſchaafde wereld*. De hoofdſtad der wereld! Welke meerderheid *Parijs* immer moge ontleenen van het bezit der voornaame werken van beeldhouw- en ſchilderkunst, of van de grootſche uitgebreidheid van eenige harer gebouwen, luttel roems kan op de ingezetenen afdalen. Toen zij hunne eigene ketenen deden rammelen

Digitized by Google

len over de hoofden der naburige natiën, en dezelve dreigden met eene ſlavernij, welke zijzelve den moed niet hadden om af te ſchudden, vervoerde hen hunne verwaandheid om te gelooven, dat zij de beste voorbeelden van het menſchelijk geſlacht waren. Maar de geſchiedenis van geen volk heeft immer een voorbeeld opgeleverd van verlaging, zoo diep als dat, hetwelk ik nu ga vermelden. Te *Rouaan* en *Parijs* viel mijn oog op de kleeding van eenige *Franſche* Heeren, broeken dragende van eene ligt puce kleur, en, daar vele koetſiers in laatstgemelde ſtad desgelijks van die kleur voorzien waren, drong mij derzelver zonderlingheid, den naam dier kleur meer dan eens te onderzoeken; en altijd ontving ik hetzelfde antwoord, — het was: *la couleur de la c — e du Roi de Rome*. Deze was de kleur der fatſoenlijke klaſſe, en werd openlijk en algemeen verkocht onder die benaming!...

REDDING VAN DEN ENGELSCHEN OVERSTE PONSONBY IN DEN SLAG BIJ WATERLOO. (*)

(Volgens de mondelinge mededeelingen van hemzelven.)

— Tegen den middag helderde het weêr op, en de zon kwam juist te voorſchijn, toen de ſlag begon. De legers waren ongeveer elfhonderd ſchreden van elkander verwijderd, en de voorposten, eer zij ingetrokken werden, den anderen zoo nabij, dat zij met elkander konden ſpreken. Toen zag ik, zoo ik meene, BUONAPARTE op éénen met eenen aanzienlijken Generaalſtaf langs het front van ons leger nederwaarts rijden.

Ik ſtond met mijn regiment (ongeveer 300 man ſterk) op de uiterſte ſpits des linker vleugels, met den last, naar verei-

sch

(*) Hoewel vele bijzonderheden van dit allertreffendst Verhaal in der tijd reeds door de Dagbladen ter kennisſe van het Publiek gebragt zijn, zoo ſcheen ons hetzelve, in verband met de groote Gebeurtenis, welke het lot van ons Vaderland, ja wellig van *Europa*, zoo gelukkig heeft beſlist, al te merkwaardig, om het niet, op eene daartoe meer geſchikte wijze dan een vlugtig Dagblad, der vergetelheid te ontrekken.

Digitized by Google

elech van zaken te *agéren*. Beide legers ſtonden elk op eene matige afhelling, en hadden elk een ſmal dal tuſſchen zich.

Ten een ure meende ik zekere onbeſtemdheid in eene kolon *Franſche* infanterij (veelligt 1000 man ſterk) te bemerken, welke met een onregelmatig vuur aanrukte; ik beſloot diensvolgens, haar aan te grijpen. Toen wij in galop nederſprongen, ontvingen wij van onze eigene troepen ter regter zijde een vuur, verderfelijker dan het vijandelijke, dewijl de vijand veel eerder op ons ſchoot, dan zijn vuur kon werken, en; toen wij nader kwamen, daarmede ophield: Nog vijftig ſchreden van hen af zijnde, maakten zij regtsom keert, en zij leden eene groote nederlaag, naardien eenige *Nederlandſche* troepen ons volgden, die onzen voorſpoed hadden opgemerkt.

Dan, nauwelijks waren wij door de *Franſchen* heengeboord, toen wij, voordat wij ons konden *formëren*, door ongeveer 300 *Poolſche* lanſiers werden aangegrepen, die den *Franſchen* ter hulpe geſneld waren. De *Franſche* artillerij begroette ons met een verſchrikkelijk kartetsvuur, hetwelk echter, tegen één der onzen, zeker drie hunner eigene manſchap doodde. In het gevecht was ik intusſchen ten zelfden oogenblikke aan beide de armen geheel verlamd geworden, en, door weinigen van mijn volk verzeld, die echter ook weldra werden afgemaakt — want men vroeg noch gaf pardon — ging mijn paard met mij door, tot dat ik eenen ſabelhouw op het hoofd bekwam, en zonder bewustheid met het aangezigt ter aarde nederſtortte. Tot mijzelven komende, rigtte ik mij een weinig op, om rond te zien — want ik geloof, ik ware toen nog in ſtaat geweest om op te ſtaan en mij vandaar te begeven — daar kwam een lanſier op mij af, en, terwijl hij riep: *Tu n'est pas mort, coquin?* ſtiet hij mij de lans in den rug. Mijn hoofd zeeg neder, het bloed ſtroomde mij ten monde uit, ik kon niet meer ademhalen, en dacht: Nu is het met mij gedaan! —

Niet lang daarna (het is mij onmogelijk den tijd te bepalen, maar ik moet in minder dan tien minuten na den arrival gevallen zijn) kwam een tirailleur, die mij, onder bedreiging van mij te vermoorden, wilde uitplonderen. Ik zeide hem, dat hij mij kon doorzoeken, en wees hem op een' kleinen zijzak, waarin hij drie daalders, alles, wat ik had, vond; hij ſcheurde mij vervolgens het vest los, en liet mij in eene hoogst ongemakkelijke houding liggen. Nauwelijks was hij

weg,

Digitized by Google

weg, of er kwam een ander met hetzelfde oogmerk; maar, daar ik hem zeide, dat ik reeds uitgeplonderd was, liet hij mij liggen. Nu verscheen een officier met eenige manschap, tot welke waarschijnlijk de tirailleurs behoorden, hield stil, waar ik lag, steeg af, en vroeg mij, of ik zwaar gewond was. Ik bevestigde zulks, met den wensch, dat men mij mogt wegvoeren. Hij zeide, hij konde of mogt zelfs zijn eigen volk niet laten wegvoeren; maar, wonnen zij den slag, gelijk waarschijnlijk was, — want, zoo hij meende, was WELLINGTON gesneuveld, en zes van onze bataljons hadden de wapens nedergelegd — zoo zou hij mij alle mogelijke oplettendheid betoonen. Ik klaagde over dorst, en hij zette mij zijne brandewijnsflesch aan den mond, terwijl hij een' der zijnen beval, mij regt op zijde te leggen, en een ransel onder het hoofd. Nu ijlde hij naar het gevecht. Nooit, evenwel, heb ik mogen ontdekken, wie deze edelmoedigheid mij heeft bewezen, aan welke ik waarschijnlijk mijn leven te danken heb. Naardien hij een' blaauwen overrok droeg, konde ik ook niet zien, welken rang deze vijandelijke officier bekleedde. Weldra kwam er weder een tirailleur, knielde digt bij mij, en schoot over mij heen, terwijl hij zich met groote levendigheid met mij onderhield; vervolgens liep hij snel henen, zeggende: *Vous serez bien aise d'entendre que nous allons nous retirer. Bon jour mon ami!* —

Terwijl de slag in dezen omtrek voortduurde, werden verscheidene gewonden en dooden digt bij mij door de kogels getroffen, welke tamelijk dik te dezer plaatse vielen. Tegen den avond, toen de *Pruisen* kwamen, was de onophoudelijke donder der kanonnen van hunne en de *Britsche* linie, die steeds luider en luider werd, hoe nader zij kwamen, de schoonste muzijk, welke ik immer hoorde!

Het schemerde reeds, toen twee eskadrons *Pruisische* kavallerij in vollen ren over mij henengingen. Ik rigtte mij daarbij van den grond op, en kromde mij angstig heen en weder. De doodsbenaauwheid, welke mij bij het gerucht van derzelver nadering aangreep, laat zich gemakkelijk — doch neen, laat zich onmogelijk denken! Ware er geschut langs dezen weg gekomen, het ware met mij gedaan geweest. — De slag was nu bijkans gedaan, of ten minste zeer in de verte voortgerukt; het geschreeuw en gekerm der gewonden om mij henen werd elk oogenblik hoorbaarder; daartusschen

Digitized by Google

vernam ik schoten, verwenschingen, ook wel het geroep: *Vive l'Empereur!* dan weder salvo's uit het klein geweer en het geschut; bij wijlen werd het ook geheel stil, hetgeen mij nog verschrikkelijker was dan het geraas, — mij dacht, de nacht zou nimmer eindigen! — Om dezen tijd had zich een man van de Koninklijke Garde dwars over mijne beenen gelegd; vermoedelijk was hij in zijnen doodsangst hierheên gekropen; zijne zwaarte, zijne krampachtige bewegingen, zijn stenen, en de uit eene wonde in zijne zijde voortkomende lucht — inzonderheid dit laatste, wijl het mijn eigen geval was — maakten mij zeer benaauwd en angstig. De nacht was niet donker, en de *Pruisen* zwierven rond, om buit te maken. (Het tooneel uit *Ferdinand, Graaf van Fathom*, schoot mij thans in de gedachte; offschoon er, zoo ik meene, geene vrouwen bij waren.) Velen van hen kwamen ook bij mij, zagen mij aan, en — gingen tegenover mij voorbij! Eindelijk bleef één staan, om mij te onderzoeken. Ik zeide hem, zoo goed ik vermogt, — want ik konde slechts zeer weinig *Duitsch* spreken — dat ik een *Britsch* officier, en alreeds uitgeplonderd was. Hij was echter hiermede niet voldaan, maar draaide mij om en om, eer hij mij verliet.

Ongeveer een uur vóór middernacht zag ik een soldaat in *Engelsch* uniform op mij afkomen, die vermoedelijk hetzelfde oogmerk had. Hij kwam, en zag mij in het aangezigt. Ik sprak hem oogenblikkelijk aan, terwijl ik hem zeide, wie ik was, en hem eene belooning toezegde, wanneer hij bij mij wilde blijven. Hij zeide mij, dat hij tot het 40ste regiment behoorde, en hetzelve verloren had. Hij bevrijdde mij van den stervenden man, en, daar hij ongewapend was, greep hij een zwaard van den grond, en plaatste zich nevens mij, nu een weinig voor- dan achterwaarts gaande. Ten acht ure des morgens ontdekten wij in de verte eenige *Engelschen*; hij liep naar hen toe, en er werd een bode naar HERVEY afgevaardigd. Er kwam eene kar voor mij. Ik werd op dezelve geplaatst, en naar eene pachthoeve vervoerd, ongeveer anderhalve mijl ver; hier werd ik in een bed gelegd, uit hetwelk, gelijk ik naderhand vernam, de arme OPRIDN zoo even was genomen. Ik had zeven wonden bekomen. Een heelmeester sliep in mijne kamer, en ik werd gered door oppassende aderlatingen, 100 oncen in twee dagen, behalve het groote bloedverlies op het slagveld.

De

De lanſen zouden, van wege derzelver lengte en zwaarte, mij het zwaard, lang vóór ik het verloor, uit de hand geworpen hebben, bijaldien ik het mij niet aan dezelve had vastgebonden. Wat van mijn paard geworden zij, weet ik niet; het was het beste, dat ik had.

De Koninklijke Garde ademde nog, toen ik des morgens werd weggevoerd; en hij kwam kort daarna in het hospitaal.

Sir D. PARKER zeide, dat de grootſte ongelegenheid, waarin hij zich gedurende den ganſchen dag had bevonden, geweest was, zijne manſchap terug te houden, die beſtendig oprmij en mijn regiment vuurde, toen wij den aanval begonnen. De *Franſchen* maken in den ſlag veel geſchreeuw; de *Engelſchen* ſchieten ſlechts.

Vele verwarringen en misverſtanden ontſtonden door de gelijkvormigheid der kleeding. De *Belgiërs* inzonderheid leden zeer, van wege hunne gelijkheid met de *Franſchen*; dewijl zij nog dezelfde uniformen droegen, welke zij onder BUONAPARTE hadden gedragen.

DE SLAAF VAN ALGIERS.

(*Vervolg van bl.* 735.)

De deur werd geopend. De twee lieve jongens, met hunnen oppaſſer en eenen anderen ſlaaf, traden binnen. De oudſte van deze jongens kwam naar mij toe. Met eene onſchuldige gemeenzaamheid, die mij in elken anderen toeſtand zoude getroffen hebben, ſtond hij naast mij, en ſprak mij vriendelijk aan in eene taal, welke ik niet verſtond. De knaap merkte mijne verlegenheid op, en ſprak nu eenige *Italiaanſche* woorden, die ik even min verſtond. Toen zeide MULEY: „Ik moet dan wel voor tolk ſpelen," en ſprak eenige woorden tot den lieven jongen, die, met den blik op mij gevestigd, MULEY antwoordde. Op de gelaatstrekken van het knaapje las ik, dat hij met deelneming van mij ſprak, en dat — zoo als MULEY naderhand mij betuigde — zijn vader over mijn lot met zijne moeder geſproken had. Beide jongens gingen op mijnen ſchoot zitten; mijn hart werd geroerd, toen MULEY mij alles vertolkte, wat de twee jongens in hunne kinderlijke eenvoudigheid en onſchuld ſhapten.

Digitized by Google

Misschien had MULEY mijnen stand en beroep aan de jongens verraden; want de oudste sprong van mijnen schoot, nam den eenen slaaf mede, en ging ter kamer uit. Ik zoude gevreesd hebben, were ik niet door het vriendelijke gelaat van den jongen genoegzaam overtuigd, dat hij niet zóo haastig heenen liep, om mij bij zijnen vader te verklagen. MULEY lachte. Ik vroeg naar de reden van dit spoedig heenloopen. „ Laat hem begaan," zeide MULEY; „ hij bespaart mij de moeite, om den grondslag tot uw geluk te leggen." Ik verstond dit niet, en was ook waarlijk niet begeerig naar het geluk, hetwelk zich, naar de voorspelling van MULEY, in de verte aan mij vertoonde. Stil en in mijzelven gekeerd, zat ik nog, toen de jongen met den slaaf terugkeerde. Hij hield een vel papier en een potlood in de hand, welke hij mij overhandigde. Ik vroeg aan MULEY, wat ik daarmede moest doen? — „ Hij weet, dat gij een bouwkunstenaar zijt, en dat gij teekent."

Tegenover ons vertrek stond een fraai paveljoen. „ Teeken die partij!" zeide MULEY. Ik deed zulks. De beide jongens zagen op het papier, alsof er iets bovennatuurlijks ontstond, toen ik het paveljoen met de geheele omstreek uit een schuinsch perspektief had afgebeeld. De teekening was afgewerkt. Als een pijl van den boog, sprong de jongen met het papier over de plaats. Naauwelijks had ik tijd gehad om aan de gevolgen van dit voorval te denken, toen reeds een slaaf kwam, die aan MULEY en mij het bevel bragt, om aanstonds bij onzen Heer te komen.

Ik volgde geheel onverschillig. Door alle slaven, die mij zagen, om mijne uitzigten benijd, zag ik voor mij niets anders dan de slavenketen; en den armoedigsten stand in mijn vaderland, waarin ik maar vrij ware geweest, zoude ik boven eenen troon onder deze hemelstreek verkozen hebben. Droevig en onverschillig omtrent alles, wat mij konde bejegenen, ging ik met MULEY en den slaaf over de plaats. Op eene voor mijn gevoel allerpijnlijkste wijze spoorde MULEY mij aan, mijn geluk toch niet te veronachtzamen. De slaaf, die, zoo als ik uit zijne kleeding besloot, voor kamerdienaar speelde, behandelde mij met eenen eerbied, welke bij mijne slavenkleeding geweldig afstak, maar welke mij toch liet vermoeden, dat over mijn lot reeds beslist was.

Zonder vrees, zonder hoop, trad ik moedig in de zaal, Mijn

Mijn Heer, welken ik, sedert mijne eerste verschijning voor hem, niet weder gesproken had, stond aan het venster; naast hem zijne kinderen; zijne echtgenoote leunde op zijnen schouder. Zij bezagen de teekening, welke ik gemaakt had. Met eene verrassende minzaamheid kwam mijn Heer naar mij toe: „ Hebt *gij* die teekening ontworpen?" — „ Ja; maar ik vind haar zeer onvolmaakt, daar ik dezelve in haast vervaardigd heb." — „ Neen, neen," antwoordde hij, „ ik vind de schets zeer schoon, — schooner, dan ik immer zag. Ik verheug mij, dat gij dezelve gemaakt hebt, en zal mij nog meer verheugen, wanneer gij het opzigt wilt voeren over een grooteren bouw, dien ik ondernemen wil. Verstaat gij dit?" — „ Dit is mijn beroep; ik ben bouwmeester, en heb in mijn vaderland reeds vele bouwkunstige ontwerpen bestuurd, die zeer gewigtig waren."

Op deze woorden werd de man gedurig vriendelijker. Hij sprak *Italiaansch* met zijne echtgenoote, waarbij hij altijd op mijne teekening zag. Ook zij was vriendelijk; hare gevoelens waren op haar schoon aangezigt te lezen. — „ Mijnheer!" zeide ik ontroerd, „ mag ik spreken?" — „ Zoo veel gij wilt, en wat gij wilt; maar niet daarvan, dat gij mij wilt verlaten." — „ Juist *dat* is het, wat ik wilde verzoeken," zeide ik, en bij elk woord, dat ik uitbragt, werd ik moediger. — Muley, die dit alles hoorde, verhaalde mij naderhand, dat hij in dit oogenblik voor mij gebeefd had. — „ Ik ben," voer ik moedig voort, „ aan mijn vaderland en aan mijne verwanten ontrukt. Ik werd hulpeloos aan uwe kust geworpen. In plaats dat menschlievendheid mij zoude verkwikt en aan mijne troostelooze zuster zoude hergeven hebben, word ik, onschuldige en ongelukkige, in boeijen gekneld. Ik heb een ander lot verdiend, — of ik hetzelve genieten zal, hangt van u af. Ik smeek om mijne vrijheid."

Ik zweeg. Mijne aandoeningen waren te hevig. Hadde ik dezelven ingevolgd, dan hadde ik mij aan zijne voeten moeten werpen, en dezelven met heete tranen bevochtigen. Ik deed zulks niet. Een zeker gevoel van waarde versterkte mij, en de gedachte, een beter lot te hebben verdiend, weerhield elke andere, om door bidden en kruipen mijn lot te veranderen.

De *Turk* zag mij aan, ik weet niet of met meer gramschap,

dan wel met meer leedwezen, mijnen wensch niet te kunnen vervullen. Hij scheen inderdaad verlegen te zijn.

„ Hoor eens, LOUIS!" zeide hij, mij zachtkens op de schouders kloppende, „ de Dey heeft u mij ten geschenke gezonden; ik moet zijn geschenk eerbiedigen; maar slaaf zult gij bij mij niet zijn; gij wordt mijn vriend, de vriend van mijn huisgezin, de onderwijzer mijner kinderen. Ik heb u reeds gezegd, dat ik lang naar eenen man van uwe kunde gezocht heb. Ontneem mij de hoop niet, die ik van u heb opgevat. Ik dwing u niet tot het aannemen van ons geloof; ik dwing u niet eens tot de kleeding, die wij dragen; vervul slechts dezen mijnen eenigen wensch, blijf hier, blijf de vriend van mijn huis, en blijf het gaarne!"

Ik bad nogmaals. Te vergeefs. „ Heden of morgen spreken wij elkander weder," zeide de *Turk*, en ik zag niet eens op zijn gelaat, of hij deze woorden met vriendelijkheid of gestrengheid zeide.

Hij gaf MULEY eenen wenk met de hand, en wij verwijderden ons.

Ik was nauwelijks zoo veel meester van mijzelven, dat ik met bedaardheid de kamer van MULEY konde bereiken. Hier gaf ik mij geheel aan mijne smart over; hier gevoelde ik het verschrikkelijke van mijn lot geheel, en misschien meer dan ik moest. Ik had mij altijd nog — helaas! zonder den minsten grond — met de hoop gevleid, mijnen Heer zoo verre te kunnen brengen, dat hij, van mijne onschuld overtuigd, mij de vrijheid zoude hergeven. Ik wrong de handen, en MULEY mogt mij mijn geluk en voorregt schilderen zoo schoon hij wilde, ik gevoelde niets dan de slavenketen. Te vergeefs poogde hij mij, door wijn, te doen bedaren — ik stiet hem terug; ik vervloekte het uur, waarin mij de golven aan deze kust hadden geworpen. Den volgenden morgen zag ik een schouwspel, hetwelk mijne ganschе verontwaardiging gaande maakte. Alle slaven van mijn Heer, van welken ik niet wist, dat zij des avonds van den arbeid terugkeerden, waren op de plaats verzameld. Ellendige, uitgeteerde geraamten, die nauwelijks de boeijen konden dragen, magere en uitgehongerde gedaanten kwamen hier bijeen, en moesten, onder den geesel van eenige ongevoelige Renegaten, aan den arbeid gaan, welke in den grooten tuin achter het paleis begonnen was. Terwijl de eerste slaven reeds op de plaats verdeeld

Digitized by Google

deeld werden, kropen de anderen uit onderaardsche gewelven, met eene kleine deur voorzien, en welker vensters slechts gaten met ijzeren stangen waren. Ik zag vele *Europesche* aangezigten onder hen. Ik kon dit tooneel naauwelijks aanschouwen; maar het meest werd ik geboeid, toen ik zag, dat de eene Renegaat, een sterke kerel, met eene zweep de ongelukkigen sloeg, die te vermoeid waren om de overigen te volgen.

Terwijl ik aldus, in gedachten en gewaarwordingen over het lot dezer ongelukkigen verzonken, daar stond, werd de deur van ons vertrek geopend. Een *Turk*, die naar den uiterlijken schijn van groot aanzien was, trad binnen; MULEY ontving hem met eene bijkans kruipende vriendelijkheid. Ik bleef onverschillig en bedaard, vooral daar die man mij in het geheel niet scheen op te merken, maar slechts eenige woorden met MULEY sprak.

„ Wij moeten hem volgen," zeide MULEY. „ Kom; maar bezig nu de gelegenheid tot uw geluk beter en verstandiger dan gisteren."

„ Waarheen?" vraagde ik trotsch. MULEY lachte, en herhaalde zijnen raad. Gelijk wierp ik den slavenmantel over de schouders, en nog eenen blik op de ongelukkigen, die over de plaats trokken. Wij kwamen in een bad. Twee slaven moesten mij ontkleeden; ik stapte in het bad; een andere slaaf bragt mij fijn nieuw linnen, en een even fraai *Europesch* en een *Turksch* kleed. Waarom ik toevallig het laatste verkoos, weet ik zelf niet; alkans ik dacht niets daarbij. MULEY was ongemeen verheugd, toen hij mij in deze kleeding zag. Hij klapte in de handen, en omhelsde mij; vervolgens ging hij met mij over de plaats, waar nog eenigen der ongelukkigen waren. Thans traden wij in de zaal, alwaar de *Turk* met zijne beide zonen was. De jongens sprongen van blijdschap op, toen zij mij in de *Turksche* kleeding zagen; de vader was ongemeen vriendelijk.

Ik zoude zijne vriendelijkheid misschien met de grootste onverschilligheid hebben beantwoord; maar het gezigt der slaven op de plaats, de gedachte aan derzelver behandeling, het denkbeeld, dat ik door eene verdere weigering hetzelfde lot verwachten moest, dit alles werkte te krachtig op mijnen geest, dan dat ik hier naar mijne vorige grondbeginsels konde handelen. Ik zag niet meer den *Turk* alleen, ik zag den gebieder van mijn lot; en wie zou alsoo, in mijnen toestand,

aan-

Digitized by Google

anders hebben gehandeld? Daarbij kwam nog de bijzondere minzaamheid, waarmede hij mij bejegende. Van mijne vroegſte kindschheid af vermogt eene minzame bejegening meer op mijn hart, dan geſtrengheid. MULEY moest ons verlaten, om voor eene gepaste verkwikking te zorgen, en aanſtonds begon de *Turk* mij het ontwerp tot eenen grooten bouw voor te leggen. Ik liet hem tijd tot de beſchrijving, zonder hem in de rede te vallen. Hij beſchreef mij den grond, en nu bragt ik hem op denkbeelden, die hem geheel vreemd waren geweest. Hij was verrukt van blijdſchap; en ik — ik weet niet, hoe ik het noemen zal — ik was niet ongelukkig, hoewel ook niet gelukkig. In de bedwelming zijner vreugde omhelsde mij de *Turk*. „Nu, vriend!" zeide hij, „niets meer daarvan, dat gij mij wilt verlaten."

„Zoo mijn oom en mijne zuster ſlechts eenig naricht van mij hadden!"...

De *Turk* ſcheen hierop niet bijzonder te hechten, maar vroeg mij echter ſtraks daarop naar den ſtand, naam en verblijfplaats van beiden. Zijne echtgenoote was even verheugd, waarſchijnlijk wel, omdat haar man zulks was; het ſpeet mij, dat ik geen *Italiaansch* genoeg verſtond, om mij met haar te kunnen onderhouden.

Het was des morgens zeer vroeg; wij hadden ons verkwikt door uitgezochte ſpijzen; MULEY trad in de kamer, en zeide iets tot den *Turk*. Deze nam mij bij de hand. Voor de poort der plaats ſtonden zes paarden, twee daarvan ongemeen fraai en zeer rijk getuigd, de anderen gewone paarden. IBRAHIM — aldus was de naam van mijnen meester — beſteeg een der fraaije paarden; ik kreeg het andere. MULEY en drie gewapende *Turken* beſtegen de overigen. Wij reden buiten de ſtad naar eene ſchoone ſtreek, langs eene met dadels begroeide beek, die tusſchen de ſchoonſte wijnbergen ſtroomde. Die landſtreek was ongemeen bekoorlijk; zij bewerkte, dat ik mijn drukkend lot geheel vergat. Overal, waar ik henen zag, ontwaarde ik de weelderigſte vruchtbaarheid; overal blijken van vlijt en werkzaamheid, zoo als ik in mijn werelddeel dezelve nooit verwacht had. Omtrent den middag kwamen wij op een landgoed aan, waar wij eenige uren vertoefden, en toen naar de ſchoone vlakte *Metiſcha* reden. Hier zagen wij verſcheidene landgoederen, en onder dezen één, uitmuntend ſchoon, nabij de zee, hetwelk mijnen Heer toebe-

behoorde. Een der *Turken*, die ons verzelde, moest vooruit rijden; een aantal slaven, van hunne opzieners geleid, ontvingen ons met de grootste onderwerping. De avond was schoon. IBRAHIM sloeg eene wandeling voor naar eene aan de kust gelegene rots. Ik volgde met MULEY. God! met welke gewaarwordingen zag ik de zee weder! In mijne verbeelding meende ik mijn vaderland in de verte te zien. Het beeld van mijnen oom, mijner goede zuster, het gevoel mijner verloren vrijheid — dit alles werkte zoo geweldig op mijn hart, dat ik, door eenen stroom van tranen, aan hetzelve moest lucht geven. Schepen en booten zweefden op de onafmetelijke zee rond; overal was leven en werkzaamheid. Wel is waar, de teeks der aan de roeibanken der galeijen gesmede slaven, waaronder ik geene andere dan *Europesche* gelaatstrekken onderscheidde, maakte eenen verschrikkelijken indruk op mij; en de gedachte: zoo gij ook eens onder die ongelukkigen waart! was wezenlijk noodzakelijk, om mij het tegenwoordige eenigzins draglijk, en de toekomst minder akelig te doen voorkomen.

(*Het vervolg hierna.*)

DE GEHEIMZINNIGE ZENDING.

De Minister van Oorlog, LOUVOIS, beval eens aan eenen Heer VAN CHAMILLY — eenen neef van dien CHAMILLY, welke *Cnaves* zoo wél verdedigde — onverwijld bij hem te komen, om inlichting voor eene gewigtige zending te erlangen. LOUVOIS gaf hem dezelve aldus: „ Gij reist dezen avond naar *Basel* in *Zwitserland*. In drie dagen zijt „ gij daar. Den vierden, namiddags, op klokslag van twee „ ure, begeeft gij u, met papier, pen en inkt, naar de *Rijn*- „ brug. Daar moet gij, met de grootste naauwkeurigheid, „ opmerken en beschrijven, wat gij, gedurende twee uren, „ voor uwe oogen ziet gebeuren. Bepaald om vier ure zullen „ postpaarden voor uw rijtuig gespannen zijn; gij reist „ dag en nacht door, en brenge mij uwe aanteekeningen. Op „ welk uur gij ook moogt aankomen, gij wordt bij mij toegelaten."

De Heer VAN CHAMILLY, hoe verbaasd ook over eene zending, welke hem zoo kinderachtig voorkwam, geboor-

zaam-

naamde aan dit bevel. Hij komt in *Bazel*, begeeft zich ten bepaalden tijde naar de brug, en ſchrijft alles op, wat hij ziet. — Eene fruitverkoopſter met haren korf; een rijder met eenen blaauwen jas; een boer met zijnen rok op de ſchouders; een laſtdrager; ten drie ure een man met geel vest en broek, die midden op de brug blijft ſtaan, op de leuning rust, in het water kijkt, en met zijnen ſtok driemaal hoorbaar op de bank ſlaat. Deze en andere onverſchillige gebeurtenisſen worden nauwkeurig opgeſchreven, en gaande en rijdende perſonen, welker getal in eene zoo volkrijke plaats aanmerkelijk moest zijn, ſtiptelijk beſchreven.

Bepaald om vier ure ſtapt de Heer VAN CHAMILLY in zijn rijtuig, en gemelijk, dat hij ſlechts zulke nietsbeduidende kleinigheden konde medebrengen, komt hij den tweeden dag, omſtreeks middernacht, bij den Minister aan. LOUVOIS neemt gretig de papieren, doorloopt dezelven, ſpringt bij het vermeldde van den man, in het geel gekleed, die driemaal op de bank ſloeg, van vreugde op, begeeft zich naar den Koning, laat denzelven wekken, ſpreekt een kwartier uurs voor deszelfs bed, en verwijdert zich toen weder, om ſpoedig vier kouriers af te zenden, die reeds ſedert een paar uren reisvaardig waren gehouden.

Acht dagen daarna is *Straatsburg* van *Franſche* troepen ingeſloten, wordt tot overgave opgeëischt, kapituleert, en opent de poorten den 30 September 1681.

ONTBOEZEMING EENS HUISVADERS.

Hoe klimt mijn vurig dankgebed
Tot U, o God, omhoog!
Zie Gij, die op ons ſlaamlen let,
Die tranen in mijn oog!
Zij gloeijen op mijn aangezigt;
U ween ik die ter eer;
U wijd ik dit mijn lofgedicht,
Mijn Vader, God, en Heer!

Gij ſchenkt mij leven, geest en moed,
Gezondheid, kracht en lust;
Ik heb gebrek noch overvloed,
Maar daaglijksch brood en rust.

Het